

एवं किल पुराणेषु सर्वागमविधायिषु ।
 विश्वशासनशालिन्यां श्रुतौ च श्रूयते कथा ॥ ५ ॥
 अस्ति विद्याधरवधूविलासहसितद्युतिः ।
 जाह्नवीनिर्झरोष्णीषः शर्वाणीजनको गिरिः ॥ ६ ॥
 निशाकरकरस्मेरतुषारश्चिरत्विषा ।
 आशा धनपतेर्येन विभात्यनिशचन्द्रिका ॥ ७ ॥
 यः शुभ्रशिखरो भाति शिवमौलीन्दुदर्शनात् ।
 तरङ्गालिङ्गिताभ्रश्रीः क्षीरार्णव इवोत्थितः ॥ ८ ॥
 यः प्रांशुरश्मिनिचयैर्विदधाति मुहुर्मुहुः ।
 त्रिदिवोद्यानहंसानां मृणालकवलभ्रमम् ॥ ९ ॥
 यस्याश्मकूटसंघट्टविशीर्णपतनोत्थिताः ।
 मुहुर्ते तारकायन्ते व्योम्नि गङ्गाम्बुशीकराः ॥ १० ॥
 फेनहासविलासिन्यः फुल्लकुवलयेक्षणाः ।
 विभ्रान्ति कटकै यस्य तरङ्गिण्यो महीभृतः ॥ ११ ॥
 उत्तरे तस्य कैलासनान्नि स्फाटिकशेखरे ।
 विजहार हरो हारगौरै गिरिसुतासखः ॥ १२ ॥ इत्यादि ।

म्बककमस्त्वित्थम्—(१) कथापीठम्, (२) कथामुखम्, (३) लंवानकः, (४) नरवाहनदत्तजन्म, (५) चतुर्दी-
 , (६) सूर्यप्रभः, (७) मदनमञ्जुका, (८) वेला, (९) शशाङ्कवती, (१०) विषमशीलः, (११) मदिरावती,
) पद्मावती, (१३) पञ्चलम्बकः, (१४) रत्नप्रभा, (१५) अलंकारवती, (१६) शक्तियशोलम्बकः, (१७) महा-
 कः, (१८) सुरतमञ्जरी ।

। न स्फुटमेव लम्बकपौर्वापर्यम् । एवं कथास्वपि भेदोऽस्ति । अन्येऽपि बहवो ग्रन्थाः क्षेमेन्द्रप्रणीताः सन्ति । तेष्वद्या-
 ज्ञातास्वेते—(१) अमृतरङ्गकाव्यम्, (२) अवसरसारः, (३) औचित्यविचारचर्चा, (४) कनकजानकी, (५) क-
 लासः, (६) कविकण्ठाभरणम्, (७) चतुर्वर्गसंग्रहः, (८) चारुचर्या, (९) चित्रभारतनाटकम् (१०) दर्पदलनम्,
 ।) दशावतारचरितकाव्यम्, (१२) देशोपदेशः, (१३) नीतिकल्पतरुः, (१४) नीतिलता, (१५) पद्यकादम्बरी,
 ;) पवनपञ्चाशिका (१७) वृहत्कथामञ्जरी, (१८) बोधिसत्त्वावदानकल्पलता, (१९) भारतमञ्जरी, (२०) मु-
 ली, (२१) मुनिमतमीमांसा, (२२) राजावली, (२३) रामायणमञ्जरी, (२४) ललितरत्नमाला, (२५) लाव-
 ती, (२६) वात्स्यायनसूत्रसारः, (२७) विनयवल्ली, (२८) व्यासाष्टकम्, (२९) शशिवंशमहाकाव्यम्, (३०) सा-
 तुका, (३१) सुवृत्ततिलकम्, (३२) संव्यसेवकोपदेशः । लोकप्रकाशकर्ता तु शाहजहानराज्यसमये कश्चिदन्य एव
 दः कश्मीरेषु समुत्पन्न इति लोकप्रकाशे स्फुटमस्ति । एवं हस्तिजनप्रकाशकर्ता गुर्जरदेशोद्भवो यदुशर्मसूनुः कश्चन तृती-
 पे क्षेमेन्द्र आसीत् ।

भट्टश्रीसोमदेवः । (कथासरित्सागरः) ।

ममट्टसूनुः श्रीसोमदेवभट्टोऽप्यनन्तराजराज्यसमये कश्मीरेष्वेव समुत्पन्नः । स च बृहत्कथामञ्जरीमतिसंकुचितां नातिरु-
 च विलोक्य श्रीमदनन्तराजमहिष्याः परमविदुष्याः सूर्यवत्याः प्रोत्साहनया नातिसंक्षिप्तं नातिविस्तीर्णमतिप्रसन्नं नि-
 स्वान्ताकर्षणक्षमं बृहत्कथानुकूलं संस्कृतवाण्या कथासरित्सागरनामकं ग्रन्थरत्नं निर्ममे । स कथासरित्सागरः १८३९—
 ६ ख्रिस्ताब्दे जर्मनीदेशे ब्रोकॉसपण्डितेन चतुर्दशकालम्बकपर्यन्तं नागराक्षरैस्तदनन्तरं रोमन्लिप्या मुद्रितः । ततः
 ३ ख्रिस्ताब्दे कलकत्तानगरवासिना जीवानन्दभट्टाचार्यविद्यासागरेण चूर्णाकृत्य मुद्रां नीतः । एवं वारद्वयं जातेऽपि मुद्रणे
 य स्वरूपहानिरेव संवृत्तेति पुनरप्येतन्मुद्रणे वयमुद्युक्ताः ।

त्र कश्मीरलिखितमेकं नवीनं प्रायः शुद्धमस्मदीयं पुस्तकम् । तत्पत्राणि ७१० सन्ति ।

तीयं डाक्टर्आज़दाजीतिप्रसिद्धानां विद्वद्वाराणां १७४३ विक्रमाब्दे काश्यां लिखितं नातिशुद्धं मनोहारिस्वरूपं च । तत्प-
 ७०२ सन्ति । तन्वाधुना मुम्बईनगरे टौन्हॉल्लस्थितराजकीयपुस्तकालयाधीनं वर्तते ।

तीयं ब्रोकॉसमुद्रितम् ।

ते पुस्तकत्रयाधारेणास्माभिरयं ग्रन्थः संशोधितः प्रकाशितश्च, सहृदयानां विदुषामानन्दावहौ भूयादिति भद्रम् ।

यतस्केवलमनुमीयते ।

अथ कथासरित्सागरस्य विषयानुक्रमः ।

श्लोकः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१	मङ्गलाचरणम् । लम्बकानुक्रमणी । कथाया उ- पोद्धातः । शिवं प्रति कथाकथनार्थं पार्वत्याः प्रार्थना । शिवप्रोक्ता संक्षिप्ता पार्वत्याः पूर्वज- न्मकथा । पार्वत्याः प्रणयकोपः । पुनरपि कथो- पक्रमः । कथावसरे पुष्पदन्तप्रवेशः । पुष्पदन्तं माल्यवन्तं च प्रति भगवत्याः शापः । शापमो- क्षकथनम् । पुष्पदन्तमाल्यवतोमैर्त्यलोके जन्म- कथनम् । १	१	१५	वत्सराजस्य द्वितीयविवाहोद्योगः । प्रव्राजकस्य वानरस्य च कथा । उन्मादिनीदेवसेनयोः कथा । यद्भ्रुकनाम्नो वणिक्सुतस्य तद्भार्यायाश्च कथा । पुण्यसेनमहीपतेः कथा । वत्सराजसभायां नारदागमनम् । सुन्दोपसुन्दकथा । ४८	४८
२	वररुचेर्विन्ध्यवासिनीदर्शनार्थं गमनम् । काण- भूतिना समागमः । उज्जयिनीपुर्यां महाइमशाने शिवमुखादाकर्णिता स्वप्राग्जन्मशापादिकथा कानभूतिना वर्णिता । वररुचिर्व्याडीन्द्रदत्तानां कथा । वर्षोपवर्षयोः कथा । १	१	१६	वत्सराजस्य लावाणकगमनम् । वासवदत्ताया दाहप्रवादः । वासवदत्तायाः पद्मावतीसदने गमनम् । दुर्वाससः कुन्त्याश्च कथा । पद्मावत्या सह वत्सराजस्य परिणयः । पुनर्वासवदत्ताया वत्सराजेन समागमः । ५२	५२
३	पाटलिपुत्रनगरनिर्माणकथा । ५	५	१७	उर्वशीपुरूरवसोः कथा । विहितसेनस्य तेजोव- त्याश्च कथा । सोमप्रभाया गुहचन्द्रस्य च कथा । इन्द्राहल्ययोः कथा । ५५	५५
४	वररुचिभार्याया उपकोशायाः कथा । तन्मध्ये एव पाणिनिकथा । नन्दमहीपतेः कथा । शकटालवृत्तम् । ७	७	१८	वत्सराजस्य कौशाम्ब्यामागमनम् । गोपाल- कथा । वत्सराजस्य निधानलाभः सिंहासन- प्राप्तिश्च । विदूषककथा । ६०	६०
५	योगनन्दकथा । आदित्यवर्मणस्तन्मन्त्रिणः शि- ववर्मणश्च कथा । वररुचिकथाशेषः । चाणक्य- कथा । शाकाशिनो मुनेः कथा । ११	११	१९	वत्सराजकृतं शिवाराधनम् । देवदासाख्यव- णिजः कथा । वत्सराजकृतो दिग्विजयः । ७०	७०
६	गुणाढ्यकथा । मूषकाख्यस्य वणिजः कथा । कस्यचित्सामपाठिनः कथा । सातवाहनमहीपति- कथा । देव्युद्यानकथा । सातवाहनस्य कथा । १५	१५	२०	फलभूतिकथा । गणपतिकथा । कालरात्रिकथा । लावाणकलम्बकसमाप्तिः । ७४	७४
७	शर्ववर्मकथा । कलापव्याकरणप्रादुर्भावकथा । पुष्पदन्तस्य माल्यवतश्च कथा । १९	१९	२१	वत्सराजस्य मृगयावर्णनम् । कस्याश्चन दुर्गत- ब्राह्मण्या वत्सराजसमीप-आगमनम् । देवदत्ता- भिधानस्य राजपुत्रस्य कथा । ब्राह्मणीवृत्तान्तः । ८०	८०
८	गुणाढ्यकृतो बृहत्कथाया अम्रौ प्रक्षेपः । पुनरपि गुणाढ्यसातवाहनयोः समागमः । कथापीठान्नः प्रथमलम्बकस्य समाप्तिः । २२	२२	२२	वासवदत्ताया गर्भधारणम् । जीमूतवाहनकथा । ८४	८४
९	सहस्रानीकस्य कथा । वत्सराजोत्पत्तिकथा । २४	२४	२३	वासवदत्तायाः स्वप्रवर्णनम् । कस्याश्चन दुश्चा- रिण्या नार्यां वृत्तम् । कलहकारिण्याः सिंहपरा- क्रमस्य च कथा । यौगन्धरायणादिमन्त्रिणां पुत्रजन्म । वासवदत्तायां नरवाहनदत्तजन्म । नरवाहनदत्तजननलम्बकसमाप्तिः । ९१	९१
१०	श्रीदत्तब्राह्मणकथा । सहस्रानीककथाशेषः । २६	२६	२४	वत्सराजसभायां शक्तिवेगाख्यविद्याधरागम- नम् । कनकपुरीसंबद्धा शक्तिदेवकथा । शिवमा- धवयोः कथा । ९४	९४
११	वत्सराजकथा । चण्डमहासेनकथा । ३२	३२	२५	शक्तिदेवस्य कनकपुरीदर्शनार्थं गमनम् । अशो- कदत्तकपालस्फोटयोः कथा । १००	१००
१२	वत्सराजकृतवासवदत्ताहरणोद्योगः । लोहजङ्घ- कथा । ३४	३४	२६	पुनरपि शक्तिदेवस्य यात्रा । कनकपुरीप्राप्तिः । पुनरपि स्वदेशागमनम् । पुनः कनकपुरीयात्रा । जालपादाख्यत्रयिनः कथा । शक्तिदेवस्य विवा- हादि । चतुर्दशकालम्बकसमाप्तिः । १०८	१०८
१३	वासवदत्ताहरणम् । देवस्मितायाः कथा । जन्तु- नाम्नो राजपुत्रस्य कथा । देवस्मितायाः परि- व्राजिकायाः सिद्धिकर्याश्च कथा । समुद्रदत्तस्य तत्पत्न्याश्च कथा । देवस्मिताकथाशेषः । ३९	३९	२७	नरवाहनदत्तस्य तारुण्यप्राप्तिः । कलिङ्गदत्तवृ- पतेः कथा । वणिक्पुत्रकथा । धर्मदत्ताख्यम-	
१४	वत्सराजस्य कौशाम्ब्यां समागमनम् । बाल- विनष्टकथा । सरोः प्रमद्वरायाश्च कथा । कथामुखनाम्नो द्वितीयलम्बकस्य समाप्तिः । ४५	४५			

तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
	हीपतिकथा । सप्तब्राह्मणकथा । ब्राह्मणचण्डालयोः कथा । विक्रमसिंहमहीपतेर्ब्राह्मणयुगमस्य च कथा । १९७	१९७	४०	मरुभूतिगोमुखयोरुक्तिप्रत्युक्ती । सिकतासेतु- कथा । विरूपशर्मकथा । विनयशीलभूपतेस्त- रुणचन्द्रवैद्यस्य च कथा । १८	१८
२८	कलिङ्गसेनाजन्म । सप्तकुमारिकावृत्तम् । विरक्त- राजपुत्रकथा । तपस्विनो राज्ञश्च कथा । सुषे- णस्य तद्बुद्धिः सुलोचनायाश्च कथा । कलिङ्ग- सेनासमीपे सोमप्रभाया आगमनम् । राजपुत्र- वणिकपुत्रयोः कथा । पिशाचस्य ब्राह्मणकन्या- याश्च कथा । १२२	१२२	४१	नागार्जुनकथा । १८	१८
२९	सोमप्रभावृत्तम् । सोमप्रभानीतयन्त्रपुत्रिकाव- र्णनम् । कलिङ्गसेनायाः सोमप्रभायाश्च स्वयंप्र- भासमीपे गमनवृत्तम् । कीर्तिसेनाकथा । ... १२८	१२८	४२	कर्पूरिकावृत्तम् । इन्दीवरसेनानिच्छासेनयोः कथा । १८	१८
३०	मदनवेगवृत्तान्तः । कलिङ्गसेनाया विवाहचर्चा । वत्सराजवर्णनम् । तेजस्वत्या राजपुत्रस्य च कथा । हरिशर्मब्राह्मणकथा । १३३	१३३	४३	राज्यधरनाम्रस्तक्ष्णः कथा । मानपरासुखधनयोः कथा । कर्पूरिकानरवाहनदत्तयोर्वृत्तम् । रत्नप्र- भालम्बकसमाप्तिः । १९	१९
३१	बाणासुरतनयाया उषाया वृत्तम् । कलिङ्गसे- नायाः कौशाम्ब्यां गमनम् । यौगन्धरायणमन्त्रः । १३७	१३७	४४	सूर्यप्रभकथा । २०	२०
३२	कलिङ्गसेनावृत्तम् । विष्णुदत्तस्य सप्तब्राह्मणपु- त्राणां च कथा । कदलीगर्भायाः कथा । मध्ये नापितकथा । १४०	१४०	४५	सूर्यप्रभकथा । मध्ये कालनाम्नो ब्राह्मणस्य कथा । २०	२०
३३	वत्सराजादिवृत्तम् । कर्षिकस्य वृत्तम् । ध्रुत- सेनस्य विद्युद्दयोतायाश्च कथा । नकुलमूषकमा- र्जोरौल्लकानां कथा । ब्राह्मणस्य तदीयहेमदी- नारसहस्रस्य च कथा । कलिङ्गसेनावृत्तम् । १४५	१४५	४६	सूर्यप्रभकथा । मध्ये नमुचिदानवकथा । ... २१	२१
३४	वत्सराजवृत्तम् । वणिगंभार्यायाः कथा । कलि- ङ्गसेनाया गर्भधारणम् । मदनमञ्जुकाया जन्म । यक्षकथा । नरवाहनदत्तस्य मदनमञ्जुकायाश्चा- नुरागवर्णनम् । शत्रुघ्नस्य पुंश्र्वल्यास्तद्भार्या- याश्च वृत्तम् । नीतिवर्णनम् । नरवाहनदत्तमद- नमञ्जुकयोर्विवाहवर्णनम् । मदनमञ्जुकालम्बक- समाप्तिः । १५१	१५१	४७	सूर्यप्रभकथा । ज्ञानाविधं स्त्रीणां वर्णनम् । ... २१	२१
३५	कौशाम्ब्या उपवने रत्नप्रभागमनम् । रत्नप्र- भावृत्तम् । सत्त्वशीलकथा । विक्रमलुङ्गमहीपते- र्नागशर्मब्राह्मणस्य च कथा । नरवाहनदत्तस्य रत्नप्रभायाश्च विवाहवर्णनम् । १५९	१५९	४८	सूर्यप्रभकथा । २१	२१
३६	रत्नाधिपतिमहीपतेस्तद्भजस्य तद्राश्याः पति- व्रतायाः शीलवत्याश्च कथा । १६३	१६३	४९	सूर्यप्रभकथा । गुणशर्मकथा । २१	२१
३७	निश्चयदत्तस्यानुरागपरायाश्च कथा । मध्ये सो- मखामिकथा । १६७	१६७	५०	सूर्यप्रभकथा । सूर्यप्रभलम्बकसमाप्तिः ... २१	२१
३८	विक्रमादित्यस्य वेश्याया मदनमालायाश्च कथा । १७४	१७४	५१	अलंकारवतीवृत्तम् । रामचरितम् । पृथ्वीरू- पस्य रूपलतायाश्च कथा । अलंकारवतीनरवाह- नदत्तयोर्विवाहवर्णनम् । २	२
३९	शङ्खभुजरूपशिखयोः कथा । १७८	१७८	५२	नरवाहनदत्तस्यालंकारवतीपितुः पुरे गमनम् । हृदशर्मकथा । अनङ्गरतिकथा । २	२
			५३	कार्पटिकवृत्तम् । लक्षदत्तमहीपतेस्तत्कार्पटिकस्य च कथा । वीरवरकथा । २	२
			५४	नरवाहनदत्तस्याखेटवर्णनम् । नरवाहनदत्तस्य श्वेतद्वीपगमनादि । रुद्रनाम्नो वणिजो वृत्तम् । समुद्रशूरकथा । चमरवालस्य कथा । मध्येऽर्ध- वर्मभोगवर्मणोः कथा । २	२
			५५	मरुभूतिवृत्तम् । चिरदातुर्महीपतेः कथा । कन- कवर्षस्य मदनसुन्दर्याश्च कथा । २	२
			५६	महीपालनाम्नो ब्राह्मणकुमारस्य कथा । चक्र- नाम्नो वणिकपुत्रस्य कथा । पतिव्रताधर्मव्याधयोः कथा । कस्यचन पाशुपतस्य कथा । नलोपा- ख्यानम् । अलंकारवतीलम्बकसमाप्तिः । ...	
			५७	कस्यचन भारजीविनो वृत्तम् । भद्रघटकथा । आजजालकथा । २	२
			५८	विक्रमलुङ्गस्य कुमुदिकाख्याया वेश्यायाश्च कथा । बलवर्मणस्तद्भार्यायाश्च कथा । देवदासस्य तद्भार्यायाश्च कथा । वज्रसारस्य तद्भार्यायाश्च कथा । सिंहबलस्य तद्भार्यायाश्च कथा । ...	
			५९	शक्तियशोवृत्तम् । विद्याधरीयुगमकथा । ...	
			६०	शूरवर्मकथा । पिङ्गलकाख्यसिंहस्य दमनककर-	

पाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
	कटकयोश्च कथा । कीलोत्पाटिवानरकथा । भेरीगोमायुकथा । बकमकरयोः कथा । सिंहशशकयोश्च कथा । मन्दविसर्पिण्या यूकायाष्टिभिनाम्नो मत्कुणस्य च कथा । सिंहोष्ठयोः कथा । टिटिभपक्षिकथा । हंसयोः कूर्मस्य च कथा । मत्स्यत्रयकथा । वानरसूचीमुखयोः कथा । धर्मबुद्धेर्दुष्टबुद्धेश्च कथा । बकसर्पयोः कथा । वणिक्सूनोर्लोहतुलायाश्च कथा । ... ३०९	३०९		मूर्खपुरुषतपस्विकथा । प्राप्तहेमभद्रस्य मूर्खस्य कथा । इन्दुदर्शकमूर्खकथा । चतुरनारीकथा । घटकर्पराख्यचौरयोः कथा । धनदेवस्त्रसोमशशिनां कथा । नागस्य च कथा । ... ३३५	३३५
१	अगुरुदाहिकथा । तिलकार्षिककथा । जलेऽग्निक्षेपकस्य कथा । गुरोर्भार्यायाश्च नासाकर्तकस्य कथा । वनवासिपशुपालकथा । अलंकारलम्बककथा । तुलदाहिकथा । खर्जूरीच्छेदककथा । निधानदर्शिकथा । लवनाशिकथा । गोदोहककथा । खल्वाटकथा । लघुप्राप्तिचित्रावहिरण्यकमन्थरकनाम्नां काककपोतमूषककूर्माणां कथा । ब्राह्मणकथा । संचयशीलजम्बुककथा । प्रवाटकथा । ईर्ष्यालुपुरुषकथा । गरुडनागयोः कथा । केशमुग्धकथा । तैलमुग्धकथा । अस्थिमुग्धकथा । चण्डालकन्यकाकथा । मूर्खमहीपालकथा । मित्रद्वयकथा । जलभीतकथा । पुत्रघातिकथा । भ्रातृभौतकथा । ब्रह्मचारिसुतकथा । गणककथा । क्रोधनपुरुषकथा । कन्यावर्धककथा । अर्धपणोपार्जनपण्डितकथा । अभिज्ञानकर्तृकथा । प्रतिमांसप्रदकथा । पुत्रान्तरकाङ्क्षिण्याः स्त्रियाः कथा । आमलकानेतृकथा । भ्रातृद्वयकथा । नापितार्थिकथा । शकटस्यपुरुषकथा । ... ३१५	३१५	६५	रुण्डपुरुषस्य पुंश्वल्याश्च कथा । नार्याः सिंहस्य स्वर्णचूलपक्षिणः सर्पस्य च कथा । श्वदष्टभ्रमणकथा । कर्दर्यमूर्खकथा । मार्जारभौतकथा । कैलासगामिमूर्खकथा । गीतरसिकमूर्खकथा । मृगाङ्गलेखाहिरण्याक्षयोः कथा । ... ३४०	३४०
			६६	कदमीरपाटलिपुत्रनगरवासिनोः प्रवाजोः कथा । एकादशमारिकाकथा । एकबलीवर्दस्वामिदरिद्रकथा । धूर्तस्थालीकमन्त्रिणः कथा । हेमप्रभालक्ष्मीसेनयोः कथा । नरवाहनदत्तशक्तियशसोर्विवाहः । शक्तियशोल्बकसमाप्तिः । ... ३४६	३४६
			६७	सचिरदेवपोतकयोः कथा । सार्थवाहस्य वेलायाश्च वृत्तान्तः । वेलालम्बकसमाप्तिः । ... ३५२	३५२
			६८	नरवाहनदत्तस्य कथाचन दिव्यकन्यया मलयाचले हरणम् । करिणः करेणुकायाश्च कथा । दिव्यकन्याया वृत्तम् । ... ३५६	३५६
			६९	मलयाचले पिशाङ्गजटनाम्ना मुनिना नरवाहनदत्तस्य समागमः । मृगाङ्गदत्तकथा । वेतालमुखाच्छशाङ्कवतीवृत्ताकर्णनम् । भद्रबाहुकथा । पुष्कराक्षविनयवत्योः कथा । नैष्ठिकी ब्रह्मचारिणीकथा । ... ३५८	३५८
			७०	दशमन्त्रिसमेतस्य मृगाङ्गदत्तस्य शशाङ्कवत्यर्थमुज्जयिनीयात्रा । श्रुतधिसमागमः । तपस्विसमागमः । नागशापेन परस्परवियोगः । पुनः श्रुतधिसमागमः । विमलबुद्धिनाम्नो निजमन्त्रिणः समागमस्तद्वृत्तं च । ... ३६३	३६३
			७१	मृगाङ्गदत्तस्य नर्मदातटे गमनम् । तत्र मायाबटुनाम्ना शबरेन्द्रेण समागमः । तत्र भीमपराक्रमनाम्ना निजमन्त्रिणा समागमस्तद्वृत्तं च । मध्ये कर्मलाकरहंसावत्योः कथा । ... ३६६	३६६
			७२	गुणाकरनाम्ना निजमन्त्रिणा मृगाङ्गदत्तस्य समागमः । तद्वृत्तं च । विनीतमतिकथा । बोधिसत्त्वांशस्य वराहस्य कथा । ब्राह्मणब्राह्मण्यो रजकखरयोश्च कथा । दानपारमिताकथा । शीलपारमिताकथा । क्षमापारमिताकथा । धैर्यपारमिताकथा । ध्यानपारमिताकथा । प्रज्ञापारमिताकथा । ... ३७५	३७५
			७३	मृगाङ्गदत्तस्य विचित्रकथनाम्ना निजमन्त्रिणा समागमः । तद्वृत्तम् । अट्टहासयक्षस्य श्रीदर्श-	
६२	काकोलूकयोः कथा । शिलीमुखाख्यशशककथा । कपिञ्जलशशकमार्जारानां कथा । ब्राह्मणच्छागयोः कथा । वृद्धवणिक्कथा । चौरराक्षसयोः कथा । मूर्खतक्षकथा । मुनिमूषिकयोः कथा । मण्डूकसर्पयोः कथा । मूर्खभृत्यकथा । समभागकर्तृभ्रातृद्वयकथा । असंतोषिप्रवाजकथा । सुवर्णमुग्धकथा । पेटिकारक्षकभृत्यकथा । अपूपमुग्धकथा । द्वाररक्षकभृत्यकथा । महिषभक्षकग्रामीणकथा । दरिद्रभार्याकथा । मूढवैद्यकथा । ३२४	३२४			
६३	यशोधरलक्ष्मीधरयोः कथा । वानरशिंशुमारयोः कथा । सिंहगर्दभयोः कथा । आढ्यगान्धर्विकयोः कथा । मूर्खशिष्यद्वयकथा । द्विशिरःसर्पकथा । तण्डुलभक्षकमूर्खकथा । बालकानां गर्दभस्य च कथा । ब्राह्मणमुखपुत्रकथा । ... ३३०	३३०			
६४	ब्राह्मणनकुलयोः कथा । मूर्खरोगिवैद्ययोः कथा ।				

तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	तरङ्गाङ्कः	विषयः
	नस्य च कथा । कश्मीरमहीपतेर्भूतन्दनस्य कथा । पुनः श्रीदर्शनस्य कथा । ३८५			सेनं प्रति दूतप्रेषणम् । मृगाङ्कदत्तस्य सेनमुद्योगः ।
७४	भीमभटसमरभटयोः कथा । प्रचण्डशक्तिनाम्ना निजमन्त्रिणा मृगाङ्कदत्तस्य समागमः । ३९७		१०३	मृगाङ्कदत्तकर्मसेनयोर्युद्धम् । मृगाङ्कदत्तशशाङ्कवतीहरणम् । मृगाङ्कदत्तकर्मसेनसंधिः । मृगाङ्कदत्तशशाङ्कवत्योर्विवाहादि । शाङ्कवतीलम्बकसमाप्तिः ।
७५	विक्रमकेसरिनाम्ना निजमन्त्रिणा मृगाङ्कदत्तस्य समागमः । तद्वृत्तम् । वेतालपञ्चविंशतिकार्या प्रथमो वेतालः । ४०५		१०४	मदनमञ्जुकाविरहार्तस्य नरवाहनदत्तस्य याचलपादेषु भ्रमणम् । तत्र ब्राह्मणपुत्रसमागमः । तत्र प्रथमस्य ब्राह्मणसूनोर्मवत्याश्च कथा । द्वितीयस्य ब्राह्मणपुत्रस्य वनरवाहनदत्तस्य कौशाम्ब्यामागमनम् । रावतीलम्बकसमाप्तिः ।
७६	द्वितीयो वेतालः । ४१०		१०५	मदनमञ्जुकाहरणम् । नरवाहनदत्तादीनालत्वम् । अष्टाल्कसुतायाः सावित्र्याः ववेगवतीवृत्तम् ।
७७	तृतीयो वेतालः । ४११		१०६	नरवाहनदत्तस्य गन्धर्वपुरे गमनम् । गन्धर्वराजदुहित्रा गन्धर्वदत्तया सह विवधनवत्यजिनावत्योर्वृत्तम् । प्रसेनजिन्नृपतिदुसह नरवाहनदत्तस्य विवाहः । प्रभावतीवृत्तमृतभर्तृकायाः कस्त्याश्चन नार्थीस्तत्पुत्रस्य कथा । नरवाहनदत्तमदनमञ्जुकयोः समागमदनमञ्जुकावृत्तम् । नरवाहनदत्तमानसवेर्विवादादि ।
७८	चतुर्थो वेतालः । ४१४		१०७	ऋष्यमूकपर्वते नरवाहनस्य स्थितिः । रामवृत्तम् । पुनरपि धनवत्यजिनावत्योः समागमनरवाहनदत्तस्य कौशाम्ब्यामागमनम् । समेतस्य नरवाहनदत्तस्य यात्रा । गौरिमानसवेगादिभिः सह युद्धम् । नरवाहनदत्तं शिवाराधनम् । कैलासे गमनम् । रद्याप्राप्तिः ।
७९	पञ्चमो वेतालः । ४१८		१०८	चक्रवर्तिप्रतीहारागमनम् । गोमुखादिसमागोमुखवृत्तम् । नागखामिनाम्नो ब्राह्मकथा । मरुभूतिवृत्तम् । हरिशिखवृत्तम् । वाहनदत्तस्य विद्याधरसैन्येन सह गौरिमुण्डसवेगौ प्रति विजययात्रा । गौरिमुण्डमागयोर्वधः । गौरिमुण्डसुतया नरवाहनदत्तपरिणयः । चक्रवर्तिसरसि नरवाहनदत्तस्य लक्रीडा । वायुवेगयशःप्रभृतिभिः पञ्चकनसह नरवाहनदत्तस्य विवाहः । नरवाहनदत्तचन्दनदुग्मसाधनम् । मन्दरदेवं प्रति पञ्चलम्बकसमाप्तिः ।
८०	षष्ठो वेतालः । ४१९		१०९	अमृतप्रभनाम्नो विद्याधरस्यागमनम् ।
८१	सप्तमो वेतालः । ४२१			
८२	अष्टमो वेतालः । ४२४			
८३	नवमो वेतालः । ४२५			
८४	दशमो वेतालः । ४२७			
८५	एकादशो वेतालः । ४२९			
८६	द्वादशो वेतालः । ४३०			
८७	त्रयोदशो वेतालः । ४३४			
८८	चतुर्दशो वेतालः । ४३६			
८९	पञ्चदशो वेतालः । ४३८			
९०	षोडशो वेतालः । ४४१			
९१	सप्तदशो वेतालः । ४४७			
९२	अष्टादशो वेतालः । ४४८			
९३	एकोनविंशो वेतालः । ४५१			
९४	विंशो वेतालः । ४५४			
९५	एकविंशो वेतालः । ४५७			
९६	द्वाविंशो वेतालः । ४६०			
९७	त्रयोविंशो वेतालः । ४६२			
९८	चतुर्विंशो वेतालः । ४६३			
९९	पञ्चविंशो वेतालः । वेतालपञ्चविंशतिकसामाप्तिः । ४६५			
१००	मृगाङ्कदत्तस्य मार्गे गणपतिद्वन्द्वदर्शनम् । तन्मन्त्रिणां तस्मिन्वृक्षे फलत्वम् । मृगाङ्कदत्तकृता गणपतिस्तुतिः । मन्त्रिणां युगपदेव समागमः । ४६७			
१०१	मन्त्रिचतुष्टयवृत्तान्तः । सुन्दरसेनमन्दारवत्योः कथा । ४६९			
१०२	मन्त्रिसमेतस्य मृगाङ्कदत्तस्योज्जयिनीप्राप्तिः । पुनः परावर्त्य दुर्गपिशाचनाम्नो मातङ्गेन्द्रस्य सदने गमनम् । तत्र मायाबटुप्रभृतिभिर्भिल्लैः समागमः । मन्त्रचिन्ता । उज्जयिनीपतिकर्म-			

रङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	तरङ्गाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
	पया वामदेवाश्रमे नरवाहनदत्तस्य गमनम् । वामदेवोपदेशेन गजेन्द्रादिरत्नसाधनम् । मन्द- रदेवं प्रति यात्रा । कैलाससमीपे गमनम् । देवमायेन सह युद्धम् । त्रिशिर्षगुहावृत्तम् । त्रिशिर्षगुहाप्रवेशः । कालरात्रिकोपेन नरवाह- नदत्तसैन्यस्य मोहः । नरवाहनदत्तकृता काल- रात्रिस्तुतिः । कालरात्रिप्रसादः । मन्दरदेवा- दिभिः सह युद्धम् । नरवाहनदत्तस्य विजयः । ५१७		११५	विद्युद्भ्रजमुक्ताफलध्वजयोः यथा । ५४२	
१०	मन्दरदेवनगरे नरवाहनदत्तस्य गमनम् । नर- वाहनदत्तस्य देवभूमिविजिगीषा । नारदागम- नम् । अकम्पनाश्रमे नरवाहनदत्तस्य गमनम् । तत्र मन्दरदेव्यादि पञ्चकन्याभिः सह परि- णयः । नरवाहनदत्तस्य कैलासे गमनम् । ततो ऋषभाद्रौ गमनम् । तत्र नरवाहनद- त्तमदनमञ्जुकयोरभिषेकः । तत्रैव वत्सराजा- द्यागमनम् । तत्रैव सर्वेषां पानगोष्ठीवर्णनम् । वत्सराजस्य पुनः कौत्साम्ब्यामागमनम् । महा- भिषेकलम्बकसमाप्तिः । ५२१		११६	विद्युद्भ्रजमुक्ताफलध्वजयोर्द्विवाहः । ... ५४६	
११	वसन्तवर्णनम् । सुषेणाश्रसेनयोः कथा । नर- वाहनदत्तस्य दुःस्वप्नदर्शनम् । वत्सराजादीनां परलोकगमनवृत्तम् । ५२६		११७	पद्मावतीमुक्ताफलध्वजयोर्वृत्तम् । ५४९	
१२	सुरतमञ्जरीवृत्तम् । राजकन्याचण्डालकुमारयोः कथा । राजकन्याकैवर्तककुमारयोः कथा । वणिक्कन्याचौरयोः कथा । ५२९		११८	मुक्ताफलकेतुमलयध्वजयोः कथा । ५५४	
१३	जीमूतवाहनादीनां राज्यभ्रंशकारणानि । तारा- वलोककथा । सुरतमञ्जरीलम्बकसमाप्तिः । ... ५३५		११९	पद्मावतीमुक्ताफलध्वजयोर्विवाहादि । पद्माव- तीलम्बकसमाप्तिः । ५५९	
१४	दिव्यहंसद्वयस्य ब्रह्मदत्तभूपतेश्च कथा । ... ५३८		१२०	विक्रमादित्यकथा । दिव्यकन्यकाद्वयहेममृगयोः कथा । ५६६	
			१२१	मदनमञ्जरीखण्डकापालिकयोः कथा । डाकिने- याख्यकितवस्य कथा । ठिण्ठाकरालाख्यकित- वस्य कथा । कुट्टनीकपटाख्यकितवकथा । कन्य- काद्वयवृत्तम् । ५६९	
			१२२	सिंहलेश्वरदुहित्रा दिव्यकन्याद्वयेन च विक्र- मादित्यस्य विवाहः । मलयवतीविक्रमादित्य- योर्वृत्तम् । ५७७	
			१२३	विक्रमादित्यराज्ञ्या कलिङ्गसेनाया वृत्तम् । भि- ल्लराजकन्यया मदनसुन्दर्या सह विक्रमादि- त्यस्य विवाहः । गजसूकरयोः कथा । धन- वत्तवृत्तम् । केसटकेदर्पयोः कथा । कुसुमायुध- कमललोचनयोः कथा । ५८०	
			१२४	चन्द्रस्वामिनस्तद्भार्यायाश्च कथा । विक्रमादित्या- श्रितस्य कस्यचिद्वाजपुत्रस्य कथा । ब्राह्मण- सूनोः कथा । अग्निशर्मब्राह्मणकथा । मूलदेवश- शिनोः कथा । नरवाहनदत्तचरितसमाप्तिः । बृहत्कथाश्रवणादिफलम् । विषमशीललम्बक- समाप्तिः । ६७६-६८४	
			१२५	ग्रन्थकर्तुः प्रशस्तिः । कथासरित्सागरसमाप्तिः । ६८५	

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः

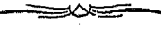
कथासरित्सागरः ।

कथापीठं नाम प्रथमो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य सरयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

श्रेयं दिशतु वः शंभोः श्यामः कण्ठो मनोभुवा । अङ्कस्थपार्वतीदृष्टिपाशैरिव विवेष्टितः ॥	१
ंध्यानृत्तोत्सवे ताराः करेणोद्भूय विघ्नजित् । शीत्कारसीकरैरन्याः कल्पयन्निव पातु वः ॥	२
णम्य वाचं निःशेषपदार्थोक्तदीपिकाम् । बृहत्कथायाः सारस्य संग्रहं रचयाम्यहम् ॥	३
राद्यमत्र कथापीठं कथामुखमतः परम् । ततो लावानको नाम तृतीयो लम्बको भवेत् ॥	४
रवाहनदत्तस्य जननं च ततः परम् । स्याच्चतुर्दारिकाख्यश्च ततो मदनमञ्जुका ॥	५
तो रत्नप्रभा नाम लम्बकः सप्तमो भवेत् । सूर्यप्रभाभिधानश्च लम्बकः स्यादथाष्टमः ॥	६
रलंकारवती चाथ ततः शक्तियशा भवेत् । वेलालम्बकसंज्ञश्च भवेदेकादशस्ततः ॥	७
शाङ्कवत्यपि तथा ततः स्यान्मदिरावती । महाभिषेकानुगतस्ततः स्यात्पञ्चलम्बकः ॥	८
तः सुरतमञ्जर्यप्यथ पद्मावती भवेत् । ततो विषमशीलाख्यो लम्बकोऽष्टादशो भवेत् ॥	९
था मूलं तथैवैतन्न मनागप्यतिक्रमः । ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रं भाषा च भिद्यते ॥	१०
ौचित्यान्वयरक्षा च यथाशक्ति विधीयते । कथारसाविघातेन काव्यांशस्य च योजना ॥	११
दग्ध्यख्यातिलोभाय मम नैवायमुद्यमः । किं तु नानाकथाजालस्मृतिसौकर्यसिद्धये ॥	१२
स्ति किंनरगन्धर्वविद्याधरनिषेवितः । चक्रवर्ती गिरीन्द्राणां हिमवानिति विश्रुतः ॥	१३
ाहात्म्यमियतीं भूमिमारुढं यस्य भूभूताम् । यद्भवानी सुताभावं त्रिजगज्जननी गता ॥	१४
त्तरं तस्य शिखरं कैलासाख्यो महागिरिः । योजनानां सहस्राणि बहून्याक्रम्य तिष्ठति ॥	१५
न्दरो मथितेऽप्यब्धौ न सुधासिततां गतः । अहं त्वयत्नादिति यो हसतीव स्वकान्तिभिः ॥	१६
वराचरगुरुस्तत्र निवसत्यम्बिकाःसख । गणैर्विद्याधरैः सिद्धैः सेव्यमानो महेश्वरः ॥	१७
पेङ्गोत्तुङ्गजटाजूटगतो यस्याश्रुते नवः । संध्यापिशङ्गपूर्वाद्रिशृङ्गसङ्गसुखं शशी ॥	१८
नान्धकासुरपतेरेकस्यार्पयता हृदि । शूलं त्रिजगतोऽप्यस्य हृदयाच्चित्रमुद्धतम् ॥	१९
वूडामणिषु यत्पादनखाप्रप्रतिमाङ्कितः । प्रसादप्राप्तचन्द्रार्धा इव भान्ति सुरासुराः ॥	२०
ं कदाचित्समुत्पन्नविस्मम्भा रहसि प्रिया । स्तुतिभिस्तोषयामास भवानीपतिमीश्वरम् ॥	२१

तस्याः स्तुतिवचो हृष्टस्तामङ्गमधिरोप्य सः । किं ते प्रियं करोमीति बभाषे शशिशेखरः ॥
 ततः प्रोवाच गिरिजा प्रसन्नोऽसि यदि प्रभो । रम्यां कांचित्कथां ब्रूहि देवाद्य मम नूतनाम् ॥
 भूतं भवद्भविष्यद्वा किं तत्स्याज्जगति प्रिये । भवती यन्न जानीयादिति शर्वोप्युवाच ताम् ॥
 ततः सा बह्वभा तस्य निर्बन्धमकरोत्प्रभोः । प्रियप्रणयहेवाकि यतो मानवतीमनः ॥
 ततस्तच्चाटुबुद्ध्यैव तत्प्रभावनिबन्धनाम् । तस्याः स्वरूपां कथामेवं शिवः संप्रत्यवर्णयत् ॥
 अस्ति मामीक्षितुं पूर्वं ब्रह्मा नारायणस्तथा । महीं भ्रमन्तौ हिमवत्पादमूलमवापतुः ॥
 ततो ददृशतुस्तत्र ज्वालालिङ्गं महत्पुरः । तस्यान्तमीक्षितुं प्रायादेक ऊर्ध्वमधोऽपरः ॥
 अलब्धान्तौ तपोभिर्मा तोषयामासतुश्च तौ । आविर्भूय मया चोक्तौ वरः कोऽप्यर्घ्यतामिति ॥
 तच्छ्रुत्वैवाब्रवीद्ब्रह्मा पुत्रो मेऽस्तु भवानिति । अपूज्यस्तेन जातोऽसावत्यारोहेण निन्दितः ॥
 ततो नारायणो देवः स वरं मामयाचत । भूयासं तव शुश्रूषापरोऽहं भगवन्निति ॥
 अतः शरीरभूतोऽसौ मम जातस्त्वदात्मना । यो हि नारायणः सा त्वं शक्तिः शक्तिमतो मम ॥
 किं च मे पूर्वजाया त्वमित्युक्तवति शंकरे । कथं ते पूर्वजायाहमिति वक्ति स्म पार्वती ॥
 प्रत्युवाच ततो भर्गः पुरा दक्षप्रजापतेः । देवि त्वं च तथान्याश्च बह्व्योऽजायन्त कन्यकाः ॥
 स मह्यं भवतीं प्रादाद्भर्मादिभ्योऽपराश्च ताः । यज्ञे कदाचिदाहूतास्तेन जन्मातरोऽखिलाः ॥
 वर्जितस्त्वहमेवैकस्ततोऽपृच्छयत स त्वया । किं न भर्ता ममाहूतस्त्वया तातोच्यतामिति ॥
 कपालमाली भर्ता ते कथमाहूयतां मखे । इत्युवाच गिरं सोऽथ त्वत्कर्णविषसूचिकाम् ॥
 पापोऽयमस्माज्जातेन किं देहेन भमामुना । इति कोपात्परित्यक्तं शरीरं तत्प्रिये त्वया ॥
 स च दक्षमखस्तेन मन्युना नाशितो मया । ततो जाता हिमाद्रेस्त्वमब्धेश्चन्द्रकला यथा ॥
 अथ स्मर तुषाराद्रिं तपोऽर्थमहमागतः । पिता त्वां च नियुञ्जे स्म शुश्रूषायै ममातिथेः ॥
 तारकान्तकमत्पुत्रप्राप्तये प्रहितः सुरैः । लब्धावकाशो विध्यन्मां तत्र दग्धो मनोभवः ॥
 ततस्तीव्रेण तपसा क्रीतोऽहं धीरया त्वया । तच्च तत्संचयायैव मया सोढं तव प्रिये ॥
 इत्थं मे पूर्वजाया त्वं किमन्यत्कथ्यते तव । इत्युक्त्वा विरते शंभौ देवी कोपाकुलाब्रवीत् ॥
 धूर्तस्त्वं न कथां हृद्यां कथयस्वर्थितोऽपि सन् । गङ्गां वहन्नमन्संध्यां विदितोऽसि न किं मम ॥
 तच्छ्रुत्वा प्रतिपेदेऽस्या विहितानुनयो हरः । कथां कथयितुं दिव्यां ततः कोपं मुसोच सा ॥
 नेह कैश्चित्प्रवेष्टव्यमित्युक्तेन तया स्वयम् । निरुद्धे नन्दिना द्वारे हरो वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 एकान्तसुखिनो देवा मनुष्या नित्यदुःखिताः । दिव्यमानुषचेष्टा तु परभागे न हारिणी ॥
 विद्याधराणां चरितमतस्ते वर्णयाम्यहम् । इति देव्या हरो यावद्वक्ति तावदुपागमत् ॥
 प्रसादवित्तकः शंभोः पुष्पदन्तो गणोत्तमः । न्यषेधि च प्रवेशोऽस्य नन्दिना द्वारि तिष्ठता ॥
 निष्कारणं निषेधोऽद्य ममापीति कुतूहलात् । अलक्षितो योगवशात्प्रविवेश स तत्क्षणात् ॥
 प्रविष्टः श्रुतवान्सर्वं वर्णयमानं पिनाकिना । विद्याधराणां सप्तानामपूर्वं चरिताद्भुतम् ॥
 श्रुत्वाथ गत्वा भार्यायै जयायै सोऽप्यवर्णयत् । को हि वित्तं रहस्यं वा स्त्रीषु शक्नोति गूहितुम् ।
 सापि तद्विस्मयाविष्टा गत्वा गिरिसुताग्रतः । जगौ जया प्रतीहारी स्त्रीषु वाक्संयमः कुतः ॥
 ततश्चुकोप गिरिजा नापूर्वं वर्णितं त्वया । जानाति हि जयाप्येतदिति चेश्वरमभ्यधात् ॥
 प्राणिधानादथ ज्ञात्वा जगादैवमुमापतिः । योगी भूत्वा प्रविश्येदं पुष्पदन्तस्तदाश्रुणोत् ॥
 जयायै वर्णितं तेन कोऽन्यो जानाति हि प्रिये । श्रुत्वेत्यानाययद्देवी पुष्पदन्तमतिक्रुधा ॥
 मर्त्यो भवाविनीतेति विह्वलं तं शशाप सा । माल्यवन्तं च विज्ञप्तिं कुर्वाणं तत्कृते गणम् ॥
 निपत्य पादयोस्ताभ्यां जयया सह बोधिता । शापान्तं प्रति शर्वाणी शनैर्वचनमब्रवीत् ॥
 विन्ध्याटव्यां कुबेरस्य शापात्प्राप्तः पिशाचताम् । सुप्रतीकाभिधो यक्षः काणभूत्याख्यया स्थितः
 तं दृष्ट्वा संस्मरन्नातिं यदा तस्मै कथाभिमाम् । पुष्पदन्त प्रवक्तासि तदा शापाद्विमोक्ष्यसे ॥

काणभूतेः कथां तां तु यदा श्रोष्यति माल्यवान् । काणभूतौ तदा मुक्ते कथां प्रख्याप्य मोक्षयते ॥	६१
इत्युक्त्वा शैलतनया व्यरमत्तौ च तत्क्षणात् । विद्युत्पुञ्जाविव गणौ दृष्टनष्टौ बभूवतुः ॥	६२
अथ जातु याति काले गौरी पप्रच्छ शंकरं सदया ।	
देव मया तौ शप्तौ प्रमथवरौ क्लृप्त भुवि जातौ ॥	६३
अवदञ्च चन्द्रमौलिः कौशाम्बीत्यस्ति या महानगरी ।	
तस्यां स पुष्पदन्तो वररुचिनामा प्रिये जातः ॥	६४
अन्यच्च माल्यवानपि नगरवरे सुप्रतिष्ठिताख्ये सः ।	
जातो गुणाढ्यनामा देवि तयोरेष वृत्तान्तः ॥	६५
एवं निवेद्य स विभुः सततानुवृत्तभृत्यावमाननविभावनसानुतापाम् ।	
कैलासशैलतटकल्पितकल्पवल्लीलीलागुहेषु दधितां रमयन्नुवास ॥	६६
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।	

द्वितीयस्तरङ्गः ।

ततः स मर्त्यवपुषा पुष्पदन्तः परिभ्रमन् । नाम्ना वररुचिः किं च कात्यायन इति श्रुतः ॥	१
पारं संप्राप्य विद्यानां कृत्वा नन्दस्य मन्त्रिताम् । खिन्नः समाययौ द्रष्टुं कदाचिद्विन्ध्यवासिनीम् ॥	२
तपसाराधिता देवी स्वप्रादेशेन सा च तम् । प्राहिणोद्विन्ध्यकान्तारं काणभूतिमवेक्षितुम् ॥	३
व्याघ्रवानरसंकीर्णं निस्तोयपरुषद्गुमे । भ्रमंस्तत्र च स प्रांशुं न्यप्रोधतरुमैक्षत ॥	४
ददर्श च समीपेऽस्य पिशाचानां शतैर्वृतम् । काणभूतिं पिशाचं तं वर्ष्मणा सालसंनिभम् ॥	५
स काणभूतिना दृष्ट्वा कृतपादोपसंग्रहः । कात्यायनो जगादैनमुपविष्टः क्षणान्तरे ॥	६
सदाचारो भवानेवं कथमेतां गतिं गतः । तच्छ्रुत्वा कृतसौहार्दं काणभूतिस्तमब्रवीत् ॥	७
स्वतो मे नास्ति विज्ञानं किं तु शर्वान्मया श्रुतम् । उज्जयिन्यां श्मशाने यच्छृणु तत्कथयामि ते ॥	८
कपालेषु श्मशानेषु कस्मादेव रतिस्तव । इति पृष्टस्ततो देव्या भगवानिदमब्रवीत् ॥	९
पुरा कल्पक्षये वृत्ते जातं जलमयं जगत् । मया ततो विभिद्योरुं रक्तबिन्दुनिपातितः ॥	१०
जलान्तस्तदभूदण्डं तस्माद्देवाकृतात्पुमान् । निरगच्छत्ततः सृष्ट्या सर्गायं प्रकृतिर्मया ॥	११
तौ च प्रजापतीनन्यान्सृष्टवन्तौ प्रजाश्च ते । अतः पितामहः प्रोक्तः स पुमाञ्जगति प्रिये ॥	१२
एवं चराचरं सृष्ट्वा विश्वं दर्पमगादसौ । पुरुषस्तेन मूर्धानमथैतस्याहमच्छिदम् ॥	१३
ततोऽनुतापेन मया महाव्रतमगृह्यत । अतः कपालपाणित्वं श्मशानप्रियता च मे ॥	१४
किं चैतन्मे कपालात्मजगद्देवि करे स्थितम् । पूर्वोक्ताण्डकपाले द्वे रोदसी कीर्तिते यतः ॥	१५
इत्युक्ते शंभुना तत्र श्रोष्यामीति सकौतुके । स्थिते मयि ततो भूयः पार्वती पतिमभ्यधात् ॥	१६
स पुष्पदन्तः क्रियतां कालेनास्मानुपैष्यति । तदांकर्याब्रवीद्देवीं मासुद्दिश्य महेश्वरः ॥	१७
पिशाचो दृश्यते योऽयमेष वैश्रवणानुगः । यक्षो मित्रमभूच्चास्य रक्षः स्थूलशिरा इति ॥	१८
संगतं तेन पापेन निरीक्ष्यैनं धनाधिपः । विन्ध्याटव्यां पिशाचत्वमादिशद्भनदेश्वरः ॥	१९
आत्रास्य दीर्घजङ्घेन पतित्वा पादयोस्ततः । शापान्तं प्रति विज्ञप्तो वदति स्म धनाधिपः ॥	२०
शापावतीर्णादाकर्ण्य पुष्पदन्तान्महाकथाम् । उक्त्वा माल्यवते तां च शापात्प्राप्ताय मर्त्यताम् ॥	२१
ताभ्यां गणाभ्यां सहितः शापमेनं तरिष्यति । इतीह धनदेनास्य शापान्तो विहितस्तदा ॥	२२
त्वया च पुष्पदन्तस्य स एवेति स्मर प्रिये । एतच्छ्रुत्वा वचः शंभोः सहर्षोऽहमिहागतः ॥	२३
इत्थं मे शापदोषोऽयं पुष्पदन्तागमावधिः । इत्युक्त्वा विरते तस्मिन्काणभूतौ च तत्क्षणम् ॥	२४
स्मृत्वा वररुचिर्जातिं सुप्तोत्थित इवावदत् । स एव पुष्पदन्तोऽहं मत्तस्तां च कथां शृणु ॥	२५
इत्युक्त्वा ग्रन्थलक्षाणि सप्त सप्त महाकथाः । कात्यायनेन कथिताः काणभूतिस्ततोऽब्रवीत् ॥	२६

देव रुद्रावतारस्त्वं कोऽन्यो वेत्ति कथामिमाम् । त्वत्प्रसादाद्गतप्रायः स शापो मे शरीरतः ॥
 तद्गृहि निजवृत्तान्तं जन्मनः प्रभृति प्रभो । मां पवित्रय भूयोऽपि न गोप्यं यदि मादृशे ॥
 ततो वररुचिस्तस्य प्रणतस्यानुरोधतः । सर्वमाजन्मवृत्तान्तं विस्तरादिदमब्रवीत् ॥
 कौशाख्यं सोमदत्ताख्यो नाम्नाग्निशिख इत्यपि । द्विजोऽभूत्तस्य भार्या च वसुदत्ताभिधाभवत् ।
 मुनिकन्या च सा शापात्तस्यां जाताववातरत् । तस्यां तस्माद्विजवरादेष जातोऽस्मि शापतः ॥
 ततो ममातिबालस्य पिता पञ्चत्वमागतः । अतिष्ठद्वर्धयन्ती तु माता मां कृच्छ्रकर्मभिः ॥
 अथाभ्यगच्छतां विप्रौ द्वावस्मद्गृहमेकदा । एकरात्रिनिवासार्थं दूराध्वपरिधूसरौ ॥
 तिष्ठतोस्तत्र च तयोरुदभून्मुरजध्वनिः । तेन मामब्रवीन्माता भर्तुः स्मृत्वा सगद्गदम् ॥
 नृत्यल्लेष पितुर्मिच्छं तव नन्दो नटः सुत । अहमप्यवदं मातर्द्रष्टुमेतद्भ्रजाम्यहम् ॥
 तवापि दर्शयिष्यामि सपाठं सर्वमेव तत् । एतन्मद्वचनं श्रुत्वा विप्रौ तौ विस्मयं गतौ ॥
 अवोचतौ च मन्माता हे पुत्रौ नात्र संशयः । सकृच्छ्रुतमयं बालः सर्वं वै धारयेद्भृदि ॥
 जिज्ञासार्थमथाभ्यां मे प्रातिशाख्यमपठ्यत । तथैव तन्मया सर्वं पठितं पश्यतोस्तयोः ॥
 ततस्ताभ्यां समं गत्वा दृष्ट्वा नाट्यं तथैव तत् । गृहमेत्यागतौ मातुः समग्रं दर्शितं मया ॥
 एकश्रुतधरत्वेन मां निश्चित्य कथामिमाम् । व्याडिनामा तयोरेको मन्मातुः प्रणतोऽब्रवीत् ॥
 वेतसाख्ये पुरे मातर्देवस्वामिकरम्भकौ । अभूतां भ्रातरौ विप्रावतिप्रीतौ परस्परम् ॥
 तयोरेकस्य पुत्रोऽयमिन्द्रदत्तोऽपरस्य च । अहं व्याडिः समुत्पन्नो मत्पितास्तं गतस्ततः ॥
 तच्छोकादिन्द्रदत्तस्य पिता यातो महापथम् । अस्मज्जनन्योश्च ततः स्फुटितं हृदयं शुचा ॥
 तेनानाथौ सति धनेऽप्यावां विद्याभिकाङ्क्षिणौ । गतौ प्रार्थयितुं स्वामिकुमारं तपसा ततः ॥
 तपःस्थितौ च तत्रावां स स्वप्ने प्रभुरादिशत् । अस्ति पाटलिकं नाम पुरं नन्दस्य भूपतेः ॥
 तत्रास्ति चैको वर्षाख्यो विप्रस्तस्मादवाप्स्यथः । कृत्स्नां विद्यामतस्तत्र युवाभ्यां गम्यतामिति ॥
 अथावां तत्पुरं यातौ पृच्छतोस्तत्र चावयोः । अस्तीह मूर्खो वर्षाख्यो विप्र इत्यवदज्जनः ॥
 ततो दोलाधिरूढेन गत्वा चित्तेन तत्क्षणम् । गृहमावामपश्याव वर्षस्य विधुरस्थिति ॥
 मूषकैः कृतवल्मीकं भित्तिविश्लेषजर्जरम् । विच्छायं छदिषा हीनं जन्मक्षेत्रमिवापदाम् ॥
 तत्र ध्यानस्थितं वर्षमालोक्याभ्यन्तरे तदा । उपागतौ स्वस्तत्पत्नीं विहितातिथ्यसत्क्रियाम् ॥
 धूसरश्चामवपुषं विशीर्णमलिनाम्बराम् । गुणरागागतां तस्य रूपिणीमिव दुर्गतिम् ॥
 प्रणामपूर्वमावाभ्यां तस्यै सोऽथ निवेदितः । स्ववृत्तान्तश्च तद्भर्तृमौर्ख्यवार्ता च या श्रुता ॥
 पुत्रौ युवां मे का लज्जा श्रूयतां कथयामि वाम् । इत्युक्त्वा सावयोः साध्वी कथामेतामवर्णयत् ॥
 शंकरस्वामिनामात्र नगरेऽभूद्विजोत्तमः । मद्भर्ता चोपवर्षश्च तस्य पुत्राविमावुभौ ॥
 अयं मूर्खो दरिद्रश्च विपरीतोऽस्य चातुजः । तेन चास्य नियुक्ताभूत्स्वभार्या गृहपोषणे ॥
 कदाचिदथ संप्राप्ता प्रावृद् तस्यां च योषितः । सगुडं पिष्टरचितं गुह्यरूपं जुगुप्सितम् ॥
 कृत्वा मूर्खाय विप्राय ददत्येवं कृते हि ताः । शीतकाले निदाघे च स्नानक्षेशकुमापहम् ॥
 दत्तं न प्रतिपद्यन्त इत्याचारो हि कुत्सितः । तदेवरगृहिण्या मे दत्तमस्मै सदक्षिणम् ॥
 तद्गृहीत्वायमायातो मया निर्भसितो भृशम् । मूर्खभावकृतेनान्तर्भन्युना पर्यतप्यत ॥
 ततः स्वामिकुमारस्य पादमूलं गतोऽभवत् । तपस्तुष्टेन तेनास्य सर्वा विद्याः प्रकाशिताः ॥
 सकृच्छ्रुतधरं विप्रं प्राप्यैतास्त्वं प्रकाशयेः । इत्यादिष्टः स तेनैव सहर्षोऽयमिहागतः ॥
 आगत्यैव च वृत्तान्तं सर्वं मह्यं न्यवेदयत् । तदा प्रभूत्यविरतं जपन्ध्यायंश्च तिष्ठति ॥
 अतः श्रुतधरं कंचिदन्विष्यानयतं युवाम् । तेन सर्वार्थसिद्धिर्वा भविष्यति न संशयः ॥
 श्रुत्वैतद्दर्षपत्नीतस्तूर्णं दौर्गल्यहानये । दत्त्वा हेमशतं चास्य निर्गतौ स्वस्ततः पुरात् ॥
 अथावां पृथिवीं भ्रान्तौ न च श्रुतधरं क्वचित् । लब्धवन्तौ ततः भ्रान्तौ प्राप्तावद्य गृहं तव ॥

कश्रुतधरः प्राप्तो बालोऽयं तनयस्तव । तदेनं देहि गच्छावो विद्याद्रविणसिद्धये ॥	६६
ते व्याडिवचः श्रुत्वा मन्माता सादरावदत् । सर्वं संगतमेवैतदस्यत्र प्रत्ययो मम ॥	६७
थाहि पूर्वं जातेऽस्मिन्नेकपुत्रे मम स्फुटा । गगनादेवमुदभूदशरीरा सरस्वती ॥	६८
ष श्रुतधारो जातो विद्यां वर्षाद्वापस्यति । किं च व्याकरणं लोके प्रतिष्ठां प्रापयिष्यति ॥	६९
भ्रा बररुचिश्चायं तत्तदस्मै हि रोचते । यद्यद्वरं भवेत्किंचिदित्युक्त्वा वागुपारमत् ॥	७०
त एव विवृद्धेऽस्मिन्बालके चिन्तयाम्यहम् । क स वर्ष उपाध्यायो भवेदिति दिवानिशम् ॥	७१
य युष्मन्मुखाञ्जात्वा परितोषश्च मे परः । तदेनं नयतं भ्राता युवयोरेष का क्षतिः ॥	७२
ते मन्मातृवचनं श्रुत्वा तौ हर्षनिर्भरौ । व्याडीन्द्रदत्तौ तां रात्रिमबुध्येतां क्षणोपमाम् ॥	७३
गेत्सवार्थमम्बायास्तूर्णं दत्त्वा निजं धनम् । व्याडिनैवोपनीतोऽहं वेदार्हत्वं ममेच्छता ॥	७४
ते मात्राभ्यनुज्ञातं कथंचिद्ब्रुवाष्पया । मामादाय निजोत्साहशमिताशेषतद्व्यथम् ॥	७५
यमानौ च कौमारं पुष्पितं तदनुग्रहम् । व्याडीन्द्रदत्तौ तरसा नगर्याः प्रस्थितौ ततः ॥	७६
। क्रमेण वर्षस्य वयं प्राप्ता गृहं गुरोः । स्कंदप्रसादमायान्तं मूर्ते मां सोऽप्यमन्यत ॥	७७
शस्मानप्रतोऽन्येद्युरुपविष्टः शुचौ भुवि । वर्षोपाध्याय ओंकारमकरोदिव्यया गिरा ॥	७८
नन्तरमेवास्य वेदाः साङ्गा इपस्थिताः । अध्यापयितुमस्मांश्च प्रवृत्तोऽभूदसौ ततः ॥	७९
ऋतं मया तत्र द्विःश्रुतं व्याडिना तथा । त्रिःश्रुतं चेन्द्रदत्तेन गुरुणोक्तमगृह्यत ॥	८०
ध्वनिमथ तमपूर्वं दिव्यमाकर्ष्य सद्यः सपदि विलसदन्तर्विस्मयो विप्रवर्गः ।	
किमिदमिति समन्ताद्भ्रुमभ्येत्य वर्षं स्तुतिमुखरमुखश्रीरर्चति स्म प्रणामैः ॥	८१
किमपि तदवलोक्य तत्र चित्रं प्रमदवशात् परं तदोपवर्षः ।	
अपि विततमहोत्सवः समग्रः समजनि पाटलिपुत्रपौरलोकः ॥	८२
राजापि तं गिरिशसूनुवरप्रभावमालोक्य तस्य परितोषमुपेत्य नन्दः ।	
वर्षस्य वेश्म वसुभिः स किलादरेण तत्कालमेव समपूरयदुन्नतश्रीः ॥	८३

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

।क्त्वा वररुचिः शृण्वत्येकाग्रमानसे । काणभूतौ वने तत्र पुनरेवेदमब्रवीत् ॥	१
विद्याति कालेऽथ कृते स्वाध्यायकर्मणि । इति वर्ष उपाध्यायः पृष्ठोऽस्माभिः कृताह्निकः ॥	२
वंविधं कस्मान्नगरं क्षेत्रतां गतम् । सरस्वत्याश्च लक्ष्म्याश्च तदुपाध्याय कथ्यताम् ॥	३
त्वा सोऽब्रवीदस्मान्ब्रह्मण्युतैतत्कथामिमाम् । तीर्थं कनखलं नाम गङ्गाद्वारेऽस्ति पावनम् ॥	४
काश्चनपातेन जाह्नवी देवदान्तिना । उशीनरगिरिप्रस्थान्द्रित्त्वा तमवतारिता ॥	५
णाल्यो द्विजः कश्चित्तपस्यन्भार्यया सह । तत्रासीत्तस्य चात्रैव जायन्ते स्म त्रयः सुताः ॥	६
त स्वर्गते तस्मिन्सभार्ये ते च तत्सुताः । स्थानं राजगृहं नाम जग्मुर्विद्यार्जनेच्छया ॥	७
शधीतविद्यास्ते त्रयोऽप्यानाध्यदुःखिताः । ययुः स्वामिकुमारस्य दर्शने दक्षिणापथम् ॥	८
ते चिञ्चिनीं नाम नगरीमम्बुधेस्तटे । गत्वा भोजिकसंज्ञस्य विप्रस्य न्यवसन्गृहे ॥	९
कन्या निजास्तिस्त्रस्तेभ्यो दत्त्वा धनानि च । तपसेऽनन्यसंतानो गङ्गां याति स्म भोजिकः ॥	१०
तेषां निवसतां तत्र श्वशुरवेश्मनि । अवग्रहकृतस्तीव्रो दुर्भिक्षः समजायत ॥	११
णार्याः परित्यज्य साध्वीस्तास्ते त्रयो ययुः । स्पृशन्ति न नृशंसानां हृदयं बन्धुबुद्धयः ॥	१२
मध्यमा तासां सगर्भाभूत्ततश्च ताः । भवनं यज्ञदत्तस्य पितृमित्रस्य शिश्रियुः ॥	१३
स्थुर्निजान्भर्तृन्ध्यायन्त्यः क्लिष्टवृत्तयः । आपद्यपि सतीवृत्तं किं मुञ्चन्ति कुलस्त्रियः ॥	१४
मध्यमा चात्र तासां पुत्रमसूत सा । अन्योन्यातिशयात्तस्मिन्नेहश्चासामवर्धत ॥	१५

कदाचिद्भ्योममार्गेण विरहन्तं महेश्वरम् । अङ्गस्था स्कन्दजननी तं दृष्ट्वा सदयावदत् ॥	१६
देव पश्य शिशावस्मिन्नेतास्तिस्रोऽपि योषितः । बद्धस्नेहा दधत्याशामेषोऽस्माञ्जीवयेदिति ॥	१७
तत्तथा कुरु येनायमेता बालोऽपि जीवयेत् । इत्युक्तः प्रियया देवो वरदः स जगाद ताम् ॥	१८
अनुगृह्णाम्यसुं पूर्वं सभार्येणामुना यतः । आराधितोऽस्मि तेनायं भोगार्थं निर्मितो भुवि ॥	१९
एतज्जाया च सा जाता पाटली नाम भूपतेः । महेन्द्रवर्मणः पुत्री भार्यास्यैव भविष्यति ॥	२०
इत्युक्त्वा स विभुः स्वप्ने साध्वीस्तिस्रो जगाद ताः । नाम्ना पुत्रक एवायं युष्माकं बालपुत्रकः ॥	२१
अस्य सुप्तप्रबुद्धस्य शीर्षान्ते च दिने दिने । सुवर्णलक्षं भविता राजा चायं भविष्यति ॥	२२
ततः सुप्तोत्थिते तस्मिन्बाले ताः प्राप्य काञ्चनम् । यज्ञदत्तसुताः साध्व्यो ननन्दुः फलितव्रताः ॥	२३
अथ तेन सुवर्णेन वृद्धकोषोऽचिरेण सः । बभूव पुत्रको राजा तपोधीना हि संपदः ॥	२४
कदाचिद्यज्ञदत्तोऽथ रहः पुत्रकमब्रवीत् । राजन्दुर्भिक्षदोषेण कापि ते पितरो गताः ॥	२५
तत्सदा देहि विप्रेभ्यो येनायान्ति निशम्य ते । ब्रह्मदत्तकथां चैतां कथयाम्यत्र ते शृणु ॥	२६
वाराणस्यामभूत्पूर्वं ब्रह्मदत्ताभिधो नृपः । सोऽपश्यज्जंसयुगलं प्रयातं गगने निशि ॥	२७
विस्फुरत्कनकच्छायं राजहंसशतैर्वृतम् । विद्युत्पुञ्जमिवाकाण्डसिताभ्रपरिवेष्टितम् ॥	२८
पुनस्तद्दर्शनोत्कण्ठा तथास्य बवृधे ततः । यथा नृपतिसौख्येषु न बबन्ध रतिं क्वचित् ॥	२९
मन्त्रिभिः सह संमन्त्र्य ततश्चाकारयत्सरः । स राजा स्वमते कान्तं प्राणिनां चाभयं ददौ ॥	३०
ततः कालेन तौ प्राप्तौ हंसौ राजा ददर्श सः । विश्वस्तौ चापि पप्रच्छ हैमे वपुषि कारणम् ॥	३१
व्यक्तवाचौ ततस्तौ च हंसौ राजानमूचतुः । पुरा जन्मान्तरे काकावावां जातौ महीपते ॥	३२
बल्यर्थं युज्यमानौ च पुण्ये शून्ये शिवालये । विनिपत्य विपन्नौ स्वस्तत्स्थानद्रोणिकान्तरे ॥	३३
जातौ जातिस्मरावावां हंसौ हेममयौ ततः । तच्छ्रुत्वा तौ यथाकामं पश्यन् राजा तुतोष सः ॥	३४
अतोऽनन्यादृशादेव पितृन्दानादवाप्स्यसि । इत्युक्तो यज्ञदत्तेन पुत्रकस्तत्तथाकरोत् ॥	३५
श्रुत्वा प्रदानवार्तां तामाययुस्ते द्विजातयः । परिज्ञाताः परां लक्ष्मीं पत्नीश्च सह लेभिरे ॥	३६
आश्चर्यमपरित्याज्यो दृष्टनष्टापदामपि । अविवेकान्धबुद्धीनां स्वानुभावो दुरात्मनाम् ॥	३७
कालेन राज्यकामास्ते पुत्रकं तं जिघांसवः । निन्युस्तद्दर्शनव्याजाद्विजा विन्ध्यनिवासिनीम् ॥	३८
वधकान्स्थापयित्वा च देवी गर्भगृहान्तरे । तमूचुः पूर्वमेकस्त्वं पश्य देवीं ब्रजान्तरम् ॥	३९
ततः प्रविष्टो विश्वासात्स दृष्ट्वा हन्तुमुद्यतान् । पुरुषान्पुत्रकोऽपृच्छत्कस्मान्निहथ मामिति ॥	४०
पितृभिस्ते प्रयुक्ताः स्मः स्वर्णं दत्वेति चाब्रुवन् । ततस्तान्मोहितान्देव्या बुद्धिमान्पुत्रकोऽवदत् ॥	४१
ददाम्येतदनर्घं वो रत्नालंकरणं निजम् । मां मुञ्चत करोम्यत्र नोद्देदं यामि दूरतः ॥	४२
एवमस्त्विति तत्तस्मागृहीत्वा वधका गताः । हतः पुत्रक इत्युचुस्तत्पितृणां पुरो मृषा ॥	४३
ततः प्रतिनिवृत्तास्ते हता राज्यार्थिनो द्विजाः । मन्त्रिभिर्द्रोहिणो बुद्ध्वा कृतज्ञानां शिवं कुतः ॥	४४
अत्रान्तरे स राजापि पुत्रकः सत्यसंग्रः । विवेश विन्ध्यकान्तारं विरक्तः स्वेषु बन्धुषु ॥	४५
भ्रमन्ददर्शं तत्रासौ बाहुयुद्धैकतत्परौ । पुरुषौ द्वौ ततस्तौ स पृष्टवान्कौ युवामिति ॥	४६
मयासुरसुतावावां तदीयं चास्ति नौ धनम् । इदं भाजनमेषा च यष्टिरेते च पादुके ॥	४७
एतन्निमित्तं युद्धं नौ यो बली स हरेदिति । एतत्तद्वचनं श्रुत्वा हसन्प्रोवाच पुत्रकः ॥	४८
क्रियदेतद्धनं पुंसस्ततस्तौ समवोचताम् । पादुके परिधायैते खेचरत्वमवाप्यते ॥	४९
यष्ट्या यल्लिख्यते किञ्चित्सत्यं संपद्यते हि तत् । भाजने यो य आहारश्चिन्त्यते स स तिष्ठति ॥	५०
तच्छ्रुत्वा पुत्रकोऽवादीत्किं युद्धेनास्त्वयं पणः । धावन्बलाधिको यः स्यात्स एवैतद्धरेदिति ॥	५१
एवमस्त्विति तौ मूढौ धावितौ सोऽपि पादुके । अध्यास्योदपतद्भ्योम गृहीत्वा यष्टिभाजने ॥	५२
अथ दूरं क्षणाद्गत्वा ददर्शं नगरीं शुभाम् । आकर्षिकाख्यां तस्यां च नभसोऽवततार सः ॥	५३
वञ्चनप्रवणा वेश्या द्विजा मत्पितरो यथा । वणिजो धनलुब्धाश्च कस्य गोहे वसाम्यहम् ॥	५४

इति संचिन्तयन्प्राप स राजा विजनं गृहम् । जीर्णं तदन्तरे चैकां वृद्धां योषितमैक्षत ॥	५५
प्रदानपूर्वं संतोष्य तां वृद्धामादृतस्तया । उवासालक्षितस्तत्र पुत्रकः शीर्णसद्धानि ॥	५६
कदाचित्साथ संप्रीता वृद्धा पुत्रकमब्रवीत् । चिन्ता मे पुत्र यद्भार्या नानुरूपा तव क्वचित् ॥	५७
इह राज्ञस्तु तनया पाटलीत्यस्ति कन्यका । उपर्यन्तःपुरे सा च रत्नमित्यभिरक्ष्यते ॥	५८
एतद्वृद्धावचस्तस्य दत्तकर्णस्य शृण्वतः । विवेश तेनैव पथा लब्धरंध्रो हृदि स्मरः ॥	५९
द्रष्टव्या सा मयाद्यैव कान्तेति कृतनिश्चयः । निशायां नभसा तत्र पादुकाभ्यां जगाम सः ॥	६०
प्रविश्य सोऽद्रिशृङ्गाग्रतुङ्गवातायनेन ताम् । अन्तःपुरे ददर्शाथ सुप्तां रहसि पाटलीम् ॥	६१
सेव्यमानामविरतं चन्द्रकान्त्याङ्गलग्नया । जित्वा जगदिदं श्रान्तां मूर्त्तां शक्तिं मनोभुवः ॥	६२
कथं प्रबोधयाम्येतामिति यावदचिन्तयत् । इत्यकस्माद्बहिस्तावद्यामिकः पुरुषो जगौ ॥	६३
आलिङ्ग्य मधुरहृत्कृतिमलसोन्मिषदीक्षणां रहः कान्ताम् ।	
यद्वोधयन्ति सुप्तां जन्मनि यूनां तदेव फलम् ॥	६४
श्रुत्वैवैतदुपोद्धातमङ्गैरुत्कम्पविक्रुवैः । आलिलिङ्ग स तां कान्तां प्राबुध्यत ततश्च सा ॥	६५
पश्यन्त्यास्तं नृपं तस्या लज्जाकौतुकयोर्दृशि । अभूदन्योन्यसंसर्दो रचयन्त्यां गतागतम् ॥	६६
अथालापे कृते वृत्ते गान्धर्वोद्वाहकर्मणि । अवर्धत तयोः प्रीतिर्दिपत्योर्न तु यामिनी ॥	६७
आमन्त्रयाथ बधूमुक्त्वां तद्गतेनैव चेतसा । आययौ पश्चिमे भागे तद्वृद्धावेश्म पुत्रकः ॥	६८
इत्थं प्रतिनिशं तत्र कुर्वणेऽस्मिन्गतागतम् । संभोगचिह्नं पाटल्या रक्षिभिर्दृष्टमेकदा ॥	६९
तैस्तदावेदितं तस्याः पितुः सोऽपि नियुक्तवान् । गूढमन्तःपुरे तत्र निशि नारीमवेक्षितुम् ॥	७०
तया च तस्य प्राप्तस्य तत्राभिज्ञानसिद्धये । पुत्रकस्य प्रसुप्तस्य न्यस्तं वासस्यलक्तकम् ॥	७१
प्रातस्तया च विज्ञप्तो राजा चारान्वयसर्जयत् । सोऽभिज्ञानाच्च तैः प्राप्तः पुत्रको जीर्णवेश्मनः ॥	७२
आनीतो राजनिकटं कुपितं वीक्ष्य तं नृपम् । पादुकाभ्यां खमुत्पत्य पाटलीमन्दिरेऽविशत् ॥	७३
विदितौ स्वस्तदुत्तिष्ठ गच्छावः पादुकावशात् । इत्यङ्गे पाटलीं कृत्वा जगाम नभसा ततः ॥	७४
अथ गङ्गातटनिकटे गगनादवतीर्थं स प्रियां श्रान्ताम् ।	
पात्रप्रभावजातैराहारैर्नन्दयामास ॥	७५
आलोकितप्रभावः पाटल्या पुत्रकोऽर्थितश्च ततः ।	
यष्ट्या लिलेख तत्र स नगरं चतुरङ्गबलयुक्तम् ॥	७६
तत्र स राजा भूत्वा महाप्रभावे च सत्यतां प्राप्ते ।	
नमयित्वा तं श्वशुरं शशास पृथ्वीं समुद्रान्ताम् ॥	७७
तदिदं दिव्यं नगरं मायारचितं सपौरमत एव ।	
नाम्ना पाटलिपुत्रं क्षेत्रं लक्ष्मीसरस्वत्योः ॥	७८
इति वर्षमुख्यादिमामपूर्वा वयमाकर्ण्य कथामतीव चित्राम् ।	
चिरकालमभूम काणभूते विलसद्विस्मयमोदमानचित्ताः ॥	७९
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।	

चतुर्थस्तरङ्गः ।

इत्याख्याय कथां मध्ये विन्ध्यान्तः काणभूतये । पुनर्वररुचिस्तस्मै प्रकृतार्थमवर्णयत् ॥	१
एवं व्याडीन्द्रदत्ताभ्यां सह तत्र वसन्कमात् । प्राप्तोऽहं सर्वविद्यानां पारमुत्क्रान्तशैशवः ॥	२
इन्द्रोत्सवं कदाचिच्च प्रेक्षितुं निर्गता वयम् । कन्यामेकामपश्याम कामस्यास्त्रमसायकम् ॥	३
इन्द्रदत्तो मया पृष्टस्ततः केयं भवेदिति । उपवर्षसुता सेयमुपकोशेति सोऽब्रवीत् ॥	४
सा सखीभिश्च मां ज्ञात्वा प्रीतिपेशलया दृशा । कर्षन्ती मन्मनः कृच्छ्रादगच्छद्भवनं निजम् ॥	५

पूर्णचन्द्रमुखी नीलनीरजोत्तमलोचना । मृणालनालललितभुजा पीनस्तनोज्ज्वला ॥
कम्बुकण्ठी प्रवालाभरदनच्छदशोभिनी । स्मरभूपतिसौन्दर्यमन्दिरे वेन्दिरापरा ॥
ततः कामशरापातनिभिन्ने हृदये न मे । निशि तस्यामभून्निद्रा तद्विम्बोष्ठपिपासया ॥
कथंचिल्लब्धनिद्रोऽहमपश्यं रजनीक्षये । शुक्लाम्बरधरां दिव्यां स्त्रियं सा मामभाषत ॥
पूर्वभार्योपकोशा ते गुणज्ञा नापरं पतिम् । कंचिदिच्छत्यतश्चिन्ता पुत्र कार्यात्र न त्वया ॥
अहं सदा शरीरान्तर्वासिनी ते सरस्वती । त्वदुःखं नोत्सहे द्रष्टुमित्युक्त्वान्तार्हिताभवत् ॥
ततः प्रबुद्धो जातास्थो गत्वातिष्ठमहं शनैः । दयितामन्दिरासन्नबालचूततरोरधः ॥
अथागत्य समाख्यातं तत्सख्या मन्निबन्धनम् । उद्गाढमुपकोशाया नवानङ्गविजृम्भितम् ॥
ततोऽहं द्विगुणीभूततापस्तामेवमब्रवम् । अदन्तां गुरुभिः स्वेच्छमुपकोशां कथं भजे ॥
वरं हि मृत्युर्नाकीर्तिस्तत्सखीहृदयं तव । गुरुभिर्यदि बुध्येत तत्कदाचिच्छिवं भवेत् ॥
तदेतत्कुरु भद्रे त्वं तां सखीं मां च जीवय । तच्छ्रुत्वा सा गता सख्या मातुः सर्वं न्यवेदयत् ॥
तया तत्कथितं भर्तुरुपवर्षस्य तत्क्षणम् । तेन भ्रातुश्च वर्षस्य तेन तच्चाभिनन्दितम् ॥
विवाहे निश्चिते गत्वा व्याडिरानयति स्म ताम् । वर्षाचार्यनिदेशेन कौशाभ्या जननीं मम ॥
अथोपकोशा विधिवत्पित्रा मे प्रतिपादिता । ततो मात्रा गृहिण्या च समं तत्रावसं सुखम् ॥
अथ कालेन वर्षस्य शिष्यवर्गो महानभूत् । तत्रैकः पाणिनिर्नाम जडबुद्धितरोऽभवत् ॥
स शुश्रूषापरिच्छिष्टः प्रेषितो वर्षभार्यया । अगच्छत्तपसे खिन्नो विद्याकामो हिमालयम् ॥
तत्र तीव्रेण तपसा तोषितादिन्दुशेखरात् । सर्वविद्यासुखं तेन प्राप्तं व्याकरणं नवम् ॥
ततश्चागत्य मामेव वादायाह्वयते स्म सः । प्रवृत्ते चावयोर्वादे प्रयाताः सप्त वासराः ॥
अष्टमेऽह्नि मया तस्मिञ्जिते तत्समनन्तरम् । नभःस्थेन महाघोरो हुंकारः शंभुना कृतः ॥
तेन प्रणष्टमैन्द्रं तदस्मद्व्याकरणं भुवि । जिताः पाणिनिना सर्वे मूर्खीभूता वयं पुनः ॥
अथ संजातनिर्वेदः स्वगृहस्थितये धनम् । हस्ते हिरण्यगुप्तस्य विधाय वणिजो निजम् ॥
उक्त्वा तच्चोपकोशायै गतवानस्मि शंकरम् । तपोभिराराधयितुं निराहारो हिमालयम् ॥
उपकोशा हि मे श्रेयः काङ्क्षन्ती निजमन्दिरे । अतिष्ठत्प्रत्यहं स्नान्ती गङ्गायां नियतव्रता ॥
एकदा सा मधौ प्राप्ते क्षामा पाण्डुमनोरमा । प्रतिपच्चन्द्रलेखेव जनलोचनहारिणी ॥
स्नार्तुं त्रिपथगां यान्ती दृष्ट्वा राजपुरोधसा । दण्डाधिपतिना चैव कुमारसचिवेन च ॥
तत्क्षणात्ते गताः सर्वे स्मरसायकलक्ष्यताम् । सापि तस्मिन्दिने स्नान्ती कथमप्यकरोच्चिरम् ॥
आगच्छन्ती च सायं तां कुमारसचिवो हठात् । अग्रहीदथ साप्येनमवोचत्प्रतिभावती ॥
अभिप्रेतमिदं भद्रं यथा तव तथा मम । किं त्वहं सत्कुलोत्पन्ना प्रवासस्थितभर्तृका ॥
कथमेवं प्रवर्तय पश्येत्कोऽपि कदाचन । ततश्च ध्रुवमश्रेयस्त्वया सह भवेन्मम ॥
तस्मान्मधूत्सवाक्षिप्तपौरलोके गृहं मम । आगन्तव्यं ध्रुवं रात्रेः प्रथमे प्रहरे त्वया ॥
इत्युक्त्वा कृतसंधा सा तेन क्षिप्ता विधेर्वशात् । यावत्किंचिद्गता तावन्निरुद्धा सा पुरोधसा ॥
तस्यापि तत्रैव दिने तद्वदेव तथा निशि । संकेतकं द्वितीयस्मिन्प्रहरे पर्यकल्पयत ॥
मुक्तां कथंचित्तेनापि प्रयातां किंचिदन्तरम् । दण्डाधिपो रुणद्धि स्म तृतीयस्तां सुविह्वलाम् ॥
अथ तस्यापि दिवसे तस्मिन्नेव तथैव सा । संकेतकं त्रियामायां तृतीये प्रहरे व्यधात् ॥
दैवात्तेनापि निर्मुक्ता सकम्पा गृहमागता । कर्तव्यां सा स्वचेटीनां संविदं स्वैरमब्रवीत् ॥
वरं पत्न्यौ प्रवासस्थे मरणं कुलयोषितः । न तु रूपारमल्लोकलोचनापातपात्रता ॥
इति संचिन्तयन्ती च स्मरन्ती मां निनाय सा । शोचन्ती स्वं वपुः साध्वी निराहारैव तां निश
प्रातर्ब्राह्मणपूजार्थं व्यसर्जि वणिजस्तया । चेटी हिरण्यगुप्तस्य किंचिन्मार्गयितुं धनम् ॥
आगत्य सोऽपि तामेवमेकान्ते वणिगब्रवीत् । भजस्व मां ततो भर्तृस्थापितं ते ददामि तत् ॥

छुत्वा साक्षिरहितां मत्वा भर्तृधनस्थितिम् । वणिजं पापमालोक्य खेदामर्षकदर्शिता ॥	४५
यामेवात्र संकेतं रात्रौ तस्यापि पश्चिमे । शेषे पतिव्रता यामे साकरोदथ सोऽगमत् ॥	४६
। साकारयद्गुरि चेटीभिः छुण्डकस्थितम् । कस्तूरिकादिसंयुक्तं कज्जलं तैलमिश्रितम् ॥	४७
इमाश्चेलखण्डाश्च चत्वारो विहितास्तया । मञ्जूषा कारिता चाभूत्स्थूला सबहिरर्गला ॥	४८
। तस्मिन्महावेषो वसन्तोत्सववासरे । आययौ प्रथमे यामे कुमारसचिवो निशि ॥	४९
रक्षितं प्रविष्टं तमुपकोशेदमब्रवीत् । अस्नातं न स्पृशामि त्वां तत्स्नाहि प्रविशान्तरम् ॥	५०
ङ्गीकुर्वन्स तन्मूढश्चेटिकाभिः प्रवेशितः । अभ्यन्तरगृहं गुप्तमन्धकारमयं ततः ॥	५१
। त्वा तत्र तस्यान्तर्वस्त्राण्याभरणानि च । चेलखण्डं तमेकं च दत्त्वान्तर्वाससः कृते ॥	५२
। शिरःपादमङ्गेषु ताभिस्तत्तैलकज्जलम् । अभ्यङ्गभङ्गा पापस्य न्यस्तं घनमपश्यतः ॥	५३
तेष्वन्मर्दयन्त्यस्तत्प्रत्यङ्गं यावदस्य ताः । तावद्वितीये प्रहरे स पुरोधा उपागमत् ॥	५४
त्रं वररुचेः प्राप्तः किमप्येष पुरोहितः । तदिह प्रविशेत्युक्त्वा चेत्यस्तास्तं तथाविधम् ॥	५५
। नारसचिवं नम्रं मञ्जूषायां ससंभ्रमम् । निचिक्षिपुरथावध्नन्नर्गलेन बहिश्च ताम् ॥	५६
। ऽपि स्नाननिभान्नीतस्तमस्यन्तः पुरोहितः । तथैव हृतवस्त्रादिसैलकज्जलमर्दनैः ॥	५७
। लखण्डधरस्तावच्चेटिकाभिर्विमोहितः । यावत्तृतीये प्रहरे दण्डाधिपतिरागमत् ॥	५८
। रागमनजासैव चेटीभिः सहसा भयात् । आद्यवत्सोऽपि निक्षिप्तो मञ्जूषायां पुरोहितः ॥	५९
। अ दत्त्वार्गलं ताभिः स्नानव्याजात्प्रवेश्य सः । दण्डाधिपोऽपि तत्रैव तावत्कज्जलमर्दनैः ॥	६०
। न्यवद्विप्रलब्धोऽभूच्चेलखण्डैककर्पटः । यावत्स पश्चिमे यामे वणिकत्रागतोऽभवत् ॥	६१
। दर्शनभयं दत्त्वा क्षिप्तो दण्डाधिपोऽप्यथ । मञ्जूषायां स चेटीभिर्दत्तं च बहिरर्गलम् ॥	६२
। च त्रयोऽन्धतामिस्त्रवासाभ्यासोद्यता इव । मञ्जूषायां भियान्योन्यं स्पर्शं लब्ध्वापि नालपन् ॥	६३
। त्वाथ दीपं गेहेऽत्र वणिजं तं प्रवेश्य सा । उपकोशावददेहि तन्मे भर्त्रार्पितं धनम् ॥	६४
। छुत्वा शून्यमालोक्य गृहं सोऽप्यवदच्छठः । उक्तं मया ददाम्येव यद्गर्त्रा स्थापितं धनम् ॥	६५
। पकोशापि मञ्जूषां श्रावयन्ती ततोऽब्रवीत् । एतद्विरण्यगुप्तस्य वचः शृणुत देवताः ॥	६६
। युक्त्वा चैव निर्वाप्य दीपं सोऽप्यन्यवद्वणिक् । लिप्तः स्नानापदेशेन चेटीभिः कज्जलैश्चिरम् ॥	६७
। थ गच्छ गता रात्रिरित्युक्तः स निशाक्षये । अनिच्छन्गलहस्तेन ताभिर्निर्वासितस्ततः ॥	६८
। थ चीरैकवसनो मषील्लिप्तः पदे पदे । भक्ष्यमाणः श्वभिः प्राप लज्जमानो निजं गृहम् ॥	६९
। त्र दासजनस्यापि तां प्रक्षालयतो मषीम् । नाशकत्संमुखे स्थातुं कष्टो ह्यविनयक्रमः ॥	७०
। पकोशाप्यथ प्रातश्चेटिकानुगता गता । गुरुणामनिवेशैव राज्ञो नन्दस्य मन्दिरम् ॥	७१
। णिघ्निरण्यगुप्तो मे भर्त्रा न्यासीकृतं धनम् । जिहीर्षतीति विज्ञप्तस्तत्र राजा तथा स्वयम् ॥	७२
। न तच्च परिज्ञातुं तत्रैवानायितो वणिक् । मद्भस्ते किञ्चिदप्यस्या देव नास्तीत्यभाषत ॥	७३
। पकोशा ततोऽवादीत्सन्ति मे देव साक्षिणः । मञ्जूषायां गतः क्षिप्त्वा भर्ता मे गृहदेवताः ॥	७४
। श्वाचा पुरतस्तासामनेनाङ्गीकृतं धनम् । तामानाय्येह मञ्जूषां पृच्छयन्तां देवतास्त्वया ॥	७५
। छुत्वा विस्मयाद्राजा तदानयनमादिशत् । ततः क्षणात्सा मञ्जूषा प्रापिता बहुभिर्जनैः ॥	७६
। थोपकोशा वक्ति स्म सत्यं वदत देवताः । यदुक्तं वणिजानेन ततो यात निजं गृहम् ॥	७७
। चेद्दहाम्यहं युष्मान्सदस्युद्गाटयामि वा । तच्छ्रुत्वा भीतभीतास्ते मञ्जूषास्था बभाषिरे ॥	७८
। त्यं समक्षमस्माकमनेनाङ्गीकृतं धनम् । ततो निरुत्तरः सर्वं वणिकत्प्रत्यपद्यत ॥	७९
। पकोशामथाभ्यर्थ्य राज्ञा त्वतिक्रतूहलात् । सदस्युद्गाटिता तत्र मञ्जूषा स्फोटितार्गला ॥	८०
। तच्छ्रुत्वास्तेऽपि पुरुषास्तमःपिण्डा इव त्रयः । कृच्छ्राच्च प्रत्यभिज्ञाता मन्त्रिभिर्भूता तथा ॥	८१
। हसत्स्वथ सर्वेषु किमेतदिति कौतुकात् । राज्ञा पृष्टा सती सर्वमुपकोशा शशंस तत् ॥	८२
। चिन्त्यं शीलगुप्तानां चरितं कुलयोषिताम् । इति चाभिननन्दुस्तामुपकोशां सभासदः ॥	८३

ततस्ते हृतसर्वस्वाः परदारैषिणोऽखिलाः । राज्ञा निर्वासिता देशादशीलं कस्य भूतये ॥	८
भगिनी मे त्वमित्युक्त्वा दत्त्वा प्रीत्या धनं बहु । उपकोशापि भूपेन प्रेषिता गृहभागमत् ॥	८
वर्षोपवर्षौ तद्गुह्यं साध्वीं तामभ्यनन्दताम् । सर्वश्च विस्मयस्मेरः पुरे तत्राभवज्जनः ॥	८
अत्रान्तरे तुषाराद्रौ कृत्वा तीव्रतरं तपः । आराधितो मया देवो वरदः पार्वतीपतिः ॥	८
तदेव तेन शास्त्रं मे पाणिनीयं प्रकाशितम् । तदिच्छानुग्रहादेव मया पूर्णकृतं च तत् ॥	८
ततोऽहं गृहभागच्छमज्ञाताध्वपरिश्रमः । निशाकरकलामौलिप्रसादामृतनिर्भरः ॥	८
अथ मातुर्गुरुणां च कृतपादाभिवन्दनः । तत्रोपकोशावृत्तान्तं तमश्रौषं महाद्भुतम् ॥	९
तेन मे परमां भूमिमात्मन्यानन्दविस्मयौ । तस्यां च सहजस्नेहबहुमानावगच्छताम् ॥	९
वर्षोऽथ मन्मुखादैच्छच्छ्रोतुं व्याकरणं नवम् । ततः प्रकाशितं स्वामिकुमारेणैव तस्य तत् ॥	९
ततो व्याडीन्द्रदत्ताभ्यां विज्ञप्तो दक्षिणां प्रति । गुरुवर्षोऽब्रवीत्स्वर्णकोटिर्मे दीयतामिति ॥	९
अङ्गीकृत्य गुरोर्वाक्यं तौ च मामित्यवोचताम् । एहि राज्ञः सखे नन्दाद्याचितुं गुरुदक्षिणाम् ॥	९
गच्छामो नान्यतोऽस्माभिरित्यक्त्वाञ्चनमाप्यते । नवाधिकाया नवतेः कोटीनामधिपो हि सः ॥	९
वाचा तेनोपकोशा च प्राग्धर्मभगिनी कृता । अतः श्यालः स ते किञ्चित्त्वद्गुणैः समवाप्यते ॥	९
इति निश्चित्य नन्दस्य भूपतेः कटकं वयम् । अयोध्यास्थमगच्छाम त्रयः सन्नह्यचारिणः ॥	९
प्राप्तमात्रेषु चास्मासु स राजा पञ्चतां गतः । राष्ट्रे कोलाहलं जातं विषादेन सहैव नः ॥	९
अवोचदिन्द्रदत्तोऽथ तत्क्षणं योगसिद्धिमान् । गतासोरस्य भूपस्य शरीरं प्रविशाम्यहम् ॥	९
अर्थां वररुचिर्मेऽस्तु दास्याम्यस्मै च काञ्चनम् । व्याडी रक्षतु मे देहं ततः प्रत्यागमावधि ॥	१००
इत्युक्त्वा नन्ददेहान्तरिन्द्रदत्तः समाविशत् । प्रत्युज्जीवति भूपे च राष्ट्रे तत्रोत्सवोऽभवत् ॥	१०१
शून्ये देवगृहे देहमिन्द्रदत्तस्य रक्षितुम् । व्याडी स्थिते गतोऽभूवमहं राजकुलं तदा ॥	१०२
प्रविश्य स्वस्तिकारं च विधाय गुरुदक्षिणाम् । योगनन्दो मया तत्र हेमकोटिं स याचितः ॥	१०३
ततः स शकटालख्यं सत्यनन्दस्य मन्त्रिणम् । सुवर्णकोटिमेतस्मै दापयेति समादिशत् ॥	१०४
मृतस्य जीवितं दृष्ट्वा सद्यश्च प्राप्तिमर्थिनः । स तत्त्वं ज्ञातवान्मन्त्री किमज्ञेयं हि धीमताम् ॥	१०५
देव दीयत इत्युक्त्वा स च मन्त्रीत्यचिन्तयत् । नन्दस्य तनयो बालो राज्यं च बहुशत्रुमत् ॥	१०६
तत्संप्रत्यत्र रक्षामि तस्य देहमपीदृशम् । निश्चित्यैतत्स तत्कालं शवान्सर्वानदाहयत् ॥	१०७
चारैरन्विष्य तन्मध्ये लब्ध्वा देवगृहात्ततः । व्याडिं विधूय तद्गन्धमिन्द्रदत्तकलेवरम् ॥	१०८
अत्रान्तरे च राजानं हेमकोटिसमर्पणे । त्वरमाणमथाह स्म शकटालो विचारयन् ॥	१०९
उत्सवाक्षिप्तचित्तोऽयं सर्वः परिजनः स्थितः । क्षणं प्रतीक्षतामेष विप्रो यावद्दाम्यहम् ॥	११०
अथैत्य योगनन्दस्य व्याडिना क्रन्दितं पुरः । अब्रह्मण्यमनुत्क्रान्तजीवो योगस्थितो द्विजः ॥	१११
अनाथशव इत्यद्य बलाद्गन्धस्तवोदये । तच्छ्रुत्वा योगनन्दस्य काप्यवस्थाभवच्छ्रुत्वा ॥	११२
देहदाहातिस्थरे तस्मिञ्जाते निर्गत्य मे ददौ । सुवर्णकोटिं स ततः शकटालो महामतिः ॥	११३
योगनन्दोऽथ विजने सशोको व्याडिंमब्रवीत् । शूद्रीभूतोऽस्मि विप्रोऽपि किं श्रिया स्थिरयापि मे ॥	११४
तच्छ्रुत्वाश्वास्य तं व्याडिः कालोचितमभाषत । ज्ञातोऽसि शकटालेन तदेनं चिन्तयाधुना ॥	११५
महामन्त्री ह्ययं स्वेच्छमचिरात्त्वां विनाशयेत् । पूर्वनन्दसुतं कुर्याच्चन्द्रगुप्तं हि भूमिपम् ॥	११६
तस्माद्भ्ररुचिं मन्त्रिसुख्यत्वे कुरु येन ते । एतद्गुह्यं भवेद्राज्यं स्थिरं दिव्यानुभावया ॥	११७
इत्युक्त्वैव गते व्याडौ दातुं तां गुरुदक्षिणाम् । तदैवानीय दत्ता मे योगनन्देन मन्त्रिता ॥	११८
अथोक्तः स मया राजा ब्राह्मण्ये हारितेऽपि ते । राज्यं नैव स्थिरं मन्ये शकटाले पदस्थिते ॥	११९
तस्मान्नाशय युक्त्यैनमिति मन्त्रे मयोदिते । योगनन्दोऽन्धकूपान्तः शकटालं तमक्षिपत् ॥	१२०
किं च पुत्रशतं तस्य तत्रैव क्षिप्रवानसौ । जीवन्दिजोऽमुना दग्ध इति दोषानुकीर्तनात् ॥	१२१
एकः शरावः सक्तूनामेकः प्रत्यहमम्भसः । शकटालस्य तत्रान्तः सपुत्रस्य न्यधीयत ॥	१२२

चोवाच ततः पुत्रानमीभिः सक्तुभिः सुताः । एकोऽपि कृच्छ्राद्वर्तेत बहूनां तु कथैव का ॥	१२३
मात्संभक्षयत्वेकः प्रत्यहं सजलानमून । यः शक्तो योगनन्दस्य कर्तुं वैरप्रतिक्रियाम् ॥	१२४
मेव शक्तो भुङ्क्ष्वैतदिति पुत्रास्तमब्रुवन् । प्राणोभ्योऽपि हि धीराणां प्रिया शत्रुप्रतिक्रिया ॥	१२५
स शकटालस्तैः प्रत्यहं सक्तुवारिभिः । एक एवाकरोद्भृत्तिं कष्टं क्रूरा जिगीषवः ॥	१२६
द्विजा चित्तमप्राप्य विस्रम्भं प्रभविष्णुषु । न स्वेच्छं व्यवहर्तव्यमात्मनो भूतिमिच्छता ॥	१२७
चाचिन्तयत्तत्र शकटालोऽन्धकूपगः । तनयानां क्षुधार्तानां पश्यन्प्राणोद्गमव्यथाम् ॥	१२८
सुतशतं तस्य पश्यतस्तद्व्यपद्यत । तत्करङ्कैर्वृतो जीवन्नतिष्ठत्स च केवलः ॥	१२९
गनन्दश्च साम्राज्ये बद्धमूलोऽभवत्ततः । व्याडिरभ्याययौ तं च गुरवे दत्तदक्षिणः ॥	१३०
येत्यैव च सोऽवादीक्षिरं राज्यं सखेऽस्तु ते । आमन्नितोऽसि गच्छामि तपस्तमुमहं क्वचित् ॥	१३१
ब्रुत्वा योगनन्दस्तं बाष्पकण्ठोऽभ्यभाषत । राज्ये मे भुङ्क्ष्व भोगांस्त्वं सुक्त्वा मां मा स्म गा इति ॥	१३२
डिस्ततोऽवदद्राजञ्जरीरे क्षणनश्वरे । एवंप्रायेष्वसारेषु धीमान्को नाम मज्जति ॥	१३३
मोहयति प्राज्ञं लक्ष्मीर्मरुमरीचिका । इत्युक्तवैव स तत्कालं तपसे निश्चितो ययौ ॥	१३४
अगमदथ योगनन्दः पाटलिपुत्रं स्वराजनगरं सः ।	
भोगाय काणभूते, मत्सहितः सकलसैन्ययुतः ॥	१३५
तत्रोपकोशापरिचर्यमाणः समुद्रहन्मन्त्रिधुरां च तस्य ।	
अहं जनन्या गुरुभिश्च साकमासाद्य लक्ष्मीमवसं चिराय ॥	१३६
बहु तत्र दिने दिने द्युसिन्धुः कनकं मह्यमदात्तपःप्रसन्ना ।	
वदति स्म शरीरिणी च साक्षान्मम कार्याणि सरस्वती सदैव ॥	१३७
इति महाकविश्रीसोमदेवमहद्विरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।	

पञ्चमस्तरङ्गः ।

मुक्त्वा वररुचिः पुनरेतदवर्णयत् । कालेन योगनन्दोऽथ कामादिवशमाययौ ॥	१
न्द्र इव मत्तश्च नापैक्षत स किंचन । अकाण्डपातोपनता कं न लक्ष्मीर्विमोहयेत् ॥	२
वन्तयं ततश्चाहं राजा तावद्विशृङ्खलः । तत्कार्यचिन्तयाक्रान्तः स्वधर्मो मेऽवसीदति ॥	३
गद्वरं सहायं तं शकटालं समुद्धरे । क्रियेत चेद्विरुद्धं च किं स कुर्यान्मयि स्थिते ॥	४
धेत्यैतन्मयाभ्यर्ध्य राजानं सोऽन्धकूपतः । उद्धृतः शकटालोऽथ मृदवो हि द्विजातयः ॥	५
यो योगनन्दोऽयं स्थिते वररुचावतः । आश्रये वैतसीं वृत्तिं कालं तावत्प्रतीक्षितुम् ॥	६
संचिन्त्य स प्राज्ञः शकटालो मदिच्छया । अकरोद्राजकार्याणि पुनः संप्राप्य मन्त्रिताम् ॥	७
चिद्योगनन्दोऽथ निर्गतो नगराद्बहिः । श्लिष्यत्पञ्चाङ्गुलिं हस्तं गङ्गामध्ये व्यलोकयत् ॥	८
तदिति पप्रच्छ मामाहूय स तत्क्षणम् । अहं च द्वे निजाङ्गुल्यौ दिशि तस्यामदर्शयम् ॥	९
तस्मिंस्तिरोभूते हस्ते राजातिविस्मयात् । भूयोऽपि तदपृच्छन्मां ततश्चाहं तमब्रवम् ॥	१०
भिर्मिलितैः किं यज्जगतीह न साध्यते । इत्युक्तवानसौ हस्तः स्वाङ्गुलीः पञ्च दर्शयन् ॥	११
ऽस्य राजन्नङ्गुल्यावेते द्वे दर्शिते मया । ऐकचित्ये द्वयोरेव किमसाध्यं भवेदिति ॥	१२
क्ते गूढविज्ञाने समतुष्यत्ततो नृपः । शकटालो व्यषीदन्न मदुद्धि वीक्ष्य दुर्जयाम् ॥	१३
दा योगनन्दश्च दृष्टवान्महिषीं निजाम् । वातायनाघ्रात्पश्यन्तीं ब्राह्मणातिथिमुन्मुखम् ॥	१४
प्रादेव कुपितो राजा विप्रस्य तस्य सः । आदिशद्वधमीर्ष्यां हि विवेकपरिपन्थिनी ॥	१५
वध्यभुवं तस्मिन्नीयमाने द्विजे तदा । अहसद्गतजीवोऽपि मत्स्यो विपणिमध्यगः ॥	१६
राजा तद्ब्रुवा वधं तस्य न्यवारयत् । विप्रस्य मामपृच्छन्न मत्स्यहासस्य कारणम् ॥	१७
प्य कथयाम्येतदित्युक्त्वा निर्गतं च माम् । चिन्तितोपस्थितैकान्ते सरस्वत्येवमब्रवीत् ॥	१८
तालतरोः पृष्ठे तिष्ठ राज्रावलक्षितः । अत्र श्लिष्यसि मत्स्यस्य हासहेतुमसंशयम् ॥	१९

तच्छ्रुत्वा निशि तत्राहं गत्वा तालोपरि स्थितः । अपश्यं राक्षसीं घोरां बालैः पुत्रैः सहागताम् ॥	२
सा भक्ष्यं याचमानांस्तानवादीत्प्रतिपालयताम् । प्रातर्वो विप्रमांसानि दास्याम्यद्य हतो न सः ॥	२
कस्मात्स न हतोऽद्येति पृष्ट्वा तैरब्रवीत्पुनः । तं हि दृष्ट्वा मृतोऽपीह मत्स्यो हसितवानिति ॥	२
हसितं किमु तेनेति पृष्ट्वा भूयः सुतैश्च सा । अत्रोचद्राक्षसी राज्ञः सर्वा राज्योऽपि विद्युताः ॥	२
सर्वत्रान्तःपुरे ह्यत्र स्त्रीरूपाः पुरुषाः स्थिताः । हन्यतेऽनपराधस्तु विप्र इत्यहसन्तिभिः ॥	२
भूतानां पार्थिवात्यर्थनिर्विवेकत्वहासिनाम् । सर्वान्तश्चारिणां ह्येता भवन्त्येव च विक्रियाः ॥	२
एतत्तस्या वचः श्रुत्वा ततोऽपक्रान्तवानहम् । प्रातश्च मत्स्यहासस्य हेतुं राज्ञे न्यवेदयम् ॥	२
प्राप्य चान्तःपुरेभ्यस्तान्स्त्रीरूपान्पुरुषांस्ततः । बह्वमन्यत मां राजा वधाद्विप्रं च मुक्तवान् ॥	२
इत्यादि चेष्टितं दृष्ट्वा तस्य राज्ञो विशृङ्खलम् । खिन्ने मयि कदाचिच्च तत्रागाच्चित्रकृन्नवः ॥	२
अलिखत्स महादेवीं योगनन्दं च तं पटे । सजीवमिव तच्चित्रं वाक्चेष्टारहितं त्वभूत् ॥	२
तं च चित्रकरं राजा तुष्टो वित्तैरपूरयत् । तं च वासगृहे चित्रपटं भित्तावकारयत् ॥	३
एकदा च प्रविष्टस्य वासके तत्र सा मम । संपूर्णलक्षणा देवी प्रतिभाति स्म चित्रगा ॥	३
लक्षणान्तरसंबन्धाद्भ्यूह्य प्रतिभावशात् । अथाकार्षमहं तस्यास्तिलकं मेखलापदे ॥	३
संपूर्णलक्षणां तेन कृत्वैनां गतवानहम् । प्रविष्टो योगनन्दोऽथ तिलकं तं न्यलोकयत् ॥	३
केनायं रचितोऽत्रेति सोऽपृच्छच्च महत्तरान् । ते च न्यवेदयंस्तस्मै कर्तारं तिलकस्य माम् ॥	३
देव्या गुप्तप्रदेशस्थमिमं नान्यो मया विना । वेत्ति तज्ज्ञातवानेवमसौ वररुचिः कथम् ॥	३
छन्नः कृतोऽमुना नूनं ममान्तःपुरविप्लवः । दृष्टवानत एवायं स्त्रीरूपांस्तत्र तान्नरान् ॥	३
इति संचिन्तयामास योगनन्दः क्रुधा ज्वलन् । जायन्ते बत मूढानां संवादा अपि तादृशाः ॥	३
ततः स्वैरं समाहूय शकटालं समादिशत् । त्वया वररुचिर्वध्यो देवीविध्वंसनादिति ॥	३
यथा ज्ञापयसीत्युक्त्वा शकटालोऽगमद्ब्रुहिः । अचिन्तयच्च शक्तिः स्याद्धन्तुं वररुचिं न मे ॥	३
दिव्यबुद्धिप्रभावोऽसावुद्धर्ता च ममापदः । विप्रश्च तद्वरं गुप्तं संप्रति स्वीकरोमि तम् ॥	४
इति निश्चित्य सोऽभ्येत्य राज्ञः कोपमकारणम् । वधान्तं कथयित्वा मे शकटालोऽब्रवीत्ततः ॥	४
अन्यं कंचित्प्रवादाय हन्म्यहं त्वं च मद्गृहे । प्रच्छन्नस्तिष्ठ मामस्माद्रक्षितुं कोपनाश्रुपात् ॥	४
इति तद्वचनाच्छन्नस्तद्गृहेऽवस्थितोऽभन्नम् । स चान्यं हतवान्कंचिन्मद्बधाख्यातये निशि ॥	४
एवं प्रयुक्तनीतिं तं प्रीत्यावोचमहं तदा । एको मन्त्री भवान्येन हन्तुं मां न कृता मतिः ॥	४
नहि हन्तुमहं शक्यो राक्षसो मित्रमस्ति मे । ध्यातमात्रागतो विश्वं प्रसते स मदिच्छया ॥	४
राजा त्विहेन्द्रदत्ताख्यः सखा वध्यो न मे द्विजः । तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीन्मन्त्री रक्षो मे दर्शयतामिति ॥	४
ततो ध्यातागतं तस्मै तद्रक्षोऽहमदर्शयम् । तद्दर्शनाच्च वित्रस्तो विस्मितश्च बभूव सः ॥	४
रक्षस्यन्तर्हिते तस्मिञ्शकटालः स मां पुनः । कथं ते राक्षसो मित्रं संजात इति पृष्टवान् ॥	४
ततोऽहमवदं पूर्वं रक्षार्थं नगरे भ्रमन् । रात्रौ रात्रौ क्षयं प्रापदेकैको नगराधिपः ॥	४
तच्छ्रुत्वा योगनन्दो मामकरोन्नगराधिपम् । भ्रमंश्चापश्यमत्राहं भ्रमन्तं राक्षसं निशि ॥	५
स च मामवदद्ब्रुहि विद्यते नगरेऽत्र का । सुरूपा स्त्रीति तच्छ्रुत्वा विहस्याहं तमब्रवम् ॥	५
या यस्याभिमता मूर्ख सुरूपा तस्य सा भवेत् । तच्छ्रुत्वैव त्वयैकेन जितोऽस्मीत्यवदत्स माम् ॥	५
प्रभ्रमोक्षाद्बोधोत्तीर्णं मां पुनश्चाब्रवीदसौ । तुष्टोऽस्मीति सुहृन्मे त्वं संनिधास्ये च ते स्मृतः ॥	५
इत्युक्त्वान्तर्हिते तस्मिन्पथागतमगामहम् । एवमापत्सहायो मे राक्षसो मित्रतां गतः ॥	५
इत्युक्त्वानहं भूयः शकटालेन चार्थितः । गङ्गामदर्शयं तस्मै मूर्ती ध्यानादुपस्थिताम् ॥	५
स्तुतिभिस्तोषिता सा च मया देवी तिरोदधे । बभूव शकटालश्च सहायः प्रणतो मयि ॥	५
एकदा च स मन्त्री मां गुप्तस्थं खिन्नमब्रवीत् । सर्वज्ञेनापि खेदाय किमात्मा दीयते त्वया ॥	५
किं न जानासि यद्वाज्ञामविचाररता धियः । अचिराच्च भवेच्छुद्धिस्तथा चात्र कथां शृणु ॥	५

आदित्यवर्मनामात्र बभूव नृपतिः पुरा । शिववर्माभिधानोऽस्य मन्त्री चाभून्महामतिः ॥	५९
राज्ञस्तस्यैकदा चैका राज्ञी गर्भमधारयत् । तद्बुद्ध्वा स नृपोऽपृच्छदित्यन्तःपुररक्षणः ॥	६०
वर्षद्वयं प्रविष्टस्य वर्ततेऽन्तःपुरेऽत्र मे । तदेषा गर्भसंभूतिः कुतः संप्रति कथ्यताम् ॥	६१
अथोचुस्ते प्रवेशोऽत्र पुंसोऽन्यस्यास्ति न प्रभो । शिववर्मा तु ते मन्त्री प्रविशत्यनिवारितः ॥	६२
तच्छ्रुत्वाचिन्तयद्राजा नूनं द्रोही स एव मे । प्रकाशं च हते तस्मिन्नपवादो भवेन्मम ॥	६३
इत्यालोच्य स तं युक्त्या शिववर्माणमीश्वरः । सामन्तस्यान्तिकं सख्युः प्राहिणोऽद्भोगवर्मणः ॥	६४
तद्वधं तस्य लेखेन संदिश्य तदनन्तरम् । निगूढं स नृपस्तत्र लेखहारं व्यसर्जयत् ॥	६५
याते मन्त्रिणि सप्ताहे गते भीत्या पलायिता । सा राज्ञी रक्षिभिर्लब्धा पुंसा स्त्रीरूपिणा सह ॥	६६
आदित्यवर्मा तद्बुद्ध्वा सानुतापोऽभवत्तदा । किं मया तादृशो मन्त्री घातितोऽकारणादिति ॥	६७
अत्रान्तरे स च प्राप निकटं भोगवर्मणः । शिववर्मा स चोपागाह्येखमादाय पूरुषः ॥	६८
वाचयित्वा च तं लेखमेकान्ते शिववर्मणे । शशंस वधनिर्देशं भोगवर्मा विधेर्वशात् ॥	६९
शिववर्माप्यवोचत् सामन्तं मन्त्रिसत्तमः । त्वं व्यापादय मां नो चेन्निहन्म्यात्मानमात्मना ॥	७०
तच्छ्रुत्वा विस्मयाविष्टो भोगवर्मा जगाद तम् । किमेतद्ब्रूहि मे विप्र शापितोऽसि न वक्षि चेत् ॥	७१
अथ वक्ति स्म तं मन्त्री हन्येयं यत्र भूपते । तत्र द्वादशवर्षाणि देशे देवो न वर्षति ॥	७२
तच्छ्रुत्वा मन्त्रिभिः सार्धं भोगवर्मा व्यचिन्तयत् । दुष्टः स राजा देशस्य नाशमस्माकमिच्छति ॥	७३
किं हि तत्र न सन्त्येव वधका गुप्तगामिनः । तस्मान्मन्त्री न वध्योऽसौ रक्ष्यः स्वात्मवधादपि ॥	७४
इति संमन्त्रय दत्त्वा च रक्षकान्भोगवर्मणा । शिववर्मा ततो देशात्प्रेषितोऽभूत्ततः क्षणात् ॥	७५
एवं प्रत्याययौ जीवन्स मन्त्री प्रज्ञया स्वया । शुद्धिश्चास्यान्यतो जाता नहि धर्मोऽन्यथा भवेत् ॥	७६
इत्थं तवापि शुद्धिः स्यात्तिष्ठ तावद्गृहे मम । कात्यायन नृपोऽप्येष सानुतापो भविष्यति ॥	७७
इत्युक्तः शकटालेन च्छन्नोऽहं तस्य वेश्मनि । प्रतीक्षमाणोऽवसरं तान्यहान्यत्यवाहयम् ॥	७८
तस्याथ योगनन्दस्य काणभूते कदाचन । पुत्रो हिरण्यगुप्ताख्यो मृगयायै गतोऽभवत् ॥	७९
अश्ववेगात्प्रयातस्य कथंचिद्दूरमन्तरम् । एकाकिनो वने तस्य वासरः पर्यहीयत ॥	८०
ततश्च तां निशां नेतुं वृक्षमारोहति स्म सः । क्षणात्तत्रैव चारोहदृक्षः सिंहेन भीषितः ॥	८१
स दृष्ट्वा राजपुत्रं तं भीतं मानुषभाषया । मा भैषीर्मम मित्रं त्वमित्युक्त्वा निर्भयं व्यधात् ॥	८२
विस्मन्भादृक्षवाक्येन राजपुत्रोऽथ सुप्तवान् । ऋक्षस्तु जाग्रदेवासीदधः सिंहोऽथ सोऽब्रवीत् ॥	८३
ऋक्ष मानुषमेतं मे क्षिप यावद्द्रुजाम्यहम् । ऋक्षस्ततोऽब्रवीत्पाप न मित्रं घातयाम्यहम् ॥	८४
ऋमादृक्षे प्रसुप्ते च राजपुत्रे च जाग्रति । पुनः सिंहोऽब्रवीदेतमृक्षं मे क्षिप मानुष ॥	८५
तच्छ्रुत्वात्मभयात्तेन सिंहस्याराधनाय सः । क्षिप्तोऽपि नापतच्चित्रमृक्षो दैवप्रबोधितः ॥	८६
मित्रद्रोहिन्भवोन्मत्त इति शापमदाच्च सः । तस्य राजसुतस्यैतद्बुत्तान्तावगमावधिम् ॥	८७
प्राप्यैव स्वगृहं प्रातरुन्मत्तोऽभून्नृपात्मजः । योगनन्दश्च तद्दृष्ट्वा विषादं सहसागमत् ॥	८८
अब्रवीच्च स कालेऽस्मिन्जीवेद्दूररुचिर्यदि । इदं ज्ञायेत तत्सर्वं धिद्धो तद्वधपाटवम् ॥	८९
तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञः शकटालो व्यचिन्तयत् । हन्त कात्यायनस्यायं लब्धः कालः प्रकाशने ॥	९०
न सोऽत्र मानी तिष्ठेच्च राजा मयि च विश्वसेत् । इत्यालोच्य स राजानमब्रवीद्याचिताभयः ॥	९१
राजन्नलं विषादेन जीवन्वररुचिः स्थितः । योगनन्दस्ततोऽवादीद्भुतमानीयतामिति ॥	९२
अथाहं शकटालेन योगनन्दान्तिकं हठात् । आनीतस्तं तथाभूतं राजपुत्रं व्यलोकयम् ॥	९३
मित्रद्रोहः कृतोऽनेन देवेत्युक्त्वा तथैव सः । सरस्वतीप्रसादेन वृत्तान्तः कथितो मया ॥	९४
ततस्तच्छापसुक्तेन स्तुतोऽहं राजसूनुना । त्वया कथमिदं ज्ञातमित्यपृच्छत्स भूपतिः ॥	९५
अथाहमवदं राजंल्लक्ष्णैरनुमानतः । प्रतिभातश्च पश्यन्ति सर्वे प्रज्ञावतां धियः ॥	९६
तद्यथा तिलको ज्ञातस्तथा सर्वमिदं मया । इति मद्बचनात्सोऽभूद्राजा लज्जानुतापवान् ॥	९७

अथानाहतसत्कारः परिशुद्धैव लाभवान् । स्वगृहं गतवानस्मि शीलं हि विदुषां धनम् ॥	९
प्राप्तस्यैव च तत्रत्यो जनोऽरोदीत्युरो मम । अभ्येत्य मां समुद्भ्रान्तमुपवर्षोऽब्रवीत्ततः ॥	९
राज्ञा हतं निशम्य त्वामुपकोशाग्निसाद्वपुः । अकरोदथ मातुस्ते शुचा हृदयमस्फुटत् ॥	१०
तच्छ्रुत्वाभिनवोद्भूतशोकावेगविचेतनः । सद्योऽहमपतं भूमौ वातरुग्ण इव द्रुमः ॥	१०
क्षणाच्च गतवानस्मि प्रलापानां रसज्ञताम् । प्रियबन्धुविनाशोत्थः शोकाग्निः कं न तापयेत् ॥	१०
आ संसारं जगत्यस्मिन्नेका नित्या ह्यनित्यता । तदेतामैश्वरीं मायां किं जानन्नपि मुह्यसि ॥	१०
इत्यादिभिरुपागत्य वर्षेण वचनैरहम् । बोधितोऽथ यथातत्त्वं कथंचिद्धृतिमाप्तवान् ॥	१०
ततो विरक्तहृदयस्त्यक्त्वा सर्वं निबन्धम् । प्रशमैकसहायोऽहं तपोवनमशिथ्रियम् ॥	१०
दिवसेष्वथ गच्छत्सु तत्तपोवनमेकदा । अयोध्यात उपागच्छद्विप्र एको मयि स्थिते ॥	१०
स मया योगनन्दस्य राज्यवार्तामपृच्छयत् । प्रत्यभिज्ञाय मां सोऽथ सशोकमिदमब्रवीत् ॥	१०
शृणु नन्दस्य यद्वृत्तं तत्सकाशाद्रते त्वयि । लब्धावकाशस्तत्राभूच्छकटालश्विरेण सः ॥	१०
स चिन्तयन्वधोपायं योगनन्दस्य युक्तितः । क्षितिं खनन्तमद्राक्षीञ्चाणक्याख्यं द्विजं पथि ॥	१०
किं भुवं खनसीत्युक्ते तेन विप्रोऽथ सोऽब्रवीत् । दर्भमुन्मूलयाम्यत्र पादो ह्येतेन मे क्षतः ॥	११
तच्छ्रुत्वा सहसा मन्त्री कोपनं क्रूरनिश्चयम् । तं विप्रं योगनन्दस्य वधोपस्थममन्यत ॥	११
नाम पृष्ठाब्रवीत्तं च हे ब्रह्मन्दापयामि ते । अहं त्रयोदशीं श्राद्धं गृहे नन्दस्य भूपतेः ॥	११
दक्षिणातः सुवर्णस्य लक्षं तव भविष्यति । भोक्ष्यसे धुरि चान्येषामेहि तावद्गृहं मम ॥	११
इत्युक्त्वा शकटालस्तं चाणक्यमनयद्गृहम् । श्राद्धाहेऽदर्शयत्तं च राज्ञे स श्रद्धे च तम् ॥	११
ततः स गत्वा चाणक्यो धुरि श्राद्ध उपाविशत् । सुबन्धुनामा विप्रश्च तामैच्छद्भ्रुमात्मनः ॥	११
तद्गत्वा शकटालेन विज्ञप्तो नन्दभूपतिः । अवादीन्नापरो योग्यः सुबन्धुर्धुरि तिष्ठतु ॥	११
आगत्यैतां च राजाज्ञां शकटालो भयानतः । न मेऽपराध इत्युक्त्वा चाणक्याय न्यवेदयत् ॥	११
सोऽथ कोपेन चाणक्यो ज्वलन्निव समन्ततः । निजां मुक्त्वा शिखां तत्र प्रतिज्ञामकरोदिमाम् ॥	११
अवश्यं हन्त नन्दोऽयं सप्तभिर्दिवसैर्मया । विनाश्यो बन्धनीया च ततो निर्मन्युना शिखा ॥	११
इत्युक्तवन्तं कुपिते योगनन्दे पलायितम् । अलक्षितं स्वगेहे तं शकटालो न्यवेशयत् ॥	१२
तत्रोपकरणे दत्ते गुप्तं तेनैव मन्त्रिणा । स चाणक्यो द्विजः कापि गत्वा कृत्यामसाधयत् ॥	१२
तद्वशाद्योगनन्दोऽथ दाहज्वरमवाप्य सः । सप्तमे दिवसे प्राप्ते पञ्चत्वं समुपागमत् ॥	१२
हत्वा हिरण्यगुप्तं च शकटालेन तत्सुतम् । पूर्वनन्दसुते लक्ष्मीश्चन्द्रगुप्ते निवेशिता ॥	१२
मन्त्रित्वे तस्य चाभ्यर्च्य बृहस्पतिसप्तं धिया । चाणक्यं स्थापयित्वा तं स मन्त्री कृतकृत्यताम् ॥	१२
मन्वानो योगनन्दस्य कृतवैरप्रतिक्रियः । पुत्रशोकेन निर्धिष्णः प्रविवेश महद्वनम् ॥	१२
इति तस्य मुखाच्छ्रुत्वा विप्रस्य सुतरामहम् । काणभूते गतः खेदं सर्वमालोक्य चञ्चलम् ॥	१२
खेदाच्चाहमिमां द्रष्टुमागतो विन्ध्यवासिनीम् । तत्प्रसादेन दृष्ट्वा त्वां स्मृता जातिर्मया सखे ॥	१२
प्राप्तं दिव्यं च विज्ञानं मयोक्ता ते महाकथा । इदानीं क्षीणशापोऽहं यतिष्ये देहमुज्झितुम् ॥	१२
त्वं च संप्रति तिष्ठेह यावदायाति तेऽन्तिकम् । शिष्ययुक्तो गुणाढ्याख्यस्त्यक्तभाषात्रयो द्विजः ॥	१२
सोऽपि ह्यहमिव क्रोधाद्देव्या शप्तो गणोत्तमः । माल्यवान्नाम मत्पक्षपाती मर्त्यत्वमागतः ॥	१३
तस्मै महेश्वरोक्तैषा कथनीया महाकथा । ततस्ते शापनिर्मुक्तिस्तस्य चापि भविष्यति ॥	१३
एवं वररुचिस्तत्र काणभूतेर्निवेद्य सः । प्रतस्ये देहमोक्षाय पुण्यं बदरिकाश्रमम् ॥	१३
गच्छन्ददर्शं गङ्गायां सोऽथ शाकाशिनं मुनिम् । तत्समक्षं च तस्यर्षेः कुशेनाभूत्करक्षतिः ॥	१३
ततोऽस्य रुधिरं निर्यत्तेन शाकरसीकृतम् । अहंकारपरीक्षार्थं कौतुकात्स्वप्रभावतः ॥	१३
तद्दृष्ट्वा हन्त सिद्धोऽस्मीत्यगाद्दर्पमसौ मुनिः । ततो वररुचिः किञ्चिद्विहस्येव जगाद् तम् ॥	१३
जिज्ञासनाय रक्तं ते मया शाकरसीकृतम् । यावन्नाद्याप्यहंकारः परित्यक्तस्त्वया मुने ॥	१३

ने ह्यहंकारः परिधो दुरतिक्रमः । ज्ञानं विना च नास्त्येव मोक्षो व्रतशतैरपि ॥ १३७
 न मुमुक्षुणां क्षयी चित्तं विलोभयेत् । तस्मादहंकृतित्यागाज्ज्ञाने यत्नं मुने कुरु ॥ १३८
 वं मुनि तेन प्रणतेन कृतस्तुतिः । तं बदर्याश्रमोद्देशं शान्तं वररुचिर्ययौ ॥ १३९

अथ स निविडभक्त्या तत्र देवीं शरण्यां शरणागुपगतोऽसौ मर्त्यभावं मुमुक्षुः ।
 प्रकटितनिजमूर्तिः सापि तस्मै शशंस स्वयमनलसमुत्थां धारणां देहमुक्त्यै ॥ १४०
 दग्ध्वा शरीरमथ धारणया तथा तद्विद्यां गतिं वररुचिः स निजां प्रपेदे ।
 विन्ध्याटवीभुवि ततः स च काणभूतिरासीदभीप्सितगुणाढ्यसमागसोत्कः ॥ १४१

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।

षष्ठस्तरङ्गः ।

। मर्त्यवपुषा माल्यवान्विचरन्वने । नाम्ना गुणाढ्यः सेवित्वा सातवाहनभूपतिम् ॥ १
 द्यास्तदग्रे च भाषास्तिस्रः प्रतिज्ञया । त्यक्त्वा खिन्नमना द्रष्टुमाययौ विन्ध्यवासिनीम् ॥ २
 न गत्वा च काणभूतिं ददृशे सः । ततो जातिं निजां स्मृत्वा प्रबुद्धः सहसाभवत् ॥ ३
 । भाषां पैशाचीं भाषात्रयविलक्षणाम् । श्रावयित्वा निजं नाम काणभूतिं च सोऽब्रवीत् ॥ ४
 ताच्छ्रुतां दिव्यां शीघ्रं कथय मे कथाम् । येन शापं तरिष्यावस्त्वं चाहं च समं सखे ॥ ५
 । प्रणतो हृष्टः काणभूतिरुवाच तम् । कथयामि कथां किं तु कौतुकं मे महत्प्रभो ॥ ६
 । चरितं तावच्छंस मे कुर्वनुग्रहम् । इति तेनार्थितो वक्तुं गुणाढ्योऽथ प्रचक्रमे ॥ ७
 । ऽस्ति नगरं सुप्रतिष्ठितसंज्ञकम् । तत्राभूत्सोमशर्माख्यः कोऽपि ब्राह्मणसत्तमः ॥ ८
 गुल्मकश्चैव तस्य द्वौ तनयौ सखे । जायेते स्म तृतीया च श्रुतार्था नाम कन्यका ॥ ९
 ब्राह्मणः सोऽथ सभार्यः पञ्चतां गतः । तत्पुत्रौ तौ स्वसारं तां पालयन्तावतिष्ठताम् ॥ १०
 कस्मात्सगर्भाभूत्तद्दृष्ट्वा वत्सगुल्मयोः । तत्रान्यपुरुषाभावाच्छङ्कान्योन्यमजायत ॥ ११
 । तार्था चित्तज्ञा भ्रातरौ तावभाषत । पापशङ्का न कर्तव्या शृणुतं कथयामि वाम् ॥ १२
 कीर्तिसेनाख्यो नागराजस्य वासुकेः । भ्रातुः पुत्रोऽस्ति तेनाहं दृष्ट्वा स्नातुं गता सती ॥ १३
 । मदनाक्रान्तो निवेद्यान्वयनामनी । गान्धर्वेण विवाहेन मां भार्यामकरोत्तदा ॥ १४
 । तैरयं तस्मान्मम गर्भ इति स्वसुः । श्रुत्वा कः प्रत्ययोऽत्रेति वत्सगुल्माववोचताम् ॥ १५
 इक्षि सस्मार सा तं नागकुमारकम् । स्मृतमात्रागतः सोऽथ वत्सगुल्मावभाषत ॥ १६
 कृता मयैवेयं शापभ्रष्टा वराप्सराः । युष्मत्स्वसा युवां चैव शापेनैव च्युतौ भुवि ॥ १७
 निष्यते चात्र युष्मत्स्वसुरसंशयम् । ततोऽस्याः शापनिर्मुक्तिर्युवयोश्च भविष्यति ॥ १८
 शान्तर्हितः सोऽभूत्ततः स्तोकेश्च वासरैः । श्रुतार्थायाः सुतो जातस्तं हि जानीहि मां सखे ॥ १९
 । तारो जातोऽयं गुणाढ्यो नाम ब्राह्मणः । इति तत्कालमुदभूदन्तरिक्षात्सरस्वती ॥ २०
 । पास्ततस्ते च जननीमातुला मम । कालेन पञ्चतां प्राप्ता गतश्चाहमधीरताम् ॥ २१
 । केकं समुत्सृज्य बालोऽपि गतवानहम् । स्वावष्टम्भेन विद्यानां प्राप्तये दक्षिणापथम् ॥ २२
 तत्र संप्राप्य सर्वा विद्याः प्रसिद्धिमान् । स्वदेशमागतोऽभूवं दर्शयिष्यन्निजान्गुणान् ॥ २३
 । चिरात्तत्र नगरे सुप्रतिष्ठिते । अपश्यं शिष्यसहितः शोभां कामप्यहं तदा ॥ २४
 । तामानि छन्दोगा गायन्ति च यथाविधि । क्वचिद्विवादो विप्राणामभूद्वेदविनिर्णये ॥ २५
 द्यूतकलां वेत्ति तस्य हस्तगतो निधिः । इत्यादिकैतवैर्द्यूतमस्तुवन्कितवाः क्वचित् ॥ २६
 यं निजवाणिज्यकलाकौशलवादिनाम् । क्वचिच्च वणिजां मध्ये वणिगोकोऽब्रवीदिदम् ॥ २७
 न्यमवानर्थान्प्राप्नोति कियदद्भुतम् । मया पुनर्विनैवार्थं लक्ष्मीरासादिता पुरा ॥ २८
 स च मे पूर्वं पिता पञ्चत्वमागतः । मन्मातुश्च तदा पापैर्गोत्रजैः सकलं हृतम् ॥ २९

ततः सा तद्गयाद्गत्वा रक्षन्ती गर्भमात्मनः । तस्थौ कुमारदत्तस्य पितृमित्रस्य वेदमनि ॥
 तत्र तस्याश्च जातोऽहं साध्व्या वृत्तिनिबन्धनम् । ततश्चावर्धयत्सा मां कृच्छ्रकर्माणि कुर्वती ॥
 उपाध्यायमथाभ्यर्थ्य तयाकिंचन्यदीनया । क्रमेण शिक्षितश्चाहं लिपिं गणितमेव च ॥
 वणिकपुत्रोऽसि तत्पुत्र वाणिज्यं कुरु सांप्रतम् । विशाखिलाख्यो देशेऽस्मिन्वणिकचास्ति महाधनः ॥
 दरिद्राणां कुलीनानां भाण्डमूल्यं ददाति सः । गच्छ याचस्व तं मूल्यमिति माताब्रवीच्च माम् ॥
 ततोऽहमगमं तस्य सकाशं सोऽपि तत्क्षणम् । इत्यवोचत्क्रुधा कंचिद्वणिकपुत्रं विशाखिलः ॥
 मूषकोद्दृश्यते योऽयं गतप्राणोऽत्र भूतले । एतेनापि हि पण्येन कुशलो धनमर्जयेत् ॥
 दत्तास्तव पुनः पाप दीनारा बहवो मया । दूरे तिष्ठतु तद्द्विस्त्वया तेऽपि न रक्षिताः ॥
 तच्छ्रुत्वा सहसैवाहं तमवोचं विशाखिलम् । गृहीतोऽयं मया त्वत्तो भाण्डमूल्याय मूषकः ॥
 इत्युक्त्वा मूषकं हस्ते गृहीत्वा संपुटे च तम् । लिखित्वास्य गतोऽभूवमहं सोऽप्यहसद्वणिक् ॥
 चणकाञ्जलियुग्मेन मूल्येन स च मूषकः । मार्जारस्य कृते दत्तः कस्यचिद्वणिजो मया ॥
 कृत्वा तांश्चणकान्भृष्टान्गृहीत्वा जलकुम्भिकाम् । अतिष्ठं चत्वरे गत्वा छायायां नगराद्बहिः ॥
 तत्र श्रान्तागतायाम्भः शीतलं चणकांश्च तान् । काष्ठभारिकसंघाय सप्रश्रयमदामहम् ॥
 एकैकः काष्ठिकः प्रीत्या काष्ठे द्वे द्वे ददौ मम । विक्रीतवानहं तानि नीत्वा काष्ठानि चापणे ॥
 ततः स्तोकेन मूल्येन क्रीत्वा तांश्चणकांस्ततः । तथैव काष्ठिकेभ्योऽहमन्येद्युः काष्ठमाहरम् ॥
 एवं प्रतिदिनं कृत्वा प्राप्य मूल्यं क्रमान्मया । काष्ठिकेभ्योऽखिलं दारु क्रीतं तेभ्यो दिनत्रयम् ॥
 अकस्मादथ संजाते काष्ठच्छेदेऽतिवृष्टिभिः । मया तदारु विक्रीतं पणानां बहुभिः शतैः ॥
 तेनैव विपणिं कृत्वा धनेन निजकौशलात् । कुर्वन्वणिज्यां क्रमशः संपन्नोऽस्मि महाधनः ॥
 सौवर्णो मूषकः कृत्वा मया तस्मै समर्पितः । विशाखिलाय सोऽपि स्वां कन्यां मह्यमदात्ततः ॥
 अत एव च लोकेऽस्मिन्प्रसिद्धो मूषकाख्यया । एवं लक्ष्मीरियं प्राप्ता निर्धनेन सता मया ॥
 तच्छ्रुत्वा तत्र तेऽभूवन्वणिजोऽन्ये सविस्मयाः । धीर्न चित्रीयते कस्मादभित्तौ चित्रकर्मणा ॥
 क्वचित्प्रतिग्रहप्राप्तहेमभाषाष्टको द्विजः । छन्दोगः कश्चिदित्युक्तो विटप्रायेण केनचित् ॥
 ब्राह्मण्याद्भोजनं तावदस्ति ते तत्त्वयामुना । लोकयात्रा सुवर्णेन वैदग्ध्यायेह शिक्ष्यताम् ॥
 को मां शिक्षयतीत्युक्ते तेन मुग्धेन सोऽब्रवीत् । येषां चतुरिका नाम वेदया तस्या गृहं ब्रज ॥
 तत्र किं करवाणीति द्विजेनोक्तो विटोऽब्रवीत् । स्वर्णं दत्त्वा प्रयुञ्जीथा रञ्जयन्साम किंचन ॥
 श्रुत्वेत्यगच्छच्छन्दोगो द्रुतं चतुरिकागृहम् । उपाविशत्प्रविश्यात्र कृतप्रत्युद्गतस्तया ॥
 मामद्य लोकयात्रां त्वं शिक्षयैतेन सांप्रतम् । इति जल्पन्स तत्तस्मै स्वर्णमर्पितवान्द्विजः ॥
 प्रहसत्यथ तत्रस्थे जने किंचिद्विचिन्त्य सः । गोकर्णसदृशौ कृत्वा करावाबद्धसारणौ ॥
 तारस्वरं तथा साम गायति स्म जडाशयः । यथा तत्र मिलन्ति स्म विटा हास्यदिदृक्षवः ॥
 तेचावोचञ्चशृगालोऽयं प्रविष्टोऽत्र कुतोऽन्यथा । तच्छीघ्रमर्धचन्द्रोऽस्य गलेऽस्मिन्दीयतामिति ॥
 अर्धचन्द्रं शरं मत्वा शिरश्छेदभयाद्भुतम् । शिक्षिता लोकयात्रेति गर्जनस निरगात्ततः ॥
 तत्सकाशं ततोऽगच्छद्येनासौ प्रेषितोऽभवत् । वृत्तान्तं चावदत्तस्मै सोऽपि चैनमभाषत ॥
 साम सान्त्वं मयोक्तं ते वेदस्यावसरोऽत्र कः । किं वा धाराधिरूढं हि जाड्यं वेदजडे जने ॥
 एवं विहस्य गत्वा च तेनोक्ता सा विलासिनी । द्विपदस्य पशोरस्य तत्सुवर्णतृणं त्यज ॥
 हसन्त्या च तथा त्यक्तं सुवर्णं प्राप्य स द्विजः । पुनर्जातमिवात्मानं मन्वानो गृहमागतः ॥
 एवंप्रायाण्यहं पश्यन्कौतुकानि पदे पदे । प्राप्तवान्राजभवनं महेन्द्रसदनोपमम् ॥
 ततश्चान्तः प्रविष्टोऽहं शिष्यैरग्रे निवेदितः । आस्थानस्थितमद्राक्षं राजानं सातवाहनम् ॥
 शर्ववर्मप्रभृतिभिर्मन्त्रिभिः परिवारितम् । रत्नसिंहासनासीनममरैरिव वासवम् ॥
 विहितस्वस्तिकारं मामुपविष्टमथासने । राज्ञा कृतादरं चैव शर्ववर्मादयोऽस्तुवन् ॥

देव भुवि ख्यातः सर्वविद्याविशारदः । गुणाढ्य इति नामास्य यथार्थमत एव हि ॥	६९
इ तस्तुतिं दृष्ट्वा मन्त्रिभिः सातवाहनः । प्रीतः सपदि सत्कृत्य मन्त्रित्वे मां न्ययोजयत् ॥	७०
इ राजकार्याणि चिन्तयन्नवसं सुखम् । शिष्यानध्यापयंस्तत्र कृतदारपरिग्रहः ॥	७१
चेत्कौतुकाङ्गाम्यन्स्वैरं गोदावरीतटे । देवीकृतिरिति ख्यातमुद्यानं दृष्टवानहम् ॥	७२
तेरम्यमालोक्य क्षितिस्थमिव नन्दनम् । उद्यानपालः पृष्टोऽभून्मया तत्र तदागमम् ॥	७३
मामब्रवीत्स्वामिन्वृद्धेभ्यः श्रूयते यथा । पूर्वं मौनी निराहारो द्विजः कश्चित्समाययौ ॥	७४
व्यमिदमुद्यानं सदेवभवत् व्यधात् । ततोऽत्र ब्राह्मणाः सर्वे मिलन्ति स्म सकौतुकाः ॥	७५
शतैः स पृष्टः स्वं वृत्तान्तमवदद्द्विजः । अस्तीह भरुकच्छाख्यो विषयो नर्मदातटे ॥	७६
ग्रहं समुत्पन्नो विप्रस्तस्य च मे पुरा । न भिक्षामप्यदात्कश्चिद्दरिद्रस्यालसस्य च ॥	७७
वेदाद्गृहं त्यक्त्वा विरक्तो जीवितं प्रति । भ्रान्त्वा तीर्थान्यहं द्रष्टुमगच्छं विन्ध्यवासिनीम् ॥	७८
ततश्च तां देवीमिति संचिन्तितं मया । लोकः पशुपहारेण प्रीणाति वरदामिमाम् ॥	७९
वात्मानमेवेह हन्मि मूर्खमिमं पशुम् । निश्चित्येति शिरश्छेतुं मया शस्त्रमगृह्यत ॥	८०
इ सा प्रसन्ना मां देवी स्वयमभाषत । पुत्र सिद्धोऽसि मात्मानं वधीस्तिष्ठ ममान्तिके ॥	८१
द्विवरं लब्ध्वा संप्राप्ता दिव्यता मया । ततः प्रभृति नष्टा मे बुभुक्षा च तृषा सह ॥	८२
वदथ देवी मां तत्रस्थं स्वयमादिशत् । गत्वा पुत्र प्रतिष्ठाने रचयोद्यानमुत्तमम् ॥	८३
त्वा सैव मे बीजं दिव्यं प्रादात्ततो मया । इहागत्य कृतं कान्तमुद्यानं तत्प्रभावतः ॥	८४
मेतच्च गुष्माकमित्युक्त्वा स तिरोदधे । इति निर्मितमुद्यानमिदं देव्या पुरा प्रभो ॥	८५
पालादित्येवं तद्देशे देव्यनुग्रहम् । आकर्ण्य विस्मयाविष्टो गृहाय गतवानहम् ॥	८६
के गुणाढ्येन काणभूतिरभाषत । सातवाहन इत्यस्य कस्मान्नामाभवत्प्रभो ॥	८७
ब्रवीद्गुणाढ्योऽपि शृण्वेतत्कथयामि ते । दीपकार्णिरिति ख्यातो राजाभूत्प्राज्यविक्रमः ॥	८८
शक्तिमती नाम भार्या प्राणाधिकाभवत् । रतान्तसुप्रामुद्याने सर्पस्तां जातु दृष्टवान् ॥	८९
मथ पञ्चत्वं तस्यां तद्रतमानसः । अपुत्रोऽपि स जग्राह ब्रह्मचर्यव्रतं नृपः ॥	९०
कदाचिद्राज्यार्हपुत्रासद्भावदुःखितम् । इत्यादिदेश तं स्वप्ने भगवानिन्दुशेखरः ॥	९१
इन्द्रक्षयिन् भ्राम्यन्सिंहारूढं कुमारकम् । तं गृहीत्वा गृहं गच्छेः स ते पुत्रो भविष्यति ॥	९२
बुद्धस्तं स्वप्ने स्मरन्राजा जहर्ष सः । कदाचिच्च ययौ दूरामटवीं मृगयारसात् ॥	९३
तत्र मध्याह्ने सिंहारूढं स भूपतिः । बालकं पद्मसरसस्तीरे तपनतेजसम् ॥	९४
राजा स्मरन्स्वप्रभवतारितबालकम् । जलामिलाषिणं सिंहं जघानैकशरेण तम् ॥	९५
हस्तद्वपुस्त्यक्त्वा सद्योऽभूत्पुरुषाकृतिः । कष्टं किमेतद्गृहीति राज्ञा पृष्टो जगाद च ॥	९६
य सखा यक्षः सातो नामास्मि भूपते । सोऽहं खान्तीमपश्यं प्राग्गङ्गायामृषिकन्यकाम् ॥	९७
मां वीक्ष्य संजातमन्मथाभूद्गृहं तथा । गान्धर्वेण विवाहेन ततो भार्या कृता मया ॥	९८
द्वान्धवा बुद्ध्वा तां च मां चाशपन्क्रुधा । सिंहौ भविष्यतः पापौ स्वेच्छाचारौ युवामिति ॥	९९
मावधिं तस्याः शापान्तं मुनयो व्यधुः । मम तु त्वच्छराघातपर्यन्तं तदनन्तरम् ॥	१००
इ सिंहमिथुनं संजातौ सापि कालतः । गर्भिण्यभूत्ततो जाते दारकेऽस्मिन्व्यपद्यत ॥	१०१
इ वर्धितोऽन्यासां सिंहीनां पयसा मया । अद्य चाहं विमुक्तोऽस्मि शापाद्वाणाहतस्त्वया ॥	१०२
ग महासत्त्वं मया दत्तममुं सुतम् । अयं ह्यर्थः समादिष्टस्तैरेव मुनिभिः पुरा ॥	१०३
वान्ताहिंते तस्मिन्सातनामनि गुह्यके । स राजा तं समादाय बालं प्रत्याययौ गृहम् ॥	१०४
यस्माद्बुद्धोऽभूत्समात्तं सातवाहनम् । नास्ना चकार कालेन राज्ये चैनं न्यवेशयत् ॥	१०५
स्मन्गतेऽरण्यं दीपकर्णौ क्षितीश्वरे । संवृत्तः सार्वभौमोऽसौ भूपतिः सातवाहनः ॥	१०६
त्वा कथां मध्ये काणभूत्यनुयोगतः । गुणाढ्यः प्रकृतं धीमाननुस्मृत्याब्रवीत्पुनः ॥	१०७

ततः कदाचिद्ध्यास्त वसन्तसमयोत्सवे । देवीकृतं तदुद्यानं स राजा सातवाहनः ॥	१०८
विहरन्सुचिरं तत्र महेन्द्र इव नन्दने । वापीजलेऽवतीर्णोऽभूत्क्रीडितुं कामिनीसखः ॥	१०९
असिञ्चत्तत्र दयिताः सहेलं करवारिभिः । असिञ्च्यत स तामिश्च वशाभिरिव वारणः ॥	११०
मुखैर्धौताञ्जनाताम्रनेत्रैर्जहुर्जलापुतैः । अङ्गैः सक्ताम्बरव्यक्तविभागैश्च तमङ्गनाः ॥	१११
विदलत्पत्रतिलकाः स चक्रे वनमध्यगाः । न्युताभरणपुष्पास्ता लता वायुरिव प्रियाः ॥	११२
अथैका तस्य महिषी राज्ञः स्तनभरालसा । शिरीषसुकुमाराङ्गी क्रीडन्ती क्लममभ्यगात् ॥	११३
सा जलैरभिषिञ्चन्तं राजानमसहा सती । अब्रवीन्मोदकैर्देव परिताडय मामिति ॥	११४
तच्छ्रुत्वा मोदकान् राजा द्रुतमानायद्वहून् । ततो विहस्य सा राज्ञी पुनरेवमभाषत ॥	११५
राजन्नवसरः कोऽत्र मोदकानां जलान्तरे । उदकैः सिञ्च मा त्वं मामित्युक्तं हि मया तव ॥	११६
संधिमात्रं न जानासि माशब्दोदकशब्दयोः । न च प्रकरणं वेत्सि मूर्खस्त्वं कथमीदृशः ॥	११७
इत्युक्तः स तया राज्ञा शब्दशास्त्रविदा नृपः । परिवारे हसत्यन्तर्लज्जाक्रान्तो झगित्यभूत् ॥	११८
परित्यक्तजलक्रीडो वीतदर्पश्च तत्क्षणम् । जातावमानो निर्लक्षः प्राविशन्नजमन्दिरम् ॥	११९
ततश्चिन्तापरो मुह्यन्नाहारादिपराङ्मुखः । चित्रस्थ इव पृष्ठोऽपि नैव किञ्चिदभाषत ॥	१२०
पाण्डित्यं शरणं वा मे मृत्युर्वेति विचिन्तयन् । शयनीयपरित्यक्तगात्रः संतापवानभूत् ॥	१२१
अकस्मादथ राज्ञस्तं दृष्ट्वावस्थां तथाविधाम् । किमेतदिति संभ्रान्तः सर्वः परिजनोऽभवत् ॥	१२२
ततोऽहं शर्ववर्मा च ज्ञातवन्तौ क्रमेण ताम् । अत्रान्तरे स च प्रायः पर्यहीयत वासरः ॥	१२३
अस्मिन्काले न च स्वस्थो राजेत्यालोच्य तत्क्षणम् । आवाभ्यां राजहंसाख्य आहूतो राजचेटकः ॥	१२४
शरीरवार्ता भूपस्य स च पृष्ठोऽब्रवीदिदम् । नेदृशो दुर्मनाः पूर्वं दृष्टो देवः कदाचन ॥	१२५
विष्णुशक्तिदुहित्रा च मिथ्यापण्डितया तया । विलक्षीकृत इत्याहुर्देव्योऽन्याः कोपनिर्भरम् ॥	१२६
एतत्तस्य मुखाच्छ्रुत्वा राजचेटस्य दुर्मनाः । शर्ववर्मद्वितीयोऽहं संशयादित्यचिन्तयम् ॥	१२७
व्याधिर्यदि भवेद्राज्ञः प्रविशेयुश्चिकित्सकाः । आधिर्वा यदि तत्रास्य कारणं नोपलभ्यते ॥	१२८
नास्त्येव हि विपक्षोऽस्य राज्ये निहतकण्ठके । अनुरक्ताः प्रजाश्चैता न हानिः परिदृश्यते ॥	१२९
तत्कस्मादेष खेदः स्यादीदृशः सहसा प्रभोः । एवं विचिन्तिते धीमाञ्शर्ववर्मेदमब्रवीत् ॥	१३०
अहं जानामि राज्ञोऽस्य मन्युर्मौख्यानुतापतः । मूर्खोऽहमिति पाण्डित्यं सदैवायं हि वाञ्छति ॥	१३१
उपलब्धो मया चैष पूर्वमेव तदाशयः । राज्यावमानितश्चाद्य तन्निमित्तमिति श्रुतम् ॥	१३२
एवमन्योन्यमालोच्य तां रात्रिमतिवाह्य च । प्रातरावामगच्छाव वासवेश्म महीपतेः ॥	१३३
तत्र सर्वस्य रुद्धेऽपि प्रवेशे कथमप्यहम् । प्राविशं सम पश्चाच्च शर्ववर्मा लघुक्रमम् ॥	१३४
उपविश्याथ निकटे विज्ञप्तः स मया नृपः । अकारणं कथं देव वर्तसे विमना इति ॥	१३५
तच्छ्रुत्वापि तथैवासीत्स तूष्णीं सातवाहनः । शर्ववर्मा ततश्चेदमद्भुतं वाक्यमब्रवीत् ॥	१३६
श्रुतं मम स्यात्कापीति प्रागुक्तं देव मे त्वया । तेनाहं कृतवानद्य स्वप्रमाणवकं निशि ॥	१३७
स्वप्ने ततो मया दृष्टं नभसश्च्युतमम्बुजम् । तच्च दिव्येन केनापि कुमारेण विकासितम् ॥	१३८
ततश्च निर्गता तस्माद्दिव्या स्त्री धवलाम्बरा । तव देव मुखं सा च प्रविष्टा समनन्तरम् ॥	१३९
इयद्दृष्ट्वा प्रबुद्धोऽस्मि मन्ये सा च सरस्वती । देवस्य वदने साक्षात्संप्रविष्टा न संशयः ॥	१४०
एवं निवेदितस्वप्ने शर्ववर्मणि तत्क्षणम् । मामस्तमौनः साकूतमवदत्सातवाहनः ॥	१४१
शिक्षमाणः प्रयत्नेन कालेन कियता पुमान् । अधिगच्छति पाण्डित्यमेतन्मे कथ्यतां त्वया ॥	१४२
मम तेन विना ह्येषा लक्ष्मीर्न प्रतिभासते । विभवैः किं नु मूर्खस्य काष्ठस्याभरणैरिव ॥	१४३
ततोऽहमवदं राजन्वर्षैर्द्वादशभिः सदा । ज्ञायते सर्वविद्यानां मुखं व्याकरणं नरैः ॥	१४४
अहं तु शिक्षयामि त्वां वर्षषट्केन तद्विभो । श्रुत्वेतत्सहसा सेष्यं शर्ववर्मा किलावदत् ॥	१४५
सुखोचितो जनः क्लेशं कथं कुर्यादियच्चिरम् । तदहं मासषट्केन देव त्वां शिक्षयामि तत् ॥	१४६

त्वैवैतदसंभाव्यं तमवोचमहं रुषा । षड्भिर्मासैस्त्वया देवः शिक्षितश्चेत्ततो मया ॥	१४७
स्कृतं प्राकृतं तद्वद्देशभाषा च सर्वदा । भाषान्नयमिदं त्यक्तं यन्मनुष्येषु संभवेत् ॥	१४८
र्ववर्मा ततोऽवादीन्न चेदेवं करोम्यहम् । द्वादशाब्दान्वहाम्येष शिरसा तव पादुके ॥	१४९
युक्त्वा निर्गते तस्मिन्नहमप्यगमं गृहम् । राजाप्युभयतः सिद्धिं मत्वाश्वस्तो बभूव सः ॥	१५०
हस्तः शर्ववर्मा च प्रतिज्ञां तां सुदुस्तराम् । पश्यन्सानुशयः सर्वं स्वभार्यायै शशंस तत् ॥	१५१
पि तं दुःखितावोचत्संकटेऽस्मिस्तव प्रभो । विना स्वामिकुमारेण गतिरन्या न दृश्यते ॥	१५२
थेति निश्चयं कृत्वा पश्चिमे प्रहरे निशि । शर्ववर्मा निराहारस्तत्रैव प्रस्थितोऽभवत् ॥	१५३
व चारमुखाद्बुद्ध्वा मया प्रातर्निवेदितम् । राज्ञे सोऽपि तदाकर्ण्य किं भवेदित्यचिन्तयत् ॥	१५४
तस्तं सिंहगुप्ताख्यो राजपुत्रो हितोऽब्रवीत् । त्वयि खिन्ने तदा देव निर्वेदो मे महानभूत् ॥	१५५
तः श्रेयोनिमित्तं ते चण्डिकाप्रे निजं शिरः । छेतुं प्रारब्धवानस्मि गत्वास्मान्नगराद्बहिः ॥	१५६
वं कृत्वा नृपस्येच्छा सेत्स्यत्येवेत्यवारयत् । वागन्तरिक्षादथ मां तन्मन्ये सिद्धिरस्ति ते ॥	१५७
युक्त्वा नृपमामन्नय सत्वरं शर्ववर्मणः । पश्चाच्चारद्वयं सोऽथ सिंहगुप्तो व्यसर्जयत् ॥	१५८
ऽपि वातैकभक्षः सन्कृतमौनः सुनिश्चयः । प्राप स्वामिकुमारस्य शर्ववर्मान्तिकं क्रमात् ॥	१५९
रीरनिरपेक्षेण तपसा तत्र तोषितः । प्रसादमकरोत्तस्य कार्तिकेयो यथेप्सितम् ॥	१६०
गत्याप्रे ततो राज्ञे चाराभ्यां स निवेदितः । सिंहगुप्तविस्मृष्टाभ्यामुदयः शर्ववर्मणः ॥	१६१
कृत्वा मम राज्ञश्च विषादप्रमदौ द्वयोः । अभूतां मेघमालोक्य हंसचातकयोरिव ॥	१६२
गत्य शर्ववर्माथ कुमारवरसिद्धिमान् । चिन्तितोपस्थिता राज्ञे सर्वा विद्याः प्रदत्तवान् ॥	१६३
दुरासंश्च तास्तस्य सातवाहनभूपतेः । तत्क्षणं किं न कुर्याद्वि प्रसादः पारमेश्वरः ॥	१६४

अथ तमखिलविद्यालाभमाकर्ण्य राज्ञः प्रमुदितवति राष्ट्रे तत्र कोऽप्युत्सवोऽभूत् ।

अपि पवनविभूतास्तक्षणोल्लास्यमानाः प्रतिवसति पताका बद्धनृत्ता इवासन् ॥ १६५

राजाहंरत्ननिचयैरथ शर्ववर्मा तेनार्चितो गुरुरिति प्रणतेन राज्ञा ।

स्वामीकृतश्च विषये भरुकच्छनाम्नि कूलोपकण्ठविनिवेशिनि नर्मदायाः ॥ १६६

योऽप्रे चारमुखेन षण्मुखवरप्राप्तिं समाकर्णय-

त्संतुष्यात्मसमं श्रिया नरपतिस्तं सिंहगुप्तं व्यधात् ।

राज्ञीं तामपि विष्णुशक्तितनयां विद्यागमे कारणं

देवीनामुपरि प्रसह्य कृतवान्प्रीत्याभिषिच्य स्वयम् ॥ १६७

इति महाकविश्रीसोमदेवमहद्विरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

सप्तमस्तरङ्गः ।

तो गृहीतमौनोऽहं राजान्तिकमुपागमम् । तत्र च श्लोकमपठद्विजः कश्चित्स्वयं कृतम् ॥	१
चाचष्ट स्वयं राजा सम्यक्संस्कृतया गिरा । तत्रालोक्य च तत्रस्थो जनः प्रमुदितोऽभवत् ॥	२
तः स शर्ववर्माणं राजा सविनयोऽब्रवीत् । स्वयं कथय देवेन कथं तेऽनुग्रहः कृतः ॥	३
कृत्वानुग्रहं राज्ञः शर्ववर्माभ्यभाषत । इतो राजन्निराहारो मौनस्थोऽहं तदा गतः ॥	४
तोऽध्वनि मनाक्छेषे जाते तीव्रतपः कृशः । ह्यन्तः पतितवानस्मि निःसंज्ञो धरणीतले ॥	५
त्तष्ट पुत्र सर्वे ते संपत्स्यत इति स्फुटम् । शक्तिहस्तः पुमानेत्य जाने मामब्रवीत्तदा ॥	६
नाहममृतासारसंसिक्त इव तत्क्षणम् । प्रबुद्धः क्षुत्पिपासादिहीनः स्वस्थ इवाभवम् ॥	७
थ देवस्य निकटं प्राप्य भक्तिभराकुलः । स्नात्वा गर्भगृहं तस्य प्रविष्टोऽभूवमुन्मानाः ॥	८
तोऽन्तः प्रभुणा तेन स्कन्देन मम दर्शनम् । दत्तं ततः प्रविष्टा मे मुखे मूर्ता सरस्वती ॥	९
थासौ भगवान्साक्षात्षड्भिराननपङ्कजैः । सिद्धो वर्णसमाम्नाय इति सूत्रमुदैरयत् ॥	१०

तच्छ्रुत्वैव मनुष्यत्वमुलभावापलाद्भूत । उत्तरं सूत्रमभ्यूह्य स्वयमेव मयोदितम् ॥	१
अथाब्रवीत्स देवो मां नावदिष्यः स्वयं यदि । अभविष्यदिदं शास्त्रं पाणिनीयोपमर्दकम् ॥	१
अधुना स्वल्पतत्रत्वात्कातत्राख्यं भविष्यति । मद्वाहनकलापस्य नात्रा कालापकं तथा ॥	१
इत्युक्त्वा शब्दशास्त्रं तत्प्रकारयाभिनवं लघु । साक्षादेव स मां देवः पुनरेवमभाषत ॥	१
युष्मदीयः स राजापि पूर्वजन्मन्यभूदृषिः । भरद्वाजमुनेः शिष्यः कृष्णसंज्ञो महातपाः ॥	१
तुल्याभिलाषामालोक्य स चैकां मुनिकन्यकाम् । ययावकस्मात्पुष्पेशरघातरसज्ञताम् ॥	१
अतः स शप्तो मुनिभिरवतीर्ण इहाधुना । सा चावतीर्णा देवीत्वे तस्यैव मुनिकन्यका ॥	१
इत्थमृष्यवतारोऽयं नृपतिः सातवाहनः । दृष्टे त्वय्यखिला विद्या प्राप्स्यत्येव त्वदिच्छया ॥	१
अह्लेशलभ्या हि भवन्त्युत्तमार्था महात्मनाम् । जन्मान्तरार्जिताः स्फारसंस्काराक्षिप्तसिद्धयः ॥	१
इत्युक्त्वान्तर्हिते देवे निरगच्छमहं बहिः । तण्डुला मे प्रदत्ताश्च तत्र देवोपजीविभिः ॥	२
ततोऽहमागतो राजंस्तण्डुलास्ते च मे पथि । चित्रं तावन्त एवासन्भुज्यमाना दिने दिने ॥	२
एवमुक्त्वा स्ववृत्तान्तं विरते शर्ववर्मणि । उदतिष्ठन्नृपः स्नातुं प्रहृष्टः सातवाहर्तः ॥	२
ततोऽहं कृतमौनत्वाद्ब्रह्मवहारबहिष्कृतः । अनिच्छन्तं तमामन्त्रय प्रणामेनैव भूपतिम् ॥	२
निर्गत्य नगरान्तस्माच्छिष्यद्वयसमन्वितः । तपसे निश्चितो द्रष्टुमागतो विन्ध्यवासिनीम् ॥	२
स्वप्रादेशेन देव्या च तयैव प्रेषितस्ततः । विन्ध्याटवीं प्रविष्टोऽहं त्वां द्रष्टुं भीषणामिमाम् ॥	२
पुलिन्दवाक्यादासाद्य सार्धं दैवात्कथंचन । इह प्राप्तोऽहमद्राक्षं पिशाचान्सुबहूनमून ॥	२
अन्योन्यालापमेतेषां दूरादाकर्ण्य शिक्षिता । मया पिशाचभाषेयं मौनमोक्षस्य कारणम् ॥	२
उपगम्य ततश्चैतां त्वां श्रुत्वोज्जयिनीगतम् । प्रतिपालितवानस्मि यावदभ्यागतो भवान् ॥	२
दृष्ट्वा त्वां स्वागतं कृत्वा चतुर्थ्यां भूतभाषया । मया जातिः स्मृत्येत्येष वृत्तान्तो मेऽत्र जन्मनि ॥	२
एवमुक्ते गुणाढ्येन काणभूतिरुवाच तम् । त्वदागमो मया ज्ञातो यथाद्य निशि तच्छृणु ॥	३
राक्षसो भूतिवर्माख्यो दिव्यदृष्टिः सखास्ति मे । गतवानस्मि चोद्यानमुज्जयिन्यां तदास्पदम् ॥	३
तत्रासौ निजशापान्तं प्रति पृष्टो मयाब्रवीत् । दिवा नास्ति प्रभावो नस्तिष्ट रात्रौ वदाम्यतः ॥	३
तथेति चाहं तत्रस्थः प्राप्तायां निशि बलगतम् । तमपृच्छं प्रसङ्गेन भूतानां हर्षकारणम् ॥	३
पुरा विरिञ्चसंवादे यदुक्तं शंकरेण तत् । शृणु वच्मीति मामुक्त्वा भूतिवर्माथ सोऽब्रवीत् ॥	३
दिवा नैषां प्रभावोऽस्ति ध्वस्तानामर्कतेजसा । यक्षरक्षःपिशाचानां तेन हृष्यन्त्यमी निशि ॥	३
न पूज्यन्ते सुरा यत्र न च विप्रा यथोचितम् । भुज्यन्तेऽविधिना वापि तत्रैते प्रभवन्ति च ॥	३
अमांसभक्षः साध्वी वा यत्र तत्र न यान्त्यमी । शुचीञ्शूरान्प्रबुद्धांश्च नाक्रामन्ति कदाचन ॥	३
इत्युक्त्वा मे स तत्कालं भूतिवर्माब्रवीत्पुनः । गच्छागतो गुणाढ्यस्ते शापमोक्षस्य कारणम् ॥	३
श्रुत्वैतदागतश्चास्मि त्वं च दृष्टो मया प्रभो । कथयाम्यधुना तां ते पुष्पदन्तोदितां कथाम् ॥	३
किं त्वेकं कौतुकं मेऽस्ति कथ्यतां केन हेतुना । स पुष्पदन्तस्त्वं चापि माल्यवानिति विश्रुतः ॥	४
काणभूतेरिति श्रुत्वा गुणाढ्यस्तमभाषत । गङ्गातीरेऽप्रहारोऽस्ति नाम्ना बहुसुवर्णकः ॥	४
तत्र गोविन्ददत्ताख्यो ब्राह्मणोऽभूद्बहुश्रुतः । तस्य भार्याभिदत्ता च बभूव पतिदेवता ॥	४
स कालेन द्विजस्तस्यां पञ्च पुत्रानजीजनत् । ते च सूर्खाः सुरूपाश्च बभूवुरभिमानिनः ॥	४
अथ गोविन्ददत्तस्य गृहानतिथिराययौ । विप्रो वैश्वानरो नाम वैश्वानर इवापरः ॥	४
गोविन्ददत्ते तत्कालं गृहादपि बहिः स्थिते । तत्पुत्राणामुपागत्य कृतं तेनाभिवादनम् ॥	४
हासमात्रं च तैस्तस्य कृतं प्रत्यभिवादनम् । ततः स कोपान्निर्गन्तुं प्रारेभे तद्गृहाद्विजः ॥	४
आगतेनाथ गोविन्ददत्तेन स तथाविधः । क्रुद्धः पृष्टोऽनुनीतोऽपि जगादैवं द्विजोत्तमः ॥	४
पुत्रास्ते पतिता सूर्खास्तत्संपर्काद्भवानपि । तस्मान्न भोक्ष्ये त्वद्देहे प्रायश्चित्तं नु मे भवेत् ॥	४
अथ गोविन्ददत्तस्तमुवाच शपथोत्तरम् । न स्पृशाम्यपि जालेतानहं कुतनयानिति ॥	४

।र्यापि तथैवैत्य तमुवाचातिथिप्रिया । ततः कथंचिदातिथ्यं तत्र वैश्वानरोऽग्रहीत् ॥	५०
द्वा देवदत्ताख्यस्तस्यैकस्तनयस्तदा । अभूद्वोविन्ददत्तस्य नैर्घृण्येनानुतापवान् ॥	५१
र्थं जीवितमालोक्य पितृभ्यामथ दूषितम् । सनिर्वेदः स तपसे ययौ बदरिकाश्रमम् ॥	५२
ः पर्णाशनः पूर्वं धूमपश्चाप्यनन्तरम् । तस्यौ चिराय तपसे तोषयिष्यन्मुमापतिम् ॥	५३
। च दर्शनं तस्य शंभुस्तीव्रतपोर्जितः । तस्यैवानुचरत्वं च स वज्रे वरमीश्वरात् ॥	५४
।। प्राप्नुहि भोगांश्च भुवि भुङ्क्ष्व ततस्तव । भविताभिमतं सर्वमिति शंभुस्तमादिशत् ॥	५५
ः स गत्वा विद्यार्थी पुरं पाटलिपुत्रकम् । सिषेवे वेदकुम्भाख्यमुपाध्यायं यथाविधि ॥	५६
स्थं तमुपाध्यायपत्नी जातु स्मरातुरा । हठाद्वज्रे बत स्त्रीणां चञ्चलाश्चित्तवृत्तयः ॥	५७
संत्यज्य तं देशमनङ्गकृतविप्रवः । स देवदत्तः प्रययौ प्रतिष्ठानमतन्द्रितः ॥	५८
वृद्धमुपाध्यायं वृद्धया भार्ययान्वितम् । मन्त्रस्वाम्याख्यमभ्यर्ध्थं विद्याः सम्यगधीतवान् ॥	५९
विद्यं च तं तत्र ददर्श नृपतेः सुता । सुशर्माख्यस्य सुभगं श्रीर्नाम श्रीरिवाच्युतम् ॥	६०
।पि तां दृष्टवान्कन्यां स्थितां वातायनोपरि । विहरन्तीं विमानेन चन्द्रस्येवाधिदेवताम् ॥	६१
।विव तयान्योन्यं मारशृङ्खला दृशा । नापसर्तुं समर्थौ तौ बभूवतुरुभावपि ॥	६२
। तस्यैकयाङ्गुल्या मूर्तयेव स्मरज्ञया । इतो निकटमेहीति संज्ञां चक्रे नृपात्मजा ॥	६३
समीपं तस्याश्च ययावन्तःपुराञ्च सः । सा च चिक्षेप दन्तेन पुष्पमादाय तं प्रति ॥	६४
।मेतामजानानो गूढां राजसुताकृताम् । स कर्तव्यविमूढः सन्नुपाध्यायगृहं ययौ ॥	६५
।। तत्र धरणौ न किञ्चिद्वक्तुमीश्वरः । तापेन दह्यमानोऽन्तर्मूकः प्रमुषितो यथा ॥	६६
र्क्य कामजैश्चिह्नैरुपाध्यायेन धीमता । युक्त्या पृष्टः कथंचिच्च यथावृत्तं शशंस सः ॥	६७
द्वा तमुपाध्यायो विदग्धो वाक्यमब्रवीत् । दन्तेन पुष्पं मुञ्चन्त्या तया संज्ञा कृता तव ॥	६८
।। त्पुष्पदन्ताख्यं पुष्पाढ्यं सुरमन्दिरम् । तत्रागत्य प्रतीक्षेथाः सांप्रतं गम्यतामिति ॥	६९
ति ज्ञातसंज्ञार्थः स तत्याज शुचं युवा । ततो देवगृहस्यान्तस्तस्य गत्वा स्थितोऽभवत् ॥	७०
।। यस्मीं समुद्दिश्य तत्र राजसुता ययौ । एकैव देवं द्रष्टुं च गर्भगारमथाविशत् ॥	७१
।। ऽत्र द्वारपट्टस्य पश्चात्सोऽथ प्रियस्तया । गृहीतानेन चोत्थाय सा कण्ठे सहसा ततः ॥	७२
।। त्वया कथं ज्ञाता सा संज्ञेत्युदिते तया । उपाध्यायेन सा ज्ञाता न मयेति जगाद सः ॥	७३
।। मामविदग्धस्त्वमित्युक्त्वा तत्क्षणात्क्रुधा । मन्त्रभेदभयात्साथ राजकन्या ततो ययौ ॥	७४
।। पि गत्वा विविक्ते तां दृष्टनष्टां स्मरन्प्रियाम् । देवदत्तो वियोगान्निविगलजीवितोऽभवत् ॥	७५
।। तं तादृशं शंभुः प्राकप्रसन्नः किलादिशत् । गणं पञ्चशिखं नाम तस्याभीप्सितसिद्धये ॥	७६
।।।। गत्य समाश्रास्य स्त्रीवेषं तं गणोत्तमः । अकारयत्स्वयं चाभूद्वृद्धब्राह्मणरूपधृत् ॥	७७
।। तेन समं गत्वा तं सुशर्ममहीपतिम् । जनकं सुदृशस्तस्याः स जगाद गणाग्रणीः ॥	७८
।। मे प्रोषितः कापि तमन्वेष्टुं ब्रजाम्यहम् । तन्मे क्लृपेयं निःक्षेपो राजन्संप्रति रक्ष्यताम् ॥	७९
।। त्वा शापभीतेन तेनादाय सुशर्मणा । स्वकन्यान्तःपुरे गुप्ते स्त्रीति संस्थापितो युवा ॥	८०
।। पञ्चशिखे याते स्वप्रियान्तःपुरे वसन् । स्त्रीवेषः स द्विजस्तस्या विस्रम्भास्पदतां ययौ ॥	८१
।।।। चोत्सुका रात्रौ तेनात्मानं प्रकाश्य सा । गुप्तं गान्धर्वविधिना परिणीता नृपात्मजा ॥	८२
।। च धृतगर्भायां तं द्विजं स गणोत्तमः । स्मृतमात्रागतो रात्रौ ततोऽनैषीदलक्षितम् ॥	८३
।। तस्य संमुत्सार्य यूनः स्त्रीवेषमाशु तम् । प्रातः पञ्चशिखः सोऽभूत्पूर्ववद्ब्राह्मणाकृतिः ॥	८४
।। सह गत्वा च सुशर्मनृपमभ्यधात् । अद्य प्राप्तो मया राजन्पुत्रस्तद्देहि मे क्लृषाम् ॥	८५
।। स राजा तां बुद्ध्वा रात्रौ कापि पलायिताम् । तच्छापभयसंभ्रान्तो मन्त्रिभ्य इदमब्रवीत् ॥	८६
।।।। प्रोऽयमयं कोऽपि देवो मद्दृञ्चनागतः । एवंप्राया भवन्तीह वृत्तान्ताः सततं यतः ॥	८७
।। च पूर्वं राजाभूत्तपस्वी करुणापरः । दाता धीरः शिविर्नाम सर्वसत्त्वाभयप्रदः ॥	८८

तं वञ्चयितुमिन्द्रोऽथ कृत्वा श्येनवपुः स्वयम् । मायाकपोतवपुषं धर्ममन्वपतद्भुतम् ॥
 कपोतश्च भयाद्गत्वा शिवेरङ्गमशिथ्रियत् । मनुष्यवाचा श्येनोऽथ स तं राजानमब्रवीत् ॥
 राजन्भक्ष्यमिदं मुञ्च कपोतं क्षुधितस्य मे । अन्यथा मां मृतं विद्धि कस्ते धर्मस्ततो भवेत् ॥
 ततः शिविरुवाचैनमेष मे शरणागतः । अत्याज्यस्तद्दाम्यन्यन्मांसमेतत्समं तव ॥
 श्येनो जगाद् यद्येवमात्ममांसं प्रयच्छ मे । तथेति तत्प्रहृष्टः सन्स राजा प्रत्यपद्यत ॥
 यथा यथा च मांसं स्वमुत्कृत्यारोपयन्नृपः । तथा तथा तुलायां स कपोतोऽभ्यधिकोऽभवत् ॥
 ततः शरीरं सकलं तुलां राजाध्यरोपयत् । साधु साधु समं त्वेतद्विव्या वागुदभूत्ततः ॥
 इन्द्रधर्मो ततस्त्यक्त्वा रूपं श्येनकपोतयोः । तुष्ट्रावक्षतेदहं तं राजानं चक्रतुः शिविम् ॥
 दत्त्वा चास्मै वरानन्यास्तावन्तर्धाभमीयतुः । एवं मामपि कोऽप्येष देवो जिज्ञासुरागतः ॥
 इत्युक्त्वा सचिवान्स्वैरं स सुशर्मा महीपतिः । तमुवाच भयप्रहो विप्ररूपं गणोत्तमम् ॥
 अभयं देहि साद्यैव स्तुषा ते हारिता निशि । माययैव गता कापि रक्ष्यमाणाप्यहर्निशम् ॥
 कृच्छ्रात्स दययेवाथ विप्ररूपो गणोऽब्रवीत् । तर्हि पुत्राय राजन्मे देहि स्वां तनयामिति ॥ १
 तच्छ्रुत्वा शापभीतेन राज्ञा तस्मै निजा सुता । सा दत्ता देवदत्ताय ततः पञ्चशिखो ययौ ॥ १
 देवदत्तोऽपि तां भूयः प्रकाशं प्राप्य बल्लभाम् । जजृम्भेऽनन्यपुत्रस्य श्रुत्वरस्य विभूतिषु ॥ १
 कालेन तस्य पुत्रं च दौहित्रमभिषिच्य सः । राज्ये महीधरं नाम सुशर्मा शिथ्रिये वनम् ॥ १
 ततो दृष्ट्वा सुतैश्चर्यै कृतार्थः स तपोवनम् । राजपुत्र्या तथा साकं देवदत्तोऽप्यशिथ्रियत् ॥ १
 तत्राराध्य पुनः शंभुं त्यक्त्वा मर्यकलेवरम् । तत्प्रसादेन तस्यैव गणभावमुपागतः ॥ १
 प्रियादन्तोऽज्जितात्पुष्पात्संज्ञां न ज्ञातवान्यतः । अतः स पुष्पदन्ताख्यः संपन्नो गणसंसदि ॥ १
 तद्भार्या च प्रतीहारी देव्या जाता जयाभिधा । इत्थं स पुष्पदन्ताख्यो मदाख्यामधुना शृणु ॥ १
 यः स गोविन्ददत्ताख्यो देवदत्तपिता द्विजः । तस्यैव सोमदत्ताख्यः पुत्रोऽहमभवं पुरा ॥ १
 तेनैव मन्युना गत्वा तपश्चाहं हिमाचले । अकार्षं बहुभिर्मात्यैः शंकरं नन्दयन्सदा ॥ १
 तथैव प्रकटीभूतात्प्रसन्नादिन्दुशेखरात् । त्यक्तान्यभोगलिप्सेन तद्गणत्वं मया वृतम् ॥ १
 यः पूजितोऽस्मि भवता स्वयमाहृतेन माल्येन दुर्गवनभूमिसमुद्भवेन ।
 तन्माल्यवानिति भविष्यसि मे गणस्त्वमित्यादिशच्च स विभुर्गिरिजापतिर्मां ॥ १
 अथ मर्त्यवपुर्विमुच्य पुण्यां सहसा तद्गणतामहं प्रपन्नः ।
 इति धूर्जटिना कृतं प्रसादादभिधानं मम माल्यवानितीदम् ॥ १
 सोऽहं गतः पुनरिहाद्य मनुष्यभावं शापेन शैलदुहितुर्बत काणभूते ।
 तन्मे कथां हरकृतां कथयाधुना त्वं येनावयोर्भवति शापदशोपशान्तिः ॥ १
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बके सप्तमस्तरङ्गः ।

अष्टमस्तरङ्गः ।

एवं गुणाढ्यवचसा साथ सप्तकथामयी । स्वभाषया कथा दिव्या कथिता काणभूतिना ॥
 तथैव च गुणाढ्येन पैशाच्या भाषया तथा । निबद्धा सप्तभिर्वर्षैर्ग्रन्थलक्षाणि सप्त सा ॥
 मैतां विद्याधरा हार्षुरिति तामात्मशोणितैः । अटव्यां मध्यभावाच्च लिलेख स महाकविः ॥
 तथा च श्रोतुमायातैः सिद्धविद्याधरादिभिः । निरन्तरमभूत्तत्र सवितानमिवाम्बरम् ॥
 गुणाढ्येन निबद्धां च तां दृष्ट्वैव महाकथाम् । जगाम मुक्तशापः सन्काणभूतिर्निजां गतिम् ॥
 पिशाचा येऽपि तत्रासन्नये तत्सहचारिणः । तेऽपि प्रापुर्दिवं सर्वे दिव्यामाकर्ण्य तां कथाम् ॥
 प्रतिष्ठां प्रापणीयैषा पृथिव्यां मे बृहत्कथा । अयमर्थोऽपि मे देव्या शापान्तोक्ताबुदीरितः ॥
 तत्कथं प्रापयाम्येनां कस्मै तावत्समर्पये । इति चाचिन्तयत्तत्र स गुणाढ्यो महाकविः ॥

यो नन्दिदेवाभिधः परः । तमूचतुरुपाध्यायं शिष्यावनुगतावुभौ ॥	९
ानमेकः श्रीसातवाहनः । रसिको हि वहेत्काव्यं पुष्पामोदमिवानिलः ॥	१०
शिष्यावन्तिकं तस्य भूपतेः । प्राहिणोत्पुस्तकं दत्त्वा गुणाढ्यो गुणशालिनौ ॥	११
िव प्रतिष्ठानपुराद्वहिः । कृतसंकेत उद्याने त्रस्थौ देवीविनिर्मिते ॥	१२
गत्वा तत्सातवाहनभूपतेः । गुणाढ्यकृतिरेषेति दर्शितं काव्यपुस्तकम् ॥	१३
श्रुत्वा तौ च दृष्ट्वा तदाकृती । विद्यामदेन सासुर्यं स राजैवमभाषत ॥	१४
पैशाचं नीरसं वचः । शोणितेनाक्षरन्यासो धिक्पिशाचकथाभिमाम् ॥	१५
गत्वा ताभ्यां यथागतम् । शिष्याभ्यां तद्गुणाढ्याय यथावृत्तमकथयत ॥	१६
रुण्यं सद्यः खेदवशोऽभवत् । तत्त्वज्ञेन कृतावज्ञः को नामान्तर्न तप्यते ॥	१७
त्वा नातिदूरं शिलोच्चयम् । विविक्तरम्यभूभागमग्निकुण्डं व्यधात्पुरः ॥	१८
शिष्याभ्यां साश्रु वीक्षितः । वाचयित्वा स चिक्षेप आवयन्मृगपक्षिणः ॥	१९
रितं शिष्ययोः कृते । ग्रन्थलक्षं कथामेकं वर्जयित्वा तदीप्सिताम् ॥	२०
दिव्यां पठत्यपि दहत्यपि । परित्यक्ततृणाहाराः शृण्वन्तः साश्रुलोचनाः ॥	२१
निश्चला बद्धमण्डलाः । निखिलाः खलु सारङ्गवराहमहिषादयः ॥	२२
भूदस्वस्थः सातवाहनः । दोषं चास्यावदन्वैद्याः शुष्कमांसोपभोगजम् ॥	२३
च सूपकारा वभाषिरे । अस्माकमीदृशं मांसं ददते लुब्धका इति ॥	२४
चुर्नातिदूरे गिरावितः । पठित्वा पत्रमेकैकं कोऽप्यग्नौ क्षिपति द्विजः ॥	२५
शृण्वन्ति प्राणिनोऽखिलाः । नान्यतो यान्ति तेनैषां शुष्कं मांसमिदं क्षुधा ॥	२६
त्वा कृत्वा तानेव चाप्रतः । स्वयं स कौतुकाद्राजा गुणाढ्यस्यान्तिकं ययौ ॥	२७
जटाभिर्वनवासतः । प्रशान्तशेषशापाग्निधूमिकाभिरिवाभितः ॥	२८
सबाष्पमृगमध्यगम् । नमस्कृत्य च पप्रच्छ तं वृत्तान्तं महीपतिः ॥	२९
तस्य राज्ञे शापादिचेष्टितम् । ज्ञानी कथावतारं तमाचख्यौ भूतभाषया ॥	३०
मत्वा पादानतो नृपः । ययाचे तां कथां तस्मादिव्यां हरमुखोद्गताम् ॥	३१
पं गुणाढ्यः सातवाहनम् । राजन्षड्ग्रन्थलक्षाणि मया दग्धानि षट् कथाः ॥	३२
कथैका सैव गृह्यताम् । मच्छिष्यौ तव चात्रैतौ व्याख्यातारौ भविष्यतः ॥	३३
न्त्रय त्यक्त्वा योगेन तां तनुम् । गुणाढ्यः शापनिर्मुक्तः प्राप दिव्यं निजं पदम् ॥	३४
अथ तां गुणाढ्यदत्तामादाय कथां बृहत्कथां नाम्ना ।	
नृपतिरगान्निजनगरं नरवाहनदत्तचरितमयीम् ॥	३५
गुणदेवनन्दिदेवौ तत्र च तौ तत्कथाकवेः शिष्यौ ।	
क्षितिकनकवस्त्रवाहनभवनधनैः संविभेजे सः ॥	३६
ताभ्यां सह च कथां तामाश्रास्य स सातवाहनस्तस्याः ।	
तद्भाषयावतारं वक्तुं चक्रे कथापीठम् ॥	३७
सा च चित्ररसनिर्भरा कथा विस्मृतामरकथा कुतूहलात् ।	
तद्विधाय नगरे निरन्तरां ख्यातिमत्र भुवनत्रये गता ॥	३८

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलम्बकेऽष्टमस्तरङ्गः ।

समाप्तथायं कथापीठलम्बकः प्रथमः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः कथासरित्सागरः ।

कथामुखं नाम द्वितीयो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

गौरीनवपरिष्वङ्गे विभोः स्वेदाम्बु पातु वः । नेत्राग्निभीत्या कामेन वारुणास्त्रमिवाहितम् ॥
कैलासे धूर्जटेर्वक्त्रात्पुष्पदन्तं गणोत्तमम् । तस्माद्द्वररुचीभूतात्काणभूतिं च भूतले ॥
काणभूतेर्गुणाढ्यं च गुणाढ्यात्सातवाहनम् । यत्प्राप्तं शृणुतेदं तद्विद्याधरकथाद्भुतम् ॥
अस्ति वत्स इति ख्यातो देशो दर्पोपशान्तये । स्वर्गस्य निर्मितो धात्रा प्रतिमल्ल इव क्षितौ ॥
कौशाम्बी नाम तत्रास्ति मध्यभागे महापुरी । लक्ष्मीविलासवसतिभूतलस्येव कर्णिका ॥
तस्यां राजा शतानीकः पाण्डवान्वयसंभवः । जनमेजयपुत्रोऽभूत्पौत्रो राज्ञः परीक्षितः ॥
अभिमन्युप्रपौत्रश्च यस्यादिपुरुषोऽर्जुनः । त्रिपुरारिभुजस्तम्भदृष्टदोर्दण्डविक्रमः ॥
कलत्रं भूरभूतस्य राज्ञी विष्णुमती तथा । एका रत्नानि सुषुबे न तावदपरा सुतम् ॥
एकदा मृगयासङ्गान्द्राम्यतश्चास्य भूपतेः । अभूच्छाण्डिल्यमुनिना समं परिचयो वने ॥
सोऽस्य पुत्रार्थिनो राज्ञः कौशाम्बीमेत्य साधितम् । मन्त्रपूतं चरुं राज्ञी प्राशयन्मुनिसत्तमः ॥
ततस्तस्य सुतो जज्ञे सहस्रानीकसंज्ञकः । शुशुभे स पिता तेन विनयेन गुणो यथा ॥
युवराजं क्रमात्कृत्वा शतानीकोऽथ तं सुतम् । संभोगैरेव राजाभून्न तु भूभारचिन्तनैः ॥
अथासुरैः समं युद्धे प्राप्ते साहायकेच्छया । दूतस्तस्मै विसृष्टोऽभूद्राज्ञे शक्रेण मातलिः ॥
ततो युगंधराख्यस्य हस्ते धूर्यस्य मन्त्रिणः । सुप्रतीकाभिधानस्य मुख्यसेनापतेश्च सः ॥
समर्ण्य पुत्रं राज्यं च निहन्तुमसुरानरणे । शक्रान्तिकं शतानीकः सह मातलिना ययौ ॥
असुरान्यमदंष्ट्रादीन्बहून्पश्यति वासवे । हत्वा तत्रैव सङ्ग्रामे प्राप मृत्युं स भूपतिः ॥
मातल्यानीतदेहं च देवी तं नृपमन्वगात् । राजलक्ष्मीश्च तत्पुत्रं सहस्रानीकमाश्रयत् ॥
चित्रं तस्मिन्समारूढे पित्र्यं सिंहासनं नृपे । भरेण सर्वतो राज्ञां शिरांसि नतिमाययुः ॥
ततः शक्रः सुहृत्पुत्रं विपक्षविजयोत्सवे । स्वर्गं सहस्रानीकं तं निनाय प्रेष्य मातलिम् ॥
स तत्र नन्दते देवान्क्रीडतः कामिनीसखान् । दृष्ट्वा स्वोचितभार्यार्थी राजा शोकमिवाविशत् ॥
विज्ञायैतमभिप्रायं तमुवाचाथ वासवः । राजन्नलं विषादेन वाञ्छेयं तव सेत्स्यति ॥
उत्पन्ना हि क्षितौ भार्या तुल्या ते पूर्वनिर्मिता । इमं च शृणु वृत्तान्तमत्र ते वर्णयाम्यहम् ॥
पुरा पितामहं द्रष्टुमगच्छं तत्सभामहम् । विधूमो नाम पश्चाच्च ममैको वसुरागमत् ॥
स्थितेष्वस्मासु तत्रैव विरिञ्चं द्रष्टुमप्सराः । आगादलम्बुषा नाम वातविस्त्रंसितांशुका ॥
तां दृष्ट्वैव स कामस्य वशं वसुरुपागमत् । साप्यप्सरा झगित्यासीत्तद्रूपाकृष्टलोचना ॥

लोक्य ममापश्यन्मुखं कमलसंभवः । अभिप्रायं विदित्वास्य तावहं शप्तवान्कुधा ॥	२६
ल्लोकेऽवतारोऽस्तु युवयोरविनीतयोः । भविष्यथश्च तत्रैव युवां भार्यापती इति ॥	२७
वसुस्त्वं समुत्पन्नः सहस्रानीकभूपते । शतानीकस्य तनयो भूषणं शशिनः कुले ॥	२८
यत्सरा अयोध्यायां कृतवर्मनृपात्मजा । जाता मृगाकती नाम सा ते भार्या भविष्यति ॥	२९
न्द्रवाक्यपवनैरुद्धृतो हृदि भूपतेः । सस्नेहे तस्य झगिति प्राज्वलन्मदनानलः ॥	३०
संमान्य शक्रेण प्रेषितस्तद्वथेन सः । सह मातलिना राजा प्रतस्थे स्वां पुरीं प्रति ॥	३१
छन्तं चात्सराः प्रीत्या तमुवाच तिलोत्तमा । राजन्वक्ष्यामि ते किञ्चित्प्रतीक्षस्व मनागिति ॥	३२
श्रुत्वैव हि ययौ स तां ध्यायन्मृगावतीम् । ततः सा लज्जिता कोपात्तं शशाप तिलोत्तमा ॥	३३
हृतमना राजन्न शृणोषि वचो मम । तस्याश्चतुर्दशसमा वियोगस्ते भविष्यति ॥	३४
लिस्तच्च शुश्राव स च राजा प्रियोऽसुकः । ययौ रथेन कौशाम्बीमयोध्यां मनसा पुनः ॥	३५
युगंधरादिभ्यो मन्त्रिभ्यो वासवाच्छ्रुतम् । मृगावतीगतं सर्वं शशंसोऽसुकया धिया ॥	३६
वेतुं तां स कन्यां च तत्पितुः कृतवर्मणः । अयोध्यां प्राहिणोद्धृतं कालक्षेपासहो नृपः ॥	३७
वर्मा च तद्दूताच्छ्रुत्वा संदेशमभ्यधात् । हर्षाद्देव्यै कलावत्यै ततः साप्येनमब्रवीत् ॥	३८
नसहस्रानीकाय देयावश्यं मृगावती । इममर्थं च मे स्वप्ने जाने कोऽप्यब्रद्विजः ॥	३९
हृष्टो मृगावत्या नृत्तगीतादिकौशलम् । रूपं चाप्रतिभं तस्मै दूतायादर्शयन्नृपः ॥	४०
तां च स कान्तानां कलानामेकमास्पदम् । कृतवर्मा सुतां तस्मै राज्ञे मूर्तिभिवैन्दवीम् ॥	४१
परगुणावास्यै स श्रुतप्रज्ञयोरिव । अभूत्सहस्रानीकस्य मृगावत्याश्च संगमः ॥	४२
तस्याचिराद्राज्ञो मन्त्रिणां जज्ञिरे सुताः । जज्ञे युगंधरस्यापि पुत्रो यौगन्धरायणः ॥	४३
शिकस्य पुत्रश्च रुमण्वानित्यजायत । योऽस्य नर्मसुहृत्तस्य पुत्रोऽजनि वसन्तकः ॥	४४
तस्यापि दिवसैः सहस्रानीकभूपतेः । बभार गर्भमापाण्डुमुखी राज्ञी मृगावती ॥	४५
चे साथ भर्तारं दर्शनात्प्रलोकनम् । दोहदं रुधिरापूर्णलीलावापीनिमज्जनम् ॥	४६
वेच्छां पूरयन्राज्ञ्या लाक्षादिरसनिर्भराम् । चकार धार्मिको राजा वापीं रक्तावृतामिव ॥	४७
तां स्नान्तीमकस्माच्च लाक्षालिप्तां निपत्य ताम् । गरुडान्वयजः पक्षी जहाराभिषशङ्कया ॥	४८
णा कापि नीतां तामन्वेष्टुमिव तत्क्षणम् । ययौ सहस्रानीकस्य धैर्यं विह्वलचेतसः ॥	४९
नुरक्तं चेतोऽपि नूनं तस्य पतञ्जिणा । जह्वे येन स निःसंज्ञः पपात भुवि भूपतिः ॥	५०
च्च लब्धसंज्ञेऽस्मिन्राज्ञि बुद्ध्वा प्रभावतः । अवतीर्य शुभार्गेण तत्र मातलिराययौ ॥	५१
जानं समाश्रास्य सावधिं प्राग्यथा श्रुतम् । तस्मै तिलोत्तमाश्रापं कथयित्वा ततोऽगमत् ॥	५२
प्रिये पूर्णकामा सा जाता पापा तिलोत्तमा । इत्यादि च स शोकार्तो विललाप महीपतिः ॥	५३
मातशापवृत्तान्तो बोधितश्च स मन्त्रिभिः । कथंचिज्जीवितं दध्ने पुनः संगमवाञ्छया ॥	५४
च राज्ञीं स पक्षीन्द्रः क्षणाज्ञीत्वा मृगावतीम् । जीवन्तीं वीक्ष्य तत्याज देवाद्दुदयपर्वते ॥	५५
त्वा तस्मिन्गते चाथ राज्ञी शोकभयाकुला । ददर्शानाथमात्मानं दुर्गमाद्रितटस्थितम् ॥	५६
किनीमेकवस्त्रां क्रन्दन्तीमथ तां वने । प्रासीकर्तुं प्रवृत्तोऽभूदुत्थायाजगरो महान् ॥	५७
त्याजगरं तं च शुभोदकां तथैव सा । दिव्येन मोचिता पुंसा दृष्टनष्टेन केनचित् ॥	५८
वनगजस्याग्रे सा स्वयं मरणार्थिनी । आत्मानमक्षिपत्तोऽपि ररक्ष दययेव ताम् ॥	५९
यं यच्छ्रापदोऽप्येनां पतितामपि गोचरे । नावधीदथवा किं हि न भवेदीश्वरेच्छया ॥	६०
प्रपाताभिमुखी बाला गर्भभरालसा । स्मरन्ती तं च भर्तारं मुक्तकण्ठं रुरोद सा ॥	६१
वृत्वा मुनिपुत्रोऽथ तत्रैकस्तां समाययौ । आगतः फलमूलार्थं शुचं मूर्तिमतीमिव ॥	६२
व पृष्ठा यथावृत्तमाश्रास्य च कथंचन । जमदग््न्याश्रमं राज्ञीं निनायैनां दयार्द्रधीः ॥	६३
मूर्तिमिवाश्रासं जमदग्निं ददर्श सा । तेजसा स्थिरबालार्कं कुर्वाणमुदयाचलम् ॥	६४

सोऽपि तां पादपतितां मुनिराश्रितवत्सलः । राज्ञीं वियोगदुःखार्तां दिव्यदृष्टिरभाषत ॥
 इह ते जनिता पुत्रि पुत्रो वंशधरः पितुः । भविष्यति च भर्त्रा ते संगमो मा शुचं कृथाः ॥
 इत्युक्त्वा मुनिना साध्वी सा जग्राह मृगावती । आश्रमेऽवस्थितिं तस्मिन्नाशां च प्रियसंगमे ॥
 ततश्च दिवसैस्तत्र श्लाघनीयमनिन्दिता । सत्संगूतिरिवाचारं पुत्ररत्नमसूत सा ॥
 श्रीमानुदयनो नाम्ना राजा जातो महायशाः । भविष्यति च पुत्रोऽस्य सर्वविद्याधराधिपः ॥
 इत्यन्तरिक्षादुदभूत्तस्मिन्काले सरस्वती । आदधाना मृगावत्याश्चित्तविस्मृतमुत्सवम् ॥
 क्रमादुदयनः सोऽथ बालस्तस्मिन्स्तपोवने । अवर्धत निजैः सार्धं वयस्यैरिव सद्गुणैः ॥
 कृत्वा क्षत्रोचितान्सर्वान्संस्काराञ्जमदग्निना । व्यनीयत स विद्यासु धनुर्वेदे च वीर्यमान् ॥
 कृष्ट्वा च स्वकरान्माता तस्य स्नेहान्मृगावती । सहस्रानीकनामाङ्कं चकार कटकं करे ॥
 हरिणाखेटके जातु भ्राम्यन्नुदयनोऽथ सः । शबरेण हठाक्रान्तमटव्यां सर्पमैक्षत ॥
 सदयः सुन्दरे तस्मिन्सर्पे तं शबरं च सः । उवाच मुच्यतामेष सर्पो मद्भवचनादिति ॥
 ततः स शबरोऽवादीजीविकेयं मम प्रभो । कृपणोऽहं हि जीवामि भुजगं खेलयन्सदा ॥
 विपन्ने पन्नगे पूर्वं मन्त्रौषधिवलादयम् । वष्टब्धश्च मया लब्धश्चिन्वतैतां महादवीम् ॥
 श्रुत्वेत्युदयनस्त्यागी दत्त्वास्मै शबराय तम् । कटकं जननीदत्तं स तं सर्पक्षमोचयत् ॥
 गृहीतकटके याते शबरे पुरतो नतिम् । कृत्वा स भुजगः प्रीतो जगादोदयनं तदा ॥
 वसुनेमिरिति ख्यातो ज्येष्ठो भ्रातास्मि वासुकेः । इमां वीणां गृह्णाण त्वं मत्तः संरक्षितात्त्वया ॥
 तन्नीनिर्घोषरम्यां च श्रुतिभागविभाजिताम् । ताम्बूलीश्च सहाम्लानमालातिलकयुक्तिभिः ॥
 तद्युक्तो जमदग्नेस्तं नागोत्क्षिप्तः स चाश्रमम् । आगादुदयनो मातुर्दृशि वर्षन्निवामृतम् ॥
 अत्रान्तरे स शबरोऽप्यटवीं प्राप्य पर्यटन् । आदायोदयनात्प्राप्तं कटकं तद्विधेर्वशात् ॥
 विक्रीणानश्च तत्तत्र राजनामाङ्कमापणे । वष्टभ्य राजपुरुषैर्निन्ये राजकुलं च सः ॥
 कुतस्त्वयेदं कटकं संप्राप्तमिति तत्र सः । राज्ञा सहस्रानीकेन स्वयं शोकादपृच्छयत ॥
 अथोदयाद्रौ सर्पस्य ग्रहणात्प्रभृति स्वकम् । कटकप्राप्तिवृत्तान्तं शबरः स जगाद तम् ॥
 तद्गुह्यं शबराद्गृष्ट्वा दयितावल्यं च तम् । विचारदोलामारोहत्सहस्रानीकभूपतिः ॥
 क्षीणः शापः स ते राजन्नुदयाद्रौ च सा स्थिता । जमदग्न्याश्रमे जाया सपुत्रा ते मृगावती ॥
 इति दिव्या तदा वाणी नन्द्यामास तं नृपम् । विप्रयोगनिदाघार्तं वारिधारेव बर्हिणम् ॥
 अथोत्कण्ठादीर्घे कथमपि दिनेऽस्मिन्नवसिते तमेवाग्रे कृत्वा शबरमपरेद्युः स नृपतिः ।
 सहस्रानीकस्तां सरभसमवाप्तुं प्रियतमां प्रतस्थे तत्सैन्यैः सममुदयशैलाश्रमपदम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथासुखलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

गत्वाथ दूरमध्वानं राजा वसतिमग्रहीत् । दिने तस्मिन्स कस्मिंश्चिदरण्यसरसस्तटे ॥
 शयनीयगतः श्रान्तस्तत्र सेवारसागतम् । सायं संगतकं नाम जगाद कथकं नृपः ॥
 कथामाख्याहि मे कांचिद्दृश्यस्य विनोदिनीम् । मृगावतीसुखाम्भोजदर्शनोत्सवकाङ्क्षिणः ॥
 अथ संगतकोऽवादीदेव किं तप्यसे वृथा । आसन्न एव देव्यास्ते क्षीणशापः समागमः ॥
 संयोगा विप्रयोगाश्च भवन्ति बहवो नृणाम् । तथा चात्र कथामेकां कथयामि शृणु प्रभो ॥
 मालवे यज्ञसोमाख्यो द्विजः कश्चिद्भूत्पुरा । तस्य च द्वौ सुतौ साधोर्जायेते स्म जनप्रियौ ॥
 एकस्तयोरभून्नाम्ना कालनेमिरिति श्रुतः । द्वितीयश्चापि विगतभय इत्याख्ययाभवत् ॥
 पितरि स्वर्गते तौ च भ्रातरौ तीर्णशैशवौ । विद्याप्राप्त्यै प्रययतुः पुरं पाटलिपुत्रकम् ॥

वोपात्तविद्याभ्यामुपाध्यायो निजे सुते । देवशर्मा ददौ ताभ्यां मूर्ते विद्ये इवापरे ॥	९
। न्यान्वीक्ष्य तानाढ्यान्गृहस्थानीर्ष्यया श्रियम् । होमैः स साधयामास कालनेमिः कृतव्रतः ॥	१०
च तुष्टा सती साक्षादेवं श्रीस्तमभाषत । भूरि प्राप्स्यसि वित्तं च पुत्रं च पृथिवीपतिम् ॥	११
त्वन्ते चौरसदृशो वधस्तव भविष्यति । हुतमग्नौ त्वया यस्मादमर्षकलुषात्मना ॥	१२
कत्वान्तर्दधे लक्ष्मीः कालनेमिरपि क्रमात् । महाधनोऽभूत्किं चास्य दिनैः पुत्रोऽप्यजायत ॥	१३
। रादेष संप्राप्त इति नाम्ना तमात्मजम् । श्रीदत्तमकरोत्सोऽपि पिता पूर्णमनोरथः ॥	१४
। त्स वृद्धिं संप्राप्तः श्रीदत्तो ब्राह्मणोऽपि सन् । अस्त्रेषु बाहुयुद्धेषु बभूवाप्रतिमो भुवि ॥	१५
। नेमेरथ भ्राता तीर्थार्थी सर्पभक्षिताम् । भार्यामुद्दिश्य विगतभयो देशान्तरं ययौ ॥	१६
। त्तोऽपि गुणज्ञेन राज्ञा वह्नभशक्तिना । तत्र विक्रमशक्तेः स स्वपुत्रस्य कृतः सखा ॥	१७
पुत्रेण तेनास्य सहवासोऽभिमानिना । बाल्ये दुर्योधनेनेव भीमस्यासीत्तरस्विना ॥	१८
तस्याथ मित्रत्वं विप्रस्यावन्तिदेशजौ । क्षत्रियौ बाहुशाली च वज्रमुष्टिश्च जग्मतुः ॥	१९
युद्धजिताश्चान्ये दाक्षिणात्या गुणप्रियाः । स्वयंवरसुहृत्त्वेन मन्त्रिपुत्रास्तमाश्रयन् ॥	२०
बलव्याघ्रभटावुपेन्द्रबल इत्यपि । तथा निष्ठुरको नाम सौहार्दं तस्य चक्रिरे ॥	२१
चिदथ वर्षासु विहर्तुं जाह्नवीतटे । श्रीदत्तः सह तैर्मित्रै राजपुत्रसखो ययौ ॥	२२
। त्यास्तत्र तं चक्रुर्निजं राजसुतं नृपम् । श्रीदत्तोऽपि स तत्कालं राजा मित्रैरकल्पयत् ॥	२३
ता जातरोषेण राजपुत्रेण तेन सः । विप्रवीरो रणायाम्नु समाहूतो मदस्पृशा ॥	२४
। न बाहुयुद्धेन श्रीदत्तेनाथ निर्जितः । चकार हृदि वध्यं तु वर्धमानं कलङ्कितः ॥	२५
। ता च तमभिप्रायं राजपुत्रस्य शङ्कितः । श्रीदत्तः सह तैर्मित्रैस्तस्मिन्पादपासरत् ॥	२६
। र्पन्स चापश्यद्भङ्गामध्यगतां स्त्रियम् । ह्रियमाणां जलौघेन सागरस्थाभिव श्रियम् ॥	२७
। वावततारैतामुद्धर्तुं जलमध्यतः । षड्बाहुशालिप्रमुखान्स्थापयित्वा तटे सखीन् ॥	२८
। व केशेष्वपि प्राप्तां निमग्नं दूरमम्भसि । अनुसर्तुं स्त्रियं सोऽपि वीरस्तत्रैव मग्नवान् ॥	२९
। ज्य च ददर्शात्र स श्रीदत्तः क्षणादिति । शैवं देवकुलं दिव्यं न पुनर्वारि न स्त्रियम् ॥	३०
। द्रा महदाश्चर्यं श्रान्तो नत्वा वृषध्वजम् । उद्याने सुन्दरे तत्र तां निनाय विभावरीम् ॥	३१
। श्व देवमीशानं सा पूजयितुमागता । ददृशे तेन मूर्तेव रूपश्रीः स्त्रीगुणान्विता ॥	३२
। तं पूजयित्वा च सा ततो निजमन्दिरम् । ययाविन्दुमुखी सोऽपि श्रीदत्तोऽनुजगाम ताम् ॥	३३
। तं मन्दिरं तच्च तस्याः सुरपुरोपमम् । प्रविवेश च संभ्रान्ता सावमानेव ममिनी ॥	३४
। यसंभाषमाणैव तमन्तर्वासवेशमनि । तन्वी न्यपीदत्पर्यङ्के स्त्रीसहस्रोपसेविता ॥	३५
। त्तोऽपि स तत्रैव निषसाद् तदन्तिके । अथाकस्मात्प्रववृते तया साध्व्या प्ररोदितुम् ॥	३६
। तुः स्तनयोस्तस्याः संतप्ता बाष्पबिन्दवः । श्रीदत्तस्य च तत्कालं कारुण्यं हृदये गतम् ॥	३७
। स त्वैनां पप्रच्छ का त्वं दुःखं च किं तव । वद सुन्दरि शक्तोऽहं तन्निवारयितुं यतः ॥	३८
। कथंचित्सावादीद्वयं दैत्यपतेर्वलेः । पौत्र्यो दशशतं तासां ज्येष्ठा विद्युत्प्रभेत्यहम् ॥	३९
। तः पितामहो नीतो विष्णुना दीर्घबन्धनम् । पिता च बाहुयुद्धेन हतस्तेनैव शौरिणा ॥	४०
। त्वा तेन च निजात्पुराग्निर्वासिता वयम् । प्रवेशरोधकृत्तत्र सिंहश्च स्थापितोऽन्तरे ॥	४१
। तं तत्पदं तेन दुःखेन हृदयं च नः । स च यक्षः कुबेरस्य शापात्सिंहत्वमागतः ॥	४२
। श्राभिभवस्तस्य शापान्तः कथितः पुरा । पुरप्रवेशोपायार्थं विज्ञप्तो विष्णुरादिशत् ॥	४३
। स शत्रुरस्माकं केसरी जीयतां त्वया । तदर्थमेव चानीतो मया वीर भवानिह ॥	४४
। ङ्काख्यं खड्गं च जितात्तस्माद्वाप्स्यसि । पृथिवीं यत्प्रभावेण जित्वा राजा भविष्यसि ॥	४५
। त्वा स तथेत्यत्र श्रीदत्तोऽतीततद्दिनः । अन्येद्युर्दैत्यकन्यास्ताः कृत्वाप्रे तत्पुरं ययौ ॥	४६
। तय बाहुयुद्धेन तत्र तं सिंहमुद्धतम् । सोऽपि शापविसुक्तः सन्बभूव पुरुषाकृतिः ॥	४७

दत्त्वा चास्मै स खड्गं स्वं तुष्टः शापान्तकारिणे । सहासुराङ्गनादुःखभारेणादर्शनं ययौ ॥	४८
सोऽथ सानुजया साकं श्रीदत्तो दैत्यकन्यया । बहिर्गतमिवानन्तं तद्विवेश पुरोत्तमम् ॥	४९
अङ्गुलीयं विषमं च सास्मै दैत्यसुता ददौ । ततः सोऽत्र स्थितस्तस्यां साभिलाषोऽभवद्युवा ॥	५०
साथ युक्त्या जगादैर्न बाप्यां स्नानमितः कुरु । आदायैर्न च मज्जेस्त्वं खड्गं प्राहभयापहम् ॥	५१
तथेति बाप्यां मग्नः सञ्जोऽदत्तो जाह्ववीतटात् । तस्मादेव समुत्तस्थौ यस्मात्पूर्वमवातरत् ॥	५२
खड्गाङ्गुलीयके पश्यन्पातालादुत्थितोऽथ सः । विषण्णो विस्मितश्चासीद्विधितोऽसुरकन्यया ॥	५३
ततस्तान्सुहृदोऽन्वेष्टुं स्वगृह्णाभिमुखं ययौ । गच्छन्निष्ठुरकारुण्यं च मित्रं मार्गं ददर्श सः ॥	५४
स चोपेत्य प्रणम्याथ नीत्वैकान्ते च सत्वरम् । तं पृष्टस्वजनोदन्तमेवं निष्ठुरकोऽब्रवीत् ॥	५५
गङ्गान्तस्त्वां तदा मग्नमन्विष्य दिवसान्बहून् । स्वशिरांसि शुचा छेत्तुमभूम वयमुद्यताः ॥	५६
न पुत्राः साहसं कार्यं जीवन्नेष्यति वः सखा । इत्यन्तरिक्षाद्वाणी नस्तमुद्योगं न्यवारयत् ॥	५७
ततश्च त्वत्पितुः पार्श्वमस्माकं प्रतिगच्छताम् । मार्गं सत्वरमभ्येत्य पुमानेकोऽब्रवीदिदम् ॥	५८
नगरं न प्रवेष्टव्यं युष्माभिरिह सांप्रतम् । यतो बल्लभशक्तिः स विपन्नोऽत्र महीपतिः ॥	५९
दत्तो विक्रमशक्तिश्च राज्ये संभूय मन्त्रिभिः । प्राप्तराज्यः स चान्येषुः कालनेमेरगाद्बहम् ॥	६०
श्रीदत्तः क्व स ते पुत्र इति चामर्षनिर्भरः । तमपृच्छत्स चाप्येनं नाहं वेद्मीत्यभाषत ॥	६१
प्रच्छादितोऽमुना पुत्र इति तेन निषूदितः । कालनेमिः स शूलायां राज्ञा चौर इति क्रुधा ॥	६२
तद्दृष्ट्वा तस्य भार्यायाः स्वयं हृदयमस्फुटत् । पापं पापान्तराक्षेपकूरं हिं क्रूरकर्मणाम् ॥	६३
तेन चान्विष्यते हन्तुं सोऽपि विक्रमशक्तिना । श्रीदत्तस्तद्वयस्याश्च यूयं तद्रम्यतामितः ॥	६४
इति तेनोदिताः पुंसां शोकार्तास्ते निर्जां भुवम् । बाहुशाल्यादयः पञ्च संमन्त्रयोज्जयिनीं गताः ॥	६५
प्रच्छन्नः स्थापितश्चाहं त्वदर्थमिह तैः सखे । तदेहि तावद्गच्छावस्तत्रैव सुहृदन्तिकम् ॥	६६
एवं निष्ठुरकाच्छ्रुत्वा पितरावनुशोच्य सः । निदधे प्रतिकारास्थामिव खड्गे दृशं मुहुः ॥	६७
कालं प्रतीक्षमाणोऽथ वीरो निष्ठुरकान्वितः । प्रतस्थे तान्सखीन्प्राप्तुं स तामुज्जयिनीं पुरीम् ॥	६८
आमज्जानान्तं वृत्तान्तं सख्युस्तस्य च वर्णयन् । श्रीदत्तः स ददर्शैकां क्रोशन्तीमबलां पथि ॥	६९
अबला भ्रष्टमार्गाहं मालवं प्रस्थितेति ताम् । झुवन्तीं दयया सोऽथ सहप्रस्थायिनीं व्यधात् ॥	७०
तया दयानुरोधाच्च स्त्रिया निष्ठुरकान्वितः । कस्मिंश्चिच्छून्यनगरे दिने तस्मिन्नुवास सः ॥	७१
तत्र रात्रावकस्माच्च मुक्तनिद्रो ददर्श ताम् । स्त्रियं निष्ठुरकं हत्वा हर्षान्तन्मांसमभ्रतीम् ॥	७२
उदतिष्ठत्समाकृष्य सोऽथ खड्गं शृगाङ्कम् । सापि स्त्री राक्षसीरूपं घोरं स्वं प्रत्यपद्यत ॥	७३
स च केशेषु जग्राह निहन्तुं तां निशाचरीम् । तत्क्षणं दिव्यरूपत्वं संप्राप्ता तमुवाच सा ॥	७४
मा मां वधीर्महाभाग मुञ्च नैवास्मि राक्षसी । अयमेवविधः शापो ममाभूत्कौशिकान्मुनेः ॥	७५
तपस्यतो हि तस्याहं धनाधिपतिनामुना । विन्नाय प्रेषिता पूर्वं तत्पदप्राप्तिकाङ्क्षिणः ॥	७६
ततः कान्तेन रूपेण तं क्षोभयितुमक्षमा । लज्जिता त्रासयन्त्येनमकार्षं भैरवं वपुः ॥	७७
तद्दृष्ट्वा स मुनिः शापं सदृशं मय्यथो दधे । राक्षसी भव पापे त्वं निघ्नन्ती मानुषानिति ॥	७८
त्वत्तः केशग्रहे प्राप्ते शापान्तं मे स चाकरोत् । इत्यहं राक्षसीभावमिमं कष्टमुपागमम् ॥	७९
मयैव नगरं चैतद्भस्तमद्य च मे चिरात् । त्वया कृतः स शापान्तस्तद्गृहाणाधुना वरम् ॥	८०
इति तस्या वचः श्रुत्वा श्रीदत्तः सादरोऽभ्यधात् । किमन्येन वरेणाद्य जीवत्वेष सखा मम ॥	८१
एवमस्त्विति सा चास्मै वरं दत्त्वा तिरोदधे । अक्षताङ्गः स चोत्तस्थौ जीवन्निष्ठुरकः पुनः ॥	८२
तेनैव सह च प्रातः प्रहृष्टो विस्मितश्च सः । ततः प्रतस्थे श्रीदत्तः प्राप चोज्जयिनीं क्रमात् ॥	८३
तत्र संभावयामास सखीन्मार्गान्मुखान्स तान् । दर्शनेन यथायातो नीलकण्ठानिवाम्बुदः ॥	८४
कृतातिथ्यविधिश्चासौ स्वगृहं बाहुशालिना । नीतोऽभूत्कथिताशेषनिजवृत्तान्तकौतुकः ॥	८५
तत्रोपचर्यमाणः सन्पितृभ्यां बाहुशालिनः । स उवास समं मित्रैः श्रीदत्तः स्वगृहे यथा ॥	८६

चेत्सोऽथ संप्राप्ते मधुमासमहोत्सवे । यात्रामुपवने द्रष्टुं जगाम सखिभिः सह ॥	८७
कन्यां ददर्शैकां राज्ञः श्रीबिम्बकेः सुताम् । आगतामाकृतिमतीं साक्षादिव मधुश्रियम् ॥	८८
गुणाङ्कवती नाम हृदयं तस्य तत्क्षणम् । विवेश दत्तमार्गैव दृष्ट्वास्य सविकासया ॥	८९
अपि मुहुः स्निग्धा प्रथमप्रेमशंसिनी । न्यस्ता तं प्रति दूतीव दृष्टिश्चक्रे गतागतम् ॥	९०
शं वृक्षगहनं तामपश्यन्नथ क्षणात् । श्रीदत्तः शून्यहृदयो दिशोऽपि न ददर्श सः ॥	९१
मया ते हृदयं सखे मापह्ववं कृथाः । तदेहि तत्र गच्छावो यत्र राजसुता गता ॥	९२
रक्षेत्रितज्ञेन सुहृदा बाहुशालिना । तथेति स ययौ तस्याः संनिकर्षं सुहृत्सखः ॥	९३
ऋमहिना दष्टा राजपुत्रीति तत्क्षणम् । आक्रन्द उदभूत्तत्र श्रीदत्तहृदयज्वरः ॥	९४
मङ्गुलीयं च विद्या च सुहृदोऽस्य मे । अस्तीति गत्वा जगदे कञ्चुकी बाहुशालिना ॥	९५
तत्क्षणमभ्येत्य कञ्चुकी चरणानतः । निकटं राजदुहितुः श्रीदत्तमनयद्वृतम् ॥	९६
पे तस्यास्तदङ्गुल्यां निचिक्षेपाङ्गुलीयकम् । ततो जजाप विद्यां च तेन प्रत्युज्जिजीव सा ॥	९७
सर्वजने हृष्टे श्रीदत्तस्तुतितत्परे । तत्रैव ज्ञातवृत्तान्तो राजा बिम्बकिराययौ ॥	९८
तौ सखिभिः सार्धमगृहीताङ्गुलीयकः । प्रत्याजगाम श्रीदत्तो भवनं बाहुशालिनः ॥	९९
तस्मै सुवर्णादि यत्प्रीतः प्राहिणोन्नृपः । तद्बाहुशालिनः पित्रे समग्रं स समर्पयत् ॥	१००
तां चिन्तयन्कान्तां स तथा पर्यतप्यत । यथा किंकार्यतामूढा वयस्यास्तस्य जज्ञिरे ॥	१०१
भावनिका नाम राजपुत्र्याः प्रिया सखी । अङ्गुलीयार्पणव्याजात्तस्यान्तिकमुपाययौ ॥	१०२
व चैनं मत्संख्यास्तस्याः सुभग सांप्रतम् । त्वं वा प्राणप्रदो भर्ता मृत्युर्वाप्येष निश्चयः ॥	१०३
के भावनिकया श्रीदत्तः स च सापि च । बाहुशाली च तेऽन्ये च मन्त्रं संभूय चक्रिरे ॥	१०४
तो निभृतं युक्त्या राजपुत्रीमिमां वयम् । निवासहेतोर्गुप्तं च गच्छामो मथुरामितः ॥	१०५
संमन्त्रिते सम्यक्कार्यसिद्धयै च संविदि । अन्योन्यं स्थापितायां सा ययौ भावनिका ततः ॥	१०६
गुर्वाहुशाली च वयस्यत्रितयान्वितः । वणिज्याव्यपदेशेन जगाम मथुरां प्रति ॥	१०७
च्छन्स्थापयामास वाहनानि पदे पदे । राजपुत्र्यभिसाराय गूढानि चतुराणि च ॥	१०८
तोऽपि ततः कांचिद्दुहित्रा सहितां स्त्रियम् । सायं राजसुतावासे पाययित्वा मधु न्यधात् ॥	१०९
त्र दीपोद्देशेन दत्त्वाभिं वासवेशमनि । प्रच्छन्नं भावनिकया निन्ये राजसुता बहिः ॥	११०
गं तां च संप्राप्य श्रीदत्तः स बहिः स्थितः । प्राक्प्रस्थितस्य निकटं प्राहिणोद्बाहुशालिनः ॥	१११
मिन्नद्वयं चास्याः पश्चाद्भावनिकां तथा । तन्मन्दिरे च दग्धा सा क्षीबा स्त्री सुतया सह ॥	११२
स्तु तां सखीयुक्तां मेने दग्धां नृपात्मजाम् । प्रातश्च पूर्ववत्तत्र श्रीदत्तो दृष्टो जनैः ॥	११३
रात्रौ द्वितीयस्यां स गृहीतमृगाङ्ककः । श्रीदत्तः प्रययौ पूर्वप्रस्थितां तां प्रियां प्रति ॥	११४
च राज्यातिक्रम्य दूरमध्वानमुत्सुकः । विन्ध्याटवीमथ प्राप स प्रातः प्रहरे गते ॥	११५
ावनिमित्तानि पश्चात्पथि ददर्श तान् । सर्वान्प्रहाराभिहतान्सहभावनिकान्सखीन् ॥	११६
दृष्ट्वा निजगदुस्तं संभ्रान्तमुपागतम् । मुषिताः स्मो निपत्याद्य बह्वश्वारोहसेनया ॥	११७
चाश्वारोहेण राजपुत्री भयाकुला । अस्मास्वेतदवस्थेषु नीताश्वमधिरोप्य सा ॥	११८
यावन्नीता च तावद्रच्छानया दिशा । अस्माकमन्तिके सा स्थाः सर्वथाभ्यधिका च सा ॥	११९
तैः प्रेषितो मित्रैर्मुहुः पश्यन्निवृत्त्य सः । जवेन राजतनयां श्रीदत्तोऽनुससार ताम् ॥	१२०
सुदूरं लेभे च तामश्वारोहवाहिनीम् । युवानमेकं तन्मध्ये क्षत्रियं स ददर्श च ॥	१२१
रि तुरंगस्य गृहीतां तां नृपात्मजाम् । अपश्यच्च ययौ चास्य क्षत्रयूनोऽन्तिकं क्रमात् ॥	१२२
वेन राजपुत्रीं ताममुञ्चन्तं च पादतः । अश्वादाक्षिप्य दृषदि श्रीदत्तस्तमचूर्णयत् ॥	१२३
त्रा च तमेवाश्वमारुह्य निजघान तान् । अन्यानपि बहून्कुद्धानश्वारोहान्प्रधावितान् ॥	१२४
षास्ततस्तो च तद्दृष्ट्वा तस्य तादृशम् । वीरस्यामानुषं वीर्यं पलाय्य सभयं ययुः ॥	१२५

स चापि तुरगारूढो राजपुत्र्या तथा सह । मृगाङ्कवत्या श्रीदत्तः प्रययौ तान्सखीन्प्रति ॥	१
स्तोकं गत्वा च तस्याश्वः संग्रामे व्रणितो भृशम् । सभार्यस्यावतीर्णस्य पपात प्राप पञ्चताम् ॥	१
तत्कालं चास्य तत्रैव सा मृगाङ्कवती प्रिया । त्रासायासपरिश्रान्ता तृषार्ता समपद्यत ॥	१
स्थापयित्वा च तां तत्र गत्वा दूरमितस्ततः । जलमन्विष्यतश्चास्य सवितास्तमुपाययौ ॥	१
ततः स लब्धेऽपि जले मार्गनाशवशाद्भ्रमन् । चक्रवाकवदुत्कूजंस्तां निनाय निशां वने ॥	१
प्रातः प्राप च तत्स्थानं पतिताश्रोपलक्षितम् । न च तत्र कचित्कान्तां राजपुत्रीं ददर्श ताम् ॥	१
ततः स मोहाद्विन्यस्य भुवि खड्गं मृगाङ्ककम् । वृक्षाग्रमारुरोहैनामवेक्षितुमितस्ततः ॥	१
तत्क्षणं तेन मार्गेण कोऽप्यागाच्छबराधिपः । स चागल्यैव जग्राह वृक्षमूलान्मृगाङ्ककम् ॥	१
तं दृष्ट्वापि स वृक्षाप्रादवतीर्यैव पृष्टवान् । प्रियाप्रवृत्तिमत्यातः श्रीदत्तः शबराधिपम् ॥	१
इतस्त्वं गच्छ मत्पत्नीं जाने सा तत्र ते गता । अहं तत्रैव चेष्ट्यामि दास्याम्यसिमिमं च ते ॥	१
इत्युक्त्वा प्रेषितस्तेन शबरेण स चोत्सुकः । श्रीदत्तस्तां ययौ पत्नीं तदीयैः पुरुषैः सह ॥	१
श्रमं तावद्विमुञ्चेति तत्रोक्तः पुरुषैश्च तैः । प्राप्य पत्नीपतेर्गेहं श्रान्तो निद्रां क्षणाद्ययौ ॥	१
प्रबुद्धश्च ददर्श स्वौ पादौ निगडसंयुतौ । अलब्धतद्गती कान्ताप्राप्त्युपायोद्यमाविव ॥	१
अथ क्षणं दत्तसुखां क्षणान्तरविमाथिनीम् । दैवस्येव गतिं तत्र तस्थौ शोचन्स तां प्रियाम् ॥	१
एकदा तमुवाचैत्य चेटी मोचनिकाभिधा । आगतोऽसि महाभाग कुत्रेह बत मृत्यवे ॥	१
कार्यसिद्धयै स हि कापि प्रयातः शबराधिपः । आगत्य चण्डिकायास्त्वामुपहारीकरिष्यति ॥	१
एतदर्थं हि तेन त्वमितो विन्ध्याटवीतटात् । प्राप्य युक्त्या विसृज्येह नीतः संप्रति बन्धनम् ॥	१
भगवत्युपहारत्वे यत एवासि कल्पितः । अत एव सदा वल्लैर्भोजनैश्चोपचर्यसे ॥	१
एकस्तु मुक्त्युपायस्ते विद्यते यदि मन्यसे । अस्त्यस्य सुन्दरी नाम शबराधिपतेः सुता ॥	१
अत्यर्थं सा च दृष्ट्वा त्वां जायते मदनातुरा । तां भजस्व वयस्यां मे ततः क्षेममवाप्स्यसि ॥	१
तयेत्युक्तो विमुक्त्यर्थी स श्रीदत्तस्तथेति ताम् । गान्धर्वविधिना गुप्तं भार्या व्यधित सुन्दरीम् ॥	१
रात्रौ रात्रौ च सा तस्य बन्धनानि न्यवारयत् । अचिराच्च सगर्भा सा सुन्दरी समपद्यत ॥	१
तत्सर्वमथ तन्माता बुद्ध्वा मोचनिकामुखात् । जामातृस्नेहतो गत्वा स्वैरं श्रीदत्तमब्रवीत् ॥	१
पुत्र श्रीचण्डनामासौ कोपनः सुन्दरीपिता । न त्वां क्षमेत तद्गच्छ विस्मर्तव्या न सुन्दरी ॥	१
इत्युक्त्वा मोचितः श्वश्रवा खड्गं श्रीचण्डहस्तगम् । सुन्दर्यै निजमावेद्य श्रीदत्तः प्रययौ ततः ॥	१
विवेश चाद्यां तामेव चिन्ताक्रान्तो निजाटवीम् । मृगाङ्कवत्याः पदवीं तस्या जिज्ञासितुं पुनः ॥	१
निमित्तं च शुभं दृष्ट्वा तमेवोद्देशमाययौ । यत्रास्याश्रो मृतः सोऽथ यत्र सा हारिता बधूः ॥	१
तत्र चैकं ददर्शारालुब्धकं संमुखागतम् । दृष्ट्वा च पृष्ट्वास्तस्याः प्रवृत्तिं हरिणीदृशः ॥	१
किं श्रीदत्तस्त्वमित्युक्तो लुब्धकेन च तत्र सः । स एव मन्दभाग्योऽहमित्युवाच विनिःश्वसन् ॥	१
ततः स लुब्धकोऽवादीर्त्तार्हि वच्मि सूखे शृणु । दृष्ट्वा सा ते मया भार्या क्रन्दन्ती त्वामितस्ततः ॥	१
पृष्ट्वा ततश्च वृत्तान्तमाश्रास्य च कृपाकुलः । निजां पत्नीमितोऽरण्यादीनां तां नीतवानहम् ॥	१
तत्र चालोक्य तरुणान्पुलिन्दान्सभयेन सा । मथुरानिकटं ग्रामं नीता नागस्थलं मया ॥	१
तत्र च स्थापिता गेहे स्वविरस्य द्विजन्मनः । विश्वदत्ताभिधानस्य न्यासीकृत्य सगौरवम् ॥	१
ततश्चाहमिहाथातो बुद्ध्वा त्वन्नाम तन्मुखात् । तामन्वेष्टुं ततो गच्छ शीघ्रं नागस्थलं प्रति ॥	१
इत्युक्तो लुब्धकेनाशु स श्रीदत्तस्ततो ययौ । तं च नागस्थलं प्रापदपरेद्युर्दिनात्यये ॥	१
भवनं विश्वदत्तस्य प्रविश्याथ विलोक्य तम् । ययाचे देहि मे भार्या लुब्धकस्थापितामिति ॥	१
तच्छ्रुत्वा विश्वदत्तस्तं श्रीदत्तं निजगाद् सः । मथुरायां सुहृन्मेऽस्ति ब्राह्मणो गुणिनां प्रियः ॥	१
उपाध्यायश्च मन्त्री च शूरसेनस्य भूपतेः । तस्य हस्ते त्वदीया सा गृहिणी स्थापिता मया ॥	१
अयं हि विजनो ग्रामो न तद्रक्षाक्षमो भवेत् । तत्प्रातस्तत्र गच्छ त्वमद्य विश्रम्यतामिह ॥	१

। विश्वदत्तेन स नीत्वात्रैव तां निशाम् । प्रातः प्रतस्थे प्रापञ्च मथुरामपरे दिने ॥	१६५
वमलिनस्तस्मिन्नगरे बहिरेव सः । स्नानं चक्रे परिश्रान्तो निर्मले दीर्घिकाजले ॥	१६६
शम्भुमध्याञ्च वस्त्रं चौरनिवेशितम् । प्राप्तवानञ्चलप्रन्थिवद्गहारमशङ्कितम् ॥	१६७
द्वस्त्रमादाय स तं हारमलक्षयन् । प्रियां दिदृक्षुः श्रीदत्तो विवेश मथुरां पुरीम् ॥	१६८
प्रत्यभिज्ञाय वस्त्रं हारमवाप्य च । स चौर इत्यवष्टभ्य निन्ये नगररक्षिभिः ॥	१६९
श्च तथाभूतो नगराधिपतेश्च तैः । तेनाप्यावेदितो राज्ञे राजाप्यस्यादिशद्वधम् ॥	१७०
ध्यभुवं हन्तुं नीयमानं ददर्श तम् । सा मृगाङ्कवती दूरात्पश्चात्प्रहतडिण्डिमम् ॥	१७१
मे नीयते भर्ता वधायेति ससंभ्रमम् । सा गत्वा मन्त्रिमुख्यं तमब्रवीद्यद्गृहे स्थिता ॥	१७२
वधकान्तोऽथ मन्त्री विज्ञाप्य भूपतिम् । श्रीदत्तं मोचयित्वा तं वधादानाययद्गृहम् ॥	१७३
ोऽयं पितृव्यो मे गत्वा देशान्तरं पुरा । इहैव दैवाद्विगतभयः प्राप्तोऽद्य मन्त्रिताम् ॥	१७४
मन्त्रिणं सोऽथ श्रीदत्तस्तद्गृहागतः । प्रत्यभिज्ञातवानपृष्ट्वा पपातास्य च पादयोः ॥	१७५
तं प्रत्यभिज्ञाय भ्रातुः पुत्रं सविस्मयः । कण्ठे जप्राह सर्वं च वृत्तान्तं परिपृष्टवान् ॥	१७६
मै स निखिलं श्रीदत्तः स्वपितुर्वधात् । आरभ्य निजवृत्तान्तं पितृव्याय न्यवेदयत् ॥	१७७
मुक्त्वाश्च विजने भ्रातुः पुत्रं तमभ्यधात् । अधृतिं मा कृथाः पुत्र सम सिद्धा हि यक्षिणी ॥	१७८
ाजिसहस्राणि हेमकोटीश्च सप्त सा । प्रादान्मह्यमपुत्राय तत्तवैवाखिलं धनम् ॥	१७९
वा स पितृव्यस्तां श्रीदत्तायर्पयत्प्रियाम् । श्रीदत्तोऽप्यात्तविभवस्तत्र तां परिणीतवान् ॥	१८०
तस्यौ तत्रैव संगतः कान्तया तया । मृगाङ्कवत्या सानन्दो राज्येव कुमुदाकरः ॥	१८१
ल्यादिचिन्ता तु तस्याभूत्पूर्णसंपदः । इन्दोः कलङ्कलेखेव हृदि मालिन्यदायिनी ॥	१८२
स पितृव्यस्तं रहः श्रीदत्तमभ्यधात् । पुत्र राज्ञः सुतास्त्यस्य शूरसेनस्य कन्यका ॥	१८३
गवन्तिदेशे सा नेया दातुं तदाज्ञया । तत्तेनैवापदेशेन हृत्वा तुभ्यं ददामि ताम् ॥	१८४
नुगे प्राप्ते बले सति च मामके । यद्राज्यं ते श्रियादिष्टं तत्प्राप्यस्यचिरादिति ॥	१८५
तच्च तां कन्यां गृहीत्वा ययतुस्ततः । श्रीदत्तस्तपितृव्यश्च ससैन्यौ सपरिग्रहौ ॥	१८६
न्ध्याटवीमेतौ प्राप्तमात्रावर्तार्कितौ । चौरसेनातिमहती रुरोध शरवर्धिणी ॥	१८७
र्लितं बद्ध्वा श्रीदत्तं भग्नसैनिकम् । निन्युश्चौराः स्वपत्नीं ते स्वीकृत्य सकलं धनम् ॥	१८८
ं प्रापयामासुश्चण्डिकासञ्च भीषणम् । उपहाराय घण्टानां नादैर्मृत्युरिवाह्वयत् ॥	१८९
यच्च तं पत्नी सा पत्नीपतिपुत्रिका । सुन्दरी द्रष्टुमायाता देवीं बालसुतान्विता ॥	१९०
वत्या मध्यस्थान्दस्यूनानन्दपूर्णया । स श्रीदत्तस्तया साकं तन्मन्दिरमथाविशत् ॥	१९१
।ह्योराज्यं तत्प्राप पित्रा यदार्पितम् । प्रागेवानन्यपुत्रेण सुन्दर्यै गच्छता दिवम् ॥	१९२
ौरसमाक्रान्तं सपितृव्यपरिच्छदम् । सकलत्रं च लेभेऽसौ तं खड्गं च मृगाङ्ककम् ॥	१९३
शूरसेनस्य सुतां तां परिणीय च । श्रीदत्तोऽपि महान्राजा नगरे समपद्यत ॥	१९४
य स दूतांश्च ततः श्वशुरयोस्तयोः । बिम्बकेस्तस्य तस्यापि शूरसेनस्य भूपतेः ॥	१९५
तगमतुस्तौ च सेनासमुदयान्वितौ । तं विज्ञायैव संबन्धं मुदा दुहितृवत्सलौ ॥	१९६
रूढव्रणाः स्वस्थास्तद्वियुक्ता वयस्यकाः । बाहुशालिप्रभृतयस्तद्बुद्ध्वा तमुपाययुः ॥	१९७
।शुरसंयुक्तो गत्वा तं पितृघातिनम् । चक्रे विक्रमशक्तिं स वीरः क्रोधानलाहुतिम् ॥	१९८
साब्धिवलयां श्रीदत्तः प्राप्य मेदिनीम् । ननन्द विरहोत्तीर्णः स मृगाङ्कवतीसखः ॥	१९९
रपते दीर्घवियोगव्यसनार्णवम् । तरन्ति च लभन्ते च कल्याणं धीरचेतसः ॥	२००
गतकाच्छ्रुत्वा कथां स दयितोत्सुकः । तां निनाय निशां मार्गं सहस्रानीकभूपतिः ॥	२०१
।नोरथारूढः पुरःप्रहितमानसः । प्रातः सहस्रानीकोऽसौ प्रतस्थे स्वां प्रियां प्रति ॥	२०२
कतिपयैस्तं च जमदग्नेरवाप सः । मृगैरपि परित्यक्तचापलं शान्तमाश्रमम् ॥	२०३

ददर्श कल्पितातिथ्यं जमदग्निं च तत्र तम् । प्रणतः पावनालोकमाकारं तपसामिव ॥ ८
 स च तस्मै मुनी राज्ञे सपुत्रां तां समर्पयत् । चिरान्मृगावतीं राज्ञीं सानन्दासिव निर्वृतिम् ॥ ९
 शापान्ते तच्च दंपत्योस्तयोरन्योन्यदर्शनम् । आनन्दवाष्पपूर्णायां वर्षेवामृतं दृशि ॥ १०
 तत्पूर्वदर्शनं पुत्रमालिङ्ग्योदयनं स तम् । मुमोव नृपतिः कृच्छ्राद्रोमाञ्चेनेव कीलितम् ॥ ११
 ततः सोदयनां राज्ञीं तामादाय मृगावतीम् । आ तपोवनमुद्राष्पैरनुयातो मृगैरपि ॥ १२
 आमन्त्रय जमदग्निं च प्रतस्ये स्वां पुरीं प्रति । प्रशान्तादाश्रयात्तस्मात्सहस्रानीकभूपतिः ॥ १३
 शृण्वन्विरहवृत्तानि प्रियाया वर्णयंश्च सः । उत्तोरणपताकां तां कौशाम्बीं प्राप्तवान्क्रमात् ॥ १४
 समं च पत्नीपुत्राभ्यां प्रविवेश स तां पुरीम् । पीयमान इवोत्पक्षमराजिभिः पौरलोचनैः ॥ १५
 अभ्यपिञ्चत् तं तत्र झगित्युदयनं सुतम् । यौवराज्ये महाराजः प्रेर्यमाणः स तद्गुणैः ॥ १६
 स्वमन्त्रिपुत्रांस्तस्मै स मन्त्रहेतोः समर्पयत् । वसन्तकरुमण्वन्तौ तथा यौगन्धरायणम् ॥ १७
 एभिर्मन्त्रिवरैरेष कृत्स्नां प्राप्स्यति मेदिनीम् । इति वागुद्भूद्विव्या पुष्पवृष्ट्या समं तदा ॥ १८
 ततः सुते न्यस्तभरः स राजा चिरकाङ्क्षितम् । जीवलोकसुखं भेजे मृगावत्या तथा सह ॥ १९

अथ तस्य जरां प्रशान्तिदूतीमुपयातां क्षितिपस्य कर्णमूलम् ।

सहस्रैव विलोक्य जातकोपा वत दूरे विषयस्पृहा बभूव ॥ २०

ततस्तं कल्याणं तनयमनुरक्तप्रकृतिकं निवेद्य स्वे राज्ये जगदुदयहेतोरुदयनम् ।

सहस्रानीकोऽसौ सचिवसहितः सप्रियतमो महाप्रस्थानाय क्षितिपतिरगच्छद्विमगिरिम् ॥ २१

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

ततः स वत्सराज्यं च प्राप्य पित्रा समर्पितम् । कौशाम्ब्यवस्थितः सम्यक्छशासोदयनः प्रजाः ॥
 यौगन्धरायणाद्येषु भरं विन्यस्य मन्त्रिषु । वभूव स शनै राजा सुखेष्वेकान्ततत्परः ॥
 सदा सिषेवे मृगयां वीणां घोषवतीं च ताम् । दत्तां वासुकिना पूर्वं नक्तंदिनमवादयत् ॥
 तत्तन्नीकलनिर्हादमोहमन्त्रवशीकृतान् । आनिनाय च संयम्य सदा मत्तान्वनद्विपान् ॥
 स वारनारीवन्नेन्दुप्रतिमाङ्कृतां सुराम् । मन्त्रिणां च मुखच्छायां वत्सराजः समं पपौ ॥
 कुलरूपानुरूपा मे भार्या कापि न विद्यते । एका वासवदत्ताख्या कन्यका श्रूयते परम् ॥
 कथं प्राप्येत् सा चेति चिन्तामेकामुवाह सः । सोऽपि चण्डमहासेन उज्जयिन्यामचिन्तयत् ॥
 तुल्यो महुहितुर्भर्ता जगत्यास्त्रिभुवः विद्यते । अस्ति चोदयनो नाम विपक्षः स च मे सदा ॥
 तत्कथं नाम जामाता वश्यश्च स भवेन्मम । उपायस्त्वेक एवास्ति यददव्यां भ्रमत्यसौ ॥
 एकाकी द्विरदान्वध्नमृगयाव्यसनी नृपः । तेन च्छिद्रेण तं युक्त्यावष्टभ्यानाययाम्यहम् ॥ १
 गान्धर्वज्ञस्य तस्यैतां सुतां शिष्यीकरोमि च । ततश्चास्यां स्वयं तस्य चक्षुः स्निह्येदसंशयम् ॥ २
 एवं स मम जामाता वश्यश्च नियतं भवेत् । नान्योऽस्त्युपायः कोऽप्यत्र येन वश्यो भवेच्च सः ॥ ३
 इति संचिन्त्य तत्सिद्धयै स गत्वा चण्डिकागृहम् । चण्डीमभ्यर्च्य तुष्टाव चक्रेऽस्या उपयाचितम् ॥ ४
 एतत्संपत्स्यते राजन्न चिराद्वाञ्छितं तव । इति शुश्राव तत्रासावशरीरां सरस्वतीम् ॥ ५
 ततस्तुष्टः समागत्य बुद्धदत्तेन मन्त्रिणा । सह चण्डमहासेनस्तमेवार्थमचिन्तयत् ॥ ६
 मानोद्धतो वीतलोभो रक्तभृत्यो महाबलः । असाध्योऽपि स सामादेः साम्ना तावन्निरूप्यताम् ॥ ७
 इति संमन्त्रय स नृपो दूतमेकं समादिशत् । गच्छ मद्रचनाद्ब्रूहि वत्सराजमिदं वचः ॥ ८
 मत्पुत्री तव गान्धर्वे शिष्या भवितुमिच्छति । स्नेहस्तेऽस्मासु चेत्तत्त्वं तामिहैवैत्य शिक्षय ॥ ९
 इत्युक्त्वा प्रेषितस्तेन दूतो गत्वा न्यवेदयत् । कौशाम्ब्यां वत्सराजाय संदेशं तं तथैव सः ॥ १०
 वत्सराजोऽपि तच्छ्रुत्वा दूतादनुचितं वचः । यौगन्धरायणस्येदमेकान्ते मन्त्रिणोऽब्रवीत् ॥ ११

तत्तेन संदिष्टं सदर्पं मम भूभुजा । एवं संदिशतस्तस्य कोऽभिप्रायो दुरात्मनः ॥	२१
को वत्सराजेन तदा यौगन्धरायणः । उवाचैनं महामन्त्री स स्वामिहितनिष्ठुरः ॥	२२
व्यसनिताख्यातिः प्ररूढा ते लतेव या । इदं तस्या महाराज कषायकटुकं फलम् ॥	२३
इ त्वां रागिणं मत्वा कन्यारत्नेन लोभयन् । नीत्वा चण्डमहासेनो बद्ध्वा स्वीकर्तुमिच्छति ॥	२४
अथ व्यसनानि त्वं सुखेन हि परैर्भृपाः । सीदन्तस्तेषु गृह्यन्ते खातेष्विव वनद्विपाः ॥	२५
को मन्त्रिणा धीरः प्रतिदूतं व्यसर्जयत् । स वत्सराजस्तं चण्डमहासेननृपं प्रति ॥	२६
देशं च यद्यस्ति वाञ्छा मच्छिष्यतां प्रति । त्वत्पुत्र्यास्तादिहैवैषा भवता प्रेष्यतामिति ॥	२७
कृत्वा च सचिवान्वत्सराजो जगाद् सः । यामि चण्डमहासेनमिह बद्ध्वानयामि तम् ॥	२८
त्वा तमुवाचाश्रयो मन्त्री यौगन्धरायणः । न चैतच्छक्यते राजन्कर्तुं नैव च युज्यते ॥	२९
इ प्रभाववानराजा स्वीकार्यश्च तव प्रभो । तथा च तद्रतं सर्वं शृण्विदं कथयामि ते ॥	३०
होञ्जयिनी नाम नगरी भूषणं भुवः । हसन्तीव सुधाधैतैः प्रासादैरमरावतीम् ॥	३१
तं वसति विश्वेशो महाकालवपुः स्वयम् । शिथिलीकृतकैलासनिवासव्यसनो हरः ॥	३२
तं महेन्द्रवर्माख्यो राजाभूद्भूतां वरः । जयसेनाभिधानोऽस्य बभूव सदृशः सुतः ॥	३३
नेनस्य तस्याथ पुत्रोऽप्रतिमदोर्बलः । समुत्पन्नो महासेननामा नृपतिकुञ्जरः ॥	३४
य राजा स्वराज्यं तत्पालयन्समचिन्तयत् । न मे खङ्गोऽनुरूपोऽस्ति न च भार्या कुलोद्भवा ॥	३५
संचिन्त्य स नृपश्चण्डिकागृहमागमत् । तत्रातिष्ठन्निराहारो देवीमाराधयंश्चिरम् ॥	३६
याथ स्वमांसानि होमकर्म स चाकरोत् । ततः प्रसन्ना साक्षात्सा देवी चण्डी तमभ्यधात् ॥	३७
स्मि ते गृह्णेमं पुत्रं खङ्गोत्तमं मम । एतत्प्रभावाच्छत्रूणामजेयस्त्वं भविष्यसि ॥	३८
वाङ्गारवतीं नाम कन्यां त्रैलोक्यसुन्दरीम् । अङ्गारकासुरसुतां शीघ्रं भार्यामवाप्स्यसि ॥	३९
व चण्डं कर्मैह कृतं चैतद्यतस्त्वया । अतश्चण्डमहासेन इत्याख्या ते भविष्यति ॥	४०
स्त्वा दत्तखङ्गा सा देवी तस्य तिरोऽभवत् । राज्ञः संकल्पसंपत्तिहृष्टिराविरभूत्पुनः ॥	४१
ङ्गो मत्तहस्तीन्द्रो नडागिरिरिति प्रभो । द्वे तस्य रत्ने शक्रस्य कुलिशैरावणाविव ॥	४२
प्रभावात्सुखितः कदाचित्तोऽथ भूपतिः । अगाञ्चण्डमहासेनो मृगयायै महाटवीम् ॥	४३
प्रमाणं तत्रैकं वराहं घोरमैक्षत । नैशं तम इवाकाण्डे दिवा पिण्डत्वमागतम् ॥	४४
राहः शरैरस्य तीक्ष्णैरप्यकृतव्रणः । आहत्य स्यन्दनं राज्ञः पलाय्य बिलमाविशत् ॥	४५
पि रथमुत्सृज्य तमेवानुसरन्कुधा । धनुर्द्वितीयस्तत्रैव प्राविशत्स बिलान्तरम् ॥	४६
रविश्य चापश्यत्कान्तं पुरवरं महत् । सविस्मयो न्यषीदञ्च तदन्तर्दीर्घिकातटे ॥	४७
यः कन्यकामेकामपश्यत्स्त्रीशतान्विताम् । संचरन्तीं स्मरस्येव धैर्यनिर्भेदिनीमिषुम् ॥	४८
प्रेमरसासारवर्षिणा चक्षुषा मुहुः । स्तपयन्तीव राजानं शनकैस्तमुपागमत् ॥	४९
तं सुभग कस्माच्च प्रविष्टोऽसीह सांप्रतम् । इत्युक्तः स तथा राजा यथातत्त्वमवर्णयत् ॥	५०
त्वा नेत्रयुगलात्सरागादश्रुसंततिम् । हृदयाद्धीरतां चापि समं कन्यां सुमोच सा ॥	५१
वं रोदिषि कस्माच्च पृष्ट्वा तेनेति भूभृता । सा तं प्रत्यब्रवीदेवं मन्मथाज्ञानुवर्तिनी ॥	५२
राहः प्रविष्टोऽत्र स दैत्योऽङ्गारकाभिधः । अहं चैतस्य तनया नामाङ्गारवती नृप ॥	५३
नारमयश्चासौ राजपुत्रीरिमाः शतम् । आच्छिद्य राज्ञां गेहेभ्यः परिवारं व्यधान्मम ॥	५४
वैष राक्षसीभूतः शापदोषान्महासुरः । तृष्णाश्रमार्तश्चाद्य त्वां प्राप्यापि त्यक्तवानयम् ॥	५५
तौ चास्तवाराहरूपो विश्राम्यति स्वयम् । सुप्तोत्थितश्च नियतं त्वयि पापं समाचरेत् ॥	५६
मे तव कल्याणमपश्यन्त्या गलन्त्यमी । संतापकथिताः प्राणा इव बाष्पाम्बुबिन्दवः ॥	५७
गरवतीवाक्यं श्रुत्वा राजा जगाद् ताम् । यदि मय्यस्ति ते स्नेहस्तदिदं मद्बचः कुरु ॥	५८
स्यास्य गत्वा त्वं रुदिहि स्वपितुः पुरः । ततश्च नियतं स त्वां पृच्छेदुद्वेगकारणम् ॥	५९

त्वां चेन्निपातयेत्कश्चित्ततो मे का गतिर्भवेत् । एतदुःखं ममेत्येवं स च वाच्यस्त्वया ततः ॥
 एवं कृतेऽस्ति कल्याणं तवापि च ममापि च । इत्युक्त्वा तेन सा राज्ञा तथेत्यङ्गीचकार तम् ॥
 तं च च्छन्नमवस्थाप्य राजानं पापशङ्किनी । अगादसुरकन्या सा प्रसुप्तस्यान्तिकं पितुः ॥
 सोऽपि दैत्यः प्रबुबुधे प्रारंभे सा च रोदितुम् । किं पुत्रि रोदिषीत्येवं स च तामब्रवीत्ततः ॥
 हन्यात्त्वां कोऽपि चेत्तात तदा मे का गतिर्भवेत् । इत्यार्यां तमवादीत्सा स विहस्य ततोऽब्रवीत् ॥
 को मां व्यापादयेत्पुत्रि सर्वो वज्रमयो ह्यहम् । वामहस्तेऽस्ति मे छिद्रं तच्च चापेन रक्षयते ॥
 इत्थमाश्वासयामास स दैत्यस्तां निजां सुताम् । एतच्च निखिलं तेन राज्ञा छन्नेन शुश्रुवे ॥
 ततः क्षणादिवोत्थाय कृत्वा स्नानं स दानवः । कृतमौनः प्रवृत्ते देवं पूजयितुं हरम् ॥
 तत्कालं प्रकटीभूय स राजाकृष्टकार्मुकः । उपेत्य प्रसभं दैत्यं रणायाम्हायते स्म तम् ॥
 सोऽप्युत्क्षिप्य करं वामं मौनस्थस्तस्य भूपतेः । प्रतीक्षस्व क्षणं तावदिति संज्ञां तदाकरोत् ॥
 राजापि लघुहस्तवात्करे तत्रैव तत्क्षणम् । तस्मिन्मर्मणि तं दैत्यं पृषत्केन जघान सः ॥
 स च मर्माहतो घोरं रावं कृत्वा महासुरः । अङ्गारकोऽपतद्भूमौ निर्यजीवो जगाद् च ॥
 तृषितोऽहं हतो येन स मामर्जुन तर्पयेत् । प्रत्यब्दं यदि तत्तस्य नश्येयुः पञ्च मन्त्रिणः ॥
 इत्युक्त्वा पञ्चतां प्राप स दैत्यः सोऽपि तत्सुताम् । तामङ्गारवतीं राजा गृहीत्वोज्जयिनीं ययौ ॥
 परिणीतवतस्तस्य तत्र तां दैत्यकन्यकाम् । जातौ द्वौ तनयौ चण्डमहासेनस्य भूपतेः ॥
 एको गोपालको नाम द्वितीयः पालकस्तथा । तयोरिन्द्रोत्सवं चासौ जातयोरकरोन्नृपः ॥
 ततस्तं नृपतिं स्वप्ने तुष्टो वक्ति स्म वासवः । प्राप्स्यस्यन्नन्यसदृशीं मत्प्रसादात्सुतामिति ॥
 ततः कालेन जातास्य राज्ञः कन्या तु तन्व्यथ । अपूर्वा निर्मिता धात्रा चन्द्रस्येवापरा तनुः ॥
 कामदेवावतारोऽस्याः पुत्रो विद्याधराधिपः । भविष्यतीति तत्कालमुदभूद्भारती दिवः ॥
 दत्ता मे वासवेनैषा तुष्टेनेति स भूपतिः । नाम्ना वासवदत्तां तां तनयामकरोत्तदा ॥
 सा च तस्य पितुर्गौहे प्रदेया संप्रति स्थिता । प्राङ्गान्थादर्णवस्येव कमला कुक्षिकोदरे ॥
 एवंविधप्रभावश्चण्डमहासेनभूपतिः स किल ।
 देव न शक्यो जेतुं यथा तथा दुर्गदेशस्थः ॥
 किं च स राजन्वाञ्छति दातुं तुभ्यं सदैव तनयां ताम् ।
 प्रार्थयते तु स राजा निजपक्षमहोदयं मानी ॥
 सा चावश्यं मन्ये वासवदत्ता त्वयैव परिणेया ।
 स सपदि वासवदत्ताहृतहृदयो वत्सराजोऽभूत् ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः ।

अत्रान्तरे स वत्सेशप्रतिदूतस्तदब्रवीत् । गत्वा प्रतिवचश्चण्डमहासेनाय भूभृते ॥
 सोऽपि चण्डमहासेनस्तच्छ्रुत्वैव व्याचिन्तयत् । स तावदिह नायाति मानी वत्सेश्वरो भृशम् ॥
 कन्या हि तत्र न प्रेष्या भवेदेवं हि लाघवम् । तस्माद्भ्रुवैव तं युक्त्या नृपमानाययाम्यहम् ॥
 इति संचिन्त्य संमन्त्रय स राजा मन्त्रिभिः सह । अकारयत्स्वसदृशं महान्तं यन्नहस्तिनम् ॥
 तं चान्तर्वीरपुरुषैः कृत्वा छन्नैरधिष्ठितम् । विन्ध्यादव्यां स निदधे राजा यन्नमयं गजम् ॥
 तत्र तं चारपुरुषाः पश्यन्ति स्म विदूरतः । गजबन्धरसासक्तवत्सराजोपजीविनः ॥
 ते च त्वरितमागत्य वत्सराजं व्यजिज्ञपन् । देव दृष्टो गजोऽस्माभिरेको विन्ध्यवने भ्रमन् ॥
 अस्मिन्नियति भूलोके नैव योऽन्यत्र दृश्यते । वर्ष्मणा व्याप्तगगनो विन्ध्याद्रिरिव जङ्गमः ॥
 ततश्चारवचः श्रुत्वा वत्सराजो जहर्ष सः । तेभ्यः सुवर्णलक्षं च प्रददौ पारितोषिकम् ॥

जेन्द्रं प्राप्स्यामि प्रतिमङ्गं नडागिरेः । ततश्चण्डमहासेनो वश्यो भवति मे ध्रुवम् ॥	१०
।सवदत्तां तां स स्वयं मे प्रयच्छति । इति संचिन्तयन्सोऽथ राजा तामनयन्निशाम् ॥	११
मन्त्रिवचनं न्यक्त्वा गजतृष्णया । पुरस्कृत्यैव तांश्चारान्ययौ विन्ध्याटवीं प्रति ॥	१२
उग्रस्य फलं कन्यालामं सबन्धनम् । यदूचुर्गणकास्तस्य तत्स नैव व्यचारयत् ॥	१३
वेन्ध्याटवीं तस्य गजस्य क्षोभशङ्कया । वत्सराजः स सैन्यानि दूरादेव न्यवारयत् ॥	१४
व्रसहायस्तु वीणां घोषवतीं दधत् । निजव्यसनविस्तीर्णां तां विवेश महाटवीम् ॥	१५
य दक्षिणे पार्श्वे दूराच्चारैः प्रदर्शितम् । गजं सत्यगजाभासं तं ददर्श स भूपतिः ॥	१६
वाद्यन्वीणां चिन्तयन्बन्धनानि सः । मधुरध्वनि गायंश्च शनैरुपजगाम तम् ॥	१७
इत्तचित्तत्वात्संध्याध्वान्तवशाच्च सः । न तं वनगजं राजा मायागजमलक्षयत् ॥	१८
हस्ती तमुत्कर्णतालो गीतरसादिव । उपेलोपेत्य विचलन्दूरमाकृष्टवानृपम् ॥	१९
स्माच्च निर्गत्य तस्माद्यन्मयाद्रजात् । वत्सेश्वरं तं संनद्धाः पुरुषाः पर्यवारयन् ॥	२०
नृपतिः कोपादाकृष्टच्छुरिकोऽथ सः । अग्रस्थान्योधयन्नन्यैरेत्य पश्चाद्गृह्यत् ॥	२१
।लितैश्चान्यैर्योधास्तैः सैनिकैः सह । निन्युर्वत्सेश्वरं चण्डमहासेनान्तिकं च तम् ॥	२२
चण्डमहासेनो निर्गत्याग्रे कृतादरः । वत्सेशेन समं तेन विवेशोज्जयिनीं पुरीम् ॥	२३
दृष्टो पौरैरवमानकलङ्कितः । शशीव लोचनानन्दो वत्सराजो नवागतः ॥	२४
गुणरारेण वधमाशङ्क्य तत्र ते । पौराः संभूय सकलाश्चकुर्मरणनिश्चयम् ॥	२५
।सेश्वरो वध्यः संधेय इति तान्ब्रुवन् । सोऽथ चण्डमहासेनः पौरान्क्षोभाद्धारयत् ॥	२६
सवदत्तां तां सुतां तत्रैव भूपतिः । वत्सराजाय गान्धर्वशिक्षाहेतोः समर्पयत् ॥	२७
वैनं गान्धर्वं त्वमेतां शिक्षय प्रभो । ततः प्राप्स्यसि कल्याणं मा विषादं कृथा इति ॥	२८
।श तु तां कन्यां वत्सराजस्य मानसम् । तथा स्नेहाक्तमभवन्न यथा मन्युमैक्षत ॥	२९
चक्षुर्मनस्यै सह तं प्रति जग्मतुः । हिया चक्षुर्निववृते मनस्तु न कथंचन ॥	३०
सवदत्तां तां गापयंस्तद्रतेक्षणः । तत्र गान्धर्वशालायां वत्सराज उवास सः ॥	३१
षवती तस्य कण्ठे गीतश्रुतिस्तथा । पुरो वासवदत्ता च तस्यौ चेतोविनोदिनी ॥	३२
।सवदत्तास्य परिचर्यापराभवत् । लक्ष्मीरिव तदेकाग्रा बद्धस्याप्यनपायिनी ॥	३३
। च कौशाम्ब्यां वत्सराजानुगे जने । आवृत्ते तं प्रभुं बुद्ध्वा बद्धं राष्ट्रं प्रचुक्षुभे ॥	३४
।यामवस्कन्दं दातुमैच्छन्समन्ततः । वत्सेश्वरानुरागेण क्रुद्धाः प्रकृतयस्तदा ॥	३५
।महासेनो बलसाध्यो महान्हि सः । न चैवं वत्सराजस्य शरीरे कुशलं भवेत् ॥	३६
युक्तोऽवस्कन्दो बुद्धिसाध्यमिदं पुनः । इति प्रकृतयः क्षोभात्रयवार्यन्त रुमण्वता ॥	३७
।क्तमालोक्य राष्ट्रमव्यभिचारि तत् । रुमण्वदादीनाह स्म धीरो यौगन्धरायणः ॥	३८
।र्युष्माभिः स्थातव्यं सततोद्यतैः । रक्षणीयमिदं राष्ट्रं काले कार्यश्च विक्रमः ॥	३९
द्वितीयश्च गत्वाहं प्रज्ञया स्वया । वत्सेशं मोचयित्वा तमानयामि न संशयः ॥	४०
विशेषेण वैद्युताग्नेरिव वृत्तिः । आपदि स्फुरति प्रज्ञा यस्य धीरः स एव हि ॥	४१
।जनान्योगांस्तथा निगडभञ्जान् । अदर्शनप्रयोगांश्च जानेऽहमुपयोगिनः ॥	४२
। प्रकृतीः कृत्वा हस्तन्यस्ता रुमण्वतः । यौगन्धरायणः प्रायात्कौशाम्ब्याः सबसन्तकः ॥	४३
च तेनैव सह विन्ध्यमहाटवीम् । स्वप्रज्ञामिव सत्त्वाढ्यां स्वनीतिमिव दुर्गमाम् ॥	४४
।शमिन्नस्य विन्ध्यप्रागभारवासिनः । गृहं पुलिन्दकारुण्यस्य पुलिन्दाधिपतेरगात् ॥	४५
स्थापयित्वा च पथा तेनागमिष्यतः । वत्सराजस्य रक्षार्थं भूरिसैन्यसमन्वितम् ॥	४६
।न्तकसखस्ततो यौगन्धरायणः । उज्जयिन्यां महाकालइमशानं प्राप स क्रमात् ॥	४७
च वेतालैः ऋव्यगन्धिभिरावृत्तम् । इतस्ततस्तमःश्यामैश्चिताधूमैरिवापरैः ॥	४८

तत्रैतन् दर्शनप्रीतो मित्रभावाय तत्क्षणम् । योगेश्वराख्यो वृत्तवानभ्येत्य ब्रह्मराक्षसः ॥
 तेनोपदिष्ट्या युक्त्या ततो यौगन्धरायणः । स चकारात्मनः सद्यो रूपस्य परिवर्तनम् ॥
 बभूव तेन विकृतः कुब्जो वृद्धश्च तत्क्षणात् । उन्मत्तवेषः खल्वाटो हास्यसंजननः परम् ॥
 तथैव युक्त्या स तदा सिरानद्धृथुदरम् । चक्रे वसन्तकस्यापि रूपं दन्तुरदुर्मुखम् ॥
 ततो राजकुलद्वारमादौ प्रेष्य वसन्तकम् । विवेशोज्जयिनीं तां स तादृग्यौगन्धरायणः ॥
 नृत्यन्गायंश्च तत्रासौ बटुभिः परिवारितः । दृष्टः सकौतुकं सर्वैर्यथौ राजगृहं प्रति ॥
 तत्र राजावरोधानां तेनासौ कृतकौतुकः । अगाद्वासवदत्तायाः शनैः श्रवणगोचरम् ॥
 सा तमानाययामास चेटिकां प्रेष्य सत्वरम् । गान्धर्वशालां नर्मैकसादरं हि नवं वयः ॥
 स च तत्र गतो बद्धं वत्सराजं ददर्श तम् । उन्मत्तवेषो विगलद्वाष्पो यौगन्धरायणः ॥
 चकार तस्मै संज्ञां च वत्सराजाय सोऽपि तम् । प्रत्यभिज्ञातवान् राजा वेषप्रच्छन्नमागतम् ॥
 ततो वासवदत्तां च तच्चेटीः प्रति चात्मनः । अदर्शनं युक्तिबलाद्ब्रधायौगन्धरायणः ॥
 राजा त्वेको ददर्शनं तांश्च सर्वाः सविस्मयम् । वदन्ति स्म गतोऽकस्मादुन्मत्तः क्वाप्यसाविति ॥
 तच्छ्रुत्वा तं च दृष्ट्वात्रे मत्वा योगबलेन तत् । युक्त्या वासवदत्तां तां वत्सराजोऽब्रवीदिदम् ॥
 गत्वा सरस्वतीपूजामादायागच्छ दारिके । तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा सवयस्या विनिर्ययौ ॥
 यथोचितमुपेत्याथ ददौ वत्सेश्वराय सः । यौगन्धरायणस्तस्मै योगान्निगडभञ्जनान् ॥
 अन्यान्वासवदत्ताया वीणातन्त्रीनियोजितान् । वशीकरणयोगांश्च राज्ञेऽस्मै स समार्पयत् ॥
 व्यजिज्ञापञ्च तं राजन्निहायातो वसन्तकः । द्वारि स्थितोऽन्यरूपेण तं कुरुष्वान्तिके द्विजम् ॥
 यदा वासवत्तेयं त्वयि विस्रम्भमेष्यति । तदा वक्ष्यामि यदहं तत्कुर्यास्तिष्ठ सांप्रतम् ॥
 इत्युक्त्वा निर्ययौ शीघ्रं ततो यौगन्धरायणः । आगाद्वासवदत्तां च पूजामादाय तत्क्षणात् ॥
 सोऽथ तामवदद्राजा बहिर्द्वारि द्विजः स्थितः । सरस्वत्यर्चने सोऽस्मिन्दक्षिणार्थे प्रवेश्यताम् ॥
 तथेति द्वारदेशात्स तत्र वासवदत्ताया । विरूपामाकृतिं विभ्रदानाययत वसन्तकः ॥
 स चानीतस्तमालोक्य वत्सेश्वररुदच्छुचा । ततश्चाप्रतिभेदाय स राजा निजगाद् तम् ॥
 हे ब्रह्मन्रोगवैरूप्यं सर्वमेतदहं तव । निवारयामि मा रोदीस्तिष्ठेहैव ममान्तिके ॥
 महान्प्रसादो देवेति स चोवाच वसन्तकः । सोऽथ तं विकृतं दृष्ट्वा राजा स्मितामुखोऽभवत् ॥
 तच्चालोक्याशयं बुद्ध्वा तस्य सोऽपि वसन्तकः । हसति स्माधिकोद्भूतविरूपाननसकृतः ॥
 तं हसन्तं तथा दृष्ट्वा क्रीडनीयकसंनिभम् । तत्र वासवदत्तापि जहास च तुतोष च ॥
 ततः सा नर्मणा बाला तं प्रपच्छ वसन्तकम् । किं विज्ञानं विजानासि भो ब्रह्मन्कथ्यतामिति ॥
 कथाः कथयितुं देवि जानामीति स चावदत् । कथां कथय तर्ह्येकामिति सापि ततोऽब्रवीत् ॥
 ततस्तां राजतनयां रञ्जयन्स वसन्तकः । हास्यवैचित्रसरसामिमामकथयत्कथाम् ॥
 अस्तीह मथुरा नाम पुरी कंसारिजन्मभूः । तस्यां रूपणिकेत्यासीत्ख्याता वारविलासिनी ॥
 तस्या मकरदंष्ट्राख्या माताभूद्बृद्धकुट्टनी । तदुणाकृष्यमाणानां यूनां दृशि विषच्छटा ॥
 पूजाकाले सुरकुलं स्वनियोगाय जातु सा । गता रूपणिका दूरादेकं पुरुषमैक्षत ॥
 स दृष्टः सुभगस्तस्या विवेश हृदयं तथा । यथा मात्रा कृतास्तेऽस्मादुपदेशा विनिर्ययुः ॥
 चेटिकामथ सावादीदृच्छ मद्ब्रचनादमुम् । पुरुषं ब्रूहि मद्देहे त्वयाद्यागम्यतामिति ॥
 तथेति चेटिका सा च गत्वा तस्मै तदब्रवीत् । ततः स किञ्चिद्विशन्पुरुषस्तामभाषत ॥
 लोहजङ्घाभिधानोऽस्मि ब्राह्मणो नास्ति मे धनम् । तदाढ्यजनलभ्ये हि कोऽहं रूपणिकागृहे ॥
 न धनं वाञ्छयते त्वत्तः स्वामिन्येत्युदिते तथा । स लोहजङ्घस्तद्वाक्यं तथेति प्रत्यपद्यत ॥
 ततश्चेदीमुखाद्बुद्ध्वा तच्च सा गृहमुत्सुका । गत्वा रूपणिका तस्यौ तन्मार्गन्यस्तलोचना ॥
 क्षणाच्च लोहजङ्घोऽथ तस्या मन्दिरमाययौ । कुतोऽयमिति कुट्टन्या दृष्टो मकरदंष्ट्रा ॥

रूपणिका दृष्ट्वा स्वयमुत्थाय सादरा । वासवेशमान्तरं हृष्टा कण्ठे लम्बा निनाय तम् ॥	८८
सा लोहजङ्घस्य तस्य सौभाग्यसंपदा । वशीकृता सती नान्यत्फलं जन्मन्यमन्यत ॥	८९
स्या निवृत्तान्यपुरुपासङ्गया सह । यथासुखं स तत्रैव तस्थौ तन्मन्दिरे युवा ॥	९०
। शिक्षिताशेषवेपथोपिज्जगाद ताम् । माता मकरदंष्ट्रा सा खिन्ना रूपणिकां रहः ॥	९१
पं निर्धनः पुत्रि सेव्यते पुरुपस्त्वया । शवं स्पृशन्ति सुजना गणिका न तु निर्धनम् ॥	९२
रागः क्व वेश्यात्वमिति ते विस्मृतं कथम् । संध्येव रागिणी वेश्या न चिरं पुत्रि दीप्यते ॥	९३
। कृत्रिमं प्रेम गणिकार्थाय दर्शयेत् । तदेनं निर्धनं सुखं मा कृथा नाशमात्मनः ॥	९४
मानुर्वचः श्रुत्वा रूपा रूपणिकाश्रवीत् । मैवं वादीर्मम ह्येव प्राणेभ्योऽप्यधिकः प्रियः ॥	९५
। स्ति च मे भूरि किमन्येन करोम्यहम् । तदम्ब नैव वक्तव्या भूयोऽप्येवमहं त्वया ॥	९६
त्वा लोहजङ्घस्य निर्वासनविधौ कृथा । तस्थौ मकरदंष्ट्रा सा तस्योपायं विचिन्वती ॥	९७
मार्गागतं कंचित्क्षीणकोपं ददर्श सा । राजपुत्रं परिवृत्तं पुरुषैः शस्त्रपाणिभिः ॥	९८
स्य द्रुतं तं च नीत्वेकान्ते जगाद सा । निर्धनेन ममैकेन कामुकेनावृत्तं गृहम् ॥	९९
मागच्छ तत्राय तथा च कुरु येन सः । गृहान्मम निर्वर्तेत मदीयां च सुतां भज ॥	१००
। राजपुत्रोऽथ प्रविवेश स तद्गृहम् । तस्मिन्क्षणे रूपणिका तस्थौ देवकुले च सा ॥	१०१
जङ्घश्च तत्कालं बहिः कापि स्थितोऽभवत् । क्षणान्तरे च निःशङ्कस्तत्रैव समुपाययौ ॥	१०२
णं राजपुत्रस्य तस्य भृत्यैः प्रधान्य सः । दृढं पादप्रहारान्नैः सर्वेष्वङ्गेष्वताड्यत ॥	१०३
पैरेव चाभ्येष्टपूर्णे क्षिप्तः स खातके । लोहजङ्घः कथमपि प्रपलायितवांस्ततः ॥	१०४
गता रूपणिका तद्गुह्या शोकविह्वला । साभूद्वीक्ष्यथा स ययौ राजपुत्रो यथागतम् ॥	१०५
जङ्घोऽपि कुट्टन्या प्रसन्न स खलीकृतः । गन्तुं प्रवृत्ते तीर्थे प्राणास्त्यक्तं वियोगवान् ॥	१०६
ऽमृतन्यां संतपः कुट्टनीमन्युना हृदि । त्वचि च प्रीप्सतापेन च्छायामभिललाप सः ॥	१०७
। प्राप्रवन्सोऽथ लेभे हस्तिफलंवरम् । जघनेन प्रविश्यान्तर्निर्मासं जम्बुकैः कृतम् ॥	१०८
वशेषे तत्रान्तः परिभ्रान्तः प्रविश्य सः । लोहजङ्घो ययौ निद्रां प्रविशद्वातशीतले ॥	१०९
कम्भात्समुत्थाय क्षणेनैव समन्ततः । मेघः प्रवृत्ते तत्र धारासारेण वर्षितुम् ॥	११०
निर्विवरं प्राप संकोचं हस्तिचर्म तन् । क्षणाच्च तेन मार्गेण जलौघो भृशमाययौ ॥	१११
पहत्य राज्ञायामक्षेपि राजचर्म तन् । तज्जलौघेन नीत्वा च समुद्रान्तर्न्यधीयत ॥	११२
दृष्ट्वा च तज्जर्म निपत्यामिपशङ्कया । हृत्वाग्धेः पारमन्यत्पक्षी गरुडवंशजः ॥	११३
च श्वा विद्वेत्तद्रजचर्म विलोक्य च । अन्तःस्थं मानुषं पक्षी पलाय्य स ततो ययौ ॥	११४
य चर्मणस्तस्मात्प्रक्षिप्तसंरम्भचोदितः । तज्ज्वरचित्तद्वाराहोहजङ्घो विनिर्ययौ ॥	११५
समुद्रपारस्यभात्मानं च सविद्ययः । अन्निद्रस्वप्रभिव तस्स समग्रमन्यत ॥	११६
द्वौ राक्षसौ तत्र धोरौ भीतो ददर्श सः । तौ चापि राक्षसौ दृशाश्चितौ तमपश्यताम् ॥	११७
त्पराभवं स्मृत्वा तं तदैव च मानुषम् । दृष्ट्वा तीर्णाम्बुधिं भूयस्तौ भयं हृदि चक्रतुः ॥	११८
क्य च तयोर्मभ्यादेको गत्वा तदैव तम् । विभीषणाय प्रभवे यथादृष्टं न्यवेदयत् ॥	११९
। तमप्रभावः सन्सोऽपि राजा विभीषणः । मानुषागमनाद्भीतो राक्षसं तमभाषत ॥	१२०
दृ मद्बचनाद्भद्र प्रीत्या तं श्रुतिं मानुषम् । आगम्यतां गृहेऽस्माकं प्रसादः क्रियतामिति ॥	१२१
यागय तन्मध्ये स्वप्रसुप्रार्थनावचः । चकितौ लोहजङ्घय शशंस स च राक्षसः ॥	१२२
त्यङ्गीकृत्य तद्विप्रो लोहजङ्घः प्रशान्तधीः । तेनैव सद्वितीयेन सह लङ्कां ततोऽगमत् ॥	१२३
तं च दृष्ट्वावर्णतन्तःप्रासादविस्मितः । प्रविश्य राजभवन्तं स ददर्श विभीषणम् ॥	१२४
। पप्रच्छ राजा तं कृतातिथ्यः कृताशेषम् । ब्रह्मन्कथमिमां भूमिमनुप्राप्तो भवानिति ॥	१२५
स भृतोऽवादीत्तं लोहजङ्घो विभीषणम् । विप्रोऽहं लोहजङ्घाख्यो मथुरायां कृतस्थितिः ॥	१२६

सोऽहं दारिद्र्यसंतप्तस्तत्र नारायणाग्रतः । निराहारः स्थितोऽकार्षं गत्वा देवकुलं तपः ॥	१२७
विभीषणान्तिकं गच्छ मद्भक्तः स हि ते धनम् । दास्यतीत्यादिशत्स्वप्ने ततो मां भगवान्हरिः ॥	१२८
काहं विभीषणः केति मयोक्ते स पुनः प्रभुः । समादिशद्रजाद्यैव तं द्रक्ष्यसि विभीषणम् ॥	१२९
इत्युक्तः प्रभुणा सद्यः प्रबुद्धोऽहमिहाम्बुधेः । फारेऽवस्थितमात्मानमपश्यं वेद्मि नापरम् ॥	१३०
इत्युक्तो लोहजङ्घेन लङ्कामालोक्य दुर्गामाम् । सत्यं दिव्यप्रभावोऽयमिति मेने विभीषणः ॥	१३१
तिष्ठ दास्यामि ते वित्तमित्युक्त्वा ब्राह्मणं च तम् । मत्वा च रक्षसां हस्ते तमप्रेष्यं नृघातिनाम् ॥	१३२
तत्रस्थात्स्वर्णमूलाख्याद्दिरेः संप्रेष्य राक्षसान् । आनाययत्पक्षिपोतं गरुडान्वयसंभवम् ॥	१३३
तं चास्मै लोहजङ्घाय मथुरायां गमिष्यते । तत्कालमेव प्रददौ वशीकाराय वाहनम् ॥	१३४
लोहजङ्घोऽपि लङ्कायां वाहयन्नधिरुह्य तम् । कंचित्कालं विश्राम स विभीषणसत्कृतः ॥	१३५
एकदा तं च पप्रच्छ राक्षसेन्द्रं सकौतुकः । लङ्कायां काष्ठमय्येषा कथं सर्वैव भूरिति ॥	१३६
तच्छ्रुत्वा स च तद्भृत्तं तमुवाच विभीषणः । यदि ते कौतुकं ब्रह्मंस्तदिदं शृणु वच्मि ते ॥	१३७
पुरा प्रतिज्ञोपनतां नागानां दासभावतः । निष्कण्टकामो जननीं गरुडः कश्यपात्मजः ॥	१३८
तन्मूल्यभूतां देवेभ्यः सुधामाहर्तुमुद्यतः । बलस्य हेतोर्भक्ष्यार्थी स्वपितुर्निकटं ययौ ॥	१३९
स चैनं याचितोऽवादीन्महान्तौ गजकच्छपौ । अवधौ स्तः पुत्र तौ भुङ्क्ष्व गच्छ शापच्युताविति ॥	१४०
ततः स गरुडो गत्वा भक्ष्यावादाय तावुभौ । महतः कल्पवृक्षस्य शाखायां समुपाविशत् ॥	१४१
तां च शाखां भरतसद्यो भग्नां चञ्चवा बभार सः । अधःस्थिततपोनिष्ठवालखिल्यानुरोधतः ॥	१४२
लोकोपमर्दभीतेन तेनाथ पितुराज्ञया । आनीय विजने त्यक्त्वा सा शाखेह गरुत्मता ॥	१४३
तस्याः पृष्ठे कृता लङ्का तेन काष्ठमयीह भूः । एतद्विभीषणाच्छ्रुत्वा लोहजङ्घस्तुतोष सः ॥	१४४
ततस्तस्मै महार्घाणि रत्नानि सुबहूनि च । विभीषणो ददाति स्म मथुरां गन्तुमिच्छते ॥	१४५
भक्त्या च देवस्य हरेर्मथुरावर्तिनः कृते । हस्तेऽस्याब्जगदाशङ्खचक्रान्हेममयान्ददौ ॥	१४६
तद्गृहीत्वाखिलं तस्मिन्विभीषणसमर्पिते । आरुह्य विहगे लक्षं योजनानां प्रयातरि ॥	१४७
उत्पत्य व्योममार्गेण लङ्कायास्तीर्णवारिधिः । स लोहजङ्घो मथुरामङ्केशेनाजगाम ताम् ॥	१४८
तस्यां शून्ये विहारे च बाह्ये व्योम्नोऽवतीर्य सः । स्थापयामास रत्नौघं तं बबन्ध च पक्षिणम् ॥	१४९
आपणे रत्नमेकं च गत्वा विक्रीतवांस्ततः । अथ वस्त्राङ्गरागादि क्रीतवान्भोजनं तथा ॥	१५०
तद्विहारे च तत्रैव भुक्त्वा दत्त्वा च पक्षिणे । वस्त्राङ्गरागपुष्पाद्यैरात्मानं तैरभूषयत् ॥	१५१
प्रदोषे चाययौ तस्यास्तत्रैवारुह्य पक्षिणि । गृहं रूपणिकायास्ताः शङ्खचक्रगदा वहन् ॥	१५२
तत्रोपरि ततः स्थित्वा स्थानवित्त्वे चरंश्च सः । शब्दं चकार गम्भीरं रहःस्थां श्रावयन्प्रियाम् ॥	१५३
तं च श्रुत्वैव निर्याता सापश्यद्रत्नराजितम् । एनं नारायणाकल्पं व्योम्नि रूपणिका निशि ॥	१५४
अहं हरिरिहायातस्त्वदर्थमिति तेन सा । उक्ता प्रणम्य वक्ति स्म दयां देवः करोत्विति ॥	१५५
अथावतीर्य संयम्य लोहजङ्घो विहंगमम् । विवेश वासभवनं स तथा कान्तया सह ॥	१५६
तत्र संप्राप्तसंभोगः स निष्क्रम्य क्षणान्तरे । तथैव विहगरूढो जगाम नभसा ततः ॥	१५७
देवता विष्णुभार्याहं मर्त्यैः सह न मन्त्रये । इति रूपणिका प्रातस्तस्थौ मौनं विधाय सा ॥	१५८
कस्मादेवंविधं पुत्रि वर्तसे कथ्यतां त्वया । इत्यपृच्छत सा मात्रा ततो मकरदंष्ट्रया ॥	१५९
निर्वन्धपृष्ठा तस्यै च सा मात्रे मौनकारणम् । शशंस रात्रिवृत्तान्तं दापयित्वान्तरे पटम् ॥	१६०
सा तच्छ्रुत्वा ससंदेहा स्वयं तं कुट्टनी निशि । ददर्श विहगरूढं लोहजङ्घं ततः क्षणम् ॥	१६१
प्रभाते च पटान्तःस्थाभेत्य रूपणिकां रहः । प्रह्ला मकरदंष्ट्रा सा कुट्टनीति व्यजिज्ञपत् ॥	१६२
देवस्यानुग्रहात्पुत्रि त्वं देवीत्वमिहागता । अहं च तेऽत्र जननी तन्मे देहि सुताफलम् ॥	१६३
वृद्धानेनैव देहेन यथा स्वर्गं ब्रजाम्यहम् । तथा देवस्य विज्ञप्तिं कुरुष्वानुगृहाण माम् ॥	१६४
तथेति सा रूपणिका तमेवार्थं व्यजिज्ञपत् । व्याजविष्णुं पुनर्नक्तं लोहजङ्घमुपागतम् ॥	१६५

स देववेषस्तां लोहजङ्घोऽब्रवीत्प्रियाम् । पापा ते जननी स्वर्गं व्यक्तं नेतुं न युज्यते ॥	१६३
इत्यां पुनः प्रातर्द्वारमुद्गाह्यते दिवि । तत्र च प्रविशन्त्यग्रे बहवः शांभवा गणाः ॥	१६७
ये कृततद्वेषा त्वन्मातासौ प्रवेश्यते । तदस्याः पञ्चचूडं त्वं क्षुरकृप्तं शिरः कुरु ॥	१६८
करङ्कमालाढ्यं पार्श्वं चैकं सकज्जलम् । अन्यत्सिन्दूरलिप्तं च कुर्वस्या वीतवाससः ॥	१६९
प्रेनां गणाकारां सुखं स्वर्गं नयाम्यहम् । इत्युक्त्वा स क्षणं स्थित्वा लोहजङ्घस्ततोऽगमत् ॥	१७०
। सा रूपणिका यथोक्तं तमकारयत् । वेषं मातुरथैषापि तस्थौ स्वर्गैकसंमुखी ॥	१७१
गौ च पुनस्तत्र लोहजङ्घो निशामुखे । सा च रूपणिका तस्मै मातरं तां समर्पयत् ॥	१७२
स विहगारूढस्तामादायैव कुट्टनीम् । नम्रां विकृतवेषां च जवादुदपतन्नभः ॥	१७३
स्यश्च तत्रैव प्राशुं देवकुलाग्रतः । स ददर्श शिलास्तम्भं चक्रेणोपरि लाङ्घितम् ॥	१७४
पृष्ठे स चक्रेकसालम्बे तां न्यवेशयत् । खलीकारप्रतीकारपताकामिव कुट्टनीम् ॥	१७५
। ष्ट क्षणं यावत्सांनिध्यानुग्रहं भुवि । गत्वा करोमीत्युक्त्वा च तस्या दृष्टिपथाद्ययौ ॥	१७६
त्रैव देवाग्रे दृष्ट्वा जागरणागतान् । रात्रौ यात्रोत्सवे लोकान्गगनादेवमब्रवीत् ॥	१७७
का इह युष्माकमुपर्यद्य पतिष्यति । सर्वसंहारिणी मारी तदेत शरणं हरिम् ॥	१७८
। गगनाद्वाणीं भीताः सर्वेऽपि तत्र ते । माथुरा देवमाश्रित्य तस्थुः स्वस्त्ययनाहताः ॥	१७९
। व्योम्नोऽवतीर्यैव लोहजङ्घोऽवलोकयन् । तस्यावदृष्टस्तन्मध्ये देववेषं निवार्य तम् ॥	१८०
ने नागतो देवो न च स्वर्गमहं गता । इति च स्तम्भपृष्ठस्था कुट्टन्येवमचिन्तयत् ॥	१८१
वोपरि स्थातुं आवयन्ती जनानधः । हा हाहं पतितास्मीति सा चक्रन्द च बिभ्यती ॥	१८२
। पतिता सेयं मारीत्याशङ्क्य चाकुलाः । देवि मा मा पतेत्युचुस्ते देवाग्रगता जनाः ॥	१८३
। बालवृद्धास्ते माथुरास्तां विभावरीम् । मारीपातभयोद्भ्रान्ता कथमप्यत्यवाहयन् ॥	१८४
दृष्ट्वा स्तम्भस्थां कुट्टनीं तां तथाविधाम् । प्रत्यभिज्ञातवान्सर्वैः पौरलोकः सराजकः ॥	१८५
। न्तभये तत्र जातहासेऽखिले जने । आययौ श्रुतवृत्तान्ता तत्र रूपणिकाथ सा ॥	१८६
दृष्ट्वा सर्वैलक्ष्या स्तम्भाप्राज्जननीं निजाम् । तामवातारयत्सद्यस्तत्रस्थैश्च जनैः सह ॥	१८७
। कुट्टनी तत्र सर्वैस्तैः सकतूहलैः । अपृच्छयत् यथावृत्तं सापि तेभ्यः शशंस तत् ॥	१८८
। त्रद्धादिचरितं तन्मत्वाद्भुतकारकम् । सराजविप्रवणिजो जनास्ते वाक्यमब्रुवन् ॥	१८९
विप्रलब्धा हि बन्धितानेककामुका । प्रकटः सोऽस्तु तस्येह पट्टबन्धो विधीयते ॥	१९०
। लोहजङ्घः स तत्रात्मानमदर्शयत् । पृष्ठश्चामूलतः सर्वं वृत्तान्तं तमवर्णयत् ॥	१९१
। तत्र देवाय शङ्खचक्राद्युपायनम् । विभीषणेन प्रहितं जनविस्मयकारकम् ॥	१९२
अथ तस्य सपदि पट्टं बद्ध्वा संतुष्य माथुराः सर्वे ।	
स्वाधीनां रूपणिकां राजदेशेन तां चक्रुः ॥	१९३
ततश्च तत्र प्रियया समं तदा समृद्धकोषो बहुरत्नसंचयैः ।	
स लोहजङ्घः प्रतिकृत्य कुट्टनीनिकारमन्युं न्यवसद्यथासुखम् ॥	१९४
इत्यन्यरूपस्य वसन्तकस्य सुखात्समाकर्ण्य कथामवापि ।	
वद्धस्य वत्साधिपतेः समीपे तोषः परो वासवदत्तयान्तः ॥	१९५

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः ।

सवदत्ता सा शनैर्वत्सेश्वरं प्रति । गाढं बबन्ध सज्जावं पितृपक्षपराङ्मुखी ॥	१
सेशनिकटं पुनर्यौगन्धरायणः । विवेशादर्शनं कृत्वा सर्वानन्याञ्जनान्प्रति ॥	२
। समक्षं च विजने तं व्यजिज्ञपत् । राजन्बद्धो भवांश्चण्डमहासेनेन सायया ॥	३

सुतां च दत्त्वा संमान्य त्वामयं मोक्तुमिच्छति । तदस्यैनां स्वयं हृत्वा गच्छामस्तनयां वयम् ॥
 एवं ह्यस्य प्रतीकारो दप्तस्य विहितो भवेत् । अपौरुषकृतं लोके नैव स्याद्वाघवं च नः ॥
 अस्ति चैतेन दत्तास्यास्तनयायाः करेणुका । राज्ञा वासवदत्ताया नाम्ना भद्रवती नृप ॥
 सा चानुगन्तुं वेगेन शक्या नान्येन दन्तिना । मुक्त्वा नडागिरिं सोऽपि तां दृष्ट्वैव न युध्यते ॥
 तस्याश्चाषाढको नाम हस्त्यारोहोऽत्र विद्यते । स च दत्त्वा धनं भूरि स्वीकृत्य स्थापितो मया ॥
 तदारुह्य करेणुं तां सह वासवदत्ताया । सायुधेनापयातव्यं नक्तं गुप्तमितस्त्वया ॥
 इहत्यश्च महामात्रो द्विरदेङ्गितवित्तदा । मद्येन क्षीवतां नेयो नैतच्चेतयते यथा ॥
 पुलिन्दकस्य सख्युस्ते पार्श्वमग्रे च याम्यहम् । मार्गरेक्षार्थमित्युक्त्वा ययौ यौगन्धरायणः ॥
 वत्सराजोऽपि तत्सर्वं कर्तव्यं हृदये व्यधात् । अथ वासवदत्ता सा तस्यान्तिकमुपाययौ ॥
 ततस्तास्ताः सविस्रम्भाः कथाः कुर्वस्तया सह । यौगन्धरायणोक्तं च तस्यै राजा शशंस सः ॥
 सा च तत्प्रतिपद्यैव निश्चित्य गमनं प्रति । आनाय्याषाढकं सज्जं हस्त्यारोहं चकार तम् ॥
 देवपूजापदेशेन दत्त्वा मद्यं मदान्वितम् । सर्वाधोरणसंयुक्तं सहामात्रं च साकरोत् ॥
 ततः प्रदोषे विलसन्मेघशब्दसमाकुले । आषाढकः करेणुं तां सज्जीकृत्यानिनाय सः ॥
 सज्ज्यमाना च सा शब्दं चकार करिणी किल । तं च हस्तिरुताभिज्ञो महामात्रोऽथ सोऽश्रुणोत् ॥
 त्रिषष्टियोजनान्यद्य यास्यामीत्याह हस्तिनी । इत्युवाच स चोद्दाममदविस्खलिताक्षरम् ॥
 विचारार्हं पुनस्तस्य मत्तस्याभून्न मानसम् । तच्च हस्तिपकाः क्षीबास्तद्वाक्यं नैव शुश्रुवुः ॥
 ततश्च वत्सराजोऽत्र वीणामादाय तां निजाम् । यौगन्धरायणात्प्राप्तैर्योगैः संसितबन्धनः ॥
 उपनीतप्रहरणः स्वैरं वासवदत्ताया । करेणुकायामारोहत्स तस्यां सवसन्तकः ॥
 ततो वासवदत्तापि सह काञ्चनमालया । सख्या रहस्यधारिण्या तस्यामेवारोह सा ॥
 अथोज्जयिन्या निरगात्स हस्तिपकपञ्चमः । वत्सेशो निशि मत्तेभभिन्नप्राकारवर्त्मना ॥
 तत्स्थानरक्षिणौ वीरौ स्वैरं स हतवानृपः । वीरबाहुं तथा तालभटं राजसुतावुभौ ॥
 ततः प्रतस्थे वेगेन स राजा दयितासखः । हृष्टः करेणुकारूढो दधत्याषाढकेऽङ्कुशम् ॥
 उज्जयिन्यां च तौ दृष्ट्वा हतौ प्राकाररक्षिणौ । राज्ञे न्यवेदयन्रात्रौ क्षुभिताः पुररक्षणः ॥
 सोऽप्यन्विष्य क्रमाच्चण्डमहासेनः पलायितम् । हृतवासवदत्तं तं वत्सराजमबुध्यत ॥
 तत्पुत्रः पालकाख्योऽथ जातकोलाहले पुरे । अन्वधात्स वत्सेशमधिरुह्य नडागिरिम् ॥
 वत्सेशोऽपि तमायान्तं पथि बाणैरयोधयत् । नडागिरिः करेणुं तां दृष्ट्वा न प्रजहार च ॥
 ततः स पालको भ्रात्रा पश्चादेत्य न्यवर्त्यत । गोपालकेन वाक्यज्ञः पितृकार्यानुरोधिना ॥
 वत्सराजोऽपि विस्रब्धं गन्तुं प्रववृते ततः । गच्छतश्चात्र शनकैः शर्वरी पर्यहीयत ॥
 ततो विन्ध्याटवीं प्राप्य मध्याह्ने तस्य भूपतेः । त्रिषष्टियोजनायाता तृषिताभूत्करेणुका ॥
 अवतीर्णे सभार्ये च राज्ञि तस्मिञ्जलानि सा । पीत्या तद्दोषतः प्राप पञ्चतां हस्तिनी क्षणात् ॥
 विषण्णोऽथ स वत्सेशः सह वासवदत्ताया । गगनादुद्गतामेतां शृणोति स्म सरस्वतीम् ॥
 अहं मायावती नाम राजन्विद्याधराङ्गना । इयन्तं कालमभवं शापदोषेण हस्तिनी ॥
 उपकारं च वत्सेश तवाद्य कृतवत्यहम् । करिष्यामि च भूयोऽपि त्वत्पुत्रस्य भविष्यतः ॥
 एषा वासवदत्ता च पत्नी ते नैव मानुषी । देवीयं कारणवशादवतीर्णा क्षिताविति ॥
 ततः स हृष्टो व्यसृजद्विन्ध्यसानुं वसन्तकम् । पुलिन्दकाय सुहृदे वक्तुं स्वागमनं नृपः ॥
 स्वयं च पादचारी सन्स शनैर्दयितान्वितः । तत्रैव गच्छन्नुत्थाय दस्युभिः पर्यवर्त्यत ॥
 धनुर्द्वितीयो दस्यूनां तेषां पञ्चोत्तरं शतम् । पुरो वासवदत्ताया वत्सराजः स चावधीत् ॥
 तत्क्षणं सोऽस्य राज्ञोऽत्र मित्रं चागात्पुलिन्दकः । यौगन्धरायणसखो वसन्तकपुरःसरः ॥
 स तान्दस्यून्निवार्यान्यान्वत्सेशं प्रणिपत्य तम् । नयति स्म निज्जा पत्नीं भिल्लराजः सवल्लभम् ॥

तेन मत्तां सशिष्यां च ऋच्छन्नश्रवणनासिकाम् । तामप्यशुचिपङ्कान्तः क्षेपयामास सा सती ॥	१६
गत्वा मैत्रे वणिक्पुत्राः पतिं हन्युः कदाचन । इत्याकुला च सा श्रश्वास्तं वृत्तान्तमवर्णयत् ॥	१६
ततः श्रश्वरवादीत्तां पुत्रि साधु कृतं त्वया । किं तु पुत्रस्य मे तस्य कदाचिदहितं भवेत् ॥	१६
ततो देवस्मितावोचद्यथा शक्तिमती पतिम् । स्रक्ष प्रज्ञया पूर्वममुं रक्षाम्यहं तथा ॥	१६
कथं शक्तिमती पुत्रि ररक्ष पतिमुच्यताम् । इति पृष्टा तथा श्रश्वा साथ देवस्मितान्ब्रवीत् ॥	१६
अस्मदेशे पुरस्यान्तर्मणिभद्र इति श्रुतः । पूर्वेः कृतप्रतिष्ठोऽस्ति महायक्षः प्रभावितः ॥	१६
तस्योपयाचितान्येत्य तत्रत्याः कुर्वते जनाः । तत्तद्वाञ्छितसंसिद्धिहेतोस्तैस्तेरुपायनैः ॥	१६
यो नरः प्राप्यते तत्र रात्रौ सह परस्त्रिया । स्थाप्यते सोऽस्य यक्षस्य गर्भागारे तथा समम् ॥	१६
प्रातस्तथैव सस्त्रीकः स नीत्वा राजसंसदि । प्रकटीकृत्य तद्वृत्तं निगृह्यत इति स्थितिः ॥	१६
एकदा तत्र नक्तं च संगतः परजायया । वणिक्समुद्रदत्ताख्यः प्राप्तोऽभूत्पुररक्षिणा ॥	१६
नीत्वा च तेन क्षिप्तोऽभूत्सपरस्त्रीक एव सः । यक्षदेवगृहे तस्मिन्दृढदत्तार्गले वणिक् ॥	१६
तत्क्षणं वणिजश्चास्य महाप्रज्ञा पतिव्रता । भार्या शक्तिमती नाम तं वृत्तान्तमबुध्यत ॥	१६
साथं धीरान्यरूपेण तद्यक्षायतनं निशि । पूजामादाय साश्वासं सखीजनयुता ययौ ॥	१६
तत्रैतद्यक्षिणालोभादेतस्या एव पूजकः । द्वौ प्रवेशमुद्गाढ्य द्वारमुक्त्वा पुराधिपम् ॥	१६
सा च प्रविश्य सस्त्रीके दृष्टे पत्यौ विलक्षिते । स्वं वेषं कारयित्वा तां निर्याहीत्यवदत्स्त्रियम् ॥	१६
सा च निर्गत्य रात्रौ स्त्री तद्वेषैव ततो ययौ । तस्यौ शक्तिमती तत्र तेन भर्त्रा समं तु सा ॥	१६
प्रातश्च राजाधिकृतैरेत्य यावन्निरूप्यते । तावत्स्वपन्न्यैव युतः सर्वैः स दृष्टो वणिक् ॥	१६
तद्दुःखा यक्षभवनान्मृत्योरिव सुखान्नृपः । दण्डयित्वा पुराध्यक्षं वणिजं तममोचयत् ॥	१६
एवं शक्तिमती पूर्वं ररक्ष प्रज्ञया पतिम् । अहं तथैव भर्तारं गत्वा रक्षामि युक्तितः ॥	१६
इति देवस्मिता श्रश्नुं रह उक्त्वा तपस्विनी । स्वचेटिकाभिः सहिता वणिग्वेषं चकार सा ॥	१६
आरुह्य च प्रवहणं वणिज्याख्याजतस्ततः । कटाहद्वीपमगमद्यत्र सोऽस्याः पतिः स्थितः ॥	१६
गत्वा तं च पतिं तत्र वणिङ्मध्ये ददर्श सा । गुह्येनं समाश्रासमिव भूर्तिधरं बहिः ॥	१६
सोऽपि तां पुरुषाकारां दूराद्दृष्ट्वा पिबन्निव । प्रियायाः सदृशः कोऽयं वणिक्त्वादित्यचिन्तयत् ॥	१६
सा च देवस्मिता तत्र भूपं गत्वा व्यजिज्ञपत् । विज्ञप्तिर्मेऽस्ति तत्सर्वाः संघट्यन्तां प्रजा इति ॥	१६
ततः सर्वान्समानीय राजा पौरान्सकौतुकः । का ते विज्ञप्तिरस्तीति वणिग्वेषासुवाच ताम् ॥	१६
ततो देवस्मितावादीदिह मध्ये मम स्थिताः । पलाय्य दासाश्चत्वारस्तान्मे देवः प्रयच्छतु ॥	१६
अथ तामवदद्राजा सर्वे पौरा इमे स्थिताः । तत्सर्वान्प्रत्यभिज्ञाय निजान्दासान्गृहाण तान् ॥	१६
ततस्तया जगृह्णरे स्वगृहे प्राक्खलीकृताः । वणिक्सुतास्ते चत्वारः शिरःस्वाबद्धशाटकाः ॥	१६
सार्थवाहसुता एते कथं दासा भवन्ति ते । इति क्रुद्धाश्च तामूचुस्तत्रस्था वणिजस्तदा ॥	१६
ततः प्रत्यब्रवीत्सा तान्यदि न प्रत्ययोऽस्ति वः । ललार्दं प्रेक्ष्यतामेषां शुनः पादाङ्कितं मया ॥	१६
तथेति तेषामुन्मोच्य चतुर्णां शीर्षपट्टकान् । सर्वेऽपि दृष्टुस्तत्र शुनःपादं ललाटगम् ॥	१६
लज्जितेऽथ वणिग्ग्रामे राजा संजातविस्मयः । किमेतदिति पप्रच्छ स तां देवस्मितां स्वयम् ॥	१६
सा शशंस यथावृत्तं सर्वेऽपि जहसुर्जनाः । न्याय्यास्ते भवतीदासा इति तां चावदन्नृपः ॥	१६
ततोऽन्ये वणिजस्तेषां चतुर्णां दास्यमुक्तये । ददुस्तस्यै धनं भूरि साध्यै दण्डं च भूपतेः ॥	१६
आदाय तद्धनमवाप्य पतिं च तं स्वं देवस्मिता सकलसज्जनपूजिता सा ।	
प्रत्याययौ निजपुरीमथ ताम्रलिप्तीं नास्या बभूव च पुनः प्रियविप्रयोगः ॥	१६
इति स्त्रियो देवि महाकुलोद्भूता विशुद्धधीरैश्वरितैरुपासते ।	
सदैव भर्तारमनन्यमानसाः पतिः सतीनां परमं हि दैवतम् ॥	१६

इत्याकर्ण्य वसन्तकस्य वदनादेतामुदारां कथां
मार्गे वासवदत्तया नवपरित्यक्ते पितुर्वेश्मनि ।
तल्लजासदनं विधाय विदधे वत्सेश्वरे भर्तारि
प्राक्प्रौढप्रणयाववद्भूमपि तद्भक्त्येकतानं मनः ॥

१९६

इति महाकविश्रीगोमदेवमठविरचिते कथारित्यागरे कथामुखलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः ।

अथ विन्ध्यान्तरे तत्र वत्सराजस्य तिष्ठतः । पार्श्वे चण्डमहासेनप्रतीहारः समाययौ ॥	१
स चागत्य प्रणम्यैतं राजानमिदमब्रवीत् । राजा चण्डमहासेनस्तव संदिष्टवान्निदम् ॥	२
युक्तं वासवदत्ता यत्स्वयमेव त्वया हृता । तदर्थमेव हि मया त्वमानीत इहाभवः ॥	३
संयतस्य च नैवेह दत्तपा ते मया स्वयम् । नैवमस्मासु ते प्रीतिर्भवेदिति विशङ्किता ॥	४
तदिदानीमविधिना भमास्या दुहितुर्यथा । न विवाहो भवेद्राजन्प्रतीक्षेथास्तथा मनाक् ॥	५
गोपालको हि न चिराद्त्रैवैष्यति मत्सुतः । स चास्याः स्वसुरुद्वाहं यथाविधि विधास्यति ॥	६
इतीमं वत्सराजाय संदेशमवधार्य सः । तत्तद्वासवदत्तायै प्रतीहारो न्यवेदयत् ॥	७
ततः सानन्द्या साकं तया वासवदत्तया । हृष्टो वत्सेश्वरश्चक्रे कौशाम्बीगमने मनः ॥	८
गोपालकस्यागमनं प्रतीक्षेथां युवामिह । तेनैव सह पञ्चाञ्च कौशाम्बीमागसिष्यथः ॥	९
इत्युक्त्वा स्थापयामास स तत्रैव महीपतिः । आशुरं तं प्रतीहारं स्वमित्रं च पुलिन्दकम् ॥	१०
ततोऽनुयातो नागेन्द्रैः स्रवद्भिर्मदनिर्होरान् । अनुरागागतैर्विन्ध्यप्राग्भारैरिव जङ्गमैः ॥	११
तुरंगसैन्यसंवातसुराघातसशब्दया । स्तूयमान इवोष्णान्तवन्दिसंदर्भया भुवा ॥	१२
नभोविलङ्घिभिः सेनारजोराशिभिरुद्धतैः । सपक्षगृभृदुद्गासशङ्कां कुर्वन्शतक्रतोः ॥	१३
स प्रतप्ये ततो देव्या सह वासवदत्तया । स्वपुरीं प्रति राजेन्द्रः प्रात्तरेवापरेऽहनि ॥	१४
ततश्च दिवसैर्द्वित्रैर्विषयं तमवाप्य सः । विश्राम निशामेकां रुमण्वन्मन्दिरे नृपः ॥	१५
अन्येऽनुस्तां च कौशाम्बीं चिरात्प्राप्तमहोत्सवः । मार्गोत्सुकोन्मुखजनानां प्रविवेश प्रियासखः ॥	१६
तदा च स्त्रीभिरारब्धमङ्गलस्नानमण्डना । चिरादुपागते पत्न्यौ बभौ नारीव सा पुरी ॥	१७
ददृशुश्चात्र पौरास्तं वत्सराजं वधूसखम् । प्रशान्तशोकाः शिखिनः सविश्रुतमिवाम्बुदम् ॥	१८
हर्म्याप्रस्थाश्च पिदधुः पौरनार्यो मुखैर्नभः । व्योमगङ्गातटोत्फुल्लहेमाम्बुरुहविभ्रमैः ॥	१९
ततः स्वं राजभवनं वत्सराजो विवेश सः । नृपश्चियेवापरया सह वासवदत्तया ॥	२०
सेवागतनृपाकीर्णं मागधोद्रीतमङ्गलम् । सुमप्रबुद्धमिव तद्रेजे राजगृहं तदा ॥	२१
अथ वासवदत्ताया भ्राता गोपालकोऽचिरान् । आययौ सह कृत्वा तौ प्रतीहारपुलिन्दकौ ॥	२२
कृतप्रयुद्धमं राज्ञा तमानन्दमिवापरम् । प्राप वासवदत्ता सा प्रहर्षोत्फुल्ललोचना ॥	२३
अमुं भ्रान्तमेतस्याः पश्यन्त्या मा स्म भूजपा । इत्येव तस्यास्तकालं रुग्णोधाश्च विलोचने ॥	२४
पितृसंदेशवाक्यैश्च तेन प्रोत्साहिताथ सा । मेने कृतार्थमात्मानं स्वजनेन समागतम् ॥	२५
ततो यथावददृते तस्या वत्सेश्वरस्य च । व्यग्रो गोपालकोऽन्येऽनुस्तत्रोद्वाहमहोत्सवे ॥	२६
रतिवहीनबोद्धमिव पल्लवमुज्ज्वलम् । पाणिं वासवदत्तायाः सोऽथ वत्सेश्वरोऽग्रहीत् ॥	२७
सापि प्रियकरम्पर्शमान्द्रानन्दनिमीलिता । सकम्पस्वेददिग्धाङ्गी गाढगोमाञ्चर्चिता ॥	२८
सुसंभोहनवायव्यवारुणास्रैर्निरन्तरैः । त्रिद्वेव पुष्पचापेन तत्क्षणं समलक्ष्यत ॥	२९
दृशि भूमाभिताम्रायां तस्या चक्षिप्रदक्षिणे । मदिरा मदमाधुर्यसूत्रपातमिवाकरोत् ॥	३०
गोपालकपार्पिते रत्ने राज्ञां नोपायनैस्तदा । पूर्णकोषो दधौ सत्यां वत्सेशो राजराजताम् ॥	३१
निर्वर्तितविवाहौ तावादी लोकस्य चक्षुषि । वधूवरौ विविशतुः पश्चात्स्वे वासवेश्मनि ॥	३२

अथ संमानयामास पट्टबन्धादिना स्वयम् । निजोत्सवे वत्सराजो गोपालकपुलिन्दकौ ॥
 राज्ञां संमाननार्थं च पौराणां च यथोचितम् । यौगन्धरायणस्तेन रुमण्वांश्च न्ययुज्यत ॥
 ततोऽब्रवीद्रुमण्वन्तमेवं यौगन्धरायणः । राज्ञा कष्टे नियुक्तौ स्वो लोकचित्तं हि दुर्ग्रहम् ॥
 अरञ्जितश्च बालोऽपि रोषमुत्पादयेद्भवम् । तथैव च शृण्विमां बाल विनष्टकथां सखे ॥
 बभूव रुद्रशर्माख्यः कश्चन ब्राह्मणः पुरा । बभूवतुश्च तस्य द्वे गृहिण्यौ गृहमेधिनः ॥
 एका सुतं प्रसूयैव तस्य पञ्चत्वमाययौ । तत्सुतोऽपरमातुश्च हस्ते तेनार्पितोऽथ सः ॥
 सा च किञ्चिद्विवृद्धस्य रूक्षं तस्याशनं ददौ । सोऽपि तेनाभवद्बालो धूसराङ्गः पृथूदरः ॥
 मातृहीनस्त्वयायं मे कथं शिशुरुपेक्षितः । इति तामपरां पत्नीं रुद्रशर्माथ सोऽभ्यधात् ॥
 सेव्यमानोऽपि हि स्नेहैरीदृगेव किमप्यसौ । किं करोम्यहमस्येति साप्येवं पतिमब्रवीत् ॥
 नूनमेवंस्वभावोऽयमिति मेने च स द्विजः । स्त्रीणामलीकमुग्धं हि वचः को मन्यते मृषा ॥
 बाल एव विनष्टोऽयमिति बालविनष्टकः । नाम्ना स बालकस्तत्र संवृत्तोऽभूत्पितुर्गृहे ॥
 असावपरमाता मां कदर्थयति सर्वदा । वरं प्रतिक्रियां काञ्चित्देतस्याः करोम्यहम् ॥
 इति संचिन्तयामास सोऽथ बालविनष्टकः । व्यतीतपञ्चवर्षोऽपि वयसा वत बुद्धिमान् ॥
 अथागतं राजकुलाज्जगाद् पितरं रहः । तात द्वौ मम तातौ स्त इत्यविस्पष्टया गिरा ॥
 एवं प्रत्यहमाह स्म स बालः सोऽपि तत्पिता । तां सोपपतिमाशङ्क्य भार्यां स्पर्शोऽप्यवर्जयत् ॥
 सापि दध्यौ विना दोषं कस्मान्मे कुपितः पतिः । किञ्चिद्बालविनेष्टन कृतं किञ्चिद्भवेदिति ॥
 सादरं स्नपयित्वा च दत्त्वा स्निग्धं च भोजनम् । कृत्वोत्सङ्गे च प्रपच्छ सा तं बालविनष्टकम् ॥
 पुत्र किं रोषितस्तातो रुद्रशर्मा त्वया मयि । तच्छ्रुत्वैव स तां बालो जगादापरमातरम् ॥
 अतोऽधिकं ते कर्तास्मि न चेदद्यापि शाम्यसि । स्वपुत्रपोषिणी कस्मात्त्वं मां क्लिभासि सर्वदा ॥
 तच्छ्रुत्वा प्रणता सा तं बभाषे शपथोत्तरम् । पुनर्नैवं करिष्यामि तत्प्रसादय मे पतिम् ॥
 ततः स बालोऽवादीत्तां तर्ह्यायातस्य मत्पितुः । आदर्शं दर्शयत्वेका त्वच्चेटी वेद्यहं परम् ॥
 तथेत्युक्त्वा तथा चेटी नियुक्ता रुद्रशर्मणः । आगतस्य क्षणात्तस्य दर्शयामास दर्पणम् ॥
 तत्र तस्यैव तत्कालं प्रतिबिम्बं स दर्शयन् । सोऽयं द्वितीयस्तातो मे तातेत्याह स्म बालकः ॥
 तच्छ्रुत्वा विगताशङ्कस्तामकारणदूषिताम् । पत्नीं प्रति प्रसन्नोऽभूद्रुद्रशर्मा तदैव सः ॥
 एवमुत्पादयेद्दोषं बालोऽपि विकृतिं गतः । तदयं रञ्जनीयो नः सम्यक्परिकरोऽखिलः ॥
 इत्युक्त्वा सरुमण्वत्कः सोऽथ यौगन्धरायणः । सर्वं संमानयामास वत्सराजोत्सवे जनम् ॥
 तथा च राजलोकं तौ रञ्जयामासतुर्यथा । मदेकप्रवणावेताविति सर्वोऽप्यमन्यत ॥
 तौ चाप्यपूजयद्राजा सचिवौ स्वकरार्पितैः । वस्त्राङ्गरागाभरणैर्ग्रामैश्च सवसन्तकौ ॥
 कृतोद्वाहोत्सवः सोऽथ युक्तो वत्सेश्वरस्तथा । मनोरथफलान्येव मेने वासवदत्तया ॥
 चिरादुन्मुद्रितः स्नेहात्कोऽप्यभूत्सततं तयोः । निशान्तक्लिष्टचक्राह्वरीतिहृद्यो रसक्रमः ॥
 यथा यथा च दंपत्योः प्रौढिं परिचयो ययौ । तयोस्तथा तथा प्रेम नवीभावमिवाययौ ॥
 गोपालकोऽथ वीवाहकर्तुः संदेशतः पितुः । प्रययौ शीघ्रमावृत्तिं वत्सराजेन याचितः ॥
 सोऽपि वत्सेश्वरो जातु चपलः पूर्वसंगताम् । गुप्तं विरचितां नाम भेजेऽन्तःपुरचारिकाम् ॥
 तद्गोत्रस्खलितो देवीं पादलग्नः प्रसादयन् । लेभे सुभगसाम्राज्यमभिषिक्तस्तदश्रुभिः ॥
 किं च बन्धुमतीं नाम राजपुत्रीं भुजाजिताम् । गोपालकेन प्रहितां कन्यां देव्या उपायनम् ॥
 तथा मञ्जुलिकेयेव नाम्नान्येनैव गोपिताम् । अपरामिव लावण्यजलधेरुद्गतां श्रियम् ॥
 वसन्तकसहायः सन्दृष्टोद्यानलतागृहे । गान्धर्वविधिना गुप्तमुपयेमे स भूपतिः ॥
 तच्च वासवदत्तास्य ददर्श निभृतस्थिता । प्रचुकोप च बद्धा च सा निनाय वसन्तकम् ॥
 ततः प्रवाजिकां तस्याः सखीं पितृकुलागताम् । स सांकृत्यायनीं नाम शरणं शिश्रिये नृपः ॥

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

लावाणको नाम तृतीयो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधी भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

निर्विघ्नविश्वनिर्माणसिद्धये यदनुग्रहम् । मन्ये स वज्रे धातापि तस्मै विघ्नजिते नमः ॥	१
आश्लिष्यमाणः प्रियया शंकरोऽपि यदाज्ञया । उत्कम्पते स भुवनं जयत्यसमसायकः ॥	२
एवं स राजा वत्सेशः क्रमेण सुतरामभूत् । प्राप्तवासवदत्तस्तत्सुखासक्तैकमानसः ॥	३
यौगन्धरायणश्चास्य महामन्त्री दिवानिशम् । सेनापती रुमण्वांश्च राज्यभारमुद्धतुः ॥	४
स कदाचिच्च चिन्तावानानीय रजनौ गृहम् । निजगाद् रुमण्वन्तं मन्त्री यौगन्धरायणः ॥	५
पाण्डवान्वयजातोऽयं वत्सेशोऽस्य च मेदिनी । कुलक्रमागता कृत्स्ना पुरं च गजसाह्वयम् ॥	६
तत्सर्वमजिगीषेण त्यक्तमेतेन भूभृता । इहैव चास्य संजातं राज्यमेकत्र मण्डले ॥	७
स्त्रीमद्यमृगयासक्तो निश्चिन्तो ह्येष तिष्ठति । अस्मासु राज्यचिन्ता च सर्वानेन समर्पिता ॥	८
तद्स्माभिः स्वबुद्धयैव तथा कार्यं यथैव तत् । समप्रपृथिवीराज्यं प्राप्नोत्येव क्रमागतम् ॥	९
एवं कृते हि भक्तिश्च मन्त्रिता च कृता भवेत् । सर्वं च साध्यते बुद्ध्या तथा चैतां कथां शृणु ॥	१०
आसीत्कश्चिन्महासेन इति नाम्ना पुरा नृपः । स चान्येनाभियुक्तोऽभून्नृपेणातिबलीयसा ॥	११
ततः समेत्य सचिवैः स्वकार्यभ्रंशरक्षिभिः । दापितः स महासेनो दण्डं तस्मै किल द्विषे ॥	१२
दत्तदण्डश्च राजासौ मानी भृशमतप्यत । किं मया विहितः शत्रोः प्रणाम इति चिन्तयन् ॥	१३
तेनैव चास्य गुल्मोऽन्तः शोकेन ह्युदपद्यत । गुल्माक्रान्तश्च शोकेन स मुमूर्षुरभून्नृपः ॥	१४
ततस्तदौषधासाध्यं मत्त्वैको मतिमान्भिषक् । मृता ते देव देवीति मिथ्या वक्ति स्म तं नृपम् ॥	१५
तच्छ्रुत्वा सहसा भूमौ पततस्तस्य भूपतेः । शोकावेगेन बलिना स गुल्मः स्वयमस्फुटत् ॥	१६
रोगोत्तीर्णश्चिरं देव्या तथैव च सहेप्सितान् । भोगान्स बुभुजे राजा जिगाय च रिपून्पुनः ॥	१७
तद्यथा स भिषग्बुद्ध्या चक्रे राजहितं तथा । वयं राजहितं कुर्मः साधयामोऽस्य मेदिनीम् ॥	१८
परिपन्थी च तत्रैकः प्रद्योतो मगधेश्वरः । पार्ष्णिग्राहः स हि सदा पश्चात्कोपं करोति नः ॥	१९
तत्तस्य कन्यकारत्नमस्ति पद्मावतीति यत् । तदस्य वत्सराजस्य कृते याचामहे वयम् ॥	२०
छन्नां वासवदत्तां च स्थापयित्वा स्वबुद्धितः । दत्त्वाग्निं वासके ब्रूमो देवी दग्धेति सर्वतः ॥	२१
नान्यथा तां सुतां राज्ञे ददाति मगधाधिपः । एतदर्थं स हि मया प्रार्थितः पूर्वमुक्तवान् ॥	२२
नाहं वत्सेश्वरायैतां दास्याम्यात्माधिकां सुताम् । तस्य वासवदत्तायां स्नेहो हि सुमहानिति ॥	२३
सत्यां देव्यां च वत्सेशो नैवान्यां परिणेष्यति । देवी दग्धेति जातायां ख्यातौ सर्वं तु सेत्स्यति ॥	२४
पद्मावत्यां च लब्धायां संबन्धी मगधाधिपः । पश्चात्कोपं न कुरुते सहायत्वं च गच्छति ॥	२५

वी दिशं जेतुं गच्छामोऽन्याश्च तत्क्रमात् । इत्थं वत्सेश्वरस्यैतां साधयामोऽखिलां भुवम् ॥	२६
गेषु चास्मासु पृथिवीमेष भूपतिः । प्राप्नुयादेव पूर्वं हि दिव्या वागेवमब्रवीत् ॥	२७
मन्त्रिवृषभाद्वचो यौगन्धरायणात् । साहसं चैतदाशङ्क्य रुमण्वास्तमभाषत ॥	२८
पद्मावतीहेतोः क्रियमाणः कदाचन । दोषायास्माकमेव स्यात्तथा ह्यत्र कथां शृणु ॥	२९
राकन्दिका नाम नगरी जाह्नवीतटे । तस्यां मौनव्रतः कश्चिदासीत्प्रब्राजकः पुरा ॥	३०
भेक्षाशनोऽनेकपरिव्राट्परिवारितः । आस्त देवकुलस्यान्तर्मठिकायां कृतस्थितिः ॥	३१
जातु भिक्षार्थमेकस्य वणिजो गृहे । स ददर्श शुभां कन्यां भिक्षामादाय निर्गताम् ॥	३२
द्भुतरूपां तां स कामवशगः शठः । हा हा कष्टमिति स्माह वणिजस्तस्य शृण्वतः ॥	३३
क्षिञ्च ततो जगाम निलयं निजम् । ततस्तं स वणिग्गत्वा रहः पप्रच्छ विस्मयात् ॥	३४
मकस्मात्त्वं मौनं त्यक्तवोक्तवानिति । तच्छ्रुत्वा वणिजं तं च परिव्राडेवमब्रवीत् ॥	३५
मं कन्या ते विवाहोऽस्या यदा भवेत् । तदा ससुतदारस्य क्षयः स्यात्तव निश्चितम् ॥	३६
क्षय दुःखं मे जातं भक्तो हि मे भवान् । तेनैवमुक्तवानस्मि त्यक्त्वा मौनं भवत्कृते ॥	३७
न्यका नक्तं मञ्जूषायां निवेशिता । उपरि न्यस्तदीपायां गङ्गायां क्षिप्यतां त्वया ॥	३८
तिपद्यैतद्गत्वा सोऽथ वणिग्भयात् । नक्तं चक्रे तथा सर्वं निर्विमर्शा हि भीरवः ॥	३९
ऽपि तत्कालमुवाचानुचरान्निजान् । गङ्गां गच्छत तत्रान्तर्वहन्तीं यां च पश्यथ ॥	४०
मं मञ्जूषां गुप्तमानयतेह ताम् । उद्घाटनीया न च सा श्रुतेऽप्यन्तर्ध्वनाविति ॥	४१
गता यावद्गङ्गां न प्राप्नुवन्ति ते । राजपुत्रः किमप्येकस्तावत्तस्यामवातरत् ॥	४२
वणिजा क्षिप्तां मञ्जूषां वीक्ष्य दीपतः । भृत्यैरानाय्य सहसा कौतुकादुदघाटयत् ॥	४३
न्तः कन्यां तां हृदयोन्मादकारिणीम् । उपयेमे च गान्धर्वविधिना तां च तत्क्षणम् ॥	४४
मं च गङ्गायां तथैवोर्ध्वस्थदीपिकाम् । कृत्वा तत्याज निःक्षिप्य घोरं वानरमन्तरे ॥	४५
स्मन्संप्राप्तकन्यारत्ने नृपात्मजे । आययुस्तस्य चिन्वन्तः शिष्याः प्रब्राजकस्य ते ॥	४६
व मञ्जूषां गृहीत्वा तस्य चान्तिकम् । निन्युः प्रब्राजकस्यैनां सोऽथ हृष्टो जगाद तान् ॥	४७
॥धये मन्त्रमादायैतामिहोपरि । अधस्तूष्णीं च युष्माभिः शयितव्यमिमां निशाम् ॥	४८
तां स मञ्जूषामारोप्य मठिकोपरि । स परिव्राड्विवृतवान्वाणिक्कन्याभिलाषुकः ॥	४९
॥ निर्गत्य वानरो भीषणाकृतिः । तमभ्यधावत्स्वकृतो मूर्तिमानिव दुर्नयः ॥	५०
शनैर्नासां नखैः कर्णौ च तत्क्षणम् । चिच्छेद पापस्य कर्पिर्निग्रहज्ञ इव क्रुधा ॥	५१
य स ततः परिव्राडवतीर्णवान् । यत्नस्तम्भितहासाश्च शिष्यास्तं ददृशुस्तदा ॥	५२
व तत्सर्वं जहास सकलो जनः । ननन्द स वणिक्सा च तत्सुता प्राप्तसत्पतिः ॥	५३
त हास्यत्वं गतः प्रब्राजकस्तथा । व्याजप्रयोगस्यासिद्धौ वयं गच्छेम जातुचित् ॥	५४
विरहो राज्ञो वासवदत्तया । एवं रुमण्वतोक्तः सन्नाह यौगन्धरायणः ॥	५५
सिद्धिः स्यादनुद्योगे च निश्चितम् । राजनि व्यसनिन्येतन्नश्येदपि यथास्थितम् ॥	५६
त्रेताख्यातिरस्माकं चान्यथा भवेत् । स्वामिसंभावनायाश्च भवेम व्यभिचारिणः ॥	५७
राज्ञो हि प्रज्ञोपकरणं मता । सचिवः को भवेत्तेषां कृते वाप्यथवाकृते ॥	५८
सेद्वेस्तु तत्प्रज्ञैवार्थसाधनम् । त एव चेन्निरुत्साहाः श्रियो दत्तो जलाञ्जलिः ॥	५९
गुञ्जण्डमहासेनाद्विशङ्कसे । स सपुत्रश्च देवी च वचः कुरुत एव मे ॥	६०
वीराणां धुर्यं यौगन्धरायणम् । प्रमादशङ्किहृदयो रुमण्वान्पुनरब्रवीत् ॥	६१
योगार्त्या सविवेकोऽपि बाध्यते । किं पुनर्वत्सराजोऽयमत्र चैतां कथां शृणु ॥	६२
॥ख्यो राजा मतिमतां वरः । आवस्तीति पुरी तस्य राजधानी बभूव च ॥	६३
मिभवद्वणिगेको महाधनः । तस्योदपद्यतानन्यसदृशी दुहिता किल ॥	६४

उन्मादिनीति नाम्ना च कन्यका सापि पप्रथे । उन्माद्यति यतस्तस्या रूपं दृष्ट्वाखिलो जनः ॥
 ततयेयमनावेद्य राज्ञे देया कचिन्न मे । स हि कुप्येदिति पिता तस्याः सोऽचिन्तयद्वणिक् ॥
 ततश्च गत्वा राजानं देवसेनं व्यजिज्ञपत् । देवास्ति कन्यारत्नं मे गृह्यतामुपयोगि चेत् ॥
 तच्छ्रुत्वा व्यसृजद्राजा सोऽथ प्रत्ययितान्द्विजान् । गत्वा सुलक्षणा सा वा न वेत्यालोच्यतामिति ।
 तथेति ते द्विजा गत्वा तां दृष्ट्वैव वणिकसुताम् । उन्मादिनीं ययुः क्षोभं सद्यः संजातमन्मथाः ॥
 राजास्यां परिणीतायामेतदेकमनास्यजेत् । राजकार्याणि नश्येच्च सर्वं तस्मात्किमेतया ॥
 इति च प्रकृतिं प्राप्ता द्विजाः संमन्थ्य ते गताः । कुलक्षणा सा कन्येति मिथ्या राजानमब्रुवन् ॥
 ततो राज्ञा परित्यक्तां स तामुन्मादिनीं वणिक् । तत्सेनापतये प्रादादन्तर्जातविमाननाम् ॥
 भर्तृवेश्मनि हर्म्यस्था साथ जातु तमागतम् । राजानं तेन मार्गेण बुद्ध्वात्मानमदर्शयत् ॥
 दृष्ट्वैव च स तां राजा जगत्संमोहनौषधिम् । प्रयुक्तामिव कामेन जातोन्माद् इवाभवत् ॥
 गत्वा स्वभवनं ज्ञात्वा तां च पूर्वावधीरिताम् । उन्मता ज्वरसंतापपीडां गाढमवाप सः ॥
 सा दासी न परस्त्रीति गृह्यतां यदि वाप्यहम् । त्यजामि तां देवकुले स्वीकरोतु ततः प्रभुः ॥
 इति तेन च तद्गर्त्रा स्वसेनापतिना ततः । अभ्यर्च्यमानो यत्नेन जगादैवं स भूपतिः ॥
 नाहं परस्त्रीमादास्ये त्वं वा त्यक्ष्यसि तां यदि । ततो नङ्घयति ते धर्मो दण्ड्यो मे च भविष्यसि ।
 तच्छ्रुत्वा मन्त्रिणोऽन्ये च तूष्णीमासन्स च क्रमात् । स्मरज्वरेण तेनैव नृपः पञ्चत्वमाययौ ॥
 एवं स राजा नष्टोऽभूद्दीरोऽप्युन्मादिनीं विना । विना वासवदत्तां तु वत्सराजः कथं भवेत् ॥
 एतद्गमणवतः श्रुत्वा पुनर्यौगन्धरायणः । उवाच सहाये क्लेशो राजभिः कार्यदर्शिभिः ॥
 रावणोच्छिन्नतये देवैः कृत्वा युक्तिं वियोजितः । सीतादेव्या न किं रामो विषेहे विरहव्यथाम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा च भूयोऽपि रुमण्वानभ्यभाषत । ते हि रामादयो देवास्तेषां सर्वसहं मनः ॥
 असहं तु मनुष्याणां तथा च श्रूयतां कथा । अस्तीह बहुरत्नाढ्या मथुरेति महापुरी ॥
 तस्यामभूद्वणिक्पुत्रः कोऽपि नाम्ना यद्भ्रुकः । तस्य चाभूत्प्रिया भार्या तदेकावद्धमानसा ॥
 तथा सह वसन्सोऽथ कदाचित्कार्यगौरवात् । द्वीपान्तरं वणिकपुत्रो गन्तुं व्यवसितोऽभवत् ॥
 तद्गार्यापि च तेनैव सह गन्तुमिषेष सा । स्त्रीणां भवानुरक्तं हि विरहासहनं मनः ॥
 ततः स च वणिकपुत्रः प्रतस्थे कृतमङ्गलः । न च तां सह जग्राह भार्या कृत्प्रसाधनाम् ॥
 साथ तं प्रस्थितं पश्चात्पश्यन्ती साश्रुलोचना । अतिष्ठत्प्राङ्गणद्वारकवाटान्तविलम्बिनी ॥
 गते दृष्टिपथात्तस्मिन्सा वियोगासहा ततः । निर्यातुं नाशकन्मुग्धा प्राणास्तस्या विनिर्ययुः ॥
 तद्बुद्ध्वा च वणिकपुत्रः प्रत्यावृत्त्य च तत्क्षणम् । ददर्श विह्वलां कान्तामेतामुत्क्रान्तजीविताम् ॥
 सुन्दरापाण्डुरच्छायां विलोलालकलाञ्छनाम् । भुवि चान्द्रमसीं लक्ष्मीं दिवः सुप्तच्युतामिव ॥
 अङ्गे कृत्वा च तां सद्यः क्रन्दतस्तस्य निर्ययुः । शोकाग्निज्वलिताद्देहाद्भ्रुतं भीता इवासवः ॥
 एवमन्योन्यविरहाहंपती तौ विनेशतुः । अतोऽस्य राज्ञो देव्याश्च रक्ष्यान्योन्यवियोगिता ॥
 इत्युक्त्वा विरते तस्मिन्बद्धाशङ्के रुमण्वति । जगाद् धैर्यजलधिर्धीमान्यौगन्धरायणः ॥
 मयैतन्निश्चितं सर्वं कार्याणि च महीभृताम् । भवन्त्येवंविधान्येव तथा चात्र कथां शृणु ॥
 उज्जयिन्यामभूत्पूर्वं पुण्यसेनाभिधो नृपः । स जातु बलिनान्येन राज्ञा गत्वाभ्ययुज्यत ॥
 अथ तन्मन्त्रिणो धीरास्तमरिं वीक्ष्य दुर्जयम् । मिथ्या राजा मृत इति प्रवादं सर्वतो व्यधुः ॥
 प्रच्छन्नं स्थापयामासुः पुण्यसेनं नृपं च ते । अन्यं कंचिदधाक्षुश्च राजार्हविधिना शवम् ॥
 अराजकानामधुना भव राजा त्वमेव नः । इति दूतमुखेनाथ तमरिं जगदुश्च ते ॥
 तथेत्युक्तवतस्तस्य रिपोस्तुष्टस्य ते ततः । मिलित्वा सैन्यसहिताः कटकं विभिदुः क्रमात् ॥
 भिन्ने च सैन्ये राजानं पुण्यसेनं प्रकाश्य तम् । ते संप्राप्तबलाः शत्रुं तं निजघ्नुः स्वमन्त्रिणः ॥
 ईदंशि राजकार्याणि भवन्ति तदिदं वयम् । देवीदाहप्रवादेन कार्यं धैर्येण कुर्महे ॥

ज्येष्ठान्तिकगता माता मन्तव्येयं कनीयसा । ज्येष्ठेन च स्नुषा ज्ञेया कनिष्ठान्तिकवर्तिनी ॥	१४३
इत्येतन्मद्वचो राजंस्तव ते प्रपितामहाः । तथेति प्रत्यपद्यन्त कल्याणकृतबुद्धयः ॥	१४४
ते च मे सुहृदोऽभूवंस्तप्रीत्या चाहमागतः । त्वां द्रष्टुमिह वत्सेश तदिदं शृणु वच्मि ते ॥	१४५
यथैतन्मे कृतं वाक्यं कुर्यास्त्वं मन्त्रिणां तथा । अचिरेण च कालेन महतीमृद्धिमाप्स्यसि ॥	१४६
कंचित्कालं च दुःखं ते भविष्यति न च त्वया । तत्रातिमोहः कर्तव्यः सुखान्तं भविता हि तत् ॥	१४७
सम्यगेवमभिधाय तत्क्षणं वत्सराजमुदयस्य भाविनः ।	
भङ्गिसूचनविधौ विशारदो नारदो मुनिरदर्शनं ययौ ॥	१४८
सर्वे च तस्य वचसा मुनिपुंगवस्य यौगन्धरायणमुखाः सचिवास्ततस्ते ।	
संभाव्य सिद्ध्युदयमात्मचिकीर्षितस्य संपादनाय सुतरां जगद्गुः प्रयत्नम् ॥	१४९
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।	

द्वितीयस्तरङ्गः ।

ततः पूर्वोक्त्या युक्त्या वत्सराजं सवल्लभम् । यौगन्धरायणाद्यास्ते निन्युर्लावाणकं प्रति ॥	१
स राजा प्राप तं देशं सैन्यघोषेण मूर्च्छता । अभिवाञ्छितसंसिद्धिं वदन्तीमिव मन्त्रिणाम् ॥	२
तत्र प्राप्तं विदित्वा च वत्सेशं सपरिच्छदम् । अवस्कन्दभयाशङ्की चकम्पे मगधेश्वरः ॥	३
यौगन्धरायणोपान्तं सद्बुद्धिर्विससर्ज च । स दूतं सोऽपि सन्मन्त्री कार्यज्ञोऽभिननन्द तम् ॥	४
वत्सेश्वरोऽपि निवसंस्तस्मिन्देशे दवीयसीम् । आखेटकार्थमटवीमटति स्म दिने दिने ॥	५
एकस्मिन्दिवसे तस्मिन्नाजन्याखेटकं गते । कर्तव्यसंविदं कृत्वा गोपालकसमन्वितः ॥	६
यौगन्धरायणो धीमान्सरुमण्वद्वसन्तकः । देव्या वासवदत्ताया विजने निकटं ययौ ॥	७
तत्र तां राजकार्येऽत्र साहाय्ये तत्तदुक्तिभिः । प्रह्वामभ्यर्थयामास भ्रात्रा पूर्वं प्रबोधिताम् ॥	८
सानुमेने च विरहच्छेशदायि तदात्मनः । किं नाम न सहन्ते हि भर्तृभक्ताः कुलाङ्गनाः ॥	९
ततस्तां ब्राह्मणीरूपां देवीं यौगन्धरायणः । स चकार कृती दत्त्वा योगं रूपविवर्तनम् ॥	१०
वसन्तकं च कृतवान्काणं बहुकरूपिणम् । आत्मना च तथैवाभूत्स्यविरब्राह्मणाकृतिः ॥	११
तथारूपां गृहीत्वाथ तां देवीं स महामतिः । वसन्तकसखः स्वैरं प्रतस्थे मगधान्प्रति ॥	१२
तथा वासवदत्ता सा स्वगृहान्निर्गता सती । अगाञ्चित्तेन भर्तारं पन्थानं वपुषा पुनः ॥	१३
तन्मन्दिरमथादीप्य दहनेन रुमण्वता । हा हा वसन्तकयुता देवी दग्धेत्यघोष्यत ॥	१४
तथा च दहनाक्रन्दौ समं तत्रोदतिष्ठताम् । शनैः शशाम दहनो न पुनः क्रन्दितध्वनिः ॥	१५
यौगन्धरायणः सोऽथ सह वासवदत्ताया । वसन्तकेन च प्राप मगधाधिपतेः पुरम् ॥	१६
तत्रोद्यानगतां दृष्ट्वा समं ताभ्यामुपाययौ । पद्मावतीं राजसुतां वार्यमाणोऽपि रक्षिभिः ॥	१७
पद्मावत्याश्च दृष्ट्वैव ब्राह्मणीरूपधारिणीम् । देवीं वासवदत्तां तां दृशोः प्रीतिरजायत ॥	१८
सा रक्षिणो निषिध्यैव ततो यौगन्धरायणम् । आनाययद्राजकन्या ब्राह्मणाकृतिमन्तिकम् ॥	१९
पप्रच्छ च महाब्रह्मन्का ते बाला भवत्यसौ । किमर्थमागतोऽसीति सोऽपि तां प्रत्यभाषत ॥	२०
इयमावन्तिका नाम राजपुत्रि सुता मम । अस्याश्च भर्ता व्यसनी त्यक्त्वेमां कुत्रचिद्रुतः ॥	२१
तदेतां स्थापयाम्यद्य तव हस्ते यशस्विनि । यावत्तमानयाम्यस्या गत्वान्विष्याचिरात्पतिम् ॥	२२
भ्राता काणबदुश्चायमिहैवास्याः समीपगः । तिष्ठत्वेकाकिनीभावदुःखं येन न यात्यसौ ॥	२३
इत्युक्त्वा राजतनयामङ्गीकृतवचास्तया । तामामन्त्र्य स सन्मन्त्री द्रुतं लावाणकं ययौ ॥	२४
ततो वासवदत्तां तां स्थितामावन्तिकाख्यया । वसन्तकं चानुगतं तं काणबदुरूपिणम् ॥	२५
सहादाय कृतोदारसत्कारा स्नेहशालिनी । पद्मावती स्वभवनं विवेश बहुकौतुकम् ॥	२६
तत्र वासवदत्ता च प्रविष्टा चित्रभित्तिषु । पश्यन्ती रामचरिते सीतां सेहे निजव्यथाम् ॥	२७

आकृत्या सौकुमार्येण शयनाशनसौष्टवैः । शरीरसौरभेणापि नीलोत्पलसुगन्धिना ॥	२८
तामुत्तमां विनिश्चित्य महाहैरात्मनः समैः । पद्मावती यथाकाममुपचारैरुपाचरत् ॥	२९
अचिन्तयच्च काप्येषा छत्रा नूनमिह स्थिता । गूढा किं द्रौपदी नासीद्विराटवसताविति ॥	३०
अथ वासवदत्तास्याश्चक्रे देव्याः प्रसङ्गतः । अम्बानमालातिलकौ वत्सेशात्पूर्वशिक्षितौ ॥	३१
तद्भूषितां च दृष्ट्वा तां माता पद्मावती रहः । पप्रच्छ मालातिलकौ केनेमौ निर्मिताविति ॥	३२
ऊचे पद्मावती चैनामत्र मन्मन्दिरे स्थिता । काचिदावन्तिका नाम तया कृतमिदं मम ॥	३३
तच्छ्रुत्वा सा बभाषे तां माता पुत्रि न तर्हि सा । मानुषी कापि देवी सा यस्या विज्ञानमीदृशम् ॥	३४
देवता मुनयश्चापि वञ्चनार्थं सतां गृहे । तिष्ठन्त्येव तथा चैतामत्र पुत्रि कथां शृणु ॥	३५
बभूव कुन्तिभोजाख्यो राजा तस्यापि वेश्मनि । आगत्य तस्थौ दुर्वासा वञ्चनैकरसो मुनिः ॥	३६
स तस्य परिचर्यार्थं राजा कुन्तीं निजां सुताम् । आदिदेश मुनिं सापि यत्नेनोपचचार तम् ॥	३७
एकदा स मुनिः कुन्तीं जिज्ञासुः सन्नभाषत । परमान्नं पचेः शीघ्रं स्नात्वा यावदुपैम्यहम् ॥	३८
इत्युक्त्वा त्वरितं स्नात्वा स चर्षिर्भोक्तुमाययौ । कुन्ती तदन्नपूर्णां च तस्मै पात्रीमदौक्यत् ॥	३९
अतितप्तेन चान्नेन ज्वलन्तीभिव तां मुनिः । मत्वा हस्तग्रहायोग्यां कुन्त्या पृष्ठे दृशं ददौ ॥	४०
सापि पृष्ठेन तां पात्रीं दधौ लब्धाज्ञया मुनेः । ततः स बुभुजे स्वेच्छं कुन्तीपृष्ठं त्वदद्यत ॥	४१
दह्यमानापि गाढं सा यत्तथाविकारिणी । तेन तुष्टो मुनिर्मुक्त्वा ददौ तस्यास्ततो वरम् ॥	४२
इत्यासीत्स मुनिस्तत्र तदेषावन्तिकापि ते । तद्वदेव स्थिता कापि तत्त्वमाराधयेरिमाम् ॥	४३
इति मानुर्मुखाच्छ्रुत्वा पद्मावत्यन्यरूपिणीम् । तत्र वासवदत्तां तां सुतरां बह्वमन्यत ॥	४४
सापि वासवदत्तात्र निजनाथविनाकृता । तस्थौ विधुरविच्छाया निशीथस्थेव पद्मिनी ॥	४५
वसन्तकविकाराश्च ते ते बालोचिता मुहुः । मुखे तस्या वियोगिन्याः स्मितस्यावसरं ददुः ॥	४६
अत्रान्तरेऽतिदूरासु भ्रान्त्वाखेटकभूमिषु । वत्सराजश्चिरादागात्सायं लावाणकं पुनः ॥	४७
भस्मीकृतमपश्यच्च तत्रान्तःपुरमग्निना । देवीं दग्धां च शुश्राव मन्त्रिभ्यः सवसन्तकाम् ॥	४८
श्रुत्वैव चापतद्भूमौ मोहेन हृतचेतनः । तद्दुःखानुभवक्लेशमपाकर्तुमिवेच्छता ॥	४९
क्षणञ्च लब्धसंज्ञः सञ्ज्वाल हृदये शुचा । आविष्ट इव तन्नस्थदेवीदाहेक्षणाम्निना ॥	५०
विलपन्नथ दुःखार्तो देहत्यागैकसंमुखः । क्षणान्तरे स नृपतिः संस्मृत्यैतदचिन्तयत् ॥	५१
विद्याधराधिपः पुत्रो देव्यास्तस्या भविष्यति । एतन्मे नारदमुनिर्वक्ति स्म न च तन्मृषा ॥	५२
कंचित्कालं च दुःखं मे तेनैव मुनिनोदितम् । गोपालकस्य चैतस्य शोकः स्वल्प इवेक्ष्यते ॥	५३
यौगन्धरायणादीनां न चैषामतिदुःखिता । दृश्यते तेन जाने सा देवी जीवेत्कथंचन ॥	५४
इयं किमपि नीतिस्तु प्रत्युक्ता मन्त्रिभिर्भवेत् । अतो मम भवेज्जातु तया देव्या समागमः ॥	५५
तत्पश्याम्यत्र पर्यन्तमित्यालोच्य स भूपतिः । निदधे हृदये धैर्यं बोध्यमानश्च मन्त्रिभिः ॥	५६
गोपालकश्च संदिश्य तद्यथावस्तु तत्क्षणम् । प्रजिघाय ततश्चारं धृतिहेतोरलक्षितम् ॥	५७
एवं गते स्ववृत्तान्ते लावाणकगतैस्तदा । गत्वा मगधराजाय चारैः सर्वं निवेदितम् ॥	५८
स तद्दुःखैव कालज्ञो वत्सराजाय तां सुताम् । दातुं पद्मावतीमैच्छत्पूर्वं तन्मन्त्रिमार्गिताम् ॥	५९
ततो दूतमुखेनैवमर्थं वत्सेश्वराय सः । यौगन्धरायणायापि संदिदेश यथेप्सितम् ॥	६०
यौगन्धरायणोक्त्या च वत्सेशोऽङ्गीचकार तत् । प्रच्छादितैतदर्थं स्याद्देवी जातिविति चिन्तयन् ॥	६१
ततो लग्नं विनिश्चित्य तूर्णं यौगन्धरायणः । तस्मै मगधराजाय प्रतिदूतं व्यसर्जयत् ॥	६२
त्वदिच्छाङ्गीकृतास्माभिस्तदितः सप्तमे दिने । पद्मावतीविवाहाय वत्सेशोऽत्रागमिष्यति ॥	६३
शीघ्रं वासवदत्तां च येनासौ विस्मरिष्यति । इति चास्मै महामन्त्री संदिदेश स भूश्रुते ॥	६४
प्रतिदूतः स गत्वा च यथासंदिष्टमभ्यधात् । ततो मगधराजाय स चाप्यभिननन्द तम् ॥	६५
ततः स दुहितृत्सेहनिजेच्छाविभवोचितम् । विवाहोत्सवसंभारं चकार मगधेश्वरः ॥	६६

सा चाभीष्टवरश्रुत्या मुदं पद्मावती ययौ । प्राप वासवदत्ता च तद्द्वार्ताकर्णनाच्छुचम् ॥	६७
सा वार्ता कर्णमागत्य तस्या वैवर्ण्यदायिनी । प्रच्छन्नवासवैरूप्यसाहायकमिवाकरोत् ॥	६८
इत्थं मित्रीकृतः शत्रुर्न च भर्तान्यथा त्वयि । वसन्तकोक्तिरित्यस्याः सखीव विदधे धृतिम् ॥	६९
अथासन्नविवाहायाः पद्मावत्या मनस्विनी । अम्लानमालातिलकौ दिव्यौ भूयश्चकार सा ॥	७०
ततो वत्सेश्वरस्तत्र संप्राप्ते सप्तमेऽहनि । ससैन्यो मन्त्रिभिः साकं परिणेतुं किलाययौ ॥	७१
मनसापि तदुद्योगं विरही स कथं स्पृशेत् । देवीं लभेय तामेवमित्याशा न भवेद्यदि ॥	७२
प्रत्युद्ययौ च तं सद्यः सानन्दो मगधेश्वरः । प्रजानेत्रोत्सवं चन्द्रमुदयस्थमिवाभुधिः ॥	७३
विवेशाथ स वत्सेशो मगधाधिपतेः पुरम् । समन्तात्पौरलोकस्य मानसं च महोत्सवः ॥	७४
विरहक्षामवपुषं मनःसंमोहदायिनम् । ददृशुस्तत्र नार्यस्तं रतिहीनमिव स्मरम् ॥	७५
प्रविश्य मगधेशस्य वत्सेशोऽप्यथ मन्दिरम् । सनाथं पतिवत्नीभिः कौतुकागारमाययौ ॥	७६
तत्र पद्मावतीमन्तर्ददर्श कृतकौतुकाम् । स राजा पूर्णवक्त्रेन्दुजितपूर्णेन्दुमण्डलाम् ॥	७७
तस्याश्च मालातिलकौ दिव्यावालोक्त्य तौ निजौ । एतौ कुतोऽस्या इत्येवं विममर्श स भूपतिः ॥	७८
ततः स वेदीमारुह्य तस्या जग्राह यत्करम् । तदेवारम्भतां प्राप तस्य पृथ्व्याः करग्रहे ॥	७९
प्रियवासवदत्तोऽयमिदं शक्नोति नेक्षितुम् । इतीव वेदीधूमोऽस्य बाष्पेण पिदधे दृशौ ॥	८०
अग्निप्रदाक्षिणे ताम्रं तदा पद्मावतीमुखम् । विज्ञातभर्त्रभिप्रायं कोपाकुलमिवावभौ ॥	८१
मुमोच स कृतोद्वाहः कराद्वत्सेश्वरो वधुम् । न तु वासवदत्तां तां तत्याज हृदयात्क्षणम् ॥	८२
ततस्तथा ददौ तस्मै रत्नानि मगधाधिपः । निर्दुग्धरत्नरिक्तेव पृथिवी बुबुधे यथा ॥	८३
साक्षीकृत्य च तत्कालमग्निं यौगन्धरायणः । अद्रोहप्रत्ययं राज्ञो मगधेशमकारयत् ॥	८४
प्रदत्तवस्त्राभरणः प्रगीतवरचारणः । प्रनृत्तवरनारीकः प्रससार महोत्सवः ॥	८५
उदयापेक्षिणी पत्युः सुप्तेवालक्षितस्थिता । तदा वासवदत्ताभूद्दिवा कान्तिरिवैन्दवी ॥	८६
अन्तःपुरमुपायाते राज्ञि वत्सेश्वरे ततः । देवीसंदर्शनाशङ्की कृती यौगन्धरायणः ॥	८७
मन्त्रभेदभयादेवं मगधेश्वरमभ्यधात् । अद्यैव नाथ वत्सेशः प्रयाति त्वद्गृहादिति ॥	८८
तथेत्यङ्गीकृतं तेन तमेवार्थं तदैव सः । व्यजिज्ञपद्वत्सराजं सोऽपि तच्छ्रुद्धे तथा ॥	८९
अथोच्चाल वत्सेशो भुक्तपीतपरिच्छदः । मन्त्रिभिः सममादाय वधूं पद्मावतीं ततः ॥	९०
पद्मावत्या विस्मृष्टं च सुखमारुह्य वाहनम् । तथैव च समादिष्टैस्तन्महत्तरकैः सह ॥	९१
आगाद्वासवदत्तापि गुप्तं सैन्यस्य पृष्ठतः । कृतरूपविवर्तं तं पुरस्कृत्य वसन्तकम् ॥	९२
ऋमाह्लावाणकं प्राप्य वत्सेशो वसतिं निजाम् । प्रविवेश समं वध्वा देवीचित्तं तु केवलः ॥	९३
एत्य वासवदत्तापि सा गोपालकमन्दिरम् । विवेशाथ निशीथे च परिस्थाप्य महत्तरान् ॥	९४
तत्र गोपालकं दृष्ट्वा भ्रातरं दर्शितादरम् । कण्ठे जग्राह रुदती बाष्पव्याकुललोचनम् ॥	९५
तत्क्षणे स्थितसंविच्च तत्र यौगन्धरायणः । आययौ सरुमण्वत्कस्तया देव्या कृतादरः ॥	९६
सोऽस्याः प्रोत्साहविश्लेषदुःखं यावज्जपोहति । तावत्पद्मावतीपार्श्वं प्रययुस्ते महत्तराः ॥	९७
आगतावन्तिका देवि किमप्यस्मान्विहाय तु । प्रविष्टा राजपुत्रस्य गृहं गोपालकस्य सा ॥	९८
इति पद्मावती सा तैर्विज्ञप्ता स्वमहत्तरैः । वत्सेश्वराग्रे साशङ्का तानेवं प्रत्यभाषत ॥	९९
गच्छतावन्तिकां ब्रूथ निःक्षेपस्वं हि मे स्थिता । तदत्र किं ते यत्राहं तत्रैवागम्यतामिति ॥	१००
तच्छ्रुत्वा तेषु यातेषु राजा पद्मावतीं रहः । पप्रच्छ मालातिलकौ केनेमौ ते कृताविति ॥	१०१
सावोचदथ मद्गृहे न्यस्ता विप्रेण केनचित् । आवन्तिकाभिधा यैषा तस्याः शिल्पमिदं महत् ॥	१०२
तच्छ्रुत्वैव च वत्सेशो गोपालगृहमाययौ । नूनं वासवदत्ता सा भवेदत्रेति चिन्तयन् ॥	१०३
प्रविवेश च गत्वा तद्द्वारस्थितमहत्तरम् । अन्तस्थदेवीगोपालमन्त्रिद्वयवसन्तकम् ॥	१०४
तत्र वासवदत्तां तां ददर्श प्रोषितागताम् । उपप्लवविनिर्मुक्तां मूर्तिं चान्द्रमसीमिव ॥	१०५

स शोकविषविह्वलः । कम्पो वासवदत्ताया हृदये तूदपद्यत ॥	१०६
मौ गात्रैर्धिरहपाण्डुरैः । विललाप च निन्दन्ती तदाचरितमात्मनः ॥	१०७
लोकदीनौ रुदतुस्तथा । यौगन्धरायणोऽप्यासीद्वाप्यधौतमुखो यथा ॥	१०८
पृत्वा काले कोलाहलं तदा । पद्मावत्यापि तत्रैव साकुला तमुपाययौ ॥	१०९
च राजवासवदत्तयोः । तुल्यावत्यैव साप्यासीत्स्त्रिगधमुग्धा हि सत्स्त्रियः ॥	११०
कार्यं भर्तृदुःखप्रदायिना । इति वासवदत्ता च जगाद् रुदती मुहुः ॥	१११
त्तव साम्राज्यकाङ्क्षिणा । कृतमेतन्मया देव देव्या दोषो न कश्चन ॥	११२
येव प्रवासे शीलसाक्षिणी । इत्युवाचाथ वत्सेशं धीरो यौगन्धरायणः ॥	११३
प्रावस्याः शुद्धिप्रकाशने । इति पद्मावती तत्र जगादाभत्सराशया ॥	११४
यत्कृते सुमहानयम् । सोढो देव्यापि हि क्लेश इति राजाप्यभाषत ॥	११५
मे राज्ञो हृदयशुद्धये । इति वासवदत्ता च वभाषे वदन्निश्चया ॥	११६
दुर्यो धीमान्यौगन्धरायणः । आचम्य प्राङ्मुखः शुद्ध इति वाचमुदैरयत् ॥	११७
देवी शुद्धिमती यदि । भूत भो लोकपालास्तत्र चेद्देहं त्यजाम्यहम् ॥	११८
तस्मिन्देव्या वागुद्भूयिषम् । धन्यस्त्वं नृपते यस्य मन्त्री यौगन्धरायणः ॥	११९
च भार्या प्राग्जन्मदेवता । न दोषः कश्चिदेतस्या इत्युक्त्वा वागुपारमत् ॥	१२०
तन्मुखरिताखिलदिग्बिभागमामन्द्रनूतनघनाघनगर्जितश्रि ।	
प्राश्च सुचिरं विहृताभितापाः सर्वेऽपि ते स्फुटविडम्बितनीलकण्ठाः ॥	१२१
गोपालकसहितोऽपि च राजा यौगन्धरायणाचरितम् ।	
स्तौति सा वत्सराजो मेने पृथ्वीं च हस्तगताम् ॥	१२२
दधदथ नृपतिः स मूर्तिमयौ निकटगतं रतिनिर्वृती इवोभे ।	
अनुदिनमहवासमानुगमे निजदयिते परमुत्सवं वभार ॥	१२३
त महाकाव्यशोभदेवभद्रविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके द्वितीयखण्डः ।	

तृतीयखण्डः ।

शुः सह वासवदत्तया । पद्मावत्या च संसक्तपानलीलो विविक्ताः ॥	१
सरुमण्वद्वसन्तकम् । यौगन्धरायणं ताश्च चक्रे विन्मम्भिणीः कथाः ॥	२
प्रसङ्गे च महीपतिः । सर्वेषु तेषु शृण्वत्सु कथामेतामवर्णयत् ॥	३
म राजा परमवैष्णवः । अभूद्भूवीव नाकेऽपि यस्याप्रतिहृता गतिः ॥	४
गतु तं ददर्श किलाप्सराः । उर्वशी नाम कामस्य मोहनास्त्रमिवापरम् ॥	५
सा तथा हतचेतना । यथा सभयरम्भादिसखीचेतांस्येकम्पयत् ॥	६
लावण्यरसनिर्झरिणीं नृपः । यत्र प्राप परिष्वङ्गं तृपाक्रान्तो मुमुर्छ तन् ॥	७
हरिः श्रीरामबुधिस्थितः । नारदाख्यं मुनिवरं दर्शनार्थमुपागतम् ॥	८
गतीं राजा पुरुरवाः । उर्वशीहृत्तचित्तः सन्निश्चतो विरहनिःसहः ॥	९
न बोधयित्वा शतक्रतुम् । दापय त्वरितं तस्मै राज्ञे तामुर्वशीं मुने ॥	१०
ता तथेत्यागत्य नारदः । प्रबोधय तं तत्राभूतं पुरुरवसमप्रवीन् ॥	११
तन्प्रहितोऽस्मीह विष्णुना । स हि निर्व्याजभक्तानां नैवापदमुपैक्षते ॥	१२
थ स पुरुरवसा सह । जगाम देवराजस्य निकटं नारदो मुनिः ॥	१३
निवेद्य प्रणतात्मने । उर्वशीं दापयामास स पुरुरवसे ततः ॥	१४
र्जविचरणं दिवः । उर्वश्यास्तु तदेवासीन्मृतसंजीवनीपथम् ॥	१५

अथाजगाम भूलोकं तामादाय पुरुरवाः । स्वर्धूदर्शनाश्चर्यमर्पयन्मर्त्यचक्षुषाम् ॥	१६
ततोऽनपायिनौ तौ द्वावुर्वशी च नृपश्च सः । अन्योन्यदृष्टिपाशेन निबद्धाविव तस्थुः ॥	१७
एकदा दानवैः साकं प्राप्तयुद्धेन वज्रिणा । साहायकार्यमाहूतो ययौ नाकं पुरुरवाः ॥	१८
तत्र तस्मिन्हते मायाधरनाग्रसुराधिपे । प्रनृत्तस्वर्धूसार्थः शक्रस्याभवदुत्सवः ॥	१९
ततश्च रम्भां नृत्यन्तीमाचार्यं तुम्बरौ स्थिते । चलिताभिनयां दृष्ट्वा जहास स पुरुरवाः ॥	२०
जाने दिव्यमिदं नृत्तं किं त्वं जानासि मानुष । इति रम्भापि तत्कालं सासूर्यं तमभाषत ॥	२१
जानेऽहमुर्वशीसङ्गात्तद्यद्वेत्ति न तुम्बुरुः । युष्मद्गुरुरपीत्येनामुवाचाथ पुरुरवाः ॥	२२
तच्छ्रुत्वा तुम्बुरुः क्रोपात्तस्मै शापमथादिशत् । उर्वश्या ते वियोगः स्यादा कृष्णाराधनादिति ॥	२३
श्रुतशापश्च गत्वैव तमुर्वश्यै पुरुरवाः । अकालाशनिपातोऽग्रं स्ववृत्तान्तं न्यवेदयत् ॥	२४
ततोऽकस्मान्निपत्यैव निन्ये काण्यपहृत्य सा । अदृष्टैस्तेन भूपेन गन्धर्वैरुर्वशी किल ॥	२५
अवेत्य शापदोषं तं सोऽथ गत्वा पुरुरवाः । हरेराराधनं चक्रे ततो बदरिकाश्रमे ॥	२६
उर्वशी तु वियोगार्ता गन्धर्वविषयस्थिता । आसीन्मृतेव सुप्तेव लिखितेव विचेतना ॥	२७
आश्चर्यं यन्न सा प्राणैः शापान्ताशावलम्बिनी । मुक्ता विरहदीर्घासु चक्रवाकीव रात्रिषु ॥	२८
पुरुरवाश्च तपसा तेनाच्युतमतोषयत् । तत्प्रसादेन गन्धर्वा मुमुचुस्तस्य उर्वशीम् ॥	२९
शापान्तलब्धया युक्तः पुनरप्सरसा तया । दिव्यान्स राजा बुभुजे भोगान्भूतलवर्त्यपि ॥	३०
इत्युक्त्वा विरते राज्ञि श्रुतोर्वश्यनुरागया । प्रापि सोढवियोगत्वाद्गीडा वासवदत्तया ॥	३१
तां दृष्ट्वा युक्त्युपालब्धां राज्ञा देवीं विलक्षिताम् । अथाप्याययितुं भूपमाह यौगन्धरायणः ॥	३२
न श्रुता यदि तद्राजन्कथेयं श्रूयतां त्वया । अस्तीह तिमिरानाम् नगरी मन्दिरं श्रियः ॥	३३
तस्यां विहितसेनाख्यः ख्यातिमानभवन्नृपः । तस्य तेजोवतीत्यासीद्भार्या क्षितितलाप्सराः ॥	३४
तस्याः कण्ठग्रहैकाग्रः स राजा स्पर्शलोलुभः । न सेहे कञ्चुकेनापि क्षिप्रमाच्छुरितं वपुः ॥	३५
कदाचित्तस्य राज्ञश्च जज्ञे जीर्णञ्ज्वरामयः । वैद्या निवारयामासुस्तया देव्यास्य संगमम् ॥	३६
देवीसंपर्कहीनस्य हृदये तस्य भूभृतः । औषधोपक्रमासाध्यो व्याधिः समुदपद्यत ॥	३७
भयाच्छ्लोकाभिघाताद्वा राज्ञो रोगः कदाचन । स्फुटेदयमिति स्माहुर्भिषजो मन्त्रिणं रहः ॥	३८
यः पुरा पृष्ठपतिते न तत्रास महोरगे । नान्तःपुरप्रविष्टेऽपि परानीके च चुक्षुभे ॥	३९
तस्यास्य राज्ञो जायेत भयं सक्ववतः कथम् । नास्त्यत्रोपायबुद्धिर्नः किं कुर्मस्तेन मन्त्रिणः ॥	४०
इति संचित्य संमव्य ते देव्या सह मन्त्रिणः । तां प्रच्छाद्य तमूचुश्च मृता देवीति भूपतिम् ॥	४१
तेन शोकातिभारेण मध्यमानस्य तस्य सः । पुस्फोट हृदयव्याधिर्विह्वलस्य महीभृतः ॥	४२
उत्तीरोगविपदे तस्मै राज्ञेऽथ मन्त्रिभिः । अर्पिता सा महादेवी सुखसंपदिवापरा ॥	४३
बहु मेने च सोऽप्येनां राजा प्राणप्रदायिनीम् । न पुनर्मतिमानस्यै चुक्रोधाच्छादितात्मने ॥	४४
हितैषिता हि या पत्युः सा देवीत्वस्व कारणम् । प्रियकारित्वमात्रेण देवीशब्दो न लभ्यते ॥	४५
सा मन्त्रिता च यद्राज्यकार्यभारैकचिन्तनम् । चित्तानुवर्तनं यत्तदुपजीवकलक्षणम् ॥	४६
अतो मगधराजेन संधातुं परिपन्थिना । पृथ्वीविजयहेतोस्ते यज्ञोऽस्माभिरयं कृतः ॥	४७
तेन देव भवद्भक्तिसोढासह्यवियोगया । देव्या नैवापराद्धं ते पूर्णा तूपकृतिः कृता ॥	४८
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य यथार्थं मुख्यमन्त्रिणः । मेनेऽपराद्धमात्मानं वत्सराजस्तुतोष च ॥	४९
उवाच चैतज्जानेऽहं देव्या युष्मत्प्रयुक्तया । आकारवत्या नीत्येव मम दत्तैव मेदिनी ॥	५०
किं त्वतिप्रणयादेतन्मयोक्तमसमञ्जसम् । अनुरागान्धमनसां विचारसहता कुतः ॥	५१
इत्यादिभिः समालापैर्वत्सराजः स तद्दिनम् । लज्जोपरागं देव्याश्च सममेवापनीतवान् ॥	५२
अन्येद्युर्मगधेशेन प्रेषितो ज्ञातवस्तुना । दूतो वत्सेशमभ्येत्य तद्वाक्येन व्यजिज्ञपत् ॥	५३
मन्त्रिभिस्तौ वयं तावद्वञ्चिता तत्तथाधुना । कुर्याः शोकमयो येन जीवलोको भवेन्न नः ॥	५४

एकदा ब्राह्मणो वृद्धस्तामेको भोजनागतः । ददर्श जगदाश्रयजननीं रूपसंपदा ॥
 सकौतुको द्विजोऽप्राक्षीद्गुहचन्द्रं रहस्तदा । का ते भवति बालेयं त्वया मे कथ्यतामिति ॥
 निर्वन्धपृष्ठः सोऽप्यसौ गुहचन्द्रो द्विजन्मने । शशंस तद्गतं सर्वं वृत्तान्तं खिन्नमानसः ॥
 तद्बुद्ध्वा स ततस्तस्यै सानुकम्पो द्विजोत्तमः । श्मशेराराधनं मन्त्रं द्वावीप्सितसिद्धये ॥
 तेन मन्त्रेण तस्याथ जपं रहसि कुर्वतः । उदभूद्गुहचन्द्रस्य पुरुषो वह्निमध्यतः ॥
 स चाग्निद्विजरूपी तं जगाद चरणानतम् । अद्याहं त्वद्गृहे भोक्ष्ये रात्रौ स्थास्यामि तत्र च ॥
 दर्शयित्वा च तत्त्वं ते साधयिष्यामि वाञ्छितम् । इत्युक्त्वा गुहचन्द्रं स ब्राह्मणस्तद्गृहं ययौ ॥ १८
 तत्रान्यविप्रबहुक्त्वा गुहचन्द्रान्तिके च सः । सिषेवे शयनं रात्रौ याममात्रमतन्द्रितः ॥ १९
 तावच्च संसुप्तजनात्सा तस्मात्तस्य मन्दिरात् । निर्ययौ गुहचन्द्रस्य भार्या सोमप्रभा निशि ॥ २०
 तत्कालं ब्राह्मणः सोऽत्र गुहचन्द्रमबोधयत् । एहि स्वभार्यावृत्तान्तं पश्येत्प्रेनमुवाच च ॥ २१
 योगेन भृङ्गरूपं च कृत्वा तस्यात्मनस्तथा । निर्गत्यादर्शयत्तस्य भार्या तां गृहनिर्गताम् ॥ २२
 सा जगाम सुदूरं च सुन्दरी नगराद्बहिः । गुहचन्द्रेण साकं च द्विजोऽप्यनुजगाम ताम् ॥ २३
 ततस्तत्र महाभोगं सच्छायस्कन्धसुन्दरम् । गुहचन्द्रो ददर्शासावेकं न्यग्रोधपादपम् ॥ २४
 तस्याधस्ताच्च शुश्राव वीणावेपुरवान्वितम् । उल्लसद्गीतमधुरं दिव्यं संगीतिकध्वनिम् ॥ २५
 स्कन्धदेशे च तस्यैकां स्वभार्यासदृशाकृतिम् । अपश्यत्कन्यकां दिव्यामुपविष्टां महासने ॥ २६
 निजकान्तिजितज्योत्स्नां शुक्लचामरवीजिताम् । इन्दोर्लावण्यसर्वस्वकोषस्येवाधिदेवताम् ॥ २७
 अत्रैवारुह्य वृक्षे च तस्या अर्धासने तदा । उपविष्टां स्वभार्या तां गुहचन्द्रो ददर्श सः ॥ २८
 तत्कालं तुल्यकान्ती ते संगते दिव्यकन्यके । पश्यतस्तस्य भाति स्म सा त्रिचन्द्रेव यामिनी ॥ २९
 ततः स कौतुकाविष्टः क्षणमेवमचिन्तयत् । किं स्वरोऽयमुत भ्रान्तिर्धिगेतदथवा द्वयम् ॥ ३०
 या सन्मार्गतरोरेषा विद्वत्संगतिमञ्जरी । असौ पुष्पोद्गतिस्तस्या ममोचितफलोन्मुखी ॥ ३१
 इति चिन्तयति स्वैरं तस्मिंस्ते दिव्यकन्यके । भुक्त्वा निजोचितं भोज्यं दिव्यं पपतुरासवम् ॥ ३२
 अद्यागतो महातेजा द्विजः कोऽपि गृहेषु नः । तस्माद्भगिनि चेतो मे शङ्कितं तद्ब्रजाम्यहम् ॥ ३३
 इत्युक्त्वा तामथामन्त्र्य द्वितीयां दिव्यकन्यकाम् । गुहचन्द्रस्य गृहिणी तरोरवरुरोह सा ॥ ३४
 तद्दृष्ट्वा भृङ्गरूपौ तौ गुहचन्द्रो द्विजश्च सः । प्रत्यागत्याप्रतो गेहे पूर्ववत्तस्थतुर्निशि ॥ ३५
 ततः सा दिव्यकन्यापि गुहचन्द्रस्य गेहिनी । आगत्यालक्षितात्रैव प्रविवेश स्वमन्दिरम् ॥ ३६
 ततः स ब्राह्मणः स्वैरं गुहचन्द्रमभाषत । दृष्टं त्वया यदेषा ते भार्या दिव्या न मानुषी ॥ ३७
 द्वितीया सापि चैतस्या दृष्टाद्य भगिनी त्वया । दिव्या स्त्री तु मनुष्येण कथमिच्छति संगमम् ॥ ३८
 तदेतत्सिद्धये मन्त्रं द्वारोल्लेख्यं दमामि ते । तस्योपबृंहणीं बाह्यां युक्तिं चोपदिशाम्यहम् ॥ ३९
 विशुद्धोऽपि ज्वलत्याग्निर्वात्यायोगे तु का कथा । एवं मन्त्रोऽर्थदोऽप्येकः किं पुनर्युक्तिसंयुतः ॥ ४०
 इत्युक्त्वा गुहचन्द्राय दत्त्वा मन्त्रं द्विजोत्तमः । उपदिश्य च तां युक्तिं प्रभाते स तिरोदधे ॥ ४१
 गुहचन्द्रोऽपि भार्याया गृहद्वारेऽभिलिख्य तम् । मन्त्रं पुनश्चकारैवं सायं युक्तिं प्ररोचनीम् ॥ ४२
 गत्वा स तस्याः पश्यन्त्या कयापि वरयोषिता । सह चक्रे समालापं रचितोदारमण्डनः ॥ ४३
 तद्दृष्ट्वैव तमाहूय मन्त्रोन्मुद्रितया गिरा । एषा कास्तीति पप्रच्छ सा सेष्या दिव्यकन्यका ॥ ४४
 असौ वराङ्गना बद्धभावा मय्यहमद्य च । एतद्गृहं व्रजामीति प्रत्यवोचत्स तां सृषा ॥ ४५
 ततः साचीकृतदृशा मुखेन बलितभ्रुणा । दृष्ट्वा निवार्य वामेन करेण तमुवाच सा ॥ ४६
 हुं ज्ञातमेतदर्थोऽयं वेषस्तत्र च मा स्म गाः । किं तथा मामुपेहि त्वमहं हि तव गेहिनी ॥ ४७
 इत्युक्तः पुलकोत्कम्पसंक्षोभाकुलया तथा । आविष्टयेव तन्मन्त्रदूतदुर्ग्रहयापि सः ॥ ४८
 प्रविश्य वासके सदृस्तथैव सममन्त्रभूत् । मत्स्योऽपि दिव्यसंभोगमसंपृष्टं मनोरथैः ॥ ४९
 इत्थं तां प्राप्य सप्रेमां मन्त्रसिद्धिप्रसाधिताम् । त्यक्तदिव्यस्थितिं तस्यौ गुहचन्द्रो यथासुखम् ॥ ५०

एवं यागप्रदानादिसुकृतैः शुभकर्मणाम् । दिव्याः शापच्युता नार्यस्तिष्ठन्ति गृहिणीपदे ॥	१३३
देवद्विजसपर्या हि कामधेनुर्मता सताम् । किं हि न प्राप्यते तस्याः शैषाः सामादिवर्णनाः ॥	१३४
दुष्कृतं त्वयि दिव्यानामत्युच्चपदजन्मनाम् । प्रवातमिव पुष्पाणामधःपातेककारणम् ॥	१३५
इत्युक्त्वा राजपुत्र्याः स पुनराह वसन्तकः । किं चात्र यदहल्याया वृत्तं तच्छ्रूयतामिदम् ॥	१३६
पुराभूद्रौतमो नाम त्रिकालज्ञो महामुनिः । अहल्येति च तस्यासीद्गार्या रूपजिताप्सराः ॥	१३७
एकदा रूपलुब्धस्तामिन्द्रः प्रार्थितवान्हः । प्रभूणां हि विभूत्यन्वा धावत्यविषये मतिः ॥	१३८
सानुमेने च तं मूढा वृपस्यन्ती शचीपतिम् । तच्च प्रभावतो बुद्ध्वा तत्रागाद्रौतमो मुनिः ॥	१३९
मार्जाररूपं चक्रे च भयादिन्द्रोऽपि तत्क्षणम् । कः स्थितोऽत्रेति सोऽपृच्छदहल्यामथ गौतमः ॥	१४०
एसो ठिओ खु मज्जारो इत्यपभ्रष्टवक्रया । गिरा सत्यानुरोधिन्या सा तं प्रत्यववीत्पतिम् ॥	१४१
सत्यं त्वज्जार इत्युक्त्वा विहसन्स ततो मुनिः । सत्यानुरोधकुमान्तं शापं तस्यामपातयत् ॥	१४२
पापशीले शिलाभावं भूरिकालमवाप्नुहि । आ वनान्तरसंचारिराघवालोकनादिति ॥	१४३
वराङ्गलुब्धस्याङ्गे ते तत्सहस्रं भविष्यति । दिव्यस्त्रीं विश्वकर्मा यां निर्मास्यति तिलोत्तमाम् ॥	१४४
तां विलोक्य तदैवाक्षणां सहस्रं भविता च ते । इतीन्द्रमपि तत्कालं शपति सा स गौतमः ॥	१४५
दत्तशापो यथाकामं तपसे स गुनैर्यथैव । अहल्यापि शिलाभावं दारुणं प्रत्यपद्यत् ॥	१४६
इन्द्रोऽप्यावृतसर्वाङ्गो वराङ्गेरभवत्ततः । अशीलं कस्य नाम स्यान्न खलीकारकारणम् ॥	१४७
एवं कुरुर्म सर्वस्य फलत्यात्मनि सर्वदा । यो यद्वपति वीजं हि लभते सोऽपि तत्फलम् ॥	१४८
तस्मात्परविरुद्धेषु नोत्सहन्ते महाशयाः । एतदुत्तमसत्त्वानां विधिसिद्धं हि सद्गतम् ॥	१४९
युवां पूर्वभगिन्यौ च देव्यौ शापच्युते उभे । तद्वदन्योन्यहितकृत्स्निर्द्वन्द्वं हृदयं हि वाम् ॥	१५०
एतद्वसन्तकाच्छ्रुत्वा मिथो वासवदत्तया । पद्मावत्या च सुतरासीर्प्यालेशोऽप्यमुच्यत ॥	१५१
देवी वासवदत्ता च कृत्वा साधारणं पतिम् । आत्मनीव प्रियं चक्रे पद्मावत्यां हितोन्मुखी ॥	१५२
तस्या महानुभावत्वं तच्चाहृद्गणेश्वरः । बुद्ध्वा पद्मावतीसृष्टदूतभ्योऽपि दूतोप सः ॥	१५३
अन्येनुरथ वत्सेशं मन्त्री यौगन्धरायणः । उपेत्य संनिधौ देव्याः स्थितेऽन्येष्वभापत् ॥	१५४
उद्योगायाधुना देव कौशाम्बी किं न गम्यते । नाशङ्का मगधेशाच्च विद्यते वञ्चितादपि ॥	१५५
कन्यासंबन्धनाम्ना हि साम्ना सम्यक्स वाधितः । विगृह्य च कथं जह्याज्जीवितादधिकां सुताम् ॥	१५६
सत्यं तस्यानुपालयं च त्वया च स न वञ्चितः । मया स्वयं कृतं होतन्न च तस्यासुखावहम् ॥	१५७
योरभ्यश्च मया ज्ञातं यथा विकुरुते न सः । तदर्शमेव चाग्माभिः स्थितं च दिवसानमूर्त् ॥	१५८
एवं वदति निर्व्यूढकार्ये यौगन्धरायणे । मगधेश्वरसंबन्धी दूतोऽत्र समुपाययौ ॥	१५९
तत्क्षणं स प्रविष्टोऽत्र प्रतीहारनिवेदितः । प्रणामान्तरमासीनो वत्सराजं व्यजिज्ञपत् ॥	१६०
देवीपद्मावतीदत्तसंदेशपरितोषिणा । मगधेशेन निर्दिष्टमिदं देवस्य सांप्रतम् ॥	१६१
बहुना किं मया सर्वं ज्ञातं प्रीतोऽस्मि च त्वयि । तवदर्शोऽयमारम्भस्तत्कुरु प्रणता वयम् ॥	१६२
एतद्वचः स्वच्छं वत्सेशोऽभिननन्द सः । यौगन्धरायणीयस्य पुण्यं तयत्तरोरिव ॥	१६३
इतः पद्मावती राज्या समानाय्य समं तया । तं दत्तप्राप्तुं दूतं स संमान्य व्यसर्जयत् ॥	१६४
अथ चण्डमहासेनदूतोऽप्यत्र समाययौ । प्रविश्य स यथावच्च राजानं प्रणतोऽब्रवीत् ॥	१६५
इव चण्डमहासेनभूपतिः कार्यतत्त्ववित् । तव विज्ञातवृत्तान्तो हृष्टः संदिष्टवानिदम् ॥	१६६
माशस्यं भवतस्तावदियतैवोपवर्णितम् । यौगन्धरायणो यत्ते मन्त्री किमधिकोक्तिभिः ॥	१६७
न्या वासवदत्ता तु त्वङ्गकत्या तत्कृतं तया । येनाग्माभिः सतां मध्ये चिरमुज्जमितं शिरः ॥	१६८
ए च वासवदत्तातो भिन्ना पद्मावती मम । तयोरेकं हि हृदयं तच्छीघ्रं कुरुतोवमम् ॥	१६९

एतन्निजश्वशुरदूतवचो निशम्य वत्सेश्वरस्य हृदये सपदि प्रमोदः ।
 देव्यां च कोऽपि ववृधे प्रणयप्रकर्षो भूयांश्च मन्त्रिवृषभे प्रणयानुबन्धः ॥
 ततस्तं देवीभ्यां सममुचितसत्कारविधिना
 कृतातिथ्यं दूतं स्मरभसमनाः प्रेष्य मुदितम् ।
 विधास्यन्नुद्योगं त्वरितमथ संमन्त्र्य सचिवैः
 स चक्रे कौशाम्बीं प्रति गमनबुद्धिं नरपतिः ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः ।

ततो लावणकान्तस्मादन्येषुः सचिवैः सह । वत्सराजः स कौशाम्बीं प्रतस्थे दयितान्वितः ॥
 प्रसन्ने च लसन्नादैस्तस्यापूरितभूतलैः । बलैरसमयोद्वेलजलगशिजलैरिव ॥
 उपमा नृपतेस्तस्य गजेन्द्रस्थस्य गच्छतः । भवेद्यदि रविर्यायाद्गगने सोदयाचलः ॥
 स सितेनातपत्रेण कृतच्छायो बभौ नृपः । जितार्कतेजःप्रीतेन सेव्यमान इवेन्दुना ॥
 तेजस्विनं स्वकक्षाभिस्तं सर्वोपरिवर्तिनम् । सामन्ताः परितो भ्रेमुर्धुवं ग्रहगणा इव ॥
 पश्चात्करेणुकारूढे देव्यौ द्वे तस्य रेजतुः । श्रीमुवावनुगागेण साक्षादनुगते इव ॥
 त्वङ्गचतुरंगसंघातखुराप्राङ्गनखक्षता । पथि तस्याभवद्भूमिरुपभुक्तेव भूपतेः ॥
 एवं वत्सेश्वरो गच्छन्स्तूयमानः स बन्दिभिः । दिनैः कतिपयैः प्राप कौशाम्बीं विततोत्सवाम् ॥
 ध्वजरक्तांशुकच्छन्ना गवाक्षोत्फुल्ललोचना । प्रद्वारदर्शितोत्तुङ्गपूर्णकुम्भकुचद्वया ॥
 जनकोलाहलानन्दसंलापा सौधहासिनी । सा प्रवासागते पत्यौ तत्कालं शुशुभे पुगी ॥
 देवीद्वयानुयातश्च स राजा प्रविवेश ताम् । पौरस्त्रीणां च कोऽप्यासीत्तत्र तदर्शनोत्सवः ॥
 अपूरि हारिहर्म्यस्थरामाननशतैर्नभः । देवीमुखजितस्येन्दोः सैन्यैः सेवागतैरिव ॥
 वातायनगताश्चान्याः पश्यन्त्योऽनिमिषेक्षणाः । चक्रुः सकौतुकायातविमानस्थाप्सरोभ्रमम् ॥
 काश्चिद्द्रवाक्षजालाग्रलप्रपक्षमललोचनाः । अस्तुजन्निव नाराचपञ्जराणि मनोभुवः ॥
 एकस्याः सोत्सुका दृष्टिर्नृपालोकविकस्वरा । श्रुतेः पार्श्वमपश्यन्त्यास्तदाख्यातुमिवाययौ ॥
 द्रुहागतायाः कस्याश्चिन्मुहुर्हृच्छसितौ स्तनौ । कञ्चुकादिव निर्गन्तुमीषतुस्तद्विदृक्षया ॥
 अन्यस्याः संभ्रमच्छिन्नहारमुक्ताकणा बभुः । गलन्तो हृदयस्येव हर्षबाष्पाम्बुसीकराः ॥
 यद्यस्यामाचरेत्पापमग्निर्लावाणके ततः । प्रकाशकोऽप्यसावन्धं तमो जगति पातयेत् ॥
 इति वासवदतां च दृष्ट्वा स्मृत्वा च तत्तथा । दाहप्रवादं सोत्कण्ठा इव काश्चिद्भ्राषिरे ॥
 दिष्ट्या न लज्जिता देवी सपत्न्या सखितुल्यया । इति पद्मावतीं वीक्ष्य वयस्या जगदेऽन्यया ॥
 नूनं हरमुरारिभ्यां न दृष्टं रूपमेतयोः । किमन्यथा भजेतां तौ बहुमानमुमाश्रियौ ॥
 इत्युचुरपरास्ते द्वे दृष्ट्वा देव्यौ परस्परम् । क्षिपन्त्यः प्रमदोत्फुल्ललोचनेन्दीवरस्रजः ॥
 एवं वत्सेश्वरः कुर्वन्जनतानयनोत्सवम् । स्वमन्दिरं सदेवीकः प्राविशत्कृतमङ्गलः ॥
 प्रभाते याञ्जसरसो याब्धेरिन्दूदये तथा । तत्कालं तस्य सा कापि शोभाभूद्राजवेश्मनः ॥
 क्षणादपूरि सामन्तमङ्गलोपायनैश्च तत् । सूचयद्भिरिवाशेषभूपालोपायनागमम् ॥
 संमान्य राजलोकं च वत्सराजः कृतोत्सवः । चित्तं सर्वजनस्यैव विवेशान्तःपुरं ततः ॥
 देव्योर्मध्यस्थितस्तत्र रतिप्रीत्योरिव स्मरः । पानादिलीलया राजा दिनशेषं निनाय सः ॥
 अपरेद्युश्च तस्यैको नृपस्यास्थानवर्तिनः । मन्त्रिणां संनिधौ विप्रो द्वारि चक्रन्द कश्चन ॥
 अब्रह्मण्यमटव्यां मे पापैर्गोपालकैः प्रभो । पुत्रस्य चरणोच्छेदो विहितः कारणं विना ॥
 तच्छ्रुत्वा तत्क्षणं द्वित्रान्वष्टभ्यानाथ्य भूपतिः । गोपालकान्स पप्रच्छ ततस्तेऽप्येवमब्रुवन् ॥

आदित्यस्येव यस्येह न चस्वाल किल क्वचित् । प्रतापनिलयस्यैकचक्रवर्तितया रथः ॥
 भासयत्युच्छ्रिते व्योम यच्छत्रे तुहिनत्विधि । न्यवर्तन्तातपत्राणि राज्ञामपगतोष्मणाम् ॥
 समस्तभूतलाभोगसंभवानां बभूव सः । भाजनं सर्वरत्नानामम्बुराशिरिवाम्भसाम् ॥
 स कदाचन कस्यापि हेतोर्यात्रागतो नृपः । ससैन्यो जाह्नवीकूलमासाद्यावस्थितोऽभवत् ॥
 तत्र तं गुणवर्माख्यः कोऽप्याह्वयस्तत्प्रदेशजः । अभ्यगान्त्रपमादाय कन्यारत्नमुपायनम् ॥
 रत्नं त्रिभुवनेऽप्येषा कन्योत्पन्ना गृहे मम । नान्यत्र दातुं शक्या च देवो हि प्रभुरीदृशः ॥
 इत्यावेद्य प्रतीहारमुखेनाथ प्रविश्य सः । गुणवर्मा निजां तस्मै राज्ञे कन्यामदर्शयत् ॥
 स तां तेजस्वतीं नाम दीप्तिद्योतितदिङ्मुखाम् । अनङ्गमङ्गलावासरत्नदीपशिखामिव ॥
 पश्यन्नेहमयो राजा श्लिष्टस्तत्कान्तितेजसा । कामाग्निनेव संतप्तः स्विन्नो विगलति स्म सः ॥
 स्वीकृत्यैतां च तत्कालं महादेवीपदोचिताम् । चकार गुणवर्माणं परितुष्यात्मनः समम् ॥
 ततस्तां परिणीयैव प्रियां तेजस्वतीं नृपः । कृतार्थमानी स तथा साकमुज्जयिनीं ययौ ॥
 तत्र तन्मुखसक्तैकदृष्टी राजा ह्यभूत्तथा । ददर्श राजकार्याणि न यथा सुमहान्त्यपि ॥
 तेजस्वतीकलालापकीलितेव किल श्रुतिः । नावसन्नप्रजाक्रन्दैस्तस्याकष्टमशक्यत ॥
 चिरप्रविष्टो निरगान्त्रैव सोऽन्तःपुरानृपः । निरगादरिवर्गस्य हृदयात्तु रुजाञ्जरः ॥
 कालेन तस्य जज्ञे च राज्ञः सर्वाभिनन्दिता । कन्या तेजस्वती देव्यां बुद्धौ च विजिगीषुता ॥
 परमाद्भुतरूपा सा तृणीकृत्य जगन्नयम् । हर्षं तस्याकरोत्कन्या प्रतापं च जिगीषुता ॥
 अथाभियोक्तुमुत्सिक्तं सामन्तं कंचिदेकदा । आदित्यसेनः प्रययानुज्जयिन्याः स भूपतिः ॥
 तां च तेजस्वतीं राज्ञीं समारूढकरेणुकाम् । सहप्रयायिनीं चक्रे सैन्यस्येवाधिदेवताम् ॥
 आरुरोह वराश्वं च दर्पोद्यद्धर्मनिर्झरम् । जङ्गमाद्रिनिभं तुङ्गं स श्रीवृक्षं समेखलम् ॥
 आसृक्कोत्थितपादाभ्यामभ्यस्यन्तमिवाम्बरे । गतिं गरुत्मतो दृष्ट्वा वेगसब्रह्मचारिणः ॥
 जवस्य मम पर्याप्ता किं नु स्यादिति मेदिनीम् । कलयन्तमिवोन्नम्य कंधरां धीरया दृशा ॥
 किंचिद्रत्वा च संप्राप्य समां भूमिं स भूपतिः । अश्वमुत्तेजयामास तेजस्वत्याः प्रदर्शयन् ॥
 सोऽश्वस्तत्पार्ष्णिघातेन यन्त्रेणैवेरितः शरः । जगाम काप्यतिजवादलक्ष्यो लोकलोचनैः ॥
 तद्दृष्ट्वा विह्वले सैन्ये ह्यारोहाः सहस्रधा । अन्वधावन्न च प्रापुस्तमश्चापहतं नृपम् ॥
 ततश्चानिष्टमाशङ्क्य ससैन्या मन्त्रिणो भयात् । आदाय देवीं क्रन्दन्तीं निवृत्त्योज्जयिनीं ययुः ॥
 तत्र ते पिहितद्वारकृतप्राकारगुप्तयः । राज्ञः प्रवृत्तिं चिन्वन्तस्तस्थुराश्वसितप्रजाः ॥
 अत्रान्तरे स राजापि नीतोऽभूत्तेन वाजिना । सरौद्रसिंहसंचारां दुर्गां विन्ध्यादवीं क्षणात् ॥
 तत्र दैवात्स्थिते तस्मिन्नश्वे स सहसा नृपः । आसीन्महादवीदत्तदिङ्मोहो विह्वलाकुलः ॥
 गतिमन्यामपश्यंश्च सोऽवतीर्य प्रणम्य च । तं जगादाश्वजातिज्ञो राजा वरतुरंगमम् ॥
 देवस्त्वं न प्रभुद्रोहं त्वादृशः कर्तुमर्हति । तन्मे त्वमेव शरणं शिवेन नय मां पथा ॥
 तच्छ्रुत्वा सानुतापः सन्सोऽश्वो जातिस्मरस्तदा । तत्तथेत्यप्रहीदुद्धौ दैवतं हि हयोत्तमः ॥
 ततो राज्ञि समारूढे स प्रतस्थे तुरंगमः । स्वच्छशीताम्बुसरसा मार्गेणाध्वक्कमच्छिदा ॥
 सायं च प्रापयामास स योजनशतान्तरम् । उज्जयिन्याः समीपं तं राजानं वाजिसत्तमः ॥
 तद्वेगविजितान्वीक्ष्य सप्तापि निजवाजिनः । अस्ताद्रिकंदरालीने लज्जयेवांशुमालिनि ॥
 तमसि प्रसृते द्वाराण्युज्जयिन्या विलोक्य सः । पिहितानि श्मशानं च बहिस्तत्कालभीषणम् ॥
 निनायैवं निवासाय भूपतिं बुद्धिमान्हयः । बाह्यैकान्तस्थितं तत्र गुप्तं विप्रमठं निशि ॥
 निशातिवाहयोग्यं च तं स दृष्ट्वा मठं नृपः । आदित्यसेनः प्रारंभे प्रवेष्टुं श्रान्तवाहनः ॥
 रुधुस्तस्य विप्राश्च प्रवेशं तन्निवासिनः । श्मशानपालश्चौरो वा कोऽप्यसाविति वादिनः ॥

१ पर्वतपक्षे श्रीवृक्षो बिल्ववृक्षः, अश्वपक्षे तु 'श्रीवृक्षो रोमावर्तविशेषः' इति शिशुपालवधटीकायां (५।५६) मल्लिना

डाकिनीनादसंवृद्धगृध्रवायसवाशिते । उत्कामुखमुखोलकाग्निविस्फारितचितानले ॥
ददर्श तत्र मध्ये च स ताञ्छलाधिरोपितान् । पुरुषान्नासिकाछेदभियेवोर्ध्वीकृतानान् ॥
यावच्च निकटं तेषां प्राप तावन्नयोऽपि ते । वेतालाधिष्ठितास्तस्मिन्प्रहरन्ति स्म मुष्टिभिः ॥
निष्कम्प एव खड्गेन सोऽपि प्रतिजघान तान् । न शिक्षितः प्रयत्नो हि धीराणां हृदये भिया ॥
तेनापगतवेतालविकाराणां स नासिकाः । तेषां चकर्त बद्ध्वा च कृती जग्राह वाससि ॥
आगच्छंश्च ददर्शैकं शवस्योपरि संस्थितम् । प्रत्राजकं इमशानेऽत्र जपन्तं स विदूषकः ॥
तच्चेष्टालोकनक्रीडाकौतुकादुपगम्य तम् । प्रच्छन्नः पृष्ठतस्तस्य तस्यौ प्रत्राजकस्य सः ॥
क्षणाप्रत्राजकस्याधः फूत्कारं मुक्तवाञ्छवः । निरगाच्च मुखात्तस्य ज्वाला नाभेश्च सर्षपाः ॥
गृहीत्वा सर्षपांस्तांश्च स परित्राजकस्ततः । उत्थाय ताडयामास शवं पाणितलेन तम् ॥
उदतिष्ठत्स चोत्तालवेतालाधिष्ठितः शवः । आरूरोह च तस्यैव स्कन्धे प्रत्राजकोऽथ सः ॥
तदारूढश्च सहसा गन्तुं प्रववृते ततः । विदूषकोऽपि तं तूष्णीमन्वगच्छदलक्षितः ॥
नातिदूरमतिक्रम्य स ददर्श विदूषकः । शून्यं कात्यायनीमूर्तिसनाथं देवतागृहम् ॥
तत्रावतीर्थ वेतालस्कन्धात्प्रत्राजकस्ततः । विवेश गर्भभवनं वेतालोऽप्यपतद्भुवि ।
विदूषकश्च तत्रासीद्युक्त्या पश्यन्नलक्षितः । प्रत्राजकोऽपि संपूज्य तत्र देवीं व्यजिज्ञपत् ॥
तुष्टासि यदि तदेवि देहि मे वरमीप्सितम् । अन्यथात्मोपहारेण प्रीणामि भवतीमहम् ॥
इत्युक्तवन्तं तं तीव्रमन्नसाधनगर्वितम् । प्रत्राजकं जगादैवं वाणी गर्भगृहोद्गता ॥
आदित्यसेननृपतेः सुतामानीय कन्यकाम् । उपहारीकुरुष्वेह ततः प्राप्यसि वाञ्छितम् ॥
एतच्छ्रुत्वा स निर्गत्य करेणाहृत्य तं पुनः । प्रत्राडुत्थापयामास वेतालं मुक्तफूत्कृतिम् ॥
तस्य च स्कन्धमारुह्य निर्यद्वक्त्रानलार्चिषः । आनेतुं राजपुत्रीं तामुत्पत्य नभसा ययौ ॥
विदूषकोऽपि तत्सर्वं दृष्ट्वा तत्र व्यचिन्तयत् । कथं राजसुतानेन हन्यते मयि जीवति ॥
इहैव तावत्तिष्ठामि यावदाथात्यसौ शठः । इत्यालोच्य स तत्रैव तस्यौ छन्नो विदूषकः ॥
प्रत्राजकश्च गत्वैव वातायनपथेन सः । प्रविश्यान्तःपुरं प्राप सुतां निशि नृपात्मजाम् ॥
आययौ च गृहीत्वा तां गगनेन तमोमयः । कान्तिप्रकाशितदिशं राहुः शशिकलामिव ॥
हा तात हाम्भेति च तां क्रन्दन्तीं कन्यकां वहन् । तत्रैव देवीभवने सोऽन्तरिक्षादवातरत् ॥
प्रविवेश च तत्कालं वेतालं प्रविमुच्य सः । कन्यारत्नं तदादाय देवीगर्भगृहान्तरम् ॥
तत्र यावन्निहन्तुं तां राजपुत्रीमियेष सः । तावदाकृष्टखड्गोऽत्र प्रविवेश विदूषकः ॥
आः पाप मालतीपुष्पमश्मना हन्तुमीहसे । यदस्यामाकृतौ शस्त्रं व्यापारयितुमिच्छसि ॥
इत्युक्त्वाकृष्य केशेषु शिरस्तस्य विवेल्लतः । प्रत्राजकस्य चिच्छेद खडेन स विदूषकः ॥
आश्वासयामास च तां राजपुत्रीं भयाकुलाम् । प्रविशन्तीमिवाङ्गानि किञ्चित्प्रत्यभिजानतीम् ॥
कथमन्तःपुरं राज्ञो राजपुत्रीमिमामितः । नयेयमिति तत्कालमसौ धीरो व्यचिन्तयत् ॥
भो विदूषक शृण्वेतद्योऽयं प्रत्राट् त्वया हतः । महानेतस्य वेतालः सिद्धोऽभूत्सर्षपास्तथा ॥
ततोऽस्य पृथ्वीराज्ये च वाञ्छा राजात्मजासु च । उदपद्यत तेनायमेवं मूढोऽद्य वञ्चितः ॥
तद्गृहाणैतदीयांस्त्वं सर्षपान्वीर येन ते । इमामेकां निशामद्य भविष्यत्यम्बरे गतिः ॥
इत्याकाशगता वाणी जातहर्षं जगाद तम् । अनुगृह्णन्ति हि प्रायो देवता अपि तादृशम् ॥
ततो वस्त्राश्चलात्तस्य स परित्राजकस्य तान् । जग्राह सर्षपान्हस्ते तामङ्के च नृपात्मजाम् ॥
यावच्च देवीभवनात्स तस्मान्निर्ययौ बहिः । उच्चचार पुनस्तावदन्या नभसि भारती ॥
इहैव देवीभवने मासस्यान्ते पुनस्त्वया । आगन्तव्यं महावीर विस्मर्तव्यमिदं न ते ॥
तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा सद्यो देवीप्रसादतः । उत्पपात नभो बिभ्रद्राजपुत्रीं विदूषकः ॥

गगनेनाशु स तामन्तःपुरान्तरम् । प्रावेश्यद्राजसुतां समाश्रस्तामुवाच च ॥	१८५
वेप्यति प्रातर्गतिर्व्योम्नि ततश्च माम् । सर्वे द्रक्ष्यन्ति निर्यान्तं तत्संप्रत्येव याम्यहम् ॥	१८६
दिता बाला विभ्यती सा जगाद् तम् । गते त्वयि मम प्राणास्त्रासाक्रान्ताः प्रयान्त्यमी ॥	१८७
रा मा गास्त्वं देहि मे जीवितं पुनः । प्रतिपन्नार्थनिर्वाहः सहजं हि सतां व्रतम् ॥	१८८
चिन्तयामास स सुसत्त्वो विदूषकः । यद्स्तु मे न गच्छामि मुञ्चेत्प्राणान्भयादियम् ॥	१८९
पतेर्भक्तिः का मया विहिता भवेत् । इत्यालोच्य स तत्रैव तस्थावन्तःपुरे निशि ॥	१९०
नागरश्रान्तो ययौ निद्रां शनैश्च सः । राजपुत्री त्वनिद्रैव भीता तामनयन्निशाम् ॥	१९१
तु क्षणं तावदिति प्रेमाद्र्रमानसा । मुपं प्रबोधयामास सा प्रभातेऽपि नैव तम् ॥	१९२
प्रा ददशुस्तमन्तःपुरचारिकाः । ससंभ्रमाश्च गत्वैव राजानं तं व्यजिज्ञपन् ॥	१९३
क्षितुं तत्त्वं प्रतीहारं व्यसर्जयत् । प्रतीहारश्च गत्वान्तस्तत्रापश्यद्विदूषकम् ॥	१९४
यथावृत्तं स तद्राजसुतासुखान् । तथैव गत्वा राज्ञे च स समग्रं न्यवेदयत् ॥	१९५
स सत्त्वज्ञस्तच्छ्रुत्वा स महीपतिः । किमेतत्स्यादिति क्षिप्रं सगुह्यान्त इवाभवत् ॥	१९६
च्च बुहितुर्मन्दिरात्तं विदूषकम् । दत्तानुयात्रं मनसा तस्याः स्नेहानुपातिना ॥	१९७
यथावृत्तं स राजा तमुपागतम् । आ मूलतश्च सोऽप्यस्मै विप्रो वृत्तान्तमब्रवीत् ॥	१९८
वस्त्रान्ते निबद्धाश्चौरनासिकाः । प्रव्राट्संवन्धनस्तांश्च सर्पपान्भूमिभेदिनः ॥	१९९
व्य सत्यं तत्तांश्चानाग्य मठद्विजान् । सर्वाश्चक्रधरोपेतान्पृष्ठा तन्मूलकारणम् ॥	२००
गाने गत्वा च दृष्ट्वा तांश्छिन्ननासिकान् । पुरुपांस्तं च निर्लूनकण्ठं प्रव्राजकाधमम् ॥	२०१
यो राजा स तुतोप महाशयः । विदूषकाय कृतिने सुताप्राणप्रदायिने ॥	२०२
च तामेव तदैव तनयां निजाम् । किमदेयमुदाराणामुपकारिणु तुष्यताम् ॥	२०३
म्बुजप्रीत्या नूनं राजसुताकरे । गृहीतपाणिर्येनास्या लेभे लक्ष्मीं विदूषकः ॥	२०४
पचारेण स तथा कान्तया सह । आदित्यमेतन्नृपतेस्तथौ श्लाघ्ययशा गृहे ॥	२०५
पु दिवसेष्वेकदा दैवचोदिता । तमुवाच निशायां सा राजपुत्री विदूषकम् ॥	२०६
सि यत्तत्र तव देवीगृहे निशि । मासान्ते त्वभिहागच्छेरित्युक्तं दिव्यया गिरा ॥	२०७
गतो मासो भवतस्तत्र विस्मृतम् । इत्युक्तः प्रियया स्मृत्वा स जहर्ष विदूषकः ॥	२०८
त्वया तन्वि विस्मृतं तन्मया पुनः । इत्युक्त्वालिङ्गनं चास्मै स ददौ पारितोषकम् ॥	२०९
ततस्तस्यां निर्गत्यान्तःपुरान्निशि । आदाय स्वजं स्वस्थः संसद्देवीभवनं ययौ ॥	२१०
ूपकोऽहं भोरिति तत्र वदन्वहिः । प्रविशेत्यशुणोद्वाचमन्तः केनाप्युदीरिताम् ॥	२११
ान्तरे सोऽत्र दिव्यभावासमैक्षत । तदन्तर्दिव्यरूपां च कन्यां दिव्यपरिच्छदाम् ॥	२१२
त्रतिमिरां रजनिज्वलितामिव । हरकोपाग्निनिर्दग्धस्मरसंजीवनौषधिम् ॥	२१३
ते साश्चर्यः स तथा दृष्ट्या स्वयम् । सस्नेहवद्गमानेन स्वागतेनाभ्यनन्द्यत ॥	२१४
संजातविस्मयं प्रेमदर्शनात् । तत्स्वरूपपरिज्ञानसोत्सुकं सा तमब्रवीत् ॥	२१५
धरी कन्या भद्रानाम महान्वया । इह कामचरत्वाच्च त्वामपश्यमहं तदा ॥	२१६
चित्ता च तत्कालमहमेव ताम् । अदृश्यवाणीमस्मृजं पुनरागमनाय ते ॥	२१७
प्रयोगाश्च संभोध्य प्रेरिता मया । सा ते राजसुतैवाग्निन्कार्ये स्मृतिमजीजनत् ॥	२१८
स्थितास्मीह तत्तुभ्यमिदमर्पितम् । शरीरं सुन्दर मया कुरु पाणिग्रहं मम ॥	२१९
द्रया भव्यो विशाचर्या विदूषकः । तथेति परिणिन्द्ये तां गान्धर्वविधिना तदा ॥	२२०
तत्रैव दिव्यं भोगमवाप्य सः । स्वपौरुषफलदर्शेव प्रियया संगतस्तया ॥	२२१
प्रबुद्धा सा राजपुत्री निशाक्षये । भर्तारं तमपश्यन्ती विषादं सहसागमन् ॥	२२२
ान्तिकं मातुः प्रस्वलद्भिः पदैर्ययौ । विह्वला संगलद्वाप्यतरङ्गितविलोचना ॥	२२३

स पतिर्भे गतः कापि रात्राविति च मातरम् । आत्मापराधसभया सानुतापा च साभ्यधात् ॥ २
 ततस्तन्मातरि स्नेहात्संभ्रान्तायां क्रमेण तत् । बुद्ध्वा राजापि तत्रैत्य परमाकुलतामगात् ॥ २
 जाने श्मशानबाह्यं तं गतोऽसौ देवतागृहम् । इत्युक्ते राजसुतया राजा तत्र स्वयं ययौ ॥ २
 तत्र विद्याधरीविद्याप्रभावेण तिरोहितम् । विच्छित्यापि न लेभे तं स क्षितीशो विदूषकम् ॥ २
 ततो राज्ञि परावृत्ते निराशां तां नृपात्मजाम् । देहत्यागोन्मुखीमेत्य ज्ञानी कोऽप्यब्रवीदिदम् ॥ २
 नारिष्टशङ्का कर्तव्या स हि ते वर्तते पतिः । युक्तो दिव्येन भोगेन त्वामुपैष्यति चाचिरात् ॥ २
 तच्छ्रुत्वा राजपुत्री सा धारयामास जीवितम् । हृदि प्रविष्टया रुद्धं तत्प्रत्यागमवाञ्छया ॥ २
 विदूषकस्यापि ततस्तिष्ठतस्तत्र तां प्रियाम् । भद्रां योगेश्वरी नाम सखी काचिदुपाययौ ॥ २
 उपेत्य सा रहस्येनाभिदं भद्रामथाब्रवीत् । सखि मानुषसंसर्गात्कुद्धा विद्याधरास्त्वयि ॥ २
 पापं च ते चिकीर्षन्ति तदितो गम्यतां त्वया । अस्ति पूर्वान्बुधेः पारे पुरं काकौटकाभिधम् ॥ २
 तदतिक्रम्य च नदी शीतोदा नाम पावनी । तीर्त्वा तामुदयाख्यञ्च सिद्धक्षेत्रं महागिरिः ॥ २
 विद्याधरैरनाक्रम्यस्तत्र त्वं गच्छ सांप्रतम् । प्रियस्य मानुषस्यास्य कृते चिन्तां च मा कृथाः ॥ २
 एतद्धि सर्वमेतस्य कथयित्वा गमिष्यसि । येनैष पश्चात्तत्रैव सत्त्ववानागमिष्यति ॥ २
 इत्युक्त्वा सा तथा सख्या भद्रा भयवशीकृता । विदूषकानुरक्तापि प्रतिपेदे तथेति तत् ॥ २
 उक्त्वा च तस्य तद्युक्त्या दत्त्वा च स्वाङ्गुलीयकम् । विदूषकस्य राज्यन्तसमये सा तिरोदधे ॥ २
 विदूषकस्य पूर्वस्मिन्शून्ये देवगृहे स्थितम् । क्षणादपश्यदात्मानं न भद्रां न च मन्दिरम् ॥ २
 स्मरन्विद्याप्रपञ्चं तं पश्यञ्चैवाङ्गुलीयकम् । विषादविस्मयावेशवशः सोऽभूद्विदूषकः ॥ २
 अचिन्तयञ्च तस्याः स वचः स्वप्नमिव स्मरन् । गता तावन्निवेद्यैव सा ममोदयपर्वतम् ॥ २
 तन्मयाप्याशु तत्रैव गन्तव्यं तदवाप्तये । न चैवं लोकदृष्टं मां लब्ध्वा राजा परित्यजेत् ॥ २
 तस्माद्युक्तिं करोमीह कार्यं सिद्ध्यति मे यथा । इति संचिन्त्य मतिमान् रूपमन्यत्स शिश्रये ॥ २
 जीर्णवासा रजोलिप्तो भूत्वा देवीगृहात्ततः । निरगादथ हा भद्रे हा भद्रे इति स ब्रुवन् ॥ २
 तत्क्षणं च विलोक्यैनं जनास्तद्देशवर्तिनः । सोऽयं विदूषकः प्राप्त इति कोलाहलं व्यधुः ॥ २
 बुद्ध्वा च राज्ञा निर्गत्य स्वयं दृष्ट्वा तथाविधः । उन्मत्तचेष्टोऽवष्टभ्य स नीतोऽभूत्स्वमन्दिरम् ॥ २
 तत्र स्नेहाकुलैर्यद्यदुक्तोऽभूद्दृश्यवान्धवैः । तत्र तत्र स हा भद्रे इति प्रत्युत्तरं ददौ ॥ २
 वैद्योपदिष्टैरभ्यङ्गैरभ्यक्तोऽपि स तत्क्षणम् । अङ्गमुद्धृत्यामास भूरिणा भस्मरेणुना ॥ २
 स्नेहेन राजपुत्र्या च स्वहस्ताभ्यामुपाहृतः । आहारस्तेन सहसा पादेनाहत्य चिक्षिपे ॥ २
 एवं स तस्यौ कतिचिद्विवासांस्तत्र निःस्पृहः । पाटयन्निजवस्त्राणि कृतोन्मादो विदूषकः ॥ २
 अशक्यप्रतिकारोऽयं तत्किमर्थं कदर्थ्यते । त्यजेत्कदाचन प्राणान्ब्रह्महत्या भवेत्ततः ॥ २
 स्वच्छन्दचारिणस्त्वस्य कालेन कुशलं भवेत् । इत्यालोच्य स चादित्यसेनो राजा मुमोच तम् ॥ २
 ततः स्वच्छन्दचारी सन्नन्येद्युः साङ्गुलीयकः । वीरो भद्रां प्रति स्वैरं स प्रतस्थे विदूषकः ॥ २
 गच्छन्नहरहः प्राच्यां दिशि प्राप स च क्रमात् । मध्ये मार्गवशायातं नगरं पौण्ड्रवर्धनम् ॥ २
 मातरत्र वसाम्येकां रात्रिमित्यभिधाय सः । ब्राह्मण्यास्तत्र कस्याश्चिद्बुद्ध्यायाः प्राविशद्गृहम् ॥ २
 प्रतिपन्नाश्रया सा च कृतातिथ्या क्षणान्तरे । ब्राह्मणी ससुपेत्यैवं सान्तर्दुःखा जगाद तम् ॥ २
 तुभ्यमेव मया दत्तं पुत्र सर्वमिदं गृहम् । तद्गृहाण यतो नास्ति जीवितं मम सांप्रतम् ॥ २
 कस्मादेवं ब्रवीषीति तेनोक्त्वा विस्मितेन सा । श्रूयतां कथयाम्येतदित्युक्त्वा पुनरब्रवीत् ॥ २
 अस्तीह देवसेनाख्यो नगरे पुत्र भूपतिः । तस्य चैका ससुत्पन्ना कन्या भूतलभूषणम् ॥ २
 मया दुःखेन लब्धेयमिति तां दुःखलब्धिकाम् । नाम्ना चकारैष नृपस्तनयामतिवत्सलः ॥ २
 कालेन यौवनारूढामानीताय स्ववेशमनि । राज्ञे कच्छपनाथाय तां प्रादाञ्चैष भूपतिः ॥ २
 स कच्छपेश्वरस्तस्या वध्वा वासगृहं निशि । प्रविष्ट एव प्रथमं तत्कालं पञ्चतां ययौ ॥ २

ततस्तं सह देवीभ्यां सचिवैश्च तपःस्थितम् । त्रिरात्रोपोषितं भूपं शिवः स्वप्ने समादिशत् ॥	६
तुष्टोऽस्मि ते तदुत्तिष्ठ निर्विघ्नं जयमाप्स्यसि । सर्वविद्याधराधीशं पुत्रं चैवाचिरादिति ॥	७
ततः स बुबुधे राजा तत्प्रसादहृतक्लमः । अर्काशुरचिताप्यायः प्रतिपञ्चन्द्रमा इव ॥	८
आनन्दयञ्च सचिवान्प्रातः स्वप्नेन तेन सः । व्रतोपवासकान्ते च देव्यौ द्वे पुष्पकोमले ॥	९
तत्स्वप्नवर्णनेनैव श्रोत्रपेयेन तृप्तयोः । तयोश्च विभवायैव जातः स्वाद्वौषधक्रमः ॥	१०
लेभे स राजा तपसा प्रभावं पूर्वजैः समम् । पुण्यां पतिव्रतानां च तत्पत्न्यौ कीर्तिमापतुः ॥	११
उत्सवव्यग्रपौरै च विहिते व्रतपारणे । यौगन्धरायणोऽन्येद्युरिति राजानमब्रवीत् ॥	१२
धन्यस्त्वं यस्य चैवेत्थं प्रसन्नो भगवान्हरः । तदिदानीं रिपूञ्जित्वा भज लक्ष्मीं भूजाजिताम् ॥	१३
सा हि स्वधर्मसंभूता भूभूतामन्वये स्थिरा । निजधर्माजितानां हि विनाशो नास्ति संपदाम् ॥	१४
तथा च चिरभूमिष्ठो निधिः पूर्वजसंभृतः । प्रणष्टो भवता प्राप्तः किं चात्रैतां कथां शृणु ॥	१५
बभूव देवदासाख्यः पुरं पाटलिपुत्रके । पुरा कोऽपि वणिक्पुत्रो महाधनकुलोद्गतः ॥	१६
अभवत्तस्य भार्या च नगरात्पौण्ड्रवर्धनात् । परिणीता समृद्धस्य कस्यापि वणिजः सुता ॥	१७
गते पितरि पञ्चत्वं क्रमेण व्यसनान्वितः । स देवदासो ह्युतेन सर्वं धनमहारयत् ॥	१८
ततश्च तस्य सा भार्या दुःखदारिद्र्यदुःस्थिता । एष्य नीता निजं गेहं स्वपित्रा पौण्ड्रवर्धनम् ॥	१९
शनैः सोऽपि विपत्स्विन्नः स्थातुमिच्छन्स्वकर्मणि । मूल्यार्थं देवदासस्तं श्वशुरं याचितुं ययौ ॥	२०
प्राप्तश्च संध्यासमये तत्पुरं पौण्ड्रवर्धनम् । रजोरूक्षं विवस्त्रं च वीक्ष्यात्मानमचिन्तयत् ॥	२१
ईदृशः प्रविशामीह कथं श्वशुरवेश्मनि । वरं हि मानिनो मृत्युर्न दैन्यं स्वजनाग्रतः ॥	२२
इत्यालोच्यापणे गत्वा स कापि विपणोर्बहिः । नक्तं संकुचितस्तस्थौ तत्कालं कमलोपमः ॥	२३
क्षणाच्च तस्यां विपणौ प्रविशन्तं व्यलोकयत् । युवानं वणिजं कंचिदुद्धाटितकवाटकम् ॥	२४
क्षणान्तरे च तत्रैव निःशब्दपदमागताम् । द्रुतमन्तः प्रविष्टां च स्त्रियमेकां ददर्श सः ॥	२५
ज्वलत्प्रदीपे यावच्च ददौ दृष्टिं तदन्तरे । प्रत्यभिज्ञातवांस्तावन्तां निजामेव गेहिनीम् ॥	२६
ततः सोऽर्गलितद्वारां भार्या तामन्यगामिनीम् । दृष्ट्वा दुःखाशनिहतो देवदासो व्यचिन्तयत् ॥	२७
धनहीनेन देहोऽपि हार्यते स्त्रीषु का कथा । निसर्गनियतं यासां विद्युतामिव चापलम् ॥	२८
तदियं सा विपत्पुंसां व्यसनार्णवपातिनाम् । गतिः सेयं स्वतन्त्रायाः स्त्रियाः पितृगृहस्थितेः ॥	२९
इति संचिन्तयन्तस्या भार्यायाः स बहिः स्थितः । रतान्तविस्त्रम्भजुषः कथालापमिवाशृणोत् ॥	३०
उपेत्य च ददौ द्वारि स कर्णं सापि तत्क्षणम् । इत्यब्रवीदुपपत्तिं पापा तं वणिजं रहः ॥	३१
शृण्विदं कथयाम्यद्य रहस्यं तेऽनुरागिणी । मद्भर्तुर्वारिर्वमाख्यः पुराभूत्प्रपितामहः ॥	३२
स्वगृहस्याङ्गणे तेन चत्वारः स्वर्णपूरिताः । कुम्भाश्चतुर्षु कोणेषु निगूढाः स्थापिता भुवि ॥	३३
तदेकस्याः स्वभार्यायाः स चक्रे विदितं तदा । तद्भार्या चान्तकाले सा स्नुषायै तदवोचत् ॥	३४
सापि स्नुषायै मच्छ्रवै मच्छ्रुत्पूरुव्रीच्च मे । इत्ययं मत्पतिकुले श्वश्रुकममुखागमः ॥	३५
स्वभर्तुस्तच्च न मया दरिद्रस्यापि वर्णितम् । स हि द्यूतरतो द्वेष्यस्त्वं तु मे परमः प्रियः ॥	३६
तत्तत्र गत्वा मद्भर्तुः सकाशात्तद्गृहं धनैः । क्रीत्वा तत्प्राप्य च स्वर्णमिहैत्य भज मां सुखम् ॥	३७
एवमुक्तः कुटिलया स तयोपपत्तिर्वणिक् । तुतोष तस्यै मन्वानो निधिं लब्धमयत्नतः ॥	३८
देवदासोऽपि कुवधूवाकशल्यैस्तैर्बहिर्गतः । कीलितामिव तत्कालं धनाशां हृदये दधौ ॥	३९
जगाम च ततः सद्यः पुरं पाटलिपुत्रकम् । प्राप्य च स्वगृहं लब्ध्वा निधानं स्वीचकार तत् ॥	४०
अथाजगाम स वणिक्तद्भार्यालुन्नकामुकः । तमेव देशं वाणिज्यव्याजेन निधिलोलुपः ॥	४१
देवदाससकाशाच्च क्रीणाति स्म स तद्गृहम् । देवदासोऽपि मूल्येन भूयसा तस्य तद्ददौ ॥	४२
ततो गृहस्थितिं कृत्वा युक्त्या श्वशुरवेश्मनः । स देवदासः शीघ्रं तामानिनाय स्वगेहिनीम् ॥	४३
एवं कृते च तद्भार्याकामुकः स वणिक्शठः । अलब्धनिधिरभ्येत्य देवदासमुवाच तम् ॥	४४

तदिदानीं सुहृन्मे त्वं यदा मां च स्मरिष्यसि । तदाहं संनिधास्ये ते सिद्धये संकटेष्वपि ॥	३४१
एवं स राक्षसो मैत्र्या वरयित्वा विदूषकम् । तेनाभिनन्दितवचा यमदंष्ट्रस्तिरोदधे ॥	३४२
विदूषकोऽपि सानन्दमभिनन्दितविक्रमः । राजपुत्र्या तथा तत्र हृष्टस्तामनयन्निशाम् ॥	३४३
प्रातश्च ज्ञातवृत्तान्तस्तुष्टस्तस्मै ददौ नृपः । विभवैः सह शौर्यैकपताकामिव तां सुताम् ॥	३४४
स तथा सह तत्रासीद्वात्रीः काञ्चिद्विदूषकः । पदात्पदममुध्वन्त्या लक्ष्म्येव गुणवद्धया ॥	३४५
एकदा च निशि स्वैरं ततः प्रायात्प्रियोत्सुकः । लब्धदिव्यरसास्वादः को हि रज्येद्रसान्तरे ॥	३४६
नगराश्च विनिर्गत्य स तं सस्मार राक्षसम् । स्मृतमात्रागतं तं च जगाद् रचितानतिम् ॥	३४७
सिद्धक्षेत्रे प्रयातव्यमुदयाद्रौ मया सखे । भद्राविद्याधरीहेतोरतस्त्वं तत्र मां नय ॥	३४८
तथेत्युक्तवतस्तस्य स्कन्धमारुह्य राक्षसः । ययौ च स तथा रात्र्या दुर्गमां पट्टियोजनीम् ॥	३४९
प्रातश्च तीर्त्वा शीतोदामलङ्घ्यां मानुषैर्नदीम् । उदयाद्रेथ प्रापत्सन्निकर्षमयत्नतः ॥	३५०
अयं स पर्वतः श्रीमानुदयाख्यः पुरस्तव । अत्रोपरि च नास्त्येव सिद्धधाञ्चि गतिर्मम ॥	३५१
इत्युक्त्वा राक्षसे तस्मिन्प्राप्तानुज्ञे तिरोहिते । दीर्घिकां स ददर्शिकां रम्यां तत्र विदूषकः ॥	३५२
वदन्त्याः स्वागतमिव भ्रमद्भ्रमरगुञ्जितैः । तस्यास्तीरे न्यपीदञ्च फुल्लपद्माननश्रियः ॥	३५३
स्त्रीणामिवात्र चापश्यत्पदपङ्क्तिं सुमिस्तराम् । अयं प्रियागमे भार्गवस्त्वेति ब्रुवतीमिव ॥	३५४
अलङ्घ्योऽयं गिरिर्भर्तृस्तदिहैव वरं क्षणम् । स्थितो भवामि पश्यामि कस्येयं पदपद्मतिः ॥	३५५
इति चिन्तयतस्तस्य तत्र तोयार्थमाययुः । गृहीतकाध्वनघटा भव्याः सुबहवः स्त्रियः ॥	३५६
वारिपूरितकुम्भाश्च ताः स पप्रच्छ योषितः । कस्येदं नीयते तोयमिति प्रणयपेशलम् ॥	३५७
आस्ते विद्याधरी भद्र भद्रानामात्र पर्वते । इदं स्नानोदकं तस्या इति ताश्च तमब्रुवन् ॥	३५८
चित्रं धातैव धीराणामारब्धोदामकर्मणाम् । परितुष्येव स्नामग्रीं घटयत्युपयोगिनीम् ॥	३५९
यदेका सहसैव स्त्री तासां मध्यादुवाच तम् । महाभाग मम स्कन्धे कुम्भ उल्लिख्यतामिति ॥	३६०
तथेति च घटे तस्याः स्कन्धोत्क्षिप्ते स बुद्धिमान् । निदधे भद्रया पूर्वं दत्तं रत्नाङ्गुलीयकम् ॥	३६१
उपाविशश्च तत्रैव स पुनर्दीधिकातटे । ताश्च तज्जलमादाय ययुर्भद्रागृहं स्त्रियः ॥	३६२
तत्र ताभिश्च भद्राया यावत्स्नानाम्बु दीयते । तावत्तस्यास्तदुत्सङ्गे निपपाताङ्गुलीयकम् ॥	३६३
तद्गृष्ट्वा प्रत्यभिज्ञाय भद्रा पप्रच्छ ताः सखीः । दृष्टः किं कोऽपि शुभामिग्रिहापूर्वः पुमानिति ॥	३६४
दृष्ट एको युवास्माभिर्मानुषो वापिकातटे । तेनोत्क्षिप्तो घटश्चायमिति प्रत्यब्रुवंश्च ताः ॥	३६५
ततो भद्राश्रवीच्छ्रीघ्रं प्रकृमस्नानमण्डनम् । इहानयत गत्वा तं स हि भर्ता ममागतः ॥	३६६
इत्युक्ते भद्रया गत्वा यथावस्तु निवेद्य च । स्नातश्च तद्दयस्याभिस्तत्रानिन्ये विदूषकः ॥	३६७
गामश्च स ददर्शात्र भद्रां मार्गोन्मुखीं चिरान् । निजसत्त्वतरोः साश्चात्पकाभिव फलश्रियम् ॥	३६८
तापि दृष्ट्वा तमुत्थाय हर्षवाष्पाम्बुसीकरैः । दत्तार्थेव बन्ध्यास्य कण्ठे भुजलताम्रजम् ॥	३६९
रस्परालिङ्गितयोस्तयोः स्वेदच्छलादिव । अतिपीडनतः स्नेहः सम्यन्दं चिरसंभृतः ॥	३७०
अथोपविष्टावन्योन्यमवितृप्तौ विलोकने । उभौ शतगुणीभूतामिवोत्कण्ठांसुदृहतुः ॥	३७१
भागतोऽसि कथं भूमिमिमामिति च भद्रया । परिपृष्टः स तत्कालमुवाचेदं विदूषकः ॥	३७२
त्रमालम्ब्य भवत्स्नेहमारुह्य प्राणसंशयान् । सुबहूनागतोऽस्मीह किमन्यद्वच्चि सुन्दरि ॥	३७३
इच्छुत्वा तस्य दृष्ट्वा तामनपेक्षितजीविताम् । प्रीतिं काष्ठागतस्नेहा सा भद्रा तमभाषत ॥	३७४
मार्यपुत्र न मे कार्यं सखीभिर्न च सिद्धिभिः । त्वं मे प्राणा गुणक्रीता दासी चाहं तव प्रभो ॥	३७५
वेदूषकस्तनोऽवादीत्तर्थागच्छ मया सह । मुक्त्वा दिव्यमिमं भोगं वस्तुगुजयिनीं प्रिये ॥	३७६
इथेति प्रतिपेदे सा भद्रा सपदि तद्वचः । तत्संकल्पपरिभ्रष्टा विद्याश्च तृणवज्रहौ ॥	३७७
तस्तया समं तत्र स विश्राम तां निशाम् । कृत्तुपचारस्तत्सख्या योगेश्वर्या विदूषकः ॥	३७८
ततश्च भद्रया साकमवतीर्थोदयाद्रितः । सस्मार यमदंष्ट्रं तं राक्षसं स पुनः कृती ॥	३७९

ततो विमनसा राज्ञा भूयोऽप्येतेन सा सुता । दत्तान्यस्मै नृपायाभूत्सोऽपि तद्व्यपद्यत् ॥	२६३
तद्गयाञ्च यदान्येऽपि नृपा वाञ्छन्ति नैव ताम् । तदा सेनापतिं राजा निजमेवं समादिशत् ॥	२६४
इतो देशात्त्वयैकैकः क्रमादेकैकतो गृह्णात् । पुमान्प्रत्यहमानेयो ब्राह्मणः क्षत्रियोऽथवा ॥	२६५
आनीय च प्रवेश्योऽत्र रात्रौ मत्पुत्रिकागृहे । पश्यामोऽत्र विपद्यन्ते कियन्तोऽत्र कियच्चिरम् ॥	२६६
उत्तरिष्यति यश्चात्र सोऽस्या भर्ता भविष्यति । गतिः शक्या परिच्छेत्तुं नष्टद्रुतविधेर्विधेः ॥	२६७
इति सेनापती राज्ञा समादिष्टो दिने दिने । वारक्रमेण गेहेभ्यो नयत्येव नरानिह ॥	२६८
एवं च तत्र यातानि क्षयं नरशतान्यपि । मम चाकृतपुण्याया एकः पुत्रोऽत्र वर्तते ॥	२६९
तस्य वारोऽद्य संप्राप्तस्तत्र गन्तुं विपत्तये । तद्भावे भया कार्यं प्रातरग्निप्रवेशनम् ॥	२७०
तज्जीवन्ती स्वहस्तेन तुभ्यं गुणवते गृहम् । ददामि सर्वं येन स्यां न पुनर्दुःखभागिनी ॥	२७१
एवमुक्तवतीं धीरस्तामवोचद्विदूषकः । यद्येवमस्व तर्हि त्वं मा मम विकृवतां कृथाः ॥	२७२
अहं तत्राय गच्छामि जीवत्वेकमुतस्तव । किमेतं घातयामीति कृपा ते मयि मा च भूत् ॥	२७३
सिद्धियोगाद्धि नास्त्येव भयं तत्र गतस्य मे । एवं विदूषकेणोक्ता ब्राह्मणी सा जगाद् तम् ॥	२७४
तर्हि पुण्यैर्ममायातः कोऽपि देवो भवानिह । तत्प्राणान्देहि नः पुत्र कुशलं च तथात्मनि ॥	२७५
एवं तथा सोऽनुमतः सार्थं राजसुतागृहम् । सेनापतिनियुक्तेन विक्रमेण समं ययौ ॥	२७६
तत्रापश्यन्नृपसुतां तां यौवनमदोद्धताम् । लतामनुचितस्फीतपुष्पभारानतामिव ॥	२७७
ततो निशायां शयने राजपुत्र्या तथाश्रिते । ध्यातोपनतमाग्नेयं स्वप्नं विभ्रत्करेण सः ॥	२७८
वासवेऽस्मिन् तत्रासीज्जाग्रदेव विदूषकः । पश्यामि तावत्को हन्ति नरानत्रेति चिन्तयन् ॥	२७९
प्रसुप्ते च जने क्षिप्रादपावृतकपाटकम् । स द्वारदेशादायान्तं घोरं राक्षसमैक्षत ॥	२८०
स च द्वारि स्थितस्तत्र राक्षसो वासकान्तरे । भुजं नरशताकाण्डयमदण्डं न्यवेशयत् ॥	२८१
विदूषकश्च चिच्छेद् धावित्वा तस्य तं क्रुमा । एकस्वप्नप्रदारेण बाहुं सपदि रक्षसः ॥	२८२
छिन्नबाहुः पलाय्याशु जगाम स निशाचरः । शूयोऽनागमनाथैव तत्सच्योत्कर्षभीतितः ॥	२८३
प्रबुद्धा वीक्ष्य पतितं रक्षोबाहुं नृपात्मजा । भीता च जानहर्षा च विस्मिता च बभूव सा ॥	२८४
प्रातश्च दृष्ट्वा राज्ञा देवसेनेन तत्र सः । स्वसुतान्तःपुरद्वारि स्थितश्छिन्नच्युतो भुजः ॥	२८५
इतः प्रभृति नेहान्यैः प्रवेष्टव्यं नरैरिति । दत्तो विदूषकेणैव सुदीर्घः परिधार्गलः ॥	२८६
ततो दिव्यप्रभावाय तस्मै प्रीतः स पार्थिवः । विदूषकाय तत्तथां तां ददौ विभवोत्तरम् ॥	२८७
ततस्तथा समं तत्र कान्तया स विदूषकः । तस्यौ दिनानि कतिचिद्रूपवयेव संपदा ॥	२८८
एकस्मिन् दिने सुप्तां राजपुत्रीं विहाय ताम् । स ततः प्रययौ रात्रौ तां भद्रां प्रति सत्वरः ॥	२८९
राजपुत्री च सा प्रातस्तददर्शनदुःखिता । आसीदाध्यासिना पित्रा तत्प्रत्यावर्तनाशया ॥	२९०
तोऽपि गच्छन्नहरहः क्रमात्प्राप विदूषकः । पूर्वाम्बुधेरदृश्यां नगरीं ताम्रलिपिकाम् ॥	२९१
तत्र चक्रे स केनापि वर्णिजा सह संगतिम् । स्कन्ददासाभिधानेन पारसुधैरियासता ॥	२९२
नैव सह सोऽनल्पतदीयधनसंभृतम् । यानपात्रं समारुह्य प्रत्येऽम्बुधिर्वसता ॥	२९३
ततः समुद्रमध्ये तद्यानपात्रमुपागतम् । अकस्मादभवदुद्धं व्यासक्तमिव केनचिन् ॥	२९४
वर्चितेऽप्यर्णवे रत्नैर्यदा न विचचाल तत् । तदा स वर्णिगार्तः सस्कन्ददासोऽग्रवीदिदम् ॥	२९५
तो मोचयति संकलमिदं प्रवहणं मम । तस्मै निजधनार्थं च स्वसुतां च ददाम्यहम् ॥	२९६
च्छ्रुत्वैव जगादैवं धीरचेता विदूषकः । अहमत्रावतीर्यान्तर्विचिनोम्यम्बुधेर्जलम् ॥	२९७
एणाञ्च मोचयाम्येतदुद्धं प्रवहणं तव । शून्यं चाप्यवलम्ब्यध्वं बद्ध्वा मां पाशरज्जुभिः ॥	२९८
शुक्ते च प्रवहणे तत्क्षणं वारिमध्यतः । उद्धर्तव्योऽस्मि युष्माभिरवलम्बनरज्जुभिः ॥	२९९
थेति तेन वर्णिजा तद्वचस्यमिन्नन्दिते । बबन्धुः कर्णधारस्तं रज्जुबन्धेन कक्षयोः ॥	३००
दुद्धोऽवततारैव वारिधौ स विदूषकः । न जात्ववसरे प्राप्ते सत्त्ववानवसीदति ॥	३०१

वैर्ययुक्ते च संसक्तकलहा लोलनिष्ठुराः । भयकार्कश्यकोपानां गृहं हि च्छान्दसा द्विजाः ॥	१०८
इत्सु तेषु तत्रैको निर्जगाम ततो मठात् । विदूषकाख्यो गुणवान्धुर्यः सत्त्ववतां द्विजः ॥	१०९
। युवा बाहुशाली च तपसाराध्य पावकम् । प्राप खड्गोत्तमं तस्माद्भ्यातमात्रोपगामिनम् ॥	११०
दृष्ट्वा तं निशि प्राप्तं धीरो भव्याकृतिं नृपम् । प्रच्छन्नः कोऽपि देवोऽयमिति दध्यौ विदूषकः ॥	१११
धूय विप्रांश्चान्यांस्तान्स सर्वानुचिताशयः । नृपं प्रवेशयामास मठान्तः प्रश्रयानतः ॥	११२
श्रान्तस्य च दासीभिर्धूताध्वरजसः क्षणात् । आहारं कल्पयामास राज्ञस्तस्य निजोचितम् ॥	११३
चापनीतपर्याणं तदीयं तुरगोत्तमम् । यवसादिप्रदानेन चकार विगतश्रमम् ॥	११४
शाम्यहं शरीरं ते तत्सुखं स्वपिहि प्रभो । इत्युवाच च तं श्रान्तमास्तीर्णशयनं नृपम् ॥	११५
ने च तस्मिन्द्वारस्थो जागरामास स द्विजः । चिन्तितोपस्थिताग्नेयखड्गहस्तोऽखिलां निशाम् ॥	११६
तत्र तस्य नृपतेः प्रबुद्धस्यैव स स्वयम् । अनुक्त एव तुरगं सज्जीचक्रे विदूषकः ॥	११७
जापि स तमामन्त्र्य समारुह्य च वाजिनम् । विवेशोज्जयिनीं दूराद्दृष्टो हर्षाकुलैर्जनैः ॥	११८
वैष्टमभिजग्मुस्तं सर्वाः प्रकृतयः क्षणात् । तदागमनजानन्दलसत्कलकलारवाः ॥	११९
ययौ राजभवनं स राजा सचिवान्वितः । ययौ तेजस्वतीदेव्या हृदयाच्च महाज्वरः ॥	१२०
ताहतोत्सवाक्षिप्तपताकांशुकपङ्क्तिभिः । उत्सारिता इवाभूवन्नगर्यास्तत्क्षणं शुचः ॥	१२१
हरोदा दिनान्तं च देवी तावन्महोत्सवम् । यावन्नगरलोकोऽभूत्सार्कः सिन्दूरपिङ्गलः ॥	१२२
येद्युः स तमादित्यसेनो राजा विदूषकम् । मठादानाययामास तस्मात्सर्वैर्द्विजैः सह ॥	१२३
न्याप्य रात्रिवृत्तान्तं ददौ तस्मै च तत्क्षणम् । विदूषकाय प्रामाणां सहस्रमुपकारिणे ॥	१२४
रोहित्ये च चक्रे तं प्रदत्तच्छत्रवाहनम् । विप्रं कृतज्ञो नृपतिः कौतुकालोकितं जनैः ॥	१२५
तदैव सामन्ततुल्यः सोऽभूद्विदूषकः । मोघा हि नाम जायेत महत्सूपकृतिः कुतः ॥	१२६
अप्राप नृपाङ्गामांस्तान्सर्वान्स महाशयः । तन्मठाश्रयिभिर्विप्रैः समं साधारणान्व्यधात् ॥	१२७
गौ च सेवमानस्तं राजानं स तदाश्रितः । भुञ्जानश्च सहान्यैस्तैर्ब्राह्मणैर्ग्रामसंचयम् ॥	१२८
उं गच्छति चान्ये ते सर्वे प्राधान्यमिच्छवः । नैव तं गणयामासुर्द्विजा धनमदोद्धताः ॥	१२९
भैरवैः सप्तसंख्याकैरेकस्थानाश्रयैर्मिथः । संवर्षात्तैरबाध्यन्त ग्रामा दुष्टैर्ग्रहैरिव ॥	१३०
दृङ्गलेषु तेष्वासीदुदासीनो विदूषकः । अल्पभावेषु धीराणामवज्ञैव हि शोभते ॥	१३१
दा कलहासक्तान्दृष्ट्वा तानभ्युपाययौ । कश्चिच्चक्रधरो नाम विप्रः प्रकृतिनिष्ठुरः ॥	१३२
र्थन्यायवादेषु काणोऽप्यम्लानदर्शनः । कुञ्जोऽपि वाचि सुस्पष्टो विप्रस्तानित्यभाषत ॥	१३३
।। भिक्षाचरैर्भूत्वा भवद्भिः श्रीरियं शठाः । तन्नाशयथ किं ग्रामानन्योन्यमसहिष्णवः ॥	१३४
षकस्य दोषोऽयं येन यूयमुपेक्षिताः । तदसंदिग्धमचिरात्पुनर्भिक्षां भ्रमिष्यथ ॥	१३५
हि दैवायत्तैकवृद्धिस्थानमनायकम् । न तु विस्तुतसर्वार्थं विभिन्नबहुनायकम् ॥	१३६
ऋं नायकं धीरं कुरुध्वं वचसा मम । स्थिरया यदि कृत्यं वो धुर्यरक्षितया श्रिया ॥	१३७
त्वा नायकत्वं ते सर्वेऽप्यैच्छन्त्यदात्मनः । तदा विचिन्त्य मूढांस्तान्पुनश्चक्रधरोऽब्रवीत् ॥	१३८
र्षशालिनां तर्हि समर्थं वो ददाम्यहम् । इतः श्मशाने शूलायां त्रयश्चौरा निसूदिताः ॥	१३९
।। स्तेषां निशि च्छित्त्वा यः सुसत्त्व इहानयेत् । स युष्माकं प्रधानं स्याद्वीरो हि स्वाम्यमर्हति ॥	१४०
चक्रधरेणोक्तान्विप्रांस्तान्तिकस्थितः । कुरुध्वमेतत्को दोष इत्युवाच विदूषकः ॥	१४१
तेऽस्यावदन्विप्रा नैतत्कर्तुं क्षमा वयम् । यो वा शक्तः स कुरुतां समये च वयं स्थिताः ॥	१४२
विदूषकोऽवादीदहमेतत्करोमि भोः । आनयामि निशि च्छित्त्वा नासास्तेषां श्मशानतः ॥	१४३
तद्दुष्करं मत्वा तेऽपि मूढास्तमश्रुवन् । एवं कृते त्वमस्माकं स्वामी नियम एष नः ॥	१४४
शख्याप्य समर्थं प्राप्तायां रजनौ च तान् । आसन्न्य विप्रान्प्रययौ श्मशानं स विदूषकः ॥	१४५
वेश च तद्वीरो निजं कर्मेव भीषणम् । चिन्तितोपस्थिताग्नेयकृपाणैकपरिग्रहः ॥	१४६

लका भूत्वा ऋडामो विजने वयम् । तत्रैको देवसेनाख्यो मध्ये गोपालकोऽस्ति नः ॥	३१
च सोऽटव्यामुपविष्टः शिलासने । राजा युष्माकमस्मीति वक्तव्यस्माननुशास्ति च ॥	३२
ये च केनापि तस्याज्ञा न विलङ्घ्यते । एवं गोपालकोऽरण्ये राज्यं स कुरुते प्रभो ॥	३३
स्य विप्रस्य तनयस्तेन वर्त्मना । गच्छन्गोपालराजस्य प्रणामं तस्य नाकरोत् ॥	३४
।मप्रणम्येति राजादेशेन जल्पतः । अस्मान्विधूय सोऽयासीच्छासितोऽपि हसन्वदुः ॥	३५
विनीतस्य पादच्छेदेन निग्रहम् । कर्तुं गोपालराजेन वयमाज्ञापिता बटोः ॥	३६
च ततोऽस्माभिश्छिन्नोऽस्य चरणः प्रभो । अस्माद्दशः प्रभोराज्ञां कोऽतिलङ्घयितुं क्षमः ॥	३७
लकै राज्ञि विज्ञेते संप्रधार्य तत् । योगन्धरायणो धीमान्राजानं विजनेऽब्रवीत् ॥	३८
।नादियुतं तत्स्थानं यत्प्रभावतः । गोपालकोऽपि प्रभवत्येवं तत्तत्र गम्यताम् ॥	३९
।त्रिणा राजा कृत्वा गोपालकान्पुरः । ययौ तददवीस्थानं ससैन्यैः सपरिच्छदः ॥	४०
।मिं यावच्च स्वन्यते तत्र कार्मिभिः । अधस्तात्तावदुत्तस्यौ यक्षः शैलमयाकृतिः ॥	४१
। मया राज्ञिदं यद्दक्षितं चिरम् । पितामहनिष्ठातं ते निधानं स्वीकुरुष्व तत् ॥	४२
।शमुक्त्वा च तत्पूजां प्रतिगृह्य च । यक्षास्तिरोऽभूत्स्वाते च महानाविर्भूत्त्रिभिः ॥	४३
। महार्हं च रत्नसिंहासनं तत्र । भवन्त्युदयकाले हि सत्कल्याणपरस्वराः ॥	४४
। समादाय निधानं स कृतोन्मत्तः । तान्प्रशास्य च गोपालान्वत्मेशः स्वपुरीं ययौ ॥	४५
।नित्रावकिरणप्रसरैः प्रभोः । प्रतापाक्रमणं दिक्षु भविष्यदिव दर्शयन् ॥	४६
।मुखप्रोतमुक्तामंतनिदन्तुर्गम् । मुहुर्हामिवालोच्य तन्मास्त्रिभतिविस्मयम् ॥	४७
।पानीतं हेमसिंहासनं जनाः । ननन्दुश्च एवानन्दकुन्दुभिध्वान्मुन्दरम् ॥	४८
।युत्सवं चक्रुर्जथे निश्चिन्त्य भूपतेः । आमुस्यापातिकल्याणं कार्यविद्धि हि शंसति ॥	४९
।काविशुद्धिराकीर्णं गगनान्तरे । ववर्ष राजजलदः कनकं सोऽनुजीविषु ॥	५०
।व नीतेऽस्मिन्देने योगन्धरायणः । चित्तं निश्चामुरन्येत्सर्वमथरसभापत ॥	५१
।मायातं महसिंहासनं त्वया । यत्प्राप्तं तन्ममाकार देवान्क्रियतामिति ॥	५२
।श्वीमारूढा यत्र मे प्रपितामहाः । तत्राजित्वा दिशः सर्वा का समारोहतः प्रथा ॥	५३
।समुद्रान्तां पृथ्वीं पृथुविभूषणाम् । अलं करोमि पूर्वेषां रत्नसिंहासनं महत् ॥	५४
।रपतिर्नारोह स संप्रति । संभवत्यभिजातानामभिमानो ह्यकृत्रिमः ॥	५५
।तमाह स्म नृपं योगन्धरायणः । साधु देव कुरु प्राच्यां तर्हि पूर्वं जयोद्यमम् ॥	५६
।प्रसङ्गात्तं राजा पप्रच्छ सास्त्रिणम् । स्थितास्त्रयुत्तगयासु प्राक्प्राचीं यान्ति किं नृपाः ॥	५७
।जगादेनं पुनर्योगन्धरायणः । रक्तानापि राजन्कौर्वरी स्तेच्छसंमर्गगहिता ॥	५८
।स्य हेतुः पश्चिमापि न पूजयते । आमन्नराक्षसा दुष्टा दक्षिणाप्यन्तकाश्रिता ॥	५९
।ति सूर्यस्तु प्राचीमिन्द्रोऽधितिष्ठति । जाह्नवीं यानि च प्राचीं तेन प्राचीं प्रशस्यते ॥	६०
।व धिन्ध्यात्रेहिमयन्मध्यवर्तिषु । जाह्नवीजलपूतो यः स प्रशस्यतमो मतः ॥	६१
।रं प्रथान्यादौ राजासो मङ्गलैरिणः । निवसन्ति च देशेऽपि सुरसिन्धुसमाश्रिते ॥	६२
।हे प्राचीप्रक्रमेण जिता दिशः । गङ्गोपकण्ठे वासश्च विहितो हस्तिनापुरे ॥	६३
।तु कौशाम्बीं रम्यभावेन शिश्रिये । साम्राज्ये पौरुषार्थिने पश्यन्देशमकारणम् ॥	६४
।धिरते तत्र तस्मिन्योगन्धरायणे । राजा पुरुषकारैकवह्मनादाभापत ॥	६५
।तनियमः साम्राज्यस्येह कारणम् । संपत्सु हि सुसत्त्वान्तमेकहेतुः स्वपौरुषम् ॥	६६
।यहीनोऽपि लक्ष्मीं प्राप्नोति सत्त्ववान् । धृता किं नात्र युष्माभिः पुंसः सत्त्ववतः कथा ॥	६७
।स वत्तेशः सधिवाभ्यर्धितः शुभाम् । विचित्रां संनिधौ देव्योर्मिसामकथयत्कथाम् ॥	६८
।उविलयाता येयमुज्जयिनी पुरी । तस्यामादित्यसेनाख्यः पूर्वमासीन्महीपतिः ॥	६९

एतच्छ्रुत्वाथ संभान्य वत्सेशः प्रजिवाय तम् । दूतं पद्मावतीपार्श्वं प्रतिसंदेशलब्धये ॥
 सापि वासवदत्तैकनम्रा तत्संनिधौ ददौ । दूतस्य दर्शनं तस्य विनयो हि सतीव्रतम् ॥
 व्याजं पुत्रि नीता त्वमन्यासक्तश्च ते पतिः । इति शोकान्मया लब्धं कन्याजनकताफलम् ॥
 इत्युक्तपितृसंदेशं दूतं पद्मावती तदा । जगद् भद्रं विज्ञाप्यस्तातोऽम्बा च गिरा मम ॥
 किं शोकेनार्थपुत्रो हि परमं सदयो मयि । देवी वासवदत्ता च सस्नेहा भगिनीव मे ॥
 उत्तातेनार्थपुत्रस्य भाव्यं नैव विकारिणा । निजसत्यमिवात्वाज्यं मदीयं जीवितं यदि ॥
 इत्युक्ते प्रतिसंदेशे पद्मावत्या यथोचिते । दूतं वासवदत्ता तं सत्कृत्य प्राहिणोत्ततः ॥
 दूते प्रतिगते तस्मिन्सरन्ती पितृवेश्मनः । किञ्चित्पद्मावती तस्यावुत्कण्ठाविमना इव ॥
 तस्तस्य विनोदार्थमुक्तो वासवदत्तया । वसन्तकोऽन्तिकप्राप्तः कथामित्थमवर्णयन् ॥
 अस्ति पाटलिपुत्राख्यं पुरं पृथ्वीविभूषणम् । तस्मिंश्च धर्मगुप्ताख्यो वभूवैको महावणिकू ॥
 तस्य चन्द्रप्रभेत्यासीद्धार्या सा च कदाचन । सगर्भाभूत्प्रसूताथ कन्यां सर्वाङ्गसुन्दरीम् ॥
 सा कन्या जातमत्रैव कान्तिद्योतितवासका । चक्रे सव्यक्तमालापमुत्थायोपविवेश च ॥
 तौ विस्मितविचित्रस्तं स्त्रीजनं जातवेश्मनि । दृष्ट्वा स धर्मगुप्तोऽत्र सभयः स्वयमाययौ ॥
 प्रच्छ कन्यकां तां च प्रणतस्तत्क्षणं रहः । भगवत्यवतीर्णासि का त्वं मम गृहेष्विति ॥
 तप्यवादीत्वया नैव देया कस्मैचिदप्यहम् । गृहस्थिता शुभाहं ते पृष्टेनान्येन तात किम् ॥
 न्युक्तः स तथा भीतो धर्मगुप्तः स्वमन्दिरे । गुप्तं तां स्थापयामास श्रुतेति कथापितां वहिः ॥
 तः सोमप्रभा नाम्ना सा कन्या वदूधे क्रमात् । मानुषेण शरीरेण रूपकान्त्या तु दिव्यया ॥
 कदा तु प्रमोदेन मधूत्सवविलोकित्नीम् । हर्म्यस्थां गृहचन्द्राख्यो वणिकपुत्रो ददर्श ताम् ॥
 मनोभवभङ्गयेव सद्यो हृदयलम्पया । तथा सुमूर्त्तव तदा कृच्छ्राच्च गृहमाययौ ॥
 गार्गिविधुरस्तत्र पित्रोरम्बास्थयकारणम् । निर्धन्वपुष्टो वक्ति मा स्वयस्यसुखेन सः ॥
 तौऽस्य गृहसेनाख्यः पिता स्नेहेन याचितुम् । तां कन्यां धर्मगुप्तस्य वणिजो भवनं यथौ ॥
 त्र तं कृतयाज्यं स गृहसेनं स्तुपार्थिनम् । कन्या कुतो मे मूढेति धर्मगुप्तो निराकरोत् ॥
 तदुतां तेन कन्यां तां मत्वा गत्वा गृहे सुतम् । दृष्ट्वा स्मरञ्चराक्रान्तं गृहसेनो व्यचिन्तयन् ॥
 जानं प्रेरयाम्यत्र स हि मे पूर्वसेवितः । दापयत्यपि पुत्राय स कन्यां तां सुमूर्त्तव ॥
 ति निश्चित्य गत्वा च दत्त्वास्मै रत्नमुत्तमम् । नृपं विज्ञापयामास स वणिकस्त्राभिकाङ्क्षितम् ॥
 पोऽपि प्रीतिमानस्य साहाय्ये नगराधिपम् । ददौ तेन सभं चासौ धर्मगुप्तगृहं यथौ ॥
 रोध च गृहं तस्य धर्मगुप्तस्य तद्दलैः । अशुभिः कण्ठदेशं च सर्वनाशविशङ्कितः ॥
 तः सोमप्रभा सा तं धर्मगुप्तमभाषत । देहि मां तात मा भूने मन्निमित्तमुपद्रवः ॥
 आरोपणीया शय्यायां नाहं भर्त्री कदाचन । ईहकु वाचा नियमो प्रायः सेवन्विनां लया ॥
 न्युक्तः स तथा पुत्र्या दातुं तां प्रत्यपश्यत । धर्मगुप्तस्तदाभाव्य शय्यारोपणवर्जनम् ॥
 गृहसेनोऽनुमेने च सान्तर्हासस्तथैव तन् । विवाहो मम पुत्रस्य तावदस्त्विति चिन्तयन् ॥
 श्रादाय कृतोद्वाहां तां स सोमप्रभां वधूम् । गृहसेनसुतः प्रायाद्गृहचन्द्रो निजं गृहम् ॥
 तयं चैतं पितावादीत्वुत्र शय्याभिमां वधूम् । आरोपय स्वभार्यां हि कस्याशय्या भविष्यति ॥
 कृत्वा शशुरं तं सा वधूः सोमप्रभा कुधा । विलोक्य धामयामास यमाज्ञामिव तर्जनीम् ॥
 दृष्ट्वाङ्गुलिं तस्याः स्तुपायास्तस्य तत्क्षणम् । वणिजः प्रययुः प्राणा अन्येषामाययौ भयम् ॥
 हचन्द्रोऽपि संप्राप्ते तस्मिन्पतिरि पश्यताम् । गारी मम गृहे भार्या प्रविष्टेति व्यचिन्तयन् ॥
 उश्चानुपभुञ्जानो भार्या तां गृहवर्तिनीम् । सिपेवै गृहचन्द्रोऽज्ञावासिधारमिव व्रतम् ॥
 दुःखदह्यमानोऽन्तर्धरक्तो भोगसंपदि । ब्राह्मणान्भोजयामास प्रत्यहं स कृतव्रतः ॥
 द्वार्यापि च सा तेभ्यो द्विजभ्यो मौनधारिणी । भुक्तवद्भ्यो ददौ नित्यं दक्षिणां दिव्यरूपधृत् ॥

५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२
 ९३

इत्येतन्निश्चितमतेः श्रुत्वा यौगन्धरायणात् । रुमण्वानन्नवीदेवं तर्हि यद्येप निश्चयः ॥	१०४
तद्गोपालकमानीय देव्या भ्रातरमाहृतम् । संमन्थ्य च समं तेन सम्यक्सर्वं विधीयताम् ॥	१०५
एवमस्त्विति वक्ति स्म ततो यौगन्धरायणः । तत्प्रत्ययाद्गुमण्वांश्च चक्रे कर्तव्यनिश्चयम् ॥	१०६
अन्येऽगुर्मन्त्रिसुख्यौ तौ दूतं व्यसृजतां निजम् । गोपालकं तस्मानेतुमुत्कण्ठाव्यपदेशतः ॥	१०७
कार्यहेतोर्गतः पूर्वं तद्वचनचक्रं सः । आगाद्गोपालकस्तत्र स्वयं मूर्तं इवोत्सवः ॥	१०८
आगतं तदहश्चैनं स्वैरं यौगन्धरायणः । निनाय सरुमण्वत्कं गृहं गोपालकं निशि ॥	१०९
तत्र चास्मै तदुत्साहं शशंस स्वचिकीर्षितम् । यत्पूर्वं मन्त्रितं तेन सर्वं सह रुमण्वता ॥	११०
स च राजहितैषी सन्दुःखाबहमपि स्वसुः । गोपालकोऽनुमेने तत्कर्तव्यं हि सतां वचः ॥	१११
सर्वमेतत्सुविहितं देवीं दग्धामवेत्य तु । प्राणांत्यजन्कथं रक्ष्यो वत्सेश इति चिन्त्यताम् ॥	११२
सदुपायादिसामग्रीसंभवे किल सत्यपि । मुख्यमङ्गं हि मन्त्रस्य विनिपातप्रतिक्रिया ॥	११३
इति भूयोऽपि तत्कालमुक्ते तत्र रुमण्वता । उवाचालोचिताशेषकार्यो यौगन्धरायणः ॥	११४
नास्त्यत्र चिन्ता यद्राजपुत्री गोपालकस्य सा । कनीयसी स्वसा देवी प्राणेभ्योऽप्यधिका प्रिया ॥	११५
एतस्य चाल्पमालोक्य शोकं वत्सेश्वरस्तदा । जीवेत्कदाचिद्देवीति मत्वा धैर्यमवाप्स्यति ॥	११६
अपि चोत्तमसत्वोऽयं शीघ्रं च परिणीयते । पद्मावती ततो देवी दृश्यते चाचिरादिति ॥	११७
एवमेतद्विनिश्चित्य ततो यौगन्धरायणः । गोपालको रुमण्वांश्च ततो मन्त्रमिति व्यधुः ॥	११८
युक्त्या लावाणकं यामः सह देव्या नृपेण च । पर्यन्तो भगधासन्नवर्ती हि विषयोऽस्ति सः ॥	११९
सुभगाखेटभूमित्वाद्वाज्ञश्चासंनिधानकृत् । तत्रान्तःपुरमादीप्य क्रियते यदि चिन्तितम् ॥	१२०
देवी च स्थाप्यते नीत्वा युक्त्या पद्मावतीगृहे । छत्रस्थिताया येनास्याः सैव स्याच्छीलसाक्षिणी ॥	१२१
एवं रात्रौ मिथः कृत्वा मन्त्रं सर्वेऽपरेऽहनि । यौगन्धरायणाद्यास्ते प्राधिशत्राजमन्दिरम् ॥	१२२
तत्रैवमथ विज्ञप्तो वत्सराजो रुमण्वता । देव लावाणकेऽम्नाकं गतानां वर्तते शिवम् ॥	१२३
स चातिरम्यो विषयस्तत्र चाखेटभूमयः । शोभनाः सन्ति ते राजन्नडघासाश्च सुप्रहाः ॥	१२४
वाधते तं च नैकदृशात्सर्वं स भगधेश्वरः । तत्तत्र रक्षाहेतोश्च विनोदाय च गम्यताम् ॥	१२५
एतच्छ्रुत्वा च वत्सेशः समं वासवदत्तया । श्रीऽकलालसञ्चक्रे गन्तुं लावाणके मतिम् ॥	१२६
निश्चिते गमनेऽन्येऽगुर्लभे च परिकल्पिते । अकस्मान्नागदग्निः कान्तिशोतितदिङ्मुखः ॥	१२७
अवतीर्थं नभोमध्यात्प्रदत्तनयनोत्सवः । शशीव स्वकुलप्रीत्या तं वत्सेश्वरमभ्यगात् ॥	१२८
गृहीतातिभ्यसत्कारः पारिजातमयीं म्रजम् । प्रीतः स च गुनिस्त्वामै ददौ प्रह्लादय भूभृते ॥	१२९
विद्याधराधिपं पुत्रं कामदेवांशमाप्स्यसि । इति वासवदत्तां च सोऽभ्यनन्दत्कृतादरः ॥	१३०
ततश्चोवाच वत्सेशं स्थिते यौगन्धरायणे । राजन्वासवदत्तां ते दृष्ट्वा हन्त स्मृतं मया ॥	१३१
युधिष्ठिरादयोऽभूवन्पुरा ते प्रपितामहाः । पञ्चानां द्रौपदी तेषामेका पत्नी बभूव च ॥	१३२
सा च वासवदत्तं रूपेणाप्रतिमाभवत् । ततस्तदौपमाशङ्क्य तानेवमहमभ्यधाम् ॥	१३३
स्त्रीवैरं रक्षणीयं वस्तद्वि वीजमिहापदाम् । तथाहि शृणुतेतां च कथां वः कथयाम्यहम् ॥	१३४
सुन्दोपसुन्दनामानौ भ्रातरौ द्वौ बभूवतुः । असुरैः विक्रमाक्रान्तलोकत्रितयदुर्जयौ ॥	१३५
तयोर्विनाशकामश्च दत्त्वाज्ञां विश्वकर्मणा । ब्रह्मा निर्मापयामास दिव्यनारीं तिलोत्तमाम् ॥	१३६
रूपमालोकितुं यस्याश्चतुर्दिकं चतुर्मुखः । बभूव किल शर्वोऽपि कुर्वाणायाः प्रदक्षिणम् ॥	१३७
सा पद्मयोनेरादेशात्पार्श्वे सुन्दोपसुन्दयोः । प्रलोभनाय प्रथयौ कैलासोद्यानवर्तिनोः ॥	१३८
तौ चासुरैः जगृहतुस्तां दृष्ट्वैवान्तिकागताम् । उभावप्युभयोर्वाहोः सुन्दरीं काममोहितौ ॥	१३९
परस्परविरोधेन हरन्तौ तां च तत्क्षणम् । प्रवृत्तसंप्रहारत्वाद्वावपि क्षयमीयतुः ॥	१४०
एवं स्त्रीनाम विषयो निदानं कस्य नापदाम् । युष्माकं द्रौपदी चैका बहूनामिह वल्लभा ॥	१४१
तत्तन्निमित्तः संघर्षः संरक्ष्यो भवतां किल । मद्वाक्यादयमेतस्याः समयश्चास्तु वः सदा ॥	१४२

सा तां प्रसाद्य महिषीं तथा सैव कृताज्ञया । ददौ बन्धुमतीं राज्ञे पेशलं हि सतीमनः ॥
 ततस्तं बन्धनाद्देवी सा मुमोच वसन्तकम् । स चागत्याप्रतो राज्ञीं हसन्निति जगाद ताम् ॥
 बन्धुमत्यापराद्धं च किं मया देवि ते कृतम् । डुण्डुभेषु प्रहरथ क्रुद्धा यूयमहीन्प्रति ॥
 एतत्त्वमुपमानं मे व्याचक्ष्वेति कुतूहलात् । देव्या पृष्टस्तया सोऽथ पुनराह वसन्तकः ॥
 पुरा कोऽपि रुरुर्नाम मुनिपुत्रो यदृच्छया । परिभ्रमन्ददर्शिकां कन्यामद्भुतदर्शनाम् ॥
 विद्याधरात्समुत्पन्नां मेनकायां युयोषिति । स्थूलकेशेन मुनिना वर्धितामाश्रमे निजे ॥
 सा च प्रमद्वरानाम दृष्ट्वा तस्य रुरोर्मनः । जहार सोऽथ गत्वा तां स्थूलकेशादयाचत ॥
 स्थूलकेशोऽपि तां तस्मै प्रतिशुश्राव कन्यकाम् । आसन्ने च विवाहे तामकस्मादष्टवानहिः ॥
 ततो विषण्णहृदयः शुश्रावेमां गिरं दिवि । एतां क्षीणायुषं ब्रह्मन्स्वायुषोऽर्धेन जीवय ॥
 तच्छ्रुत्वा स ददौ तस्यै तदैवार्धं निजायुषः । प्रत्युज्जिजीव सा तेन सोऽपि तां परिणीतवान् ॥
 अथ क्रुद्धो रुरुर्नित्यं यं यं सर्पं ददर्श सः । तं तं जघान भार्या मे दष्टामीभिर्भवेदिति ॥
 अथैकस्तं जिघांसन्तं मर्त्यवाचाह डुण्डुभः । आहिभ्यः कुपितो ब्रह्मन्हंसि त्वं डुण्डुभान्कथम् ॥
 अहिना ते प्रिया दृष्ट्वा विभिन्नौ चाहिडुण्डुभौ । अहयः सविषाः सर्वे निर्विषा डुण्डुभा इति ॥
 तच्छ्रुत्वा प्रलवादीत्तं सखे को नु भवानिति । डुण्डुभोऽप्यवदद्ब्रह्मन्नहं शापच्युतो मुनिः ॥
 भवत्संवादपर्यन्तः शापोऽयमभवच्च मे । इत्युक्त्वान्तर्हिते तस्मिन्भूयस्तान्नावधीदुरुः ॥
 तदेतदुपमानाय तव देवि मयोदितम् । डुण्डुभेषु प्रहरथ क्रुद्धा यूयमहिष्विति ॥

७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७

एवमभिधाय वचनं सनर्महासं वसन्तके विरते ।

वासवदत्ता तं प्रति तुतोष पार्श्वे स्थिता पत्युः ॥

८८

इति मधुमधुराणि वत्सराजश्चरणगतः कुपितानुनाथनानि ।

सततमुदयनश्चकार देव्या विविधवसन्तककौशलानि कामी ॥

८९

रसना मदिरारसैकसक्ता कलवीणारवरागिणी श्रुतिश्च ।

दयितामुखनिश्चला च दृष्टिः सुखिनस्तस्य सदा बभूव राज्ञः ॥

९०

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

समाप्तथायं कथामुखलम्बको द्वितीयः ।

तत्र तां रात्रिमारण्यदर्भपाटितपादया । स वत्सेशो विशश्राम सह वासवदत्तया ॥
 रातः सेनापतिश्रास्य रुमण्वान्प्रापदन्तिकम् । यौगन्धरायणेन प्राग्दूतं संप्रेष्य बोधितः ॥
 भागाश्च कटकं सर्वं तथा व्याप्तदिगन्तरम् । यथा विन्ध्याटवी प्राप सा संवाधरसङ्गताम् ॥
 विश्वं कटके तस्मिंस्तस्यामेवाटवीभुवि । तस्थानुज्जयिनीवार्तां ज्ञातुं वत्सेश्वरोऽथ सः ॥
 तत्रस्थं च तमभ्यागादुज्जयिन्या वणिकतदा । यौगन्धरायणमुहस्य चागत्याव्रवीदिदम् ॥
 एव चण्डमहासेनः प्रीतो जामातरि त्वयि । प्रेषितश्च प्रतीहारस्तेनेह भवदन्तिकम् ॥
 त्र चागच्छन्स्थितः पश्चादहमप्रत एव तु । प्रच्छन्नः सत्वरं देवं विज्ञापयितुमागतः ॥
 एतच्छ्रुत्वा स वत्सेशो जहर्षं च शशंस च । सर्वं वासवदत्तायाः सापि हर्षमगात्परम् ॥
 कृतवन्धुपरित्यागा विवाहविधिसत्वरं । अथ वासवदत्ता सा सलज्जा चोत्सुका तथा ॥
 ततः स्वात्मविनोदाय निकटस्थं वसन्तिकम् । सा जगाद कथा काचित्त्वया मे वर्णयतामिति ॥
 त्र च मुग्धदशस्तस्या भर्तृभक्तिविविधिनीम् । वसन्तिकस्तदा धीमानिमामकथयत्कथाम् ॥
 मस्तीह नगरी लोके ताम्रलिप्रीति विश्रुता । तस्यां च धनदत्ताख्यो वणिगासीन्महाधनः ॥
 त्र चापुत्रो बहून्विप्रान्संघट्ट्य प्रणतोऽश्रवीत् । तथा कुरुत पुत्रो मे यथा स्यादचिरादिति ॥
 ततस्तमूचुर्विप्रास्ते नैतत्किञ्चन दुष्करम् । सर्वं हि साधयन्तीह द्विजाः श्रौतेन कर्मणा ॥
 तथा च पूर्वमभवद्राजा कश्चिदपुत्रकः । पञ्चोत्तरं शतं चाभूत्तस्यान्तःपुरयोपिताम् ॥
 त्रीयेष्ट्या च तस्यैको जन्तुर्नाम सुतोऽजनि । तत्पत्नीनामशेषाणां नूतनेन्दूदयो दृशि ॥
 तानुभ्यां पर्यटन्तं च बालं जातु पिपीलिका । ऊरुदेशे ददंशौ न मुक्तचूत्कारकातरम् ॥
 तावता तुगुलाकन्दमन्तःपुरमजायत । राजापि पुत्र पुत्रेति चक्रन्द प्राकृतो यथा ॥
 त्नात्तमिन्समाश्रिते बालेऽपास्तपिपीलिके । दुःस्वैककारणं राजा स निनिन्दैकपुत्रताम् ॥
 तस्मिन् कश्चिदुपायो मे येन स्युर्वहवः सुताः । इति तत्परितापेन प्रपच्छ ब्राह्मणांश्च सः ॥
 तं प्रत्यश्रुत्वा राज्ञुपायोऽत्र तवाम्ययम् । हृत्वेतं त्वत्सुतं वदौ तन्मांसं हूयतेऽखिलम् ॥
 तद्बन्धाघाणतो राज्यः सर्वाः प्राप्स्यन्ति ते सुतान् । एतच्छ्रुत्वा स राजा तत्तथा सर्वमकारयत् ॥
 यपत्नीसमसंख्यांश्च स पुत्रान्प्राप्तवान्पुत्रः । अतस्तवापि होमेन साधयामो वयं सुतम् ॥
 त्वयुक्त्वा धनदत्तं ते ब्राह्मणाः कुमदक्षिणम् । होमं चक्रुस्ततस्तस्य वणिजो जातवान्सुतः ॥
 तद्गुह्येनाभिधानश्च स वाग्यो वचुर्ध क्रमान् । पिताश्च धनदत्तोऽस्य भार्यामन्विष्यति सा सः ॥
 ततः स तत्पिता तेन मनयेन समं ययौ । द्वीपान्तरं स्तुपाहेतोर्वणिज्याव्यपदेशतः ॥
 तत्र देवगिमतं नाम धर्मगुप्ताङ्गणवसान् । स्वपुत्रगृहसेनस्य कृते कन्यामयाचत ॥
 र्मगुप्तरनु संवन्धं न तमङ्गीचकार सः । आलोच्य ताम्रालिप्रीं तां दूरां दुहितृवत्सलः ॥
 ता तु देवगिमता दृष्ट्वा गुह्येन तदेव तम । तद्गुणाकृष्टचित्तत्वाद्बन्धुत्यागौकनिश्चया ॥
 म्भीमुखेन कृत्वा च संकेतं सह तेन सा । प्रियेण पितृयुक्तेन रात्रौ द्वीपात्ततो ययौ ॥
 ताम्रालिप्रीमथ प्राप्य तयोः कृतविवाहयोः । जायापत्योर्मिथः प्रेमपाशवद्धमभून्मनः ॥
 तथास्तं पितरि प्रामे प्रेरितोऽभूत्स बन्धुभिः । कटाहद्वीपगमने गुह्येनो यदृच्छया ॥
 त्नास्य गतनं भार्या तदा नाङ्गीचकार सा । सेष्यां देवगिमता कामसन्यस्त्रीसङ्गशङ्किनी ॥
 ततः पत्न्यामनिच्छन्त्यां प्रेरयत्सु च बन्धुषु । कर्तव्यनिश्चलो मूढो गुह्येनो वभूव सः ॥
 मथ गत्वा निराहराश्रके देवकुले व्रतम् । उपायमिह देवो मे निर्दिशत्विति चिन्तयन् ॥
 तापि देवगिमता तद्वनेन सार्धं व्यधाद्रतम् । ततोऽनयोः शिवः स्वप्नं दंपत्योर्दर्शनं ददौ ॥
 त्र च रक्ताम्बुजे दत्त्वा स देवस्तावभापत । हस्ते गृहीतमेकैकं पद्ममेतदुभावपि ॥
 त्रस्तत्त्वं च यशोकः शीलत्यागं करिष्यति । तदन्यस्य कोरे पद्मं म्लानिमेष्यति नान्यथा ॥
 एतच्छ्रुत्वा प्रबुध्यैव दंपती तावपश्यताम् । अन्योन्यस्यैव हृदयं हस्तस्थं रक्तमम्बुजम् ॥

४३
 ४४
 ४५
 ४६
 ४७
 ४८
 ४९
 ५०
 ५१
 ५२
 ५३
 ५४
 ५५
 ५६
 ५७
 ५८
 ५९
 ६०
 ६१
 ६२
 ६३
 ६४
 ६५
 ६६
 ६७
 ६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१

स्मृतमात्रागतस्योक्त्वा गन्तव्याध्वक्रमं निजम् । तस्यारुरोह स स्कन्धे भद्रामारोप्य तां पुरः ॥	३८०
सापि सेहे तदत्युग्रराक्षसांसाधिरोहणम् । अनुरागपरायत्ताः कुर्वते किं न योषितः ॥	३८१
रक्षोधिरूढश्च ततः स प्रतस्थे प्रियासखः । विदूषकः पुनः प्राप तच्च कार्कोटकं पुरम् ॥	३८२
रक्षोदर्शनसन्नासं तत्र चालोकितो जनैः । दृष्ट्वायवर्मनृपतिं स्वां भार्यां मार्गति स्म सः ॥	३८३
दत्तां तेन गृहीत्वा च तत्सुतां तां भुजार्जिताम् । तथैव राक्षसारूढः स प्रतस्थे पुरात्ततः ॥	३८४
गत्वाम्बुधेस्तटे प्राप पापं तं वणिजं च सः । येनास्य वारिधौ पूर्वं छिन्नाः क्षिप्तस्य रज्जवः ॥	३८५
जहार तस्य च सुतां वणिजः स धनैः सह । प्रागम्बुधौ प्रवहणप्रमोचनपणार्जिताम् ॥	३८६
धनापहारमेवास्य वधं मेने च पाप्मनः । कदर्याणां परे प्राणाः प्रायेण ह्यर्थसंचयाः ॥	३८७
ततो रक्षोरथारूढस्तामानीय वणिकसुताम् । स भद्राराजपुत्रीभ्यां सहैवोदपतन्नभः ॥	३८८
दर्शयन्निजकान्तानां शुभार्गेण ततार च । विलसत्सत्त्वसंरम्भं स्वपौरुषभिवाम्बुधिम् ॥	३८९
प्राप तच्च स भूयोऽपि नगरं पौण्ड्रवर्धनम् । दृष्टः सविस्मयं सर्वैर्वाहनीकृतराक्षसः ॥	३९०
तत्र तां देवसेनस्य सुतां राज्ञश्चिरोत्सुकाम् । भार्या संभावयामास राक्षसावजयार्जिताम् ॥	३९१
रुध्यमानोऽपि तत्पित्रा स स्वदेशसमुत्सुकः । गृहीत्वा तामपि ततः प्रायादुज्जयिनीं प्रति ॥	३९२
अचिरेण च तां प्राप पुरीं राक्षसयोगतः । बहिर्गतामिवात्मीयदेशदर्शननिर्वृतिम् ॥	३९३
अथोपरि स्थितस्तस्य महाकायस्य रक्षसः । अंसस्थतद्वधूचक्रकान्तिप्रकटितात्मनः ॥	३९४
स जनैर्दृष्टो तत्र शिखरे ज्वलितौषधौ । शशाङ्क इव पूर्वाद्रेरुदयस्थो विदूषकः ॥	३९५
ततो विस्मितवित्रस्ते जने बुद्ध्वात्र भूपतिः । आदित्यसेनो निरगाच्छूरोऽस्य तदा पुरः ॥	३९६
विदूषकस्तु दृष्ट्वा तमवतीर्यांश्च राक्षसात् । प्रणम्य नृपमभ्यागानृपोऽप्यभिननन्द तम् ॥	३९७
अवतार्यैव तत्स्कन्धात्ताः स्वभार्यास्ततोऽखिलाः । मुमोच कामचाराय राक्षसं स विदूषकः ॥	३९८
गते च राक्षसे तस्मिन्स तेन सह भूभुजा । श्वशुरेण सभार्यः सन्प्राविशद्राजमन्दिरम् ॥	३९९
तत्र तां प्रथमां भार्यां तनयां तस्य भूपतेः । आनन्दयदुपागत्य चिरोत्कण्ठावशीकृताम् ॥	४००
कथमेतास्त्वया भार्याः प्राप्ताः कश्चैष राक्षसः । इति पृष्टः स राज्ञात्र सर्वमस्मै शशंस तत् ॥	४०१
ततः प्रभावतुष्टेन तेन तस्य महीभृता । जामातुर्निजराज्यार्थं प्रदत्तं कार्यवेदिना ॥	४०२
तत्क्षणाच्च स राजाभूद्विप्रो भूत्वा विदूषकः । समुच्छ्रितसितच्छत्रो विधूतोभयचामरः ॥	४०३
तदा च मङ्गलातोद्यवाद्यनिर्हादनिर्भरा । प्रहर्षमुक्तनादेव रराजोज्जयिनी पुरी ॥	४०४
इत्यामराज्यविभवः क्रमशः स कृत्स्नां जित्वा महीमखिलराजकपूजिताङ्गिः ।	
ताभिः समं विगतमत्सरनिर्वृताभिर्भद्रासखश्चिरमरंस्त निजप्रियाभिः ॥	४०५
इत्यनुकूले दैवे भजति निजं सत्त्वमेव धीराणाम् ।	
लक्ष्मीरभसाकर्षणसिद्धमहामोहमन्त्रत्वम् ॥	४०६
इत्थं श्रुत्वा वत्सराजस्य वक्त्राच्चित्रामेतामद्भुतार्था कथां ते ।	
पाशर्वासीना मन्त्रिणश्चास्य सर्वे देव्यौ चापि प्रीतिमश्रयामवापुः ॥	४०७
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।	

पञ्चमस्तरङ्गः ।

ततो वत्सेश्वरं प्राह तत्र यौगन्धरायणः । राजन्दैवानुकूल्यं च विद्यते पौरुषं च ते ॥
नीतिमार्गे च वयमप्यत्र किञ्चित्कृतश्रमाः । तद्यथाचिन्तितं शीघ्रं कुरुष्व विजयं दिशाम् ॥
इत्युक्ते मन्त्रिमुख्येन राजा वत्सेश्वरोऽब्रवीत् । अस्त्वेतद्बहुविघ्नास्तु सदा कल्याणसिद्धयः ॥
अतस्तदर्थं तपसा शंभुमाराधयाम्यहम् । विना हि तत्प्रसादेन कुतो वाञ्छितसिद्धयः ॥
तच्छ्रुत्वा च तपस्तस्य मन्त्रिणोऽप्यनुमेतिरे । सेतुबन्धोद्यतस्याब्धौ रामस्येव कपीश्वराः ॥

ततस्तं सह देवीभ्यां सचिवैश्च तपःस्थितम् । त्रिरात्रोपोषितं भूपं शिवः स्वप्ने समादिशत् ॥	६
तुष्टोऽस्मि ते तदुत्तिष्ठ निर्विघ्नं जयमाप्स्यसि । सर्वविद्याधराधीशं पुत्रं चैवाचिरादिति ॥	७
ततः स बुबुधे राजा तत्प्रसाददृष्टकृमः । अर्काशुरचिताप्यायः प्रतिपञ्चन्द्रमा इव ॥	८
आनन्दयञ्च सचिवान्प्रातः स्वप्नेन तेन सः । व्रतोपवासहान्ते च देव्यौ द्वे पुष्पकोमले ॥	९
तत्स्वप्रवर्णनेनैव श्रोत्रपेयेन तृप्तयोः । तयोश्च विभवायैव जातः स्वाद्वौषधक्रमः ॥	१०
लेभे स राजा तपसा प्रभावं पूर्वजैः समम् । पुण्यां पतिव्रतानां च तत्पत्न्यौ कीर्तिमापतुः ॥	११
उत्सवव्यग्रपौरैरे च विहिते व्रतपारणे । यौगन्धरायणोऽन्येद्युरिति राजानमब्रवीत् ॥	१२
धन्यस्त्वं यस्य चैवेत्थं प्रसन्नो भगवान्हरः । तदिदानीं रिपूञ्जित्वा भज लक्ष्मीं भूजार्जिताम् ॥	१३
सा हि स्वधर्मसंभूता भूभृतामन्वये स्थिरा । निजधर्माजितानां हि विनाशो नास्ति संपदाम् ॥	१४
तथा च चिरभूमिष्ठो निधिः पूर्वजसंभृतः । प्रणष्टो भवता प्राप्तः किं चात्रैतां कथां शृणु ॥	१५
बभूव देवदासाख्यः पुरं पाटलिपुत्रके । पुरा कोऽपि वणिक्पुत्रो महाधनकुलोद्गतः ॥	१६
अभवत्तस्य भार्या च नगरात्पौण्ड्रवर्धनात् । परिणीता समृद्धस्य कस्यापि वणिजः सुता ॥	१७
गते पितरि पञ्चत्वं क्रमेण व्यसनान्वितः । स देवदासो द्यूतेन सर्वं धनमहारयत् ॥	१८
ततश्च तस्य सा भार्या दुःखदारिद्र्यदुःस्थिता । एत्य नीता निजं गेहं स्वपित्रा पौण्ड्रवर्धनम् ॥	१९
शनैः सोऽपि विपत्तिवन्नः स्थातुमिच्छन्स्वकर्मणि । मूल्यार्थी देवदासस्तं श्वशुरं याचितुं ययौ ॥	२०
प्राप्तश्च संध्यासमये तत्पुरं पौण्ड्रवर्धनम् । रजोरूक्षं विवस्त्रं च वीक्ष्यात्मानमचिन्तयत् ॥	२१
ईदृशः प्रविशामीह कथं श्वशुरवेश्मनि । वरं हि मानिनो मृत्युर्न दैन्यं स्वजनाग्रतः ॥	२२
इत्यालोच्यापणे गत्वा स कापि विपणोर्बहिः । नक्तं संकुचितस्तस्यौ तत्कालं कमलोपमः ॥	२३
क्षणाच्च तस्यां विपणौ प्रविशन्तं व्यलोकयत् । युवानं वणिजं कंचिदुद्घाटितकवाटकम् ॥	२४
क्षणान्तरे च तत्रैव निःशब्दपदमागताम् । द्रुतमन्तः प्रविष्टां च स्त्रियमेकां ददर्श सः ॥	२५
ज्वलत्प्रदीपे यावच्च ददौ दृष्टिं तदन्तरे । प्रत्यभिज्ञातवांस्तावत्तां निजामेव गेहिनीम् ॥	२६
ततः सोऽर्गलितद्वारां भार्या तामन्यगामिनीम् । दृष्ट्वा दुःखाशनिहतो देवदासो व्यचिन्तयत् ॥	२७
धनहीनेन देहोऽपि हार्यते स्त्रीषु का कथा । निसर्गनियतं यासां विद्युतामिव चापलम् ॥	२८
तदियं सा विपत्सुंसां व्यसनार्णवपातिनाम् । गतिः सेयं स्वतन्त्रायाः स्त्रियाः पितृगृहस्थितेः ॥	२९
इति संचिन्तयंस्तस्या भार्यायाः स बहिः स्थितः । रतान्तविस्त्रम्भजुषः कथालापमिवाशृणोत् ॥	३०
उपेत्य च ददौ द्वारि स कर्णं सापि तत्क्षणम् । इत्यब्रवीदुपपत्तिं पापा तं वणिजं रहः ॥	३१
शृण्विदं कथयाम्यद्य रहस्यं तेऽनुरागिणी । मद्भर्तुर्वीरवर्माख्यः पुराभूत्प्रपितामहः ॥	३२
स्वगृहस्याङ्गणे तेन चत्वारः स्वर्णपूरिताः । कुम्भाश्चतुर्षु कोणेषु निगूढाः स्थापिता भुवि ॥	३३
तदेकस्याः स्वभार्यायाः स चक्रे विदितं तदा । तद्भार्या चान्तकाले सा स्तुषायै तदवोचत ॥	३४
सापि स्तुषायै मच्छ्रवै मच्छ्रव्रूव्रवीच्च मे । इत्ययं मत्पतिकुले श्वश्रूक्रममुखागमः ॥	३५
स्वभर्तुस्तच्च न मया दरिद्रस्यापि वर्णितम् । स हि द्यूतरतो द्वेष्यस्त्वं तु मे परमः प्रियः ॥	३६
तत्तत्र गत्वा मद्भर्तुः सकाशात्तद्गृहं धनैः । क्रीत्वा तत्प्राप्य च स्वर्णमिहैत्य भज मां सुखम् ॥	३७
एवमुक्तः कुटिलया स तयोपपत्तिर्वणिक् । तुतोष तस्यै मन्वानो निधिं लब्धमयत्नतः ॥	३८
देवदासोऽपि कुवधूवाकशल्यैस्तैर्बहिर्गतः । क्रीलितामिव तत्कालं धनाशां हृदये दधौ ॥	३९
जगाम च ततः सद्यः पुरं पाटलिपुत्रकम् । प्राप्य च स्वगृहं लब्ध्वा निधानं स्वीचकार तत् ॥	४०
अथाजगाम स वणिक्तद्भार्याल्लन्नकामुकः । तमेव देशं वाणिज्यव्याजेन निधिलोलुपः ॥	४१
देवदाससकाशाच्च क्रीणाति स्म स तद्गृहम् । देवदासोऽपि मूल्येन भूयसा तस्य तद्ददौ ॥	४२
ततो गृहस्थितिं कृत्वा युक्त्या श्वशुरवेश्मनः । स देवदासः शीघ्रं तामानिनाय स्वगेहिनीम् ॥	४३
एवं कृते च तद्भार्याकामुकः स वणिक्शठः । अलब्धनिधिरभ्येत्य देवदासमुवाच तम् ॥	४४

एतद्भवद्गृहं जीर्णं मह्यं न खलु रोचते । तद्देहि मे निजं मूल्यं स्वगृहं स्वीकुरुष्व च ॥
 इति जल्पंश्च स वणिक् देवदासश्च विब्रुवन् । उभौ विवादसक्तौ तौ राजाग्रमुपजग्मतुः ॥
 तत्र स्वभार्यावृत्तान्तं वक्षःस्थविषदुःसहम् । देवदासो नरेन्द्राग्रे कृत्स्नमुद्गिरति स्म तम् ॥
 ततश्चानाय्य तद्भार्या तत्त्वं चान्विष्य भूपतिः । अदण्डयत् सर्वस्वं वणिजं पारदारिकम् ॥
 देवदासोऽपि कुवधुं कृत्वा तां छिन्ननासिकाम् । अन्यां च परिणीयात्र तस्यौ लब्धनिधिः सुखम् ॥
 इत्थं धर्माजिता लक्ष्मीरा संतलयनपायिनी । इतरा तु जलापाततुषारकणनश्वरी ॥
 अतो यतेत धर्मेण धनमर्जयितुं पुमान् । राजा तु सुतरां येन मूलं राज्यतरोर्धनम् ॥
 तस्माद्यथावत्संमान्य सिद्धये मन्त्रिमण्डलम् । कुरु दिग्विजयं देव लब्धुं धर्मोत्तरां श्रियम् ॥
 श्वशुरद्वयबन्धूनां प्रसक्तानुप्रसक्तितः । विकुर्वते न बहवो राजानस्ते मिलन्ति च ॥
 यस्त्वेष ब्रह्मदत्ताख्यो वाराणस्यां महीपतिः । नित्यं वैरी स ते तस्माद्विजयस्व तमग्रतः ॥
 तस्मिञ्जिते जय प्राचीप्रक्रमेणाखिला दिशः । उच्चैः कुरुष्व वै पाण्डोर्यशश्च कुमुदोज्ज्वलम् ॥
 इत्युक्तो मन्त्रिमुख्येण तथेति विजयोद्यतः । वत्सराजः प्रकृतिषु प्रयाणारम्भमादिशत् ॥
 ददौ वैदेहदेशे च राज्यं गोपालकाय सः । सत्कारहेतोर्नृपतिः श्वशुर्यायानुगच्छते ॥
 किं च पद्मावतीभ्रात्रे प्रायच्छत्सिंहवर्मणे । संमान्य चेदिविषयं सैन्यैः सममुपेयुषे ॥
 आनाययच्च स विभुर्भिल्लराजं पुलिन्दकम् । मित्रं बलैर्व्याप्तदिशं प्रावृत्कालमिवाम्बुदैः ॥
 अभूच्च यात्रासंरम्भो राष्ट्रे तस्य महाप्रभोः । आकुलत्वं तु शत्रूणां हृदि चित्रमजायत ॥
 यौगन्धरायणश्चाग्रे चारान्वाराणसीं प्रति । प्राहिणोद्ब्रह्मदत्तस्य राज्ञो ज्ञातुं विचेष्टितम् ॥
 ततः शुभेऽहनि प्रीतो निमित्तैर्जयशंसिभिः । ब्रह्मदत्तं प्रति प्राच्यां पूर्वं वत्सेश्वरो ययौ ॥
 आरूढः प्रोच्छ्रितच्छत्रं प्रोत्तुङ्गं जयकुञ्जरम् । गिरिं प्रफुल्लैकतरुं मृगेन्द्र इव दुर्मदः ॥
 प्राप्तया सिद्धिदूत्येव शरदा दत्तसंमदः । दर्शयन्त्यातिसुगमं मार्गं स्वल्पाम्बुनिम्नगम् ॥
 पूरयन्बहुनादाभिर्वाहिनीभिर्भुवस्तलम् । कुर्वन्नकाण्डनिर्मेघवर्षासमयसंभ्रमम् ॥
 तदा च सैन्यनिर्घोषप्रतिशब्दाकुलीकृताः । परस्परमिवाचख्युस्तदागमभयं दिशः ॥
 चेलुश्च हेमसंनाहसंभृतार्कप्रभा ह्याः । तस्य नीराजनप्रीतपावकानुगता इव ॥
 विरेजुर्वारणाश्रास्य सितश्रवणचामराः । विगलद्रण्डसिन्दूरशोणदानजलाः पथि ॥
 शरत्पाण्डुपयोदाङ्काः सधातुरसनिर्झराः । यात्रानुप्रेषिता भीतैरात्मजा इव भूधरैः ॥
 नैवैष राजा सहते परेषां प्रसृतं महः । इतीव तच्चमूरेणुरर्कतेजस्तिरोदधे ॥
 पदात्पदं च द्वे देव्यौ मार्गे तमनुजग्मतुः । नृपं नयगुणाकृष्टे इव कीर्तिजयश्रियौ ॥
 नमताथ पलायध्वमित्यूचे विद्विषामिव । पवनाक्षिप्तविक्षिप्तैस्तस्य सेनाध्वजांशुकैः ॥
 एवं ययौ स दिग्भागान्पश्यन्फुल्लसिताम्बुजान् । महीमर्दभयोद्भ्रान्तशेषोत्क्षिप्तफणानिव ॥
 अत्रान्तरे च ते चारा धृतकापालिकव्रताः । यौगन्धरायणादिष्टाः प्रापुर्वाराणसीं पुरीम् ॥
 तेषां च कुहकाभिज्ञो ज्ञानित्वमुपदर्शयन् । शिश्रिये गुरुतामेकः शेषास्तच्छिष्यतां ययुः ॥
 आचार्योऽयं त्रिकालज्ञ इति व्याजगुरुं च तम् । शिष्यास्ते ख्यापयामासुर्भिक्षाशिनमितस्ततः ॥
 यदुवाचाग्निदाहादि स ज्ञानी भावि पृच्छताम् । तच्छिष्यास्तत्तथा गुप्तं चक्रुस्तेन स पप्रथे ॥
 रञ्जितं क्षुद्रसिद्ध्या च तत्रत्वं नृपवल्लभम् । स्वीचक्रे स कमप्येकं राजपुत्रमुपासकम् ॥
 तन्मुखेनैव राज्ञश्च ब्रह्मदत्तस्य पृच्छतः । सोऽभूत्तत्र रहस्यज्ञः प्राप्ते वत्सेशविग्रहे ॥
 अथास्य ब्रह्मदत्तस्य मन्त्री योगकरण्डकः । चकार वत्सराजस्य व्याजानागच्छतः पथि ॥
 अदूषयत्प्रतिपथं विषादिद्रव्ययुक्तिभिः । वृक्षान्कुसुमवल्लीश्च तोयानि च नृणानि च ॥
 विदधे विषकन्याश्च सैन्ये पण्यविलासिनीः । प्राहिणोत्पुरुषांश्चैव निशासु च्छद्मघातिनः ॥
 तच्च विज्ञाय स ज्ञानिलिङ्गी चारो न्यवेदयत् । यौगन्धरायणायाशु स्वसहायमुखैस्तदा ॥

यौगन्धरायणोऽप्येतद्बुद्धा प्रतिपदं पथि । दूषितं तृणतोयादि प्रतियोगैरशोधयत् ॥	८४
अपूर्वस्त्रीसमायोगं कटके निषिषेध च । अवधीद्वधकांस्तांश्च लब्ध्वा सह रुमण्वता ॥	८५
तद्बुद्धा ध्वस्तमायः सन्सैन्यपूरितदिङ्मुखम् । वत्सेश्वरं ब्रह्मदत्तो मेने दुर्जयमेव तम् ॥	८६
संमन्त्र्य दत्त्वा दूतं च शिरोविरचिताञ्जलिः । ततः स निकटीभूतं वत्सेशं स्वयमभ्यगात् ॥	८७
वत्सराजोऽपि तं प्राप्तं प्रदत्तोपायनं नृपम् । प्रीत्या संमानयामास शूरा हि प्रणतिप्रियाः ॥	८८
इत्थं तस्मिञ्जिते प्राचीं शमयन्नमयन्मृदून् । उन्मूलयंश्च कठिनानृपान्वायुरिव द्रुमान् ॥	८९
प्राप च प्रबलः प्राच्यं चलद्वीचिविघूर्णितम् । वङ्गावजयवित्रासवेपमानमिवान्बुधिम् ॥	९०
तस्य वेलातदान्ते च जयस्तम्भं चकार सः । पातालाभययाच्चार्थं नागराजमिवोद्वृतम् ॥	९१
अवनम्य करे दत्ते कलिङ्गैरग्रगैस्ततः । आरुरोहं महेन्द्राद्रिं यशस्तस्य यशस्विनः ॥	९२
महेन्द्राभिभवाद्गीतौर्विन्ध्यकूटैरिवागतैः । गजैर्जित्वाटवीं राज्ञां स ययौ दक्षिणां दिशम् ॥	९३
तत्र चक्रे स निःसारपाण्डुरानपगजितान् । पर्वताश्रयिणः शत्रून्शरत्काल इवान्बुदान् ॥	९४
उलङ्घयमाना कावेरी तेन संमर्दकारिणा । चोलकेश्वरकीर्तिश्च कालुष्यं ययतुः समम् ॥	९५
न परं सुरलानां स सेहे मूर्धसु नोन्नतिम् । करैराहन्यमानेषु यावत्कान्ताकुचेष्वपि ॥	९६
यत्तस्य सप्तधा भिन्नं प्रपुरांदावरीपद्यः । मातङ्गास्तन्मदव्याजात्सप्तधैवासुचन्निव ॥	९७
अथोत्तीर्य स वत्सेशो रेवामुज्जयिनीमगात् । प्रविवेश च तां चण्डमहासेनपुरस्कृतः ॥	९८
स माल्यश्लथधम्मिल्लशोभाद्वैगुण्यशालिनाम् । मालवस्त्रीकटाक्षाणां ययौ चात्रैव लक्ष्यताम् ॥	९९
तस्थौ च निर्वृतस्तत्र तथा श्वशुरसत्कृतः । विसस्मार यथाभीष्टानपि भोगान्स्वदेशजान् ॥	१००
आसीद्वासवदत्ता च पितुः पार्श्वविवर्तिनी । स्मरन्ती बालभावस्य सौख्येऽपि विमना इव ॥	१०१
राजा चण्डमहासेनस्तथा तनयया यथा । तथैव पद्मावत्यापि नन्दति स्म समागतः ॥	१०२
विश्रम्य च निशाः काश्चित्प्रीतो वत्सेश्वरस्ततः । अनिवतः श्वाशुरैः सैन्यैः प्रययौ पश्चिमां दिशम् ॥	१०३
तस्य खङ्गलता नूनं प्रतापानलधूमिका । यच्चक्रे लाटनारीणामुदश्रुकलुषा दृशः ॥	१०४
असौ मथितुमन्भोधिं मा मामुन्मूलयिष्यति । इतीव तद्गजाधूतवनोऽवेपत मन्दरः ॥	१०५
सत्यं स कोऽपि तेजस्वी भास्वदादिविलक्षणः । प्रतीच्यामुदयं प्राप प्रकृष्टमपि यज्जयी ॥	१०६
ततः कुबेरतिलकामलकासङ्गशंसिनीम् । कैलासहाससुभगामाशामभिससार सः ॥	१०७
सिन्धुराजं वशीकृत्य हरिसैन्यैरनुद्रुतः । क्षपयामास च म्लेच्छान्राघवो राक्षसानिव ॥	१०८
तुरुष्कतुरगव्राताः क्षुब्धस्याब्धेरिवोर्मयः । तद्गजेन्द्रघटा वेलावनेषु दलशो ययुः ॥	१०९
गृहीतारिकरः श्रीमान्पापस्य पुरुषोत्तमः । राहोरिव स चिच्छेद पारसीकपतेः शिरः ॥	११०
हूणहानिकृतस्तस्य मुखरीकृतदिङ्मुखा । कीर्तिद्वितीया गङ्गेव विचचार हिमाचले ॥	१११
नदन्तीष्वस्य सेनासु भयस्तिमितविद्विषः । प्रतीपः शुश्रुवे नादः शैलरन्ध्रेषु केवलम् ॥	११२
अपच्छत्रेण शिरसा कामरूपेश्वरोऽपि तम् । नमन्विच्छायतां भेजे यत्तदा न तद्द्रुतम् ॥	११३
तद्दत्तैरन्वितो नागैः सम्राट् विववृत्तेऽथ सः । अद्रिभिर्जङ्गमैः शैलैः करीकृत्यार्पितैरिव ॥	११४
एवं विजित्य वत्सेशो वसुधां सपरिच्छेदः । पद्मावतीपितुः प्राप पुरं मगधभूशृतः ॥	११५
मगधेशश्च देवीभ्यां सहितेऽस्मिन्नपस्थिते । सोत्सवोऽभून्निशाज्योत्स्नावति चन्द्र इव स्मरः ॥	११६
अविज्ञातस्थितामादौ पुनश्च व्यक्तमागताम् । मेने वासवदत्तां च सोऽधिकप्रश्रयास्पदम् ॥	११७
ततो मगधभूशृता सनगरेण तेनार्चितः समग्रजनमानसैरनुगतोऽनुरागागतैः ।	
निगीर्णवसुधातलो बलभरेण लावाणकं जगाम विषयं निजं स किल वत्सराजो जयी ॥	११८

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।

षष्ठस्तरङ्गः ।

ततः स सेनाविश्रान्त्यै तत्र लावाणके स्थितः । रहस्युवाच वत्सेशो राजा यौगन्धरायणम् ॥	१
त्वद्बुद्ध्या निर्जिताः सर्वे पृथिव्यां भूभृतो मया । उपायस्वीकृतास्ते च नैव व्यभिचरन्ति मे ॥	२
वाराणसीपतिस्त्वेष ब्रह्मदत्तो दुराशयः । जाने, व्यभिचरत्येको विश्वासः कुटिलेषु कः ॥	३
इति वत्सेश्वरेणोक्त आह यौगन्धरायणः । न राजन्ब्रह्मदत्तस्ते भूयो व्यभिचरिष्यति ॥	४
आक्रान्तोपनतस्त्वेष भृशं संमानितस्त्वया । शुभाचारस्य कः कुर्यादशुभं हि सचेतनः ॥	५
कुर्वीत वा यस्तस्यैव तदात्मन्यशुभं भवेत् । तथा च श्रूयतामत्र कथां ते वर्णयाम्यहम् ॥	६
बभूव पद्मविषये पुरा कोऽपि द्विजोत्तमः । ख्यातिमानग्निदत्ताख्यो भूभृहन्ताग्रहारभुक् ॥	७
तस्यैकः सोमदत्ताख्यः पुत्रो ज्यायानजायत । द्वितीयश्चाभवद्वैश्वानरदत्ताख्यया सुतः ॥	८
आद्यस्तयोरभून्मूर्खः स्वाकृतिर्दुर्विनीतकः । अपरश्चाभवद्विद्वान्विनीतोऽध्ययनप्रियः ॥	९
कृतदारानुभौ तौ च पितर्यस्तं गते ततः । तदीयस्याग्रहारादेरर्धमर्धं विभेजतुः ॥	१०
तन्मध्यात्स कनीयांश्च राज्ञा संमानितोऽभवत् । ज्येष्ठस्तु सोमदत्तोऽभूच्चपलः क्षत्रकर्मकृत् ॥	११
एकदा बद्धगोष्ठीकं शूद्रैः सह विलोक्य तम् । सोमदत्तं पितृसुहृद्विजः कोऽप्येवमब्रवीत् ॥	१२
अग्निदत्तसुतो भूत्वा शूद्रवन्मूर्खं चेष्टसे । निजमेवानुजं दृष्ट्वा राजपूज्यं न लज्जसे ॥	१३
तच्छ्रुत्वा कुपितः सोऽथ सोमदत्तः प्रधाव्य तम् । विप्रं पादप्रहारेण जघानोऽञ्जितगौरवः ॥	१४
तत्र विप्रः स कृत्वान्यान्साक्षिणस्तत्क्षणं द्विजान् । गत्वा पादाहतिकुद्धो राजानं तं व्यजिज्ञपत् ॥	१५
राजापि सोमदत्तस्य बन्धाय प्राहिणोद्भटान् । ते च निर्गत्य तन्मित्रैर्जग्निरे शस्त्रपाणिभिः ॥	१६
ततो भूयो बलं प्रेष्यावष्टब्धस्यास्य भूपतिः । क्रोधान्धः सोमदत्तस्य शूलारोपणमादिशत् ॥	१७
आरोप्यमाणः शूलायामथाकस्मात्स च द्विजः । प्रक्षिप्त इव केनापि निपपात ततः क्षितौ ॥	१८
रक्षन्ति भाविकल्याणं भाग्यान्येव यतोऽस्य ते । अन्धीवभूर्बुर्वधकाः पुनरारोपणोद्यताः ॥	१९
तत्क्षणं श्रुतवृत्तान्तस्तुष्टो राजा कनीयसा । भ्रात्रास्य कृतविज्ञप्रिर्वधादेनममोचयत् ॥	२०
ततो मरणनिस्तीर्णः सोमदत्तो गृहैः सह । गन्तुं राजावमानेन देशान्तरमियेष सः ॥	२१
यदा च नैच्छन्गमनं समेतास्तस्य बान्धवाः । त्यक्तराजाग्रहाराधीं प्रतिपेदे तदा स्थितिम् ॥	२२
ततो वृत्त्यन्तराभावात्कर्तुं स चकमे कृषिम् । तद्योग्यां च भुवं द्रष्टुं शुभेऽहन्यटवीं ययौ ॥	२३
तत्र लेभे शुभां भूमिं संभाव्यफलसंपदम् । तन्मध्ये च महाभोगमश्रुत्थतरुमैक्षत ॥	२४
तं कल्याणघनच्छायाछन्नसूर्यांशुशीतलम् । प्राङ्दृक्कालमिवालोक्त्य कृष्यर्थी तोषमाप सः ॥	२५
योऽधिष्ठातात्र तस्यैव भक्तोऽस्मीत्यभिधाय च । कृतप्रदक्षिणोऽश्रुत्थवृक्षं तं प्रणनाम सः ॥	२६
संयोज्याथ बलीवर्दयुगं रचितमङ्गलः । कृत्वा बलिं तस्य तरोरारभे कृषिमत्र सः ॥	२७
तस्थौ तस्यैव चाधस्ताद्गुमस्य स दिवानिशम् । भोजनं तस्य चानिन्ये तत्रैव गृहिणी सदा ॥	२८
काले तत्र च पकेषु तस्य सस्येष्वशङ्कितम् । सा भूमिः परराष्ट्रेण दैवादेत्य व्यलुण्ठयत् ॥	२९
ततः परबले याते नष्टे सस्ये स सस्ववान् । आश्रास्य रुदतीं भार्या किञ्चिच्छेषं तदाददौ ॥	३०
प्राग्वत्कृतबलिस्तस्यौ तत्रैवाथ तरोरधः । निसर्गः स हि धीराणां यदापद्यधिकं दृढाः ॥	३१
अथ चिन्ताविनिद्रस्य स्थितस्यैकाकिनो निशि । तस्याश्रुत्थतरोस्तस्मादुच्चचार सरस्वती ॥	३२
भोः सोमदत्त तुष्टोऽस्मि तव तद्रच्छ भूपतेः । आदित्यप्रभसंज्ञस्य राष्ट्रं श्रीकण्ठदेशगम् ॥	३३
तत्र तस्यानवरतं द्वारदेशे महीपतेः । वदेः पठित्वा संध्याग्निहोत्रमन्त्रानिदं वचः ॥	३४
फलभूतिरहं नाम्ना विप्रः शृणुत वच्मि यत् । भद्रकृत्प्राप्नुयाद्भद्रमभद्रं चाप्यभद्रकृत् ॥	३५
एवं वदंश्च तत्र त्वं महतीमृद्धिमाप्स्यसि । संध्याग्निहोत्रमन्त्रांश्च मत्त एव पठानुना ॥	३६
अहं च यक्ष इत्युक्त्वा स्वप्रभावेण तत्क्षणम् । तमध्याप्य च तान्मन्त्रान्वटे वाणी तिरोदधे ॥	३७
प्रातः स सोमदत्तश्च प्रतस्थे भार्यया सह । फलभूतिरिति प्राप्य नाम यक्षकृतं कृती ॥	३८
अतिक्रम्याटवीस्तास्ता विषमाः परिवर्तिनीः । दुर्दशा इव संप्राप श्रीकण्ठविषयं च सः ॥	३९

तत्र संध्यामिकार्यादि पठित्वा द्वारि भूपतेः । यथावन्नाम संश्राव्य फलभूतिरिति स्वकम् ॥	४०
सोऽवादीद्ब्रह्मद्रमभद्रं चाप्यभद्रकृत् । प्राप्नुयादिति लोकस्य कौतुकोत्पादकं वचः ॥	४१
गुह्यं तद्दन्तं तं तत्रादित्यप्रभो नृपः । बुद्ध्वा प्रवेशयामास फलभूतिं कुतूहली ॥	४२
सोऽपि प्रविश्य तस्याग्रे तदेव मुहुरत्रवीत् । जहास तेन स द्रुपस्तदा पार्श्वस्थितैः सह ॥	४३
ससामन्तश्च वस्त्राणि दत्त्वा चाभरणानि सः । प्रामान् राजा ददौ तस्मै न तोषो महतां मृषा ॥	४४
एवं च तत्क्षणं प्राप गुह्यकानुग्रहेण सः । फलभूतिः कृशो भूत्वा विभूतिं भूभृदपिताम् ॥	४५
सदा तदेव च वदन्पूर्वोक्तं प्राप भूपतेः । बालभ्यमीश्वराणां हि विनोदरसिकं मनः ॥	४६
क्रमाद्राजगृहे चाग्निनाष्ट्रेऽध्वन्तःपुरेषु च । राजप्रिय इति प्रीतिं बहुमानासवाप सः ॥	४७
कदाचिदथ सोऽटव्याः कृत्वाखेटकमागतः । आदित्यप्रभभूपालः सहसान्तःपुरं ययौ ॥	४८
द्वाःस्थसंभ्रमसाशङ्कः प्रविश्यैव ददर्श सः । देवीं देवार्चनव्यग्रां नाम्ना कुवलयवलीम् ॥	४९
दिगम्बराभूर्ध्वकेशीं निमीलितविलोचनाम् । स्थूलसिन्दूरतिलकां जपप्रस्फुरिताधराम् ॥	५०
विचित्रवर्णकन्यस्तमहामण्डलमध्यगाम् । असृक्पुरामहामांसकल्पितोप्रबलिक्रियाम् ॥	५१
सापि प्रविष्टे नृपतौ संभ्रमाकलितांशुका । तेन प्रष्टा क्षणादेवमवोचद्याचित्ताभया ॥	५२
तवैवोदयलाभार्थं कृतवलयमि पृजनम् । अत्र चागमनृत्तान्तं सिद्धिं च शृणु मे प्रभो ॥	५३
पुराहं पितृवैशमस्या कन्या मधुमहोत्सवे । एवमुक्त्वा वयस्याभिः समेत्योद्यानवर्तिनी ॥	५४
अस्तीह प्रमदोद्याने तरुमण्डलमध्यगः । दृष्टप्रभावो वरदो देवदेवो विनायकः ॥	५५
तमुपागत्य भक्त्या त्वं पूजय प्रार्थितप्रदम् । येन निर्विघ्नमेवाशु स्तोचितं पतिमाप्स्यसि ॥	५६
तच्छ्रुत्वा पर्यपृच्छयन्त सक्यस्ता मौर्ययतो मया । कन्या लभन्ते भर्तारं किं विनायकपूजया ॥	५७
अथ ताः प्रत्यवोचन्मां किमेतावन्वयोच्यते । तस्मिन्नपूजिते नास्ति सिद्धिः कापीह कस्यचित् ॥	५८
तथा चैतन्प्रभावं ते वर्णयामो वयं शृणु । इत्युक्त्वा च वयस्या मे कथामकथयन्निमाम् ॥	५९
पुरा पुरारेत्तानयं सेनानयं प्राप्तुमिच्छति । तारकोपद्रुते शक्रे दग्धे च कुसुमायुधे ॥	६०
ऋध्वरेत्तसमत्युगं सुदीर्घतपसि स्थितम् । गौरी कृततपाः प्रार्थ्यं प्राप्य च त्र्यम्बकं पतिम् ॥	६१
आचकाङ्क्ष सुतप्राप्तिं भद्रस्य च जीवितम् । न च समार सिद्ध्यर्थं सा विघ्नेश्वरपूजनम् ॥	६२
अभीष्टार्थार्थिनी तां च कान्तामित्यवदच्छिवः । प्रिये प्रजापतेः पूर्वं मानसादजनि स्मरः ॥	६३
कं दर्पयाभीति मदाज्जातमात्रो जगाद् च । तेन कंदर्पनामानं तं चकार चतुर्मुखः ॥	६४
अतिदृष्टोऽसि चेत्पुत्र तस्मिन्नेष्य लङ्कनम् । एकस्य रक्षर्मा नाम मृत्युं तस्माद्वाप्स्यसि ॥	६५
इत्थं स वेधसोक्तोऽपि संक्षोभायागतः शठः । मया दग्धो न तस्यास्ति सदेहस्योद्भवः पुनः ॥	६६
भवत्यास्तु स्वशक्त्यैव पुत्रमुत्पादयाम्यहम् । नहि मे मदनोत्साहहेतुका लोकवत्प्रजा ॥	६७
एवं वदत एवास्य पार्थिवी वृषलक्ष्मणः । आविर्भूव पुरतो ब्रह्मा शतमस्त्रान्वितः ॥	६८
तेन स्तुत्वा स विद्मस्तारकासुरशान्तये । अङ्गीचक्रे शिवः स्मृत्युं देव्यामात्मजमौरसम् ॥	६९
अनुमेते च कामस्य जन्म चेतामि देहिनाम् । सर्गाविच्छेदरक्षार्थममूर्तस्यैव तद्विरा ॥	७०
ददौ च निजचितेऽपि सोऽवकाशं मनोभुवः । तेन तुष्टो ययौ धाता सुदं प्राप च पार्वती ॥	७१
ततो यातेषु दिवसेष्वेकदा रहसि स्थितः । सिपेवे सुरतक्रीडामुमया सह शंकरः ॥	७२
यदा नाभूद्रतान्तोऽस्य गतेष्वदशतेष्वपि । तदा तद्रुपमर्देन चकम्पे भुवनत्रयम् ॥	७३
ततो जगन्नाशभयाद्रतविघ्नाय शक्तिः । वह्निं स्मरन्ति स्म सुराः पितामहनिदेशतः ॥	७४
सोऽप्यग्निः स्मृतमात्रः सन्नभृत्प्यं मदनान्तकम् । मत्वा पलाय्य देवेभ्यः प्रविवेश जलान्तरम् ॥	७५
तत्तेजोदह्यमानाश्च तत्र भेका दिवौकसाम् । विचिन्वतां शशंसुस्तमग्निमन्तर्जलस्थितम् ॥	७६
ततस्ताननभिद्यक्तवाचः शापेन तत्क्षणम् । भेकान्कृत्वा तिरोभूय भूयोऽग्निर्मन्दरं ययौ ॥	७७
तत्र तं कोटरान्तर्ध्वं देवाः शम्भूकर्त्तृपणम् । प्रापुर्गजशुकारुयातं स चैषां दर्शनं ददौ ॥	७८
कृत्वा जिह्वाविपर्यासं शापेन शुक्वन्तिनाम् । प्रतिपेदे च देवानां स कार्यं तैः कृतस्तुतिः ॥	७९

गत्वा च स्वोष्मणा सोऽग्निनिवार्य सुरताच्छिवम् । शापभीत्या प्रणम्यास्मै देवकार्यं न्यवेदयत् ॥	८०
शर्वोऽप्यारूढवेगोऽग्नौ तस्मिन्वीर्यं स्वमादधे । तद्धि धारयितुं शक्तो न वह्निर्नाम्बिकापि वा ॥	८१
न मया तनयस्त्वत्तः संप्राप्त इति वादिनीम् । खेदकोपाकुलां देवीमित्युवाच ततो हरः ॥	८२
विघ्नोऽत्र तव जातोऽयं विना विघ्नेशपूजनम् । तदर्चयैनं येनाशु वह्नौ नो जनिता सुतः ॥	८३
इत्युक्ता शंभुना देवी चक्रे विघ्नेश्वरार्चनम् । अनलोऽपि सगर्भोऽभूत्तेन वीर्येण धूर्जटेः ॥	८४
तत्तेजः शांभवं विभ्रत्स तदा दिवसेष्वपि । अन्तःप्रविष्टतिग्मांशुरिव सप्तार्चिराबभौ ॥	८५
उद्धवाम च गङ्गायां तत्तेजः सोऽथ दुर्धरम् । गङ्गैनमत्यजन्मेरौ वह्निकुण्डे हराज्ञया ॥	८६
तत्र संरक्ष्यमाणः सन्स गर्भः शांभवैर्गणैः । निःसृत्याब्दसहस्रेण कुमारोऽभूत्षडाननः ॥	८७
ततो गौरीनियुक्तानां कृत्तिकानां पयोधरान् । षण्णां षड्भिर्मुखैः पीत्वा स्वल्पैः स बबुधे दिनैः ॥	८८
अत्रान्तरे देवराजस्तारकासुरनिर्जितः । शिश्रिये मेरुशृङ्गाणि दुर्गाण्युज्जितसंगरः ॥	८९
देवाश्च साकमृषिभिः षण्मुखं शरणं ययुः । षण्मुखोऽपि सुरान् रक्षन्नासीत्तैः परिवारितः ॥	९०
तद्बुद्ध्वा हारितं मत्वा राज्यमिन्द्रोऽथ चुक्षुभे । योधयामास गत्वा च कुमारं स समत्सरः ॥	९१
तद्वज्राभिहतस्याङ्गात्षण्मुखस्योद्भूवतुः । पुत्रौ शाखविशाखाख्याबुभावतुलतेजसौ ॥	९२
सपुत्रं च तमाक्रान्तशतक्रतुपराक्रमम् । उपेत्य तनयं शर्वः स्वयं युद्धादवारयत् ॥	९३
जातोऽसि तारकं हन्तुं राज्यं चेन्द्रस्य रक्षितुम् । तत्कुरुष्व निजं कार्यमिति चैनं शशास सः ॥	९४
ततः प्रणम्य प्रीतेन तत्क्षणं वृत्रवैरिणा । सैनापत्याभिषेकोऽस्य कुमारस्योपचक्रमे ॥	९५
स्वयमुत्क्षिप्तकलशस्तब्धबाहुरभूद्यदा । ततः शक्रः शुचमगादथैनमवदच्छिवः ॥	९६
न पूजितो गजमुखः सेनान्यं वाञ्छता त्वया । तेनैष विघ्नो जातस्ते तत्कुरुष्व तदर्चनम् ॥	९७
तच्छ्रुत्वा तत्तथा कृत्वा मुक्तबाहुः शचीपतिः । अभिषेकोत्सवं सम्यक्सेनान्ये निरवर्तयत् ॥	९८
ततो जघान न चिरात्सेनानीस्तारकासुरम् । ननन्दुः सिद्धकार्याश्च देवा गौरी च पुत्रिणी ॥	९९
तदेवं देवि देवानामपि सन्ति न सिद्धयः । हेरम्बेऽनर्चिते तस्मात्पूजयैनं वरार्थिनी ॥	१००
इत्युक्ताहं वयस्याभिरुद्यानैकान्तवर्तिनम् । आर्यपुत्र पुरा गत्वा विघ्नराजमपूजयम् ॥	१०१
पूजावसाने चापश्यमकस्माद्गनाङ्गणे । उत्पत्य विहरन्तीस्ताः स्वसखीर्निजसिद्धितः ॥	१०२
तद्बुद्ध्वा कौतुकाढ्योन्नः समाहूयावतार्य च । मया सिद्धिस्वरूपं ताः पृष्ठाः सद्योऽब्रुवन्निदम् ॥	१०३
इमा नृमांसाशनजा डाकिनीमन्त्रसिद्धयः । कालरात्रिरिति ख्याता ब्राह्मणी गुरुरत्र नः ॥	१०४
एवं सखीभिरुक्ताहं खेचरीसिद्धिलोलुभा । नृमांसाशनभीता च क्षणमासं ससंशया ॥	१०५
अथ तत्सिद्धिलुब्धत्वादवोचं ताः सखीरहम् । उपदेशो ममाप्येष शुष्माभिर्दीप्यतामिति ॥	१०६
ततो मदभ्यर्थनया गत्वा तत्क्षणमेव ताः । आनिन्युः कालरात्रिं तां तत्रैव विकटाकृतिम् ॥	१०७
मिलद्भुवं काचराक्षीं न्यञ्चिपिटनासिकाम् । स्थूलगण्डीं करालोष्ठीं दन्तुरां दीर्घकंधराम् ॥	१०८
लम्बस्तनीमुदरिणीं विदीर्णोत्फुलपादुकाम् । घात्रा वैरूप्यनिर्माणवैदग्धीं दर्शितामिव ॥	१०९
सा मां पादानतां स्नातां कृतविघ्नेश्वरार्चनाम् । विवस्त्रां मण्डले भीमां भैरवार्चामकारयत् ॥	११०
अभिषिच्य च सा मह्यं तांस्तान्मन्त्रान्निजान्ददौ । भक्षणाय नृमांसं च देवार्चनबलीकृतम् ॥	१११
आत्तमन्त्रगणा भुक्तमहामांसा च तत्क्षणम् । निरम्बरैवोत्पतिता ससखीकाहमम्बरम् ॥	११२
कृतक्रीडावतीर्याथ गगनादुर्वनुज्ञया । गताभूवमहं देव कन्यकान्तःपुरं निजम् ॥	११३
एवं बाल्येऽपि जाताहं डाकिनीचक्रवर्तिनी । भक्षितास्तत्र चास्माभिः समेत्य बहवो नराः ॥	११४
अस्मिन्कथान्तरे चैतां महाराज कथां शृणु । विष्णुस्वामीत्यभूत्तस्याः कालरात्र्याः पतिद्विजः ॥	११५
स च तस्मिन्नुपाध्यायो देशे नानादिगागतान् । शिष्यानध्यापयामास वेदविद्याविशारदः ॥	११६
शिष्यमध्ये च तस्यैको नाम्ना सुन्दरको युवा । बभूव शिष्यः शीलेन विराजितवपुर्गुणः ॥	११७
तमुपाध्यायपत्नी सा कालरात्रिः कदाचन । वत्रे रहसि कामार्ता पत्यौ कापि बहिर्गते ॥	११८
नूनं विरूपैरधिकं हासनैः क्रीडति स्मरः । यत्सानवेक्ष्य स्वं रूपं चक्रे सुन्दरकस्पृहाम् ॥	११९

सर्वात्मना नैच्छदधर्ममानोऽपि विप्लवम् । स्त्रियो यथा विचेष्टन्तां निष्कम्पं तु सतां मनः ॥	१२०
सापसृते तस्मिन्कालरात्रिः क्रुधा तदा । स्वमङ्गं पाटयामास स्वयं दन्तनखक्षतैः ॥	१२१
र्णवस्त्रकेशान्ता रुदती तावदास्त च । गृहं यावदुपाध्यायो विष्णुस्वामी विवेश सः ॥	१२२
तमवादीच्च पश्य सुन्दरकेण मे । अवस्था विहिता स्वगमिन्बलात्काराभिलाषिणा ॥	१२३
वा स उपाध्यायः क्रुधा जज्वाल तत्क्षणम् । प्रत्ययः स्त्रीषु मुष्णाति विमर्शं विदुषामपि ॥	१२४
च तं सुन्दरकं गृहप्राप्तं प्रधाव्य सः । सशिष्यो मुष्टिभिः पादैर्लुगुडैश्चाप्यताडयत् ॥	१२५
प्रहारनिश्चेष्टं शिष्यानादिश्य तं बहिः । त्याजयामास रथ्यायां निरपेक्षतया निशि ॥	१२६
शनैः सुन्दरकः स निशानिलवीजितः । तथाभिभूतमात्मानं पश्यन्नेवमचिन्तयत् ॥	१२७
स्त्रीप्रेरणा नाम रजसा लङ्घितात्मनाम् । पुंसां बालेव सरसामाशयक्षोभकारिणी ॥	१२८
चार्यं वृद्धोऽपि विद्वानपि च तत्तथा । अतिक्रोधादुपाध्यायो विरुद्धमकरोन्मयि ॥	१२९
देवसंसिद्धावा सृष्टेर्विदुषामपि । कामक्रोधौ हि विप्राणां मोक्षद्वारार्गलाबुभौ ॥	१३०
हे किं न मुनयः स्वदारभ्रंशशङ्किनः । देवदारुवने पूर्वमपि शर्वाय चुकुधुः ॥	१३१
विविदुर्देवं कृतक्षपणकाकृतिम् । उमायै दर्शयिष्यन्तमृषीणामप्यशान्तताम् ॥	१३२
पाञ्च ते सद्यस्त्रिजगत्क्षोभकारणम् । बुद्ध्वा तं देवमीशानं तमेव शरणं ययुः ॥	१३३
हामकोपादिरिपुषुर्गर्वावधिताः । मुनयोऽपि विमुह्यन्ति श्रोत्रियेषु कथैव का ॥	१३४
न्दरकस्तत्र ध्यायन्दस्युभयान्निशि । आरुह्य शून्यगोवाटहर्म्यं तस्थौ समीपगे ॥	१३५
शे यावच्च क्षणं तिष्ठत्यलक्षितः । तावत्तत्रैव हर्म्यं सा कालरात्रिरुपाययौ ॥	१३६
वीरच्छूरिका मुक्तफूकारभीषणा । नयनाननवान्तोल्का डाकिनीचक्रसंगता ॥	१३७
तादृशीं तत्र कालिरात्रिमुपागताम् । सस्मार मन्त्रान्क्षोन्नान्भीतः सुन्दरकोऽथ सः ॥	१३८
मोहिता चाथ तं ददर्श न सा तदा । भयसंपिण्डितैरङ्गैरेकान्ते निभृतस्थितम् ॥	१३९
तनमन्त्रं सा पठित्वा ससखीजना । कालरात्रिः सगोवाटहर्म्यैवोदपतन्नभः ॥	१४०
मन्त्रं स जग्राह श्रुत्वा सुन्दरकस्तदा । सहर्म्या सापि नभसा क्षिप्रमुज्जयिनीं ययौ ॥	१४१
ार्यं हर्म्यं सा मन्त्रतः शाकवाटके । गत्वा स्मशाने चिक्रीड डाकिनीचक्रमध्यगा ॥	१४२
च क्षुधाक्रान्तः शाकवाटेऽवतीर्थ सः । तत्र सुन्दरकश्चक्रे वृत्तिमुत्खातमूलकैः ॥	१४३
तिघातेऽस्मिन्प्राग्गोवाटमाश्रिते । प्रत्याययौ कालरात्री रात्रिमध्ये निकेतनात् ॥	१४४
रूढगोवाटा पूर्ववन्मन्त्रसिद्धितः । आकाशेन सशिष्या सा निशि स्वगृहमाययौ ॥	१४५
त्वा यथास्थानं तच्च गोवाटवाहनम् । विसृज्यानुचरीस्ताश्च शय्यावेश्म विवेश सा ॥	१४६
सुन्दरको नीत्वा तां नीशां विप्रविस्मितः । प्रभाते त्यक्तगोवाटो निकटं सुहृदां ययौ ॥	१४७
तस्ववृत्तान्तो विदेशगमनोन्मुखः । तैः समान्धासितो मित्रैस्तन्मध्ये स्थितिमग्रहीत् ॥	१४८
यगृहं त्यक्त्वा भुञ्जानः सन्नसद्यनि । उवास तत्र विहरन्स्वच्छन्दः सखिभिः सह ॥	१४९
निर्गता क्रेतुं गृहोपकरणानि सा । ददर्श तं सुन्दरकं कालरात्रिः किलापणे ॥	१५०
जगादैर्न पुनरेव स्मरातुरा । भज सुन्दरकाद्यापि मां त्वदायत्तजीविताम् ॥	१५१
स्तया सोऽथ साधुः सुन्दरकोऽब्रवीत् । मैवं वादीर्न धर्मोऽयं माता मे गुरुपत्न्यसि ॥	१५२
तिक्कालरात्रिर्धर्मं चेद्वेत्सि देहि तत् । प्राणान्मे प्राणदानाद्धि धर्मः कोऽभ्यधिको भवेत् ॥	१५३
दरकोऽवादीन्मातमैवं कृथा हृदि । गुरुतत्पाभिगमनं कुत्र धर्मो भविष्यति ॥	१५४
कृता तेन तर्जयन्ती च तं रुषा । पाटयित्वा स्वहस्तेन स्वोत्तरीयमगाद्गृहम् ॥	१५५
न्दरकेणेदं धावित्वा पाटितं मम । इत्युवाच पतिं तत्र दर्शयित्वोत्तरीयकम् ॥	१५६
स्याः पतिः क्रोधाद्गत्वा वध्यमुदीर्य च । सन्ने सुन्दरकस्याशु वारयामास भोजनम् ॥	१५७
दरकः खेदात्तं देशं त्यक्तमुद्यतः । जानन्नृत्पतने व्योम्नि मन्त्रं गोवाटशिक्षितम् ॥	१५८
हेऽप्यपरं शिक्षितुं श्रुतविस्मितम् । तदेव शून्यगोवाटहर्म्यं निशि पुनर्ययौ ॥	१५९

तत्र तस्मिन्स्थिते प्राग्वत्कालरात्रिरुपेत सा । तथैवोत्पत्य हर्म्यस्था व्योन्नैवोज्जयिनीं ययौ ॥	१६
तत्रावतार्य मन्त्रेण गोवाटं शाकवाटके । जगाम रात्रिचर्यायै पुनः सा पितृकाननम् ॥	१६
तं च सुन्दरको मन्त्रं भूयः श्रुत्वापि नाग्रहीत् । विना हि गुर्वादेशेन संपूर्णाः सिद्धयः कृतः ॥	१६
ततोऽत्र भुक्त्वा कतिचिन्मूलकान्यपराणि च । नेतुं प्रक्षिप्य गोवाटे तत्र तस्थौ स पूर्ववत् ॥	१६
अथैत्यारूढगोवाटा सा गत्वा नभसा निशि । विवेश कालरात्रिः स्वं सद्यं स्थापितवाहना ॥	१६
सोऽपि सुन्दरकः प्रातर्गोवाटान्निर्गतस्ततः । ययौ भोजनमूल्यार्थी विपणीमात्तमूलकः ॥	१६
विक्रीणानस्य तस्यात्र मूलकं राजसेवकाः । मालवीया विना मूल्यं जहुर्दृष्ट्वा स्वदेशजम् ॥	१६
ततः स कलहं कुर्वन्बुद्ध्वा सुहृदनुद्युतः । पाषाणघातदायीति राजाग्रं तैरनीयत ॥	१६
मालवात्कथमानीय कान्यकुब्जेऽत्र मूलकम् । विक्रीणीषे सदेत्येष पृष्ठोऽस्माभिर्न जल्पति ॥	१६
हन्ति प्रत्युत पाषाणैरित्युक्तस्तैः शठैर्नृपः । तं तदद्भुतमप्राक्षीत्ततस्तत्सुहृदोऽब्रुवन् ॥	१६
अस्माभिः सह यद्येष प्रासादमधिरोप्यते । तदैतत्कौतुकं देव कृत्स्नं जल्पति नान्यथा ॥	१७
तथेत्यारोपितो राज्ञा सप्रासादोऽस्य पश्यतः । उत्पपात स मन्त्रेण सद्यः सुन्दरको नभः ॥	१७
समित्रस्तेन गत्वा च प्रयागं प्राप्य च क्रमात् । श्रान्तः कमपि राजानं स्नान्तं तत्र ददर्श सः ॥	१७
संस्तम्भ्य चात्र प्रासादं गङ्गायां खान्निपत्य च । विस्मयोद्वीक्षितः सर्वैस्तं स राजानमभ्यगात् ॥	१७
कस्त्वं किं चावतीर्णोऽसि गगनादिति शंस नः । राज्ञा प्रह्वेण पृष्ठः सन्नेवं सुन्दरकोऽब्रवीत् ॥	१७
अहं मुरजको नाम गणो देवस्य धूर्जटेः । प्राप्तो मानुषभोगार्थी त्वत्सकाशं तदाज्ञया ॥	१७
तच्छ्रुत्वा सत्यमाशङ्क्य सत्याह्यं रत्नपूरितम् । सखीकं सोपकरणं ददौ तस्मै पुरं नृपः ॥	१७
प्रविश्याथ पुरे तस्मिन्नुत्पत्य दिवि सानुगः । चिरं सुन्दरकः स्वेच्छं निर्देन्यं विचचार सः ॥	१७
शयानो हेमपर्यङ्के वीज्यमानश्च चामरैः । सेव्यमानो वरस्त्रीभिरैन्द्रं सुखमवाप सः ॥	१७
अथैकदा ददौ तस्मै मन्त्रं व्योमावरोहणे । सिद्धः कोऽपि किलाकाशचारी संजातसंस्तवः ॥	१७
प्राप्तावतारमन्त्रः स गत्वा सुन्दरकस्ततः । कान्यकुब्जे निजे देशे व्योममार्गाद्वातरत् ॥	१८
सपुरं पूर्णलक्ष्मीकमवतीर्णं नभस्तलात् । बुद्ध्वा तत्र स्वयं राजा कौतुकात्तमुपाययौ ॥	१८
परिज्ञातश्च पृष्ठश्च राजाग्रे सोऽथ कालवित् । कालरात्रिकृतं सर्वं स्ववृत्तान्तं न्यवेदयत् ॥	१८
ततश्चानाथ्य पप्रच्छ कालरात्रिं महीपतिः । निर्भया साप्यविनयं स्वं सर्वं प्रत्यपद्यत ॥	१८
कुपिते च नृपे तस्याः कर्णौ च च्छेतुमुद्यते । सा गृहीतापि पश्यत्सु सर्वेष्वेव तिरोदधे ॥	१८
ततः स्वराष्ट्रे वासोऽस्यास्तत्र राज्ञा न्यषिध्यत । तत्पूजितः सुन्दरकः शिश्रिये च नभः पुनः ॥	१८
इत्युक्त्वा तत्र भर्तारमादित्यप्रभभूपतिम् । अभाषत पुनश्चैनं राज्ञी कुवलयवावली ॥	१८
भवन्त्येवंविधा देव डाकिनीमन्त्रसिद्धयः । एतच्च मत्पितृदेशे वृत्तं सर्वत्र विश्रुतम् ॥	१८
कालरात्रेश्च शिष्याहमित्यादौ वर्णितं मया । पतिव्रतात्वात्सिद्धिस्तु ततोऽप्यभ्यधिका मम ॥	१८
भवता चाद्य दृष्टाहं श्रेयोऽर्थं ते कृतार्चना । उपहाराय पुरुषं मन्त्रेणाक्रष्टुमुद्यता ॥	१८
तदस्मदीयेऽत्र नये त्वमपि प्रविशाधुना । सिद्धियोगजितानां च राज्ञां मूर्ध्नि पदं कुरु ॥	१९
तच्छ्रुत्वा क महामांसभोजनं डाकिनीनये । क च राजत्वमित्युक्त्वा स राजा निषिषेध तत् ॥	१९
प्राणत्यागोद्यतायां तु राज्यां तत्प्रत्यपद्यत । विषयाकृष्यमाणा हि तिष्ठन्ति सुपथे कथम् ॥	१९
ततः सा तं प्रवेशयैव मण्डले पूर्वपूजिते । गृहीतसमयं सन्तं राजानमिदमब्रवीत् ॥	१९
य एष फलभूत्याख्यः स्थितो विप्रस्तवान्तिके । स मयात्रोपहारार्थमाक्रष्टुमुपकल्पितः ॥	१९
आकर्षणं च सायासं तत्कश्चित्सूपकृद्वरम् । नयेऽत्र स्थाप्यतां यस्तं स्वयं हन्ति पचत्यपि ॥	१९
न कार्या च घृणा यस्मात्तन्मांसबलिभक्षणात् । समापितेऽर्चने पूर्णा सिद्धिः स्यादुत्तमो हि सः ॥	१९
इत्युक्तः प्रियया राजा पापभीतोऽपि तत्पुनः । अङ्गीचकार धिगहो कष्टां स्त्रीष्वनुरोधिताम् ॥	१९
आनाथ्य सूपकारं च ततः साहसिकाभिधम् । विश्वास्य दीक्षितं कृत्वा दंपती तौ सहोचतुः ॥	१९
राजा देवीद्वितीयोऽद्य भोक्ष्यते तत्चवरां कुरु । आहारस्येति योऽभ्येत्य त्वां ब्रूयात्तं निपातयेः ॥	१९

गांसैश्च रहः कुर्याः प्रातर्नौ स्वादु भोजनम् । इति सूपकृतादिष्टस्तथेत्युक्त्वा गृहं ययौ ॥	२००
श्च फलभूतिं तं प्राप्तं राजा जगाद सः । गच्छ साहसिकं ब्रूहि सूपकारं महानसे ॥	२०१
॥ देवीद्वितीयोऽद्य भोक्ष्यते स्वादु भोजनम् । अतस्त्वरितमाहारमुत्तमं साधयेरिति ॥	२०२
ति निर्गतं तं च फलभूतिं बहिस्तादा । एत्य चन्द्रप्रभो नाम्न राज्ञः पुत्रोऽब्रवीदिदम् ॥	२०३
न शीघ्रं हेन्ना मे कारयाद्यैव कुण्डले । यादृशे भवता पूर्वमार्य तातस्य कारिते ॥	२०४
क्तो राजपुत्रेण फलभूतिस्तदैव सः । कृतानुरोधः प्रहितो ययौ कुण्डलयोः कृते ॥	२०५
पुत्रोऽप्यगात्स्वैरं कथितं फलभूतिना । राजादेशं गृहीत्वा तमेकाक्येव महानसम् ॥	२०६
क्तराजादेशं तं स्थितसंवित्स सूपकृत् । राजपुत्रं ह्युरिकया सद्यः साहसिकोऽवधीत् ॥	२०७
गांसैः साधितं तेन भोजनं च कृतार्चनौ । अभुञ्जातामजानन्तौ तत्त्वं राज्ञी नृपस्तथा ॥	२०८
ग च सानुतापस्तां रात्रिं राजा ददर्श सः । प्रातः कुण्डलहस्तं तं फलभूतिमुपागतम् ॥	२०९
ान्तः कुण्डलोद्देशात्तं च पप्रच्छ तत्क्षणम् । तेनाख्यातस्त्वृत्तान्तः पपात च भुवस्तले ॥	२१०
ुत्रेति च चक्रन्द निन्दन्भार्या सहात्मना । पृष्टश्च सचिवैः सर्वं यथातत्त्वमवर्णयत् ॥	२११
च चैतदुक्तं तत्प्रत्यहं फलभूतिना । भद्रकृत्प्राप्तुयाद्भद्रमभद्रं चाप्यभद्रकृत् ॥	२१२
को भित्तिनिःक्षिप्त इव प्रतिफलन्मुहुः । आपतत्यात्मनि प्रायो दोषोऽन्यस्य चिकीर्षितः ॥	२१३
चारैर्यदस्माभिर्ब्रह्महत्यां चिकीर्षुभिः । स्वपुत्रघातनं कृत्वा प्राप्तं तन्मांसभक्षणम् ॥	२१४
क्त्वा बोधयित्वा च मन्त्रिणः स्वानधोमुखान् । तमेव फलभूतिं च निजे राज्येऽभिषिच्य सः ॥	२१५
। प्रदत्तदानः सन्नपुत्रः पापशुद्धये । सभार्यः प्रविवेशान्नि दग्धोऽप्यनुशयाग्निना ॥	२१६
भूतिश्च तद्राज्यं प्राप्य पृथ्वीं शशास सः । एवं भद्रमभद्रं वा कृतमात्मनि कल्प्यते ॥	२१७
वत्सेश्वरस्याग्रे कथयित्वा कथामिमाम् । यौगन्धरायणो भूयो भूपतिं तमभाषत ॥	२१८
। तत्र स राजेन्द्र जित्वाप्याचरतः शुभम् । ब्रह्मदत्तो विक्रवीत यदि हन्यास्त्वमेव तम् ॥	२१९
क्तो मन्त्रिमुख्येण तद्वाक्यमभिनन्द्य सः । उत्थाय दिनकर्तव्यं वत्सेशो निरवर्तयत् ॥	२२०
द्युश्च स संपन्नसर्वदिग्विजयः कृती । लावाणकादुदचलत्कौशाम्बीं स्वपुरीं प्रति ॥	२२१
ग नगरीं प्राप क्षितीशः सपरिच्छदः । उत्पताकाभुजलतां नृत्यन्तीमुत्सवादिव ॥	२२२
ग चैनां पौरस्त्रीनयनोत्पलकानने । वितन्वानः प्रतिपदं प्रवातारम्भविभ्रमम् ॥	२२३
गोद्रीयमानश्च स्तूयमानश्च बन्दिभिः । नृपैः प्रणम्यमानश्च राजा मन्दिरमाययौ ॥	२२४
ततो विनम्रेष्वधिरोप्य शासनं स वत्सराजोऽखिलदेशराजसु ।	
पूर्वं निधानाधिगतं कुलोचितं प्रसह्य सिंहासनमारुरोह तत् ॥	२२५
तत्कालमङ्गलसमाहृततारधीरतूर्यारवप्रतिरवैश्च नभः पुपुरे ।	
तन्मन्त्रिमुख्यपरितोषितलोकपालदत्तैरिव प्रतिदिशं समसाधुवादैः ॥	२२६
विविधमथ वितीर्य वीतलोभो वसु वसुधाविजयार्जितं द्विजेभ्यः ।	
अकृत कृतमहोत्सवः कृतार्थं क्षितिपतिमण्डलमात्ममन्त्रिणश्च ॥	२२७
क्षेत्रेषु वर्षति तदानुगुणं नरेन्द्रे तस्मिन्ध्वनद्भनमृदङ्गनिनादितायाम् ।	
संभाव्य भाविबहुधान्यफलं जनोऽपि तस्यां पुरि प्रतिगृहं विहितोत्सवोऽभूत् ॥	२२८
एवं विजित्य जगतीं स कृती रुमण्वद्यौगन्धरायणनिवेशितराज्यभारः ।	
तस्थौ यथेच्छमथ वासवदत्तयात्र पद्मावतीसहितया सह वत्सराजः ॥	२२९
कीर्तिश्रियोरिव तयोरुभयोश्च देव्योर्मध्यस्थितः स वरचारणगीयमानः ।	
चन्द्रोदयं निजयशोधवलं सिषेवे शत्रुप्रतापमिव सीधु पपौ च शश्वत् ॥	२३०

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लावाणकलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायं लावाणकलम्बकस्तृतीयः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

नरवाहनदत्तजननं नाम चतुर्थो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

कर्णतालबलाघातसीमन्तितकुलाचलः । पन्थानमिव सिद्धीनां दिशञ्जयति विघ्नजित् ॥	१
ततो वत्सेश्वरो राजा स कौशाभ्यामवस्थितः । एकातपत्रां बुभुजे जितामुदयनो महीम् ॥	२
विधाय सरुमण्वत्के भारं यौगन्धरायणे । विहारैकरसश्चाभूद्वसन्तकसखः सुखी ॥	३
स्वयं स वादयन्वीणां देव्या वासवदत्तया । पद्मावत्या च सहितः संगीतकमसेवत ॥	४
देवीकाकलिगीतस्य तद्वीणानिनदस्य च । अभेदे वादनाङ्गुष्ठकम्पोऽभूद्भेदसूचकः ॥	५
हर्म्याग्रे निजकीर्त्येव ज्योत्स्नया धवले च सः । धाराविगलितं सीधु पपौ मदमिव द्विषाम् ॥	६
आजहुः स्वर्णकलशैस्तस्य वाराङ्गना रहः । स्मरराज्याभिषेकाम्भ इव रागोज्ज्वलं मधु ॥	७
आरक्तसुरसस्वच्छमन्तःस्फुरिततन्मुखम् । उपनिन्ये द्वयोर्मध्ये स स्वचित्तमिवासवम् ॥	८
ईर्ष्यारुषामभावेऽपि भङ्गुरभ्रुणि रागिणि । न मुखे तत्तयो राज्ञोस्तदृष्टिस्तृप्तिमाययौ ॥	९
समधुस्फटिकानेकचषका तस्य पानभूः । बभौ बालातपारक्तसितपद्मेव पद्मिनी ॥	१०
अन्तरा च मिलद्बाधः पलाशश्यामकञ्चुकः । स सबाणासनो भेजे स्वोपमं मृगकाननम् ॥	११
जघान पङ्ककलुषान्वराहनिवहाञ्छरैः । तिमिरौघानविरलैः करैरिव मरीचिमान् ॥	१२
वित्रस्तप्रसृतास्तस्मिन्कृष्णसाराः प्रधाविते । बभुः पूर्वाभिभूतानां कटाक्षाः ककुभामिव ॥	१३
रेजे रक्त्वारुणा चास्य मही महिषघातिनः । सेवागतेव तच्छृङ्गपातमुक्ता वनाब्जिनी ॥	१४
व्यात्तवक्त्रपतत्प्रासप्रोतेष्वपि मृगारिषु । सान्तर्गर्जितनिष्क्रान्तजीवितेषु तुतोष सः ॥	१५
श्वानः श्वभ्रे वने तस्मिन्तस्य वर्त्मसु वागुराः । सा स्वायुधैकसिद्धेऽभूत्प्रक्रिया मृगयारसे ॥	१६
एवं सुखोपभोगेषु वर्तमानं तमेकदा । राजानमास्थानगतं नारदो मुनिरभ्यगात् ॥	१७
निजदेहप्रभावद्वमण्डलो मण्डनं दिवः । कृतावतारस्तेजस्विजातिप्रीत्यांशुमानिव ॥	१८
स तेन रचितातिथ्यो मुहुः प्रह्वेण भूभृता । प्रीतः क्षणमिव स्थित्वा राजानं तमभाषत ॥	१९
शृणु संक्षिप्तमेतत्ते वत्सेश्वर वदाम्यहम् । बभूव पाण्डुरिति ते राजा पूर्वपितामहः ॥	२०
तवेव तस्य द्वे एव भव्ये भार्ये बभूवतुः । एका कुन्ती द्वितीया च माद्री नाम महौजसः ॥	२१
स पाण्डुः पृथिवीमेतां जित्वा जलधिमेखलाम् । सुखी कदाचित्प्रययौ मृगयाव्यसनी वनम् ॥	२२
तत्र किन्दमनामानं स मुनिं मुक्तसायकः । जघान मृगरूपेण सभार्यं सुरतस्थितम् ॥	२३
स मुनिर्भृगरूपं तत्त्यक्त्वा कण्ठविवर्तिभिः । प्राणैः शशाप तं पाण्डुं विषण्णं मुक्तकार्मुकम् ॥	२४
स्वैरस्थो निर्विमर्षेण हतोऽहं यत्त्वया ततः । भार्यासंभोगकाले ते मद्बन्धुमृत्युर्भविष्यति ॥	२५

पस्तङ्गीत्या त्यक्तभोगस्पृहोऽथ सः । पत्नीभ्यामन्वितः पाण्डुस्तस्थौ शान्ते तपोवने ॥	२६
पि स शापेन प्रेरितस्तेन चैकदा । अकस्माच्चकमे माद्रीं प्रियां प्राप च पञ्चताम् ॥	२७
गया नाम प्रमादो नृप भूभृताम् । क्षपिता ह्यनयान्येऽपि नृपास्ते ते मृगा इव ॥	२८
मिषैकात्रा रूक्षा धूम्रोर्ध्वमूर्धजा । कुन्तदन्ता कथं कुर्याद्राक्षसीव हि सा शिवम् ॥	२९
रुलमायासं जहीहि मृगयारसम् । वन्यवाहनहन्तृणां समानः प्राणसंशयः ॥	३०
त्पूर्वजप्रीत्या प्रियः कल्याणपात्र मे । पुत्रश्च तव कामांशो यथा भावी तथा शृणु ॥	३१
ज्ञसंभूत्यै रत्या स्तुतिभिरर्चितः । तुष्टो रहसि संक्षेपमिदं तस्याः शिवोऽभ्यधात् ॥	३२
निजांशेन भूमावाराध्य मां स्वयम् । गौरी पुत्रार्थिनी कामं जनयिष्यत्यसाविति ॥	३३
महासेनसुता देवी नरेन्द्र सा । जाता वासवदत्तैः संपन्ना महिषी च ते ॥	३४
भुमाराध्य कामांशं सोष्यते सुतम् । सर्वविद्याधराणां यश्चक्रवर्ती भविष्यति ॥	३५
दृतवचा राज्ञा पृथ्वी तदर्पिताम् । प्रत्यर्प्य तस्मै स ययौ नारदर्भिरदर्शनम् ॥	३६
ते वत्सराजः स तद्वासवदत्तया । जातपुत्रेच्छया साकं निन्ये तच्चिन्तया दिनम् ॥	३७
स वत्सेशमुपेत्यास्थानवर्तिनम् । नियोदिताख्यः प्रवरः प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ॥	३८
यसंयुक्ता ब्राह्मणी कापि दुर्गता । द्वारि स्थिता महाराज देवदर्शनकाङ्क्षिणी ॥	३९
भ्यनुज्ञाते तत्प्रवेशे महीभृता । ब्राह्मणी सा विवेशात्र कृशपाण्डुरधूसरा ॥	४०
विशीर्णेन वाससा विधुरीकृता । दुःखदैन्यनिभावङ्के विभ्रती बालकावुभौ ॥	४१
प्रणामा च सा राजानं व्यजिज्ञपत् । ब्राह्मणी कुलजा चाहमीदृशीं दुर्गतिं गता ॥	४२
देतौ च जातौ द्वौ तनयौ मम । तदेव नास्ति मे स्तन्यमेतयोर्भोजनं विना ॥	४३
णानाथशरणागतवत्सलम् । प्राप्तस्मि देवं शरणं प्रमाणमधुना प्रभुः ॥	४४
सद्यो राजा स प्रतीहारमादिशत् । इयं वासवदत्तायै देव्यै नीत्वापर्यतामिति ॥	४५
रिणा स्वेन शुभेनेवाप्रयायिना । नीताभून्निकटं देव्याः प्रतीहारेण तेन सा ॥	४६
दृष्टां बुद्ध्या तां प्रतीहारादुपागताम् । देवी वासवदत्ता सा ब्राह्मणीं श्रद्धेतराम् ॥	४७
च पश्यन्ती दीनामेतां व्यचिन्तयत् । अहो वामैकवृत्तित्वं किमप्येतत्प्रजापतेः ॥	४८
नि मात्सर्यमहो भक्तिरवस्तुनि । नाद्याप्येकोऽपि मे जातो जातौ त्वस्या यमाविमौ ॥	४९
न्तयन्ती च सा देवी स्नानकाङ्क्षिणी । ब्राह्मण्याश्चेटिकास्तस्याः स्नपनादौ समादिशत् ॥	५०
तवस्त्रा च ताभिः स्वादु च भोजिता । ब्राह्मणी साम्बुसिक्तेव तप्ता भूः समुदश्वसत् ॥	५१
च सा युक्त्या कथालापैः परीक्षितुम् । क्षणान्तरे निजगदे देव्या वासवदत्तया ॥	५२
ग कथा काचित्त्वया नः कथ्यतामिति । तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा कथां वक्तुं प्रचक्रमे ॥	५३
दत्ताख्यः सामान्यः कोऽपि भूपतिः । देवदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत ॥	५४
तस्याथ विवाहं तनयस्य सः । विधातुमिच्छन्नृपतिर्मतिमानित्यचिन्तयत् ॥	५५
श्वङ्गोग्या राजश्रीरतिचञ्चला । वणिजां तु कुलस्त्रीव स्थिरा लक्ष्मीरनन्यगा ॥	५६
हं पुत्रस्य करोमि वणिजां गृहात् । राज्येऽस्य बहुदायादे येन नापद्भविष्यति ॥	५७
त्य पुत्रस्य कृते वव्रे स भूपतिः । वणिजो वसुदत्तस्य कन्यां पाटलिपुत्रकात् ॥	५८
पे स द्दौ श्लाघ्यसंबन्धवाळ्या । दूरदेशान्तरेऽप्यस्मै राजपुत्राय तां सुताम् ॥	५९
च तथा रत्नैर्जामातरं स तम् । अगलद्वहुमानोऽस्य यथा स्वपितृवैभवे ॥	६०
वणिक्पुत्रीसाहितेनाथ तेन सः । तनयेन समं तस्थौ जयदत्तनृपः सुखम् ॥	६१
चागत्य स्रोतकः संबन्धिसद्मनि । स वणिग्वसुदत्तस्तां निनाय स्वगृहं सुताम् ॥	६२
त्स नृपतिर्जयदत्तो दिवं ययौ । उद्भूय गोत्रजैस्तस्य तच्च राज्यमधिष्ठितम् ॥	६३
य तनयो जनन्या निजया निशि । देवदत्तस्तु नीतोऽभूदन्यदेशमलक्षितः ॥	६४

तत्राह राजपुत्रं तं माता दुःखितमानसा । देवोऽस्ति चक्रवर्ती नः प्रभुः पूर्वदिगीश्वरः ॥
 तत्पार्श्वं ब्रज राज्यं ते साधयिष्यति वत्स सः । इत्युक्तः स तदा मात्रा राजपुत्रो जगाद ताम् ॥
 तत्र मां निष्परिकरं गतं को बहु मंस्यते । तच्छ्रुत्वा पुनरप्येवं सा माता तमभाषत ॥
 श्वशुरस्य गृहं गत्वा त्वं हि प्राप्य ततो धनम् । कृत्वा परिकरं गच्छ निकटं चक्रवर्तिनः ॥
 इति स प्रेरितो मात्रा सलज्जोऽपि नृपात्मजः । क्रमात्प्रतस्थे सायं च प्राप तच्छ्राशुरं गृहम् ॥
 पितृहीनो विनष्टश्रीर्बोष्पपाताभिश्ङ्कया । अकाले नाशकञ्चात्र प्रवेष्टुं लज्जया निशि ॥
 निकटे सन्नवाहोऽथ स्थितः श्वशुरमन्दिरात् । नक्तं रज्ज्वावरोहन्तीमकस्मात्स्त्रियमैक्षत ॥
 क्षणाच्च भार्या स्वामेव तां रत्नद्युतिभास्वराम् । उल्कामिवाभ्रपतितां परिज्ञायाभ्यतप्यत ॥
 सा तु तं धूसरक्षामं दृष्ट्वाप्यपरिजानती । कोऽसीत्यपृच्छत्तच्छ्रुत्वा पान्थोऽहमिति सोऽब्रवीत् ॥
 ततः सा सन्नशालान्तः प्रविवेश वणिक्सुता । अन्वगाद्राजपुत्रोऽपि स तां गुप्तमवेक्षितुम् ॥
 सा चात्र पुरुषं कंचिदुपागात्पुरुषोऽपि ताम् । त्वं चिरेणागतासीति पादघातैरताडयत् ॥
 ततः सा द्विगुणीभूतरागा पापा प्रसाद्य तम् । पुरुषं तेन सहिता तत्र तस्यौ यदृच्छया ॥
 तद्दृष्ट्वा तु स सुप्रज्ञो राजपुत्रो व्यचिन्तयत् । कोपस्यायं न कालो मे साध्यमन्यद्वि वर्तते ॥
 कथं च प्रसरत्वेतच्छृङ्खं कृपणयोर्द्वयोः । शत्रुयोग्यं स्त्रियामस्यामस्मिन्वा नृपशौ मम ॥
 किमेतया कुवध्वा वा कृत्यमेतद्वि दुर्विधेः । मद्द्वैर्यालोकनक्रीडानैपुण्ये दुःखवर्षिणः ॥
 अतुल्यकुलसंबन्धः सैषा किं वापराध्यति । मुक्त्वा बलिभुजं काकी कोकिले रमते कथम् ॥
 इत्यालोच्य स तां भार्यामुपैक्षत सकामुकाम् । सतां गुरुजिगीषे हि चेतसि स्त्रीतृणं कियत् ॥
 तत्कालं च रतावेगवशात्तस्याः किलापतत् । वणिक्सुतायाः अवणात्सन्मुक्ताढ्यं विभूषणम् ॥
 तच्च सा न ददर्शैव सुरतान्ते च सत्तरा । ययौ यथागतं गेहमापृच्छयोपपतिं ततः ॥
 तस्मिन्नपि गते कापि द्रुतं प्रच्छन्नकामुके । स राजपुत्रो दृष्ट्वा तद्रत्नाभरणमग्रहीत् ॥
 स्फुरद्गन्धशिखाजालं धात्रा मोहतमोपहम् । हस्तदीपमिव प्रत्तं प्रणष्टश्रीगवेषणे ॥
 महार्घं च तदालोक्य राजपुत्रः स तत्क्षणम् । निर्गत्य सिद्धकार्यः सन्कान्यकुब्जं ततो ययौ ॥
 तत्र बन्धाय दत्त्वा तत्स्वर्णलक्ष्णेण भूषणम् । क्रीत्वा हस्त्यश्वमगमत्स पार्श्वं चक्रवर्तिनः ॥
 तदृत्तैश्च बलैः साकमेत्य हत्वा रिपून्रणे । प्राप तत्पैतृकं राज्यं कृती मात्राभिनन्दितः ॥
 तच्च बन्धाद्विनिर्मोच्य भूषणं श्वशुरान्तिकम् । प्राहिणोत्प्रकटीकर्तुं रहस्यं तदशङ्कितम् ॥
 सोऽपि तच्छ्रुशुरो दृष्ट्वा स्वसुताकर्णभूषणम् । तत्तथोपागतं तस्यै संभ्रान्तः समदर्शयत् ॥
 सापि पूर्वपरिभ्रष्टं चारित्रमिव वीक्ष्य तत् । बुद्ध्वा च भर्त्रा प्रहितं व्याकुलैव समस्मरत् ॥
 इदं मे पतितं तस्यां रात्रौ सन्नगृहान्तरे । यस्यां तत्र स्थितो दृष्टः स कोऽपि पथिको मया ॥
 तन्नूनं सोऽत्र भर्ता मे शीलजिज्ञासयाययौ । मया तु स न विज्ञातस्तेनेदं प्रापि भूषणम् ॥
 इत्येवं चिन्तयन्त्याश्च दुर्नयव्यक्तिविक्रवम् । वणिक्सुताया हृदयं तस्याः कातरमस्फुटत् ॥
 ततस्तस्या रहस्यज्ञां पृष्ट्वा चेटीं स्वयुक्तितः । तत्पिता स वणिग्बुद्ध्वा तत्त्वं तत्याज तच्छुचम् ॥
 राजपुत्रोऽथ संप्राप्तराज्यो लब्ध्वा गुणार्जिताम् । स चक्रवर्तितनयां भार्या भेजेऽपरां श्रियम् ॥
 तदित्थं साहसे स्त्रीणां हृदयं वज्रकर्कशम् । तदेव साध्वसावेगसंपाते पुष्पपेलवम् ॥
 तास्तु काश्चन सद्दंशजाता मुक्ता इवाङ्गनाः । याः सुवृत्ताच्छहृदया यान्ति भूषणतां भुवि ॥
 हरिणीव च राजश्रीरेवं विप्लविनी सदा । धैर्यपाशेन बन्धुं च तामेके जानते बुधाः ॥
 तस्मादापद्यपि त्याज्यं न सत्त्वं संपदेषिभिः । अयमेवात्र वृत्तान्तो ममात्र च निदर्शनम् ॥
 यन्मया विधुरेऽप्यस्मिन्चारित्रं देवि रक्षितम् । युष्मद्दर्शनकरयाणप्राप्त्या तत्फलितं हि मे ॥
 इति तस्या मुखाच्छ्रुत्वा ब्राह्मण्यास्तक्षणं कथाम् । देवी वासवदत्ता सा सादरा समचिन्तयत् ॥
 ब्राह्मणी कुलवत्येषा ध्रुवमस्या ह्युदारताम् । भङ्गिः स्वशीलोपक्षेपे वचःप्रौढिश्च शंसति ॥

राजसंसत्प्रवेशेऽस्याः प्रावीण्यमत एव च । इति संचिन्त्य देवी तां ब्राह्मणीं पुनरब्रवीत् ॥	१०४
भार्या त्व कस्य को वा ते वृत्तान्तः कथ्यतां त्वया । तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणी भूयः साथ वक्तुं प्रचक्रमे ॥	१०५
मालवे देवि कोऽप्यासीदग्निदत्त इति द्विजः । निलयः श्रीसरस्वत्योः स्वयमात्तधनोऽर्धिभिः ॥	१०६
तस्य च स्वानुरूपौ द्वावुत्पन्नौ तनयौ क्रमात् । ज्येष्ठः शंकरदत्ताख्यो नाम्ना शान्तिकरोऽपरः ॥	१०७
तयोः शान्तिकरोऽकस्माद्विद्यार्थी स्वपितुर्गृहात् । स बाल एव निर्गत्य गतः कापि यशस्विनि ॥	१०८
द्वितीयश्च स तद्भ्राता ज्येष्ठो मां परिणीतवान् । तनयां यज्ञदत्तस्य यज्ञार्थभृतसंपदः ॥	१०९
कालेन तस्य मद्भर्तुः सोऽग्निदत्ताभिधः पिता । वृद्धो लोकान्तरं यातो भार्ययानुगतः स्वया ॥	११०
तीर्थोद्देशाच्च मद्भर्ता धृतगर्भा विमुच्य माम् । गत्वा सरस्वतीपूरे शोकेनान्धो जहौ तनुम् ॥	१११
वृत्तान्ते कथिते चास्मिन्नेत्य तत्सहयायिभिः । स्वजनेभ्यो मया लब्धं नानुगन्तुं सगर्भया ॥	११२
ततो मर्याद्रशोकायामकस्मादेत्य दस्युभिः । अस्मन्निवासः सकलोऽप्यग्रहारो विलुण्ठितः ॥	११३
तत्क्षणं तिसृभिः सार्धं ब्राह्मणीभिरहं ततः । शीलभ्रंशभयादात्तस्वल्पवस्त्रा पलायिता ॥	११४
देशभङ्गाद्विदूरं च गत्वा देशं तदन्विता । मासमात्रं स्थिताभूवं कृच्छ्रकर्मोपजीविनी ॥	११५
श्रुत्वा चानाथशरणं लोकाद्वत्सेश्वरं ततः । सब्राह्मणीका शीलैकपाथेयाहमिहागता ॥	११६
आगत्यैव प्रसूतास्मि युगपत्तनयानुभौ । स्थितासु चासु तिसृषु ब्राह्मणीषु सखीष्वपि ॥	११७
शोको विदेशो दारिद्र्यं द्विगुणः प्रसवोऽप्ययम् । अहो अपावृतं द्वारमापदां मम वेधसा ॥	११८
तदेतयोर्गतिर्नास्ति बालयोर्वर्धनाय मे । इत्यालोच्य परित्यज्य लज्जां योषिद्विभूषणम् ॥	११९
मया प्रविश्य वत्सेशो राजा सदसि याचितः । कः शक्तः सोढुमापन्नबालापत्यार्तिदर्शनम् ॥	१२०
तदादेशेन च प्राप्तं मया त्वञ्चरणान्तिकम् । विपदश्च निवृत्ता मे द्वारात्प्रतिहता इव ॥	१२१
इत्येष मम वृत्तान्तो नाम्ना पिङ्गलिकाप्यहम् । आबाल्याग्निक्रियाधूमैर्यन्मे पिङ्गलिते दृशौ ॥	१२२
न तु शान्तिकरो देवि देवरो मे विदेशगः । कुत्र तिष्ठति देशेऽसाविति नाद्यापि बुध्यते ॥	१२३
इवमुक्तस्ववृत्तान्तं कुलीनेत्यवधार्य ताम् । प्रीत्यैनां ब्राह्मणीं देवी सा वितक्वयैवमब्रवीत् ॥	१२४
ह शान्तिकरो नाम स्थितोऽस्माकं पुरोहितः । वैदेशिकः स जानेऽहं देवरस्ते भविष्यति ॥	१२५
त्युक्त्वा ब्राह्मणीमुत्कां नीत्वा रात्रिं तदैव ताम् । देवी शान्तिकरं प्रातरानाय्यापृच्छदन्वयम् ॥	१२६
क्तान्वयाय तस्मै च सा संजातसुनिश्चया । इयं ते भ्रातृजायेति ब्राह्मणीं तामदर्शयत् ॥	१२७
गतायां च परिज्ञातौ ज्ञातवन्धुक्षयोऽथ सः । ब्राह्मणीं भ्रातृजायां तां निन्द्ये शान्तिकरो गृहम् ॥	१२८
ज्ञानुशोच्य पितरौ भ्रातरं च यथोचितम् । आश्वासयामास स तां बालकद्वितयान्विताम् ॥	१२९
वी वासवदत्तापि तस्यास्तौ बालकौ सुतौ । पुरोहितौ स्वपुत्रस्य भाविनः पर्यकल्पयत् ॥	१३०
पृष्ठस्तयोः शान्तिसोमो नाम्ना वैश्वानरोऽपरः । कृतस्तयैव देव्या च वितीर्णबहुसंपदा ॥	१३१
न्धस्वेवास्य लोकस्य फलभूमिं स्वकर्मभिः । पुरोगैर्नीयमानस्य हेतुमात्रं स्वपौरुषम् ॥	१३२
इत्य लब्धविभवास्तत्र सर्वेऽपि संगताः । बालकौ तौ तयोः सा च माता शान्तिकरश्च सः ॥	१३३
तो गच्छत्सु दिवसेष्वेकदा पञ्चभिः सुतैः । सहागतामुपादाय शरावान्कुम्भकारिकाम् ॥	१३४
ः स्वमन्दिरे कांचिद्देव्या वासवदत्तया । सा ब्राह्मणी पिङ्गलिका जगदे पार्श्ववर्तिनी ॥	१३५
चैतस्याः सुतोऽद्यापि नैको मे सखि दृश्यताम् । पुण्यानामीदृशं पात्रमीदृश्यपि न मादृशी ॥	१३६
ः पिङ्गलिकावादीद्देवि दुःखाय जायते । प्रजेयं पापभूयिष्ठा दरिद्रेष्वेव भूयसी ॥	१३७
मादृशेषु जायेत यः स कोऽप्युत्तमो भवेत् । तदलं त्वरया प्राप्स्यस्यश्चिरात्स्वोचितं सुतम् ॥	१३८
पिङ्गलिकोक्तापि सोऽसुका सुतजन्मनि । अभूद्वासवदत्ता सा तच्चिन्ताक्रान्तमानसा ॥	१३९
द्वाराधनप्राप्यं पुत्रं ते नारदोऽभ्यधात् । तद्देवि वरदोऽवश्यमाराध्यः स शिवोऽत्र नः ॥	१४०
क्ता वत्सराजेन तत्कालं चागतेन सा । देवी लब्धाशयेनाशु चकार व्रतनिश्चयम् ॥	१४१
ः मात्तव्रतायां तु स राजापि समन्त्रिकः । सराष्ट्रापि विदधे शंकराराधनव्रतम् ॥	१४२

त्रिरात्रोपोषितौ तौ च दंपती स विभुस्ततः । प्रसादप्रकटीभूतः स्वयं स्वप्ने समादिशत् ॥	११
उत्तिष्ठतं स युवयोः कामांशो जनिता सुतः । नाथो विद्याधराणां यो भविता मत्प्रसादतः ॥	११
इति वचनमुदीर्य चन्द्रमौलौ सपदि तिरोहिततां गते प्रबुध्य ।	
अधिगतवरमाशु दंपती तौ प्रमदमकृत्रिममापतुः कृतार्थौ ॥	११
उत्थाय चोपसि ततः प्रकृतीर्विधाय तत्स्वप्रकीर्तनसुधारसत्तर्पितास्ताः ।	
देवी च सा नरपतिश्च सबन्धुभृत्यौ बद्धोत्सवौ विदधतुर्नृतपारणानि ॥	१४
कतिपयदिवसापगमे तस्याः स्वप्ने जटाधरः पुरुषः ।	
कोऽप्यथ देव्या वासवदत्तायाः फलमुपेत्य ददौ ॥	१४
ततः स विनिवेदितस्फुटतथाविधस्वप्रया सह प्रमुदितस्तया समभिनन्दितो मन्त्रिभिः ।	
विचिन्त्य शशिमौलिना फलनिभेन दत्तं सुतं मनोरथमदूरगं गणयति स्म वत्सेश्वरः ॥	१४
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे नरवाहनदत्तजननलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।	

द्वितीयस्तरङ्गः ।

अथ वासवदत्ताया वत्सेशहृदयोत्सवः । संबभूवाचिराद्गर्भः कामांशावतरोज्ज्वलः ॥	१
सा बभौ लोलनेत्रेण मुखेनापाण्डुकान्तिना । शशाङ्केनेव गर्भस्थकामप्रेमोपगामिना ॥	२
आसीनायाः पतिस्नेहाद्रतिप्रीती इवागते । रेजतुः प्रतिमे तस्या मणिपर्यङ्कपार्श्वयोः ॥	३
भाविविद्याधराधीशगर्भसेवार्थमिष्टदाः । मूर्ता विद्या इवायाताः सख्यस्तां पर्युपासत ॥	४
विनीलपल्लवश्याममुखौ साथ पयोधरौ । सूनोर्गर्भाभिषेकाय बभार कलशाविव ॥	५
स्वच्छस्फुरितसच्छायमणिकुट्टिमशोभिनः । सुखशय्यागता मध्ये मन्दिरस्य रराज सा ॥	६
भावितत्तनयाक्रान्तिशङ्काकम्पितवारिभिः । उपेत्य सेव्यमानेव समन्ताद्भराशिभिः ॥	७
तस्या विमानमध्यस्थरत्नोत्था प्रतिमा बभौ । विद्याधरश्रीर्नभसा प्रणामार्थमिवागता ॥	८
मन्त्रसाधनसंनद्धसाधकेन्द्रकथासु च । बभूव सा दोहदिनी प्रसङ्गोपनतासु च ॥	९
सरसारब्धसंगीता विद्याधरवराङ्गनाः । स्वप्ने तामम्बरोत्सङ्गमारूढामुपतस्थिरे ॥	१०
प्रबुद्धा सेवितुं साक्षात्तदेवाभिललाष सा । नभःक्रीडाविलसितं लक्ष्यभूतलकौतुकम् ॥	११
तं च दोहदमेतस्या देव्या यौगन्धरायणः । यन्मन्त्रेन्द्रजालादिप्रयोगैः सम्पूरयत् ॥	१२
विजहार च सा तैस्तैः प्रयोगैर्गगनस्थिता । पौरनारीजनोत्पक्षमलोचनाश्चर्यदायिभिः ॥	१३
एकदा वासकस्थायास्तस्याश्च समजायत । हृदि विद्याधरोदारकथाश्रवणकौतुकम् ॥	१४
ततस्तयार्थितो देव्या तत्र यौगन्धरायणः । तस्याः सर्वेषु शृण्वत्सु निजगाद कथामिमाम् ॥	१५
अस्त्यम्बिकाजनयिता नगेन्द्रोहिभवानिति । न केवलं गिरीणां यो गुरुर्गौरीपतेरपि ॥	१६
विद्याधरनिवासे च तस्मिन्विद्याधराधिपः । उवास राजा जीमूतकेतुर्नाम महाचले ॥	१७
तस्याभूत्कल्पवृक्षश्च गृहे पितृक्रमागतः । नाम्नान्वर्थेन विख्यातो यो मनोरथदायकः ॥	१८
कदाचिच्च स जीमूतकेतू राजाभ्युपेत्य तम् । उद्याने देवतात्मानं कल्पद्रुममयाचत ॥	१९
सर्वदा प्राण्यतेऽस्माभिस्त्वत्तः सर्वमभीप्सितम् । तदपुत्राय मे देहि देव पुत्रं गुणान्वितम् ॥	२०
ततः कल्पद्रुमोऽवादीद्राजल्लुत्पत्स्यते तव । जातिस्मरो दानवीरः सर्वभूतहितः सुतः ॥	२१
तच्छ्रुत्वा स प्रहृष्टः सन्कल्पवृक्षं प्रणम्य तम् । गत्वा निवेद्य तद्राजा निजां देवीमनन्दयत् ॥	२२
अथ तस्याचिरादेव राज्ञः सूनुरजायत । जीमूतवाहनं तं च नाम्ना स विदधे पिता ॥	२३
ततः सहजया साकं सर्वभूतानुकम्पया । जगाम स महासत्त्वो वृद्धिं जीमूतवाहनः ॥	२४
क्रमाच्च यौवराज्यस्थः परिचर्याप्रसादितम् । लोकानुकम्पी पितरं विजने स व्यजिज्ञपत् ॥	२५

नामि तात यद्वावा भवेऽस्मिन्क्षणभङ्गुराः । स्थिरं तु महतामेकभाकल्पममलं यशः ॥	२६
पकृतिसंभूतं तदेव यदि हन्त तत् । किमन्यत्स्यादुदाराणां धनं प्राणाधिकप्रियम् ॥	२७
च विद्युदिव सा लोकलोचनखेदकृत् । लोला कापि लयं याति या परानुपकारिणी ॥	२८
ष कल्पविटपी कामदो योऽस्ति नः स चेत् । परार्थं विनियुज्येत तदाप्तं तत्फलं भवेत् ॥	२९
थाहं करोमीह यथैतस्य समृद्धिभिः । अदरिद्रा भवत्येषा सर्वार्थिजनसंहतिः ॥	३०
विज्ञाप्य पितरं तदनुज्ञामवाप्य सः । जीमूतवाहनो गत्वा तं कल्पद्रुममब्रवीत् ॥	३१
त्वं शश्वदस्माकमभीष्टफलदायकः । तदेकमिदमद्य त्वं मम पूरय वाञ्छितम् ॥	३२
रिद्रां कुरुष्वैतां पृथिवीमखिलां सखे । स्वस्यस्तु ते प्रदत्तोऽसि लोकाय द्रविणार्थिने ॥	३३
क्तस्तेन धीरेण कल्पवृक्षो ववर्ष सः । कनकं भूतले भूरि ननन्दुश्चाखिलाः प्रजाः ॥	३४
लुर्बोधिसत्त्वांशः कोऽन्यो जीमूतवाहनात् । शङ्कुयार्थिसात्कर्तुमपि कल्पद्रुमं कृती ॥	३५
जातानुरागासु ततो दिक्षु विदिक्ष्वपि । जीमूतवाहनस्योच्चैः पप्रथे विशदं यशः ॥	३६
पुत्रप्रथाबद्धमूलं राज्यं समत्सराः । दृष्ट्वा जीमूतकेतोस्तद्रोजा विकृतिं ययुः ॥	३७
पयुक्तसत्कल्पवृक्षमुक्तास्पदं च तत् । मेनिरे निष्प्रभावत्वाज्जेतुं सुकरमेव ते ॥	३८
संभूय युद्धाय कृतबुद्धिषु तेषु च । पितरं तमुवाचैवं धीरो जीमूतवाहनः ॥	३९
शरीरमेवेदं जलबुद्बुदसंनिभम् । प्रवातदीपचपलास्तथा कस्य कृते श्रियः ॥	४०
प्यन्योपमर्देन मनस्वी कोऽभिवाञ्छति । तस्मात्तात मया नैव योद्धव्यं गोत्रजैः सह ॥	४१
त्यक्त्वा तु गन्तव्यमितः कापि वनं मया । आसतां कृपणा एते मा भूत्स्वकुलसंक्षयः ॥	४२
ह्वन्तं जीमूतवाहनं स पिता ततः । जीमूतकेतुरप्येवं जगाद कृतनिश्चयः ॥	४३
पे पुत्र गन्तव्यं का हि वृद्धस्य मे स्पृहा । राज्ये तृण इव त्यक्ते यूनापि कृपया त्वया ॥	४४
क्तवता साकं सभार्येण तथेति सः । पित्रा जगाम जीमूतवाहनो मलयाचलम् ॥	४५
त्रेवासे सिद्धानां चन्दनच्छन्ननिर्झरे । स तस्थावाश्रमपदे परिचर्यापरः पितुः ॥	४६
सेद्धाधिराजस्य वशी विश्वावसोः सुतः । मित्रं मित्रावसुर्नाम तस्यात्र समपद्यत ॥	४७
शारं च सोऽपश्यदेकान्ते जातु कन्यकाम् । जन्मान्तरप्रियतमां ज्ञानी जीमूतवाहनः ॥	४८
ठं च तथोस्तुल्यं यूनोरन्योन्यदर्शनम् । अभून्मनोमृगामन्दवागुराबन्धसंनिभम् ॥	४९
रुस्मात्समभ्येत्य त्रिजगत्पूज्यमेकदा । जीमूतवाहनं प्रीतः स मित्रावसुरभ्यधात् ॥	५०
मलयवत्याख्या स्वसा भेऽस्ति कनीयसी । तामहं ते प्रयच्छामि ममेच्छां मान्यथा कथाः ॥	५१
त्रैव स जीमूतवाहनोऽपि जगाद तम् । युवराज ममाभूत्सा भार्या पूर्वेऽपि जन्मनि ॥	५२
तत्रैव मे जातो द्वितीयं हृदयं सुहृत् । जातिस्मरोऽस्म्यहं सर्वं पूर्वजन्म स्मरामि तत् ॥	५३
वन्तं तत्कालं मित्रावसुरुवाच तम् । जन्मान्तरकथां तावच्छंसैतां कौतुकं हि मे ॥	५४
त्रावसोः श्रुत्वा तस्मै जीमूतवाहनः । सुकृती कथयामास पूर्वजन्मकथामिमाम् ॥	५५
पूर्वमहं व्योमचारी विद्याधरोऽभवम् । हिमवच्छृङ्गमार्गेण गतोऽभूवं कदाचन ॥	५६
त्रः स्थितस्तत्र क्रीडन्गौर्यां समं हरः । शशापोलङ्घनकुद्धो मर्त्ययोनौ पतेति माम् ॥	५७
वेद्याधरीं भार्यां नियोज्य स्वपदे सुतम् । पुनर्वैद्याधरीं योनिं स्मृतजातिः प्रपत्स्यसे ॥	५८
शम्य शापान्तमुक्त्वा शर्वे तिरोहिते । अचिरेणैव जातोऽहं भूतले वणिजां कुले ॥	५९
वलभीनाश्यां महाधनवणिकसुतः । वसुदत्ताभिधानः सन्वृद्धिं च गतवानहम् ॥	६०
यौवनस्थश्च पित्रा कृतपरिच्छदः । द्वीपान्तरं गतोऽभूवं वणिज्यायै तदाज्ञया ॥	६१
न्तं ततोऽदृश्यां तस्करा विनिपत्य माम् । हृतस्वमनयन्बद्ध्वा स्वपल्लीं चण्डिकागृहम् ॥	६२
रीर्षया घोरं रक्तांशुकपताकया । जिघत्सतः पशुप्राणान्कृतान्तस्येव जिह्वया ॥	६३
पहारार्थमुपनीतो निजस्य तैः । प्रभोः पुलिन्दकाख्यस्य देवीं पूजयतोऽन्तिकम् ॥	६४

स दृष्ट्वाद्द्रुहृदयः शबरोऽप्यभवन्मयि । वक्ति जन्मान्तरप्रीतिं मनः स्निह्यदकारणम् ॥
 ततो मां मोचयित्वैव वधात्स शबराधिपः । ऐच्छदात्मोपहारेण कर्तुं पूजासमापनम् ॥
 मैवं कृथाः प्रसन्नास्मि तव याचस्व मां वरम् । इत्युक्तो दिव्यया वाचा प्रहृष्टश्च जगाद् सः ॥
 त्वं प्रसन्ना वरः कोऽन्यस्तथाप्येतावदर्थये । जन्मान्तरेऽपि मे सख्यमनेन वणिजास्त्विति ॥
 एवमस्त्विति शान्तायां वाचि मां शबरोऽथ सः । प्रदत्तसविशेषार्थं प्रजिघाय निजं गुहम् ॥
 मृत्योर्मुखात्प्रवासाच्च ततः प्रत्यागते मयि । अकरोज्ज्ञातवृत्तान्तः पिता मम महोत्सवम् ॥
 कालेन तत्र चापश्यमहं सार्थावलुण्ठनात् । वष्टभ्यानायितं राज्ञा तमेव शबराधिपम् ॥
 तत्क्षणं पितुरावेद्य विज्ञाप्य च महीपतिम् । मोचितः स्वर्णलक्ष्णेण स मया वधनिग्रहात् ॥
 प्राणदानोपकारस्य कृत्वैवं प्रत्युपक्रियाम् । आनीय च गृहं प्रीत्या पूर्णं संमानितश्चिरम् ॥
 सत्कृत्य प्रेषितश्चाथ हृदयं प्रेमपेशलम् । निधाय मयि पत्नीं स्वां प्रायात्स शबराधिपः ॥
 तत्र प्रत्युपकारार्थं चिन्तयन्प्राभृतं मम । स्वल्पं स मेने स्वाधीनं मुक्ताकस्तूरिकाद्यपि ॥
 ततः सातिशयं प्राप्तं मुक्तासारं स मत्कृते । धनुर्द्वितीयः प्रययौ गजान्हन्तुं हिमाचलम् ॥
 भ्रमंश्च तत्र तीरस्थदेवागारं महत्सरः । प्राप तुल्यैः कृतप्रीतिस्तदब्जैर्मिन्नरागिभिः ॥
 तत्राशङ्क्याम्बुपानार्थमागमं वन्यहस्तिनाम् । छन्नः स तस्यावेकान्ते सचापस्तज्जिघांसया ॥
 तावत्तत्र सरस्तीरगतं पूजयितुं हरम् । आगतामद्भुताकारां कुमारीं सिंहवाहनाम् ॥
 स ददर्श तुषाराद्रिराजपुत्रीमिवापराम् । परिचर्यापरां शंभोः कन्यकाभाववर्तिनीम् ॥
 दृष्ट्वा च विस्मयाक्रान्तः शबरः स व्यचिन्तयत् । केयं स्याद्यदि मर्त्यस्त्री तत्कथं सिंहवाहना ॥
 अथ दिव्या कथं दृश्या मादृशैस्तदियं ध्रुवम् । चक्षुषोः पूर्वपुण्यानां मूर्ता परिणतिर्मम ॥
 अनया यदि मित्रं तं योजयेयमहं ततः । काप्यन्यैव मया तस्य कृता स्यात्प्रत्युपक्रिया ॥
 तदेतामुपसर्पामि तावज्जिज्ञासितुं वरम् । इत्यालोच्य स मित्रं मे शबरस्तामुपाययौ ॥
 तावच्च सावतीर्यैव सिंहाच्छायानिषादिनः । कन्यागत्य सरः पद्मान्यवचेतुं प्रचक्रमे ॥
 तं च दृष्ट्वान्तिकप्राप्तं शबरं सा कृतानतिम् । अपूर्वमतिथिप्रीत्या स्वागतेनान्वरञ्जयत् ॥
 कस्त्वं किं चागतोऽस्येतां भूमिमत्यन्तदुर्गमाम् । इति पृष्टवतीं तां च शबरः प्रत्युवाच सः ॥
 अहं भवानीपादैकशरणः शबराधिपः । आगतोऽस्मि च मातङ्गमुक्ताहेतोरिदं वनम् ॥
 त्वां च दृष्ट्वाधुनास्मीयो देवि प्राणप्रदः सुहृत् । सार्थवाहसुतः श्रीमान्वसुदत्तो मया स्मृतः ॥
 स हि त्वमिव रूपेण यौवनेन च सुन्दरि । अद्वितीयोऽस्य विश्वस्य नयनामृतनिर्झरः ॥
 सा धन्या कन्यका लोके यस्यास्तेनेह गृह्यते । मैत्रीदानदयार्थैर्यनिधिना कङ्कणी करः ॥
 तत्त्वदाकृतिरेषा चेत्तादृशेन न युज्यते । व्यर्थं वहति तत्कामः कोदण्डमिति मे व्यथा ॥
 इति व्याधेन्द्रवचनैः सद्योऽपहृतमानसा । साभूत्कुमारी कंदर्पमोहमन्त्राक्षरैरिव ॥
 उवाच तं च शबरं प्रेर्यमाणा मनोभुवा । क्व स ते सुहृदानीय तावन्मे दर्शयतामिति ॥
 तच्छ्रुत्वा च तथेत्युक्त्वा तामामन्त्र्य तदैव सः । कृतार्थमानी सुदितः प्रतस्थे शबरस्ततः ॥
 प्राप्य स्वपत्नीमादाय मुक्तामृगमदादिकम् । भूरि भारशतैर्हार्यमस्मद्द्रुहमथाययौ ॥
 सर्वैः पुरस्कृतस्तत्र प्रविश्य प्राभृतं च तत् । मत्पित्रे स बहुस्वर्णलक्ष्मूल्यं न्यवेदयत् ॥
 उत्सवेन च यातेऽस्मिन्दिने रात्रौ स मे रहः । कन्यादर्शनवृत्तान्तं तमा मूलादवर्णयत् ॥
 एहि तत्रैव गच्छाव इत्युक्त्वा च समुत्सुकम् । सामादाय निशि स्वैरं स प्रायाच्छबराधिपः ॥
 प्रातश्च मां गतं कापि बुद्ध्वा सशबराधिपम् । तत्प्रीतिप्रत्ययात्तस्यौ धृतिमालम्ब्य मत्पिता ॥ १०
 अहं च प्रापितोऽभूवं क्रमात्तेन तरस्विना । शबरेण तुषाराद्रिं कृताध्वपरिकर्मणा ॥ १०
 तच्च प्राप्य सरः सायं स्नात्वा स्वादुफलाशनौ । अहं च स च तामेकां वने तत्रोषितौ निशाम् ॥ १०
 लताभिः कीर्णकुसुमं भृङ्गीसंगीतसुन्दरम् । शुभगन्धवहं हारि ज्वलितौषधिदीपिकम् ॥ १०
 रतेस्तद्वासवेश्मेव विश्रान्त्यै गिरिकाननम् । आवयोरभवन्नक्तं पिबतोस्तत्सरोजलम् ॥ १०

ततोऽन्येद्युः प्रतिपदं तत्तदुत्कलिकाभृता । प्रत्युद्गतेव मनसा मम तन्मार्गधाविना ॥	१०५
चक्षुषा द्रक्षिणेनापि सूचितागमनामुना । दिदृक्षयेव स्फुरता सा कन्यात्रागताभवत् ॥	१०६
सटालसिंहपृष्ठस्था सुभ्रूहृष्टा मया च सा । शरदम्भोधरोत्सङ्गसङ्गिनीवैन्दवी कला ॥	१०७
विलसद्विस्मयौत्सुक्यसाध्वसं पश्यतश्च ताम् । ममावर्तत तत्कालं न जाने हृदयं कथम् ॥	१०८
अथावतीर्य सिंहात्सा पुष्पाण्युच्चित्य कन्यका । स्नात्वा सरसि तत्तीरगतं हरमपूजयत् ॥	१०९
पूजावसाने चोपेत स सखा शबरो मम । प्रणम्यात्मानमावेद्य तामवोचत्कृतादराम् ॥	११०
आनीतः स मया देवि सुहृद्योग्यो वरस्तव । मन्यसे यदि तत्तुभ्यं दर्शयाम्यधुनैव तम् ॥	१११
तच्छ्रुत्वा दर्शयेत्युक्ते तथा स शबरस्ततः । आगत्य निकटं नीत्वा मां तस्याः समदर्शयत् ॥	११२
सापि मां तिर्यगालोक्य चक्षुषा प्रणयच्छ्रुता । मदनावेशवशगा शबरेशं तमभ्यधात् ॥	११३
सखा ते मानुषो नायं कामं कोऽप्ययमागतः । मद्द्वन्द्वनाय देवोऽद्य मर्यस्यैपाकृतिः कुतः ॥	११४
तदाकर्ण्योक्तवानस्मि तां प्रत्याययितुं स्वयम् । सत्यं सुन्दरि मर्याऽहं किं व्याजेनार्जवे जने ॥	११५
अहं हि सार्थवाहस्य बलभीवासिनः सुतः । महाधनाभिधानस्य महेश्वरवरार्जितः ॥	११६
तपस्यन्स हि पुत्रार्थमुद्दिश्य शशिशेखरम् । समादिश्यत तेनैवं स्वप्ने देवेन तुष्यता ॥	११७
उत्तिष्ठोत्पत्स्यते कोऽपि महात्मा तनयस्तव । रहस्यं परमं चैतदलमुक्त्वात्र विस्तरम् ॥	११८
एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धस्य तस्य कालेन चात्मजः । अहमेष समुत्पन्नो वसुदत्त इति श्रुतः ॥	११९
अयं च शबराधीशः स्वयंवरसुहृन्मया । देशान्तरगतेन प्राक्प्राप्तः कृच्छ्रैकबान्धवः ॥	१२०
एष मे तत्त्वसंक्षेप इत्युक्त्वा विरते मयि । अभाषताथ कन्या सा लज्जयावनतानना ॥	१२१
अस्त्येतन्मां च जानेऽद्य स्वप्नेऽर्चितवतीं हरः । प्रातः प्राप्स्यसि भर्तारमिति तुष्टः किलादिशात् ॥	१२२
तस्मात्त्वमेव मे भर्ता भ्रातायं च भवत्सुहृत् । इति वाक्सुधया सा मामानन्द्य विरताभवत् ॥	१२३
संमन्त्रयाथ तथा साकं विवाहाय यथाविधि । अकार्षि निश्चयं गन्तुं समिन्नोऽहं निजं गृहम् ॥	१२४
ततः सा सिंहमाहूय वाहनं तं स्वसंज्ञया । अत्रारोहार्थं पुत्रेति मामभाषत सुन्दरी ॥	१२५
अथाहं तेन सुहृदानुयातः शबरेण तम् । सिंहमारूढ्य दयितामुत्सङ्गे तां गृहीतवान् ॥	१२६
ततः प्रस्थितवानस्मि कृतकृत्यो निजं गृहम् । कान्तया सह सिंहस्थो मित्रे तस्मिन्पुरःसरे ॥	१२७
तदीयशरनिर्भिन्नहरिणामिषवृत्तयः । क्रमेण ते वर्यं सर्वे संप्राप्ता बलभीं पुरीम् ॥	१२८
तत्र मामागतं दृष्ट्वा सिंहारूढं सवल्लभम् । साश्चर्यस्तद्भुतं गत्वा मम पित्रेऽब्रवीज्जनः ॥	१२९
सोऽपि प्रत्युद्गतो हर्षाद्बतीर्णं मृगेन्द्रतः । पादावनम्रं दृष्ट्वा मामभ्यनन्दत्सविस्मयः ॥	१३०
अनन्यसदृशीं तां च कृतपादाभिवन्दनाम् । पश्यन्ममोचितां भार्या न स्माति स्म मुदा क्वचित् ॥	१३१
प्रवेश्य मन्दिरं चास्मान्मृत्तान्तं परिपृच्छथ च । प्रशंसञ्जशबराधीशसौहार्दं चोत्सवं व्यधात् ॥	१३२
ततो मौहूर्तिकदेशादन्येद्युर्वरकन्यका । सा मया परिणीताभून्मिलिताखिलबन्धुना ॥	१३३
तदालोक्य च सोऽकस्मान्मद्बधूवाहनस्तदा । सिंहः सर्वेषु पश्यत्सु संपन्नः पुरुषाकृतिः ॥	१३४
किमेतदिति विभ्रान्ते जने तत्र स्थितेऽखिले । स दिव्यवस्त्राभरणो नमन्मामेवमब्रवीत् ॥	१३५
अहं चित्राङ्गदो नाम विद्याधर इयं च मे । सुता मनोवती नाम कन्या प्राणाधिकप्रिया ॥	१३६
एतामङ्के सदा कृत्वा विपिनेन भ्रमन्नहम् । प्राप्तवानेकदा गङ्गां भूरितीरतपोवनाम् ॥	१३७
तपस्विलङ्घनत्रासात्तस्या मध्येन गच्छतः । अपतन्मम दैवाच्च पुष्पमाला तदम्भसि ॥	१३८
ततोऽकस्मात्समुत्थाय नारदोऽन्तर्जलस्थितः । पृष्ठे तथा पतितया क्रुद्धो मामशपन्मुनिः ॥	१३९
औद्धत्येनामुना पाप गच्छ सिंहो भविष्यसि । हिमाचले गतश्चैतां सुतां पृष्ठेन वक्ष्यसि ॥	१४०
यदा च मानुषेणैषा सुता ते परिणेष्यते । तदा तद्दर्शनादेव शापादस्माद्विमोक्ष्यसे ॥	१४१
इत्यहं मुनिना शप्तः सिंहीभूय हिमाचले । अतिष्ठं तनयामेतां हरपूजापरां बहन् ॥	१४२
अनन्तरं यथा यत्नाच्छबराधिपतेरिदम् । संपन्नं सर्वकल्याणं तथा विदितमेव ते ॥	१४३

तत्साधयामि भद्रं वस्तीर्णः शापो मयैष सः । इत्युक्त्वा सोऽभ्युदपतत्सद्यो विद्याधरो नभः ॥
 ततस्तद्विस्मयाक्रान्तो नन्दस्त्वजनबान्धवः । श्लाघ्यसंबन्धहृष्टो मे पिताकार्षीन्महोत्सवम् ॥
 को हि निर्व्याजमिन्नाणां चरितं चिन्तयिष्यति । सुहृत्सु नैव तृप्यन्ति प्राणैरत्युपकृत्य ये ॥
 इति चात्र न को नाम सचमत्कारमभ्यधात् । ध्यायं ध्यायमुदारं तच्छबराधिपचेष्टितम् ॥
 राजापि तत्तथा बुद्ध्वा तत्रत्यस्तस्य सन्मतेः । अतुष्यदस्मत्स्नेहेन शबराधिपतेः परम् ॥
 तुष्टश्च तस्मै मत्पित्रा दापितः सहसैव च । अशेषमटवीराज्यं रत्नोपायनदायिना ॥
 ततस्तथा मनोवत्या पत्न्या मित्रेण तेन च । कृतार्थः शबरेन्द्रेण तत्रातिष्ठमहं सुखी ॥
 स च श्लथीकृतात्मीयदेशवासरसस्ततः । भूयसास्मद्गृहेष्वेव न्यवसच्छबराधिपः ॥
 परस्परुपकारेषु सर्वकालमनृतयोः । स द्वयोरगमत्कालो मम तस्य च मित्रयोः ॥
 अचिराच्च मनोवत्यां तस्यामजनि मे सुतः । बहिष्कृतः कुलस्येव कृत्स्नस्य हृदयोत्सवः ॥
 हिरण्यदत्तनामा च स शनैर्वृद्धिमाययौ । कृतविद्यो यथावच्च परिणीतोऽभवत्ततः ॥
 तद्दृष्ट्वा जीवितफलं पूर्णं मत्वा च मत्पिता । वृद्धो भागीरथी प्रायात्सदारो देहमुञ्चितुम् ॥
 ततोऽहं पितृशोकार्तः कथंचिद्बान्धवैर्धृतिम् । ग्राहितो गृहभारं स्वमुद्रोढुं प्रतिपन्नवान् ॥
 तदा मनोवतीमुग्धमुखदर्शनमेकतः । अन्यतः शबरेन्द्रेण संगमो मां व्यनोदयत् ॥
 ततः सत्पुत्रसानन्दाः सुकलत्रमनोरमाः । सुहृत्समागमसुखा गतास्ते दिवसा मम ॥
 कालेनाथ प्रवृद्धं मामग्रहीच्चिबुके जरा । किं गृहेऽद्यापि पुत्रेति प्रीत्येव ब्रुवती हितम् ॥
 तेनाहं सहसोत्पन्नवैराग्यस्तनयं निजम् । कुटुम्बभारोद्धरने वनं वाञ्छन्नयोजयम् ॥
 सदारश्च गतोऽभूवं गिरिं कालंजरं ततः । मत्स्नेहल्यक्तराज्येन समं शबरभूभृता ॥
 तत्र प्राप्तेन चात्मीया जातिर्वैद्याधरी मया । शापश्च प्राप्तपर्यन्तः स शार्वः सहसा स्मृतः ॥
 तच्च पत्न्यै मनोवत्यै तदैवाख्यातवानहम् । सख्ये च शबरेन्द्राय मुमुक्षुर्मानुषीं तनुम् ॥
 भार्यामित्रे इमे एव भूयास्तां स्मरतो मम । अन्यजन्मन्यपीत्युक्त्वा हृदि कृत्वा च शंकरम् ॥
 मया गिरितटात्तस्मान्निपत्य प्रसभं ततः । ताभ्यां स्वपत्नीमित्राभ्यां सह मुक्तं शरीरकम् ॥
 सोऽहं ततः समुत्पन्नो नाम्ना जीमूतवाहनः । विद्याधरकुलेऽमुष्मिन्नेष जातिस्मरोऽधुना ॥
 स चापि शबरेन्द्रस्त्वं जातो मिन्नावसुः पुनः । त्र्यक्षप्रसादात्सिद्धानां राज्ञो विश्वावसोः सुतः ॥
 सापि विद्याधरी मित्र मम भार्या मनोवती । तव स्वसा समुत्पन्ना नाम्ना मलयवत्यसौ ॥
 एवं मे पूर्वपत्न्येषा भगिनी ते भवानपि । पूर्वमिन्नमतो युक्ता परिणेतुमसौ मम ॥
 किं तु पूर्वमितो गत्वा मम पित्रोर्निवेदय । तयोः प्रमाणीकृतयोः सिध्यत्येतत्तवेप्सितम् ॥
 इत्थं निशम्य जीमूतवाहनात्प्रीतमानसः । गत्वा मिन्नावसुः सर्वं तत्पितृभ्यां शशंस तत् ॥
 अभिनन्दितवाक्यश्च ताभ्यां हृष्टस्तदैव सः । उपगम्य तमेवार्थं स्वपितृभ्यां न्यवेदयत् ॥
 तयोरीप्सितसंपत्तितुष्टयोः सत्वरं च सः । युवराजो विवाहाय संभारमकरोत्स्वसुः ॥
 ततो जग्राह विधिवत्तस्या जीमूतवाहनः । पाणिं मलयवत्याः स सिद्धराजपुरस्कृतः ॥
 बभूव चोत्सवस्तत्र चञ्चदयुचरचारणः । संमिलत्सिद्धसंवातो वल्गद्विद्याधरोद्भुरः ॥
 कृतोद्वाहस्ततस्तस्थौ तस्मिन्जीमूतवाहनः । मलयाद्रौ महाहर्णेण विभवेन वधूसखः ॥
 एकदा च श्वशुर्येण स मिन्नावसुना सह । वेलावनानि जलधेरवलोकयितुं ययौ ॥
 तत्रापश्यच्च पुरुषं युवानं विप्रमागतम् । निवर्तयन्तं जननीं हा पुत्रेति विराविणीम् ॥
 अपरेण परित्यक्तं भटेनेवानुयायिना । पुरुषेण पृथूत्तुङ्गं प्रापर्यैकं शिलातलम् ॥
 कस्त्वं किमीहसे किं च माता त्वां शोचतीति तम् । स पप्रच्छ ततः सोऽपि तस्मै वृत्तान्तमब्रवीत् ॥
 पुरा कश्यपभार्ये द्वे कद्रूश्च विनता तथा । मिथः कथाप्रसङ्गेन विवादं किल चक्रतुः ॥
 आद्या श्यामान्श्वेत्श्वानवादीदपरा सितान् । अन्योन्यदासभावं च पणमत्र बबन्धतुः ॥

जयार्थिनी कद्रुः स्वैरं नागैर्निजात्मजैः । विषफूत्कारमलिनानर्कस्याश्वानकारयत् ॥	१८३
शांश्रोपदशर्यैतान्विननतां छद्मना जिताम् । दासीचकार कष्टा हि स्त्रीणामन्यासहिष्णुता ॥	१८४
द्वागल्य विनतातनयो गरुडस्तदा । सान्त्वेन मातुर्दासत्वमुक्तिं कद्रूमयाचत ॥	१८५
कद्रुसुता नागा विचिन्त्यैवं तमब्रुवन् । भो वैनतेय क्षीराब्धिः प्रारब्धो मथितुं सुरैः ॥	१८६
सुधां समाहृत्य प्रतिवस्तु प्रयच्छ नः । मातरं स्वीकुरुष्वथा भवान्हि बलिनां वरः ॥	१८७
रागवचः श्रुत्वा गत्वा च क्षीरवारिधिम् । सुधार्थं दर्शयामास गरुडो गुरु पौरुषम् ॥	१८८
पराक्रमप्रीतो देवस्तत्र स्वयं हरिः । तुष्टोऽस्मि ते वरं कंचिद्दृणीष्वेत्यादिदेश तम् ॥	१८९
। भवन्तु मे भक्ष्या इति सोऽपि हरेस्ततः । वैनतेयो वरं वव्रे मातुर्दास्येन क्रोपितः ॥	१९०
ते हरिणादिष्टो निजवीर्यार्जितामृतः । स चैवमथ शक्रेण गदितो ज्ञातवस्तुना ॥	१९१
पक्षीन्द्र कार्यं ते यथा मूढैर्न भुज्यते । नागैः सुधा यथा चैनां तेभ्यः प्रत्याहराम्यहम् ॥	१९२
ह्रुत्वा तथेत्युक्त्वा स वैष्णववरोद्भुरः । सुधाकलशमादाय ताक्षर्यो नागानुपाययौ ॥	१९३
भावभीतांश्च मुग्धानाराज्जगाद तान् । इदमानीतममृतं मुक्त्वाम्बां मम गृह्यताम् ॥	१९४
चेत्स्थापयाम्येतदहं वो दर्भसंस्तरे । उन्मोच्याम्बां च गच्छामि स्वीकुरुष्वमितः सुधाम् ॥	१९५
युक्ते च तैर्नागैः स पवित्रे कुशास्तरे । सुधाकलशमादाय ते चास्य जननीं जहुः ॥	१९६
मुक्तां च कृत्वैवं मातरं गरुडे गते । यावदाददते नागा निःशङ्कास्तत्किलामृतम् ॥	१९७
त्रेपत्य सहसा तान्विमोह्य स्वशक्तितः । तं सुधाकलशं शक्रो जहार कुशसंस्तरात् ॥	१९८
णास्तेऽथ नागास्तं लिलिहुर्दुर्भसंस्तरम् । कदाचिदमृतश्रयोतलेपोऽप्यस्मिन्भवेदिति ॥	१९९
गटितजिह्वास्ते वृथा प्रापुर्द्विजिह्वताम् । हास्यादृते किमन्यत्स्यादतिलौल्यवतां फलम् ॥	२००
लब्धामृतरसाग्नागान्वैरी हरेर्वरात् । ताक्षर्यः प्रवृत्ते भोक्तुं तान्निपत्य पुनः पुनः ॥	२०१
।।ते च पातालं त्रासनिर्जीवराजिलम् । प्रभ्रष्टगर्भिणीगर्भमभूक्षपितपन्नगम् ॥	२०२
श्रु चान्वहं तत्र वासुकिर्भुजगेश्वरः । कृत्स्नमेकपदे नष्टं नागलोकममन्यत ॥	२०३
दुर्वारवीर्यस्य सद्यस्तस्य विचिन्त्य सः । समयं प्रार्थनापूर्वं चकारैवं गरुत्मतः ॥	२०४
।कं प्रतिदिनं नागं ते प्रेषयाम्यहम् । आहारहेतोः पक्षीन्द्र पयोधिपुलिनाचले ॥	२०५
ले तु प्रवेष्टव्यं न त्वया मर्दकारिणा । नागलोकक्षयार्थस्तवैव हि विनश्यति ॥	२०६
वासुकिना प्रोक्तस्तथेति गरुडोऽन्वहम् । तत्प्रेषितमिहैकैकं नागं भोक्तुं प्रचक्रमे ॥	२०७
।मेण चासंख्याः फणिनोऽत्र क्षयं गताः । अहं च शङ्खचूडाख्यो नागो वारो ममाद्य च ॥	२०८
।हं गरुडाहारहेतोर्वध्यशिलामिमाम् । मातुश्च शोच्यतां प्राप्तो नागराजनिदेशतः ॥	२०९
।स्य वचः श्रुत्वा शङ्खचूडस्य दुःखितः । सान्तःखेदः स जीमूतवाहनस्तमभाषत ॥	२१०
किमपि निःसत्त्वं राजत्वं बत वासुके । यत्स्वहस्तेन नीयन्ते रिपोरामिषतां प्रजाः ॥	२११
प्रथममात्मैव तेन दत्तो गरुत्मते । क्लीबेनाभ्यर्थिता केयं स्वकुलक्षयसाक्षिता ॥	२१२
कश्यपात्पापं ताक्षर्योऽपि कुरुते कियत् । देहमात्रकृते मोहः कीदृशो महतामपि ॥	२१३
तावदद्यैकं रक्षामि त्वां गरुत्मतः । स्वशरीरप्रदानेन मा विषादं कृथाः सखे ॥	२१४
वा शङ्खचूडोऽपि धैर्यादेतदुवाच तम् । शान्तमेतन्महासत्त्व मा स्मैवं भाषथाः पुनः ॥	२१५
चस्य कृते जातु युक्ता मुक्तामणेः क्षतिः । न चाप्यहं गमिष्यामि कथां कुलकलङ्किताम् ॥	२१६
त्वा तं निषिध्यैव साधुर्जीमूतवाहनम् । मत्वा गरुडवेलं च स क्षणान्तरगामिनीम् ॥	२१७
डो ययौ तत्र वारिधेस्तीरवर्तिनम् । अन्तकाले नमस्कृतुं गोकर्णाख्यमुमापतिम् ॥	२१८
स्मिन्स कारुण्यनिधिर्जीमूतवाहनः । तत्राणायामदानेन बुबुधे लब्धमन्तरम् ॥	२१९
द्वेस्मृतमिव क्षिप्रं कृत्वा स्वयुक्तितः । कार्यापदेशाद्वास्तृजजिजं मित्रावसुं गृहम् ॥	२२०
च समासन्नताक्षर्यपक्षानिलाहता । तत्सत्त्वदर्शनाश्चर्यादिव सा भूरघूर्णत ॥	२२१

तेनाहिरिपुमायान्तं मत्वा जीमूतवाहनः । परानुकम्पी तां वध्यशिलामध्यारुरोह सः ॥
 क्षणाञ्चात्र निपत्यैव महासत्त्वं जहार तम् । आहत्य चञ्च्वा गरुडः स्वच्छायाच्छादिताम्बरः ॥
 परिस्रवदसृग्धारं च्युतोत्खातशिखामणिम् । नीत्वा भक्षयितुं चैनमारेभे शिखरे गिरेः ॥
 तत्कालं पुष्पवृष्टिश्च निपपात नभस्तलात् । तद्दर्शनाच्च किं न्वेतदिति ताक्षर्यो विसिस्मिये ॥
 तावत्स शङ्खचूडोऽत्र नत्वा गोकर्णमागतः । ददर्श रुधिरासारसिक्तं वध्यशिलातलम् ॥
 हा धिक्कादर्थं तेनात्मा दत्तो नूनं महात्मना । तत्कुत्र नीतस्ताक्षर्येण क्षणेऽस्मिन्स भविष्यति ॥
 अन्विष्यामि द्रुतं तावत्कदाचित्तमवाप्नुयाम् । इति साधुः स तद्रक्तधारामनुसरन्त्ययौ ॥
 अत्रान्तरे च हृष्टं तं दृष्ट्वा जीमूतवाहनम् । गरुडो भक्षणं मुक्त्वा सविस्मयमचिन्तयत् ॥
 कश्चित्किमन्य एवायं भक्षयमाणोऽपि यो मया । विपद्यते न तु परं धीरः प्रत्युत हृष्यति ॥
 इत्यन्तर्विमृशन्तं च ताक्षर्यं तादृग्विधोऽपि सः । निजगाद् निजाभीष्टसिद्धयै जीमूतवाहनः ॥
 पक्षिराज ममास्त्येव शरीरे मांसशोणितम् । तदकस्मादनुप्रोऽपि किं निवृत्तोऽसि भक्षणात् ॥
 तच्छ्रुत्वाश्चर्यवशगस्तं स पप्रच्छ पक्षिराट् । नागः साधो न तावत्त्वं ब्रूहि तत्को भवानिति ॥
 नाग एवास्मि भुङ्क्स्व त्वं यथारब्धं समापय । आरब्धा ह्यसमाप्तैव किं धीरैस्त्यज्यते क्रिया ॥
 इति यावच्च जीमूतवाहनः प्रतिवक्ति तम् । तावत्स शङ्खचूडोऽत्र प्राप्तो दूरादभाषत ॥
 मा मा गरुत्मनैवैष नागो नागो ह्यहं तव । तदेनं मुञ्च कोऽयं ते जातोऽकाण्डे वत भ्रमः ॥
 तच्छ्रुत्वातीव विभ्रान्तो बभूव स खगेश्वरः । वाञ्छितासिद्धिखेदं च भेजे जीमूतवाहनः ॥
 ततोऽन्योन्यसमालापक्रन्दद्विद्याधराधिपम् । बुद्ध्वा तं भक्षितं मोहाद्गरुत्मानभ्यतप्यत ॥
 अहो वत नृशंसस्य पापमापतितं मम । किं वा सुलभपापा हि भवन्त्युन्मार्गवृत्तयः ॥
 श्लाघ्यस्त्वेष महात्मैकः परार्थप्राणदायिना । ममेति मोहैकवशं येन विश्वमधः कृतम् ॥
 इति तं चिन्तयन्तं च गरुडं पापशुद्धये । बहिं विविधुं जीमूतवाहनोऽथ जगाद सः ॥
 पक्षीन्द्र किं विषण्णोऽसि सत्यं पापाद्विभेषि चेत् । तदिदानीं न भूयस्ते भक्ष्या हीमे भुजंगमाः ॥
 कार्यश्चानुशयस्तेषु पूर्वमुक्तेषु भोगिषु । एषोऽत्र हि प्रतीकारो वृथान्यचिन्तितं तव ॥
 इत्युक्तस्तेन स प्रीतस्ताक्षर्यो भूतानुकम्पिना । तथेति प्रतिपेदे तद्वाक्यं तस्य गुरोरिव ॥
 ययौ चामृतमानेतुं नाकाज्जीवयितुं जवात् । क्षताङ्गं तत्र तं चान्यानस्थिशेषानहीनपि ॥
 ततश्च साक्षादागत्य देव्या सित्तोऽमृतेन सः । जीमूतवाहनो गौर्या तद्भार्याभक्तितुष्टया ॥
 तेनाधिकतरोद्भूतकान्तीन्यङ्गानि जज्ञिरे । तस्य सानन्दगीर्वाणदुन्दुभिध्वनिभिः सह ॥
 स्वस्थोत्थिते ततस्तस्मिन्नानीय गरुडोऽपि तत् । कृत्स्ने वेलातटेऽप्यत्र ववर्षामृतमम्बरात् ॥
 तेन सर्वे समुत्तस्थुर्जीवन्तस्तत्र पन्नगाः । बभौ तच्च तदा भूरिभुजंगकुलसंकुलम् ॥
 वेलावनं विनिर्मुक्तवैनतेयभयं ततः । पातालमिव जीमूतवाहनालोकनागतम् ॥
 ततोऽक्षयेण देहेन यशसा च विराजितम् । बुद्ध्वाभ्यनन्दत्तं बन्धुजनो जीमूतवाहनम् ॥
 ननन्द तस्य भार्या च सञ्जातिः पितरौ तथा । को न प्रहृष्येद्दुःखेन सुखत्वपरिवर्तिना ॥
 विसृष्टस्तेन च ययौ शङ्खचूडो रसातलम् । स्वच्छन्दमविसृष्टं च लोकांस्त्रीनपि तद्यशः ॥

ततः प्रीतिप्रह्वामरनिकरमागत्य गरुडं प्रणेमुस्तं विद्याधरतिकलमभ्येत्य सभयाः ।

स्वदायादाः सर्वे हिमगिरिसुतानुग्रहवशान्मतङ्गाख्याद्या ये सुचिरमभजन्नस्य विकृतिम् ॥

तैरेव चार्थ्यमानः सुकृती जीमूतवाहनः स ततः ।

मलयाचलाद्गच्छन्निजनिलयं तुहिनशैलतटम् ॥

तत्र पितृभ्यां सहितो मित्रावसुना च मलयवत्या च ।

धीरश्विराय बुभुजे विद्याधरचक्रवर्तिपदम् ॥

एवं सकलजगन्नयहृदयचमत्कारकारिचरितानाम् ।

स्वयमनुधावन्ति सदा कल्याणपरम्पराः पदवीम् ॥

२५७

इत्याकर्ण्य कथां किल देवी यौगन्धरायणस्य मुखात् ।

मुमुदे वासवदत्ता गर्भभरोदारदोहद्विनी ॥

२५८

तदनु तदनुषङ्गप्राप्तया प्रीतिभाजामनवरतनिदेशप्रत्ययाद्देवतानाम् ।

निजपतिनिकटस्था भाविविद्याधरेन्द्रस्वतनयकथया तं वासरं सा निनाय ॥

२५९

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे नरवाहनदत्तजननलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

वासवदत्ता सा वत्सराजं समीपगम् । विजने सचिवैर्युक्तमन्येत्पुरिदमब्रवीत् ॥	१
प्रभृति गर्भोऽयमार्यपुत्र धृतो मया । ततः प्रभृति तद्रक्षा तीव्रा मां हृदि बाधते ॥	२
तच्चिन्तया चाहं सुप्ता निशि कथंचन । जाने दृष्टवती कंचित्स्वप्ने पुरुषमागतम् ॥	३
।।ङ्गरागसितया शेखरीकृतचन्द्रया । पिशङ्गजटया मूर्त्या शोभितं शूलहस्तया ॥	४
। मामभ्युपेत्यैव सानुकम्प इवावदत् । पुत्रि गर्भकृते चिन्ता न कार्या काचन त्वया ॥	५
तवैनं रक्षामि दत्तो ह्येष मयैव ते । किंचान्यच्छृणु वचन्येव तव प्रत्ययकारणम् ॥	६
कापि नारी विज्ञप्तिहेतोर्युष्मानुपैष्यति । अवष्टभ्यैव साक्षेपमाकर्षन्ती निजं पतिम् ॥	७
व दुश्चारिणी योषित्स्वबान्धवबलात्पतिम् । तं घातयितुमिच्छन्ती सर्वे मिथ्या ब्रवीति तत् ॥	८
।।त्र पुत्रि वत्सेशं पूर्वं विज्ञापयेस्तथा । तस्याः सकाशात्स यथा साधुमुच्येत कुस्त्रियः ॥	९
देश्य गते तस्मिन्नन्तर्धानं महात्मनि । प्रबुद्धा सहसैवाहं विभाता च विभावरी ॥	१०
क्ते तथा देव्या शर्वानुग्रहवादिनः । तत्रासन्विस्मिताः सर्वे संवादापेक्षिमानसाः ॥	११
त्रेव क्षणे चात्र प्रविश्यातानुकम्पिनम् । वत्सराजं प्रतीहारमुख्योऽकस्माच्चजिज्ञपत् ॥	१२
।। देव विज्ञप्त्यै कापि स्त्री बान्धवैर्वृता । पञ्चपुत्रान्गृहीत्वा स्वमाक्षिप्य विवशं पतिम् ॥	१३
।। वा नृपतिर्देवीस्वप्रसंवादाविस्मितः । प्रवेश्यतामिहैवेति प्रतीहारं तमादिशत् ॥	१४
।। त्यत्वसंजातसत्पुत्रप्राप्तिनिश्चया । देवी वासवदत्तापि सा संप्राप परां मुदम् ॥	१५
द्वारोन्मुखैः सर्वैर्वीक्ष्यमाणा सकौतुकम् । प्रतीहाराज्ञया योषिर्ऋतृयुक्ता विवेश सा ॥	१६
याश्रितदैर्न्या च यथाक्रमकृतानतिः । अथ संसदि राजानं सदेवीकं व्यजिज्ञपत् ॥	१७
निरपराधाया मम भर्ता भवन्नपि । न प्रयच्छत्यनाथाया भोजनाच्छादनादिकम् ॥	१८
।। वत्यां तस्यां च स तद्भर्ता व्यजिज्ञपत् । देव मिथ्या वदत्येषा सबन्धुर्मद्वधैषिणी ॥	१९
त्सरान्तं सर्वे हि दत्तमस्या मयाग्रतः । एतद्वन्धव एवान्ये तदस्या मेऽत्र साक्षिणः ॥	२०
त्रेज्ञापितस्तेन राजा स्वयमभाषत । देवीस्वप्ने कृतं साक्ष्यं देवेनैवात्र शूलिना ॥	२१
साक्षिभिरैषैव निग्राह्या स्त्री सबान्धवा । इति राज्ञोदितेऽवादीद्वीमान्यौगन्धरायणः ॥	२२
।। साक्षिवचनात्कार्यं देव यथोचितम् । लोको ह्येतदजानानो न प्रतीयात्कथंचन ॥	२३
।। वा साक्षिणो राज्ञा तथेत्यानाय्य तत्क्षणम् । पृष्टाः शशंसुस्ते चात्र तां मिथ्यावादिनीं स्त्रियम् ॥	२४
।। ग्यातसद्भर्तृद्रोहामेतां सबान्धवाम् । सपुत्रां च स वत्सेशः स्वदेशान्निरवासयत् ॥	२५
।। र्जं च तं साधुं तद्भर्तारं दयार्द्रधीः । विवाहान्तरपर्याप्तं वितीर्य विपुलं वसु ॥	२६
।। साकुलं क्रूरा पतितं दुर्दशावटे । जीवन्तमेव कुष्णाति काकीव कुकुटुम्बिनी ॥	२७
।। कुलीना महती गृहिणी तापहारिणी । तरुच्छायेव मार्गस्था पुण्यैः कस्यापि जायते ॥	२८
।। रैतत्प्रसङ्गेन वदन्तं तं महीपतिम् । वसन्तकः स्थितः पार्श्वे कथापटुरबोचत ॥	२९

अस्माच्छ्लोकादग्रे 'पञ्चभिस्तनयैर्युक्ता बहुबन्धुजनावृता' इत्यर्धश्लोकः पुस्तकान्तरेऽधिको वर्तते.

किं च देव विरोधो वा स्नेहो वापीह देहिनाम् । प्राग्जन्मवासनाभ्यासवशात्प्रायेण जायते ॥	३
तथा च श्रूयतामत्र कथेयं वर्णयते मया । आसीद्विक्रमचण्डाख्यो वाराणस्यां महीपतिः ॥	३
तस्याभूद्वल्लभो श्रूयो नाम्ना सिंहपराक्रमः । यो रणेष्विव सर्वेषु द्यूतेष्वप्यसमो जयी ॥	३
तस्याभवच्च विकृता वपुषीवाशयेऽप्यलम् । ख्यता कलहकारीति नाम्नान्वर्थेन गेहिनी ॥	३
स तस्याः सततं भूरि राजतो द्यूततस्तथा । प्राप्य प्राप्य धनं धीरः सर्वमेव समर्पयत् ॥	३
सा तु तस्य समुत्पन्नपुत्रत्रययुता शठा । तथापि क्षणमप्येकं न तस्यौ कलहं विना ॥	३
बहिः पिबसि भुङ्क्ते च नैव किञ्चिद्दासि नः । इत्यारटन्ती ससुता सा तं नित्यमतापयत् ॥	३
प्रसाद्यमानाप्याहारपानवस्त्रैरर्हनिशम् । दुरन्ता भोगतृष्णैव शृशं जज्वाल तस्य सा ॥	३
ततः क्रमेण तन्मन्युखिन्नस्यक्त्वैव तद्गृहम् । स विन्ध्यवासिनीं द्रष्टुमागात्सिंहपराक्रमः ॥	३
सा तं स्वप्ने निराहारस्थितं देवी समादिशत् । उत्तिष्ठ पुत्र तामेव गच्छ वाराणसीं पुरीम् ॥	३
तत्र सर्वमहानेको योऽस्ति न्यग्रोधपादपः । तन्मूलात्खन्यमानात्त्वं स्वैरं निधिमवाप्स्यसि ॥	४
तन्मध्याल्लप्स्यसे चैकं नभःखण्डमिव च्युतम् । पात्रं गरुडमाणिक्यमयं निखिंशनिर्मलम् ॥	४
तत्रार्पितेक्षणो द्रक्ष्यस्यन्तः प्रतिमितामिव । सर्वस्य जन्तोः प्राग्जातिं या स्याज्जिज्ञासिता तव ॥	४
तेनैव बुद्ध्वा भार्यायाः पूर्वजातिं तथात्मनः । अवाप्तार्थः सुखी तत्र गतखेदो निवत्स्यसि ॥	४
एवमुक्तश्च देव्याः स प्रबुद्धः कृतपारणः । वाराणसीं प्रति प्रायात्प्रातः सिंहपराक्रमः ॥	४
गत्वा च तां पुरीं प्राप्य तस्मान्ग्रयोधमूलतः । लेभे निधानं तन्मध्यात्पात्रं मणिमयं महत् ॥	४
अपश्यञ्चात्र जिज्ञासुः पात्रे पूर्वत्र जन्मनि । घोरोमूर्क्षी स्वभार्या तामात्मानं च सृगाधिपम् ॥	४
पूर्वजातिमहावैरवासनानिश्चलं ततः । बुद्ध्वा भार्यात्मनोर्द्वेषं शोकमोहौ मुमोच सः ॥	४
अथ बह्वीः परिज्ञातास्तत्र पात्रप्रभावतः । प्राग्जन्मभिन्नजातीयाः परिहृत्यैव कन्यकाः ॥	४
तुल्यां जन्मान्तरे सिंही परिणिन्ये विचिन्त्य सः । भार्या द्वितीयां सिंहश्रीनाम्नीं सिंहपराक्रमः ॥	४
कृत्वा कलहकारीं च तां स ग्रासैकभागिनीम् । निधानप्राप्तिसुखितस्तस्यौ नववधूसखः ॥	५
इत्थं दारादयोऽपीह भवन्ति भुवने नृणाम् । प्राक्संस्कारवशायातवैरस्नेहा महीपते ॥	५
इत्याकर्ण्य कथां चित्रां वत्सराजो वसन्तकात् । शृशं तुतोष सहितो देव्या वासवदत्तया ॥	५
एवं दिनेषु गच्छत्सु राज्ञस्तस्य दिवानिशम् । अतृप्तस्य लसद्गर्भदेवीवक्त्रेन्दुदर्शने ॥	५
मन्त्रिणामुदपद्यन्त सर्वेषां शुभलक्षणाः । क्रमेण तनयास्तत्र भाविकल्याणसूचकाः ॥	५
प्रथमं मन्त्रिमुख्यस्य जायते स किलात्मजः । यौगन्धरायणस्यैव मरुभूतिरिति श्रुतः ॥	५
ततो रुमण्वतो जज्ञे सुतो हरिशिखाभिधः । वसन्तकस्याप्युत्पेदे तनयोऽथ तपन्तकः ॥	५
ततो नित्योदिताख्यस्य प्रतीहाराधिकारिणः । इत्यकापरसंज्ञस्य पुत्रोऽजायत गोमुखः ॥	५
वत्सराजसुतस्येह भाविनश्चक्रवर्तिनः । मन्त्रिणोऽमी भविष्यन्ति वैरिवंशावमर्दिनः ॥	५
इति तेषु च जातेषु वर्तमाने महोत्सवे । तत्राशरीरा नभसो निःससार सरस्वती ॥	५
दिवसेष्वथ यातेषु वत्सराजस्य तस्य सा । देवी वासवदत्ताभूदासन्नप्रसवोदया ॥	६
अध्यास्त सा च तच्चित्रं पुत्रिणीभिः परिष्कृतम् । जातवासगृहं सार्कशमीगुप्तगवाक्षकम् ॥	६
रत्नदीपप्रभासङ्गमङ्गलैर्विधायुधैः । गर्भरक्षाक्षमं तेजो ज्वलयद्गिरिवावृतम् ॥	६
मन्त्रिभिस्तन्त्रितानेकमन्त्रतन्त्रादिरक्षितम् । जातं मातृगणस्यैव दुर्गे दुरितदुर्जयम् ॥	६
तत्रासूत च सा काले कुमारं कान्तदर्शनम् । यौरिन्दुमिव निर्गच्छदच्छामृतमयद्युतिम् ॥	६
येन जातेन न परं मन्दिदं तत्प्रकाशितम् । यावद्बुद्धयमप्यस्या मातुर्निःशोकतामसम् ॥	६
ततः प्रमोदे प्रसरत्यन्नान्तःपुरवासिनाम् । वत्सेशः सुतजन्मैतच्छ्रवाभाभ्यान्तराजनात् ॥	६
तस्मै स राज्यमपि यत्प्रीतः प्रियनिवेदिने । न ददौ तदनौचित्यभयेन न तु नृष्णया ॥	६
एत्य चान्तःपुरं सद्यो बद्धौत्सुक्येन चेतसा । चिरात्फलितसंकल्पः स ददर्श सुतं नृपः ॥	६

।यताधरदलं चलोर्णाचारुकेसरम् । मुखं दधानं साम्राज्यलक्ष्मीलीलाम्बुजोपमम् ॥	६९
वान्यनृपश्रीभिर्भीत्येव निजलाञ्छनैः । उज्जितैरङ्कितं मृद्रोः पदयोश्छत्रचामरैः ॥	७०
हर्षभरापूरपीडनोत्फुल्लया दृशा । सास्रया स्रवतीवास्मिन्सुतस्त्रेहं महीपतौ ॥	७१
त्स्वपि च यौगन्धरायणादिषु मन्त्रिषु । गगनादुच्चचारैवंकाले तस्मिन्सरस्वती ॥	७२
देवावतारोऽयं राजजातस्तवात्मजः । नरवाहनदत्तं च जानीह्येनमिहाख्यया ॥	७३
न भवितव्यं च दिव्यं कल्पमतन्द्रिणा । सर्वविद्याधरेन्द्राणामचिराच्चक्रवर्तिना ॥	७४
क्त्वा विरतं वाचा तत्क्षणं नभसः क्रमात् । पुष्पवर्षैर्निपतितं प्रसृतं दुन्दुभिस्वनैः ॥	७५
सुरकृतारम्भजनिताभ्यधिकादरम् । स राजा सुतरां हृष्टश्चकार परमुत्सवम् ॥	७६
मुस्तूर्यनिनदा नभस्तो मन्दिरोद्गताः । विद्याधरेभ्यः सर्वेभ्यो राजजन्मेव शंसितुम् ॥	७७
प्रेष्वनिलोद्भूताः शोणरागाः स्वकान्तिभिः । पताका अपि सिन्दूरमन्योन्यमकिरन्निव ॥	७८
साङ्गस्मरोत्पत्तितोषादिव सुराङ्गना । समागताः प्रतिपदं ननृतुर्वारयोषितः ॥	७९
।यत च सर्वा सा समानविभवा पुरी । राज्ञो बद्धोत्सवात्प्राप्तैर्नववस्त्रविभूषणैः ॥	८०
ह्यर्थानृपे तस्मिन्वर्षत्यर्थ्यनुजीविषु । कोषादृते न तत्रत्यो दधौ कश्चन रिक्तताम् ॥	८१
यपूर्वाः स्वाचारदक्षिणा नर्तितापराः । सत्प्राभृतोत्तरास्तैस्तैः सुरक्षिभिरधिष्ठिताः ॥	८२
।।तोद्यनिर्हृदाः साक्षाद्दिश इवाखिलाः । समन्तादाययुश्चात्र सामन्तान्तःपुराङ्गनाः ॥	८३
नृत्तमयी तत्र पूर्णपात्रमयं वचः । व्यवहारो महात्यागमयस्तूर्यमयो ध्वनिः ॥	८४
पेष्टमयो लोकश्चारणैकमयी च भूः । आनन्दमय्यां सर्वस्यामपि तस्यामभूत्पुरि ॥	८५
।होत्सवस्तत्र भूरिवासरवर्धितः । निर्वर्तते स्म स समं पूर्णैः पौरमनोरथैः ॥	८६
सोऽपि ब्रजत्सु दिवसेष्वथ राजपुत्रो वृद्धिं शिशुः प्रतिपदिन्दुरिवाजगाम ।	
पित्रा यथाविधिनिवेदितदिव्यवाणीनिर्दिष्टपूर्वनरवाहनदत्तनाम्ना ॥	८७
यानि स्फुरन्मस्तृणमुग्धनखप्रभाणि द्वित्राणि यानि च खचदशनाङ्कुराणि ।	
तानि स्वलन्ति ददतो वदतश्च तस्य दृष्ट्वा निशम्य च पदानि पिता तुतोष ॥	८८
अथ तस्मै मन्त्रिवराः स्वसुतानानीय राजपुत्राय ।	
शिशवे शिशून्महीपतिहृदयानन्दान्समर्पयामासुः ॥	८९
यौगन्धरायणः प्राङ्मरुभूतिं हरिशिखं रुमण्वांश्च ।	
गोमुखमित्यकनामा तपन्तकार्यं वसन्तकश्च सुतम् ॥	९०
शान्तिकरोऽपि पुरोधो भ्रातृसुतं शान्तिसोममपरं च ।	
वैश्वानरमर्षितवान्पिङ्गलिकापुत्रकौ यमजौ ॥	९१
तस्मिन्क्षणे च नभसो निपतात दिव्या नान्दीनिनादसुभगा सुरपुष्पवृष्टिः ।	
राजा ननन्द च तदा महिषीसमेतः सत्कृत्य तत्र सचिवात्मजमण्डलं तत् ॥	९२
बाल्येऽपि तैरभिमतैरथ मन्त्रिपुत्रैः षड्भिस्तदेकनिरतैश्च स राजपुत्रः ।	
युक्तः सदैव नरवाहनदत्त आसीद्युक्तो गुणैरिव महोदयहेतुभूतैः ॥	९३
तं च क्रीडाकलितललिताव्यक्तनर्माभिलाषं	
यान्तं प्रीतिप्रवणमनसामङ्गतोऽङ्गं नृपाणाम् ।	
पुत्रं स्मेराननसरसिजं सादरं पश्यतस्ते	
बद्धानन्दाः किमपि दिवसा वत्सराजस्य जग्मुः ॥	९४

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे नरवाहनदत्तजननलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

समाप्तथायं नरवाहनदत्तजननलम्बकश्चतुर्थः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः कथासरित्सागरः ।

चतुर्दशिका नाम पञ्चमो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

मद्घूर्णितवक्रोत्थैः सिन्दूरैश्छुरयन्महीम् । हेरम्बः पातु वो विघ्नान्स्वतेजोभिर्दहन्निव ॥
एवं स देवीसहितस्तस्थौ वत्सेश्वरस्तदा । नरवाहनदत्तं तमेकपुत्रं विवर्धयन् ॥
तद्रक्षाकातरं तं च दृष्ट्वा राजानमेकदा । यौगन्धरायणो मन्त्री विजनस्थितमब्रवीत् ॥
राजन्न राजपुत्रस्य कृते चिन्ताधुना त्वया । नरवाहनदत्तस्य विधातव्या कदाचन ॥
असौ भगवता भावी भर्गेण हि भवद्गृहे । सर्वविद्याधराधीशचक्रवर्ती विनिर्मितः ॥
विद्याप्रभावादेतच्च बुद्ध्वा विद्याधराधिपः । गताः पापेच्छवः क्षोभं हृदयैरसहिष्णवः ॥
तद्विदित्वा च देवेन रक्षार्थं शशिमौलिना । एतस्य स्तम्भको नाम गणेशः स्थापितो निजः ॥
स च तिष्ठत्यलक्ष्यः सन् रक्षत्रेत् सुतं तव । एतच्च क्षिप्रमभ्येत्य नारदो मे न्यवेदयत् ॥
इति तस्मिन्वदत्येव मन्त्रिणि व्योममध्यतः । किरीटी कुण्डली दिव्यः खड्गी चावातरत्पुमान् ॥
प्रणतं कल्पितातिथ्यं क्षणाद्वत्सेश्वरोऽथ तम् । कस्त्वं किमिह ते कार्यमित्यपृच्छत्सकौतुकम् ॥
सोऽप्यवादीदहं मर्त्यो भूत्वा विद्याधराधिपः । संपन्नः शक्तिवेगाख्यः प्रभूताश्च ममारयः ॥
सोऽहं प्रभावाद्धिज्ञाय भाव्यस्मच्चक्रवर्तिनम् । भवतस्तनयं द्रष्टुमागतोऽस्म्यवनीपते ॥
इत्युक्तवन्तं तं दृष्ट्वाभविष्यच्चक्रवर्तिनम् । प्रीतं वत्सेश्वरो हृष्टः पुनः पप्रच्छ विस्मयात् ॥
विद्याधरत्वं प्राप्येत कथं कीदृग्विधं च तत् । त्वया च तत्कथं प्राप्तमेतत्कथय नः सखे ॥
तच्छ्रुत्वा वचनं राज्ञः स तदा विनयानतः । विद्याधरः शक्तिवेगस्तमेवं प्रत्यवोचत ॥
राजन्निहैव पूर्वं वा जन्मन्याराध्य शंकरम् । विद्याधरपदं धीरा लभन्ते तदनुग्रहात् ॥
तच्चानेकविधं विद्याखङ्गमालादिसाधनम् । मया च तद्यथाप्राप्तं कथयामि तथा शृणु ॥
एवमुक्त्वा स्वसंबद्धां शक्तिवेगः स संनिधौ । देव्या वासवदत्ताया कथामाख्यातवानिसाम् ॥
अभवद्वर्धमानाख्ये पुरे भूतलभूषणे । नाम्ना परोपकारीति पुरा राजा परंतपः ॥
तस्योन्नतिमतश्चाभून्महिषी कनकप्रभा । विद्युद्धाराधरस्येव सा तु निर्मुक्तचापला ॥
तस्यां तस्य च कालेन देव्यामजनि कन्यका । रूपदर्पोपशान्त्यै या लक्ष्म्या धात्रेव निर्मिता ॥
अवर्धत शनैः सा च लोकलोचनचन्द्रिका । पित्रा कनकरेखेति मातृनाम्ना कृतात्मजा ॥
एकदा यौवनस्थायां तस्यां राजा स तल्पिता । विजनोपस्थितां देवीं जगाद् कनकप्रभाम् ॥
वर्धमाना सहैवैतत्समानोद्गाहचिन्तया । एषा कनकरेखा मे हृदयं देवि बाधते ॥
स्थानप्राप्तिविहीना हि गीतिवत्कुलकन्यका । उद्वेजिनी परस्यापि श्रूयमाणैव कर्णयोः ॥

घेव कन्यका मोहादपात्रे प्रतिपादिता । यशसे न न धर्माय जायेतानुशयाय तु ॥	२६
कस्मै दीयते ह्येषा मया नृपतये सुता । कोऽस्याः समः स्यादिति मे देवि चिन्ता गरीयसी ॥	२७
श्रुत्वा सा विहस्यैव बभाषे कनकप्रभा । त्वमेवमात्थ कन्या तु नेच्छत्युद्वाहमेव सा ॥	२८
घेव नर्मणा सा हि कृतकृत्रिमपुत्रका । वत्से कदा विवाहं ते द्रक्ष्यामीत्युदिता मया ॥	२९
तच्छ्रुत्वैव साक्षेपमेवं मां प्रत्यवोचत । मा मैवमन्व दातव्या नैव कस्मैचिदप्यहम् ॥	३०
द्वेयोगो न चादिष्टः कन्यैवास्मि सुशोभना । अन्यथा मां मृतां विद्धि किञ्चिदस्त्यत्र कारणम् ॥	३१
तयोक्ता त्वत्पार्श्वे राजन्विभ्राहमागता । तन्निषिद्धविवाहायाः का वरस्य विचारणा ॥	३२
तं राज्ञीमुखाच्छ्रुत्वा समुद्धान्तः स भूपतिः । कन्यकान्तःपुरं गत्वा तामवादीत्तदा सुताम् ॥	३३
र्थयन्तेऽपि तपसा यं सुरासुरकन्यकाः । भर्तृलाभः कथं वत्से स निषिद्धः किल त्वया ॥	३४
पितुर्बचः श्रुत्वा भूतलन्यस्तलोचना । तदा कनकरेखा सा निजगाद नृपात्मजा ॥	३५
नैवेप्सितस्तावद्विवाहो मम सांप्रतम् । तत्तातस्यापि किं तेन कार्यं कश्चात्र वो ग्रहः ॥	३६
मुक्तः स तथा राजा दुहित्रा धीमतां वरः । परोपकारी स पुनरेवमेतामभाषत ॥	३७
यादानादृते पुत्रि किं स्यात्किंस्त्रिषशान्तये । न च बन्धुपराधीना कन्या स्वातन्त्र्यमर्हति ॥	३८
तेव हि परस्वार्थे कन्यका नाम रक्ष्यते । बाल्यादृते विना भर्तुः कीदृक्तस्याः पितुर्गृहम् ॥	३९
मुमत्यां हि कन्यायां बान्धवा यान्त्यधोगतिम् । वृषली सा वरश्चास्या वृषलीपतिरुच्यते ॥	४०
तेनोदिता पित्रा राजपुत्री मनोगताम् । वाचं कनकरेखा सा तत्क्षणं समुदैरयत् ॥	४१
वं तात तद्येन विप्रेण क्षत्रियेण वा । दृष्ट्वा कनकपुर्याख्या नगरी कृतिना किल ॥	४२
नै त्वयाहं दातव्या स मे भर्ता भविष्यति । नान्यथा तात मिथ्यैव कर्तव्या मे कर्धना ॥	४३
तयोक्ते सुतया स राजा समचिन्तयत् । दिष्ट्योद्वाहस्य तत्तावत्प्रसङ्गोऽङ्गीकृतोऽनया ॥	४४
च कारणोत्पन्ना देवीयं कापि मद्रूहे । इयत्कथं विजानाति बाला भूत्वान्यथा ह्यसौ ॥	४५
संचिन्त्य तत्कालं तथेत्युक्त्वा च तां सुताम् । उत्थाय दिनकर्तव्यं स चकार महीपतिः ॥	४६
येद्युरास्थानगतो जगाद स च पार्श्वगान् । दृष्ट्वा कनकपुर्याख्या पुरी युष्मासु केनचित् ॥	४७
दृष्ट्वा च सा तस्मै विप्राय क्षत्रियाय वा । मया कनकरेखा च यौवराज्यं च दीयते ॥	४८
पि नैव सास्माभिर्दर्शने देव का कथा । इति ते चावदन्सर्वे अन्योन्याननदर्शिनः ॥	४९
राजा प्रतीहारमानीयादिशति स्म सः । गच्छ भ्रमय कृत्स्नेऽत्र पुरे पटहघोषणाम् ॥	५०
रीहि यदि केनापि दृष्टा सा नगरी न वा । इत्यादिष्टः प्रतीहारः स तथेति विनिर्ययौ ॥	५१
त्य च समादिश्य तत्क्षणं राजपुरुषान् । भ्रमयामास पटहं कृतश्रवणकौतुकम् ॥	५२
विप्रः क्षत्रयुवा वा कनकपुरीं योऽत्र दृष्टवान्नगरीम् ।	
वदतु स तस्मै राजा ददाति तनयां च यौवराज्यं च ॥	५३
चेतस्ततस्तत्र नगरे दत्तविस्मयम् । उदघोष्यत सर्वत्र पटहानन्तरं वचः ॥	५४
पुरेऽस्मिन्कनकपुरीनामाद्य घोष्यते । या वृद्धैरपि नास्माभिर्दृष्टा जातु न च श्रुता ॥	५५
वं चावदन्पौराः श्रुत्वा तां तत्र घोषणाम् । न पुनः कश्चिदेकोऽपि मया दृष्टेत्यभाषत ॥	५६
च तन्निवास्येकः शक्तिदेव इति द्विजः । बलदेवतनूजस्तामशृणोत्तत्र घोषणाम् ॥	५७
गृवा व्यसनी सद्यो द्यूतेन विधनीकृतः । अचिन्तयद्राजसुताप्रदानाकर्णनोन्मनाः ॥	५८
शरितनिःशेषवित्तस्य मम नाधुना । प्रवेशोऽस्ति पितुर्गृहे नापि पण्याङ्गनागृहे ॥	५९
दगतिकस्तावद्वरं मिथ्या ब्रवीम्यहम् । मया सा नगरी दृष्टेत्येवं पटहघोषकान् ॥	६०
मां प्रत्येत्यविज्ञानं केन दृष्टा कदाहि सा । स्यादेवं च कदाचिन्मे राजपुत्र्या समागमः ॥	६१
संचिन्त्य गत्वा तान्स राजपुरुषास्तदा । शक्तिदेवो मया दृष्टा सा पुरीत्यवदन्मृषा ॥	६२
तर्हि प्रतीहारपार्श्वमेहीति तत्क्षणम् । उक्तवद्भिश्च तैः साकं स प्रतीहारमभ्यगात् ॥	६३

तस्मै तथैव चाशंसत्तत्पुरीदर्शनं मृषा । तेनापि सत्कृत्य ततो राजान्तिकमनीयत् ॥
 राजाभ्रेऽप्यविकल्पः संस्तथैव च तदब्रवीत् । द्यूतान्तस्य किं नाम कितवस्य हि दुष्करम् ॥
 राजापि निश्चयं ज्ञातुं ब्राह्मणं तं विस्तृष्टवान् । तस्याः कनकरेखाया दुहितुनिकटं तदा ॥
 तया च स प्रतीहारमुखाञ्जात्वान्तिकागतः । कञ्चित्त्वया सा कनकपुरी दृष्टेत्यपृच्छयत् ॥
 बाढं मया सा नगरी दृष्टा विद्यार्थिना सता । भ्रमता भुवमित्येवं सोऽपि तां प्रत्यभाषत् ॥
 केन मार्गेण तत्र त्वं गतवान्कीदृशी च सा । इति भूयस्तया पृष्ठः स विप्रोऽप्येवमब्रवीत् ॥
 इतो हरपुरं नाम नगरं गतवानहम् । ततोऽपि प्राप्तवानस्मि पुरीं वाराणसीं क्रमात् ॥
 वाराणस्याश्च दिवसैर्नगरं पौण्ड्रवर्धनम् । तस्मात्कनकपुर्याख्यां नगरीं तां गतोऽभवम् ॥
 दृष्टा मया च सा भोगभूमिः सुकृतकर्मणाम् । अनिभेषेक्षणास्वाद्यशोभा शक्रपुरी यथा ॥
 तत्राधिगतविद्यश्च कालेनाहमिहागमम् । इति तेनास्मि गतवान्पथा सापि पुरीदृशी ॥
 एवं विरचितोक्तौ च धूर्ते तस्मिन्द्विजन्मनि । शक्तिदेवे सहासं सा व्याजहार नृपात्मजा ॥
 अहो सत्यं महाब्रह्मन्दृष्टा सा नगरी त्वया । ब्रूहि ब्रूहि पुनस्तावत्केनासि गतवान्पथा ॥
 तच्छ्रुत्वा स यदा धार्ष्ट्यं शक्तिदेवोऽकरोत्पुनः । तदा तं राजपुत्री सा चेटीभिर्निरवासयत् ॥
 निर्वासिते ययौ चास्मिन्पितुः पार्श्वं तदैव सा । किं सत्यमाह विप्रोऽसाविति पित्राप्यपृच्छयत् ॥
 ततश्च सा राजसुता जनकं निजगाद तम् । तात राजापि भूत्वा त्वमविचार्यैव चेष्टसे ॥
 किं न जानासि धूर्ता यद्वञ्चयन्ते जनानृजून् । स हि मिथ्यैव विप्रो मां प्रतारयितुमीहते ॥
 न पुनर्नगरी तेन दृष्टा सालीकवादिना । धूर्तेरनेककाराश्च क्रियन्ते भुवि वञ्चनाः ॥
 शिवमाधववृत्तान्तं तथाहि शृणु वच्मि ते । इत्युक्त्वा राजकन्या सा व्याजहार कथामिमाम् ॥
 अस्ति रत्नपुरं नाम यथार्थं नगरोत्तमम् । शिवमाधवसंज्ञौ च धूर्तौ तत्र बभूवतुः ॥
 परिवारीकृतानेकधूर्तौ तौ चक्रतुश्चिरम् । मायाप्रयोगनिःशेषमुषिताह्वयजनं पुरम् ॥
 एकदा द्वौ च तावेवं मन्त्रं विदधतुर्मिथः । इदं नगरमावाभ्यां कृत्स्नं तावद्विलुण्ठितम् ॥
 अतः संप्रति गच्छामो वस्तुमुज्जयिनीं पुरीम् । तत्र तु श्रूयते राज्ञः पुरोधः सुमहाधनः ॥
 शंकरस्वामिनामा च तस्माद्युक्तया हृतैर्धनैः । मालवस्त्रीविलासानां यास्यामोऽत्र रसज्ञताम् ॥
 आस्कन्दी दक्षिणार्धस्य स तत्र भ्रुकुटीमुखः । सप्तकुम्भीनिधानो हि कीनाशो गीयते द्विजैः ॥
 कन्यारत्नं च तस्यास्ति विप्रस्यैकमिति श्रुतम् । तदप्येतत्प्रसङ्गेन ध्रुवं तस्मादवाप्स्यते ॥
 इति निश्चित्य कृत्वा च मिथः कर्तव्यसंविदम् । शिवमाधवधूर्तौ तु पुरात्प्रययतुस्ततः ॥
 शनैश्चोज्जयिनीं प्राप्य माधवः सपरिच्छदः । राजपुत्रस्य वेषेण तस्थौ ग्रामे क्वचिद्ब्रूहिः ॥
 शिवस्त्वविकलं कृत्वा वर्णिवेषं विवेश ताम् । नगरीमेक एवाभ्रे बहुमायात्रिचक्षणः ॥
 तत्राध्युवास सिप्राया मठिकां तीरसीमनि । दृश्यस्थापितमृदूर्भभिक्षाभाण्डमृगाजिनाम् ॥
 स च प्रभातकालेषु धनयाङ्गं मृदालिपत् । अवीचिकर्दमालेपसूत्रपातमिवाचरन् ॥
 सरित्तोये च स चिरं निमज्ज्यासीदवाङ्मुखः । कुकर्मजामिवाभ्यस्यन्भविष्यन्तीमधोगतिम् ॥
 ह्यानोत्थितोऽर्काभिमुखस्तथावूर्ध्वं चिरं च सः । शलाधिरोपणौचित्यमात्मनो दर्शयन्निव ॥
 ततो देवाप्रतो गत्वा कुशकूर्चकरो जपन् । आस्त पद्मासनासीनः सदम्भचतुराननः ॥
 अन्तरा हृदयानीव साधूनां कैतवेन सः । स्वच्छान्याहृत्य पुष्पाणि पुरारिं पर्यपूजयत् ॥
 कृतपूजश्च भूयोऽपि मिथ्या जपपरोऽभवत् । दत्तावधानः कुसृतिष्विव ध्यानं ततान सः ॥
 अपराह्णे च भिक्षार्थी कृष्णसाराजिनाम्बरः । पुरि तद्वञ्चनामायाकटाक्ष इव सोऽभ्रमत् ॥
 आदाय द्विजगेहेभ्यो मौनी भिक्षात्रयं ततः । सदण्डाजिनकञ्चक्रे त्रिः सत्यमिव खण्डशः ॥ १०
 भागं ददौ च काकेभ्यो भागमभ्यागताय च । भागेन दम्भबीजेन कुक्षिभस्त्रामपूरयत् ॥ १०
 पुनः स सर्वपापानि निजानि गणयन्निव । जपन्नावर्तयामास चिरं मिथ्याक्षमालिकाम् ॥ १०

मद्वितीयश्च स तस्यौ मठिकान्तरे । अपि सूक्ष्माणि लोकस्य तर्कस्थानानि चिन्तयन् ॥	१०३
तेदिनं कुर्वन्कष्टं व्याजमयं तपः । स तत्रावर्जयामास नगरीवासिनां मनः ॥	१०४
पस्वी शान्तोऽयमिति ख्यातिश्च सर्वतः । उदपद्यत तत्रास्य भक्तिनम्रेऽखिले जने ॥	१०५
स द्वितीयोऽस्य सखा चारमुखेन तम् । विज्ञाय माधवोऽप्येतन्नगरीं प्रविवेश ताम् ॥	१०६
वसतिं चात्र दूरे देवकुलान्तरे । स राजपुत्रच्छद्या सन्स्नातुं सिप्रातटं ययौ ॥	१०७
सानुचरो दृष्ट्वा देवाग्रे जपतत्परम् । तं शिवं परमप्रहो निपपातास्य पादयोः ॥	१०८
च जनस्याग्रे नास्तीदृक्तापसोऽपरः । असकृद्धि मया दृष्टस्तीर्थान्येष भ्रमन्निति ॥	१०९
तं विलोक्यापि दम्भस्तम्भितकंधरः । तथैवासीत्ततः सोऽपि माधवो वसतिं ययौ ॥	११०
गलित्वा चैकत्र भुक्त्वा पीत्वा च तानुभौ । मन्त्रयामासतुः शेषं कर्तव्यं यदतः परम् ॥	१११
पश्चिमे स्वैरमागात्स्वमठिकां शिवः । माधवोऽपि प्रभाते स्वं धूर्तमेकं समादिशत् ॥	११२
त्वा गच्छ त्वं वस्त्रयुग्ममुपायनम् । शंकरस्वामिनः पार्श्वमिह राजपुरोधसः ॥	११३
पराभूतो माधवो नाम गोत्रजैः । पित्र्यं बहु गृहीत्वार्थभागतो दक्षिणापथात् ॥	११४
तिपयैरन्यै राजपुत्रैरनुद्रुतः । स चेह युष्मदीयस्य राज्ञः सेवां करिष्यति ॥	११५
शनायाहं प्रेषितो यशसां निधे । इति त्वया सविनयं स च वाच्यः पुरोहितः ॥	११६
माधवेनोक्त्वा धूर्तः संप्रेषितस्तदा । जगामोपायनकरो गृहं तस्य पुरोधसः ॥	११७
सरे दत्त्वा प्राभूतं विजने च तत् । तस्मै माधवसंदेशं शंसति स्म यथोचितम् ॥	११८
यनलोभात्तच्छ्रद्धे कल्पितायतिः । उपप्रदानं लिप्सूनामेकं ह्याकर्षणौषधम् ॥	११९
गागते तस्मिन्धूर्तेऽन्येद्युः स माधवः । लब्धावकाशस्तमगात्स्वयं द्रष्टुं पुरोहितम् ॥	१२०
टेकाकारै राजपुत्रापदेशिभिः । वृतः पार्श्वचरैरात्तकाष्टखण्डकलाञ्छनैः ॥	१२१
देतश्चैनमभ्यगात्स पुरोहितम् । तेनाप्यभ्युद्गमानन्दस्वागतैरभ्यनन्द्यत ॥	१२२
सह स्थित्वा कथालापैः क्षणं च सः । आययौ तदनुज्ञातो माधवो वसतिं निजाम् ॥	१२३
हे पुनः प्रेष्य प्राभूतं वस्त्रयोर्युगम् । भूयोऽपि तमुपागच्छत्पुरोहितमुवाच च ॥	१२४
नुरोधेन किल सेवार्थिनो वयम् । तेन त्वमाश्रितोऽस्माभिरर्थमात्रास्ति नः पुनः ॥	१२५
प्राप्तिमाशङ्क्य तस्मात्सोऽथ पुरोहितः । प्रतिशुश्राव तत्तस्मै माधवाय समीहितम् ॥	१२६
त्वा राजानमेतदर्थं व्यजिज्ञपत् । तद्गौरवेण राजापि तत्तथा प्रत्यपद्यत ॥	१२७
च नीत्वा तं माधवं सपरिच्छदम् । नृपायादर्शयत्तस्मै स पुरोधाः सगौरवम् ॥	१२८
माधवं दृष्ट्वा राजपुत्रोपमाकृतिम् । आदरेणानुजग्राह वृत्तिं चास्य प्रदिष्टवान् ॥	१२९
नेवमानस्तं नृपं तस्यौ स माधवः । रात्रौ रात्रौ च मन्त्राय शिवेन समगच्छत ॥	१३०
मद्देहे इति तेन पुरोधसा । सोऽर्थितश्चाभवल्लोभादुपचारोपजीविना ॥	१३१
चरैः साकं तस्यैवाशिश्चियद्गृहम् । विनाशहेतुर्वासाय मद्रुः स्कन्धं तरोरिव ॥	१३२
त्रेममाणिक्यमयैराभरणैर्भूतम् । भाण्डं च स्थापयामास तदीये कोषवेदमनि ॥	१३३
तदुद्गाढ्य तैस्तैर्व्याजार्धदर्शितैः । जहाराभरणैस्तस्य शष्पैरिव पशोर्मनः ॥	१३४
व ततस्तस्मिन्पुरोधसि चकार सः । मान्द्यमल्पतराहारकृशीकृततनुर्मृषा ॥	१३५
पयाहे च तं शय्योपान्तवर्तिनम् । पुरोहितं स वक्ति स्म धूर्तराजोऽल्पया गिरा ॥	१३६
च्छरीरेऽस्मिन्वर्तते विषमा दशा । तद्विप्रवर कंचित्त्वं ब्राह्मणोत्तममानय ॥	१३७
यामि सर्वस्वमिहामुत्र च शर्मणे । अस्थिरे जीविते ह्यास्था का धनेषु मनस्विनः ॥	१३८
पुरोधश्च तेन दानोपजीवकः । एवं करोमीत्याह स्म सोऽपतञ्चास्य पादयोः ॥	१३९
गह्वर्णं यं यमानिनाय पुरोहितः । विशेषेच्छानिभातं सं श्रद्धे न स माधवः ॥	१४०

शहेतुर्वासोऽयमाखोः स्कन्धे तरोरिव' इति पाठान्तरम्.

तद्दृष्ट्वा तस्य पार्श्वस्थो धूर्त एकोऽब्रवीदिदम् । न तावदस्मै सामान्यो विप्रः प्रायेण रोचते ॥
 तद्य एष शिवो नाम सिप्रातीरे महातपाः । स्थितः संप्रति भात्यस्य न वेत्येतन्निरूप्यताम् ॥
 तच्छ्रुत्वा माधवोऽवादीत्कृतार्तिस्तं पुरोहितम् । हन्त प्रसीदानय तं विप्रो नान्यो हि तादृशः ॥
 इत्युक्तस्तेन च ययौ स शिवस्यान्तिकं ततः । पुरोधास्तमपश्यच्च रचितध्याननिश्चलम् ॥
 उपाविशच्च तस्याग्रे ततः कृत्वा प्रदक्षिणम् । तत्क्षणं सोऽपि धूर्तोऽभूच्छनैरुन्मीलितेक्षणः ॥
 ततः प्रणम्य तं प्रह्वः स उवाच पुरोहितः । न चेत्कुप्यसि तत्किञ्चित्प्रभो विज्ञापयाम्यहम् ॥
 तन्निशम्य च तेनोष्ठपुटोन्नमनसंज्ञया । अनुज्जातः शिवेनैवं तमवादीत्पुरोहितः ॥
 इह स्थितो दाक्षिणात्यो राजपुत्रो महाधनः । माधवाख्यः स चाख्यः सर्वस्वं दातुमुद्यतः ॥
 मन्यसे यदि तनुभ्यं स सर्वं तत्प्रयच्छति । नानानर्घमहारत्नमयालंकरणोज्ज्वलम् ॥
 तच्छ्रुत्वा स शनैर्मुक्तमौनः किल शिवोऽब्रवीत् । ब्रह्मन्भिश्चाशनस्यार्थैः कोऽर्थो मे ब्रह्मचारिणः ॥
 ततः पुरोहितोऽप्येवं स तं पुनरभाषत । मैवं वादीर्महाब्रह्मन्किं न वेत्स्याश्रमक्रमम् ॥
 कृतदारो गृहे कुर्वन्देवपित्रतिथिक्रियाः । धनैस्त्रिवर्गं प्राप्नोति गृही ह्याश्रमिणां वरः ॥
 ततः सोऽपि शिवोऽवादीत्कुतो मे दारसंग्रहः । नह्यहं परिणेष्यामि कुलाद्यादृशतादृशात् ॥
 तच्छ्रुत्वा सुखभोग्यं च मत्वा तस्य तथा धनम् । स प्राप्तावसरो लुब्धः पुरोधास्तमभाषत ॥
 अस्ति तर्हि सुता कन्या विनयस्वामिनीति मे । अतिरूपवती सा च तां च तुभ्यं ददाम्यहम् ॥
 यच्च प्रतिग्रहधनं तस्मात्प्राप्नोषि माधवात् । तदहं तव रक्षामि तद्भजस्व गृहाश्रमम् ॥
 इत्याकर्ण्य स संपन्नयथेष्टार्थः शिवोऽब्रवीत् । ब्रह्मन्प्रहस्तवायं चेत्तत्करोमि वचस्तव ॥
 हेमरत्नस्वरूपे तु मुग्ध एवास्मि तापसः । त्वद्वाचैव प्रवर्तेऽहं यथा वेत्सि तथा कुरु ॥
 एतच्छिववचः श्रुत्वा परितुष्टस्तथेति तम् । मूढो निनाय गेहं स्वं तथैव स पुरोहितः ॥
 संनिवेश्य च तत्रैनं शिवाख्यमशिवं ततः । यथाकृतं शशंसैतन्माधवायाभिनन्दते ॥
 तदैव च ददौ तस्मै सुतां क्लेशविवाधिताम् । निजां शिवाय संपत्तिमिव मूढत्वहारिताम् ॥
 कृतोद्वाहं तृतीयेऽह्नि प्रतिग्रहकृते च तम् । निनाय व्याजमन्दस्य माधवस्य ततोऽन्तिकम् ॥
 अतर्क्यतपसं वन्दे त्वामित्यवितथं वदन् । माधवोऽप्यपतन्तस्य शिवस्योत्थाय पादयोः ॥
 ददौ च तस्मै विधिवत्कोषागारात्तदाहृतम् । भूरिकृत्रिममाणिक्यमयाभरणभाण्डकम् ॥
 शिवोऽपि प्रतिगृह्यैतत्तस्य हस्ते पुरोधसः । नाहं वेद्मि त्वमेवैतद्वेत्सीत्युक्त्वा समर्पयत् ॥
 अङ्गीकृतमिदं पूर्वं मया चिन्ता तवात्र का । इत्युक्त्वा तच्च जग्राह तत्क्षणं स पुरोहितः ॥
 कृताशिपि ततो याते स्ववधूवासकं शिवे । नीत्वा स स्थापयामास तन्निजे कोषवेश्मनि ॥
 माधवोऽपि तदन्येद्युर्मान्द्यव्याजं शनैस्त्यजन् । रोगोपशान्तिं वाक्ते स्म महादानप्रभावतः ॥
 त्वया धर्मसहायेन समुत्तीर्णोऽहमापदः । इति चान्तिकमायान्तं प्रशशंस पुरोहितम् ॥
 एतत्प्रभावादेतन्मे शरीरमिति कीर्तयन् । प्रकाशमेव चक्रे च शिवेन सह मित्रताम् ॥
 शिवोऽपि यातेषु दिनेष्ववादीत्तं पुरोहितम् । एवमेव भवद्देहे भोक्ष्यते च कियन्मया ॥
 तत्किं त्वमेव मूल्येन गृह्णास्याभरणं न तत् । महार्घमिति चेन्मूल्यं यथासंभवि देहि मे ॥
 तच्छ्रुत्वा तदनर्घं च मत्वा तन्निष्कर्यं ददौ । तथेति तस्मै सर्वस्वं शिवाय स पुरोहितः ॥
 तदर्थं च स्वहस्तेन शिवं लेख्यमकारयत् । स्वयं चाप्यकरोद्बुद्ध्वा तद्भनं स्वधनाधिकम् ॥
 अन्योन्यलिखितं हस्ते गृहीत्वा स पुरोहितः । पृथगासीत्पृथक्सोऽपि शिवो भेजे गृहस्थितिम् ॥
 ततश्च स शिवः सोऽपि माधवः संगताबुभौ । पुरोहितार्थान्भुञ्जानौ यथेच्छं तत्र तस्थतुः ॥
 गते काले च मूल्यार्थां स पुरोधाः किलापणे । ततोऽलंकरणादेकं विक्रेतुं कटकं ययौ ॥
 तत्रैतद्भ्रतस्त्वज्ञाः परीक्ष्य वणिजोऽब्रुवन् । अहो कस्यास्ति विज्ञानं येनैतत्कृत्रिमं कृतम् ॥
 काचस्फटिकखण्डा हि नानारागोपरञ्जिताः । रीतिवद्धा इमे नैते मणयो न च काञ्चनम् ॥

दृष्ट्वा विह्वलो गत्वा स पुरोधास्तदैव तत् । आनीयाभरणं गेहात्कृत्स्नं तेषामदर्शयत् ॥	१८०
दृष्ट्वा तद्देवास्य सर्वं कृत्रिममेव तत् । ऊचिरे च स तच्छ्रुत्वा वज्राहत इवाभवत् ॥	१८१
श्च गत्वा तत्कालं स मूढः शिवमभ्यधात् । गृहीष्व खानलंकारांस्तन्मे देहि निजं धनम् ॥	१८२
। ममाद्यापि धनं तद्दशशेषं गृहे मया । कालेन भुक्तमिति र्त्तं शिवोऽपि प्रत्यभाषत ॥	१८३
। विवदमानौ तौ पार्श्वोवस्थितमाधवम् । पुरोधाश्च शिवश्चोभौ राजानमुपजग्मतुः ॥	१८४
वस्फटिकयोः खण्डै रीतिवद्वैः सुरञ्जितैः । रचितं देव तत्रैव व्याजालंकरणं महत् ॥	१८५
। न मम सर्वस्वमजानानस्य भक्षितम् । इति विज्ञापयामास नृपतिं स पुरोहितः ॥	१८६
। शिवोऽब्रवीद्राजन्ना बाल्यात्तापसोऽभवम् । अनेनैव तदभ्यर्थ्य ग्राहितोऽहं प्रतिग्रहम् ॥	१८७
। भाषितं चास्य मुग्धेनापि सता मया । रत्नादिष्वनभिज्ञस्य प्रमाणं मे भवानिति ॥	१८८
स्थितस्तवात्रेति प्रत्यपद्यत चैष तत् । प्रतिगृह्य च सत्सर्वं हस्तेऽस्यैव मयार्पितम् ॥	१८९
। ऽनेन गृहीतं तत्स्वेच्छं मूल्येन मे प्रभो । विद्यते चावयोरत्र स्वहस्तलिखितं मिथः ॥	१९०
नीं चैव साहाय्यं परं जानात्यतः प्रभुः । एवं शिवे समाप्तोक्तावुवाच स च माधवः ॥	१९१
। गदिश मान्यस्त्वमपराधो ममात्र कः । न गृहीतं मया किञ्चिद्भवतो वा शिवस्य वा ॥	१९२
। धनमन्यत्र चिरं न्यासीकृतं स्थितम् । तदा तदेव चानीतं मया दत्तं द्विजन्मने ॥	१९३
। यदि न तत्स्वर्णं न च रत्नानि तानि तत् । रीतिस्फटिककाचानां प्रदानादस्तु मे फलम् ॥	१९४
। राजहृदयत्वेन दाने च प्रत्ययो मम । दृष्ट्वा एवावतीर्णोऽस्मि यद्भोगमतिदुस्तरम् ॥	१९५
। भेन्नमुखच्छायमुक्तवत्यत्र माधवे । जहास मन्त्रिसहितो राजा तस्मै तुतोष च ॥	१९६
। न्यायतः किञ्चिन्माधवस्य शिवस्य वा । इति तत्र सभासद्भिः सान्तर्हीसमुदीरिते ॥	१९७
हेतः सोऽथ ययौ हारिताथौ विलज्जितः । कासां हि नापदां हेतुरतिलोभान्धबुद्धिता ॥	१९८
। धूर्तौ ततस्तत्र तस्थतुः शिवमाधवौ । परितुष्टनृपावाप्तप्रसादसुखितौ चिरम् ॥	१९९
। सूत्रशतैस्सैस्त्रैर्जिह्वाजालानि तन्वते । जालोपजीविनो धूर्ता धारायां धीवरा इव ॥	२००
। त मिथ्या कनकपुरीं दृष्ट्वाभिव ब्रुवन् । एषोऽपि वञ्चयित्वा त्वां विप्रो मत्प्राप्तिमिच्छति ॥	२०१
। संप्रति मा भूत्ते मद्विवाहकृते त्वरा । स्थितास्मि तावत्कन्यैव पश्यामो भवितात्र किम् ॥	२०२
। कः सुतया रौजा तथा कनकरेखया । परोपकारी स तदा तामेवं प्रत्यभाषत ॥	२०३
। ये कन्यकाभावश्चिरं पुत्रि न युज्यते । मिथ्या वदन्ति दोषं हि दुर्जना गुणमत्सराः ॥	२०४
। स्य विशेषेण कलङ्कोत्पादको जनः । हरस्वामिकथामत्र शृण्वेतां कथयामि ते ॥	२०५
। नकण्ठे कुसुमपुरं नामास्ति यत्पुरम् । हरस्वामीति कोऽप्यासीत्तीर्थार्थी तत्र तापसः ॥	२०६
। क्षुब्धचित्तिर्विप्रोऽत्र गङ्गातीरकृतोऽजः । तपःप्रकर्षाल्लोकस्य गौरवास्पदतां ययौ ॥	२०७
। चेच्चित्रं तं दृष्ट्वा दूराद्भिक्षाविनिर्गतम् । जनमध्ये जगादैकस्तद्गुणासहनः खलः ॥	२०८
। जानीथ जातोऽयं कीदृक्पटतापसः । अनेनैवार्भकाः सर्वे नगरेऽमुत्र भक्षिताः ॥	२०९
। वा च द्वितीयोऽत्र तत्रावोचत तादृशः । सत्यं श्रुतं मयाप्येतदुच्यमानं जनैरिति ॥	२१०
। तदिति स्माह तृतीयोऽपि समर्थयन् । बध्नात्यार्यपरीवादं खलसंवादशृङ्खला ॥	२११
। च क्रमेणैष गतः कर्णपरम्पराम् । प्रवादो बहुलीभावं सर्वत्रात्र पुरे ययौ ॥	२१२
। ध सर्वे गेहेभ्यो बलाद्बालान्न तत्यजुः । हरस्वामी शिशून्नीत्वा भक्षयत्यखिलानिति ॥	२१३
। ब्राह्मणास्तत्र संततिक्षयभीरवः । संभूय मन्त्रयामासुः पुरात्तस्य प्रवासनम् ॥	२१४
। कुपितः सोऽस्मानिति साक्षाद्भयान्न ते । यदा तस्याशकन्वक्तुं दूतान्विससृजुस्तदा ॥	२१५
। गत्वा तदा दूता दूरादेव तमब्रुवन् । नगराद्गम्यतामस्मादित्याहुस्त्वां द्विजातयः ॥	२१६
। मित्तमिति प्रोक्त्वा विस्मितेनाथ तेन ते । पुनरुचुस्त्वमश्रासि बालदर्शमिहेति तम् ॥	२१७
। वा स हरस्वामी स्वयं प्रत्यायनेच्छया । विप्राणां निकटं तेषां भीतिनश्यज्जनो ययौ ॥	२१८

विप्राश्चारुह्रस्वासात्तं दृष्ट्वैव मठोपरि । प्रवादमोहितः प्रायो न विचारक्षमो जनः ॥
 अथ द्विजान्हरस्वामी तानेकैकमधः स्थितः । नामप्राहं समाहूय स जगादोपरि स्थितान् ॥
 कोऽयं मोहोऽद्य वो विप्रा नावेक्षध्वं परस्परम् । कियन्तो बालकाः कस्य मया कुत्र च भक्षिताः ॥
 तच्छ्रुत्वा यावदन्योन्यं विप्राः परिमृशन्ति ते । तावत्सर्वेऽपि सर्वेषां जीवन्तो बालकाः स्थिताः ॥
 क्रमान्त्रियुक्ताश्चान्येऽपि पौरास्तत्र तथैव तत् । प्रत्यपद्यन्त सर्वेऽपि सविप्रवणिजोऽब्रुवन् ॥
 अहो विमूढैरस्माभिः साधुर्मिथ्यैव दूषितः । जीवन्ति बालाः सर्वेषां तत्कस्यानेन भक्षिताः ॥
 इत्युक्तवत्सु सर्वेषु हरस्वामी तदैव सः । संपन्नशुद्धिर्नगराद्गन्तुं प्रवृत्ते ततः ॥
 दुर्जनोत्पादितावद्यविरक्तीकृतचेतसः । अविवेकिनि दुर्देशे रतिः का हि मनस्विनः ॥
 ततो वणिग्भिर्विप्रैश्च प्रार्थितश्चरणानतैः । कथंचित्स हरस्वामी तत्र वस्तुममन्यत ॥

इत्थं सच्चरितावलोकनलसद्विद्वेषवाचालिता

मिथ्यादूषणमेवमेव ददति प्रायः सतां दुर्जनाः ।

किंचित्किं पुनराप्नुवन्ति यदि ते तत्रावकाशं मना-

गदृष्टुं तज्ज्वलितेऽनले निपतितः प्राज्याज्यधारोत्करः ॥

तस्माद्विशलयितुमिच्छसि मां यदि त्वं वत्से तदुन्मिषति नूतनयौवनेऽस्मिन् ।

न स्वेच्छमर्हसि चिरं खलु कन्यकात्वभासेवितुं सुलभदुर्जनदुष्प्रवादम् ॥

इत्युक्ता नरपतिना पित्रा प्रायेण कनकरेखा सा ।

निजगाद् राजतनया तमवस्थितनिश्चया भूयः ॥

दृष्ट्वा कनकपुरी सा विप्रेण क्षत्रियेण वा येन ।

तर्हि तमाशु गवेषय तस्मै मां देहि भाषितं हि मया ॥

तच्छ्रुत्वा दृढनिश्चयां विगणयञ्जातिस्मरां तां सुतां

नास्याश्चान्यमभीष्टभर्तृघटने पश्यन्नुपायक्रमम् ।

देशे तत्र ततः प्रभृत्यनुदिनं प्रष्टुं नवागन्तुका-

न्भूयो भूमिपतिः स नित्यपटहप्रोद्धोषणामादिशत् ॥

यो विप्रः क्षत्रियो वा ननु कनकपुरीं दृष्टवान्सोऽभिधत्तां

तस्मै राजा किल स्वां वितरति तनयां यौवराज्येन साकम् ।

सर्वत्राघोष्यतैवं पुनरपि पटहानन्तरं चात्र शश्व-

न्न त्वेकः कोऽपि तावत्कृतकनकपुरीदर्शनो लभ्यते स्म ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे चतुर्दशकालम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

अत्रान्तरे द्विजयुवा शक्तिदेवः स दुर्भनाः । अचिन्तयदभिप्रेतराजकन्यावमानितः ॥
 मयेह मिथ्याकनकपुरीदर्शनवादिना । विमानना परं प्राप्ता न त्वसौ राजकन्यका ॥
 तदेतत्प्राप्तये तावद्भ्रमणीया मही मया । यावत्सा नगरी दृष्ट्वा प्राणैर्वापि गतं मम ॥
 तां हि दृष्ट्वा पुरीमेत्य तत्पणोपार्जितां न चेत् । लभेय राजतनयामेतां किं जीवितेन तत् ॥
 एवं कृतप्रतिज्ञः सन्वर्धमानपुरात्ततः । दक्षिणां दिशमालम्ब्य स प्रतस्थे तदा द्विजः ॥
 क्रमेण गच्छंश्च प्राप सोऽथ विन्ध्यमहादवीम् । विवेश च निजां वाञ्छामिव तां गहनायताम् ॥
 तस्यां च मारुताधूतमृदुपादपपल्लवैः । वीजयन्त्यामिवात्मानं तत्प्रमर्ककरोत्करैः ॥
 भूरिचौरपराभूतिदुःखादिव दिवानिशम् । कोशान्त्यां तीव्रसिंहादिहिन्यमानमृगारवैः ॥
 स्वच्छन्दोच्छलदुःखाममहामरुमरीचिभिः । जिगीषन्त्यामिवात्युप्राण्यपि तेजांसि भास्वतः ॥

जलसंगतिहीनायामप्यहो सुलभापदि । सततोलङ्घ्यमानायामपि दूरीभवद्भुवि ॥	१०
दिवसैर्दूरमध्वानमतिक्रम्य ददर्श सः । एकान्ते शीतलखच्छलिलं सुमहत्सरः ॥	११
पुण्डरीकोच्छ्रितच्छत्रं प्रोहसद्वंसचामरम् । कुर्वाणमिव सर्वेषां सरसामधिराजताम् ॥	१२
तस्मिन्स्नानादि कृत्वा च तत्पार्श्वे पुनरुत्तरे । अपश्यदाश्रमपदं सफलस्निग्धपादपम् ॥	१३
तत्राश्रयतरोर्मूले निषण्णं तापसैर्वृतम् । स सूर्यतपसं नाम स्थविरं मुनिमैक्षत ॥	१४
स्वयन्द्वयशतप्रन्थिसंख्ययेवाक्षमालया । जराधवलकर्णाग्रसंश्रयिण्या विराजितम् ॥	१५
प्रणामपूर्वकं तं च मुनिमभ्याजगाम सः । तेनाप्यतिथिसत्कारैर्मुनिना सोऽभ्यनन्द्यत ॥	१६
अपृच्छद्यत च तेनैव संविभज्य फलादिभिः । कुतः प्राप्तोऽसि गन्तासि क्व च भद्रोच्यतामिति ॥	१७
वर्धमानपुरात्तावद्भगवन्नहमागतः । गन्तुं प्रवृत्तः कनकपुरीमस्मि प्रतिज्ञया ॥	१८
न जाने क्व भवेत्सा तु भगवान्वक्तु वेत्ति चेत् । इति तं शक्तिदेवोऽपि स प्रहो मुनिमभ्यधात् ॥	१९
वत्स वर्षशतान्यष्टौ ममाश्रमपदे त्विह । अतिक्रान्तानि न च सा श्रुतापि नगरी मया ॥	२०
इति तेनापि मुनिना गदितः स विषादवान् । पुनरेवाब्रवीत्तर्हि मृतोऽस्मि क्षमां भ्रमन्निह ॥	२१
ततः क्रमेण ज्ञातार्थः स मुनिस्तमभाषत । यदि ते निश्चयस्तर्हि यदहं वच्मि तत्कुरु ॥	२२
अस्ति काम्पिल्यविषयो योजनानां शतोऽध्वितः । त्रिषु तत्रोत्तराख्यश्च गिरिस्तत्रापि चाश्रमः ॥	२३
तत्रार्योऽस्ति मम भ्राता ज्येष्ठो दीर्घतपा इति । तत्पार्श्वे ब्रज जानीयात्स वृद्धो जातु तां पुरीम् ॥	२४
एतच्छ्रुत्वा तथेत्युक्त्वा जातास्यस्तत्र तां निशाम् । नीत्वा प्रतस्थे स प्रातः शक्तिदेवो द्रुतं ततः ॥	२५
क्लेशातिक्रान्तकान्तारशतश्चासाद्य तं चिरात् । काम्पिल्यविषयं तस्मिन्नारुरोहोत्तरे गिरौ ॥	२६
तत्र तं दीर्घतपसं मुनिमाश्रमवर्तिनम् । दृष्ट्वा प्रणम्य च प्रीतः कृतातिथ्यमुपाययौ ॥	२७
व्यजिज्ञपच्च कनकपुरीं राजसुतोदिताम् । प्रस्थितोऽहं न जानामि भगवन्कास्ति सा पुरी ॥	२८
सा च मेऽवश्यगन्तव्या ततस्तदुपलब्धये । ऋषिणा सूर्यतपसा प्रेषितोऽस्मि तवान्तिकम् ॥	२९
इत्युक्तवन्तं तं शक्तिदेवं सोऽप्यब्रवीन्मुनिः । इयता वयसा पुत्र पुरी साद्य श्रुता मया ॥	३०
देशान्तरागतैः कैः कैर्जातः परिचयो न मे । न च तां श्रुतवानस्मि दूरे तद्दर्शनं पुनः ॥	३१
जानाम्यहं च नियतं द्वीयसि तथा क्वचित् । भाव्यं द्वीपान्तरे वत्स तत्रोपायं च वच्मि ते ॥	३२
अस्ति वारिनिधेर्मध्ये द्वीपमुत्थलसंज्ञकम् । तत्र सत्यप्रताख्योऽस्ति निषादाधिपतिर्धनी ॥	३३
तस्य द्वीपान्तरेष्वस्ति सर्वेष्वपि गतागतम् । तेन सा नगरी जातु भवेद्दृष्टा श्रुतापि वा ॥	३४
तस्मात्प्रयाहि जलधेरुपकण्ठप्रतिष्ठितम् । नगरं प्रथमं तावद्विदङ्कपुरसंज्ञकम् ॥	३५
ततः केनापि वणिजा समं प्रवहणेन तत् । निषादस्यास्पदं गच्छ द्वीपं तस्येष्टसिद्धये ॥	३६
इत्युक्तस्तेन मुनिना शक्तिदेवः स तत्क्षणम् । तथेत्युक्त्वा तमामन्त्रय प्रयाति स्म तदाश्रमात् ॥	३७
कालेन प्राप्य चोलङ्घ्य देशान्कोशान्बहूंश्च सः । वारिधेस्तीरतिलकं तद्विदङ्कपुरं पुरम् ॥	३८
तस्मिन्समुद्रदत्ताख्यमुत्थलद्वीपयायिनम् । अन्विष्य वणिजं तेन सह सख्यं चकार सः ॥	३९
तदीयं यानपात्रं च समं तेनाधिरूह्य सः । तत्प्रीतिपूर्णपाथेयः प्रतस्थेऽम्बुधिर्वर्त्मना ॥	४०
ततोऽल्पदेशे गन्तव्ये समुत्तस्थावशङ्कितम् । कालो विशुद्धताजिह्वो गर्जनपर्जन्यराक्षसः ॥	४१
लघूनुन्नमयन्भावान्गुरुनप्यवपातयन् । ववौ विधेरिवारम्भः प्रचण्डश्च प्रभञ्जनः ॥	४२
वाताहताश्च जलधेरुदतिष्ठन्महोर्मयः । आश्रयाभिभवक्रोधादिव शैलाः सपक्षकाः ॥	४३
ययौ च तत्प्रवहणं क्षणमूर्ध्वमधः क्षणम् । उच्छ्रायपातपर्यायं दर्शयद्धनिनामिव ॥	४४
क्षणान्तरे च वणिजामाक्रन्दैस्तीव्रपूरितम् । भरादिव तदुत्पत्य वहनं समभज्यत ॥	४५
भग्ने च तस्मिन्स्तत्वामी स वणिक्पतितोऽम्बुधौ । तीर्णः फलहकारूढः प्राप्यान्यद्वहनं चिरात् ॥	४६
शक्तिदेवं पतन्तं तु तं व्यात्तमुखकंदरः । अपरिक्षतसर्वोङ्गं महामत्स्यो निगीर्णवान् ॥	४७
स च मत्स्योऽब्धिमध्येन तत्कालं स्वेच्छया चरन् । उत्थलद्वीपनिकटं जगाम विधियोगतः ॥	४८

तत्र तस्यैव कैवर्तपतेः सत्यव्रतस्य सः । शफरग्राहिभिर्भृत्यैः प्राप्य दैवादगृह्यत ॥	४९
ते च तं सुमहाकायं निन्युराकृष्य कौतुकात् । तदैव धीवरास्तस्य निजस्य स्वामिनोऽन्तिकम् ॥	५०
सोऽपि तं तादृशं दृष्ट्वा तैरेव सकुतूहलः । पाठीनं पाटयामास भृत्यैः सत्यव्रतो निजैः ॥	५१
पाटितस्योदराज्जीवञ्शक्तिदेवोऽथ तस्य सः । अमुभूतापराश्रयर्गर्भवासो विनिर्ययौ ॥	५२
निर्यातं च कृतस्वस्तिकारं तं च सविस्मयः । युवानं वीक्ष्य पप्रच्छ दाशः सत्यव्रतस्ततः ॥	५३
कस्त्वं कथं कुतश्चैषा शफरोदरशायिता । ब्रह्मंस्त्वयाप्ता कोऽयं ते वृत्तान्तोऽत्यन्तमद्भुतः ॥	५४
तच्छ्रुत्वा शक्तिदेवस्तं दाशेन्द्रं प्रत्यभाषत । ब्राह्मणः शक्तिदेवाख्यो वर्धमानपुरादहम् ॥	५५
अवश्यगम्या कनकपुरी च नगरी मया । अजानानश्च तां दूराङ्गान्तोऽस्मि सुचिरं भुवम् ॥	५६
ततो दीर्घतपोवाक्यात्संभाष्य द्वीपगां च ताम् । तद्भ्रमये दाशपतेस्तस्यलद्वीपवासिनः ॥	५७
पार्श्वे सत्यव्रतस्याहं गच्छन्वहनभङ्गतः । ममोऽम्बुधौ निगीर्णोऽहं मत्स्येन प्रापितोऽधुना ॥	५८
इत्युक्तवन्तं तं शक्तिदेवं सत्यव्रतोऽब्रवीत् । सत्यव्रतोऽहमेवैतद्वीपं तच्चेदमेव ते ॥	५९
किं तु दृष्ट्वा बहुद्वीपदृशनापि न सा मया । नगरी त्वदभिप्रेता द्वीपान्तेषु श्रुता पुनः ॥	६०
इत्युक्त्या शक्तिदेवं च विषण्णं वीक्ष्य तत्क्षणम् । पुनरभ्यागतप्रीत्या तं स सत्यव्रतोऽभ्यधात् ॥	६१
ब्रह्मन्मा गा विषादं त्वमिहैवाद्य निशां वस । प्रातः कंचिदुपायं ते विधास्यामीष्टसिद्धये ॥	६२
इत्याश्वास्य स तेनैव दाशेन प्रहितस्ततः । सुलभातिथिसत्कारं द्विजो विप्रमठं ययौ ॥	६३
तत्र तद्वासिनैकेन कृताहारो द्विजमना । विष्णुदत्ताभिधानेन सह चक्रे कथाक्रमम् ॥	६४
तत्प्रसङ्गाच्च तेनैव पृष्टस्तस्मै समासतः । निजं देशं कुलं कृत्स्नं वृत्तान्तं च शशंस सः ॥	६५
तद्बुद्ध्वा परिरभ्यैनं विष्णुदत्तः स तत्क्षणम् । बभाषे हर्षवाष्पाम्बुधर्घराक्षरजर्जरम् ॥	६६
दिक्ष्वा मातुलपुत्रस्त्वमेकदेशभवश्च मे । अहं च बाल्य एव प्राक्तस्माद्देशादिहागतः ॥	६७
तदिहैवास्व न चिरात्साधयिष्यति चात्र ते । इष्टं द्वीपान्तरागच्छद्विष्णुदत्तपरम्परा ॥	६८
इत्युक्तवान्वयमावेद्य विष्णुदत्तो यथोचितैः । तं शक्तिदेवं तत्कालमुपचारैरुपाचरत् ॥	६९
शक्तिदेवोऽपि संप्राप विस्मृताध्वक्लमो मुदम् । विदेशे बन्धुलाभो हि मरावमृतनिर्झरः ॥	७०
अमंस्त च निजाभीष्टसिद्धिमभ्यर्णवर्तिनीम् । अन्तरापाति हि श्रेयः कार्यसंपत्तिसूचकम् ॥	७१
ततो रात्रावनिद्रस्य शयनीये निषेदुषः । अभिवाञ्छितसंप्राप्तिगतचित्तस्य तस्य सः ॥	७२
शक्तिदेवस्य पार्श्वस्थो विष्णुदत्तः समर्थनम् । विनोदपूर्वकं क्लृप्तकथां कथितवानिमाम् ॥	७३
पुराभूत्सुमहाविप्रो गोविन्दस्वामिसंज्ञकः । महाग्रहारे कालिन्ध्या उपकण्ठनिवेशिनि ॥	७४
जायेते स्म च तस्य द्वौ सदृशौ गुणशालिनः । अशोकदत्तो विजयदत्तश्चेति सुतौ क्रमात् ॥	७५
कालेन तत्र वसतां तेषामजनि दारुणम् । दुर्भिक्षं तेन गोविन्दस्वामी भार्यामुवाच सः ॥	७६
अयं दुर्भिक्षदोषेण देशस्तावद्विनाशितः । तत्र शक्नोम्यहं द्रष्टुं सुहृद्बान्धवदुर्गतिम् ॥	७७
दीयते च कियत्कस्य तस्मादन्नं यदस्ति नः । तद्वत्त्वा मित्रबन्धुभ्यो ब्रजामो विषयादितः ॥	७८
वाराणसीं च वासाय सकुटुम्बाः श्रयामहे । इत्युक्त्या सोऽनुमतो भार्यायाञ्जमदान्निजम् ॥	७९
सदारसुतभृत्यश्च स देशात्प्रययौ ततः । उत्सहन्ते नहि द्रष्टुमुत्तमाः स्वजनापदम् ॥	८०
गच्छंश्च मार्गे जटिलं भस्मपाण्डुं कपालिनम् । सार्धचन्द्रमिवेशानं महाव्रतिनभैक्षत ॥	८१
उपेत्य ज्ञानिनं तं च नत्वा स्नेहेन पुत्रयोः । शुभाशुभं स पप्रच्छ सोऽथ योगी जगाद तम् ॥	८२
पुत्रौ ते भाविकल्याणौ किं त्वेतेन कनीयसा । ब्रह्मन्विजयदत्तेन वियोगस्ते भविष्यति ॥	८३
ततोऽस्याशोकदत्तस्य द्वितीयस्य प्रभावतः । एतेन सह युष्माकं भूयो भावी समागमः ॥	८४
इत्युक्तस्तेन गोविन्दस्वामी स ज्ञानिना तदा । सुखदुःखाद्भुताक्रान्तस्तमामत्रय ततो ययौ ॥	८५
प्राप्य वाराणसीं तां च तद्ब्राह्मे चण्डिकागृहे । दिनं तत्रातिचक्राम देवीपूजादिकर्मणा ॥	८६
सायं च तत्रैव बहिः सकुटुम्बस्तरोस्तले । समावसत्कार्पटिकैः सोऽन्यदेशागतैः सह ॥	८७

रात्रौ च तत्र सुप्तेषु सर्वेष्वधिगताध्वसु । आन्तेष्वास्तीर्णपर्णादिपान्थशय्यानिषादिषु ॥	८८
तदीयस्य विबुद्धस्य तस्याकस्मात्कनीयसः । सूनोर्विजयदत्तस्य महाऋशीतज्वरोऽजनि ॥	८९
स तेन सहसा भाविबन्धुविश्लेषहेतुना । भयेनेव ज्वरेणाभूदूर्ध्वरोमा सवेपथुः ॥	९०
शीतार्तश्च प्रबोध्यैव पितरं स्वमुवाच तम् । बाधते तात तीक्ष्णो मामिह शीतज्वरोऽधुना ॥	९१
तन्मे समिधमानीय शीतघ्नं ज्वलयानलम् । नान्यथा मम शान्तिः स्यान्नयेयं न च यामिनीम् ॥	९२
तच्छ्रुत्वा तं स गोविन्दस्वामी तद्वेदनाकुलः । तावत्कुतोऽधुना वह्निर्वत्सेति च समभ्यधात् ॥	९३
नन्वयं निकटे तात दृश्यतेऽभिर्ज्वलन्नितः । भूयिष्ठेऽत्रैव तद्रत्वा किं नाङ्गं तापयाम्यहम् ॥	९४
तस्मात्सकम्पं हस्ते मां गृहीत्वा प्रापय द्रुतम् । इत्युक्तस्तेन पुत्रेण पुनर्विप्रोऽपि सोऽब्रवीत् ॥	९५
श्मशानमेतदेषा च चिता ज्वलति तत्कथम् । गम्यतेऽत्र पिशाचादिभीषणे त्वं हि बालकः ॥	९६
एतच्छ्रुत्वा पितुर्वाक्यं वत्सलस्य विहस्य सः । वीरो विजयदत्तस्तं सावष्टम्भमभाषत ॥	९७
किं पिशाचादिभिस्तात वराकैः क्रियते मम । किमल्पसत्त्वः कोऽप्यस्मि तदशङ्कं नयात्र माम् ॥	९८
इत्याग्रहाद्दन्तं तं स पिता तत्र नीतवान् । सोऽप्यङ्गं तापयन्बालश्चितामुपससर्पं ताम् ॥	९९
ज्वलन्तीमनलज्वालाधूमव्याकुलमूर्धजात् । नृमांसग्राहिणीं साक्षादिव रक्षोधिदेवताम् ॥	१००
क्षणात्तत्र समाश्रय्य सोऽर्भकः पितरं च तम् । चितान्तर्दृश्यते वृत्तं किमेतदिति पृष्ठवान् ॥	१०१
कपालं मानुषस्यैतच्चितायां पुत्र दहते । इति तं प्रत्यवादीच्च सोऽपि पार्श्वस्थितः पिता ॥	१०२
तः स्वसाहसेनेव दीप्ताग्रेण निहत्य तम् । कपालं स्फोटयामास काष्ठेनैकेन सोऽर्भकः ॥	१०३
नोच्चैः प्रसृता तस्मान्मुखे तस्यापतद्वसा । श्मशानवह्निना नक्तंचरीसिद्धिरिवार्पिता ॥	१०४
दास्वादेन बालश्च संपन्नोऽभूत्स राक्षसः । ऊर्ध्वकेशः शिखोत्खातखड्गो दंष्ट्राविशङ्कटः ॥	१०५
गकृष्य च कपालं तद्वसां पीत्वा लिलेह सः । अस्थिलग्रानलज्वालालोलया निजजिह्वया ॥	१०६
तस्यक्तकपालः सन्पितरं निजमेव तम् । गोविन्दस्वामिनं हन्तुमुद्यतासिरियेष सः ॥	१०७
कपालस्फोट भो देव न हन्तव्यः पिता तव । इत एहीति तत्कालं श्मशानाद्बुद्धचः ॥	१०८
च्छ्रुत्वा नाम लब्ध्वा च कपालस्फोट इत्यदः । स बटुः पितरं मुक्त्वा रक्षोभूतस्तिरोदधे ॥	१०९
पिता सोऽपि गोविन्दस्वामी हा पुत्र हा गुणिन् । हा हा विजयदत्तेति मुक्ताक्रन्दस्ततो ययौ ॥	११०
त्य चण्डीगृहं तच्च प्रातः पठ्यै सुताय च । ज्यायसेऽशोकदत्ताय यथावृत्तं शशंस सः ॥	१११
तस्ताभ्यां सहानभ्रविद्युदापातरुणम् । तथा शोकानलावेशमाजगाम स तापसः ॥	११२
था वाराणसीसंस्थो देवीसंदर्शनागतः । तत्रोपेत्य जनोऽप्यन्यो ययौ तत्समदुःखताम् ॥	११३
तच्च देवीपूजार्थमागत्यैको महावणिक् । अपश्यदत्र गोविन्दस्वामिनं तं तथाविधम् ॥	११४
मुद्रदत्तनामासानुपेत्याश्राय्य तं द्विजम् । तदैव स्वगृहं साधुर्नियाय सपरिच्छदम् ॥	११५
ानादिनोपचारेण तत्र चैनमुपाचरत् । निसर्गो ह्येष महतां यदापन्नानुकम्पनम् ॥	११६
ऽपि जग्राह गोविन्दस्वामी पठ्या समं धृतिम् । महाव्रतिवचः श्रुत्वा जातास्थः सुतसंगमे ॥	११७
तः प्रभृति चैतस्यां वाराणास्यामुवास सः । अभ्यर्थितो महाह्यस्य तस्यैव वणिजो गृहे ॥	११८
त्रैवाधीतविद्योऽस्य स सुतः प्राप्तयौवनः । द्वितीयोऽशोकदत्ताख्यो बाहुयुद्धमशिक्षत ॥	११९
मेण च ययौ तत्र प्रकर्षं स तथा यथा । अजीयत न केनापि प्रतिमल्लेन भूतले ॥	१२०
रुदा देवयात्रायां तत्र मल्लसमागमे । आगादेको महामल्लः ख्यातिमान्दक्षिणापथात् ॥	१२१
तत्र निखिला मल्ला राज्ञो वाराणसीपतेः । प्रतापमुकुटाख्यस्य पुरतोऽन्ये पराजिताः ॥	१२२
तः स राजा मल्लस्य युद्धे तस्य समादिशत् । आनाय्याशोकदत्तं तं श्रुतं तस्माद्द्विग्वरात् ॥	१२३
ऽपि मल्लो भुजं हत्वा हस्तेनारभताहवम् । मल्लं चाशोकदत्तस्तु भुजं हत्वा न्यपातयत् ॥	१२४
स्तत्र महामल्लनिपातोत्थितशब्दया । युद्धभूम्यापि संतुष्य साधुवाद् इवोदिते ॥	१२५
राजाशोकदत्तं तं तुष्टो रत्नैरपूरयत् । चकार चात्मनः पार्श्ववर्तिनं दृष्टविक्रमम् ॥	१२६

सोऽपि राज्ञः प्रियो भूत्वा दिनैः प्राप परां श्रियम् । शेवधिः शूरविद्यस्य विशेषज्ञो विशांपतिः ॥
 सोऽथ जातु ययौ राजा चतुर्दश्यां बहिः पुरे । सुप्रतिष्ठापितं दूरे देवमर्चयितुं शिवम् ॥
 कृतार्चनस्ततो नक्तं श्मशानस्यान्तिकेन सः । आगच्छन्नशृणोदेतां तन्मध्यादुद्गतां गिरम् ॥
 अहं दण्डाधिपेनेह मिथ्या बध्यानुकीर्तनात् । द्वेषेण विद्धः शूलायां तृतीयं दिवसं प्रभो ॥
 अद्यापि च न निर्यान्ति प्राणा मे पापकर्मणः । तदेव तृषितोऽत्यर्थमहं दापय मे जलम् ॥
 तच्छ्रुत्वा कृपया राजा स पार्श्वस्थमुवाच तम् । अशोकदत्तमस्याम्भः प्रहिणोतु भवानिति ॥
 कोऽत्र रात्रौ ब्रजेदेव तद्गच्छाम्यहमात्मना । इत्युक्त्वाशोकदत्तः स गृहीत्वाम्भस्ततो ययौ ॥
 याते च स्वपुरीं राज्ञि स वीरो गहनान्तरम् । महत्तरेण तमसा सर्वतोऽन्तरधिष्ठितम् ॥
 शिवावकीर्णपिशितप्रत्तसंध्यामहाबलि । क्वचित्क्वचिच्चिताज्योतिर्दीप्रदीपप्रकाशितम् ॥
 लसदुत्तालवेतालतालवाद्यं विवेश तत् । श्मशानं कृष्णरजनीनिवासभवनोपमम् ॥
 केनाम्भो याचितं भूपादित्युच्चैस्त्र स ब्रुवन् । मया याचितमित्येवमशृणोद्वाचमेकतः ॥
 गत्वा तदनुसारेण निकटस्थं चितानलम् । ददर्श तत्र शूलाग्रे विद्धं कंचिस्स पूरुषम् ॥
 अधश्च तस्य रुदतीं सदलंकारभूषिताम् । अदृष्टपूर्वा सर्वाङ्गसुन्दरीं स्त्रियमैक्षत ॥
 कृष्णपक्षपरिक्षीणे गतेऽस्तं रजनीपतौ । चितारोहाय तद्रश्मिरम्यां रात्रिभिवागताम् ॥
 का त्वमम्ब कथं चेह रुदत्येवमवस्थिता । इति पृष्टा च सा तेन योषिदेवं तमब्रवीत् ॥
 अस्याहं शूलविद्धस्य भार्या विगतलक्षणा । निश्चिताशा स्थितास्मीह चितारोहे सहासुना ॥
 कंचित्कालं प्रतीक्षे च प्राणानामस्य निष्क्रमम् । तृतीयेऽह्नि गतेऽप्यद्य यान्त्येतस्य हि नासवः ॥
 याचते च मुहुस्तोयमानीतं च मयेह तत् । किं त्वहं नोन्नते शूले प्राप्नोम्यस्य मुखं सखे ॥
 इति तस्या वचः श्रुत्वा स प्रवीरोऽप्युवाच ताम् । इदं त्वस्य नृपेणापि हस्ते मे प्रेषितं जलम् ॥
 तन्मे पृष्ठे पदं दत्त्वा देहोतस्यैतदानने । न परस्पर्शमात्रं हि स्त्रीणामापदि दूषणम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा तथेत्यात्तजला दत्त्वा पदद्वयम् । शूलमूलावनम्रस्य पृष्ठे तस्थारुरोह सा ॥
 क्षणाद्भुवि स्वपृष्ठे च रक्तविन्दुष्वशङ्कितम् । पतत्सु मुखमुन्नम्य स वीरो यावदीक्षते ॥
 तावत्स्त्रियमपश्यत्तां छित्वा छुरिकया मुहुः । खादन्तीं तस्य मांसानि पुंसः शूलाप्रवर्तिनः ॥
 ततस्तां विकृतिं मत्वा क्रोधादाकृष्य स क्षितौ । आस्फोटयिष्यञ्जग्राह पादे रणितनूपुरे ॥
 सापि तं तरसा पादमाक्षिप्यैव स्वमाथया । क्षिप्रं गगनमुत्पत्य जगाम काप्यदर्शनम् ॥
 तस्य चाशोकदत्तस्य तत्पादान्मणिनूपुरम् । तस्मादाकर्षणस्त्रस्तभवतस्थे करान्तरे ॥
 ततस्तां पेशलामादावधःकर्त्रीं च मध्यतः । अन्ते विकारघोरां च दुर्जनैरिव संगतिम् ॥
 नष्टां विचिन्तयन्पश्यन्हस्ते दिव्यं च नूपुरम् । सविस्मयः साभितापः सहर्षश्च बभूव सः ॥
 ततः श्मशानतस्मात्स जगामात्तनूपुरः । निजगेहं प्रभाते च स्नातो राजकुलं ययौ ॥
 किं तस्य शूलविद्धस्य दत्तं वारीति पृच्छते । राज्ञे स च तथेत्युक्त्वा तं नूपुरमुपानयत् ॥
 एतत्कुत इति स्वैरं पृष्टस्तेन स भूभृता । तस्मै स्वरात्रिवृत्तान्तं शशंसाद्भुतभीषणम् ॥
 ततश्चानन्यसामान्यं सत्त्वं तस्यावधार्य सः । तुष्टोऽप्यन्यगुणोत्कर्षात्तुतोष सुतरां नृपः ॥
 गृहीत्वा नूपुरं तं च गत्वा देव्यै ददौ स्वयम् । हृष्टस्तत्प्राप्तिवृत्तान्तं तस्यै च समवर्णयत् ॥
 सा तद्बुद्ध्वा च हृष्टा च तं दिव्यं मणिनूपुरम् । अशोकदत्तश्लाघैकतत्परा मुमुदे रहः ॥
 ततो जगाद तां राजा देवि जात्येव विद्याया । सत्येनेव च रूपेण महतामप्ययं महान् ॥
 अशोकदत्तो भव्याया भर्ता च दुहितुर्यदि । भवेन्मदनलेखायास्तद्भद्रमिति मे मतिः ॥
 वरस्यामी गुणाः प्रेक्ष्या न लक्ष्मीः क्षणभङ्गिनी । तदेतस्मै प्रवीराय ददाम्येतां सुतामहम् ॥
 इति भर्तुर्वचः श्रुत्वा देवी सा सादरावदत् । युक्तमेतदसौ ह्यस्या युवा भर्तानुरूपकः ॥
 सा च तेन मधुघानदृष्टेन हतमानसा । शून्याशया दिनेष्वेषु न शृणोति न पश्यति ॥

श्रीतश्च तद्गुह्या सचिन्ताहं निशाक्षये । सुप्ता जाने स्त्रिया स्वप्ने कथाप्युक्तास्मि दिव्यया ॥	१६६
मदनलेखेयं देयान्यस्यै न कन्यका । एषा ह्यशोकदत्तस्य भार्या जन्मान्तरार्जिता ॥	१६७
युक्त्वा प्रबुधैव गत्वा प्रत्यूष एव च । स्वयं तत्प्रत्ययाद्वत्सां समाश्रासितवत्यहम् ॥	१६८
। चार्यपुत्रेण स्वयमेव ममोदितम् । तस्मात्समेतु तेनासौ वृक्षेणेवार्तवी लता ॥	१६९
ः प्रियया प्रीतः स राजा रचितोत्सवः । आहूयाशोकदत्ताय तस्मै तां तनयां ददौ ॥	१७०
। सोऽभूद्राजेन्द्रपुत्रीविप्रेन्द्रपुत्रयोः । संगमोऽन्योन्यशोभायै लक्ष्मीविनययोरिव ॥	१७१
रुदाचिद्राजानं तं देवी वदति स्म सा । अशोकदत्तानीतं तदुद्दिश्य मणिनूपुरम् ॥	१७२
। त्रायमेकाकी नूपुरो न विराजते । अनुरूपस्तदेतस्य द्वितीयः परिकल्प्यताम् ॥	१७३
वा हेमकारादीनादिदेश स भूपतिः । नूपुरस्यास्य सदृशो द्वितीयः क्रियतामिति ॥	१७४
त्रेरूप्य जगदुर्नेहशो देव शक्यते । अपरः कर्तुमेतद्धि दिव्यं शिल्पं न मानुषम् ॥	१७५
। दंशि भूयांसि न भवन्त्येव भूतले । तस्मादेष यतः प्राप्तस्तत्रैवान्यो गवेष्यताम् ॥	१७६
त्वा सदेवीके विषण्णे राज्ञि तत्क्षणम् । अशोकदत्तस्तत्रस्थस्तद्दृष्ट्वा सहसाब्रवीत् ॥	१७७
वानयाम्यस्य द्वितीयं नूपुरस्य ते । एवं कृतप्रतिज्ञश्च राज्ञा साहसशङ्किना ॥	१७८
त्रेवार्यमाणोऽपि निश्चरन् चचाल सः । गृहीत्वा नूपुरं तच्च श्मशानं स पुनर्ययौ ॥	१७९
कृष्णचतुर्दश्यां यत्रैव तमवाप्तवान् । प्रविश्य तत्र च प्राज्यचिताधूममलीमसैः ॥	१८०
। वेष्टितगलस्कन्धोल्लम्बितमानुषैः । पादपैरिव रक्षोभिराकीर्णं पितृकानने ॥	१८१
। नपूर्वदृष्टां तां स्त्रियं तन्नूपुराप्तये । उपायमेकं बुबुधे स महामांसविक्रयम् ॥	१८२
शाद्रुहीत्वाथ शवं बभ्राम तत्र सः । विक्रीणानो महामांसं गृह्यतामिति घोषयन् ॥	१८३
त्वं गृहीत्वैतदेहि तावन्मया सह । इति क्षणाच्च जगदे स दूरादेकया स्त्रिया ॥	१८४
। ना स तथैवैतामुपेत्यानुसरन्स्त्रियम् । आरात्तरुतले दिव्यरूपां योषितमैक्षत ॥	१८५
। त्रुतामासनस्थां रत्नाभरणभासुराम् । असंभाव्यस्थितिं तत्र मरावम्भोजिनीमिव ॥	१८६
तयोपनीतश्च तामुपेत्य तथा स्थिताम् । नृमांसमस्मि विक्रीणे गृह्यतामित्युवाच सः ॥	१८७
। शसत्त्व मूल्येन केनैतद्दीयते त्वया । इति सापि तदाह स्म दिव्यरूपा किलाङ्गना ॥	१८८
। त् वीरो हस्तस्थं तमेकं मणिनूपुरम् । संदश्यं स्कन्धपृष्ठस्थप्रेतकायो जगाद ताम् ॥	१८९
। त्त्यस्य सदृशं द्वितीयं नूपुरस्य मे । मांसं तस्य ददाम्येतदस्त्यसौ यदि गृह्यताम् ॥	१९०
। ना साप्यवादीत्तमस्त्यन्यो नूपुरो मम । असौ मदीय एवैको नूपुरो हि हृतस्त्वया ॥	१९१
। या त्वया दृष्टा शूलविद्धस्य पार्श्वतः । कृतान्यरूपा भवता परिज्ञातास्मि नाधुना ॥	१९२
। मांसेन यदहं वच्मि ते तत्करोषि चेत् । तद्वितीयं ददाम्यस्य तुल्यं तुभ्यं स्वनूपुरम् ॥	१९३
। स तदा वीरः प्रतिपद्य तदब्रवीत् । यत्त्वं वदसि तत्सर्वं करोम्येव क्षणादिति ॥	१९४
। त्तै जगादैवमा मूलात्सा मनीषितम् । अस्ति भद्रं त्रिघण्टाख्यं हिमवच्छिखरे पुरम् ॥	१९५
। त्तम्बजिह्वाख्यः प्रवीरो राक्षसाधिपः । तस्य विद्युच्छिखानाम भार्याहं कामरूपिणी ॥	१९६
। त्त्यां सुतायां मे जातायां दैवतः पतिः । प्रभोः कपालस्फोटस्य पुरतो निहतो रणे ॥	१९७
। त्तजपुरं तन्मे प्रभुणा तेन तुष्यता । प्रदत्तं तेन च सुखं स्थितास्मि समुताधुना ॥	१९८
। त्तद्गुहितेदानीमारूढा नवयौवनम् । तत्प्रवीरवरप्राप्तिचिन्ता च मम मानसम् ॥	१९९
। त्तं समं राज्ञा यान्तं त्वाममुना पथा । दृष्ट्वा तक्तं चतुर्दश्यामिहस्थाहमचिन्तयम् ॥	२००
। त्त्यो युवा वीरो योग्यो मे दुहितुः पतिः । तदेतत्प्राप्तये कंचिदुपायं किं न कल्पये ॥	२०१
। त्तल्प्य याचित्वा शूलविद्धवचोमिषात् । जलं मध्येश्मशानं त्वमानीतोऽभूर्मया मृषा ॥	२०२
। त्तितरूपादिप्रपञ्चालीकवादिनी । विप्रलब्धवती चास्मि तत्र त्वां क्षणमात्रकम् ॥	२०३

। त्तदपैरिव—' इत्यस्मात्पूर्वम् 'अन्तर्गतोल्काहुतभुक्प्रज्वलकोटराननैः' इत्यर्थश्लोकः पुस्तकान्तरेऽधिकः.

आकर्षणाय भूयस्ते युक्त्या चैकं स्वनूपुरम् । संत्यज्य शृङ्खलापाशमिव याता ततोऽप्यहम् ॥
 अद्य चेत्थं मया प्राप्तो भवांस्तद्गृहमेत्य नः । भजस्व मे सुतां किं च गृहाणापरनूपुरम् ॥
 इत्युक्तः स निशाचर्या तथेत्युक्त्वा तथा सह । वीरो गगनमार्गेण तत्सिद्ध्या तत्पुरं ययौ ॥
 सौवर्णं तदपश्यच्च शृङ्गे हिमवतः पुरम् । नभोध्वखेदविश्रान्तमर्कबिम्बमिवाचलम् ॥
 रक्षोधिपसुतां तत्र नाम्ना विद्युत्प्रभां स ताम् । स्वसाहसमहासिद्धिमिव मूर्तामवाप्तवान् ॥
 तथा च सह तत्रैव कंचित्कालमुवास सः । अशोकदत्तः प्रियया श्वश्रूविभवनिर्वृतः ॥
 ततो जगाद् तां श्वश्रूं मह्यं तद्देहि नूपुरम् । यतः संप्रति गन्तव्या पुरी वाराणसी मया ॥
 तत्र ह्येतत्प्रतिज्ञातं स्वयं नरपतेः पुरः । एकत्वन्नूपुरस्पर्धिद्वितीयानयनं मया ॥
 इत्युक्त्वा तेन सा श्वश्रूद्वितीयं तं स्वनूपुरम् । तस्मै दत्त्वा पुनश्चैकं सुवर्णकमलं ददौ ॥
 प्राप्तान्जनूपुरस्तस्मात्स पुरान्निर्गम्यौ ततः । अशोकदत्तो वचसा नियम्यागमनं पुनः ॥
 तथा श्वश्रूवैव चाकाशपथेन पुनरेव तम् । श्मशानं प्रापितः सोऽभून्निसिद्धिप्रभावतः ॥
 तरुमूले च तत्रैव स्थित्वा सा तं ततोऽब्रवीत् । सदा कृष्णचतुर्दश्यामिह रात्रावुपैम्यहम् ॥
 तस्मान्निशि च भूयोऽपि त्वमेष्यसि यदा यदा । तदा तदा वटतरोर्मूलात्प्राप्यसि मामितः ॥
 एतच्छ्रुत्वा तथेत्युक्त्वा तामामन्त्र्य निशाचरीम् । अशोकदत्तः स ततो ययौ तावत्पितुर्गृहम् ॥
 कनीयःसुतविश्लेषदुःखद्वैगुण्यदायिना । तादृशा तत्प्रवासेन पितरौ तत्र दुःखितौ ॥
 अतर्कितागतो यावदानन्दयति तत्क्षणात् । तावत्स बुद्ध्वा श्वशुरस्तत्रैवास्याययौ नृपः ॥
 स तं साहसिकस्पर्शभीतैरिव सकण्टकैः । अङ्गैः प्रणतमालिङ्ग्य मुमुदे भूपतिश्चिरम् ॥
 ततस्तेन समं राज्ञा विवेश नृपमन्दिरम् । अशोकदत्तः स तदा प्रमोदो मूर्तिमानिव ॥
 ददौ राज्ञे स संयुक्तं तद्विव्यं नूपुरद्वयम् । कुर्वाणमिव तद्वीर्यस्तुतिं झणझणारवैः ॥
 अर्पयामास तच्चास्मै कान्तं कनकपङ्कजम् । रक्षःकोषश्रियो हस्ताल्लीलाम्बुजमिवाहृतम् ॥
 पृष्टोऽथ कौतुकात्तेन राज्ञा देवीयुतेन सः । अवर्णयद्यथावृत्तं स्वं कर्णानन्ददायि तत् ॥
 विचित्रचरितोल्लेखचमत्कारितचेतनम् । प्राप्यते किं यशः शुभ्रमनङ्गीकृत्य साहसम् ॥
 एवं वदंस्तस्तेन जामात्रा कृतकृत्यताम् । मेने स राजा देवी च प्राप्तनूपुरयुग्मका ॥
 उत्सवातोद्यनिर्हादि तदा राजगृहं च तत् । अशोकदत्तस्य गुणानुद्गायदिव निर्वभौ ॥
 अन्त्येद्युश्च स राजा तत्स्वकृते सुरसद्यनि । हेमाब्जं स्थापयामास सद्रौप्यकलशोपरि ॥
 उभौ कलशपद्मौ च शुशुभते सितारूपौ । यशःप्रतापाविव तौ भूपालाशोकदत्तयोः ॥
 तादृशौ च विलोक्यैतौ स हर्षोत्फुल्लोचनः । राजा माहेश्वरो भक्तिरसावेशादभाषत ॥
 अहो विभाति पद्मेन तुङ्गोऽयं कलशोऽमुना । भूतिशुभ्रः कपर्दीव जटाजूटेन बभ्रुणा ॥
 अभविष्यद्वितीयं चेदीदृशं कनकाम्बुजम् । अस्थापयिष्यतामुष्मिन्द्वितीये कलशेऽपि तत् ॥
 इति राजवचः श्रुत्वाशोकदत्तस्ततोऽब्रवीत् । आनेष्याम्यहमम्भोजं द्वितीयमपि देव ते ॥
 तच्छ्रुत्वा न ममान्येन पङ्कजेन प्रयोजनम् । अलं ते साहसेनेति राजापि प्रत्युवाच तम् ॥
 दिवसेष्वथ यातेषु हेमाब्जहरणैषिणि । अशोकदत्ते सा भूयोऽप्यागात्कृष्णचतुर्दशी ॥
 तस्यां चास्य सुवर्णाब्जवाञ्छां बुद्ध्वा भयादिव । सुसरःस्वर्णकमले यातेऽस्तशिखरं रवौ ॥
 संध्यारुणाभ्रपिशितग्रासगर्वादिव क्षणात् । तमोरक्षःसु धावत्सु धूमधूमेषु सर्वतः ॥
 स्फुरद्दीपावलीदन्तमालाभास्वरभीषणे । जृम्भमाणे महारौद्रे निशानक्तंचरीमुखे ॥
 प्रसुप्तराजपुत्रीकात्स्वैरं निर्गत्य मन्दिरात् । अशोकदत्तः स ययौ श्मशानं पुनरेव तत् ॥
 तत्र तस्मिन्वटतरोर्मूले तां पुनरागताम् । ददर्श राक्षसीं श्वश्रूं विहितस्वागतादराम् ॥
 तथा च सह भूयस्तदगमत्त्रिकेतनम् । स युवा हिमवच्छृङ्गं मार्गोन्मुखवधूजनम् ॥
 कंचित्कालं समं बध्वा तत्र स्थित्वाब्रवीच्च ताम् । श्वश्रूं देहि द्वितीयं मे कुतश्चित्कनकाम्बुजम् ॥

तच्छ्रुत्वा साप्यवादीत्तं कुतोऽन्यत्पङ्कजं मम । एतत्कपालस्फोटस्य विद्यतेऽस्मत्प्रभोः सरः ॥ २४३ ॥
 यत्रेदृशानि जायन्ते हेमाब्जानि समन्ततः । तस्मात्तदेकं मद्भर्त्रे प्रीत्या पद्मं स दत्तवान् ॥ २४४ ॥
 एवं तयोक्ते सोऽवादीत्तर्हि तन्मां सरोवरम् । नय यावत्स्वयं तस्मादादास्ये कनकाम्बुजम् ॥ २४५ ॥
 न शक्यमेतद्रक्षोभिर्दारुणैस्तद्धि रक्षयते । एवं निषिद्धोऽपि तथा निर्बन्धं न स तं जहौ ॥ २४६ ॥
 ततः कथंचिन्नीतश्च तथा श्रुत्वा ददर्श तम् । दूरात्सरोवरं दिव्यं तुङ्गाद्रिकटकाश्रितम् ॥ २४७ ॥
 छन्नं निरन्तरोद्दण्डीतहेमसरोरुहैः । सततोन्मुखतापीतसंक्रान्तार्कप्रभैरिव ॥ २४८ ॥
 गत्वैव तत्र यावच्च पद्मान्यवचिनोति सः । तावत्तद्रक्षिणो घोरा रुरुधुस्तं निशाचराः ॥ २४९ ॥
 सशस्त्रः सोऽवधीचैनानन्यानन्ये पलाय्य च । गत्वा कपालस्फोटाय स्वामिने तत्र्यवेदयन् ॥ २५० ॥
 स तद्गुड्वैव कुपितस्तत्र रक्षःपतिः स्वयम् । आगत्याशोकदत्तं तमपश्यद्गुण्ठिताम्बुजम् ॥ २५१ ॥
 कथं भ्राता ममाशोकदत्तः सोऽयमिहागतः । इति प्रत्यभ्यजानाच्च तत्क्षणं तं सविस्मयः ॥ २५२ ॥
 ततः शस्त्रं समुत्सृज्य हर्षबाष्पाप्लुतेक्षणः । धावित्वा पादयोः सद्यः पतित्वा च जगाद तम् ॥ २५३ ॥
 अहं विजयदत्ताख्यः सोऽदर्यः स तवानुजः । आवां द्विजवरस्योभौ गोविन्दस्वामिनः सुतौ ॥ २५४ ॥
 इयच्चिरं च जातोऽहं दैवादीदृङ्गिशाचरः । चिताकपालदलनात्कपालस्फोटनामकः ॥ २५५ ॥
 त्वदर्शनादिदानीं च ब्राह्मण्यं तत्स्मृतं मया । गतं च राक्षसत्वं मे मोहाच्छादितचेतनम् ॥ २५६ ॥
 एवं विजयदत्तस्य वदतः परिरभ्य सः । यावत्क्षालयतीवाङ्गं राक्षसीभावदूषितम् ॥ २५७ ॥
 अशोकदत्तो बाष्पांम्बुपुरैस्तावदवातरत् । प्रज्ञप्तिकौशिको नाम विद्याधरगुरुर्दिवः ॥ २५८ ॥
 स तौ द्वावप्युपेत्यैव भ्रातरौ गुरुरब्रवीत् । यूयं विद्याधराः सर्वे शापादेतां दशां गताः ॥ २५९ ॥
 अधुना च स शापो वः सर्वेषां शान्तिमागतः । तद्गृहीत निजा विद्या बन्धुसाधारणीरिमाः ॥ २६० ॥
 ब्रजतं च निजं धाम स्वीकृतस्वजनौ युवाम् । इत्युक्त्वा दत्तविद्योऽसौ तयोर्द्यामुद्ययौ गुरुः ॥ २६१ ॥
 तौ च विद्याधरीभूतौ प्रबुद्धौ जग्मतुस्ततः । व्योम्ना तद्धिमवच्छृङ्गं गृहीतकनकाम्बुजौ ॥ २६२ ॥
 तत्र चाशोकदत्तस्तां रक्षःपतिसुतां प्रियाम् । उपागात्साप्यभूत्क्षीणशापा विद्याधरी तदा ॥ २६३ ॥
 तथा च साकं सुदृशा भ्रातरौ तावुभावपि । वाराणसीं प्रययतुः क्षणाद्गगनगामिनौ ॥ २६४ ॥
 तत्र चोपेत्य पितरौ विप्रयोगाग्नितापितौ । निरवापयतां सद्यो दर्शनामृतवर्षिणौ ॥ २६५ ॥
 अदेहभेदेऽप्याक्रान्तचित्रजन्मान्तरौ च तौ । न पित्रोरेव लोकस्याप्युत्सवाय बभूवतुः ॥ २६६ ॥
 चिराद्विजयदत्तश्च गाढमाश्लिष्यतः पितुः । भुजमध्यमिवात्यर्थं मनोरथमपूरयत् ॥ २६७ ॥
 ततस्तत्रैव तद्गुड्वा प्रतापमुकुटोऽपि सः । अशोकदत्तश्चशुरो राजा हर्षादुपाययौ ॥ २६८ ॥
 तत्सत्कृतश्च तद्राजधानीं सोत्कथितप्रियाम् । अशोकदत्तः स्वजनैः सार्धं बद्धोत्सवामगात् ॥ २६९ ॥
 ददौ च कनकाब्जानि राज्ञे तस्मै बहूनि सः । अभ्यर्थिताधिकप्राप्तिदृष्टः सोऽप्यभवन्नृपः ॥ २७० ॥
 ततो विजयदत्तं तं सर्वेष्वत्र स्थितेषु सः । पिता प्रपच्छ गोविन्दस्वामी साश्चर्यकौतुकः ॥ २७१ ॥
 तदा श्मशाने यामिन्यां राक्षसत्वं गतस्य ते । अभवत्कीदृशो वत्स वृत्तान्तो वर्णयतामिति ॥ २७२ ॥
 ततो विजयदत्तस्तं बभाषे तात चापलात् । प्रस्फोटितचितादीप्तकपालोऽहं विधेर्वशात् ॥ २७३ ॥
 मुखप्रविष्टया सद्यस्तद्वसाछटया तदा । रक्षोभूतस्त्वया तावद्दृष्टो मायाविमोहितः ॥ २७४ ॥
 कपालस्फोट इत्येवं नाम कृत्वा हि राक्षसैः । ततोऽन्यैरहमाहूतस्तन्मध्ये मिलितोऽभवम् ॥ २७५ ॥
 तैश्च नीतो निजस्यास्मि पार्श्वे रक्षःपतेः क्रमात् । सोऽपि दृष्ट्वैव मां प्रीतः सेनापत्ये न्ययोजयत् ॥ २७६ ॥
 ततः कदाचिद्बन्धुर्वानभियोक्तुं मदेन सः । गतो रक्षःपतिस्तत्र सङ्ग्रामे निहतोऽरिभिः ॥ २७७ ॥
 तदैव प्रतिपन्नं च तद्भ्रूल्यैर्मम शासनम् । ततोऽहं रक्षसां राज्यमकार्षे तत्पुरे स्थितः ॥ २७८ ॥
 तत्राकस्माच्च हेमाब्जहेतोः प्राप्तस्य दर्शनात् । आर्यस्याशोकदत्तस्य प्रशान्ता सा दशा मम ॥ २७९ ॥
 अनन्तरं यथास्माभिः शापमोक्षवशात्त्रिजाः । विद्याः प्राप्तास्तथार्यो वः कृत्स्नमावेदयिष्यति ॥ २८० ॥
 एवं विजयदत्तेन तेन तत्र निवेदिते । अशोकदत्तः स तदा तदामूलादवर्णयत् ॥ २८१ ॥

पुरा विद्याधरौ सन्तौ गगनाद्वालवाश्रमे । आवां ह्वान्तीरपश्याव गङ्गायां मुनिकन्यकाः ॥
 तुल्याभिलाषास्ताश्चात्र वाञ्छन्तौ सहसा रहः । बुद्ध्वा तद्बन्धुभिः क्रोधाच्छत्रौ स्वो दिव्यदृष्टिभिः ॥
 पापाचारौ प्रजायेथां मर्त्ययेनौ युवामुभौ । तत्रापि विप्रयोगश्च विचित्रो वां भविष्यति ॥
 मानुषागोचरे देशे विप्रकृष्टेऽप्युपागतम् । एकं दृष्ट्वा द्वितीयो वां यदा प्रज्ञानमाप्स्यति ॥
 तदा विद्याधरगुरोर्विद्यां प्राप्य भविष्यथः । पुनर्विद्याधरौ युक्तौ शापमुक्तौ स्वबन्धुभिः ॥
 एवं तैर्मुनिभिः शप्तौ जातावावामुभाविह । वियोगोऽत्र यथा भूतस्तत्सर्वं विदितं च वः ॥
 इदानीं पद्महेतोश्च श्वश्रूसिद्धिप्रभावतः । रक्षःपतेः पुरं गत्वा प्राप्तोऽयं चानुजो मया ॥
 तत्रैव च गुरोः प्राप्य विद्याः प्रज्ञप्तिकौशिकात् । सद्यो विद्याधरीभूय वयं क्षिप्रमिहागताः ॥

इत्युक्त्वा पितरौ च तौ प्रियतमां तां चात्मजां भूपतेः

सद्यः शापतमोविमोक्षमुदितो विद्याविशेषैर्निजैः ।

तैस्तैः संव्यभजद्विचित्रचरितः सोऽशोकदत्तस्तदा

येनैते सपदि प्रबुद्धमनसोऽजायन्त विद्याधराः ॥

ततस्तमामत्रय नृपं स साकं मातापितृभ्यां दयिताद्वयेन ।

उत्पत्य धन्यो निजचक्रवर्तिधाम शुभार्गेण जवी जगाम ॥

तत्रालोक्य तमाज्ञां प्राप्य च तस्मादशोकवेग इति ।

नाम स बिभ्रत्सोऽपि च तद्भ्राता विजयवेग इति ॥

विद्याधरवरतरुणौ स्वजनानुगतावुभौ निजनिवासम् ।

गोविन्दकूटसंज्ञकमचलवरं भ्रातरौ ययतुः ॥

सोऽप्याश्चर्यवशः प्रतापमुकुटो वाराणसीभूपतिः

स्वस्मिन्देवकुले द्वितीयकलशन्यस्तैकहेमाम्बुजः ।

तद्दत्तैरपरैः सुवर्णकमलैरभ्यर्चितत्र्यम्बक-

स्तत्संबन्धमहत्तया प्रमुदितो मेने कृतार्थं कुलम् ॥

एवं दिव्याः कारणेनावतीर्णा जायन्तेऽस्मिञ्जन्तवो जीवल्लोके ।

सन्धोत्साहौ स्वोचितौ ते दधाना दुष्प्रापामप्यर्थसिद्धिं लभन्ते ॥

तत्सन्धवसागर भवानपि कोऽपि जाने देवांश एव भविता च यथेष्टसिद्धिः ।

प्रायः क्रियासु महतामपि दुष्करासु सोत्साहता कथयति प्रकृतेर्विशेषम् ॥

सापि त्वदीप्सिता ननु दिव्या राजात्मजा कनकरेखा ।

बालान्यथा हि वाञ्छति कनकपुरीदर्शिनं कथं हि पतिम् ॥

इति रहसि निशम्य विष्णुदत्तात्सरसकथाप्रकरं स शक्तिदेवः ।

हृदि कनकपुरीविलोकनैषी धृतिमवलम्ब्य निनाय च त्रियामाम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे चतुर्दारिकालम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

ततस्तत्रोत्थलद्वीपे प्रभाते तं मठस्थितम् । शक्तिदेवं स दाशेन्द्रः सत्यव्रत उपाययौ ॥

स च प्राक्प्रतिपन्नः सन्नुपैत्येनमभाषत । ब्रह्मंस्त्वदिष्टसिद्ध्यर्थमुपायश्चिन्तितो मया ॥

अस्ति द्वीपवरं मध्ये रत्नकूटाख्यमम्बुधेः । कृतप्रतिष्ठस्तत्रास्ते भगवान्हरिरब्धिना ॥

आषाढशुक्लद्वादश्यां तत्र यात्रोत्सवे सदा । आयान्ति सर्वद्वीपेभ्यः पूजायै यत्नतो जनाः ॥

तत्र ज्ञायेत कनकपुरी सा जातुचितपुरी । तदेहि तत्र गच्छावः प्रत्यासन्ना हि सा तिथिः ॥

इति सत्यव्रतेनोक्तः शक्तिदेवस्तथेति सः । जग्राह हृष्टः पाथेयं विष्णुदत्तोपकल्पितम् ॥

नमारुह्य स सत्यव्रतदौकितम् । तेनैव साकं त्वरितः प्रायाद्वारिधिवर्त्मना ॥	७
तत्र स द्वीपनिभनक्रेऽद्भुतालये । सत्यव्रतं तं पप्रच्छ कर्णधारतया स्थितम् ॥	८
महाभोगं किमेतद्दृश्यतेऽम्बुधौ । यदृच्छाप्रीतोदग्रसपक्षगिरिविभ्रमम् ॥	९
यत्रतोऽवादीदसौ देवो वटदुमः । अस्याहुः सुमहावर्तमधस्ताद्वडवामुखम् ॥	१०
रिहृत्यैव प्रदेशमिह गम्यते । अत्रावर्ते गतानां हि न भवत्यागमः पुनः ॥	११
व्रते तस्मिन्वदत्येवाम्बुवेगतः । तस्यामेव प्रवृत्ते गन्तुं तद्वहनं दिशि ॥	१२
क्तिदेवं स पुनः सत्यव्रतोऽब्रवीत् । ब्रह्मन्विनाशकालोऽयं ध्रुवमस्माकमागतः ॥	१३
त्प्रवहणं पश्यात्रैव प्रयात्यदः । शक्यते नैव रोद्धुं च कथमप्यधुना मया ॥	१४
गभीरेऽत्र वयं मृत्योरिवानने । क्षिप्ता एवाम्बुनाकृष्य कर्मणैव बलीयसा ॥	१५
व मे दुःखं शरीरं कस्य हि स्थिरम् । दुःखं तु यन्न सिद्धस्ते कृच्छ्रेणापि मनोरथः ॥	१६
रयाम्येतदहं प्रवहणं मनाक् । तावदस्यावलम्बेथाः शाखां वटतरोर्द्वितम् ॥	१७
जीवितोपायो भवेद्भव्याकृतस्तव । विधेर्विलासानब्धेश्च तरङ्गान्को हि तर्कयेत् ॥	१८
व्रतस्यास्य धीरसत्त्वस्य जरपतः । बभूव निकटे तस्य तरोः प्रवहणं ततः ॥	१९
न कृतोत्फालः शक्तिदेवो विसाध्वसः । पृथुलामग्रहीच्छाखां तस्याब्धिवटशाखिनः ॥	२०
तु बहता देहेन वहनेन च । परार्थकल्पितेनात्र विवेश वडवामुखम् ॥	२१
श्च शाखाभिः पूरिताशस्य तस्य सः । आश्रित्यापि तरोः शाखां निराशः समचिन्तयत् ॥	२२
सा च कनकपुरी दृष्टा मया पुरी । अपदे नश्यता तावदाशेन्द्रोऽप्येष नाशितः ॥	२३
सततन्यस्तपदा सर्वस्य मूर्धानि । कामं भगवती केन भज्यते भवितव्यता ॥	२४
चितं तस्य ततश्चिन्तयतस्तदा । विप्रयूनस्तरुस्कन्धे दिनं तत्पर्यहीयत ॥	२५
सर्वतस्तस्मिन्स महाविहगान्बहून् । वटवृक्षे प्रविशतः शब्दापूरितदिक्तटान् ॥	२६
ध्रुतपक्षवातधूतार्णवोर्मिभिः । गृध्रान्परिचयप्रीत्या कृतप्रत्युद्गमानिव ॥	२७
खाविलीनानां स तेषां पक्षिणां मिथः । मनुष्यवाचा संलापं पत्रौषैश्छादितोऽशृणोत् ॥	२८
ान्तरं कश्चिद्विरिं कश्चिदिगन्तरम् । तदहश्चरणस्थानमेकैकः समवर्णयत् ॥	२९
द्विविहगस्तेषां मध्यादभाषत । अहं विहर्तुं कनकपुरीमद्यं गतोऽभवम् ॥	३०
श्च तत्रैव गन्तास्मि चरितुं सुखम् । अमावहेन कोऽर्थो मे विदूरगमनेन हि ॥	३१
सुधासारसदृशेनास्य पक्षिणः । वचसा शान्ततापः सञ्जक्तिदेवो व्यचिन्तयत् ॥	३२
नास्त्येव नगरी तत्प्राप्त्यै चायमेव मे । उपायः सुमहाकायो विहगो वाहनीकृतः ॥	३३
य शनैरेत्य तस्य सुप्तस्य पक्षिणः । पृष्ठपक्षान्तरे सोऽथ शक्तिदेवो व्यलीयत ॥	३४
ततस्तेषु गतेष्वन्येषु पक्षिषु । स पक्षी दर्शिताश्चर्यपक्षपातो विधिर्यथा ॥	३५
दो बहन्पृष्ठे शक्तिदेवमलक्षितम् । क्षणादगच्छत्कनकपुरीं तां चरितुं पुनः ॥	३६
ान्तरे तस्मिन्नुपविष्टे विहंगमे । स शक्तिदेवो निश्चृतं तस्य पृष्ठादवातरत् ॥	३७
स तत्पार्श्वोद्यावद्भ्राम्यति तत्र सः । द्वे पुष्पावचयव्यग्रे तावदैक्षत योषितौ ॥	३८
शनैस्ते च तद्विलोकनविस्मिते । सोऽपृच्छत्कः प्रदेशोऽयं के च भद्रे युवामिति ॥	३९
कपुर्याख्या पुरी विद्याधरास्पदम् । चन्द्रप्रभेति चैतस्यामास्ते विद्याधरी सखे ॥	४०
मामिहोद्याने जानीह्युद्यानपालिके । पुष्पोच्चयस्तदर्थोऽयमिति ते च तमूचतुः ॥	४१
प्यवदद्विप्रो युवां मे कुरुतं तथा । यथाहमपि पश्यामि तां युष्मत्स्वामिनीमिह ॥	४२
तथेत्युक्त्वा नीतवत्यानुभे च ते । स्त्रियावन्तर्नगर्यास्तं युवानं राजमन्दिरम् ॥	४३
प्राप्तदद्राक्षीन्माणिक्यस्तम्भभास्वरम् । सौवर्णभित्ति संकेतकेतनं संपदामिव ॥	४४
च दृष्ट्वा तं सर्वः परिजनोऽब्रवीत् । गत्वा चन्द्रप्रभायास्तन्मानुषागमनाद्भुतम् ॥	४५

साप्यादिश्य प्रतीहारमविलम्बितमेव तम् । अभ्यन्तरं स्वनिकटं विप्रं प्रावेशयत्ततः ॥	४
प्रविष्टः सोऽप्यपश्यत्तां तत्र नेत्रोत्सवप्रदाम् । धातुरद्भुतनिर्माणपर्याप्तिमिव रूपिणीम् ॥	४१
सा च सद्ब्रह्मपर्यङ्कादूरादुत्थाय तं स्वयम् । स्वागतेनादृतवती तद्दर्शनवशीकृता ॥	४८
उपविष्टमपृच्छच्च कल्याणिन्कस्त्वमीदृशः । कथं च मानुषागम्यामिमां प्राप्नो भवान्भुवम् ॥	४९
इत्युक्तः स तया चन्द्रप्रभया सकुतूहलम् । शक्तिदेवो निजं देशं जातिं चावेद्य नाम च ॥	५०
तत्पुरीदर्शनपणात्प्राप्तुं तां राजकन्यकाम् । यथा कनकरेखाख्यामागतस्तदवर्णयत् ॥	५१
तद्बुद्ध्वा किमपि ध्यात्वा दीर्घं निःश्वस्य सा ततः । चन्द्रप्रभा तं विजने शक्तिदेवमभाषत ॥	५२
श्रूयतां वक्षिं ते किञ्चिदिदं सुभग संप्रति । अस्यस्यां शशिखण्डाख्यो विद्याधरपतिर्भुवि ॥	५३
वयं तस्य चतस्रश्च जाता दुहितरः क्रमात् । ज्येष्ठा चन्द्रप्रभेयस्मि चन्द्ररेखेति चापरा ॥	५४
शशिरेखा तृतीया च चतुर्थी च शशिप्रभा । ता वयं क्रमशः प्राप्ता वृद्धिमत्र पितुर्गृहे ॥	५५
एकदा च भगिन्यो मे स्नातुं तिस्रोऽपि ताः समम् । मयि कन्याव्रतस्थायां जग्मुर्मन्दाकिनीतटम् ॥	५६
तत्राग्र्यतपसं नाम मुनिं शौवनदर्पतः । तोयैर्जलस्थमसिचन्नारब्धजलकेलयः ॥	५७
अतिनिर्बन्धिनीस्ताश्च मुनिः क्रुद्धः शशाप सः । कुकन्यकाः प्रजायध्वं मर्त्यलोकेऽखिला इति ॥	५८
तद्बुद्ध्वा सोऽस्मदीयेन पित्रा गत्वा प्रसादितः । पृथक्पृथक् स शापान्तमुक्त्वा तासां यथायथम् ॥	५९
जातिस्मरत्वं दिव्येन विज्ञानेनोपबृंहितम् । मर्त्यभावेन सर्वासामादिदेश महामुनिः ॥	६०
ततस्तासु तनुस्यक्त्वा मर्त्यलोके गतासु सः । दत्त्वा मे नगरीमेतां पिता खेदाद्गतो वनम् ॥	६१
अथेह निवसन्तीं मां देवी स्वप्ने किलाम्बिका । मानुषः पुत्रि भर्ता ते भवितेति समादिशत् ॥	६२
तेन विद्याधरांस्तांस्तान्वरानुद्दिशतो बहून् । पितुर्विधारणं कृत्वा कन्यैवाद्याप्यहं स्थिता ॥	६३
इदानीं चामुनाश्चर्यमयेनागमनेन ते । वपुषा च वशीकृत्य तुभ्यमेवाहमर्पिता ॥	६४
तद्ब्रजामि चतुर्दश्यामागाभिण्यां भवत्कृते । कर्तुं तातस्य विज्ञप्तिमृषभाख्यं महागिरिम् ॥	६५
तत्र तस्यां तिथौ सर्वे मिलन्ति प्रतिवत्सरम् । देवं हरं पूजयितुं दिग्भ्यो विद्याधरोत्तमाः ॥	६६
तातस्तत्रैव चायाति तदनुज्ञामवाप्य च । इहागच्छाम्यहं तूर्णं ततः परिणयस्व माम् ॥	६७
तत्तिष्ठ तावदित्युक्त्वा सा तं विद्याधरोचितैः । चन्द्रप्रभा शक्तिदेवं तैस्तैर्भोगैरुपाचरत् ॥	६८
तस्य चाभूत्तथेयत्र तिष्ठतस्तत्तदां सुखम् । यद्वावानलतप्तस्य सुधाहृदनिमज्जने ॥	६९
प्राप्त्यां च चतुर्दश्यां सा तं चन्द्रप्रभाब्रवीत् । अद्य गच्छामि विज्ञप्त्यै तातस्याहं भवत्कृते ॥	७०
सर्वः परिजनश्चायं मयैव सह यास्यति । त्वया चैकाकिना दुःखं न भाव्यं दिवसद्वयम् ॥	७१
एकेन पुनरेतस्मिन्मन्दिरेऽप्यवतिष्ठता । मध्यमा भवता भूमिर्नारोढव्या कथंचन ॥	७२
इत्युक्त्वा सा युवानं तं न्यस्तचित्ता तदन्तिके । तदीयचित्तानुगता ययौ चन्द्रप्रभा ततः ॥	७३
सोऽप्येकाकी ततस्तत्र स्थितश्चेतो विनोदयन् । स्थानस्थानेषु बभ्राम शक्तिदेवो महर्द्धिषु ॥	७४
किंस्विदत्र निषिद्धं मे तया पृष्ठेऽधिरोहणम् । विद्याधरदुहित्रेति जातकौतूहलोऽथ सः ॥	७५
तस्यैव मध्यमां भूमिं मन्दिरस्यारोह ताम् । प्रायो वारितवामा हि प्रवृत्तिर्मनसो नृणाम् ॥	७६
आरूढस्तत्र चापश्यद्गुप्तांस्त्रीन्ब्रह्मण्डपान् । एकं चोद्घाटितद्वारं तन्मध्यात्प्रविवेश सः ॥	७७
प्रविश्य चान्तः सद्ब्रह्मपर्यङ्के न्यस्ततूलिके । पटावगुण्ठिततनुं शयानं कञ्चिदैक्षत ॥	७८
वीक्षते यावदुत्क्षिप्य पटं तावन्मृतां तत्रा । परोपकारिनृपतेस्तनयां वरकन्यकाम् ॥	७९
दृष्ट्वा चाचिन्तयत्सोऽथ किमिदं महद्भुतम् । किमप्रबोधसुप्तेयं किं वा भ्रान्तिरबाधका ॥	८०
यस्याः कृते प्रवासोऽयं मम सैवेह तिष्ठति । असावपगतप्राणा तत्र देशे च जीवति ॥	८१
अम्लानकान्तिरस्याश्च तद्विधात्रा मम ध्रुवम् । केनापि कारणेनेदमिन्द्रजालं वितन्यते ॥	८२
इति संचिन्त्य निर्गत्य तावन्धौ मण्डपौ क्रमात् । प्रविश्यान्तः स दृशे तद्दन्त्ये च कन्यके ॥	८३
ततोऽपि निर्गतस्तस्य साश्चर्यो मन्दिरस्य सः । उपविष्टः स्थितोऽपश्यद्वापीमत्युत्तमामधः ॥	८४

ततस्तेन पथाकस्मादेकं वहनमागतम् । तत्रस्थैश्चाहमाक्रन्दन्दृष्ट्वा चात्राधिरोपितः ॥
 आरूढश्चात्र पितरं स्वमपश्यमहं तदा । गत्वा द्वीपान्तरं पूर्वं चिरात्तत्कालमागतम् ॥
 स मां दृष्ट्वा परिज्ञाय कृतकण्ठग्रहः पिता । रुदन्नपृच्छद्वृत्तान्तमहं चैवं तमब्रुवम् ॥
 चिरकालप्रयातेऽपि तात त्वय्यनुपागते । स्वधर्म इति वाणिज्ये स्वयमस्मि प्रवृत्तवान् ॥
 ततो द्वीपान्तरं गच्छन्नहं वहनभङ्गतः । अद्याम्बुधौ निमग्नः सन्प्राप्य युष्माभिरुद्धृतः ॥
 एवं मयोक्तस्तातो मां सोपालम्भमभाषत । आरोहसि किमर्थं त्वमीदृशान्प्राणसंशयान् ॥
 धनमस्ति हि मे पुत्र स्थितश्चाहं तदर्जने । पश्यानीतं मयेदं ते वहनं हेमपूरितम् ॥
 इत्युक्त्वाश्वास्य तेनैव वहनेन निजं गृहम् । विटङ्कपुरमानीतस्तेनैवेदमहं ततः ॥
 इत्येतद्गणजस्तस्माच्छक्तिदेवो निशम्य सः । विश्रम्य च त्रियामां तामन्येद्युस्तमभाषत ॥
 गन्तव्यमुत्थलद्वीपं सार्थवाह पुनर्मया । तत्कथं तत्र गच्छामि सांप्रतं कथ्यतामिति ॥
 गन्तुं प्रवृत्तास्तत्राय मदीया व्यवहारिणः । तद्यानपात्रमारुह्य प्रयातु सह तैर्भवान् ॥
 इत्युक्तस्तेन वणिजा स तैस्तत्र्यवहारिभिः । साकं तदुत्थलद्वीपं शक्तिदेवो ययौ ततः ॥
 यः स बन्धुर्महात्मा मे विष्णुदत्तोऽत्र तिष्ठति । प्राग्वत्तस्यैव निकटं वस्तुमिच्छामि तन्मठम् ॥
 इति संप्राप्य च द्वीपं तत्कालं च विचिन्त्य सः । विपणीमध्यमार्गेण गन्तुं प्रावर्तत द्विजः ॥
 तावच्च तत्र दैवात्तं दृष्ट्वा दाशपतेः सुताः । सत्यव्रतस्य तस्यारात्परिज्ञायैवमब्रुवन् ॥
 तातेन साकं कनकपुरीं चिन्वन्नितस्तदा । ब्रह्मन्नगास्त्वमेकश्च कथमद्यागतो भवान् ॥
 शक्तिदेवस्ततोऽवादीदम्बुराशौ स वः पिता । पतितोऽम्बुभिराकृष्टवहनो वडवामुखे ॥
 तच्छ्रुत्वा दाशपुत्रास्ते क्रुद्धा भृत्यान्वभाषिरे । वध्नीतैतं दुरात्मानं हतोऽनेन स नः पिता ॥
 अन्यथा कथमेकस्मिन्सति प्रवहणे द्वयोः । वडवामौ पतेदेको द्वितीयश्चोत्तरेत्ततः ॥
 तदेष चण्डिकादेव्याः पुरस्तात्पितृघातकः । अस्माभिरुपहन्तव्यः श्रः प्रभाते पशुकृतः ॥
 इत्युक्त्वा दाशपुत्रास्ते भृत्यान्वद्वैव तं तदा । शक्तिदेवं ततो निन्युर्भयकृच्चण्डिकागृहम् ॥
 शशत्कवलितानेकजीवं प्रविततोदरम् । खचद्वण्टावलीदन्तमालं मृत्योरिवाननम् ॥
 तत्र बद्धः स्थितो रात्रौ संशयानः स्वजीविते । स शक्तिदेवो देवीं तां चण्डीमेवं व्यजिज्ञपत् ॥
 बालार्कविम्बनिभया भगवति मूर्त्या त्वया परित्रातम् ।
 निर्भरपीतप्रविसृतरुदानवकण्ठरुधिरयेव जगत् ॥
 तन्मां सततप्रणतं निष्कारणविधुरवर्गहस्तगतम् ।
 रक्षस्व सुदूरागतमिष्टजनप्राप्तितृष्णया वरदे ॥
 इति देवीं स विज्ञाप्य प्राप्य निद्रां कथंचन । अपश्यद्योषितं स्वप्ने तद्र्भगृहनिर्गताम् ॥
 सा दिव्याकृतिरभ्येत्य सदयेव जगाद् तम् । भोः शक्तिदेव सा भैषीर्न तेऽनिष्टं भविष्यति ॥
 अस्त्येषां दाशपुत्राणां नाम्ना बिन्दुमती स्वसा । सा प्रातर्वीक्ष्य कन्या त्वां भर्तृत्वेऽभ्यर्थयिष्यति ॥
 तच्च त्वं प्रतिपद्येथाः सैव त्वां मोचयिष्यति । न च सा धीवरी सा हि दिव्या स्त्री शापतश्च्युता ॥
 एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धस्य तस्य नेत्रामृतच्छटा । प्रभाते दाशकन्या सा तद्देवीगृहमाययौ ॥
 वभाषे चैनमभ्येत्य निवेद्यात्मानमुत्सुका । इतोऽहं मोचयामि त्वां तत्कुरुष्वेप्सितं मम ॥
 भ्रातृणां संमता ह्येते प्रत्याख्याता वरा मया । त्वयि दृष्टे तु मे प्रीतिः संजाता तद्भजस्व माम् ॥
 इत्युक्तः स तथा बिन्दुमत्या दाशेन्द्रकन्यया । शक्तिदेवः स्मरन्स्वप्नं हृष्टस्तत्प्रत्यपद्यत ॥
 तयैव मोचितस्तां च सुमुखीं परिणीतवान् । स्वप्रलब्धाग्निबाकादेशैर्भानृभिर्विहितेप्सिताम् ॥
 तस्यौ च सुखसिद्धयेव तत्र पुण्यैकलब्धया । रूपान्तरोपागतया स तथा सह दिव्यया ॥
 एकदा हर्म्यपृष्ठस्थो धृतगोमांसभारकम् । मार्गागतं स चण्डालं दृष्ट्वा तामब्रवीत्प्रियाम् ॥
 वन्द्यास्त्रिजगतोऽप्येता याः कृशोदरि धेनवः । तासां पिशितमश्नाति पश्यायं पापकृत्कथम् ॥

हुत्वा साप्यवादीत्तं पतिं बिन्दुमती तदा । अचिन्त्यमार्यपुत्रैतत्पापमत्र किमुच्यते ॥	१६०
। गवां प्रभावेण स्वल्पादप्यपराधतः । जाता दाशकुलेऽमुष्मिन्का त्वेतस्यात्र निष्कृतिः ॥	१६१
मुक्तवतीमेव शक्तिदेवो जगाद ताम् । चित्रं ब्रूहि प्रिये का त्वं दाशजन्म कथं च ते ॥	१६२
तेनिर्वन्धतश्चैवं पृच्छन्तं तमुवाच सा । वदामि गोप्यमप्येतद्वचनं मे करोषि चेत् ॥	१६३
। प्रिये करोमीति तेनोक्ते शपथोत्तरम् । सा तदैतं जगादैवमादौ तावत्समीहितम् ॥	१६४
स्मन्द्रीपे द्वितीयापि भार्या ते भवितायुना । सा चार्थपुत्र न चिराद्भूतगर्भा भविष्यति ॥	१६५
। मे गर्भमासे च पाटयित्वोदरं त्वया । तस्याः स गर्भः क्रष्टव्यो नैव कार्या घृणात्र च ॥	१६६
मुक्तवती तस्मिन्किमेतदिति विस्मिते । लसद्गुणे च भूयः सा दाशेन्द्रतनयाब्रवीत् ॥	१६७
तत्तव कर्तव्यं हेतोः कस्यापि मद्बचः । अथेदं शृणु या चाहं दाशजन्म यथा च मे ॥	१६८
। जन्मान्तरेऽभूवं कापि विद्याधरी पुरा । मर्त्यलोके च शापेन परिभ्रष्टास्मि सांप्रतम् ॥	१६९
। धरत्वे च यदा छित्त्वा दन्तैरयोजयम् । वीणासु तन्नीसेनेह जाताहं दाशवेश्मनि ॥	१७०
। वं वदने स्पृष्टे शुष्केण स्नायुना गवाम् । ईदृश्यधोगतिः का तु वार्ता तन्मांसभक्षणे ॥	१७१
। वं कथयन्त्यां च तत्र तस्यां ससंभ्रमम् । एकोऽभ्युपेत्य तद्भाता शक्तिदेवमभाषत ॥	१७२
। ष्ट सुमहानेष कुतोऽप्युत्थाय सूकरः । हतानेकजनो दर्पादितोऽभिमुखमागतः ॥	१७३
। त्वा सोऽवतीर्यैव शक्तिदेवः स्वहर्म्यतः । आरुह्य शक्तिहस्तोऽश्वमधावत्सूकरं प्रति ॥	१७४
। शर च दृष्ट्वैव तस्मिन्वीरेऽभिधावति । पलाय्य ब्रणितः सोऽपि वराहः प्राविशद्विलम् ॥	१७५
। देवोऽपि तत्रैव तदन्वेषी प्रविश्य च । क्षणादपश्यत्सावासमुद्यानगहनं महत् ॥	१७६
। अथ ददशैकां कन्यामत्यद्भुताकृतिम् । ससंभ्रममुपायातां प्रीत्येव वनदेवताम् ॥	१७७
। पृच्छच्च कल्याणि का त्वं किं संभ्रमश्च ते । तच्छ्रुत्वा सापि सुमुखी तमेवं प्रत्यभाषत ॥	१७८
। दक्षिणदिङ्नाथो नृपतिश्चण्डविक्रमः । तस्याहं बिन्दुरेखाख्या सुता सुभग कन्यका ॥	१७९
। कस्माच्च पापो मां दैवो ज्वलितलोचनः । अपहृत्य च्छलेनाद्य पितुरानीतवान्गृहात् ॥	१८०
। तामिषार्थी वाराहं रूपं कृत्वा बहिर्गतः । विद्धोऽद्यैव क्षुधार्तः सञ्जकत्या वीरेण केनचित् ॥	१८१
। मात्रः प्रविश्येह पञ्चतामागतश्च सः । तद्दूषितकौमारा पलाय्याहं च निर्गता ॥	१८२
। त्वा शक्तिदेवस्तामूचे कस्तर्हि संभ्रमः । मयैव स वराहो हि हतः शक्या नृपात्मजे ॥	१८३
। साप्यवदत्तर्हि ब्रूहि मे को भवानिति । विप्रोऽहं शक्तिदेवाख्य इति प्रत्यब्रवीच्च सः ॥	१८४
। त्वमेव मे भर्तेत्युदितः स तथा ततः । तथेत्यादाय तां वीरो बिलद्वारेण निर्ययौ ॥	१८५
। गत्वा च भार्यायै बिन्दुमत्यै निवेद्य तत् । तच्छ्रुत्वाऽपि कुमारीं तां बिन्दुरेखामुदूढवान् ॥	१८६
। तस्य द्विभार्यस्य शक्तिदेवस्य तिष्ठतः । तत्रैका बिन्दुरेखा सा भार्या गर्भमधारयत् ॥	१८७
। गर्भमासे च तस्याः स्वैरमुपेत्य तम् । आद्या बिन्दुमती भार्या शक्तिदेवमुवाच सा ॥	१८८
। तत्स्मर यन्मह्यं प्रतिश्रुतमभूत्त्वया । सोऽयं द्वितीयभार्याया गर्भमासोऽष्टमस्तव ॥	१८९
। गर्भमेतस्या विपाटयोदरमाहर । अनतिक्रमणीयं हि निजं सत्यवचस्तव ॥	१९०
। कस्तया शक्तिदेवः स्नेहकृपाकुलः । प्रतिज्ञापरतन्त्रश्च क्षणमासीदनुत्तरः ॥	१९१
। द्वेगश्च निर्गत्य बिन्दुरेखान्तिकं ययौ । सापि खिन्नमुपायान्तं तं विलोक्यैवमब्रवीत् ॥	१९२
। पुत्र विषण्णोऽसि किमद्य ननु वेद्यहम् । बिन्दुमत्या नियुक्तस्त्वं गर्भस्योत्पादने मम ॥	१९३
। देवश्यकर्तव्यं कार्यं किञ्चिद्धि विद्यते । नृशंसता च नास्त्यत्र काचित्तन्मा घृणां कृथाः ॥	१९४
। हे शृणु नाथात्र देवदत्तकथामिमाम् । पुराभूद्भरिदत्ताख्यः कम्बुकाख्ये पुरे द्विजः ॥	१९५
। च श्रीमतः पुत्रः कृतविद्योऽपि शैशवे । देवदत्ताभिधानोऽभूद्द्यूतैकव्यसनी युवा ॥	१९६
। रितवस्त्रादिर्गन्तुं नालं पितुर्गृहम् । एकदा च विवेशैकं स शून्यं देवतागृहम् ॥	१९७
। शपश्यदेकाकी साधितानेककार्मणम् । जपन्तं जालपादाख्यं महाव्रतिनमेककम् ॥	१९८

चकार च शनैस्तस्य प्रणाममुपगम्य सः । तेनाप्यपास्तमौनेन स्वागतेनाभ्यनन्द्यत ॥
 स्थितः क्षणाच्च तेनैव पृष्ठो वैधुर्यकारणम् । शशंसासौ स्वविपदं व्यसनक्षीणवित्तजाम् ॥
 ततस्तं स जगादैवं देवदत्तं महाव्रती । नास्ति व्यसनिनां वत्स भुवि पर्याप्तये धनम् ॥
 इच्छा च विपदं हातुं यदि ते कुरु मद्रचः । विद्याधरत्वं प्राप्तं यत्कृतः परिकरो मया ॥
 तत्साधय त्वमप्येतन्मया सह सुलक्षण । मच्छासनं तु पालयं ते नश्यन्तु विपदस्तव ॥
 इत्युक्तो व्रतिना तेन प्रतिश्रुत्य तथेति तत् । स देवदत्तस्तत्पार्श्वे तदैव स्थितिमग्रहीत् ॥
 अन्येद्युश्च इमशानान्ते गत्वा वटतरोरधः । विधाय रजनौ पूजां परमान्नं निवेद्य च ॥
 बलीन्दिक्षु च विक्षिप्य संपादितदत्तचर्चनः । तं पार्श्ववर्तिनं विप्रमुवाच स महाव्रती ॥
 एवमेव त्वया कार्यमिह प्रत्यहमर्चनम् । विद्युत्प्रभे गृहाणेमां पूजामित्यभिधायिना ॥
 अतः परं च जानेऽहं सिद्धिश्चैवं ध्रुवावयोः । इत्युक्त्वा स ययौ तेन समं स्वनिलयं व्रती ॥
 सोऽपि नित्यं तरोस्तस्य मूले गत्वा तथैव तत् । देवदत्तोऽर्चनं चक्रे तथैव विधिना ततः ॥
 एकदा च सपर्यान्ते द्विधाभूतात्तरोस्ततः । अकस्मात्पश्यतस्तस्य दिव्या नारी विनिर्ययौ ॥
 एह्यस्मत्स्वामिनी भद्र वक्ति त्वामिति वादिनी । सा तं प्रवेशयामास तस्यैवाभ्यन्तरं तरोः ॥
 स प्रविश्य ददर्शात्र दिव्यं मणिमयं गृहम् । पर्यङ्कवर्तिनीमेकां तत्र चान्तर्वरस्त्रियम् ॥
 रूपिणी सिद्धिरस्माकमियं स्यादिति स क्षणात् । यावद्भ्यायति तावत्सा कृतातिथ्या वराङ्गना ॥
 रणिताभरणैरङ्गैर्विहितस्वागतैरिव । उत्थाय निजपर्यङ्के तमुपावेशयत्स्वयम् ॥
 जगाद् च महाभाग सुता यक्षपतेरहम् । कन्या हि रत्नवर्षस्य ख्याता विद्युत्प्रभाख्यया ॥
 आराधयच्च मामेष जालपादो महाव्रती । तस्यार्थसिद्धिदैवास्मि त्वं प्राणेष्वपि मे प्रभुः ॥
 तस्माद्दृष्टानुरागिण्याः कुरु पाणिग्रहं मम । इत्युक्तः स तया चक्रे देवदत्तस्तथेति तत् ॥
 स्थित्वा च कंचित्कालं स गर्भभारे तया धृते । जगाम पुनरागन्तुं तं महाव्रतिनं प्रति ॥
 शशंस च यथावृत्तं तं तस्मै सभयं ततः । सोऽप्येवमात्मसिद्ध्यर्थी जगादैवं महाव्रती ॥
 भद्र साधु कृतं किं तु गत्वास्या यक्षयोषितः । विपाव्योदरमाकृष्य शीघ्रं गर्भं तमानय ॥
 इत्युक्त्वा स्मारयित्वा च व्रतिना पूर्वसंगरम् । प्रेषितस्तेन भूयस्तां देवदत्तोऽप्यगात्प्रियाम् ॥
 तत्र तिष्ठति यावच्च तद्विभावनदुर्भेनाः । तावद्विद्युत्प्रभा सा तं यक्षी स्वयमभाषत ॥
 आर्यपुत्र विषण्णोऽसि किमर्थं विदितं मया । आदिष्टं जालपादेन तव मद्रर्भपाटनम् ॥
 तद्रर्भमेतमाकर्षं पाटयित्वा ममोदरम् । न चेत्स्वयं करोम्येतत्कार्यं ह्यस्यत्र किंचन ॥
 एवं तयोक्तः स यदा कर्तुं तन्नाशकद्विजः । तदाकृष्टवती गर्भं सा स्वयं पाटितोदरा ॥
 तं च कृष्टं पुरस्त्यक्त्वा देवदत्तं तमभ्यधात् । भोक्तुर्विद्याधरत्वस्य कारणं गृह्यतामयम् ॥
 अहं च शापाद्यक्षीत्वे जाता विद्याधरी सती । अयमीदृक्च शापान्तो मम जातिस्मरा ह्यहम् ॥
 इदानीं यामि धाम स्वं संगमश्चावयोः पुनः । तत्रैवेत्यभिधायैषा कापि विद्युत्प्रभा ययौ ॥
 देवदत्तोऽपि तं गर्भं गृहीत्वा खिन्नमानसः । जगाम जालपादस्य तस्य स व्रतिनोऽन्तिकम् ॥
 उपानयच्च तं गर्भं तस्मै सिद्धिप्रदायिनम् । भजन्यात्मंभरित्वं हि दुर्लभेऽपि न साधवः ॥
 सोऽपि तत्पाचयित्वैव गर्भमांसं महाव्रती । व्यसृजदेवदत्तं तं भैरवार्चाकृतेऽटवीम् ॥
 ततो दत्तबलिर्यावदेत्य पश्यति स द्विजः । तावन्मांसमशेषं तद्व्रतिना तेन भक्षितम् ॥
 कथं सर्वं त्वया भुक्तमिति चात्रास्य जल्पतः । जिह्वो विद्याधरो भूत्वा जालपादः खमुद्ययौ ॥
 व्योमश्यामलनिस्त्रिशो हारकेयूरराजिते । तस्मिन्नुत्पतिते सोऽथ देवदत्तो व्यचिन्तयत् ॥
 कष्टं कीदृग्नेनाहं वञ्चितः पापबुद्धिना । यदि वात्यन्तमृजुता न कस्य परिभूतये ॥
 तदेतस्यापकारस्य कथमद्य प्रतिक्रियाम् । कुर्यां विद्याधरीभूतमप्येनं प्राप्नुयां कथम् ॥
 तन्नास्त्युपायो वेतालसाधनादपरोऽत्र मे । इति निश्चित्य स ययौ रात्रौ पितृवनं ततः ॥

हूय तरोर्मूले वेतालं नृकलेवरे । पूजयित्वाकरोत्तस्य नृमांसशलितर्पणम् ॥	२३८
प्यन्तं च वेतालं तमन्यानयनासहम् । तर्पयिष्यन्स्वमांसानि च्छेत्तुमारभते स्म सः ॥	२३९
पं तं स वेतालो महासत्त्वमभाषत । सत्त्वेनानेन तुष्टोऽस्मि तव मा साहसं कृथाः ॥	२४०
इ किमभिप्रेतं तव यत्साधयामि ते । इत्युक्तवन्तं वेतालं स वीरः प्रत्युवाच तम् ॥	२४१
स्तवञ्चक्रो यत्र जालपादो ब्रती स्थितः । विद्याधरनिवासं तं नय तन्निग्रहाय माम् ॥	२४२
युक्तवता तेन वेतालेन स तत्क्षणात् । स्कन्धेऽधिरोप्य नभसा निन्ये वैद्याधरं पदम् ॥	२४३
पश्यच्च तं जालपादं प्रासादवर्तिनम् । स विद्याधरराजत्वद्वं रत्नासनस्थितम् ॥	२४४
एयन्तं तामेव लब्धविद्याधरीपदाम् । विद्युत्प्रभामनिच्छन्ती भार्यात्वे तत्तदुक्तिभिः ॥	२४५
। च सवेतालोऽप्यभ्यधावत्स तं युवा । हृष्यद्विद्युत्प्रभानेत्रचकोरामृतचन्द्रमाः ॥	२४६
पादोऽपि सोऽकस्मात्तं दृष्ट्वांगतं तथा । वित्रासाद्ब्रह्मनिस्त्रिशो निपपातासनाद्भुवि ॥	२४७
त्तोऽपि तत्खड्गं स लब्ध्वाप्यवधीन्न तम् । रिपुष्वपि हि भीतेषु सानुकम्पा महाशयाः ॥	२४८
।सन्तं च वेतालं तं जगाद स वारयन् । पाखण्डिना किमेतेन कृपणेन हतेन नः ॥	२४९
यतां भुवि नीत्वायं तस्मात्स्वनिलये त्वया । आस्तां तत्रैव भूयोऽपि पापः कापालिको वरम् ॥	२५०
वं वदतस्तस्य देवदत्तस्य तत्क्षणम् । दिवोऽवतीर्य शर्वाणी देवी प्रत्यक्षतां ययौ ॥	२५१
नगाद च तं प्रह्वं पुत्र तुष्टास्मि तेऽधुना । अनन्यसदृशेनेह सत्त्वोत्कर्षेण संप्रति ॥	२५२
ग्राधरराजत्वं मया दत्तमिहैव ते । इत्युक्त्वार्पितविद्या सा देवी सद्यस्तिरोऽभवत् ॥	२५३
पादश्च नीत्वैव वेतालेन स भूतले । विभ्रष्टसिद्धिर्निदधे नाधर्मश्चिरमृद्भये ॥	२५४
त्तोऽपि सहितः स विद्युत्प्रभया तथा । विद्याधराधिराज्यं तत्प्राप्य तत्र व्यजृम्भत ॥	२५५
व्याय कथां पत्ये शक्तिदेवाय सत्करा । सा बिन्दुरेखा भूयस्तं बभाषे मृदुभाषिणी ॥	२५६
।शि भवन्त्येव कार्याणि तदिदं मम । बिन्दुमत्युदितं गर्भं मुक्तशोकं विपाटय ॥	२५७
। बिन्दुरेखायां वदन्त्यां पापशङ्किते । शक्तिदेवे च गगनादुदभूत्तत्र भारती ॥	२५८
शक्तिदेव निःशङ्कं गर्भोऽस्याः कृष्यतां त्वया । कण्ठे मुष्ट्या गृहीतो हि खड्गोऽसौ ते भविष्यति ॥	२५९
दिव्यां गिरं श्रुत्वा पाटितोदरमाशु सः । गर्भं तस्याः समाकृष्य पाणिना कण्ठतोऽग्रहीत् ॥	२६०
।मात्रो जज्ञे च स खड्गस्तस्य हस्तगः । आकृष्टः सत्त्वतः सिद्धेः केशपाश इवायतः ॥	२६१
विद्याधरः क्षिप्रात्स विप्रः समजायत । बिन्दुरेखा च तत्कालमदर्शनमियाय सा ॥	२६२
। च स गत्वैव दाशपुत्र्यै न्यवेदयत् । बिन्दुमत्यै द्वितीयस्यै पर्यै सर्वे तथाविधः ॥	२६३
।माह वयं नाथ विद्याधरपतेः सुताः । तिस्रो भगिन्यः कनकपुरीतः शापतश्च्युता ॥	२६४
कनकरेखा सा वर्धमानपुरे त्वया । यस्या दृष्टः स शापान्तः सा च तां स्वां पुरीं गता ॥	२६५
न्तो हीदृशस्तस्या विचित्रो विधियोगतः । अहमेव तृतीया च शापान्तश्चाधुनैव मे ॥	२६६
चाद्यैव गन्तव्या नगरी सा निजा प्रिय । विद्याधरशरीराणि तत्रैवास्माकमासते ॥	२६७
प्रभा च भगिनी ज्यायसी हि स्थितात्र नः । तदायाहि त्वमप्याशु खड्गसिद्धिप्रभावतः ॥	२६८
दृस्मांश्चतस्रोऽपि भार्याः संप्राप्य चाधिकाः । वनस्थेनार्पिताः पित्रा पुरि राज्यं करिष्यसि ॥	२६९
इति निजपरमार्थमुक्तवत्या सममनया पुनरेव बिन्दुमत्या ।	
अथ कनकपुरीं स शक्तिदेवो गगनपथेन तथेति तां जगाम ॥	२७०
तस्यां च यानि योषिद्वृषूषि पर्यङ्कतल्पवर्तीनि ।	
निर्जीवितान्यपश्यत्पूर्वं त्रिषु मण्डपेषु दिव्यानि ॥	२७१
तानि यथावत्स्वात्मभिरनुप्रविष्टाः स कनकरेखाद्याः ।	
प्राप्तो भूयः प्रणता अद्राक्षीत्ता निजप्रियास्तिस्रः ॥	२७२

तां च चतुर्थीमैक्षत तज्ज्येष्ठां रचितमङ्गलां तत्र ।	
चन्द्रप्रभां पिबन्तीं चिरदर्शनसोत्कया दृष्ट्या ॥	२७३
स्वस्वनियोगव्यापृतपरिजनवनिताभिन्नन्दितागमनः ।	
वासगृहान्तः प्राप्तश्चन्द्रप्रभया तया जगदे ॥	२७४
या तत्र कनकरेखा राजसुता सुभग वर्धमानपुरे ।	
दृष्टा भवता सेयं भगिनी मे चन्द्ररेखाख्या ॥	२७५
या दाशाधिपुत्री बिन्दुमती प्रथममुत्थलद्वीपे ।	
परिणीताभूद्भवता शशिरेखा मत्स्वसा सेयम् ॥	२७६
या तदनु बिन्दुरेखा राजसुता तत्र दानवानीता ।	
भार्या च ते तदाभूच्छशिप्रभा सेयमनुजा मे ॥	२७७
तदिदानीमेहि कृतिन्नस्मत्पितुरन्तिकं सहास्माभिः ।	
तेन प्रत्ताञ्चैता द्रुतमखिलाः परिणयस्वास्मान् ॥	२७८
इति कुमुभशराज्ञासप्रगल्भं च तस्यां त्वरितमुदितवत्यामत्र चन्द्रप्रभायाम् ।	
अपि चतसृभिराभिः साकमेतत्पितुस्तन्निकटमनुवनान्तं शक्तिदेवो जगाम ॥	२७९
स च चरणनताभिस्ताभिरावेदितार्थो दुहितृभिरखिलाभिर्दिव्यवाक्प्रेरितश्च ।	
युगपदथ ददौ ताः शक्तिदेवाय तस्मै मुदितमतिरशेषास्तत्र विद्याधरेन्द्रः ॥	२८०
तदनु कनकपुर्यामृद्धमस्यां स्वराज्यं सपदि स विततार स्वाश्च विद्याः समस्ताः ।	
अपि च कृतिनमेनं शक्तिवेगं स्वनाम्ना व्यधित समुचितेन स्वेषु विद्याधरेषु ॥	२८१
अन्यो न जेष्यति भवन्तमतिप्रभावाद्दत्सेश्वरात्पुनरुद्देश्यति चक्रवर्ती ।	
युष्मासु योऽत्र नरवाहनदत्तनामा भावी विभुः स तव तस्य नतिं विदध्याः ॥	२८२
इत्युचिवांश्च विससर्ज महाप्रभावो विद्याधराधिपतिरात्मतपोवनात्तम् ।	
सत्कृत्य सप्रियतमं निजराजधानीं जामातरं स शशिखण्डपदाभिधानः ॥	२८३
अथ सोऽपि शक्तिवेगो राजा भूत्वा विवेश कनकपुरीम् ।	
स्वधूमिः सह गत्वा विद्याधरलोकवैजयन्तीं ताम् ॥	२८४
तस्यां तिष्ठन्कनकरचनाविस्फुरन्मन्दिरायामत्यौन्नत्यादिव पटुपतत्पिण्डतार्कप्रभायाम् ।	
वामाक्षीभिश्चतसृभिरसौ रत्नसोपानवापीहृद्योद्यानेष्वलभततरां निर्वृतिं प्रेयसीभिः ॥	२८५
इति कथयित्वा चरितं निजमेव विचित्रमेष तत्कालम् ।	
निजगाद शक्तिवेगो वाग्मी वत्सेश्वरं भूयः ॥	२८६
तं मां शशाङ्ककुलभूषण शक्तिवेगं जानीह्युपागतमिमं खलु वत्सराज ।	
उत्पन्नभाविनिजनूतनचक्रवर्तियुष्मत्सुताङ्घ्रियुगदर्शनसाभिलाषम् ॥	२८७
इत्थं मयेह मतुजेन सतापि लब्धा विद्याधराधिपतिता पुरजित्प्रसादात् ।	
गच्छामि चाहमधुना नृपते स्वधाम दृष्टः प्रभुर्भवतु भद्रमभङ्गुरं वः ॥	२८८
इत्युक्त्वा रचिताञ्जलौ च वदति प्राप्ताभ्यनुज्ञे तत-	
स्तस्मिन्नुत्पतिते मृगाङ्कमहसि द्यां शक्तिवेगे क्षणात् ।	
देवीभ्यां सहितः सवालतनयो वत्सेश्वरो मन्त्रिभिः	
साकं कामपि तत्र संमदमयीं भेजे तदानीं दशाम् ॥	२८९
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे चतुर्दारिकालम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।	

समाप्तोऽयं चतुर्दारिकालम्बकः पञ्चमः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

मदनमञ्जुका नाम षष्ठो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

तर्जयन्निव विघ्नौघान्नमितोन्नमितेन यः । मुहुर्विभाति शिरसा स पायाद्बो गजाननः ॥	१
नमः कामाय यद्वाणपातैरिव निरन्तरम् । भाति कण्टकितं शंभोरप्युमालिङ्गितं वपुः ॥	२
इत्यादिदिव्यचरितं कृत्वात्मानं किलान्यवत् । प्राप्तविद्याधरैश्वर्यो यदा मूलात्स्वयं जगौ ॥	३
नरवाहनदत्तोऽत्र सपत्नीकैर्महर्षिभिः । पृष्टः प्रसङ्गे कुत्रापि तदिदं शृणुताधुना ॥	४
अथ संवर्धमानोऽत्र पित्रा वत्सेश्वरेण सः । नरवाहनदत्तोऽभूच्चक्रान्ताष्टमवत्सरः ॥	५
विनीयमानो विद्यासु क्रीडन्नुपवनेषु च । सह मन्त्रिसुतैरासीद्राजपुत्रस्तदा च सः ॥	६
देवी वासवदत्ता च राज्ञी पद्मावती तथा । आस्तामेकतमस्त्रेहात्तदेकाग्रे दिवानिशम् ॥	७
आरोहद्गुणनग्रेण रेजे सद्देशजन्मना । शनैरापूर्यमाणेन वपुषा धनुषा च सः ॥	८
पिता वत्सेश्वरश्चास्य विवाहादिमनोरथैः । आसन्नफलसंपत्तिकान्तैः कालं तिनाय तम् ॥	९
अत्रान्तरे कथासंधौ यद्भूतनिशम्यताम् । आसीत्तक्षशिला नाम वितस्तापुलिने पुरी ॥	१०
तदम्भसि बभौ यस्याः प्रतिमा सौधसंततेः । पातालनगरीवाधस्तच्छोभालोकनागता ॥	११
तस्यां कलिङ्गदत्ताख्यो राजा परमसौगतः । अभूत्तारावरस्कीतजिनभक्ताखिलप्रजः ॥	१२
रंराज सा पुरी यस्य चैत्यरत्नैर्निरन्तरैः । मत्तुल्या नाम नास्तीति मदृष्टैरिवोदितैः ॥	१३
प्रजानां न परं चक्रे यः पितेवानुपालनम् । यावद्गुरुरिव ज्ञानमपि स्वयमुपादिशत् ॥	१४
तथा च तस्यां कोऽप्यासीन्नगर्यां सौगतो वणिक् । धनी वितस्तादत्ताख्यो भिक्षुपूजैकतत्परः ॥	१५
रत्नदत्ताभिधानश्च तस्याभूत्तनयो युवा । स च तं पितरं शश्वत्पाप इत्याजुगुप्तत ॥	१६
पुत्रं निन्दसि कस्मान्मामिति पित्रा च तेन सः । पृच्छयमानो वणिक्पुत्रः साभ्यसूयमभाषत ॥	१७
तात त्यक्तत्रयीधर्मस्त्वमधर्मं निषेवसे । यद्वाह्णान्परित्यज्य श्रमणाञ्छश्वदर्चसि ॥	१८
स्नानादियन्नगाहीनाः स्वकालाशनलोलुपाः । अपास्तसशिखाशेषकेशकौपीनसुस्थिताः ॥	१९
विहारास्पदलोभाय सर्वेऽप्यधमजातयः । यमाश्रयन्ति किं तेन सौगतेन नयेन ते ॥	२०
तच्छ्रुत्वा स वणिक्प्राह न धर्मस्यैकरूपता । अन्यो लोकोत्तरः पुत्र धर्मोऽन्यः सार्वलौकिकः ॥	२१
ब्राह्मण्यमपि तत्प्राहुर्घेद्रागादिविवर्जनम् । सत्यं दया च भूतेषु न मृषा जातिविग्रहः ॥	२२
किं च दर्शनमेतत्त्वं सर्वसत्त्वाभयप्रदम् । प्रायः पुरुषदोषेण न दूषयितुमर्हसि ॥	२३
उपकारस्य धर्मत्वे विवादो नास्ति कस्यचित् । भूतेष्वभयदानेन नान्या चोपकृतिर्मम ॥	२४
तदहिंसाप्रधानेऽस्मिन्वत्स मोक्षप्रदायिनि । दर्शनेऽतिरतिश्रेण्मे तद्धर्मो ममात्र कः ॥	२५

इति तेनोदितः पित्रा वणिकपुत्रः प्रसह्य सः । न तथा प्रतिपेदे तन्निनिन्दाभ्यधिकं पुनः ॥	२६
ततः स तत्पिता खेदाद्रत्वा धर्मानुशासितुः । राज्ञः कलिङ्गदत्तस्य पुरतः सर्वमब्रवीत् ॥	२७
सोऽपि राजा तमास्थाने युक्त्यानाय्य वणिकसुतम् । मृषारचितकोपः सन्नेवं क्षत्तारमादिशत् ॥	२८
श्रुतं मया वणिकपुत्रः पापोऽयमतिदुष्कृती । निर्विचारं तदेषोऽद्य हन्यतां देशदूषकः ॥	२९
इत्युचिवांस्ततः पित्रा कृतविज्ञापनः किल । नृपतिर्धर्मचर्यार्थं द्वौ मासौ वधनिग्रहम् ॥	३०
संविधार्थं तदन्ते च पुनरानयनाय सः । तस्यैव तत्पितुर्हस्ते न्यस्तवांस्तं वणिकसुतम् ॥	३१
सोऽपि पित्रा गृहं नीतो वणिकपुत्रो भयाकुलः । किं मयापकृतं राज्ञो भवेदिति विचिन्तयन् ॥	३२
अकारणं द्विमासान्ते मरणं भावि भावयन् । अनिद्रोऽपचिताहारकान्तस्तस्यौ दिवानिशम् ॥	३३
ततो मासद्वये याते राजाग्रे कृशपाण्डुरः । पुनः स्वपित्रा तेनासौ वणिकसूनुरनीयत ॥	३४
राजा तं च तथाभूतं वीक्ष्यापन्नमभाषत । किमीदृक् त्वं कृशीभूतः किं रुद्धं ते मयाशनम् ॥	३५
तच्छ्रुत्वा स वणिकपुत्रो राजानं तमभाषत । आत्मापि विस्मृतो भीत्या मम का त्वशने कथा ॥	३६
युष्मदादिष्टनिधनश्रवणात्प्रभृति प्रभो । मृत्युमायान्तमायान्तमन्वहं चिन्तयाम्यहम् ॥	३७
इत्युक्तवन्तं तं राजा स वणिकपुत्रमब्रवीत् । बोधितोऽसि मया वत्स युक्त्या प्राणभयं स्वतः ॥	३८
ईदृगेव हि सर्वस्य जन्तोर्मृत्युभयं भवेत् । तद्रक्षणोपकाराच्च धर्मः कोऽभ्यधिको वद ॥	३९
तदेतत्तव धर्माय मुमुक्षायै च दर्शितम् । मृत्युभीतो हि यतते नरो मोक्षाय बुद्धिमान् ॥	४०
अतो न गर्हणीयोऽयमेतद्धर्मा पिता त्वया । इति राजवचः श्रुत्वा प्रह्वोऽवादीद्वणिकसुतः ॥	४१
धर्मोपदेशाद्देवेन कृती तावदहं कृतः । मोक्षायैच्छा प्रजाता मे तमप्युपदिश प्रभो ॥	४२
तच्छ्रुत्वा तं वणिकपुत्रं प्राप्ते तत्र पुरोत्सवे । तैलपूर्णं करे पात्रं दत्त्वा राजा जगाद सः ॥	४३
इदं पात्रं गृहीत्वा त्वमेहि भ्रान्त्वा पुरीमिमाम् । तैलविन्दुनिपातश्च रक्षणीयस्त्वया सुत ॥	४४
निपतिष्यति यद्येकसैलविन्दुरितस्तव । सद्यो निपातयिष्यन्ति त्वामेते पुरुषास्ततः ॥	४५
एवं किलोक्त्वा व्यसृजत्तं भ्रमाय वणिकसुतम् । उखातखङ्गान्पुरुषान्दत्त्वा पश्चात्स भूपतिः ॥	४६
वणिकपुत्रोऽपि स भयाद्रक्षंसैललवच्युतिम् । पुरीं तामभितो भ्रान्त्वा कृच्छ्रादागावृपान्तिकम् ॥	४७
नृपोऽप्यगलितानीततैलं दृष्ट्वा तमभ्यधात् । कश्चित्पुरभ्रमेऽप्यद्य दृष्टोऽत्र भ्रमता त्वया ॥	४८
तच्छ्रुत्वा स वणिकपुत्रः प्रोवाच रचिताञ्जलिः । यत्सत्यं न मया देव दृष्टं किञ्चिन्न च श्रुतम् ॥	४९
अहं ह्येकावधानेन तैललेशपरिच्युतिम् । खङ्गपातभयाद्रक्षस्तदानीमभ्रमं पुरीम् ॥	५०
एवं वणिकसुतेनोक्ते स राजा निजगाद तम् । दृश्यतैलैकचित्तेन न त्वया किञ्चिदीक्षितम् ॥	५१
तत्तेनैवावधानेन परानुध्यानमाचर । एकाग्रो हि बहिर्वृत्तिनिवृत्तस्तत्त्वमीक्षते ॥	५२
दृष्टतत्त्वश्च न पुनः कर्मजालेन बध्यते । एष मोक्षोपदेशस्ते संक्षेपात्कथितो मया ॥	५३
इत्युक्त्वा प्रहितो राज्ञा पतित्वा तस्य पादयोः । कृतार्थः स वणिकपुत्रो दृष्टः पितृगृहं ययौ ॥	५४
एवं कलिङ्गदत्तस्य प्रजास्तस्यानुशासतः । तारादत्ताभिधानाभूद्राज्ञी राज्ञः कुलोचिता ॥	५५
यया स राजा शुशुभे रीतिमत्या सुवृत्तया । नानादृष्टान्तरसिको भारत्या सुकविर्यथा ॥	५६
या प्रकाशगुणश्लाघ्या ज्योत्स्नेव शशलक्ष्मणः । तस्यामृतमयस्याभूदविभिन्नैव भूपतेः ॥	५७
तया देव्या समं तत्र सुखिनस्तस्य तिष्ठतः । नृपस्य जग्मुर्दिवसाः शक्येव दिवि वज्रिणः ॥	५८
अत्रान्तरे किलैतस्मिन्कथासंधौ शतक्रतोः । कुतोऽपि हेतोस्त्रिदिवे वर्तते स्म महोत्सवः ॥	५९
तत्राप्सरःसु सर्वासु नर्तितुं मिलितास्वपि । एका सुरभिदत्ताख्या नादृश्यत वराप्सराः ॥	६०
प्रणिधानात्ततः शक्रस्तां ददर्श रहःस्थिताम् । विद्याधरेण केनापि सहितां नन्दनान्तरे ॥	६१
तद्दृष्ट्वा जातकोपोऽन्तः स वृत्रारिरचिन्तयत् । अहो एतौ दुराचारौ मदनान्धावुभावपि ॥	६२
एका यदाचरत्येव विस्मृत्यास्मान्स्वतन्नवत् । करोत्यविनयं चान्यो देवभूमौ प्रविश्य यत् ॥	६३
अथवास्य वराकस्य दोषो विद्याधरस्य कः । आकृष्टो हि वशीकृत्य रूपेणायमिहानया ॥	६४

कान्तयान्तः किलापूर्णतुङ्गस्तनतटान्तया । लावण्याम्बुतरङ्गिण्या हृतः स्यादात्मनः प्रभुः ॥	६५
चुक्षुभे किं न शर्वोऽपि पुरा दृष्ट्वा तिलोत्तमाम् । धात्रा गृहीत्वा रचितामुत्तमेभ्यस्तिलं तिलम् ॥	६६
तपश्च मेनकां दृष्ट्वा विश्वामित्रो न किं जहौ । शर्मिष्ठीरूपलोभाच्च ययातिर्नातवाञ्जराम् ॥	६७
अतो विद्याधरयुवा नैवायमपराध्यति । त्रिजगत्क्षोभशक्तेन रूपेणाप्सरसा हृतः ॥	६८
इयं तु स्वर्धूः पापा हीनासक्तापराधिनी । प्रवेशितः सुरान्हित्वा ययायमिह नन्दने ॥	६९
इत्यालोच्य विमुच्यैर्न विद्याधरकुमारकम् । अहल्याकामुकः सोऽस्यै शापमप्सरसे ददौ ॥	७०
पापे प्रयाहि मानुष्यं प्राप्य चायोनिजां सुताम् । दिव्यं कृत्वा च कर्तव्यमेष्यसि यामिमामिति ॥	७१
अत्रान्तरे च सा तस्य राज्ञस्तक्षशिलापुरि । राज्ञी कलिङ्गदत्तस्य तारादत्ता यथावृत्तम् ॥	७२
तस्याः सुरभिदत्ता सा शक्रशापच्युताप्सराः । संबभूवोदरे देव्या देहसौन्दर्यदायिनी ॥	७३
तदा च नभसो भ्रष्टां ज्वालां देवी ददर्श सा । तारादत्ता किल स्वप्ने प्रविशन्तीं निजोदरे ॥	७४
प्रातश्चावर्णयत्स्वप्नं भर्त्रे तं सा सविस्मया । राज्ञे कलिङ्गदत्ताय सोऽपि प्रीतो जगाद ताम् ॥	७५
देवि दिव्याः पतन्त्येव शापान्मानुष्ययोनिषु । तज्जाने देवजातीयः कोऽपि गर्भे तवार्पितः ॥	७६
विचित्रसदसत्कर्मनिबद्धाः संचरन्ति हि । जन्तवस्त्रिजगत्स्मिञ्शुभाशुभफलाप्तये ॥	७७
इत्युक्त्वा भूभृता राज्ञी सा प्रसङ्गादुवाच तम् । सत्यं कर्मैव बलवद्भोगदायि शुभाशुभम् ॥	७८
तथा चेदमुपोद्घातं श्रुतं वच्म्यत्र ते शृणु । अभवद्दर्भदत्ताख्यः कोशलाधिपतिर्नृपः ॥	७९
नागश्रीरिति तस्यासीद्राज्ञी या पतिदेवता । भूमावरुन्धती ख्याता रुन्धत्यपि सतीधुरम् ॥	८०
काले गच्छति तस्यां च देव्यां तस्य च भूपतेः । अहमेषा समुत्पन्ना दुहिताहितसूदन ॥	८१
ततो मय्यतिवालायां देव सा जननी मम । अकस्मात्पूर्वजातिं स्वां स्मृत्वा स्वपतिमब्रवीत् ॥	८२
राजन्नकाण्ड एवाद्य पूर्वजन्म स्मृतं मया । अप्रीत्यै तदनाख्यातमाख्यातं मृतये च मे ॥	८३
अशङ्कितं स्मृता जातिः स्यादाख्यातैव मृतये । इति ह्याहुरतो देव मय्यतीव विषादिता ॥	८४
इत्युक्तः स तथा पत्न्या राजा तां प्रत्यभाषत । प्रिये मयापि प्राग्जन्म त्वयेव सहसा स्मृतम् ॥	८५
तान्ममाचक्ष्व तावत्त्वं कथयिष्याम्यहं च ते । यदस्तु कोऽन्यथा कर्तुं शक्तो हि भवितव्यताम् ॥	८६
इति सा प्रेरिता तेन भर्त्रा राज्ञी जगाद तम् । निर्बन्धो यदि ते राजञ्शृणु तर्हि वदाम्यहम् ॥	८७
इहैव देशे विप्रस्य माधवाख्यस्य कस्यचित् । गृहेऽहमभवं दासी सुवृत्ता पूर्वजन्मनि ॥	८८
देवदासाभिधानश्च पतिरत्र ममाभवत् । कस्याप्येकस्य वणिजः साधुः कर्मकरो गृहे ॥	८९
तावावामवसावात्र कृत्वा गेहं निजोचितम् । स्वस्वस्वामिगृहानीतपक्वान्नकृतवर्तनौ ॥	९०
वारिधानी च कुम्भश्च मार्जनी मञ्चकस्तथा । अहं च मत्पतिश्चेति युग्मत्रितयमेव नौ ॥	९१
अकलिप्रसरे गेहे संतोषः सुखिनोरभूत् । देवपित्रतिथिप्रत्तशेषं प्रमितमश्रतोः ॥	९२
एकैकतोऽधिकं किञ्चिदाच्छादनमप्यभूत् । सुदुर्गताय कस्मैचित्तदावाभ्यामदीयत ॥	९३
अथात्रोदभवत्तीव्रो दुर्भिक्षस्तेन चावयोः । भृत्यन्नमन्वहं प्राप्यमल्पमल्पमुपानमत् ॥	९४
ततः क्षुत्क्षामवपुषोः शनैर्नाववसीदतोः । कदाचिदागादाहारकाले ह्यान्तोऽतिथिर्द्विजः ॥	९५
तस्मै निःशेषमावाभ्यां द्वाभ्यामपि निजाशनम् । प्राणसंशयकालेऽपि दत्तं यावच्च यच्च तत् ॥	९६
भुक्त्वा तस्मिन्गते प्राणा भर्तारं मे तमत्यजन् । अर्थिन्यस्यादरो नास्मास्विति मन्युवशादिव ॥	९७
ततश्चाहं समाधाय पत्ये समुचितां चिताम् । आरूढा चावरूढश्च विपद्दारो ममात्मनः ॥	९८
अथ राजगृहे जाता जाताहं महिषी तव । अचिन्त्यं हि फलं सूते सद्यः सुकृतपादपः ॥	९९
इत्युक्तः स तथा राज्ञा धर्मदत्तो नृपोऽब्रवीत् । एहि प्रिये स एवाहं पूर्वजन्मपतिस्तव ॥	१००
वणिक्कर्मकरोऽभूवं देवदासोऽहमेव सः । एतदेव मयाप्यद्य प्राक्तनं जन्म हि स्मृतम् ॥	१०१
इत्युक्त्वा स्वान्यभिज्ञानान्युदीर्य स तथा सह । देव्या विषण्णो हृष्टश्च राजा सद्यो दिवं गतः ॥	१०२
एवं तयोश्च मत्पित्रोर्लोकान्तरमुपेयुषोः । मातुः स्वसा वर्धयितुं मामनैषीन्निजं गृहम् ॥	१०३

कन्यायां मयि चाभ्यागादेकस्तत्रातिथिर्मुनिः । मातृस्वसा च मां तस्य शुश्रूषायै समादिशत् ॥ १
 स च कुन्त्येव दुर्वासा यत्नेनाराधितो मया । तद्वराच्च मया प्राप्तो धार्मिकस्त्वं पतिः प्रभो ॥ १
 एवं भवन्ति भद्राणि धर्मादेव यदादरात् । पितृभ्यां सह संप्राप्य राज्यं जातिरपि स्मृता ॥ १
 एतत्स तारादत्ताया देव्याः श्रुत्वा वचो नृपः । कलिङ्गदत्तो धर्मैकसादरो निजगाद् ताम् ॥ १
 सत्यं सम्यक्कृतोऽल्पोऽपि धर्मो भूरिफलो भवेत् । तथा च प्राक्तनीं देवि सप्तद्विजकथां शृणु ॥ १
 कुण्डिनाख्ये पुरे पूर्वमुपाध्यायस्य कस्यचित् । ब्राह्मणस्याभवत्किश्याः सप्त ब्राह्मणपुत्रकाः ॥ १
 स तांकिश्यानुपाध्यायो धेनुं दुर्भिक्षदोषतः । गोमतः श्वशुरादेकां याचितुं प्राहिणोत्ततः ॥ १
 ते च गत्वान्यदेशस्थं दुर्भिक्षक्षामकुक्षयः । तं तद्विरा तच्छृशुरं तच्छिष्या गां ययाचिरे ॥ १
 सोऽपि वृत्तिकरीमेकां धेनुं तेभ्यः समर्पयत् । कृपणः क्षुधितेभ्योऽपि न तु तेभ्योऽशनं ददौ ॥ १
 ततस्ते तां गृहीत्वा गामायान्तोऽर्धपथे क्षुधा । उद्गाढपीडिताः क्लान्ता निपेतुर्धरणीतले ॥ १
 उपाध्यायगृहं दूरं दूरे चापद्रता वयम् । दुर्लभं सर्वतश्चान्नं तत्प्राणैर्गतमेव नः ॥ १
 एवं च धेनुरप्येषा निस्तोयवनमानुषे । अरण्येऽस्मिन्निवपन्नैव गुर्वर्थोऽल्पोऽपि कस्ततः ॥ १
 तदस्याः पिशितैः प्राणान्संधार्यांश्च गुरूनपि । संभावयामस्तच्छेषैरापत्कालो हि वर्तते ॥ १
 इति संमन्त्र्य सप्तापि जघ्नुः सब्रह्मचारिणः । शास्त्रोक्तविधिना धेनुं तां पशुकृत्य तत्र ते ॥ १
 इष्ट्वा देवान्पितृभ्युक्त्वा तन्मांसं विधिवच्च तत् । जगमुरादाय तच्छेषमुपाध्यायस्य चान्तिकम् ॥ १
 तस्मै प्रणम्य सर्वे ते शंसुस्तद्यथा कृतम् । स तेभ्यः सापराधेभ्योऽप्यतुष्यत्सत्यभाषणात् ॥ १
 दिनैः सप्तापि दुर्भिक्षदोषान्ते च विपेदिरे । जातिस्मराश्च भूयोऽपि तेन सत्येन जज्ञिरे ॥ १
 इत्थं फलति शुद्धेन सिक्तं संकल्पवारिणा । पुण्यबीजमपि स्वल्पं पुंसां कृषिकृतामिव ॥ १
 तदेव दूषितं देवि दुष्टसंकल्पपाथसा । फलत्यनिष्टमत्रेदं वचन्यन्यदपि तच्छृणु ॥ १
 गङ्गायां तुल्यकालौ द्वौ तपस्यनशने जनौ । एको विप्रो द्वितीयश्च चण्डालस्तथतुः पुरा ॥ १
 तयोर्विप्रः क्षुधाक्रान्तो निषादान्वीक्ष्य तत्रगान् । मत्स्यानादाय भुञ्जानानेवं मूढो व्यचिन्तयत् ॥ १
 अहो दास्याः सुता एते धन्या जगति धीवरः । ये यथाकाममश्नन्ति प्रत्यहं शफरामिषम् ॥ १
 द्वितीयस्तु स चाण्डालो दृष्ट्वा तानेव धीवरान् । अचिन्तयद्विगस्त्वेतान्क्रव्यादान्प्राणिघातिनः ॥ १
 तत्किमेवं स्थितस्येह दृष्ट्वैरेषां मुखैर्मम । इति संमील्य नेत्रे स तत्रासीत्स्वात्मनि स्थितः ॥ १
 क्रमाच्चानशनेनोभौ विपन्नौ तौ द्विजान्त्यजौ । द्विजस्तत्र श्वभिर्भुक्तः शीर्णो गङ्गाजलेऽन्त्यजः ॥ १
 ततोऽकृतात्मा कैवर्तकुल एवात्र स द्विजः । अभ्यजायत तीर्थस्य गुणाज्जातिस्मरस्त्वभूत् ॥ १
 चण्डालोऽपि स तत्रैव गङ्गातीरे महीभुजः । गृहे जातिस्मरो जज्ञे धीरोऽनुपहृतात्मकः ॥ १
 जातयोश्च तयोरेवं प्राग्जन्म स्मरतोर्द्वयोः । एकोऽनुतेपे दाशः सन्राजा सन्मुमुदेऽपरः ॥ १
 इति धर्मतरोर्मूलमशुद्धं यस्य मानसम् । शुद्धं यस्य च तद्रूपं फलं तस्य न संशयः ॥ १
 इत्येतदुक्त्वा देवीं तां तारादत्तां स भूषतिः । कलिङ्गदत्तः पुनरप्युवाचैनां प्रसङ्गतः ॥ १
 भक्तिं सत्त्वाधिकं कर्म देवि यन्नाम यादृशम् । फलाय तद्यतः सत्त्वमनुधावन्ति संपदः ॥ १
 तथा च कथयाम्यत्र शृणु चित्रामिमां कथाम् । अस्तीह भुवनख्यातावन्तीषूजयिनी पुरी ॥ १
 राजते सिंहातहस्यैर्या मह्यकालनिवासभूः । तत्सेवारसंप्राप्तकैलासशिखरैरिव ॥ १
 सच्चक्रवर्तिपानैतीयः प्रविशद्वाहिनीशतः । यदाभोगोऽब्धिगम्भीरः सपक्षक्षमाभृदाश्रितः ॥ १
 तस्यां विक्रमासिंहात् ज्ञो बभूवान्वर्थयाख्यया । राजा वैरिभृगा यस्य नैवासन्संमुखाः क्वचित् ॥ १
 स च निष्प्रतिपक्षत्वादलङ्घ्यसमरोत्सवः । अस्त्रेषु बाहुवीर्ये च सावज्ञोऽन्तरतप्यत ॥ १
 अथ सोऽमरगुप्तेन तदभिप्रायवर्दिना । कथान्तरे प्रसङ्गेन मन्त्रिणा जगदे नृपः ॥ १
 देवदोर्दण्डदर्पेण शस्त्रविद्यामदेन ह्यच । आशंसतामपि रिपून्राज्ञां दोषो न दुर्लभः ॥ १
 तथा च पूर्वं बाणेन युद्धयोग्यमभिरिं हरः । दर्पाद्भुजसहस्रस्य तावदाराध्य याचितः ॥ १

यावत्प्राप्ततथाभूततद्वरः स सुरारिणा । देवेन वैरिणा संख्ये लूनबाहुवनः कृतः ॥	१४३
तस्मात्त्वयापि कर्तव्यो नासंतोषो युधं विना । काङ्क्षणीयो न चानिष्टो विपक्षोऽपि कदाचन ॥	१४४
शस्त्रशिक्षा स्ववीर्यं च दर्शनीयं तवेह चेत् । योग्यभूमावटव्यां तन्मृगयायां च दर्शय ॥	१४५
राज्ञां चाखेटकमपि व्यायामादिकृते मतम् । युद्धाध्वनि न शस्यन्ते राजानो ह्यकृतश्रमाः ॥	१४६
आरण्याश्च मृगा दुष्टाः शून्यामिच्छन्ति मेदिनीम् । तेन ते नृपतेर्वध्या इत्यप्याखेटमिष्यते ॥	१४७
न चाति ते निषेव्यन्ते तत्सेवाव्यसनेन हि । गता नृपतयः पूर्वमपि पाण्ड्यादयः क्षयम् ॥	१४८
इत्युक्तोऽमरगुप्तेन मन्त्रिणा स सुमेधसा । राजा विक्रमसिंहोऽत्र तथेति तदमन्यत ॥	१४९
अन्येषुश्चाश्वपादातसारमेयमयी भुवम् । विचित्रवागुरोच्छायमयीश्च सकला दिशः ॥	१५०
सहर्षमृगयुग्रामनिनादमयमम्बरम् । कुर्वन्स मृगयाहेतोर्नगर्या निर्ययौ नृपः ॥	१५१
निर्गच्छन्गजपृष्ठस्थो बाह्ये शून्ये सुरालये । पुरुषौ द्वावपश्यच्च विजने सहितस्थितौ ॥	१५२
स्वैरं मन्त्रयमाणौ च मिथः किमपि तावुभौ । दूरात्स तर्कयन्राजा जगाम मृगयावनम् ॥	१५३
तत्र प्रोत्खातखड्गेषु वृद्धव्याघ्रेषु च व्यधात् । तोषं स सिंहनादेषु भूभागेषु नगेषु च ॥	१५४
तां स विक्रमवीजामैर्महीं तस्तार मौक्तिकैः । सिंहानां हस्तिहन्तृणां निहतानां नखच्युतैः ॥	१५५
तिर्यञ्चस्तिर्यगोवास्य पेतुर्वक्रप्लुता मृगाः । लघु निर्भिद्य तानपूर्वं हर्षं प्रापद्वक्रगः ॥	१५६
कृताखेटश्च सुचिरं राजासौ श्रान्तसेवकः । आगाच्छिथिलितज्येन चापेनोजयिनीं पुनः ॥	१५७
तस्यां देवकुले तस्मिन्स्तावत्कालं तथैव तौ । स्थितौ ददर्श पुरुषौ निर्गच्छन्त्यौ स दृष्टवान् ॥	१५८
कावेतौ मन्त्रयेते च किंस्विदेवमियच्चिरम् । नूनं चाराविमौ दीर्घरहस्यालापसेविनौ ॥	१५९
इत्यालोच्य प्रतीहारं विस्मयानाययत्स तौ । पुरुषौ द्वावपश्यन् राजा बद्धौ चकार च ॥	१६०
द्वितीयेऽहनि चास्थानं तावानायय स पृष्टवान् । कौ युवां सुचिरं कश्च मन्त्रस्तावान्स वामिति ॥	१६१
ततस्तयोः स्वयं राज्ञा तत्र पर्यनुयुक्तयोः । याचिताभययोरेको युवा वक्तुं प्रचक्रमे ॥	१६२
श्रूयतां वर्णयाम्येतद्यथावदधुना प्रभो । अभूत्करभको नाम विप्रोऽस्याभेव वः पुरि ॥	१६३
तस्य प्रवीरपुत्रेच्छाकृताभ्याराधनोद्भवः । अहमेष महाराज वेदविद्याविदः सुतः ॥	१६४
तस्मिन्श्च भार्यानुगते पितरि स्वर्गते शिशुः । अधीतविद्योऽप्यानाध्यात्स्वमार्गं त्यक्तवानहम् ॥	१६५
प्रवृत्तश्चाभवं द्यूतं शस्त्रविद्याश्च सेवितुम् । कस्य नोच्छृङ्खलं बाल्यं गुरुशासनवर्जितम् ॥	१६६
तेन क्रमेण चोत्तीर्णे शैशवे जातदोर्मदः । अटवीमेकदा बाणानहं क्षेप्तुं गतोऽभवम् ॥	१६७
तावत्तेन पथा चैका नगर्या निर्गता वधूः । आगात्कर्णारिथारूढा जन्यैर्वहुभिरन्विता ॥	१६८
अकस्माच्च तदैवात्र करी त्रोटितशृङ्खलः । कुतोऽप्यागस्य तामेव वधूमभ्यापतन्मदात् ॥	१६९
तद्भयेन च सर्वेऽपि त्यक्त्वा तामनुयायिनः । तद्भर्त्रापि सह क्लीबाः पलाय्येतस्ततो गताः ॥	१७०
तद्दृष्ट्वा सहसैवाहं ससंभ्रममचिन्तयम् । हा कथं कातरैरेभिस्यक्तैकेयं तपस्विनी ॥	१७१
तदहं वारणादस्माद्रक्षाम्यशरणामिमाम् । आपन्नत्राणविकलैः किं प्राणैः पौरुषेण वा ॥	१७२
इत्यहं मुक्तनादस्तं गजेन्द्रं प्रति धावितः । गजोऽपि तां स्त्रियं हित्वा स मामेवाभ्यदुद्रुवत् ॥	१७३
ततोऽहं भीतया नार्या वीक्ष्यमाणस्तया नदन् । पलायमानश्च गजं तं दूरमपकृष्टवान् ॥	१७४
क्रमात्पन्नघनां भग्नां प्राप्य शाखां महातरोः । आत्मानं च तथाच्छाद्य तरुमध्यमगामहम् ॥	१७५
तत्राग्रे स्थापयित्वा तां शाखां तिर्यक्सुलाघवात् । पलायितोऽहं हस्ती च स तां शाखामचूर्णयत् ॥	१७६
ततोऽहं योषितस्तस्याः समीपमगमं द्रुतम् । शरीरकुशलं चैतामपृच्छमिह भीषिताम् ॥	१७७
सापि मां वीक्ष्य दुःखार्ता सहर्षा चावदत्तदा । किं मे कुशलमेतस्मै दत्ता कापुरुषाय या ॥	१७८
ईदृशे संकटे यो मां त्यक्त्वा कापि गतः प्रभो । एतत्तु कुशलं यत्त्वमक्षतः पुनरीक्षितः ॥	१७९
तन्मे स कतमो भर्ता त्वमिदानीं पतिर्भम । येनात्मनिरपेक्षेण हृता मृत्युमुखादहम् ॥	१८०
स चैष दृश्यते भूलैः सहागच्छन्पतिर्भम । अतः स्वैरं त्वमस्माकं पश्चादागच्छ सांप्रतम् ॥	१८१

लब्धेऽन्तरे हि मिलिता यास्यामो यत्रकुत्रचित् । एवं तयोक्तस्तदहं तथेति प्रतिपन्नवान् ॥	१८२
सुरूपाप्यर्पितात्मापि परस्त्रीयं किमेतया । इति धैर्यस्य मार्गोऽयं न तारुण्यस्य सङ्गिनः ॥	१८३
क्षणादेव च सा भर्त्रा बाला संभाविता सती । तेन साकं सभृत्येन गन्तुं प्रावर्तत क्रमात् ॥	१८४
अहं च गुप्ततद्वत्तपाथेयः परवर्त्मना । पञ्चदलक्षितस्तस्य दूरमध्वानमभ्यगाम् ॥	१८५
सा च हस्तिभयभ्रष्टभङ्गाङ्गजनितां रुजम् । पथि मिथ्या वदन्ती तं पतिं स्पर्शेऽप्यवर्जयत् ॥	१८६
कस्य रक्तोन्मुखी गाढरूढान्तर्विषदुःसहा । तिष्ठेदनपकृत्य स्त्री भुजगीव विकारिता ॥	१८७
क्रमाच्च लोहनगरं प्राप्ताः स्मस्ते पुरं वयम् । वणिज्याजीविनो यत्र भर्तुस्तस्या गृहं स्त्रियाः ॥	१८८
स्थिताः स्मस्तदहश्चात्र सर्वे बाह्ये सुरालये । तत्र संमिलितश्रेष्ठ द्वितीयो ब्राह्मणः सखा ॥	१८९
नवेऽपि दर्शनेऽन्योन्यमाश्वासः समभूच्च नौ । चित्तं जानाति जन्तूनां प्रेम जन्मान्तरार्जितम् ॥	१९०
ततो रहस्यमात्मीयं सर्वमस्मै मयोदितम् । तद्दुःखैव तदा स्वैरं मामेवमयमब्रवीत् ॥	१९१
तूष्णीं भवास्त्युपायोऽत्र यत्कृते त्वमिहागतः । एतस्या भर्तृभगिनी विद्यतेऽत्र वणिकिस्त्रियाः ॥	१९२
गृहीतार्था मया साकमितः सा गन्तुमुद्यता । तत्करिष्ये तदीयेन साहाय्येन तवेप्सितम् ॥	१९३
इत्युक्त्वा मामयं विप्रो गत्वा तस्यास्तदा रहः । वणिग्वधू ननन्दुस्तद्यथावस्तु न्यवेदयत् ॥	१९४
अन्येषुः कृतसंविच्च सा ननन्दा समेत्य ताम् । प्रावेशयद्भ्रातृजायां तत्र देवगृहान्तरे ॥	१९५
तत्रान्तः स्थितयोर्नौ च मध्यादेतं तदैव सा । मित्रं मे भ्रातृजायायास्तस्या वेषमकारयत् ॥	१९६
कृततद्वेषमेनं च गृहीत्वा नगरान्तरम् । भ्रात्रा सहाविशद्वेहं कृत्वा नः कार्यसंविदम् ॥	१९७
अहं च निर्गत्य ततस्तया पुरुषवेषया । वणिग्वध्वा समं प्राप्तः क्रमेणोज्जयिनीमिमाम् ॥	१९८
तन्ननन्दा च सा रात्रौ तदहः सोत्सवान्ततः । मत्तमुत्तजनाद्रेहादनेन सह निर्गता ॥	१९९
ततश्चायं गृहीत्वा तां विप्रच्छन्नैः प्रयाणकैः । आगतो नगरीमेतामथावां मिलिताविह ॥	२००
इत्यावाभ्यामुभे भार्ये प्राप्ते प्रत्यग्रयौवने । ननान्दभ्रातृजाये ते स्वानुरागसमर्पिते ॥	२०१
अतो निवासे सर्वत्र देव शङ्कामहे वयम् । कस्याश्चसिति चेतो हि विहितस्वैरसाहसम् ॥	२०२
तदवस्थानहेतोश्च वित्तार्थं च रहश्चिरम् । आवां मन्त्रयमाणौ ह्यो दृष्टौ देवेन दूरतः ॥	२०३
दृष्ट्वानाय्य च संयम्य स्थापितौ चारशङ्कया । अद्य पृष्टौ च वृत्तान्तं स चैष कथितो मया ॥	२०४
देवः प्रभवतीदानीमित्यनेनोदिते तदा । राजा विक्रमसिंहस्तौ विप्रौ द्वावप्यभाषत ॥	२०५
तुष्टोऽस्मि वां भयं मा भूदिहैव पुरि तिष्ठतम् । अहमेव च दास्यामि पर्याप्तं युवयोर्धनम् ॥	२०६
इत्युक्त्वा स ददौ राजा यथेष्टं जीवनं तयोः । तौ च भार्यान्वितौ तस्य निकटे तस्थतुः सुखम् ॥	२०७

इत्थं क्रियासु निवसन्त्यपि यासु तासु पुंसां श्रियः प्रबलसत्त्ववहिष्कृतासु ।

एवं च साहसधनेष्वथ बुद्धिमत्सु संतुष्य दाननिरताः क्षितिपा भवन्ति ॥

२०८

इत्यैहिकेन च पुराविहितेन चापि स्वेनैव कर्मविभवेन शुभाशुभेन ।

शश्वद्भवेत्तदनु रूपविचित्रभोगः सर्वो हि नाम ससुरासुर एष सर्गः ॥

२०९

तत्स्वप्रवृत्तनिभतो नभसश्च्युता या ज्वाला त्वयान्तरुदरं विशतीह दृष्टा ।

सा कापि देवि सुरजातिरसंशयं ते गर्भं कुतोऽपि खलु कर्मवशात्प्रपन्ना ॥

२१०

इति निजभर्तुर्वदनाच्छ्रुत्वा नृपतेः कलिङ्गदत्तस्य ।

देवी तारादत्ता प्राप सगर्भा परं प्रमदम् ॥

२११

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

ततः कलिङ्गदत्तस्य राज्ञो गर्भभरालसा । राज्ञी तक्षशिलायां सा तारादत्ता शनैरभूत् ॥

१

उदेष्यन्मन्त्रलेखां च प्राचीमनुचकार सा । आसन्नप्रसवा पाण्डुमुखी तरलतारका ॥

२

जज्ञे च तस्या न चिरादनन्यसदृशी सुता । वेधसः सर्वसौन्दर्यसर्गवर्णकसंनिभा ॥	३
ईदृक्पुत्रो न किं जात इतीव स्नेहशालिनः । रक्षाप्रदीपास्तत्कान्तिजिता विच्छायतां ययुः ॥	४
पिता कलिङ्गदत्तश्च जातां तां तादृशीमपि । दृष्ट्वा तद्रूपपुत्राशावैफल्यविमना अभूत् ॥	५
दिव्यां तामपि संभाव्य स पुत्रेच्छुरदूयत । शोककन्दः क्व कन्या हि क्वानन्दः कायवान्सुतः ॥	६
ततश्चेतोविनोदाय खिन्नो निर्गत्य मन्दिरात् । ययौ नानाजिनाकारं विहारं स महीपतिः ॥	७
तत्रैकदेशे शुश्राव धर्मपाठकभिक्षुणा । जनमध्येपविष्टेन कथ्यमानमिदं वचः ॥	८
अर्थप्रदानमेवाहुः संसारे सुमहत्तपः । अर्थदः प्राणदः प्रोक्तः प्राणा ह्यर्थेषु कीलिताः ॥	९
बुद्धेन च परस्यार्थं करुणाकुलचेतसा । आत्मापि तृणवदत्तः का वराके धने कथा ॥	१०
सादृशेन च धीरेण तपसा स गतस्पृहः । संप्राप्तदिव्यविज्ञानो बुद्धो बुद्धत्वमागतः ॥	११
आ शरीरमतः सर्वेष्विष्टेष्वानिवर्तनात् । प्राज्ञः सत्त्वहितं कुर्यात्सम्यक्संबोधलब्धये ॥	१२
तथा च पूर्वं कस्यापि कृतनाम्नो महीपतेः । अजायन्तात्सिमुभगाः क्रमात्सप्त कुमारिकाः ॥	१३
बाला एव च तास्यक्त्वा वैराग्येण पितुर्गृहम् । इमशानं शिश्रियुः पृष्ट्वा जगदुश्च परिच्छदम् ॥	१४
असारं विश्वमेवैतत्तत्रापीदं शरीरकम् । तत्राप्यभीष्टसंयोगसुखादि स्वप्रविभ्रमः ॥	१५
एकं परहितं त्वत्र संसारे सारमुच्यते । तदनेनापि देहेन कुर्मः सत्त्वहितं वयम् ॥	१६
क्षिपामो जीवदेवैतच्छरीरं पितृकानने । क्वयाद्रणोपयोगाय कान्तेनापि ह्यनेन किम् ॥	१७
तथा च राजपुत्रोऽत्र विरक्तः कोऽप्यभूत्पुरा । स युवापि सुकान्तोऽपि परिब्रव्यामशिश्रियत् ॥	१८
स जातु भिक्षुः कस्यापि प्रविष्टो वणिजो गृहम् । दृष्टस्तरुण्या तत्पत्न्या पद्मपत्रायतेक्षणः ॥	१९
सा तल्लोचनलावण्यहृतचित्ता तमब्रवीत् । कथमात्तमिदं कष्टमीदृशेन त्वया व्रतम् ॥	२०
सा धन्या स्त्री तवानेन चक्षुषा या निरीक्ष्यते । इत्युक्तः स तया भिक्षुश्चक्षुरेकमपाटयत् ॥	२१
ऊचे च हस्ते कृत्वा तन्मातः पश्येदमीदृशम् । जुगुप्सितमसृद्धासं गृह्यतां यदि रोचते ॥	२२
ईदृगेव द्वितीयं च वद रम्यं किमेतयोः । इत्युक्त्वा तेन तद्दृष्ट्वा व्यपीदत्सा वणिग्वधूः ॥	२३
उवाच च हहा पापं मया कृतमभव्यया । यदहं हेतुतां प्राप्ता लोचनोत्पाटने तव ॥	२४
तच्छ्रुत्वा भिक्षुरवदन्मा भूदम्ब तव व्यथा । मम त्वया ह्युपकृतं यतः शृणु निदर्शनम् ॥	२५
आसीत्कोऽपि पुरा कान्ते कुत्राप्युपवने यतिः । अनुजाह्वयि वैराग्यनिःशेषनिकषेच्छया ॥	२६
तपस्यतश्च कोऽप्यस्य राजा तत्रैव दैवतः । विहर्तुमागतः साकमवरोधवधूजनैः ॥	२७
विहृत्य पानसुप्तस्य पार्श्वोदुत्थाय तस्य च । नृपस्य चापलाद्राज्यस्तदुद्याने किलाभ्रमन् ॥	२८
दृष्ट्वा तत्रैकदेशे च तं समाधिस्थितं मुनिम् । अतिष्ठन्परिवार्यैतं किमेतदिति कौतुकात् ॥	२९
चिरस्थितासु तास्वत्र प्रबुद्धः सोऽथ भूपतिः । अपश्यन्दयिताः पार्श्वे तत्र बभ्राम सर्वतः ॥	३०
ददर्श चात्र राज्ञीस्ताः परिवार्य मुनिं स्थिताः । कुपितश्चेर्ष्या तस्मिन्खड्गेन प्राहरन्मुनौ ॥	३१
ऐश्वर्यमीर्ष्या नैर्घृण्यं क्षीवत्वं निर्विवेकिता । एकैकं किं न यत्कुर्यात्पञ्चाग्नित्वे तु का कथा ॥	३२
ततो गते नृपे तस्मिन्कृत्ताङ्गमपि तं मुनिम् । अक्रुद्धं प्रकटीभूय काप्युवाचात्र देवता ॥	३३
महात्मन्येन पापेन क्रोधेनैतत्कृतं त्वयि । स्वशक्त्या तमहं हन्मि मन्यते यदि तद्भवान् ॥	३४
तच्छ्रुत्वा स जगादधिर्देवि मा स्मैवमादिशः । स हि धर्मसहायो मे न विप्रियकरः पुनः ॥	३५
तत्प्रसादात्क्षमाधर्म भगवत्याप्तवानहम् । कस्य क्षमेय किं देवि नैवं चेत्स समाचरेत् ॥	३६
कः कोपो नश्वरस्यास्य देहस्यार्थं मनस्विनः । प्रियाप्रियेषु साम्येन क्षमा हि ब्रह्मणः पदम् ॥	३७
इत्युक्त्वा मुनिना साथ तपसा तस्य तोषिता । अङ्गानि देवता कृत्वा निर्घ्रणानि तिरोदधे ॥	३८
तद्यथा सोऽपि तस्यर्षेरुपकारी मतो नृपः । नेत्रोत्खननहेतोस्त्वं तपोवृद्ध्या तथाम्ब मे ॥	३९
इत्युक्त्वा स वशी भिक्षुर्विनम्रां तां वणिग्वधूम् । कान्तेऽपि वपुषि स्वस्मिन्ननास्थः सिद्धये ययौ ॥	४०
तस्माद्बालेऽपि रम्येऽपि कः काये गत्वरे ग्रहः । सत्त्वोपकारस्त्वेतस्मादेकः प्राज्ञस्य शस्यते ॥	४१

तदिमा वयमेतस्मिन्निसर्गसुखसद्मनि । इमशाने प्राणिनामर्थे विन्यस्यामः शरीरकम् ॥
 इत्युक्त्वा परिवारं ताः सप्त राजकुमारिकाः । तथैव चक्रुः प्रापुश्च संसिद्धिं परमां ततः ॥
 एवं निजे शरीरेऽपि ममत्वं नास्ति धीमताम् । किं पुनः सुतदारादिपरिग्रहवृणोत्करे ॥
 इत्यादि स नृपः श्रुत्वा विहारे धर्मपाठकात् । कलिङ्गदत्तो नीत्वा च दिनं प्रायात्स्वमन्दिरम् ॥
 तत्रानुबाध्यमानश्च कन्याजन्मशुचा पुनः । स राजा गृहवृद्धेन केनाप्युचे द्विजन्मना ॥
 राजत्किं कन्यकारत्नजन्मना परितप्यसे । पुत्रेभ्योऽप्युत्तमाः कन्याः शिवाश्चेह परत्र च ॥
 राज्यलुब्धेषु का तेषु पुत्रेष्ववास्था महीभुजाम् । ये भक्षयन्ति जनकं वत मर्कटका इव ॥
 नृपास्तु कुन्तिभोजाद्याः कुन्यादितनयागुणैः । तीर्णा दुःसहदुर्वासःप्रभृतिभ्यः पराभवम् ॥
 फलं यच्च सुतादानात्कुतः पुत्रात्परत्र तत् । सुलोचनाकथामत्र किं च वच्मि निशम्यताम् ॥
 आसीद्राजा सुषेणाख्यश्चित्रकूटाचले युवा । कामोऽन्य इव यो धात्रा निर्मितह्यम्बकेर्ष्यया ॥
 स चक्रे दिव्यमारामं मूले तस्य महागिरेः । सुराणां नन्दनोद्यानवासवैरस्यदायिनम् ॥
 तन्मध्ये च चकारैकां वापीमुत्फुल्लपङ्कजाम् । लक्ष्मीलीलारविन्दानां नवाकरमहीमिव ॥
 तस्यास्तस्यै स सद्ब्रह्मसोपानायास्तटे सदा । पत्नीनां स्वानुरूपाणामभावादवधूसखः ॥
 एकदा तेन मार्गेण नभसा सुरसुन्दरी । रम्भा जम्भारिभवनदाजगाम यदृच्छया ॥
 सा तं ददर्श राजानं तत्रोद्याने विहारिणम् । साक्षान्मधुमिवोत्फुल्लपुष्पकाननमध्यगम् ॥
 वापिकापद्मपतितां दिवोऽनु पतितः श्रियम् । चन्द्रः किमेष नैतद्वा श्रीरस्य ह्यनपायिनी ॥
 नूनं पुष्पेषुरुद्यानं पुष्पेच्छुः सोऽयमागतः । किं तु सा रतिरेतस्य क गता सहचारिणी ॥
 इत्यौत्सुक्यकृतोल्लेखा सावतीर्थं नभोन्तरात् । रम्भा मानुषरूपेण राजानं तमुपागमत् ॥
 उपेतां तां च सहसा दृष्ट्वा राजा सविस्मयः । अचिन्तयदहो केयमसंभाव्यवपुर्भवेत् ॥
 न तावन्मानुषी येन पादौ नास्य रजःस्पृशौ । न चक्षुः सनिमेषं वा तस्मादिव्यैव काप्यसौ ॥
 प्रष्टव्या तु मया नेयं पलायेत हि जातुचित् । रतिभेदासहाः प्रायो दिव्याः कारणसंगताः ॥
 इति ध्यायन्स नृपतिः कृतसंभाषणस्तथा । तत्कमेणैव तत्कालं तत्कण्ठाश्लेषमाप्तवान् ॥
 चिक्रीड च चिरं सोऽत्र साकमप्सरसा तथा । दिवं सापि न सस्मार रम्यं प्रेम न जन्मभूः ॥
 तत्सखीयक्षिणीवृष्टैरपूरि स्वर्णराशिभिः । सास्य भूमिर्नरेन्द्रस्य द्यौर्मैरुशिखरैरिव ॥
 कालेन चास्य राज्ञः सा सुषेणस्य वराप्सराः । असूतानन्यसदृशीं धृतगर्भां सती सुताम् ॥
 प्रसूतमात्रैव च सा जगादैर्न महीपतिम् । राजञ्जशापोऽयमीदृङ्मे क्षीणो जातः स चाधुना ॥
 अहं हि रम्भा नाकस्त्री त्वयि दृष्टेऽनुरागिणी । जाते च गर्भे मुक्त्वा तं गच्छामस्तत्क्षणं वयम् ॥
 समयो हीदृशोऽस्माकं तद्रक्षेः कन्यकामिमाम् । एतद्विवाहान्नाके नौ भूयो भावी समागमः ॥
 एवमुक्त्वाप्सरा रम्भा विवशा सा तिरोदधे । तदुःखाच्च स राजाभूत्तदा प्राणव्ययोद्यतः ॥
 निरास्थेनापि किं त्यक्तं विश्वामित्रेण जीवितम् । मेनकायां प्रयातायां प्रसूयैव शकुन्तलाम् ॥
 इत्यादि सच्चिवैरुक्तो ज्ञातार्थः स नृपो धृतिम् । शनैरादत्त कन्यां च पुनः संगमकारणम् ॥
 तां च बालां तदेकाग्रः पिता सर्वाङ्गसुन्दरीम् । सोऽतिलोचनसौन्दर्यान्नाम्ना चक्रे सुलोचनाम् ॥
 कालेन यौवनप्राप्तमुद्यानस्थां ददर्श ताम् । युवा यदृच्छया भ्राम्यन्वत्साख्यः काश्यपो मुनिः ॥
 स तपोराशिरूपोऽपि दृष्ट्वैतां नृपात्मजाम् । अनुरागरसज्ञोऽभूदिति चात्र व्यचिन्तयत् ॥
 अहो रूपं किमप्यस्याः कन्यायाः परमाद्भुतम् । नेमां प्राप्नोमि चेद्भार्यां किमन्यत्तपसः फलम् ॥
 इति ध्यायन्मुनियुवा स सुलोचनया तथा । अदर्शि प्रज्वलन्तेजा विधूम इव पावकः ॥
 तं वीक्ष्य सापि सप्रेमा साक्षसूत्रकमण्डलम् । शान्तश्च कमनीयश्च कोऽयं स्यादित्यचिन्तयत् ॥
 वरणायेव चोपेय नयनोत्पलमालिकाम् । क्षिपन्ती तस्य वपुषि प्रणाममकरोन्मुनेः ॥
 पतिं समागृहीत्याशीस्तस्यास्तेनाभ्यधीयत । सुरासुरदुरुलङ्घ्यमन्मथाज्ञावशात्मना ॥

ततोऽसामान्यतद्रूपलोभलुण्ठितलज्जया । तथाप्यूचे स विनमद्वक्त्या मुनिपुंगवः ॥	८१
एषा यदीच्छा भवतो नर्मालापो न चेदयम् । तदेव दाता नृपतिः पिता मे याच्यतामिति ॥	८२
अथान्वयं परिजनान्मुनिस्तस्या निशम्य सः । गत्वा नृपं तत्पितरं सुषेणं तामयाचत ॥	८३
सोऽपि तं वीक्ष्य तपसा वपुषा चातिभूमिगम् । उवाच रचित्तातिध्यो राजा मुनिक्लृमारकम् ॥	८४
जाताप्सरसि रम्भायां कन्यैषा भगवन्मम । अस्या विवाहान्नाके मे तथा भावी समागमः ॥	८५
एवं तथा ब्रजन्त्या द्यां रम्भयैव ममोदितम् । एतत्कथं महाभाग भवेदिति निरूप्यताम् ॥	८६
तच्छ्रुत्वा मुनिपुत्रोऽसौ क्षणमेवमचिन्तयत् । किं पुरा मेनकोद्भूता सर्पदष्टा प्रमद्वरा ॥	८७
दत्त्वायुषोऽर्धं मुनिना न भार्यां हरुणा कृता । त्रिशङ्कुः किं न नीतो द्यां विश्वामित्रेण लुब्धकः ॥	८८
तदिदं स्वतपोभागव्ययात्किं न करोम्यहम् । इत्यालोच्य न भारोऽयमित्युक्त्वा सोऽब्रवीन्मुनिः ॥	८९
हे देवतास्तपोशेन मदीयेनैष भूपतिः । सशरीरो दिवं यातु रम्भासंभोगसिद्धये ॥	९०
इत्युक्ते तेन मुनिना शृण्वन्त्यां राजसंसदि । एवमस्त्विति सुव्यक्ता दिव्या वागुदभूत्ततः ॥	९१
ततः सुलोचनां तस्मै मुनये काश्यपाय ताम् । वत्साय दत्त्वा तनयां स राजा दिवमुद्ययौ ॥	९२
तत्र दिव्यत्वमासाद्य तथा शक्रनियुक्तया । स रेमे रम्भया साकं भूयो दिव्यानुभावया ॥	९३
इत्थं कृतार्थतां देव सुषेणः प्राप कन्यया । कन्या युष्मादृशां गेहेष्वीदृश्योऽवतरन्ति हि ॥	९४
तदेषा कापि दिव्या ते जाता शापच्युता गृहे । कन्या नूनमतो मा गाः शुचं तज्जन्मना विभो ॥	९५
इति श्रुत्वा कथां राजा गृहवृद्धाद्द्विजन्मनः । कलिङ्गदत्तो नृपतिर्जहौ चिन्तां तुतोष च ॥	९६
तां स चक्रे निजसुतां नयनानन्ददायिनीम् । नाम्ना कलिङ्गसेनेति बालामिन्दुकलोपमाम् ॥	९७
सापि तस्य पितुर्गेहे राजपुत्री ततः क्रमात् । कलिङ्गसेना ववृधे वयस्यामध्यवर्तिनी ॥	९८
विजहार च हर्म्येषु सा गृहेषु वनेषु च । क्रीडारसमयस्येव लहरी शैशवाम्बुधेः ॥	९९
कदाचिदथ हर्म्यस्थां केलिसक्तां ददर्श ताम् । मयासुरसुता यान्ती व्योम्ना सोमप्रभाभिधा ॥	१००
सा तामालोक्य रूपेण मुनिमानसमोहिनीम् । सोमप्रभा नभःस्यैव जातप्रीतिरचिन्तयत् ॥	१०१
केयं किमैन्दवी मूर्तिः कान्तिस्तस्या दिवा कुतः । रतिर्वा यदि कामः क कन्यका तदवैम्यहम् ॥	१०२
अत्र राजगृहे कापि दिव्या शापच्युता भवेत् । जाने जन्मान्तरे चाभून्नूनं सख्यं ममैतया ॥	१०३
एतद्धि मे वदत्यस्यामतिस्त्रेहाकुलं मनः । तद्युक्तं कर्तुमेतां मे स्वयंवरसखीं पुनः ॥	१०४
इति संचिन्त्य बालायास्तस्याः संत्रासशङ्कया । सोमप्रभा सा गगनादलक्षितमवातरत् ॥	१०५
मनुष्यकन्यकाभावमाश्रित्याश्वासकारणम् । सास्याः कलिङ्गसेनायाः शनैरुपससर्प च ॥	१०६
दिष्ट्या राजसुता कापि स्वयमत्यद्भुताकृतिः । असौ समागता पार्श्वमुचितेयं सखी मम ॥	१०७
इति तद्दर्शनदेव विचिन्त्योत्थाय चादरात् । कलिङ्गसेनाप्यालिङ्गत्सा तां सोमप्रभां तदा ॥	१०८
उपवेश्य च पप्रच्छ क्षणादन्वयनामनी । वक्ष्यामि सर्वं तिष्ठेति तां च सोमप्रभाब्रवीत् ॥	१०९
ततः कथाक्रमेणैव वाचा सख्यमबध्यत । ताभ्यामुभाभ्यामन्योन्यहस्तग्रहपुरःसरम् ॥	११०
अथ सोमप्रभावादीत्सखि त्वं राजकन्यका । राजपुत्रैः समं सख्यं कृच्छ्रादप्यतिवाह्यते ॥	१११
अल्पेनाप्यपराधेन ते हि कुप्यन्त्यमात्रया । राजपुत्रवणिकपुत्रकथां शृण्वत्र वच्मि ते ॥	११२
नगर्यां पुष्करावत्यां गृहसेनाभिधो नृपः । आसीत्तस्य च जातोऽभूदेक एव किलात्मजः ॥	११३
स राजपुत्रो दृप्तः सन्नेकपुत्रतया शुभम् । अशुभं वापि यच्चक्रे पिता तस्यासहिष्ट तत् ॥	११४
भ्राम्यतोपवने जातु दृष्टस्तेनैकपुत्रकः । वणिजो ब्रह्मदत्तस्य स्वतुल्यविभवाकृतिः ॥	११५
दृष्ट्वा च सद्यः सोऽनेन स्वयंवरसुहृत्कृतः । तदैव चैकरूपौ तौ जातौ राजवणिकसुतौ ॥	११६
स्थातुं न शेकतुः क्षिप्रं तावन्योन्यमदर्शनम् । आशु बध्नाति हि प्रेम प्राग्जन्मान्तरसंस्तवः ॥	११७
नोपभुङ्क्ते स्म तं भोगं राजपुत्रः कदाचन । वणिकपुत्रस्य यस्तस्य नादावेवोपकल्पितः ॥	११८
एकदा सुहृदस्तस्य निश्चिन्त्योद्वाहमादितः । अहिच्छत्रं विवाहाय स प्रतस्थे नृपात्मजः ॥	११९

मित्रेण तेन साकं च गजारूढः ससैनिकः । गच्छन्निक्षुमतीतीरं प्राप्य सायं समावसत् ॥
 तत्र चन्द्रोदये पानमासेव्य शयनं श्रितः । अर्थितो निजया धात्र्या कथां वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 उपक्रान्तकथो जह्वे श्रान्तो मत्तश्च निद्रया । धात्री च तद्वत्सोऽप्यासीत्स्नेहाज्जाग्रद्वणिकसुतः ॥
 ततः सुप्रेषु चान्येषु स्त्रीणामिव मिथः कथा १ गगने शुश्रुवे तेन वणिकपुत्रेण जाग्रता ॥
 अनाख्याय कथां सुप्तः पापोऽयं तच्छपाम्यहम् । परिद्रक्ष्यत्यसौ हारं प्रातस्तं चेद्गृहीष्यति ॥
 कण्ठलग्नेन तेनैष तत्क्षणं मृत्युमाप्स्यति । इत्युक्त्वा विररामैका द्वितीया च ततोऽब्रवीत् ॥
 अतो यद्ययमुत्तीर्णस्तद्रक्ष्यत्याग्रपादपम् । वियोक्ष्यते फलान्यस्य ततः प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥
 इत्युक्त्वा व्यरमत्सापि तृतीयाभिदधे ततः । यद्येतदपि तीर्णोऽयं तद्विवाहकृते गृहम् ॥
 प्रविष्टश्चेत्तदेवास्य हन्तुं पृष्ठे पतिष्यति । उक्त्वेलि न्यवृत्तसापि चतुर्थी व्याहरत्ततः ॥
 अतोऽपि यदि निस्तीर्णस्तन्नक्तं वासवेशमनि । प्रविष्टः शतकृत्वोऽयं क्षुतं सद्यः करिष्यति ॥
 शतकृत्वोऽपि यद्यस्य जीवेति न वदिष्यति । कश्चिदत्र ततश्चैष मृत्योर्वशमुपैष्यति ॥
 येन चेदं श्रुतं सोऽस्य रक्षार्थं यदि वक्ष्यति । तस्यापि भविता मृत्युरित्युक्त्वा सा न्यवर्तत ॥
 वणिकसुतश्च तत्सर्वं श्रुत्वा निर्घातदारुणम् । स तस्य राजपुत्रस्य स्नेहोद्विग्नो व्यचिन्तयत् ॥
 उपक्रान्तामनाख्यातां धिक्कथां यद्यलक्षिताः । देवताः श्रोतुमायाताः शपन्त्यस्तु कुतूहलात् ॥
 तदेतस्मिन्मृते राजसुते कोऽर्थो ममासुभिः । अतोऽयं रक्षणीयो मे युक्त्या प्राणसमः सुहृत् ॥
 वृत्तान्तोऽपि न वाच्योऽस्य मा भूद्दोषो ममाप्यतः । इत्यालोच्य निशां निन्ये स कृच्छ्रेण वणिकसुतः ॥
 राजपुत्रोऽपि स प्रातः प्रस्थितस्तत्सखः पथि । ददर्श पुरतो हारं तमादातुमियेष च ॥
 ततोऽब्रवीद्वणिकपुत्रो हारं मा स्म ग्रहीः सखे । मायेयमन्यथा नैते पश्येयुः सैनिकाः कथम् ॥
 तच्छ्रुत्वा तं परित्यज्य गच्छन्नग्रे ददर्श सः । आग्रवृक्षं फलान्यस्य भोक्तुं चैच्छन्नृपात्मजः ॥
 वणिकपुत्रेण च प्राग्वत्ततोऽपि स निवारितः । सान्तःखेदः शनैर्गच्छन्नप्राप श्वशुरवेशम तत् ॥
 तत्रोद्वाहकृते वेश्म विशन्द्वारान्निर्वर्तितः । तेनैव सख्या यावच्च तावत्तत्पतितं गृहम् ॥
 ततः कथंचिदुत्तीर्णः किञ्चित्सप्रत्ययो निशि । निवासकं विवेशान्यं राजपुत्रो वधूसखः ॥
 तत्र तस्मिन्वणिकपुत्रे प्रविश्यालक्षितस्थिते । शतकृत्वः क्षुतं चक्रे शयनीयाश्रितोऽथ सः ॥
 शतकृत्वोऽपि तस्यात्र नीचैर्जीवेत्युदीर्य सः । कृतकार्यो वणिकपुत्रो हृष्टः स्वैरं बहिर्ययौ ॥
 निर्यान्तं तमपश्यच्च राजपुत्रो वधूसखः । ईर्ष्याविस्मृततस्नेहः क्रुद्धो द्वाःस्थानुवाच च ॥
 पापात्मायं रहःस्थस्य प्रविष्टोऽन्तःपुरं मम । तद्बद्धा स्थाप्यतां यावत्प्रभातेऽसौ निगृह्यते ॥
 तद्बद्धा रक्षिभिर्वद्धो निशां निन्ये वणिकसुतः । प्रातर्वध्यभुवं तैश्च नीयमानोऽब्रवीत्स तान् ॥
 आदौ नयत मां तावद्राजपुत्रान्तिकं यतः । वक्ष्यामि कारणं किञ्चित्ततः कुरुत मे वधम् ॥
 इत्युक्तैस्तेन तैर्गत्वा विज्ञप्तः स नृपात्मजः । सचिवैर्बोधितश्चान्यैस्तस्यानयनमादिशत् ॥
 आनीतः सोऽब्रवीत्तस्मै वृत्तान्तं राजसूनवे । प्रत्ययाद्गृहपातोत्थान्मेने सत्यं च सोऽपि तत् ॥
 ततस्तुष्टः समं सख्या वधमुक्तेन तेन सः । आययौ राजतनयः कृतदारो निजां पुरीम् ॥
 तत्र सोऽपि सुहृत्तस्य कृतदारो वणिकसुतः । स्तूयमानगुणः सर्वैर्जनैरासीद्यथासुखम् ॥
 एवमुच्छृङ्खला भूत्वा स्वतियन्तृप्रमाथिनः । राजपुत्रा न मन्यन्ते हितं मत्ता गजा इव ॥
 वेतालैस्तैश्च का मैत्री ये विहस्य हरन्त्यसून् । तद्राजपुत्रि सख्यं मे मा स्म व्यभिचरः सदा ॥
 इति श्रुत्वा कथामेतां हर्म्ये सोमप्रभामुखात् । कलिङ्गसेना सस्नेहं तां सखीं प्रत्यभाषत ॥
 एते पिशाचा न ल्वेते राजपुत्रा मताः सखि । पिशाचदुर्ग्रहकथामहमाख्यामि ते शृणु ॥
 यज्ञस्थलाख्ये कोऽप्यासीद्ग्रहारे पुरा द्विजः । स जातु दुर्गतः काष्ठान्याहर्तुमटवीं ययौ ॥
 तत्र काष्ठं कुठारेण पाठ्यमानं विधेर्वशात् । आपत्य तस्य जङ्गयां भित्त्वान्तः प्रविवेश तत् ॥
 ततः स प्रसवद्रक्तो दृष्ट्वा केनापि मूर्च्छितः । उत्क्षिप्यानीयत गृहं पुंसा प्रत्यभिजानता ॥

वेहलया पत्न्या तस्य प्रक्षाल्य शोणितम् । आश्रास्य तस्य जङ्घायां निबद्धो व्रणपट्टकः ॥	१५९
ऋकित्स्यमानः सन्व्रणस्तस्य दिने दिने । न परं न रुरोहैव यावन्नाडीत्वमाययौ ॥	१६०
नाडीव्रणात्खिन्नो दरिद्रो मरणोद्यतः । अभ्येत्य सख्या विप्रेण केनापि जगदे रहः ॥	१६१
मे यज्ञदत्ताख्यश्चिरं भूत्वातिदुर्गतः । पिशाचसाधनं कृत्वा धनं प्राप्य सुखी स्थितः ॥	१६२
ऋत्साधनं तेन ममाप्युक्तं त्वमप्यतः । पिशाचं साधय सखे स ते रोपयिता व्रणम् ॥	१६३
ऋत्वाख्यातमन्नोऽसावुवाचास्य क्रियामिमाम् । उत्थाय पश्चिमे यामे मुक्तकेशो दिग्म्बरः ॥	१६४
वान्तश्च मुष्टी द्वौ तण्डुलानां यथाक्षमम् । द्वाभ्यामादाय हस्ताभ्यां जपन्गच्छेत्तुष्पथम् ॥	१६५
ऋण्डुलमुष्टी द्वौ स्थापयित्वा ततः सखे । मौनेनैव त्वमागच्छेर्मा वीक्षिष्ठाश्च पृष्ठतः ॥	१६६
ऋरु सदा यावत्पिशाचो व्यक्ततां गतः । अहं हि हन्मि ते व्याधिमिति त्वां वक्ष्यति स्वयम् ॥	१६७
ऋभिनन्देस्तं सोऽथ तव रोगं हरिष्यति । इत्युक्तस्तेन मित्रेण स द्विजस्तत्तथाकरोत् ॥	१६८
ऋसिद्धः पिशाचः स तस्यार्तस्य महौषधीः । हिमाचलेन्द्रादानीय रोपयामास तं व्रणम् ॥	१६९
ऋ च प्रहृष्टं तं सोऽथ लग्नग्रहो द्विजम् । देहि व्रणं द्वितीयं मे यावत्तं रोपयाम्यहम् ॥	१७०
ऋसृजाम्यनर्थं ते शरीरं संहरामि वा । तच्छ्रुत्वा स द्विजो भीतः सद्यो मुक्त्यै तमभ्यधात् ॥	१७१
ऋद्वितीयं दास्यामि सप्तभिक्षे दिनैरिति । ततस्तेनोज्झितः सोऽभून्निराशो जीविते द्विजः ॥	१७२
ऋत्वा विरता मध्यादश्लीलाख्यानलज्जया । कलिङ्गसेना भूयः सावादीत्सोमप्रभामिदम् ॥	१७३
ऋव्रणान्तरालाभादार्तं विप्रमुवाच तम् । दृष्ट्वा पृष्ठा च दुहिता विदग्धा मृतभर्तृका ॥	१७४
ऋयेऽहं पिशाचं तं गच्छ त्वं ब्रूहि तं पुनः । नाडीव्रणो मद्दुहितुर्भवता रोपयतामिति ॥	१७५
ऋत्वा मुदितो गत्वा तथैवोक्त्वा च स द्विजः । अनैषीद्दुहितुस्तस्याः पिशाचं तं ततोऽन्तिकम् ॥	१७६
ऋ तस्य पिशाचस्य वराङ्गं स्वमदर्शयत् । रोपयेमं व्रणं भद्रं ममेति ब्रुवती रहः ॥	१७७
ऋमूढः पिशाचोऽस्या वराङ्गे सततं ददौ । पिण्डीलेपादि न त्वासीत्स तं रोपयितुं क्षमः ॥	१७८
ऋप्र खिन्नस्तस्याः स कृत्वा जङ्गे निजांसयोः । किंस्विन्न रोहतीत्येवं तद्वराङ्गं व्यलोकयत् ॥	१७९
ऋद्वितीयं तस्याधः स पायुव्रणमैक्षत । तं दृष्ट्वैव च संभ्रान्तः स पिशाचो व्यचिन्तयत् ॥	१८०
ऋन रोपितो यावदुत्पन्नोऽयं व्रणोऽपरः । सत्यः प्रवादो यच्छिद्रेष्वनर्था यान्ति भूरिताम् ॥	१८१
ऋन्ति यतो लोकाः प्रलयं यान्ति येन च । संसारवर्त्म विवृतं कः पिघातुं तदीश्वरः ॥	१८२
ऋलोच्य विरुद्धार्थसिद्ध्या बन्धनशङ्कया । स पिशाचस्ततो मूर्खः पलाय्यादर्शनं ययौ ॥	१८३
ऋव वञ्चयित्वा तं पिशाचं मोचितस्तया । दुहित्रा स द्विजस्तस्यौ रोगोत्तीर्णो यथासुखम् ॥	१८४
ऋपिशाचास्तत्तुल्या बाला राजसुताश्च ये । ते सिद्धा अध्यनर्थाय सखि रक्षयास्तु बुद्धिभिः ॥	१८५
ऋमुच्यः कुलीनास्तु नैतादृश्यः श्रुताः क्वचित् । अतोऽन्यथा न भाव्यं ते सखि मत्संगतं प्रति ॥	१८६
ऋकलिङ्गसेनाया मुखाच्छ्रुत्वा कथाक्रमम् । सहासचित्रमधुरं तोषं सोमप्रभा ययौ ॥	१८७
ऋमे षष्टियोजन्यां गृहं याति च वासरः । चिरं स्थितास्मि तत्तन्वि यामीत्येतामुवाच च ॥	१८८
ततोऽस्तगिरिशेखरं व्रजति वासरेशे शनैः	
सखीं पुनरुपागमप्रणयिनीं समापृच्छथ ताम् ।	
क्षणं जनितविस्मया गगनमार्गमुत्पत्य सा	
जगाम वसतिं निजां प्रसभमेव सोमप्रभा ॥	
विलोक्य च तद्द्भुतं बहुवितर्कमत्यद्भुतं	
प्रविश्य समचिन्तयत्किल कलिङ्गसेना च सा ।	
न वेद्मि किमसावहो मम सखी हि सिद्धाङ्गना	
भवेत्किमथवाप्सराः किमथवापि विद्याधरी ॥	

मित्रेण तेन साकं च गजारूढः ससैनिकः । गच्छन्निक्षुमतीतीरं प्राप्य सायं समावसत् ॥	११
तत्र चन्द्रोदये पानमासेव्य शयनं श्रितः । अर्थितो निजया धात्र्या कथां वक्तुं प्रचक्रमे ॥	११
उपक्रान्तकथो जह्वे आन्तो मत्तश्च निद्रया । धात्री च तद्वत्सोऽध्यासीत्स्नेहाज्जाग्रद्वणिकमुतः ॥	११
ततः सुप्तेषु चान्येषु स्त्रीणामिव मिथः कथां गगने शुश्रुवे तेन वणिकपुत्रेण जाग्रता ॥	११
अनाख्याय कथां सुप्तः पापोऽयं तच्छपास्यहम् । परिद्रक्ष्यत्यसौ हारं प्रातस्तं चेद्गृहीष्यति ॥	१२
कण्ठलग्नेन तेनैष तत्क्षणं मृत्युमाप्स्यति । इत्युक्त्वा विररामैका द्वितीया च ततोऽब्रवीत् ॥	१२
अतो यद्ययमुत्तीर्णस्तद्रक्ष्यत्यान्नपादपम् । वियोक्ष्यते फलान्यस्य ततः प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥	१२
इत्युक्त्वा व्यरमत्सापि तृतीयाभिदधे ततः । यद्येतदपि तीर्णोऽयं तद्विवाहकृते गृहम् ॥	१२
प्रविष्टश्चेत्तदेवास्य हन्तुं पृष्ठे पतिष्यति । उक्त्वेति न्यवृत्तसापि चतुर्थी व्याहरत्ततः ॥	१२
अतोऽपि यदि निस्तीर्णस्तन्नक्तं वासवेशमनि । प्रविष्टः शतकृत्वोऽयं क्षुतं सद्यः करिष्यति ॥	१२
शतकृत्वोऽपि यद्यस्य जीवेति न वदिष्यति । कश्चिद्र ततश्चैष मृत्योर्वशमुपैष्यति ॥	१३
येन चेदं श्रुतं सोऽस्य रक्षार्थं यदि वक्ष्यति । तस्यापि भविता मृत्युरित्युक्त्वा सा न्यवर्तत ॥	१३
वणिकमुतश्च तत्सर्वं श्रुत्वा निर्घातदारुणम् । स तस्य राजपुत्रस्य स्नेहोद्विग्नो व्यचिन्तयत् ॥	१३
उपक्रान्तामनाख्यातां धिक्कथां यद्यलक्षिताः । देवताः श्रोतुमायाताः शपन्त्यस्तु कुतूहलात् ॥	१३
तदेतस्मिन्मृते राजमुते कोऽर्थो ममासुभिः । अतोऽयं रक्षणीयो मे युक्त्या प्राणसमः सुहृत् ॥	१३
वृत्तान्तोऽपि न वाच्योऽस्य मा भूहोषो ममाप्यतः । इत्यालोच्य निशां निन्ये स कृच्छ्रेण वणिकमुतः ॥	१३
राजपुत्रोऽपि स प्रातः प्रस्थितस्तत्सखः पथि । ददर्श पुरतो हारं तमादातुमियेष च ॥	१३
ततोऽब्रवीद्वणिकपुत्रो हारं मा स्म ग्रहीः सखे । मायेयमन्यथा नैते पश्येयुः सैनिकाः कथम् ॥	१३
तच्छ्रुत्वा तं परित्यज्य गच्छन्नग्रे ददर्श सः । आम्नवृक्षं फलान्यस्य भोक्तुं चैच्छन्नृपात्मजः ॥	१३
वणिकपुत्रेण च प्राग्वत्ततोऽपि स निवारितः । सान्तःखेदः शनैर्गच्छन्प्राप श्वशुरवेश्म तत् ॥	१३
तत्रोद्वाहकृते वेश्म विशन्द्वारान्निवर्तितः । तेनैव सख्या यावच्च तावत्तत्पतितं गृहम् ॥	१४
ततः कथंचिदुत्तीर्णः किञ्चित्सप्रत्ययो निशि । निवासकं विवेशान्यं राजपुत्रो वधूसखः ॥	१४
तत्र तस्मिन्वणिकपुत्रे प्रविश्यालक्षितस्थिते । शतकृत्वः क्षुतं चक्रे शयनीयाश्रितोऽथ सः ॥	१४
शतकृत्वोऽपि तस्यात्र नीचैर्जीवेत्युदीर्य सः । कृतकार्यो वणिकपुत्रो हृष्टः स्वैरं बहिर्ययौ ॥	१४
निर्यान्तं तमपश्यच्च राजपुत्रो वधूसखः । ईर्ष्याविस्मृततत्स्नेहः क्रुद्धो द्वाःस्थानुवाच च ॥	१४
पापात्मायं रहःस्थस्य प्रविष्टोऽन्तःपुरं मम । तद्गङ्गा स्थाप्यतां यावत्प्रभातेऽसौ निगृह्यते ॥	१४
तद्गङ्गा रक्षिभिर्बद्धो निशां निन्ये वणिकमुतः । प्रातर्वध्यमुवं तैश्च नीयमानोऽब्रवीत्स तान् ॥	१४
आदौ नयत मां तावद्राजपुत्रान्तिकं यतः । वक्ष्यामि कारणं किञ्चित्ततः कुरुत मे वधम् ॥	१४
इत्युक्तैस्तेन तैर्गत्वा विज्ञप्तः स नृपात्मजः । सचिवैर्बोधितश्चान्यैस्तस्यानयनमादिशत् ॥	१४
आनीतः सोऽब्रवीत्तस्मै वृत्तान्तं राजसूनवे । प्रत्ययाद्गृहपातोत्थान्मेने सत्यं च सोऽपि तत् ॥	१४
ततस्तुष्टः समं सख्या वधमुक्तेन तेन सः । आययौ राजतनयः कृतदारो निजां पुरीम् ॥	१५
तत्र सोऽपि सुहृत्तस्य कृतदारो वणिकमुतः । स्तूयमानगुणः सर्वैर्जनैरासीद्यथासुखम् ॥	१५
एवमुच्छृङ्खला भूत्वा स्वन्नियन्तृप्रमाथिनः । राजपुत्रा न मन्यन्ते हितं मत्ता गजा इव ॥	१५
वेतालैस्तेश्च का मैत्री ये विहस्य हरन्त्यसून् । तद्राजपुत्रि सख्यं मे मा स्म व्यभिचरः सदा ॥	१५
इति श्रुत्वा कथामेतां हर्म्ये सोमप्रभामुखात् । कलिङ्गसेना सस्नेहं तां सखीं प्रत्यभाषत ॥	१५
एते पिशाचा न त्वेते राजपुत्रा मताः सखि । पिशाचदुर्ग्रहकथामहमाख्यामि ते शृणु ॥	१५
यज्ञस्थलाख्ये कोऽध्यासीदग्रहारे पुरा द्विजः । स जातु दुर्गतः काष्ठान्याहर्तुमटवीं ययौ ॥	१५
तत्र काष्ठं कुठारेण पाटयमानं विधेर्वशात् । आपत्य तस्य जङ्घायां भिच्चवान्तः प्रविवेश तत् ॥	१५
ततः स प्रस्रवद्रक्तो दृष्ट्वा केनापि मूर्च्छितः । उत्क्षिप्यानीयत गृहं पुंसा प्रत्यभिजानता ॥	१५

तत्र विह्वलया पत्न्या तस्य प्रक्षाल्य शोणितम् । आश्रास्य तस्य जङ्गायां निबद्धो व्रणपट्टकः ॥	१५९
ततश्चिकित्स्यमानः सन्व्रणस्तस्य दिने दिने । न परं न रुरोहैव यावन्नाडीत्वमाययौ ॥	१६०
ततो नाडीव्रणात्खिन्नो दरिद्रो मरणोद्यतः । अभ्येत्य सख्या विप्रेण केनापि जगदे रहः ॥	१६१
सखा मे यज्ञदत्ताख्यश्चिरं भूत्वातिदुर्गतः । पिशाचसाधनं कृत्वा धनं प्राप्य सुखी स्थितः ॥	१६२
तच्च तत्साधनं तेन ममाप्युक्तं त्वमप्यतः । पिशाचं साधय सखे स ते रोपयिता व्रणम् ॥	१६३
इत्युक्त्वाख्यातमन्त्रोऽसावुवाचास्य क्रियामिमाम् । उत्थाय पश्चिमे यामे मुक्तकेशो दिगम्बरः ॥	१६४
अनाचान्तश्च मुष्टी द्वौ तण्डुलानां यथाक्षमम् । द्वाभ्यामादाय हस्ताभ्यां जपन्गच्छेश्वतुष्पथम् ॥	१६५
तत्र तण्डुलमुष्टी द्वौ स्थापयित्वा ततः सखे । मौनेनैव त्वमागच्छेर्मा वीक्षिष्ठाश्च पृष्ठतः ॥	१६६
एवं कुरु सदा यावत्पिशाचो व्यक्ततां गतः । अहं हि हन्मि ते व्याधिमिति त्वां वक्ष्यति स्वयम् ॥	१६७
ततोऽभिनन्देस्त्वं सोऽथ तव रोगं हरिष्यति । इत्युक्तस्तेन मित्रेण स द्विजस्तत्तथाकरोत् ॥	१६८
ततः सिद्धः पिशाचः स तस्यार्तस्य महौषधीः । हिमाचलेन्द्रादानीय रोपयामास तं व्रणम् ॥	१६९
जगाद् च प्रहृष्टं तं सोऽथ लग्नग्रहो द्विजम् । देहि व्रणं द्वितीयं मे यावत्तं रोपयाम्यहम् ॥	१७०
न चेत्सृजाम्यनर्थं ते शरीरं संहारामि वा । तच्छ्रुत्वा स द्विजो भीतः सद्यो मुक्त्यै तमभ्यधात् ॥	१७१
व्रणं द्वितीयं दास्यामि सप्तभिस्ते दिनैरिति । ततस्तेनोद्भिन्नतः सोऽभून्निराशो जीविते द्विजः ॥	१७२
इत्युक्त्वा विरता मध्यादश्रीलाख्यानलज्जया । कलिङ्गसेना भूयः सावादीत्सोमप्रभामिदम् ॥	१७३
ततो व्रणान्तरालाभादार्तं विप्रमुवाच तम् । दृष्ट्वा पृष्ट्वा च दुहिता विदग्धा मृतभर्तृका ॥	१७४
वञ्चयेऽहं पिशाचं तं गच्छ त्वं ब्रूहि तं पुनः । नाडीव्रणो महुहितुर्भवता रोप्यतामिति ॥	१७५
तच्छ्रुत्वा मुदितो गत्वा तथैवोक्त्वा च स द्विजः । अनैषीहुहितुस्तस्याः पिशाचं तं ततोऽन्तिकम् ॥	१७६
सा च तस्य पिशाचस्य वराङ्गं स्वमदर्शयत् । रोपयेमं व्रणं भद्र ममेति ब्रुवती रहः ॥	१७७
स च मूढः पिशाचोऽस्या वराङ्गे सततं ददौ । पिण्डिलेपादि न त्वासीत्स तं रोपयितुं क्षमः ॥	१७८
दिनैश्च खिन्नस्तस्याः स कृत्वा जङ्गे निजांसयोः । किंखिन्न रोहतीत्येवं तद्वराङ्गं व्यलोकयत् ॥	१७९
यावद्द्वितीयं तस्याधः स पायुव्रणमैक्षत । तं दृष्ट्वैव च संभ्रान्तः स पिशाचो व्यचिन्तयत् ॥	१८०
एको न रोपितो यावदुत्पन्नोऽयं व्रणोऽपरः । सत्यः प्रवादो यच्छिद्रेष्वनर्था यान्ति भूरिताम् ॥	१८१
प्रभवन्ति यतो लोकाः प्रलयं यान्ति येन च । संसारवर्त्म विवृतं कः पिधातुं तदीश्वरः ॥	१८२
इत्यालोच्य विरुद्धार्थसिद्ध्या बन्धनशङ्कया । स पिशाचस्ततो मूर्खः पलाय्यादर्शनं ययौ ॥	१८३
एवं च वञ्चयित्वा तं पिशाचं मोचितस्तया । दुहित्रा स द्विजस्तस्यौ रोगोत्तीर्णो यथासुखम् ॥	१८४
इत्थं पिशाचास्तत्तुल्या बाला राजसुताश्च ये । ते सिद्धा अप्यनर्थाय सखि रक्ष्यास्तु बुद्धिभिः ॥	१८५
राजपुत्र्यः कुलीनास्तु नैतादृश्यः श्रुताः क्वचित् । अतोऽन्यथा न भाव्यं ते सखि मत्संगतं प्रति ॥	१८६
एवं कलिङ्गसेनाया मुखाच्छ्रुत्वा कथाक्रमम् । सहासचित्रमधुरं तोषं सोमप्रभा ययौ ॥	१८७
इतो मे षष्टियोजन्यां गृहं याति च वासरः । चिरं स्थितास्मि तत्तन्वि यामीत्येतामुवाच च ॥	१८८

ततोऽस्तगिरिशेखरं व्रजति वासरेशे शनैः

सखीं पुनरुपागमप्रणयिनीं समापृच्छथ ताम् ।

क्षणं जनितविस्मया गगनमार्गमुत्पत्य सा

जगाम वसतिं निजां प्रसभमेव सोमप्रभा ॥

१८९

विलोक्य च तदद्भुतं बहुवितर्कमत्यद्भुतं

प्रविश्य समचिन्तयत्किल कलिङ्गसेना च सा ।

न वेद्मि किमसावहो मम सखी हि सिद्धाङ्गना

भवेत्किमथवाप्सराः किमथवापि विद्याधरी ॥

१९०

दिव्या तावदियं भवत्यवितथं व्योमाग्रसंचारिणी
 दिव्या यान्ति च मानुषीभिरसमस्त्रोहाहृताः संगतिम् ।
 भेजे किं नृपतेः पृथोस्तनयया सख्यं न सारुन्धती
 तत्प्रीत्या पृथुरान्तिनाय सुरभिं स्वर्गान्न किं भूतले ॥
 तत्क्षीराशनतो न किं पुनरसौ भ्रष्टोऽपि यातो दिवं
 संभूताश्च ततः प्रभृत्यविकला गावो न किं भूतले ।
 तद्वन्यास्मि शुभोदयादुपनता दिव्या सखीयं मम
 प्रातश्चान्वयनामनी सुनिपुणं प्रक्षयामि तामागताम् ॥

इत्यादि राजतनया हृदि चिन्तयन्ती तां यामिनीमनयदत्र कलिङ्गसेना ।
 सोमप्रभा च निजवेश्मनि भूय एव तद्दर्शनोत्सुकमना रजनीं निनाय ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

ततः सोमप्रभा प्रातस्तद्विनोदोपपादिनीम् । न्यस्तदारुमयानेकमायासद्यन्त्रपुत्रिकाम् ॥
 करण्डिकां समादाय सा नभस्तलचारिणी । तस्याः कलिङ्गसेनाया निकटं पुनराययौ ॥
 कलिङ्गसेनाप्यालोक्य तामानन्दाश्रुतिर्भरा । उत्थाय कण्ठे जग्राह पार्श्वसीनामुवाच च ॥
 त्वदीयमुखपूर्णेन्दुदर्शनेन विना सखि । तमोमयी त्रियामाद्य शतयामेव मे गता ॥
 तज्जन्मान्तरसंबन्धः कीदृशः स्यात्त्वया मम । यस्यायं परिणामोऽद्य त्वं देवि वेत्सि चेद्वद ॥
 तच्छ्रुत्वा राजपुत्रीं तामेवं सोमप्रभाब्रवीत् । ईदृङ्गे नास्ति विज्ञानं नहिं जातिं स्मराम्यहम् ॥
 न चात्र मुनयोऽभिज्ञाः केचित्तु यदि जानते । तैः कृतं तादृशं पूर्वं परतत्त्वविदश्च ते ॥
 एवमुक्तवतीं भूयः प्रेमविश्रम्भपेशलम् । कलिङ्गसेना पप्रच्छ विजने तां सकौतुका ॥
 ब्रूहि मे सखि कस्येह देवजातेः पितृस्त्वया । जन्मनालंकृतो वंशो मुक्तयेव सुवृत्तया ॥
 जगत्कर्णामृतं किं च तव नाम सुलक्षणे । करण्डिका किमर्थंयमस्यामस्ति च वस्तु किम् ॥
 एवं कलिङ्गसेनायाः श्रुत्वा सप्रणयं वचः । सोमप्रभा सा सर्वं तत्क्रमाद्वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 अस्ति त्रिजगति ख्यातो मयो नाम महासुरः । आसुरं भावमुत्सृज्य शौरिं स शरणं श्रितः ॥
 तेन दत्ताभयश्चक्रे स च वज्रभृतः सभाम् । दैत्याश्च देवपक्षोऽयमिति तं प्रति चुक्रुधुः ॥
 तद्गयात्तेन विन्ध्याद्रौ मायाविवरमन्दिरम् । अगम्यमसुरेन्द्राणां बह्वाश्चर्यमयं कृतम् ॥
 तस्यावां द्वे दुहितरौ मयस्य ब्रह्मचारिणी । ज्येष्ठा स्वयंप्रभा नाम कुमारी तद्गृहस्थिता ॥
 अहं सोमप्रभा नाम कनिष्ठा सा त्वहं सखि । नलकूबरसंज्ञाय दत्ता धनदसूनवे ॥
 पित्रा च शिक्षितास्मीह मायायन्त्राण्यनेकधा । त्वत्प्रीत्या चैयमानीता पूर्णा तव करण्डिका ॥
 इत्युक्त्वादर्शयत्तस्याः प्रोद्धाद्य बहुकौतुकाः । सोमप्रभा काष्ठमयीः स्वमायायन्त्रपुत्रिकाः ॥
 कीलिकाहृतिमात्रेण काचिद्वत्त्वा विहायसा । तदाज्ञया पुष्पमालामादाय द्रुतमाययौ ॥
 काचित्तथैव पानीयमानिनाय यदृच्छया । काचिन्ननर्त काचिच्च कथालापमथाकरोत् ॥
 इत्यादिभिर्महाश्चर्यैः कंचित्कालं विनोद्य ताम् । सुरक्षितां स्थापयित्वा तां च यन्नकरण्डिकाम् ॥
 कलिङ्गसेनामाम्भय सोत्कां सोमप्रभा ततः । ययौ भर्तृपरायत्ता नभसा निजमन्दिरम् ॥
 कलिङ्गसेनाप्याश्चर्यदर्शनध्वस्तया क्षुधा । प्रहृष्टा तदहस्तस्यै सर्वाहारपराङ्मुखी ॥
 तद्गृष्ट्वा च ततस्तस्या जननी रोगशङ्किनी । आनन्दाख्येन भिषजा निरूप्याविकलोदिता ॥
 कुतोऽपि हेतोर्हर्षेण नष्टास्याः क्षुन्न रोगतः । उत्फुल्लनेत्रं वक्ष्येतदस्या हसदिवाननम् ॥
 इत्युक्त्वा भिषजा हर्षहेतुं तज्जननी च सा । पप्रच्छ तां यथावृत्तं सापि तस्यै तद्ब्रवीत् ॥

ततः श्लाघ्यसखी सङ्गहृष्टां मत्वाभिनन्द्य च । आहारं कारयामास जननी तां यथोचितम् ॥	२७
अथान्येद्युरुपागत्य विदितार्था क्रमेण सा । कलिङ्गसेनां तामेवं रहः सोमप्रभाभ्यधात् ॥	२८
मया त्वत्सख्यमावेद्य त्वत्पाश्र्वागमनेऽन्वहम् । अनुज्ञा ज्ञानिनो भर्तुर्गृहीता विदितार्थतः ॥	२९
तस्मात्त्वमप्यनुज्ञाता पितृभ्यां भव सांप्रतम् । येन स्वैरं मया साकं निःशङ्का विहरिष्यसि ॥	३०
एवमुक्तवतीं हस्ते तां गृहीत्वैव तत्क्षणम् । कलिङ्गसेना स्वपितुर्मातुश्च निकटं ययौ ॥	३१
तत्र नामान्वयाख्यानपूर्वं चैतामदर्शयत् । पित्रे कलिङ्गदत्ताय राज्ञे सोमप्रभां सखीम् ॥	३२
मात्रे च तारादत्तायै तथैवैतामदर्शयत् । तौ च दृष्ट्वा यथाख्यानमेनामभिनन्दतुः ॥	३३
ऊचतुश्चाकृतिप्रीतौ दंपती तावुभौ ततः । सत्कृत्य दुहितृस्नेहात्तां महासुरसुन्दरीम् ॥	३४
वत्से कलिङ्गसेनेयं हस्ते तव समर्पिता । तदिदानीं यथाकाममुभे विहरतां युवाम् ॥	३५
एतत्तयोर्वचो द्वे चाप्यभिनन्द्य निरीयतुः । समं कलिङ्गसेना च सा च सोमप्रभा ततः ॥	३६
जग्मतुश्च विहाराय विहारं राजनिर्मितम् । आनिन्यतुश्च तां तत्र मायायन्नकरण्डिकाम् ॥	३७
ततो यन्नमयं यक्षं गृहीत्वा प्राहिणोत्तदा । सोमप्रभा स्वप्रयोगाद्बुद्धार्चानयनाय सा ॥	३८
स यक्षो नभसा गत्वा दूरमध्वानमाययौ । आदाय मुक्तासद्रत्नहेमाम्बुरुहसंचयम् ॥	३९
तेनाभिपूज्य सुगतान्भासयामास तत्र सा । सोमप्रभा सनिलयान्सर्वाश्चर्यप्रदायिना ॥	४०
तद्बुद्धागत्य दृष्ट्वा च विस्मितो महिषीसखः । राजा कलिङ्गदत्तस्तामपृच्छद्यन्नचेष्टितम् ॥	४१
ततः सोमप्रभावादीद्राजन्नेतान्यनेकधा । मायायन्नादिशिल्पानि पित्रा सृष्टानि मे पुरा ॥	४२
यथा चेदं जगद्यन्नं पञ्चभूतात्मकं तथा । यन्प्राण्येतानि सर्वाणि शृणु तानि पृथक्पृथक् ॥	४३
पृथ्वीप्रधानं यन्नं यद्द्वारादि पिदधाति तत् । पिहितं तेन शक्नोति न चोद्घाटयितुं परः ॥	४४
आकारस्तोयन्नोत्थः सजीव इव दृश्यते । तेजोमयं तु यद्यन्नं तज्ज्वालाः परिमुञ्चति ॥	४५
वातयन्नं च कुरुते चेष्टा गत्यागमादिकाः । व्यक्तीकरोति चालापं यन्नमाकाशसंभवम् ॥	४६
मया चैतान्यवाप्तानि तातात्किं त्वमृतस्य यत् । रक्षकं चक्रयन्नं तत्तातो जानाति नापरः ॥	४७
इति तस्या वदन्त्यास्तद्वचः श्रद्धधतामिव । मध्याह्ने पूर्यमाणानां शङ्खानामुदभूद्भुनिः ॥	४८
ततः स्वोचितमाहारं दातुं विज्ञाप्य तं नृपम् । प्राप्यानुज्ञां विमाने तां सानुगां यन्ननिर्मिते ॥	४९
कलिङ्गसेनामादाय प्रतस्थे गगनेन सा । सोमप्रभा पितृगृहं ज्येष्ठायाः स्वसुरन्तिकम् ॥	५०
क्षणाच्च प्राप्य विन्ध्याद्विर्वर्ति तत्पितृमन्दिरम् । तस्याः स्वयंप्रभायाश्च पार्श्वे तामनयत्स्वसुः ॥	५१
तत्रापश्यज्जटाजूटमालिनीं तां स्वयंप्रभाम् । कलिङ्गसेना लम्बाक्षमालां सा ब्रह्मचारिणीम् ॥	५२
सुसिताम्बरसंवीतां हसन्तीमिव पार्वतीम् । कामभोगमहाभोगगृहीतोप्रतपःक्रियाम् ॥	५३
सापि सोमप्रभाख्यातां प्रणतां तां नृपात्मजाम् । स्वयंप्रभा कृतातिध्या संविभेजे फलाशनैः ॥	५४
सखि भुक्तैः फलैरैतैर्जरा ते न भविष्यति । विनाशिन्यस्य रूपस्य पद्मस्येव हिमाहतिः ॥	५५
एतदर्थमिह स्नेहादानीता भवती मया । इति सोमप्रभा चैतां राजपुत्रीमभाषत ॥	५६
ततः कलिङ्गसेनात्र तान्यभुङ्क्त फलानि सा । सद्योऽमृतरसासारसिक्ताङ्गीव बभूव च ॥	५७
ददर्श च पुरोद्यानं भ्रमन्ती तत्र कौतुकात् । ससुवर्णाब्जवापीकं सुधास्वादुफलद्रुमम् ॥	५८
हमच्चित्रखगाकीर्णं सन्मणिस्तम्भविभ्रमम् । भित्तिबुद्धिकरं शून्ये भित्तौ शून्यप्रतीतिदम् ॥	५९
जले स्थलधियं कुर्वत्स्थले च जलबुद्धिकृत् । लोकान्तरमिवापूर्वं मयमायाविनिर्मितम् ॥	६०
प्रविष्टपूर्वं प्लवगैः पुरा सीतागवेषिभिः । स्वयंप्रभाप्रसादेन चिरात्संप्राप्तनिर्गमैः ॥	६१
ततस्तद्द्भुतपुरप्रकामालोकविस्मिताम् । अजराभाजनीभूतां तामापृष्ट स्वयंप्रभाम् ॥	६२
कलिङ्गसेनामारोप्य यन्त्रे भूयो विहायसा । सोमप्रभा तक्षशिलामानिनाय स्वमन्दिरम् ॥	६३
तत्र सा तद्यथावस्तु पित्रोः सर्वमवर्णयत् । कलिङ्गसेना तौ चापि परं संतोषमीयतुः ॥	६४
इत्थं तयोर्द्वयोः सख्योर्गच्छत्सु दिवसेष्वथ । ऊचे कलिङ्गसेनां तामेवं सोमप्रभैकदा ॥	६५

यावन्न परिणीता त्वं तावत्सख्यं मम त्वया । त्वद्भर्तृभवने पश्चान्मम स्यादागमः कुतः ॥
न दृश्यो हि सखीभर्ता नाङ्गीकार्यः कथंचन । अवैर्वृकीव स्नुषायाः श्वश्रूमीसानि खादति ॥
तथा च शृणु वचम्येतां कीर्तिसेनाकथां तव । ॥
पुरे पाटलिपुत्राख्ये धुर्यो धनवतां वणिक् । नाम्ना यथार्थेन पुरा धनपालित इत्यभूत् ॥
कीर्तिसेनाभिधाना च तस्याजायत कन्यका । रूपेणानन्यसदृशी प्राणेभ्योऽप्यधिकप्रिया ॥
सा च तेन समानाय मगधेषु महर्द्धये । देवसेनाभिधानाय दत्ताभूद्वणिजे सुता ॥
तस्य चातिसुवृत्तस्य देवसेनस्य दुर्जनी । विपन्नजनकस्यासीज्जननी स्वामिनी गृहे ॥
सा स्नुषां कीर्तिसेनां तां पश्यन्ती पतिसंमताम् । क्रुधां ज्वलन्ती पुत्रस्य परोक्षमकदर्थयत् ॥
कीर्तिसेना च सा पत्युर्वक्तुं नैव शशाक तत् । कष्टा हि कुटिलश्वभूपरतन्त्रवधुस्थितिः ॥
एकदा स पतिस्तस्या देवसेनो वणिज्यया । गन्तुं प्रवृत्ते बन्धुप्रेरितो वलभीं पुरीम् ॥
ततः सा कीर्तिसेना तं पतिमेवमभाषत । इयच्चिरं मया नैतदार्यपुत्र तवोदितम् ॥
कदर्थयति मामेषा तवाम्बा त्वय्यपि स्थिते । त्वयि तु प्रोषिते किं मे कुर्यादिति न वेद्म्यहम् ॥
तच्छ्रुत्वा स समुद्भ्रान्तस्तत्स्नेहात्सभयः शनैः । देवसेनस्तदा गत्वा मातरं प्रणतोऽब्रवीत् ॥
कीर्तिसेनाधुना हस्ते तवाम्ब प्रस्थितस्य मे । नास्या निःस्नेहता कार्या कुलीनतनया ह्यसौ ॥
तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेनां तामाहूयोद्वर्तितेक्षणा । तं देवसेनं माता सा तत्कालं समभाषत ॥
कृतं मया किं पृच्छैतामेवं त्वां प्रेरयत्यसौ । गृहभेदकरी पुत्र मम तु द्वौ युवां समौ ॥
श्रुत्वैतच्छ्रान्तचित्तोऽभूत्तत्कृते स वणिग्वरः । व्याजसप्रणयैर्वाक्यैर्जनन्या यो न वञ्च्यते ॥
कीर्तिसेना तु सा तूष्णीमासीदुद्वेगसस्मिता । देवसेनस्तु सोऽन्येषुः प्रतस्थे वलभीं वणिक् ॥
ततस्तद्विरहक्लेशजुषस्तस्याः क्रमेण सा । तन्माता कीर्तिसेनाया दासीः पार्श्वान्यवारयत् ॥
कृत्वा च गृहचारिण्या स्वचेष्ट्या सह संविदम् । आनाय्याभ्यन्तरं गुप्तं तां विवस्त्रां चकार सा
पापे हरसि मे पुत्रमित्युक्त्वा स कचग्रहम् । पादैर्दन्तैर्नखैश्चैतां चेष्ट्या सममपाटयत् ॥
चिक्षेप चैनां भूगेहे सपिधाने दृढार्गले । तत्रत्येऽभ्युद्धृताशेषपूर्वजातार्थसंचये ॥
न्यधाञ्च तस्यास्तत्रान्तः प्रत्यहं सा दिनात्यये । पापा तादृगवस्थाया भक्तस्यार्धशरावकम् ॥
अचिन्तयञ्च दूरस्थे पत्यावेवं मृता स्वयम् । इमां व्युत्थाप्य यातेति वक्ष्यामि दिवसैरिति ॥
इत्थं भूमिगृहे क्षिप्त्वा श्वश्रवा पापकृता तया । सुखार्हा रुदती तत्र कीर्तिसेना व्यचिन्तयत् ॥
आढ्यः पतिः कुले जन्म सौभाग्यं साधुवृत्तता । तदप्यहो मम श्वश्रूप्रसादादीदृशी विपत् ॥
एतदर्थं च निन्दन्ति कन्यानां जन्म बान्धवाः । श्वश्रूननन्दसंत्रासमसौभाग्यादिदूषितम् ॥
इति शोचन्त्यकस्मात्सा कीर्तिसेना खनित्रकम् । लेभेऽस्माद्भ्रूगृहाद्वात्रा मनःशल्यभिवोद्धृतम् ॥
अयोमथेन तेनात्र सुरुङ्गां निचखान सा । तावद्यावत्तयोत्तस्थे दैवात्स्वाद्वासवेश्मनः ॥
ददर्श च प्रदीपेन प्राक्तेनाथ तद्गृहम् । अक्षीणेन कृतालोका धर्मेणैव निजेन सा ॥
आदायातश्च वस्त्राणि स्वं स्वर्णं च निशाक्षये । निर्गलैव ततो गुप्तं जगाम नगराद्बहिः ॥
एवंविधाया गन्तुं मे न युक्तं पितृवेश्मनि । किं वक्ष्ये तत्र लोकश्च प्रत्येक्ष्यति कथं मम ॥
अतः स्वयुकस्या गन्तव्यं पत्युरेवान्तिकं मया । इहामुत्र च साध्वीनां पतिरेका गतिर्यतः ॥
इत्यालोच्य चकारात्र तडागाम्बुकृताप्लवा । राजपुत्रस्य वेषं सा कीर्तिसेना सुबुद्धितम् ॥
ततो गत्वापणे दत्त्वा किञ्चिन्मूल्येन काञ्चनम् । कस्यापि वणिजो मेहे दिने तस्मिन्नुवास सा
अन्येषुस्तत्र चक्रे च वलभीं गन्तुमिच्छता । समुद्रसेननाम्ना सा वणिजा सह संस्तवम् ॥
तेन साकं सभृत्येन प्राप्तुं प्राक्प्रस्थितं पतिम् । सद्राजपुत्रवेषा सा प्रतस्थे वलभीं प्रति ॥
जगाद तं च वणिजं गोत्रजैस्मि बाधितः । तत्त्वया सह गच्छामि वलभीं स्वजनान्तिकम् ॥
तच्छ्रुत्वा स वणिक्पुत्रो मार्गे पर्यचरञ्च ताम् । राजपुत्रो ध्रुवं भव्यः कोऽप्यसाविति गौरवात्

ययौ च स वणिक्सार्थः पुरस्कृत्याटवीपथम् । बहुशुल्कभयत्यक्तमार्गान्तरजनाश्रितम् ॥	१०५
दिनैः प्राप्याटवीद्वारं सायं सार्थं कृतस्थितौ । चक्रे कृतान्तदूतीव शब्दं भयकरं शिवा ॥	१०६
तदभिज्ञे वणिग्लोके चौराद्यापातशङ्किनि । हस्ते गृहीतशस्त्रेषु सर्वतो रिपुरक्षिषु ॥	१०७
ध्वान्ते धावति दस्यूनामग्रयायिबलोपमे । कीर्तिसेना तदालोक्य पुंवेषा सा व्यचिन्तयत् ॥	१०८
अहो दुष्कृतिनां कर्म संतानेनैव वर्धते । पश्य श्वश्रुकृता व्यापदिहापि फलिता मम ॥	१०९
प्रथमं मृत्युनेवाहं श्वश्रूकोपेन भक्षिता । प्रविष्टा भूगृहं पश्चाद्भवासमिवापरम् ॥	११०
दैवात्ततोऽपि निष्कान्ता जातेव पुनरप्यहम् । इहाद्यागत्य संप्राप्ता भूयो जीवितसंशयम् ॥	१११
चौरैर्यदि हतास्मीह तच्छ्वश्रूर्मम वैरिणी । अन्यासक्ता गता कापीत्यभिधास्यति मे पतिम् ॥	११२
स्त्रीति ज्ञातास्मि केनापि हृतवस्त्रान्तरा यदि । ततो मृत्युर्मम श्रेयान्न पुनः शीलविप्लवः ॥	११३
तेन चात्मैव मे रक्ष्यो नापेक्ष्योऽयं सुहृद्वणिक् । सतीधर्मो हि सुस्त्रीणां चिन्त्यो न सुहृदादयः ॥	११४
इति निश्चिन्त्य सा प्राप चिन्वती तरुमध्यगम् । गर्ते गृहाकृतिं दत्तं कृपयेवान्तरं भुवा ॥	११५
तत्र प्रविश्य चाच्छाद्य नृणपर्णादिभिस्तनुम् । तस्यौ संधार्यमाणा सा पतिसंगमवाञ्छया ॥	११६
ततो निशीथे सहसा निपत्यैवोद्यतायुधा । चौरसेना सुमहती सार्थं वेष्टयति स्म तम् ॥	११७
निन्दद्दस्युकालाभ्रं शस्त्रज्वालाचिरप्रभम् । ततः सरुधिरासारं तत्राभूद्युद्धुर्दिनम् ॥	११८
हत्वा समुद्रसेनं च सानुगं तं वणिक्पतिम् । बलिनोऽथ ययुश्चौरा गृहीतधनसंचयाः ॥	११९
तदा च कीर्तिसेना सा श्रुतकोलाहला बलात् । यत्र मुक्तासुभिस्तत्र कारणं केवलो विधिः ॥	१२०
ततो निशायां यातायामुदिते तिग्मतेजसि । निर्जगाम च सा तस्माद्गर्ताद्विद्विपमध्यतः ॥	१२१
कामं भर्त्रेकभक्तानामविस्खलिततेजसाम् । देवता एव साध्वीनां त्राणमापदि कुर्वते ॥	१२२
यत्तत्र निर्जनेऽरण्ये सिंहो दृष्ट्वापि तां जहौ । न परं यावद्भयेत्य कुतश्चित्कोऽपि तापसः ॥	१२३
पृष्टोदन्तां समाश्रास्य जलपानं कमण्डलोः । दत्त्वोपदिश्यं पन्थानं तस्याः कापि तिरोदधे ॥	१२४
ततस्तृप्तामृतेनेव क्षुत्पिपासाविनाकृता । तापसोक्तेन मार्गेण प्रतस्थे सा पतिव्रता ॥	१२५
अथास्तशिखरारूढं प्रसारितकरं रविम् । रात्रिमेकां क्षमस्वेति वदन्तमिव वीक्ष्य सा ॥	१२६
महतोऽरण्यवृक्षस्य गृहाभं मूलकोटरम् । विवेश पिदधे चास्य द्वारमन्येन दारुणा ॥	१२७
प्रदोषे च ददर्शात्र द्वारच्छिद्रान्तरेण सा । राक्षसीमागतां घोरां बालकैरन्वितां सुतैः ॥	१२८
तीर्णान्यविपदद्याहमनया भक्षितेति सा । त्रस्ता यावत्तरो तावदारूढा तत्र राक्षसी ॥	१२९
अन्वारूढाश्च तत्पुत्रास्तत्र तां किल राक्षसीम् । अद्भुवन्नम्ब नः किञ्चिद्भक्ष्यं देहीति तत्क्षणम् ॥	१३०
ततः सा राक्षसी बालांस्तानुवाचाद्य पुत्रकाः । महार्द्रमेशानं गत्वापि भक्ष्यं नासादितं मया ॥	१३१
याचितो डाकिनीसंघोऽप्यत्र भागमदान्न मे । तत्खेदादथ विज्ञप्य याचितो भैरवो मया ॥	१३२
स च नामान्वयौ पृष्ट्वा देवो मामेवमादिशत् । भयंकरि कुलीनासि खरदूषणवंशजा ॥	१३३
तदितो नातिदूरस्थं वसुदत्तपुरं ब्रज । तत्रास्ते वसुदत्ताख्यो राजा धर्मपरो महान् ॥	१३४
यः कृत्स्नामटवीमेतां पर्यन्तस्थोऽभिरक्षति । स्वयं गृह्णाति शुल्कं च निगृह्णाति च तस्करान् ॥	१३५
तस्याटव्यां च मृगयाश्रमसुप्तस्य भूपतेः । अज्ञातैव प्रविष्टान्तः कर्णे शतपदी लघु ॥	१३६
सा च कालेन बहुशः प्रसूतास्य शिरोन्तरे । तेन रोगेण राजासौ स्नायुशेषोऽद्य वर्तते ॥	१३७
वैद्याश्रास्य न तं व्याधिं विदन्त्यन्योऽपि कोऽपि चेत् । न ज्ञास्यति ततश्चैष दिनैरल्पैर्विपत्स्यते ॥	१३८
तस्य मांसानि भुञ्जीथा विपन्नस्य स्वमायया । भक्षितैस्तैर्हि षण्मासान्परितृप्ता भविष्यसि ॥	१३९
इत्थं मे भैरवेणापि संविभागः ससंशयः । कालवांश्चाद्य विहितस्तत्पुत्राः किं करोम्यहम् ॥	१४०
एवं तयोक्ता राक्षस्या पुत्रास्ते तामथाद्भुवन् । ज्ञातापनीते रोगेऽस्मिन्किं स राजाम्ब जीवति ॥	१४१
कथं च तादृशो रोगो वद तस्यापनीयते । एवमुक्तवतस्तान्सा तनयान्राक्षसी जगौ ॥	१४२
ज्ञातापनीते रोगेऽस्मिन्जीवत्येव स भूपतिः । श्रूयतां च यथा सोऽस्य महारोगोऽपनीयते ॥	१४३

शिरः पूर्वं घृताभ्यक्तं तस्य न्यस्तोष्णसर्पिषा । कृत्वा मध्याह्नकठिने स्थापितस्यातपे चिरम् ॥
 निवेश्य कर्णकुहरे सुषिरां वंशनाडिकाम् । शीताम्बुघटपृष्ठस्थशरावच्छिद्रसङ्गिनीम् ॥
 तेन स्वेदातपह्वान्ता निर्गत्यास्य शिरोन्तरात् । कर्णरन्ध्रेण तेनैव वंशनाडीं प्रविश्य ताम् ॥
 घटे शीतामिलाषिण्यः शतपद्यः पतन्ति ताः । एवं स नृपतिस्तस्मान्महारोगाद्विमुच्यते ॥
 इत्युक्त्वा राक्षसी पुत्रान्वृक्षस्थान्विरराम सा । कीर्तिसेना च तत्सर्वमश्रुणोत्कोटरस्थिता ॥
 श्रुत्वा च चिन्तयामास निस्तरिष्यामि चेदितः । तद्भ्रूलैवैतया युक्त्या जीवयिष्यामि तं नृपम् ॥
 एतामेवाटवीं सोऽल्पशुल्कः प्रान्तस्थितोऽवति । तत्सौकर्याच्च वणिजः सर्वे यान्त्यमुना पथा ॥
 एतत्समुद्रसेनोऽपि स्वर्गामी सोऽब्रवीद्वणिक् । तदेतेनैव मार्गेण स मे भर्तागमिष्यति ॥
 अतो गत्वाटवीप्रान्ते वसुदत्तपुरे नृपम् । रोगादुत्तार्य तत्रस्था प्रतीक्षे भर्तुरागमम् ॥
 एवं विचिन्तयन्ती सा कृच्छ्रात्तामनयन्निशाम् । प्रातर्नष्टेषु रक्षःसु निरगात्कोटरात्ततः ॥
 क्रमात्ततोऽटवीमध्ये यान्ती पुरुषवेषभृत् । प्राप्तेऽपराहे गोपालमेकं साधुं ददर्श सा ॥
 तत्सौकुमार्यदूराध्वदर्शनाद्रीकृतं च तम् । पप्रच्छोपेत्य सा कोऽयं प्रदेशः कथ्यतामिति ॥
 सोऽपि गोपालकोऽवादीद्वसुदत्तस्य भूपतेः । वसुदत्तपुरं नाम पुरमेतत्पुरः स्थितम् ॥
 राजापि स महात्मात्र मुमूर्षुर्व्याधितः स्थितः । तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेना तं गोपालकमभाषत ॥
 यदि मां नयते कश्चिद्राज्ञस्तस्यान्तिकं ततः । अहं तं तस्य जानामि निवारयितुमामयम् ॥
 तच्छ्रुत्वैवावदद्गोपः पुरेऽत्रैव ब्रजाम्यहम् । तदायाहि मया साकं यावद्यज्ञं करोमिं ते ॥
 तथेत्युक्तवतीं तां च कीर्तिसेनां तदैव सः । वसुदत्तपुरं गोपः पुंवेषां नयति स्म ताम् ॥
 तच्च तत्र तथा वस्तु निवेद्यार्ताय तत्क्षणात् । प्रतीहाराय कल्याणलक्षणं तां समर्पयत् ॥
 प्रतीहारोऽपि राजानं विज्ञाप्यैव तदाज्ञया । प्रवेशयामास स तां तस्यान्तिकमनिन्दिताम् ॥
 राजा च सोऽत्र रोगार्तस्तां दृष्ट्वैवाद्भुताकृतिम् । आश्वस्तो वसुदत्तोऽभूद्वेत्स्यात्सैव हिताहितम् ॥
 उवाच चैतां पुंवेषां यदीमामपनेष्यसि । रुजमेतत्प्रदास्यामि राज्यार्थं ते सुलक्षण ॥
 जाने जहार पृष्ठान्मे स्वप्ने स्त्री कृष्णकम्बलम् । तन्निश्चितमिमं रोगं हरिष्यति भवान्मम ॥
 तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेना तं जगादाद्य दिनं गतम् । देव श्वस्तेऽपनेष्यामि रोगं मा स्माधृतिं कृथाः ॥
 इत्युक्त्वा मूर्ध्नि राज्ञोऽस्य गव्यं घृतमदापयत् । तेन तस्याययौ निद्रा ययौ सा चातिवेदना ॥
 भिषग्पूषेण देवोऽयं पुण्यैर्नः कोऽप्युपागतः । इति तत्र च तां सर्वे कीर्तिसेनां ततोऽस्तुवन् ॥
 महादेवी च तैस्तैस्तामुपचारैरुपाचरत् । नक्तं वेश्म पृथक्चास्याः सदासीकमकल्पयत् ॥
 अथापरेद्युर्मध्याह्ने मन्त्रिष्वन्तःपुरेषु च । पश्यत्सु तस्य भूपस्य कीर्तिसेना चकर्ष सा ॥
 शिरसः कर्णमार्गेण सार्धं शतपदीशतम् । राक्षस्युदितया पूर्वं युक्त्यात्यद्भुतया तया ॥
 स्थापयित्वा च घटके सा ताः शतपदीस्ततः । घृतक्षीरादिसेकेन तं नृपं समतर्पयत् ॥
 क्रमात्तस्मिन्समाश्वस्ते रोगमुक्ते महीपतौ । घटे तान्प्राणिनो दृष्ट्वा को न तत्र विसिस्मिये ॥
 राजा च स विलोक्यैतान्कुकीटान्मूर्धनिर्गतान् । तत्रास दध्यौ मुमुदे मेने जन्म निजं पुनः ॥
 कृतोत्सवश्च स स्नातः कीर्तिसेनामपूजयत् । तामनादृतराज्यार्थी ग्रामहस्यश्चकाञ्चनैः ॥
 देवी च मन्त्रिणश्चैतां हेम्ना वस्त्रैरपूरयन् । प्रभुप्राणप्रदोऽस्माकं पूज्यो भिषगसाविति ॥
 सा च तस्यैव राज्ञस्तान्दृष्टोऽर्थान्संप्रति न्यधात् । कंचित्कालं व्रतस्थोऽहमित्युक्त्वा भर्त्रपेक्षिणी ॥
 ततः संमान्यमानान्न सर्वैः कान्यप्यहानि सा । यावत्पुरुषवेषेण कीर्तिसेनावतिष्ठते ॥
 तावच्छुश्राव लोकात्तं वलभीतः समागतम् । सार्धवाहं पथा तेन देवसेनं निजं पतिम् ॥
 पुरि तत्राथ तं सार्धं प्राप्तं बुद्धैव साभ्यगात् । भर्तारं तमपश्यच्च मयूरीव नवाम्बुदम् ॥
 चित्तेनेव चिरौत्सुक्यसंतापप्रविलायिना । दत्तार्धानन्दबाष्पेण पादयोस्तस्य चापतत् ॥
 सोऽपि प्रत्यभ्यजानाच्च वेषच्छन्नां निरूप्य ताम् । भर्ता भास्वत्करालक्ष्यां दिवा मूर्तिमिवैन्दवीम् ॥

तस्य तद्वदनेन्दुं च चन्द्रकान्तस्य पश्यतः । देवसेनस्य हृदयं चित्रं न गलति स्म यत् ॥	१८३
अथास्यां कीर्तिसेनायामेवं प्रकटितात्मनि । किमेतदिति साश्चर्यं स्थिते तस्मिंश्च तत्पतौ ॥	१८४
विस्मिते च वणिग्ग्रामे तद्बुद्धैव सविस्मयः । स राजा वसुदत्तोऽत्र स्वयमेव किलाययौ ॥	१८५
तेन पृष्टा च सा कीर्तिसेना पत्युः पुरोऽखिलम् । श्वश्रूदुश्चरितोत्पन्नं स्ववृत्तान्तमवर्णयत् ॥	१८६
देवसेनश्च तच्छ्रुत्वा तद्गतां स स्वमातरि । पराङ्मुखोऽभवत्कोपक्षमाविस्मयहर्षवान् ॥	१८७
भर्तृभक्तिरथारूढाः शीलसंनाहरक्षिताः । धर्मसारथयः साध्व्यो जयन्ति मतिहेतयः ॥	१८८
इति तत्र स्थितोऽवादीदाकर्ण्यैव तद्ब्रुतम् । चरितं कीर्तिसेनायाः सानन्दः सकलो जनः ॥	१८९
राजाप्युवाच पत्युर्थमाश्रितकेशयानया । सीतादेव्यपि रामस्य परिक्लेशवहा जिता ॥	१९०
तदेषा धर्मभगिनी मम प्राणप्रदायिनी । इत्युक्तवन्तं तं भूपं कीर्तिसेनाथ साब्रवीत् ॥	१९१
देव स्वत्प्रीतिदायो यस्तव हस्ते मम स्थितः । ग्रामहस्त्यश्वरत्नादिः स मे भर्त्रे समर्प्यताम् ॥	१९२
एवमुक्तस्तथा राजा दत्त्वा ग्रामादि तस्य तत् । तद्भर्तुर्देवसेनस्य प्रीतः पट्टं बबन्ध सः ॥	१९३
अथ नरपतिदत्तैस्त्वैर्वणिज्यार्जितैश्च प्रसभभरितकोषो देवसेनो धनौघैः ।	
परिहृतजननीकः संस्तुवन्कीर्तिसेनां कृतवसतिरमुष्मिन्नेव तस्यौ पुरे सः ॥	१९४
सुखमपगतपापश्वश्रुकं कीर्तिसेनाप्यसमचरितलब्धख्यातिरासाद्य तत्र ।	
न्यवसदखिलभोगैश्चर्यभागान्तिकस्था सुकृतफलसमृद्धिर्देहबद्धेव भर्तुः ॥	१९५
एवं विषह्य विधुरस्य विधेर्नियोगमापत्सु रक्षितचरित्रधना हि साध्व्यः ।	
गुप्ताः स्वसत्त्वविभवेन महत्तमेन कल्याणमादधति पत्युरथात्मनश्च ॥	१९६
इत्थं च पार्थिवकुमारि भवन्ति दोषाः श्वश्रूननन्दविहिता बहवो बधूनाम् ।	
तद्भर्तृवेश्म तव तादृशमर्थयेऽहं श्वश्रून् यत्र न च यत्र शठा ननन्दा ॥	१९७
इतीदमानन्दिकथाद्भुतं सा मुखान्निशम्यासुरराजपुत्र्याः ।	
सोमप्रभाया मनुजेन्द्रपुत्री कलिङ्गसेना परितुष्यति स्म ॥	१९८
ततो विचित्रार्थकथावसानं दृष्ट्वेव गन्तुं मिहिरे प्रवृत्ते ।	
सोत्कां समालिङ्ग्य कलिङ्गसेनां सोमप्रभा स्वं भवतं जगाम ॥	१९९
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।	

चतुर्थस्तरङ्गः ।

ततः स्वसद्य यातायाः पश्चान्मार्गमवेक्षितुम् । सोमप्रभायाः स्नेहेन मार्गहर्म्याग्रमास्थिताम् ॥	१
कलिङ्गसेनामारात्तां ददर्श गगनागतः । दैवान्मदनवेगाख्यो युवा विद्याधराधिपः ॥	२
स तां दृष्ट्वैव रूपेण जगत्रितयमोहिनीम् । क्षोभं जगाम कामैन्द्रजालिकस्येव पिच्छिकाम् ॥	३
अलं विद्याधरस्त्रीभिः का कथाप्सरसामपि । यत्रेदृगेतदेतस्या मानुष्या रूपमद्भुतम् ॥	४
तदेषा यदि मे न स्याद्भार्या किं जीवितेन तत् । कथं च मानुषीसङ्गं कुर्यां विद्याधरोऽपि सन् ॥	५
इत्यालोच्य स दध्यौ च विद्यां प्रज्ञप्तिसंज्ञिकाम् । सा चाविर्भूय साकारा तमेवमवदत्तदा ॥	६
तत्त्वतो मानुषी नेयमेषा शापच्युताप्सराः । जाता कलिङ्गदत्तस्य गृहे सुभग भूपतेः ॥	७
इत्युक्ते विद्यया सोऽथ हृष्टो गत्वा स्वधामनि । विद्याधरोऽन्यविमुखः कामार्तः समचिन्तयत् ॥	८
हठाद्यदि हराभ्येतां तदेतन्मे न युज्यते । स्त्रीणां हठोपभोगो हि मम शापोऽस्ति मृत्युदः ॥	९
तदेतत्प्राप्तये शंभुराराध्यस्तपसा मया । तपोधीनानि हि श्रेयांस्युपायोऽन्यो न विद्यते ॥	१०
इति निश्चित्य चान्येद्युर्गत्वा ऋषभपर्वतम् । एकपादस्थितस्तेपे निराहारस्तपांसि सः ॥	११
अथ तुष्टोऽचिरात्तीव्रैस्तपोभिर्दत्तदर्शनः । एवं मदनवेगं तमादिदेशाम्बिकापतिः ॥	१२
एषा कलिङ्गसेनाख्या ख्याता रूपेण भूतले । कन्या नास्याश्च भर्तापि सदृशो रूपसंपदा ॥	१३

एकस्तु वत्सराजोऽस्ति स चैतामभिवाञ्छति । किं तु वासवदत्ताया भीत्या नार्थयते स्फुटम् ॥
 एषापि रूपलुब्धा तं श्रुत्वा सोमप्रभामुखात् । स्वयंवराय वत्सेशं राजपुत्र्यभिवाञ्छति ॥
 तत्र यावद्विवाहोऽस्या न भवेत्तावदन्तरा । कृत्वा कालासहस्रैव रूपं वत्सेश्वरस्य तत् ॥
 गत्वा गान्धर्वविधिना भार्या कुर्याद्भवानिमां । एवं कलिङ्गसेनासौ तव सेत्स्यति सुन्दरी ॥
 इत्यादिष्टः स शर्वेण प्रणिपत्याथ तं ययौ । गृहं मदनवेगः स्वं कालकूटगिरेस्तटम् ॥
 अत्रान्तरे प्रतिनिशं गच्छन्त्या निजमन्दिरम् । प्रतिप्रभातमायान्त्या यन्त्रेण व्योमगामिना ॥
 तथा तक्षशिलापुर्यां सा सोमप्रभया सह । कलिङ्गसेना क्रीडन्ती तां जगदैकदा रहः ॥
 सखि वाच्यं न कस्यापि त्वया यत्ने ब्रवीम्यहम् । विवाहो मम संप्राप्त इति जाने यतः शृणु ॥
 इह मां याचितुं दूताः प्रेषिता बहुभिर्नृपैः । ते च तातेन संवृत्य तथैव प्रेषिता इतः ॥
 यस्तु प्रसेनजिन्नाम श्रावस्त्यामस्ति भूपतिः । तदीयः केवलं दूतः सादरं तेन सत्कृतः ॥
 मन्त्रितं चाम्बयाप्येतत्तन्मन्ये मद्बरो नृपः । स तातस्य तथाम्बायाः कुलीन इति संमतः ॥
 स हि तत्र कुले जातो यत्राम्बाम्बालिकादिकाः । पितामह्यः कुरूणां च पाण्डवानां च जज्ञिरे ॥
 तत्प्रसेनजिते तस्मै सखि दत्तास्मि सांप्रतम् । तातेन राज्ञे श्रावस्त्यां नगर्यामिति निश्चयः ॥
 एतत्कलिङ्गसेनातः श्रुत्वा सोमप्रभा शुचा । सृजन्तीवापरं हारं सद्यो धाराश्रुणारुदत् ॥
 जगाद् चैतां पृच्छन्तीं वयस्यामश्रुकारणम् । दृष्टनिःशेषभूलोका सा मयासुरपुत्रिका ॥
 वयो रूपं कुलं शीलं वित्तं चेति वरस्य यत् । मृग्यते सखि तत्राद्यं वयो वंशादिकं ततः ॥
 प्रसेनजिञ्च प्रवयाः स दृष्टो नृपतिर्मया । जातीपुष्पस्य जाल्येव जीर्णस्यास्य कुलेन किम् ॥
 हिमशुभ्रेण तेन त्वं हेमन्तेनेव पञ्चिनी । परिम्लानाम्बुजमुखी युक्ता शोच्या भविष्यसि ॥
 अतो जातो विषादो मे प्रहर्षस्तु भवेन्मम । यदि स्याद्दत्सराजस्ते कल्याण्युदयनः पतिः ॥
 तस्य नास्ति हि रूपेण लावण्येन कुलेन च । शौर्येण च विभूत्या च तुल्योऽन्यो नृपतिर्भुवि ॥
 तेन चेद्युज्यसे भर्त्रा सहशेन कृशोदरि । धातुः फलति लावण्यनिर्माणं तदिदं त्वयि ॥
 इति सोमप्रभाकृपैर्वाक्यैर्यत्रैरिवेरितम् । ययौ कलिङ्गसेनाया मनो वत्सेश्वरं प्रति ॥
 ततश्च सा तां प्रपच्छ राजकन्या मयात्मजाम् । कथं स वत्सराजाख्यः सखि किं वंशसंभवः ॥
 कथं चोदयनो नाम्ना त्वया मे कथ्यतामिति । साथ सोमप्रभावादीच्छृणु तत्सखि वच्मि ते ॥
 वत्स इत्यस्ति विख्यातो देशो भूमेर्विभूषणम् । पुरी तत्रास्ति कौशाम्बी द्वितीयेवामरावती ॥
 तस्यां स कुरुते राज्यं यतो वत्सेश्वरस्ततः । वंशं च तस्य कल्याणि कीर्त्यमानं मया शृणु ॥
 पाण्डवस्यार्जुनस्याभूदभिमन्युः किलात्मजः । चक्रव्यूहभिदा येन नीता कुरुचमूः क्षयम् ॥
 तस्मात्परीक्षिदभवद्राजा भरतवंशभृत् । सर्पसन्नप्रणेताभूत्ततोऽपि जनमेजयः ॥
 ततोऽभवच्छतानीकः कौशाम्बीमध्युवास यः । यश्च देवासुररणे दैत्यान्हत्वा व्यपद्यत ॥
 तस्माद्राजा जगच्छ्लाघ्यः सहस्रानीक इत्यभूत् । यः शक्रप्रेषितरथो दिवि चक्रे गतागतम् ॥
 तस्य देव्यां मृगावत्यामसावुदयनोऽजनि । भूषणं शशिनो वंशे जगन्नेत्रोत्सवो नृपः ॥
 नाम्नो निमित्तमप्यस्य शृणु सा हि मृगावती । अन्तर्वेली सती राज्ञो जनन्यस्य सुजन्मनः ॥
 उत्पन्नरुधिरस्नानदोहदा पापभीरुणा । भर्त्रा रचितलाक्षादिरसवापीकृताप्लवा ॥
 पक्षिणा तार्क्ष्यवंश्येन निपत्यामिषशङ्कया । नीत्वा विधिवशात्त्यक्ता जीवन्त्येवोदयाचले ॥
 तत्र चाश्रासिता भूयो भर्तृसंगमवादिना । जमदग्न्यर्षिणा दृष्टा स्थितासौ तत्र चाश्रमे ॥
 अवज्ञाजनितेर्ष्यायाः कंचित्कालं हि तादृशः । शापस्तिलोत्तमातोऽभूत्तद्भर्तुस्तद्वियोगदः ॥
 दिवसैः सा च तत्रैव जमदग्न्याश्रमे सुतम् । उदयाद्रौ प्रसूते स्म द्यौरिन्दुमिव नूतनम् ॥
 असावुदयनो जातः सार्वभौमो महीपतिः । जनिष्यते च पुत्रोऽस्य सर्वविद्याधराधिपः ॥
 इत्युच्चार्याम्बरद्वानीमशरीरां तदा कृतम् । नामोदयन इत्यस्य देवैरुदयजन्मतः ॥

सोऽपि शापान्तवद्वाशः कालं मातलिबोधितः । कृच्छ्रात्सहस्रानीकस्तां विनानैषीन्मृगावतीम् ॥	५३
प्राप्ते शापावसाने तु शबराद्विधियोगतः । उदयाद्रेरुपायातात्प्राप्याभिज्ञानमात्मनः ॥	५४
आवेदितार्थस्तकालं गगनोद्गतया गिरा । शबरं तं पुरस्कृत्य जगामैवोदयाचलम् ॥	५५
तत्र वाञ्छितसंसिद्धिमिव प्राप्य मृगावतीम् । भार्यामुदयनं तं च मनोराज्यमिवात्मजम् ॥	५६
तौ गृहीत्वाथ कौशाम्बीमागत्यैवाभिषिक्तवान् । यौवराज्ये तनूजं तं तद्गुणोत्कर्षतोषितः ॥	५७
यौगन्धरायणादींश्च तस्मै मन्त्रिसुतान्ददौ । तेनात्तभारो बुभुजे भोगान्भार्यासखश्चिरम् ॥	५८
कालेनारोप्य राज्ये च तमेवोदयनं सुतम् । वृद्धः सभार्योसचिवो ययौ राजा महापथम् ॥	५९
एवं स पित्र्यं राज्यं तत्प्राप्य जित्वा ततोऽखिलाम् । यौगन्धरायणसखः प्रशास्त्युदयनो महीम् ॥	६०
इत्याशु कथयित्वा सा कथां सोमप्रभा रहः । सखी कलिङ्गसेनां तां पुनरेवमभाषत ॥	६१
एवं वत्सेषु राजत्वादत्सराजः सुगात्रि सः । पाण्डवान्वयसंभूत्या सोमवंशोद्भवस्तथा ॥	६२
नाम्नाप्युदयनः प्रोक्तो देवैरुदयजन्मना । रूपेण चात्र संसारे कंदर्पोऽपि न तादृशः ॥	६३
स एकस्तव तुल्योऽस्ति पतिस्त्रैलोक्यसुन्दरि । स च वाञ्छति लावण्यलुब्धस्त्वां प्रार्थितां ध्रुवम् ॥	६४
किं तु चण्डमहासेनमहीपतितनूद्भवा । अस्ति वासवदत्ताख्या तस्याश्रयमहिषी सखि ॥	६५
तया स च वृतस्त्यक्त्वा बान्धवानतिरक्तया । उवाशकुन्तलादीनां कन्यानां हृतलज्जया ॥	६६
नरवाहनदत्ताख्यस्तस्यां जातोऽस्य चात्मजः । आदिष्टः किल देवैर्यो भावी विद्याधराधिपः ॥	६७
अतस्तस्याः स वत्सेशो विभ्यत्त्वां नेह याचते । सा च दृष्ट्वा मया न त्वां स्पर्धते रूपसंपदा ॥	६८
एवमुक्तवतीं तां च सखीं सोमप्रभां तदा । कलिङ्गसेना वत्सेशसोत्सुका निजगाद् सा ॥	६९
जानेऽहमेतद्दृश्यायाः पित्रोः शक्यं तु किं मम । सर्वज्ञा सप्रभावा च तत्त्वमेवात्र मे गतिः ॥	७०
दैवायत्तमिदं कार्यं तथा चात्र कथां शृणु । सोमप्रभा तामित्युक्त्वा शशंसास्यै कथामिमाम् ॥	७१
राजा विक्रमसेनाख्य उज्जयिन्यामभूत्पुरा । तस्य तेजस्वतीत्यासीद्रूपेणाप्रतिमा सुता ॥	७२
तस्याश्चाभिमतः कश्चित्प्रायो नाभूद्दुरो नृपः । एकदा च ददर्शैकं पुरुषं सा स्वहर्न्यगा ॥	७३
तेन स्वाकृतिना दैवात्संगतिं वाञ्छति स्म सा । स्वाभिप्रायं च संदिश्य तस्मै स्वां व्यस्तुजत्सखीम् ॥	७४
सा गत्वा तत्सखी तस्य पुंसः साहसशङ्किनः । अनिच्छतोऽपि प्रार्थयैवं यत्नात्संकेतकं व्यधात् ॥	७५
एतदेवकुलं भद्रं विविक्तं पश्यसीह यम् । अत्र रात्रौ प्रतीक्षेथा राजपुत्र्यास्त्वमागमम् ॥	७६
इत्युक्त्वा सा तमामन्त्र्य गत्वा तस्यै तदभ्यधात् । तेजस्वत्यै ततः सापि तस्यौ सूर्यावलोकिनी ॥	७७
पुमांश्च सोऽनुमन्यापि भयात्काप्यन्यतो ययौ । न भेकः कोकनदिनीकिंजल्कास्वादकोविदः ॥	७८
अत्रान्तरे च कोऽप्यत्र राजपुत्रः कुलोद्गतः । मृते पितरि तन्मित्रं राजानं द्रष्टुमाययौ ॥	७९
स चात्र सायं संप्राप्तः सोमदत्ताभिधो युवा । दायादहृत्तराज्यादिरैकाकी कान्तदर्शनः ॥	८०
विवेश दैवात्तत्रैव नेतुं देवकुले निशाम् । राजपुत्र्याः सखी यत्र पुंसः संकेतमादिशत् ॥	८१
तं तत्र स्थितमभ्येत्य राजपुत्र्यविभाव्य सा । निशायामनुरागान्धा स्वयंवरपतिं व्यधात् ॥	८२
सोऽप्यभ्यनन्दच्छूष्णीं तां प्राज्ञो विधिसमर्पिताम् । संसूचयन्तीं भाविन्या राजलक्ष्म्या समागमम् ॥	८३
ततः क्षणाद्राजसुता सा विलोक्यैवमेव तम् । कमनीयतमं मेने धात्रात्मानमवञ्चितम् ॥	८४
अनन्तरं कथां कृत्वा यथास्वं संविदा तयोः । एका स्वमन्दिरमगादन्यस्तत्रानयन्निशाम् ॥	८५
प्रातर्गत्वा प्रतीहारमुखेनावेद्य नाम सः । राजपुत्रः परिज्ञातो राज्ञः प्राविशदन्तिकम् ॥	८६
तत्रोक्तराज्यहारादिदुःखस्य स कृतादरः । अङ्गीचक्रे सहायत्वं राजा तस्यारिमर्दने ॥	८७
मतिं चक्रे च तां तस्मै दातुं प्राग्दत्सितां सुताम् । मन्त्रिभ्यश्च तदैवैतमभिप्रायं शशंस सः ॥	८८
अथैतस्मै च राज्ञे तं सुतावृत्तान्तमभ्यधात् । देवी स्वा बोधिता पूर्वं तथैवाप्तसखीमुखैः ॥	८९
असिद्धानिष्टसिद्धेष्टकाकतालीयविस्मितम् । ततस्तं तत्र राजानमेको मन्त्री तदाब्रवीत् ॥	९०
विधिरेव हि जागर्ति भव्यानामर्थसिद्धिषु । असंचेतयमानानां सद्भूत्यः स्वामिनामिव ॥	९१

तथा च कथयाम्येतां राजन्नत्र कथां शृणु । बभूव हरिशर्माख्यः कोऽपि ग्रामे कचिद्विजः ॥
 स दरिद्रश्च मूर्खश्च वृत्त्यभावेन दुःस्थितः । पूर्वदुष्कृतभोगाय जातोऽतिबहुबालकः ॥
 सकुटुम्बो भ्रमन्निभक्षं प्राप्यैकं नगरं क्रमात् । शिश्रिये स्थूलदत्ताख्यं गृहस्थं स महाधनम् ॥
 गवादिरक्षकान्पुत्रान्भार्या कर्मकरीं निजाम् । तस्य कृत्वा गृहाभ्यर्णे प्रैष्यं कुर्वन्नुवास सः ॥
 एकदा स्थूलदत्तस्य सुतापरिणयोत्सवः । तस्याभूद्गागतानेकजन्ययात्राजनाकुलः ॥
 तदा च हरिशर्मात्र तद्गृहे सकुटुम्बकः । आकण्ठघृतमांसादिभोजनास्थां बबन्ध सः ॥
 तद्वेलां वीक्षमाणोऽथ स्मृतः केनापि नात्र सः । ततोऽनाहारनिर्विण्णो भार्यामित्यब्रवीन्निशि ॥
 दारिद्र्यादिह मौख्याच्च ममेदृशमगौरवम् । तदत्र कृत्रिमं युक्त्या विज्ञानं प्रयुज्ज्म्यहम् ॥
 येनास्य स्थूलदत्तस्य भवेयं गौरवास्पदम् । त्वं प्राप्तेऽवसरे चास्मै ज्ञानिनं मां निवेदय ॥
 इत्युक्त्वा तां विचिन्त्यात्र धिया सुप्ते जने ह्यः । स्थूलदत्तगृहात्तेन जह्वे जामातृवाहनः ॥
 दूरे प्रच्छन्नमेतेन स्थापितं प्रातरत्र तम् । इतस्ततो विचिन्वन्तोऽप्यश्रं जन्या न लेभिरे ॥
 अथामङ्गलवित्रस्तं ह्यचौरगवेषिणम् । हरिशर्मवधूरेत्य स्थूलदत्तमुवाच सा ॥
 भर्ता मदीयो विज्ञानी ज्योतिर्विद्यादिकोविदः । अश्रं वो लम्भयत्येनं किमर्थं स न पृच्छथते ॥
 तच्छ्रुत्वा स्थूलदत्तस्तं हरिशर्माणमाह्वयत् । ह्यो विस्मृतो हृतेऽश्वे तु स्मृतोऽस्म्यद्येति वादिनम् ॥
 विस्मृतं नः क्षमस्वेति प्रार्थितं ब्राह्मणं च सः । पप्रच्छ केनापहतो ह्यो नः कथ्यतामिति ॥
 हरिशर्मा ततो मिथ्या रेखाः कुर्वन्नुवाच सः । इतो दक्षिणसीमान्ते चौरैः संस्थापितो ह्यः ॥
 प्रच्छन्नस्थो दिनान्ते च दूरं यावन्न नीयते । तावदानीयतां गत्वा त्वरितं स तुरंगमः ॥
 तच्छ्रुत्वा धावितैः प्राप्य क्षणात्स बहुभिर्नरैः । आनिन्येऽश्वः प्रशंसद्भिर्विज्ञानं हरिशर्मणः ॥
 ततो ज्ञानीति सर्वेण पूज्यमानो जनेन सः । उवास हरिशर्मात्र स्थूलदत्ताचितः सुखम् ॥
 अथ गच्छत्सु दिवसेष्वत्र राजगृहान्तरात् । हेमरत्नादि चौरैण भूरि केनाप्यनीयत ॥
 नाज्ञायत यदा चौरस्तदा ज्ञानिप्रसिद्धितः । आनाययामास नृपो हरिशर्माणमाशु तम् ॥
 स चानीतः क्षिपन्कालं वक्ष्ये प्रातरिति ब्रुवन् । वासके स्थापितो ज्ञानविभो राज्ञासुरक्षितः ॥
 तत्र राजकुले चासीन्नान्ना जिह्वेति चेदिका । यया भ्रात्रा समं तच्च नीतमभ्यन्तराद्धनम् ॥
 सा गत्वा निशि तत्रास्य वासके हरिशर्मणः । जिज्ञासया ददौ द्वारि कर्णं तज्ज्ञानशङ्कितम् ॥
 हरिशर्मा च तत्कालमेककोऽभ्यन्तरे स्थितः । निजां जिह्वां निनिन्दैवं मृषाविज्ञानवादिनीम् ॥
 भोगलम्पटया जिह्वे किमिदं विहितं त्वया । दुराचारे सहस्र त्वमिदानीमिह निग्रहम् ॥
 तच्छ्रुत्वा ज्ञानिनानेन ज्ञातास्मीति भयेन सा । जिह्वाख्या चेदिका युक्त्या प्रविवेश तदन्तिकम् ॥
 पतित्वा पादयोस्तस्य ज्ञानिव्यञ्जनमब्रवीत् । ब्रह्मन्निधं सा जिह्वाहं त्वया ज्ञातार्थहारिणी ॥
 नीत्वा तच्च मयास्यैव मन्दिरस्येह पृष्ठतः । उद्याने दाडिमस्याधो निखातं भूतले धनम् ॥
 तद्रक्ष मां गृहाणेमं किञ्चिन्मे हेम हस्तगम् । एतच्छ्रुत्वा सगर्वं स हरिशर्मा जगाद् ताम् ॥
 गच्छ जानाम्यहं सर्वं भूतं भव्यं भवत्तथा । त्वां तु नोद्घाटयिष्यामि कृपणां शरणागताम् ॥
 यच्च हस्तगतं तेऽस्ति तद्दास्यसि पुनर्मम । इत्युक्त्वा तेन सा चेटी तथेत्याशु ततो ययौ ॥
 हरिशर्मा च स ततो विस्मयादित्यचिन्तयत् । असाध्यं साधयत्यर्थं हेळयाभिमुखो विधिः ॥
 यदिहोपस्थितेऽनर्थे सिद्धोऽर्थोऽशङ्कितं मम । स्वजिह्वां निन्दतो जिह्वा चौरि मे पतिता पुरः ॥
 शङ्कयैव प्रकाशन्ते बत प्रच्छन्नपातकाः । इत्याद्याकलयन्सोऽत्र हृष्टो रात्रिं निनाय ताम् ॥
 प्रातश्चालीकविज्ञानयुक्त्या नीत्वा स तं नृपम् । तत्रोद्याने निखातस्थं प्रापयामास तद्धनम् ॥
 चौरं चाप्यपनीतांशं शशंस प्रपलायितम् । ततस्तुष्टो नृपस्तस्मै ग्रामान्दातुं प्रचक्रमे ॥
 कथं स्यान्मानुषागम्यं ज्ञानं शास्त्रं विनेदृशम् । तन्नूनं चौरसंकेतकृतेयं धूर्तजीविका ॥
 तस्मादेषोऽन्यया युक्त्या वारमेकं परीक्ष्यताम् । देव ज्ञानीति कर्णे तं मञ्जी राजानमभ्यधात् ॥

ततोऽन्तःक्षिप्तमण्डूकं सपिधानं नवं घटम् । स्वैरमानाय्य राजा तं हरिशर्माणमब्रवीत् ॥	१३१
ब्रह्मन्यदस्मिन्घटके स्थितं जानासि तद्यदि । तदद्य ते करिष्यामि पूजां सुमहतीमहम् ॥	१३२
तच्छ्रुत्वा नाशकालं तं मत्वा स्मृत्वा ततो निजम् । पित्रा क्रीडाकृतं बाल्ये मण्डूक इति नाम सः ॥	१३३
विधातृप्रेरितः कुर्वस्तेनात्र परिदेवनम् । ब्राह्मणो हरिशर्मात्र सहसैवैवमब्रवीत् ॥	१३४
साधोरेव तु मण्डूक तवाकाण्डे घटोऽधुना । अवशस्य विनाशाय संजातोऽयं हठादिह ॥	१३५
तच्छ्रुत्वाहो महाज्ञानी भेक्रोऽपि विदितोऽमुना । इति जल्पन्ननन्दात्र प्रस्तुतार्थान्वयाज्जनः ॥	१३६
ततस्तत्प्रातिभज्ञानं मन्वानो हरिशर्मणे । तुष्टो राजा ददौ प्रामान्सहेमच्छत्रवाहनान् ॥	१३७
क्षणाच्च हरिशर्मा स जज्ञे सामन्तसंनिभः । इत्थं दैवेन साध्यन्ते सदृशाः शुभकर्मणाम् ॥	१३८
तत्सोमदत्तं सदृशं दैवेनैवाभिसारिता । निवार्यासदृशं राजंस्तव तेजस्वती सुता ॥	१३९
इति मन्त्रिमुखाच्छ्रुत्वा तस्मै राजसुताय ताम् । राजा विक्रमसेनोऽथ ददौ लक्ष्मीमिवात्मजाम् ॥	१४०
ततः श्वशुरसैन्येन गत्वा जित्वा रिपूंश्च सः । सोमदत्तः स्वराज्यस्थस्तस्यौ भार्यासखः सुखम् ॥	१४१
एवं विधेर्भवति सर्वमिदं विशेषात्त्वामीदृशीं घटयितुं क इह क्षमेत ।	
वत्सेश्वरेण सदृशेन विनैव दैवं कुर्यामहं सखि किमत्र कलिङ्गसेने ॥	१४२
इत्थं कथां रहसि राजसुता निशम्य सोमप्रभावदनतोऽत्र कलिङ्गसेना ।	
तत्प्रार्थिनी शिथिलबन्धुभयत्रपा सा वत्सेशसंगमसमुत्कमना बभूव ॥	१४३
अथास्तमुपयास्यति त्रिभुवनैकदीपे रवौ प्रभातसमयागमावधि कथंचिदामरुच्य ताम् ।	
सखीमभिमतोद्यमस्थितमतिं खमार्गेण सा मयासुरसुता ययौ निजगृहाय सोमप्रभा ॥	१४४
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।	

पञ्चमस्तरङ्गः ।

ततोऽन्येषुरुपेतां तां प्रातः सोमप्रभां सखीम् । कलिङ्गसेना विश्रम्भात्कथां कुर्वत्युवाच सा ॥	१
मां प्रसेनजिते राज्ञे तातो दास्यति निश्चितम् । एतच्छ्रुतं मयाम्बातो दृष्टो वृद्धः स च त्वया ॥	२
वत्सेशस्तु यथा रूपे त्वयैव कथितस्तथा । श्रुतिमार्गप्रविष्टेन हृतं तेन यथा मनः ॥	३
तत्प्रसेनजितं पूर्वं प्रदर्श्य नय तत्र माम् । आस्ते वत्सेश्वरो यत्र किं तातेन किमम्बया ॥	४
एवमुक्तवतीं तां च सोत्कां सोमप्रभाब्रवीत् । गन्तव्यं यदि तद्यामो यन्त्रेण व्योमगामिना ॥	५
किं तु सर्वं गृहाण त्वं निजं परिकरं यतः । दृष्ट्वा वत्सेश्वरं भूयो नागन्तुमिह शक्यसि ॥	६
न च त्वं द्रक्ष्यसि पुनः पितरौ न स्मरिष्यसि । दूरस्थां प्राप्तदयिता विस्मरिष्यसि मामपि ॥	७
नह्येवमहमेष्यामि भर्तृवेश्मनि ते सखि । तच्छ्रुत्वा राजकन्या सा रुदती तामभाषत ॥	८
तर्हि वत्सेश्वरं तं त्वमिहैवानय मे सखि । नोत्सहे तत्र हि स्थातुं क्षणमेकं त्वया विना ॥	९
नानिन्ये चानिरुद्धः किमुपायाच्चित्रलेखया । जानत्यपि तथा चैतां मत्तस्त्वं तत्कथां शृणु ॥	१०
बाणासुरस्य तनया बभूवोषेति विश्रुता । तस्याञ्चाराधिता गौरी पतिप्राप्त्यै वरं ददौ ॥	११
स्वप्ने प्राप्स्यसि यत्सङ्गं स ते भर्ता भवेदिति । ततो देवकुमाराभं कंचित्स्वप्ने ददर्श सा ॥	१२
गन्धर्वविधिना तेन परिणीता तथैव च । प्राप्ततत्सत्यसंभोगा प्राबुध्यत निशाक्षये ॥	१३
अदृष्ट्वा तं पतिं दृष्टं दृष्ट्वा संभोगलक्षणम् । स्मृत्वा गौरीवरं साभूत्सातङ्कभयविस्मया ॥	१४
ताम्यन्ती च ततः सा तं स्वप्ने दृष्टं प्रियं विना । पृच्छन्त्यै चित्रलेखायै सख्यै सर्वं शशंस तत् ॥	१५
सापि नामाद्यभिज्ञानं न किञ्चित्तस्य जानती । योगेश्वरी चित्रलेखा तामुषामेवमब्रवीत् ॥	१६
सखि देवीवरस्यायं प्रभावोऽत्र किमुच्यते । किं त्वभिज्ञानशून्यस्ते सोऽन्वेष्टव्यः प्रियः कथम् ॥	१७
परिजानासि चेत्तं ते ससुरासुरमानुषम् । जगल्लिखामि तन्मध्ये तं मे दर्शय येन सः ॥	१८
आनीयते मयेत्युक्त्वा सा तथेत्युदिते तया । चित्रलेखा क्रमाद्विश्वमलिखद्वर्णवर्तिभिः ॥	१९

तत्रोषा सोऽयमित्यस्या हृष्टाङ्गुल्या सकम्पया । द्वारवत्यां यदुकुलादनिरुद्धमदर्शयत् ॥
 चित्रलेखा ततोऽवादीत्सखि धन्यासि यत्त्वया । भर्तानिरुद्धः प्राप्तोऽयं पौत्रो भगवतो हरेः ॥
 योजनानां सहस्रेषु षष्ठौ वसति स खितः । तच्छ्रुत्वा साधिकौत्सुक्यवशात्तामब्रवीदुषा ॥
 नाद्य चेत्सखि तस्याङ्गं श्रेय श्रीखण्डशीतलम् । तदत्युद्दामकामाग्निनिर्दग्धां विद्धि मां मृताम् ॥
 श्रुत्वैतच्चित्रलेखा सा तामाश्रास्य प्रियां सखीम् । तदैवोत्पत्य नभसा ययौ द्वारवतीं पुरीम् ॥
 ददर्श च पृथुत्तुङ्गैर्मन्दिरैरब्धिमध्यगाम् । कुर्वती तं पुनः क्षिप्रमन्थाद्रिशिखरभ्रमम् ॥
 तस्यां मुप्रे निशि प्राप्य सानिरुद्धं विबोधय च । उषानुरागं तं तस्मै शशंस स्वप्रदर्शनात् ॥
 आदाय चात्तद्रूपस्वप्रवृत्तान्तमेव तम् । सोत्कं सिद्धिप्रभावेण क्षणेनैवाययौ ततः ॥
 एष्य चावेक्षमाणायान्ताः सख्याः खवर्त्मना । प्रावेशयदुषायास्तं गुप्तमन्तःपुरं प्रियम् ॥
 सा दृष्ट्वैवानिरुद्धं तमुषा साक्षादुपागतम् । अमृतांशुमिवाम्भोधिवेला नाङ्गेष्ववर्तत ॥
 ततस्तेन समं तस्थौ सखीदत्तेन तत्र सा । जीवितेनेव मूर्तेन बलभेन यथासुखम् ॥
 तज्ज्ञानात्पितरं चास्याः क्रुद्धं बाणं जिगाय सः । अनिरुद्धः स्ववीर्येण पितामहबलेन च ॥
 ततो द्वारवतीं गत्वा तावभिन्नतनू उभौ । उषानिरुद्धौ जज्ञाते गिरिजाशंकराविव ॥
 इत्युषायाः प्रियोऽह्नैव मेलितश्चित्रलेखया । त्वं सप्रभावाप्यधिका ततोऽपि सखि मे मता ॥
 तन्ममानय वत्सेशमिह मा स्म चिरं कृथाः । एवं कलिङ्गसेनातः श्रुत्वा सोमप्रभाब्रवीत् ॥
 चित्रलेखा सुरसखी सा समुत्क्षिप्यानयत्परम् । मादृशी किं विदध्यात्तु परस्पराद्यकुर्वती ॥
 तत्त्वां नयामि तत्रैव यत्र वत्सेश्वरः सखि । प्राक्प्रसेनजितं तं ते दर्शयित्वा त्वदर्थिनम् ॥
 इति सोमप्रभोक्ता सा तथेत्युक्त्वा तथा सह । कलिङ्गसेना तत्कृतं मायायन्त्रविमानकम् ॥
 तदैवारुह्य नभसा सकोषा सपरिच्छदा । कृतप्रास्थानिका प्रायात्पित्रोरविदिता ततः ॥
 नहि पश्यति तुङ्गं वा श्वभ्रं वा स्त्रीजनोऽग्रतः । स्मरेण नीतः परमां धारां वाजीव सादिना ॥
 श्रावस्तीं प्राप्य पूर्वं च तं प्रसेनजितं नृपम् । मृगयानिर्गतं दूराज्जरापाण्डुं ददर्श सा ॥
 वृद्धाद्रजास्मादिति तां दूरादिव निषेधता । उद्धूयमानेन मुहुश्चामरेणोपलक्षितम् ॥
 सोऽयं प्रसेनजिद्राजा पित्रास्मै त्वं प्रदित्सिता । पश्येति सोमप्रभया दर्शितं सोपहासया ॥
 जूरयायं वृत्तो राजा का वृणीतेऽपरा त्वमुम् । तदितः सखि शीघ्रं मां नय वत्सेश्वरं प्रति ॥
 इति सोमप्रभां चोक्त्वा तत्क्षणं सा तथा सह । कलिङ्गसेना-व्योन्नैव कौशाम्बीं नगरीं ययौ ॥
 तत्रोद्यानगतं सा तं वत्सेशं सख्युदीरितम् । ददर्श दूरात्सोत्कण्ठा चकोरीवामृतत्विषम् ॥
 सा तदुत्फुल्लया दृष्ट्या हृद्यस्तेन च पाणिना । प्रविष्टोऽयं पथानेन मामत्रेत्यब्रवीदिव ॥
 सखि संगमयाद्यैव वत्सराजेन मामिह । एनं विलोक्य हि स्थातुं न शक्ता क्षणमप्यहम् ॥
 इति चोक्तवतीं तां सा सखी सोमप्रभाब्रवीत् । अद्याशुभं मया किञ्चिन्मित्तमुपलक्षितम् ॥
 तदिदं दिवसं तूष्णीमुद्यानेऽस्मिन्नलक्षिता । अधितिष्ठस्व मा कार्षीः सखि दूरं गतागतम् ॥
 प्रातरागत्य युक्तिं वां घटयिष्यामि संगमे । अधुना गन्तुमिच्छामि भर्तुश्चित्तगृहे गृहम् ॥
 इत्युक्त्वा तामवस्थाप्य ययौ सोमप्रभा ततः । वत्सराजोऽपि चोद्यानात्स्वमन्दिरमथाविशत् ॥
 ततः कलिङ्गसेना सा तत्रस्था स्वमहत्तरम् । यथातत्त्वं स्वसंदेशं दत्त्वा वत्सेश्वरं प्रति ॥
 प्राहिणोत्प्राङ्गिषिद्धापि स्वसख्या शकुनज्ञया । स्वतन्त्रोऽभिनवारूढो युवतीनां मनोभवः ॥
 स च गत्वा प्रतीहारमुखेनावेद्य तत्क्षणम् । महत्तरः प्रविश्यैवं वत्सराजं व्यजिज्ञपत् ॥
 राजन्कलिङ्गदत्तस्य राज्ञस्तक्षशिलापतेः । सुता कलिङ्गसेनाख्या श्रुत्वा त्वां रूपवत्तरम् ॥
 स्वयंवरार्थमिह ते संप्राप्ता लक्तबान्धवा । मायायन्त्रविमानेन सानुगा व्योमगामिना ॥
 आनीता गुह्यचारिण्या सख्या सोमप्रभाख्याया । मयासुरस्यात्मजया नडकूबरभार्यया ॥
 तथा विज्ञापनायाहं प्रेषितः स्त्रीकुरुष्व ताम् । युवयोरस्तु योगोऽयं कौमुदीचन्द्रयोरिव ॥

एवं महत्तराच्छ्रुत्वा तं तथेत्यभिनन्द्य च । प्रहृष्टो हेमवस्त्राच्चैर्वत्सराजोऽभ्यपूजयत् ॥	५९
आहूय चाब्रवीन्मन्त्रिमुख्यं यौगन्धरायणम् । राज्ञः कलिङ्गदत्तस्य ख्यातरूपा क्षितौ सुता ॥	६०
स्वयं कलिङ्गसेनाख्या वरणाय ममागता । तद्ब्रूहि शीघ्रमत्याज्यां कदा परिणयामि ताम् ॥	६१
इत्युक्तो वत्सराजेन मन्त्री यौगन्धरायणः । अस्यायतिहितापेक्षी क्षणमेवमचिन्तयत् ॥	६२
कलिङ्गसेना सा तावत्ख्यातरूपा जगन्नये । नास्त्यन्या तादृशी तस्यै स्पृहयन्ति सुरा अपि ॥	६३
तां लब्ध्वा वत्सराजोऽयं सर्वमन्यत्परित्यजेत् । देवी वासवदत्ता च ततः प्राणैर्वियुज्यते ॥	६४
नरवाहनदत्तोऽपि नश्येद्राजसुतस्ततः । पद्मावत्यपि तत्स्नेहाद्देवी जीवति दुष्करम् ॥	६५
ततश्चण्डमहासेनप्रद्योतौ पितरौ द्वयोः । देव्योर्विमुञ्चतः प्राणान्विकृतिं वापि गच्छतः ॥	६६
एवं च सर्वनाशः स्यान्न च युक्तं निषेधनम् । राज्ञोऽस्य व्यसनं यस्माद्धारितस्याधिकीभवेत् ॥	६७
तस्मादनुप्रवेशस्य सिद्धयै कालं हराम्यहम् । इत्यालोच्य स वत्सेशं प्राह यौगन्धरायणः ॥	६८
देव धन्योऽसि यस्यैषा स्वयं ते गृहमागता । कलिङ्गसेना भृत्यत्वं प्राप्तश्चैतत्पिता नृपः ॥	६९
तत्त्वया गणकान्पृष्ट्वा सुलभेऽस्या यथाविधि । कार्यः पाणिग्रहो राज्ञो बृहतो दुहिता ह्यसौ ॥	७०
अद्यास्या दीयतां तावद्योग्यं वासगृहं पृथक् । दासीदासा विसृज्यन्तां वस्त्राण्याभरणानि च ॥	७१
इत्युक्तो मन्त्रिमुख्येण वत्सराजस्तथेति तत् । प्रहृष्टहृदयः सर्वं सविशेषं चकार सः ॥	७२
कलिङ्गसेना च ततः प्रविष्टा वासवेश्म तत् । स्वमनोरथमासन्नं मत्वा प्राप परां मुदम् ॥	७३
यौगन्धरायणः सोऽपि क्षणाद्राजकुलान्ततः । निर्गत्य स्वगृहं गत्वा धीमानेवमचिन्तयत् ॥	७४
प्रायोऽशुभस्य कार्यस्य कालहारः प्रतिक्रिया । तथा च वृत्रशत्रौ प्राग्ब्रह्महत्यापलायिते ॥	७५
देवराज्यमवाप्तेन नहुषेणाभिवाञ्छिता । रक्षिता देवगुरुणा शची शरणमाश्रिता ॥	७६
अद्य प्रातरुपैति त्वामित्युक्त्वा कालहारतः । यावत्स नष्टो नहुषो हुंकाराद्ब्रह्मशापतः ॥	७७
प्राप्तश्च पूर्ववच्छक्रः स पुनर्देवराजताम् । एवं कलिङ्गसेनार्थे कालः क्षेप्यो मया प्रभोः ॥	७८
इति संचिन्त्य सर्वेषां गणकानां स संविदम् । दूरलग्नप्रदानाय मन्त्री गुप्तं व्यधात्तदा ॥	७९
अथ विज्ञाय वृत्तान्तं देव्या वासवदत्तया । आहूय स महामन्त्री स्वमन्दिरमनीयत ॥	८०
तत्र प्रविष्टं प्रणतं रुदती सा जगाद तम् । आर्यं पूर्वं त्वयोक्तं मे यथा देवि मयि स्थिते ॥	८१
पद्मावत्या ऋते नान्या सपत्नी ते भविष्यति । कलिङ्गसेनाप्यद्यैषा पश्येह परिणेष्यते ॥	८२
सा च रूपवती तस्यामार्थपुत्रश्च रज्यति । अतो वितथवादी त्वं जातोऽहं च मृताधुना ॥	८३
तच्छ्रुत्वा तामवोचत्स मन्त्री यौगन्धरायणः । धीरा भव कथं ह्येतद्देवि स्यान्मम जीवतः ॥	८४
त्वया तु नात्र कर्तव्या राज्ञोऽस्य प्रतिकूलता । प्रत्युतालम्ब्य धीरत्वं दर्शनीयानुकूलता ॥	८५
नातुरः प्रतिकूलोक्तैर्वशे वैद्यस्य वर्तते । वर्तते त्वनुकूलोक्तैः सान्निवाचरतः क्रियाम् ॥	८६
प्रतीपं कृष्यमाणो हि नोत्तरेदुत्तरेन्नरः । बाह्यमानोऽनुकूलं तु नोद्योगाब्यसनात्तथा ॥	८७
अतः समीपमायान्तं राजानं त्वमविक्रिया । उपचारैरुपचरेः संवृत्याकारमात्मनः ॥	८८
कलिङ्गसेनास्वीकारं श्रद्धयास्तस्य सांप्रतम् । वृद्धिं ब्रुवाणा राज्यस्य सहाये तत्पितर्यपि ॥	८९
एवं कृते च माहात्म्यगुणं दृष्ट्वा परं तव । प्रवृद्धस्नेहदाक्षिण्यो राजासौ भवति त्वयि ॥	९०
मत्वा कलिङ्गसेनां च स्वाधीनां नोत्सुको भवेत् । वार्यमाणस्य वाञ्छा हि विषयेष्वभिवर्धते ॥	९१
देवी पद्मावती चैतच्छिक्षणीया त्वयानये । एवं स राजा कार्येऽस्मिन्कालक्षेपं सहेत नः ॥	९२
अतः परं च जानेऽहं पश्येर्युक्तिबलं मम । संकटे हि परीक्ष्यन्ते प्राज्ञाः शूराश्च संगरे ॥	९३
तद्देवि मा विषण्णा भूरिति देवीं प्रबोध्य ताम् । तथादृतोक्तिः स ययौ ततो यौगन्धरायणः ॥	९४
वत्सेश्वरश्च तदहर्न दिवा न रात्रौ देव्योर्द्वयोरपि स वासगृहं जगाम ।	
तादृक्स्वयंवररसोपनमत्कलिङ्गसेनासमाननवसंगमसोत्कचेताः ॥	९५

रात्रिं च दुर्लभरसोत्सुकतातिगाढचिन्तामहोत्सवमयीमिव तां ततस्ते ।

निन्युः स्वसच्चसु पृथक्पृथगेव देवीवत्सेशतत्सचिवमुख्यकलिङ्गसेनाः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।

षष्ठस्तरङ्गः ।

ततः प्रतीक्षमाणं तं वत्सराजमुपेत्य सः । यौगन्धरायणो धूर्तः प्रातर्मन्त्री व्यजिज्ञपत् ॥
 लभ्रं कलिङ्गसेनाया देवस्य च शुभावहः । विवाहमङ्गलायेह किं नाद्यैव विलोक्यते ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा ममाप्येवं हृदि स्थितम् । तां विना हि मुहूर्तं मे स्थातुं न सहते मनः ॥
 इत्युक्तवैव स तत्कालं प्रतीहारं पुरःस्थितम् । आदिश्यानाययामास गणकान्सरलाशयः ॥
 तेन पृष्ठा महामन्त्रिपूर्वस्थापितसंविदः । ऊचुर्लभ्रोऽनुकूलोऽस्ति राज्ञो मासेषु षट्स्वितः ॥
 तच्छ्रुत्वैव मृषा कोपं कृत्वा यौगन्धरायणः । अज्ञा इमे धिगित्युक्त्वा राजानं निपुणोऽब्रवीत् ॥
 योऽसौ ज्ञानीति देवेन पूजितो गणकः पुरा । स नागतोऽद्य तं पृष्ठा यथायुक्तं विधीयताम् ॥
 एतन्मन्त्रिवचः श्रुत्वा वत्सेशो गणकं तदा । तमप्यानाययामास दोलारूढेन चेतसा ॥
 सोऽप्यस्य कालहाराय स्थितसंवित्तथैव तम् । लभ्रं पृष्ठोऽब्रवीद्भ्यात्वा षण्मासान्ते व्यवस्थितम् ॥
 ततो राजानमुद्विग्न इव यौगन्धरायणः । जगाद् देव कर्तव्यं किमत्रादिश्यतामिति ॥
 राजाप्युक्तः सुलभ्रैषी स विमृश्य ततोऽभ्यधात् । कलिङ्गसेना प्रष्टव्या सा किमाहेत्यवेक्ष्यताम् ॥
 तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा गृहीत्वा गणकद्वयम् । पार्श्वं कलिङ्गसेनाया ययौ यौगन्धरायणः ॥
 तथा कृतादरो दृष्ट्वा तद्रूपं स व्यचिन्तयत् । प्राप्येमां व्यसनाद्राजा सर्वं राज्यं त्यजेदिति ॥
 उवाच चैनामुद्वाहलभ्रं ते गणकैः सह । निश्चेतुमागतोऽस्म्येतैर्जन्मर्क्षं तन्निवेद्यताम् ॥
 तच्छ्रुत्वा जन्मनक्षत्रं तस्याः परिजनोदितम् । गणकास्ते मृषा कृत्वा विचारं मन्त्रिसंविदा ॥
 लभ्रं तमेव तत्रापि मासषट्कान्तवर्तिनम् । नार्वागतः पुरोऽस्तीति वदन्तः पुनरभ्यधुः ॥
 श्रुत्वा दूरतरं तं च लभ्रमाविप्रचेतसि । ततः कलिङ्गसेनायां तन्महत्तरकोऽभ्यधात् ॥
 प्रेक्ष्यो लभ्रोऽनुकूलः प्राग्येन स्यादेतयोः शुभम् । यावत्कालं हि दंपत्योः किं चिरेणाचिरेण वा ॥
 एतन्महत्तरवचः श्रुत्वा सर्वेऽपि तत्क्षणम् । सदुक्तमेवमेवैतदिति तत्र बभाषिरे ॥
 यौगन्धरायणोऽप्याह हा कुलभ्रे कृते च नः । कलिङ्गदत्तः संबन्धी राजा खेदं ब्रजेदिति ॥
 ततः कलिङ्गसेनापि सर्वास्तानवशा सती । यथा भवन्तो जानन्तीत्युक्त्वा तूष्णीं बभूव सा ॥
 तदेव च वचस्तस्या गृहीत्वामव्ययं तां ततः । यौगन्धरायणो राज्ञः पार्श्वं सगणको ययौ ॥
 तत्र तस्मै तदावेद्य वत्सेशाय तथैव सः । युक्त्या च तमवस्थाप्य स जगाम निजं गृहम् ॥
 सिद्धकालातिपातश्च कार्यशेषाय तत्र सः । योगेश्वराख्यं सुहृदं सस्मार ब्रह्मराक्षसम् ॥
 स पूर्वप्रतिपन्नस्तं स्वैरं ध्यानादुपस्थितः । राक्षसो मन्त्रिणं नत्वा किं स्मृतोऽस्मीत्यवोचत ॥
 ततः स मन्त्री तस्मै तं कृत्स्नं व्यसनदं प्रभोः । कलिङ्गसेनावृत्तान्तमुक्त्वा भूयो जगाद् तम् ॥
 कालो मया हृतो मित्रं तन्मध्ये त्वं स्वयुक्तितः । वृत्तं कलिङ्गसेनायाः प्रच्छन्नोऽस्या निरूपयेः ॥
 विद्याधरादयस्तां हि लभ्रं वाञ्छन्ति निश्चितम् । यतोऽन्या तादृशी नास्ति रूपेणास्मिञ्जगत्रये ॥
 अतः केनापि सिद्धेन सङ्गं विद्याधरेण वा । गच्छेत्सा यदि तच्च त्वं पश्येत्सद्भद्रकं भवेत् ॥
 अन्यरूपागतश्चात्र लक्ष्यस्ते दिव्यकामुकः । स्वापकाले यतो दिव्याः सुप्ताः स्वे रूप आसते ॥
 एवं त्वदृष्टितस्तस्या दोषोऽस्माभिर्विलोक्यते । तस्यां राजा विरज्येच्च तत्कार्यं निर्वहेच्च नः ॥
 इत्युक्तो मन्त्रिणा तेन सोऽब्रवीद्ब्रह्मराक्षसः । युक्त्याहमेव किं नैतां ध्वंसयामि निहन्मि वा ॥

१. 'पुस्तकान्तरेऽस्माच्छ्लोकात्पूर्वं 'राजन्कलिङ्गदत्तस्य राज्ञस्तक्षशिलापतेः ।... .. अयं त्रुटितोत्तरार्धः श्लोको वर्तते,

वैव महामन्त्री तं स यौगन्धरायणः । उवाच नैतत्कर्तव्यमधर्मो हि महान्भवेत् ॥	३३
धर्ममबाधित्वा स्वेन संसरते पथा । तस्योपयाति साहाय्यं स एवाभीष्टसिद्धिषु ॥	३४
गाः स्वोत्थितो दोषः प्रेक्षणीयस्त्वया सखे । येनास्माभिर्भवन्मैत्र्या राजकार्यं कृतं भवेत् ॥	३५
मन्त्रिवरादिष्टः स गत्वा ब्रह्मराक्षसः । गृहं कलिङ्गसेनार्या योगच्छन्नः प्रविष्टवान् ॥	३६
त्तरे सखी तस्याः सा मयासुरपुत्रिका । आगात्कलिङ्गसेनायाः पार्श्वं सोमप्रभा पुनः ॥	३७
दृष्ट्वा रात्रिवाती तां युक्तबन्धुं मयात्मजा । राजपुत्रीमुवाचैवं तस्मिन्शृण्वति राक्षसे ॥	३८
पूर्वाह्ण एवाहं विचित्य त्वामिहागता । छन्ना त्वतिष्ठं त्वत्पार्श्वे दृष्ट्वा यौगन्धरायणम् ॥	३९
। युष्मदालापः सर्वं चावगतं मया । तत्किं त्वया ह्य एवैतदारब्धं मन्त्रिषिद्धया ॥	४०
पोह्यानिमित्तं हि कार्यं यत्क्रियते सखि । तदनिष्ठाय कल्पेत तथा चेमां कथां शृणु ॥	४१
वैद्यामभूत्पूर्वं वसुदत्त इति द्विजः । विष्णुदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योपपद्यत ॥	४२
विष्णुदत्तो वयसा पूर्णषोडशवत्सरः । गन्तुं प्रवृत्ते विद्याप्राप्तये बलभीं पुरीम् ॥	४३
नेत स्म च तस्यान्ये सप्त विप्रसुताः समाः । सप्तापि ते पुनर्मूर्खाः स विद्वान्सत्कुलोद्भूतः ॥	४४
न्योन्यपरित्यागशपथं तैः समं ततः । विष्णुदत्तः प्रतस्थे स पित्रोरविदितो निशि ॥	४५
। श्चाग्रतोऽकस्मादनिमित्तमुपस्थितम् । दृष्ट्वा सोऽत्र वयस्यांस्तान्सहप्रस्थायिनोऽभ्यधात् ॥	४६
मेत्तमिदं हन्त युक्तमद्य निवर्तितुम् । पुनरेव प्रयास्यामः सिद्धये शकुनान्विताः ॥	४७
वैव सखायस्तं मूर्खाः सप्तापि तेऽब्रुवन् । मृषा मा जीगणः शङ्कां न ह्यतो विभिमो वयम् ॥	४८
द्विभेषि तन्मा गा वयं यामोऽधुनैव तु । प्रातर्विदितवृत्तान्ता नास्मांस्यक्षयन्ति बान्धवाः ॥	४९
। त्वद्भिरज्ञैस्तैः साकं शपथयन्त्रितः । विष्णुदत्तो ययावेव स स्मृत्वाघहरं हरिम् ॥	५०
न्ते च विलोक्यान्यदनिमित्तं पुनर्वदन् । मूर्खैस्तैः सखिभिः सर्वैः स एवं निरभर्त्स्यत ॥	५१
शानिमित्तं नः किमन्येनाध्वभीलुक । यत्त्वमस्माभिरानीतः काकशङ्की पदे पदे ॥	५२
दे भर्त्सनां कृत्वा गच्छद्भिस्तैः समं च सः । विवशः प्रययौ विष्णुदत्तस्तूष्णीं बभूव च ॥	५३
। शो विधातव्यो मूर्खस्य स्वाभिचारिणः । संस्कारोऽवस्करस्येव तिरस्कारकरो हि सः ॥	५४
बहूनां मूर्खाणां मध्ये निपतितो बुधः । पद्मः पाथस्तरङ्गाणामिव विप्लवते ध्रुवम् ॥	५५
देषां न वक्तव्यं मया भूयो हिताहितम् । तूष्णीमेव प्रयातव्यं विधिः श्रेयो विधास्यति ॥	५६
याकलयन्मूर्खैः प्रक्रमंस्तैः समं पथि । विष्णुदत्तो दिनस्यान्ते शबरग्राममाप सः ॥	५७
। व्रान्त्वा निशि प्राप तरुण्याधिष्ठितं स्त्रिया । गृहमेकं ययाचे च निवासं सोऽथ तां स्त्रियम् ॥	५८
दत्तेऽपवरके सहान्यैस्तैर्विवेश सः । सखिभिस्ते च सप्तापि तत्र निद्रां क्षणं ययुः ॥	५९
को जाग्रदेवासीदमनुष्यगृहाश्रयात् । स्वपन्त्यज्ञा हि निश्रेष्ठाः कुतो निद्रा विवेकिनाम् ॥	६०
। तत्र पुरुषः क्रोऽप्येको निभृतं युवा । अभ्यन्तरगृहं तस्याः प्रविवेशान्तिकं स्त्रियाः ॥	६१
। साकं च सा रेमे चिरं गुप्ताभिभाषिणी । रतिश्रान्तौ च तौ दैवान्निद्रां द्वावपि जग्मतुः ॥	६२
। शीपप्रकाशेन सर्वं द्वारान्तरेण सः । विष्णुदत्तो विलोक्यैवं सनिर्वेदमचिन्तयत् ॥	६३
। कथं प्रविष्टाः स्मो दुश्चारिण्याः स्त्रिया गृहम् । ध्रुवं ज्ञातोऽयमेतस्या न कौमारः पतिः पुनः ॥	६४
। था हि भवत्येषा सशङ्कनिभृता गतिः । मया चपलचित्तेयमादावेव च लक्षिता ॥	६५
। लालाभात्प्रविष्टाः स्मः किं त्वन्त्रान्योन्यसाक्षिणः । इत्येवं चिन्तयञ्शब्दं जनानां सोऽशृणोद्ब्रुहिः ॥	६६
। प्रविशन्तं च स्वस्वस्थानस्थितानुगम् । युवानमभिपश्यन्तं सखिं शबराधिपम् ॥	६७
। यमिति पृच्छन्तं मत्वा गृहपतिं स तम् । भीतः पान्थाः स्म इत्याह विष्णुदत्तः पुलिन्दपम् ॥	६८
। न्तः शबरो गत्वा दृष्ट्वा भार्या तथास्थिताम् । चिच्छेद तस्य सुप्तस्य तज्जारस्यासिना शिरः ॥	६९
। तु निगृहीता न तेन सा नापि बोधिता । भुवि न्यस्तासिनान्यत्र पर्यङ्के सुप्तमेव तु ॥	७०
। सप्रदीपेऽत्र विष्णुदत्तो व्यचिन्तयत् । युक्तं स्त्रीति न यद्भार्या हता दारहरो हतः ॥	७१

किं तु कृत्वेदृशं कर्म यदनेनात्र सुप्यते । विस्रब्धं तदहो चित्रं वीर्यमुद्रित्कचेतसाम् ॥
इत्यत्र चिन्तयत्येव विष्णुदत्ते प्रबुध्य सा । कुक्षी ददर्श जारं स्वं हतं सुप्तं च तं पतिम् ॥
उत्थाय च गृहीत्वा तत्स्कन्धे जारकबन्धकम् । हस्तेनैकेन चादाय तच्छिरः सा विनिर्ययौ ॥
गत्वा बहिश्च निक्षिप्य भस्मकूटान्तरे द्रुतम् । कबन्धं सशिरस्कं तमाययौ निभृतं ततः ॥
विष्णुदत्तश्च निर्गत्य सर्वं दूराद्विलोक्य तत् । मध्ये सखीनां सुप्तानां प्रविश्यासीत्तथैव सः ॥
सा चागत्य प्रविश्यान्तः पत्युः सुप्तस्य दुर्जनी । तेनैव तत्कृपाणेन तस्य मूर्धानमच्छिनत् ॥
निर्गत्य श्रावयन्ती च भृत्याञ्छब्दं चकार सा । हा हतास्मि हतो भर्ता ममैभिः पथिकैरिति ॥
ततः परिजनाः श्रुत्वा प्रधाव्यालोक्य तं प्रभुम् । हतं तान्विष्णुदत्तादीनभ्यधावन्नुदायुधाः ॥
एतैश्चाहन्यमानेषु तेषु त्रस्तोत्थितेष्वथ । अन्येषु तत्सहायेषु विष्णुदत्तोऽब्रवीद्द्रुतम् ॥
अलं वो ब्रह्महत्याभिनेत्रास्माभिरिदं कृतम् । एतयैव कृतं होतत्कुस्त्रियान्यप्रसक्तया ॥
मया चापावृतद्वारमार्गेणा मूलमीक्षितम् । निर्गत्य च बहिर्दृष्टं क्षमध्वं यदि वच्मि तत् ॥
इत्युक्त्वा तान्स शबरान्विष्णुदत्तो निवार्य च । तेभ्यो निःशेषमा मूलाद्दृत्तान्तं तमवर्णयत् ॥
नीत्वा चादर्शयत्तेषां कबन्धं तं शिरोन्वितम् । सद्यो हतं तथा क्षिप्रं स्त्रिया तस्मिन्नवस्करे ॥
ततः स्वेन विवर्णेन मुखेनाङ्गीकृते तथा । कुलटां तां तिरस्कृत्य सर्वे तत्रैवमब्रुवन् ॥
स्मराकृष्टा तनोत्येव या साहसमशङ्किता । सा परस्वीकृता कुक्षी कृपाणीव न हन्ति कम् ॥
इत्युक्त्वा विष्णुदत्तादीन्सर्वास्ते मुमुचुस्ततः । विष्णुदत्तं च सप्तान्ये सहायास्तेऽथ तुष्टुवुः ॥
रक्षारत्नप्रदीपस्त्वं जातो नः स्वपतां निशि । त्वत्प्रसादेन तीर्णाः स्मो मृत्युमद्यानिमित्तजम् ॥
स्तुलैवं विष्णुदत्तं तं शमयित्वा च दुर्वचः । प्रणतास्ते ययुः प्रातः स्वकार्यार्थैव तद्युताः ॥
इत्थं कलिङ्गसेनायाः कथयित्वा कथां मिथः । सोमप्रभा सा कौशाम्ब्यां सखीं पुनरुवाच ताम्
एवं कार्यप्रवृत्तानामनिमित्तमुपस्थितम् । विलम्बाद्यप्रतिहतं सख्यनिष्ठं प्रयच्छति ॥
ततश्चात्रानुत्पद्यन्ते प्राज्ञवाक्यावमानिनः । प्रवर्तमाना रभसात्पर्यन्ते मन्दबुद्धयः ॥
अतोऽशुभे निमित्ते ह्यो वत्सेशं प्रति यत्त्वया । आत्मग्रहाय प्रहितो दूतो युक्तं न तत्कृतम् ॥
तद्विघ्नं विवाहं च विदधातु विधिस्तव । कुलधेनागता गेहाद्विवाहस्तेन दूरतः ॥
देवा अपि च लुभ्यन्ति त्वयि रक्षयमिदं ततः । चिन्त्यश्च नीतिनिपुणो मन्त्री यौगन्धरायणः ॥
राजव्यसनशङ्की सन्सोऽत्र विघ्नं समाचरेत् । विहितेऽपि विवाहे वा दोषमुत्पादयेत्तव ॥
धार्मिकः सन्न कुर्याद्वा दोषं तदपि ते सखि । सपत्नी सर्वथा चिन्त्या कथां वच्म्यत्र ते शृणु ॥
अस्तीहेक्षुमती नाम पुरी तस्याश्च पार्श्वतः । नदी तदभिधानैव विश्रामिन्नकृते उभे ॥
तत्समीपे महश्चास्ति वनं तत्र कृताश्रमः । ऊर्ध्वपादस्तपश्चक्रे मुनिर्मङ्गलकाभिधः ॥
तपस्यता च तेनात्र गगनेनागताप्सराः । अदर्शि मेनका नाम वातेन चलिताम्बरा ॥
ततो लब्धावकाशेन कामेन क्षोभितात्मनः । नूतने कदलीगर्भे वीर्यं तस्यापतन्मुनेः ॥
जज्ञे ततश्च कन्या सा सद्यः सर्वाङ्गसुन्दरी । अमोघं हि महर्षीणां वीर्यं फलति तत्क्षणम् ॥
संभूता कदलीगर्भे यस्मात्तस्माच्चकार ताम् । नाम्ना स कदलीगर्भी पिता मङ्गलको मुनिः ॥
तस्याश्रमे सा बभूधे गौतमस्य कृपी यथा । द्रोणभार्या पुरा रम्भादर्शनच्युतवीर्यजा ॥
एकदा च विवेशैतमाश्रमं मृगयारसात् । दृढवर्मा हतोऽश्वेन मध्यदेशभवो नृपः ॥
स तां ददर्श कदलीगर्भी प्रावृतवल्कलाम् । मुनिकन्योचितेनात्र वेषेणाल्यन्तशोभिताम् ॥
सा च दृष्ट्वास्य नृपतेः स्वीचक्रे हृदयं तथा । यथावकाशोऽपि हृतस्तत्रान्तःपुरयोषिताम् ॥
अपीमां प्राप्नुयां भार्या कस्यापीह सुतामृषेः । दुष्यन्त इव कण्वस्य मुनेः कन्यां शकुन्तलाम् ॥
इति संचिन्तयन्नेव संगृहीतसमित्कुशम् । सोऽत्रापश्यन्तमायान्तं मुनिं मङ्गलकं नृपः ॥
ववन्दे चैतमभ्येत्य पादयोर्मुक्तवाहनः । पृष्टश्चात्मानमेतस्मै मुनये स न्यवेदयत् ॥

कदलीगर्भा मुनिरादिशति स्म ताम् । वत्से राज्ञोऽतिथेरस्य त्वयाध्यै कल्प्यतामिति ॥	१११
रुत्पितातिथ्यस्तया राजा स नम्रया । ईदृक्कुतस्ते कन्येयमिति पप्रच्छ तं मुनिम् ॥	११२
स ततस्तस्यास्तामुत्पत्तिं च नाम च । अन्वर्थे कदलीगर्भेत्यस्मै राज्ञे न्यवेदयत् ॥	११३
स मुनेः कन्यां मेनकाभावनोद्भवम् । मत्वाप्सरसमत्युत्को राजा तस्मादयाचत ॥	११४
तां कदलीगर्भा ददौ तस्मै सुतामृषिः । दिव्यानुभावं पूर्वेपामविचार्य हि चेष्टितम् ॥	११५
द्वा प्रभावेण तत्राभ्येत्य सुराङ्गनाः । मेनकाप्रीतितस्तस्याश्चकुरुद्वाहमण्डनम् ॥	११६
व सर्पपान्हस्ते जगदुस्तां तदैव ताः । यान्ती मार्गे वपस्वैतांस्त्वमभिज्ञानसिद्धये ॥	११७
त्रां कृतावज्ञा कदाचिच्चमिहेष्यसि । तज्जातैरेभिरायान्ती पन्थानं पुत्रि वेत्स्यसि ॥	११८
ताभिरारोप्य कृतोद्वाहां स्ववाजिनि । स राजा कदलीगर्भा दृढवर्मा ययौ ततः ॥	११९
। गतसैन्योऽथ वपन्त्या सर्पपान्पथि । वध्वा तया सह प्राप राजधानीं निजां च सः ॥	१२०
पत्नीविमुखः कदलीगर्भया तया । समं स तस्थावाख्याततद्वृत्तान्तः स्वमन्त्रिपु ॥	१२१
। महादेवी तदीयं मन्त्रिणं रहः । स्मारयित्वोपकारान्स्वाङ्गगादात्यन्तदुःखिता ॥	१२२
तनभार्यैकसक्तेनाद्याहमुज्झिता । तत्तथा कुरु येनैषा सपत्नी मे निवर्तते ॥	१२३
। सोऽब्रवीन्मन्त्री देवि कर्तुं न युज्यते । मादृशानां प्रभोः पत्न्या विनाशोऽथ वियोजनम् ॥	१२४
। जकस्त्रीणां विषयः कुहकादिपु । प्रयोगेष्वभियुक्तानां संगतानां तथाविधैः ॥	१२५
केतवतापस्यः प्रविश्यैवानिवारिताः । गृहेषु मायाकुशलाः कर्म किं किं न कुर्वते ॥	१२६
तेन सा देवी विनतेवाह तं हिया । अलं तर्हि ममानेन गर्हितेन सतामिति ॥	१२७
दृदि कृत्वा तु तं विसृज्य च मन्त्रिणम् । कांचित्प्रवाजिकां चेटीमुखेनानयति स्म सा ॥	१२८
शशंस चा मूलात्तत्सर्वं स्वमनीपितम् । अङ्गीचकार दातुं च सिद्धे कार्ये धनं महत् ॥	१२९
लोभादातीं तामित्युवाच कृतापसी । देवि किं नाम वस्त्वेतदहं ते साधयाम्यदः ॥	१३०
धान्ह जानामि प्रयोगान्मुबहूनहम् । एवमाश्रास्य तां देवीं साथ प्रवाजिका ययौ ॥	१३१
प्राप्य च निजां भीतेवेत्थमचिन्तयत् । अहो अतीवभोगाशा कं नाम न विडम्बयेत् ॥	१३२
सहसा देव्याः प्रतिज्ञा पुरतः कृता । विज्ञानं चात्र तादृङ्गे सम्यक्किंचिन्न विद्यते ॥	१३३
। च न व्याजं कर्तुं राजगृहे क्षमम् । ज्ञात्वा जानु हि कुर्वीरनिग्रहं प्रभविष्णवः ॥	१३४
। भ्युपायः स्यात्सुहृन्मेऽस्ति नापितः । ईदृग्विज्ञानकुशलः स चेत्कुर्यादिहोद्यमम् ॥	१३५
व्यैव सा तस्य नापितस्यान्तिकं ययौ । तस्मै मनीपितं सर्वं तच्छशंसार्थसिद्धिदम् ॥	१३६
नापितो वृद्धो धूर्तश्चैवमचिन्तयत् । उपस्थितमिदं दिष्ट्या लाभस्थानं ममाधुना ॥	१३७
य्या नवा राजवधू रक्षया तु सा यतः । दिव्यदृष्टिः पिता तस्य सर्वं प्रख्यापयेदिदम् ॥	१३८
पेतां तु नृपतेर्देवीं संप्रति भुञ्जमहे । कुरहस्यसहाये हि भूले भृत्यायते प्रभुः ॥	१३९
काले राज्ञे च वान्यमेतत्तथा मया । यथा स्यादुपजीव्यो मे राजा सा चर्षिकन्यका ॥	१४०
नातिपापं स्याद्भवेदीर्घा च जीविका । इत्यालोच्य स तां प्राह नापितः कूटतापसीम् ॥	१४१
सर्वं करोम्येतत्किं तु योगबलेन चेन् । एषा राज्ञो नवा भार्या हन्यते तन्न युज्यते ॥	१४२
। दाचिद्राजा हि सर्वानस्मान्विनाशयेत् । स्त्रीहत्यापातकं च स्यात्तत्पिता च मुनिः शपेत् ॥	१४३
द्वित्रलेनैषा राज्ञो विश्लेषयते परम् । येन देवी सुखं तिष्ठेदर्थप्राप्तिर्भवेच्च नः ॥	१४४
। क्रियत्किं हि न बुद्ध्या साधयाम्यहम् । प्रज्ञानं मामकीनं च भूयतां वर्णयामि ते ॥	१४५
य पिता राज्ञो दुःशीलो दृढवर्मणः । अहं च दासस्तस्येह राज्ञः स्वोचितकर्मकृत् ॥	१४६
। चिदिह भ्राम्यन्भार्यामैक्षत मामकीम् । तस्यां तस्य सुरूपायां तरुण्यां च मनो ययौ ॥	१४७
। ज्ञीति चाद्योधि पृष्ठा परिजनं स ताम् । किं नापितः करोतीति प्रविश्यैव स मे गृहम् ॥	१४८
। वै तां स्वच्छं मज्जारीं कुनूपो ययौ । अहं च तदहर्देवाद्गृहादासं बहिः क्वचित् ॥	१४९

अन्येद्युश्च प्रविष्टेन दृष्टा सान्यादृशी मया । पृष्टा भार्या यथावृत्तं साभिमानेव मेऽभ्यधात् ॥
 तत्क्रमेणैव तां भार्यामशक्तस्य निषेधने । नित्यमेवोपभुञ्जानः स ममोत्तब्धवानृपः ॥
 कुतो गम्यमगम्यं वा कुशीलोन्मादिनः प्रभोः । वातोद्भूतस्य दावाग्नेः किं तृणं किं च काननम्
 ततो यावद्रतिर्मेऽस्ति न काचित्त्रिवारणे । तावत्स्वल्पाशनक्षामो मान्यव्याजमशिश्रियम् ॥
 तादृशश्च गतोऽभूवं राज्ञस्तस्याहमन्तिकम् । स्वव्यापारोपसेवार्थं निःश्वसन्कृशपाण्डुरः ॥
 तत्र मन्दमिवालोक्त्य साभिप्रायः स मां नृपः । पप्रच्छ रे किमीदृक्त्वं संजातः कथ्यतामिति
 निर्वन्धपृष्टस्तं चाहं विजने याचिताभयः । प्रत्यवोचं नृपं देव भार्यास्ति मम डाकिनी ॥
 सा च सुप्रस्य मेऽन्नाणि गुदेनाकृष्य चूषति । तथैव चान्तः क्षिपति तेनाहं क्षामतां गतः ॥
 पोषणाय च मे नित्यं बृंहणं भोजनं कुतः । इत्युक्तः स मया राजा जाताशङ्को व्यचिन्तयत् ।
 किं सत्यं डाकिनी सा स्यात्तेनाहं किं हृतस्तया । किंस्विदाहारपुष्टस्य चूषेदन्नं ममापि सा ॥
 तदद्य तामहं युक्त्या जिज्ञासिष्ये स्वयं निशि । इति संचिन्त्य राजा मे सोऽत्राहारमदापयत् ।
 ततो गत्वा गृहं तस्या भार्यायाः संनिधावहम् । अश्रूण्यमुञ्चं पृष्टश्च तया तामेवमब्रवम् ॥
 प्रिये न वाच्यं कस्यापि त्वया शृणु वदामि ते । अस्य राज्ञो गुदे जाता दन्ता वज्राश्रिसंनिभा
 तच्च भग्नोऽद्य जात्योऽपि क्षुरो मे कर्म कुर्वतः । एवं चात्र ममेदानीं क्षुरस्तुत्येत्पदे पदे ॥
 तन्नवं नवमानेष्ये कुतो नित्यमहं क्षुरम् । अतो रोदिमि नष्टा हि जीविकेयं गृहे मम ॥
 इत्युक्त्वा सा मया भार्या मतिमाधादुपैष्यतः । रात्रौ राज्ञोऽस्य सुप्रस्य गुददन्ताद्गुतेक्षणे ॥
 आ संसाराददृष्टं तदसत्यं न त्वबोधि सा । विदग्धा अपि वञ्चयन्ते विटवर्णनया स्त्रियः ॥
 अथैत्य तां निशि स्वैरं मद्भार्यामुपभुञ्ज्य सः । राजा श्रमादिवालीकं सुप्रवान्मद्वचः स्मरन् ॥
 मद्भार्याप्यथ तं सुप्रं भत्वा तस्य शनैः शनैः । हस्तं प्रसारयामास गुदे दन्तोपलब्धये ॥
 गुदप्राप्ते च तत्पाणावुत्थाय सहसैवं सः । डाकिनी डाकिनीत्युक्त्वा त्रस्तो राजा ततो ययौ ॥
 ततः प्रभृति सा तेन भीत्या त्यक्त्वा नृपेण मे । भार्या गृहीतसंतोषा मदेकायत्तां गता ॥
 एवं पूर्वं नृपाद्बुद्ध्या गृहिणी मोचिता मया । इति तां तापसीमुक्त्वा नापितः सोऽब्रवीत्पुनः ।
 तदेतत्प्रज्ञया कार्यमार्ये युष्मन्मनीषितम् । यथा च क्रियते मातस्तदिदं वच्मि ते शृणु ॥
 कोऽप्यन्तःपुरवृद्धोऽत्र स्वीकार्यो यो ब्रवीत्यमुम् । जाया ते कदलीगर्भा डाकिनीति नृपं रहः ॥
 आरण्यकाया नद्यस्याः कश्चित्परिजनः स्वकः । सर्वः परो भेदसहो लोभात्कुर्वीत किं न यत् ।
 ततोऽस्मिन्राज्ञि साशङ्के श्रवणाश्रिषि यन्नतः । हस्तपादादि कदलीगर्भाधाम्नि निधीयते ॥
 तत्प्रभाते विलोक्यैव राजा सत्यमवेत्य तत् । वृद्धोक्तं कदलीगर्भा भीतस्तां त्यक्ष्यति स्वयम् ॥
 एवं सपत्नीविरहादेवी सुखमवाप्नुयात् । त्वां च सा बहु मन्येत लाभः कश्चिद्भवेच्च नः ॥
 इत्युक्त्वा तापसी तेन नापितेन तथेति सा । गत्वा राज्ञो महादेव्यै यथावस्तु न्यवेदयत् ॥
 देवी च तत्तथा चक्रे सा तद्युक्त्या नृपोऽपि ताम् । प्रत्यक्षं वीक्ष्य कदलीगर्भा दुष्टेति तां जहौ
 तुष्टया च ततो देव्या तया गुप्तमदायि यत् । प्रव्राजिका तद्बुभुजे सा यथेष्टं सनापिता ॥
 त्यक्त्वा च कदलीगर्भा सा तेन दृढवर्मणा । राज्ञाभिशापसंतप्ता निर्ययौ राजमन्दिरात् ॥
 येनाजगाम तेनैव प्रययौ पितुराश्रमम् । पूर्वोत्पजातसिद्धार्थसाभिज्ञानेन सा पथा ॥
 तत्र तामागतां दृष्ट्वा सोऽकस्मात्तत्पिता मुनिः । तस्या दुश्चरिताशङ्की तस्यौ मङ्गणकः क्षणम् ॥
 प्रणिधानाच्च तं कृत्स्नं तद्बुत्तान्तमवेत्य सः । आश्रास्य च स्वयं स्नेहात्तामादाय ययौ ततः ॥
 एत्य तस्मै तदाचख्यौ स्वयं प्रह्लाय भूभृते । देव्या सपत्नीदोषेण कृतं कपटनाटकम् ॥
 तत्कालं स्वयमभ्येत्य राज्ञे तस्मै स नापितः । यथावृत्तं तदाचष्ट पुनरेवमुवाच च ॥
 इत्थं विश्लेष्य कदलीगर्भा राज्ञी मया प्रभो । अभिचारवशाद्युक्त्या देवी संतोष्य रक्षिता ॥
 तच्छ्रुत्वा निश्चयं दृष्ट्वा मुनीन्द्रवचनस्य सः । जगाम कदलीगर्भा संजातप्रत्ययो नृपः ॥

मुनिं तं च संविभेजे स नापितम् । भक्तो ममायमित्यर्थैर्धूर्तैर्भोज्या बतेश्वराः ॥	१८९
समं तस्थौ कदलीगर्भयैव सः । राजा स्वदेवीविमुखो दृढवर्मा सुनिर्वृतः ॥	१९०
विधान्विदधते सुबहून्सपत्न्यो दोषान्मृषाप्यनवमाङ्गि कलिङ्गसेने ।	
कन्यका च चिरभाविविवाहलम्ना वाञ्छन्त्यचिन्त्यगतयश्च सुरा अपि त्वाम् ॥	१९१
तत्सर्वतः सांप्रतमात्मना त्वमात्मानमेकं जगदेकरत्नम् ।	
वत्सेश्वरैर्कार्पितमत्र रक्षेर्वैरं तवायं हि निजः प्रकर्षः ॥	१९२
अहं हि नेष्यामि सखि त्वदन्तिकं स्थिताधुना त्वं पतिमन्दिरे यतः ।	
सखीपतेः सद्य न यान्ति सित्स्त्रयः सुगात्रि भर्त्राद्य निवारितास्मि च ॥	१९३
न च गुप्तमिहागमः क्षमो मे त्वदतिस्नेहवशात्स दिव्यदृष्टिः ।	
तद्वैति हि मत्पतिः कथंचित्तमनुज्ञाप्य किलागताहमद्य ॥	१९४
इह नास्त्यधुना हि मामकीनं सखि कार्यं तव यामि तद्गृहाय ।	
यदि मामनुमंस्यते च भर्ता तदिहैष्यामि पुनर्विलङ्घ्य लज्जाम् ॥	१९५
यं सबाष्पमभिधाय कलिङ्गसेनां तामश्रुधौतवदनां मनुजेन्द्रपुत्रीम् ।	
श्यास्य चाहि विगलत्यसुरेन्द्रपुत्री सोमप्रभा स्वभवनं नभसा जगाम ॥	१९६
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्जुकालम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।	

सप्तमस्तरङ्गः ।

प्रभां यातां स्मरन्ती तां प्रियां सखीम् । कलिङ्गसेना संत्यक्तनिजदेशस्वबान्धवा ॥	१
वतवत्सेशपाणिग्रहमहोत्सवा । नरेन्द्रकन्या कौशाम्ब्यां मृगीवासीद्वनच्युता ॥	२
नावीवाहविलम्बनविचक्षणान् । गणकान्प्रति सासूय इव वत्सेश्वरोऽपि च ॥	३
विमनास्तस्मिन्दिने चेतो विनोदयन् । देव्या वासवदत्ताया निवासभवनं ययौ ॥	४
पतिं देवी निर्विकारा विशेषतः । उपाचरत्स्वोपचारैः प्राङ्गन्निवरशिक्षिता ॥	५
नावृत्तान्ते ख्यातेऽप्यविकृता कथम् । देवीयमिति स ध्यात्वा राज्ञा जिज्ञासुराह ताम् ॥	६
त्वया ज्ञातं स्वयंवरकृते मम । कलिङ्गसेनानामैषा राजपुत्री यदागता ॥	७
विभिन्नेन मुखरागेण साब्रवीत् । ज्ञातं मयातिहर्षो मे लक्ष्मीः सा ह्यागतेह नः ॥	८
महाराजे तत्प्राप्त्या तत्पितर्यपि । कलिङ्गदत्ते पृथ्वी ते सुतरां वर्तते वशे ॥	९
वद्विभूतैव सुखिता त्वत्सुखेन च । आर्यपुत्र तवैतच्च विदितं प्रागपि स्थितम् ॥	१०
स्मि किं यस्या मम भर्ता त्वमीदृशः । यं राजकन्या वाञ्छन्ति वाञ्छयमाना नृपान्तरैः ॥	११
श्वरः प्रोक्तो देव्या वासवदत्तया । यौगन्धरायणप्रत्तशिक्षयान्तस्तुतोष सः ॥	१२
सहासैव्य पानं तद्वासके निशि । तस्यां सुष्वाप मध्ये च प्रबुद्धः समचिन्तयत् ॥	१३
हानुभावेत्थं देवी मामनुवर्तते । कलिङ्गसेनामपि यत्सपत्नीमनुमन्यते ॥	१४
शक्रुयादेतां सोढुं सैषा तपस्विनी । पद्मावतीविवाहेऽपि या दैवान्न जहावसून् ॥	१५
दनिष्टं स्यात्सर्वनाशस्ततो भवेत् । एतदालम्बनाः पुत्रश्चशूर्यश्चशुराश्च मे ॥	१६
च राज्यं च किमभ्यधिकमुच्यते । अतः कलिङ्गसेनैषा परिणया कथं मया ॥	१७
व्य वत्सेशो निशान्ते निर्गतस्ततः । अपराहे ययौ देव्याः पद्मावत्याः स मन्दिरम् ॥	१८
गतं दत्तशिक्षा वासवदत्तया । तथैवोपाचरत्तद्वत्पृष्टावोचत्तथैव च ॥	१९
पुस्तयोर्देव्योरेकं चित्तं वचश्च तत् । यौगन्धरायणायासौ शशंस विमृशन्नृपः ॥	२०
वीक्ष्य राजानं विचारपतितं शनैः । कालवेदी जगादैवं मन्त्री यौगन्धरायणः ॥	२१
नैतदेतावदभिप्रायोऽत्र दारुणः । देवीभ्यां जीवितत्यागदाढ्यादुक्तं हि तत्तथा ॥	२२

अभ्यासक्ते गते च द्यां स्त्रियो मरणनिश्चिताः । भवन्त्यदैन्यगम्भीराः साध्व्यः सर्वत्र निःस्पृहा
असह्यं हि पुरंप्रीणां प्रेम्णो गाढस्य खण्डनम् । तथा च राजंस्तत्रैतां श्रुतसेनकथां शृणु ॥
अभूदक्षिणभूमौ प्राग्लोकर्णारख्ये पुरे नृपः । श्रुतसेन इति ख्यातः कुलभूषा श्रुतान्वितः ॥
तस्य चैकाभवच्चिन्ता राज्ञः संपूर्णसंपदः । आत्मानुरूपां भार्यां यत्स न तावदवाप्तवान् ॥
एकदा च नृपः कुर्वच्चिन्तां तां तत्कथान्तरे । अग्निशर्माभिधानेन जगदे सोऽप्रजन्मना ॥
आश्चर्ये द्वे मया दृष्टे ते राजन्वर्णये शृणु । तीर्थयात्रागतः पञ्चतीर्थी तामहमाप्तवान् ॥
यस्यामप्सरसः पञ्च ग्राहल्लमृषिशापतः । प्राप्ताः सतीरुदहरतीर्थयात्रागतोऽर्जुनः ॥
तत्र तीर्थवरे स्नात्वा पञ्चरात्रोपवासिनाम् । नारायणानुचरतादायिनि स्नायिनां नृणाम् ॥
यावद्ब्रजामि तावच्च लाङ्गलोल्लिखितावनिम् । गायन्तं कंचिद्द्राक्षं कार्षिकं क्षेत्रमध्यगम् ॥
स पृष्टः कार्षिको मार्गी मार्गीयातेन केनचित् । प्रव्राजकेन तद्वाक्यं नाशृणोद्गीततत्परः ॥
ततः स तस्मै चुक्रोध परिव्राद्धिधुरं ब्रुवन् । सोऽपि गीतं विमुच्यथा कार्षिकस्तमभाषत ॥
अहो प्रव्राजकोऽसि त्वं धर्मस्यांशं न वेत्स्यसि । मूर्खेणापि मया ज्ञातं सारं धर्मस्य यत्पुनः ॥
तच्छ्रुत्वा किं त्वया ज्ञातमिति तेन च कौतुकात् । प्रव्राजकेन पृष्टः सन्कार्षिकः स जगाद ताम्
इहोपविश प्रच्छाये शृणु यावद्ब्रजामि ते । अस्मिन्प्रदेशे विद्यन्ते ब्राह्मणा भ्रातरस्त्रयः ॥
ब्रह्मदत्तः सोमदत्तो विश्वदत्तश्च पुण्यकृत् । तेषां ज्येष्ठौ दारवन्तौ कनिष्ठस्त्वपरिग्रहः ॥
स तयोर्ज्येष्ठयोराज्ञां कुर्वन्कर्मकरो यथा । मया सहासीदक्रुध्यन्नहं तेषां हि कार्षिकः ॥
तौ च ज्येष्ठवबुध्येतां मृतुं तं बुद्धिर्वर्जितम् । साधुमत्यक्तसन्मार्गमृजुमायासवर्जितम् ॥
एकदा भ्रातृजायाभ्यां सकामाभ्यां रहोऽर्थितः । कनिष्ठो विश्वदत्तोऽथ मातृवत्ते निराकरोत्
ततस्ते निजयोर्भर्त्रोरुभे गत्वा मृषोचतुः । वाञ्छत्यस्मान् रहस्येष कनीयान्युवयोरिति ॥
तेन तं प्रति तौ ज्येष्ठौ सान्तःकोपौ बभूवतुः । सदसद्वा न विदतुः कुस्त्रीवचनमोहितौ ॥
अथैतौ भ्रातरौ जातु विश्वदत्तं तमूचतुः । गच्छ त्वं क्षेत्रमध्यस्थं वल्मीकं तं समीकुरु ॥
तथेत्यागत्य वल्मीकं कुहालेनाखनत्स तम् । मा मैवं कृष्णसर्पोऽत्र वसतीत्युदितो मया ॥
तच्छ्रुत्वापि स वल्मीकमखनद्यद्भवत्विति । पापैषिणोरप्यादेशं ज्येष्ठभ्रात्रोरलङ्घयन् ॥
खन्यमानात्ततः प्राप कलशं हेमपूरितम् । न कृष्णसर्पे धर्मो हि सानिध्यं कुरुते सताम् ॥
तं च नीत्वा स कलशं भ्रातृभ्यां सर्वमर्पयत् । निवार्यमाणोऽपि मया ज्येष्ठाभ्यां दृढभक्ति
तौ पुनस्तत एवांशं दत्त्वा प्रेर्य च घातकान् । तस्याच्छेदयतां पाणिपादं धनजिहीर्षया ॥
तथापि न स चुक्रोध निर्मन्युर्भ्रातरौ प्रति । तेन सत्येन तस्यात्र हस्तपादमजायत ॥
तदाप्रभृति तद्दृष्ट्वा त्यक्तः क्रोधोऽखिलो मया । त्वया तु तापसेनापि क्रोधोऽद्यापि न मुच्यते
अक्रोधेन जितः स्वर्गः पश्यैतदधुनैव भोः । इत्युक्त्वैव तनुं त्यक्त्वा कार्षिकः स दिवं गतः ।
इत्याश्चर्यं मया दृष्टं द्वितीयं शृणु भूपते । इत्युक्त्वा श्रुतसेनं स नृपं विप्रोऽब्रवीत्पुनः ॥
ततोऽपि तीर्थयात्रार्थं पर्यटन्नम्बुधेस्तटे । अहं वसन्तसेनस्य राज्ञो राष्ट्रमवाप्तवान् ॥
तत्र भोक्तुं प्रविष्टं मां राजसत्रेऽब्रुवन्दिवाजाः । ब्रह्मन्पथामुना मा गाः स्थिता ह्यत्र नृपात्मजा
विद्युद्दयोताभिधाना तां पश्येदपि मुनिर्यदि । स कामशरनिर्भिन्नः प्राप्योन्मादं न जीवति ॥
ततोऽहं प्रत्यवोचं तन्नैतच्चित्रं सदा ह्यहम् । पश्याम्यपरकन्दर्पं श्रुतसेनमहीपतिम् ॥
यात्रादौ निर्गते यस्मिन्रक्षिभिर्दृष्टिगोचरात् । उत्सार्यन्ते सतीवृत्तभङ्गभीत्या कुलाङ्गनाः ॥
इत्युक्तवन्तं विज्ञाय भावत्कं भोजनाय माम् । नृपान्तिकं नीतवन्तौ सत्राधिपपुरोहितौ ॥
तत्र सा राजतनया विद्युद्दयोता मयेक्षिता । कामस्येव जगन्मोहमन्त्रविद्या शरीरिणी ॥
चिरात्तद्दर्शनक्षोभं नियम्याहमचिन्तयम् । अस्मत्प्रभोश्चेद्भार्येयं भवेद्भ्राज्यं स विस्मरेत् ॥

तथापि कथनीयोऽयमुदन्तः स्वामिने मया । उन्मादिनीदैवसेनवृत्तान्तो ह्यन्यथा भवेत् ॥	६१
देवसेनस्य नृपतेः पुरा राष्ट्रे वणिकसुता । उन्मादिनीत्यभूत्कन्या जगदुन्मादकारिणी ॥	६२
आवेदितापि सा पित्रा न तेनात्ता महीभृता । विप्रैः कुलक्षणेत्युक्ता तस्य व्यसनरक्षिभिः ॥	६३
परिणीता तदीयेन मन्त्रिमुख्येन सा ततः । वातायनाप्रादात्मानं राज्ञेऽसौ जात्वदर्शयत् ॥	६४
तया भुजंग्या राजेन्द्रो दूराद्दृष्टिविषाहतः । मुहुर्मुमूर्छं न रतिं लेभे नाहारमाहरत् ॥	६५
प्रार्थितोऽपि च तद्भर्तृप्रमुखैः सोऽथ मन्त्रिभिः । धार्मिकस्तां न जग्राह तत्सक्तश्च जहावसून् ॥	६६
तदीदृशे प्रामादेऽत्र वृत्ते द्रोहः कृतो भवेत् । इत्यालोच्य मयोक्तं ते चित्रमेत्य ततोऽद्य तत् ॥	६७
श्रुत्वैतत्स द्विजात्तस्मान्मदनाज्ञानिभं वचः । विद्युह्योताहतमनाः श्रुतसेननृपोऽभवत् ॥	६८
तत्क्षणं च विसृज्यैव तत्र विप्रं तमेव सः । तथाकरोद्यथानीय शीघ्रं तां परिणीतवान् ॥	६९
ततः सा नृपतेस्तस्य विद्युद्द्योता नृपात्मजा । शरीराव्यतिरिक्तासीद्भास्करस्य प्रभा यथा ॥	७०
अथ स्वयंवरायागात्तं नृपं रूपगर्विता । कन्यका मातृदत्ताख्या महाधनवणिकसुता ॥	७१
अधर्मभीत्या जग्राह स राजा तां वणिकसुताम् । विद्युद्द्योताथ तद्बुद्ध्या हृत्स्फोटेन व्यपद्यत ॥	७२
राजाप्यागत्य तां कान्तां पश्यन्नेव तथा गताम् । अङ्गे कृत्वा स विलपन्सद्यः प्राणैर्व्ययुज्यत ॥	७३
ततो वणिकसुता वह्निं मातृदत्ता विवेश सा । इत्थं प्रणष्टं सर्वं तदपि राष्ट्रं सराजकम् ॥	७४
अतो राजनप्रकृष्टस्य भङ्गः प्रेम्णः सुदुःसहः । विशेषेण मनस्विन्या देव्या वासवदत्तया ॥	७५
तस्मात्कलिङ्गसेनैषा परिणीता यदि त्वया । देवी वासवदत्ता तत्प्राणाञ्जह्यान्न संशयः ॥	७६
देवी पद्मावती तद्वत्तयोरेकं हि जीवितम् । नरवाहनदत्तश्च पुत्रस्ते स्यात्कथं ततः ॥	७७
तच्च देवस्य हृदयं सोढुं जाने न शक्नुयात् । एवमेकपदे सर्वमिदं नश्येन्महीपते ॥	७८
देव्योर्यञ्चोक्तिगाम्भीर्यं तदेव कथयत्यलम् । हृदयं जीवितत्यागगाढनिश्चितनिःस्पृहम् ॥	७९
तत्स्वार्थो रक्षणीयस्ते तिर्यञ्चोऽपि हि जानते । स्वरक्षां किं पुनर्देव बुद्धिमन्तो भवादृशाः ॥	८०
इति मन्त्रिवराच्छ्रुत्वा स्वैरं यौगन्धरायणात् । सम्यग्विवेकपदवीं प्राप्य वत्सेश्वरोऽब्रवीत् ॥	८१
एवमेतन्न संदेहो नश्येत्सर्वमिदं मम । तस्मात्कलिङ्गसेनायाः कोऽर्थः परिणयेन मे ॥	८२
उक्तो लग्नश्च दूरे यत्तद्युक्तं गणकैः कृतम् । स्वयंवरागतात्यागादधर्मो वा कियान्भवेत् ॥	८३
इत्युक्तो वत्सराजेन हृष्टो यौगन्धरायणः । चिन्तयामास कार्यं नः सिद्धप्रायं यथेप्सितम् ॥	८४
उपायरससंसिक्ता देशकालोपबृंहिता । सेयं नीतिमहावली किं नाम न फलेत्फलम् ॥	८५
इति संचिन्त्य स ध्यायन्देशकालौ प्रणम्य तम् । राजानं प्रययौ मन्त्री गृहं यौगन्धरायणः ॥	८६
राजापि रचितातिथ्यगूढाकारामुपेत्य सः । देवीं वासवदत्तां तां सान्त्वयन्नेवमब्रवीत् ॥	८७
किमर्थं वच्मि जानासि त्वमेव हरिणाक्षि यत् । वारि वारिरुहस्येव त्वत्प्रेम मम जीवितम् ॥	८८
नामापि हि किमन्यस्या प्रहीतुमहमुत्सहे । कलिङ्गसेना तु हठादुपायाता गृहं मम ॥	८९
प्रसिद्धं चात्र यद्रम्भा तपःस्थेन निराकृता । पार्थेन षण्ढताशापं ददौ तस्यै हठागता ॥	९०
स शापस्तिष्ठता तेन वर्षे वैराटवेदमनि । स्त्रीवेषेण महाश्रय्यरूपेणाप्यतिबाहितः ॥	९१
अतः कलिङ्गसेनैषा निषिद्धा न तदा मया । विना त्वदिच्छयाहं तु न किञ्चिद्वक्तुमुत्सहे ॥	९२
इत्याश्रास्योपलभ्याथ हृदयेनेव रागिणा । मुखार्पितेन मद्येन सत्यं क्रूरं तदाशयम् ॥	९३
तथैव सह रात्रिं तां राज्ञा वासवदत्तया । मन्त्रिमुख्यमतिप्रौढितुष्टो वत्सेश्वरोऽवसत् ॥	९४
अत्रान्तरे च यं पूर्वं दिवारात्रौ प्रयुक्तवान् । कलिङ्गसेनावृत्तान्तज्ञस्यै यौगन्धरायणः ॥	९५
स ब्रह्मराक्षसोऽभ्येत्य सुहृद्योगेश्वराभिधः । तस्यामेव निशि स्वैरं तं मन्त्रिवरमभ्यधात् ॥	९६
कलिङ्गसेनासदने स्थितोऽस्म्यन्तर्बहिः सदा । दिव्यानां मानुषाणां वा पश्यामि न तथागमम् ॥	९७
अद्याव्यक्तो मया शब्दः श्रुतोऽकस्मान्नभस्तले । प्रच्छन्नेनात्र हर्म्याप्रसन्निकर्षे निशामुखे ॥	९८
प्रभवं तस्य विज्ञातुं प्रयुक्तापि ततो मम । विद्या न प्राभवत्तेन विमृश्याहमचिन्तयम् ॥	९९

नेत्रितम् । कलिङ्गसेनालावण्यलुब्धस्य भ्रमतोऽम्बरे ॥	१०८
तरम् । न दुष्प्रापं परच्छिद्रं जाग्रद्भिर्निपुणैर्यतः ॥	१०९
ण च । सोमप्रभा सखी चास्या वदन्त्येतन्मया श्रुता ॥	१०८
तः । इदं प्रसङ्गात्पृच्छामि तन्मे तावत्त्वयोच्यताम् ॥	१०९
ते यत्त्वया । उक्तो राजा तदश्रौषं योगादहमलक्षितः ॥	१०९
ते । इति योगेश्वरेणोक्तः स्माह यौगन्धरायणः ॥	१०८
ते शृणु । विदिशानगरीबाह्ये न्यग्रोधोऽभूत्पुरा महान् ॥	१०९
तरौ । नकुलोत्कमार्जारमूषकाः पृथगालयाः ॥	१०८
षकौ । मार्जारो मध्यभागस्थे तरोर्महति कोटरे ॥	१०८
लये । मूषकोऽत्र त्रिभिर्वध्यो मार्जारेण त्रयोऽपरे ॥	१०९
था । स्वभावेनाप्युत्कश्च परिभ्रेमुर्निशि त्रयः ॥	११०
त्यसौ । तत्रासन्ने यवक्षेत्रे सदा मूषकलिप्सया ॥	११०
नाभिवाञ्छया । एकदा लुब्धकस्तत्र चण्डालः कश्चिदाययौ ॥	११०
नीम् । तद्वधायाभितः क्षेत्रं पाशान्दत्त्वा ततो ययौ ॥	११०
ांसया । एत प्रविष्टस्तत्पाशैः क्षेत्रे तस्मिन्नवध्यत ॥	११०
तागतः । बद्धं तं वीक्ष्य मार्जारं जहर्ष च ननर्त च ॥	११०
॥ । तत्र तौ तावदायातावुत्कनकुलावपि ॥	११०
त्ताम् । मूषकोऽपि च तद्दृष्ट्वा दूराद्विमो व्यचिन्तयत् ॥	११०
। । बद्धोऽप्येकप्रहारेण शत्रुर्मीमेष मारयेत् ॥	११०
माम् । तच्छत्रुसंकटगतः क्व गच्छामि करोमि किम् ॥	११०
यम् । आत्मत्राणाय मां रक्षेत्पाशच्छेदोपयोगिनम् ॥	११०
ऽब्रवीत् । बद्धे त्वय्यतिदुःखं मे तत्ते पाशं छिनद्दयहम् ॥	११०
ष्वपि । किं तु मे नास्ति विश्वासस्तव चित्तमजानतः ॥	११०
तां त्यया । अद्य प्रभृति मे मित्रं भवान्प्राणप्रदायकः ॥	११०
शेऽश्रिये । तद्दृष्ट्वा नकुलोत्कौ निराशौ ययतुस्ततः ॥	११०
डितः । गतप्राया निशा मित्रं तत्पाशांश्छिन्धि मे द्रुतम् ॥	११०
न्मुखः । मृषा कटकटायद्भिर्दर्शनैरकरोच्चिरम् ॥	११०
तागते । मार्जारेऽर्थयमाने द्राक्पाशांश्चिच्छेद मूषकः ॥	११०

तीर्थमभुञ्जानः प्राणास्त्यक्तमिषे च । बुद्ध्या च सोऽन्नदातास्य वणिग
 जगाद् किं ब्रह्मन्वित्तेतोर्मुमूर्षसि । अकालमेघवद्वित्तमकस्मादेति याति
 पुक्तोऽपि तेनासौ न जहौ मरणग्रहम् । प्राणेभ्योऽप्यर्थमात्रा हि कृपणस
 मृतये तीर्थं गच्छतोऽस्य द्विजन्मनः । स्वयं प्रसेनजिद्राजा तद्बुद्ध्वान्ति
 ष्ठं चैनं किं किञ्चिदस्ति तत्रोपलक्षणम् । यत्र भूमौ निखातास्ते दीनारा
 वा स द्विजोऽवादीदस्ति क्षुद्रोऽत्र पादपः । अटव्यां देव तन्मूले निखात
 ऋण्यार्यवीद्राजा दास्याम्यन्विष्य तत्तत्र । धनं स्वकोषादथवा सा तयार्क्ष
 त्वा मरणोद्योगान्निवार्य विनिधाय च । द्विजं तं वणिजो हस्ते स राजा
 देश्य प्रतीहारं शिरोर्तिव्यपदेशतः । वैद्यानानायत्सर्वान्दत्त्वा पटहघोष
 तास्ते कियन्तोऽत्र कस्यादाः किं त्वमौषधम् । इत्युपानीय पप्रच्छ तानेवै
 तस्मै तदैकैकः सर्वमूचुर्महीपतेः । एकोऽथ वैद्यस्तन्मध्यात्क्रमपृष्टोऽब्रव
 तो मातृदत्तस्य देव नागबला मया । अस्वस्थस्योपदिष्टाद्य द्वितीयं दिनमं
 वा स तमाहूय राजा वणिजमभ्यधात् । ननु नागबला केन तवानीतो
 त्मकरेणेति तेनोक्ते वणिजा तदा । क्षिप्रमानाय्य तं राजा स कर्मकरम
 नागबलाहेतोः खनता शाखिनस्तलम् । दीनारजातं यल्लब्धं ब्रह्मस्वं तत्
 तो भूभृता भीतः प्रतिपद्यैव तत्क्षणम् । स तानानीय दीनारांस्तत्र कर्म
 न्युपोषितायास्मै द्विजायाहूय तान्ददौ । दीनारान्हारितप्रप्तान्प्राणानिव
 न लब्धवान्बुद्ध्या नीतं मूलतलात्तरोः । द्विजार्थं भूपतिर्जानन्नोषधिं तां
 सर्वदा बुद्धेः प्राधान्यं जितपौरुषम् । ईदृशेषु च कार्येषु किं विदध्यात्प
 त्श्वर कुर्वीथास्त्वमपि प्रज्ञया तथा । यथा कलिङ्गसेनायां दोषो ज्ञायेत
 चैतद्यथा तस्यां लुभ्यन्तीह सुरासुराः । तथा च दिवि कस्यापि निशि
 ष्ठ दोषे तस्याश्च भवेदकुशलं न नः । नोपयच्छेत तां राजा न चाधर्म
 रधियः श्रुत्वा सर्वं यौगन्धरायणात् । योगेश्वरस्तं संतुष्य जगाद् ब्रह्म
 या सदृशो नीतावन्यो देवाद्ब्रह्मस्पतेः । अयं त्वमृतसेकोऽस्य त्वन्मन्त्रो
 कलिङ्गसेनाया जिज्ञासिष्ये गतिं सदा । बुद्ध्या शक्त्यापि चेत्युक्त्वा
 लं सा च हर्म्यादौ पर्यटन्तं स्वहर्म्यगा । कलिङ्गसेना वत्सेशं दृष्ट्वा दृष्ट्वा
 ताः स्मरसंतप्ता मृणालाङ्गदहारिणी । सा श्रीखण्डाङ्गरागा च न लेभे
 त्तरे स तां पूर्वं दृष्ट्वा विद्याधराधिपः । तस्यौ मदनवेगाख्यो गाढानङ्गश्

छत्रध्वजाङ्कनिर्धूलिपादाब्जं दिव्यमानुषम् । स्वापान्तर्हितद्विद्यावीतरूपविवर्तनम् ॥
 तत्र गत्वा यथादृष्टं निवेद्य परितोषवान् । योगेश्वरो जगादासौ हृष्टो यौगन्धरायणम् ॥
 न वेत्ति मादृशः किञ्चिद्वेत्सि त्वं नीतिचक्षुषा । तव मन्त्रेण दुःसाध्यं सिद्धं कार्यमिदं प्रभोः ।
 किं वा व्योम विनाक्रेण किं तोयेन विना सरः । किं मन्त्रेण विना राज्यं किं सत्येन विना व
 इत्युक्तवन्तमामन्त्र्य प्रीतो योगेश्वरं ततः । प्रातर्वत्सेश्वरं द्रष्टुमागाद्यौगन्धरायणः ॥
 तमुपेत्य यथावच्च कथाप्रस्तावतोऽब्रवीत् । नृपं कलिङ्गसेनार्थं पृष्टकार्यविनिश्चयम् ॥
 स्वच्छन्दासौ न ते राजन्पाणिस्पर्शभिहार्हति । एषा हि स्वेच्छया द्रष्टुं प्रसेनजितमागता ॥
 विरक्ता वीक्ष्य तं वृद्धं त्वां प्राप्ता रूपलोभतः । तदन्यपुरुषासङ्गमपि स्वेच्छं करोत्यसौ ॥
 तच्छ्रुत्वा कुलकन्येयं कथमेवं समाचरेत् । शक्तिः कस्य प्रवेष्टुं वा मदीयान्तःपुरान्तरे ॥
 इति राज्ञोदितेऽवादीद्वीमान्यौगन्धरायणः । अद्यैव दर्शयाम्येतत्प्रत्यक्षं निशि देव ते ॥
 दिव्यास्तामभिवान्छन्ति सिद्धाद्या मानुषोऽत्र कः । दिव्यानां च गती रोद्धुं राजन्केनेह शकः
 तदेहि साक्षात्पश्येति वादिना तेन मन्त्रिणा । सह गन्तुं मतिं चक्रे तत्र रात्रौ स भूपतिः ॥
 पद्मावत्या ऋते राज्या न विवाह्यापरेति यत् । प्रोक्तं देवि प्रतिज्ञातं मया निर्व्यूढमद्य तत् ॥
 इत्यथाभ्येत्य तां देवीमुक्त्वा यौगन्धरायणः । कलिङ्गसेनावृत्तान्तं तं तस्यै सर्वमुक्तवान् ॥
 त्वदीयशिक्षानुष्ठानफलमेतन्ममेति सा । देवी वासवदत्तापि प्रणताभिननन्द तम् ॥
 ततो निशीथे संसुप्ते जने वत्सेश्वरो ययौ । गृहं कलिङ्गसेनायाः स च यौगन्धरायणः ॥
 अदृष्टश्च प्रविष्टोऽत्र तस्या निद्राजुषोऽन्तिके । सुप्तं मदनवेगं तं स्वरूपस्थं ददर्श सः ॥
 हन्तुमिच्छति यावच्च स तं साहसिकं नृपः । तावत्स विद्यया विद्याधरोऽभूत्प्रतिबोधितः ॥
 प्रबुद्धश्च स निर्गत्य झगित्युदपतन्नभः । क्षणात्कलिङ्गसेनापि सा प्रबुद्धाभवत्ततः ॥
 शून्यं शयनमालोक्य जगाद् च कथं हि माम् । पूर्वं प्रबुध्य वत्सेशः सुप्तां मुक्त्वैव गच्छति
 तदाकर्ण्य स वत्सेशमाह यौगन्धरायणः । एषा विध्वंसितानेन शृणु त्वद्रूपधारिणा ॥
 सैष योगबलाज्ज्ञात्वा साक्षात्ते दर्शितो मया । किं तु दिव्यप्रभावत्वादसौ हन्तुं न शक्यते ॥
 इत्युक्त्वा स च राजा च सह तामुपजग्मतुः । कलिङ्गसेना साप्येतौ दृष्ट्वा तस्यौ कृतादरा ॥
 अधुनैव क्व गत्वा त्वं रजन्प्राप्तः समन्त्रिकः । इति ब्रुवाणामवदत्तां स यौगन्धरायणः ॥
 कलिङ्गसेने केनापि मायावत्सेशरूपिणा । संमोह्य परिणीतासि न त्वं मत्स्वामिनामुना ॥
 तच्छ्रुत्वा सातिसंभ्रान्ता विद्धेव हृदि पन्निणा । कलिङ्गसेना वत्सेशं जगादोदश्रुलोचना ॥
 गान्धर्वविधिनाहं ते परिणीतापि विस्मृता । किंस्विद्राजन्यथा पूर्वं दुष्यन्तस्य शकुन्तला ॥
 इत्युक्तः स तया राजा तामुवाचानताननः । सत्यं न परिणीतासि मयाद्यैवागतो ह्यहम् ॥
 इत्युक्तवन्तं वत्सेशं मन्त्री यौगन्धरायणः । एहीत्युक्त्वा ततः स्वैरमनैषीद्राजमन्दिरम् ॥
 ततः समन्त्रिके राज्ञि गते सात्र विदेशगा । मृगीव यूथविभ्रष्टा परित्यक्तस्वबान्धवा ॥
 संभोगविदलत्पन्नमुखाब्जा गजपीडिता । पद्मिनीव परिक्षिप्तकबरीभ्रमरावलिः ॥
 विनष्टकन्यकाभावा निरुपायक्रमा सती । कलिङ्गसेना गगनं वीक्षमाणेदमब्रवीत् ॥
 वत्सेशरूपिणा येन परिणीतासि केनचित् । प्रकाशः सोऽस्तु कौमारः स एव हि पतिर्मम ।
 एवं तयोक्ते गगनात्सोऽत्र विद्याधराधिपः । अवातरद्विव्यरूपो हारकेयूरराजितः ॥
 को भवानिति पृष्टश्च तथैवं स जगाद् ताम् । अहं मदनवेगाख्यस्तन्वि विद्याधराधिपः ॥
 मया च प्राग्विलोक्य त्वां पुरा पितृगृहे स्थिताम् । त्वत्प्राप्तिदस्तपः कृत्वा वरः प्राप्तो महेश्वरा
 वत्सेश्वरानुरक्ता च तद्रूपेण मया द्रुतम् । अवृत्ततद्विवाहैव परिणीतासि युक्तितः ॥
 इति वाक्सुधया तस्य श्रुतिमार्गप्रविष्टया । किञ्चित्कलिङ्गसेनाभूदुच्छासितहृदम्बुजा ॥

अथ स मदनवेगस्तां समाश्रास्य कान्तां विहितधृतिविनीर्णस्वर्णराशिः स तस्यै ।
उचित इति तथान्तर्वहसद्भृत्भक्तिः पुनरुपगमनाय यां तद्वैवोत्पपात ॥
दिव्यास्पदं स्वपतिसदा न मर्त्यगम्यं कामात्पितुर्भवनमुज्झितमित्यवेक्ष्य ।
तत्रैव वस्तुमथ सापि कलिङ्गसेना चक्रे धृतिं मदनवेगक्रीताभ्यनुज्ञा ॥

२१६

२१७

एते मदाकर्तव्ययोगोमदेवमर्त्यगमिनि कलागणित्यागरे मदनमञ्जुकालम्बके रामायणरङ्गः ।

रामायणरङ्गः ।

ततः कलिङ्गसेनायाः स्मरन्ननुपमं वपुः । एकदा सन्ध्याध्विष्टो निशि वन्मेश्वरोऽभवत् ॥ १
उत्थाय स्वद्गहस्तः सन्धात्वैव प्रविवेश सः । एकानि भन्दिरे तस्याः कृतानिभ्याद्वस्नया ॥ २
तत्र प्रार्थयमानस्तां भार्यार्थं स महीपतिः । परपत्नी त्वामभीति प्रत्याख्यासतयात्रवीग ॥ ३
तृतीयं पुरुषं प्राप्ता यत्स्ववर्मासि बन्धकी । परदारगतौ दोषो न मे त्वद्गमने ततः ॥ ४
एवं कलिङ्गसेना सा राजोन्मा प्रत्युवाच तम् । स्वदर्शमागता राजन्नहं विद्याधरेण हि ॥ ५
व्यूढा मदनवेगेन सौरे त्वदुपधारिणा । स एवैकश्च भर्ता मे तत्कस्मादस्मि बन्धकी ॥ ६
किं वानिकान्तबन्धूनां स्वेच्छाचारद्वान्मनाम् । इमास्ता विपदः स्त्रीणां कुमारीणां कथैव का ॥ ७
दृष्टाशकुभया सक्रया निपिङ्गापि च्यसर्जयम् । त्वत्पार्थ यदहं वृतं तस्य चेदं फलं मम ॥ ८
तत्प्रक्षयसि बलान्मां चेन्प्राणांम्यद्वयाम्यहं ततः । का ताम कुलजा हि स्त्री भर्तृद्रोहं करिष्यति ॥ ९
तथा च कथयाम्यत्र तव राजन्कथां शृणु । पुराभूदिन्द्रचक्रायश्रेदिदेशमहीपतिः ॥ १०
स पापशोधने तीर्थे कीर्त्तं देवकुलं महत् । चक्रे यथाशरीरार्थी शरीरं वीक्ष्य भङ्गुरम् ॥ ११
तच्च भक्तिरसाच्छब्दीक्षितुं स ययौ नृपः । सर्वश तीर्थस्नानाय सदा तत्राययौ जनः ॥ १२
एकदा च ददर्शैकां तीर्थस्नानार्थमागताम् । स राजाच वणिग्भार्या प्रयासस्थितमर्तृकाम ॥ १३
स्वच्छकान्तिमुर्धामिकां चित्ररूपवभूषणाम् । जङ्गमाभिव केदर्पराजधानी मनोरमाम् ॥ १४
त्वयाहं विजये विश्वमिति प्रीयेव पादयोः । आश्रयं पञ्चवाणस्य तूर्णारुद्रयशोभया ॥ १५
सा हृष्टैव मनस्तस्य जहार नृपतेस्तथा । यथान्विष्य मुहं तस्याः स ययौ दिवशो निशि ॥ १६
तां च प्रार्थयमानः सङ्गमे स तथा नृपः । रक्षिता त्वं न युक्तं ते परदाराभिमर्षणम् ॥ १७
दृष्टात्प्रशंसि वा मां चेदधर्ममे महान्मदेव । मरिष्यामि च सद्योऽहं न सहिष्ये च वृषणम् ॥ १८
इत्युक्तेऽपि तथा तस्मिन्बले राज्ञि चिकीर्षति । शीलध्रंसभयान्तस्याः सद्यो हृदयमस्फुटन ॥ १९
तद्दृष्ट्वा सपदि हीतः स रात्रैव यथागतम् । दिनेसेनानृतापेन राजा पञ्चत्वमाययौ ॥ २०
इत्याख्याय कथामेतां सभयप्रथयानता । श्रुयः कलिङ्गसेना सा वन्मेश्वरमभाषत ॥ २१
तस्मादधर्मो मन्प्राणहरणे मा मति कृथाः । इहाश्रिताया वस्तुं मे देहि याम्यन्यतोऽन्यथा ॥ २२
एतत्कलिङ्गसेनातः श्रुत्वा वन्मेश्वरोऽथ सः । विचार्य विरतो भूत्वा धर्मज्ञस्तामभाषत ॥ २३
राजपुत्रि वस स्वेच्छं भर्त्रा सममिहामुता । नाहं वक्ष्यामि ते किञ्चिदिदानीं मा भयं कृथाः ॥ २४
इत्युक्त्वैव गते तस्मिन्मैरं राज्ञि स्वमन्दिरम् । श्रुत्वा मदनवेगस्तत्रभसोऽवततार सः ॥ २५
प्रये साधु कृतं नैवमकरिष्यः शुभे यदि । ताभविष्यच्छुभं यस्मान्नासहिष्यत तन्मया ॥ २६
इत्युक्त्वा सान्त्वयित्वा तां निशां नीत्वा तथा सह । तत्रैव गच्छन्नागच्छन्नासीद्विद्याधरोऽथ सः ॥ २७
कलिङ्गसेनापि च सा पत्न्यौ विद्याधरेश्वरे । तत्रास्त मर्त्यभावेऽपि दिव्यभोगसुखान्विता ॥ २८
एतसराजोऽपि तच्चिन्तां मुक्त्वा मन्त्रिवचः स्मरन् । ननन्द लब्धे मन्वानो देवीं राज्यं सुतं तथा ॥ २९
देवी वासवदत्ता च मन्त्री यौगन्धरायणः । अभूतां निर्धृतौ सिद्धे नीतिकल्पलताफले ॥ ३०
अथ गच्छत्वु दिवसेष्वापाण्डुमुखपङ्कजा । दक्षे कलिङ्गसेना सा गर्भमुत्पन्नदोहदा ॥ ३१
पुङ्गो विरजतुस्तस्याः स्तनावाश्रयामच्युक्तौ । निधानकुम्भौ कामस्य मदमुद्राङ्कितविव ॥ ३२

मदनवेगस्तामुपेत्य पतिरभ्यधात् । कलिङ्गसेने दिव्यानामस्माकं समयोऽस्त्ययम् ॥
 १ मानुषगर्भं यन्मुक्त्वा यामो विदूरतः । कण्वाश्रमे न तत्याज मेनका किं शकुन्तलाम् ॥
 यद्यप्यप्सराः पूर्वं तदप्यविनयाग्निजात् । शक्रशापेन संप्राप्ता मानुष्यं देवि सांप्रतम् ॥
 च बन्धकीशब्दो जातः साध्व्या अपीहते । तस्मादपत्यं रक्षेस्त्वं स्थानं यास्याम्यहं निजम् ॥
 विष्यसि यदा मां च संनिधास्ये तदा तव । एवं कलिङ्गसेनां तामुक्त्वा साश्रुविलोचनाम् ॥
 राश्रास्य च दत्त्वा च तस्यै सद्रत्नसंचयम् । तच्चित्तः समयाकृष्टो ययौ विद्याधरेश्वरः ॥
 लङ्गसेनाप्यत्रासीदपत्याशां सखीमिव । आलम्ब्य वत्सराजस्य भुजच्छायामुपाश्रिता ॥
 श्रान्तरे कृतवतीं साङ्गभर्त्राप्रये तपः । आदिदेश रतिं भार्यामनङ्गस्याम्बिकापतिः ॥
 ससराजगृहे जातो दग्धपूर्वः स ते पतिः । नरवाहनदत्ताख्यो योनिजो मद्रिलङ्घनात् ॥
 शाराधनतस्त्वं तु मर्त्यलोकेऽप्ययोनिजा । जनिष्यसे ततस्तेन भर्त्रा साङ्गेन योक्ष्यसे ॥
 वमुक्त्वा रतिं शंभुः प्रजापतिमथादिशत् । कलिङ्गसेना तनयं सोष्यते दिव्यसंभवम् ॥
 हृत्वा मायया तस्यास्तस्थाने त्वमिमां रतिम् । निर्माय मानुषीं कन्यां त्यक्तदिव्यतनुं क्षिपेः ॥
 तीश्वराज्ञामादाय मूर्ध्नि वेधस्थथो गते । कलिङ्गसेना प्रसवं प्राप्ते काले चकार सा ॥
 ततमात्रं सुतं तस्या हृत्वैवात्र स्वमाया । रतिं तां कन्यकां कृत्वा न्यधाद्विधिरलक्षितम् ॥
 त्वंश्च तत्र तामेव कन्यां जातामलक्षत । दिवाप्यकाण्डप्रतिपच्चन्द्रलेखाभिवोदिताम् ॥
 गन्तिद्योतिततद्वासगृहां निर्जित्य कुर्वतीम् । रत्नदीपशिखाश्रेणीर्लज्जिता इव निष्प्रभाः ॥
 कलिङ्गसेना तां दृष्ट्वा जातामसदृशीं सुताम् । पुत्रजन्माधिकं तोषादुत्सवं विततान सा ॥
 तथ वत्सेश्वरो राजा सदेवीकः समन्निकः । कन्यां कलिङ्गसेनाया जातां शुश्राव तादृशीम् ॥
 कृत्वा च स नृपोऽकस्मादुवाचेऽश्वरचोदितः । देवीं वासवदत्तां तां स्थिते यौगन्धरायणे ॥
 ज्ञाने कलिङ्गसेनैषा दिव्या स्त्री शापतश्च्युता । अस्यां जाता च कन्येयं दिव्यैवाश्चर्यरूपधृत् ॥
 तदसौ कन्यका तुल्या रूपेण तनयस्य मे । नरवाहनदत्तस्य महादेवीत्वमर्हति ॥
 तच्छ्रुत्वा जगदे राजा देव्या वासवदत्तया । महाराज किमेवं त्वमकस्मादद्य भाषसे ॥
 कुलद्वयविशुद्धोऽयं क पुत्रस्ते बत क सा । कलिङ्गसेनातनया बन्धकीगर्भसंभवा ॥
 श्रुत्वैतद्विमृशन् राजा सोऽब्रवीन्नह्यहं स्वतः । वदाम्येतत्प्रविश्यान्तः कोऽपि जल्पयतीव माम् ॥
 नरवाहनदत्तस्य कन्येयं पूर्वनिर्मिता । भार्येत्येवं वदन्तीं च शृणोमीव गिरं दिवः ॥
 कलिङ्गसेना किं चासावेकपत्नी कुलोद्गता । पूर्वकर्मवशात्त्वस्या बन्धकीशब्दसंभवः ॥
 इति राज्ञोदिते प्राह मन्त्री यौगन्धरायणः । श्रूयते देव यच्चक्रे रतिर्दग्धे स्मरे तपः ॥
 मर्त्यलोकावतीर्णेन सशरीरेण संगमः । मर्त्यभावगतायास्ते स्वेन भर्त्रा भविष्यति ॥
 इति चादाद्वरं शर्वो रत्यै स्वपतिमीप्सवे । कामावतारश्चोक्तः प्राग्दिव्यवाचा सुतस्तव ॥
 रत्यावतरणीयं च मर्त्यभावे हराज्ञया । गर्भग्राहिकया चाद्य ममैवं वर्णितं रहः ॥
 मया कलिङ्गसेनाया गर्भः प्राग्गर्भशय्याया । युक्तो दृष्टस्तदैवान्यदपश्यं तद्विर्जितम् ॥
 तदाश्चर्यं विलोक्याहं तवाख्यातुमिहागता । इति स्त्रिया तयोक्तं मे जातैषा प्रतिभापि ते ॥
 तज्जाने मायया देवैः सैषा रतिरयोनिजा । कलिङ्गसेनातनया गर्भचौर्येण निर्मिता ॥
 भार्या कामावतारस्य पुत्रस्य तव भूपते । तथा चात्र कथामेतां यक्षसंबन्धिनीं शृणु ॥
 धृत्यो वैश्रवणस्याभूद्विरूपाक्ष इति श्रुतः । यक्षो निधानलक्षाणां प्रधानाध्यक्षतां गतः ॥
 मथुरायां बहिः संस्थं निधानं स च रक्षितुम् । यक्षं नियुक्तवानेकं शिलास्तम्भमिवाचलम् ॥
 तत्र तन्नगरीवासी कश्चित्पाशुपतो द्विजः । निधानान्वेषणायागात्खन्यवादी कदाचन ॥
 स मानुषवसादीपहस्तो यावत्परीक्षते । स्थानं तत्तावदस्यात्र करादीपः पपात सः ॥
 लक्षणेन च तेनात्र स्थितं निधिमवेत्य सः । उद्घाटयितुमारंभे सहान्यैः सखिभिर्द्विजैः ॥

ोऽसौ नियुक्तोऽभूद्यक्षो रक्षाविधौ स तत् । दृष्ट्वा गत्वा यथावस्तु विरूपाक्षं व्यजिज्ञपत् ॥	७२
व्यापादय क्षिप्रं क्षुद्रांस्तान्खन्यवादिनः । इत्यादिदेश तं यक्षं विरूपाक्षः स कोपनः ॥	७३
यक्षो गत्वैव स्वयुकत्या निजघान तान् । निघानवादिनो विप्रानसंप्राप्तमनोरथान् ॥	७४
धनदः क्रुद्धो विरूपाक्षमुवाच तम् । ब्रह्महत्या कथं पाप कारिता सहसा त्वया ॥	७५
वार्तिकजनो लोभात्किं नाम नाचरेत् । निवार्यते स वित्रास्य विप्रैस्तैस्तैर्न हन्यते ॥	७६
वाथ शशापैर्न विरूपाक्षं धनाधिपः । मर्त्ययोनौ प्रजायस्व दुष्कृताचरणादिति ॥	७७
पोऽथ कस्यापि भूतले ब्राह्मणस्य सः । विरूपाक्षः सुतो जातो ब्राह्मण्यस्याप्रहारिणः ॥	७८
य यक्षिणीपत्नी धनाध्यक्षं व्यजिज्ञपत् । देव यत्र स भर्ता मे क्षिप्रस्तत्रैव मां क्षिप ॥	७९
नहि शक्नोमि वियुक्ता तेन जीवितुम् । एवं तथा स विज्ञप्तः साध्व्या वैश्रवणोऽभ्यधात् ॥	८०
वेप्रस्य सद्ने जातो भर्ता स तेऽनघे । तस्यैव दास्या गेहे त्वं निपतिष्यस्यथोनिजा ॥	८१
न समं भर्त्रा संगमस्ते भविष्यति । त्वत्प्रसादात्स शापं च तीर्त्वा मत्पार्श्वमेष्यति ॥	८२
श्रवणादेशात्साध्वी सा पतिता ततः । दास्यास्तस्या गृहद्वारि कन्या भूत्वैव मानुषी ॥	८३
नाच्च तथा दास्या कन्या दृष्टान्द्रुताकृतिः । गृहीत्वा दर्शिता चास्य स्वामिनोऽत्र द्विजन्मनः ॥	८४
यं कन्यका कापि निःसंदेहमयोनिजा । इत्यात्मा मम वक्तीहानय तां त्वमशङ्कितम् ॥	८५
इ मम पुत्रस्य मन्ये भार्यात्वमर्हति । इति सोऽपि द्विजो दासीं तामुवाच ननन्द च ॥	८६
त्र विवृद्धा सा कन्या विप्रात्मजश्च सः । अन्योन्यदर्शनावद्गगाढस्नेहौ बभूवतुः ॥	८७
कृतविवाहौ तौ तेन विप्रेण दंपती । अजातिस्मरणेऽप्यास्तामुत्तीर्णविरहाविव ॥	८८
कालेन देहान्ते तथा सोऽनुगतः पतिः । तत्तपःक्षतपापः सन्यक्षः स्वं प्राप्तवान्पदम् ॥	८९
वतरन्त्येव निरागस्त्वादयोनिजाः । भूतले कारणवशादिव्या दैवतनिर्मिताः ॥	९०
किं नृपते तेऽस्यास्तस्माद्धार्या सुतस्य ते । कलिङ्गसेनापुत्रीयं यथोक्तं दैवनिर्मिता ॥	९१
धरायणेनैवमुक्ते वत्सेश्वरश्च तत् । देवी वासवदत्ता च तथेति हृदि चक्रतुः ॥	९२
स्मिन्गृहं याते मन्त्रिमुख्ये स भूपतिः । पानादिक्रीडया निन्ये सभार्यस्तद्दिनं सुखी ॥	९३
दिनेषु गच्छत्सु मोहभ्रष्टस्वकस्मृतिः । कलिङ्गसेनातनया सा समं रूपसंपदा ॥	९४
ववृधे नाम्ना कृता मदनमञ्जुका । सुता मदनवेगस्येत्यतो मात्रा जनेन च ॥	९५
सा शिश्रिये रूपं सर्वान्यवरयोषिताम् । अन्यथा ताः पुरस्तस्या विरूपा जङ्घिरे कथम् ॥	९६
रूपवतीं तां च कौतुकात्स्वयमेकदा । देवी वासवदत्ता तामानिनायात्मनोऽन्तिकम् ॥	९७
धात्र्या मुखासक्तां वत्सराजो ददर्श ताम् । यौगन्धरायणाद्याश्च वर्तेर्दीपशिखामिव ॥	९८
चादृष्टपूर्वं तत्तस्या नेत्रामृतं वपुः । रतिरेवावतीर्णेषामिति मेने न तत्र कः ॥	९९
घानाययांचके देव्या वासवदत्तया । नरवाहनदत्तोऽत्र जगन्नेत्रोत्सवः सुतः ॥	१००
त्र फुल्लमुखाम्भोजो दीप्रां मदनमञ्जुकाम् । तामपश्यन्नवां सौरीमिव पद्माकरः प्रभाम् ॥	१०१
त्र तं लोचनानन्दं पश्यन्ती विकचानना । न तृप्तिमायथौ बाला चकोरीवामृतलिपम् ॥	१०२
प्रभृति तौ बालवपि स्थातुं न शकतुः । दृष्टिपाशैरिवाबद्धौ पृथग्भूतावपि क्षणम् ॥	१०३
निश्चित्य संबन्धं देवनिर्मितमेव तु । विवाहविधये बुद्धिं व्यधाद्वत्सेश्वरस्तयोः ॥	१०४
ङ्गसेना तद्बुद्ध्या ननन्दं च बबन्ध च । नरवाहनदत्तेऽस्मिन्जामातृप्रीतितो धृतिम् ॥	१०५
य मन्त्रिभिः सार्धं ततश्चाकारयत्पृथक् । वत्सराजः स्वपुत्रस्य तस्य स्वमिव मन्दिरम् ॥	१०६
स्मृत्य संभारान्पुत्रं राजा स कालवित् । यौवराज्येऽभ्यषिञ्चत्तं दृष्टश्लाघ्यगुणग्रहम् ॥	१०७
तस्यापतन्मूर्ध्नि पित्रोरानन्दबाष्पजम् । ततः श्रौतमहामन्त्रपूतं सत्तीर्थजं पयः ॥	१०८
भवेकाम्बुभिस्तस्य धौते वदनपङ्कजे । चित्रं निर्मलतां प्रापुर्मुखानि ककुभामपि ॥	१०९
त्यमाल्यपुष्पेषु तस्य क्षिप्तेषु मातृभिः । सुमोच दिव्यमाल्यौघवर्षे द्यौरपि तत्क्षणम् ॥	११०

देवदुन्दुभिनिर्हादस्पर्धयेव जजूम्भरे । आनन्दतूर्यनिर्घोषप्रतिशब्दा नभस्तले ॥
 प्रणनामाभिषिक्तं तं युवराजं न तत्र कः । स्वप्रभावाद्दृते तेनैवोन्ननाम तदा हि सः ॥
 ततो वत्सेश्वरस्तस्य सूनोर्बालसखीन्सतः । स्वमन्त्रिपुत्रानाहूय सचिवत्वे समादिशत् ॥
 यौगन्धरायणसुतं मन्त्रित्वे मरुभूतिकम् । सेनापत्ये हरिशिखं रुमण्वत्तनयं ततः ॥
 वसन्तकसुतं क्रीडासखित्वे तु तपन्तकम् । गोमुखं च प्रतीहारधुरायामित्यकात्मजम् ॥
 पौरौहित्ये च पूर्वोक्ताद्युभौ पिङ्गलिकासुतौ । वैश्वानरं शान्तिसोमं भ्रातुः पुत्रौ पुरोधसः ॥
 इत्याज्ञपेषु पुत्रस्य साचिव्ये तेषु भूभृता । गगनादुदभूद्वाणी पुष्पवृष्टिपुरःसरा ॥
 सर्वार्थसाधका एते भविष्यन्त्यस्य मन्त्रिणः । शरीरादविभिन्नोऽस्य गोमुखस्तु भविष्यति ॥
 इत्युक्तो दिव्यया वाचा हृष्टो वत्सेश्वरश्च सः । सर्वान्संमानयामास वस्त्रैराभरणैश्च तान् ॥
 अनुजीविषु तस्मिंश्च वसु वर्षति राजनि । दृग्दृशब्दस्यैकस्य नासीत्तत्रार्थसंगतिः ॥
 पवनोह्लासिताक्षिप्रपताकापटपङ्क्तिभिः । आहूतैरिव सापूरि नर्तकीचारणैः पुरी ॥
 आगाढैद्याधरी साक्षालक्ष्मीस्तस्यैव भाविनी । कलिङ्गसेनाजामातुरुत्सवेऽत्र भविष्यतः ॥
 ततो वासवदत्ता च सा च पद्मावती तथा । हर्षेण ननृतुस्तिस्त्रो मिलिता इव शक्तयः ॥
 मारुतान्दोलितलताः प्रनृत्यन्निव सर्वतः । उद्यानतरवोऽप्यत्र चेतनेषु कथैव का ॥
 ततः कृताभिषेकः सन्नारूढ जयकुञ्जरम् । नरवाहनदत्तः स युवराजो विनिर्ययौ ॥
 अवाकीर्यत चोत्क्षिप्तैर्नैर्नैर्नलसितारुणैः । पौरस्त्रीभिः स नीलाञ्जलाजपद्माञ्जलिप्रभैः ॥
 दृष्ट्वा च तत्पुरीपूज्यदेवता बन्दिमागधैः । स्तूयमानः ससचिवः स विवेश स्वमन्दिरम् ॥
 तत्र दिव्यानि भोज्यानि तथा पानान्युपाहरत् । कलिङ्गसेना तस्यादौ स्वविभूत्यधिकानि सा ॥
 ददौ तस्मै सुवस्त्राणि दिव्यान्याभरणानि च । समन्त्रिसखिभृत्याय जामातृस्नेहकातरा ॥
 एवं महोत्सवेनासावमृतास्वादसुन्दरः । एषां वत्सेश्वरादीनां सर्वेषां वासरो ययौ ॥
 ततो निशायां प्राप्तायां सुतोद्वाहविमर्शिनी । कलिङ्गसेना सस्मार तां सा सोमप्रभां सखीम् ॥
 एतया स्मृतमात्रां तां मयासुरसुतां तदा । भव्यां भर्ता महाज्ञानी जगाद् नडकूबरः ॥
 कलिङ्गसेना त्वामद्य सोत्सुका स्मरति प्रिये । तद्गच्छ दिव्यमुद्यानं कुरु चैतत्सुताकृते ॥
 इत्युक्त्वा भावि भूतं च कथयित्वा च तद्गतम् । तदैव प्रेषयामास पत्नीं सोमप्रभां पतिः ॥
 सा चागत्य चिरोत्कण्ठाकृतकण्ठग्रहां सखीम् । कलिङ्गसेनां कुशलं पृष्ट्वा सोमप्रभाब्रवीत् ॥
 विद्याधरेण तावत्त्वं परिणीता महर्धिना । अवतीर्णा रतिस्ते च सुता शार्वादिनुग्रहात् ॥
 कामावतारस्यैषा च वत्सेशाह्लब्धजन्मनः । नरवाहनदत्तस्य पूर्वभार्या विनिर्मिता ॥
 विद्याधराधिराज्यं स दिव्यं कल्पं करिष्यति । तस्यैषान्यावरोधानां मूर्ध्नि मान्या भविष्यति ॥
 त्वं चावतीर्णा भूलोके शक्रशापच्युताप्सराः । निष्पन्नकार्यशेषा च शापमुक्तिमवाप्स्यसि ॥
 एतन्मे सर्वमाख्यातं भर्त्रा ज्ञानवता सखि । तस्माच्चिन्ता न ते कार्या भावि सर्वं शुभं तव ॥
 अहं चेह करोम्येषा दिव्यं त्वत्तनयाकृते । उद्यानं नास्ति पाताले न भूमौ यन्न वा दिवि ॥
 इत्युक्त्वा दिव्यमुद्यानं सा निर्माय स्वमायया । कलिङ्गसेनामामन्त्रय सोत्कां सोमप्रभा ययौ ॥
 ततो निशि प्रभातायामकस्मान्नन्दनं दिवः । भूमाविव च्युतं लोको ददर्शोद्यानमत्र तत् ॥
 बुद्ध्वाथ राजा वत्सेशः सभार्यः सचिवैः सह । नरवाहनदत्तश्च सानुगोऽत्र समाययौ ॥
 ददृशुस्ते तमुद्यानं सदा पुष्पफलद्रुमम् । नानामणिमयस्तम्भभित्तिभूभागवापिकम् ॥
 सुवर्णवर्णविहगं दिव्यसौरभमारुतम् । देवादेशावतीर्णं तत्स्वर्गान्तरमिव क्षितौ ॥
 दृष्ट्वा तदद्भुतं राजा किमेतदिति पृष्टवान् । कलिङ्गसेनामातिथ्यव्यग्रां वत्सेश्वरस्तदा ॥
 सा प्रत्युवाच सर्वेषु शृण्वत्सु नृपतिं च तम् । विश्वकर्मावतारोऽस्ति मयो नाम महासुरः ॥
 युधिष्ठिरस्य यश्चक्रे पुरं रम्यं च वज्रिणः । तस्य सोमप्रभा नाम तनयास्ति सखी मम ॥

या रात्राविहागल्य मत्समीपं स्वमायया । प्रीत्या कृतमिदं दिव्यमुद्यानं मत्सुताकृते ॥	१५०
त्युक्त्वा यत्र सख्यास्या भूतं भाव्युदितं तथा । तत्तयैवोक्तमित्युक्त्वा तदा सर्वं शशंस सा ॥	१५१
तः कलिङ्गसेनोक्तिं ससंवादामवेक्ष्य ताम् । निरस्तसंशयाः सर्वे तोषं तत्रातुलं ययुः ॥	१५२
कलिङ्गसेनातिशयेन निनाय दिवसं च तन् । उद्यानेऽत्रैव वत्सेशो भार्यापुत्रादिभिः सह ॥	१५३
न्येयुर्निर्गतो द्रष्टुं देवं देवकुले च सः । ददर्श नृपतिर्वहीः सुवस्त्राभरणाः स्त्रियः ॥	१५४
न सूर्यामिति पृष्ट्वाश्च तेन ताम् वभार्पापरे । वयं विश्वाः कलाश्चैतास्त्वत्पुत्रार्थमिहागताः ॥	१५५
त्वा विशामस्तस्यान्तरित्युक्त्वा तास्तिरोऽभवन् । सविभयः स राजापि वत्सेशोऽभ्यन्तरं ययौ ॥	१५६
त्र वासवदत्तायै देव्यै मन्त्रिगणाय च । तच्छशंसाभ्यनन्दंस्ते देवतानुग्रहं च तम् ॥	१५७
तो राजनिर्देशेन वीणा वासवदत्तया । नरवाहनदत्तेऽत्र प्रविष्टे जगृहे क्षणान् ॥	१५८
ादयन्ती ततस्तां च मातरं धिनयेन सः । राजपुत्रोऽत्रवीट्टीणा च्युता स्थानादस्त्विति ॥	१५९
वं वादय गृह्णैतामिति पित्रोदितेऽथ सः । वीणामवादनकुर्वन्गन्धर्वानपि विस्मितान् ॥	१६०
खं सर्वासु विश्वासु कलामु च परीक्षितः । पित्रा यावद्भुतस्ताभिः स्वयं सर्वं विवेद सः ॥	१६१
िक्ष्य तं सगुणं पुत्रं वन्सेशस्त्वामिक्षयन् । कलिङ्गसेनाननयां नृत्तं मदनमञ्जुकाम ॥	१६२
था यथा पूर्णकला साभूत्तनुर्गैन्दवी । नरवाहनदत्ताब्धिश्शुभे स तथा तथा ॥	१६३
रंस्त तां च गायन्तीं नृत्यन्तीं च विलोकयन् । पठन्तीमिव कामाक्षामङ्गाद्यभिनयैर्वृताम् ॥	१६४
नापि क्षणमपश्यन्ती तमुदशुः सुभामयम् । कान्तभासीदुपःकाले जलोद्रेव कुमुद्वती ॥	१६५
पतन्तं चासहः स्थानुं तन्मुखालोकनं विना । नरवाहनदत्तोऽसौ ततदुद्यानमाययौ ॥	१६६
त्र पार्श्वे तथानीय मुतां मदनमञ्जुकाम् । कलिङ्गसेनया प्रीत्या रज्यमानः स तस्थिवान् ॥	१६७
गोमुखश्चास्य चित्तज्ञः स्वामिनोऽत्र निरस्थितम् । इच्छन्कलिङ्गसेनायै तां तामकथयत्कथाम् ॥	१६८
चित्तमोहेण तेनास्या राजपुत्रस्तुतोप सः । हृदयानुप्रवेशो हि प्रभोः संवननं परम् ॥	१६९
नृत्तादियोग्यां कुरुते तस्मिन्मदनमञ्जुकाम् । तत्र स्वयं च संगीतवेडमन्युमानवर्तिनि ॥	१७०
नरवाहनदत्तः स हृषयन्वरचरणान् । तस्यां प्रियायां नृत्यन्त्यां सर्वातोयान्यवादयन् ॥	१७१
जिगाय चागतान्दिरभ्यो विविधान्पण्डितांस्तथा । गजाधरशस्त्रार्त्राचित्रपुस्तादिकोविदः ॥	१७२
एवं विहरतो विश्वस्वयंवरवृतस्य ते । नरवाहनदत्तस्य शैशवे वासरा ययुः ॥	१७३
एकदा चात्र यात्रायामुद्यानं स प्रियासख्यः । ययौ नागवजं ताम राजपुत्रः समञ्जिकः ॥	१७४
त्राभिलाषिणी कान्चिद्वर्णभार्या निराकृता । इथेप गोमुखं हन्तुं सविपाहृतपातका ॥	१७५
तद्विवेद च तन्मख्या मुखादत्र स गोमुखः । नाददे पानकं तत्र स्त्रिय एवं निनिन्द च ॥	१७६
अहो धात्रा पुरः सृष्टं साहसं तदनु स्त्रियः । नेतासां दुष्करं किञ्चिन्निसर्गादिह विद्यते ॥	१७७
नूनं स्त्री नाम सृष्टेयममृतेन विषेण च । अनुरक्तामृतं सा हि विरक्ता विषमेव च ॥	१७८
ज्ञायते कान्तवदना केन प्रच्छन्नपातका । कुस्त्री प्रफुल्लकमला गृह्णन्केव पद्मिनी ॥	१७९
दिवः पतति काञ्चित् गुणचक्रप्रचोदिनी । भर्तृश्लाघासदा सुस्त्री प्रभा भानोरिवामला ॥	१८०
हन्येवाशु गृहीतान्या पररक्ता गतस्पृहा । पापा विरागविपभृद्गतारं भुजगीव सा ॥	१८१
तथा हि कुञ्चिज्जामे शत्रुघ्न इति कोऽप्यभूत् । पुरुषस्तस्य भार्या च बभूव व्यभिचारिणी ॥	१८२
स ददर्शकदा सायं भार्या तां जागसंगताम् । जघान तं च तज्जारं खड्गेनान्तर्गृहस्थितम् ॥	१८३
राज्यपेक्षी च तस्यौ स द्वारि भार्या निरुध्य ताम् । तत्कालं च निवासार्थी तमत्र पथिकोऽभ्यगान् ॥	१८४
दत्त्वा तस्याश्रयं युक्त्वा तेनैव सह तं हृतम् । पारदारिकमादाय रात्रौ तत्राटवीं ययौ ॥	१८५
तत्रान्धकूपे यावत्स शवं श्रिपतिं ते तथा । तावदागतया पश्चात्क्षिप्रः सोऽप्यत्र भार्यया ॥	१८६
एवं कुयोपित्कुरुते किं किं नाम न साहसम् । इति स्त्रीचरितं बालोऽप्यनिन्दस्वोऽत्र गोमुखः ॥	१८७
ततो नागवजे तत्र नागानभ्यर्च्य स स्वयम् । नरवाहनदत्तोऽगात्स्वावासं सपरिच्छदः ॥	१८८

तत्र जिज्ञासुरन्येषुः सचिवान्गोमुखादिकान् । जानन्नपि स पप्रच्छ राजनीतेः समुत्सवज्ञस्त्वं तथाप्येतद् ब्रूमः पृष्ट्वा वयं त्वया । इत्युक्त्वा सारमन्योन्यं ते निश्चित्यैव आरुह्य नृपतिः पूर्वमिन्द्रियाश्वान्वशीकृतान् । कामक्रोधादिकाञ्जित्वा रिपूनाभ्यन्तरां जयेदात्मानमेवादौ विजयायान्यविद्विषाम् । अजितात्मा हि विवशो वशीकुर्यात्कथं ततो जानपदत्वादिगुणयुक्तांश्च मन्त्रिणः । पुरोहितं चाथर्वज्ञं कुर्याद्दक्षं तपोन्वितम् ॥ उपाधिभिर्भये लोभे धर्मे कामे परीक्षितान् । योग्येष्वमात्यान्कार्येषु युञ्जीतान्तरवित् सत्यं द्वेषप्रयुक्तं वा स्नेहोक्तं स्वार्थसंहतम् । वचस्तेषां परीक्षेत मिथः कार्येषु जल्पता सत्ये तुष्येदसत्ये तु यथार्हं दण्डमाचरेत् । जिज्ञासेत पृथक्चैषां चारैराचरितं सदा इत्यनावृतदृक्पश्यन्कार्याण्युत्खाय कण्टकान् । उपाज्यं क्रोषदण्डादि साधयेद्बद्धमूलं उत्साहप्रभुतामन्त्रशक्तित्रययुतस्ततः । परदेशजिगीषुः स्याद्विचार्य स्वपरान्तरम् ॥ आप्तैः श्रुतान्वितैः प्राज्ञैर्मन्त्रं कुर्यादनायतम् । तैर्निश्चितं स्वबुद्ध्या तत्सर्वाङ्गं परिशोधं सामदानाद्युपायज्ञो योगक्षेमं प्रसाधयेत् । प्रयुञ्जीत ततः संधिविग्रहादीन्गुणांश्च षट् एवं वितन्द्रो विदधत्स्वदेशपरदेशयोः । चिन्तां राजा जयत्येव न पुनर्जातु जीयते ॥ अज्ञस्तु कामलोभान्धो वृथा मार्गप्रदर्शिभिः । नीत्वा श्वश्रेषु निक्षिप्य मुष्यते धूर्तैः नैवावकाशं लभते राज्ञस्तस्यान्तिकेऽपरः । धूर्तैर्निबद्धवाटस्य शालेरिव कृषीवलैः ॥ अन्तर्भूय रहस्येषु तैर्वशीक्रियते हि सः । ततः श्रीरविशेषज्ञास्त्रिन्ना तस्मात्पलायते । तस्माज्जितात्मा राजा स्याद्युक्तदण्डो विशेषवित् । प्रजानुरागादेवं हि स भवेद्भाजनं पूर्वं च शूरसेनाख्यो भृत्यैकप्रत्ययो नृपः । सचिवैः पेटकं कृत्वा भुज्यते स्म वशीकृत यस्तस्य सेवको राज्ञस्तस्मै तन्मन्त्रिणोऽत्र ते । दातुं नैच्छंस्तृणमपि दित्सत्यपि च भू तेषां तु सेवको योऽत्र ददुस्तस्मै स्वयं च ते । ते च विज्ञप्य राजानमनर्हायाप्यदापर तदृष्ट्वा स नृपो बुद्ध्वा शनैस्तदूर्तपेटकम् । अन्योन्यं प्रज्ञया युक्त्या सचिवांस्तानभेद भिन्नेषु तेषु नष्टेषु मिथः पैशुन्यकारिषु । सम्यक्छशास राज्यं तत्स राजान्यैरवञ्चित हरिसिंहश्च राजाभूत्सामान्यो नीतितत्त्ववित् । कृतभक्तबुधामाल्यः सदुर्गः सार्थसंच अनुरक्ताः प्रजाः कृत्वा चेष्टते स्म यथा तथा । चक्रवर्त्यभियुक्तोऽपि न जगाम पराभ एवं विचारश्चिन्ता च सारं राज्येऽधिकं नु किम् । इत्याद्युक्त्वा यथास्वं ते विरेमुर्गोसु नरवाहनदत्तश्च तेषां श्रद्धाय तद्वचः । चिन्त्ये पुरुषकर्तव्येऽप्यचिन्त्यं दैवमभ्यधात् । ततश्चोत्थाय तैरेव साकं तां प्रेक्षितुं ययौ । स विलम्बकृतोत्कण्ठां प्रियां मदनमञ्चुक प्राप्ते तन्मन्दिरं तस्मिन्नासनस्थे कृतादरा । क्षणं कलिङ्गसेनात्र गोमुखं विस्मिताब्रवीत् नरवाहनदत्तेऽत्र राजसूनावनागते । उत्सुका पदवीमस्य द्रष्टुं मदनमञ्चुका ॥ हर्म्याप्रभूमिसारूढा गोमुखानुगता मया । यावत्तावत्पुमानको नभसोऽत्रावतीर्णवान् स किरिटी च खड्गी च मां दिव्याकृतिरब्रवीत् । अहं मानसवेगाख्यो राजा विद्याधः स्वःस्त्री सुरभिदत्ताख्या त्वं च शापच्युता भुवि । सुता च तव दिव्येयमेतन्मे विदितं तदेहि मे सुतामेतां संबन्धः सदृशो ह्ययम् । इत्युक्ते तेन सहसा विहस्याहं तमब्रवम् नरवाहनदत्तोऽस्या भर्ता देवैर्विनिर्मितः । सर्वेषां योऽत्र युष्माकं चक्रवर्ती भविष्यति इत्युक्तः स मयोत्पत्य व्योम विद्याधरो गतः । मत्पुत्रीनयनोद्वेगाकाण्डविशुद्धतोपमः । तच्छ्रुत्वा गोमुखोऽवादीज्जातेऽस्मिन्स्वामिनीह नः । राजपुत्रेऽन्तरिक्षोक्तेर्बुद्ध्यामुं भादि पापं विधातुमप्यैच्छन्सद्यो विद्याधरा हि ते । उच्छृङ्खलो नियन्तारं क इच्छेद्बुलिनं प्र ततोऽयं रक्षितः साक्षाद्गणानादिश्य शंभुना । नारदोक्तिरियं तातेनोच्यमाना श्रुता म अतो विद्याधराः संप्रत्येतेऽस्माकं विरोधिनः । श्रुत्वा कलिङ्गसेनैतत्स्ववृत्तान्तभियाब्रवी

मायया तर्हि नो यावन्मद्वन्मदनमञ्चुका । वञ्चयते राजपुत्रेण किं न तावद्विवाह्यते ॥	२२८
एतत्कलिङ्गसेनातः श्रुत्वा तां गोमुखादयः । ऊचुस्त्वैयव कार्येऽस्मिन्वत्सेशः प्रेर्यतामिति ॥	२२९
ततस्तद्गतधीस्तस्मिन्नुद्याने व्यहरदिनम् । नरवाहनदत्तसां पश्यन्मदनमञ्चुकाम् ॥	२३०
उत्फुल्लपद्मवदनां दलकुवलयेक्षणाम् । बन्धूककमनीयौष्टीं मन्दारस्तवकस्तनीम् ॥	२३१
शिरीषमुकुमारार्ङ्गीं पञ्चपुष्पमयीमिव । एकामेव जगज्जैत्रीं स्मरेण विहितामिषुम् ॥	२३२
कलिङ्गसेनाप्यन्येद्युर्गत्वा वत्सेश्वरं स्वयम् । सुताविवाहहेतोस्तद्यथाभीष्टं व्यजिज्ञपत् ॥	२३३
वत्सेशोऽपि विस्तृज्यैतामाहूय निजमन्त्रिणः । देव्यां वासवदत्तायां स्थितायां निजगाद तान् ॥	२३४
कलिङ्गसेना त्वरते सुतोद्वाहाय तत्कथम् । कुर्मो यद्वन्धकीत्येतां लोको वक्त्युत्तमामिति ॥	२३५
लोकश्च सर्वदा रक्ष्यस्तत्प्रवादेन किं पुरा । रामभद्रेण शुद्धापि त्यक्ता देवी न जानकी ॥	२३६
अम्बा हतापि भीष्मेण यत्नाञ्जातुः कृते तथा । प्रतीपं किं न वा त्यक्ता वृतपूर्वान्यभर्तृका ॥	२३७
एवं कलिङ्गसेनैषा स्वयंवरवृते मयि । व्यूढा मदनवेगेन तेनैतां गर्हते जनः ॥	२३८
अतोऽस्यास्तनयामेतां गान्धर्वविधिना स्वयम् । नरवाहनदत्तोऽसातुद्वहत्वनुरूपिकाम् ॥	२३९
इत्युक्ते वत्सराजेन स्माह यौगन्धरायणः । इच्छेत्कलिङ्गसेनैतदनौचित्यं कथं प्रभो ॥	२४०
दिव्यैषा हि न सामान्या समुतेत्यसकृद्गतम् । मित्रेण चैतदुक्तं मे ज्ञानिना ब्रह्मरक्षसा ॥	२४१
इत्यादि तत्र ते यावद्विमृशन्ति परस्परम् । एवं माहेश्वरी तावद्वाणी प्रादुरभूद्विवः ॥	२४२
मन्त्रेत्रानलदग्धस्य सृष्टस्यात्र मनोभुवः । नरवाहनदत्तस्य मयैवैषा विनिर्मिता ॥	२४३
तपस्तुष्टेन भार्यास्य रतिर्मदनमञ्चुका । एतया सहितश्चायं सर्वान्तःपुरमुख्यया ॥	२४४
विद्याधराधिराज्यं स दिव्यं कल्पं करिष्यति । मत्प्रसादाद्विजित्यारीनित्युक्त्वा विरराम वाक् ॥	२४५
श्रुत्वैतां भगवद्वाणीं वत्सेशः सपरिच्छदः । तं प्रणम्य सुतोद्वाहे सानन्दो निश्चयं व्यधात् ॥	२४६
अथ स सचिवमुख्यं पूर्वविज्ञाततत्त्वं नरपतिरभिनन्द्याहूय मौहूर्तिकांश्च ।	
शुभफलदमपृच्छल्लभमूचुस्तु ते तं कतिपयदिनमध्ये भाविनं प्राप्तपूजाः ॥	२४७
कालं मनागनुभविष्यति कंचिदत्र पुत्रो वियोगमनया सह भार्याया ते ।	
जानीमहे वयमिदं निजशास्त्रदृष्ट्या वत्सेश्वरेति जगदुर्गणकाः पुनस्ते ॥	२४८
ततः स सूनोर्निजवैभवोचितं विवाहसंभारविधिं व्यधानृपः ।	
तथा यथास्य स्वपुरी न केवलं पृथिव्यपि क्षोभमगात्तदुद्यमात् ॥	२४९
प्राप्ते विवाहदिवसेऽथ कलिङ्गसेना पित्रा निस्सृष्टनिजदिव्यविभूषणायाः ।	
तस्याः प्रसाधनविधिं दुहितुश्चकार सोमप्रभा पतिनिदेशवशागता च ॥	२५०
कृतदिव्यकौतुका सा सुतरामथ मदनमञ्चुका विवभौ ।	
नन्वेवमेव कान्ता चन्द्रतनुः कार्तिकानुगता ॥	२५१
दिव्याङ्गनाश्च तस्या हराङ्गया श्रूयमाणगीतरवाः ।	
तद्रूपजिताच्छत्रा ह्रीता इव मङ्गलं विदधुः ॥	२५२
भक्तानुकम्पिनि जयाद्रिसुते त्वयाद्य रत्यास्तपः स्वयमुपेत्य कृतं कृतार्थम् ।	
इत्यादि दिव्यवरचारणवाद्यमिश्रवाक्यानुमेयमपि संदधतेऽत्र गौर्याः ॥	२५३
अथ नरवाहनदत्तः प्रविवेश स मदनमञ्चुकाध्युषितम् ।	
कृतवरकौतुकशोभी विविधमहातोद्यभृद्विवाहगृहम् ॥	२५४
निर्वर्त्य तत्र बहलोद्यतविप्रमत्तवीवाहमङ्गलविधिं च वधूवरौ तौ ।	
वेदी समारुरुहतुर्ज्वलिताग्निमुच्चैः राज्ञां शिरोभुवमिवामलरत्नदीपाम् ॥	२५५
यदि युगपदिहेन्दुमूर्तिभानू कनकगिरिं भ्रमतोऽभितः कदाचित् ।	
भवति तदुपमा तयोस्तदानीं जगति वधूवरयोः प्रदक्षिणेऽभेः ॥	२५६

यथा विवाहोत्सवतूर्यनादानपोथयन्दुन्दुभयोऽन्तरिक्षे ।

तथा वधूत्सारितहोमलाजाः सुरोज्जिताः कौसुमवृष्टयोऽत्र ॥

ततः कनकराशिभिर्मणिमयैश्च जामातरं समर्चयदुदारधीः किल कलिङ्गसेन
यथात्र बुबुधे जनैरपि सुदुर्गतोऽस्याः पुरः स काममलकापतिः कृपणभूभृतो

निष्पन्नतादृशचिराभिमतानुरूपपाणिग्रहोत्सवविधी च वधूवरौ तौ

अभ्यन्तरं विविशतुः प्रमदोपरुद्धं लोकस्य मानसमिवामलचित्रम्

सद्वाहिनीपरिगतैरपि विश्ववन्द्यशौर्याश्रितैरपि जितावनतैर्नरेन्द्रैः

सा वारिराशिभिरिवाशु पुरी पुपूरे वत्सेश्वरस्य सदुपायनरत्नहस्तै

अनुजीविजनाय सोऽपि राजा व्यकिरद्धेम तथा महोत्सवे

यदि परमभवन्न जातरूपा जननीगर्भगता यथास्य राष्ट्रे ॥

वरचारणनर्तकीसमूहैर्विविधदिगन्तसमागतैस्तदात्र ।

परितः स्तवन्तगीतवाद्यैर्बुबुधे तन्मय एव जीवलोकः ॥

वातोद्भूतपताकाबाहुलता चोत्सवेऽत्र कौशाम्बी ।

सापि ननर्तेव पुरी पौरस्त्रीरचितमण्डनाभरणा ॥

एवं च स प्रतिदिनं परिवर्धमानो निर्वर्त्यते स्म सुचिरेण महोत्सवो

सर्वः सदैव च सुहृत्स्वजनो जनश्च हृष्टस्ततः किमपि पूर्णमनोरथो

स च नरवाहनदत्तो युवराजो मदनमञ्चुकासहितः

भजते स्म सुचिरकाङ्क्षितमुदयैषी जीवलोकसुखम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदनमञ्चुकालम्बकेऽष्टः

समाप्तथायं मदनमञ्चुकालम्बकः षष्ठः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

रत्नप्रभा नाम सप्तमो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

लिकेशप्रह्वयप्रगौरीकरनखावृत्तम् । शिवायानेकचन्द्राढ्यमिव शार्ङ्गं शिरोऽस्तु वः ॥	१
रं दानाम्भसार्द्रं यः कुञ्चित्प्रं प्रसारयन् । ददत्सिद्धिमिवाभाति स पाथाद्रो गजाननः ॥	२
वं स तत्र कौशाम्ब्यां पुत्रो वत्सेश्वरस्य ताम् । परिणीय युवा प्राणसमां मदनमञ्चुकाम् ॥	३
रवाहनदत्तः स्वैः सचिवैर्गोमुखादिभिः । समं तस्यै यथाकामं परिपूर्णमनोरथः ॥	४
कदा चोलसन्मत्तकोकिलारावराजिते । प्रवर्तितलतालास्यवल्गन्मलयमारुते ॥	५
गीतभृङ्गसुभगे संप्राप्ते च मधूत्सवे । ययौ विहर्तुमुद्यानं राजपुत्रः समञ्जिकः ॥	६
त्र भ्रान्त्वागतोऽकस्मादुपेत्य निजगाद् तम् । प्रहर्षोत्फुल्लनयनः स्ववयस्यस्तपन्तकः ॥	७
वराज मया दृष्टा कापीतो नातिदूरतः । कन्यावतीर्थे गगनास्थिताशोकतरोरधः ॥	८
यैव प्रेषितश्चाहमुपेत्य ससखीकया । स्वकान्तिद्योतितदिशा त्वदाह्वानाय कन्यया ॥	९
च्छ्रुत्वा स स्वसचिवैः साकं तदर्शनोत्सुकः । नरवाहनदत्तस्तत्तरुमूलमगाद्दुतम् ॥	१०
दर्शं तत्र तां कान्तां लोललोचनषट्पदाम् । शोणौष्ठपल्लवां पीनस्तनस्तबकशोभिताम् ॥	११
रागपुञ्जगौराङ्गीं छायया तापहारिणीम् । आत्तोचिताकृतिं साक्षादिवोपवनदेवताम् ॥	१२
पाययौ च प्रणतां स तामभिननन्द च । दिव्यकन्यां नृपसुतस्तद्रूपापहृतेक्षणः ॥	१३
थ तत्सचिवः सर्वेषूपविष्टेषु गोमुखः । तामपृच्छच्छुभे का त्वं किमर्थश्चागमोऽत्र ते ॥	१४
च्छ्रुत्वा सा दुरुलङ्घ्यमन्मथान्नोज्झितत्रपा । नरवाहनदत्तस्य वदनाम्भोरुहं मुहुः ॥	१५
श्यन्ती चक्षुषा तिर्यगसमप्रणयस्रुता । विस्तरेणात्मवृत्तान्तकथामेवमवर्णयत् ॥	१६
स्ति त्रिजगति ख्यातो नगेन्द्रो हिमवानिति । भूरिशृङ्गस्य तस्यैकं शृङ्गं गौरीपतेर्गिरिः ॥	१७
स्वन्मणिप्रभामाली विलसन्नुहिनद्युतिः । गगनाभोग इव यः परिच्छेतुं न शक्यते ॥	१८
रप्रसादलभ्यानां जरासृत्युभयच्छिदाम् । सिद्धीनामोषधीनां च निधानं यस्य सानवः ॥	१९
न विद्याधरत्रातशरीररुचिपिञ्जरैः । शिखरैरमराद्रीन्द्रशृङ्गशोभाभिभूयते ॥	२०
त्र काञ्चनशृङ्गाख्यमस्ति हेममयं पुरम् । भाभिः प्रभाकरस्थानमिव यद्भाति भासुरम् ॥	२१
हुयोजनविस्तीर्णं तस्मिन्विद्याधरेश्वरः । आस्ते हेमप्रभो नाम दृढभक्तिरुमापतौ ॥	२२
स्य चास्ति महादेवी पत्नीषु बहुषु प्रिया । अलंकारप्रभा नाम रोहिणीव हिमत्विषः ॥	२३
या सह स राजा च प्रातरुत्थाय धार्मिकः । स्नात्वाचर्चयित्वा विधिवद्गौरीयुक्तं महेश्वरम् ॥	२४
त्य मानुषलोकं च रत्नमिश्रं दिने दिने । ब्राह्मणेभ्यो दरिद्रेभ्यः स्वर्णलक्षं प्रयच्छति ॥	२५

ततश्चागत्य धर्मेण राजकृत्यान्यवेक्ष्य सः । करोत्याहारपानादि मुनिवन्नियतव्रतः ॥
 एवं दिनेषु गच्छत्सु तस्योद्धातवशात्किल । अपुत्रताकृता राज्ञश्चिन्ता जातूदपद्यत ॥
 तथातिदुर्मनस्कं च दृष्ट्वा पप्रच्छ तं प्रिया । अलंकारप्रभा देवी दौर्मनस्यस्य कारणम् ॥
 ततः स राजावादीत्तां सर्वसंपत्तिरस्ति मे । एकं तु पुत्रो नास्तीति दुःखं मां देवि बाधं
 या मया प्रागपुत्रस्य पुंसः सत्त्ववतः कथा । श्रुता तत्स्मरणोद्धाताच्चिन्तैषा चोद्धाता मम
 कीदृशी सा कथा देवेत्युक्तो देव्या तथा च सः । राजा तस्यै कथामेवं संक्षेपात्तामवर्णः
 नगरे चित्रकूटाख्ये ब्राह्मणार्चनतत्परः । बभूव ब्राह्मणवरो नाम्नान्वर्थो महीपतिः ॥
 तस्यासीत्सत्त्वशीलाख्यो जयी युद्धैकसेवकः । मासे मासे च लेभे स तस्मात्स्वर्णशतं नृ
 पर्याप्त्यै तच्च नैवाभूत्स्यागिनस्तस्य काञ्चनम् । अपुत्रत्वाच्च दानैकविनोदासक्तचेतसः ॥
 पुत्रो विनोदहेतुर्मे दत्तस्तावन्न वेधसा । दत्तं च दानव्यसनं तदप्यर्थविनाकृतम् ॥
 वरं जीर्णस्य शुष्कस्य तरोर्जन्मोपलस्य वा । न संसारे दरिद्रस्य त्यागैकव्यसनस्य च ॥
 इति संचिन्तयन्नित्यं सत्त्वशीलः स जातुचित् । उद्याने संचरन्प्राप निधिं दैवात्कदाचन
 सभृत्यश्च तमादाय भूरिकाञ्चनभास्वरम् । महार्घरत्नरुचिरं निनाय प्रसभं गृहम् ॥
 ततः स भोगान्भुञ्जानो ब्राह्मणेभ्यो ददद्वसु । भृत्येभ्यश्च सुहृद्भ्यश्च यावदास्तेऽत्र सात्ति
 तावद्दृष्ट्वा तदभ्युह्य निधिलाभः स गोत्रजैः । तस्य राजकुले गत्वा स्वैरं राज्ञे निवेदितः ।
 अथ राज्ञा समाहूतः प्रतीहारनिदेशतः । क्षणं राजाङ्गणैकान्ते सत्त्वशीलः स तस्थिवान्
 तत्र हस्तस्थया लीलावज्रमुष्ट्या खनन्निक्षतिम् । स लेभे ताम्रकुम्भीस्थं निधानं चापरं मह
 दत्त्वेदं रञ्जनीयस्ते राजेति हृदयं निजम् । विधिना सत्त्वतुष्टेन प्रकाशमिव दर्शितम् ॥
 तथैवाच्छादयामास मृदा तच्च विवेश च । आवेदितः प्रतीहारेणान्तिकं नृपतेस्ततः ॥
 ज्ञातं मया निधिर्लब्धस्त्वया तं नः समर्पय । इति तत्र स राज्ञा च प्रणतो जगदे स्वयम्
 किमर्पयामि देवाद्यं किमद्यतनमुच्यताम् । सोऽपि तत्रेति राजानं सत्त्वशीलो जगाद् तम्
 अर्पयाभिनवप्राप्तमित्युक्तश्च स भूभृता । गत्वा राजाङ्गणैकान्ते निधिं तस्मै समर्पयत् ॥
 आद्यं निधिं यथेच्छं त्वं भुञ्जेति प्रेषितोऽथ सः । नृपेण निधितुष्टेन सत्त्वशीलोऽगमद्गृहम्
 तत्रासीद्दानभोगाभ्यां तन्वन्नाम्नो यथार्थताम् । नुदंश्चापुत्रतादुःखदौर्मनस्यं कथंचन ॥
 इत्येतत्सत्त्वशीलस्य वृत्तं पूर्वं श्रुतं मया । संस्मृत्य स्थीयते दुःखं पुत्रासद्भावचिन्तया ॥
 इति विद्याधरेन्द्रेण भार्या हेमप्रभेण सा । अलंकारप्रभा देवी गदिता निजगाद् तम् ॥
 सत्यमेवं सुसत्त्वानां साहाय्यं भजते विधिः । किं नापरो निधिर्लब्धः सत्त्वशीलेन संकटे
 तत्स्वसत्त्वप्रभावेण त्वमपि प्राप्तस्यसीप्सितम् । शृणु विक्रमतुङ्गस्य कथां चात्र निदर्शनम्
 अस्ति पाटलिपुत्राख्यं भुञ्जोऽलंकरणं पुरम् । पूर्णवर्णव्यवस्थानैस्तैस्तैः सन्मणिभिश्चितम् ॥
 तत्र विक्रमतुङ्गाख्यो राजाभूत्सत्त्ववानपुरा । योऽभूत्पराङ्मुखो दाने नाथिनां न युधि द्वि
 स जातु मृगयाहेतोः प्रविष्टो नृपतिर्वनम् । बिल्वैर्होमं विदधतं तत्र ब्राह्मणमैक्षत ॥
 तं दृष्ट्वा प्रष्टुकामोऽपि परिहृत्य तदन्तिकम् । ययौ स दूरं मृगयारसेन सबलस्ततः ॥
 उत्पतद्भिः पतद्भिश्च हन्यमानैः स्वपाणिना । चिरं मृगैश्च सिंहैश्च क्रीडित्वा कन्दुकैरिव ॥
 आवृत्तस्तं तथैवात्र दृष्ट्वा होमपरं द्विजम् । उपेत्य नत्वा पप्रच्छ नाम होमफलं च सः ॥
 ततः स ब्राह्मणो भूपं कृताशीस्तमभाषत । विप्रोऽहं नागशर्माख्यो होमे च शृणु मे फलम्
 अनेन बिल्वहोमेन प्रसीदति यदानलः । हिरण्मयानि बिल्वानि तदा निर्यान्ति कुण्डतः ॥
 ततोऽग्निः प्रकटीभूय वरं साक्षात्प्रयच्छति । वर्तते मम भूयांश्च कालो बिल्वानि जुह्वतः ।
 मन्दपुण्यस्य नाद्यापि तुष्यत्येव स पावकः । इत्युक्ते तेन राजा तं धीरसत्त्वोऽभ्यभाषत ।
 तर्हि मे देहि बिल्वं त्वमेकं यावज्जुहोमि तत् । प्रसादयामि च ब्रह्मन्नधुनैव तवानलम् ॥

इत्युक्तस्तेन विप्रेण राजा तमवदत्पुनः । मैवं प्रयच्छ मे बिल्वं-पश्याश्चर्यं क्षणादिति ॥	२१
ततः स राज्ञे विप्रोऽस्मै ददौ बिल्वं सकौतुकः । राजा च स तदा तत्र दृढसत्त्वेन चेतसा ॥	६६
हुतेनानेन बिल्वेन न चेत्तुष्यसि तच्छिरः । त्वय्यग्ने स्वं जुहोमीति ध्यात्वा तस्मिञ्जुहाव तम् ॥	६७
आविरासीच्च सप्तार्चिः कुण्डाद्विल्वं हिरण्मयम् । स्वयमादाय तत्तस्य फलं सत्त्वतरोरिव ॥	६८
जगाद च स साक्षात् जातवेदा महीपतिम् । सत्त्वेनानेन तुष्टोऽस्मि तद्गृहाण वरं नृप ॥	६९
तच्छ्रुत्वा स महासत्त्वो राजा तं प्रणतोऽब्रवीत् । को ममान्यो वरो देहि द्विजायास्मै यथेप्सितम् ॥	७०
इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सुप्रीतोऽग्निर्जगाद तम् । राजन्महाधनपतिर्ब्राह्मणोऽयं भविष्यति ॥	७१
त्वमप्यक्षीणकोषश्रीर्मत्प्रसादाद्भविष्यसि । एवं दत्तवरं वह्निं ब्राह्मणः स व्यजिज्ञपत् ॥	७२
आविर्भूतोऽसि सहसा राज्ञः स्वेच्छाविहारिणः । न मे सनियमस्यापि किमेतद्भगवन्निति ॥	७३
ततोऽग्निर्वरदः प्राह नादास्यं दर्शनं यदि । अहोष्यदेष स्वशिरस्तीव्रसत्त्वो नृपो मयि ॥	७४
तीव्रसत्त्वस्य न चिराद्भवत्येव हि सिद्धयः । मन्दसत्त्वस्य तु चिराद्ब्रह्मन्युष्मादृशस्य ताः ॥	७५
इत्युक्त्वान्तर्हिते वह्नौ नृपमामद्य स द्विजः । नागशर्मा ततो गत्वा क्रमेणाभून्महाधनः ॥	७६
नृपोऽपि दृष्टसत्त्वः स स्तूयमानोऽनुयायिभिः । ययौ विक्रमतुङ्गः स्वं पुरं पाटलिपुत्रकम् ॥	७७
तत्र स्थितमकस्मात् प्रविश्य प्रभुमेकदा । रहः शत्रुंजयो नाम प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ॥	७८
विजने देव विज्ञप्तिं चिकीर्षुर्ब्राह्मणो बटुः । दत्तशर्मेति नाम स्वं ब्रुवाणो द्वारि तिष्ठति ॥	७९
प्रवेशयेति भूपेन तेनादिष्टे प्रवेशितः । स्वस्तिपूर्वं स राजानं प्रणम्योपाविशद्बटुः ॥	८०
व्यजिज्ञपच्च देवाहं चूर्णयुक्त्या कयाचन । सद्यः साधयितुं जाने ताम्रात्कनकमुत्तमम् ॥	८१
गुरुणा ह्युपदिष्टा सा युक्तिर्मम मया च तत् । दृष्टं साक्षात्तया युक्त्या संसिद्धं तस्य काञ्चनम् ॥	८२
इत्युक्ते बटुना तेन ताम्रमानाययन्नृपः । विलीने च कृते तस्मिन्स बटुश्चूर्णमक्षिपत् ॥	८३
क्षिप्यमाणं च तच्चूर्णमदृश्यः कोऽप्यपाहरत् । यक्षस्तं च ददर्शैकः स राजा तुष्टपावकः ॥	८४
अप्राप्तचूर्णं ताम्रं च न सुवर्णाभभूव तत् । एवं त्रिः कुर्वतस्तस्य बटोर्मोघश्रमोऽभवत् ॥	८५
ततो विषण्णादादाय राजा तस्माद्बटोः स्वयम् । चूर्णं विलीने चिक्षेप ताम्रे तेजस्विनां वरः ॥	८६
तस्य तन्नाहरचूर्णं यक्षः स्मित्वा ययौ तु सः । तेन तच्चूर्णसंयोगात्ताम्रं कनकतामगात् ॥	८७
विस्मिताय ततस्तस्मै बटवे परिपृच्छते । स राजा यक्षवृत्तान्तं यथादृष्टं शशंस तत् ॥	८८
शिक्षित्वा चूर्णयुक्तिं च बटोस्तस्मात्तदैव ताम् । नृपश्चक्रे कृतार्थं तं कृतदारपरिग्रहम् ॥	८९
भेजे च पूर्णकोषश्रीर्हेन्ना तद्युक्तिजन्मना । सावरोधोऽसमान्भोगानदरिद्रीकृतद्विजः ॥	९०
तदेवं भीत इव वा परितुष्ट इवाथवा । ददाति तीव्रसत्त्वानामिष्टमीश्वर एव हि ॥	९१
त्वत्तश्च धीरसत्त्वोऽन्यः कोऽस्ति दाता च देव तत् । दास्यत्याराधितः शंभुः पुत्रं ते मा शुचं कृथाः ॥	९२
इत्युदारमलंकारप्रभादेवीमुखाद्वचः । श्रुत्वा हेमप्रभो राजा अर्द्धे च तुतोष च ॥	९३
मेने च तनयप्राप्तिं गौरीशाराधनाद्भुवम् । सूचितां हृदयेनैव निजेनोत्साहशालिना ॥	९४
ततोऽन्येद्युः सदेवीकः स्नातोऽभ्यर्चितशंकरः । नवकाञ्चनकोटीश्च विप्रेभ्यः प्रतिपाद्य सः ॥	९५
तनयार्थं तपस्तेपे निराहारो हराप्रतः । देहस्यक्तो मया शर्वस्तोषितो वेति निश्चितः ॥	९६
तपस्थश्चेति तुष्टाव वरदं गिरिजापतिम् । हेलावितीर्णदुग्धाब्धिं प्रपन्नायोपमन्यवे ॥	९७
नमस्तेऽस्तु जगत्सर्गस्थितिसंहारहेतवे । गौरीश तत्तज्ज्योमादिभेदभिन्नाष्टमूर्तये ॥	९८
नमस्ते सततोत्फुल्लहृत्कुशेशयशायिने । विशुद्धमानसावासकलहंसाय शंभवे ॥	९९
नमो दिव्यप्रकाशाय निर्मलाय जलात्मने । प्रक्षीणदोषैर्दृश्याय सोमायात्यद्भुताय ते ॥	१००
देहार्धधृतकान्ताय केवलब्रह्मचारिणे । इच्छानिर्मितविश्वाय नमो विश्वमयाय ते ॥	१०१
एवं कृतस्तुतिं तं च राजानं गिरिजापतिः । त्रिरात्रोपोषितं स्वप्ने साक्षाद्भूयेदमब्रवीत् ॥	१०२
	१०३

उत्तिष्ठ राजन्भावी ते वीरो वंशधरः सुतः । गौरीप्रसादात्कन्यापि भविष्यत्युत्तमा तव ॥	१
नरवाहनदत्तस्य शुष्माकं चक्रवर्तिनः । भविष्यतो भवित्री या महिषी महसां निधेः ॥	१
इत्युक्त्वान्तर्हिते शर्वे सोऽथ विद्याधरेश्वरः । हेमप्रभः प्रबुबुधे प्रहृष्टो रजनीक्षये ॥	१
आनन्दयदलंकारप्रभां स्वप्नं निवेद्य सः । गौर्यां स्वप्ने तथैवोक्तां भार्यां संवादाशंसिनीम् ॥	१
उत्थाय च ततः स्नातः स राजार्चितधूर्जटिः । चकार दत्तदानः सञ्जुत्सवं कृतपारणः ॥	१
दिवसेष्वथ यातेषु देवी कतिपयेषु सा । अलंकारप्रभा तस्य राज्ञो गर्भमधारयत् ॥	१
आनन्दयामास च तं मुखेन मधुगन्धिना । लोलनेत्रालिना कान्तं पङ्कजेनेव पाण्डुना ॥	१
आख्यातश्लाघ्यजन्मानमुदारैर्गर्भदोहदैः । असूत तनयं काले द्यौरर्कमिव सा ततः ॥	१
येन जातेन सहजैस्तेजोभिरवभासितम् । सिन्दूरारुणतां नीतमपि तज्जातवासकम् ॥	१
पिता च तं शिशुं राजा शत्रुगोत्रभयावहम् । दिव्यवागुपदिष्टेन नाम्ना वज्रप्रभं व्यधात् ॥	१
ततः स बबुधे बालः पार्वणेन्दुरिव क्रमात् । कलाभिः पूर्यमाणः सन्वृद्धिहेतोः कुलाम्बुधेः ॥	१
अथाचिरात्पुनस्तस्य राज्ञो हेमप्रभस्य सा । अलंकारप्रभा राज्ञी सगर्भा समपद्यत ॥	१
सगर्भा चाश्रयोद्भूतसविशेषद्युतिस्तथा । सत्यं हेमासनारूढा भेजेऽन्तःपुररत्नताम् ॥	१
विद्याकल्पितसत्पद्मविमानेन नभस्तले । बभ्राम च तथाभूतविलसद्गर्भदोहदा ॥	१
प्राप्ते च समये तस्या देव्याः कन्याजनिष्ट सा । पर्याप्तं वर्णनं यस्या जन्म गौरीप्रसादतः ॥	१
नरवाहनदत्तस्य भार्येयं भाविनीति वाक् । तदाश्रावि हरदेशवचःसंवादिनी दिवः ॥	१
ततो राजा सुतोत्पत्तिनिर्दिशेषकृतोत्सवः । तां स हेमप्रभोऽकार्षीन्नाम्ना रत्नप्रभां सुताम् ॥	१
स्वविद्यासंस्कृता सा च तस्य रत्नप्रभा पितुः । अवर्धत गृहे दिक्षु प्रकाशस्तूदपद्यत ॥	१
ततः स राजा तं वर्महरं वज्रप्रभं सुतम् । कृतदारक्रियं कृत्वा यौवराज्येऽभिषिक्तवान् ॥	१
विन्यस्तराज्यभारश्च तस्मिन्नासीत्स निर्वृतः । सुताविवाहचिन्ता तु तस्यैकाभूत्तदा हृदि ॥	१
एकदा सोऽन्तिकासीनां प्रदेयां वीक्ष्य तां सुताम् । राजाब्रवीदलंकारप्रभां देवीं समीपगाम् ॥	१
कुलालंकारभूतापि पश्य देवि जगन्नये । कन्या नाम महद्दुःखं धिगहो महतामपि ॥	१
विनीताप्याप्तविद्यापि रूपयौवनवत्यपि । रत्नप्रभा वरप्राप्त्या विनैषा यदुनोति माम् ॥	१
नरवाहनदत्तस्य भार्योक्ता दैवतैरियम् । तत्किं न दीयते तस्मै भाव्यस्मच्चक्रवर्तिने ॥	१
इति चोक्तस्तथा देव्या स राजा पुनरब्रवीत् । बाढं सा कन्यका धन्या या तं वरमवाप्नुयात् ॥	१
स हि कामावतारोऽत्र किं तु नाद्यापि दिव्यताम् । प्राप्तस्तेन मया तस्य विद्याप्राप्तिः प्रतीक्ष्यते ॥	१
इत्येवं वदतस्तस्य सद्यस्तैर्वचनैः पितुः । कर्णप्रविष्टैः कन्दर्पमोहमन्त्रपदोपमैः ॥	१
भ्रान्तेवाविष्टचित्तेव सुप्तेव लिखितेव च । अभूद्रत्नप्रभा तेन हृतचित्ता वरेण सा ॥	१
ततः कथंचित्पितरौ प्रणम्यान्तःपुरं निजम् । गत्वा चिन्तातुरा निद्रां चिरेण कथमप्यगात् ॥	१
प्रातः शुभं दिनं पुत्रि तत्स वत्सेश्वरात्मजः । द्रष्टव्यः स्ववरो गत्वा कौशाम्बीं नगरीं त्वया ॥	१
ततश्च स्वपुरेऽमुष्मिन्नानीय त्वत्पिता स्वयम् । तव तस्य च कल्याणि विवाहं संविधास्यति ॥	१
इति स्वप्नेऽथ तं गौरी सानुकम्पा समादिशत् । प्रबुध्य सा च तं स्वप्नं प्रातर्मात्रे न्यवेदयत् ॥	१
ततः सा तदनुज्ञाता बुद्ध्वा विद्याप्रभावतः । उद्यानस्थं वरं द्रष्टुं प्रावर्तत निजात्पुरात् ॥	१
तामार्यपुत्रं मामेतां वेत्थ रत्नप्रभामिति । प्राप्तामुत्कां क्षणेनाद्य वित्थ यूयमतः परम् ॥	१
एतत्तस्या वचः श्रुत्वा माधुर्यन्यकृतामृतम् । विलोक्य नेत्रपीयूषं विद्याधर्या वपुश्च तत् ॥	१
नरवाहनदत्तोऽन्तर्विधातारं निनिन्द सः । श्रोत्रनेत्रमयं कृत्स्नमकरोत्किं न मामिति ॥	१
जगाद् तां च धन्योऽहं जन्माद्य सफलं मम । योऽहमेवं स्वयं तन्वि स्नेहादभिसृतस्त्वया ॥	१
इत्यन्योन्यनवप्रेमकृतसंलापयोस्तयोः । अकस्माद्दृष्टो तत्र विद्याधरबलं दिवि ॥	१
तातोऽयमागतोऽत्रेति द्वाप्रत्नप्रभयोदिते । राजा हेमप्रभो व्योन्नः सपुत्रोऽवततार सः ॥	१

यौ च पुत्रेण सह वज्रप्रभेण सः । नरवाहनदत्तं तं विहितस्वागतादरम् ॥	१४३
न्यरचिताचारा यावत्तिष्ठन्ति ते क्षणात् । तावत्तत्राययौ बुद्ध्वा वत्सराजः समञ्चिकः ॥	१४४
नेथ्यविधिं तं च नृपं हेमप्रभोऽथ सः । यथा रत्नप्रभोक्तं तं वृत्तान्तं समबोधयत् ॥	१४५
च मया चेयं ज्ञाता विद्याप्रभावतः । इहागता सुता सर्ववृत्तान्तं चात्र वेदयहम् ॥	१४६
..... । चक्रवर्तिविमानं हि भाव्यग्रेऽमुष्य तादृशम् ॥	१४७
न्यस्व तद्दक्ष्यस्यचिरादेतमात्मजम् । रत्नप्रभावधूयुक्तं युवराजमिहागतम् ॥	१४८
त्सेशमभ्यर्थ्य तेनानुमतवाञ्छितः । सपुत्रः कल्पयित्वा तद्विमानं निजविद्यया ॥	१४९
प्य त्रपानम्रमुखं रत्नप्रभायुतम् । नरवाहनदत्तं तं सहितं गोमुखादिभिः ॥	१५०
धरायणेनापि पित्रानुप्रेषितेन सः । हेमप्रभो निनाय स्वं पुरं काञ्चनशृङ्गकम् ॥	१५१
हनदत्तश्च ददर्श प्राप्य तत्पुरम् । श्वाशुरं काञ्चनमयं हेमप्राकारभासुरम् ॥	१५२
प्रतानैर्निर्यद्गिरलंकृतमिवाभितः । प्रसारितानेकभुजं जामातृप्रीतिसंभ्रमात् ॥	१५३
ां विधिवत्तस्मै राजा हेमप्रभो ददौ । रत्नप्रभां महारम्भो हरयेऽब्धिरिव श्रियम् ॥	१५४
छद्रन्नराशींश्च तदा तस्मै स भास्वरान् । प्रदीप्तानेकवीवाहवह्निविभ्रमशालिनः ॥	१५५
वस्य पुरे चास्य राज्ञो वित्तानि वर्षतः । लब्धवस्त्रा इव बभुः सपताका गृहा अपि ॥	१५६
हनदत्तश्च निर्व्यूढोद्वाहमङ्गलः । दिव्यभोगभुगत्रास्त स रत्नप्रभया समम् ॥	१५७
ा दिव्यान्युद्यानवापीदेवकुलानि सः । पश्यंस्तया समारुह्य तद्विद्याबलतो नभः ॥	१५८
एवं च तत्र कतिचिद्विद्वानुषित्वा विद्याधराधिपपुरे स वधूसहंशयः ।	
वत्सेश्वरस्य तनयः स्वपुरीं प्रयातुं यौगन्धरायणमतेन मतिं चकार ॥	१५९
श्चश्वा ततो रचितमङ्गलसंविधानः संपूजितः ससचिवः श्वशुरेण भूयः ।	
तेनैव पुत्रसहितेन सह प्रतस्थे कान्तासखस्तदधिरुह्य पुनर्विमानम् ॥	१६०
प्राप्याशु तां प्रमदनिर्भरवत्सराजबद्धोत्सवां स जननीनयनामृतौघः ।	
रत्नप्रभां दधदथ स्वपुरीं विवेश हेमप्रभेण ससुतेन सहानुगैश्च ॥	१६१
वत्सेश्वरोऽपि सह वासवदत्तया तं पादान्तं समभिनन्द्य सुतं वधूं च ।	
हेमप्रभं सतनयं विभवानुरूपं संबन्धिनं नवमपूजयदूर्जितश्रीः ॥	१६२
अथ विद्याधरराजे तस्मिन्नापृच्छथ वत्सराजादीन् ।	
उत्पत्य नभः ससुते गतवति हेमप्रभे स्वपुरम् ॥	१६३
नरवाहनदत्तोऽसौ रत्नप्रभया समदनमञ्चुकया ।	
सह सुखितस्तदनैषीद्विवसं सखिभिर्निजैर्युक्तः ॥	१६४

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

वेद्याधरीं भार्यां भव्यां रत्नप्रभां नवाम् । तस्य प्राप्तवतोऽन्येषुस्तद्वेश्मनि तया सह ॥	१
हनदत्तस्य स्थितस्य प्रातराययुः । दर्शनार्थमुपद्वारं सचिवा गोमुखादयः ॥	२
या क्षणरुद्धेषु तेष्वत्रावेदितेष्वथ । प्रविष्टेष्वानृतेष्वेतां द्वाःस्थां रत्नप्रभाभ्यधात् ॥	३
।षां न रोद्धव्यमिह प्रविशतां पुनः । आर्यपुत्रवयस्यानां स्वं शरीरममी हि नः ॥	४
चान्तःपुरेष्वीह कुनैवमेतन्मतं मम । इति द्वाःस्थामुदित्वा सा स्वपतिं तमथाब्रवीत् ॥	५
मुत्र प्रसङ्गेण वदामि तव तच्छृणु । नीतिमात्रमहं मन्ये स्त्रीणां रक्षानियन्त्रणम् ॥	६
कृतोऽथवा मोहः कार्यं तेन न किञ्चन । महत्तरेण रक्ष्यन्ते शीलेनैव कुलस्त्रियः ॥	७
पि न प्रभुः प्रायश्चपलानां तु रक्षणे । मत्ता नदी च नारी च नियन्तुं केन पार्यते ॥	८

तथा च श्रूयतामत्र कथां वः कथयाम्यहम् । अस्तीह रत्नकूटाख्यं द्वीपं मध्येऽम्बुधर्महत् ।
 तत्र राजा महोत्साहः पुरा परमवैष्णवः । यथार्थेनाभिधानेन रत्नाधिपतिरित्यभूत् ॥
 स राजा विजयं पृथ्व्याः सर्वराजात्मजास्तथा । भार्याः प्राप्तुं तपस्तेपे विष्णोराराधनं महत्
 संतुष्टतपसा साक्षाद्गवानादिदेश तम् । उन्तिष्ठ राजंस्तुष्टोऽस्मि तदिदं वच्मि ते शृणु ॥
 कलिङ्गविषये कोऽपि गन्धर्वो मुनिशापतः । समुत्पन्नो गजः श्वेतः श्वेतरश्मिरिति श्रुतः ॥
 पूर्वजन्मतपःसिद्धियोगान्मद्भक्तितस्तथा । ज्ञानी गगनगामी च गजो जातिस्मरश्च सः ॥
 दत्तादेशो मया स्वप्ने स च हस्ती महांस्तव । एष स्वयं तुमार्गेण वाहनत्वं प्रपत्स्यते ॥
 तमारुह्य गजं श्वेतं सुरेभमिव वज्रभृत् । व्योममार्गेण यं यं त्वं राजानमभियास्यसि ॥
 स स दिव्यानुभावाय भीतस्तुभ्यं प्रदास्यति । स्वप्ने मयैव दत्ताज्ञः कन्यादाननिभात्करम् ।
 एवं विजेष्यसे कृत्स्नां पृथ्वीमन्तःपुराणि च । राजपुत्रीसहस्राणि त्वमशीतिमवाप्स्यसि ॥
 इत्युक्त्वान्तर्हिते विष्णौ स राजा कृतपारणः । अन्येद्युरागतं व्योम्ना तं ददर्श गजं शुभम्
 आरुह्योपनतं तं च यथादिष्टः स विष्णुना । तथा विजित्य पृथिवीमाजहे राजकन्यकाः ॥
 सहस्राशीतिसंख्याभिस्ततस्ताभिः समं च सः । उवास रत्नकूटेऽत्र यथेच्छं विहरन्नृपः ॥
 शान्त्यर्थं शीतरश्मेश्च तस्य दिव्यस्य दन्तिनः । प्रत्यहं भोजयामास विप्राणां शतपञ्चकम् ॥
 कदाचिच्च तमारुह्य परिभ्रम्य स भूपतिः । द्वीपान्तराणि स्वं द्वीपं रत्नाधिपतिराययौ ॥
 तत्रावतरतस्तस्य गगनात्तु गजोत्तमम् । चञ्चवा ताक्षर्योद्भवः पक्षी मूर्ध्नि दैवादताडयत् ॥
 स च पक्षी प्रदुद्राव राज्ञा तीक्ष्णाङ्कुशाहतः । हस्ती तु भूमावपतच्चञ्चवाघातेन मूर्च्छितः ॥
 नृपेऽवतीर्णे स गजो लब्धसंज्ञोऽपि नाशकत् । उत्थाप्यमानोऽप्युत्थातुं निरस्तकवलग्रहः ।
 पञ्चाहानि तथैवास्मिन्वारणे पतितस्थिते । दुःखितः स निराहारो राजा चाप्येवमब्रवीत् ॥
 भो लोकपाला ब्रूतास्मिन्नुपायं संकटे मम । अन्यथोपहरिष्यामि च्छिस्त्वाहं स्वशिरोऽद्य वः
 इत्युक्त्वैवात्तखड्गं तं स्वशिरश्छेत्तुमुद्यतम् । अशरीरा जगादैवं वाणी तत्क्षणमम्बरात् ॥
 मा साहसं कृथा राजनसाध्वी काचित्करोति चेत् । हस्तस्पर्शं गजस्यास्य तदुन्तिष्ठति नान्यः
 तच्छुक्त्वैवामृतलतां नाम दृष्टः स भूपतिः । मुख्यामानाययामास निजां देवीं सुरक्षिताम् ॥
 तया स्पृष्टः स हस्तेन नोदतिष्ठद्गजो यदा । तदा सोऽन्या निजाः सर्वा देवीरानाययन्नृपः
 ताभिः कृतकरस्पर्शः समस्ताभिरपि क्रमात् । नैवोत्तस्थौ द्विपः सोऽत्र न तास्वेकाप्यभूत्सती
 अन्तःपुरसहस्राणि तामशीतिमपि स्फुटम् । दृष्ट्वा विलज्जितान्येव स राजा जनसंनिधौ ॥
 विलक्षः स्वपुरात्तस्मादानाय्य निखिलाः स्त्रियः । क्रमेण हस्तिनस्तस्य हस्तस्पर्शमकारयत् ॥
 तथापि यत्स नोत्तस्थौ गजेन्द्रस्तत्स भूपतिः । कष्टं पुरे मे साध्वी स्त्री नैकापीति त्रपां ययौ
 तावच्च हर्षगुप्ताख्यस्ताम्रलिप्त्याः समागतः । वणिक्तत्राययौ बुद्ध्वा वृत्तान्तं तं सकौतुकः ॥
 तस्य कर्मकरी पश्चादाजगाम पतिव्रता । एका शीलवती नाम सा तद्दृष्ट्वा तमब्रवीत् ॥
 स्पृशाम्यहं करेणैतं स्वभर्तुश्चापरो मया । मनसापि न चेद्भ्यातस्तदुन्तिष्ठत्वयं द्विपः ॥
 इत्युक्त्वोपेत्य हस्तेन सा च पस्पर्शं तं गजम् । उदतिष्ठत्स च स्वस्थः कवलं च ततोऽग्रहीत्
 इमास्ता विरलाः साध्व्यः काश्चिदेवेश्वरोपमाः । सर्गपालनसंहारसमर्था जगतोऽस्य याः ॥
 इति शीलवतीं तत्र कृतकोलाहलो जनः । तां तुष्टाव तदा दृष्ट्वा श्वेतरश्मिं तमुत्थितम् ॥
 राजापि रत्नाधिपतिः परितुष्याभिनन्द्य ताम् । सोऽपूरयदसंख्यातै रत्नैः शीलवतीं सतीम् ॥
 तत्स्वामिनं च वणिजं हर्षगुप्तं तथैव तम् । अपूजयद्ददौ चास्य गृहं राजगृहान्तिके ॥
 परिवर्जितसंस्पर्शा निजभार्यास्तथैव सः । पिण्डाच्छादनमात्रैकभागिनीरकरोत्ततः ॥
 अथानाय्य कृताहारो हर्षगुप्तस्य संनिधौ । साध्वीं शीलवतीं तां स जगाद् विजने नृपः ॥
 शीलवत्यस्ति ते काचित्कन्या पितृकुलादिति । तां मे दापय जाने हि सापि स्वास्वादशी ध्रुव

इत्युक्ता तेन सा राज्ञा शीलवलयब्रवीत्तदा । राजदत्तेति नाम्नास्ति ताम्रलिप्त्यां स्वसा मम ॥	४८
उपयच्छस्व तां देव ऋष्यरूपां यदीच्छसि । इत्युक्तः स तथा राज्ञा प्रतिपेदे तथेति तत् ॥	४९
निश्चित्य च तदन्येषुः शीलवत्या तथा सह । तेनापि हर्षगुप्तेन तमारुह्य खगामिनम् ॥	५०
श्वेतरश्मि स्वयं गत्वा ताम्रलिप्तीं स भूपतिः । विवेश हर्षगुप्तस्य वणिजस्तस्य मन्दिरम् ॥	५१
तत्र पप्रच्छ तदहर्लभं शीलवतीस्वसुः । विवाहे राजदत्ताया गणकानात्मनस्तथा ॥	५२
गणकाश्रोभयोः पृष्ट्वा नक्षत्राप्येवमब्रुवन् । लभो वां शोभनो राजन्नस्ति मासेष्वितस्त्रिषु ॥	५३
अद्य वा विद्यते यादृक्तेनैषा चेद्विवाह्यते । राजदत्ता ततोऽवश्यमसाध्वी भवति प्रभो ॥	५४
गणकैरेवमुक्तोऽपि कमनीयवधूसुकः । एकाकी चिरमस्थास्तुः स राजा समचिन्तयत् ॥	५५
अलं विचारेणाथैव राजदत्तामिहोद्वहे । शीलवत्याः स्वसा ह्येषा निर्दर्पा नासती भवेत् ॥	५६
यत्तत्समुद्रमध्येऽस्ति द्वीपखण्डममानुषम् । एकशून्यचतुःशालं तत्रैतां स्थापयामि च ॥	५७
दुर्गमेऽत्र परीवारं स्त्रीरेवास्याः करोमि च । पुरुषादर्शनादेवमसती स्यादियं कथम् ॥	५८
इति निश्चित्य तदहः परिगिन्ये स भूपतिः । तां राजदत्तां सहसा शीलवत्या समार्पिताम् ॥	५९
कृतोद्वाहः कृताचारो हर्षगुप्तेन तां वधुम् । आदाय तेनैव समं शीलवत्या तथा च सः ॥	६०
श्वेतरश्मि तमारुह्य क्षणेन नभसा निजम् । मार्गोन्मुखजनं द्वीपं रत्नकूटं तदाययौ ॥	६१
संविभेजे च तां भूयस्तथा शीलवतीं यथा । प्राप्तसाध्वीव्रतफला कृतार्था समपादि सा ॥	६२
ततस्तत्रैव करिणि श्वेतरश्मौ नभश्चरे । आरोप्य तां नववधूं राजदत्तां स चिन्तिते ॥	६३
नीत्वा तत्राब्धिमध्ये द्वीपे मानुषदुर्गमे । आस्थापयञ्चतुःशाले नारीमयपरिच्छदाम् ॥	६४
यद्यद्वस्तूपयुक्तं च तस्यास्तत्तदविश्वसन् । व्योम्नैव प्रापयामास तत्र तेन गजेन सः ॥	६५
स्वयं तदनुरक्तश्च तत्रैवासीत्सदा निशि । आययौ राजकार्यार्थं रत्नकूटं दिवा पुनः ॥	६६
एकदा स तथा साकं प्रत्युषे राजदत्तया । राजा प्रतिग्रन्दुःस्वप्नं सिषेवे पानमङ्गलम् ॥	६७
तेन मत्ताममुश्चन्तीमपि मुक्त्वा स तां ययौ । रत्नकूटं स्वकार्यार्थं नित्यस्निग्धा हि राजता ॥	६८
तत्र तस्यौ सशङ्केन कुर्वन्कार्याणि चेतसा । क्षीबा किमेकका मुक्ता सा ल्येतीव शंसता ॥	६९
तावच्च राजदत्ता सा स्थाने तत्रातिदुर्गमे । महानसादिव्यप्रासु दासीष्वेकाकिनी स्थिता ॥	७०
द्वारे विधिमिवान्यं तत्तद्रक्षाविजिगीषया । आगतं पुरुषं कंचिद्दर्शाश्चर्यदायकम् ॥	७१
कस्त्वं कथमिदं स्थानमगम्यं चागतो भवान् । इति तं चान्तिकप्राप्तं क्षीबा पप्रच्छ सा किल ॥	७२
ततः स दृष्टबहुलकेशस्तां पुरुषोऽब्रवीत् । मुग्धे पवनसेनाख्यो वणिकपुत्रोऽस्मि माथुरः ॥	७३
हृतस्वो गोत्रजैः सोऽहमनाथः प्रमयात्पितुः । गत्वा विदेशे कृपणां परसेवामशिश्नियम् ॥	७४
ततः कृच्छ्रेण संप्राप्य धनलेशं वणिज्यया । गच्छन्देशान्तरं मार्गं मुषितोऽस्म्येत्य तस्करैः ॥	७५
ततो भिक्षां भ्रमंस्तुल्यैः सहान्यैर्गतवानहम् । रत्नानामाकरस्थानं कनकक्षेत्रसंज्ञकम् ॥	७६
तत्राङ्गीकृत्य भूपस्य भागं संवत्सरावधि । खाते खनन्क्षितिं रत्नं नैकमप्यस्मि लब्धवान् ॥	७७
नन्दत्सु लब्धरत्नेषु मद्विधेष्वपरेषु च । गत्वाब्धितीरे दुःखार्तः काष्ठान्यहमुपाहरम् ॥	७८
अग्निप्रवेशाय चितां यावत्तत्र करोमि तैः । जीवदत्ताभिधस्तावत्कोऽप्यत्र वणिगाययौ ॥	७९
निवार्य मरणात्तेन दत्त्वा वृत्तिं दयालुना । गृहीतोऽहं प्रवहणे स्वर्णद्वीपं यियासता ॥	८०
ततोऽकस्मात्प्रवहणेनाब्धिमध्येन गच्छताम् । पञ्चस्वहःसु यातेषु मेघोऽकस्माद्दृश्यत ॥	८१
प्रवृष्टे स्थूलधाराभिर्मैघेऽस्मिन्मारुतेन तत् । अधूर्णत प्रवहणं मत्तहस्तिशिरो यथा ॥	८२
क्षणान्निमज्ज्य भग्नेऽस्मिन्नानपात्रे विधेर्वशात् । एकः फलहकः प्राप्तस्तत्कालं मज्जता मया ॥	८३
तदारूढस्ततः शान्ते मेघाटोपे विधेर्वशात् । इमं प्रदेशं प्राप्याहमुत्तीर्णः सांप्रतं वने ॥	८४
वीक्ष्य चेदं चतुःशालं प्रविश्याभ्यन्तरं मया । दृष्टा दृष्टिसुधावृष्टिस्त्वं तापशमनी शुभे ॥	८५
इत्युक्तवन्तं पर्यङ्के निवेश्यैवालिलिङ्गं तम् । मोहिता राजदत्ता सा मदेन मदनेन च ॥	८६

स्त्रीत्वं क्षीबत्वमेकान्तः पुंसो लाभोऽनियन्त्रणा । यत्र पश्चात्प्रयस्तत्र वार्ता शीलतृणस्य का ॥
 न चैवं क्षमते नारी विचारं मारमोहिता । यदियं चकमे राज्ञी तमकाम्यं विपद्रुतम् ॥
 तावच्च रत्नाधिपतिः स राजा रत्नकूटतः । आजगामोत्सुकस्तूर्णं युचरद्विपवाहनः ॥
 प्रविशंश्चात्र सोऽपश्यत्तादृशेनापि तेन ताम् । पुरुषेण समं भार्या राजदत्तां रतिस्थिताम् ॥
 दृष्ट्वा जिघांसितमपि क्षितीशः पुरुषं स तम् । नावधीत्पादपतितं ब्रुवाणं कृपणा गिरः ॥
 भार्या भीतां च मत्तां तां स वीक्ष्यैवमचिन्तयत् । मद्ये मारैकसुहृदि प्रसक्ता स्त्री सती कुतः
 नियन्तुं चपला नारी रक्षयापि न शक्यते । किं नामोत्पातवाताली बाहुभ्यां जातु बध्यते ॥
 न कृतं गणकोक्तं यत्तदिदं तस्य मे फलम् । विपाककटुकं कस्य नाप्तवाक्यावधीरणम् ॥
 शीलवत्याः स्वसेतीमां जानतो बत विस्मृता । सुधायाः सहजा सा मे कालकूटविषच्छटा ॥
 अथवा कः समर्थः स्यादसंभाव्यं विचेष्टितम् । जेतुं पुरुषकारेण विधेरद्भुतकर्मणः ॥
 इत्यालोच्य न चुक्रोध कस्मैचित्तं जहौ च सः । पृष्टोदन्तं वणिक्पुत्रं राजा प्रच्छन्नकामुकम्
 सोऽपि मुक्तस्ततोऽपश्यन्गतिं कांचिद्वणिक्सुतः । निर्गत्याब्धौ प्रवहणं दूरादागच्छदैक्षत ॥
 ततः फलहकं भूयस्तमेवारुह्य सोऽम्बुधौ । ध्रमन्पूत्कृत्य चक्रन्द मामुद्धरत भो इति ॥
 तेन तं क्रोधवर्माख्यो वणिक्तद्यानपात्रगः । समुद्धृत्य वणिक्पुत्रं चकारान्तिकवर्तिनम् ॥
 यस्य यद्विहितं धात्रा कर्म नाशाय तस्य तत् । पदवीं यत्र तत्रापि धावतोऽप्यनुधावति ॥
 यत्स तत्र स्थितो मूढस्तत्पत्न्या संगतो रहः । विलोक्य वणिजा तेन क्षेपितोऽब्धौ व्यपद्यत ॥
 तावच्च रत्नाधिपतिः स राजा सपरिच्छदाम् । आरोप्य श्वेतरश्मौ तां राजदत्तामकोपनः ॥
 प्रापय्य रत्नकूटं च शीलवत्याः समर्प्य च । तस्यै च सचिवेभ्यश्च तद्वृत्तान्तमवर्णयत् ॥
 जगाद च कियद्दुःखमनुभूतमहो मया । असारविरसेष्वेषु भोगेष्वासक्तचेतसा ॥
 तदिदानीं वनं गत्वा हरिं शरणमाश्रये । येन स्यां नैव दुःखानां भाजनं पुनरीदृशाम् ॥
 इत्युचिवान्स सचिवैर्वार्यमाणोऽपि दुःखितः । शीलवत्या च वैराग्यान्निश्चयं नैव तज्जहौ ॥
 ततोऽर्धमर्पयित्वादावेकं साध्व्यै स्वकोषतः । शीलवत्यै द्विजेभ्योऽर्धं दत्त्वान्यद्भोगनिस्पृहः ॥
 पापभञ्जनसंज्ञाय ब्राह्मणाय यथाविधि । ददौ गुणगरिष्ठाय निजं राज्यं स भूपतिः ॥
 दत्तराज्यश्च नभसा स गमिष्यंस्तपोवनम् । आनाययच्छ्वेतरश्मि पौराणां साश्रु पश्यताम् ॥
 आनीतमात्रः स करीं शरीरं प्रविमुच्य तत् । पुरुषो दिव्यरूपोऽभूद्भारकेयूरराजितः ॥
 को भवान्किमिदं चेति पृष्टो राज्ञा जगाद सः । गन्धर्वो भ्रातरावावामुभौ मलयवासिनौ ॥
 अहं सोमप्रभो नाम ज्येष्ठो देवप्रभश्च सः । तस्य चैकैव मञ्जातुर्भार्या सा चातिवल्लभा ॥
 स तां राजवतीं नाम कृत्वोत्सङ्गे परिभ्रमन् । एकदा सिद्धवासाख्यं स्थानं प्रायान्मया सह ॥
 केशवायतने तत्र वयमभ्याचिताच्युताः । प्रावर्तामहि सर्वेऽपि गातुं भगवतः पुरः ॥
 तावदागत्य तत्रैकः सिद्धस्तां श्रव्यगायिनीम् । दृशा राजवतीं पश्यन्नतिष्ठदनिमेषया ॥
 सिद्धोऽपि साभिलाषः किं परनारीं निरीक्षसे । इति सेष्यः स मञ्जाता क्रुद्धः सिद्धं तमब्रवीत्
 ततः स सिद्धः कुपितः शत्रुमेवं त्रमभ्यधात् । गीताश्चर्यान्मया मूढ वीक्षितेयं न कामतः ॥
 तन्मर्त्ययोनावीष्यालुः पत त्वमनया सह । पश्यैतामेव भार्या त्वं साक्षात्तत्रान्यसंगताम् ॥
 इत्युचिवान्मया सोऽथ बाल्यात्तच्छापकोपतः । हस्तस्थेनाहतः क्रीडामृण्मयश्चेतहस्तिना ॥
 ततः स मां समशपद्येनाहं भवताहतः । तादृक्श्वेतो गजो भूमौ भवानुत्पद्यतामिति ॥
 अथानुनीतो मञ्जात्रा तेन देवप्रभेण सः । सिद्धः कृपालुः शापान्तमेवमस्माकमब्रवीत् ॥
 हरेः प्रसादान्मर्त्योऽपि भूत्वा द्वीपेश्वरो भवान् । गजीभूतमिमं प्राप्स्यस्यनुजं दिव्यवाहनम् ॥
 अन्तःपुरसहस्राणि त्वमशीतिमवाप्स्यसि । तेषां वेत्स्यसि दौःशील्यं सर्वेषां जनसंनिधौ ॥
 अथैतां मानुषीभूतां स्वभार्यां परिणेष्यसि । प्रत्यक्षमेनामपि च द्रक्ष्यस्यन्धेन संगताम् ॥

ततो विरक्तहृदयो दत्त्वा राज्यं द्विजन्मने । देवप्रभ यदा शान्तो वनं गन्तुं प्रवत्स्यसि ॥	१२६
तदा प्रथममुक्तेऽस्मिन्गजत्वादनुजे तव । अनया भार्यया साकं शापात्त्वमपि मोक्ष्यसे ॥	१२७
इति सिद्धोक्तशापान्ता वयं प्राक्कर्मभेदतः । एवं जाताः पृथग्योगाच्छापान्तः सैष चाद्य नः ॥	१२८
एवं सोमप्रभेणोक्ते स रत्नाधिपतिर्नृपः । जातिं स्मृत्वाब्रवीद्धन्त सैष देवप्रभो ह्यहम् ॥	१२९
एषापि राजदत्ता सा पत्नी राजवती मम । इत्युक्त्वा स तया साकं भार्यया तां तनुं जहौ ॥	१३०
क्षणात्सर्वेऽपि गन्धर्वा भूत्वा लोकस्य पश्यतः । खमुत्पत्य निजं धाम ययुस्ते मलयाचलम् ॥	१३१
शीलवत्यपि शीलस्य माहात्म्यात्प्राप्य संपदम् । ताम्रलिप्तीं पुरीं गत्वा तस्थौ धर्मोपसेविनी ॥	१३२
इति जगति न रक्षितुं समर्थः कचिदपि कश्चिदपि प्रसह्य नारीम् ।	
अवति तु सततं विशुद्ध एकः कुलयुवतीं निजसत्त्वपाशबन्धः ॥	१३३
एवं चेष्यां नाम दुःखैकहेतुदोषः पुंसां द्वेषदायी परेषाम् ।	
योऽयं मा भूद्रक्षणायाङ्गनानामत्यौत्सुक्यं प्रत्युतासां करोति ॥	१३४
इति नरवाहनदत्तो रत्नप्रभया स्वभार्यया कथिताम् ।	
स निशम्य कथामर्थ्या सचिवैः सार्धं परं मुमुदे ॥	१३५
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।	

तृतीयस्तरङ्गः ।

एवं रत्नप्रभाल्यातकथाक्रमवशादथ । नरवाहनदत्तं तं सचिवो गोमुखोऽब्रवीत् ॥	१
सत्यं साध्व्यः प्रविरलाश्रयपलास्तु सदा स्त्रियः । अविश्रवास्यास्तथा चैतामपि देव कथां शृणु ॥	२
इहास्त्युज्जयिनी नाम नगरी विश्वविश्रुता । तस्यां निश्रयदत्ताख्यो वणिक्पुत्रोऽभवत्पुरा ॥	३
स द्यूतकारो द्यूतेन धनं जित्वा दिने दिने । स्नात्वा सिप्राजलेऽभ्यर्च्य महाकालमुदारधीः ॥	४
दत्त्वा दानं द्विजातिभ्यो दीनानाथेभ्य एव च । व्यधाद्विलेपनाहारताम्बूलाद्यविशेषतः ॥	५
सदा स्नानार्चनाद्यन्ते महाकालालयान्तिके । गत्वा व्यलिम्पदात्मानं श्मशाने चन्दनादिना ॥	६
तत्रस्थे च शिलास्तम्भे स विन्यस्य विलेपनम् । विलिलेप कषणपृष्ठं युवा प्रत्यहमेककः ॥	७
तेन स्तम्भः स सुश्लक्ष्णः कालेनाभवदेकतः । अथागाञ्चित्रकृत्तेन पथा रूपकृता सह ॥	८
स स्तम्भं वीक्ष्य सुश्लक्ष्णं तत्र गौरीं समालिखत् । रूपकारोऽपि शस्त्रेण क्रीडयैवोल्लिखेत् ताम् ॥	९
ततस्तयोरुगतवतोर्महाकालार्चनागता । विद्याधरसुतैकात्र स्तम्भे देवीं ददर्श ताम् ॥	१०
सुलक्षणत्वात्सान्निध्यं तस्यां मत्वा कृतार्चना । अदृश्या विश्रमायैतं शिलास्तम्भं विवेश सा ॥	११
तावन्निश्रयदत्तः स तत्रागत्य वणिक्सुतः । साश्रयः स्तम्भमध्ये तां ददर्शोल्लिखितामुमाम् ॥	१२
विलिप्याङ्गानि तत्स्तम्भभागेऽन्यत्रानुलेपनम् । न्यस्य पृष्ठं समालब्धुं प्रारेभे निकषंश्च सः ॥	१३
तद्विलोक्य विलोलाक्षी सा विद्याधरकन्यका । स्तम्भान्तरस्था तद्रूपहृत्चित्ता व्यचिन्तयत् ॥	१४
ईदृशस्यापि कोऽप्यस्य नास्ति पृष्ठानुलेपकः । तदहं तावदद्यास्य पृष्ठमेषा समालभे ॥	१५
इत्यालोच्य प्रसार्यैव करं स्तम्भान्तरात्ततः । व्यलिपत्तस्य सा पृष्ठं स्नेहाद्विद्याधरी तदा ॥	१६
तत्क्षणं लब्धसंस्पर्शः श्रुतकङ्कणनिःस्वनः । जग्राह हस्तं हस्तेन स तस्यास्तं वणिक्सुतः ॥	१७
महाभागापराद्धं ते किं मया मुञ्च मे करम् । इत्यदृश्यैव तं विद्याधरी स्तम्भादुवाच सा ॥	१८
प्रत्यक्षा ब्रूहि मे का त्वं ततो मोक्षयामि ते करम् । इति निश्रयदत्तोऽपि प्रत्युवाच स तां ततः ॥	१९
प्रत्यक्षदृश्या सर्वं ते वच्मीति शपथोत्तरम् । विद्याधर्या तयोक्तोऽथ करं तस्या मुमोच सः ॥	२०
अथ स्तम्भाद्विनिर्गत्य साक्षात्सर्वाङ्गसुन्दरी । तन्मुखासक्तनयना तं जगादोपविश्य सा ॥	२१
अस्ति प्रालेयशैलाग्रे नगरी पुष्करावती । नाम्ना विन्ध्यपरस्तस्यामास्ते विद्याधराधिपः ॥	२२
अनुरागपरा नाम तस्याहं कन्यका सुता । महाकालार्चनायाता विश्रान्तास्मीह संप्रति ॥	२३

तावच्च त्वमिहागत्य कुर्वन्पृष्ठविलेपनम् । दृष्टः स्तम्भेऽत्र मारीयमोहनास्त्रोपमो मया ॥
 ततः प्रागनुरागेण रञ्जितः स्वान्तवान्मम । पश्चात्पृष्ठविलेपिन्या अङ्गरागेण ते करः ॥
 अतः परं ते विदितं तत्पितुर्धाम संप्रति । गच्छामीति तयोक्तोऽथ वणिकपुत्रो जगाद सः ॥
 स्वीकृतं तन्मया चण्डि न स्वान्तं भवतीहृतम् । अमुक्तस्वीकृतस्वान्ता कथमेवं तु गच्छसि ॥
 इति तेनोदिता सा च लघुरागवशीकृता । संगमिष्ये त्वया काममेष्यस्यस्मत्पुरी यदि ॥
 दुर्गमा सा न ते नाथ सेत्स्यते ते समीहितम् । नहि दुष्करमस्तीह किञ्चिदध्यवसायिनाम् ॥
 इत्युदीर्य खमुत्पत्य सानुरागपरा ययौ । अगान्निश्चयदत्तोऽपि स तद्गतमना गृहम् ॥
 स्मरन्नुमादिव स्तम्भादुद्भिन्नं करपल्लवम् । हा धिक्तस्या गृहीत्वापि नाप्रः पाणिग्रहो मया ॥
 तद्गजाम्बन्तिकं तस्याः पुरीं तां पुष्करावतीम् । प्राणांस्यक्ष्यामि दैवं वा साहाय्यं मे करिष्यति
 इति संचिन्तयन्तीत्वा स्मरार्तः सोऽत्र तद्दिनम् । प्रातिष्ठत ततः प्रातरवलम्ब्योत्तरां दिशम् ॥
 ततः प्रकामतस्तस्य त्रयोऽन्ये सहायिणः । मिलन्ति स्म वणिकपुत्रा उत्तरापथगामिनः ॥
 तैः समं समतिक्रामन्पुरग्रामाटवीनदीः । क्रमादुत्तरदिग्भूमिं प्राप स म्लेच्छभूयसीम् ॥
 तत्र तैरेव सहितः पथि प्राप्यैव ताजिकैः । नीत्वापरस्मै मूल्येन दत्तोऽभूत्ताजिकाय सः ॥
 तेनापि तावद्भृत्यानां हस्ते कोशलिकाकृते । मुरवाराभिधानस्य तुरुष्कस्य व्यसृज्यत ॥
 तत्र नीतः स तद्भृत्यैर्युक्तस्तैरपरैस्त्रिभिः । मुरवारं मृतं बुद्ध्वा तत्पुत्राय न्यवेद्यत ॥
 पितुः कोशलिका ह्येषा मित्रेण प्रेषिता मम । तत्तस्यैवान्तिके प्रातः खाते क्षेप्या इमे मया ॥
 इत्यात्मना चतुर्थं तं तत्पुत्रोऽपि स तां निशाम् । संयम्य स्थापयामास तुरुष्को निगडैर्दृढम् ॥
 ततोऽत्र बन्धने रात्रौ मरणत्रासकातरान् । सखीन्निश्चयदत्तस्तान्स जगाद वणिकसुतान् ॥
 का विषादेन वः सिद्धिर्धैर्यमालम्ब्य तिष्ठत । भीता इव हि धीराणां यान्ति दूरे विपत्तयः ॥
 स्मरतैकां भगवतीं दुर्गाभापद्विमोचिनीम् । इति तान्धीरयन्भक्त्या देवीं तुष्टाव सोऽथ ताम् ॥
 नमस्तुभ्यं महादेवि पादौ ते यावकाङ्कितौ । मृदितासुरलग्नास्रपङ्काविव नमाम्यहम् ॥
 जितं शक्या शिवस्यापि विश्वैश्वर्यकृता त्वया । त्वदनुप्राणितं चेदं चेष्टते भुवनत्रयम् ॥
 परित्रातास्त्वया लोका महिषासुरसूदिनि । परित्रायस्व मां भक्तवत्सले शरणागतम् ॥
 इत्यादि सम्यग्देवीं तां स्तुत्वा सहचरैः सह । सोऽथ निश्चयदत्तोऽत्र श्रान्तो निद्रामगाद्दृतम् ॥
 लत्तिष्ठत सुता यात विगतं बन्धनं हि वः । इत्यादिदेश सा स्वप्ने देवी तं चापरांश्च तान् ॥
 प्रबुध्य च तदा रात्रौ दृष्ट्वा बन्धान्स्वतश्च्युतान् । अन्योन्यं स्वप्नमाख्याय हृष्टास्ते निर्ययुस्ततः ॥
 गत्वा दूरमथाध्वानं क्षीणायां निशि तेऽपरे । ऊचुर्निश्चयदत्तं तं दृष्ट्वासा वणिकसुताः ॥
 आस्तां बहुम्लेच्छतया दिगेषा दक्षिणापथम् । वयं यामः सखे त्वं तु यथाभिमतमाचर ॥
 इत्युक्तस्तैरनुज्ञाय यथेष्टागमनाय तान् । उदीचीमेव तामाशामवलम्ब्य पुनश्च सः ॥
 एको निश्चयदत्तोऽथ प्रतस्थे प्रसभं पथि । अनुरागपराप्रेमपाशकृष्टो निरस्तधीः ॥
 क्रमेण गच्छन्मिलितः स महाव्रतिकैः सह । चतुर्भिः प्राप्य सरितं वितस्तामुत्तार सः ॥
 उत्तीर्य च कृताहारः सूर्येऽस्ताचलचुम्बिनि । विवेश तैरेव समं वनं मार्गवशागतम् ॥
 तत्र चाप्रागताः केचित्तमूचुः काष्ठभारिकाः । क्व गच्छथ दिने याते ग्रामः कोऽप्यस्ति नाग्रतः
 एकस्तु विपिनेऽमुष्मिन्नस्ति शून्यः शिवालयः । तत्र तिष्ठति यो रात्रावन्तर्वा बहिरेव वा ॥
 तं शृङ्गोत्पादिनी नाम शृङ्गोत्पादनपूर्वकम् । मोहयित्वा पशुकृत्य भक्षयत्येव यक्षिणी ॥
 एतच्छ्रुत्वापि सावज्ञास्ते महाव्रतिनस्तदा । ऊचुर्निश्चयदत्तं ते चत्वारः सहायिणः ॥
 एहि किं कुरुतेऽस्माकं वराकी सात्र यक्षिणी । तेषु तेषु श्मशानेषु निशासु हि वयं स्थिताः ॥
 इत्युक्तवद्विस्तैः साकं गत्वा प्राप्य शिवालयम् । शून्यं निश्चयदत्तस्तं रात्रिं नेतुं विवेश सः ॥

रणे विधायानु भस्मना मण्डलं महत् । प्रविश्य चान्तरे तस्य प्रज्वालयाग्निं सहेन्धनैः ॥	६२
निश्चयदत्तः स ते महाव्रतिनस्तथा । मन्त्रं जपन्तो रक्षार्थं सर्व एवावतस्थिरे ॥	६३
ययौ वादयन्ती दूरात्कङ्कालकिंनरीम् । नृत्यन्ती यक्षिणी तत्र सा शृङ्गोत्पादिनी निशि ॥	६४
तेषु चतुर्ष्वेकं सा महाव्रतिनं प्रति । दत्तदृष्टान्त्रमपठत्सन्तुत्तं मण्डलाद्बहिः ॥	६५
त्रेण संजातशृङ्गो मोहित उत्थितः । नृत्यंस्तस्मिञ्ज्वलत्यग्नौ स महाव्रतिकोऽपतत् ॥	६६
चार्धदग्धं तमाकृष्यैवाग्निमध्यतः । सा शृङ्गोत्पादिनी हृष्टा भक्षयामास यक्षिणी ॥	६७
द्वितीये व्रतिति न्यस्तदृष्टिस्तथैव सा । तं शृङ्गोत्पादनं मन्त्रं पपाठ च ननर्त च ॥	६८
पे द्वितीयस्तन्मन्त्रजातशृङ्गः प्रनर्तितः । पतितोऽग्नौ तयाकृष्य पश्यत्स्वन्येष्वभक्षयत् ॥	६९
क्रमेण संमोह्य तान्महाव्रतिनो निशि । तयाभक्षयन्त यक्षिण्या चत्वारोऽपि सशृङ्गकाः ॥	७०
भक्षयन्त्या च तया मांसास्रमत्तया । स्वयं किन्नरिकातोद्यं दैवाद्भूमौ न्यधीयत ॥	७१
क्षिप्रमुत्थाय तद्गृहीत्वैव वादयन् । धीरो निश्चयदत्तोऽपि प्रनृत्यन्विहसन्भ्रमन् ॥	७२
ङ्गोत्पादनं मन्त्रमसकृच्छ्रुतशिक्षितम् । पापञ्च्यते स्म यक्षिण्यास्तस्या न्यस्तेक्षणो मुखे ॥	७३
गोप्रभावेण विवशा मृत्युशङ्किनी । उत्थातुकामशृङ्गी सा प्रह्ला तं प्राह यक्षिणी ॥	७४
धीस्त्वं महासत्त्व स्त्रियं मां कृपणाभिमाम् । इदानीं शरणं त्वं मे मन्त्रपाठादि संहर ॥	७५
मां वेदयहं सर्वमीप्सितं साधयामि ते । अनुरागपरा यत्र तत्र त्वां प्रापयाम्यहम् ॥	७६
सप्रत्ययं प्रोक्तस्तया धीरस्तथेति सः । चक्रे निश्चयदत्तोऽत्र मन्त्रपाठादिसंहृतिम् ॥	७७
स तस्या यक्षिण्याः स्कन्धमारुह्य तद्गिरा । नीयमानस्तया व्योम्ना प्रतस्थे तां प्रियां प्रति ॥	७८
तायां च रजनौ प्राप्यैकं गिरिकाननम् । नम्रा निश्चयदत्तं तं गुह्यकी सा व्यजिज्ञपत् ॥	७९
द्वयेऽधुना गन्तुं शक्तिर्नास्ति भ्रमोपरि । तदस्मिन्कानने कान्ते गमयेदं दिनं प्रभो ॥	८०
नि भुङ्क्ष्व स्वादूनि निर्झराम्भः शुभं पिव । अहं यामि निजं स्थानमेष्यामि च निशागमे ॥	८१
यामि च तदैव त्वामनुरागपरान्तिकम् । मौलिमालां हिमगिरेर्नगरीं पुष्करावतीम् ॥	८२
क्त्वा तदनुज्ञाता स्कन्धात्तत्रावतार्य तम् । यक्षिणी पुनरागन्तुं सत्यसंधा जगाम सा ॥	८३
निश्चयदत्तोऽस्यां गतायामैक्षतात्र सः । अगाधमन्तः सविषं स्वच्छशीतं बहिः सरः ॥	८४
न्स्त्रीचित्तमेतादृगित्यर्केण निदर्शनम् । प्रसारितकरेणेव प्रकटीकृत्य दर्शितम् ॥	८५
द्विषाक्तं गन्धेन बुद्ध्वा मानुषकृत्यतः । त्यक्त्वाम्भोर्थां तृषार्तः सन्दिव्ये तत्राभ्रमद्गिरौ ॥	८६
ञ्जुन्नतभूभागे पद्मरागमणी इव । स्फुरन्तौ द्वावपश्यच्च भुवं तां निचखान च ॥	८७
स्तमृत्तिकश्चास्य जीवतो मर्कटस्य सः । शिरो ददर्श ते चास्य पद्मरागाविवाक्षिणी ॥	८८
विस्मयते यावत्किमेतदिति चिन्तयन् । तावन्मनुष्यवाचासौ मर्कटस्तमभाषत ॥	८९
पुषो मर्कटीभूतो विप्रोऽहं मां समुद्धर । कथयिष्यामि ते साधो स्ववृत्तान्तं ततोऽखिलम् ॥	९०
च्छ्रुत्वैव साश्चार्यो मृत्तिकामपनीय सः । भूमेर्निश्चयदत्तस्तमुज्जहाराथ मर्कटम् ॥	९१
तः पादपतितस्तं भूयोऽपि स मर्कटः । उवाच दत्ताः प्राणा मे कृच्छ्रादुद्धरता त्वया ॥	९२
हि यावच्छ्रान्तस्त्वमुपयुङ्क्ष्व फलाम्बुनी । त्वत्प्रसादादहं चापि करिष्ये पारुणं चिरात् ॥	९३
युक्त्वा तमनैषीत्स दूरं गिरिनदीतटम् । कपिः स्वाधीनसुखादुफलसच्छायपादपम् ॥	९४
स्त्रात्वोपभुक्ताम्बुफलः स कृतपारणम् । कपिं निश्चयदत्तस्तं प्रत्यागत्य ततोऽब्रवीत् ॥	९५
तं त्वं मर्कटीभूतो मानुषोऽप्युच्यतामिति । ततः स मर्कटोऽवादीच्छृण्विदानीं वदाम्यदः ॥	९६
द्रस्वामीति नाम्नास्ति वाराणस्यां द्विजोत्तमः । तस्य पत्न्यां सुवृत्तायां जातोऽस्म्येष सुतः सखे ॥	९७
मस्वामीति पित्रा च कृतनामा क्रमादहम् । आरूढो मदनव्यालगजं मदनिरङ्कुशम् ॥	९८
मां कदाचिद्द्राक्षीदूराद्वातायनाग्रगा । श्रीगर्भाख्यस्य वणिजस्तपुरीवासिनः सुता ॥	९९
क्षिणी बन्धुदत्ताख्या माथुरस्य वणिकपतेः । भार्या वराहदत्तस्य पितुर्वैश्मन्यवस्थिता ॥	१००

सा मदालोकसंजातमन्मथान्विष्य नाम मे । वयस्यां प्राहिणोदाप्तां मह्यं मत्संगमार्थिनी ॥
 सा तद्वयस्या कामान्धार्मुपगम्य जनान्तिकम् । आख्याततदभिप्राया मामनैषीन्निजं गृहम् ॥
 तत्र मां स्थापयित्वा च गत्वा शुभ्रं तदैव सा । तां बन्धुदत्तामानैषीदौत्सुक्यागणितत्रपाम् ॥
 आनीतैव च सा मेऽत्र कण्ठाश्लेषमुपागमत् । एकवीरो हि नारीणामतिभूमिं गतः स्मरः ॥
 एवं दिने दिने स्वैरमागत्यात्र पितुर्गृहात् । अरंस्त बन्धुदत्ता सा मया सह सखीगृहे ॥
 एकदा तां निजगृहं नेतुं तत्र चिरस्थिताम् । आगतः स पतिस्तस्या मथुरातो महावणिक् ॥
 ततः पित्राभ्यनुज्ञाता पत्या तेन निनीपिता । रहस्यज्ञां द्वितीयां सा बन्धुदत्ताब्रवीत्सखीम् ॥
 निश्चितं सखि नेतव्या भर्त्राहं मथुरां पुरीम् । न च जीवाम्यहं तत्र सोमस्वामिविनाकृता ॥
 तदत्र कोऽभ्युपायो मे कथयेत्युदिता तया । सखी सुखशया नाम योगिनी तां जगाद् सा ॥
 द्वौ स्तो मन्त्रप्रयोगौ मे ययोरेकेन सूत्रके । कण्ठबद्धे झगित्येव मानुषो मर्कटो भवेत् ॥
 द्वितीयेन च मुक्तेऽस्मिन्सूत्रके सैष मानुषः । पुनर्भवेत्कपित्वे च नास्य प्रज्ञा विलुप्यते ॥
 तद्यदीच्छति सुश्रोणि सोमस्वामी प्रियः स ते । तदेतं मर्कटशिशुं संप्रत्येव करोम्यहम् ॥
 ततः क्रीडानिभादेतं गृहीत्वा मथुरां व्रज । मन्त्रयुक्तिद्वयं चैतद्भवती शिक्षयाम्यहम् ॥
 संविधास्यसि येनैनं पार्श्वस्थं मर्कटाकृतिम् । रहःस्थाने च पुरुषं प्रियं संपादयिष्यसि ॥
 एवमुक्त्वा तया सख्या बन्धुदत्ता तथैव सा । रहस्यानाय्य सस्नेहं तदर्थं मामबोधयत् ॥
 कृतानुज्ञं च मां बद्धमन्त्रसूत्रं गले क्षणात् । तत्सखी सा सुखशया व्यधान्मर्कटपोतकम् ॥
 तद्रूपेण स्वभर्त्रे सा बन्धुदत्तोपनीय माम् । सख्या मह्यं विनोदाय दत्तोऽसावित्यदर्शयत् ॥
 अतुष्यत्स च मां दृष्ट्वा क्रीडनीयं तदङ्कगम् । अहं च कपिरेवासं प्राज्ञोऽपि व्यक्तवागपि ॥
 अहो स्त्रीचरितं चित्रमित्यन्तश्च हसन्नपि । तथातिष्ठमहं को हि कामेन न विडम्ब्यते ॥
 सख्या शिक्षिततन्मन्त्रा बन्धुदत्ताह्वयथापरे । मथुरां प्रति सा प्रायाद्भर्त्रा सह पितुर्गृहात् ॥
 मां चाप्येकस्य भृत्यस्य स्कन्धमारोपयत्तदा । स भर्ता बन्धुदत्तायाः पथि तत्प्रियकाम्यया ॥
 ततो वयं ते सर्वेऽपि यान्तो मध्ये पथि स्थितम् । दिनैर्द्वित्रैर्वनं प्राप्ता बहुमर्कटभीषणम् ॥
 ततोऽभ्यधावन्द्ष्ट्वा मां मर्कटा गणशोऽभितः । क्षिप्तं किलकिलारावैराह्वयन्तः परस्परम् ॥
 आगत्य खादितुं ते च प्रारभन्त प्लवंगमाः । दुर्वारास्तं वणिग्भृत्यं यस्य स्कन्धेऽहमासितः ॥
 स तेन विह्वलः स्कन्धात्त्यक्त्वैव भुवि मां भयात् । पलायितोऽभूदथ मामगृहंस्तेऽत्र मर्कटाः ।
 मत्स्नेहाद्बन्धुदत्ता च तद्भर्ता तस्य चानुगाः । पाषाणैर्लगुडैर्नन्तो जेतुं तान्नाशकन्कपीन् ॥
 ततस्ते मर्कटा मूढस्याङ्गैऽङ्गै लोम लोम मे । नखैर्व्यलुम्पन्दन्तैश्च कुकर्मकुपिता इव ॥
 कण्ठसूत्रस्य माहात्म्याच्छंभोश्च स्मरणात्ततः । अहं लब्धवलस्तेभ्यो बन्धुमुन्मुच्य विद्रुतः ॥
 प्रविश्य गहने तेषां व्यतीतो दृष्टिगोचरात् । क्रमाद्बनाद्बनं गच्छन्निदं प्राप्तोऽस्मि काननम् ॥
 भ्रष्टस्य बन्धुदत्ताया जन्मन्यत्रैव ते कथम् । मर्कटत्वफलो जातः परदारसमागमः ॥
 इति दुःखतमोन्धस्य भ्रमतः प्रावृषीह मे । दुःखान्तरमपि प्रत्तमसंतुष्टेन वेधसा ॥
 यन्मामकस्मादागत्य कराक्रान्तं करेणुका । मेघाम्भःप्लुतवलमीककर्दमान्तन्यवेशयत् ॥
 भवितव्यनियुक्ता च जाने सा कापि देवता । यद्यन्नाशकं तस्मात्पङ्काच्चलितुमप्यलम् ॥
 भाश्चास्यमाने चैतस्मिन्न मृतोऽस्मि न केवलम् । यावज्जानं ममोत्पन्नमनिशं ध्यायतो हरम् ॥
 तावत्कालं च नैवासीत्क्षुत्तृष्णा च सखे मम । यावद्योद्भूतः शुष्कपङ्कटादहं त्वया ॥
 ज्ञाने प्राप्तेऽपि शक्तिर्मे तावती नैव विद्यते । मोचयेयं ययात्मानमितो मर्कटभावतः ॥
 कण्ठसूत्रं यदा कापि तन्मन्त्रेणैव मोक्षयति । योगिनी मे तदा भूयो भवितास्मीह मानुषः ॥
 इत्येष मम वृत्तान्तस्त्वं त्वगम्यमिदं वनम् । किमागतः कथं चेति ब्रूहीदानीं वयस्य मे ॥

कैटरूपेण सोमस्वामिद्विजेन सः । उक्तो निश्चयदत्तः स्वं तस्मै वृत्तान्तमब्रवीत् ॥	१३९
वेद्याधरीहेतोरुज्जयिन्याः समागतः । आनीतो धैर्यजितया यक्षिण्या च तथा निशि ॥	१४०
इततदाश्चर्यवृत्तान्तः कपिरूपधृत् । धीमान्निश्चयदत्तं तं सोमस्वामी जगाद सः ॥	१४१
तं त्वया दुःखं मयेव स्त्रीकृते महत् । न च श्रियः स्त्रियश्चेह कदाचित्कस्यचित्स्थिराः ॥	१४२
वत्क्षणरागिण्यो नदीवत्कुटिलाशयाः । भुजगीवदविश्वास्या विद्युद्वच्चपलाः स्त्रियः ॥	१४३
विद्याधरी रक्ताप्यनुरागपरा क्षणात् । प्राप्य कंवित्स्वजातीयं विरज्येन्वयि मानुषे ॥	१४४
स्त्रीनिमित्तेन प्रयासेनामुनाधुना । किंपाकफलतुल्येन विपाकविरसेन ते ॥	१४५
। विद्याधरपुरीं तां सखे पुष्करावतीम् । यक्षिणीस्कन्धमारुह्य तामेवोज्जयिनीं ब्रज ॥	१४६
इद्वचनं मित्रं पूर्वं मित्रवचो मया । न कृतं रागिणा तेन परितप्येऽधुनाप्यहम् ॥	१४७
। त्तानुरक्तं हि सुस्निग्धो ब्राह्मणस्तदा । वारयन्भवशर्माख्यः सुहृन्माभेवमब्रवीत् ॥	१४८
। सखे वशं मा गाः स्त्रीचित्तं ह्यतिदुर्गमम् । तथा च मम यद्वृत्तं तदिदं वच्मि ते शृणु ॥	१४९
। गस्यामिहैवासीत्तरुणी रूपशालिनी । ब्राह्मणी सोमदा नाम चपला गुप्तयोगिनी ॥	१५०
। च सह मे दैवात्समभूत्संगमो रहः । तत्संगमक्रमात्तस्यां मम प्रीतिरवर्धत ॥	१५१
। तामहं स्वैरमीष्यांकोपादताडयम् । तच्चासहिष्ट सा क्रूरा कोपं प्रच्छाद्य तत्क्षणम् ॥	१५२
। द्युः प्रणयक्रीडाव्याजाच्च मम सूत्रकम् । गलेऽबध्नादहं दान्तस्तत्क्षणं बलदोऽभवम् ॥	१५३
। इहं बलदीभूतस्तया दान्तोष्ट्रजीविनः । एकस्य पुंसो विक्रीतो गृहीताभीष्टमूल्यया ॥	१५४
। रोपितभारं मां क्लिश्यमानमवैक्षत । बन्धमोचनिका नाम योगिन्यत्र कृपान्विता ॥	१५५
। ज्ञानतः सोमदया विदित्वा मां पशुकृतम् । मुमोच कण्ठात्सूत्रं मे मद्गोस्वामिन्यपश्यति ॥	१५६
। इहं मानुषीभूतः स च क्षिप्राद्विलोकयन् । पलायितं मां मन्वानो मत्स्वामी प्राभ्रमदिशः ॥	१५७
। च बन्धमोचिन्या तथा सह ततो ब्रजन् । दैवादागतया दूराद्दृष्टः सोमदया तथा ॥	१५८
। क्रोधेन ज्वलन्ती तां ज्ञानिनीं बन्धमोचिनीम् । अवादीत्किमयं पापस्तिर्यक्त्वान्मोचितस्त्वया ॥	१५९
। प्राप्स्यसि दुराचारे फलमस्य कुकर्मणः । प्रातस्त्वां निहनिष्यामि सहितां पाप्मनामुना ॥	१६०
। क्वैव गतायां च तस्यां सा सिद्धयोगिनी । तत्प्रतीघातहेतोर्मावोचद्बन्धमोचिनी ॥	१६१
। मां कृष्णतुरगीरूपेणैषाभ्युपैष्यति । मया च शोणवडवारूपमत्राश्रयिष्यते ॥	१६२
। युद्धे प्रवृत्ते नौ पृष्ठतः खड्गपाणिना । सोमदायां प्रहर्तव्यं त्वयास्यामप्रमादिना ॥	१६३
। मेतां हनिष्यावस्तप्रातस्त्वं गृहे मम । आगच्छेरित्युदित्वा सा गृहं मे स्वमदर्शयत् ॥	१६४
। तस्यां प्रविष्टायामहं निजगृहानगाम् । अनुभूताद्भुतानेकजन्मामुत्रैव जन्मनि ॥	१६५
। कृपाणपाणिश्च गतवानस्मि तद्गृहम् । अथागात्सोमदा सात्र कृष्णाश्वा रूपधारिणी ॥	१६६
। पे शोणह्यारूपमकरोद्बन्धमोचिनी । खुरदन्तप्रहारैश्च ततो युद्धमभूत्तयोः ॥	१६७
। प्रदत्तनिश्चिप्रहारा क्षुद्रशाकिनी । निहता बन्धमोचिन्या तथा सा सोमदा ततः ॥	१६८
। इहं निर्भयीभूतस्तीर्णतिर्यक्त्वदुर्गतिः । न कुस्त्रिसंगमं भूयो मनसा समबिन्तयम् ॥	१६९
। उलं साहसिकता शाकिनीशम्बरादयः । दोषाः स्त्रीणां त्रयः प्रायो लोकत्रयभयावहाः ॥	१७०
। छाकिनीसखीं बन्धुदत्तां किमनुधावसि । स्नेहो यस्या न पत्यौ स्वे तस्यास्तु त्वय्यसौ कुतः ॥	१७१
। मुक्तोऽप्यहं तेन मित्रेण भवशर्मणा । नाकार्षं वचनं तस्य प्राप्तोऽस्मीमां गतिं ततः ॥	१७२
। इत्वां वच्मि मा कार्षीरनुरागपरां प्रति । क्लेशं सा हि स्वजातीये प्राप्ते त्वां त्यक्ष्यति ध्रुवम् ॥	१७३
। श्रिव पुष्पं पुरुषं स्त्री वाञ्छति नवं नवम् । अतोऽनुतापो भविता ममेव भवतः सखे ॥	१७४
। इतत्कपिरूपस्थसोमस्वामिवचो हृदि । तस्य निश्चयदत्तस्य नाविशद्रागनिर्भरे ॥	१७५
। अच स कपिं तं हि न सा व्यभिचरेन्मयि । विद्याधराधिपकुले शुद्धे जाता ह्यसाविति ॥	१७६

पश्येह किंनरीगीतैः कोकिलानां च कूजितैः । रतैरलीनां संगीतमृतराजस्य तन्यते ॥
 इत्यादि देवपुत्रास्ते ब्रुवाणास्तामदर्शयन् । नरवाहनदत्ताय तस्मै स्तोपवनावलीम् ॥
 तत्पुरेष्वपि चिक्रीड पश्यन्वत्सेश्वरात्मजः । स वसन्तोत्सवोद्दामप्रनृत्यत्पौरचर्चरीः ॥
 बुभुजे साप्सरस्कश्च भोगानत्रामरोचितान् । सुकृतो यत्र गच्छन्ति तत्रैषामृद्वयोऽग्रतः ॥
 एवं स्थित्वा त्रिचतुरान्दिवसान्देवपुत्रकान् । नरवाहनदत्तस्तान्सुहृदो निजगाद सः ॥
 गच्छाम्यहं स्वनगरीं तातसंदर्शनोत्सुकः । तद्युयं तां पुरीमेत्य कृतार्थयत पश्यत ॥
 तच्छ्रुत्वा तेऽब्रुवन्दृष्टः सारस्तस्याः पुरो भवान् । किमन्यत्प्राप्तविद्येन स्मर्तव्यास्तु वयं त्वया ॥
 इत्युक्त्वा प्रतिमुक्तसैरुपनीतेन्द्रसद्रथम् । नरवाहनदत्तोऽसौ मातलिं तमभाषत ॥
 यत्र दिव्यसरस्तीरे स्थिता मे गोमुखादयः । तेन मार्गेण कौशाम्बीं पुरीं प्रापय मामिति ॥
 ततस्तथेति तेनोक्तः साप्सरस्कः स तद्रथे । आरुह्य तत्सरः प्राप गोमुखादीन्ददर्श च ॥
 आयात स्वपथा शीघ्रं सर्वं वक्ष्यामि वो गृहे । इत्युक्त्वा तांश्च कौशाम्बीं ययौ शक्ररथेन सः ॥
 तत्रावतीर्थं नभसः पूजितं प्रेष्य मातलिम् । अप्सरोभिर्युतस्ताभिः स विवेश स्वमन्दिरम् ॥
 स्थापयित्वा च तास्तत्र गत्वा वत्सेश्वरस्य सः । तदागमनदृष्टस्य बबन्दे चरणौ पितुः ॥
 मातुर्वासवदत्तायाः पद्मावत्यास्तथैव च । अभ्यनन्दंश्च तेऽप्येनं दर्शानातृप्तचक्षुषः ॥
 तावच्च स रथारूढो गोमुखोऽत्र ससारथिः । प्रलम्बबाहुना तेन विप्रेण सममाययौ ॥
 अथ स्थिते मन्निवर्गे पित्रा पृष्टः शशंस सः । नरवाहनदत्तस्तं स्ववृत्तान्तं महाद्भुतम् ॥
 ददाति तस्य कल्याणमित्रसंयोगमीश्वरः । इच्छत्यनुग्रहं यस्य कर्तुं सुकृतकर्मणः ॥
 इति शंसत्सु सर्वेषु राजा वत्सेश्वरोऽथ सः । चकार तुष्टस्तनयस्याच्युतानुग्रहोत्सवम् ॥
 ददर्श पादपतनायानीता गोमुखेन च । हरिप्रसादलब्धास्ताः सदारोऽप्सरसः स्तुषाः ॥
 देवरूपां देवर्तिं देवमालां तथैव च । देवप्रियां चतुर्थीं च चेटीभिः पृष्टनामकाः ॥
 काहं क मय्यप्सरसो दिष्ट्याहं राजसूनुना । नरवाहनदत्तेन भुवि स्वर्नगरी कृता ॥
 इतीवावकिरन्ती सा सिन्दूरं विततोत्सवा । चलद्रक्तपताकाभिः कौशाम्बीं दृष्टे तदा ॥
 नरवाहनदत्तश्च पित्रोर्दत्तोत्सवो दृशोः । अन्याः संभावयामास भार्या मार्गोन्मुखीर्निजाः ॥
 ताश्चतुर्भिर्दिनैर्वैरिव तं च कृशीकृताः । अनन्दयन्वर्णयन्त्यस्तां तां विरहवेदनाम् ॥
 गोमुखो वनवासे च रक्षतो रथवाजिनः । प्रलम्बबाहोः सिंहादिवधशौर्यमवर्णयत् ॥
 एवं श्रुतिसुखाङ्गशृण्वन्कथालापानयन्नान् । निर्वर्णयंश्च कान्तानां रूपं स नयनामृतम् ॥
 कुर्वन्नादूनि च पिबन्मधूनि सचिवैर्युतः । नरवाहनदत्तोऽत्र तं कालमवसत्सुखी ॥
 एकदान्तरलंकारवतीवासगृहे स्थितः । सवयस्यः स शुश्राव तूर्यकोलाहलं बहिः ॥
 ततो हरिशिखं सेनापतिं निजमुवाच सः । अकस्मात्कुत एतत्स्यात्तूर्यनादो महानिह ॥
 एतच्छ्रुत्वैव निर्गत्य प्रविश्य च स तं क्षणात् । व्यजिज्ञपद्धरिशिखो वत्सराजसुतं प्रभुम् ॥
 रुद्रो नाम वणिग्देव नगर्यामिह विद्यते । इतः सुवर्णद्वीपं च स जगाम वणिज्यया ॥
 आगच्छतो निजस्तस्य संप्राप्तोऽप्यर्थसंचयः । अबधौ वहनभङ्गेन निमग्नो नाशमागतः ॥
 उत्तीर्णश्चात्मनैवैको देव जीवन्स वारिधेः । प्राप्तश्चाद्य दिनं षष्ठमिहापन्नो निजं गृहम् ॥
 दिनानि कतिचिद्यावदिह तिष्ठति दुःखितः । तावत्स्वारामतो दैवात्प्राप्तस्तेन निधिर्महान् ॥
 तद्रोत्रजानां च मुखार्ज्जातं वत्सेश्वरेण तत् । ततोऽद्यागत्य तेनासौ विज्ञप्तो वणिजा प्रभुः ॥
 सरत्रौषा मया लब्धाश्चतस्रो हेमकोटयः । तदादिशति देवश्चेदर्पयिष्यामि ता इति ॥

खनाक्त स्तुत्या धामकता । पतुः । नरवाहनदत्तः स्वान्साचवान्वास्मताऽब्रवात् ॥	९५
रत्यर्थास्तदन्वेव ददाति किम् । चित्रमुच्छ्रायपाताभ्यां क्रीडतीव विधिर्नृणाम् ॥	९६
। मुखोऽवादीदीदृश्येव गतिर्विधेः । समुद्रशूरस्य कथा तथा चात्र निशम्यताम् ॥	९७
। पूर्वं नृपतेर्हर्षवर्मणः । स्फीतं हर्षपुरं नाम सौराज्यसुखितप्रजम् ॥	९८
। शूराख्यो नगरेऽभून्महावणिक् । कुलजो धार्मिको धीरसत्त्वो बहुधनेश्वरः ॥	९९
वशाद्गच्छन्सुवर्णद्वीपमेकदा । आरुरोह प्रवहणं तटं प्राप्य महाम्बुधेः ॥	१००
। तेनाब्धौ किञ्चिच्छेषे तदध्वनि । घोरः समुद्रभून्मेघो वायुश्च क्षोभितार्णवः ॥	१०१
वेक्षिते वहने मकराहते । भग्ने परिकरं बद्ध्वा सोऽम्बुधावपतद्वणिक् ॥	१०२
। विक्षेपैर्वीरोऽत्र तरति क्षणम् । तावच्चिरमृतं प्राप पुरुषं पवनेरितम् ॥	१०३
बाहुभ्यां क्षिप्ताम्बुर्विधिनैव सः । नीतः सुवर्णद्वीपं तदनुकूलेन वायुना ॥	१०४
। पुलिने स तस्मान्मृतमानुषात् । कटीनिबद्धं सम्रन्धि तस्यावैक्षत शाटकम् ॥	१०५
। क्षिते यावच्छाटकं कटितोऽस्य तत् । तावत्तदन्तरादिव्यं रत्नाढ्यं प्राप कण्ठकम् ॥	१०६
। मादाय कृतस्नानस्तुतोष सः । मन्वानोऽब्धौ विनष्टं तद्धनं तस्याप्रतस्तृणम् ॥	१०७
। कलशपुराख्यं नगरं क्रमात् । हस्तस्थकण्ठको देवकुलमेकं विवेश सः ॥	१०८
। पविष्टः स वारिव्यायामतो भृशम् । परिश्रान्तः शनैर्निद्रां ययौ विधिविमोहितः ॥	१०९
। चाकस्मादागताः पुररक्षिणः । दृष्टशुस्तस्य हस्तस्थं कण्ठकं तमसंवृतम् ॥	११०
। कण्ठको राजसुताया इह कण्ठतः । हारितश्रक्रसेनाया ध्रुवं चौरोऽयमेव सः ॥	१११
। प्रबोध्यासौ निन्ये राजकुलं वणिक् । तत्र पृष्टः स्वयं राज्ञा स यथावृत्तमभ्यधात् ॥	११२
। खेष चौरोऽयमिमं पश्यत कण्ठकम् । इति प्रसार्य तं राजा यावत्सभ्यान्ब्रवीति सः ॥	११३
। वरं दृष्ट्वा निपत्य नभसो जवात् । गृध्रस्तं कण्ठकं हत्वा जगाम काप्यदर्शनम् ॥	११४
। वणिजः क्रन्दतः शरणं शिवम् । वधे राज्ञा क्रुधादिष्टे शुश्रुवे भारती दिवः ॥	११५
। तन्वधीरेनमसौ हर्षपुराद्वणिक् । साधुः समुद्रशूराख्यो विषयेऽभ्यागतस्त्व ॥	११६
। न नीतोऽभूत्स चौरः पुररक्षिणाम् । भयेन विह्वलो नश्यन्निपत्याब्धौ मृतो निशि ॥	११७
। प्र चौरस्य कायं प्राप्याधिरूढ च । वणिग्भग्नप्रवहणस्तीर्त्वाभोधिमिहागतः ॥	११८
। कटीबद्धशाटकग्रन्थितोऽमुना । वणिजा कण्ठकः प्राप्तो न नीतोऽनेन वो गृहात् ॥	११९
। राजन्वणिजं मुञ्च धार्मिकम् । संमान्य प्रहिणुष्वैनमित्युक्त्वा विरराम वाक् ॥	१२०
। स संतुष्य मुक्त्वा तं वणिजं वधात् । समुद्रशूरं संमान्य धनै राजा विसृष्टवान् ॥	१२१
। वनः क्रीतभाण्डो भूयो भयंकरम् । स्वदेशमेष्यन्वहनेनोत्तताराम्बुधिं वणिक् ॥	१२२
। ततो गत्वा सार्थेन सह स क्रमात् । अटवीं प्रापदेकस्मिन्वासरे दिवसात्यये ॥	१२३
। तेते सार्थे रात्रौ तस्मिंश्च जाग्रति । समुद्रशूरे न्यपतचौरसेनात्र दुर्जया ॥	१२४
। तथा सार्थे भाण्डास्त्यक्त्वा पलाय्य सः । समुद्रशूरो न्यग्रोधमारूढोऽभूदलक्षितः ॥	१२५
। याते चौरसैन्ये भयाकुलः । तत्रैव तां तरौ रात्रिं दुःखार्तश्च निनाय सः ॥	१२६
। तरोः पृष्ठे गतदृष्टिः स दैवतः । दीपप्रभामिवापश्यत्स्फुरन्तीं पन्नमध्यगाम् ॥	१२७
। चारूढो गृध्रनीडमवैक्षत । अन्तःस्थभास्वरानर्घरत्नाभरणसंचयम् ॥	१२८
। तात्सर्वं तत्तन्मध्ये प्राप कण्ठकम् । तं स यं प्राप्तवान्स्वर्णद्वीपे गृध्रोऽहरच्च यम् ॥	१२९
। मितधनो न्यग्रोधोऽवरोह सः । हृष्टो गच्छन्क्रमात्प्राप निजं हर्षपुरं पुरम् ॥	१३०
। वणिकसोऽथ वीतान्यद्रविणस्पृहः । समुद्रशूरः स्वजनैः सह नन्दन्यथेच्छया ॥	१३१
। ततं सोऽर्थनाशस्तत्तरणं ततः । सा कण्ठकस्य च प्राप्तिस्तस्यैवापगमः स च ॥	१३२

तदेवमीदृशं देव विचित्रं चेष्टितं विधेः । सुकृती चानुभूयैव दुःखमप्यश्रुते सुखम् ॥
इति गोमुखतः श्रुत्वा श्रद्धायोत्थाय च व्यधात् । नरवाहनदत्तोऽत्र स्नानादिवसक्रियाम् ॥
अन्येद्युरेत्य चास्थानगतं तं बालसेवकः । शूरः समरतुङ्गाख्यो राजपुत्रो व्यजिज्ञपत् ॥
देव सङ्ग्रामवर्षेण नाशितो गोत्रजेन मे । देशश्चतुर्भिर्युक्तेन पुत्रैर्वीरजितादिभिः ॥
तदेष गत्वा पश्चापि बद्ध्वा तानानयाम्यहम् । प्रभोर्विदितमस्त्वेतदित्युक्त्वा तत्र सोऽगमत् ॥
तमल्पसैन्यं तानन्यान्भूरिसैन्यानवेत्य सः । वत्सेश्वरसुतस्तस्य दिदेशानु बलं निजम् ॥
सोऽगृहीत्वैव तन्मानी गत्वा पश्चापि तान्निरपून् । स्वबाहुभ्यां रणे जित्वा संयम्यानीतवान्समः ॥
तथा जयिनमायान्तं वीरं संमान्य स प्रभुः । नरवाहनदत्तस्तं प्रशशंस स्वसेवकम् ।
चित्रमाक्रान्तविषयान्सबलानिन्द्रियोपमान् । जित्वानेन रिपून्पञ्च पुरुषार्थः प्रसाधितः ॥
तच्छ्रुत्वा गोमुखोऽवादीच्छ्रुता चेद्देव नेदृशी । राज्ञश्चमरवालस्य कथा तच्छ्रुणु वक्तिम ताम् ॥
हस्तिनापुरमित्यस्ति नगरं तत्र चाभवत् । राजा चमरवालाख्यः कोषदुर्गबलान्वितः ॥
बभूवुस्तस्य समरबलाद्या भूम्यनन्तराः । राजानो गोत्रजास्ते च संभूयैवमचिन्तयन् ॥
अयं चमरवालोऽस्मानेकैकं बाधते सदा । तदेते मिलिताः सर्वे विदध्मोऽस्य पराभवम् ॥
इति संमन्य पश्चैते तज्जयाय यियासवः । प्रस्थानलग्नं क्षितिपाः पप्रच्छुर्गणकं रहः ॥
अपश्यन्स शुभं लग्नं पश्यन्नशकुनानि च । जगाद् गणको नास्ति लग्नं संवत्सरेऽत्र वः ॥
यथा तथा च यातानां न युष्माकं भवेज्जयः । किं चात्र वोऽनुबन्धेन समृद्धिं तस्य पश्यताम् ॥
भोगो नाम फलं लक्ष्म्याः स तस्मादधिकोऽस्ति वः । न चेच्छ्रुता श्रूयतां तत्कथात्र वणिजोर्द्वे ॥
बभूव कौतुकपुरं नामेह नगरं पुरा । तस्मिन्नन्वर्थनामाभूद्राजा बहुसुवर्णकः ॥
यशोवर्मेति तस्यासीत्सेवकः क्षत्रियो युवा । तस्मै दातापि स नृपो नादार्तिकचित्कदाचन ॥
यदा यदा च नृपतिस्तेनार्त्या याच्यते स्म सः । आदित्यं दर्शयन्नेवं तमुवाच तदा तदा ॥
अहमिच्छामि ते दातुं किं पुनर्भगवानयम् । तुभ्यं नेच्छति मे दातुं किं करोम्युच्यतामिति ॥
ततः सोऽवसरं चिन्वन्यावत्तिष्ठति दुःखितः । सूर्योपरागसमयस्तावदत्रागतोऽभवत् ॥
तत्कालं स यशोवर्मा गत्वा सततसेवकः । नृपं भूरिमहादानप्रवृत्तं तं व्यजिज्ञपत् ॥
यो ददाति न ते तुभ्यं दातुं सैष रविः प्रभो । प्रस्तोऽद्य वैरिणा यावत्तावत्किंचित्प्रयच्छ मे ।
तच्छ्रुत्वा स हसित्वा च दत्तदानो महीपतिः । ददौ वस्त्रहिरण्यादि तस्मै बहुसुवर्णकः ॥
क्रमात्तस्मिन्धने भुक्ते खिन्नः सोऽददति प्रभौ । मृतजानिर्यंशोवर्मा प्रययौ विन्ध्यवासिनीम् ॥
किं निरर्थेन देहेन जीवतापि मृतेन मे । त्यक्ष्याम्येतं पुरो देव्या वरं प्राप्स्यामि वेप्सितम् ॥
इत्यग्रे विन्ध्यवासिन्याः संविष्टो दर्भसंस्तरे । तन्मनाः स निराहारस्तपो महदतप्यत ॥
आदिशत्तं च सा स्वप्ने देवी तुष्टास्मि पुत्र ते । ददाम्यर्थश्रियं किं ते किं वा भोगश्रियं वद ।
तच्छ्रुत्वा स यशोवर्मा देवीं तां प्रत्यभाषत । एतयोर्निपुणं वेद्मि नाहं भेदं श्रियोरिति ॥
ततस्तमवदद्देवी स्वदेशे तर्हि यौ तव । भोगवमर्थवर्मणौ विद्येते वणिजावुभौ ॥
तयोर्गत्वा श्रियं पश्य ततो यत्सदृशी च ते । रोचिष्यते तत्सदृशी त्वयागत्यार्ध्यतामिति ॥
एतच्छ्रुत्वा प्रबुध्यैव स प्रातः कृतपारणः । स्वदेशं कौतुकपुरं यशोवर्मा ततो ययौ ॥
तत्रागात्प्रथमं तावत्सगृहानर्थवर्मणः । असंख्यहेमरत्नादिव्यवहारार्जितश्रियः ॥
पश्यंस्तां संपदं तस्य यथावत्तमुपाययौ । कृतातिथ्यश्च तेनासौ भोजनाय न्यमन्यत ॥
ततोऽत्राभुङ्क्त सघृतं समांसव्यञ्जनं च सः । प्राघुणोचितमाहारं पार्श्वे तस्यार्थवर्मणः ॥

स यशोवर्मा विचिकित्सन्निन्द ताम् । हृदयेन श्रियं तस्य विफलमर्थवर्मणः ॥	१७
गागमे भक्तं क्षीरं चानाययत्पुनः । अर्थवर्मा वणिक्तस्य स यशोवर्मणः कृते ॥	१७
च भूयस्तद्यथाकाममभुङ्क्त सः । अर्थवर्मापि स तदा क्षीरस्येकं पलं पपौ ॥	१७
रुस्थाने तावास्तीर्णशयनावुभौ । यशोवर्माथर्ववर्माणौ शनैर्निद्रामुपेयतुः ॥	१७
च यशोवर्मा स्वप्नेऽपश्यदशङ्कितम् । प्रविष्टानत्र पुरुषान्दण्डहस्तान्भयंकरान् ॥	१७
भ्यधिकः कर्षो घृतस्य किमिति त्वया । मांसौदनश्च भुक्तोऽद्य पीतं च पयसः पलम् ॥	१८
गद्गुवाणैस्त्रैराकृष्यैवाथ पादतः । पुरुषैरर्थवर्मा स लगुडैः पर्यताड्यत ॥	१८
योमांसभक्तमभ्यधिकं च यत् । भुक्तं तत्सर्वमुदरादाचकर्षुश्च तस्य ते ॥	१८
। यशोवर्मा प्रबुद्धो यावदीक्षते । तावत्तस्याययौ शूलं विबुद्धस्यार्थवर्मणः ॥	१८
दन्परिजनैर्मर्षमानोदरंश्च सः । वमति स्मार्थवर्मा तदधिकं यत्स भुक्तवान् ॥	१८
। ततस्तस्मिन्यशोवर्मा व्यचिन्तयत् । धिग्धगर्थश्रियमिमां यस्या भोगोऽयमीदृशः ॥	१८
यमीदृश्या भूयादभवनिः श्रियः । इत्यन्तश्चिन्तयन्सोऽत्र रात्रिं तामत्यवाहयत् ॥	१८
र्थवर्माणमामन्त्र्य स ययौ ततः । यशोवर्मा गृहं तस्य वणिजो भोगवर्मणः ॥	१८
गाद्यथावत्तं तेनापि च कृतादरः । निमन्त्रितोऽभूद्द्विजा तदहर्भोजनाय सः ॥	१८
वणिजोऽपश्यत्स कांचिद्वनसंपदम् । अपश्यत्तु शुभं वेदम वासांस्याभरणानि च ॥	१८
ते यशोवर्मण्यस्मिन्प्रावर्ततात्र सः । भोगवर्मा वणिक्कर्तुं व्यवहारं निजोचितम् ॥	१९
द्वाण्डमादाय ददावन्यस्य तत्क्षणम् । विनैव स्वधनं मध्याद्दीनारानुदपादयत् ॥	१९
ान्स दीनारानभृत्यहस्ते विसृष्टवान् । स्वभार्यायै विचित्रान्नपानसंपादनाय च ॥	१९
ुहृदेकस्तमिच्छाभरणनामकः । उपागल्यैव रभसाद्भोगवर्मणमभ्यधात् ॥	१९
जनमस्माकमुत्तिष्ठागच्छ भुङ्महे । सुहृदो मिलिता ह्यन्ये त्वत्प्रतीक्षाः स्थिता इति ॥	१९
गागमिष्यामि प्राघुणोऽयं स्थितो हि मे । इति ब्रुवाणं पुनरप्येनं स सुहृदब्रवीत् ॥	१९
। ममायातु तर्हि प्राघुणकोऽप्ययम् । एषोऽपि न किमस्माकं मित्रमुत्तिष्ठ सत्वरम् ॥	१९
द्भोगवर्मा नीतो मित्रेण तेन सः । यशोवर्मयुतो गत्वा भुङ्क्ते स्माहारमुत्तमम् ॥	१९
पानमागत्य सायं स स्वगृहे पुनः । सयशोवर्मको भेजे विचित्रं पानभोजनम् ॥	१९
निशि पप्रच्छ निजं परिजनं च सः । किमद्य रात्रिपर्याप्तमस्ति नः सरकं न वा ॥	१९
स्तीति तेनोक्तः स भेजे शयनं वणिक् । पास्यामोऽपररात्रेऽद्य कथं जलमिति ब्रुवन् ॥	२०
थ तत्पार्श्वे सुप्तः स्वप्नेऽत्र दृष्टवान् । प्रविष्टान्पुरुषान्द्वित्रानन्यांस्तेषां च पृष्ठतः ॥	२०
ररात्रार्थं सरकं भोगवर्मणः । चिन्तितं नाद्य युष्माभिः क्व भवद्भिः स्थितं शठाः ॥	२०
। त्प्रविष्टास्ते पुरुषा दण्डपाणयः । पूर्वप्रविष्टान्क्रोधात्तान्दण्डाघातैरताडयन् ॥	२०
ऽयमेको नः क्षम्यतामिति वादिनः । दण्डाहतास्ते पुरुषास्ते चान्ये निरगुस्ततः ॥	२०
थ तद्दृष्ट्वा प्रबुद्धः समचिन्तयत् । अचिन्त्योपनतिः श्लाघ्या भोगश्रीर्भोगवर्मणः ॥	२०
। समृद्धापि नार्थश्रीरर्थवर्मणः । इति चिन्तयतस्तस्य सातिचक्राम यामिनी ॥	२०
। यशोवर्मा तमामन्त्र्य वणिग्वरम् । जगाम विन्ध्यवासिन्याः पादमूलं पुनस्ततः ॥	२०
स्वप्नेदृष्टायास्तस्याः पूर्वोक्तयोर्द्वयोः । श्रियोर्भोगश्रियं तत्र वव्रे सासौ ददौ च ताम् ॥	२०
। यशोवर्मा गृहं देवीप्रसादतः । अचिन्तितोपगामिन्या तस्यौ भोगश्रिया सुखम् ॥	२०
। गसंपन्ना श्रीरप्यल्पतरा वरम् । न पुनर्भोगहिता सुविस्तीर्णाप्यपार्थका ॥	२१

इत्युक्त्वा आप त तन पञ्च ज्यातावदा नृपाः । ययुश्चमरवाल त नृप मलयसाहज्यम् ॥
सीमाप्राप्तांश्च तान्बुद्ध्वा निर्यास्यन्समराय सः । राजा चमरवालः प्राक्स्नात्वा हरमपूजयत् ॥
अष्टषष्टयुत्तमस्थाननियतैर्नामभिः शुभैः । यथावत्तं च तुष्टाव पापत्रैः सर्वकामदैः ॥
राजन्युध्यस्व निःशङ्कः शत्रूञ्छेद्यसि संगरे । इत्युद्रतां च गगनात्सोऽथ शुश्राव भारतीम् ॥
ततः प्रहृष्टः संनह्य तेषां निजबलान्वितः । राजा चमरवालोऽप्रे युद्धाय निरगाह्विषाम् ॥
त्रिंशद्भजसहस्राणि त्रीणि लक्षाणि वाजिनाम् । कोटिः पादभटानां च तस्यासीद्वैरिणां बले ॥
स्वबले च पदातीनां तस्य लक्षाणि विंशतिः । दश दन्तिसहस्राणि ह्यानां लक्षमप्यभूत् ॥
प्रवृत्ते तु महायुद्धे तयोरुभयसेनयोः । यथार्थनाम्नि वीराख्ये प्रतीहारेऽप्रयायिनि ॥
स्वयं चमरवालोऽसौ राजा तत्समराङ्गणम् । महावराहो भगवान्महार्णवमिवाविशत् ॥
ममर्द चाल्पसैन्योऽपि परसैन्यं महत्तथा । यथाश्चगजपत्तीनां ह्यानां राशयोऽभवन् ॥
धावित्वा चात्र समरबलं तं संमुखागतम् । आहत्य शक्या राजानं पाशेनाकृष्य बद्धवान् ॥
ततः समरशूरं च हृदि बाणाहतं नृपम् । द्वितीयं तद्वदाकृष्य पाशेनैव बबन्ध सः ॥
तृतीयं चात्र समरजितं नाम महीपतिम् । वीराख्यस्तत्प्रतीहारो बद्ध्वा तत्पार्श्वमानयत् ॥
सेनापतिर्देवबलस्तस्यानीय समर्पयत् । नृपं प्रतापचन्द्राख्यं चतुर्थं सायकाहतम् ॥
ततः प्रतापसेनाख्यस्तदृष्ट्वा पञ्चमो नृपः । क्रोधाच्चमरवालं तं भूपमभ्यपत्द्रणे ॥
स तु निर्धूय तद्वाणान्खशरौघेण विद्धवान् । राजा चमरवालस्तं ललाटे त्रिभिराशुगैः ॥
कण्ठक्षिप्तेन पाशेन तं च काल इवाथ सः । आकृष्य स्ववशे चक्रे शराघातविघूर्णितम् ॥
एवं राजसु बद्धेषु तेषु पञ्चस्वपि क्रमात् । हतशेषाणि सैन्यानि दिशस्तेषां प्रदुद्भुवः ॥
अमितं हेमरत्नादि बहून्यन्तःपुराणि च । राज्ञा चमरवालेन प्राप्तान्येषां महीभुजाम् ॥
तन्मध्ये च महादेवी यशोलेखेति विश्रुता । राज्ञः प्रतापसेनस्य प्राप्ता तेनाङ्गनोत्तमा ॥
ततः प्रविश्य नगरं वीरदेवबलौ च सः । क्षत्तृसेनापती पट्टं बद्ध्वा रत्नैरपूरयत् ॥
प्रतापसेनमहिषीं क्षत्रधर्मजितेति ताम् । यशोलेखां स नृपतिः स्वावरोधवधूं व्यधात् ॥
भुजार्जिताहमस्येति सेहे सा चपलापि तम् । काममोहप्रवृत्तानां शबला धर्मवासना ॥
दिनैश्चाभ्यर्थितो राज्ञ्या स यशोलेखया तथा । राजा चमरवालस्तान्बद्धान्पञ्चापि भूपतीन् ॥
प्रतापसेनप्रभृतीन्गृहीतविनायान्नतान् । मुमोच निजराज्येषु सत्कृत्य विससर्ज च ॥

ततः स तदकण्ठकं विजितशत्रु राज्यं निजं

समृद्धमशिषच्चिरं चमरवालपृथ्वीपतिः ।

अरंस्त च वराप्सरोभ्यधिकरूपलावण्यया

द्विषज्जयपताकया सह तथा यशोलेखया ॥

एवं बहूनपि रिपून्रभसप्रवृत्तान्द्वेषाकुलानगणितस्वपरस्वरूपान् ।

एकोऽप्यनन्यसमपौरुषभग्नसारदर्पज्वराञ्जयति संयुगमूर्ध्नि धीरः ॥

इति गोमुखेन कथितामर्थ्यां श्रुत्वा कथां कृतश्लाघः ।

अकरोदथ नरवाहनदत्तः स्नानादि दिनकार्यम् ॥

निनाय संगीतरसाच्च तां तथा निशां स गायन्स्वयमङ्गनासखः ।

सरस्वती तस्य नभःस्थिता यथा ददौ प्रियाभिश्चिरसंस्तवं वरम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरेऽलंकारवतीलम्बके चतुर्थेस्तरङ्गः ।

तास्तु तत्पृष्ठे दीनाराः प्रातिवत्सरम् । पञ्चाशद्ये ममानेन तानेष न ददाति मे ॥
 ।न चैतेन चरणेनाहमाहतः । तेनोपविष्टः प्रायेऽहं सिंहद्वारेऽस्य तावके ॥
 ति चेन्नात्र देवो मे तत्करोम्यहम् । अग्निप्रवेशमधिकं किं वक्ष्येष हि मे प्रभुः ॥
 । विरते तस्मिन्मरुभूतिरभाषत । देया मयास्मै दीनाराः सांप्रतं तु न सन्ति मे ॥
 न्तं सर्वेषु प्रहसत्सु स्वमन्त्रिणम् । नरवाहनदत्तस्तं मरुभूतिमभाषत ॥
 रूर्खभावस्ते नाधिकेयं मतिस्तव । उत्तिष्ठ दीनारशतं देह्यस्मा अविलम्बितम् ॥
 र्वचः श्रुत्वा मरुभूतिर्विलज्जितः । तदैवानीय तत्तस्मै स दीनारशतं ददौ ॥
 गोमुखोऽवादीन्न वाच्यो मरुभूतिकः । विचित्रचित्रवृत्तिर्यत्सर्गो देव प्रजापतेः ॥
 रेषा किं चात्र चिरदातुर्भहीपतेः । तत्सेवकस्य च कथा प्रसङ्गाख्यस्य न श्रुता ॥
 यभूत्पूर्वं राजा चिरपुरेश्वरः । सुजनस्यापि तस्यासीत्परिवारोऽतिदुर्जनः ॥
 गतस्तस्य प्रसङ्गो नाम भूपतेः । मित्राभ्यां सहितो द्वाभ्यां बभूव किल सेवकः ॥
 कुर्वतस्तस्य व्यतीतं वर्षपञ्चकम् । न स राजा ददौ किञ्चिन्निमित्तेऽप्युत्सवादिके ॥
 स्य न संप्राप विद्मद्यवसरं प्रभोः । परिवारस्य दौरात्म्यात्सख्योः प्रेरयतोः सदा ॥
 स्य राज्ञश्च बालः पुत्रो व्यपद्यत । दुःखितं चैत्य सर्वेऽपि भृत्यास्तं पर्यवारयन् ॥
 च प्रसङ्गाख्यः शोकादेव स सेवकः । सखिभ्यां वार्यमाणोऽपि राजानं तं व्यजिज्ञपत् ॥
 वयं देव सेवका न च नस्त्वया । दत्तं किञ्चित्थापीह स्थिताः स्मस्त्वसुताशया ॥
 दि न दत्तं तत्त्वत्पुत्रोऽस्मासु दास्यति । सोऽपि दैवेन नीतश्चेत्तन्नः किमिह सांप्रतम् ॥
 इति जल्पित्वा पतित्वा सोऽस्य पादयोः । राज्ञः प्रसङ्गो निरगात्सखिद्वययुतस्ततः ॥
 ।ऽपि बद्धास्थाः सेवका मे दृढा इमे । तदेते मम न त्याज्या इति संचिन्त्य तत्क्षणम् ॥
 तान्प्रसङ्गादीनानाय्यैव तथा धनैः । अपूरयद्यथा भूयो नैतान्दारिद्र्यमस्पृशत् ॥
 यत्रा दृश्यन्ते स्वभावा देव देहिनाम् । यत्काले स नृपो नादादकाले तु ददौ तथा ॥
 य कथाख्यानपटुर्भूयः स गोमुखः । वत्सेश्वरसुतादेशादिमामकथयत्कथाम् ॥
 गतटे पूर्वं पूतपौरं तदम्बुभिः । सौराज्यरम्यं कनकपुराख्यं नगरोत्तमम् ॥
 । कविगिरां छेदः पत्रेष्वदृश्यत । भङ्गोऽलकेषु नारीणां सस्यसंग्रहणे खलः ॥
 किनागेन्द्रतनयात्प्रियदर्शनात् । जातो यशोधराख्यायां राजपुत्र्यां महायशाः ॥
 नकवर्षाख्यो नगरे नृपतिः पुरा । कृत्स्नभूभारवोढापि योऽशेषगुणभूषितः ॥
 शसि न त्वर्थे भीतः पाषाण शत्रुतः । मूर्खैः परापवादिषु न च शास्त्रेषु योऽभवत् ।
 यस्य क्रोपेऽभून्न प्रसादे महात्मनः । चापे च बद्धमुष्टित्वं न दाने धीरचेतसः ॥
 ।तरूपेण रक्षता चाखिलं जगत् । मारव्यथाकुलश्चक्रे दृष्टेनैवाबलाजनः ॥
 चेच्छरत्काले सोऽमप्युन्मदवारणे । राजहंसपरीवारे सोत्सवानन्दितप्रजे ॥
 यगुणे रन्तुं चित्रप्रासादमाविशत् । आकृष्टकमलामोदवहन्मारुतशीतलम् ॥
 र्णयन्यावत्तच्चित्रं स प्रशंसति । तावत्प्रविश्य भूपं तं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ॥
 विदर्भेभ्योऽपूर्वश्चित्रकरः प्रभो । अनन्यसममात्मानं चित्रकर्मण्युदाहरन् ॥
 भेधानेन सिंहद्वारेऽत्र तेन च । एतद्देवाभिलिख्याद्य चीरिकोलम्बिता किल ॥
 ।दराद्रूपेनादिष्टानयनं स तम् । आनिनाय प्रतीहारो गत्वा चित्रकरं क्षणात् ॥
 य ददर्शात्र चित्रालोकनलीलया । स्थितं कनकवर्षं तं नृपं चित्रकरो रहः ॥
 स्तोत्रमन्त्रमार्घनतनभगम् । मदेतोहचित्रकरोपान्तनाम्बलतीनिका ॥

दिश्यतां च चित्रे किमालिखामीह रूपकम् । भवत्वेतत्कलाशिक्षायत्नो मे सफलः प्रभो ॥
 ते चित्रकरेणोक्ते स राजा निजगाद् तम् । उपाध्याय यथाकामं किञ्चिदालिख्यतां त्वया ॥
 दयामो वयं चक्षुभ्रान्तिस्त्वत्कौशले तु क्वा । इत्युक्ते तेन राज्ञात्र तत्पार्श्वस्था बभाषिरे ॥
 जैवाल्लिख्यतामन्यैर्विरूपैः किं प्रयोजनम् । तच्छ्रुत्वा चित्रकृतुष्टः स तं राजानमालिखत् ॥
 ज्ञेन नासावंशेन दीर्घरक्तेन चक्षुषा । विपुलेन ललाटेन कुन्तलैः कुञ्चितासितैः ॥
 स्तीर्णेनोरसा रूढबाणादिब्रणशोभिना । भुजयुग्मेन दिग्दन्तिकराकारेण हारिणा ॥
 येन मुष्टिमेयेन केसरीन्द्रकिशोरकैः ॥ उपायनीकृतेनेव पराक्रमपराजितैः ॥
 वनद्विरदालाननिभेनोरुयुगेण च । अशोकपल्लवनिभेनाङ्घ्रियुग्मेण चारुणा ॥
 द्वैव स्वानुरूपेण रूपेणालिखितं नृपम् । साधुवादं ददुः सर्वे तस्य चित्रकृतस्तदा ॥
 गदुस्तं च नेच्छामो द्रष्टुमेकाकिनं प्रभुम् । चित्रभित्तौ तदेतस्यामेतास्वाल्लिखितास्विह ॥
 शीघ्र मध्यादेकां त्वं सुविचारानुरूपिकाम् । लिखोपाध्याय पार्श्वेऽस्य पूर्णे नेत्रोत्सवोऽस्तु नः ॥
 कृत्वा स विलोक्यात्र चित्रं चित्रकरोऽब्रवीत् । भूयसीष्वपि नैतासु तुल्या राज्ञोऽस्ति काचन ॥
 ने च पृथ्व्यामेवास्य तुल्यरूपास्ति नाङ्गना । अस्येका राजपुत्री तु शृणुताख्यामि तां च वः ॥
 दर्भेष्वस्ति नगरं श्रीमत्कुण्डिनसंज्ञकम् । देवशक्तिरिति ख्यातस्तत्रास्ति च महीपतिः ॥
 यानन्तवतीत्यस्ति राज्ञी प्राणाधिकप्रिया । तस्यां तस्य सुतोत्पन्ना नाम्ना मदनसुन्दरी ॥
 या वर्णयितुं रूपमेकया जिह्वयानया । मादृशः कः प्रगल्भेत किं त्वेतावद्ब्रदान्यहम् ॥
 निर्माय विधिर्मन्ये संजातेच्छोऽपि तद्रसात् । निर्मातुमन्यां तद्रूपां युगैरपि न वेत्स्यति ॥
 गस्य राज्ञः सदृशी पृथिव्यां राजकन्यका । रूपलावण्यविनयैर्वयसा च कुलेन च ॥
 तथा हि तत्रस्थः कदाचित्प्रेष्य चेष्टिकाम् । आहूतोऽन्तःपुरं तस्या राजपुत्र्या गतोऽभवम् ॥
 पश्यमहं तां च चन्दनार्द्रविलेपनाम् । मृणालहारां विसिनीपत्रशय्याविवर्तिनीम् ॥
 लीपत्रपवनैर्वीज्यमानां सखीजनैः । पाण्डुक्षामामभिव्यक्तस्मरसंज्वरलक्षणाम् ॥
 प्रख्यश्चन्दनालेपकदलीदलमारुतैः । कृतमेभिः किमेतेन विफलेन श्रमेण वः ॥
 हि मन्दपुण्यां मां दहन्ति शिशिरा अपि । एवं निवारयन्तीं च सखीराश्रासनाकुलाः ॥
 प्रेक्य तदवस्थां तां तद्वितर्कसमाकुलः । कृतप्रणामस्तस्याश्च पुरतोऽहसुपाविशम् ॥
 ध्यायेद्गालिख्य चित्रे मे देहि रूपकम् । इत्युक्त्वा वेपमानेन पाणिना धृतवर्तिना ॥
 रालिख्य सा भूमौ दर्शयन्ती नृपात्मजा । अलेखयन्मया कञ्चिद्युवानं रूपवत्तरम् ॥
 लेख्य सुन्दरं तं च देव चिन्तितवानहम् । काम एवानया साक्षादयमालेखितो मया ॥
 तु पुष्पमयश्चापो हस्ते यन्नास्य लेखितः । तेन जाने न कामोऽयं तद्रूपः कोऽप्यसौ युवा ॥
 च नूनमनया दृष्टः कापि श्रुतोऽपि वा । एतन्निबन्धनं चेदमस्याः स्मरविजृम्भितम् ॥
 तो मेऽपयातव्यमुग्रदण्डो ह्ययं नृपः । एतत्पिता देवशक्तिर्बुद्धेदं न क्षमेत मे ॥
 लोच्यैव नत्वा तामहं मदनसुन्दरीम् । राजकन्यां निरगमं तथा संमानितस्ततः ॥
 चात्र महाराज मया परिजनान्मिथः । स्वैरं कथयतो यत्सा सानुरागा श्रुते त्वयि ॥
 श्वत्रपटे गुप्तं लिङ्गितां तां नृपात्मजाम् । आदायाहं भवत्पादमूलं त्वरितमागतः ॥
 च देवस्याकारं निवृत्तः संशयो मम । देव एव तथा चित्रे मद्भस्तेनाभिलेखितः ॥
 चासकृन्न सदृशी शक्या लिखितुमित्यहम् । चित्रे देवस्य पार्श्वे तां न लिखामि समामपि ॥
 क्तवन्तं तं रोलदेवं राजा जगाद् सः । तर्हि त्वया सा तच्चित्रपटस्था दर्शयतामिति ॥

च मधुगा द्वापत्रकर स तम् । आत्ताप्रयाचत्रपटा । ववशाभ्यन्तर नृपः ॥
 लावण्यदर्शनात्तृप्तलोचनः । त्यक्तसर्वक्रियस्तस्थौ तदेकमयमानसः ॥
 र्यहारी तं निम्नैल्लब्धान्तरः शरैः । रूपस्पर्धासमुद्भूतमात्सर्य इव मन्मथः ॥
 रूपलुब्धानां स्मरार्तिस्तेन योषिताम् । फलितेव च सैवास्य शतशाखं महीक्षितः ॥
 अत्र विरहक्षामपाण्डुः शशंस सः । आप्तेभ्यः सचिवेभ्यस्तत्पृच्छद्भयः स्वं मनोगतम् ॥
 । च तैः साकं कन्यां मदनसुन्दरीम् । याचितुं प्राहिणोद्भूतं स राज्ञे देवशक्तये ॥
 मिनामानं कालज्ञं कार्यवेदिनम् । विप्रमाप्तं कुलीनं च मधुरोदात्तभाषिणम् ॥
 सुमहार्हेण विप्रः परिकरेण तान् । विदर्भान्संगमस्वामी प्राविशत्कुण्डिनं पुरम् ॥
 । राजानं देवशक्तिं ददर्श तम् । स स्वामिनोऽर्थे तस्माच्च प्रार्थयामास तत्सुताम् ॥
 न्मयान्यस्मै दुहितैषा स चोचितः । भूपः कनकवर्षोऽस्माद्दृशोऽप्येतां च याचते ॥
 इदाम्येनामिति संमन्त्रय सोऽपि च । श्रद्धे देवशक्तिस्तत्संगमस्वामिनो वचः ॥
 स तस्मै च तस्या रूपमिवाद्भुतम् । नृत्तं मदनसुन्दर्याः सुतायाः स महीपतिः ॥
 नप्रीतं संगमस्वामिनं स तम् । प्रतिपन्नसुतादानः संमान्य प्राहिणोन्नृपः ॥
 उन्नमुद्वाहहेतोरगम्यतामिह । संदिश्येति समं तेन प्रतिदूतं ससर्ज च ॥
 । संगमस्वामी प्रतिदूतयुतोऽथ सः । राज्ञे कनकवर्षाय सिद्धं कार्यं न्यवेदयत् ॥
 विनिश्चित्य प्रतिदूतं प्रपूज्य तम् । असकृत्तां च विज्ञाय रक्तां मदनसुन्दरीम् ॥
 य दुर्वारवीर्यो निःशङ्कमानसः । राजा कनकवर्षोऽसौ प्रायात्तत्कुण्डिनं पुरम् ॥
 । यारूढः प्रत्यन्तारण्यवासिनः । प्राणिप्राणहरान्निघ्नन्सिंहादीन्शवरानिव ॥
 । प्य नगरं कुण्डिनं तद्विवेश सः । निर्गतेनाग्रतो राज्ञा सहितो देवशक्तिना ॥
 । रंभ्रीणां विलब्धनयनोत्सवः । सज्जितोद्वाहसंभारं प्राविशद्राजमन्दिरम् ॥ १०
 । ते स्म तत्रैतत्स दिनं सपरिच्छदः । देवशक्तिनृपोदारकृताचारानुरञ्जितः ॥ १०
 । शक्तिस्तां तस्मै मदनसुन्दरीम् । सुतां राज्यैकशेषेण सर्वस्वेन समं ददौ ॥ १०
 । तत्र सप्ताहं स राजा नगरं निजम् । आगात्कनकवर्षोऽथ नववध्वा समं तथा ॥ १०
 । आयुते तस्मिञ्जगदानन्ददायिनि । सकौमुदीके शशिनीवासीत्तत्सोत्सवं पुरम् ॥ १०
 । अधिका तस्य राज्ञो मदनसुन्दरी । आसीद्ब्रह्मवरोधस्याप्यच्युतस्येव रुक्मिणी ॥ १०
 । दनासक्तलोचनैः स्मरसायकैः । कीलिताविव तौ चास्तां दंपती चारुपक्ष्मभिः ॥ १०
 । जगामात्र विकसत्केसरावलिः । दलयन्मानिनीमानमातङ्गं मधुकेसरी ॥ १०
 । लामौर्वीकाः पुष्पेषोः कुसुमाकरः । सज्जीचकार चोत्फुल्लचूतवल्लीधनुर्लताः ॥ १०
 । वनानीव चेतांस्यध्वगयोषिताम् । समुद्दीपितकामानि कम्पयन्मलयानिलः ॥ १०
 । तां पुष्पाणि तरूणां शशिनः कलाः । क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥ ११
 । नकलहा रमध्वं दयितान्विताः । इतीव मधुरालापाः कोकिला जगदुर्जनान् ॥ ११
 । मधूद्यानं विहर्तुं प्रविवेश सः । राजा कनकवर्षोऽत्र सर्वैरन्तःपुरैः सह ॥ ११
 । प्रमशोकानां रक्तैः परिजनाम्बरैः । गीतैर्वराङ्गनानां च कोकिलभ्रमरध्वनिम् ॥ ११
 । नसुन्दर्या समं तत्र स भूपतिः । चिक्रीड सावरोधोऽपि कुसुमावचयादिभिः ॥ ११
 । त्र सुचिरं स्नातुं गोदावरीं नृपः । अवतीर्य जलक्रीडां सान्तःपुरजनो व्यधात् ॥ ११
 । नि नयनैरुत्पलानि पयोधरैः । रथाङ्गनाम्नां युग्मानि नितम्बैः पुलिनस्थलीः ॥ ११

पृष्ठे च युवापास्य सध्या मदनसुन्दरा । किंयत्क्षोभ्या नदीत्येव सोद्वेगेव जगाद् च ॥
 उत्तीर्य चाम्भसः प्रायादात्तवस्त्रान्तरा रुषा । प्रियापराधं शंसन्ती तं सखीभ्यः स्वमन्दिरम्
 ततो ज्ञाताशयस्तस्या जलक्रीडां विमुच्य सः । राजा कनकवर्षोऽपि तद्वासगृहमाययौ ॥
 वार्यमाणो रुषा तत्र पञ्जरस्यैः शुक्रैरपि । प्रविश्य स ददर्शान्तर्देवीं तां मन्युपीडिताम् ॥
 वामहस्ततलन्यस्तविषण्णवदनाम्बुजाम् । स्वच्छमुक्ताफलनिभैः पतद्भिर्बाष्पविन्दुभिः ॥

‘जइ विरहो ण सहिज्जइ माणो [सुहा वि] परिवज्जणीओ ते ।

विरहो हिअअ सहिज्जइ माणो [एव्व] परिवट्ठणीओ ते ॥

इअ जाणिऊण णिउणं चिट्ठसु ओलम्बिऊण इक्कदरम् ।

उहअतडदिण्णपाओ मज्झणिवडिओ धुवं विणिस्सिहसि ॥’

इतीमं द्विपदीखण्डं पठन्ती साश्रुगद्गदम् । निर्यहन्तांशुहारिण्या गिरापभ्रंशमुग्धया ॥
 विलोक्य च तथाभूतां तां कोपेऽपि मनोरमाम् । उपाययौ सलज्जश्च सभयश्च स भूपतिः ॥
 पराङ्मुखीमथाश्लिष्य वचोभिः प्रीतिपेशलैः । प्रवृत्तोऽभूत्सविनयैस्तां प्रसादयितुं च सः ॥
 वक्रोक्तिसूचितावद्ये परिवारे पपात च । तस्याश्ररणयोनिन्दन्नात्मानमपराधिनम् ॥
 ततस्तन्मन्युनेवाश्रुवारिणा गलितेन सा । सिञ्चन्ती कण्ठलग्नास्य प्रससाद् महीपतेः ॥
 अथैष हृष्टो नीत्वा तद्दिनं कुपिततुष्टया । राजा तथा सहासेव्य रतं निद्रामगान्निशि ॥
 सुप्तो ददर्श चाकस्मात्स्वप्ने विकृतया स्त्रिया । हतामेकावलीं कण्ठाचूडारत्नं च मूर्धतः ॥
 ततोऽप्यपश्यद्वेतालं नानाप्राण्यङ्गविग्रहम् । बाहुयुद्धे प्रवृत्तं च तं स भूमावपातयत् ॥
 पृष्ठोपविष्टश्चोड्डीय पक्षिणेव विहायसा । नीत्वा तेन नृपोऽम्भोधौ वेतालेन स चिक्षिपे ॥
 ततः कथंचिदुत्तीर्णः परमेकावलीं गले । चूडामणिं च तं मूर्ध्नि पूर्ववत्स्थितमैक्षत ॥
 एतद्दृष्ट्वा प्रबुद्धः स प्रातः परिचयागतम् । अस्य क्षपणकं राजा फलं स्वप्नस्य पृष्टवान् ॥
 । न वाच्यमप्रियं किं तु कथं पृष्टो न वच्मि ये ॥
 या त्वयैकावली दृष्टा हता चूडामणिस्तथा । सैष देव्या वियोगस्ते पुत्रेण च भविष्यति ॥
 प्राप्ते चैकावलीरत्ने यदुत्तीर्णाब्धिना त्वया । दुःखान्ते सोऽपि भावी ते देवीपुत्रसमागमः ॥
 इति क्षपणकेनोक्ते विमृश्य स नृपोऽब्रवीत् । पुत्रो भेऽद्यापि नास्त्येव स तावज्जायतामिति ॥
 अथोपयातादश्रौषीत्स रामायणपाठकात् । पुत्रार्थं विहितक्लेशं राजा दशरथं नृपम् ॥
 तेनोद्भूतसुतप्राप्तिचिन्तः क्षपणके गते । राजा कनकवर्षस्तन्निनाय विमना दिनम् ॥
 रात्रावकस्माच्चैकाकी विनिद्रः शयनस्थितः । द्वारेऽनुद्वाटितेऽप्यन्तः प्रविष्टां स्त्रियमैक्षत ॥
 विनीता सौम्यरूपा च सा तं साश्चर्यमुत्थितम् । कृतप्रणामं दत्ताशीः क्षितीश्वरमभाषत ॥
 पुत्र मां विद्धि तनयां नागराजस्य वासुकेः । त्वत्पितुर्भगिनीं ज्येष्ठां नाम्ना रत्नप्रभामिमाम् ॥
 रक्षार्थं तेऽन्तिके शश्वददृष्टा च वसाम्यहम् । अद्य दृष्टा सचिन्तं त्वामात्मा ते दर्शितो मया ।
 न द्रष्टुमुत्सहे ग्लानिं तव तद्ब्रूहि कारणम् । इत्युक्तः स तथा राजा पितृष्वस्त्रा जगाद् ताम् ॥
 धन्योऽहमम्ब यस्यैवं त्वं प्रसादं करोषि मे । अनिर्वृत्तिं च मे विद्धि पुत्रासंभवहेतुकाम् ॥
 अपि राजर्षयो यत्र पुरा दशरथादयः । स्वर्गार्थमैच्छंस्तत्राम्ब कथं नेच्छन्तु मादृशाः ॥
 एतत्कनकवर्षस्य नृपतेस्तस्य सा वचः । श्रुत्वा रत्नप्रभा नागी भ्रातुःपुत्रमुवाच तम् ॥
 तर्हि पुत्र वदाम्येकं यमुपायं कुरुष्व तम् । गत्वा स्वामिकुमारं त्वमेतदर्थं प्रसादय ॥
 कुमारधारां विप्राय पतन्तीं मूर्ध्नि दुःसहाम् । शरीरान्तःप्रविष्टायाः प्रभावान्मे सहिष्यसे ॥

१ यदि विरहो न सहाते मानः [सुखादपि] परिवर्जनीयस्ते ।

..... राजा हृष्टाजयपत्न्याम् ॥	१५४
न्यस्य राज्यं पुत्राभिकाङ्क्षया । ययौ स्वामिकुमारस्य पादमूलं स भूपतिः ॥	१५५
चक्रे तमाराधयितुं प्रभुम् । तयार्पितबलो नाग्या शरीरान्तःप्रविष्टया ॥	१५६
। राज्ञः पतितुं तस्य मूर्धनि । कुमारवारिधारा सा प्रवृत्ताभूदनारत्नम् ॥	१५७
।रान्तर्गतनागीबलेन ताम् । ततस्तस्याधिविघ्नार्थं हेरम्बं प्रैरयद्गुहः ॥	१५८
।त्र धारामध्ये महाविषम् । तस्याजगरमत्युग्रं न स तेनाप्यकम्पत ॥	१५९
। साक्षादन्ताघातानुरःस्थले । एतय दातुं प्रववृते तस्याजय्यः सुरैरपि ॥	१६०
। देवं सोऽथ स्तुतिभिरर्चितुम् । राजा कनकवर्षस्तद्विषह्यैवोपचक्रमे ॥	१६१
। सेद्धिनिधिकुम्भोपमात्मने । लम्बोदराय विघ्नेश व्यालालंकरणाय ते ॥	१६२
। घातविधुतासनपङ्कजम् । ब्रह्माणमपि सोत्कम्पं कुर्वञ्जय गजानन ॥	१६३
। णामपि सन्ति न सिद्धयः । अतुष्टे त्वयि लोकैकशरण्ये शंकरप्रिय ॥	१६४
। णीं गणाध्यक्षो मदोत्कटः । पाशहस्तोऽम्बरीषश्च जम्बकस्त्रिशिखायुधः ॥	१६५
। नेत स्म पापघ्नैरष्टषष्टिभिः । तत्संख्यस्थाननियतैर्नामभिस्त्वां सुरोत्तमाः ॥	१६६
। व्र त्वां विनश्यति भयं प्रभो । रणराजकुलवृत्तचौराग्निश्चापदादिजम् ॥	१६७
। तैरन्यैर्बहुविधैश्च सः । नृपः कनकवर्षस्तं विघ्नेश्वरमपूजयत् ॥	१६८
। रिष्यामि विघ्नं ते पुत्रमाप्नुहि । इत्युक्त्वान्तर्दधे तत्र राज्ञस्तस्य स विघ्नजित् ॥	१६९
। रस्तं तद्द्वाराधारिणं नृपम् । उवाच धीर तुष्टोऽस्मि तव याचस्व तद्वरम् ॥	१७०
। ष्टस्तं देवं राजा व्यजिज्ञपत् । त्वत्प्रसादेन मे नाथ सूनुरुत्पद्यतामिति ॥	१७१
। भावी भवतो मद्रणांशजः । नाम्ना हिरण्यवर्षश्च भविष्यति स भूपते ॥	१७२
। हान्तःप्रवेशाय तमाह्वयत् । सविशेषप्रसादेऽसुर्नृपतिं बर्हिवाहनः ॥	१७३
। रगान्नागी देहान्नृपस्य सा । विशन्ति शापभीता हि न कुमारगृहं स्त्रियः ॥	१७४
। ऽसौ स्वेन मानुषतेजसा । विवेश गर्भभवनं तस्य देवस्य पावकेः ॥	१७५
। ष्टानात्पूर्वतेजोविनाकृतम् । दृष्ट्वा नृपं किमेतत्स्यादिति देवोऽप्यचिन्तयत् ॥	१७६
। ष्टयाजनिर्व्यूढविषमत्रतम् । प्रणिधानाच्च तं कुद्वः शशाप स नृपं गुहः ॥	१७७
। तो यस्मादतो जातेन सूनुना । महादेव्या च दुर्दान्त वियोगस्ते भविष्यति ॥	१७८
। त्वा शापमेतं स भूपतिः । सूक्तैस्तुष्टाव तं देवं मोहं मुक्त्वा महाकविः ॥	१७९
। ऽथ षण्मुखस्तमभाषत । राजंस्तुष्टोऽस्मि सूक्तैस्ते शापान्तं तव वच्मि तत् ॥	१८०
। ते पत्नीपुत्रवियुक्तता । मुक्तोऽपमृत्युत्रितयात्तौ च प्राप्स्यस्यतः परम् ॥	१८१
। लोपे षण्मुखे स प्रणम्य तम् । तत्प्रसादसुधातृप्तो राजा स्वपुरमाययौ ॥	१८२
। न्दो ज्योत्स्नायामिव शीतगोः । देव्यां मदनसुन्दर्यां क्रमात्सूनुरजायत ॥	१८३
। षोऽथ राजा राज्ञी च सा सुहुः । अत्यानन्दसमायुक्ते नावर्तेतां तदात्मनि ॥	१८४
। चक्रे वसु वर्षन्स भूपतिः । निजां कनकवर्षाख्यां नयन्भुवि यथार्थताम् ॥	१८५
। ष्ट्यां रजनौ जातवेश्मनि । कृते रक्षाविधौ तत्र मेघोऽशङ्कितमागतः ॥	१८६
। त तत्रावब्रे नभः क्रमात् । शत्रुणोपेक्षितेनेव राज्यं राज्ञः प्रमादिनः ॥	१८७
। षारा वर्षस्योन्मूलितद्रुमः । ततो धावितुमारैरे वातमत्तमतङ्गजः ॥	१८८
। पि द्वारमुद्गाद्य भीषणा । स्त्री कापि क्षुरिकाहस्ता जातवेश्म विवेश तत् ॥	१८९
। र्याः स्तनासक्तमुखं सुतम् । हत्वा देव्याः प्रदुद्राव संमोह्यैव परिच्छदम् ॥	१९०

राजा कनकवर्षोऽथ तच्छ्रुत्वा जातवासकम् । एतु पुत्रप्रियाशून्यं दृष्ट्वा मोहं जगाम सः ॥
 समाश्रयस्य च हा देवि हा पुत्रक शिशो इति । विलपन्नथ सस्मार शापं तं वत्सरावधिम् ॥
 भगवन्शापसंपृक्तो मन्दपुण्यस्य मे वरः । कथं स्कन्द त्वया दत्तः सविषामृतसंनिभः ॥
 हाहा युगसहस्राभं कथं नेष्यामि वत्सरम् । देव्या मदनसुन्दर्या जीविताधिकया विना ॥
 इत्याक्रन्दंश्च स ज्ञातवृत्तान्तैर्मन्त्रिभिर्नृपः । बोध्यमानोऽपि न प्राप देव्या सह गतां धृतिम् ॥
 क्रमाच्च मदनवेगविवशो निर्गतः पुरात् । विवेश विन्ध्यकान्तारमुन्मनीभूय स भ्रमन् ॥
 तत्र बालमृगीनेत्रैः प्रियाया लोचनश्रियम् । कबरीभारसौन्दर्यं चमरीवालसंचयैः ॥
 दृष्टैः करिकरेणूनां गतैर्मन्थरांत गतेः । स्मरतस्तस्य जज्वाल सुतरां मदनानलः ॥
 भ्राम्यंस्तृष्णातपह्वान्तो विन्ध्यपादमवाप्य सः । पीतनिर्झरपानीयस्तरुमूल उपाविशत् ॥
 तावद्गुह्यामुखाद्विन्ध्यस्यादृहास इवोन्नदन् । सिंहः सटालो निर्गत्य हन्तुमभ्युत्पपात तम् ॥
 तत्क्षणं गगनायातः कोऽपि विद्याधरो जवात् । निपत्यासिप्रहारेण सिंहं तमकरोद्विधा ॥
 समीपमेत्य चापृच्छद्राजानं तं स खेचरः । राजन्कनकवर्षैवं प्राप्नोऽस्येतां कथं भुवम् ॥
 तच्छ्रुत्वा संस्मृतिं लब्धा स राजा प्रत्युवाच तम् । विरहानलविक्षिप्तं कुतस्त्वं वेत्सि मामिति ।
 ततो विद्याधरोऽवादीदहं प्रत्राजको भवन् । मानुषो बन्धुमित्राख्यस्त्वत्पुरे न्यवसं पुरा ॥
 सेवया प्रार्थितेनात्र त्वया साहायके कृते । विद्याधरत्वं प्राप्नोऽस्मि वीर वेतालसाधनात् ॥
 तेन त्वां प्रत्यभिज्ञाय कर्तुं ते प्रत्युपक्रियाम् । त्वज्जिघांसुरयं दृष्ट्वा सिंहो व्यापादितो मया ॥
 नाज्ञा बन्धुप्रभश्चाद्य संवृत्तोऽस्मीति वादिनम् । राजा कनकवर्षस्तं जातप्रीतिरभाषत ॥
 हन्त स्मरामि सा चेह मैत्री निर्वाहिता त्वया । तद्गूहि मे कदा भावी भार्यापुत्रसमागमः ॥
 इति तस्य वचः श्रुत्वा बुद्ध्वा विद्याप्रभावतः । विद्याधरोऽब्रवीद्विन्ध्यप्रभस्तं स महीभृतम् ॥
 दृष्ट्या विन्ध्यवासिन्या पत्नीपुत्रौ त्वमाप्स्यसि । तत्तत्र गच्छ सिद्धयै त्वं स्वलोकं च ब्रजाम्यह
 इत्युक्त्वा खं गते तस्मिन् राजा लब्धधृतिः शनैः । प्रायात्कनकवर्षोऽसौ द्रष्टुं तां विन्ध्यवासिनी
 गच्छन्तमभ्यधावत्तं नृपं वन्यो महान्पथि । आधूतमस्तको मत्तः प्रसारितकरः करी ॥
 तं दृष्ट्वा श्वभ्रमार्गेण स राजापासरत्तथा । यथानुधावन्स गजो विपेदे श्वभ्रपाततः ॥
 ततः सोऽश्वभ्रमायासह्वान्तो राजा ब्रजन्क्रमात् । उदण्डपुण्डरीकाढ्यं प्रापदेकं महत्सरः ॥
 तत्र स्नात्वा च पीत्वा च जलं जग्धमृणालकः । विश्रान्तः पादपतले क्षणं जह्ने स निद्रया ॥
 तावच्च तेन मृगयानिवृत्ताः शबराः पथा । आगता ददृशुः सुप्तं तं राजानं सुलक्षणम् ॥
 ते च देव्युपहारार्थं बद्ध्वा निन्युस्तदैव तम् । स्वस्य मुक्ताफलाख्यस्य पार्श्वे शबरभूभृतः ॥
 सोऽप्येनं शबराधीशः प्रशस्तं वीक्ष्य नीतवान् । केतनं विन्ध्यवासिन्याः पशूकर्तुं नराधिपम् ॥
 दृष्ट्वैव च स देवीं तां प्रणमंस्तदनुग्रहात् । राजा स्कन्दप्रसादाच्च बभूव स्वस्तबन्धनः ॥
 तदालोक्याद्भुतं मत्वा तस्य तं देव्यनुग्रहम् । मुमोच तं स राजानं शबराधिपतिर्वधात् ॥
 एवं कनकवर्षस्य नृतीयादपमृत्युतः । अतिक्रान्तस्य तस्याभूत्पूर्णं तच्छापवत्सरम् ॥
 तावच्च तस्य सा नागी राज्ञो मदनसुन्दरीम् । देवीं सपुत्राभादाय तत्रैवागात्पितृष्वसा ॥
 जगाद तं च भो राजञ्ज्ञातकौमारशापया । एतौ ते रक्षितौ युक्त्या नीत्वा स्वभवनं मया ॥
 तस्मात्कनकवर्षे स्वौ गृहाणैतौ प्रियासुतौ । भुङ्क्ष्वेदं पृथिवीराज्यं क्षीणशापोऽधुना ह्यसि ॥
 इत्युक्त्वा प्रणतं सा तं नृपं नागी तिरोदधे । नृपोऽपि स्वप्रमिव तन्मेने भार्यासुतागमम् ॥
 ततोऽस्य राज्ञो राश्याश्च चिरादाश्लिष्टयोर्मिथः । अगलद्विरहकेशो हर्षवाष्पान्बभ्रिः ॥

न त्वता राजा दूतरानायनृपम् । श्वशुर दवशाक्त त स्वसन्य च निजात्पुरात् ॥	२३
स्थितकरेणुकां मदनसुन्दरीं तां प्रियां सुतं च शरजन्मनोदितहिरण्यवर्षाभिधम् ।	
य पुरतस्ततः श्वशुरवेश्मवासादितश्चाल स तदन्वितः कनकवर्षपृथ्वीपतिः ॥	२३
। च स वासरैः कतिपयैर्गृहं श्वशुरं विदर्भविषयाश्रितं तदथ कुण्डिनाख्यं पुरम् ।	
द्वेमति तत्र च श्वशुरसत्कृतः कानिचिद्दिनान्यभजत स्थितिं तनयदारसेनायुतः ॥	२३
प्रस्थाय ततश्च शनैः कनकपुरं प्राप्तवान्निजं नगरम् ।	
पौरवधूजननयनैश्चिरोत्सुकैः पीयमान इव ॥	२३
अविशच्च राजधानीं सुतसहितो मदनसुन्दरीयुक्तः ।	
उत्सव इव विग्रहवान्प्रमोदशोभोन्वितः स नृपः ॥	२३
अभिषिच्य बद्धपट्टां तत्र च तां मदनसुन्दरीमकरोत् ।	
सर्वान्तःपुरमुख्यामभ्युदये मानितप्रकृतिः ॥	२३
देव्या तथा सह सुतेन च तेन बद्धनित्योत्सवः पुनरदृष्टवियोगदुःखः ।	
निष्कण्टकं कनकवर्षनरेश्वरोऽथ भूमण्डलं सचतुरन्तमिदं शशास ॥	२३
इति गोमुखतः स्वमन्त्रिमुख्याद्गुचिरां तत्र कथाभिमां निशम्य ।	
नरवाहनदत्तराजपुत्रः सदलंकारवतीयुतस्ततोष ॥	२३
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरेऽलंकारवतीलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।	

षष्ठस्तरङ्गः ।

गोमुखाख्यातकथातुष्टः प्रियासखः । दृष्ट्वा सकोपविकृतिं मरुभूतिं तदीर्ष्यया ॥	१
इत्तस्तं निजगादानुरञ्जयन् । मरुभूते त्वमप्येकां किं नाख्यासि कथामिति ॥	२
।।ढमाख्यामीत्युक्त्वा तुष्टेन चेतसा । समाख्यातुं कथामेतां मरुभूतिः प्रचक्रमे ॥	३
।।त्यभूत्पूर्वं राज्ञः कमलवर्मणः । नगरे देव कमलपुराख्ये ब्राह्मणोत्तमः ॥	४
।।सीसरखल्योस्तृतीया विनयोऽब्जला । भार्या देवमतिर्नाम समाना सुमतेरभूत् ॥	५
।।च विप्रस्य पत्न्यां जज्ञे सुलक्षणः । पुत्रः स यस्य जातस्य वागेवमुदगादिवः ॥	६
।।न्महीपालो नाम्ना कार्यः सुतस्त्वया । राजा भूत्वा चिरं यस्मात्पालयिष्यत्ययं महीम् ॥	७
।।वचः श्रुत्वा स महीपालमेव तम् । चन्द्रस्वामी सुतं नाम्ना चकार रचितोत्सवः ॥	८
।।महीपालो विद्वद्धो ग्राहितोऽभवत् । शस्त्रास्त्रवेदं विद्यासु समं सर्वासु शिक्षितः ॥	९
।।पुत्रे तस्य सा चन्द्रस्वामिनः पुनः । भार्या देवमतिः कन्यां सर्वावयवसुन्दरीम् ॥	१०
।।द्रवती नाम महीपालः स च क्रमात् । भ्रातरौ बवृधाते तौ स्वपितुस्तस्य वेश्मनि ॥	११
।।कृतस्तत्र देशे दुर्भिक्षविप्लवः । उदपद्यत दग्धेषु सख्येषु रविरश्मिभिः ॥	१२
।।राजात्र प्रारभे तस्करायितुम् । अधर्मेण प्रजाभ्योऽर्थमाकर्षन्मुक्तस्तपथः ॥	१३
।।इत्यत्यर्थं देशे तस्मिन्नुवाच सा । भार्या देवमतिर्विप्रं चन्द्रस्वामिनमत्र तम् ॥	१४
।।त्पितृगृहं व्रजामो नगरादितः । एते ह्यपत्ये नश्येतामावयोरिह जातुचित् ॥	१५
।।स वक्ति स्म चन्द्रस्वामी स्वगेहिनीम् । मैवं पापं महद्ग्रेहादुर्भिक्षे हि पलायनम् ॥	१६
।।कावेतौ नीत्वा त्वत्पितृवेश्मनि । स्थापयामि त्वमास्त्रेह शीघ्रं चैष्याम्यहं पुनः ॥	१७
।।स्थापयित्वा तां तथेत्यक्तवती गृहे । भार्या स चन्द्रस्वामी तौ गृहीत्वा हागकौ निलौ ॥	१८

तस्यां तृषाभिभूतौ तौ स्थापयित्वा स दारकौ । चन्द्रस्वामी ययौ दूरमन्वेष्टुं वारि तत्कृते ॥
 तत्र तस्याययावप्रे सानुगः शबराधिपः । अकस्मात्सिंहदंष्ट्राख्यः कार्याय प्रस्थितः क्वचित् ॥
 स तं दृष्ट्वात्र पृष्ट्वा च बुद्ध्वा भिल्लो जलार्थिनम् । संज्ञां कृत्वात्रवीजृत्यात्रीत्वान्भः प्राप्यतामयम्
 तच्छ्रुत्वा तस्य भृत्यास्ते द्वित्रा लब्धाशया ऋजुम् । ते चन्द्रस्वामिनं पत्नीं नीत्वा बद्धमकुर्वत ॥
 नरोपहारायात्मानं तेभ्यो बुद्ध्वा स संयतम् । चन्द्रस्वामी शुशोच स्वौ दारकावटवीगतौ ॥
 हा महीपाल हा वत्से चन्द्रवत्यपदे कथम् । मयारण्ये युवां त्यक्त्वा सिंहव्याघ्राभिषीकृतौ ॥
 आत्मा च घातितश्चौरैर्न चास्ति शरणं मम । इत्याक्रन्दन्स विप्रोऽर्कं व्योम्यपश्यदसंमदात् ॥
 हन्त मोहं विहायैतं स्वं प्रभुं शरणं श्रये । इत्यालोच्य द्विजः सूर्यं स स्तोतुमुपचक्रमे ॥
 तुभ्यं परापराकाशशायिने ज्योतिषे विभो । आभ्यन्तरे च बाह्यं च तमः प्रणुदते नमः ॥
 त्वं विष्णुस्त्रिजगद्वापी त्वं शिवः श्रेयसां निधिः । सुप्तं विचेष्टयन्विश्वं परमस्त्वं प्रजापतिः ॥
 अप्रकाशौ प्रकाशेतामेतावित्यग्निचन्द्रयोः । न्यस्तात्मतेजा दययेवान्तर्धिं यासि यामिनीम् ॥
 विद्रवन्त्यपि रक्षांसि प्रभवन्ति न दस्यवः । प्रमोदन्ते च गुणिनो भास्वन्नभ्युदिते त्वयि ॥
 तद्रक्ष शरणापन्नं त्रैलोक्यैकप्रदीप माम् । इदं दुःखान्धकारं मे विदारय दयां कुरु ॥
 इत्यादिभिस्तदा वाक्यैर्भक्त्या स्तुतवतो रविम् । चन्द्रस्वामिद्विजस्यास्य गगनादुच्चचार वाक् ॥
 तुष्टोऽस्मि चन्द्रस्वामिस्ते न त्वं वधमवाप्स्यसि । मत्प्रसादाच्च पुत्रादिसंगमस्ते भविष्यति ॥
 इत्युक्तो दिव्यया वाचा जातास्थस्तत्र तस्थिवान् । चन्द्रस्वामी स शवरोपाहृतस्नानभोजनः ॥
 तावच्च तं महीपालं स्वस्त्रा युक्तमरण्यगम् । पितर्यनायत्याक्रन्दविधुरं शङ्किताशुभम् ॥
 ददर्श तेन मार्गेण सार्थवाहः समागतः । महान्सार्थधरो नाम वृत्तान्तं पृच्छति स्म च ॥
 स तमाश्रास्य कृपया शिशुं दृष्ट्वा सुलक्षणम् । सार्थवाहो निनाय स्वं देशं स्वसृसखं ततः ॥
 तत्रासीत्स महीपालो बाल्येऽप्यग्निक्रियारतः । सद्ने तस्य वणिजः पुत्रस्नेहेन पश्यतः ॥
 एकदा नृपतेर्मन्त्री तारापुरनिवासिनः । ताराधर्माभिधानस्य कार्यात्तेनागतः पथा ॥
 विवेश सार्थवाहस्य तस्य मित्रं द्विजोत्तमः । गृहाननन्तस्वामीति सहस्यश्वपदातिकः ॥
 स विश्रान्तोऽत्र तं दृष्ट्वा महीपालं शुभाकृतिम् । जपाम्निकार्यादिरतं वृत्तान्तं परिपृच्छय च ॥
 अनपत्यो विदित्वा च सवर्णं सार्थवाहतः । तस्माद्ययाचेऽपत्यार्थी मन्त्री तद्गणिनीं च ताम् ॥
 ततस्तौ तेन वैश्येन दत्तावादाय दारकौ । सार्थवाहेन सोऽनन्तस्वामी तारापुरं ययौ ॥
 तत्र पुत्रीकृतस्तेन महीपालः स मन्त्रिणा । तस्थौ तद्गवनेऽप्यस्य विद्याविपुलसंपदि ॥
 अत्रान्तरे च बद्धं तं चन्द्रस्वामिनमेत्य सः । भिल्लाधिपः सिंहदंष्ट्रः पल्लयां तस्यामभाषत ॥
 ब्रह्मन्स्वप्रेऽहमादिष्टस्तथा देवेन भानुना । यथा संपूज्य मोक्तव्यो न हन्तव्यो मया भवान् ॥
 तदुत्तिष्ठ ब्रज स्वेच्छमित्युक्त्वा स मुमोच तम् । प्रत्तमुक्तामृगमदं कृत्प्रारण्यानुयात्रिकम् ॥
 सोऽथ मुक्तस्ततश्चन्द्रस्वामी तमनुजायुतम् । अप्राप्यारण्यतः पुत्रं महीपालं गवेषयन् ॥
 भ्रमन्नग्नेस्तटे प्राप्य नाम्ना जलपुरं पुरम् । प्रविवेशातिधिर्भूत्वा गृहं विप्रस्य कस्यचित् ॥
 तत्र भुक्तोत्तराख्यातस्ववृत्तान्तं प्रसङ्गतः । तं स विप्रो गृहपतिश्चन्द्रस्वामिनमभ्यधात् ॥
 वणिक्कनकवर्माख्योऽतीतेष्वगागाहिनेष्विह । तेनाटव्यां स्वसृसखः प्राप्तो ब्राह्मणदारकः ॥
 तौ चादायातिभयौ द्वौ दारकौ स इतो गतः । नारिकेलमहाद्वीपे नोक्तं तन्नाम तेन तु ॥
 तच्छ्रुत्वा मामकावेव नूनं ताविति चिन्तयन् । चन्द्रस्वामी मार्तिं चक्रे गन्तुं द्वीपवरं स तम् ॥
 नीत्वा च रात्रिमन्विष्य वणिजा विष्णुवर्मणा । स व्यधात्संगतिं द्वीपं नारिकेलं प्रयास्यता ॥

स तदा त्रिधा वाणजा दानवमणा । पातन गच्छता साक कटाहद्वापमभ्यगात् ॥	६०
द्विजोऽश्रौषीद्वृतं तं वणिजं ततः । द्वीपात्कनकवर्मणं द्वीपं कर्पूरसंज्ञकम् ॥	६१
ग कर्पूरसुवर्णद्वीपसिंहलान् । वणिग्भिः सह गत्वापि तं प्राप वणिजं न सः ॥	६२
स्तु शुश्राव गतं तं वणिजं निजम् । देशं कनकवर्मणं चित्रकूटाभिधं पुरम् ॥	६३
शिश्वराख्येन वणिजा स समं ययौ । चन्द्रस्वामी चित्रकूटं तत्पोतोत्तीर्णवारिधिः ॥	६४
नकवर्मणं वणिजं तमवाप सः । आचख्यौ चाखिलं तस्मै स्वोदन्तं दारकोत्सुकः ॥	६५
कवर्मा तौ ज्ञातार्तिः सोऽस्य दारकौ । दर्शयामास यौ तेन लब्ध्वा नीतावरण्यतः ॥	६६
नी च तौ यावद्वीक्षते दारकावुभौ । तावन्नैव तदीयौ तौ तावन्यावेव कौचन ॥	६७
षपं शोकार्तो निराशो विललाप सः । इयञ्जान्त्वापि हा प्राप्तो न पुत्रो न सुता मया ॥	६८
भुणेवाशा दर्शिता मे न पूरिता । भ्रामितोऽस्मि च मिथ्यैव दूरादूरं दुरात्मना ॥	६९
शोचन्वणिजा क्रमात्कनकवर्मणा । आश्रासितः स तेनाथ चन्द्रस्वामी शुचाब्रवीत् ॥	७०
स्मजौ तौ चेन्न प्राप्स्यामि भुवं भ्रमन् । ततस्त्यक्ष्यामि तपसा गङ्गातीरे शरीरकम् ॥	७१
तं तत्रस्थो ज्ञानी कोऽपि तमभ्यधात् । नारायण्याः प्रसादात्तौ प्राप्स्यस्येवात्मजौ ब्रज ॥	७२
स प्रहृष्टात्मा भास्करानुग्रहं स्मरम् । वणिग्भिः पूजितः प्रायाच्चन्द्रस्वामी पुरात्ततः ॥	७३
रान्प्रामांश्च चिन्वन्स नगराणि च । भ्रमन्प्रापैकदा सायं वनं प्रांशुबहुद्रुमम् ॥	७४
येतुं रात्रिं कृत्वा वृत्तिं फलान्बुभिः । स तस्यौ तरुमारुह्य सिंहव्याघ्रादिशङ्कया ॥	७५
निशीथेऽत्र ददर्श स तरोरधः । महन्नारायणीमुख्यं मातृचक्रं समागतम् ॥	७६
समाहृत्य नानारूपान्निजोचितान् । प्रतीक्षमाणं देवस्य भैरवस्य किलागमम् ॥	७७
। किं देव इति तत्र च मातरः । नारायणीमथापृच्छन्सा जहास तु नाब्रवीत् ॥	७८
धपृष्टा च ताभिस्ताः प्रत्युवाच सा । लज्जावहं यदप्येतत्सख्यस्तदपि वचम्यहम् ॥	७९
रसेनाख्यो राजा सुरपुरे पुरे । तस्य विद्याधरी नाम ख्यातरूपास्ति चात्मजा ॥	८०
त्र तेनास्या राज्ञा रूपसमः श्रुतः । विमलाख्यस्य तनयो राज्ञो नाम्ना प्रभाकरः ॥	८१
ऋति तां तस्मिन्राज्ञि तेनापि सा श्रुता । विमलेन सुता तस्य निजपुत्रानुरूपिका ॥	८२
वेमलस्तस्मात्सुरसेनादयाचत । विद्याधरीं दूतमुखात्पुत्रार्थे तां तदात्मजाम् ॥	८३
क्षेतसंपत्त्या तत्सुताय सुतामदात् । प्रभाकराय तस्मै तां सुरसेनो यथाविधि ॥	८४
गाप्य विमलपुराख्यं श्राशुरं पुरम् । विद्याधरी समं भर्त्रा शयनीयमगान्निशि ॥	८५
गसुप्तं सा पतिं सोत्का प्रभाकरम् । यावन्निरिक्षते तावत्तमपश्यन्नपुंसकम् ॥	८६
न कथं षण्डः पतिः प्राप्तो मयेति सा । शोचन्ती चेतसा रात्रिं राजपुत्री निनाय ताम् ॥	८७
दत्ताहमनन्विष्य कथं त्वया । इति लेखं लिखित्वा च पित्रे सा प्राहिणोत्ततः ॥	८८
।चयित्वैव विमलेनास्मि वञ्चितः । छद्मनेत्यगमत्क्रोधं तत्पिता विमलं प्रति ॥	८९
नकायाहं यद्व्याजाहापितस्त्वया । पुत्राय तत्फलं भुङ्क्ष्व पश्य त्वामेत्य हन्म्यहम् ॥	९०
स लेखेन संदिदेश स भूपतिः । सुरसेनो बलोद्विक्तो विमलाय महीक्षिते ॥	९१
धेगत्यैतं तल्लेखार्थं समन्त्रिकः । विमृशन्दुर्जये तस्मिन्नोपायं कंचिदैक्षत ॥	९२
द्दत्ताख्यो मन्त्री विमलमभ्यधात् । एकः एवास्त्युपायोऽत्र तं देव श्रेयसे कुरु ॥	९३
शशिरा नाम यक्षस्तस्य च वेद्यहम् । मन्त्रमाराधनं येन वरमिष्टं ददाति सः ॥	९४
। मन्त्रेण यक्षमाराध्य संप्रति । लिङ्गं याचस्व पुत्रार्थं सद्यः शाम्यतु विग्रहः ॥	९५
न्त्रिणा तस्मान्मन्त्रमादाय तं नपः । मतार्थं यक्षमाराध्य स तं लिङ्गमयाचत ॥	९६

भ्रान्ताहं मददोषेण न मे भर्ता नपुंसकः । पुमानेवैष सुभगो नात्र कार्यान्यथा मतिः ॥
 इत्यालोच्यैनमेवार्थं लिखित्वा लज्जिता पुनः । पित्रे सा प्राहिणोल्लेखं शमं भेजे च तेन सः ॥
 एतं ज्ञात्वा च वृत्तान्तं भैरवेणाद्य कुप्यता । आनाय्य स स्थूलशिराः शप्तो देवेन गुह्यकः ॥
 लिङ्गत्यागेन षण्ढत्वमाश्रितं यन्वया ततः । षण्ढ एव भवाजीवं पुमान्सोऽस्तु प्रभाकरः ॥
 एवं नपुंसकीभूतो गुह्यकः सोऽद्य दुःखभाक् । प्रभाकरश्च पुरुषीभूतो भोगसुखाय सः ॥
 तदेतेनाद्य कार्येण देवस्यागमने मनाक् । जातो विलम्बः क्षिप्राच्च जानीतागतमेव तम् ॥
 इति नारायणी देवी मातृर्यावद्भवीति सा । देवश्चक्रेश्वरस्तावदाययौ सोऽत्र भैरवः ॥
 संपूजितश्च सर्वाभिरुपहारैः स मातृभिः । ताण्डवेन क्षणं नृत्यन्नक्रीडद्योगिनीसखः ॥
 तच्च सर्वं तरोः पृष्ठाच्चन्द्रस्वामी विलोकयन् । नारायण्या ददशैकां दासीं सापि तमैक्षत ॥
 अन्योन्यसाभिलाषौ च दैवाहौ तौ बभूवतुः । सा च नारायणी देवी तथाभूतौ विवेद तौ ॥
 गतेऽथ मातृसहिते भैरवे सा विलम्ब्य तम् । नारायणी पादपस्थं चन्द्रस्वामिनमाह्वयत् ॥
 अवरुह्यागतं तं च स्वदासीं तां च सा ततः । पप्रच्छ कच्चिदन्योन्यमभिलाषोऽस्ति वामिति ॥
 अस्ति देवीति विज्ञप्ता ताभ्यां तथ्यं ततश्च सा । देवी विमुक्तकोपा तं चन्द्रस्वामिनमभ्यधात् ॥
 सत्येनोक्तेन तुष्टाहं युवयोर्न शपामि वाम् । ददाम्येतां तु दासीं ते भवतं निर्वृतौ युवाम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्विप्रो देवि यद्यपि चञ्चलम् । मनो रुणद्धि तदपि स्पृशामि न परस्त्रियम् ॥
 मनसः प्रकृतिर्ह्येषा रक्ष्यं पापं तु कायिकम् । इत्युचिवांसं तं धीरं विप्रं देवी जगाद् सा ॥
 प्रीतास्मि ते वरश्चायं पुत्रादीन्शीघ्रमाप्स्यसि । इदं चोत्पलमम्लायि विषादिघ्नं गृहाण मे ॥
 इत्युक्त्वा नीरजं दत्त्वा चन्द्रस्वामिद्विजस्य सा । नारायणी सदासीका देवी तस्य तिरोदधे ॥
 स च प्राप्नोत्पलो रात्रौ क्षीणायां प्रस्थितस्ततः । तारापुरं तन्नगरं प्राप विप्रः परिभ्रमन् ॥
 यत्रास्य स स्थितः पुत्रो महीपालः सुता च सा । अनन्तस्वामिनस्तस्य गृहे विप्रस्य मन्त्रिणः ॥
 तत्र गत्वा स तस्यैव मन्त्रिणो भोजनेप्सया । द्वारे प्राध्ययनं चक्रे श्रुत्वा तमतिथिप्रियम् ॥
 स च मन्त्री प्रतीहारैरावेद्यान्तः प्रवेशितम् । न्यमन्नयत दृष्ट्वैव विद्वांसं भोजनाय तम् ॥
 निमन्त्रितोऽथ स श्रुत्वा तत्र पापहरं सरः । चन्द्रस्वामी ययौ स्नातुमनन्तहृदसंज्ञकम् ॥
 आगच्छति ततः स्नात्वा यावत्तावत्समन्ततः । हाकष्टशब्दं शुश्राव नगरे तत्र स द्विजः ॥
 तत्कारणं च पृच्छन्तं तमेवमवदजनः । इह स्थितो महीपालो नाम ब्राह्मणपुत्रकः ॥
 अटठ्याः सार्थवाहेन प्राप्तः सार्थधरेण सः । तस्मात्सुलक्षणो दृष्ट्वा याचित्वा भगिनीसखः ॥
 अनन्तस्वामिना यन्नादिहानीतः स मन्त्रिणा । पुत्रीकृतश्चापुत्रेण स तेन प्रियतां गतः ॥
 तारावर्मनृपस्येह राष्ट्रस्यास्य च सद्गुणः । सोऽद्य कृष्णाहिना दष्टस्तेन हाहारवः पुरे ॥
 एतच्छ्रुत्वा स एवैष मत्पुत्र इति चिन्तयन् । आययौ त्वरितश्चन्द्रस्वामी मन्त्रिगृहं स तत् ॥
 तत्र सर्वैर्वृतं दृष्ट्वा परिज्ञाय च तं सुतम् । नन्दति स्म स हस्तस्थदेवीदत्तागदोत्पलः ॥
 अढौकयच्च नासायां महीपालस्य तस्य तत् । नीलोत्पलं तदैवाभूत्तद्गन्धेन स निर्विषः ॥
 उत्तस्थौ च महीपालो निद्रायुक्त इवास्त सः । पुरे चात्रोत्सवं चक्रे जनः सर्वः सराजकः ॥
 चन्द्रस्वामी च स तदा देवांशः कोऽप्यसाविति । अनन्तस्वामिना पौरैः राज्ञा चार्थैरपूज्यत ॥
 तस्थौ च तत्रैव सुखं मन्त्रिवेश्मनि सोऽर्चितः । पश्यन्पुत्रं महीपालं सुतां चन्द्रवतीं च ताम् ॥
 परिज्ञायापि चान्योन्यं तूष्णीं तस्थुस्त्रयोऽपि ते । कुर्वन्त्यकालेऽभिव्यक्तिं न कार्यापेक्षिणो बुधा ॥
 अथ तस्मै महीपालायान्तः संतोषितो गुणैः । राजा बन्धुमतीं नाम तारावर्मा ददौ सुताम् ॥

ध्यां शप्तः सन्न जातु सुखमश्रुते । तथा चैतां पुरावृत्तां वणिकपुत्रकथां शृणु ॥	१३९
। वणिकपुत्रो धवलख्येऽभवत्पुरे । सोऽनिच्छतोरगात्पित्रोः स्वर्णद्वीपं वणिज्यया ॥	१४०
श्चभिर्वर्षैरुपाजितमहाधनः । आगच्छन्नारुरोहाब्धौ वह्नं रत्नपूरितम् ॥	१४१
वे गन्तव्ये वारिधौ तस्य चोन्नदन् । उदतिष्ठन्महावातवर्षवेगाकुलोऽम्बुदः ॥	१४२
मन्यैष किमायात इतीव तत् । क्रोधात्प्रवहणं तस्य निर्बभञ्जर्महोर्मयः ॥	१४३
ऽपि हृतास्तोयैर्मकरैः केऽपि भक्षिताः । चक्रस्त्वयुर्वलानीत्वा तीरे क्षिप्तश्च वीचिभिः ॥	१४४
। सः स्वप्न इव रौद्रासिताकृतिम् । पाशहस्तं ददर्शकं पुरुषं स वणिकसुतः ॥	१४५
। च नीतोऽभूत्स चक्रः पाशवेष्टितः । दूरं सिंहासनस्थेन पुरुषेणास्थितां सभाम् ॥	१४६
सनस्थस्य तेनैव स वणिग्युवा । नीत्वा पाशभृता लोहमये गेहे न्यवेशयत् ॥	१४७
रीड्यमानं स चक्रः पुरुषमैक्षत । मूर्ध्नि तप्तेन लौहेन चक्रेण भ्रमतानिशम् ॥	१४८
। शुभेनेदं तव जीवस्यहो कथम् । इत्यपृच्छत्स चक्रस्तं सोऽप्येवं प्रत्युवाच तम् ॥	१४९
ऽहं वणिकपुत्रः पित्रोर्यच्च वचो मया । न कृतं तेन संक्रुद्धौ तौ मामशपतां क्रुधा ॥	१५०
। असंतप्तचक्राभौ नौ दुनोषि यत् । तदीदृश्येव ते पीडा दुराचार भविष्यति ॥	१५१
तौ विरम्योभौ रुदन्तं मामबोचताम् । मा रोदीरेकमेवास्तु मासं पीडा तवेदृशी ॥	१५२
शुचा नीत्वा तद्दिनं शयनाश्रितः । निशि स्वप्न इवाद्राक्षं भीमं पुरुषमागतम् ॥	१५३
ब्रलेनाहमस्मिन्नोहमये गृहे । क्षिप्तो न्यस्तं च मे मूर्ध्नि ज्वलच्चक्रमिदं भ्रमत् ॥	१५४
तृशापोऽयं तेन प्राणा न यान्ति मे । स च मासोऽद्य संपूर्णो न च मुच्ये तथाप्यहम् ॥	१५५
। तं खड्गं स चक्रः सकृपोऽब्रवीत् । पित्रोः प्रवसतार्थार्थं मयापि न कृतं वचः ॥	१५६
। तिते वित्तमिति मां शपतः स्म तौ । तेनाब्धौ मे धनं नष्टं कृत्स्नं द्वीपान्तराजितम् ॥	१५७
। चान्यत्र तत्कोऽर्थो जीवितेन मे । देह्येतन्मूर्ध्नि मे चक्रं खड्गं शापोऽपयातु ते ॥	१५८
वदत्येव वाणी दिव्यात्र शुश्रुवे । खड्गं मुक्तोऽसि चक्रस्य मूर्ध्नेतच्चक्रमर्पय ॥	१५९
। चक्रशिरसि न्यस्तचक्रस्तदैव सः । खड्गः केनाप्यदृश्येन निन्ये पितृगृहं ततः ॥	१६०
पुनः पित्रोरनुहङ्गितशासनः । चक्रस्त्वादाय तन्मूर्ध्नि चक्रं तत्रैवमभ्यधात् ॥	१६१
। षेऽपि मुच्यन्तां पृथग्ध्यां तत्पातकैरपि । आ पापक्षयमेतन्मे चक्रं भ्रास्यतु मूर्धनि ॥	१६२
। तं चक्रं धीरसत्त्वं नभःस्थिताः । पुष्पवृष्टिमुचो देवाः परितुष्यैवमब्रुवन् ॥	१६३
। महासत्त्व शान्तं करुणयानया । पापं ते ब्रज वित्तं च तवाक्षयं भविष्यति ॥	१६४
। देवेषु चक्रस्य शिरसः क्षणात् । आयसं तस्य तच्चक्रं जगाम काप्यदर्शनम् ॥	१६५
। वरादेको विद्याधरकुमारकः । तुष्टेन्द्रप्रेषितं दत्त्वा महार्घं रत्नसंचयम् ॥	१६६
। तं चक्रं नगरं धवलाभिधम् । निजं तत्प्रापयामास जगाम च यथागतम् ॥	१६७
। गोऽन्तिकं पित्रोः प्राप्यानन्दितबान्धवः । तस्थावाख्यातवृत्तान्तस्तत्र धर्मापरिच्युतः ॥	१६८
। महीपालं चन्द्रस्वाम्यवदत्पुनः । ईदृक्पापफलं पुत्र मातापित्रोर्विरोधनम् ॥	१६९
। तद्भक्तिस्तत्राप्येतां कथां शृणु । आसीत्कोऽपि मुनिः पूर्वं वनचारी महातपाः ॥	१७०
। पविष्टस्य तस्योपरि बलाकया । विष्टा कदाचिन्मुक्ताभूत्सोऽथ क्रुद्धो ददर्श ताम् ॥	१७१
। सा तेन बलाका भस्मसाद्भूत् । तपःप्रभावाहंकारं स च भेजे ततो मुनिः ॥	१७२
। रिक्कापि स ब्राह्मणगृहं मुनिः । एकं प्रविश्य गृहिणीं तत्र भिक्षामयाचत ॥	१७३
। अनागभर्तुः परिचर्या समापये । इति तं सा च गृहिणी निजगाद पतिव्रता ॥	१७४

ततः कृत्वाभिकार्यादेः शुश्रूषां भर्तुरत्र सा । साध्वी भिक्षां समादाय तस्यागादान्तकं मुनः ॥
 सोऽथ बद्धाञ्जलिर्भूत्वा मुनिस्तामवदत्सतीम् । कथं बलाकावृत्तान्तः परोक्षोऽपि मम त्वया ॥
 ज्ञात इत्यादितो ब्रूहि भिक्षां गृह्णाम्यहं ततः । इत्युक्तवन्तं तमृषिं सावोचत्पतिदेवता ॥
 न भर्तृभक्तेरपरं धर्मं कंचन वेद्म्यहम् । तेन मे तत्प्रसादेन विज्ञानबलमीदृशम् ॥
 किं चेह धर्मव्याधाख्यं मांसविक्रयजीविनम् । गत्वा पश्य ततः श्रेयो निरहंकारमाप्स्यसि ॥
 एवं सर्वविदा प्रोक्तः स पतिव्रतया मुनिः । गृहीतातिथिभागस्तां प्रणम्य निरगात्ततः ॥
 अन्येद्युः स मुनिर्धर्मव्याधमन्विष्य तत्र तम् । विपणिस्थमुपागच्छत्कुर्वाणं मांसविक्रयम् ॥
 धर्मव्याधश्च दृष्ट्वैव स तं मुनिमभाषत । किं पतिव्रतया ब्रह्मन्निह त्वं प्रेषितस्तया ॥
 तच्छ्रुत्वा विस्मितोऽवादीद्धर्मव्याधमृषिः स तम् । ईदृशं ते कथं ज्ञानं मांसविक्रयिणः सतः ॥
 इत्युक्तवन्तं तमृषिं धर्मव्याधो जगाद सः । मातापित्रोरहं भक्तस्तौ ममैकं परायणम् ॥
 तयोः स्नपितयोः स्नामि भुञ्जे भोजितयोस्तयोः । शये शयितयोस्तेन ज्ञानमीदृग्विधं मम ॥
 मांसं चान्यहतस्याहं मृगादेर्वृत्तये परम् । स्वधर्मनिरतो भूत्वा विक्रीणे नार्थगर्धतः ॥
 ज्ञानविघ्नमहंकारमहं सा च पतिव्रता । नैव कुर्वो मुने तेन निर्बाधज्ञानमावयोः ॥
 तस्मात्त्वमप्यहंकारं मुक्त्वा शुद्ध्यै मुनिव्रतः । स्वधर्मं चर येनाशु परं ज्योतिरवाप्स्यसि ॥
 इति तेनानुशिष्टश्च धर्मव्याधेन तद्गृहान् । गत्वा दृष्ट्वा च तच्चर्यां मुनिस्तुष्टो वनं ययौ ॥
 सिद्धस्तदुपदेशाच्च सोऽभूत्तावपि जग्मतुः । सिद्धिं पतिव्रताधर्मव्याधौ तद्धर्मचर्यया ॥
 एष प्रभावो भक्तानां पत्यौ पितरि मातरि । तदेहि संभावय तां मातरं दर्शनोत्सुकाम् ॥
 एवं पित्रा महीपालः स चन्द्रस्वामिनोदितः । प्रतिपेदे स्वदेशाय गन्तुं मात्रनुरोधतः ॥
 अनन्तस्वामिने सर्वं धर्मपित्रे निवेद्य तत् । तेनात्तभारः स ततः प्रायात्पितृसखो निशि ॥
 क्रमात्प्राप्य स्वदेशं च जननीं दर्शनेन ताम् । अनन्दयद्देवमतिं मधुः पिकवधूमिव ॥
 कंचित्कालं महीपालस्तस्यौ बान्धवसत्कृतः । तत्र मातृयुतः पित्रा वृत्तान्ताख्यायिना सह ॥
 तावत्तारापुरे तत्र तद्भार्या तु नृपात्मजा । निशाक्षये बन्धुमती सान्तः सुप्ता व्यबुध्यत ॥
 बुद्ध्वा च तं पतिं कापि गतं विरहविह्वला । न लेभे सा रतिं कापि प्रासादोपवनादिषु ॥
 द्विगुणीकृतहारेण बाष्पेण रुदती परम् । आसीत्प्रलापैकमयी बाञ्छन्ती मृत्युना सुखम् ॥
 यामि कार्येण केनापि शीघ्रमेष्यामि चेति मे । स्वैरमुक्त्वैव स गतस्तन्मा पुत्रि शुचं कृथाः
 इत्याशादर्शिभिर्वाक्यैरनन्तस्वामिना ततः । मन्त्रिणाश्चासिताभ्येत्य कृच्छ्रात्सा धृतिमाददे ॥
 ततः प्रवृत्तिज्ञानार्थं भर्तुर्देशान्तरागतान् । पूजयन्ती सदैवासीदानैः सा द्विजपुंगवान् ॥
 तेन संगमदत्ताख्यं दीनं दानागतं द्विजम् । भर्तुः पप्रच्छ सा वार्तामुक्त्वाभिज्ञाननामनी ॥
 ततस्तां स द्विजोऽवादीदृष्ट्वा नैवविधो मया । कश्चित्थापि देव्यत्र कार्या नैवाधृतिस्त्वया ॥
 चिरादवाप्यतेऽभीष्टसंयोगः शुभकर्मभिः । तथा च यन्मया दृष्टमाश्चर्यं वच्मि तच्छृणु ॥
 तीर्थान्यटन्नहं प्राप्तं हिमाद्रौ मानसं सरः । तत्रादर्शमिवापश्यमन्तर्मणिमयं गृहम् ॥
 ततोऽकस्माच्च निर्गत्य खड्गपाणिः पुमान्गृहात् । अध्यारोहत्सरस्तीरं दिव्यनारीगणान्वितः ।
 तत्रोद्याने सह स्त्रीभिः सोऽक्रीडत्पानलीलया । दूरात्सकौतुकश्चाहं पश्यन्नासमलक्षितः ॥
 तावत्कुतोऽपि तत्रागात्सुभगः पुरुषोऽपरः । मिलिताय च तत्तस्मै यथादृष्टं मयोदितम् ॥
 दर्शितश्च स सखीकः पुमान्दूरात्कुतूहलात् । तद्दृष्ट्वैव स्ववृत्तान्तमेवमाख्यातवान्मम ॥
 पुरे त्रिभुवनाख्येऽहं राजा त्रिभुवनाभिधः । तत्र मे सुचिरं सेवामेकः पाशुपतो व्यधात् ॥

पूव त्व खङ्ग प्राप्य च मामाप । प्रवेशयस्त्वानगत्य समय चात्र मं कुरु ॥	२१६
तस्याहं कृत्वा समयमाशु तत् । प्रविश्य विवरं प्रापमेकं रत्नमयं गृहम् ॥	२१७
। मां चैका प्रधानासुरकन्यका । अन्तः प्रावेशयत्प्रेम्णा प्रादात्खङ्गं च सात्र मे ॥	२१८
दमिमं खङ्गं खगतिदायिनम् । रक्षेरित्युक्तवत्याहं तया तत्रावसं सह ॥	२१९
ङ्गहस्तोऽहं निर्गत्य विवरेण तम् । प्रावेशयं पाशुपतं तस्मिन्नसुरमन्दिरे ॥	२२०
या साकं तया सपरिवारया । सोऽपि द्वितीयया साकमासीदसुरकन्यया ॥	२२१
। मन्तस्य स मे पाशुपतश्छलात् । हत्वा पार्श्वस्थितं खङ्गमकरोन्नजहस्तगम् ॥	२२२
स्थिते लब्धमहासिद्धिः स पाणितः । मामादायैव निष्काल्य विवरात्प्राक्षिपद्वहिः ॥	२२३
। वर्षाणि मया बिलमुखेषु सः । गवेषितः कदाचित्तं निर्गतं प्राप्नुयामिति ॥	२२४
। मे दृष्टिपथे निपतितः शठः । मदीययैतया साकं क्रीडन्नसुरकन्यया ॥	२२५
। भुवनः स राजा देवि वक्ति माम् । तावत्पानमदान्निद्रामगात्पाशुपतोऽत्र सः ॥	२२६
। गत्वैव पार्श्वत्खङ्गं तमग्रहीत् । स राजा तेन भूयश्च प्रभावं दिव्यमाप्तवान् ॥	२२७
तं पादप्रहारेण प्रबोध्य तम् । निरभर्त्सेयदापन्नं स वीरो नावधीत्युनः ॥	२२८
। रपुरं सपरिच्छदया तया । प्राप्तया स स्वया साकं सिद्धेवासुरकन्यया ॥	२२९
। तः सिद्धिभ्रष्टः कष्टमगात्परम् । कृतघ्नश्चिरसिद्धार्था अपि भ्रश्यन्ति हि ध्रुवम् ॥	२३०
द्वेलोक्याहमिह प्राप्तः परिभ्रमन् । तद्देवि प्रियसंयोगस्तव भावी चिरादपि ॥	२३१
। नस्याभूच्छुभकृन्नहि सीदति । इति तस्माद्द्विजाच्छ्रुत्वा तोषं बन्धुमती ययौ ॥	२३२
कृतार्थं तं विप्रं दत्त्वा धनं बहु । अन्येद्युश्च द्विजोऽपूर्वस्तत्रागाद्दूरदेशजः ॥	२३३
। मती सोत्का प्रोक्ताभिज्ञाननामका । भर्तुर्वार्तामपृच्छत्सा सोऽथ तां ब्राह्मणोऽभ्यधात् ॥	२३४
। मया दृष्टस्त्वद्गतां कापि किं त्वहम् । अन्वर्थः सुमनोनामा तवाद्य गृहमागतः ॥	२३५
। नस्यं ते भावीत्याख्याति मे मनः । भवत्येव च संयोगश्चिरविश्लेषिणामपि ॥	२३६
। प्रयाम्येतामत्र देवि कथां शृणु । निषधाधिपती राजा नलो नामाभवत्पुरा ॥	२३७
। विजितः कामो मन्येऽवमानतः । कोपितत्रिपुरारातिनेत्राग्नावजुहोत्तनुम् ॥	२३८
। सदृशी भार्याश्रावि विचिन्वता । दमयन्तीति भीमस्य विदर्भाधिपतेः सुता ॥	२३९
। वेचित्य क्षमां ददृशे तेन राजसु । न नलादपरो राजा तुल्यः स्वदुहितुः पतिः ॥	२४०
। वनगरे दमयन्ती सरोवरम् । भीमात्मजा जलक्रीडाहेतोरवततार सा ॥	२४१
। ईसं सा दृष्ट्वा दष्टोत्पलाम्बुजम् । बबन्ध क्रीडया बाला युक्तिक्षिप्तोत्तरीयका ॥	२४२
। व्यहंसस्तामुवाच व्यक्तया गिरा । राजपुत्र्युपकारं ते करिष्यामि विमुञ्च माम् ॥	२४३
। नलो नाम राजा हृदि वहन्ति यम् । सद्गुणैर्गुम्फितं हारमिव दिव्याङ्गना अपि ॥	२४४
। दृशी भार्या भर्ता स सदृशस्तव । तदत्र तुल्यसंयोगे कामदूतो भवामि वाम् ॥	२४५
। व्यहंसं सा मत्वा सत्याभिभाषिणम् । मुमोच दमयन्ती तमेवमस्त्विति वादिनी ॥	२४६
। णीयोऽन्यो नलादिति जगाद् च । श्रुतिमार्गप्रविष्टेन तेनापहृतमानसा ॥	२४७
। ततो गत्वा निषधेष्वशु शिश्रिये । जलक्रीडाप्रवृत्तेन नलेनाध्यासितं सरः ॥	२४८
। जा दृष्ट्वा तं राजहंसं मनोरमम् । बबन्ध स्वोत्तरीयेण लीलाक्षिप्तेन कौतुकात् ॥	२४९
। ऽब्रवीन्मुञ्च नृपते मामहं यतः । इह त्वदुपकारार्थमागतः शृणु वक्ति ते ॥	२५०
। भीमस्य राज्ञः क्षितितिलोत्तमा । दमयन्तीति दुहिता स्पृहणीया सुरैरपि ॥	२५१
। दाख्यातगणो ब्रह्मनगराया । तथा भर्ता वनस्तत्र नलाहं वक्तव्यमागतः ॥	२५२

इत्युक्त्वा तेन मुक्तः स हंसो गत्वा शशंस तत् । दमयन्त्यै यथावस्तु यथाकाम जगाम च ।
 दमयन्ती च सोत्कण्ठा युक्त्या मातृमुखेन सा । पितुः स्वात्प्रार्थयामास नलप्राप्त्यै स्वयंवरम्
 अनुमन्य स तस्याश्च स्वयंवरकृते पिता । भीमः पृथिव्यां सर्वेषां राज्ञां दूतान्विसृष्टवान् ॥
 प्राप्तदूताश्च निखिला विदर्भान्प्रति भूमिषाः । व्रजन्ति स्म नलोऽप्युत्को रथारूढश्चाल सः
 ततश्च दमयन्त्यास्तौ नलप्रेमस्वयंवरौ । इन्द्रादयो लोकपालाः शुश्रुवुर्नारदान्मुनेः ॥
 तेषां च बलभिद्वायुयमामिवरुणास्ततः । संमन्वय दमयन्त्युक्त्वा नलस्यैवान्तिकं ययुः ॥
 ऊचुश्च प्राप्य तं प्रह्वं विदर्भान्प्रस्थितं पथि । गत्वास्मद्वचनाद्ब्रूहि दमयन्तीमिदं नृप ॥
 पञ्चानां वरयैकं नः किं मर्त्येन नलेन ते । मर्त्या मरणधर्माणस्त्रिदशास्त्वमरा इति ॥
 अस्मद्वराश्च तत्पार्श्वमदृष्टोऽन्यैः प्रवेक्ष्यसि । तथेत्येतां च देवाज्ञां प्रतिपेदे नलोऽथ सः ॥
 गत्वा चान्तःपुरं तस्याः प्रविश्यादृष्ट एव च । दमयन्त्याः शशंसैव देवादेशं तथैव तम् ॥
 सा तं श्रुत्वाब्रवीत्साध्वी देवास्ते सन्तु तादृशाः । तथापि मे नलो भर्ता न कार्यं त्रिदशैर्मम
 इति सम्यग्वचस्तस्याः श्रुत्वात्मानं प्रकाश्य च । नलो गत्वा तथैवैतदिन्द्रादिभ्यः शशंस सः
 वश्या वयमिदानीं ते स्मृतमात्रोपगामिनः । तध्यवादिन्निति च ते तुष्टास्तस्मै ददुर्वरान् ॥
 ततो हृष्टे नले याते विदर्भान्श्चनेप्सुभिः । दमयन्त्याः सुरेशाद्यैर्नलरूपमकारि तैः ॥
 गत्वा च भीमस्य सभां मर्त्यधर्मानुपाश्रिताः । स्वयंवरे प्रस्तुते ते नलान्तिक उपाविशान् ॥
 अथैत्य दमयन्ती सा भ्रात्रा स्वेनैकशो नृपान् । आवेद्यमानानुज्झन्ती क्रमात्प्राप नलान्तिक
 दृष्ट्वा छायानिमेषादिगुणांस्तत्र च षण्णलान् । सा भ्रातरि समुद्भ्रान्ते व्याकुला समचिन्तय
 नूनं मे लोकपालैस्तैर्मायेयं पञ्चभिः कृता । षष्ठं मन्ये नलं त्वत्र न चान्यत्रास्ति मे गतिः
 इत्यालोच्यैव साध्वी सा नलैकासक्तमानसा । आदित्याभिमुखी भूत्वा दमयन्त्येवंमब्रवीत् ॥
 भो लोकपालाः स्वप्नेऽपि नलादन्यत्र चेन्न मे । मनस्तत्तेन सत्येन स्वं दर्शयत मे वपुः ॥
 वरात्पूर्ववृताञ्चान्ये कन्यायाः परपुरुषाः । परदाराश्च सा तेषां तत्कथं मोह एष वः ॥
 श्रुत्वैतत्पञ्च शक्राद्याः स्वेन रूपेण तेऽभवन् । षष्ठः सत्यनलश्चाभूत्स्वरूपस्थः स भूपतिः
 तस्मिन्सा दमयन्ती तां फुल्लेन्दीवरसुन्दरीम् । दृशं वरणमालां च हृष्टा राज्ञि नले न्यधात्
 पपात पुष्पवृष्टिश्च नभोमध्यात्ततो नृपः । विवाहमङ्गलं भीमश्चक्रे तस्या नलस्य च ॥
 विहितोचितपूजाश्च तेन वैदर्भभूयता । नृपा यथागतं जग्मुर्देवाः शक्रादयश्च ते ॥
 शक्रादयस्तु ददृशुर्द्वौ कलिद्वापरौ पथि । बुद्ध्वा च दमयन्त्यर्थमागतौ तौ च तेऽब्रुवन् ॥
 न गन्तव्यं विदर्भेषु तत एवागता वयम् । वृत्तः स्वयंवरो राजा दमयन्त्या नलो वृतः ॥
 तच्छ्रुत्वैवोचतुः पापौ तौ कलिद्वापरौ रुषा । देवान्भवाद्दृशांस्यक्त्वा यत्स मर्त्यो वृतस्तय
 तदवश्यं करिष्यामो वियोगमुभयोस्तयोः । एवं कृतप्रतिज्ञौ तौ निवर्त्य ययतुस्ततः ॥
 नलश्च सप्त दिवसान्स्थित्वा श्वशुरवेश्मनि । दमयन्त्या समं वध्वा कृतार्थो निषधानगात्
 तत्रासीत्येम दंपत्योर्गौरीशर्वाधिकं तयोः । शर्वस्य गौरी देहार्थं तस्य त्वात्मैव साभवत् ॥
 कालेन चेन्द्रसेनाख्यं दमयन्ती नलात्सुतम् । प्रसूते स्म तदन्वेकामिन्द्रसेनां च कन्यका
 तावच्च स कलिश्छिद्रं तस्यानुच्छास्त्रवर्तिनः । नलस्यासीच्चिरं चिन्वन्प्रतिज्ञातार्थनिश्चितः
 अथैकदानुपास्यैव संध्यामक्षालिताङ्गिकः । स सुष्वाप नलः पानमदेन मुषितस्मृतिः ॥
 छिद्रमेतदवाप्यैव दत्तदृष्टिर्दिवानिशम् । कलिस्तस्य शरीरान्तर्नलस्य प्रविवेश सः ॥
 तेन देहप्रविष्टेन कलिना स नलो नृपः । विहाय धर्म्यमाचारमाचचार यथारुचि ॥

पुष्कराख्यो वृषं ददौ ॥	२१४
ानाय तं तस्मै ज्यायसे न सः । द्वापरप्रस्ततद्भक्तिः पुष्कराख्यो वृषं ददौ ॥	२१५
यद्यस्ति वाञ्छास्मिन्वृषभे तव । तद्द्यूतेन विजित्येनं मत्तः स्त्रीकुरु मा चिरम् ॥	२१६
लो मोहात्प्रतिपेदे तथेति तत् । ततः प्रवृत्ते द्यूतं तसोर्भ्रात्रोः परस्परम् ॥	२१७
स वृषो नलस्येभादयः पणः । जिगाय पुष्कराख्यश्च नलो मुहुरजीयत ॥	२१८
कोषे हारितेऽपि दुरोदरात् । न नलो वार्यमाणोऽपि चचाल कलिविप्लुतः ॥	२१९
ं राज्यं दमयन्ती निजौ शिशू । रथोत्तमं समारोप्य प्राहिणोत्स्वपितुर्गृहम् ॥	३००
ज्यं स्वं समग्रमपि हारितम् । ततः स पुष्कराख्येन जगदे जितकाशिना ॥	३०१
तं सर्वं तत्तस्योक्षणः पणस्य मे । दमयन्तीमिदानीं त्वं द्यूते प्रतिपणं कुरु ॥	३०२
ा तस्य नलोऽनल इव ज्वलन् । न चाकालेऽब्रवीत्किञ्चिन्न च चक्रे पणक्रियाम् ॥	३०३
राख्यस्तमवादीन्न करोषि चेत् । भार्या पणं तदस्मान्मे देशान्निर्याहि तत्सखः ॥	३०४
ो देशाहमयन्त्या समं ततः । निरगाद्राजपुरुषैरा सीमान्तं प्रवासितः ॥	३०५
यत्रेदृगवस्था कलिना कृता । तत्रोच्यतां किमन्येषां किमीणामिव देहिनाम् ॥	३०६
निःस्नेहं राजर्षीणामपीदृशाम् । विपदामास्पदं द्यूतं कलिद्वापरजीवितम् ॥	३०७
ैश्वर्यो विदेशं स नलो ब्रजन् । दमयन्त्या सह प्राप क्षुधाह्वान्तो वनान्तरम् ॥	३०८
या दर्भभिन्नेपशलपादया । स विश्रान्तः सरस्तीरे हंसौ द्वावैक्षतागतौ ॥	३०९
स तयोर्ग्रहणायोत्तरीयकम् । चिक्षेप तच्च हृत्सैव हंसौ तौ तस्य जग्मतुः ॥	३१०
वेतावक्षौ वासोऽप्युपेत्य ते । हृत्वा गताविति नलः स वाचं चाशृणोद्विवः ॥	३११
खोऽथ स युत्तया विमना नृपः । पन्थानं दर्शयामास दमयन्त्याः पितुर्गृहे ॥	३१२
वेदर्भेषु प्रिये पितुर्गृहे तव । अयमङ्गेषु मार्गोऽयमपरः कोशलेषु च ॥	३१३
मन्ती सा शङ्कितेवाभवत्तदा । त्यक्ष्यन्निवार्यपुत्रो मे मार्गं किं वक्तव्यसाविति ॥	३१४
मूलात्रौ वने तत्र निशागमे । श्रान्तौ संविशतः स्मोभौ दंपती कुशसंस्तरे ॥	३१५
नैर्निद्रामध्वखिन्ना जगाम सा । नलो गन्तुमनास्त्वासीदनिद्रः कलिमोहितः ॥	३१६
वस्त्रां तां दमयन्तीं विमुच्य सः । छिन्नं तदुत्तरीयार्थं प्रावृत्त्य च ततो ययौ ॥	३१७
राज्यन्ते प्रबुद्धा तं पतिं वने । अपश्यन्ती गतं त्यक्त्वा विललाप विचिन्त्य सा ॥	३१८
ासत्त्व रिपावपि कृपापर । हा मद्दत्सल केनासि मयि निष्करुणीकृतः ॥	३१९
कथं पद्भ्यामटवीषु प्रयास्यसि । कस्ते श्रमापनोदाय परिचर्यां करिष्यति ॥	३२०
रागेण रञ्जितौ यौ महीभुजाम् । तौ ते पथि कथं पादौ धूलिः कलुषयिष्यति ॥	३२१
ूर्णेनाप्यालिप्तं सहते न यत् । अङ्गं सहिष्यते तत्ते मध्याह्नार्कातपं कथम् ॥	३२२
न पुत्रेण किं दुहित्रा किमात्मना । तवैकस्य शिवं देवाः कुर्वतां यद्यहं सती ॥	३२३
ोचन्ती दमयन्ती नलं तदा । तत्पूर्वदर्शितेनैव प्रतस्थे सा ततः पथा ॥	३२४
चक्राम नदीशैलवनाटवीः । नातिचक्राम भक्तिं तु सा भर्तारि कथंचन ॥	३२५
मार्गे तामरक्ष्येन लुब्धकः । भस्मीकृतोऽहेखातायां तस्यां गतमनाः क्षणात् ॥	३२६
णिकसार्थेनान्तरामिलितेन सा । सह गत्वा पुरं प्राप सुबाह्वाख्यस्य भूपतेः ॥	३२७
जसुतया दूराद्दृष्ट्वैव हर्षयतः । सौन्दर्यप्रीतयानाग्य स्वमात्रे प्राभृतीकृता ॥	३२८
महादेव्या सा तस्यौ च तदादृता । त्यक्त्वा गतो मां भर्तेति पृष्ट्वा चैतावद्ब्रवीत् ॥	३२९
पता भीमो नलोदन्तमवेत्य तम् । तयोरन्वेषणायान्नात्रान्दिक्षु विसृष्टवान् ॥	३३०
मन्त्रो राजधानीं तां प्राप ब्राह्मणरूपभृत् ॥	३३१

अन्योन्यं प्रत्यभिज्ञाय समेत्य रुदतः स्म ता । तथा यथात्र राज्ञा सा सुबाहास्तदबुध्यत ॥
यावच्चानाप्य सा देवी तौ यथावस्तु पृच्छति । बुबुधे दमयन्तीं तां तावत्स्वभगिनीसुताम् ॥
ततः सा भर्तुरावेद्य तां संमान्य पितुर्गृहम् । रथेऽधिरोप्य व्यसृजत्ससुषेणां ससैनिकाम् ॥
तत्र सा दमयन्त्यासीत्प्रातापत्यद्वया ततः । पित्रापि दृश्यमाना सा भर्तुर्वार्ता विचिन्वती ॥
तत्पिता व्यसृजच्चारानन्वेष्टुं तं च तत्पतिम् । सूदस्वन्दनविद्याभ्यां दिव्याभ्यामुपलक्षितम् ॥

बालां वने प्रसुप्तां नृशंस संत्यज्य कुमुदिनीकान्ताम् ।

प्राप्यैवाम्बरखण्डं चन्द्रादृश्यः क यातोऽसि ॥

एवं भवद्विर्वक्तव्यं स्थितः शङ्कयेत यत्र सः । इत्यादिदेश चारांस्तान्स च भीमो महीपतिः ॥
अत्रान्तरे स राजा च नलस्तस्मिन्वने निशि । प्रावृताधर्षणो दूरं गत्वा दावाभिमैक्षत ॥
भो महासत्त्व यावन्न दृष्टेऽहमबलोऽमुना । अपसारय मां तावद्दावाग्नेनिकटादितः ॥
इत्यत्र तद्वचः श्रुत्वा दत्तदृष्टिर्ददर्श सः । आबद्धमण्डलं नागं नलो दावानलान्तिके ॥
फणारत्नप्रभाजालजटिलं वनवह्निना । गृहीतमिव तेनोग्रहेतिहस्तेन मूर्धनि ॥
उपेत्य कृपयांसे तं कृत्वा नीत्वा च दूरतः । लक्ष्मिच्छति यावत्स तावन्नागोऽब्रवीत्स तम् ॥
गणयित्वा दशान्यानि पदानि नय मामितः । ततः स प्रययावेवं पदानि गणयन्नलः ॥
एकं द्वे त्रीणि चत्वारि पञ्च षट् सप्त शृण्वहे । अष्टौ नव दशेत्युक्तवन्तमुक्तिच्छलेन तम् ॥
नलं स्कन्धस्थितो नागो ललाटान्ते ददंश सः । तेन ह्रस्वभुजः कृष्णो विरूपः सोऽभवन्नृपः ॥
ततोऽवतार्य स्कन्धात्तं स राजा पृष्टवानहिम् । को भवान्का कृता चेयं त्वया मे प्रत्युपक्रिया ॥
एतन्नलवचः श्रुत्वा स नागः प्रत्युवाच तम् । राजन्कार्कोटनामानं नागराजमवेहि माम् ॥
दंशो गुणाय च मया दत्तस्ते तच्च वेत्स्यसि । गूढवासे च वैरूप्यं महतां कार्यसिद्धये ॥
गृहाण चाग्निशौचाख्यमिदं वस्त्रयुगं मम । अनेन प्रावृतेनैव स्वं रूपं प्रतिपत्स्यसे ॥
इत्युक्त्वा दत्ततद्वस्त्रयुगे कार्कोटके गते । नलस्तस्माद्गनाद्गत्वा क्रमेण प्राप कोशलान् ॥
कोशलाधिपतेस्तत्र ऋतुपर्णस्य भूपतेः । स ह्रस्वबाहुनामा सन्सूदत्वं शिश्रिये गृहे ॥
भोजनानि च यत्तस्य चक्रे दिव्यरसानि सः । तेन प्रसिद्धिं प्रापात्र रथविज्ञानतस्तथा ॥
तत्रस्थे ह्रस्वबाह्वाख्ये नले तस्मिन्कदाचन । विदर्भराजचारेषु तेष्वेकोऽत्र किलाययौ ॥
ह्रस्वबाहुरितीहास्ति स्वविद्यारथविद्ययोः । नलतुल्यो नवः सूद इति चारोऽत्र सोऽशृणोत् ॥
नलं संभाव्य तं बुद्ध्या चास्थाने नृपतेः स्थितम् । युक्त्या स तत्र गत्वा तां पपाठार्या प्रभूदिता

बालां वने प्रसुप्तां नृशंस संत्यज्य कुमुदिनीकान्ताम् ।

प्राप्यैवाम्बरखण्डं चन्द्रादृश्यः क यातोऽसि ॥

तच्छ्रुत्वा नमत्तवाक्याभं तत्रस्था अब्रवीत्तरे । सूदच्छब्दस्थितस्त्वत्र स नलः प्रत्युवाच तम् ॥

क्षीणोऽम्बरैकदेशं चन्द्रः प्राप्यान्यमण्डलं प्रविशन् ।

कुमुदिन्या यददृश्यो जातस्तत्का नृशंसता तस्य ॥

एतत्तदुत्तरं श्रुत्वा सत्यं संभाव्य तं नलम् । विपदुद्भूतवैरूप्यं चारः सोऽथ ययौ ततः ॥

विदर्भान्प्राप्य भीमाय राज्ञे भार्यायुताय सः । दमयन्त्यै च तत्सर्वं दृष्टश्रुतमवर्णयत् ॥

ततोऽत्र दमयन्ती सा पितरं स्वैरमब्रवीत् । निःसंदेहं स एवार्यपुत्रः सूदमिषं श्रितः ॥

तत्तदानयने युक्तिर्मन्मता क्रियतामिह । ऋतुपर्णस्य नृपतेस्तस्य दूतो विसृज्यताम् ॥

प्राप्तमात्रश्च तं भूपमेवं तत्र ब्रवीतु सः । गतः कापि नलो राजा प्रवृत्तिर्नास्य बुध्यते ॥

अनेनोऽस्मै च निदर्शय त्रीण्युत्तमम्यतामिति ॥

॥ गत्वा स तथवाक्तः समुत्सुकः । जगाद सूदरूप त प्रणयात्पान्थग नलम् ॥	३६
॥ रथज्ञानं ममास्तीत्यवदद्भवान् । तत्प्रापय विदर्भान्मामद्यैवोत्सहसे यदि ॥	३७
॥ नलो बाढं प्रापयामीत्युदीर्य सः । गत्वा वराश्वान्संयोज्य सज्जं चक्रे रथोत्तमम् ॥	३७
॥ वादोऽयं जाने मत्प्राप्तये तथा । कृतो न दमयन्ती तु सा स्वप्नेऽपीदृशी भवेत् ॥	३७
॥ वद्गच्छामि पश्यामीति विचिन्त्य सः । राज्ञस्तस्यर्तुपर्णस्य सज्जं रथमुपानयत् ॥	३७
॥ च नृपे तस्मिन्तं संवाहयितुं रथम् । नलः प्रवृत्ते ताक्षर्यजवजैत्रेण रंहसा ॥	३७
॥ युतं वस्त्रं प्राप्तुं रथविधारणम् । ब्रुवाणमथ मार्गं तमृतुपर्णं नलोऽब्रवीत् ॥	३७
॥ तव तद्वस्त्रमनेनैव क्षणेन हि । बहूनि योजनान्येष व्यक्तिक्रान्तो रथस्तव ॥	३७
॥ तुपर्णस्तमवादीदङ्ग देहि मे । रथज्ञानमिदं तुभ्यमक्षज्ञानं ददाम्यहम् ॥	३७
॥ या भवन्त्यक्षाः संख्याज्ञानं च जायते । संप्रत्येव च पश्यात्र वदामि प्रत्ययं तव ॥	३७
॥ अत्रे तरुर्योऽयं संख्यामेतस्य तेऽधुना । वक्ष्येह फलपर्णानां गणयित्वा च पश्य ताम् ॥	३७
॥ फलपर्णानि यावन्त्येव जगाद सः । नलेन गणितान्यासंस्तावन्त्येवात्र शाखिनः ॥	३८
॥ श्रे रथज्ञानमृतुपर्णाय तद्ददौ । ऋतुपर्णोऽप्यदादक्षज्ञानं तस्मै नलाय तत् ॥	३८
॥ स्म तज्ज्ञानं नलो गत्वापरे तरौ । सम्यक् बुबुधे संख्या पत्रादिष्वत्र तेन सा ॥	३८
॥ यति यावत्स तावत्तस्य शरीरतः । निरगात्पुरुषः कृष्णस्तं स कोऽसीति पृष्ठवान् ॥	३८
॥ लेः शरीरान्तर्दमयन्तीवृतस्य ते । ईर्ष्याया प्राविशं तेन भ्रष्टा द्यूतेन ते श्रियः ॥	३८
॥ दशता तेन कार्कोटेन तदा वने । न दग्धस्त्वमहं त्वेष पश्य दग्धस्त्वयि स्थितः ॥	३८
॥ परापकारो हि कृतः स्यात्कस्य शर्मणे । तद्गच्छाम्यवकाशो हि नास्त्यन्येषु न वत्स मे ॥	३८
॥ स कलिस्तस्य तिरोऽभूत्सोऽपि तत्क्षणम् । जातधर्ममतिः प्राप्ततेजाः प्राग्बदभून्नलः ॥	३८
॥ चारुह्य रथं तस्मिन्नेवाहि तं जवात् । विदर्भानृतुपर्णं तं प्रापयामास भूपतिम् ॥	३८
॥ हस्यमानोऽत्र पृष्टागमनकारणैः । ऋतुपर्णो जनै राजगृहासन्ने समावसत् ॥	३८
॥ तत्र बुद्ध्वा सा श्रुताश्चर्यरथस्वना । दमयन्ती जहर्षान्तः संभावितनलागमा ॥	३९
॥ र्था सा तत्त्वमन्वेष्टुं चेदिकां निजाम् । सा चान्विष्यागता चेटी तामुवाच प्रियोत्सुकाम् ॥	३९
॥ त्वा मयान्विष्टमेष यः कोशलेश्वरः । स्वयंवरप्रवाहं ते मिथ्या श्रुत्वा किलागतः ॥	३९
॥ रथवाहेन सूदेन हस्वबाहुना । एकेनैव दिनेनाद्य रथविज्ञानशालिना ॥	३९
॥ त्सूदशालायां गत्वा सूदो मयेक्षितः । कृष्णवर्णो विरूपश्च प्रभावः कोऽपि तस्य तु ॥	३९
॥ त्वेव यत्तस्य पानीयं चरुपूद्रतम् । काष्ठान्यनर्पिताग्नीनि स्वयं प्रज्वलितानि च ॥	३९
॥ भोजनैस्तैस्त्रिनिष्पन्नं दिव्यमेव च । एतद्दृष्ट्वा महाश्चर्यं तत्तश्चाहमिहागता ॥	३९
॥ मुखाच्छ्रुत्वा दमयन्ती व्यचिन्तयत् । वश्याभिवरणः सूदो रथविद्यारहस्यविन् ॥	३९
॥ शो भवत्येष गतो वैरूप्यमन्यथा । जाने मद्भिप्रयोगार्तं जिज्ञासेऽहं तदप्यमुम् ॥	३९
॥ ऋण्य युक्त्या सौ सह चेट्या तयैव सा । तस्यान्तिकं दर्शयितुं प्राहिणोद्धारकाबुभौ ॥	३९
॥ निजशिशू दृष्ट्वा कृत्वा चाङ्गे नलश्चिरम् । बद्धधाराप्रवाहेण तूष्णीमरुददश्रुणा ॥	४०
॥ त्व मे बालौ मातामहगृहे स्थितौ । जातं मे तत्स्मृतेर्दुःखमित्युवाच च चेटिकाम् ॥	४०
॥ शुभ्यां सहागत्य चेटी सर्वं शशंस तत् । दमयन्त्यै ततः सापि जातास्था सुतरामभूत् ॥	४०
॥ अत्र तां प्रातः स्वचेटीमादिदेश सा । गत्वा तमृतुपर्णस्य सूदं मद्रचनाद्वद ॥	४०
॥ या यद्भवता तुल्यो नान्योऽस्ति सूपकृत् । तन्ममाद्य त्वयागत्य व्यञ्जनं साध्यतामिति ॥	४०
॥ स तदा गत्वा नलश्चेत्या तयार्थितः । ऋतुपर्णमनुज्ञाप्य दमयन्तीमुपाययौ ॥	४०
॥ स तदा गत्वा नलश्चेत्या तयार्थितः । ऋतुपर्णमनुज्ञाप्य दमयन्तीमुपाययौ ॥	४०

स एवास्मि नलः सत्यं पापः कुलिशकर्कशः । त्वां संतापयता येन व्यामाहादनलायतम् ॥
इत्युक्तवान्स पृष्ठोऽभूद्दमयन्त्या तथा नलः । यद्येवं तर्ह्यरूपत्वं कथं प्राप्तो भवानिति ॥
ततः स तस्यै स्वोदन्तं नलः कृत्स्नमवर्णयत् । कार्कोटिसख्यादारभ्य कलिनिर्गमनावधिम् ॥
तदैव चाग्निशौचं तद्वत्तं कार्कोटकेन सः । प्रावृत्य वस्त्रयुगलं रूपं स्वं प्रत्यपद्यत ॥

दृष्ट्वा नलं पुनरवाप्तनिजाभिरामरूपं तमाशु विकसद्बदनारविन्दा ।
नेत्राम्बुभिः शमितदुःखदवानलेव हर्षं कमप्यनुपमं दमयन्त्यवाप ॥
बुद्ध्वा च तत्परिजनात्प्रमदप्रवृत्तादागत्य तत्र सहसा स विदर्भराजः ।
भीमो नलं समभिनन्द्य कृतानुरूपपूजं महोत्सवमयं स्वपुरं चकार ॥

हसता हृदि भीमभूभुजा कृतसंवृत्युपचारसत्क्रियः ।

ऋतुपर्णनृपोऽपि तं नलं प्रतिपूज्याथ जगाम कोशलान् ॥

अथ निषधनरेश्वरो निजं कलिदौरात्म्यविजृम्भितं नलः ।

श्वशुराय स तत्र वर्णयन्नवसत्प्राणसमासखः सुखम् ॥

गत्वाल्पैश्च दिनैस्ततः स निषधान्सैन्यैः सह श्वाशुरै-

रक्षज्ञानजितं विधाय विनतं तं पुष्कराख्यं पुनः ।

धर्मात्मा कृतसंविभागमनुजं देहाद्गतद्वारं

राज्यं स्वं दमयन्त्यवाप्तिसुखितो भेजे यथावन्नलः ॥

इति स व्याख्याय कथां नगरे तारापुरे द्विजः सुमनाः ।

राजसुतां बन्धुमतीं प्रोषितपतिकामुवाच तां भूयः ॥

एवं देवि महान्तो विषह्य दुःखं भजन्ति कल्याणम् ।

अनुभूयास्तमनं किल दिनकृत्प्रमुखा ब्रजन्त्युदयम् ॥

तस्मात्त्वमपि तमाप्स्यसि पतिमनथे प्रोषितागतं न चिरात् ।

कुरु धृतिमरतिं परिहर विहर च पतिकामनालाभैः ॥

इति तं द्विजमुक्तयुक्तवाक्यं बहुनाभ्यर्च्य धनेन सद्गुणं सा ।

अवलम्ब्य धृतिं प्रतीक्षमाणा दयितं बन्धुमती स्वमत्र तस्थौ ॥

अल्पैरेव च तस्या दिनैः स पतिरायथौ महीपालः ।

देशान्तरे स्थितां तां जननीमादाय पितृसहितः ॥

आगत्य चामृतांशुः पार्वण इव वारिराशिजललक्ष्मीम् ।

जननयनोत्सवदायी बन्धुमतीं नन्दयामास ॥

अथ तत्र तथा सहितस्तत्पित्रा पूर्वदत्तराज्यधुरः ।

स महीपालो बुभुजे राजा सन्नीप्सितान्भोगान् ॥

इत्यात्ममन्त्रिमरुभूतिमुखान्निशम्य चित्रां कथामनुपमामनुरागरम्याम् ।

रामासखः स नरवाहनदत्तदेवो वत्सेश्वरस्य तनयो भृशमभ्यतुष्यत् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरेऽलंकारवतीलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायमलंकारवतीलम्बको नवमः ।

॥ १०० ॥
महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

शक्तियशो नाम दशमो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

यं रिपुभिर्वारणीयं करं नुमः । हेरम्बस्य ससिन्दूरमसिं दूरमघच्छिदम् ॥
पुरदाहाय शंभोः संदधतः शरम् । समं व्यप्रेषु, नेत्रेषु तृतीयमधिकं स्फुरत् ॥
। नृसिंहस्य कुटिला विद्विषो वधे । नखश्रेणी च दृष्टिश्च निहन्तुं दुरितानि वः ॥
श्वरसुतः कौशाम्ब्यां सचिवैः सह । नरवाहनदत्तः स तस्यौ भार्यासखः सुखी ॥
वास्थिते तस्मिन्नास्थानस्थस्य तत्पितुः । वत्सेश्वरस्य विज्ञप्त्यै तद्वासी वणिगाययौ ॥
त्तनामा तं प्रतीहारनिवेदितः । प्रविश्य नत्वा राजानं वणिगेवं व्यजिज्ञपत् ॥
सुधरो देव दरिद्रोऽस्तीह भारिकः । अकस्माच्च ददत्त्वादन्पिचंश्चाद्य स दृश्यते ॥
व गृहं नीत्वा यथेष्टं पानभोजनम् । दत्त्वा स क्षीवतां नीत्वा मया पृष्टोऽब्रवीदिदम् ॥
जकुलद्वारात्सरत्नं कटकं मया । उत्पाट्य रत्नमेकं च ततो विक्रीतवानहम् ॥
नारलक्षणेन मूल्येन वणिजो मया । दत्तं हिरण्यगुप्तस्य तेनाद्याहं सुखं स्थितः ॥
।। दर्शितं तेन देवनामाङ्कितं मम । कटकं यत्ततो देव विज्ञप्तोऽद्य मया प्रभुः ॥
वा स वत्सेशस्तत्रानाययति स तौ । भारिकं तं सवलयं सरत्नं वाणिजं च तम् ॥
मृतं प्रकोष्ठान्मे भ्रष्टमेतत्पुरभ्रमे । इति तत्कटकं दृष्ट्वा स राजाभिदधे स्वयम् ॥
राजनामाङ्कं लब्ध्वा किं कटकं त्वया । इति पृष्टोऽथ सभ्यैः स राजाप्रे भारिकोऽभ्यधात् ॥
श्री कुतो वेद्यि राजनामाक्षराण्यहम् । दारिद्र्यदुःखदग्धेन लब्ध्वैतस्वीकृतं मया ॥
तेन रत्नार्थमाक्षिप्तः सोऽब्रवीद्वणिक् । प्रसह्य(?)मूल्येन मया गृहीतं रत्नमापणे ॥
प्र राजाभिज्ञानमस्ति तैन्मय(?)मुच्यते । मूल्यात्पञ्चसहस्री तु नीतानेन परं स्थितम् ॥
ण्यगुप्तस्य वचो यौगन्धरायणः । श्रुत्वा तत्र स्थितोऽवादीन्नात्र दोषोऽस्ति कस्यचित् ॥
गालिपिज्ञस्य भण्यतां भारिकस्य किम् । दारिद्र्यात्क्रियते चौर्यं लब्धं केनोजिज्ञतं पुनः ॥
रत्नप्राही च न वाच्यो वणिगण्यसौ । एतन्महामन्त्रिवचो वत्सेशः श्रद्धे तदा ॥
पञ्चसहस्री च भारिकेण व्ययीकृताम् । हिरण्यगुप्ताद्वणिजो रत्नं तस्मात्स्वमाददे ॥
चाकरोन्मुक्तं गृहीत्वा कटकं निजम् । भुक्तपञ्चसहस्रीको गतभीः सोऽप्यगाद्गृहम् ॥
।घाती पापोऽयमिति चान्तर्द्विषन्नृपः । रत्नदत्तं स वणिजं कार्यार्थं तमभानयत् ॥

गतषु तेषु राजाप्रगताऽवाचद्वसन्तकः । अहा दवाभशताना प्राप्ताऽप्ययः पलायत ॥
 अस्य भद्रघटोदन्तः संवृत्तो भारिकस्य यत् । तथाहि कश्चिदासीत्प्राक्पुरे पाटलिपुत्रके ॥
 शुभदत्तः स नाम्ना च प्रत्यहं काष्ठभारकम् । वनादानीय विक्रीय पुष्पाति स्म कुटुम्बकम् ॥
 एकदा चागतो दूरं वनं देवाद्दर्श सः । तत्रस्थांश्चतुरो यक्षान्दिव्याभरणवाससः ॥
 ते भीतं वीक्ष्य तं प्रीत्या सर्वे पृष्ठा यथातथम् । बुद्ध्वा दरिद्रमुत्पन्नकृपा यक्षा बभाषिरे ॥
 इहास्मदन्तिके तिष्ठ भद्र कर्मकरो भवन् । अक्लेशं गृहनिर्वाहं करिष्यामो वयं तव ॥
 इत्युक्तस्तैस्तथेयासीच्छुभदत्तस्तदन्तिके । स्नानादिपरिचर्या च कृत्स्नां तेषां चकार सः ॥
 संजाते भोजनस्थाने यक्षास्ते जगदुश्च तम् । आहारमस्मान्मुतो देहि भद्रघटादिति ॥
 अन्तःशून्यं स तं दृष्ट्वा घटं यावद्विलम्बते । तावत्ते गुह्यका भूयस्तमाहुः सस्मिताननाः ॥
 शुभदत्त न वेत्सि त्वं क्षिप हस्तं घटान्तरे । यथेष्टं लप्स्यसे सर्वं घटः कामप्रदो ह्यसौ ॥
 तच्छ्रुत्वा प्रक्षिपत्यन्तः पाणिं यावद्घटान्तरे । तावदाहारपानादि कामितं दृष्ट्वानसौ ॥
 । शुभदत्तो ददौ तेभ्यो बुभुजे च स्वयं ततः ॥
 एवं परिचरन्यक्षान्भक्त्या भीत्या च सोऽन्वहम् । तस्यौ कुटुम्बचिन्तार्तः शुभदत्तस्तदन्तिके ॥
 तत्कुटुम्बं च दुःखार्तं स्वप्रादेशेन गुह्यकैः । आश्वासितं तत्प्रसादाद्रमते स्म ततश्च सः ॥
 मासमात्रेण यक्षास्ते शुभदत्तं तमभ्यधुः । तुष्टाः स्मस्तेऽनया भक्त्या ब्रूहि किञ्चिद्दाम ते ॥
 तच्छ्रुत्वा स जगादैतांस्तुष्टाः स्थ यदि सत्यतः । एष भद्रघटस्तन्मे युष्माभिर्दीयतामिति ॥
 ततस्तमूर्चयक्ष्वास्ते नैतं शक्यसि रक्षितुम् । भङ्गे पलायते ह्येष तद्वृणीष्वपरं वरम् ॥
 इत्युक्तोऽपि स यक्षैस्तैः शुभदत्तोऽपरं यदा । वरं नैच्छत्तदा तस्मै ते तं भद्रघटं ददुः ॥
 ततः प्रणम्य तान्हृष्टो घटमादाय तं जवात् । गृहं स शुभदत्तः स्वं प्राप नन्दितबान्धवः ॥
 तत्र तस्माद्घटाह्वेषु भोजनादि निवेश्य तत् । गुह्यार्थमन्यभाण्डेषु सोऽमुङ्क्त स्वजनैः सह ॥
 भारमुक्तो भजनभोगान्पानमत्तोऽथ जातु सः । कुतस्तवैषा भोगश्रीरित्यपृच्छयत बन्धुभिः ॥
 स व्यक्तमब्रुवन्मूढो गर्वेणेषितकामदम् । गृहीत्वा घटकं स्कन्धे प्रारेभे बत नर्तितुम् ॥
 नृत्यतस्तस्य च स्कन्धान्मदोद्रेकस्खलद्रतेः । स भद्रघटको यातः पतित्वा भुवि खण्डशः ॥
 तदैव चाक्षतीभूय स जगाम यथागतम् । पूर्ववस्थां च स प्राप शुभदत्तो विषादवान् ॥
 तदैवं पानदोषादिप्रमादाहतबुद्धयः । अभव्याः प्राप्तमप्यर्थं नैव जानन्ति रक्षितुम् ॥
 इति भद्रघटाख्यानहासं श्रुत्वा वसन्तकात् । उत्थाय चक्रे वस्त्रेशः स्नानाहारादिकाः क्रियाः ॥
 नरवाहनदत्तोऽपि स्नात्वा मुक्त्वान्तिके पितुः । दिनान्ते सखिभिः साकं जगाम भवनं निजम् ॥
 तत्र रात्रावनिद्रं तं शयनीयगतं सुहृत् । शृण्वत्सु सचिवेष्वेतेष्ववोचन्मरुभूतिकः ॥
 दासीसङ्गेच्छया देव जाने नान्तःपुरं त्वया । आहूतं सापि नाहूता तेन निद्राद्य नास्ति ते ॥
 तत्किमद्यापि वेद्यासु जानन्नप्यनुरज्यसे । नह्यासां चास्ति सद्भावस्तथा चैतां कथां शृणु ॥
 अस्तीह चित्रकूटाख्यमृद्धिमन्नगरं महत् । तत्राभूद्रत्नवर्माख्यो महाधनपतिर्वणिक् ॥
 ईश्वराराधनादेकस्तस्य सूनुरजायत । अतश्चेश्वरवर्माणं नाम्ना चक्रे स तं सुखम् ॥
 अधीतविद्यमासन्नयौवनं वीक्ष्य तं च सः । एकपुत्रो वणिच्छुख्यो रत्नवर्मा व्यचिन्तयत् ॥
 रूपिणी कुसृतिः सृष्टा धनप्राणापहारिणी । आह्वानां यौवनान्धानां वेद्या नामेह वेधसा ॥
 तदर्पयामि कुट्टन्याः कस्याश्चिदमुमात्मजम् । वेद्याव्याजोपशिक्षार्थं येन ताभिर्न वञ्चयते ॥
 इत्यालोच्य स पुत्रेण सहैश्वरवर्मणा । यमजिह्वाभिधानायाः कुट्टन्याः सदनं ययौ ॥
 नव शालहनं दीर्घहानां भयनामिकाम । शिक्षयन्तीं दहितरं कृदनीं तां ददर्श सः ॥

न सा पूर्वे दुह्याद्रक्तं ततो धनम् । दुग्धाथे च त्यजेदन्तं प्राप्ताथं पुनराहरत् ॥ ६
 ने शिशौ वृद्धे विरूपे रूपवत्यपि । वेश्याजनो यो मुनिवत्स चार्थं परमश्रुते ॥ ६
 णां दुहितुस्तामुपागात्स कुट्टनीम् । रत्नवर्मा कृतातिथ्यस्तया च समुपाविशत् ॥ ६
 िं च पुत्रो मे त्वयर्थे शिक्षयतामयम् । वेशयोषित्कला येन वैदग्ध्यं प्राप्नुयादसौ ॥ ६
 णां सहस्रं च निष्कृत्यं ते ददाम्यहम् । तच्छ्रुत्वा तस्य कामं तं प्रतिपेदे तथेति सा ॥ ६
 र्थं दीनारान्पुत्रं तस्यै समर्प्य च । स तमीश्वरवर्माणं रत्नवर्मा ययौ गृहम् ॥ ६
 रवर्मा स यमजिह्वागृहे कलाः । वर्षेणैकेन शिक्षित्वा पितुस्तस्य गृहं ययौ ॥ ६
 शवर्षश्च पितरं तमुवाच सः । अर्थाद्धि धर्मकामौ नः पूजार्थादर्थतः प्रर्था ॥ ७
 षते तस्मै श्रद्धाय स तथेति तत् । पञ्चानां द्रव्यकोटीनां भाण्डं प्रीतो ददौ पिता ॥ ७
 वणिकपुत्रः ससार्थः स शुभेऽहनि । प्रायादीश्वरवर्माथ स्वर्णद्वीपाभिवाञ्छया ॥ ७
 मात्पथि प्राप स काञ्चनपुराभिधम् । नगरं तत्र चासन्नबाह्योद्याने समावसत् ॥ ७
 णालिप्तश्च प्रविश्य नगरेऽत्र सः । युवा प्रेक्षणकं द्रष्टुमेकं देवकुलं ययौ ॥ ७
 ष्च नृत्यन्तीं सुन्दरीं नाम लासिकीम् । तारुण्यवातोच्छलितां रूपाब्धेर्लहरीमिव ॥ ७
 िं तदा सोऽभूत्तदेकगतमानसः । कुड्मेव कुट्टनीशिक्षा दूरे तस्याभवद्यथा ॥ ७
 ष्य नृत्तान्ते प्रार्थयामास तां च सः । धन्यासीति वदन्ती च प्रह्ला साप्यन्वमन्यत ॥ ७
 त्वा निवासे स्वे निपुणान्भाण्डरक्षिणः । तस्या ईश्वरवर्मासौ सुन्दर्या वसतिं ययौ ॥ ७
 करकट्याख्या तन्माता तमुपागतम् । अमानयद्गृहाचारैस्तैस्तत्समयोचितैः ॥ ७
 ने वासगृहं स्फुरद्रत्नवितानकम् । न्यस्तपर्यङ्कशयनं प्रावेश्यत तया च सः ॥ ८
 त सुन्दर्या तयानुमतया सह । विचित्रकरणे नृत्ते सुरते च विदग्धया ॥ ८
 णतरागां तां पार्श्वान्दिनपगामिनीम् । दृष्ट्वा द्वितीयेऽह्नि ततो निर्गन्तुं नाशकञ्च संः ॥ ८
 हेमरत्नादिलक्षाणां पञ्चविंशतिम् । तस्यै दिनद्वये तस्मिन्सुन्दर्यै स वणिग्युवा ॥ ८
 प्रा धनं भूरि नाहं प्राप्ता भवादृशम् । स एव चेन्मया प्राप्तः किं धनेन करोम्यहम् ॥ ८
 णुबन्धेन सुन्दरीं तदगृह्णीतीम् । माता मकरकट्येवमेकापत्यैव साह ताम् ॥ ८
 त्स्मदीयं यत्तदस्यैव स्वकं धनम् । तन्मध्ये स्थापयित्वा तद्गृह्यतां पुत्रि का क्षतिः ॥ ८
 सुन्दरी मात्रा कृच्छ्रादिव तदग्रहीत् । मेने चेश्वरवर्मा तां मूढः सत्यानुरागिणीम् ॥ ८
 ष्येण नृत्तेन गीतेन च हृतात्मनः । वणिजोऽत्र स्थितस्याथ तस्य मासद्वयं ययौ ॥ ८
 तस्यै सुन्दर्यै कोट्यौ द्वे स ददौ क्रमात् । अथोपेत्यार्थदत्ताख्यः सखा स्वैरमुवाच तम् ॥ ८
 िं कुट्टनीशिक्षा सा यत्नोपार्जितापि ते । कातरस्यास्त्रविद्येव निष्फलावसरे गता ॥ ८
 मणि सद्भावो यदस्मिन्बुध्यते त्वया । सत्यं भवति किं जातु जलं मरुमरीचिषु ॥ ८
 क्षीयते यावदिहैव न धनं तव । तावद्भ्रजामो बुद्ध्वा हि क्षमेततैत्पिता न ते ॥ ८
 तेन मित्रेण वणिकपुत्रो जगाद् सः । सत्यं न वेश्यास्वाश्वासः सुन्दरी तु न तादृशी ॥ ८
 ः मामपश्यन्ती मुञ्चेत्प्राणानसौ सखे । तद्रत्वा बोधयत्वेतां गन्तव्यं यदि सर्वथा ॥ ८
 ः स तेनार्थदत्तस्तस्यैव संनिधौ । मातुर्मकरकट्याश्च सुन्दरीमवदत्ततः ॥ ८
 वदसामान्या प्रीतिरीश्वरवर्मणि । गन्तव्यं चाधुनावश्यं स्वर्णद्वीपं वणिज्यया ॥ ८
 णस्यत्ययं लक्ष्मीं ययागत्य त्वदन्तिके । यावत्कालं सुखं स्थास्यत्यनुमन्यस्व तत्सखि ॥ ८
 ण साश्रुनयना पश्यन्तीश्वरवर्मणः । मुखं कृतविषादा सा सुन्दरी च तमभ्यधात् ॥ ८
 णीत किमहं वचम्यन्तमनवेक्ष्य कः । कस्य प्रयेति तदलं यद्विधत्तां विधिर्मम ॥ ८

इति माता किलाश्रास्य कृतसंवित्तया सह । मार्गाग्रे गुप्तमेकस्मिन्कूपे जालमकारयत् ॥
तदा चेश्वरवर्माभूत्तद्दोलारूढमानसः । शुचेवाल्पालपमाहारपानं चक्रे च सुन्दरी ॥
गीतवादित्रनुत्तेषु न बबन्ध रतिं च सा । आश्रास्यते स्म प्रणयैस्तैस्तैरीश्वरवर्मणा ॥
ततो दिने वयस्योक्ते सुन्दरीमन्दिरात्ततः । चचालेश्वरवर्मा स कुट्टनीकृतमङ्गलः ॥
अनुवव्राज ज्ञोदशुः सुन्दरी तं समानृका । नगराद्बहिरा कूपाद्ब्रह्मान्तर्जालकात्ततः ॥
ततो निवर्त्य यावच्च सुन्दरीं तां प्रयाति सः । तावदात्मा तथा कूपे जालपृष्ठे निचिक्षिपे ॥
हा हा स्वामिनि हा पुत्रीत्याक्रन्दः सुमहांस्ततः । दासीनां भृत्यवर्गस्य तन्मातुश्चात्र शुश्रुवे ॥
तेन प्रतिनिवृत्त्यैव समिन्नः स वणिकसुतः । कूपे क्षिप्रतनुं कान्तां बुद्ध्या मोहमगात्क्षणम् ॥
सप्रलार्पं च शोचन्ती तस्मिन्मकरकट्याथ । स्वानवातारयद्भृत्यान्कूपे स्निग्धान्ससंविदः ॥
रञ्जुभिस्तेऽवतीर्थैव दिष्ट्या जीवति जीवति । इत्युक्त्वा तां ततः कूपादुत्क्षिपन्ति स्म सुन्दरीम् ॥
उत्क्षिप्ता मृतकल्पं सा कृत्वात्मानं निवेदितम् । प्रत्यागतं वणिकपुत्रमालापं शनकैर्ददौ ॥
समाश्रस्तां समादाय हृष्टस्तां सानुगः प्रियाम् । आगादीश्वरवर्मासौ प्रत्यावृत्त्यैव तद्गहम् ॥
निश्चित्य सुन्दरीप्रेमप्रत्ययं जन्मनः फलम् । तत्प्राप्तिमेव मत्वा स यात्राबुद्धिं पुनर्जहौ ॥
ततो बद्धस्थितिं तत्र सोऽर्थदत्तः सखा पुनः । तमभ्यधात्सखे मोहात्किमात्मा नाशितस्त्वया ।
मा भूत्ते सुन्दरीस्नेहप्रत्ययः कूपपाततः । अतर्क्या कुट्टनीकूटरचना हि विधेरपि ॥
पितुश्च क्षपितार्थः किं वक्ष्यसे यास्यसि क वा । तदितोऽद्यापि निर्याहि कल्याणे चेन्मतिस्तव
एतत्तस्य वचः सखयुरवधीर्यं वणिग्युवा । मासेनान्यद्व्ययीचक्रे तत्र कोटित्रयं स तत् ॥
ततो हृतस्वो दत्तार्धचन्द्रकः सुन्दरीगृहात् । तथा मकरकट्याथ कुट्टन्या निरवास्यत ॥
अर्थदत्तादयस्ते च गत्वा स्वनगरं द्रुतम् । तत्पित्रे तत्समाचख्युर्यथावृत्तमशेषतः ॥
स तत्पिता रत्नवर्मा तद्बुद्ध्या दुःखितो भृशम् । कुट्टनीं यमजिह्वां तां गत्वावोचद्वणिकपतिः ॥
गृहीत्वा मूल्यमीदृक्स त्वया मे शिक्षितः सुतः । हतं मकरकट्या यत्सर्वस्वं तस्य हेलया ॥
इत्युक्त्वा पुत्रवृत्तान्तं तस्यै स तमवर्णयत् । ततः सा यमजिह्वा तं वृद्धकुट्टन्यभाषत ॥
आनाययेह पुत्रं ते करिष्यामि तथा यथा । तस्या मकरकट्यास्तत्सर्वस्वं स हरिष्यति ॥
एवं तथा प्रतिज्ञाते कुट्टन्या यमजिह्वया । तदैव शीघ्रं संदिश्य वृत्त्या दानपुरःसरम् ॥
रत्नवर्मा ततस्तस्य पुत्रस्यानयनाय सः । तन्मिन्नमर्थदत्तं च प्रजिघाय हितैषिणम् ॥
अर्थदत्तः स गत्वा च तत्काञ्चनपुरं पुरम् । तस्मै तं सर्वसंदेशं शशंसेश्वरवर्मणे ॥
पुनस्तं चाब्रवीन्मिन्न नाकार्षीस्त्वं वचो हि मे । तदद्य वेश्यासद्भावो दृष्टः प्रत्यक्षतस्त्वया ॥
अर्धचन्द्रस्त्वया प्राप्तो दत्त्वा तत्कोटिपञ्चकम् । कः प्राज्ञो वाञ्छति स्नेहं वेश्यासु सिकतासु
किमुच्यते वा भवतो वस्तुधर्मोऽयमीदृशः । तावद्विदग्धो वीरश्च नरो भागी शुभस्य च ॥
यावत्पतति नैवासौ रामाविभ्रमभूमिषु । तदागच्छ पितुः पार्श्वं मन्युप्रतिकृतिं कुरु ॥
इत्युक्त्वा सोऽर्थदत्तेन तेनानीयत सत्वरम् । आश्रास्येश्वरवर्मासौ पितुः पार्श्वमुपागतः ॥
पित्रा चैकसुतस्नेहात्सान्त्वयित्वैव तेन सः । नीतोऽभूद्यमजिह्वायाः कुट्टन्या निकटं पुनः ॥
पृष्ठश्चात्र तथाचख्यौ सोऽर्थदत्तमुखेन तम् । स्वोदन्तं सुन्दरीकूपनिपातान्तं धनक्षयम् ॥
यमजिह्वा ततोऽवादीदहमेवापराधिनी । यद्विस्मृत्य मया मायामेतामेष न शिक्षितः ॥
कूपे मकरकट्या हि जालमन्तर्न्यवध्यत । तत्पृष्ठे सुन्दरी देहमक्षिपन्न ममार यत् ॥
तदत्रास्ति प्रतीकार इत्युक्त्वा सापि कुट्टनी । आनाययत्स्वदासीभिरालं नाम स्वमर्कटम् ॥

प्रदश्यता यन्मृजह्वाप्रवात्पुनः । गृहाणन्वरपनत्पनत्प नचत्पनात्पम् ॥	१८
दरीवेश्म प्राग्बद्ध्वा दिने दिने । एवं गुप्तिनिगीर्णास्तान्मृगयस्वामुतो व्यये ॥	१४
तामणिप्रख्यं सैतमालं च सुन्दरी । दत्त्वा ते प्रार्थ्य सर्वस्वं कपिमेकं प्रहीष्यति ॥	१४
नो दत्त्वा निगीर्णाहर्द्वयव्ययम् । इमं तस्यै ततो दूरं यायास्त्वमविलम्बितम् ॥	१४
यमजिह्वा तत्तस्मायीश्वरवर्मणे । मर्कटं तं ददौ भाण्डं पिता कोटिद्वयस्य च ॥	१४
। स प्रायात्तत्काञ्चनपुरं पुनः । सृष्टाप्रदूतः सुन्दर्या तद्गृहं प्रविवेश च ॥	१४
धनसर्वस्वं निर्वन्धमिव सुन्दरी । अभ्यनन्दत्ससुहृदं कण्ठाश्लेषादिसंभ्रमैः ॥	१४
। रवर्माथ तत्समक्षं क्षणान्तरे । आलमानय गत्वेति सोऽर्थदत्तमभाषत ॥	१४
। गत्वा च समानीयत मर्कटः । निगीर्णपूर्वदीनारसहस्रं स जगाद तम् ॥	१४
प्रयच्छाद्य दीनाराणां शतत्रयम् । आहारपानस्य कृते ताम्बूलादिव्यये शतम् ॥	१४
। कट्यै च देह्यम्बायै द्विजातिषु । शतं शेषं सहस्राद्यत्सुन्दर्यै तत्समर्पय ॥	१५
वर्मोक्तो मर्कटः स तथैव तान् । उद्वीर्योद्वीर्यं दीनारान्प्राङ्निगीर्णान्व्ययेष्वदात् ॥	१५
यानया नित्यं यावदीश्वरवर्मणा । आलो व्ययेषु दीनारान्दाप्यते पक्षमात्रकम् ॥	१५
। रकट्येवं सुन्दरी च व्यचिन्तयत् । अहो चिन्तामणिरयं सिद्धोऽस्य कपिरूपधृत् ॥	१५
। सहस्रं यो दीनाराणां प्रयच्छति । एषोऽमुना चेदस्माकं दत्तः सिद्धं मनोरथैः ॥	१५
। य समं मात्रा विजनेऽर्थयते स्म तम् । सुन्दरीश्वरवर्मणं भुक्तोत्तरसुखस्थितम् ॥	१५
। यि सत्यं चेद्दालमेतं प्रयच्छ मे । तच्छ्रुत्वेश्वरवर्मा तं निजगाद हसन्निव ॥	१५
। तस्य सर्वस्वं तच्च दातुं न युज्यते । इत्युचिवांसं च पुनः सुन्दरी तमुवाच सा ॥	१५
। श्वकोटीर्वस्तदयं दीयतामिति । ततं ईश्वरवर्मा च निश्चिन्तैव जगाद तम् ॥	१५
। यदि सर्वस्वमिदं वा नगरं मम । तथापि युज्यते नैष दातुं किमिति कोटिभिः ॥	१५
। सुन्दरी स्माह सर्वस्वं ते ददाम्यहम् । देह्येतं मर्कटं मह्यमम्बा कुप्यतु नाम मे ॥	१६
। सुन्दरी पादौ जग्राहेश्वरवर्मणः । ऊचुस्ततोऽर्थदत्ताद्या दीयतां यद्भवत्विति ॥	१६
। र्वर्मा तं तथा दातुममन्यत । अनयत्सह सुन्दर्या दिनं तच्च प्रहृष्टया ॥	१६
। यर्थमानायै सुन्दर्यै मर्कटं स तम् । निगीर्णगुप्तदीनारसहस्रद्वितयं ददौ ॥	१६
। गृहसर्वस्वं तस्याश्चादाय तत्क्षणम् । ततः प्रायाद्गुप्तं चागात्स्वर्णद्वीपं वणिज्यया ॥	१६
। प्रहृष्टायै ददावालो दिनद्वयम् । स सहस्रं सहस्रं तानदीनारान्याचितः कपिः ॥	१६
। यसकृत्प्रीत्या याच्यमानोऽप्यसौ यदा । नादात्किञ्चित्तदा मुष्ट्या सुन्दरी तमताडयत् ॥	१६
। तः कुधोत्पत्य मर्कटो दशनैर्नखैः । सुन्दर्यास्तज्जनन्याश्च प्रन्त्योः पाटितवान्मुखम् ॥	१६
। तनी सा तं सन्नद्रक्तमुखी क्रुधा । लगुडैस्ताडयामास तेनालोऽत्र ममार सः ॥	१६
। रीक्ष्य सर्वस्वं नष्टमालोच्य दुःखिता । प्राणत्यागोद्यता साभूज्जनन्या सह सुन्दरी ॥	१६
। रकट्या तत्कृत्वा यस्य हृतं धनम् । आलं कृत्वाद्य तेनास्याः सर्वस्वं सुधिया हृतम् ॥	१५
। य कृतं जालमालं ज्ञातं तु नात्मनः । इत्युवाचात्र विज्ञातवृत्तान्तो विहसञ्जनः ॥	१५
। सुन्दरी कृच्छ्राद्देहत्यागाच्यवर्त्यत । स्वजनैर्जननीयुक्ता नष्टार्था पाटितानना ॥	१५
। ताधिकश्रीकः स्वर्णद्वीपात्ततोऽचिरात् । आगादीश्वरवर्मा तच्चित्रकूटे पितुर्गृहम् ॥	१५
। तमुपागतमर्जितामितार्थं सुतमालोक्य पिता च रत्नवर्मा ।	
। अभिपूज्य स कुट्टनीं धनेन यमजिह्वां सुमहोत्सवं चकार ॥	१५
। स च विदितातुलमायो विरक्तचेता विलासिनीसङ्गे ।	
। आसीदीश्वरवर्मा ततोऽत्र क्रतदारसंग्रहः स्वगृहे ॥	१५

ज्ञात मरुभूतवदनाच्छ्रुत्वा स यथावदालजालकथाम् ।

नरवाहनदत्तस्तच्छ्रुद्धाय जहास गोमुखादियुतः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोल्म्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

सद्भावे कथिते मरुभूतिना । आचख्यौ गोमुखो धीमांस्तद्वत्कुमुदिकाकथाम् ॥
सिंहाख्यः प्रतिष्ठाने महीपतिः । व्यधायि विधिनान्वर्थो यः सिंह इव विक्रमे ॥
सुभगा नदीनप्रभवा प्रिया । अलंकारतनुर्देवी शशिलेखेति चाभवत् ॥
नगरे स्थितं संभूय गोत्रजाः । पञ्चषा गृहभाग्य राजानं पर्यवेष्टयन् ॥
रबाहुः सुबाहुः सुभटस्तथा । नृपः प्रतापादित्यश्च सर्वेऽप्येते महाबलाः ॥
युञ्जानं निराकृत्य स्वमन्त्रिणम् । राजा विक्रमसिंहोऽसौ युद्धायैषां विनिर्ययौ ॥
रंपाते स नृपः सैन्ययोर्द्वयोः । शौर्यदर्पाद्गरुडः प्रविवेशाहवं स्वयम् ॥
दृष्ट्वा तं दलयन्तं द्विषच्चमूम् । महाभटाद्याः पञ्चापि राजानोऽभ्यपतन्समम् ॥
मं भूयस्यखिलेऽप्यभिधावति । बलं विक्रमसिंहस्य तदतुल्यमभज्यत ॥
णाख्यस्तं मन्त्री पार्श्वस्थितोऽब्रवीत् । भग्नमस्मद्वलं तावज्जयो नास्तीह सांप्रतम् ॥
कृतश्चायं बलवद्विग्रहस्त्वया । तच्छिवायाधुनापीदं मदीयं वचनं कुरु ॥
मादस्मादारुह्य च तुरङ्गमम् । एहन्यविषयं यावो जीवञ्जेतास्वरीन्पुनः ॥
रा स्वैरभवतीर्य स वारणात् । ह्यारूढः समं तेन स्वबलान्निर्ययौ पुनः ॥
च्छन्नः सन्सहितस्तेन मन्त्रिणा । राजा विक्रमसिंहोऽसौ क्रमादुज्जयिनीं पुरीम् ॥
काख्यायाः प्रख्यातवसुसंपदः । मन्त्रिद्वितीयो वसतिं विलासिन्या विवेश सः ॥
गृहायातं दृष्ट्वा सापि व्यचिन्तयत् । पुरुषातिशयः कोऽपि ममार्यं गृहमागतः ॥
पौत्रैश्च महान्राजेति सूच्यते । तन्मे यथेप्सितं सिध्येदीदृक्चेत्स्वीकृतो भवेत् ॥
तमुत्थाय स्वागतेनाभिनन्द्य च । चकार महदातिथ्यं राज्ञः कुमुदिकास्य सा ॥
जगादैर्न राजानं सा क्षणान्तरे । धन्याहमद्य सुकृतं प्राक्तनं फलितं मम ॥
मागत्य यद्वृहं मे पवित्रितम् । तदनेन प्रसादेन क्रीता दासीयमस्मि ते ॥
हस्तिशतं हयानां द्वे तथायुते । मन्दिरं पूर्णरत्नं च तदायत्तमिदं तव ॥
सा कुमुदिका राजानं तमुपाचरत् । स्नानादिनोपचारेण महार्हेण समन्निकम् ॥
दरे साकं तथा तत्रार्पितस्त्वया । राजा विक्रमसिंहोऽसौ खिन्नस्तस्थौ यथासुखम् ॥
णं तस्या याचकेभ्यो ददौ च सः । न च सादर्शयत्तस्य विकारं तुष्यति स्म तु ॥
नुरक्तेयमिति तुष्टं ततो नृपम् । तं सोऽनन्तगुणो मन्त्री रहोऽवादीत्सहस्थितः ॥
देव सद्भावो नास्त्येव कुरुते पुनः । यत्ते कुमुदिका भक्तिं न जाने तत्र कारणम् ॥
वचः श्रुत्वा स राजा निजगाद तम् । मैवं कुमुदिका प्राणानपि मुञ्चति मत्कृते ॥
पि तदहं प्रत्ययं दर्शयामि ते । इत्युक्त्वा तं स्वसचिवं राजा व्याजमिमं व्यधात् ॥
ोकृत्य तनुं मितपानोऽल्पभोजनः । चकार मृतमात्मानं निश्चेष्टं लुठिताङ्गकम् ॥
प्य शिविकां निन्ये परिजनेन सः । श्मशानं शोचतानन्तगुणे कृतकदुःखिते ॥
कात्कुमुदिका वार्यमाणापि बान्धवैः । आगत्य तेनैव समं समारोहञ्चितोपरि ॥

तमानमस्यै येनैतदर्पितम् । बलं मित्रबलं चान्यत्प्राप्य हन्मो रिपून्रणे ॥	२५
प्रेव मन्त्रिण्यत्राययौ पुनः । स गुप्तप्रहितश्चारः स च पृष्टोऽब्रवीदिदम् ॥	३६
ध्यातः शशिलेखा तु लोकतः । देवी राज्ञो मृषा श्रुत्वा विपत्तिं बह्निमाविशत् ॥	३७
त्वा शोकाशनिहतस्तदा । हा देवि हा सतीत्यादि विललाप स भूपतिः ॥	३८
ज्ञाततत्त्वा कुमुदिकात्र सा । एत्य विक्रमसिंहं तमाश्वासोवाच भूपतिम् ॥	३९
दिष्टं किं देवेनाधुनापि यत् । धनैर्मदीयैः सबलैः क्रियतामरिनिग्रहः ॥	४०
॥ कृत्वा तद्धनैरधिकं बलम् । ययौ राजा स्वमित्रस्य राज्ञो बलवतोऽन्तिकम् ॥	४१
तैश्च सह गत्वा निहत्य तान् । पञ्चाप्यरिन्पान्युद्धे तद्राज्यान्यप्यवाप सः ॥	४२
देकां सोऽब्रवीत्तां सह स्थिताम् । प्रीतोऽस्मि ते तवाभीष्टं किं करोम्युच्यतामिति ॥	४३
देका सत्यं तुष्टोऽसि चेतप्रभो । तदुद्धरेदं हृच्छल्यमेकं मम चिरस्थितम् ॥	४४
जसुतं श्रीधरं नाम मे प्रियम् । राज्ञाल्पेनापराधेन बद्धं तस्माद्विमोचय ॥	४५
कल्याणमुत्तमै राजलक्षणैः । एतत्कार्यक्षमं देव भक्त्या सेवितवत्यहम् ॥	४६
राश्यादारोहं त्वञ्चितामपि । विफलं जीवितं मत्वा विना तं विप्रपुत्रकम् ॥	४७
। स राजावोचद्विलासिनीम् । साधयिष्याम्यहं तत्ते धीरा सुवदने भव ॥	४८
त्वचनं संस्मृत्याचिन्तयच्च सः । सत्यं वेद्यास्वसद्भावः प्रोक्तोऽनन्तगुणेन मे ॥	४९
पैषा वराक्याः कामना मया । इति संकल्प्य सबलः स तामुज्जयिनीमगात् ॥	५०
त्वा तं दत्त्वा च द्रविणं बहु । व्यधात्कुमुदिकां तत्र प्रियसंगमसुस्थिताम् ॥	५१
नगरं मन्त्रिमन्त्रमलङ्घयन् । क्रमाद्विक्रमसिंहोऽसौ बुभुजे सकलां महीम् ॥	५२
प्रमगाधं वेशयोषिताम् । ॥	५३
थां तस्मिन्विरते तत्र गोमुखे । नरवाहनदत्ताग्रे जगादाथ तपन्तकः ॥	५४
स्त्रीषु चपलास्त्रखिलास्वपि । चिरण्टीष्वपि न प्राह्यो वेशस्त्रीष्विव सर्वदा ॥	५५
दृष्टमाश्चर्यं वक्षिं तच्छृणु । बलवर्माभिधानोऽभूदस्यामेव वणिकपुरि ॥	५६
भार्याभूत्सा च वातायनाप्रतः । भव्यं शीलहरं नाम ददर्शैकं वणिकसुतम् ॥	५७
नीय तन्मुखेनैव तत्क्षणम् । अरंस्त मदनाक्रान्ता तेन साकमलक्षिता ॥	५८
तेन यावत्सा रमते तथा । तावत्तत्सङ्गिनी ज्ञाता समग्रैर्भृत्यबान्धवैः ॥	५९
र्गा तां नाज्ञासीदसतीं पतिः । प्रायेण भार्यादौःशील्यं स्नेहान्धो नेक्षते जनः ॥	६०
स्तस्य समभूद्बलवर्मणः । तेन चान्त्यामवस्थां स क्रमात्संप्राप्तवान्वणिक् ॥	६१
स्मिंश्च तद्भार्या सा दिने दिने । अगादुपपतेस्तस्य निकटं स्वसखीगृहे ॥	६२
तिष्ठन्त्यामन्येद्युस्तपतिर्मृतः । अगच्छत्सा च तद्बुद्ध्वा तमापृच्छयाशु कामुकम् ॥	६३
तेन पत्या सा तच्छुचा चिताम् । स्वजनैर्वार्यमाणापि शीलज्ञैः कृतनिश्चया ॥	६४
पैव स्त्रीचित्तस्य गतिः किल । अन्यासङ्गं च कुर्वन्ति म्रियन्ते च पतिं विना ॥	६५
गोक्ते क्रमाद्भरिशिखोऽभ्यधात् । अत्रापि देवदासस्य यद्वृत्तं तन्न किं श्रुतम् ॥	६६
। साख्यो ग्रामे स ह्यभवत्पुरा । दुःशीलेति च तस्यासीन्नाम्नान्वर्थेन गेहिनी ॥	६७
। सासक्तां विविदुः प्रातिवेशिकाः । एकदा देवदासोऽसौ कार्याद्राजकुलं ययौ ॥	६८
व तत्कालं तद्भार्या तद्वधैषिणी । गृहस्योपरिभूमौ तं निदधे परपूरुषम् ॥	६९
। स्तां सा देवदासं निजं पतिम् । निशीथे तेन जारेण भुक्तमुत्तमघातयत् ॥	७०

इत्युक्त्वात्र स्थित बाल पप्रच्छुस्त तदात्मजम् । ताता हृत्सा कृपात ततः स स्पष्टमत्रवात् ॥
 पृष्ठभूमाविहारुह्य कोऽप्यासीद्विवसे युवा । रात्रौ तेनावतीर्यैव तातो मे पश्यतो हतः ॥
 अम्बा तु मां गृहीत्वादौ तातपार्श्वार्त्तदोत्थिता । इत्युक्ते शिशुना बुद्ध्वा भार्याजारेण तं हतम् ॥
 जघ्रुस्ताद्वन्धवोऽन्विष्य तज्जारं तं तदैव ते । स्वीकृत्य तं शिशुं तां च दुःशीलां निरवासयन् ॥
 इत्यन्यरक्तचित्ता स्त्रीभुजंगी हन्यसंशयम् । एवं हरिशिखेनोक्ते बभाषे गोमुखः पुनः ॥
 किमन्येनेह यद्वृत्तं वज्रसारस्य संप्रति । वत्सेशसेवकस्येह हास्यं तच्छ्रूयतामिदम् ॥
 तस्य शूरस्य कान्तस्य सुरूपामालवोद्भवा । वज्रसारस्य भार्याभूत्स्वशरीराधिकप्रिया ॥
 एकदा तस्य भार्यायास्तस्याः पुत्रान्वितः पिता । निमन्त्रणाय मालव्यः सोत्कटोऽभ्याययौ स्वयं
 वज्रसारोऽथ सत्कृत्य तं स राज्ञे निवेद्य च । निमन्त्रितस्तेन समं सभार्यो मालवं ययौ ॥
 मासमात्रं च विश्रम्य सोऽत्र श्वशुरवेशमनि । इहागाद्राजसेवार्थं तद्भार्या त्वास्त तत्र सा ॥
 ततो दिनेषु यातेषु वज्रसारमुपेत्य तम् । अकस्मात्क्रोधनो नाम सुहृदेवमभाषत ॥
 भार्या पितृगृहे त्यक्त्वा किं गृहं नाशितं त्वया । तत्रान्यपुरुषासङ्गः पापया हि कृतस्तया ॥
 आगतेन ततोऽद्यैतदाग्नेन कथितं मम । मा मंस्था वितथं तस्मान्निगृह्यैतां वहापराम् ॥
 इत्युक्त्वा क्रोधने याते स्थित्वा मूढ इव क्षणम् । अचिन्तयद्वज्रसारः शङ्के सत्यं भवेदिदम् ॥
 आह्वयके विसृष्टेऽपि सान्यथा नागता कथम् । तदेतां स्वयमानेतुं यामि पश्यामि किं भवेत् ॥
 इति संकल्प्य गत्वैव मालवं श्वशुरौ स तौ । अनुज्ञाप्य गृहीत्वैतां भार्या प्रस्थितवांस्ततः ॥
 गत्वा च दूरमध्वानं स युक्त्या वञ्चितानुगः । उत्पथेनाविशद्भार्यामादाय गहनं वनम् ॥
 तत्रोपवेश्य मध्ये तां विजने वदति स्म सः । त्वमन्यपुरुषासक्त्याप्तान्निमन्त्रान्मया श्रुतम् ॥
 मया चात्र स्थितेनैव यदाहूतासि नागता । तत्सत्यं ब्रूहि नो चेद्वा करिष्ये निग्रहं तव ॥
 तच्छ्रुत्वा तमवादीत्सा तवैष यदि निश्चयः । तर्हि पृच्छसि मां यत्ते रोचते तत्कुरुष्व मे ॥
 इति सावज्ञमाकर्ण्य वचस्तस्याः स कोपतः । वज्रसारस्तरौ बद्ध्वा लंताभिस्तामताडयत् ॥
 वल्लं हरति यावच्च तस्यास्तावद्विलोक्य ताम् । नग्नां रिरंसा मूढस्य तस्याजायत रागिणः ॥
 ततो निवेश्य बद्धां तां रन्तुमाश्लिष्यति स्म सः । नेच्छति स्म च सा तेन प्रार्थ्यमाना जगाद
 लताभिस्ताडिता बद्ध्वा यथाहं भवता तथा । यद्यहं ताडयेयं त्वां तत इच्छामि नान्यथा ॥
 तथेति प्रतिपेदे तत्स च व्यसनमोहितः । नृणसारीकृतश्चित्रं वज्रसारो मनोभुवा ॥
 ततः सहस्तपाद् तं सा बबन्ध दृढं तरौ । तच्छस्त्रेणैव बद्धस्य कर्णनासं चकर्त सा ॥
 गृहीत्वा तस्य शस्त्रं च वासांसि च विधाय च । पापा पुरुषवेषं सा यथाकाममगात्ततः ॥
 वज्रसारस्तु तत्रासीच्छिन्नश्रवणनासिकः । गलता शोणितौघेन मानेन च नताननः ॥
 अथ तत्रागतः कश्चिदोषध्यर्थं वने भिषक् । दृष्ट्वा तं कृपयोन्मुच्य साधुः स्वं नीतवान्गृहम् ॥
 तत्र चाश्रासितस्तेन शनैः स्वगृहमागमत् । स वज्रसारो न च तां चिन्वन्प्राप कुगेहिनीम् ॥
 अवर्णयच्च तं तस्मै वृत्तान्तं क्रोधनाय सः । तेनापि वत्सराजाग्रे कथितं सर्वमेव तत् ॥
 अयं निष्पौरुषामर्षः स्त्रीभूत इति भार्यया । पुंवेषोऽस्य हृतो नूनं निग्रहश्चोचितः कृतः ॥
 इति राजकुले सर्वजनोपहसितोऽपि सः । वज्रसार इहैवास्ते वज्रसारेण चेतसा ॥
 तदेवं कस्य विश्वासः स्त्रीषु देवेती गोमुखे । उक्तवत्यथ भूयोऽपि जगाद मरुभूतिकः ॥
 अप्रतिष्ठं मनः स्त्रीणामत्रापि श्रूयतां कथा । पूर्वं सिंहबलो नाम राजाभूदक्षिणापथे ॥
 तस्य कल्याणवत्याख्या सर्वान्तःपुरयोषिताम् । प्रिया मालवसामन्तसुता भार्या बभूव च ॥
 तथा सह स राज्यं स्वं शासनप्रतिरेकदा । निष्कालितोऽमदलिभिर्देवात्संभय गोत्रजैः ॥

नाद्वप च गजन्तमायान्तं मण्डलैर्भ्रमन् । खड्गच्छिन्नकराङ्गीकं मुक्त्वारटिमपातयत् ॥
काकी तस्करचमूर्विदलन्नवपङ्कजाः । ममाथारण्यविक्रान्तः करी कमलिनीरिव ॥
वं मार्गमतिक्रम्य दृष्ट्यात्यद्भुतविक्रमाम् । मालवं प्राप्य देवीं स्वां सोऽब्रवीत्सत्वसागरः ॥
मार्गवृत्तमेतन्मे वाच्यं पितृगृहे त्वया । लज्जैषा देवि का श्लाघा क्षत्रियस्य हि विक्रमे ॥
युक्त्वा च तया साकं प्राविशत्तत्पितृगृहम् । संभ्रमात्तेन पृष्टञ्च निजं वृत्तान्तमुक्तवान् ॥
मान्य दत्तहस्त्यश्चस्तेनैव श्वशुरेण सः । गजानीकाभिधस्यागाद्राज्ञोऽतिबलिनोऽन्तिकम् ॥
वीं तु कल्याणवतीं भार्यां तां पितृवेशमनि । तत्रैव स्थापयामास विपक्षविजयोद्यतः ॥
स्मिन्प्रयाते यातेषु दिवसेष्वेकदात्र सा । देवी वातायनाग्रस्था कंचित्पुरुषमैक्षत ॥
दृष्ट एव रूपेण तस्याश्चित्तमपाहरत् । स्मरेणाकृष्यमाणा च तत्क्षणं सा व्यचिन्तयत् ॥
नेऽहं नार्यपुत्राद्यत्सुरूपोऽन्यो न शौर्यवान् । धावत्येव तथाप्यस्मिन्पुरुषे बत मे मनः ॥
द्यदस्तु भजाम्येनमिति संचिन्त्य सा तदा । सख्यै रहस्यधारिण्यै स्वाभिप्रायं शशंस तम् ॥
यैवानाय्य नक्तं च वातायनपथेन सा । अन्तःपुरं तं पुरुषं रञ्जूत्क्षिप्तं न्ववेशयत् ॥
प्रविष्टोऽत्र पुरुषो नैवाध्यासितुमोजसा । शशाक तस्याः पर्यङ्कं न्यषीदत्पृथगासने ॥
दृष्ट्वा बत नीचोऽयमिति यावद्विषीदति । राज्ञी सा तावदत्रागादुपरिष्ठाद्भ्रमन्नहिः ॥
विलोक्य भियोत्थाय सहसा पुरुषोऽत्र सः । धनुरादाय भुजगं जघान विशिखेन तम् ॥
पन्नपतितं तं च गवाक्षेणाक्षिपद्बहिः । हर्षेण तद्भयोत्तीर्णो ननर्त स च कातरः ॥
त्यन्तं वीक्ष्य तं विभ्रा सा कल्याणवती भृशम् । दध्यौ धिग्धिक्किमेतेन निःसत्त्वेनाधमेन मे ॥
द्वैव तद्विरक्तां तां चित्तज्ञा सा च तत्सखी । निर्गत्याशु प्रविश्यात्र जगाद् कृतसंभ्रमा ॥
गतस्ते पिता देवि तदयं यातु संप्रति । यथागतेनैव पथा स्वगृहं त्वरितं युवा ॥
वं तयोक्ते निर्यातो रज्ज्वा वातायनाद्बहिः । भयाकुलः स पतितो न दैवात्पञ्चतां गतः ॥
ते तस्मिन्नवोचत्तां सा कल्याणवती सखीम् । सखि सुष्टु कृतं नीचो यत्त्वयैष बहिष्कृतः ॥
तं त्वया मे हृदयं चेतो हि मम दूयते । भर्ता मे व्याघ्रसिंहादीन्निपात्यापहुते ह्रिया ॥
यं तु भुजगं हत्वा हीनसत्त्वः प्रनृत्यति । तत्तादृशं तं हित्वा किमस्मिन्मे प्राकृते रतिः ॥
इप्रतिष्ठितमतिं धिङ् मां धिगथवा स्त्रियः । या धावन्यशुचिं हित्वा कर्पूरं मक्षिका इव ॥
ते जातालुतापा सा राज्ञी नीत्वा निशां ततः । प्रतीक्षमाणा भर्तारमासीत्तत्र पितुर्गृहे ॥
वत्स दत्तान्यबलो गजानीकेन भूभुजा । गत्वा तान्गोत्रजान्पञ्च पापान्सिंहबलोऽवधीत् ॥

ततः स संप्राप्य पुनः स्वराज्यमानीय भार्यां च पितुर्गृहात्ताम् ।
प्रपूर्य तं श्वशुरं धनौघैर्निष्कण्टकां क्षमां सुचिरं शशास ॥
इति प्रवीरे सुभगे च सत्पतौ विवेकिनीनामपि देव योषिताम् ।
चलं मनो धावति यत्र कुत्रचिद्विशुद्धसत्त्वा विरलाः पुनः स्त्रियः ॥
इति मरुभूतिनिगदितामाकर्ण्य कथां स वत्सराजसुतः ।
नरवाहनदत्तस्तां सुखसुप्तो नीतवान् रजनीम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

तः प्रातः कृतावश्यकार्यः स सचिवैः सह । नरवाहनदत्तः स्वमुद्यानं विहरन्त्ययौ ॥

रित्रिवलीलतालंकृतमध्यमाम् । साक्षादिव स्मरोद्यानवापीशोभाधिदेवताम् ॥
 गोवनीं तां च दृष्ट्वा सोत्कलिकामतः । चान्द्रीं मूर्तिमिवाम्भोधिश्चुक्षुभे स नृपात्मजः ॥
 न्दरनिर्माणवैचित्री काप्यसौ विधेः । इति शंसन्स सचिवैः सहितस्तामुपाययौ ॥
 मारुत्या दृष्ट्वा पश्यन्तीं तां च स क्रमात् । पप्रच्छ का त्वं कल्याणि किमिहागमनं च ते ।
 । साब्रतीत्कन्या शृणुतैतद्वदामि वः । अस्ति काञ्चनशृङ्गाख्यं पुरं हैमं हिमाचले ॥
 नाम्ना स्फटिकयशा विद्याधरेश्वरः । धार्मिकः कृपणानाथशरणागतवत्सलः ॥
 नप्रभादेव्यां जातां गौरीवरोद्भवाम् । मां शक्तियशसं नाम जानीहि तनयाभिमाम् ॥
 णप्रिया साहं पञ्चभ्रातृकनीयसी । अतोषयं तदादेशाद्रतैः स्तोत्रैश्च पार्वतीम् ॥
 । सकला विद्या दत्त्वा मामेवमादिशत् । पितुर्दशगुणं पुत्रि भावि विद्याबलं तव ॥
 नदत्तश्च भर्ता तव भविष्यति । वत्सराजसुतो भाविचक्रवर्ती शुचारिणाम् ॥
 । शर्वपत्नी मे तिरोऽभूत्तत्प्रसादतः । लब्धविद्याबला चाहं संप्राप्ता यौवनं क्रमात् ॥
 शञ्च सा रात्रौ देवी मां दत्तदर्शना । प्रातः पुत्रि त्वया गत्वा द्रष्टव्यः स निजः पतिः ॥
 व्यमिहैवाद्य मासेन हि पिता तव । चित्तस्थितैतत्संकरूपो विवाहं संविधास्यति ॥
 श्य तिरोऽभूत्सा देवी याता च यामिनी । ततोऽहमार्यपुत्रैषा त्वामिह द्रष्टुमागता ॥
 ते ब्रजामीति गदित्वा ससखीजना । उत्पत्य खं शक्तियशाः सा जगाम पुरं पितुः ॥
 नदत्तश्च तद्विवाहोत्सुकस्ततः । विवेशाभ्यन्तरं विघ्नः पश्यन्मासं युगोपमम् ॥
 श्वा विमनसं सोऽथ तं गोमुखोऽब्रवीत् । शृणु देव कथामेकां तवाख्यामि विनोदिनीम् ॥
 काञ्चनपुरीत्याख्यया नगरी पुरा । तस्यां च सुमना नाम महानासीन्महीपतिः ॥
 तदुर्गकान्तरभूमिना येन चक्रिरे । चित्रं विराजमानेन तादृशा अपि शत्रवः ॥
 । स्थानगतं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् । देव मुक्तालता नाम निषादाधिपकन्यका ॥
 स्थितमादाय शुकं द्वारि बहिः स्थिता । वीरप्रभेणानुगता भ्रात्रा देवं दिदृक्षते ॥
 त्वेति राज्ञोक्ते प्रतीहारनिदेशतः । भिल्लकन्या नृपास्थानप्राङ्गणं प्रविवेश सा ॥
 । षीयं दिव्यस्त्री कापि नूनमसाविति । सर्वेऽप्यचिन्तयंस्तत्र दृष्ट्वा तद्रूपमद्भुतम् ॥
 प्रणम्य राजानमेवं व्यज्ञापयत्तदा । देवायं शास्त्रगञ्जाख्यश्चतुर्वेदधरः शुकः ॥
 कृत्स्नासु विद्यासु कलासु च विचक्षणः । मयेश्वरोपयोगित्वादिहानीतोऽद्य गृह्यताम् ॥
 । तस्यादाय प्रतीहारेण कौतुकात् । नीतोऽग्रे नृपतेरेतं शुकः श्लोकं पपाठ सः ॥

राजन्युक्तमिदं सदैव यदयं देवस्य संधुक्ष्यते

धूमश्याममुखो द्विषद्विरहिणीनिःश्वासवातोद्गमैः ।

एतत्त्वद्भुतमेव यत्परिभवाद्वाष्पाम्बुपूरप्रवै-

रासां प्रज्वलतीह दिक्षु दशसु प्राज्यः प्रतापानलः ॥

ठित्वा व्याख्याय शुकोऽवादीत्पुनश्च सः । किं प्रमेयं कुतः शास्त्राद्ब्रवीम्यादिश्यतामिति ॥
 तेविस्मिते राज्ञि मन्त्री तस्याब्रवीदिदम् । शङ्के शापाच्छुकीभूतः पूर्वर्षिः क्रोऽप्ययं प्रभो ॥
 । सरो धर्मवशात्पुराधीतं स्मरत्यतः । इत्युक्ते मन्त्रिणा राजा स शुकं पृच्छति स्म तम् ॥
 । भद्र मे ब्रूहि स्ववृत्तान्तं क जन्म ते । शुकत्वे शास्त्रविज्ञानं कुतः को वा भवानिति ॥
 । स वाष्पमुत्सृज्य वदति स्म शुकः शनैः । अवाच्यमपि देवैतच्छृणु वक्षि त्वदाज्ञया ॥
 । त्रिकटे राजन्नस्येको रोहिणीतरुः । आम्लाय इव दिग्ग्यापिभूरिशाखाश्रितद्विजः ॥
 । वेकः सयं शक्यः शक्यः कनास्यः । नस्यानेतोऽहमनास्यः कनास्यः ॥

ऽक्रान्तातमुक्ताशफलान च । अश्वन्मह्य च विंतरन्नथ तत्रास्त मत्पिता ॥	४०
र तूर्याभिध्मातगोशृङ्गनादिनी । आखेटकाय समगाद्भिस्त्रसेना भयंकरी ॥	४१
णसाराक्षी धूलिव्यालुलितांशुका । संभ्रमोद्वेलचमरीविस्रस्तकवरीभरा ॥	४२
कुलेवाभूत्सहसा सा महाटवी । पुलिन्दवृन्दे विविधप्राणिघाताय धावति ॥	४३
डितं कृत्वा दिनमाखेटभूमिषु । आगाच्छबरसैन्यं तदातैः पिशितभारकैः ॥	४४
द्वशबरस्तत्रानासादितामिषः । अद्राक्षीत्स तरुं सायं क्षुधितस्तमुपागमत् ॥	४५
स तत्राशु शुकानन्यांश्च पक्षिणः । आकृष्याकृष्य नीडेभ्यो हत्वा हत्वा भुवि न्यधात् ॥	४६
च निकटं यमकिंकरसंनिभम् । तं दृष्ट्वाहं भयाह्वीनः शनैः पक्षान्तरे पितुः ॥	४७
त्कुलायं स प्राण्याकृष्यैव पातकी । तातं मे पीडितग्रीवं हत्वा तरुतलेऽक्षिपत् ॥	४८
तेन समं पतित्वा तस्य पक्षतेः । निर्गत्य नृणपर्णान्तः सभयः प्राविशं शनैः ॥	४९
र्षं भिल्लोऽसावन्नौ शृष्टानभक्षयत् । शुकानन्यान्समादाय पापः पत्नीं निजामगात् ॥	५०
तभयो दुःखदीर्घा नीत्वा निशामहम् । प्रातर्भूयिष्ठमुदिते जगच्चक्षुषि भास्वति ॥	५१
क्षसंरुद्धवसुधः प्रस्वलन्मुहुः । तृषार्तेः पद्मसरसस्तीरमासन्नवर्तिनः ॥	५२
कृतस्नानमहं तत्सैकतस्थितम् । मुनिं मरीचिनामानं पूर्वपुण्यमिवात्मनः ॥	५३
द्रा समाधास्य मुखक्षिप्रोदबिन्दुभिः । कृत्वा पत्रपुटेऽनैषीदाश्रमं कृपया मुनिः ॥	५४
कुलपतिर्मा पुलस्त्यः किलाहसत् । तेनान्यमुनिभिः पृष्टो दिव्यदृष्टिरुवाच सः ॥	५५
शुकं दृष्ट्वा दुःखेन हसितं मया । वक्ष्यामि चैतत्संबद्धां कथां वो विहिताह्निकः ॥	५६
ऋवणादेष प्राग्वृत्तं च स्मरिष्यति । इत्युक्त्वा स पुलस्त्यर्षिराह्निकायोत्थितोऽभवत् ॥	५७
श्च मुनिभिः पुनरभ्यर्थितोऽत्र सः । मत्संबद्धां कथामेतां महामुनिरवर्णयत् ॥	५८
।तिष्प्रभो नाम राजा रत्नाकरे पुरे । आरत्नाकरमुर्वी यः शशासोजितशासनः ॥	५९
।तपस्तुष्टगौरीपतिवरोद्भवः । हर्षवत्यभिधानायां पुत्रो देव्यामजायत ॥	६०
प्रविष्टं यत्सोमं देवी ददर्श सा । तेन सोमप्रभं नाम्ना तं चक्रे स्वसुतं नृपः ॥	६१
स तन्वानः प्रजानां नयनोत्सवम् । राजपुत्रोऽमृतमथैर्गुणैः सोमप्रभः क्रमात् ॥	६२
क्षमं शूरं युवानं प्रकृतिप्रियम् । यौवराज्येऽभ्यषिञ्चत्तं प्रीतो ज्योतिष्प्रभः पिता ॥	६३
भिधानस्य तनयं निजमन्त्रिणः । ददौ प्रियंकरं नाम मन्त्रित्वे चास्य सद्गुणम् ॥	६४
म्बरादश्च दिव्यमादाय मातलिः । अवतीर्णस्तमभ्येत्य सोमप्रभमभाषत ॥	६५
सखा शक्रस्यावतीर्णो भवानिह । तेन चाशुश्रवा नाम शक्रेणोच्चैःश्रवःसुतः ॥	६६
ते राजन्प्रहितस्तुरगोत्तमः । अत्राधिरूढः शत्रूणामजेयस्त्वं भविष्यसि ॥	६७
वाजिरत्नं तदृत्वा सोमप्रभाय सः । आत्तपूजः खमुत्पत्य ययौ वासवसारथिः ॥	६८
वैव दिवसं तमुत्सवमनोरमम् । सोमप्रभस्तमन्येद्युरुवाच पितरं नृपम् ॥	६९
मृत्रियस्यैष धर्मो यदजिगीषुता । तदाज्ञां देहि मे यावद्विजयाय ब्रजाम्यहम् ॥	७०
स पिता तुष्टस्तथेति प्रत्यभाषत । चक्रे ज्योतिष्प्रभस्तस्य यात्रासंविदमेव च ॥	७१
म्य पितरं दिग्जयाय बलैः सह । प्रायाच्छक्रहयारूढः शुभे सोमप्रभोऽहनि ॥	७२
सोऽश्वरत्नेन तेन दिक्षु महीपतीन् । आजहार च रत्नानि तेभ्यो दुर्वारविक्रमः ॥	७३
अधनुस्तेन विद्विषां च शिरः समम् । उन्नतिं तद्धनुः प्राप न तु तद्विषतां शिरः ॥	७४
न्कृतकार्योऽथ हिमाद्रिनिकटे पथि । संनिविष्टबलश्चक्रे मृगयां स वनान्तरे ॥	७५
न्मन्त्रिनं तत्रापठयत्स किंनरम् । अभ्यधावच्च तं प्राप्तं तेन शक्रेण वाजिना ॥	७६

श्रान्तः कथाचदावृत्य स ददश महत्सरः । तत्तार ता नशा नतुकामश्चाध्यादवातरत् ॥
 दत्त्वा तृणोदकं तस्मायाहृताम्बुफलोदकः । विश्रान्तश्चैकतोऽकस्मादशृणोद्गीतनिःस्वनम् ॥
 गत्वा तदनुसारेण कौतुकान्नातिदूरतः । सोऽपश्यच्छिवलिङ्गाग्रे गायन्तीं दिव्यकन्यकाम् ॥
 केयमद्भुतरूपा स्यादिति तं च सविस्मयम् । साप्युदाराकृतिं दृष्ट्वा कृत्वातिथ्यमवोचत ॥
 कस्त्वं कथमिमां भूमिमैकः प्राप्तोऽसि दुर्गमाम् । एतच्छ्रुत्वा स्ववृत्तान्तमुक्त्वा पप्रच्छ सोऽपि
 त्वं मे कथय कासि त्वं वनेऽस्मिन्का च ते स्थितिः । इति तं पृष्टवन्तं च दिव्यकन्या जगाद्
 कौतुकं चेन्महाभाग तद्वच्चि मृणु मत्कथाम् । इत्युक्त्वा सा लसद्वाष्पपूरा वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 अस्तीह काञ्चनभाख्यं हिमाद्रिकटकं पुरम् । पद्मकूटाभिधानोऽस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः ॥
 तस्य हेमप्रभादेव्यां राज्ञः पुत्राधिकप्रियाम् । मनोरथप्रभां नाम विद्धि मां तनयाभिमाम् ॥
 साहं विद्याप्रभावेण सखीभिः सममाश्रमान् । द्वीपानि कुलशैलांश्च वनान्युपवनानि च ॥
 श्रीङ्गित्वा प्रत्यहं चैवमाहारसमये पितुः । आगच्छामि स्वभवनं वासरप्रहरैस्त्रिभिः ॥
 एकदाहमिह प्राप्ता विहरन्ती सरस्तटे । मुनिपुत्रकमद्राक्षं सवयस्यमिह स्थितम् ॥
 तद्रूपशोभया कृष्टा द्यूतेवाहं तमभ्यगाम् । सोऽपि साकूतया दृष्ट्वावाकरोत्स्वागतं मम ॥
 ततो ममोपविष्टायाः सखी ज्ञातोभयाशया । कस्त्वं ब्रूहि महाभागेत्यपृच्छत्तद्वयस्यकम् ॥
 स चाब्रवीत्तद्वयस्यो नातिदूरमितः सखि । निवसत्याश्रमपदे मुनिर्दीधितिमानिति ॥
 स ब्रह्मचारी सरसि स्नातुमत्र कदाचन । आगतो ददशे देव्या तत्कालागतया श्रिया ॥
 सा तं शरीरेणाप्राप्यं प्रशान्तं मनसैव यत् । सकामा चकमे तेन पुत्रं संप्राप मानसम् ॥
 त्वदर्शनान्ममोत्पन्नः पुत्रोऽयं प्रतिगृह्यताम् । इति नीत्वैव तज्जातं सा दीधितिमतः सुतम् ॥
 बालकं मुनये तस्मै समर्प्य श्रीस्तिरोदधे । सोऽप्यनायासलब्धं तं पुत्रं हृष्टोऽग्रहीन्मुनिः ॥
 रश्मिमानिति नाम्ना च कृत्वा संबर्ध् च क्रमात् । उपनीय समं सर्वा विद्याः स्नेहादशिक्षयत्
 तं रश्मिमन्तं जानीतमेतं मुनिकुमारकम् । श्रियः सुतं मया साकं विहरन्तमिहागतम् ॥
 इत्युक्त्वा तद्वयस्येन पृष्टा तेनापि मत्सखी । सा सनामान्वयं सर्वं मदुक्तं तं तदब्रवीत् ॥
 ततोऽन्योन्यान्यज्ञानान्नितरामनुरागिणौ । मुनिपुत्रः स चाहं च यावत्तत्र स्थितावुभौ ॥
 तावदेत्य द्वितीया मां स्वगृहादवदत्सखी । उत्तिष्ठारहारभूमौ त्वां पिता मुग्धे प्रतीक्षते ॥
 तच्छ्रुत्वा शीघ्रमेष्यामीत्युक्त्वावस्थाप्य चात्र तम् । मुनिपुत्रं गताभूवं भीत्याहं पितुरन्तिकम् ।
 तत्र किञ्चित्कृताहारा यावच्चाहं विनिर्गता । तावदाद्या सखी सा मामागत्य स्वैरमब्रवीत् ॥
 आगतो मुनिपुत्रस्य तस्येह स सखा सखि । स्थितश्च प्राङ्गणद्वारि सत्वरश्च मभावदत् ॥
 मनोरथप्रभापार्श्वमहं रश्मिमताधुना । प्रेषितो व्योमगमनीं विद्यां दत्त्वैव पैतृकीम् ॥
 प्राणेश्वरीं विना तां हि मद्नेन स दारुणाम् । दशां नीतो न शक्नोति प्राणान्धारयितुं क्षणम् ।
 तच्छ्रुत्वैवास्मि निर्गत्य तेन युक्ताग्रयाथिना । मुनिपुत्रकमित्रेण सख्या चाहमिहागता ॥
 प्राप्ता च तमिहाद्राक्षं मुनिपुत्रं विना मया । चन्द्रोद्गमेनैव समं वृत्तप्राणोद्गमान्मृतम् ॥
 ततोऽहं तद्वियोगार्ता निन्दन्ती तनुमात्मनः । प्रवेष्टुमैच्छमनलं गृहीत्वा तत्कलेवरम् ॥
 तावद्विवोऽवतीर्यैव तेजःपुञ्जाकृतिः पुमान् । आदाय तच्छरीरं तदुत्पत्य गगनं ययौ ॥
 अथाहं केवलैवाग्नौ पतितुं यावदुद्यता । तावदुच्चरति स्मैवं गगनादिह भारती ॥
 मनोरथप्रभे मैवं कृथा भूयो भविष्यति । एतेन मुनिपुत्रेण तव कालेन संगमः ॥
 एतच्छ्रुत्वा परावृत्त्य मरणात्तत्प्रतीक्षिणी । स्थितास्मीहैव बद्धाशा शंकरार्चनतत्परा ॥
 मनिपुत्रमद्भुतोऽपि गतो मे कागद्वर्तमानम् । इति मां तानिनि विदुःसि तेषां

प्रागसन्ना कन्या बहुःखदुःखता । तथा सखा प्रापताभूद्वाता ज्ञातुंमहाद्य म ॥	११८
तत्सख्या समं सा प्रहिता निजा । सखी तदन्तिकं तेन स्थितास्म्येकैव संप्रति ॥	११९
गगनादवतीर्णा तदैव ताम् । स्वसखीं दर्शयामास तस्मै सोमप्रभाय सा ॥	१२०
श्रीवार्ता पर्णशय्यामकारयत् । सोमप्रभस्य तद्वाहस्यापि घासमदापयत् ॥	१२१
निशां सर्वे तत्र ते प्रातरुत्थिताः । व्योम्नोऽवतीर्णं दृष्टुर्विद्याधरमुपागतम् ॥	१२२
गरो देवजयो नाम कृतानतिः । मनोरथप्रभाभेवमुपविश्य जगाद ताम् ॥	१२३
राजा वक्ति त्वां सिंहविक्रमः । यावत्तव न निष्पन्नो वरस्तावन्न मत्सुता ॥	१२४
ति स्नेहात्त्वत्सखी मकरन्दिका । तदेतां बोधयागत्य येनोद्वाहे प्रवर्तते ॥	१२५
खीस्नेहात्तां विद्याधरकन्यकाम् । गन्तुं प्रवृत्तां वक्ति स्म राजा सोमप्रभोऽथ सः ॥	१२६
लोकमनघे कौतुकं मम । तत्तत्र नय मामश्रो दत्तघासोऽत्र तिष्ठतु ॥	१२७
तथेत्युक्त्वा व्योम्ना सद्यः सखीयुता । तेन देवजयोत्सङ्गारोपितेन समं ययौ ॥	१२८
तातिथ्या मकरन्दिकया तथा । दृष्ट्वा सोमप्रभं कोऽयमिति स्वैरमपृच्छयत् ॥	१२९
ता च ततः सा मकरन्दिका । सोमप्रभेण तेनाभूत्सद्योऽपहृतमानसा ॥	१३०
नसा प्राप्य लक्ष्मीं रूपवतीमिव । स तु कः सुकृती योऽस्या वरः स्यादित्यचिन्तयत् ॥	१३१
थालापे तामाह मकरन्दिकाम् । मनोरथप्रभा चण्डि कस्मान्नोद्वाहमिच्छसि ॥	१३२
प्यवोचत्तां त्वयानङ्गीकृते वरे । कथं विवाहमिच्छेयं त्वं शरीराधिका हि मे ॥	१३३
प्रणयं मकरन्दिकयोदिते । मनोरथप्रभावादीदृष्टो मुग्धे मया वरः ॥	१३४
क्षा हि तिष्ठामीत्युदिते तथा । करोमि तर्हि त्वद्वाक्यमित्याह मकरन्दिका ॥	१३५
साथ ज्ञातचित्ता जगाद ताम् । सखि सोमप्रभः पृथ्वीं भ्रान्त्वा प्राप्तोऽतिथिस्तं व ॥	१३६
सत्कारः कर्तव्यः सुन्दरि त्वया । इत्याकर्ण्यैव जगदे मकरन्दिकया तथा ॥	१३७
मया सर्वमिदमेतस्य सांप्रतम् । अर्घपात्रीकृतं कामं स्वीकरोतु यदीच्छति ॥	१३८
तत्प्रीतिं क्रमादावेद्य तत्पितुः । मनोरथप्रभा चक्रे तयोस्त्वाहनिश्चयम् ॥	१३९
भो लब्धधृतिस्तुष्टो जगाद ताम् । त्वदाश्रममहं यामि सांप्रतं तत्र जातु मे ॥	१४०
वीं सैन्यमागच्छेन्मन्त्र्यधिष्ठितम् । मामप्राप्याहिताशङ्कि तच्च गच्छेत्पराङ्मुखम् ॥	१४१
वृत्तान्तं बुद्ध्वागत्य ततः पुनः । निश्चित्य परिणेष्यामि शुभेऽह्नि मकरन्दिकाम् ॥	१४२
तथेत्युक्त्वा तमनैषीन्निजाश्रमम् । मनोरथप्रभा देवजयाङ्कारोपितं पुनः ॥	१४३
ो मन्त्री तस्य सोमप्रभस्य सः । विचिन्वानश्च पदवीं तत्रैवागात्ससैनिकः ॥	१४४
तस्तस्मै प्रहृष्टो निजमन्त्रिणे । सोमप्रभः स्ववृत्तान्तं यावत्सर्वं स शंसति ॥	१४५
यौ दूतः शीघ्रमागम्यतामिति । लेखे लिखित्वा संदेशमादाय पितुरन्तिकान् ॥	१४६
ामादाय सचिवानुमतेन सः । पित्राज्ञामनतिक्रामञ्जगाम नगरं निजम् ॥	१४७
नेष्यामि न चिरादित्युवाच च । मनोरथप्रभां तां च तं च देवजयं ब्रजन् ॥	१४८
यो गत्वा तत्सर्वं मकरन्दिकाम् । तथैवाबोधयत्तेन जज्ञे सा विरहातुरा ॥	१४९
रतिं लेभे न गीते न सखीजने । शुकानामपि शुश्राव न विनोदवतीर्गिरः ॥	१५०
सा भेजे का कथा मण्डनादिके । प्रयत्नैर्बोध्यमानापि पितृभ्यां नाग्रहीद्दृष्टिम् ॥	१५१
सिनीपत्रशयनं चाचिरेण सा । उन्मादिनीव बभ्राम पित्रोरुद्वेगदायिनी ॥	१५२
पेदे सा समाश्रासयतोस्तयोः । वचस्तदा तौ कुपितौ पितरौ शपतः स्म ताम् ॥	१५३
निःश्रीके कंचित्कालं पतिष्यसि । अनेनैव शरीरेण स्वजातिस्मृतिवर्जिता ॥	१५४

च विद्यावरन्द्राऽमूलागृह्ये । स्वशास्त्रान्तर् । कर्ताप्राप्तगात्रुचरः ॥ ७ ॥
 थैव तस्य भार्या च सा जातारण्यसूकरी । सोऽयं शुक्रः पुराधीतं वेत्ति चैव तपोबलात् ॥
 थ कर्मगतिं चित्रां दृष्ट्वा हसितं मया । एतां राजसदस्युक्त्वा कथां चैष विमोक्षयते ॥
 ेमप्रभश्च तामस्य सुतां द्युचरजन्मनि । प्राप्स्यत्येव निषादीत्वमागतां मकरन्दिकाम् ॥
 नोरथप्रभा तं च जातं संप्रति भूमिपम् । रश्मिमन्तं मुनिसुतं तदैव पतिमाप्स्यति ॥
 ेमप्रभोऽपि पितरं दृष्ट्वा गत्वा तदाश्रमे । सांप्रतं स प्रियाप्राप्त्यै शर्वमाराधयन्स्थितः ॥
 याख्याय कथां तत्र पुलस्त्यो व्यरमन्मुनिः । अहं च जातिमस्मार्ष हर्षशोकपरिप्लुतः ॥
 तो येनाहमभवं नीतस्तत्कृपयाश्रमम् । स मरीचिमुनिस्तत्र गृहीत्वा मामवर्धयत् ॥
 तपश्च पक्षित्वसुलभाञ्चापलादहम् । इतस्ततः परिभ्राम्यन्विद्याश्चर्यं प्रदर्शयन् ॥
 षादहस्ते पतितः क्रमात्प्राप्तस्त्वदन्तिकम् । इदानीं च मम क्षीणं दुष्कृतं पक्षियोनिजम् ॥

इति सदसि कथामुदीर्य तस्मिन्विदुषि शुके विरते विचित्रवाचि ।

सपदि स सुमनोमहीभृदासीत्प्रमदतरङ्गितविस्मृतान्तरात्मा ॥

अत्रान्तरे तं परितुष्य शंभुः स्वप्ने च सोमप्रभमादिदेश ।

उत्तिष्ठ राजन्सुमनोनृपस्य पार्श्वे ब्रज प्राप्स्यसि तत्र कान्ताम् ॥

मुक्तालताख्या पितृशापतो हि भूत्वा निषादी मकरन्दिकाख्या ।

आदाय तं स्वं पितरं गतास्य राज्ञोऽन्तिकं सा शुकतामवाप्तम् ॥

स्मरिष्यति त्वां तु विलोक्य जातिं विद्याधरी सा विनिवृत्तशापा ।

अन्योन्यविज्ञानविद्वद्दहर्षशोभी भविष्यत्यथ संगमो वाम् ॥

इति भूमिपतिं निगद्य तं गिरिशः स्वाश्रमगां तथैव ताम् ।

अपरां स मनोरथप्रभां भगवान्भक्तकृपालुरब्रवीत् ॥

यो रश्मिमान्मुनिसुतोऽभिमतो वरस्ते जातः स संप्रति पुनः सुमनोभिधानः ।

तत्तत्र गच्छ तमवाप्नुहि स स्वजातिं सद्यः स्मरिष्यति शुभे तव दर्शनेन ॥

एवं ते सोमप्रभविद्याधरकन्यके पृथग्विमुना ।

स्वप्रादिष्टे नृपतेस्तस्य सदः सुमनसस्तदा ययतुः ॥

सोमप्रभं तत्र च तं विलोक्य संस्मृत्य जातिं मकरन्दिका स्वाम् ।

दिव्यं प्रपद्यैव निजं वपुस्तज्जग्राह कण्ठे चिरशापमुक्ता ॥

सोऽपि प्रसादाद्गिरिजापतेस्तां संप्राप्य विद्याधरराजपुत्रीम् ।

सोमप्रभः साकृतिदिव्यभोगलक्ष्मीमिवाश्लिष्य कृती बभूव ॥

स चापि दृष्ट्वा मनोरथप्रभां स्मृतस्वजातिः सुमनोमहीपतिः ।

प्रविश्य पूर्वां नभसश्च्युतां तनुं मुनीन्द्रपुत्रश्च बभूव रश्मिमान् ॥

तया च संगम्य पुनः स्वकान्तया चिरोत्सुकः स प्रययौ स्वमाश्रमम् ।

ययौ स सोमप्रभभूपतिश्च तां प्रियां समादाय निजां निजं पुरम् ॥

शुकोऽपि मुक्त्वैव स वैहगीं तनुं जगाम धाम स्वतपोभिरर्जितम् ।

इतीह दूरान्तरितोऽपि देहिनां भवत्यवश्यं विहितः समागमः ॥

इति नरवाहनदत्तो निजसचिवाद्गोमुखात्कथां श्रुत्वा ।

अद्भुतविचित्ररुचिरां शक्तियशः सोत्सुकस्तुतोष तदा ॥

याधरीयुग्मकथामाख्याय गोमुखः । नरवाहनदत्तं तमुवाच सचिवाग्रणीः ॥
 । सहन्तेऽत्र लोकद्वयहितैषिणः । सामान्या अपि कामादेरावेगं कृतबुद्धयः ॥
 शूरवर्माख्यो बभूव कुलपुत्रकः । राज्ञः कुलधराख्यस्य सेवकः ख्यातपौरुषः ॥
 दागतो जातु प्रविष्टोऽशङ्कितं गृहे । भार्यां स्वेनैव मित्रेण ददर्श स्वैरसंगताम् ॥
 यम्य स क्रोधं चिन्तयामास धैर्यतः । किं मित्रद्रोहिणैतेन पशुना निहतेन मे ॥
 प्यानया वापि पापया निगृहीतया । किं करोम्यहमप्येनमात्मानं पापभागिनम् ॥
 य्य परित्यज्य तावुभावप्युवाच सः । हन्यामहं तं युवयोर्यं पश्येयं पुनः पुनः ॥
 य्यमितो भूयो मम लोचनगोचरम् । इत्युक्त्वा तेन मुक्तौ तौ ययतुः कापि दूरतः ॥
 । परिणीयाभूच्छूरवर्मा सुनिर्वृतः । एवं देव जितक्रोधो न दुःखस्यास्पदीभवेत् ॥
 य विपदा देव जातु न बाध्यते । तिरश्चामपि हि प्रज्ञा श्रेयसे न पराक्रमः ॥ १
 शृण्विमां सिंहवृषभादिगतां कथाम् । आसीत्कोऽपि वणिक्पुत्रो धनवान्नगरे क्वचित् ॥ १
 । वणिज्यार्थं गच्छतो मथुरां पुरीम् । भारवोढा युगं कर्षन्भरेण युगभङ्गतः ॥ १
 । वणोद्भूतकर्दमे स्खलितः पथि । संजीवकाख्यो वृषभः पपाताङ्गैर्विचूर्णितैः ॥ १
 गतनिश्चेष्टमसिद्धोत्थापनक्रमः । निराशस्तं चिरान्त्यक्त्वा वणिक्पुत्रो जगाम सः ॥ १
 । जीवको देवात्समाश्रितो वृषः शनैः । उत्थाय शष्पान्सुमृदून्श्रन्प्रकृतिमाप्तवान् ॥ १
 । यमुनातीरं हरितानि तृणानि सः । खादन्स्वच्छन्दचारी सन्पुष्टाङ्गो बलवानभूत् ॥ १
 । नीनककुदो माद्यन्हरवृषोपमः । शृङ्गोत्पाटितवल्मीकः स च तत्रोन्नदन्मुहुः ॥ १
 चाभवत्तत्र नातिदूरे वनान्तरे । सिंहः पिङ्गलको नाम विक्रमाक्रान्तकाननः ॥ १
 स्य तस्यास्तां मन्त्रिणौ जम्बुकावुभौ । एको दमनको नाम तथा करटकोऽपरः ॥ १
 । जातु तोयार्थमागच्छन्त्यमुनातटम् । तस्यारान्नादमश्रौषीत्संजीवकककुद्गतः ॥ २
 । श्रुत्पूर्वं तं तन्नादं दिक्षु मूर्च्छितम् । स सिंहोऽचिन्तयत्कस्य वत नादोऽयमीदृशः ॥ २
 महत्सत्त्वं किञ्चित्प्रियवैमि तत् । तद्वि दृष्ट्वैव मां हन्याद्वनाद्वापि प्रवासयेत् ॥ २
 । पीतपानीय एव गत्वा वनं द्रुतम् । भीतः सिंहो निगूह्यासीदाकारमनुयायिषु ॥ २
 ज्ञो दमनकः स मन्त्री तस्य जम्बुकः । तमवोचत्करटकं द्वितीयं मन्त्रिणं रहः ॥ २
 । तामी पयः पातुं गतोऽपीलैव तत्कथम् । आगतस्त्वरितं भद्रं प्रष्टव्योऽत्रैष कारणम् ॥ २
 रटकोऽवादीव्यापारोऽस्माकमेष कः । श्रुतस्त्वया न वृत्तान्तः किं कीलोत्पाटिनः कपेः ॥ २
 गपि केनापि वणिजा देवतागृहम् । कर्तुं प्रारब्धमभवद्भूरिसंभृतदारुकम् ॥ २
 । करः काष्ठं क्रकचोर्ध्वार्धताटितम् । दत्तान्तःकीलयन्त्रं ते स्थापयित्वा गृहं ययुः ॥ २
 । तस्य तत्रैको वानरश्चापलोत्सुतः । कीलयन्त्रविभागेऽपि काष्ठे तस्मिन्नुपाविशत् ॥ २
 तरे मुखे मृत्योरिव तत्रोपविश्य च । कीलयन्त्रपाटयामास हस्ताभ्यां निष्प्रयोजनम् ॥ ३
 । स्वातकीलेन सह काष्ठेन तेन च । तद्भागद्वयसंघट्टपीडिताङ्गो ममार सः ॥ ३
 यस्य यत्कर्म स तत्कुर्वन्विनश्यति । तस्मात्किं मृगराजस्य विज्ञातेनाशयेन नः ॥ ३
 । टकाच्छ्रुत्वा धीरो दमनकोऽब्रवीत् । अन्तर्भूय प्रभोः प्राप्यो विशेषः सर्वदा बुधैः ॥ ३
 नाम न कुर्वीत केवलोदरपूरणम् । एवं दमनकेनोक्ते साधुः करटकोऽब्रवीत् ॥ ३
 । गतिप्रवेशो यो न धर्मः सेवकस्य सः । इति चोक्तः करटकेनेदं दमनकोऽभ्यधात् ॥ ३
 । मानुरूपं हि फलं सर्वोऽपि वाञ्छति । आ तुष्यत्यस्थिमात्रेण केसरी धावति द्विपे ॥ ३
 । वा करटकोऽवादीदेवं कृते यदि । कुप्यति प्रत्युत स्वामी तद्विशेषफलं कुतः ॥ ३

योपविष्टश्च सिंहं पिङ्गलकं स तम् । स्वामिनं कृतसत्कारं क्षणादेवं व्यजिज्ञपत् ॥
 मागतस्तावदेव भृत्यो हितस्तव । हितः परोऽपि स्वीकार्यो हेयः स्वोऽप्यहितः पुनः ॥
 न्यतोऽपि मूल्येन मार्जारः पोष्यते हितः । अहितो हन्यते यन्नाद्बृहजातोऽपि मूषकः ॥
 यं च हितैषिभ्यो भृत्येभ्यो भूतिमिच्छता । अपृष्टैरपि कर्तव्यं तैश्च काले हितं प्रभोः ॥
 सिषि चेहेव न कुप्यसि न निहुषे । पृच्छामि तदहं किंचिन्नचोद्वेगं करोषि चेत् ॥
 मनकेनोक्तः सिंहः पिङ्गलकोऽब्रवीत् । विश्वासाहोऽसि भक्तोऽसि तन्निःशङ्कं त्वयोच्यताम् ।
 ङ्गलकेनोक्तेऽवोचदमनकोऽथ सः । देव पानीयपानार्थं तृषितो गतवानसि ॥
 जलः किं त्वमागतो विमना इव । एतत्तद्वचनं श्रुत्वा स मृगेन्द्रो व्यचिन्तयत् ॥
 ऽस्म्यमुना तर्कि भक्तस्यास्य निगूह्यते । इत्यालोच्याब्रवीत्तं स शृणु गोप्यं न तेऽस्ति मे ॥
 श्रुतेनात्र नादोऽपूर्वः श्रुतो मया । स चास्मदधिकस्योमो जाने सत्त्वस्य कस्यचित् ॥
 शब्दानुरूपेण प्रायेण प्राणिना यतः । प्रजापतेर्विचित्रो हि प्राणिसर्गोऽधिकाधिकः ॥
 ह प्रविष्टेन न शरीरं न मे वनम् । तस्मादितो मयान्यत्र गन्तव्यं कानने क्वचित् ॥
 दिनमाह स्म सिंहं दमनकोऽथ तम् । शूरः सन्नियता देव किं वनं त्यक्तुमिच्छसि ॥
 भज्यते सेतुः स्नेहः कर्णेजपेन तु । अरक्षणेन मन्त्रं च शब्दमात्रेण कातरः ॥
 शब्दास्ते ते हि भवन्त्येव भयंकराः । परमार्थमविज्ञाय न भेतव्यमतः प्रभो ॥
 भेरीगोमायुकथेयं श्रूयतां त्वया । कोऽपि कापि वनोद्देशे गोमायुरभवत्पुरा ॥
 यार्थी भ्रमन्वृत्तयुद्धां प्राप्य भुवं ध्वनिम् । गम्भीरमेकतः श्रुत्वा भीतो दृष्टिं ततो ददौ ॥
 श्रुत्वा भेरीमपश्यत्पतितस्त्रिताम् । किमीदृशोऽयं प्राणी स्यात्कोऽप्येवंरूपशब्दकृत् ॥
 चिन्तयन्तदृष्ट्वा निःस्पन्दां तामुपागतः । यावत्पश्यति तावत्स नायं प्राणीत्यबुध्यत ॥
 श्रुत्वरस्तम्बहतचर्मपुटोद्भवम् । शब्दं निरूप्य तस्यां च स गोमायुर्जहौ भयम् ॥
 चिद्भक्ष्यमत्रान्तरित्युत्पाट्य स पुष्करम् । प्रविश्य वीक्षते यावत्केवले दारुचर्मणी ॥
 शब्दमात्रेण किं विभ्यति भवादृशाः । मन्यसे यदि तत्तत्र तद्विज्ञातुं ब्रजाम्यहम् ॥
 वान्दमनको गच्छ शक्तोऽसि चेदिति । गदितस्तेन सिंहेन स ययौ यमुनातटम् ॥
 ब्दानुसारेण यावत्सैरं स गच्छति । तावत्तृणानि खादन्तं वृषभं तं ददर्श सः ॥
 चान्तिकं तस्य कृत्वा तेन च संविदम् । गत्वा तस्मै स सिंहाय यथावस्तु शशंस तत् ॥
 स त्वया दृष्टः संस्तवश्च कृतो यदि । तदिहानय तं युत्तया तावत्पश्यामि कीदृशः ॥
 वा स प्रहृष्टस्तं सिंहः पिङ्गलकस्ततः । वृषस्य प्राहिणोत्तस्य पार्श्वे दमनकं पुनः ॥
 यति तुष्टस्त्वामस्मत्स्वामी भृगाधिपः । इति गत्वा दमनकेनोक्तः स वृषभो भयात् ॥
 प्रतिपेदे तत्तदा गत्वा पुनर्वनम् । तं निजस्वामिनं सिंहं तस्याभयमदापयत् ॥
 येन चाश्रास्य ततः संजीवकं स तम् । वृषभं तं दमनकोऽनैषीत्केसरिणोऽन्तिकम् ॥
 गतं तं प्रणतं दृष्ट्वा सिंहः कृतादरः । उवाचेहैव तिष्ठ त्वं मत्पार्श्वे निर्भयोऽधुना ॥
 तेन तत्रस्थेनाहृतः स तथा क्रमात् । उक्षणा यथान्य विमुखस्तद्वशोऽभूत्स केसरी ॥
 मनकोऽवादीत्खिन्नः करटकं रहः । पश्य संजीवकहृतः स्वामी नावामवेक्षते ॥
 वामिषं भुङ्क्ते न भागं नौ प्रयच्छति । मूढबुद्धिः प्रभुश्रायमुक्षणानेनाद्य शिक्षयते ॥
 नयैव दोषोऽयं यदेतं वृषमानयम् । तत्तथाहं करिष्यामि यथोक्षायं विनङ्क्ष्यति ॥
 त्वयसनाच्चायं निवर्त्यति यथा प्रभुः । एतद्दमनकाच्छ्रुत्वा वचः करटकोऽथ सः ॥

मक. पून मत्स्याण्य सरास काचत् । मत्स्यास्तत्र पलायन्त तस्य द्वाष्टपथाद्भयात् ॥	७९
या तान्स मत्स्यानब्रवीद्वकः । इहागतो मत्स्यघाती पुरुषः कोऽपि जालवान् ॥	८०
। शुष्मान्गृहीत्वा निहनिष्यति । तत्कुरुध्वं मम वचो विश्वासो वोऽस्ति चेन्मयि ॥	८१
। स्वच्छमज्ञातमिह धीवरैः । एत तत्र निवासार्थं नीत्वैकैकं क्षिपामि वः ॥	८२
रूचे मत्स्यैस्तैर्जडबुद्धिभिः । एवं कुरुष्व विश्वस्ता वयं त्वय्यखिला इति ॥	८३
बकं मत्स्यात्रीत्वा शिलातले । विन्यस्य भक्षयामास स बहून्विप्रलम्भकः ॥	८४
न्तं तं मकरस्तत्सुरोगतः । एको बकं तं प्रच्छ नयसि क्व तिमीनिति ॥	८५
। ह बको मत्स्यानुवाच यत् । तेन भीतो झषोऽवोचत्स मामपि नयेति तम् ॥	८६
गर्धान्धबुद्धिरादाय तं बकः । उत्पत्य प्रापयति तद्यावद्वध्यशिलातलम् ॥	८७
। स्थिशकलान्यत्र वीक्ष्य सः । तं बुध्यते स्म मकरो बकं विश्वास्य भक्षकम् ॥	८८
न्यस्तमात्रस्तस्य स तत्क्षणम् । बकस्य मकरो धीमांश्चकर्ताविह्वलः शिरः ॥	८९
त्स्यानां यथावत्स शशंस तत् । ते चाप्यभिननन्दुस्तं तुष्टाः प्राणप्रदायिनम् ॥	९०
। तस्मान्निष्प्रवृत्तस्य बलेन किम् । एतां च सिंहशशयोः कथामत्रापरां शृणु ॥	९१
। सिंह एकवीरोऽपराजितः । स च यं यं ददर्शात्र सत्त्वं तं तं न्यपातयत् ॥	९२
। तः सर्वैः संभूयात्र मृगादिभिः । आहाराय तवैकैकं प्रेषयामो दिने दिने ॥	९३
। इत्वा स्वार्थहानिं करोषि किम् । इति तद्वचनं सिंहः स तथेत्यन्वमन्यत ॥	९४
। कैकं तस्मिन्नन्वहमभ्रति । एकदा शशकस्यागाद्द्वार एकस्य तत्कृते ॥	९५
। गच्छच्छशो धीमानचिन्तयत् । स धीरो यो न संमोहमापत्कालेऽपि गच्छति ॥	९६
। त्यौ तद्युक्तिं तावत्करोम्यहम् । इत्यालोच्य स तं सिंहं विलम्ब्य शशकोऽभ्यगात् ॥	९७
। स्वेन केसरी निजगाद् सः । अरे वेला व्यतिक्रान्ता ममाहारे कथं त्वया ॥	९८
। के वा कर्तव्यं ते मया शठ । इत्युक्तवन्तं तं सिंहं प्रह्वः स शशकोऽब्रवीत् ॥	९९
। सोऽयं स्ववशो नाहमद्य यत् । मार्गं विधाय सिंहेन द्वितीयेनोज्झितश्चिरात् ॥	१००
। लाङ्गूलं सिंहः क्रोधारुणेक्षणः । सोऽब्रवीत्को द्वितीयोऽसौ सिंहो मे दृश्यतां त्वया ॥	१०१
। देवेत्युक्त्वा सोऽपि निनाय तम् । तथेत्यन्वागतं सिंहं दूरं कूपान्तिकं शशः ॥	१०२
। तं पश्येत्युक्तस्तत्र च तेन सः । शशकेन क्रुधा गर्जन्सिंहोऽन्तः कूपमैक्षत ॥	१०३
। तोये स्वं प्रतिविम्बं निश्म्य च । स्वगर्जितप्रतिरवं मत्वा तत्रातिगर्जितम् ॥	१०४
। पोपेन तद्वधाय मृगाधिपः । आत्मानमक्षिपत्कूपे मूढोऽत्रैव व्यपादि च ॥	१०५
। तीर्य मृत्योरुत्तार्य चाखिलान् । मृगान्गत्वा तदाख्याय स्ववृत्तं ताननन्दयत् ॥	१०६
। वं बलं न तु पराक्रमः । यत्प्रभावेण निहतः शशकेनापि केसरी ॥	१०७
। येव प्रज्ञया स्वमभीप्सितम् । एवं दमनकेनोक्ते तूष्णीं करटकोऽभवत् ॥	१०८
। अपि तस्य पिङ्गलकस्य सः । सिंहस्य स्वप्रभोरासीदन्तिके दुर्मना इव ॥	१०९
। तेन तमुवाच जनान्तिकम् । बुद्ध्या न युज्यते तूष्णीं स्थातुं देव वदाम्यतः ॥	११०
। च ब्रूयाद्यदीच्छेत्स्वामिनो हितम् । तद्विहायान्यथाबुद्धिं मद्विज्ञप्तिमिमां शृणु ॥	१११
। ऽयं त्वां हत्वा राज्यं चिकीर्षति । मन्त्रिणा हि सतानेन त्वं भीरुरिति निश्चितः ॥	११२
। घांसुश्च शृङ्गयुग्मं निजायुधम् । निर्भया जीवथ सुखं मयि रात्रि तृणाशने ॥	११३
। ऋत्यामुं मृगेन्द्रं मांसभोजनम् । आश्रास्योपजपत्येवं प्राणिनश्च वने वने ॥	११४
। नवं नान्यमिदमिति शर्म ते । एवं दमनकेनोक्तः स तं पिङ्गलकोऽभ्यधात् ॥	११५

एतच्छ्रुत्वा दमनकः प्राह मा स्मैवमादिश । यस्तुल्यः क्रियते राज्ञा न तद्वच्छ्रीः प्रसर्पति ॥
 द्वयोर्दत्तपदा सा च तयोरुच्छ्रितयोश्चला । न शक्नोति चिरं स्थातुं ध्रुवमेकं विमुञ्चति ॥
 प्रभुश्च यो हितं द्वेष्टि सेवते चाहितं सदा । स वर्जनीयो विद्वद्भिर्वैद्यैर्दुष्टातुरो यथा ॥
 अप्रियस्य प्रथमतः परिणामे हितस्य च । वक्ता श्रोता च यत्र स्यात्तत्र श्रीः कुरुते पदम् ॥
 न शृणोति सतां मन्त्रमसतां च शृणोति यः । अचिरेण स संप्राप्य विपदं परितप्यते ॥
 तदस्मिन्नुक्षिण कः स्नेहस्तव देव किमस्य वा । द्रुह्यतोऽभयदानं तच्छरणागतता च का ॥
 किं चैतस्य भवत्पार्श्वे नित्यसंनिहितस्य गोः । देव कीटाः प्रजायन्ते ये तन्मूत्रपुरीषयोः ॥
 ते चेद्विशन्ति मत्तेभदन्ताघातव्रणावृते । शरीरे भवतः किं न वृत्तः स्याद्युक्तितो वधः ॥
 दुर्जनश्चेत्स्वयं दोषं विपश्चिन्न करोति तत् । उत्पद्यते स तत्सङ्गादत्र च श्रूयतां कथा ॥
 राज्ञः कस्यापि शयने चिरमासीदलक्षिता । यूका कुतश्चिदागत्य नाम्ना मन्दविसर्पिणी ॥
 अकस्मात्तत्र चोपेत्य कुतोऽपि पवनेरितः । विवेश शयनीयं तटीदिभो नाम मत्कुणः ॥
 मन्त्रिवासमिमं कस्मादागतस्त्वं ब्रजान्यतः । इति मन्दविसर्पिण्या स दृष्ट्वा जगदे तथा ॥
 अपीतपूर्वं पास्यामि राजासृक्तत्प्रसीद मे । देहीह वस्तुमिति तामवादीत्सोऽपि टीदिभः ॥
 ततोऽनुरोधादाह स्म सा तं यद्येवमास्व तत् । किं त्वस्य राज्ञो नाकाले दंशो देयस्त्वया सखे
 देयोऽस्य दंशः सुप्तस्य रतासक्तस्य वा लघु । तच्छ्रुत्वा टीदिभः सोऽत्र तथेत्युक्त्वा व्यतिष्ठत
 नक्तं शय्याश्रितं तं च नृपमाशु ददंश सः । उत्तस्थौ च ततो राजा हा दष्टोऽस्मीति स ब्रुवन
 ततः पलायिते तस्मिंस्त्वरितं मत्कुणे शठे । विचिन्त्य राजभृत्यैः सा लब्धा यूका व्यपाद्यत ॥
 एवं टीदिभसंपर्कात्प्रष्टा मन्दविसर्पिणी । तत्संजीवकसङ्गस्ते न शिवाय भविष्यति ॥
 न मे प्रलेषि चेत्तत्त्वं स्वयं द्रक्ष्यस्युपागतम् । शिरो धुनानं दर्पेण शृङ्गयोः शूलशातयोः ॥
 इत्युक्त्वा विकृतिं तेन नीतो दमनकेन सः । सिंहः पिङ्गलकश्चक्रे वध्यं संजीवकं हृदि ॥
 लब्ध्वा तस्याशयं स्वैरं क्षणादमनकस्ततः । तस्य संजीवकस्यागात्स विषण्ण इवान्तिकम् ॥
 किमीदृगसि किं मित्र शरीरे कुशलं तव । इति पृष्टश्च तेनात्र वृषेण स जगाद तम् ॥
 किं सेवकस्य कुशलं कश्च राज्ञां सदा प्रियः । कोऽर्थी न लाववं यातः कः कालस्य न गोचः
 इत्युक्तवन्तं पप्रच्छ तं स संजीवकः पुनः । किमुद्विग्न इवैवं त्वं वयस्याद्योच्यतामिति ॥
 ततो दमनकोऽवादीच्छृणु प्रीत्या वदामि ते । मृगराजो विरुद्धोऽसौ जातः पिङ्गलकोऽद्य ते
 निरपेक्षोऽस्थिरस्नेहो हत्वा त्वां भोक्तुमिच्छति । हिंस्रं परिच्छदं चास्य पश्यामि प्रेरकं सदा
 वचो दमनकस्यैतत्स पूर्वप्रत्ययादृजुः । सत्यं विचिन्त्य वृषभो विमना निजगाद तम् ॥
 धिक्सेवाप्रतिपन्नोऽपि क्षुद्रः क्षुद्रपरिमहः । प्रभुर्वैरित्वमेवैति तथा चेमां कथां शृणु ॥
 आसीन्मदोत्कटो नाम सिंहः कापि वनान्तरे । त्रयस्तस्यानुगाश्चासन्द्वीपिवायसजम्बुकाः ।
 स सिंहोऽत्र वनेऽद्राक्षीददृष्टचरमेकदा । करभं सार्थविभ्रष्टं प्रविष्टं हासनाकृतिम् ॥
 कोऽयं प्राणीति साश्चर्यं वदत्यस्मिन्मृगाधिपे । उष्ट्रोऽयमिति वक्ति स्म देशद्रष्टात्र वायसः ॥
 ततो दत्ताभयस्तेन सिंहेनानाय्य कौतुकात् । उष्ट्रः सोऽनुचरीकृत्य स्वान्तिके स्थापितोऽभव
 एकदा व्रणितोऽस्वस्थः स सिंहो गजयुद्धतः । उपवासान्बहूंश्चक्रे स्वस्थैस्तैः सहितोऽनुगैः ॥
 ततः क्लान्तः स भक्ष्यार्थं भ्रमन्सिंहोऽनवाप्य तत् । किं कार्यमित्यपृच्छत्तानुष्ट्रं मुक्त्वानुग
 ते तमूचुः प्रभो वाच्यमस्माभिर्युक्तमापदि । उष्ट्रेण साकं किं सख्यं किं नासाविव भक्ष्यते
 तृणाशी चायमस्माकं भक्ष्य एवामिषाशिनाम् । बहूनामामिषस्यार्थं किं चैकस्यज्यते न वि

।।सौ प्रीयते त्वयि । इत्युक्तो वायसेनोष्ट्रः साधुस्तत्प्रत्यपद्यत ॥	१५६
।।काकेन तेन सः । ततः काकोऽब्रवीद्देव स्वायत्तं भुङ्क्व मामिमम् ॥	१५७
।।के सिंहेन जम्बुकः । मां भुङ्क्ववेत्यवदत्तं च स तथैव निराकरोत् ॥	१५८
।।ङ्क्वेति तमप्यसौ । नाभुङ्क्व हरिरुष्ट्रोऽथ बभाषे भुङ्क्व मामिति ॥	१५९
।।कृत्वा च खण्डशः । उष्ट्रसैर्भक्षितः सद्यः ससिंहैर्वायसादिभिः ॥	१६०
।।नेङ्गलको मयि । प्रेरितोऽकारणं राजा प्रमाणमधुना विधिः ॥	१६१
।।न्व्यो हंसपरिच्छदः । न गृध्रपरिवारस्तु हंसोऽपि किमुतापरः ॥	१६२
।।हमनकोऽनृजुः । धैर्येण साध्यते सर्वं शृणु वचम्यत्र ते कथाम् ॥	१६३
।।सभार्यो वारिधेस्तटे । धृतगर्भा सती भार्या टिट्ठिभी निजगाद तम् ॥	१६४
।।सूताया ममेह हि । हरेदपत्यान्यम्भोधिः कदाचिदयमूर्मिभिः ॥	१६५
।।द्वेभः स जगाद ताम् । न शक्नोति मया साकं विरोधं कर्तुमम्बुधिः ॥	१६६
।।वं का ते तुलाब्धिना । हितोपदेशोऽनुष्ठेयो विनाशः प्राप्यतेऽन्यथा ॥	१६७
।।कूर्मः कापि सरस्यभूत् । तस्यास्तां सुहृदौ हंसौ नाम्ना विकटसंकटौ ॥	१६८
।।सि तत्र तौ । हंसावन्यत्सरो गन्तुकामौ कूर्मो जगाद सः ॥	१६९
।।रतं तत्र मामपि । तच्छ्रुत्वा तावुभौ हंसौ कूर्मं तं मित्रमूचतुः ॥	१७०
।।गन्तुमुद्यतौ । तत्रागन्तुं तथेच्छा चेतकार्यमस्मद्वचस्त्वया ॥	१७१
।।र्यष्टिं दिवि ब्रजन् । निरालापोऽवतिष्ठेथा भ्रष्टो व्यापत्स्यसेऽन्यथा ॥	१७२
।।रा सह तौ नभः । कूर्मणोत्पेततुर्हंसौ प्रान्तयोरान्त्यष्टिकौ ॥	१७३
।।गौ तौ कूर्महारिणौ । दृष्टशुस्तदधोवर्तिनगराश्रयिणो जनाः ॥	१७४
।।भ्यामिति तैर्जनैः । क्रियमाणं कलकलं स कूर्मश्चपलोऽशृणोत् ॥	१७५
।।ते वक्त्राद्विहाय ताम् । यष्टिं स पृच्छन्हंसौ तौ भ्रष्टो जप्ते जनैर्भुवि ॥	१७६
।।र्मो यष्टिच्युतो यथा । इत्थं तयोक्तष्टिट्टिभ्या टिट्ठिभः स जगाद ताम् ॥	१७७
।।प्येतां कथां शृणु । नद्यन्तःस्थे हृदेऽभूवन्कापि मत्स्याः पुरा त्रयः ॥	१७८
।।पन्नमतिस्तथा । तृतीयो यद्भविष्यश्च त्रयस्ते सहचारिणः ॥	१७९
।।नेन मार्गेण गच्छताम् । अहो अस्मिन्हृदे मत्स्याः सन्तीति किल शुश्रुवः ॥	१८०
।।स्रोतः प्रविश्य सः । अनागतविधाताथ बुद्धिमानन्यतो ययौ ॥	१८१
।।तत्रैवाविकम्पितः । अहं प्रतिविधास्यामि भयं चेदापतेदिति ॥	१८२
।।द्भविष्यस्तु तत्र सः । अथागत्याक्षिपञ्जालं तत्र ते धीवरा हृदे ॥	१८३
।।प्रत्युत्पन्नमतिः सुधीः । कृत्वा निस्पन्दमात्मानं तिष्ठति स्म मृतो यथा ॥	१८४
।।घ्नत्सु तिमिधातिषु । पतित्वा स नदीस्रोतस्यगच्छद्भ्रुतमन्यतः ॥	१८५
।।द्वर्त्तनविवर्तने । कुर्वन्गृहीत्वा निहतो मन्दबुद्धिः स धीवरैः ॥	१८६
।।यास्याम्यम्बुधेर्भयात् । इत्युक्त्वा टिट्ठिभो भार्या तत्रैवासीत्स्वनीडके ॥	१८७
।।इंकारं महोदधिः । दिवसैश्च प्रसूता सा तद्भार्या तत्र टिट्ठिभी ॥	१८८
।।तस्या जलधिरूर्मिणा । पश्यामि टिट्ठिभोऽयं मे किं कुर्यादिति कौतुकात् ॥	१८९
।।गोक्तमभूत्तव । इत्याह रुदती सा तं टिट्ठिभी टिट्ठिभं पतिम् ॥	१९०
।।तां स्वभार्यामभाषत । पश्येह किं करोम्यस्य पापस्य जलधेरहम् ॥	१९१
।।नमंशाक्रोक्तपराधतः । गम्या नैः मह चक्रन्त जगतां गरुडं पश्य ॥	१९२

तस्मादत्यक्तधैर्येण भाव्यमापदि धीमता । उपस्थितमिदानीं तु युद्धं पिङ्गलकेन ते ॥
 यदैवोत्क्षिप्तलाङ्गूलञ्चतुर्भिश्चरणैः समम् । उत्थास्यति स ते विद्याः प्रजिहीर्षु तदैव तम् ॥
 सज्जो नतशिरा भूत्वा शृङ्गाभ्यामुदरे च तम् । हत्वाभिपतितं कुर्याः कीर्णाञ्जनिकरं रिपुम् ॥
 एवमुक्त्वा दमनकः संजीवकवृषं स तम् । गत्वा करटकायोभौ सिद्धभेदौ शशंस तौ ॥
 ततः संजीवकः प्रायाच्छनैः पिङ्गलकान्तिकम् । जिह्वासुरिङ्गिताकारैश्चित्तं तस्य मृगप्रभोः ॥
 ददर्शोत्क्षिप्तलाङ्गूलं युयुत्सुं तं समाङ्गिकम् । सिंहं सिंहोऽप्यपश्यत्तं शङ्कोद्भूतस्वमस्तकम् ॥
 ततः प्राहरदुत्पत्य स सिंहोऽस्मिन्वृषे नखैः । वृषोऽपि तस्मिन्शृङ्गाभ्यां प्रावर्तिष्टाहवस्तयोः ॥
 तच्च दृष्ट्वा दमनकं साधुः करटकोऽब्रवीत् । किं स्वार्थसिद्धयै व्यसनं प्रभोरुत्पादितं त्वया ॥
 संपत्प्रजानुतापेन मैत्री शाठ्येन कामिनी । पारुष्येणाहता मित्रं न चिरस्थायिनी भवेत् ॥
 अलं वा यो बहु ब्रूते हितवाक्यावमानिनः । स तस्माल्लभते दोषं कपेः सूचीमुखो यथा ॥
 पूर्वमासन्वने कापि वानरा यूथचारिणः । ते शीते जातु खद्योतं दृष्ट्वाभिरिति मेनिरे ॥
 तस्मिंश्च तृणपर्णानि विन्यस्याङ्गमतापयन् । एकस्तु तेषां खद्योतमधमत्तं मुखानिलैः ॥
 तद्दृष्ट्वा तत्र तं प्राह पक्षी सूचीमुखमभिधः । नैषोऽग्निरेष खद्योतो मा क्लेशमनुभूरिति ॥
 तच्छ्रुत्वाप्यनिवृत्तं तं पक्षी सोऽभ्येत्य वृक्षतः । न्यवारयद्यन्निर्वन्धात्कपिस्तेन चुकोप सः ॥
 क्षिप्रया शिलया तं च सूचीमुखमचूर्णयत् । तस्मान्न तस्य वक्तव्यं यः कुर्यान्न हितं वचः ॥
 अतः किं वच्मि दोषाय भेदस्तावत्कृतस्त्वया । दुष्टया क्रियते यच्च बुद्ध्या तन्न शुभं भवेत् ॥
 तथा चाभवतां पूर्वं भ्रातरौ द्वौ वणिकसुतौ । धर्मबुद्धिस्तथा दुष्टबुद्धिः कचन पत्तने ॥
 तावथार्थं पितुर्गोहादृत्वा देशान्तरं सह । कथंचित्स्वर्णदीनारसहस्रद्वयमापतुः ॥
 तद्गृहीत्वा स्वनगरं पुनराजगमतुश्च तौ । वृक्षमूले च दीनारान्भूतले तान्निचखनुतुः ॥
 शतमेकं गृहीत्वा च दीनारानां विभज्य च । परस्परं समांशेन तस्थतुः पितृवेश्मनि ॥
 एकदा दुष्टबुद्धिः स गत्वा तरुतलात्ततः । एक एवाग्रहीत्स्वैरं दीनारांस्तानसद्वयी ॥
 मासमात्रे गते तं च धर्मबुद्धिसुवाच सः । एह्यार्य विभजावस्तान्दीनारानस्ति मे व्ययः ॥
 तच्छ्रुत्वा धर्मबुद्धिस्तां गत्वा भूमिं तथेति सः । चखान तेनैव समं दीनारान्यत्र ताव्यधात् ॥
 संप्राप्ता न यदा ते च दीनाराः खातकात्ततः । तदा स दुष्टबुद्धिस्तं धर्मबुद्धिं शठोऽब्रवीत् ॥
 नीतास्ते भवता तन्मे स्वमर्थं दीयतामिति । न ते नीता मया नीतास्त्वयेत्याह स्म तं च सः ॥
 एवं प्रवृत्ते कलहे सोऽश्मनाताडयच्छिरः । दुष्टबुद्धी राजकुलं धर्मबुद्धिं निनाय च ॥
 तत्रोक्तस्वस्वपक्षौ तावनासादितनिर्णयैः । स्थापितावा दिनच्छेदमुभौ राजाधिकारिभिः ॥
 यस्य मूले न्यधीयन्त दीनारास्ते वनस्पतेः । स साक्षी वक्ति यन्नीतास्तेऽमुना धर्मबुद्धिना ॥
 इत्युवाचाथ तान्दुष्टबुद्धी राजाधिकारिणः । प्रक्षयामस्तर्हि तं प्रातरित्यूचुस्तेऽतिविस्मिताः ॥
 ततस्तैर्धर्मबुद्धिश्च दुष्टबुद्धिश्च तावुभौ । दत्तप्रतिभुवौ मुक्तौ विभिन्नौ जगमतुर्गृहम् ॥
 दुष्टबुद्धिस्तु वस्तूक्त्वा दत्त्वार्थं पितरं रहः । भव मे वृक्षगर्भान्तः स्थित्वा साक्षीत्यभाषत ॥
 बाढमित्युक्तवन्तं च नीत्वा महति कोटरे । निवेश्य तं तरौ तत्र रात्रौ स गृहमाययौ ॥
 प्रातश्च राजाधिकृतैः सह तौ भ्रातरौ तरुम् । गत्वा पप्रच्छतुः कस्तान्दीनारात्रीतवानिति ॥
 दीनारान्धर्मबुद्धिस्तात्रीतवानिति स स्फुटम् । तद्बुद्धकोटरान्तःस्थस्ततोऽभाषत तत्पिता ॥
 तदसंभाव्यमाकर्ण्य निश्चितं दुष्टबुद्धिना । अत्रान्तः स्थापितः कोऽपीत्युक्त्वाधिकृतकाश्च ते ॥
 तरुगर्भे ददुर्धूमं येनाध्मातः स निःसरन् । निपत्याधोगतः क्षमायां दुष्टबुद्धिपिता मृतः ॥

कस्यापि जातं जातमभक्षयत् । भुजगोऽपत्यमागत्य स संतेपे ततो बकः ॥	२३४
तेनाथ बकेन नकुलालयात् । आरुह्याहिबिलं यावन्मत्स्यमांसं व्यकीर्यत ॥	२३५
खलस्तच्च खादंस्तदनुसारतः । दृष्ट्वा बिलं प्रविष्टस्तं सापत्यमवधीदहिम् ॥	२३६
पायेन कार्यमन्यच्च मे शृणु । आसीत्कोऽपि तुलाशेषः पित्र्यार्थात्प्राग्वणिकसुतः ॥	२३७
हस्त्रेण घटितां तां तुलां च सः । कस्यापि वणिजो हस्ते न्यस्य देशान्तरं ययौ ॥	२३८
ततो यावत्तस्मान्मृगयते तुलाम् । आखुभिर्भक्षिता सेति तावत्तं सोऽब्रवीद्वणिक् ॥	२३९
दु तल्लोहं तेन जग्धं तदाखुभिः । इति सोऽपि तमाह स्म वणिकपुत्रो हसन्हृदि ॥	२४०
च ततो वणिजोऽस्मात्स भोजनम् । सोऽपि संतुष्य तत्तस्मै प्रदातुं प्रत्यपद्यत ॥	२४१
ह कृत्वास्य वणिजः पुत्रमर्भकम् । स्नातुं वणिकसुतः प्रायादत्तामलकमात्रकम् ॥	२४२
तं निक्षिप्य गुप्तं कापि सुहृद्गृहे । एक एवाययौ तस्य स धीमान्वणिजो गृहम् ॥	२४३
स इत्येवं पृच्छन्तं वणिजं च तम् । श्येनेन सोऽर्भको नीतः खान्निपत्येत्युवाच सः ॥	२४४
त्वया पुत्र इति क्रुद्धेन तेन च । नीतः स वणिजा राजकुलेऽप्याह स्म तत्तथा ॥	२४५
मिदं श्येनो नयेत्कथमिवार्भकम् । इति सभ्यैश्च तत्रोक्ते वणिकपुत्रो जगाद सः ॥	२४६
ते लौही देशे यत्र महातुला । तत्र द्विपमपि श्येनो नयेत्किं पुनर्भकम् ॥	२४७
गौतुकात्पृष्टवृत्तान्तैस्तस्य दापिता । सभ्यैस्तुला सा तेनापि स आनीयार्पितोऽर्भकः ॥	२४८
घटयन्त्यभीष्टं बुद्धिशालिनः । त्वया तु साहसेनैव संदेहे प्रापितः प्रभुः ॥	२४९
वाञ्छुत्वावादीदमनको हसन् । मैवं किमुक्षुयुद्धेऽस्ति सिंहस्य जयसंशयः ॥	२५०
नाघातघनव्रणविभूषणः । क केसरी क दान्तश्च प्रतोदक्षतविग्रहः ॥	२५१
ल्पतो यावज्जम्बुकौ तौ परस्परम् । तावत्संजीवकवृषं युद्धे पिङ्गलकोऽवधीत् ॥	२५२
तस्मिन्हते स किल पिङ्गलकस्य तस्य पार्श्वे समं करटकेन मृगाधिपस्य ।	
तस्यौ ततो दमनको मुदितश्चिराय मन्त्रित्वमप्रतिहतं समवाप्य भूयः ॥	२५३
इति नरवाहनदत्तो नीतिमतो बुद्धिविभवसंपन्नाम् ।	
मन्त्रिवराद्गोमुखतः श्रुत्वा चित्रां कथां जहर्ष भृशम् ॥	२५४

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः ।

व्यशःसोत्कं गोमुखः स विनोदयन् । नरवाहनदत्तं तं मन्त्री पुनरभाषत ॥	१
कथा देव त्वया मुग्धकथां शृणु । मुग्धबुद्धिरभूत्कश्चिदाढ्यस्य वणिजः सुतः ॥	२
वणिज्यायै कटाहद्वीपमेकदा । भाण्डमध्ये च तस्याभून्महानगुरुसंचयः ॥	३
परभाण्डस्य न तस्यागुरु तत्र तत् । कश्चिज्जग्राह तद्वासी जनो वेत्ति न तत्र तत् ॥	४
यस्ततोऽङ्गारान्दृष्ट्वापि क्रीणतो जनान् । स कालागुरु दग्ध्वा तदङ्गारानकरोज्जडः ॥	५
गरमूल्येन तच्चागत्य ततो गृहम् । तदेव कौशलं शंसन्स ययौ लोकहास्यताम् ॥	६
गुरुदाह्येष श्रूयतां तिलकार्षिकः । बभूव कश्चिद्भामीणो भूतप्रायः कृषीवलः ॥	७
वत्तिलान्भृष्टान्भुक्त्वा स्वादूनवेत्य तान् । भृष्टानेवावपद्भूरीस्तादृशोत्पत्तिवाञ्छया ॥	८
वजातेषु नष्टार्थं तं जनोऽहसत् । तिलकार्षिक उक्तोऽसौ जलेऽग्निक्षेपकं शृणु ॥	९
रभूत्कश्चित्पुमान्निशि स चैकदा । प्रभाते देवतापूजां करिष्यन्नित्यचिन्तयत् ॥	१०

याभिर्कुम्भाख्यो नासिकारोपणं शृणु । बभूव कश्चित्पुरुषो मूर्खो मूढमतिः कश्चित् ॥
 ॥ चिपिटघ्राणां गुरुं चोनुङ्गनासिकम् । दृष्ट्वा तस्य प्रसुप्तस्य नासां छित्त्वाग्रहीद्गुरोः ॥
 ॥ नासिकां छित्त्वा भार्यायास्तामरोपयत् । गुरुनासां मुखे तस्या न च तत्रारुरोह सा ॥
 ॥ र्यागुरु तेन छिन्ननासौ कृतावुभौ । अधुना वनवासी च पशुपालो निशाम्यताम् ॥
 ॥ महासुग्धः कोऽप्यासीद्धनवान्वने । तस्य धूर्ताः समाश्रित्य मित्रत्वे बहवोऽमिलन् ॥
 ॥ गदुराढ्यस्य सुता नगरवासिनः । त्वत्कृते याचितास्माभिः सा च पित्रा प्रतिश्रुता ॥
 ॥ स ददौ तुष्टस्तेभ्योऽर्थं तं च ते पुनः । विवाहस्तव संपन्न इत्युचुदिवसैर्गतैः ॥
 ॥ सुतरां तुष्टस्तेभ्यो भूरि धनं ददौ । दिनैश्च तं वदन्ति स्म पुत्रो जातस्तवेति ते ॥
 ॥ तेन सर्वं च मूढस्तेभ्यः समर्प्य सः । पुत्रं प्रत्युत्सुकोऽस्मीति प्रारोदीच्चापरेऽहनि ॥
 ॥ त्त लोकस्य हासं धूर्तैः स वञ्चितः । पशुभ्य इव संक्रान्तजडिमा पशुपालकः ॥
 ॥ श्रुतो देव शृण्वलंकारलम्बकम् । ग्राम्यः कश्चित्खनन्भूमिं प्रापालंकरणं सहत् ॥
 ॥ जकुलाचौरैर्नीत्वा तत्र निवेशितम् । यद्गृहीत्वा स तत्रैव भार्यां तेन व्यभूषयत् ॥
 ॥ मेखलां मूर्ध्नि हारं च जघनस्थले । नूपुरौ करयोस्तस्याः कर्णयोरपि कङ्कणौ ॥
 ॥ ख्यापितं लोकैर्बुद्ध्वा राजा जहार तत् । तस्मात्स्वाभरणं तं तु पशुप्रायं मुमोच सः ॥
 ॥ करणो देव शृणु वचम्यथ तूलिकम् । मूर्खः कश्चित्पुमांस्तूलविक्रयायापणं ययौ ॥
 ॥ नेति तत्तस्य न जग्राहात्र कश्चन । तावद्दर्श तत्रागौ हेम निष्टप्रशोधितम् ॥
 ॥ रण विक्रीतं गृहितं ग्राहकेण च । तद्दृष्ट्वापि स तत्तूलमिच्छन्शोधयितुं जडः ॥
 ॥ वक्षेप दग्धे च तस्मिंल्लोको जहास तम् । श्रुतोऽयं तूलिको देव खर्जूरीछेदकं शृणु ॥
 ॥ र्खाः समाहूय न्ययोज्यन्ताधिकारिभिः । ग्राम्या राजकुलादिष्टं खर्जूरानयनं प्रति ॥
 ॥ गं सुखग्राह्यां खर्जूरपतितां स्वतः । खर्जूरीं तत्र खर्जूरीः सर्वा ग्रामे स्वकेऽच्छिनन् ॥
 ॥ ताश्च कलिताशेषखर्जूरसंचयाः । उत्थाप्यारोपयामासुर्न चैषां सिद्ध्यति स्म तत् ॥
 ॥ गीतखर्जूरा आदृतारोपणेन ते । खर्जूरीछेदनं बुद्ध्वा राज्ञा प्रत्युत दण्डिताः ॥
 ॥ र्जूरहासोऽयं निध्यालोकनमुच्यते । निधानदर्शी केनापि कोऽप्याजह्ने महीभुजा ॥
 ॥ कापि पलाय्यायमिति राजकुमन्निणा । नेत्रे तस्योदपाट्येतां निधानस्थानदर्शिनः ॥
 ॥ ान्यपश्यन्तं गतावप्यगतौ समम् । अन्धं दृष्ट्वा च तं मन्त्री स जडो जहसे जनैः ॥
 ॥ लोकनं श्रुत्वा श्रूयतां लवणाशनम् । बभूव गह्वरो ग्रामवासी कोऽपि जडः पुमान् ॥
 ॥ ग गृहं जातु नीतो नगरवासिना । भोजितो लवणस्वादून्यन्नानि व्यञ्जनानि च ॥
 ॥ स्वादुतान्नादेरित्यपृच्छत्स गह्वरः । प्राधान्यालवणेनेति तेनोचे सुहृदा तदा ॥
 ॥ हिं भोक्तव्यमित्युक्त्वा लवणस्य सः । पिष्टस्य मुष्टिमादाय प्रक्षिप्याभक्षयन्मुखे ॥
 ॥ स्य दुर्बुद्धेरोष्ठौ इमश्रूणि चालिपत् । हसतस्तु जनस्यात्र मुखं धवलतां ययौ ॥
 ॥ ो श्रुतो देव त्वया गोदोहकं शृणु । ग्राम्यः कश्चिद्भून्मुग्धो गौरेका तस्य चाभवत् ॥
 ॥ तस्यान्वहं धेनुः पयःपलशतं ददौ । कदाचिच्चाभवत्तस्य प्रत्यासन्नः किलोत्सवः ॥
 ॥ अहीष्यामि पयोऽस्याः प्राज्यमुत्सवे । इति मूर्खः स नैवैतां मासमात्रं दुदोह गाम् ॥
 ॥ वश्च यावत्तां दोग्धि तावत्पयोऽखिलम् । तत्तस्याश्छिन्नमच्छिन्नं लोकस्य हसितं त्वभूत् ॥
 ॥ दोहको मूर्खः श्रूयतामपराविमौ । खलतिस्ताम्रकुम्भाभशिराः कश्चित्पुमानभूत् ॥
 ॥ पविष्टं तं तरुणः कश्चिदैक्षत् । आगतोऽत्र कपित्थानि गृहीत्वा क्षुधितः पथा ॥

वाढुभिः किं न सहे घातानिति ब्रुवन् । स खल्वाटो गलद्रक्तशिरा मूर्खो ययौ गृहम् ॥	५३
ज्यबद्धेन पट्टेनेव वृतं शिरः । रक्तेन तस्य तद्दृष्ट्वा हसति स्म न तत्र कः ॥	५४
हास्यत्वं लोके गच्छन्त्यबुद्धयः । लभन्ते नार्थसिद्धिं च पूज्यन्ते तु सुबुद्धयः ॥	५५
वतः श्रुत्वा सुग्धहासकथा इमाः । नरवाहनदत्तः समुत्थाय व्यधिताह्निकम् ॥	५६
पुनस्तेन नियुक्तश्चोत्सुकेन सः । गोमुखः कथयामास प्रज्ञानिष्ठामिमां कथाम् ॥	५७
। वनोद्देशे महाऋशात्मलिपादपः । उवास लघुपातीति काकस्तत्र कृतालयः ॥	५८
। त्वस्वनीडस्थो ददर्शात्र तरोरधः । जालहस्तं सलगुडं रौद्रं पुरुषमागतम् ॥	५९
। शिक्षते यावत्काकस्तावद्वित्य सः । जालं भुवि विकीर्यात्र ब्रीहींश्छन्नोऽभवत्पुमान् ॥	६०
। त्रयीवाख्यः पारावतपतिर्भ्रमन् । तत्राजगाम नभसा पारावतशतैर्वृतः ॥	६१
। करं दृष्ट्वा जालेऽत्राहारलिप्सया । पतितः पाशनिकरैर्बद्धोऽभूत्सपरिच्छदः ॥	६२
। तुगान्सर्वाश्चित्रग्रीवो जगाद सः । गृहीत्वा चञ्चुभिर्जालं खमुत्पतत वेगतः ॥	६३
। ते जालमादायोत्पत्य वेगतः । कपोता नभसा गन्तुं भीताः प्रारेभिरेऽखिलाः ॥	६४
। योर्ध्वदृग्विम्रो लुब्धकः संन्यवर्तत । निर्भयोऽथ जगादैतांश्चित्रग्रीवोऽनुयायिनः ॥	६५
। हिरण्यस्य मूषकस्यान्तिकं द्रुतम् । ब्रजामः स इमान्पाशांश्छित्त्वास्मान्मोचयिष्यति ॥	६६
। सोऽनुगैः साकं गत्वा तैर्जालकर्षिभिः । मूषकस्य बिलद्वारं प्राप्याकाशादवातरत् ॥	६७
। रण्य निर्याहि चित्रग्रीवोऽहमागतः । इत्याजुहाव तं तत्र मूषकं स कपोतराट् ॥	६८
। द्वारमार्गेण दृष्ट्वा तं चागतं तथा । सुहृदं निर्ययावाखुस्तस्माच्छतमुखाद्विल्यात् ॥	६९
। वृत्तान्तं संभ्रमात्सोऽपि मूषकः । पारावतपतेः पाशान्सानुगस्याच्छिनत्सुहृत् ॥	७०
। त्तमामन्त्र्य मूषकं वचनैः प्रियैः । चित्रग्रीवः खमुत्पत्य ययौ सोऽनुचरैः सह ॥	७१
। स काकोऽत्र लघुपाती बिलोक्य तत् । बिलप्रविष्टं तद्द्वारमागत्योवाच मूषकम् ॥	७२
। ते काकोऽहं दृष्ट्वा त्वां मित्रवत्सलम् । मित्रत्वाय वृणोमीदृग्विपदुद्धरणक्षमम् ॥	७३
। यन्तरादृष्ट्वा मूषकस्तं स वायसम् । जगाद गच्छ का मैत्री भक्ष्यभक्षकयोरिति ॥	७४
। शयसोऽवादीच्छान्तं भुक्ते मम त्वयि । तृप्तिः क्षणं स्यान्मित्रे तु शश्वज्जीवितरक्षणम् ॥	७५
। वा सशपथं कृत्वाश्वासं च तेन सः । निर्गतेनाकरोत्सख्यमाखुना सह वायसः ॥	७६
। शीरानैषीदाखुः शालिकणानपि । एकत्र सह भुञ्जानौ तस्थतुस्तावुभौ सुखम् ॥	७७
। च काकस्तं मित्रं मूषकमब्रवीत् । इतोऽविदूरे मित्रास्ति वनमध्यगता नदी ॥	७८
। थरको नाम कूर्मश्चास्ति सुहृन्मम । तदर्थं याभि तत्स्थानं सुप्रापामिषभोजनम् ॥	७९
। प्य इहाहारो नित्यं व्याधभयं च मे । इत्युक्तवन्तं तं काकं मूषकोऽपि जगाद सः ॥	८०
। हं वत्स्यामो नय तत्रैव मामपि । ममाप्यस्तीह निर्वेदो वक्ष्ये तत्रैव तं च ते ॥	८१
। नमादाय चञ्चवा तं स हिरण्यकम् । नभसा लघुपाती तद्ययौ वननदीतटम् ॥	८२
। सह कूर्मेण तत्र मन्थरकेण सः । कृतातिथ्येन मित्रेण स तस्यौ मूषकान्वितः ॥	८३
। च कूर्माय तस्मै स्वागमकारणम् । हिरण्यसख्यवृत्तान्तयुक्तं काकः शशंस सः ॥	८४
। कूर्मस्तं कृत्वा मित्रं वायससंस्तुतम् । देशनिर्वासनिर्वेदहेतुं पप्रच्छ मूषकम् ॥	८५
। प्यः स तयोरुभयोः काककूर्मयोः । शृण्वतोर्निजवृत्तान्तकथामेतामवर्णयत् ॥	८६
। बिले तत्र नगरासन्नवर्तिनि । वसन्राजकुलाद्धारनामीयास्थापयं निशि ॥	८७
। न हारेण तेन जातौजसं च माम् । समर्थमन्नाहरणे मूषकाः पर्यवारयन् ॥	८८
। च नगामीन्कश्चिदभ्यान्तिलान्तिके । परित्राण्मठिकां कृत्वा नानाभिक्षान्नवृत्तिकः ॥	८९

इस्त्वयाभिकुम्भाख्यो नासिकारोपणं शृणु । बभूव कश्चित्पुरुषो मूर्खो मूढमतिः क्वचित् ॥
 भार्या चिपिटघ्राणां गुरुं चोत्तुङ्गनासिकम् । दृष्ट्वा तस्य प्रसुप्तस्य नासां छित्त्वाग्रहीद्गुरोः ॥
 वा च नासिकां छित्त्वा भार्यायास्तामरोपयत् । गुरुनासां मुखे तस्या न च तत्रारुरोह सा ॥
 भार्यागुरु तेन चिछन्ननासौ कृतावुभौ । अधुना वनवासी च पशुपालो निशाम्यताम् ॥
 गुपालो महासुगधः कोऽप्यासीद्धनवान्वने । तस्य धूर्ताः समाश्रित्य मित्रत्वे बहवोऽमिलन् ॥
 तं जगदुराह्यस्य सुता नगरवासिनः । त्वत्कृते याचितास्माभिः सा च पित्रा प्रतिश्रुता ॥
 छुत्वा स ददौ तुष्टस्तेभ्योऽर्थं तं च ते पुनः । विवाहस्तव संपन्न इत्युच्युदिवसैर्गतैः ॥
 स सुतरां तुष्टस्तेभ्यो भूरि धनं ददौ । दिनैश्च तं वदन्ति स्म पुत्रो जातस्तवेति ते ॥
 नन्द तेन सर्वं च मूढस्तेभ्यः समर्प्य सः । पुत्रं प्रत्युत्सुकोऽस्मीति प्रारोदीचापरेऽहनि ॥
 इन्द्रादत्त लोकस्य हासं धूर्तैः स वञ्चितः । पशुभ्य इव संक्रान्तजडिमा पशुपालकः ॥
 गुपालः श्रुतो देव शृण्वलंकारलम्बकम् । ग्राम्यः कश्चित्खनन्भूमिं प्रापालंकरणं महत् ॥
 त्रौ राजकुलाचौरैर्नीत्वा तत्र निवेशितम् । यद्गृहीत्वा स तत्रैव भार्यां तेन व्यभूषयत् ॥
 अन्ध मेखलां मूर्ध्नि हारं च जघनस्थले । नूपुरौ करयोस्तस्याः कर्णयोरपि कङ्कणौ ॥
 इन्द्रिः ख्यापितं लोकैर्बुद्ध्वा राजा जहार तत् । तस्मात्स्वाभरणं तं तु पशुप्रायं मुमोच सः ॥
 कोऽलंकरणो देव शृणु वचन्यथ तूलिकम् । मूर्खः कश्चित्पुमांस्तूलविक्रयायापणं ययौ ॥
 गुद्धमिति तत्तस्य न जग्राहात्र कश्चन । तावद्दर्शं तत्रान्नौ हेम निष्टप्रशोधितम् ॥
 र्णकारेण विक्रीतं गृहितं ग्राहकेण च । तद्दृष्ट्वापि स तत्तूलमिच्छञ्शोधयितुं जडः ॥
 त्रौ चिक्षेप दग्धे च तस्मिंल्लोको जहास तम् । श्रुतोऽयं तूलिको देव खर्जूरीछेदकं शृणु ॥
 चेन्मूर्खाः समाहूय न्ययोज्यन्ताधिकारिभिः । ग्राम्या राजकुलादिष्टं खर्जूरानयनं प्रति ॥
 दृष्ट्वाकां सुखग्राह्यां खर्जूरपतितां स्वतः । खर्जूरीं तत्र खर्जूरीः सर्वा ग्रामे स्वकेऽच्छिनन् ॥
 तंतास्ताश्च कलिताशेषखर्जूरसंचयाः । उत्थाप्यारोपयामासुर्न चैषां सिद्ध्यति स्म तत् ॥
 त्श्रानीतखर्जूरा आहतारोपणेन ते । खर्जूरीछेदनं बुद्ध्वा राज्ञा प्रत्युत दण्डिताः ॥
 कः खर्जूरहासोऽयं निध्यालोकनमुच्यते । निधानदर्शी केनापि कोऽप्याजह्ने महीभुजा ॥
 गात्कापि पलाय्यायमिति राजकुमन्त्रिणा । नेत्रे तस्योदपाट्येतां निधानस्थानदर्शिनः ॥
 लक्षणान्यपश्यन्तं गतावप्यगतौ समम् । अन्धं दृष्ट्वा च तं मन्त्री स जडो जहसे जनैः ॥
 धानालोकनं श्रुत्वा श्रूयतां लवणाशनम् । बभूव गह्वरो ग्रामवासी कोऽपि जडः पुमान् ॥
 मित्रेण गृहं जातु नीतो नगरवासिना । भोजितो लवणस्वादून्यन्नानि व्यञ्जनानि च ॥
 नेयं स्वादुतान्नादेरित्यपृच्छत्स गह्वरः । प्राधान्यालवणेनेति तेनोचे सुहृदा तदा ॥
 व तर्हि भोक्तव्यमित्युक्त्वा लवणस्य सः । पिष्टस्य मुष्टिमादाय प्रक्षिप्याभक्षयन्मुखे ॥
 पूर्णं तस्य दुर्बुद्धेरोष्ठौ इमश्रूणि चालिपत् । हसतस्तु जनस्यात्र मुखं धवलतां ययौ ॥
 णाशी श्रुतो देव त्वया गोदोहकं शृणु । ग्राम्यः कश्चिदभून्मुग्धो गौरेका तस्य चाभवत् ॥
 च तस्यान्वहं धेनुः पयःपलशतं ददौ । कदाचिच्चाभवत्तस्य प्रत्यासन्नः किलोत्सवः ॥
 ह्वारं अहीष्यामि पयोऽस्याः प्राज्यमुत्सवे । इति मूर्खः स नैवैतां मासमात्रं दुदोह गाम् ॥
 गोत्सवश्च यावत्तां दोग्धि तावत्पयोऽखिलम् । तत्तस्यादिछन्नमच्छिन्नं लोकस्य हसितं त्वभूत् ॥
 गो गोदोहको मूर्खः श्रूयतामपराविमौ । खलतिस्ताम्रकुम्भाभशिराः कश्चित्पुमानभूत् ॥
 मूलोपविष्टं तं तरुणः कश्चिदैक्षत । आगतोऽत्र कपित्थानि गृहीत्वा क्षुधितः पथा ॥

: स्वादुभिः किं न सहे घातानिति ब्रुवन् । स खलवाटो गलद्रक्तशिरा मूर्खो ययौ गृहम् ॥
 प्राज्यबद्धेन पट्टेनेव वृतं शिरः । रक्तेन तस्य तद्दृष्ट्वा हसति स्म न तत्र कः ॥
 शोपहास्यत्वं लोके गच्छन्त्यबुद्धयः । लभन्ते नार्थसिद्धिं च पूज्यन्ते तु सुबुद्धयः ॥
 मुखतः श्रुत्वा मुग्धहासकथा इमाः । नरवाहनदत्तः समुत्थाय व्यधिताहिकम् ॥
 मे पुनस्तेन नियुक्तश्चोत्सुकेन सः । गोमुखः कथयामास प्रज्ञानिष्ठामिमां कथाम् ॥
 अपि वनोद्देशे महाशालमलिपादपः । उवास लघुपातीति काकस्तत्र कृतालयः ॥
 अचित्खनीडस्थो ददर्शात्र तरोरधः । जालहस्तं सलगुडं रौद्रं पुरुषमागतम् ॥
 वीक्षते यावत्काकस्तावद्वितय सः । जालं भुवि विकीर्यात्र श्रीहीश्छन्नोऽभवत्पुमान् ॥
 चित्रप्रीवाख्यः पारावतपतिर्भ्रमन् । तत्राजगाम नभसा पारावतशतैर्वृतः ॥
 हेप्रकरं दृष्ट्वा जालेऽत्राहारलिप्सया । पतितः पाशनिकरैर्बद्धोऽभूत्सपरिच्छदः ॥
 चानुगान्सर्वाश्चित्रप्रीवो जगाद सः । गृहीत्वा चञ्चुभिर्जालं खमुत्पतत वेगतः ॥
 गेति ते जालमादायोत्पत्य वेगतः । कपोता नभसा गन्तुं भीताः प्रारेभिरेऽखिलाः ॥
 त्थायोर्ध्वदृग्विमो लुब्धकः संन्यवर्तत । निर्भयोऽथ जगादैतांश्चित्रप्रीवोऽनुयायिनः ॥
 तस्य हिरण्यस्य मूषकस्यान्तिकं द्रुतम् । ब्रजामः स इमान्पाशांश्छित्त्वास्मान्मोचयिष्यति ॥
 वा सोऽनुगैः साकं गत्वा तैर्जालकर्षिभिः । मूषकस्य बिलद्वारं प्राप्याकाशादवातरत् ॥
 हिरण्य निर्याहि चित्रप्रीवोऽहमागतः । इत्याजुहाव तं तत्र मूषकं स कपोतराट् ॥
 ग द्वारमार्गेण दृष्ट्वा तं चागतं तथा । सुहृदं निर्ययावाखुस्तस्माच्छतमुखाद्विलात् ॥
 दृष्ट्वा वृत्तान्तं संभ्रमात्सोऽपि मूषकः । पारावतपतेः पाशान्सानुगस्याच्छिन्तसुहृत् ॥
 शस्तमामन्त्र्य मूषकं वचनैः प्रियैः । चित्रप्रीवः खमुत्पत्य ययौ सोऽनुचरैः सह ॥
 ततः स काकोऽत्र लघुपाती विलोक्य तत् । बिलप्रविष्टं तद्द्वारमागत्योवाच मूषकम् ॥
 तीति काकोऽहं दृष्ट्वा त्वां मित्रवत्सलम् । मित्रत्वाय वृणोमीदृग्विपदुद्धरणक्षमम् ॥
 आभ्यन्तराद्दृष्ट्वा मूषकस्तं स वायसम् । जगाद गच्छ का मैत्री भक्ष्यभक्षकयोरिति ॥
 वा वायसोऽवादीच्छान्तं भुक्ते मम त्वयि । तृप्तिः क्षणं स्यान्मित्रे तु शश्वज्जीवितरक्षणम् ॥
 क्त्वा सशपथं कृत्वाश्वासं च तेन सः । निर्गतेनाकरोत्सख्यमाखुना सह वायसः ॥
 सपेशीरानैषीदाखुः शालिकणानपि । एकत्र सह भुञ्जानौ तस्थतुस्तादुभौ सुखम् ॥
 स च काकस्तं मित्रं मूषकमब्रवीत् । इतोऽविदूरे मित्रास्ति वनमध्यगता नदी ॥
 मन्थरको नाम कूर्मश्चास्ति सुहृन्मम । तदर्थं यामि तत्स्थानं सुप्रापामिषभोजनम् ॥
 त्प्राप्य इहाहारो नित्यं व्याधभयं च मे । इत्युक्तवन्तं तं काकं मूषकोऽपि जगाद सः ॥
 तर्हि वत्स्यामो नय तत्रैव मामपि । ममाप्यस्तीह निर्वेदो वक्ष्ये तत्रैव तं च ते ॥
 अदिनमादाय चञ्चा तं स हिरण्यकम् । नभसा लघुपाती तद्ययौ वननदीतटम् ॥
 वा सह कूर्मेण तत्र मन्थरकेण सः । कृतातिथ्येन मित्रेण स तस्थौ मूषकान्वितः ॥
 तरे च कूर्माय तस्मै स्वागमकारणम् । हिरण्यसख्यवृत्तान्तयुक्तं काकः शशंस सः ॥
 त्र कूर्मस्तं कृत्वा मित्रं वायससंस्तुतम् । देशनिर्वासनिर्वेदहेतुं पप्रच्छ मूषकम् ॥
 हिरण्यः स तयोरुभयोः काककूर्मयोः । शृण्वतोर्निजवृत्तान्तकथामेतामवर्णयत् ॥
 हात्रिले तत्र नगरासन्नवर्तिनि । वसन्राजकुलाद्धारनामीयास्थापयं निशि ॥
 आनेन हारेण तेन जातौजसं च माम् । समर्थमन्नाहरणे मूषकाः पर्यवारयन् ॥
 नरे न तनामीकश्चित्तन्मन्त्रिणान्तिके । पत्रितापमत्रिकां कृत्वा जानाभिश्चात्रवन्तिकः ॥

गात्सुहृत्प्रव्राजकोऽपरः । भुक्तोत्तरं समं तेन कथां रात्रौ स चाकरोत् ॥	९२
नं मयि जर्जरकेण सः । प्रव्राडवाद्यदत्तकर्णस्तद्गाण्डकं मुहुः ॥	९३
मिदं करोषीति स तेन च । आगन्तुना परिव्राजा पृष्ठः प्रव्राद् तमब्रवीत् ॥	९४
त्रुरूपन्नोऽयं सदैव यः । अपि दूरस्थमुत्प्लुत्य नयत्यन्नमितो मम ॥	९५
ठयज्जरेणान्नभाजनम् । इत्युक्तवन्तं प्रव्राजं परिव्राद् सोऽपरोऽब्रवीत् ॥	९६
तूनां दोषायात्र कथां शृणु । तीर्थान्यहं भ्रमन्प्रापमेकं नगरमेकदा ॥	९७
स्य निवासायाविशं गृहम् । स्थिते मयि स विप्रश्च वदति स्म स्वगेहिनीम् ॥	९८
पर्वण्यद्य पचेरिति । कुतस्ते निर्धनस्यैतदित्यवोचच्च सापि तम् ॥	९९
दीप्तां प्रिये कार्येऽपि संचये । नातिसंचयधीः कार्या शृणु चात्र कथामिमाम् ॥	१००
दो व्याधो यन्नितसायकः । प्रादाय मांसं धनुषि प्राधावत्सूकरं प्रति ॥	१०१
न निहतः पोत्रविक्षतः । स व्यपद्यत तच्चात्र दूरादैक्षत जम्बुकः ॥	१०२
ोऽपि चिकीर्षुः संचयाय तत् । क्रोडव्याधामिषात्किञ्चिन्न चखादातिभूयसः ॥	१०३
त्तु गत्वा धनुषि यत्स्थितम् । तत्क्षणं चोच्चलयन्नशरविद्धो ममार सः ॥	१०४
ार्य इति तेन द्विजेन सा । भार्योक्ता प्रतिपद्यैतत्तिलान्प्राक्षिपदातपे ॥	१०५
यां प्राश्य श्वा तानदूषयत् । ततो न कृसरानेतान्कश्चिन्मूल्यादिनाग्रहीत् ॥	१०६
लोभः क्लेशाय केवलम् । इत्युक्त्वा पुनराह स्म प्रव्राडागन्तुकोऽथ सः ॥	१०७
न्मे दीयतां यावदद्य वः । युक्त्या निवारयाम्येतं मूषकोत्थमुपद्रवम् ॥	१०८
ी स प्रव्राद् तस्मै खनित्रकम् । ददावहं च च्छन्नस्थस्तद्दृष्ट्वा प्राविशं बिलम् ॥	१०९
प्रव्राडागन्तुकोऽथ सः । मत्संचारबिलं वीक्ष्य प्रारेभे खनितुं शठः ॥	११०
स्पलायनपरं मयि । यावत्तं प्राप तत्रस्थं हारं मे चान्यसंचयम् ॥	१११
दाखोस्तत्तादृशं बलम् । इत्याह स्थानिनं तं च प्रव्राजं मयि शृण्वति ॥	११२
विस्वं हारं मूर्ध्नि निधाय च । आगन्तुस्थायिनौ हृष्टौ प्रव्राजौ स्वपतः स्म तौ ॥	११३
हर्तुं मां पुनरागतम् । प्रबुध्याताडयद्यष्टा प्रव्राद् स्थायी स मूर्धनि ॥	११४
ान्न मृतो बिलमाविशम् । भूयश्च शक्तिर्नाभून्मे तदन्नाहरणप्लवे ॥	११५
सां तदभावश्च वार्धकम् । तेनास्योजो बलं रूपमुत्साहश्चापि हीयते ॥	११६
यत्नवन्तमवेक्ष्य माम् । परित्यज्य गतः सर्वः स मूषकपरिच्छदः ॥	११७
रा अपुष्पं भ्रमरास्तरुम् । अजलं च सरो हंसा मुञ्चन्त्यपि चिरोषितम् ॥	११८
ः सुहृदं लघुपातिनम् । प्राप्यैतं कच्छपश्रेष्ठ त्वत्पार्श्वमहमागतः ॥	११९
कूर्मो मन्थरकोऽभ्यधात् । स्वमेव स्थानमेतत्ते तन्मा मित्राधृतिं कृथाः ॥	१२०
स्ति न संतुष्टस्य चासुखम् । धीरस्य च विपन्नास्ति नासाध्यं व्यवसायिनः ॥	१२१
कूर्मे चित्राङ्गसंज्ञकः । दूरतो व्याधवित्रस्तो मृगस्तद्वनमाययौ ॥	१२२
च पश्चाद्वाधमनागतम् । आश्रांसितेन तेनापि सख्यं कूर्मादयो व्यधुः ॥	१२३
काककूर्मसृगाखवः । परस्परोपचारेण सुखिताः सुहृदः समम् ॥	१२४
ङ्गं चिरायातं तमीक्षितुम् । आरुह्य तरुमैक्षिष्ट लघुपाती स तद्वनम् ॥	१२५
कीलपाशेन संयतम् । चित्राङ्गमवरुह्यैतदवदच्चाखुकूर्मयोः ॥	१२६
रा तं गृहीत्वाखुं हिरण्यकम् । चित्राङ्गस्यान्तिकं तस्य लघुपाती निनाय सः ॥	१२७

। जालकान्तस्तं यावन्नष्टमृगाकुलः । स याति तावद्दृष्टैतदीर्घदृष्ट्याखुवाक्यतः ॥	१३
।। ततो दूरे पतित्वासीन्मृतो यथा । काकस्तु मूर्ध्नि तस्यासीञ्छुषी पाटयन्निव ॥	१३
। गृहीतं तं व्याधो मत्वा मृगं मृतम् । गन्तुं प्रवृत्ते नद्यास्तटे कूर्मं निधाय तम् ॥	१३
। तमभ्येत्य मूषकस्तस्य जालिकाम् । कूर्मस्य सोऽच्छिनत्तेन मुक्तो नद्यां पपात सः ॥	१३
निकटीभूतं व्याधं वीक्ष्य विकच्छपम् । उत्थाय स पलाय्यागात्काकोऽप्यारूढवांस्तरुम् ॥	१३
धोऽत्र कूर्मं तं बन्धच्छेदपलायितम् । अप्राप्योभयविभ्रष्टो दैवं शोचन्नगाद्बृहम् ॥	१३
प्रन्ति सैकत्र हृष्टाः कूर्मादयोऽत्र ते । मृगस्तु प्रीतिमानेवं कूर्मादींस्तानुवाच सः ॥	१३
स्मि यत्प्राप्ता भवन्तः सुहृदो मया । प्राणानुपेक्ष्य यैरेवं मृत्योरद्याहमुद्धृतः ॥	१३
।। ता तेन मृगेण सह तत्र ते । अन्योन्यप्रीतिसुखिताः काककूर्माखवोऽवसन् ॥	१३
।। धयन्त्येवं तिर्यञ्चोऽपि समीहितम् । प्राणैरपि न मुञ्चन्ति तेऽप्येवं मित्रमापदि ॥	१४
।। येयसी मित्रेष्व्वासक्तिर्नाङ्गनासु ताम् । ईर्ष्याश्रयत्वाच्छंसन्ति तथा च श्रूयतां कथा ॥	१४
।। पि कोऽप्यासीदीर्घ्यावान्पुरुषः प्रभो । बभूव तस्य भार्या च वल्लभा रूपशालिनी ॥	१४
।। ते न तां जातु मुमोचैकाकिनीं च सः । तस्या हि शीलविभ्रंशं चित्रस्थेभ्योऽप्यशङ्कत ॥	१४
।। श्यकार्येण कदाचित्स पुमानथ । सहैवादाय तां भार्यां प्रतस्थे विषयान्तरम् ॥	१४
।। भल्लामटवीमग्रे दृष्ट्वा स तद्गयात् । स्थापयित्वा गृहे ग्राम्यवृद्धविप्रस्य तां ययौ ॥	१४
।। ता च सा दृष्ट्वा भिल्लांस्तेनागतान्पथा । एकेन यूना भिल्लेन सह धृष्टा ययौ ततः ॥	१४
।। च तत्पत्नीं यथाकामं चचार सा । उत्क्रान्तेर्ष्यालुपतिका भग्नसेतुरिवापगा ॥	१४
।। त्पतिः कृत्वा कार्यमागत्य तं द्विजम् । ग्राम्यं ययाचे तां भार्यां सोऽपि विप्रो जगाद् तम् ॥	१४
।। हं क याता सा जानाम्येतावदेव तु । भिल्ला इहागता आसंसैः सा नीता भविष्यति ॥	१४
।। निकटे चेह तत्तत्र ब्रज सत्वरम् । ततः प्राप्स्यसि तां भार्यामन्यथा मा मतिं कृथाः ॥	१५
।। न स रुदन्निरन्दन्बुद्धिविपर्ययम् । जगाम भिल्लपत्नीं तां भार्यां तत्र ददर्श च ॥	१५
।। द्वा तमभ्येत्य पापा भीता तदाब्रवीत् । न भे दोषोऽहमानीता भिल्लेनेह बलादिति ॥	१५
।। तत्र गच्छावो यावत्कश्चिन्न पश्यति । इति ब्रुवाणं रागान्धं तमुवाच पतिं च सा ॥	१५
।। तवलेयं भिल्लस्याखेटगामिनः । आगतश्चानुधाञ्चैव हन्यात्त्वां मां च स ध्रुवम् ॥	१५
।। गुहामेतां प्रच्छन्नस्तिष्ठ संप्रति । रात्रौ च सुप्तं हत्वा तं यास्यावो निर्भयावितः ॥	१५
।। क्तः शठ्या प्रविश्यासीद्गुहां स ताम् । कोऽवकाशो विवेकस्य हृदि कामान्धचतसः ॥	१५
।। श्री गृहान्तःस्थमानीतं व्यसनेन तम् । भिल्लायादर्शयत्तस्मा आगताय दिनात्यये ॥	१५
।। ष्कृष्य तं भिल्लः क्रूरकर्मा पराक्रमी । प्रातर्वैव्युपहारार्थं बबन्ध सुहृदं तरौ ॥	१५
।। व पश्यतस्तस्य रात्रौ तद्भार्यया सह । स समासेव्य सुरतं सुखं सुष्वाप तद्युतः ॥	१५
।। युप्तमीर्ष्यालुः स पुमांस्तरुसंयतः । चण्डीं स्तुतिभिरभ्यर्च्य ययौ शरणमातितः ॥	१६
।। वरं तस्मै तं ददौ येन तस्य सः । तत्खड्गेनैव भिल्लस्य स्रस्तबन्धोऽच्छिनच्छिरः ॥	१६
।। हतः पापो मयायमिति सोऽथ ताम् । प्रबोध्य भार्यां वक्ति स्म साप्युत्तस्थौ सुदुःखिता ॥	१६
।। तस्य च शिरो भिल्लस्यालक्षितं निशि । ततः प्रतस्थे कुली सा पत्या तेन सहैव च ॥	१६
।। गारं प्राप्य दर्शयन्ती शिरोऽत्र तत् । भर्ता हतो मेऽनेनेति चक्रन्दाक्रम्य तं पतिम् ॥	१६
।। नीतस्तद्युक्तो राजाग्रे पुररक्षिभिः । पृष्टस्तत्र यथावृत्तमीर्ष्यालुस्तदवर्णयत् ॥	१६
।। त्वमन्विष्य च्छेदयामास कुस्त्रियः । तस्याः कर्णौ च नासां च तत्पतिं च मुमोच तम् ॥	१६

कश्चित्पलाय्यासीत्कुत्रचिद्गणिकागृहे । मानुषं रूपमास्थाय वैनतेयभयाद्भुवि ॥
 ण्यग्रहीद्भ्रातिं सा हस्तिशतपञ्चकम् । स्वप्रभावाच्च तत्तस्यै स नागः प्रत्यहं ददौ ॥
 न्वहमियन्तस्ते हस्तिनो ब्रूहि को भवान् । इति निर्वन्धतः साथ तं पप्रच्छ विलासिनी ॥
 षचः कस्यचित्ताक्षर्यभयादेवमिह स्थितः । नागोऽहमिति वक्ति स्म सोऽपि तां मारमोहितः ॥
 द्रहसि कुट्टन्यै शशंस गणिका ततः । अथ ताक्षर्यो जगच्चिन्वन्नत्रागात्पुरुषाकृतिः ॥
 कुट्टनीं तां च जगाद त्वत्सुतागृहे । अहमद्य वसाम्यार्ये भाटिर्मे गृह्यतामिति ॥
 णागः स्थितो नित्यमिभपञ्चशतीं ददत् । तत्किमेकाहभाट्येति कुट्टन्यपि जगाद तम् ॥
 स गरुडो नागं तत्र स्थितमवेत्य तम् । विवेशातिथिरूपेण तद्वारवनितागृहम् ॥
 णासादपृष्ठस्थं नागं तमवलोक्य सः । प्रकाश्यात्मानमुत्प्लुत्य जघान च जघास च ॥
 न कथयेत्प्राज्ञो रहस्यं स्त्रीष्वनर्गलम् । इत्युक्त्वा गोमुखो मुग्धकथां पुनरवर्णयत् ॥
 ढ्मभोपमशिराः कोऽप्याक्षीत्खलतिः पुमान् । स च मूर्खोऽर्थवाङ्मोके लज्जते स्म कचैर्विना ॥
 धूर्तस्तमागत्य कोऽप्युवाचोपजीवकः । एकोऽस्ति वैद्यो यो वेत्ति केशोत्पादनमौषधम् ॥
 ङ्गत्वा तमाह स्म तमानयसि चेन्मम । ततोऽहं तव दास्यामि धनं वैद्यस्य तस्य च ॥
 क्तवतस्तस्य धनं भुक्त्वाचिरेण सः । मुग्धस्यानीतवानेकं धूर्तो धूर्तचिकित्सकम् ॥
 ळ्य चिरं सोऽपि खलवाटं तं भिषक्छिरः । अपास्य वेष्टनं युक्त्या मुग्धायास्मायदर्शयत् ॥
 ण्यविमर्शः सन्वैद्यं केशार्थमौषधम् । तं ययाचे स जडधीस्ततो वैद्योऽब्रवीत्स तम् ॥
 णटः स्वयमन्यस्य जनयेयं कथं कचान् । इति ते मूर्खं निर्लोमं दर्शितं स्वशिरो मया ॥
 पे त्वं न वेत्स्येव धिगित्युक्त्वा ययौ भिषक् । एवं देव सदा धूर्ताः क्रीडन्ति जडबुद्धिभिः ॥
 श्रुतः केशमुग्धस्तैलमुग्धो निशम्यताम् । मुग्धोऽभूत्पुरुषः कश्चिद्भृत्यः शिष्टस्य कस्यचित् ॥
 त स्वामिना तैलमानेतुं वणिजोऽन्तिकम् । प्रेषितो जातु तत्तस्मात्पात्रे तैलमुपाददे ॥
 णात्रं गृहीत्वा तदागच्छंस्तत्र केनचित् । ऊचे मित्रेण रक्षेदं तैलपात्रं स्रवत्यधः ॥
 त्वा वीक्षितुमधः पात्रं तत्पर्यवर्तयत् । स मूढस्तेन तत्सर्वं तैलं तस्यापतद्भुवि ॥
 णा लोकहासोऽसौ निरस्तः स्वामिना गृहात् । तस्मात्स्वबुद्धिर्मुग्धस्य वरं न त्वनुशासनम् ॥
 णग्धः श्रुतस्तावदस्थिमुग्धो निशम्यताम् । अभून्मूर्खः पुमान्कश्चिद्भार्याभूत्तस्य चासती ॥
 णस्मिन्नेकदा पत्यौ कार्यादेशान्तरं गते । दत्तकर्तव्यशिक्षां स्वामाप्तां कर्मकरीं गृहे ॥
 यदासीं संस्थाप्य निर्गलैकान्ततस्ततः । ययावुपपतेर्गेहं निरर्गलसुखेच्छया ॥
 णातं तत्पतिं सा स्थितशिक्षाश्रुगद्गदम् । कर्मकर्यवद्भार्या मृता दग्धा च सा तव ॥
 णत्वा सा श्मशानं च नीत्वा तस्मायदर्शयत् । अस्थीन्यन्यचितास्थानि तान्यादाय रुदंश्च सः ।
 णकोऽथ तीर्थेषु प्रक्षिप्यास्थीनि तानि च । प्रावर्तत स भार्यायास्तस्याः श्राद्धविधौ जडः ॥
 ण इत्युपानीतं कर्मकर्या तथैव च । तमेव भार्योपपतिं श्राद्धविप्रं चकार संः ॥
 णपतिना सार्धं तद्भार्याभ्येत्य तत्र सा । उदारवेषा भुङ्क्ते स्म मृष्टान्नं मासि मासि तत् ॥
 णर्मप्रभावेण भार्या ते परलोकतः । पश्यागत्य स्वयं भुङ्क्ते ब्राह्मणेन समं प्रभो ॥
 णर्मकरी सा तमवोचत्तत्पतिं यथा । तथैव प्रतिपेदे तत्सर्वं मूर्खशिरोमणिः ॥
 णन्ते हेलयैवैवं कुलीभिः सरलाशयाः । श्रुतोऽस्थिमुग्धश्चण्डालकन्यका श्रूयतां त्वया ॥
 णूपवती कापि मुग्धा चण्डालकन्यका । सार्वभौमवरप्राप्तौ संकल्पं हृदि साकरोत् ॥
 णातु दृष्ट्वा राजानं नगरभ्रमनिर्गतम् । सर्वोत्तमं भर्तृबुद्धेरनुयातुं प्रचक्रमे ॥

न्यजा मत्वा मुनरप्युत्तम शिवम् । भृगुबुद्ध्या मुनि लयक्त्वा देव तत्रव शश्रय ॥	२०५
गविश्य श्वा देवस्यारुह्य पीठिकाम् । जङ्गामुत्क्षिप्य जातेर्यत्सदृशं तस्य तद्व्यधात् ॥	२१०
न्यजा मत्वा देवाच्छानं तमुत्तमम् । यान्तं तमेवान्वगात्सा त्यक्त्वा देवं पतीच्छया ॥	२११
व चण्डालगृहं परिचितस्य सः । चण्डालयूनः प्रणयाल्लुलोठैकस्य पादयोः ॥	२१२
त्तमं मत्वा शुनश्चण्डालपुत्रकम् । खजातितुष्टा वत्रे सा तमेव पतिमन्यजा ॥	२१३
दूरे पतन्ति स्वपदे जडाः । एवं च मूर्खं राजानं संक्षेपादपरं शृणु ॥	२१४
दमूद्राजा कृपणः कोषवानपि । एकदा जगदुश्चैवं मन्त्रिणस्तं हितैषिणः ॥	२१५
देवेह दुर्गतिं पारलौकिकीम् । तदेहि दानमायूषि भङ्गराणि धनानि च ॥	२१६
नृपोऽवादीदानं दास्याम्यहं तदा । दुर्गतिं प्राप्तमात्मानं मृतो ब्रक्ष्यामि चेदिति ॥	२१७
सन्तस्ते तूष्णीमासत मन्त्रिणः । एवं नोज्झति मूढोऽर्थान्यावदर्थैः स नोज्झितः ॥	२१८
श्रुतो देव मध्ये मित्रद्वयं शृणु । बभूव चन्द्रापीडाख्यः कान्यकुब्जे महीपतिः ॥	२१९
धवलमुखोऽपि सेवकः । बहिर्भुक्त्वा च पीत्वा च सदैव प्राविशद्ब्रह्मम् ॥	२२०
कुतो नित्यमायासीति च भार्यया । पृष्टः स जातु धवलमुखस्तामेवमभ्यधात् ॥	२२१
इहं शश्वद्भुक्त्वा पीत्वा च सुन्दरि । सदैवायामि येनास्ति लोके मित्रद्वयं मम ॥	२२२
नानामैको भोजनशुपकारकृत् । द्वितीयो वीरबाहुश्च प्राणैरप्युपकारकः ॥	२२३
धवलमुखोऽसौ भार्यया तथा । ऊचे मित्रद्वयं तन्मे भवता दर्शयतामिति ॥	२२४
स तद्युक्तस्तस्य कल्याणवर्मणः । गृहं सोऽपि महाहैस्तमुपचारैरुपाचरत् ॥	२२५
त ययौ वीरबाहोर्भार्यायुतोऽन्तिकम् । स च द्यूतस्थितः कृत्वा स्वागतं तं विसृष्टवान् ॥	२२६
त्सा धवलमुखं भार्या सकौतुका । कल्याणवर्मा महतीं सत्क्रियामकरोत्तव ॥	२२७
तमात्रं तु भवतो वीरबाहुना । तदार्यपुत्रं तं मित्रं मन्यसेऽभ्यधिकं कथम् ॥	२२८
तोऽब्रवीद्ब्रह्म मिथ्या तौ ब्रूद्युभौ क्रमात् । राजा नः कुपितोऽकस्मात्ततो ज्ञास्यस्यथ स्वयम् ॥	२२९
न गत्वैव सा तथेति तदैव तत् । कल्याणवर्मणोऽवोचत्स श्रुत्वैव जगाद ताम् ॥	२३०
णिकपुत्रो ब्रूहि राज्ञः करोमि किम् । इत्युक्त्वा तेन सा प्रायाद्वीरबाहोरथान्तिकम् ॥	२३१
साशंसद्राजकोपं स्वभर्तरि । स श्रुत्वैवाययौ धावन्गृहीत्वा खड्गचर्मणी ॥	२३२
रितः क्रोपाद्राजासौ तद्ब्रजेति तम् । वीरबाहुं स धवलमुखोऽथ प्राहिणोद्ब्रह्मम् ॥	२३३
तरं तन्वि मित्रयोरेतयोर्मम । इति भार्याथ धवलमुखेनोक्ता तुतोष सा ॥	२३४
चारेण मित्रमन्यन्तु सत्यतः । तुल्येऽपि स्निग्धतायोगे तैलं तैलं घृतं घृतम् ॥	२३५
कथामेतां मन्त्री मुग्धकथाः क्रमात् । नरवाहनदत्ताय गोमुखोऽकथयत्पुनः ॥	२३६
धोऽध्वगस्तीर्त्वा कृच्छ्रान्तृष्णातुरोऽटवीम् । नदीं प्राप्यापि न पपौ वीक्षांचक्रे परं जलम् ॥	२३७
पिबस्यम्भः किं नेत्युक्तोऽत्र केनचित् । इत्यत्कथं पिबामीति मन्दबुद्धिरुवाच तम् ॥	२३८
रति राजा त्वां सर्वं पीतं न चेत्त्वया । इति तेनोपहसितोऽप्यम्बु मुग्धः स नापिबत् ॥	२३९
कुवन्तीह यद्यत्कर्तुमशेषतः । यथाशक्ति न तस्यांशमपि कुर्वन्त्यबुद्धयः ॥	२४०
श्रुतो देव श्रूयतां पुत्रघालयम् । बहुपुत्रो दरिद्रश्च मूर्खः कश्चिद्भूत्पुमान् ॥	२४१
मन्मृते पुत्रे द्वितीयमवधीत्स्वयम् । कथं बालोऽयमेकाकी पथि दूरे ब्रजेदिति ॥	२४२
निन्द्यो हास्यश्च देशान्निर्वासितो जनैः । एवं पशुश्च मूर्खश्च निर्विवेकमती समौ ॥	२४३
पुत्रघाती भ्रातृभौतमिमं शृणु । जनमध्ये कथाः कुर्वन्कोऽप्यासीत्कापि मुग्धधीः ॥	२४४
प्ररुषं दूराद्ब्रह्मा मूर्खोऽब्रवीदिदम् । एष मे भवति भ्राता रिक्थमस्य हराम्यतः ॥	२४५

गुणाख्यानप्रवृत्तसखिमध्यगः । मुग्धः स्वपितुरुत्कर्षे वर्णयन्नेवमभ्यधात् ॥	२४८
ब्रह्मचारी मे पिता नान्योऽस्ति तत्समः । तच्छ्रुत्वा त्वं कुतो जात इति तं सुहृदोऽब्रुवन् ॥	२४९
सुतस्तस्येत्येवं पुनरपि ब्रुवन् । विशेषतो विहसितः स तैर्जडशिरोमणिः ॥	२५०
वदन्त्येवमसंबद्धं जडाशयाः । ब्रह्मचारिसुतं श्रुत्वा श्रूयतां गणकोऽप्ययम् ॥	२५१
मगणकः कश्चिद्विज्ञानवर्जितः । स भार्यापुत्रसहितः स्वदेशावृत्त्यभावतः ॥	२५२
ान्तरं चैवं मिथ्याविज्ञानमात्मनः । कृतकप्रत्ययेनार्थपूजां प्राप्नुमदर्शयत् ॥	२५३
सुतं बालं स तं सर्वजनाग्रतः । रुरोद् पृष्टश्च जनैरेवं पापो जगाद् सः ॥	२५४
भविष्यच्च जानेऽहं तदयं शिशुः । विपत्स्यते मे दिवसे सप्तमे तेन रोदिमि ॥	२५५
तत्र विस्माप्य लोकं प्राप्तेऽह्नि सप्तमे । प्रत्यूष एव सुप्तं च स व्यापादितवान्सुतम् ॥	२५६
मृतं बालं संजातप्रत्ययैर्जनैः । पूजितो धनमासाद्य स्वदेशं स्वैरमाययौ ॥	२५७
न्मिथ्यैव विज्ञानख्यापनेच्छवः । मूर्खाः पुत्रमपि प्रन्ति न रज्येत्तेषु बुद्धिमान् ॥	२५८
यतां मूर्खः क्रोधनः पुरुषः प्रभो । बहिः स्थितस्य कस्यापि पुंसः कुत्रापि शृण्वतः ॥	२५९
गुणान्कश्चिच्छ्रंशं स्वजनाग्रतः । तदा चैकोऽब्रवीत्तत्र सत्यं स गुणवान्सखे ॥	२६०
तस्य दोषो स्तः साहसी क्रोधनश्च यत् । इतिवादिनमेवैतुं बहिर्वर्ती निशम्य सः ॥	२६१
स्य सहसा वाससावेष्टयद्गले । रे जाल्म साहसं किं मे क्रोधः कश्च मया कृतः ॥	२६२
च साक्षेपं पुमान्क्रोधाग्निना ज्वलन् । ततो हसन्तस्तत्रान्ये तमूचुः किं ब्रवीत्यद्दः ॥	२६३
तक्रोधसाहसोऽपि भवानिति । एवं स्वदोषः प्रकटोऽप्यज्ञैर्देव न बुध्यते ॥	२६४
प्रतां मुग्धः कन्यावर्धयिता नृपः । राजाभूत्कोऽपि कन्यैका सुरुपाजनि तस्य च ॥	२६५
कामस्तामतिस्त्रेहेन सत्वरम् । वैद्यानानीय नृपतिः प्रीतिपूर्वमभाषत ॥	२६६
गोर्गं तं कंचित्कुरुत येन मे । सुतैषा वर्धते शीघ्रं सद्भर्त्रे च प्रदीयते ॥	२६७
ऽब्रुवन्वैद्या उपजीवयितुं जडम् । अस्त्यौषधमितो दूरात्तत्तु देशाद्वाप्यते ॥	२६८
यावत्तत्तावद्देव सुता तव । अदृश्या स्थापनीयैषा विधानं तत्र हीदृशम् ॥	२६९
स्थापयामासुश्छन्नां ते तां नृपात्मजाम् । संवत्सरानत्र बहूनौषधप्राप्तिशंसिनः ॥	२७०
च तां प्राप्तामौषधेन प्रवर्धिताम् । ब्रुवाणा दर्शयामासुः सुतां तस्मै महीश्रुते ॥	२७१
नपूरयामास वैद्यास्तुष्टो धनोच्चयैः । इति व्याजाज्जडधियो धूर्तैर्मुज्यन्त ईश्वराः ॥	२७२
र्यतामर्धपणोपार्जितपण्डितः । अभून्नगरवास्येकः पुमान्प्रज्ञाभिमानवान् ॥	२७३
च तस्यैकः पुमान्संवत्सरावधि । श्रुतको वृत्त्यसंतोषादापृच्छथ स्वगृहं ययौ ॥	२७४
प्र पप्रच्छ भार्या तन्वि गतः स मा । त्वत्तः किंचिद्गृहीत्वैति साप्यर्धपणमभ्यधात् ॥	२७५
गान्कृत्वा पाथेयं स नदीतटे । गत्वा स्वभृतकात्तस्मात्तमर्धपणमानयत् ॥	२७६
लं शंसन्स ययौ लोकहास्यताम् । एवं बहु क्षपयति स्वरूपस्यार्थे धनान्धधीः ॥	२७७
भिज्ञानकर्ता च श्रूयतां प्रभो । कस्यचिद्यानपात्रेण मूर्खस्य व्रजतोऽम्बुधौ ॥	२७८
जनं हस्तादपतत्तज्जलान्तरे । स तत्र मूर्खोऽभिज्ञानमावर्तादिकमग्रहीत् ॥	२७९
द्वरिष्यामि तदितोऽब्धिजलादिति । पारं प्राप्याम्बुधेस्तीर्णो दृष्ट्वावर्तादि वारिणि ॥	२८०
जनं प्राप्नुमभिज्ञानधिया मुहुः । पृष्टश्चोक्ताशयः सोऽन्यैरुपाहस्यत धिक्कृतः ॥	२८१
गुतेदानीं प्रतिमांसप्रदं नृपम् । मुग्धः कोऽपि नृपोऽपश्यत्प्रासादाद्वावथो नरौ ॥	२८२
..... । ॥	२८३

॥ शिराश्छन्ना दत्तरुत शिरःशतैः । दास्यामि देवेत्युक्त्वा स क्षन्ता गत्वाहसद्ब्रुहिः ॥
 श्वास्य वैद्येभ्यः कृत्तमांसं समर्पयत् । एवं मूढप्रभुर्वेत्ति निग्रहं नाप्यनुग्रहम् ॥
 कर्ण्यतां मन्दा स्त्री पुत्रान्तरकाङ्क्षिणी । एकपुत्रां स्त्रियं काञ्चिदन्यपुत्राभिकाङ्क्षया ॥
 गेमब्रवीत्काचित्पाखण्डा क्षुद्रतापसी । योऽयं पुत्रोऽस्ति ते बालस्तं हत्वा देवताबलिः ॥
 चेत्ततोऽन्यस्ते निश्चितं जायते सुतः । एवं तयोक्ता यावत्सा तत्तथाकर्तुमिच्छति ॥
 ॥ हितान्या स्त्री वृद्धा तामवदद्रहः । हंसि पापे सुतं जातमजातं प्राप्नुमिच्छसि ॥
 ऽपि न जातस्ते ततस्त्वं किं करिष्यसि । इत्यवार्यत सा पापादार्यया वृद्धया तया ॥
 न्त्यकार्येषु शाकिनीसंगताः स्त्रियः । वृद्धोपदेशेन तु ता रक्षयन्ते कृतयन्नणाः ॥
 लकानेता देवेदानीं निशम्यताम् । कस्याप्यभूद्गृहस्थस्य भृत्यः कञ्चन सुग्धधीः ॥
 गृहस्थस्तं भृत्यमामलकप्रियः । गच्छारामात्सुमधुराण्यनयामलकानि मे ॥
 शानच्छेदेनास्वाद्यानीतवाञ्छडः । आस्वाद्य मधुराण्येतान्यानीतानीक्षतां प्रभुः ॥
 तसोऽपि तान्यर्धोच्छिष्टान्यालोक्य कुत्सया । जहौ गृहपतिस्तेन भृत्येनाबुद्धिना समम् ॥
 नाशयत्येवं प्रभोरर्थमथात्मनः । अन्तरा चात्र शृणुत भ्रातृद्वयकथामिमाम् ॥
 भ्रातरावास्तां पुरे पाटलिपुत्रके । यज्ञसोम इति ज्येष्ठः कीर्तिसोमोऽस्य चानुजः ॥
 गभूद्वनं भूरि तयोर्ब्राह्मणपुत्रयोः । कीर्तिसोमो निजं भागं व्यवहारादवर्धयत् ॥
 स्तु भुञ्जानो ददञ्चाप्यनयत्क्षयम् । ततः स निर्धनीभूतो निजां भार्यामभाषत ॥
 गृह्यो भूत्वाहमिदानीं निर्धनः कथम् । वसामि मध्ये बन्धूनां तद्विदेशं श्रयावहे ॥
 विना कुत्र याव इत्युदिते तया । निर्बन्धं स यदा चक्रे तदा भार्या तमाह सा ॥
 यदि गन्तव्यं तद्गत्वा कीर्तिसोमतः । मृगयस्व धनं किञ्चित्पाथेयमनुजादिति ॥
 वानुजं यावत्पाथेयं तं स मार्गति । तावत्तदनुजः सोऽत्र जगदे भार्यया स्वया ॥
 धनायास्यै वयं दद्यः कुतः कियत् । य एव हि दरिद्रः स्यात्स एवास्मान्भजिष्यति ॥
 कीर्तिसेनोऽसौ भ्रातृस्नेहान्वितोऽपि सन् । नैच्छद्दातुं किमप्यस्यै कष्टा कुलीषु वश्यता ॥
 स्ततस्तूष्णीं गत्वा पश्ये निवेद्य तत् । तया सह प्रस्थितवान्दैवैकशरणस्ततः ॥
 सोऽटवीं दैवान्निगीर्णोऽजगरेण सः । तद्भार्या च तदालोक्य चक्रन्द पतिता भुवि ॥
 दसि भद्रे त्वमिति मानुषभाषया । सा तेनाजगरेणोक्ता ब्राह्मणी निजगाद् तम् ॥
 मि कथं यस्मान्महासत्त्व मम त्वया । दुःखिताया विदेशेऽद्य हा भिक्षाभाजनं हृतम् ॥
 जगरो वक्त्रादुद्वीर्यास्यै ददौ महत् । स्वर्णपात्रं गृहाणेदं भिक्षाभाण्डमिति ब्रुवन् ॥
 भाग भिक्षां मे दास्यत्यस्मिन्निष्ठया इति । उक्तस्तया सद्ब्राह्मण्या जगादाजगरश्च सः ॥
 त्यर्थितो योऽत्र भिक्षां ते तस्य तत्क्षणम् । शतधा यास्यति शिरः सत्यमेतद्ब्रुवो मम ॥
 ब्राह्मणी सा तमुवाचाजगरं सती । यदेवं तत्त्वमेवात्र भर्तृभिक्षां प्रयच्छ मे ॥
 त्त्रे ब्राह्मण्या सत्या सोऽजगरो मुखात् । उज्जगाराक्षतं यज्ञसोमं जीवन्तमेव तम् ॥
 व सपदि दिव्यः सोऽजगरः पुमान् । परितुष्टश्च तौ हृष्टौ दंपती निजगाद् सः ॥
 चनवेगाख्यो विद्याधरमहीपतिः । सोऽहं गौतमशापेन प्राप्तोऽस्म्याजगरीं गतिम् ॥
 वादपर्यन्तः स च शापो ममाभवत् । इत्युक्त्वा हेमपात्रं च रत्नैरापूर्य तत्क्षणात् ॥
 श्वरो हृष्टः खमुत्पत्य जगाम सः । तौ चाययतुरादाय रत्नौघं दंपती गृहम् ॥
 यज्ञसोमोऽसावक्षयात्तधनः सुखम् । सत्त्वानुरूपं सर्वस्य धाता सर्वं प्रयच्छति ॥
 तापितस्वार्थी मृगधोऽत्र च पुमानयम् । कर्णाटः कोऽपि भूपं स्वं रणे शौर्यादतोषयत् ॥

न नगः पूजः शकटस्य फणात् । ऊच समं कुरुष्वतच्छकटं म मनागात् ॥
 रोमि चेत्तन्मे किं ददासीति वादिनम् । न किंचित्ते ददामीति शकटी निजगाद् तम् ॥
 मूर्खः शकटं समं कृतैव तस्य तत् । तन्मे न किंचिद्देहीति तं ययाचे स चाहसत् ॥
 इति देव सदैव हास्यभावं परिभावं च जनस्य निन्द्यतां च ।
 विपदास्पदतां च यान्ति मूढा इह सन्तस्तु भवन्ति पूजनीयाः ॥
 एवं स गोमुखमुखोक्तकथाविनोदमेतन्निश्चयं रजनौ सचिवैः समेतः ।
 विश्रान्तिहेतुमखिलस्य जगत्रयस्य निद्रामियाय नरवाहनदत्तदेवः ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।

षष्ठस्तरङ्गः ।

तः समुत्थाय पितुर्वत्सेश्वरस्य सः । नरवाहनदत्तोऽत्र दर्शनायान्तिकं ययौ ॥
 त्रिभुवनेऽपि स्वगृहात्ततः । आगते मगधेशस्य तनये सिंहवर्मणि ॥
 त्रिकथाप्रप्रवादैर्दिवसे गते । नरवाहनदत्तः स्वं भुक्त्वा मन्दिरमाययौ ॥
 त्रयशःसोत्कं तं विनोदयितुं निशि । ततः स गोमुखो धीमानिमाकथयत्कथाम् ॥
 त्रिपि सच्छायो महाश्रयोधपादपः । शकुन्तशब्दैः पथिकान्विश्रमायाह्वयन्निव ॥
 त्रिमेघवर्णाख्यः काकराजः कृतालयः । तस्यावमर्दनामाभूदुल्लाकाधिपती रिपुः ॥
 काकराजस्य तत्र रात्रावुल्लकराद् । एत्य काकान्बहून्हत्वा कृत्वा परिभवं ययौ ॥
 काकराजोऽत्र सभाज्योवाच मन्त्रिणः । उड्डीव्याडीविसंडीविप्रडीविचिरजीविनः ॥
 परिभूयास्मांलब्धलक्ष्यो बली पुनः । आपतेदेव तत्तत्र प्रतीकारो निरूप्यताम् ॥
 माषतोड्डीवी शत्रौ बलवति प्रभो । अन्यदेशाश्रयः कार्यस्तस्यैवानुनयोऽथवा ॥
 ड्डीव्याह स्म सद्यो न भयमप्यदः । पराशयं स्वशक्तिं च वीक्ष्य कुर्मो यथाक्षमम् ॥
 तद संडीवी मरणं देव शोभनम् । न तु प्रणमनं शत्रोर्विदेशे वापि जीवनम् ॥
 तेन साकं नः कृतावघेन शत्रुणा । राजा सहायवाञ्छूरः सोत्साहो जयति द्विषः ॥
 ड्डीवी वक्ति स्म न जय्यः स बली रणे । संधिं कृत्वा तु हन्तव्यः संप्राप्तेऽवसरे पुनः ॥
 ततोऽवादीत्कः संधिर्दूत एव कः । आसृष्टि वैरं काकानामुल्लकैस्तत्र को ब्रजेत् ॥
 त्रिमिदं मन्त्रो मूलं राज्यस्य चोच्यते । श्रुत्वैतत्काकराजस्तं सोऽब्रवीच्चिरजीविनम् ॥
 त्रिनेत्रिस् चेत्तन्मे ब्रूहि त्वं केन हेतुना । काकोल्लकस्य वैरित्वं मन्त्रं वक्ष्यस्यतः परम् ॥
 काकराजं तं चिरजीवी जगाद सः । वाग्दोषोऽयं श्रुता किं न गर्दभाख्यायिका त्वया ॥
 त्रिजकेनैत्य गर्दभः पुष्टये कृशः । परसस्येषु मुक्तोऽभूदाच्छाद्य द्वीपिचर्मणा ॥
 त्रिखादन्दीपीति जनैस्त्रासान्न वारितः । एकेन दृष्टे जातु कार्षिकेण धनुर्भृता ॥
 त्रिगीति मन्वानः कुब्जीभूय भयानतः । कम्बलावेष्टिततनुर्गन्तुं प्रवृत्ते ततः ॥
 त्रिपु तथायान्तं खरोऽयमिति चिन्तयन् । खरस्तं स्वरुतेनोच्चैर्व्याहर्त्सस्यपोषितः ॥
 त्रिगर्दभं मत्वा तमुपेत्य स कार्षिकः । अवधीच्छरघातेन कृतवैरं स्वया गिरा ॥
 त्रिपोषतोऽस्माकमुल्लकैः सह वैरिता । पूर्वं ह्यराजका आसन्कदाचिदपि पक्षिणः ॥
 त्रिपरभन्ते स्म पक्षिराजाभिषेचनम् । सर्वे कर्तुमुल्लकस्य दौकितच्छत्रचामरम् ॥
 त्रिगनायातस्तदृष्ट्वा वायसोऽब्रवीत् । रे मूढाः सन्ति नो हंसकोकिलाद्या न किं खगाः ॥
 त्रिशं पापमिममप्रियदर्शनम् । अभिषिञ्चथ राज्येऽस्मिन्धिगलकममच्छलम् ॥

नदुःखं च पापानं गजयूयपः । चतुदन्तामथानाऽन्मः पातुमागात्कदाचन ॥
 मूथेन शशका गाहमानेन तत्र ते । शिलीमुखस्य बहवः शशराजस्य चूर्णताः ॥
 जपतौ तस्मिन्गते सोऽत्र शिलीमुखः । दुःखितो विजयं नाम शशं प्राहान्यसंनिधौ ॥
 वादो गजेन्द्रोऽयं पुनः पुनरिहैष्यति । निःशेषयिष्यत्यस्मांश्च तदुपायोऽत्र चिन्त्यताम् ॥
 तस्यान्तिकं पश्य युक्तिः काप्यस्ति तेन वा । त्वं हि कार्यमुपायं च वेत्सि वक्तुं च युक्तिमान् ॥
 त्र गतस्त्वं हि तत्र तत्राभवच्छुभम् । इति स प्रेषितस्तेन प्रीतस्तत्र ययौ शनैः ॥
 सारात्प्राप्तं च वारणेन्द्रं ददर्श तम् । यथा तथा च युक्तः स्यात्संगमो बलिनेति सः ॥
 त्रिशिरारूढो धीमांस्तमवदद्गजम् । अहं देवस्य चन्द्रस्य दूतस्त्वां चैवमाह सः ॥
 ग्न्द्रसरो नाम निवासोऽस्ति सरो मम । तत्रासते शशास्तेषां राजाहं ते च मे प्रियाः ॥
 वास्मि शीतांशुः शशी चेति गतः प्रथाम् । तत्सरो नाशितं ते च शशका मे हतास्त्वया ॥
 कर्तासि चेदेवं मत्तः प्राप्स्यसि तत्फलम् । एतद्दूताच्छशाच्छ्रुत्वा गजेन्द्रः सोऽब्रवीद्भयात् ॥
 रिष्ये भूयोऽहं मान्यो मे भगवाञ्शशी । तदेहि दर्शयामस्ते यावत्तं प्रार्थयेः सखे ॥
 वान्स नागेन्द्रमानीय सरसोऽन्तरे । तत्र तस्मै शशश्चन्द्रप्रतिबिम्बमदर्शयत् ॥
 दूरतो नत्वु भयात्कम्पसमाकुलः । वनं द्विपेन्द्रः स ययौ भूयस्तत्र च नाययौ ॥
 तच्च दृष्ट्वा स शशराजः शिलीमुखः । संमान्य तं शशं दूतमवसत्तत्र निर्भयः ॥
 वा वायसो भूयः पक्षिणस्तानभाषत । एवं प्रभुः स्वनाम्नैव यस्य कश्चिन्न वाधते ॥
 हो दिवान्धोऽयं क्षुद्रो राज्यं कुतोऽर्हति । क्षुद्रश्च स्यादविश्वास्यस्तत्र चैतां कथां शृणु ॥
 त्कापि वृक्षेऽहमवसं तत्र चाप्यधः । पक्षी कपिञ्जलो नाम वसति स्म कृतालयः ॥
 ाचिद्रतः कापि यावन्न दिवसान्बहून् । आयाति तावत्तन्नीडं तमेत्य शशकोऽवसत् ॥
 कपिञ्जलोऽत्रागात्ततोऽस्य शशकस्य च । नीडो मे तव नेत्येवं विवाद उद्भूद्भयोः ॥
 रं ततः सभ्यमन्वेष्टुं प्रस्थितावुभौ । तावहं कौतुकाद्भृमन्वगच्छमलक्षितः ॥
 स्तोत्रं सरस्तीरे हिंसाधृतमृषाव्रतम् । ध्यानार्थमीलितदृशं मार्जारं तावपश्यताम् ॥
 न पृच्छावः किं न्याय्यमिह धार्मिकम् । इत्युक्त्वा तौ विडालं तमुपेत्यैवमवोचताम् ॥
 नौ भगवद्भयायं तपस्वी त्वं हि धार्मिकः । श्रुत्वैतदल्पया वाचा विडालस्तौ जगाद सः ॥
 गोमि तपःक्षामो दूरादायात मेऽन्तिकम् । धर्मो ह्यसम्यङ् निर्णीतो निहन्त्युभयलोकयोः ॥
 श्वाश्रास्य तावन्नमानीय स विडालकः । उभावप्यवधीत्क्षुद्रः साकं शशकपिञ्जलौ ॥
 नास्ति विश्वासः क्षुद्रकर्मणि दुर्जने । तस्मादुल्लको राजायं न कर्तव्योऽतिदुर्जनः ॥
 ाः पक्षिणस्तेन वायसेन तथेति ते । अभिषेकमुल्लकस्य निवार्येतस्ततो ययुः ॥
 भृति यूयं च वयं चान्योन्यशत्रवः । स्पर यामीत्युल्लकस्तं काकमुक्त्वा क्रुधा ययौ ॥
 ऽपि युक्तमुक्तं तु मत्वा विप्रस्ततोऽभवत् । वाङ्मात्रोत्पादितासह्यवैरात्को नानुत्पद्यते ॥
 ाग्दोषसंभूतं वैरं नः कौशिकैः सह । इत्युक्त्वा काकराजं तं चिरजीव्यवदत्पुनः ॥
 बलिनस्ते च जेतुं शक्या न कौशिकाः । बहवो हि जयन्तीह शृणु चात्र निदर्शनम् ॥
 क्रीतं गृहीत्वासे ग्रामात्कोऽपि ब्रजन्दिजः । बहुभिर्दृशे मार्गे धूर्तैश्छागं जिहीर्षुभिः ॥
 तेभ्य आंगत्य तमुवाच ससंभ्रमम् । ब्रह्मन्कथमयं स्कन्धे गृहीतः श्वा त्वया त्यज ॥
 वा तमनादृत्य स द्विजः प्राक्रमद्यदा । ततोऽन्यौ द्वावुपेत्याग्ने तद्वदेव तमूचतुः ॥
 तसंशयो यावद्याति च्छागं निरूपयन् । तावदन्ये त्रयोऽभ्येत्य तमेवमवदच्छठाः ॥
 ङ्गोपवीतं त्वं श्वानं च वहसे समम् । नूनं व्याधो न विप्रस्त्वं हंस्यनेन शुना मृगान् ॥

यावत्त वरप्रवात् । तदव दध बहवा बलवन्तश्च दुजयाः ॥	५१
इदं वच्मि तत्कुरु । किञ्चिद्भ्रुञ्चितपक्षं मां त्यक्त्वास्वैव तरोरधः ॥	७०
मार्थो यावदेभ्यहम् । तच्छ्रुत्वा तं तथेत्यत्र क्रुधेवोद्भ्रुञ्चितच्छदम् ॥	७१
काकराजः स सानुगः । चिरजीवी तु तत्रासीत्पतित्वा स्वतरोस्तले ॥	७२
नुगः स उलूकराद् । अवमर्दो न चापश्यत्तत्रैकमपि वायसम् ॥	७३
नन्दं मन्दं विरौत्यधः । श्रुत्वा चोलूकराजस्तमवतीर्य ददर्श सः ॥	७४
पृच्छत्तं सविस्मयः । ततः स चिरजीवी तं रुजेवाल्पस्वरोऽवदत् ॥	७५
चवो वायसप्रभोः । स च दातुमवस्कन्दमैच्छते मन्त्रिसंमतम् ॥	७६
न्निर्भर्त्स्यार्हं तमब्रुवम् । यदि पृच्छसि मां मन्त्रं यदि चाहं मतस्तव ॥	७७
शिकेन्द्रेण विग्रहः । कार्यस्त्वनुनयस्तस्य नीतिं चेदनुमन्यसे ॥	७८
तं क्रोधात्प्रहृत्य मे । स काकः स्वैः समं मित्रैर्मूर्खोऽवस्थामिमां व्यधात् ॥	७९
कापि सानुचरो गतः । इत्युक्त्वा चिरजीवी स श्वश्र्नासीदधोमुखः ॥	८०
प्रच्छ स्वमन्त्रिणः । किमेतस्य विधातव्यमस्माभिश्चिरजीविनः ॥	८१
म मन्त्री जगाद् तम् । अरक्ष्यो रक्षयते चौरोऽप्युपकारीति सज्जनैः ॥	८२
द्विणिकोऽपि स कामपि । वृद्धोऽप्यर्थप्रभावेण परिणिन्ये वणिक्सुताम् ॥	८३
तरतोऽभूत्पराङ्मुखी । व्यतीतपुष्पकालेऽत्र भ्रमरीव तरोर्वने ॥	८४
शि शय्यास्थयोस्तयोः । तं दृष्ट्वा सा परावृत्य तमाश्लिष्यत्पतिं भयात् ॥	८५
यावन्निरीक्षते । दिशस्तत्र वणिक्तावत्कोणे चौरं ददर्श तम् ॥	८६
भृत्यैर्घातयाम्यहम् । इत्युक्त्वा सोऽथ चौरं तं रक्षित्वा प्राहिणोद्वणिक् ॥	८७
वरजीव्युपकारकः । इत्युक्त्वा दीप्तनयनो मन्त्री तूष्णीं बभूव सः ॥	८८
मन्त्रिणं कौशिकेश्वरः । स पृच्छति स्म किं कार्यं सम्यग्वक्तु भवानिति ॥	८९
योऽयं परमर्मवित् । अस्माकमेतयोर्वैरं श्रेयसे स्वामिमन्त्रिणोः ॥	९०
गामत्र वच्मि ते । कश्चित्प्रतिग्रहेण द्वे गावौ प्राप द्विजोत्तमः ॥	९१
वौ नेतुमचिन्तयत् । तत्कालं राक्षसः कोऽपि तमैच्छत्खादितुं द्विजम् ॥	९२
दैवात्तौ चौरराक्षसौ । मिलित्वान्योन्यमुक्ताथौ तत्र प्रययतुः समम् ॥	९३
दृहीतो ह्ययं द्विजः । सुप्तो यदि प्रबुद्धस्तद्धरेयं गीयुगं कथम् ॥	९४
नो चेद्वृथा मम । भवेद्गोखुरशब्देन प्रबुद्धेऽस्मिन्परिश्रमः ॥	९५
तं चौरराक्षसौ । यावत्तौ कलहायते तावत्प्राबोधि स द्विजः ॥	९६
क्षेत्रक्षोत्रजापिनि । ब्राह्मणे जग्मतुश्चौरराक्षसौ द्वौ पलाय्य तौ ॥	९७
गायाभूद्विजन्मनः । तथा भेदो हितोऽस्माकं काकेन्द्रचिरजीविनोः ॥	९८
शिकेन्द्रः स्वमन्त्रिणम् । तं च प्राकारकर्णारख्यमपृच्छत्सोऽप्युवाच तम् ॥	९९
पन्नः शरणागतः । शरणागतहेतोः प्राक्स्वामिषमदाच्छिविः ॥	१००
इवं क्रूरलोचनम् । उलूकराजः पप्रच्छ सोऽपि तद्वदभाषत ॥	१०१
चवं कौशिकेश्वरः । तथैव परिपप्रच्छ सोऽपि प्राज्ञोऽब्रवीदिदम् ॥	१०२
रिशितो भवान् । प्रतीयन्ते न नीतिज्ञाः कृतावद्यस्य वैरिणः ॥	१०३
व्याजसान्त्वेन तुष्यति । तथा हि तक्षा कोऽप्यासीद्भार्याभूत्तस्य तु प्रिया ॥	१०४
क्षा ब्रह्मान्यलोकतः । तत्त्वं जिज्ञासमानस्तां भार्यामवहनेकता ॥	१०५

स्था शिष्ययुतस्थल । साप्ययानाययत् स पञ्चान् १२००२२ ॥	.
। रममाणा पतिं पदा । स्पृष्ट्वा कथंचित्तं पापा मेने तत्रस्थमेव तम् ॥	१०९
याकुलः पृच्छति स्म ताम् । ब्रूहि प्रिये किमधिकं प्रियोऽहं तव किं पतिः ॥	११०
तं जारं निजगाद सा । प्रियो मम पतिस्तस्य कृते प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥	१११
सहजं क्रियतेऽत्र किम् । अमेध्यमपि भक्ष्यं स्थान्नासां स्युर्यदि नासिकाः ॥	११२
। कुलटायाः स कृत्रिमम् । तुष्टः शय्यातलान्तक्षा निर्गतः शिष्यमभ्यधात् ॥	११३
त्वं मम भक्त्यमीदृशी । अमुमेवाश्रिता कान्तं तदेतां मूर्ध्न्यहं वहे ॥	११४
। प्य खटास्यावेव तावुभौ । सशिष्यः स जडो जायातजारौ शिरसावहत् ॥	११५
शेषे कपटसान्वतः । मूर्खस्तुष्यति हास्यत्वं निर्विवेकश्च गच्छति ॥	११६
रक्ष्यो नारिपरिग्रहः । उपेक्षितो ह्ययं देव हन्याद्रोग इव द्रुमम् ॥	११७
। कौशिकेन्द्रोऽब्रवीत्स तम् । कुर्वन्नस्मद्धितं साधुः प्राप्तोऽवस्थाभिमामयम् ॥	११८
प्रः किं कुर्यादेककश्च नः । इति तत्स निराचक्रे मन्निवाक्यमुलूकराद् ॥	११९
तं वायसं चिरजीविनम् । ततः स चिरजीवी तमुलूकेशं व्यजिज्ञपत् ॥	१२०
जीवितेन प्रयोजनम् । तन्मे दापय काष्ठानि यावदग्निं विशाम्यहम् ॥	१२१
प्रार्थयेऽहं हुताशनम् । कर्तुं वायसराजस्य तस्य वैरप्रतिक्रियाम् ॥	१२२
रक्ताक्षो निजगाद तम् । अस्मत्प्रभोः प्रसादान्त्वं स्वस्थ एव किमग्निना ॥	१२३
भावी यावत्काकत्वमस्ति ते । यादृशो यः कृतो धात्रा भवेत्तादृश एव सः ॥	१२४
कश्चिच्छयेनहस्तच्युतां शिशुम् । मूषिकां प्राप्य कृपया कन्यां चक्रे तपोबलात् ॥	१२५
व स दृष्ट्वा प्राप्तयौवनाम् । मुनिर्बलवते दातुमिच्छन्नादित्यमाह्वयत् ॥	१२६
। कन्यां परिणयस्व मे । इत्युवाच स चर्षिस्तं ततस्तं सोऽब्रवीद्रविः ॥	१२७
वः स मां स्थगयति क्षणात् । तच्छ्रुत्वा तं विसृज्यार्कं मेघमाहूतवान्मुनिः ॥	१२८
दीप्तेनाप्येवमवादि सः । मत्तोऽपि बलवान्वायुर्यो विक्षिपति दिक्षु माम् ॥	१२९
तवैर्युमाह्वयति स्म तम् । स तथैव च तेनोक्तस्तमेवमवदन्मरुत् ॥	१३०
मन्ते मत्तस्ते बलिनोऽद्रयः । श्रुत्वैतदेकं शैलेन्द्रमाह्वयन्मुनिसत्तमः ॥	१३१
तावत्सोऽद्रिर्जगाद तम् । मूषका बलिनो मत्तो ये मे छिद्राणि कुर्वते ॥	१३२
। दैवतैर्ज्ञानिभिः स तैः । महर्षिराजुहावैकं मूषकं वनसंभवम् ॥	१३३
कस्तेनोवाच स मूषकः । कथं प्रवेक्ष्यति बिलं ममैषा दृश्यतामिति ॥	१३४
वरमित्यथ स ब्रुवन् । मुनिस्तां मूषिकां कृत्वा तस्मै प्रायच्छदाखवे ॥	१३५
यो यादृक्तादृगेव सः । तदुलूको न जातु त्वं चिरजीविन्भविष्यसि ॥	१३६
। रक्ताक्षेण व्यचिन्तयत् । नीतिज्ञस्य न चैतस्य राज्ञानेन कृतं वचः ॥	१३७
वै तत्कार्यं सिद्धमेव मे । इति संचिन्तयन्तं तमादाय चिरजीविनम् ॥	१३८
। वाक्यं तद्वलुगर्वितः । उलूकराजः स यथाववमर्दो निजं पदम् ॥	१३९
तमांसाद्यशनपोषितः । तत्पार्श्वस्थोऽचिरेणैव बर्हीवाभूत्सुपक्षतिः ॥	१४०
मवदहेव याम्यहम् । आश्यास्य काकराजं तमानयामि स्वमास्पदम् ॥	१४१
द्य युष्माभिः स निहन्यते । अहं भजामि चैतस्य त्वत्प्रसादस्य निष्कृतिम् ॥	१४२
द्य द्वारं नीडगृहान्तरे । दिवा तदापातभयात्सर्वे तिष्ठन्तु रक्षिताः ॥	१४३
। दिच्छन्नद्वारगहागतान् । कृत्वोल्कान्ययौ पार्श्वे चिरजीवी निजप्रभोः ॥	१४४

ना ताश्च काष्ठकः । सामध्याग्निं ददाहात्र तानुल्लकान्सराजकान् ॥	१४७
इस्तद्युक्तोऽथ तुतोष सः । समं काककुलेनागान्निजं न्यप्रोधपादपम् ॥	१४८
वासवृत्तान्तमात्मनः । काकेन्द्रं मेघवर्णी तं चिरजीव्यब्रवीदिदम् ॥	१४९
तस्यासीत्त्वद्रिपोः प्रभो । तस्यैवाकुर्वता वाक्यं मदान्धेनास्म्युपेक्षितः ॥	१५०
वचनं नाकरोच्छठः । अतः सोऽपनयी मूर्खो मया विश्वास्य वञ्चितः ॥	१५१
स्य मण्डूका अहिना यथा । वृद्धः कश्चित्सुखं प्राप्नुमशक्तः पुरुषाश्रये ॥	१५२
स्मिंस्तस्थौ सुनिश्चलः । तथास्थितं च तं भेकाः पप्रच्छुर्दूरवर्तिनः ॥	१५३
नश्रात्यद्य भवानिति । इति पृष्टस्तदा भेकैः स तैः प्रोवाच पन्नगः ॥	१५४
ण्डूकमनुधावता । भ्रान्त्या दष्टो बताङ्गुष्ठः स च पञ्चत्वमाययौ ॥	१५५
न भेकानां वाहनीकृतः । तद्युष्मान्कथमश्रामि प्रत्युताहं वहामि वः ॥	१५६
राजा वाहसमुत्सुकः । जलादुत्तीर्य तत्पृष्ठमारोहद्रतभीर्मुदा ॥	१५७
र्ज्यं सचिवैर्युतम् । कृत्वावसन्नमात्मानमुवाच स सकैतवः ॥	१५८
गन्तुमहमुत्सहे । तन्मे देह्यशनं भृत्यो ह्यवृत्तिर्वर्तते कथम् ॥	१५९
वोचद्वाहनप्रियः । कांश्चित्परिमितांस्तर्हि भुङ्क्ष्व मेऽनुचरानिति ॥	१६०
नहिः स्वेच्छमभक्षयत् । तद्वाहनाभिमानान्धः सेहे भेकपतिः स तत् ॥	१६१
ः प्राज्ञेन वञ्चयते । मयाप्यनुप्रविश्यैवं देव त्वद्रिपवो हताः ॥	१६२
भवितव्यं कृतात्मना । यथेच्छं भुज्यते भृत्यैर्हन्यते च परैर्जडः ॥	१६३
शूतलीलेव सच्छला । वारिवीचीव चपला मद्विरेव विमोहिनी ॥	१६४
राज्ञो निर्व्यसनस्य च । विशेषज्ञस्य सोत्साहा पाशबद्धेव तिष्ठति ॥	१६५
वेद्वद्धचने स्थितः । निहतारातिसुखितः शाधि राज्यमकण्टकम् ॥	१६६
र्णः स चिरजीविना । संमान्य तं काकराजश्चक्रे राज्यं तथैव तत् ॥	१६७
गो वत्सेशसुतमभ्यधात् । तदेवं प्रज्ञया राज्यं तिर्यग्भिरपि भुज्यते ॥	१६८
लोकोपहसिताः सदा । तथा च जडधीर्भृत्यो बभूवाढ्यस्य कस्यचित् ॥	१६९
जानामीत्यभिमानतः । स्फारं ददौ मौख्यबलात्प्रभोस्त्वचमपाटयत् ॥	१७०
भिनावससाद् सः । अजानानो हठात्कुर्वन्प्राज्ञमानी विनश्यति ॥	१७१
लवे भ्रातरावुभौ । विप्रावभूतामद्वैधं तयोः पित्र्यमभूद्जनम् ॥	१७२
ज्ञानाधिकविवादिनौ । स्थेयीकृत उपाध्यायश्छान्दसस्तावभाषत ॥	१७३
अर्थे कृत्वा विभज्यताम् । युवाभ्यां येन नैव स्याद्भूनाधिककृतः कलिः ॥	१७४
भाण्डं सर्वं पशूनपि । एकमेकं द्विधा कृत्वा मूढौ विभजतः स्म तौ ॥	१७५
सापि ताभ्यां द्विधा कृता । तद्बुद्ध्वा दण्डितौ राज्ञा सर्वस्वं तावुभावपि ॥	१७६
मूर्खा मूर्खोपदेशतः । तस्मान्मूर्खान्त्र सेवेत प्राज्ञः सेवेत पण्डितान् ॥	१७७
तथा चेदं निशम्यताम् । आसन्प्रब्राजकाः केचिद्भिक्षासंतोषपीवराः ॥	१७८
दन्योन्यं सुहृदोऽब्रुवन् । अहो भिक्षाशिनोऽप्येते पीनाः प्रब्राजका इति ॥	१७९
तुक्तं दर्शयामि वः । अहं कृशीकरोम्येतान्भुञ्जानानपि पूर्ववत् ॥	१८०
तान्क्रमात्प्रब्राजकान्गृहे । एकाहं भोजयामास षड्रसाहारमुत्तमम् ॥	१८१
स्मरन्तो भैक्षभोजनम् । न तथाभिलषन्ति स्म तेन दुर्बलतां ययुः ॥	१८२
श्च तत्संनिधौ च तान् । प्रब्राजकांस्तदाहारात्करी	

।ष्टास्ते सुहृदो दुष्कृतास्पदम् । असंतोषं जहुः कस्य सत्सङ्गो न भवेच्छुभः ॥	१८६
धश्च देवेदानीं निशम्यताम् । पुमान्कश्चिज्जलं पातुं तडागमगमद्युवा ॥	१८७
।हस्थस्य स्वर्णचूडस्य पक्षिणः । सुवर्णवर्णं तत्राम्भस्यपश्यत्प्रतिबिम्बकम् ॥	१८८
त्वा तद्गृहीतुं प्रविवेश तम् । तडागं न च तत्राप दृष्टनष्टं चले जले ॥	१८९
व जले स तत्पश्यन्प्रविश्य तन् । पुनः पुनस्तडागाम्भो जिघृक्षुर्नाप किंचन ॥	१९०
दृष्टोऽथ पृष्टो निन्ये गृहं जडः । तां दृष्ट्वा प्रतिमां तोये खगं विद्रान्य बोधितः ॥	१९१
।ज्ञानैर्मुह्यन्त्येवमबुद्धयः । उपहास्याः परेषां च शोच्याः स्वेषां भवन्ति च ॥	१९२
महामूर्खवृत्तान्तोऽत्र निशम्यताम् । कस्याप्युष्ट्रोऽवसन्नोऽभूद्दारेण वणिजोऽध्वनि ॥	१९३
ोत्कंचिदुष्टं गत्वान्यमानये । क्रीत्वाहं योऽस्य करभस्यार्धं भारादितो हरेत् ॥	१९४
वस्त्रपेटास्वेतासु न स्पृशेत् । अम्भश्चर्माणि युष्माभिस्तथा कार्यमिह स्थितैः ॥	१९५
स्थाप्य भृत्यांस्तस्मिंस्ततो गते । वणिज्यकस्मादुन्नम्य प्रारेभे वर्षितुं घनः ॥	१९६
या नाम्भः पेटाचर्माणि संस्पृशेत् । इति नः स्वामिना प्रोक्तमित्यालोच्याथ ते जडाः ॥	१९७
पेटाभ्यस्तैस्ते तान्यभ्यवेष्टयन् । चर्माणि तेन वस्त्राणि विनेशुस्तेन वारिणा ॥	१९८
सकलो वस्त्रौघो नाशितोऽम्भसा । इत्यागतोऽथ स वणिक्क्रुद्धो भृत्यान्भाषत ॥	१९९
।कात्पेटाचर्माभिरक्षणम् । दोषस्तत्र च कोऽस्माकमिति तेऽपि तमभ्यधुः ॥	२००
श्यन्ति वस्त्राणीति मयोदितम् । वस्त्राणामेव रक्षार्थमुक्तं वो न तु चर्मणाम् ॥	२०१
न्यकरभन्यस्तभारो वणिक्ततः । स गत्वा स्वगृहं भृत्यान्सर्वस्वं तानदण्डयत् ॥	२०२
या मूर्खाः कृत्वा विपर्ययम् । प्रन्ति स्वार्थं परार्थं च तादृग्ददति चोत्तरम् ॥	२०३
।गुग्धः संक्षेपेण निशम्यताम् । क्रीणाति स्माध्वगः कश्चित्पणेनाष्ट्रावपूपकान् ॥	२०४
षड्भुङ्क्ते तावन्मेने न तृप्तताम् । सप्तमेनाथ भुक्तेन तृप्तिस्तस्योदपद्यत ॥	२०५
। जडो मुषितोऽस्मि न किं मया । एष एवादितो भुक्तोऽपूपो येनास्मि तर्पितः ॥	२०६
वृथैवान्ये मया हस्ते न किं कृताः । इति शोचन्क्रमात्तृप्तिमजानञ्जहसे जनैः ॥	२०७
..... ॥	२०८
इ वणिजा मूर्खः केनाप्यभण्यत । रक्षेस्त्वं विपणीद्वारं क्षणं गेहं विशाम्यहम् ॥	२०९
।तेऽस्मिन्वणिजि द्वारपट्टकम् । विपणीतो गृहीत्वांसे दासो द्रष्टुमगान्नदम् ॥	२१०
तो दृष्ट्वा वणिजा तेन भर्त्सितः । त्वदुक्तं रक्षितं द्वारं मयेदमिति सोऽब्रवीत् ॥	२११
वदैकपरोऽतात्पर्यविज्जडः । एवं च महिषीमुग्धमपूर्वं शृणुताधुना ॥	२१२
षः कैश्चिद्भ्राम्यैर्ग्रामस्य बाह्यतः । नीत्वा वटतलं भिल्लवाटे व्यापाद्य भक्षितः ॥	२१३
विज्ञप्तो महिषस्वामिना नृपः । ग्राम्यानानाययामास स तान्महिषभक्षकान् ॥	२१४
राजाग्रे महिषस्वाम्यभाषत । तडागनिकटे देव नीत्वा वटतरोरधः ॥	२१५
ो हत्वा भक्षितः पश्यतो जडैः । तच्छ्रुत्वान्येषु तेष्वेको वृद्धमूर्खोऽब्रवीदिदम् ॥	२१६
।स्त्यस्मिन्ग्रामे न च वटः कश्चित् । मिथ्या वक्त्येष महिषः क हतो भक्षितोऽस्य वा ॥	२१७
स्वामी सोऽब्रवीन्नास्ति किं वटः । तडागश्च स पूर्वस्यां दिशि ग्रामस्य तस्य वः ॥	२१८
त युष्माभिर्भक्षितो महिषोऽत्र मे । इत्युक्तस्तेन स पुनर्वृद्धमूर्खोऽब्रवीदिदम् ॥	२१९
तास्यस्मद्ग्रामे नाप्यष्टमी तिथिः । एतच्छ्रुत्वा हसनराजा तमाहोत्साहयञ्जडम् ॥	२२०
नासत्यं किंचिद्वदसि तन्मम । सत्यं ब्रूहि स युष्माभिः किं भुक्तो महिषो न वा ॥	२२१
।नोऽस्मिन्नागरे पितृनि वसतैः । विपिर्जातोऽस्मिन्नेतैः किंचित्तोऽप्यप्युक्त्वावदत् ॥	२२२

कंचिद्दरिद्रं गृहिणी चण्डी मूर्खमभाषत । प्रातः पितृगृहं यास्याम्युत्सवेऽस्मि निमन्त्रिता ॥
 तत्त्वयोत्पलमलैका नानीता चेत्कुतोऽपि मे । तन्न भार्यास्मि ते नापि भर्ता मम भवानिति ॥
 ततस्तदर्थं रात्रौ स राजकीयसरो ययौ । तत्प्रविष्टश्च कोऽसीति दृष्ट्वापृच्छयत रक्षकैः ॥
 चक्राहोऽस्मीति च वदन्बद्धा नीतः प्रगे स तैः । राजाग्रे पृच्छयमानश्च चक्रवाकरुतं व्यधात् ॥
 ततः स राज्ञा कथितः स्वयं पृष्टोऽनुबन्धतः । मूर्खः कथितवृत्तान्तो मुक्तो दीनो दयालुना ॥
 कश्चिच्च मूढधीर्वैद्यः केनाप्युचे द्विजन्मना । ककुदं मम पुत्रस्य कुब्जस्याभ्यन्तरं नय ॥
 एतच्छ्रुत्वाब्रवीद्वैद्यो दश देहि पणान्मम । ददामि ते दशगुणान्साधयामि न चेदिदम् ॥
 एवं कृत्वा पणं तस्माद्गृहीत्वा तान्पणान्द्विजात् । स तं खेदादिभिः कुब्जमरुजत्केवलं भिषक् ॥
 ए चाशकत्सपष्टयितुं ददौ दशगुणान्पणान् । को हि कुब्जमृजूकर्तुं शक्नुयादिह मानुषम् ॥
 एसायैवमशक्यार्थप्रतिज्ञानविकत्थनम् । तदीदृशैर्मूढमार्गैः संचरेत न बुद्धिमान् ॥

इति भद्रमुखात्स गोमुखाख्यात्सचिवान्मुग्धकथां निशम्य रात्रौ ।

नरवाहनदत्तराजपुत्रः सुमतिः प्रीतमनास्तुतोष तस्मै ॥

अभजच्च स तत्कथाविनोदाच्छतकैः शक्तियशःसमुत्सुकोऽपि ।

शयनीयमुपागतोऽथ निद्रां सवयोभिः सहितो निजैर्वयस्यैः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

सप्तमस्तरङ्गः ।

३ः प्रातः प्रबुद्धस्तां स शक्तियशसं प्रियाम् । नरवाहनदत्तोऽत्र ध्यायन्व्याकुलतां ययौ ॥
 द्विवाहावधेः शेषं मासस्य युगसंनिभम् । मन्वानो न रतिं लेभे नवोढोत्केन चेतसा ॥
 दुःखं गोमुखमुखात्स्त्रेहात्तस्य पितान्तिकम् । वत्सराजः स्वसचिवान्प्राहिणोत्सवसन्तकान् ॥
 शौरवात्तधैर्यं च तस्मिन्वत्सेश्वरात्मजे । विदग्धो गोमुखो मन्त्री वसन्तकमुवाच तम् ॥
 एराजमनस्तुष्टिकरीमार्यवसन्तक । विचित्रां कांचिदाख्याहि कथामभिनवामिति ॥
 गो वसन्तको धीमान्कथां वक्तुं प्रचक्रमे । मालवे श्रीधरो नाम प्रख्यातोऽभूद्विजोत्तमः ॥
 पद्यते स्म तस्य द्वौ सहशौ यमजौ सुतौ । ज्येष्ठो यशोधरो नाम तस्य लक्ष्मीधरोऽनुजः ॥
 वनस्थौ च तौ विद्याप्राप्तये भ्रातराबुभौ । देशान्तरं प्रतस्थाते सहितौ पितृसंज्ञया ॥
 तात्पथि ब्रजन्तौ च प्रापतुस्तौ महाटवीम् । अजलामतरुच्छायां संतप्तस्त्रिकताचिताम् ॥
 ए यान्तौ परिह्वान्तावातपेन तृषा च तौ । एकं सफलसच्छायं सायं संप्रापतुस्तरुम् ॥
 ए तस्य तरोश्चैकां वापीं पृथगवस्थिताम् । शीतलस्वच्छसलिलां कमलामोदवासिताम् ॥
 ए स्नात्वा कृताहारौ पीतशीताम्बुनिर्वृतौ । शिलापट्टोपविष्टौ च क्षणं विश्राम्यतः स्म तौ ॥
 ए गते रवौ संध्यामुपास्य प्राणिनां भयात् । नेतुं निशां भ्रातरौ तौ तमारुरुहतुस्तरुम् ॥
 एामुखे च तत्राधो वाप्यास्तस्माज्जलान्तरात् । उद्गच्छन्ति स्म पुरुषा बहवः पश्यतोस्तयोः ॥
 ए चाशोधयत्कश्चिद्भूमिं तां कश्चिदालिपत् । कश्चिच्च तत्र पुष्पाणि पञ्चवर्णान्यवाकिरत् ॥
 एत्कनकपर्यङ्कमानीयात्र न्यवेशयत् । कश्चित्तस्तार तस्मिंश्च तूलिकां प्रच्छदोत्तराम् ॥
 एत्पुष्पाङ्गरागादि पानमाहारमुत्तमम् । आनीय स्थापयामासुरेकदेशे तरोस्तले ॥
 ए वापीतलात्तस्माद्रूपेण जितमन्मथः । उद्गात्पुरुषः खड्गी दिव्याभरणभूषितः ॥
 एस्तत्रासनासीने कृतमालयाजलेपनाः । सर्वे पञ्चलनाभयानं तत्रागतेन सन्निभे ॥

च रत्नपात्राणि न्यस्य पात्रद्वये तयोः । भर्तुः सपत्न्याश्चाहारं पानं चोपानयत्सती ॥
 उक्तवतोः सापि बुभुजे सोऽथ तत्पतिः । पर्यङ्कशयनं भेजे तथा साकं द्वितीयया ॥
 य रतिक्रीडासुखं निद्रां जगाम सः । आधा च भार्या सा तस्य पादसंवाहनं व्यधात् ॥
 या साप्यनिद्रैव तस्याभूच्छयने प्रिया । दृष्ट्वैतत्तौ विप्रपुत्रौ तरुस्थावूचतुर्भिधः ॥
 । स्यादवतीर्थैतत्पादसंवाहिकामिमाम् । एतस्य किल पृच्छावः सर्वे ह्यविकृता अमी ॥
 । र्याथ तौ यावदाद्यां तामुपसर्पतः । यशोधरं तयोस्तावद्वितीया सा ददर्श तम् ॥
 य शयनात्पत्युः सुप्तस्योहामचापला । तमुपेत्य सुरूपं सा मां भजस्वेत्यभाषत ॥
 त्वं परदारामे तवाहं परपूरुषः । तत्किमेवं ब्रवीषीति तेनोक्ता साब्रवीत्पुनः ॥
 शानां शतेनाहं संगता किं भयं तव । न चेत्प्रत्येषि पश्यैतदङ्गुलीयशतं मम ॥
 मङ्गुलीयं हि हृतमेकैकतो मया । इत्युक्त्वा स्वाश्वलात्तस्मायङ्गुलीयान्यदर्शयत् ॥
 यशोधरोऽवादीत्संगच्छस्व शतेन वा । लक्ष्णेण वा मम त्वं तु माता नाहं तथाविधः ॥
 नेगाकृता तेन सा प्रबोध्य पतिं क्रुधा । यशोधरं तं संदर्श्य जगाद् रुदती शठा ॥
 । पाप्मना सुमे त्वय्यहं ध्वंसिता बलात् । तच्छ्रुत्वैव स उत्तस्थौ खङ्गमाकृष्य तत्पतिः ॥
 । न्या सा सती भार्या तं गृहीत्वैव पादयोः । अब्रवीन्मा कृथा मिथ्या पापं शृणु वचो मम ।
 । पापया दृष्ट्वा त्वत्पाश्र्वोत्थितया हठात् । अर्थितोऽयं वचो नास्याः साधुस्तत्प्रत्यपद्यत ॥
 मम त्वमित्युक्त्वा यद्नेन निराकृता । प्राबोधयदमर्षात्त्वां वधायैतस्य कोपतः ॥
 । मत्समक्षं च रात्रिष्विह तरौ स्थिताः । हृताङ्गुलीयका मुक्ताः शतसंख्याः प्रभोऽध्वगाः ॥
 भावनभयान्मया चोक्तं न जातु ते । अद्य त्वत्पापभीत्यैवमवाच्यमहमब्रवम् ॥
 श्वलेऽङ्गुलीयानि पश्यास्याः प्रत्ययो न चेत् । न चैष मे सतीधर्मो यद्भर्तृर्नृत्तं वचः ॥
 वप्रत्ययायेमं प्रभावं पश्य मे प्रभो । इत्युक्त्वा भस्म चक्रे सा तरुं तं क्रोधवीक्षितम् ॥
 दृष्टं च पुनस्तं पूर्वाभ्यधिकं व्यधात् । तद्दृष्ट्वा स चिराद्भर्ता तुष्टस्तामुपगूढवान् ॥
 त च द्वितीयां तां छित्त्वा नासां कुगेहिनीम् । अङ्गुलीयानि संप्राप्य तद्वस्त्रान्तात्स तत्पतिः
 । मास किल तं दृष्ट्वाध्ययनपाठकम् । यशोधरं भ्रातृयुतं सनिर्वेदो जगाद् च ॥
 हृदि निधायैते रक्ष्यामीर्ष्यावशात्सदा । तथाप्येषा न शक्विता पापैका रक्षितुं मया ॥
 । कः स्थिरीकुर्यात्को रक्षेच्चपलां स्त्रियम् । साध्वी यदि परं स्वेन शीलैकैकेन रक्षयते ॥
 । ता सा भर्तारं रक्षत्युभयलोकयोः । यथानया शापवरक्षमयाद्यास्मि रक्षितः ॥
 । सादात्कुलटासंगमोऽपगतो मम । न चोपनतमत्युग्रं सद्विप्रवधपातकम् ॥
 त्वा स तमप्राक्षीदुपवेश्य यशोधरम् । आगतौ स्थः कुतः कुत्र ब्रजथः कथ्यतामिति ॥
 यशोधरस्तस्मै स्ववृत्तान्तं निवेद्य सः । विश्वासं प्राप्य पप्रच्छ तमप्येवं कुतूहलात् ॥
 । स्थं महाभाग यदि तद्ब्रूहि मेऽधुना । कस्त्वमीदृशि भोगेऽपि किं च ते जलवासिता ॥
 त्वा श्रूयतां वचमीत्युक्त्वा स पुरुषस्तदा । जलवासी स्ववृत्तान्तमेवं वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 । दक्षिणो देशः कश्मीराख्योऽस्ति यं विधिः । स्वर्गकौतूहलं कर्तुं मर्त्यानामिव निर्ममे ॥
 विस्मृत्य कैलासश्चेतद्वीपसुखस्थितिम् । स्वयंभुवौ स्थानशतान्यध्यासाते हराच्युतौ ॥
 ताजलपूतो यः शूरविद्वज्जनाकुलः । अजेयश्छलदोषाणां द्विषतां बलिनामपि ॥
 । भवशर्माख्यो प्रामवासी किलाभवम् । द्विजातिपुत्रः सामान्यो द्विभार्यः पूर्वजन्मनि ॥
 । कदाचित्संजातसंस्तवो भिक्षुभिः सह । उपोषणाख्यं नियमं तच्छास्त्रोक्तं गृहीतवान् ॥

५२१ सा कुलटा पापा द्वितायय पातंत्रता । खण्डितस्यापि तस्येदकप्रभावो नियमस्य मे ॥
 जातिं स्मरामि यद्यच्च रात्रौ भोगा ममेदृशाः । यदि नाखण्डयिष्यं तदिदं स्यान्मे न जन्म तत् ॥
 इत्याख्याय स्ववृत्तान्तमतिथी तावपूजयत् । स मृष्टभोजनैर्दिव्यवस्त्रैश्च भ्रातराबुभौ ॥
 ततोऽस्य सा सती भार्या पूर्ववृत्तमवेत्य तत् । विन्यस्य जानुनी भूमाविन्दुं पश्यन्त्यभाषत ॥
 भो लोकपालाः सत्यं चेदहं साध्वी पतिव्रता । तदम्बुवासमुक्तोऽद्य स्वर्गं यात्वेष मे पतिः ॥
 इत्युक्तवत्यामेवास्यां खाद्विमानमवातरत् । तदारूढौ च तौ स्वर्गं दंपती सह जग्मतुः ॥
 मसाध्यं सत्यसाध्वीनां किमस्ति हि जगत्रये । तौ च विप्रौ तदालोक्य विस्मयं ययतुः परम् ॥
 गीत्वा च रात्रिशेषं तं प्रभाते स यशोधरः । लक्ष्मीधरश्च विप्रौ तौ भ्रातरौ प्रस्थितौ ततः ॥
 सायं च निर्जनारण्ये वृक्षमूलमवापतुः । जलप्रेप्सू च तस्मात्तौ वृक्षाच्छुश्रुवतुर्गिरम् ॥
 विप्रौ तिष्ठतं तावदहमद्य करोमि वाम् । स्नानान्नपानैरातिथ्यं गृहं मे ह्यागतौ युवाम् ॥
 त्युक्त्वा व्यरमद्वाक् जज्ञे तत्राम्बुवापिका । अथोपतस्थे तत्तीरे विचित्रं पानभोजनम् ॥
 तमेतदिति साश्चर्यं ततस्तौ द्विजपुत्रकौ । स्नात्वा वाप्यां यथाकाममाहाराद्यत्र चक्रतुः ॥
 तः संध्यामुपास्यैतौ यावत्तरुतले स्थितौ । तावच्च कान्तः पुरुषस्तरोस्तस्मादवातरत् ॥
 चाभिवादितस्ताभ्यां विहितस्वागतः क्रमात् । उपविष्टो द्विजातिभ्यां को भवानित्यपृच्छथत् ॥
 तः स पुरुषोऽवादीत्पुराहं दुर्गतो द्विजः । अभूवं तस्य मे जाता दैवाच्छ्रमणसंगतिः ॥
 वैस्तदुपदिष्टं च जातुव्रतमुपोषणम् । शठेन सायं केनापि भोजितोऽस्मि बलात्पुनः ॥
 गहं खण्डितात्तस्माद्द्रताज्जातोऽस्मि गुह्यकः । पूर्णं यद्यकरिष्यं तदभविष्यं सुरो दिवि ॥
 मयोक्तः स्वोदन्तो युवां कथयतं तु मे । कुतो युवां किमेतां च प्रविष्टौ स्थो मरुस्थलीम् ॥
 श्रुत्वा सोऽब्रवीत्तस्मै स्ववृत्तान्तं यशोधरः । ततस्तौ ब्राह्मणौ यक्षः पुनरेवमभाषत ॥
 एवं तदहं विद्याः स्वप्रभावाद्ददामि वाम् । कृतविद्यौ गृहं यातं विदेशभ्रमणेन किम् ॥
 युक्त्वा स ददौ ताभ्यां विद्यास्तौ च तदैव ताः । तत्प्रभावाज्जगृहतुः सोऽथ यक्षो जगाद तौ ॥
 गमिदानीं याचेऽहं भवद्भ्यां गुरुदक्षिणाम् । युवाभ्यां मत्कृते कार्यं व्रतमेतदुपोषणम् ॥
 प्राभिभाषणं ब्रह्मचर्यं देवप्रदक्षिणम् । भोजनं भिक्षुवेलायां मनसः संयमः क्षमा ॥
 रात्रं विधायैतदर्पणीयं फलं मयि । पूर्णव्रतफलं येन दिव्यत्वं प्राप्नुयामहम् ॥
 चिन्वाविनमन्नाभ्यां ताभ्यां यक्षस्तथेति सः । विप्राभ्यां प्रतिपन्नार्थस्तत्रैवान्तर्दधे तरौ ॥
 चाप्रयाससिद्धार्थो ग्रहष्टौ भ्रातराबुभौ । रात्रिं नीत्वा परावृत्त्य स्वमेवाजग्मतुर्गृहम् ॥
 ख्याय स्ववृत्तान्तमानन्द्य पितरौ निजौ । उपोषणव्रतं तत्तौ यक्षपुण्याय चक्रतुः ॥
 त्त स गुरुर्यक्षो विमानस्थो जगाद तौ । युष्मत्प्रसादाद्देवत्वं प्राप्तोऽस्म्युत्तीर्य यक्षताम् ॥
 त्मार्थमिदं कार्यं युवाभ्यामपि तद्गतम् । भविता येन देवत्वं देहान्ते युवयोरिति ॥
 णार्थाविदानीं च वरान्मम भविष्यथः । इत्युक्त्वा स विमानेन कामचारी ययौ दिवम् ॥
 यशोधरो लक्ष्मीधरश्च भ्रातराबुभौ । कृत्वा व्रतं तत्प्राप्तार्थविद्यावास्तां यथासुखम् ॥
 धर्मप्रवृत्तानां शीलं कृच्छ्रेऽप्यमुञ्चताम् । देवता अपि रक्षन्ति कुर्वन्तीष्टार्थसाधनम् ॥
 वसन्तकारुयात्कथाद्भुतविनोदितः । वत्सेश्वरसुतः प्रेप्सुः स शक्तियशसं प्रियाम् ॥
 रसमये पित्रा समाहूतस्तदन्तिकम् । नरवाहनदत्तोऽथ ययौ स्वसचिवैः सह ॥
 नुरुपं भुक्त्वा च तत्र सायं स्वमन्दिरम् । वयस्यैः स निजैः साकमाययौ गोमुखादिभिः ॥
 तं गोमुखो भूयो विनोदयितुमब्रवीत् । श्रूयतामिममन्यं वो देवाख्यामि कथाक्रमम् ॥
 गेद्वलीमुखो नाम परिभ्रष्टः स्वगणतः । वत्सेश्वरसुते तौ निजैः साकमाययौ गोमुखादिभिः ॥

चाक्षिपन्नित्यं फलानि स तथैव च । शिशुमारो रुतं चक्रे जज्ञे सख्यं ततस्तयोः ॥	१
वहं तटस्थस्य जलस्थो निकटे कपेः । शिशुमारो दिनं स्थित्वा स सायं स्वगृहं ययौ ॥	१
यां तस्य भार्या च सदा विरहदं दिवा । कपिसख्यमनिच्छन्ती मान्द्यव्याजमशिश्रियत् ॥	१
प्रेये किमस्वास्थ्यं तव केन च शाम्यति । इत्यार्तस्तं स पप्रच्छ शिशुमारः प्रियां मुहुः ॥	१
पृष्ट्वापि यदा न सा प्रतिवचो ददौ । रहस्यज्ञा सखी तस्यास्तदा तं प्रत्यभाषत ॥	१
त्वं न कुरुषे नेच्छत्येषा तथाप्यहम् । ब्रवीमि विबुधः खेदं जनानां निहुते कथम् ॥	१
दृगस्या भार्यायास्तवोत्पन्नो महागदः । विना वानरहृत्पद्मयूषं न शममेति यः ॥	१
सः स प्रियासख्या शिशुमारो व्यचिन्तयत् । कष्टं वानरहृत्पद्मं कुतः संप्राप्तुयामहम् ॥	१
करोमि चेद्गोहं कपेस्तत्किं ममोचितम् । सख्या किमथवा भार्या प्राणेभ्योऽप्यधिकप्रिया ॥	१
प्रेच्य स्वभार्यां तां शिशुमारो जगाद सः । तर्ह्यानयाम्यखण्डं ते कपिं किं दूयसे प्रिये ॥	१
त्वा स ययौ यस्य मित्रस्य निकटं कपेः । कथाप्रसङ्गमुत्पाद्य तमेवमवदत्कपिम् ॥	१
ये न सखे दृष्टं गृहं भार्या च मे त्वया । तदेहि तत्र गच्छावो विश्रमायैकमप्यहः ॥	१
यत्र नान्योन्यं गृहमेत्य निरर्गलम् । प्रदृश्यन्ते न दाराश्च कैतवं तत्र सौहृदम् ॥	१
तार्यं जलधाववतार्योवलम्ब्य च । वानरं शिशुमारस्तं गन्तुं प्रवृत्तेऽत्र सः ॥	१
तं तं स दृष्ट्वा च वानरश्चक्रितकुलम् । सखेऽन्यादृशमद्य त्वां पश्यामीति स पृष्टवान् ॥	१
नाथ पृच्छन्तं मत्वा हस्तस्थितं च तम् । प्लवंगमं जगादैवं शिशुमारो जडाशयः ॥	१
॥ मे स्थिता भार्या सा च पथ्योपयोगि माम् । याचते कपिहृत्पद्मं तेनाद्य विमनाः स्थितः ॥	१
स वचस्तस्य कपिः प्राज्ञो व्यचिन्तयत् । हन्तैतदर्थमानीतः पापेनाहमिहामुना ॥	१
श्रीव्यसनाक्रान्तो मित्रद्रोहेऽयमुद्यतः । किं वा दन्तैः स्वमांसानि भूतग्रस्तो न खादति ॥	१
विचिन्त्य च प्राह शिशुमारं स वानरः । यद्येवं तत्त्वयैतन्मे किं नोक्तं प्रथमं सखे ॥	१
अस्य स्वमादाय हृत्पद्मं त्वत्प्रियाकृते । वासोदुम्बरवृक्षे हि तदिदानीं मम स्थितम् ॥	१
॥ शिशुमारस्तमार्तो मूर्खोऽब्रवीदिदम् । तर्ह्येतदानयैहि त्वमुदुम्बरतरोरिति ॥	१
॥ आयाम्बुधेस्तीरं शिशुमारः पुनः स तम् । तत्र तेनान्तकेनेव मुक्तः स च कपिस्तटम् ॥	१
रुह्य वृक्षाग्रं शिशुमारमुवाच तम् । गच्छ रे मूर्ख हृदयं देहाद्भवति किं पृथक् ॥	१
मोचितो ह्यात्मा न चात्रैष्याम्यहं पुनः । किमत्र न श्रुता मूर्ख गर्दभाख्यायिका त्वया ॥	१
गोमायुसचिवः सिंहः कोऽपि वने क्वचित् । ॥	१
जाखेटकायातेनात्र भूपेन केनचित् । आहतो हेतिभिर्जीवन्कथमप्यविशदुहाम् ॥	१
यतं गते तस्मिन्राज्यनाहारनिःसहम् । तच्छेषामिषवृत्तिः सन्नोमायुः सचिवोऽभ्यधात् ॥	१
किं यथाशक्ति नाहारं चिनुषे प्रभो । सीदत्येव शरीरं ते समं परिजनेन यत् ॥	१
सः स सृगालेन तेन सिंहो जगाद तम् । सखे नाहं व्रणाक्रान्तः शक्नोमि भ्रमितुं क्वचित् ॥	१
कर्णहृदयं भक्ष्यं प्राप्नोमि चेदहम् । तन्मे व्रणानि रोहन्ति प्रकृतिस्थो भवामि च ॥	१
कुतोऽपि त्वं गत्वा गर्दभमाशु मे । इत्युक्तस्तेन गोमायुः स तथेति ययौ ततः ॥	१
लान्तिके लब्ध्वा रजकस्य स गर्दभम् । प्रीत्येवोपेत्य वक्ति स्म दुर्बलः किं भवानिति ॥	१
तोऽस्मि रजकस्यास्य भारं वहन्सदा । इत्युक्तवन्तं च खरं तमुवाच स जम्बुकः ॥	१
वहसि क्लेशमेहि त्वां प्रापयाम्यहम् । वनं स्वर्गमुखं यत्र खरीभिः सह वर्धसे ॥	१
॥ स तथेत्युक्त्वा गर्दभो भोगलोलुपः । वनं सिंहस्य तस्यागात्तेन गोमायुना सह ॥	१

रयात् क्षणम् । तावत्तदोषं विष्ठा मूर्खाऽसौ वारणापवत् ॥	१६
भेषक्ततः । स दत्त्वा वमनं कृच्छ्रान्मृतकल्पमजीवयत् ॥	१७
तु पीयते । अहं प्रतीक्षितः किं नेत्युपालभ्यत तेन सः ॥	१८
वेना कृतम् । तस्मान्न विधिमुत्सृज्य प्राज्ञः कुर्वीत किंचन ॥	१९
द्यकृत्क्षणात् । तथा च कुत्रचित्कश्चिज्जडबुद्धिरभूत्पुमान् ॥	२०
न्वागतः सुतः । अटब्ध्यां कान्तिं मार्गं विदेह्य विदुःपुमान् ॥	२१
जीवश्रुपेत्य तम् । ऋक्षानामज्ञः पितरं प्रच्छन्तमन्दजडः ॥	२२
ः फलभक्षिभिः । तच्छ्रुत्वा क्रोधकृष्टासिस्तात्पिता तद्वनं ययौ ॥	२३
तत्र तापसान् । सोऽभ्यधावत्क्षतोऽमीभिः सुतो मे लोमशैरिति ॥	२४
र्षी वधीर्मुनीन् । इत्यवार्यत पान्थेन तद्वधात्सोऽथ केनचित् ॥	२५
सार्थमागतः । तत्र जातुचिदप्रेक्षापूर्वकारी भवेद्दुधः ॥	२६
कृतबुद्धिना । लोकोपहसिताः शश्रत्सीदन्त्येव ह्यबुद्ध्यः ॥	२७
नध्वनिं व्रजन् । सार्थवाहस्य कस्यापि च्युतां हेमश्रुतां दृष्टिम् ॥	२८
ान्यतोऽपि च । स्थित्वा तत्रैव संख्यातुमारेभे हेम तच्च तत् ॥	२९
य स सत्वरम् । सार्थवाहोऽस्य दृष्टस्य हेमभस्त्रां जहार ताम् ॥	३०
गदधोमुखः । प्राप्तोऽप्यर्थः क्षणादेव हार्यते मन्दबुद्धिना ॥	३१
केनचिज्जडः । अङ्गुल्यभिमुखं पश्येत्यूचे दृष्टनवेन्दुना ॥	३२
तां विलोकयन् । तस्यौ न चेन्दुमद्राक्षीदद्राक्षीद्वसतो जनान् ॥	३३
श्रूयतां कथा । काचिद्भ्रामान्तरं नारी गन्तुं प्रावर्ततैकका ॥	३४
देत्य वानरम् । वञ्चयन्ती मुहुर्दृष्टं संश्रिता पर्यवर्तत ॥	३५
ां कपिरावृणोत् । साण्यस्य नाहू हस्ताभ्यां तत्रैवापीडयत्तरो ॥	३६
वे च वानरं । पथा तेनागतं कंचिदाभीरं श्री जगाद् सा ॥	३७
ः प्लवंगमम् । यावद्वस्त्रं च वेणीं च विस्रस्तां संवृणोम्यहम् ॥	३८
रिति तेन सा । उक्तातुमेने तावत्तत्सोऽथ तं कपिमग्रहीत् ॥	३९
ो हत्वा च तं कपिम् । एकान्तमेहीत्युक्त्वा तमाभीरं दूरमानयत् ॥	४०
व तैः सह । सा जगामेपितप्रामं प्रज्ञारक्षितविप्लवा ॥	४१
वर्तनम् । जीवत्यश्वदरिद्रोऽपि शीदरिद्रो न जीवति ॥	४२
द्भुतां कथाम् । वटकर्परनामानौ चौरावास्तां पुरे क्वचित् ॥	४३
स्य घटं निशि । संधिं दत्त्वा नृपसुतावासवेदम प्रविष्टवान् ॥	४४
राजकन्यका । हृष्टैव सद्यः संजातकामा स्वैरमुपाह्वयत् ॥	४५
। चार्थं तमब्रवीत् । दास्याम्यन्यत्प्रभूतं ते पुनरेष्यसि चेदिति ॥	४६
र्थं समर्प्य च । व्यस्तृजत्प्राप्य राजार्थं घटं गेहं स कर्परः ॥	४७
रं स तत् । आकृष्टः कामलोभाभ्यामपायं को हि पश्यति ॥	४८
या सह । राजपुत्र्या समं सुप्तो न बुबोध गतां निशाम् ॥	४९
ःपुररक्षिभिः । राज्ञे निवेदितः सोऽपि क्रुधा तस्यादिशद्वधम् ॥	५०
सखास्य सः । रात्रावनागतस्यागादन्वेष्टुं पदवीं घटः ॥	५१

संयमितां दृष्ट्वापत्य जगाद् सः । त्वत्कृतञ्च हतमस्य कर्पणस्य प्रथमं यत्नम् ॥	५५
तस्त्वां च तत्सोहादहभागतः । तदेहि यावन्नानिष्टं भवेन्न त्वं कृते पितृ ॥	५६
न सा हृष्टा राजपुत्री तथेति तत् । प्रतिपेदे स त्वं यथा त्वत्कर्णस्य ॥	५७
समं सद्यः समर्पितशरीरया । निर्गल्य स ययौ त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं ॥	५८
गतदुर्लक्ष्यसुरुद्धेण निजां सुताम् । केनाप्यपहतां बुद्ध्वा स राजा समचिन्तयत् ॥	५९
स्ति पापस्य निगृहीतस्य बान्धवः । कश्चित्साहसिको येन हृतैवं सा सुता मम ॥	६०
न्य नृपतिः स कर्परकलेवरम् । रक्षितुं स्थापयामास स्वभृत्यानब्रवीच्च तान् ॥	६१
त्रिममागच्छेत्कर्तुं दाहादिकं च वः । अवष्टभ्यस्ततो लप्स्ये पापां तां कुलदूषिकाम् ॥	६२
। समादिष्टा रक्षिणोऽत्र तथेति ते । रक्षन्तस्तस्थुरनिशं तत्कर्परकलेवरम् ॥	६३
व्य घटो बुद्ध्वा राजपुत्रीमुवाच ताम् । प्रिये बन्धुः सखा योऽभूत्परमः कर्परो मम ॥	६४
न्मया प्राप्ता त्वं स सदत्नसंचया । स्नेहानृण्यमकृत्वाग्नं चान्ति मे हृदि निर्वृति ॥	६५
ानुशोचामि प्रेक्षमाणः स्वयुक्तितः । कमाच्च संस्कारोऽयं यथेष्टसाधोऽसि च मेरे ॥	६६
भूच्च ते नाहमबुद्धिः कर्परो यथा । इत्युक्त्वा तां तत्कृतं सदा त्वं निवेदयन् ॥	६७
इनमादाय कर्परे कर्परान्तिकर्म । मार्गागत इवोपागाञ्चकेऽत्र स्वलितं च सः ॥	६८
हस्ताद्भङ्क्त्वा च तं स दध्यन्नकर्परम् । हा कर्परामृतभृतेत्यादि तत्तच्छुशोच सः ॥	६९
मेनिरे तच्च भिन्नभाण्डानुशोचनम् । शृण्वन् प्रेक्षमाणः स राजपुत्री जगाम वन ॥	७०
। वधूवेषं भूत्वं कृत्वैकमग्रतः । अन्ये भूतस्तान्बभूवुव्यभावं च वृष्टतः ॥	७१
मत्तप्रामीणवेषो भूत्वा दिनाख्ये । तत्कृतं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं ॥	७२
यं च ते भ्रातः क यासीति च तत्र तैः । पृष्ठः स भूतस्तानेवमुवाच स्वालिताक्षरम् ॥	७३
इमेषा भार्या मे यामीतः श्वाशुरं गृहम् । भक्ष्यकोशलिका चेषमानीता तत्कृते मया ॥	७४
। च यूयं मे संजाताः सुहृदोऽधुना । तदर्थं तत्र नेष्यामि भक्ष्याणामर्धमस्तु वः ॥	७५
। भक्ष्यमेकैकं स ददौ तेषु रक्षिषु । ते हसन्तो गृहीत्वैव भुञ्जते स्माखिला अपि ॥	७६
यु मन्त्रजाहितोऽपि सोऽप्यस्य च त्विष्टि चरे यतो त्वं कर्पणस्य इवेत्याः ॥	७७
मन्त्रः पालकं द्वा प्रजा त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं त्वं ॥	७८
मन्त्रोऽपीदृशं कृत्वा वाचात्तन्मन्त्रम् । स कुमागिर्गोहृदया यत्नं किञ्चिद् भावत ॥	७९
मेदित्तं च साश्चकं किञ्चित्पुत्रं त्वयास्य रक्षिणस्य च भुञ्जन्ते कुमुदे यदा ॥	८०
चण्डिकादत्तमोहमन्त्रप्रभावित् । गिञ्चं प्रव्राजकं कंचिच्चकाराश्चासकेतनम् ॥	८१
। स समं तेन प्रव्राजा मन्त्रजापिता । रक्षिणो मोहयित्वा तान्कर्परास्थीनि सोऽग्रहीत् ॥	८२
च तानि गङ्गायामेत्याख्याय यथाकृतम् । राजपुत्र्या समं तस्थौ मुखं प्रव्राजकान्वितः ॥	८३
सोऽस्थिहरणं बुद्ध्वा तद्रक्षिमोहनम् । आ सुताहरणात्सर्वं मने तद्योगिचेष्टितम् ॥	८४
गेगिनाकारि तनयाहरणादि मे । ददामि तस्मै राज्यार्धमभिष्यक्ति स याति चैत् ॥	८५
। ना खनगरे दापयामास घोषणाम् । तां श्रुत्वा चैच्छदात्मानं घटो दर्शयितुं तदा ॥	८६
। ना न कार्योऽस्मिन्विश्वासश्छद्मघातिनि । राज्ञीत्यवार्थत तथा राजपुत्र्या ततश्च सः ॥	८७
। भयात्तेन साकं प्रव्राजकेन सः । घटो देजान्तरं यायाद्राजपुत्र्या तथा युतः ॥	८८
। राजपुत्री सा प्रव्राजं तं रहोऽब्रवीत् । एकेन ध्वंसितान्येन भ्रंशितास्यमुना पदान् ॥	८९
। म भूतो नायं घटो मे त्वं बहुप्रियः । इत्युक्त्वा तेन संगस्य सा विषेणावधी हृष्टम् ॥	९०
। समं यान्ती पापा प्रव्राजकेन सा । धनदेवाभिधानेन संजग्मे वणिजा पथि ॥	९१

यथा प्रजापतिः सः । वाणजा सह तद्दश प्राता राजपुत्र्यः । वाण
 न्धकीं किमिमां गृहम् । इति स्वदेशप्राप्तश्च धनदेवो विचिन्तयन् ॥
 वृद्धाया वेदं योषितः । प्रविवेश तथा साकं राजपुत्र्या दिनात्यये ॥
 पप्रच्छापरिजानतीम् । धनदेववणिग्गेहवार्तामम्बेह वेत्सि किम् ॥
 का वार्ता यत्र तत्र सा । पुंसां नवनवेनैव तद्भार्या रमते सदा ॥
 ज्वा तत्र हि लम्बयते । नक्तं विशति यस्तस्यां स एवान्तः प्रवेश्यते ॥
 पश्चिमायां पुनर्निशि । पानवन्ता च सा नैव निभालयति किञ्चन ॥
 याति नगरेऽत्राखिले गता । बहुकालो गतोऽद्यापि न चायाति स तत्पतिः
 धनदेवस्तदैव सः । युक्त्या निर्गत्य तत्रागात्सान्तर्दुःखः ससंशयः ॥
 पेटां रज्ज्ववलम्बिताम् । विवेश स ततस्ताभिरुत्क्षिप्यान्तरनीयत ॥
 य शय्यां निन्ये मदान्धया । अविज्ञातः स्वगेहिन्या हठात्क्षीबत्वमूढया ॥
 नास्ति तद्दोषदर्शनात् । तावत्सा मददोषेण निद्रां तद्गेहिनी ययौ ॥
 अभिः सत्वरं रज्जुपेटया । गवाक्षेण बहिः क्षिप्तः खिन्नो वणिगचिन्तयत् ॥
 हे नार्यो निवन्धनम् । तासांभेवेदशी धार्ता तस्माच्छ्रेयो वनं परम् ॥
 स तां राजमुतामपि । धनदेवः प्रववृते गन्तुं दूरं वनान्तरम् ॥
 मिलितो भिन्नतामगात् । ब्राह्मणो रुद्रसोमाख्यः प्रवासादागतश्चिरात् ॥
 तं स्वभार्याशङ्कितो द्विजः । तेनैव वणिजा साकं सायं स्वग्राममासदत् ॥
 गोपं दृष्ट्वा तदीतदे । माद्यन्तमिव गायन्तं नर्सेणा पृच्छति स्म सः ॥
 त्कच्चिदस्यतुरागिणी । येनैवं गायसि मदान्मन्यमानस्तृणं जगत् ॥
 गो गोप्यं वस्तु कियन्मया । चिरविप्रोषितस्येह रुद्रसोमद्विजन्मनः ॥
 हं भार्या सदा भजे । प्रवेशयति तद्दासी स्त्रीवेपं तद्गृहेऽत्र माम् ॥
 मन्युमन्तर्निगृह्य च । तत्त्वं जिज्ञासमानस्तं रुद्रसोमो जगाद सः ॥
 वेपं देह्यमुं मम । यावत्त्वमिव तत्राद्य साम्यहं कौतुकं हि मे ॥
 दीयं कालकम्बलम् । लगुडं चास्व चैवेह तद्दासी यावदेष्यति ॥
 स्वैरं दत्ताङ्गनाम्बरः । नक्तं तत्र ब्रजाहं च विश्राभ्यामि निशाभिमाम् ॥
 ललगुडकम्बलौ । गृहीत्वा रुद्रसोमोऽत्र तद्वेपेण स तस्थिवान् ॥
 धनदेवेन तेन सः । दूरे तत्र मनाकतस्थौ दासी सा चाययौ ततः ॥
 नामेत्य स्त्रीवेपरुण्ठितम् । एहीत्युक्त्वा ततो रुद्रसोमं गोपधियानयत् ॥
 तां दृष्ट्वा गोपालबुद्धितः । उत्थायैव कृताश्लेषां रुद्रसोमो व्यचिन्तयत् ॥
 कष्टं रज्यन्ति कुञ्जियः । पापानुरक्ता यदियं गोपेऽप्यासन्नवर्तिनि ॥
 ता तदैवास्फुटया मिरा । निर्गत्यैव विरक्तात्मा धनदेवान्तिकं ययौ ॥
 णिजं तमुवाच सः । त्वया सहाहमप्येभि वनं यातु गृहं क्षयम् ॥

य मे तथा । आर्षितः सद्य एवात्मा मदनाकृष्टचित्तया ॥	१३५
श्रावहं रमे । पृष्टे गृहीत्वा तदासी प्रवेद्यायति तत्र माम् ॥	१३६
कस्यान्ययोषिताम् । यन्नित्राकारधारिण्या भार्यायाः शशिनः प्रियः ॥	१३७
र्षितादारुणम् । दुःखं निगृह्य जिह्वासुनिश्चयं तमुवाच सः ॥	१३८
त्वाहमर्थये । लज्जः श्रुतायामुत्पन्नं तस्यां कौतूहलं मम ॥	१३९
वेशाम्यहम् । प्रसीदान्वहलभ्येऽर्थे तत्रात्र क्रियती क्षतिः ॥	१४०
तमभाषत । एवमस्तु गृहाणेमं मद्देषं देहि मे निजम् ॥	१४१
च वाससा । यावदायाति सा तस्या दासी तमसि जृम्भते ॥	१४२
तेऽहमिव ब्रज । अहं हि पादवैकल्यादृच्छाम्यत्र तथा सदा ॥	१४३
तद्वेपमास्थितः । तत्रासीत्सहायौ तौ कुष्ठी चासन्निवदूरतः ॥	१४४
स तद्विया । एहीत्युक्त्वा शशी भार्यादास्या पृष्टेऽभ्यरोपयत ॥	१४५
र्यायास्ततोऽन्तिकम् । कुष्ठिजारप्रतीक्षिण्यास्तस्यास्तद्गृहान्तरम् ॥	१४६
र्तेन तां ध्रुवम् । स्वभार्यामेव निश्चित्य स वैराग्यमगाच्छशी ॥	१४७
ःष्ट एव सः । जगाम धनदेवस्य रुद्रसोमस्य चान्तिकम् ॥	१४८
ः खिन्नो जगाद् सः । हा धिक्किन्नाभिपातिन्यो लोला दूरान्मनोरमाः ॥	१४९
पातुं श्रन्नापगा इव । यदेषा भूगृहस्थापि भार्या मे कुष्ठिनं गता ॥	१५०
निति स ब्रुवन् । समदुःखवणिग्विप्रयुतस्तामनयन्निशाम् ॥	१५१
रास्ते वनं प्रति । सवापीकतलं प्रापुर्दिनान्ते पथि प्रादपम् ॥	१५२
य सरौ स्थिताः । अपश्यन्पान्थमागत्य सुप्रमेकं तरोरधः ॥	१५३
मुद्रतम् । पुरुषं वदनोद्गीर्णसखीकशयनीयकम् ॥	१५४
शयनीयके । स्त्री च दृष्ट्वैव संजग्मे पान्थेनोत्थाय तेन सा ॥	१५५
त तेन साश्रवीत् । तत्र गतेः तेन तत्रैव तत्रैव तत्रैव ॥	१५६
पानां नवतिर्मयाः । तत्रैव तत्रैव तत्रैव तत्रैव तत्रैव ॥	१५७
देवात्प्रबुध्य सः । नागो दृष्ट्वा मुखाज्ज्वालां मुक्त्वा भस्मीचकार तौ ॥	१५८
तर्निहिता अपि । स्त्रियस्तत्र गृहे तासां का वार्ता धिग्धिगेव ताः ॥	१५९
स्ते त्रयो निशाम् । शशिप्रभृतयो नीत्वा निर्वृताः प्रययुर्वनम् ॥	१६०
र्भावनाभ्यासशान्तैश्चित्तैः सम्यङ्द्वियतप्रतयः सर्वभूतेषु सौम्याः ।	
ानन्दभूमौ समाधौ जग्मुर्मोक्षं क्षपिततमसस्ते त्रयोऽपि क्रमेण ॥	१६१
पेतस्तु तेषां निजपापविपाकजनितकष्टदशाः ।	
ादेव विनष्टा दुष्टा लोकद्वयभ्रष्टाः ॥	१६२
हप्रभवो रागो न स्त्रीषु कस्य दुःखाय ।	
विवेकभतां भवति विरागस्तु मोक्षाय ॥	१६३

सत्त्वाशसभवः । कस्याप्याढ्यस्य वाणजस्तपया मृतभापृकः ॥
। तत्प्रेरितेन सः । निरस्तो वनवासाय सभार्यो निरगाद्गृहात् ॥
द्वत्पित्रा निराकृतम् । अशान्तचित्तमुत्सृज्य सोऽन्येनैव पथा ययौ ॥
तोयतृणपादपाम् । पार्थेयहीनश्चण्डांशुतप्तं मरुमहाटवीम् ॥
। र्यां क्लान्तां क्षुधा तृषा । अजीवयत्स्वमांसासैः पापा तान्याहरच्च सा ॥
। गालं गिरिकाननम् । प्राप सत्फलसञ्छायपादपं स्निग्धशाद्वलम् ॥
। क्लान्तां मूलफलाम्बुभिः । अवातरद्विरिनदीं क्लान्तं कल्लोलमालिनीम् ॥
। त्तपादचतुष्टयम् । ह्रियमाणं जलौघेन पुरुषं त्राणकाङ्क्षिणम् ॥
। विगाह्य नदीं ततः । उज्जहार कृपालुस्तं महासत्त्वः स पूरुषम् ॥
। कारुणिकेन च । तेनारोप्य स्थलं पृष्ठः स रुण्डः पुरुषोऽभ्यधात् ॥
। क्षिप्तोऽस्मि शत्रुभिः । दिस्तुभिः क्लेशमरणं त्वयाहं तूद्धृतस्ततः ॥
। त्रा व्रणपट्टिकाम् । दत्त्वाहारं महासत्त्वः स्नानादि व्यधितात्मनः ॥
। र्गयुक्तोऽत्र कानने । स तस्थौ बोधिसत्त्वांशो वणिकपुत्रस्तपश्चरन् ॥
। तस्मिन्मरातुरा । तद्भार्या तेन रुण्डेन रेमे रूढव्रणेन सा ॥
। तुस्तस्य वधैषिणी । युक्त्या चकार सान्येद्युर्मान्द्यं दुश्चारिणी मृषा ॥
। दुस्तरनिर्गमे । दर्शयित्वापधिं पापा पतिं सा तमभाषत ॥
। मानीता महौषधिः । जाने होताभिहस्थां मे स्वप्ने वक्ति स्म देवता ॥
। त्रै तत्रौषधेः कृते । तृणवेष्टितया रज्ज्वावातरत्तरुवद्धया ॥
। क्षेपोन्मुच्य तस्य सा । ततः स पतितो नद्यां तया जहे महौषध्या ॥
। या सुकृत्तरक्षितः । नद्यां कस्यापि नगरस्यासञ्जे सोऽर्पितस्तटे ॥
। न्तयन्स्त्रीविचेष्टितम् । जलावगाहनक्लान्तो विशश्राम तरोस्तले ॥
। जा तत्र मृतोऽभवत् । मृते राजनि चानादिदेशे तत्रेदृशी स्थितिः ॥
। प्रमाणः करेण यम् । आरोपयति पृष्ठे स्वे सोऽत्र राज्येऽभिषिच्यते ॥
। न्प्राप्तोऽन्तिकं गजः । उत्क्षिप्यारोपयामास स्वपृष्ठे तं वणिकसुतम् ॥
। ज्ये प्रकृतिभिः क्षणात् । वणिकसुतोऽभिषिक्तोऽभूद्बोधिसत्त्वांशसंभवः ॥
। दिताक्षान्तिभिः सह । अरंस्त न तु पापाभिः स्त्रीभिश्चपलवृत्तिभिः ॥
। मत्वा तं च नदीदृत्तम् । बभ्रामेतस्ततो जारं रुण्डं पृष्ठेऽधिरोप्य तम् ॥
। र्गं मेऽहं पतिव्रता । भिक्षित्वा जीवयाम्येतं तद्विक्षां मे प्रयच्छत ॥
। ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे । राज्यस्थस्यात्मनो भर्तुर्नगरं प्राप तस्य तत् ॥
। स्तस्य क्रमेण सा । पतिव्रतेत्यर्च्यमाना पौरैः श्रुतिपथं ययौ ॥
। तां पृष्ठारूढरुण्डिकाम् । त्वं सा पतिव्रतेत्यारात्परिज्ञाय च पृष्ठवान् ॥
। ज्ञाय सापि तम् । भर्तारमव्रवीत्पापा राजश्रीतेजसा वृतम् ॥

अधिस्तस्य बोधिताम् । दैवस्येवाविचारस्य नीचैकाभिमुखस्य च ॥
 ससत्त्वानां जितक्रुधाम् । तुष्टेवाचिन्तिता एव स्वयमायान्ति संपदः ॥
 श्री गोमुखः पुनरेव सः । नरवाहनदत्ताय कथामेतामवर्णयत् ॥
 शंशो वने कापि कृतोदजः । करुणैकाग्रहृदयो महासत्त्वस्तपश्चरन् ॥
 निपशाचांश्च समुद्धरन् । अपरांश्च जलैरत्रैः स्वप्रभावादतर्पयत् ॥
 भ्रमन्सोऽत्रादवीभुवि । महान्तं कूपमद्राक्षीत्तदन्तश्च ददौ दृशम् ॥
 या तं दृष्ट्वाचैरभाषत । भो महात्मन्नहं नारी सिंहः स्वर्णशिखः खगः ॥
 कूपेऽत्र रजनौ वयम् । पतितास्तदतः केशादुद्धरास्मान्कृपां कुरु ॥
 स्त्रियं यूयं त्रयो यदि । तमसान्धा निपतिताः खगोऽत्र पतितः कथम् ॥
 व्याधजालेन संयतः । इति सापि महासत्त्वं तं नारी प्रत्यभाषत ॥
 स्या यावदुद्धर्तुमिच्छति । तावच्छशाक नोद्धर्तुं सिद्धिस्तस्य त्वहीयत ॥
 द्वेरेतत्संभाषणाद्धि मे । नष्टा यतस्त्वत्र तावद्युक्तिसन्यां करोम्यहम् ॥
 तांस्तृणावेष्टितयाखिलान् । तं कुरु कुरुतः स कुरुतः कुरुतः ॥
 सिंहपक्षिभुजंगमान् । व्यक्तं जालं कथं हितं तत्तन्वोऽप्येवतां पति ॥
 क्तवाचो जातिस्मरा वयम् । अन्योन्यतन्तुनाशान्कुरु भक्तं न कर्तुं शृणु ॥
 तन्तं सिंहो वक्तुं प्रचक्रमे । अस्ति वैदूर्यशृङ्गाख्यं तुषाराद्रौ पुरोत्तमम् ॥
 स्त तत्र विद्याधरेश्वरः । वज्रवेगाभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत ॥
 विरोधं येनकेनचित् । साकं शौर्यमदाचक्रे लोके वैद्याधरे वसन् ॥
 यदा नागणयद्वचः । तदा पिता तमज्ञपन्मर्त्यलोके पतेति सः ॥
 विद्यः शापहतो रुदन् । वज्रवेगः स पितरं शापान्तं तमयाचत ॥
 द्वावेगो ध्यात्वाब्रवीत्क्षणात् । भुवि विप्रसुतो भूत्वा कृत्वाप्येवं सद् पुनः ॥
 संहो भूत्वा कूपे पतिष्यसि । महासत्त्वश्च कृपया कश्चित्त्वामुद्धरिष्यति ॥
 विधायापदि मोक्ष्यसे । शापादग्मादिति पिता ज्ञापान्तं तस्य स व्यधान् ॥
 विप्रस्याजनि मालवे । हरघोषाभिधानस्य देवघोषाभिधः सुतः ॥
 बहुभिः शौर्यगर्वतः । बहुभिर्मा कृथा वैरमिति तं चावदत्पिता ॥
 ज्ञपवान्स पिता क्रुधा । शौर्याभिमानो दुर्बुद्धे सिंहस्त्वं भव सांप्रतम् ॥
 शापदेवघोषः पुनश्च सः । विद्याधरावतारः सन्सिंहो जातोऽत्र कानने ॥
 सिंहं सोऽहं दैवान्द्रुमन्निशि । कूपेऽद्य पतितोऽमुष्मिन्महासत्त्वोद्धतस्त्वया ॥
 यदा स्यात्कापि ते तदा । मां स्मरेरुपकारं ते कृत्वा मोक्ष्ये स्वशापतः ॥
 बोधिसत्त्वेन तेन सः । पृष्टः सुवर्णचूलोऽथ पक्षी खोदन्तमभ्यधात् ॥
 शो वज्रदंष्ट्रो हिमाचले । तस्य देव्यामजायन्त पञ्च कन्या निरन्तराः ॥

तत्रैवैतानां जीविनाहमिकपिशाच ॥

ओ विजहौ प्राणाञ्च क्षीरिणीं पुनः । कृशाजत च बुभुज तस्मात्प्रहृष्टया ॥ ५०२ ॥
 ः श्रूयन्ताममी मार्जारभौतकाः । उज्जयिन्यामुपाध्यायो मुग्धः कोऽप्यभवन्मठे
 न तस्याभून्मूषकोपद्रवाग्निशि । तस्त्रिजस्तत्र सुहृदे स कस्मैचिदवर्णयत् ॥
 ॥पयानीय सोऽत्र खादति मूषकान् । इति सोऽपि सुहृद्विप्रस्तमुपाध्यायमब्रवीत्
 गीदृशः कास्ते न स दृष्टचरो मया । इत्युक्तवत्युपाध्याये तं सुहृत्सोऽब्रवीत्पुनः ।
 चने तस्य वर्णः कपिलधूसरः । च पृष्ठे लोमशं चर्म रथ्याखटति चेह सः ॥
 अभिज्ञानैरन्विष्यानायथाशु तम् । भिन्न मार्जारमित्युक्त्वा तत्सुहृत्स ययौ गृहम्
 पानुपाध्यायः स जगाद जडो निजान् । अभिज्ञानानि युष्माभिः श्रुतान्येव स्थितै
 त मार्जारं रथ्यासु तमिह क्वचित् । तथेति ते गताः शिष्यास्तत्र भ्रेमुरितस्ततः ।
 तु तैर्दृष्टो मार्जारः स कदाचन । अथैकं ते बटुं रथ्यामुखादैक्षन्त निर्गतम् ॥
 त्रयुगले वर्णं धूसरपिङ्गलम् । पृष्ठोपरि दधानं च लोमशं हरिणाजिनम् ॥
 ष मार्जारः प्राप्तोऽस्माभिर्यथाश्रुतः । इत्यवष्टभ्य तं निन्युरुपाध्यायान्तिकं च ते
 ऽपि मित्रोक्तैर्युक्तं मार्जारलक्षणैः । दृष्ट्वा तं स्थापयामास रात्रौ तत्र मठान्तरे ॥
 नूनमस्मीति मेने सोऽपि बटुर्जडः । मार्जाराख्यां कृतां शृण्वन्नात्मनस्तैरबुद्धिभि
 तो बटुः शिष्यस्तस्य विप्रस्य येन तत् । उपाध्यायस्य तस्योक्तं मैत्र्या मार्जारल
 ऽत्रागतो विप्रो बटुमन्तर्विलोक्य तम् । इह केनायमानीत इति भौतानुवाच ता
 त्पणस्त्वत्तो मार्जारोऽस्माभिर्येष सः । आनीत इत्युपाध्यायो भौतः शिष्याश्च तेऽव
 ष्य सोऽवादीद्विप्रो मूढाः क्व मानुषः । क्व च तिर्यक्स मार्जारश्चतुष्पात्पुच्छवान्
 तं बटुं मुक्त्वा तेऽद्भुवन्मन्दबुद्धयः । तर्ह्यन्विष्यानयामस्तं मार्जारं तादृशं पुनः
 यतो मूढावनस्तत्र जहास तान् । अज्ञता नाम कस्येह नोपहासाय जायते ॥
 तैतः कथितः श्रूयन्तामपरेऽप्यमी । आसीद्गृहानां मुग्धानां मुख्यो मुग्धो मठे क
 चेद्वाक्यमानाद्धर्मशास्त्रात्कदाचन । तडागकर्तुरश्रौषीदमुत्र सुमहत्फलम् ॥
 धनसंपूर्णो विपुलं वारिपूरितम् । तडागं कारयामास नातिदूरे निजान्मठात् ॥
 ष तडागं तं द्रष्टुं मुग्धाप्रणीर्गतः । केनाप्युत्पाटितान्यस्य पुटिनानि व्यलोकयत्
 ल्य सोऽन्येद्युक्त्वा तं तदभ्यन्यतः । दृष्ट्वा तस्य तडागस्य सोद्वेगः समचिन्तयत् ॥
 भातादारभ्य स्थास्यामीहैव वासरम् । द्रक्ष्यामि कः करोत्येतदित्यालोच्य ययौ ।
 र्णवदेत्यास्ते तावत्तत्र ददर्श सः । दिवोऽवतीर्य शृङ्गाभ्यां खनन्तं वृषभं तदम् ।
 वृषोऽयं तत्किं न दिवं यामि सहासुना । इत्युपेत्य वृषस्यास्य हस्ताभ्यां पुच्छम
 च्छाप्लभं तं भौतमुत्क्षिप्य वेगतः । क्षणाग्निनाय कैलासं खं धाम भगवान्वृषः
 व्यानि भक्ष्याणि मोदकादीन्यवाप्य सः । भुञ्जानो न्यवसद्भौतो दिनानि कतिचि
 ानि कुर्वाणं स दृष्ट्वा तं महावृषम् । अचिन्तयत् भौतानां मुख्यो दैवेन मोहितः
 म वृषपच्छाप्लभः पश्यामि बान्धवान् । कथयित्वाद्भुतमिदं तथैवैष्याम्यहं पुन

नो वृषपुच्छं विमुच्य तम् । पद्माकारौ करौ कृत्वा संश्लिष्टौ भौतनायकः ॥
 शु यावत्तान्प्रतिवक्ति सः । तावत्सोऽन्ये च ते सर्वे खान्निपत्य विपेदिरे ॥
 लासं जनो दृष्ट्वा जहास च । दोषाय निर्धिषंशैवं भौतप्रशोत्तरक्रिया ॥
 भौताः श्रूयतामपरोऽप्ययम् । कश्चिद्भौतो विसस्मार मार्गं मार्गान्तरं ब्रजन् ॥
 गच्छत्यस्योपरिवर्त्मना । इत्युच्यते स्म पन्थानं परिपृच्छञ्जनैश्च सः ॥
 वृष्टं गत्वाखुदः स मूढधीः । एतत्पृष्ठेन मे पन्था उपदिष्टो जनैरिति ॥
 स्य भरात्पर्यन्तवर्तिनी । शाखा ननाम यत्नेन पपातालम्ब्य नैष ताम् ॥
 तो यावत्तावत्तेनाययौ पथा । आरोहेणोपरिस्थेन नद्यां पीतजलः करी ॥
 वाग्रलम्बी भौतः स दीनवाक् । महात्मन्मां गृहाणेति हस्त्यारोहमुवाच तम् ॥
 तं तमवतारयितुं तरोः । पादयोर्ग्रहीद्वाभ्यां पाणिभ्यामुज्झिताङ्कुशः ॥
 तौ गजे भौतस्य तस्य सः । ललम्बे पादयोर्हस्तिपको वृक्षाग्रलम्बिनः ॥
 भौतो हस्त्यारोहं तमभ्यधात् । यदि जानासि तच्छीघ्रं यत्किञ्चिद्दीयतां त्वया ॥
 तु यच्छ्रुत्वागत्य नौ जनः । पतितान्नन्यथाधस्ताद्धरेद्वायमिदं नदी ॥
 रोहस्तेन मञ्जु तथा जगौ । यथा स एव भौतोऽत्र परितोषमगात्परम् ॥
 ददद्विस्मृत्योज्झितपादपः । दातुं प्रावर्तत द्वाभ्यां हस्ताभ्यां छोटिकां जडः ॥
 व सहस्त्यारोह एव सः । नद्यां विपेदे मूर्खैर्हि सङ्गः कस्यास्ति शर्मणे ॥
 भूयो वत्सेश्वरसुताय सः । गोमुखः कथयामास हिरण्याक्षकथामिमाम् ॥
 कुक्षौ देशः पृथ्वीशिरोमणिः । कश्मीर इति विद्यानां धर्मस्य च निकेतनम् ॥
 वद्विरण्यपुग्नामकम् । कनकाक्ष इति ख्यातस्तस्मिन् राजा बभूव च ॥
 य्यां शंकराराधनोद्भवः । पुत्रो हिरण्याक्ष इति क्षमापतेरुदपद्यत ॥
 ङ्कीडां कुर्वन्गुलिकया छलान् । तापसीं राजतनयो मार्गायातागताडयन् ॥
 तक्रोधा राजपुत्रं विहस्य नम् । योगीश्वरी हिरण्याक्षगुवाच विकृतानना ॥
 दृग्दर्पश्चेत्तव तां यदि । भृगाङ्कलेखामप्रोषि भार्या तत्कीदृशो भवेन् ॥
 त्वा तां राजपुत्रः स पृष्टवान् । कैषा मृगाङ्कलेखाख्या भगवत्युच्यतामिति ॥
 स्ति शशितेजा इति श्रुतः । विद्याधरेन्द्रो हिमवत्यचलेन्द्रे महायशाः ॥
 यास्ति तनया वरकन्यका । रूपेण युचरेन्द्राणां निशासूत्रिकप्रदा ॥
 भार्या ते तस्यास्त्वमुचितः पतिः । इत्युक्तः सिद्धतापस्या हिरण्याक्षो जगत् ।
 तस्या मया सा तर्हि कथ्यताम् । तच्छ्रुत्वा सा हिरण्याक्षं तं योगेश्वर्यभापत ॥
 ख्यानाद्गुणलम्ब्ये तदाशयम् । आगत्य चाहमेव त्वां तत्र नेष्याम्यतः परम् ॥
 शाख्यो देवस्रात्केतने त्वया । प्रातः प्राण्यासि नित्यं हि तमाचितुमुपैभ्यहम् ॥
 प्रायात्तापसी सा स्वसिद्धितः । तस्या मृगाङ्कलेखाया निकटं तुहिनाचलम् ॥

...

स परित्राडचिन्तयत् । इहैको न जितोऽयं चेन्मया पाटलिपुत्रकः ॥	११
मे कथमन्यान्नहनहम् । इत्यालोच्य स ते प्रत्राडाक्षिप्याह स्व धार्मिकम् ॥	१२
वद धार्मिक चेष्टितम् । क धार्मिको मुमुक्षुस्त्वं क वादी व्यसनातुरः ॥	१३
संसारान्मोक्षमिच्छसि । शमयस्यग्निनोष्माणं शीतं हंसि हिमेन च ॥	१४
नावा मूढ महोदधिम् । वातेन ज्वलितं वह्निं निवारयितुमीहसे ॥	१५
म क्षात्रमापन्नरक्षणम् । मुमुक्षुशीलं च शमः कलहो रक्षसां स्मृतम् ॥	१६
तेन भवितव्यं मुमुक्षुणा । निरस्तद्वन्द्वदुःखेन संसारकेशभीरुणा ॥	१७
च्छन्धीमं भवपादपम् । हेतुवादाभिमानाम्बुसेकं तस्य तु मा स्म दाः ॥	१८
परितुष्टः प्रणम्य तम् । गुरुर्भवान्ममेत्युक्त्वा जगाम स यथागतम् ॥	१९
तरुमूले तदन्तरात् । यक्षस्यालापमशृणोत्क्रीडतो भार्यया सह ॥	२०
स प्रवाद् तावदत्र सः । यक्षः पुष्पस्रजा भार्या नर्मणा तामत्ताडयत् ॥	२१
कृत्वात्मानं शठा सृष्टा । तस्यौ तत्परिवारश्च मुक्ताक्रन्दो जगित्यभूत् ॥	२२
ना दृशानुदभीलयत् । किं त्वया दृष्टमिति तां यक्षोऽप्राक्षीत्ततः पतिः ॥	२३
चत्त्वयाहं मालया यदा । अभ्याहता तदापश्यं कृष्णं पुरुषमागतम् ॥	२४
प्रांशुमूर्धेशिरोरुहम् । भयानकं निजच्छायामलिनीकृतदिक्कतटम् ॥	२५
श्रेण यममन्दिरम् । त्याजितासि च तत्रलैस्तं निवार्याधिकारिभिः ॥	२६
हा हसन्यक्षो जगद् ताम् । अहो विनेन्द्रजालेन स्त्रीणां चेष्टा न विद्यते ॥	२७
तादावृत्तिः का यमालयात् । मूढे पाटलिपुत्रस्त्रीवृत्तान्तोऽनुकृतस्त्वया ॥	२८
ता योऽस्ति सिंहाक्षनामकः । तन्नार्या मन्त्रिसेनानीपुरोहितभिषग्वधूः ॥	२९
शुक्रपक्षे कदाचन । सनाथीकृततदेशामागाद्गुह्यं सरस्वतीम् ॥	३०
सर्वाः कुब्जान्धपङ्गुभिः । व्याधितैरित्ययाच्यन्त भूपालप्रमुखाङ्गनाः ॥	३१
मौषधं नः प्रयच्छत । येन मुच्यामहे रोगात्कुरुतातानुकम्पनम् ॥	३२
वेद्युत्स्फुरितभङ्गुरः । जीवलोको ह्ययं यात्राद्युत्सवक्षणसुन्दरः ॥	३३
सारं दीनेषु या दया । कृपणेषु च यदानं गुणवान्क न जीवति ॥	३४
दानेन सुहितस्याशनेन किम् । किं चन्दनेन शीतल्योः किं धनेन हिमागमे ॥	३५
कृपणानामयापदः । इत्युक्त्वा व्याधितैस्तैस्ता नृपभार्यादयोऽभ्युचन ॥	३६
कृपणा व्याधिता इमे । सर्वस्वेनाप्यतोऽस्माभिः कार्यभेषां चिकित्सितम् ॥	३७
देवीमभ्यर्च्य योषितः । व्याधितास्तान्स्वभवनान्यानिन्युस्ताः पृथक्पृथक् ॥	३८
महासत्त्वान्महौषधैः । चिकित्सां कारयामासुर्नोत्तस्थुश्च तदन्तिक्रात् ॥	३९
वृद्धमुद्गतमन्मथैः । तथा ययुस्ताः संसारं तन्मयं ददृशुर्नृपया ॥	४०
णा भर्तारः क नृपादयः । इति न व्यमृशत्तासां मन्मथान्धीकृतं मनः ॥	४१
यरोगिसंभोगसंभवैः । नखदन्तक्षतैर्युक्ताः पतयो ददृशुर्निजाः ॥	४२
प्रसेनापतिगुखादयः । तदाचख्युः ससदेहाः परस्परमतन्द्रिताः ॥	४३
ान्युयं संप्रति तिष्ठत । अहमद्य निजा भार्या तावत्पृच्छामि युक्तिः ॥	४४
ज्यैव गत्वा वासगृहं च सः । प्रदर्शितस्नेहभयो भार्या पप्रच्छ तां नृपः ॥	४५
ते क्षतौ केन नखैः स्तनौ । सत्यमाख्यासि चेदस्ति श्रेयस्ते नान्यथा पुनः ॥	४६
सा राज्ञी कृतकमव्रवीत् । अवाच्यमप्यधन्याहं वचम्याश्चर्यमिदं शृणु ॥	४७
गौ पुमांश्चक्रगदाधरः । निर्गलैवोपभुङ्क्ते मां प्रातश्चात्रैव लीयते ॥	४८

एवं क्रमेण सर्वेभ्यो नियोगिभ्यः स बुद्धिमान् । राजभ्यो राजपुत्रेभ्यः सेवकेभ्यश्च युक्तिभिः ॥
 बह्वीभिराददानोऽर्थानर्जयामास सर्वतः । पञ्च कोटीः सुवर्णस्य कुर्वन् राज्ञा समं कथाः ॥
 ततो रहसि राजानं धूर्तमस्त्री जगाद सः । देव दत्त्वापि नित्यं ते दीनारशतपञ्चकम् ॥
 त्वत्प्रसादान्मया प्राप्ताः पञ्च काञ्चनकोटयः । तत्प्रसीद गृह्णानैतत्स्वं स्वर्णमहमत्र कः ॥
 इत्युक्त्वा प्रकटं राज्ञे कनकं तत्र्यवेदयत् । राजापि कृच्छ्रात्तत्तस्य जग्राहार्धं ततो धनात् ॥
 तुष्टश्च स्थापयामास महाभस्त्रिपदे स तम् । सोऽपि प्राप्य श्रियं धूर्तो दानभोगैरमानयत् ॥
 एवं प्राप्नोति महतः प्राज्ञोऽर्थाज्ञातिपापतः । कूपखानकवत्प्राप्ते फले दोषं निहन्ति च ॥
 इत्युक्त्वा गोमुखः प्राह वत्सराजसुतं पुनः । एकामिदानीमुद्राहसोत्सुकः शृण्विमां कथाम् ॥
 बभूव दुर्मदारातिकरीन्द्रकुलकेसरी । रत्नाकराख्ये नगरे नाम्ना बुद्धिप्रभो नृपः ॥
 रत्नरेखाभिधानायां राज्यां तस्योदपद्यत । कन्या हेमप्रभा नाम सर्वलोकैकसुन्दरी ॥
 सा च विद्याधरी शापादवतीर्णा यदा तदा । नभोविहारसंस्कारमदाच्चिकीड दौलया ॥
 पातभीत्या निषिद्धापि सा ततो न चचाल यत् । तत्तस्याः स पिता राजा चपेटं कुपितो ददौ ॥
 तावता सावसानेन राजपुत्री वनैषिणी । विहारव्यपदेशेन जगामोपवनं बहिः ॥
 पानमत्तेषु भ्रूलेषु संचरन्ती च तत्र सा । प्रविश्य वृक्षगहनं तेषां दृष्टिपथाद्ययौ ॥
 गत्वा चैकाकिनी दूरं वनं विरचितोदजा । फलमूलाशिनी तस्यौ हराराधनतत्परा ॥
 तत्पितापि स राजा तां बुद्ध्या कापि ततो गताम् । अन्वियेष न च प्राप महदुःखमुवाह च ॥
 चिरात्किञ्चित्तनूभूतदुःखश्चित्तं विनोदयन् । बुद्धिप्रभः स निरगान्मृगयायै महीपतिः ॥
 भ्रमंश्च दैवात्तत्प्राप सुदूरं स वनान्तरम् । तपस्यन्ती सुता सास्य यत्र हेमप्रभा स्थिता ॥
 उदजं तत्र दृष्ट्वा स राजाभ्येत्य तदन्तरे । अशङ्कितं तपःक्षामां तां ददर्श निजां सुताम् ॥
 सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय पादयोः सहसाप्रहीत् । आलिङ्ग्य स पिता तां च साश्रुरङ्गे न्यवेशयत् ॥
 तौ चान्योन्यं चिराद्दृष्ट्वा तथा रुरुदत्तुस्ततः । उदश्रवो यथा तत्र वनेऽभूवन्मृगा अपि ॥
 ततः शनैः समाश्रास्य राजावोचत्सा तां सुताम् । लक्त्वा राजश्रियं पुत्रि किमिदं विहितं त्वया ॥
 तदेहि जननीपार्थ वनवासमिमं त्यज । इत्यूचिवांसं जनकं सा तं हेमप्रभाभ्यधात् ॥
 दैवेनैव नियुक्तास्मि शक्तिस्तात ममात्र का । न चैष्यामि गृहं भोक्तुं न त्यजामि तपःसुखम् ॥
 इति श्रुवाणा सा तस्मान्निश्चयाञ्च चचाल यत् । तत्राजाकारयत्तस्या वने तत्रैव मन्दिरम् ॥
 गत्वा च राजधानीं स्वां प्रेषयामास सोऽन्वहम् । तस्या अतिथिपूजार्थं पक्वान्नानि धनानि च ॥
 सा च हेमप्रभा तत्र धनैरशैश्च तैः सदा । पूजयन्त्यतिथीनासीत्फलमूलाशिनी स्वयम् ॥
 एकदा चाययौ तस्या राजपुत्र्यास्तमाश्रमम् । प्रव्राजिकैका भ्राम्यन्ती कौमारब्रह्मचारिणी ॥
 स तयाभ्यर्चिता हेमप्रभया स्वकथान्तरे । प्रव्रज्याकारणं पृष्ट्वा बालप्रव्राजिकाब्रवीत् ॥
 संवाहयन्ती चरणावहं कन्या सती पितुः । सीदत्करयुगाभूवं निद्राकुलितलोचना ॥
 किं निद्रासीति पादेन ततः पित्राहमाहता । तन्मन्युना प्रव्रजिता निर्गल्यैवास्मि तद्गृहात् ॥
 इति प्रव्राजिकामुक्तवतीं हेमप्रभाथ सा । समानशीलप्रीता तां वनवाससखीं व्यधात् ॥
 एकदा तामवोचत्सा प्रातः प्रव्राजिकां सखीम् । सखि स्वप्नेऽद्य जानेऽहमुत्तीर्णा विपुलां नदीम् ॥
 आरूढास्मि ततः श्वेतं गजं तदनु पर्वतम् । तत्राश्रमे मया दृष्टो भगवानम्बिकापतिः ॥
 तदमे प्राप्य वीणां च गायन्त्यहमवादयम् । ततोऽद्राक्षं च पुरुषं दिव्याकारमुपागतम् ॥
 तं दृष्ट्वा च त्वया साकमहमुत्पतिता नभः । इयद्दृष्ट्वा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रान्ता च यामिनी ॥
 एतच्छ्रुत्वैव तां हेमप्रभामाह सा सा सखी । शापावतीर्णा कापि त्वं दिव्या कल्याणि निश्चितम् ।
 प्रत्यासन्नं च शापान्तं तव स्वप्नो बदत्यसौ । श्रुत्वैतदभ्यनन्दत्सा राजपुत्री सखीवचः ॥
 ततो भूयिष्ठमुदिते जगदीपे दिवाकरे । आययौ तुरगारूढो राजपुत्रोऽत्र कश्चन ॥

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः

रिचिताः ।

बेला नाभैकादशो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरसुखाम्बुधेरुदतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैदुधीं शुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

शेषविघ्नौघवारणं वारणाननम् । कारणं सर्वसिद्धीनां दुरितार्णवतारणम् ॥	१
शक्तियशसं प्राप्यान्याः प्रथमाश्च ताः । रत्नप्रभाया देवी च मुख्यां भदनमञ्चुकाम् ॥	२
द्वेहरन्वत्सयुवराजः सुहृद्युतः । नरवाहनदत्तोऽथ कौशाख्यां पितृपार्श्वगः ॥	३
च तमुद्यानगतं देशान्तरागतौ । भ्रातरौ राजपुत्रौ द्वावकस्माद्भ्युपेयतुः ॥	४
भ्यप्रणतयोस्तपोरेकोऽश्रवीच तम् । वैशाखाख्ये पुरे राज्ञः पुत्रानावां द्विमातृकौ ॥	५
रुचिरदेवोऽहं द्वितीयश्चैष पोतकः । जविनी हस्तिनी मेऽस्ति तुरगौ द्वावमुष्य च ॥	६
त्तं समुत्पन्नो विवादश्चावयोर्द्धयोः । अहं जवाधिकां वच्मि हस्तिनीं तुरगावयम् ॥	७
दिं जितस्तन्मे पणः सेव करेणुक्ता । अयं यदि जितो वा स्यात्तदश्चावेव तौ पणौ ॥	८
वान्तरं ज्ञातुं क्षमो नान्यस्त्वया विना । तदस्मद्गुह्यमागत्य तत्परीक्षां कुरु प्रभो ॥	९
त्वं हि सर्वार्थप्रार्थनाकल्पपादपः । आवां चाभ्यागतौ दूरादेतदर्थं तवार्थिनौ ॥	१०
चेरदेवेन सोऽर्थितोऽश्रवशारसात् । अनुरोधान्न वत्सेशसूनुस्तत्प्रत्यपद्यत ॥	११
पोतवाताश्वरथारूढस्तदैव सः । प्रतस्थे प्राप वैशाखपुरं ताभ्यां समं च तत् ॥	१२
स्यात्किंस्विद्प्राप्ररतिः कामो नवोद्भवः । किंवा द्वितीयप्रन्नेपनगच्छते रिताचरः ॥	१३
पुरुषाकारो घात्रा कामस्य निर्मितः । नरः संज्ञः न जपन्मद्यो मृतः अरः ॥	१४
शकुलोत्पक्ष्मलोचनाभिर्विलोक्य सः । दृष्ट्वात्ततः पुनर्नित्यं पुनर्नित्यम् ॥	१५
हमयं तत्र युवराजो ददर्श सः । पूर्वेः कृतप्रतिष्ठस्य कामदेवस्य मन्दिरम् ॥	१६
तिप्रीतिपदे प्रविश्य प्रणिपत्य तम् । कामदेवं स विश्रम्य क्षणमध्वभ्रमं जहौ ॥	१७
वसदनाभ्यर्णवार्ति विवेश च । प्रीत्या रुचिरदेवस्य मन्दिरं तत्पुरस्कृतः ॥	१८
राजाकीर्णं तद्गामनशोत्सवम् । ऊर्जितश्चि स तत्पश्यन्नेमे वत्सेश्वरात्मजः ॥	१९
चेरदेवेन सत्कारैः सत्कृतोऽथ सः । तत्र तद्गिनीं कन्यां ददर्शात्यद्भुताकृतिम् ॥	२०
भाकृपेन चक्षुषा मानसेन च । न सोऽपश्यत्प्रवासं वा विरहं स्वजनेन वा ॥	२१
ऽप्येव नीलाब्जमालयेव प्रकुलया । प्रेमनिक्षिप्त्वा तस्य चकारेव स्वयंवरम् ॥	२२
येन्द्रसेनाख्यां तां स दध्यौ तथा यथा । आसतां निशि नार्थोऽन्या न निद्रापि जहार तम् ॥	२३
पोतकानीतमपि वातसमं जघे । तदश्वरत्नयुगलं बाहविद्यारहस्यजित् ॥	२४

वेन वाजिरत्नयुगे जिते । यावत्स वत्सेशसुतो विशयभ्यन्तरं ततः ॥	२६
पुः पार्थीवतोऽन्तिकमुपाययौ । स दृष्ट्वा पादयोर्दूतस्तं प्रणम्यान्नवीदिदम् ॥	२७
ज्वा त्वां परिवारात्पिता तव । राजा मां प्राहिणोत्त्वां प्रत्येवमादिशति स्म च ॥	२८
प्र थातोऽस्युद्यानतः कथम् । अधुतिर्नस्तदायाहि मुक्तव्यासङ्गसत्वरम् ॥	२९
तुर्दूतात्प्रियाप्राप्तिं च विन्तयन् । नरवाहनदत्तोऽभूत्स दोलारूढमानसः ॥	३०
तत्रैकः सार्थवाहोऽतिहर्षुलः । दूरादेव नमज्जेल युवराजमुवाच तम् ॥	३१
पुष्पकोदण्डकुसुमायुध । भाविविद्याधराधीश चक्रवर्तिञ्जय प्रभो ॥	३२
मनोहारी वर्धमानो न किं द्विषाम् । वित्रासकारी दृष्टोऽसि देव तस्मादसंशयम् ॥	३३
गुणं त्वां द्रक्ष्यन्त्येव खेचराः । आक्रामन्तं क्रमेण द्यां कुर्वन्तं बलिनिर्जयम् ॥	३४
स्तिन युवराजेन सत्कृतः । पृष्टश्चाकथयत्समै स्ववृत्तान्तं महावणिक् ॥	३५
नगरी पृथिवीमौलिमालिका । तस्यां कुसुमसाराख्यो वणिगाढ्यो महानभूत् ॥	३६
पतेः शंकराराधनार्जितः । एकोऽहं चन्द्रसाराख्यः पुत्रो वत्सेशनन्दन ॥	३७
समं जातु देवयात्रामवेक्षितुम् । गतस्तत्रापराणाढ्यानद्राक्षं ददतोऽर्थिषु ॥	३८
च्छा मे प्रदानश्रद्धयोदभूत् । असंतुष्टस्य बह्व्यापि पित्रुपार्जितया श्रिया ॥	३९
गन्तुमहमम्बुधिवर्त्मना । आरूढवान्प्रवहणं नानारत्नप्रपूरितम् ॥	४०
न वायुना प्रेरितं च तत् । अल्पैरेव दिनैः प्राप तं द्वीपं वहनं मम ॥	४१
रत्करत्नव्यवहृतिं च माम् । बुद्ध्वा राजार्थलोभेन बद्ध्वा कारागृहे न्यधात् ॥	४२
कृतिभिः कन्दर्भिः क्षुत्तृडितैः । प्रेतैरिव स्थितो यावदहं निरयसंनिभे ॥	४३
भिज्ञस्तन्निवासी महावणिक् । महीधराख्यो राजानं मत्कृते तं व्यजिज्ञपत् ॥	४४
नो देव पुत्र एष वणिकपतेः । निर्दोषस्य तदेतस्य बन्धनाद्ययशस्करम् ॥	४५
स्तिन स मामुन्मोच्य बन्धनात् । आनाय्य चान्तिकं राजा सादरं सममानयत् ॥	४६
देन तन्मित्रोपाश्रयेण च । तत्रासं महतः कुर्वन्व्यवहारानहं सुखी ॥	४७
गानयात्रायां दृष्टवानहम् । वणिजः शिखराख्यस्य तनयां वरकन्यकाम् ॥	४८
विधिलहर्थेव हृतस्ततः । गत्वैव तत्पितुस्तस्मादहं याचितवांश्च ताम् ॥	४९
चिन्त्यान्तस्तत्पिता मामभाषत । साक्षात्त युज्यते दातुमेषा मेऽस्त्यत्र कारणम् ॥	५०
द्वीपमहं मातामहान्तिकम् । प्राहिणोम्युपयच्छस्व गत्वैनामर्थितां ततः ॥	५१
मा तत्र यथैतत्तव सेत्स्यति । इत्युक्त्वा मां स संमान्य शिखरो व्यसृजद्गृहम् ॥	५२
तां कन्यामारोप्य सपरिच्छदाम् । यानपात्रेऽब्धिमार्गेण प्राहिणोत्सिहलान्प्रति ॥	५३
तत्र गन्तुमिच्छामि सोत्सुकः । तावद्विद्युन्निपातोधा वार्ता तत्रोद्भूदियम् ॥	५४
। येन यातां प्रवहणेन तत् । भग्नमब्धौ न चैकोऽपि तत् उत्तीर्णवानिति ॥	५५
। भग्नधैर्यः प्रवहणाकुलः । अहं सद्यो निरालम्बे न्यपतं शोकसागरे ॥	५६
। नश्च चित्तमाशाभिराक्षिपन् । अकार्षे निश्चयं ज्ञातुं तद्द्वीपगमने भतिम् ॥	५७
।ऽप्यर्थैस्तैरुपचितोऽपि सन् । आरुह्याम्बुनिधौ पोतं गन्तुमारब्धवानहम् ॥	५८
। शब्दो मुञ्चन्धाराशरावलीः । उदतिष्ठन्ममाकस्माद्गोरो वारिदत्तस्करः ॥	५९
। ज्जेन विधिनेव बलीयसा । उत्क्षिप्योत्क्षिप्य च मुहुर्भग्नं मे वहनं ततः ॥	६०
। रेजने धने च विधियोगतः । एकं प्रापि महत्काष्ठं पतितेन सता मया ॥	६१
। व धात्रा सपदि बाहुना । शनैर्वातवशादब्धेः पुलिनं प्राप्तवानहम् ॥	६२
। स्वार्तो निन्दन्दैवमशङ्कितम् । स्वर्णलेशमहं प्रापं तटोपान्तस्थितम् ॥	६३

ततो दिशमजानानो दयिताविरही भ्रमन् । दृष्टवानस्मि सिकताशिवलिङ्गभृतां भुवम् ॥
 विचरन्मुनिकन्यायां तस्यां चाद्राक्षमेकतः । कन्यां लिङ्गार्चनव्यग्रां वनवेधेऽपि शोभिनीम् ॥
 अहो प्रियामुसदृशी काप्येषा सैव किं भवेत् । कुतो वैतन्न तादृंशि भागधेयानि यन्मम ॥
 इति मां चिन्तयन्तं च सैवेयमिति दक्षिणम् । लोचनं वदति स्मैवं साहादं प्रस्फुरन्मुहुः ॥
 तन्नि प्रासादवासाहार्हा त्वमरण्येऽत्र का वद । इति पृष्ट्वा ततः सा च मया नाह स्म किञ्चन ॥
 मुनिशापभयेनाथ लतागुल्मान्तराश्रितः । स्थितवानस्मि तां पश्यन्नवितृप्तेन चक्षुषा ॥
 कृतार्चना सा च मुहुः सस्नेहं परिवृत्त्य माम् । पश्यन्ती विमृशन्ती च किञ्चित्प्रायात्ततः शनैः
 गतायां दृक्पथात्तस्यां तमोन्धाः पश्यतो दिशः । निशाचक्राह्वसदृशी काप्यवस्था समाभवत् ॥
 क्षणाच्चाशङ्कितायातां तेजसार्कप्रभानिभाम् । सुतां मतङ्गस्य मुनेरावाल्याद्ब्रह्मचारिणीम् ॥
 यमुनाख्यां तपःक्षामशरीरां दिव्यचक्षुषम् । साक्षाद्भृतिमिवापश्यमहं कल्याणदर्शनाम् ॥
 सा मामवददालम्ब्य चन्द्रसार धृतिं शृणु । शिखराख्यो वणिग्योऽसावस्ति द्वीपान्तरे महान्
 स रूपवत्यां जातायां कन्यायां सुहृदा किल । जिनरक्षितसंज्ञेन ज्ञानिनावादि भिक्षुणा ॥
 स्वयं त्वया न देयेयं कन्यैषा ह्यन्यमातृका । दोषः स्यात्ते स्वयं दाने विहितं तादृशं हितम् ॥
 इत्युक्तो भिक्षुणा सोऽथ तां प्रदेयां सुतां वणिकम् । तन्मातामहहस्तेन दातुमैच्छत्स्वदार्थिताम् ॥
 अतः सा सिंहलद्वीपं तेन मातामहान्तिकम् । पित्रा विसृष्टा वहने भग्ने न्यपतद्म्बुधौ ॥
 आयुर्वलेव चानीय दैवेनेव महोर्मिणा । वेलातटे समुद्रेण निक्षिप्त्वा सा वणिकसुता ॥
 तावत्पिता मे भगवान्मतङ्गमुनिरम्बुधौ । सशिष्यः स्नातुमायातो मृतकल्पां ददर्श ताम् ॥
 स दयालुः समाश्रास्य तां स्वमाश्रममानयत् । यमुने तव पाल्येयमिति च न्यस्तवान्मयि ॥
 वेलातटादियं प्राप्ता मयेति स महामुनिः । नाम्ना तामकरोद्वेलां बालां मुनिजनप्रियाम् ॥
 तत्स्नेहेन च चित्तं मेऽपत्यस्नेहकृपाभयः । ब्रह्मचर्यनिरस्तोऽपि हा संसारोऽद्य बाधते ॥
 आपाणिग्रहणां तां च नवयौवनशोभिनीम् । दूयते चन्द्रसारैतां दर्शं दर्शं मनो मम ॥
 सा च प्राग्जन्मभार्या ते बुद्ध्या च त्वामिहागतम् । प्रणिधानादहं पुत्रं संप्राप्तैषा तवान्तिकम् ॥
 तदागच्छोपयच्छस्व वेलां तामस्मदर्पिताम् । क्लेशोऽनुभूतः साफल्यं भजतां युवयोरयम् ॥
 इत्यानन्द्य गिरानभ्रवृष्टयेव नयति स्म सा । यमुना मां भगवती मतङ्गस्याश्रमं पितुः ॥
 विज्ञप्तश्च तया तत्र तां मतङ्गमुनिः स मे । ददौ वेलां मनोराज्यसंपत्तिमिव रूपिणीम् ॥
 ततस्तया समं तत्र वेलयाहं सुखस्थितः । एकदा तद्युतोऽकार्षं जलकैलिं सरोम्भसि ॥
 अपश्यता सवेलैनाप्यवेलं क्षिपता जलम् । सिक्तः स्नानप्रवृत्तोऽत्र स मतङ्गमुनिर्मया ॥
 स तेन कुपितः शापं सभार्यै मरुयपातयत् । वियोगो भविता पापौ दंपत्योर्युवयोरिति ॥
 ततस्तया दीनगिरा वेलया पादलग्नया । प्रार्थितः स मुनिर्ध्यात्वा शापान्तं नौ समादिशत् ॥
 जेता करेणुवेगेन योऽश्वरत्नयुगं वली । नरवाहनदत्तं तं भाविविद्याधरेश्वरम् ॥
 चन्द्रसार यदा द्रक्ष्यस्वाराद्वत्सेश्वरात्मजम् । संगंस्थसे तदा शापप्रशमाद्भार्ययानया ॥
 इत्युक्त्वा स मतङ्गर्षिः कृत्वा स्नानादिकां क्रियाम् । दर्शनाय हरेर्व्योम्ना श्वेतद्वीपं गतोऽभवत्
 विद्याधरेण पादाप्रायः प्राप्तो धूर्जटेः पुरा । तस्मान्मया च बालत्वादात्तो यश्चूतपादपः ॥
 सोऽयं सद्रत्ननिचितो दत्तो वामधुना मया । इत्युक्त्वा मां सभार्यै सा तत्रैव यमुनाप्यगात् ॥
 अथाहं प्राप्तदयितो निर्दिण्णो वनवासतः । वियोगभीतेरभवं स्वं देशं प्रति सोत्सुकः ॥
 ततः प्रवृत्तश्रागन्तुमहं प्राप्याम्बुधेस्तटम् । लब्धे वणिकप्रवहणे भार्यामारोपयं पुरः ॥
 स्वयं चारोडुमिच्छामि यावत्तावत्समीरणः । मुनिशापात्सुहृत्पोतं तं दूरमहरन्मम ॥
 पोतेन हृतभार्यस्य मोहोऽपि विनिपत्य मे । लब्धच्छिदः इवाहार्हीजेनः विनयाय ॥

वृत्तं श्रुत्वा शापनिजृम्भितम् । बुद्ध्वा च सावधिं शापं धृतिबन्धं व्यधात्स मे ॥	१०४
ब्रह्मोत्तीर्णं प्राप्य वणिग्वरम् । सखायं मिलितोऽभूवमन्विष्यंस्तां प्रियां पुनः ॥	१०५
दत्तहस्तालम्बश्च दुर्गमान् । तांस्तानुलङ्घ्यन्देशान्दिवसांश्च बहून्हम् ॥	१०६
पुरं संप्राप्येदं श्रुतो मया । त्वं वत्सेश्वरसद्वंशमुक्तामणिरिहागतः ॥	१०७
लेन्या विजिताम्रयुगे त्वयि । उञ्जितः स मया शापभारो लघ्वन्तरात्मना ॥	१०८
यातामद्राक्षमिह तां प्रियाम् । वेलं वणिगिभरानीतां तेन पोतेन साधुभिः ॥	१०९
दुनाप्रत्तसद्रत्नहस्ताया । मिलितस्त्वत्प्रसादेन तीर्णशापमहार्णवः ॥	११०
माम्सि वत्सराजसुतागतः । निर्वृतो यामि चेदानीं स्वदेशं दयितायुतः ॥	१११
वणिजि तस्मिन्नात्मवृत्तान्तमुक्त्वा गतवति चरितार्थे चन्द्रसारे प्रणम्य ।	
वेकनश्रो वत्सराजात्मजेऽस्मिन्स किल रुचिरदेवो दृष्टमाहात्म्यदृष्टः ॥	११२
तां स्वभगिनीमुपचारवृत्तिभालम्ब्य युक्तिमनुरागद्वयाय तस्मै ।	
गतां सुसदृशीं स जयेन्द्रसेनां सद्यः करेणुतुरगोत्तमयुग्मयुक्ताम् ॥	११३
स च तामादाय वधूं साश्रवशां रुचिरदेवमामुच्य ।	
नरवाहनदत्तः स्वां कौशाम्बीनाययौ नगरीम् ॥	११४
तस्यामास्त च विहरन्नन्दितवत्सेश्वरस्तथा सहितः ।	
अन्याभिश्च स सुखितो देवीभिर्भदनमञ्जुकाद्याभिः ॥	११५

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे वेलालम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायं वेलालम्बक एकादशः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः

शशाङ्कवती नाम द्वादशो लम्बकः ।

शशाङ्कवती नाम द्वादशो लम्बकः

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसन्न रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

अध्याह्नो विघ्नविध्वंसकीर्तिस्तम्भभिवोत्क्षिपन् । करं गणपतिः क्रीडालीनभृङ्गाक्षरावलिम्
अरागमपि रागाढ्यरचनाचतुरं परम् । हरं नवनवाश्चर्यसर्गचित्रकरं नुमः ॥
जितं स्मरशरैर्येषु पौष्पेष्वपि पतत्स्विह । वज्रादीन्यपि जायन्ते कुण्ठितान्येव तद्भृताम् ॥
एवं वत्सेश्वरसुतस्तां तां भार्यामवाप्य सः । नरवाहनदत्तोऽत्र कौशाम्ब्यामथ तस्थिवान
बहुभार्योऽपि तामाद्यां देवीं मदनमञ्चुकाम् । प्राणेभ्योऽप्यधिकां मेने रुक्मिणीमिव माधः
एकदा च निशि स्वप्ने नभसागत्य दिव्यया । कथापि कन्ययात्मानं हियमाणं ददर्श सः ।
प्रबुद्धश्च महाशैलसानौ सच्छायपादपे । अपश्यत्स्थितमात्मानं तार्क्ष्यरत्नशिलातले ॥
तां च कन्यां स्वपार्श्वस्थां निशि द्योतितकाननाम् । ईक्षते स्म स्मरस्येव विश्वसंमोहनौषधि
अनयाहमिहानीत इति मत्वा च वीक्ष्य च । लज्जाविलम्बितेच्छां तां कृत्वा चालीकसुप्तक
प्रलपन्निव जिज्ञासुरेवं धूर्तोऽथ सोऽब्रवीत् । क त्वमालिङ्ग मामेहि प्रिये मदनमञ्चुके ॥
तच्छ्रुत्वेव तदुद्धातात्स्मृत्वा निर्भीडयन्नणम् । रूपं तद्दयितायाः सा तस्याः कृत्वालिलिङ्ग त
ततः स नेत्रे उन्मील्य दृष्ट्वा तां स्वप्रियाकृतिम् । अहो विज्ञानमित्युक्त्वा कण्ठे जप्राह सा
साथ हित्वा त्रपां रूपं स्वं प्रदर्श्य जगाद् तम् । आर्यपुत्र गृहाणेमां मामिदानीं स्वयंवराम्
एवमुक्तवतीं तां च परिणिन्ये स कन्यकाम् । नरवाहनदत्तोऽत्र गान्धर्वविधिना तदा ॥
नीत्वाथ तत्र तां रात्रिं यथावत्स तथा सह । प्रातस्तां दयितां युक्त्वा कुलजिज्ञासयाभ्यधा
प्रिये शृणु कथामेतामपूर्वा कथयामि ते । ब्रह्मसिद्धिरिति कापि मुनिरासीत्तपोवने ॥
तस्याश्रमसमीपे च योगसिद्धस्य सन्मुनेः । अभूच्छृगाली जरती गुहायां विहितास्पदा ॥
तां दुर्दिने निराहारां भक्षयार्थं जातु निर्गताम् । वशाविश्लेषसोन्मादो हन्तुमागाहनद्विषः ।
तद्दृष्ट्वा स मुनिर्ज्ञानी कृपालुस्तां शृगालिकाम् । परेण करिणीं चक्रेऽनुग्रहायैतथोर्द्धयोः ॥
ततः स हस्ती तां दृष्ट्वा करेणुं शान्तवैकृतः । अनुरक्तोऽभवत्तस्यां सापि भृत्योरमुच्यत ॥
ततो ध्रमंस्तया साकं स मजो जातु तत्कृते । प्राविशत्पद्मानेतुं शरत्पङ्काकुलं सरः ॥
ममज तत्र पद्मान्तर्न शशाक विचेष्टितुम् । तस्यौ कुलिशनिर्लूनपक्षो भ्रष्ट इवाचलः ॥
दृष्ट्वा तथावसन्नं तं सा शृगालीकरेणुका । तदैवान्यं समाश्रित्य वारणं काप्यगात्ततः ॥

वर्षासिद्धिस्तेनागतः पथा । शिष्ययुक्तस्तदालोक्य बभूव कस्मान्वितः ॥	२६
व तौ वशानागौ महातपाः । शिष्यैर्वरोद्भूतबलैः सरःपङ्कान्तरान्ततः ॥	२७
याते दंपती तौ वशागजौ । मूलोर्वियोगाच्चोत्तीर्णौ यथाकामं विजहतुः ॥	२८
नस्तिर्यञ्चोऽप्यापदि प्रिये । प्रभुं नोज्झन्ति भिन्नं वा तारयन्ति ततः पुनः ॥	२९
ये तु तेषां स्पृशति नाशयम् । कदाचिदपि सत्त्वं वा स्नेहो वा चञ्चलात्मनाम् ॥	३०
च्छ्रुत्वा सा दिव्यकन्यका । तमुवाचैवमेवैतत्संशयो नात्र विद्यते ॥	३१
ज्ञातो मयैवंवादिनस्तव । तदिभामपि मत्तस्त्वमार्थपुत्र कथां शृणु ॥	३२
ऽभूत्कान्यकुब्जे द्विजोत्तमः । महीपतेर्बाहुशक्तैर्मन्यो ग्रामशतेश्वरः ॥	३३
चाम तस्यासीत्पतिदेवता । तस्यां स वामदत्ताख्यं भव्यं पुत्रमजीजनत् ॥	३४
चिरात्सर्वविद्यासु शिक्षितः । भार्यां शशिप्रभां नाम परिणिन्ये पितृप्रियः ॥	३५
वर्गं भार्ययानुगते गते । प्रावर्तत च गार्हस्थ्ये स तथा भार्यया सह ॥	३६
द्भार्यां खेच्छाचारिण्यजानतः । दैवात्कुतश्चित्संप्राप्तशाकिनीसिद्धिसंवरा ॥	३७
र्थे स्थितस्तकटके च सः । गृहादेत्य पितृव्येन निजेन जगदे रहः ॥	३८
त्र यतो भार्या मया तव । दृष्ट्वा महिषपालेन त्वदीयेनैव संगता ॥	३९
र्ण्ये कटके तं निवेश्य च । स वामदत्तः खड्गैकसखः स्वगृहमाययौ ॥	४०
यावत्पुष्पारामे प्रविश्य सः । नक्तमागात्स तत्रैव तावन्महिषपालकः ॥	४१
त्सा तत्रोपपत्तिमुत्सुका । तद्भार्यां विविधाहारहस्ता महिषपालकम् ॥	४२
न साकं सा शयनं ययौ । तद्दृष्ट्वा वामदत्तोऽसौ सोऽभ्यधावदुदायुधः ॥	४३
थः केति वदतस्तस्य गेहिनी । सा दृष्ट्रोत्थाय धिग्जालमेत्युक्त्वा भूलिं मुखे न्यधात् ॥	४४
प्याशु महिषः समपद्यत । वामदत्तः स्मृतिस्त्वस्य तद्भावे न व्यलुप्यत ॥	४५
सा निक्षिप्य लगुडैः शठा । भार्यां महिषपालेन ताडयामास तेन तम् ॥	४६
पि वणिजो महिषार्थिनः । विक्रीणीते स सा क्रूरं तिर्यक्त्वविवशीकृतम् ॥	४७
थ महिषीभावपीडितः । स वामदत्तो नीतोऽभूद्भ्रामं गङ्गासमीपगम् ॥	४८
ार्यां सुदुर्वृत्ताप्यतर्किता । कक्षान्तरप्रविष्टेव भुजगी कस्य शर्मणे ॥	४९
ं च तत्रोद्गाढं सुदुःखितम् । भारकेशस्थिशेषाङ्गमपश्यत्कापि योगिनी ॥	५०
ः सर्वं तद्ब्रूतान्तं कृपाकुला । मन्त्रतोयेन सिकत्वा तं महिषत्वादमोचयत् ॥	५१
सैव नीत्वा निजं गृहम् । तस्मै कान्तिमतीं नाम कन्यां दुहितरं ददौ ॥	५२
र्षमाद्यां तां बडवां कुरु । इत्युक्त्वा प्रददौ चास्मै सर्षपानभिमाञ्जितान् ॥	५३
तमतीं भार्यामादाय नूतनाम् । स्वगृहं वामदत्तस्तदाजगाम संसर्षपः ॥	५४
तं तत्र कृत्वा च सर्षपैः । बडवामाद्यभार्यां तां शालावद्धां व्यधत्त सः ॥	५५
तस्यै लगुडाहतिसप्तकम् । स चक्रे भोजनं बद्धप्रतिज्ञो वैरशुद्धये ॥	५६
स्य कान्तिमत्या समं पुनः । भार्यया वामदत्तस्य कोऽप्यागादतिथिर्गृहे ॥	५७
। च सोऽभुक्त्वा निर्ययौ द्रुतम् । वामदत्तः स्मृतादत्तकुभार्यालगुडाहतिः ॥	५८
डवारूपायै लगुडाहतीः । नियतास्ताः प्रविश्यात्र बुभुजे जातनिवृत्तिः ॥	५९
ः स तं पप्रच्छ सकौतुकः । त्यक्ताहारः क थातोऽभूत्संभ्रमेण भवानिति ॥	६०
ऽत्र तस्मात्तिथयेऽत्रवीत् । तमा मूलाख्ववृत्तान्तमथ सोऽपि तमभ्यधात् ॥	६१
पशुत्वं ते हृतं यया । तामेवाराध्य स्वश्रुं प्रकर्षं कंचिदाहर ॥	६२

नेन वाग्रहचतुष्टयेन । अथाग प्रोत्तिष्ठि तानः मन्त्रेण निरामर्षं ॥

साथ योश्वरी तस्मै सभार्याय यथाविधि । कालसंकर्षिणीं विद्यां दीक्षापूर्वमुपादिशत् ॥
 ततः श्रीपर्वतं गत्वा स विद्यां तामसाधयत् । सा च सिद्धा सती साक्षात्तस्मै खड्गोत्तमं ददौ ॥
 प्रामखड्गश्च संपन्नः स तथा भार्याया सह । कान्तिमत्या कृती वामदत्तो विद्याधरोत्तमः ॥
 ततो रजतकूटाख्ये शृङ्गे मलयभूभृतः । कृतं पुरवरं तेन निजसिद्धिप्रभावतः ॥
 ततो विद्याधरेन्द्रस्य तत्र कालेन कन्यका । तस्यां पत्न्यां समुत्पन्ना नाम्ना ललितलोचना ॥
 जातमात्रैव या विद्याधरसचक्रवर्तिनः । भार्या भवित्री निर्दिष्टा गगनोद्धृतया गिरा ॥
 तामार्यपुत्र मां विद्धि विदितार्थां स्वविद्याया । अनुरक्तां तवानेत्रीमस्मिन्स्वे मलयाचले ॥

इत्याख्यातकुलां तां बुद्ध्वा विद्याधरीं स बहु मेने ।

नरवाहनदत्तोऽथ प्रीतमना ललितलोचनां भार्याम् ॥

आस्त च तत्र तथा सह संप्रति तं चास्य वत्सराजाद्याः ।

रत्नप्रभादिविद्याविभवाद्बृत्तान्तमधिजग्मुः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवमठविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

ततस्तां नूतनां प्राप्य भार्या ललितलोचनाम् । नरवाहनदत्तः स तस्मिन्मलयपर्वते ॥
 मधुप्रवृत्तिसुभगे विजहार तथा सह । तेषु तेषु वनान्तेषु पुष्पितद्रुमशोभिषु ॥
 एकस्मिंश्च वने क्रीडाकुसुमावचयक्रमात् । तस्यां प्रियायां गहने गतायां दृष्टिगोचरात् ॥
 संचरन्स ददर्शैकं महदच्छजलं सरः । सतारकमिवाकाशं पुष्पैस्तीरतरुच्युतैः ॥
 पुष्पाण्युच्चिन्वती यावन्न समंभेति सा प्रिया । तावत्स्नात्वा सरस्यस्मिन्क्षणमासे सरस्तटे ॥
 इति संचिन्त्य स स्नात्वा कृतदेवार्चनोऽत्र च । सचन्दनतरुच्छायमध्यास्ते स्म शिलातलम् ॥
 तत्रस्थो राजहंसीनां दृष्ट्वा तद्वदृशीं गतिम् । श्रुत्वा तन्निभमालापं पिकीनां चूतवलिषु ॥
 विलोक्य हरिणीनां च तन्नेत्राभे विलोचने । दूरस्थां तां स सस्मार प्रियां मदनमञ्चुकाम् ॥
 स्मृत्वैवोद्धृतकामाग्निसंतप्तश्च मुमूर्छं सः । तत्क्षणं चाययौ स्नातुं तत्रैको मुनिपुंगवः ॥
 स पिशङ्गजटो नाम तदवस्थमवेक्ष्य तम् । असिञ्चत्स्वप्रियास्पर्शतुल्यैश्चन्दनवारिभिः ॥
 ततः प्रबुद्धं प्रणतं दिव्यदृष्टिः स तं मुनिः । उवाच पुत्र प्राप्नोषि यथेष्टं वैर्यमाप्नुहि ॥
 तेन हि प्राप्यते सर्वं तथा चैत्य मदाश्रमम् । कथां मृगाङ्कदत्तीयां भक्तः शृणु न चेच्छ्रुता ॥
 इत्युक्त्वा स मुनिः स्नात्वा निनाय निजमाश्रमम् । नरवाहनदत्तं तं चक्रे च त्वरयाह्निकम् ॥
 कृत्वातिथ्यं फलेस्तस्य तत्र भुक्तफलः स्वयम् । स पिङ्गलजटो वक्तुं कथां तस्मै प्रचक्रमे ॥
 अस्त्ययोध्येति नगरी भुवनत्रयविश्रुता । तस्याममरदत्ताख्यः पूर्वमासीन्महीपतिः ॥
 तस्य नित्यानुरक्तैका प्रदीप्ततरतेजसा । भार्या बह्वेरिव स्वाहा बभूव सुरतप्रभा ॥
 तस्यां मृगाङ्कदत्ताख्यः सुतस्तस्योदपद्यत । स्वकोदण्ड इवाभूद्यः कोटिप्राप्तगुणानतः ॥
 तस्याभवंश्च सचिवा राजसूनोर्निजा दश । प्रचण्डशक्तिः स स्थूलबाहुर्विक्रमकेसरी ॥
 अदृष्टिर्गोचरस्तस्या गीनाः गजमां । तत्र निलबुद्धिश्च व्याघ्रसेनगुणाकरौ ॥
 विचित्ररत्नसंज्ञश्च दशमने च तत्कृताः । सर्वे युवानः शूराश्च प्राज्ञाः प्रभुहितैषिणः ॥
 तैः समां स गुप्तं विप्रत्याजपुत्रः पितुर्गुरुः । मृगाङ्कदत्तः सदृशीं न भार्यां तावदाप्तवान् ॥
 यस्यां च रह्येको मन्त्रो भोगमहात्म्यः । तस्माद् श्रूयतां देव रात्रौ वृत्तं ममाद्य यत् ॥
 यत् प्रासादप्रोदथ प्रबुद्धोऽर्धाहृतं विधि । बज्रोपनखरं सिंहमपश्यसभिधावितम् ॥

व्या च यावत्तीर्णोऽस्मि तां नदीम् । तावत्स सिंहः सुमहान्संपन्नो विकृतः पुमान् ॥	२६
। पृष्टश्च मया स पुरुषोऽब्रवीत् । वेतालोऽहं त्वया वीर सत्त्वेनास्मि च तोषितः ॥	२७
मप्राक्षं यद्येवं तत्त्वयोच्यताम् । भार्या मृगाङ्कदत्तस्य का भविष्यति मे प्रभोः ॥	२८
श्रुत्वा स वेतालोऽब्रवीत्तदा । अस्त्युज्जयिन्यां नृपतिः कर्मसेन इति श्रुतः ॥	२९
या राज्ञो लावण्यन्यकृताप्सराः । निधानभूमिः सौन्दर्यसर्गस्येव प्रजापतेः ॥	३०
ती नाम भार्या तस्य भविष्यति । त्वत्प्रभुस्तदवाप्त्या च पृथ्वीराज्यं करिष्यति ॥	३१
तिरोऽभून्मे वेतालोऽहं तथैव च । आगतो गृहमित्येतन्निशि वृत्तं मम प्रभो ॥	३२
तोऽसौ श्रुत्वा भीमपराक्रमात् । आहूय श्रावयामास सर्वास्ताग्निजमन्त्रिणः ॥	३३
शृणुत स्वप्ने दृष्टं मया च यत् । जाने महादुर्गा कांचित्प्रविष्टा निखिला वयम् ॥	३४
ः कृच्छ्रात्प्राप्य तोयं पिपासवः । रुद्धाः स्मः सायुधैः पुंभिस्तत उत्थाय पञ्चभिः ॥	३५
रिच्छामः पातुं यावत्तृषातुराः । तावन्न तत्र पुंसस्तानपश्याम न तज्जलम् ॥	३६
दशां प्राप्ताश्चन्द्रोज्ज्वलमशङ्कितम् । वृषभारूढमायान्तमैक्षामहि महेश्वरम् ॥	३७
पतेष्वक्षणे दक्षिणादशुणः कणम् । भूमावपातयत्सोऽत्र समुद्रः समपद्यत ॥	३८
र्षीं प्राप्तां शुभां बद्ध्वा मया गले । पीतो रक्तानुलिप्तेन नृकपालेन सोऽभ्युधिः ॥	३९
द्वोऽस्मि प्रयाता च विभावरी । एवं मृगाङ्कदत्तेन स्वप्राश्रये निवेदिते ॥	४०
द्विस्तं नन्दत्वन्येष्वभाषत । त्वं देव धन्यो यस्यैवं विहितानुग्रहो हरः ॥	४१
। लब्ध्वा यत्पीतश्च त्वयाम्बुधिः । तच्छशाङ्कवती प्राप्य भोक्तसि पृथिवीं ध्रुवम् ॥	४२
केशायेत्युक्ते विमलबुद्धिना । ततो मृगाङ्कदत्तस्तानुवाच सचिवान्पुनः ॥	४३
स्वप्रस्य यथा भीमपराक्रमः । श्रुतवानिह वेतालात्तथा यद्यपि भावि तत् ॥	४४
नस्य बलदुर्गाभिमानिनः । प्रज्ञावलान्मया प्राप्या सा शशाङ्कवती सुता ॥	४५
वेषु मुख्यं कार्येषु साधनम् । तथा च शृणुतात्रैतां कथां वः कथयाम्यहम् ॥	४६
आ मगंधेषु महीपतिः । तस्यासीन्मन्त्रगुप्ताख्यो मन्त्री बुद्धिमतां वरः ॥	४७
। जामात्यं कदाचित्स्वैरमब्रवीत् । अनङ्गलीलेति सुता राज्ञो वाराणसीपतेः ॥	४८
गोपस्य जगन्नितयसुन्दरी । तामार्थतोऽपि द्वेषान्मे न स राजा प्रयच्छति ॥	४९
न्तस्य प्रभावात्स च दुर्जेयः । नोत्सहे जीवितुं चाहं तया तत्सुतया विना ॥	५०
। यो मे सखे किं कार्यमुच्यताम् । इति तेनोदिते राज्ञा स मन्त्री निजगाद् तम् ॥	५१
। देव सिद्धिरस्ति न बुद्धितः । तदलं चिन्तयाहं ते स्वबुद्ध्या साधयाम्यहम् ॥	५२
। न्येद्युः पञ्चसप्तानुगान्वितः । महाव्रतिकवेपः सन्मन्त्री वाराणसी ययौ ॥	५३
। पास्ते सिद्धोऽयमिति सर्वतः । स्वानुगाः ख्यापयामासुर्भक्तिप्रह्वमिलज्जनम् ॥	५४
। भ्राम्यन्कार्ययुक्त्युपलब्धये । सानुगाः स ददर्शात्र दूराद्गृहविनिर्गताम् ॥	५५
। लस्य शङ्कात्वरितगामिनीम् । नीयमानां त्रिचतुरैः पुरुषैः कापि सायुधैः ॥	५६
। पातेयं तत्पश्यामः क गच्छति । इति संचिन्त्य स स्वैरं सानुगोऽनुससार ताम् ॥	५७
। ता यत्र तत्र गेहं विदूरतः । दृष्ट्वा निवासस्थानं स्वमाजगाम तदैव सः ॥	५८
। लस्य हृतार्थी तां गतां प्रियाम् । चिन्वानस्यान्तिकं युक्त्या प्राहिणोऽभूत्सोऽनुगान् ॥	५९
। प्राप्तिदुःखजग्धविषं तत्रा । निवारितविषं चक्रुः कृपयेव स्वविशया ॥	६०
। तेः पार्श्वे ज्ञानी सर्वं हि वेत्ति सः । इत्युक्त्वा च तमान्निन्युनिकटं तस्य मन्त्रिणः ॥	६१
। दृष्ट्वा पादयोश्च प्रणम्य तम् । भार्याप्रवृत्तिं पप्रच्छ व्रताकल्पोपशोभितम् ॥	६२
। प्रा ध्यात्वा साभिज्ञानं शशांस्व तन । स्थानं तस्मै पर्यर्त्तता पश्यैर्यत्र सा तिष्ठति ॥	६३

भवधीत्पुरुषांस्तांश्च पापान्दारापहारिणः । प्राप साभरणां तां च सधनां निजयोषितम् ॥
 द्वेतीयेऽहि स च प्रातरेत्य नत्वा कृतस्थितिः । चकार व्याजसिद्धस्य तस्याहारनिमग्नम् ॥
 गृहप्रवेशानिच्छोश्च नक्तभोजित्ववादिनः । प्रदोषे हस्तिशालायां तस्याहारमकल्पयत् ॥
 सोऽपि मन्त्रबलात्सर्प वंशनाडीनिवेशितम् । गुप्तं गृहीत्वा गत्वात्र मन्त्री मुञ्चे स्म सानुगः ॥
 ततो गते हस्तिपाले सुश्लेष्वन्येषु तत्र सः । हस्तिनो भद्रदन्तस्य वंशनाड्या निवेशय तम् ॥
 कर्णे सुप्तस्य भुजगं रात्रिं नीलैव तत्र ताम् । ययौ स्वदेशं मगधान्हस्ती तेन व्यपादि च ॥
 इत्वा तं धर्मगोपस्य गजं दर्पमिवागते । तस्मिन्मन्त्रिवरे राजा भद्रबाहुर्ननन्द सः ॥
 ततो वाराणसीं तस्मै धर्मगोपाय याचितुम् । अनङ्गलीलां कन्यां तां दूतं च विससर्ज सः ॥
 सोऽपि तां प्रददौ तस्मै तद्गजाभावदुर्वलः । भजन्ति वैतसीं वृत्तिं राजानः कालवेदिनः ॥
 तदेवं प्रज्ञया तस्य मन्त्रगुप्तस्य मन्त्रिणः । अनङ्गलीलां संप्राप भद्रबाहुः स भूपतिः ॥
 तस्मान्मयापि बुद्ध्या सा भार्या प्राप्येति वादिनम् । मृगाङ्कदत्तं सचिवस्तं विचित्रकथोऽब्रवीत् ॥
 सर्वं सेत्स्यति ते हारात्स्वप्रदष्टादनुग्रहात् । अमोघो देवतानां च प्रसादः किं न साधयेत् ॥
 तथा च शृणुतात्रैकां वर्ण्यमानां मया कथाम् । आसीत्तक्षशिलापुर्यां भद्राक्षो नाम भूपतिः ॥
 स पुत्रकामः पद्मानां शतेनाष्टभिरेव च । सितानां पूजयामास खड्गे लक्ष्मीं दिने दिने ॥
 एकदाचैयतस्तस्य राज्ञो मौनममुञ्चतः । ऊनमेकमभूत्पद्मं दैवाद्गणयतो धिया ॥
 स हृत्पद्मं विपाठ्य खं ददौ देव्यै ततश्च सा । तुष्टा तस्मै ददौ सार्वभौमपुत्रप्रदं वरम् ॥
 कृत्वा चाक्षतदेहं तं नृपं प्रायाददर्शनम् । अथ तस्य सुतो राज्ञो महादेव्यामजायत ॥
 हृत्पुष्करप्रसादेन जातोऽयमिति तं च सः । पुष्कराक्षं नृपश्चक्रे नाम्ना पुत्रं सुलक्षणम् ॥
 कमाञ्च यौवनप्राप्तं तनयं तं गुणान्वितम् । राज्येऽभिषिच्य भद्राक्षः स राजा शिश्रिये वनम् ॥
 पुष्कराक्षोऽपि संप्राप्य राज्यं प्रतिदिनं हरम् । पूजयन्नेकदाभ्यर्च्य भार्या तस्मादयाचत ॥
 सर्वं संपत्स्यते पुत्र यथाभिलषितं तव । इति शुश्राव स गिरं गगनादुद्गतां तदा ॥
 ततः प्रहृष्टो जातास्थः स तिष्ठन्नातुचिद्रूपः । आखेटकविनोदाय जगाम मृगकाननम् ॥
 तत्र संभोगसंसक्तभुजंगमिथुनाशने । प्रवृत्तं करभं दृष्ट्वा शोकाक्रान्तो न्यपातयत् ॥
 स निपातितमात्रः सन्मुक्त्वा तां करभस्तनुम् । भूत्वा विद्याधरः प्रीतः पुष्कराक्षं तमब्रवीत् ॥
 भवान्कृतोपकारो मे तत्ते यद्वृत्तिं तच्छृणु । रङ्गमालीति नाम्नास्ति राजन्विद्याधरोत्तमः ॥
 तं रूपलुब्धा तरुणं वने दृष्ट्वानुरागिणी । स्वयं तारावली नाम विद्याधरवरात्मजा ॥
 तस्याः पिता च स्वेच्छातस्तयोः कृतविवाहयोः । कोपादपातयच्छापं कंचित्कालं वियोगदम् ॥
 ततस्तारावलीरङ्गमालिनौ तौ विजहतुः । दंपती प्रसरत्प्रीती तासु तासु स्वभूमिषु ॥
 रुदाचिस्तेन शापेन मिथो दृष्टिपथाद्भ्युतौ । अन्योन्यविप्रयुक्तौ तौ जातौ कापि वनान्तरे ॥
 ततस्तारावली सा तमन्विष्यन्ती पतिं कमात् । पश्चिमाब्धेरगात्पारे वनं सिद्धर्षिसेवितम् ॥
 तत्र सापश्यदुत्फुल्लमेकं जम्बुसहातरुम् । आश्रासयन्तं प्रीत्येव मधुरैर्धर्मरारवैः ॥
 उपाविशच्च विश्रान्त्यै भृङ्गीरूपं विधाय सा । वृक्षे तस्मिन्नथैकस्मिन्कुसुमे मधुपायिनी ॥
 शणाद्देवात्तमत्रैव प्राप्तं दृष्ट्वा चिरात्पतिम् । हर्षच्युतेन वीर्येण सिक्तं पुष्पं तथाशु तत् ॥
 यक्त्वा भृङ्गीवपुर्गत्वा संगताभूच्च तेन सा । ज्योत्स्नेव शशिना भर्त्रा चिन्वता रङ्गमालिना ॥
 ततस्तेन समं तस्यां गतायां स्वनिकेतनम् । तद्वीर्यसिक्तात्तत्राभूजम्बुपुष्पात्ततः फलम् ॥
 तत्र तस्याः फलं प्राप्य जन्तुतेन कन्यका । समभून्नहि दिव्यानां वीर्यं भजति मोघताम् ॥
 तत्रागादपतत्तच्च पक्वं जम्बुतरोः फलम् ॥

। वृद्धिं प्राप्ता तस्याश्रमे मुनेः । दृष्टा विनयवलोषा नभसा गच्छता भया ॥	१०४
ण मदनेन च मोहितः । उपेत्य तामनिच्छन्तीं हठाद्धर्तुं प्रवृत्तवान् ॥	१०५
। क्रुद्धः क्रन्दन्त्या आवितस्तया । विजितासुरुपागत्य शापं मह्यमदाञ्चुप ॥	१०६
ङ्गनिन्दितः करभो भव । पुष्कराक्षान्नृपात्प्राप्ते वधे शापाद्विमोक्षयसे ॥	१०७
। अथ स एवास्या भविष्यति । इत्यहं मुनिना शप्तो जातोऽस्यां करभो भुवि ॥	१०८
शापान्तस्त्वत्तत्पश्चिमाञ्चुधेः । पारथं तद्वनं गच्छ नाम्ना सुरभिमारुतम् ॥	१०९
। दिव्यां रूपदर्पहरां श्रियः । इत्युक्त्वा पुष्कराक्षं स दिवं विद्याधरो ययौ ॥	११०
। गत्वा स्वां पुरीं विन्यस्य मन्त्रिषु । राज्यं रात्रौ ततः प्रायादेकोऽश्वमधिकृत्य सः ॥	१११
। प्राप्य पश्चिमाब्धेस्तटं पुनः । कथं तरेयमम्भोधिमिति तत्र व्यचिन्तयत् ॥	११२
। कं स शून्यं चण्डिकागृहम् । प्रविश्य च ततः स्नात्वा देवीं तां प्रणनाम च ॥	११३
। तत्र वीणासादाय सादरः । उपवीणयति स्मैतां देवीमत्र स्वगीतकैः ॥	११४
। च सुप्तं तत्रैव सा निशि । भूतग्रामेण तं स्वेन पारमवधेरनाययत् ॥	११५
। द्वोऽब्धेस्तीरे राजा ददर्श सः । वनान्तःस्थितमात्मानं न तस्मिंश्चण्डिकागृहे ॥	११६
। श्चात्र भ्रमन्नाश्रममैक्षत । प्रणमन्तमिवातिथ्यात्फलभारान्तैर्दुमैः ॥	११७
। तत्र कणितेन पतत्रिणाम् । प्रविश्य तत्र चापश्यत्स्थितं शिष्यैर्धृतं मुनिम् ॥	११८
। तमृषिं राजा स पादयोः । सोऽप्येनं विहितातिथ्यो ज्ञानवान्मुनिरब्रवीत् ॥	११९
। त्वमागतः सा क्षणं गता । इध्मादिहेतोर्विनयवती तत्तिष्ठ संप्रति ॥	१२०
। पूर्वभार्यामवैव भूपते । इत्युक्तो मुनिना सोऽपि पुष्कराक्षो व्यचिन्तयत् ॥	१२१
। एवायं विजितासुस्तदेव च । वनभेतद्भुवं देव्या तारितोऽहं महार्णवम् ॥	१२२
। तेषां अमोक्ता मुनिनामुना । इत्यालोच्यैव हृष्टस्तं स पप्रच्छ मुनिं नृपः ॥	१२३
। कथं मे कथ्यतामिति । ततो जगाद् स मुनिः श्रूयतां यदि कौतुकम् ॥	१२४
। यस्ताम्रलिङ्ग्यां पुरा वणिक् । विद्युल्लेखेति नाम्ना च आर्या तस्याभवच्छुभा ॥	१२५
। तैः शस्त्रैश्चाभ्याहतो वणिक् । मुमूर्षुर्निरगाद्बहिः प्रवेष्टुं भार्याया सह ॥	१२६
। अत्र तावुभावपि दंपती । आकाशेनागतं हंसमिथुनं कचिराकृति ॥	१२७
। तौ प्रविश्य दहनं मृतौ । राजहंसौ समुत्पन्नौ पुनर्भार्यापती उभौ ॥	१२८
। र्वासु रात्रौ खर्जूरपादपे । नीडस्थितौ तमुन्मूल्य तरुं वाला व्ययूयुजन् ॥	१२९
। हंसीं चिन्वन्शान्ते प्रभञ्जने । सरःस्वथ दिग्गन्तेषु न कुतश्चिद्वाप्तवान् ॥	१३०
। यं हंसानां मानसं सरः । स्मरार्तः स ययौ हंसा जनिताशोऽन्यथा पथि ॥	१३१
। तीं स्वां नीत्वा च जलदागमम् । गिरिशृङ्गं जगामैकं विहर्तुं स तथा सह ॥	१३२
। सी केनचिद्बुद्धकेन सा । तद्दृष्ट्वा भयशोकार्तः स हंसः प्राद्रवन्ततः ॥	१३३
। हंसीं मृतामादाय वीक्ष्य च । दूरान्मार्गागतान्कांश्चित्पुरुषान्सायुधान्बहून् ॥	१३४
। त्रैस्तामान्छाद्य नृणैर्गुवि । हंसीं न्यभ्राद्विलोक्यैतां हरेयुर्जात्वमी इति ॥	१३५
। पृगभ्य जिघृक्षतः । लुब्धकलोद्धतगुणा हंसी सा तस्य पश्यतः ॥	१३६
। या मृतसंजीवनौषधेः । रसेन जीवितं प्राप्य खमुत्पत्य ततो ययौ ॥	१३७
। तां गत्वैकस्मिन्सरस्तटे । मूढोऽपतद्भ्रसयूथे पश्यंस्तामेव तन्मनाः ॥	१३८
। सोऽपि क्षिप्वा जालं निबध्य तान् । हंसान्सर्वानुपाविक्षदाहारार्थं किल क्षणात् ॥	१३९
। सा हंसी चिन्वती पतिम् । ददर्श जालवद्धं तं दिश्रार्तां व्यलोकयन् ॥	१४०
। न केनाप्यत्र सरस्तटे । पुंसां वस्त्रोपरि न्यस्तारापश्चन्द्रकण्डिकां ॥	१४१

गत्वा चापश्यतस्तस्य तां गृहीत्वैव कण्ठिकाम् । दाशाय दर्शयन्ती सा तस्मै व्योम्ना शनैरं
दाशोऽपि सोऽन्वधावत्तां दृष्ट्वा चञ्चान्तकण्ठिकाम् । हंसीं गृहीतलगुडः पक्षिजालं विहार
हंसी च गत्वा शैलप्रे दूरे तां कण्ठिकां न्यधात् । धीवरोऽपि स तल्लोभान्तत्रारोढुं प्रचक्रं
तदृष्ट्वा सा द्रुतं गत्वा हंसी पत्युः समीपगे । बद्धस्य वृक्षे संसुप्तं कपिं चञ्चक्ष्यताडयत्
स कपिस्ताडितस्त्रस्तः पतित्वोपर्यपाटयत् । जालं तत्तेन निर्जग्मुर्हंसाः सर्वेऽपि ते ततः ॥
अथ तौ संगतावुक्तस्ववृत्तान्तौ परस्परम् । हंसौ भार्यापती हृष्टौ यथाकामं विजहतुः ॥
दाशं तं चागतं प्राप्तकण्ठिकं पक्षिलोभतः । लेभेऽत्र स पुमांश्चिन्वन्वृता सा यस्य कण्ठिः
स भीतिसूचितस्यास्य हस्तात्संप्राप्य कण्ठिकाम् । दाशस्य दक्षिणं पाणिं पुमांश्छुरिकयानि
तौ चापि जातु हंसौ द्वौ छत्रीकृत्यैकमम्बुजम् । मध्याह्नकाले सरसः प्रोत्थाय व्योम्नि चैः
क्षणाच्च नद्याः कस्याश्रित्वरगौ तौ तीरमापतुः । मुनिनाध्यासितं केनाप्यर्चाव्यग्रेण धूर्जटेः
तत्र व्याधेन केनापि यान्तौ तौ सह दंपती । हतावेकेन युगपच्छरेण भुवि पेततुः ॥
आतपत्राम्बुजं तच्च तदीयमपतत्तदा । मुनेरर्चयतस्तस्य शिवलिङ्गस्य मूर्धनि ॥
ततो व्याधः स दृष्ट्वा तौ हंसं स्वीकृत्य हंसिकाम् । तां ददौ मुनये तस्मै सोऽप्यानर्चं शि
तलिङ्गमूर्ध्नि सस्तस्य तस्याब्जस्य प्रभावतः । स पुष्कराक्ष हंसस्त्वं जातो राजान्वयेऽधुन
हंसी च सैषा विनयवती विद्याधरान्वये । जाता विशेषतो ह्यस्या मांसैरभ्यर्चितो हरः ॥
इत्थं ते पूर्वभार्यासावित्युक्तो विजितासुना । मुनिना पुष्कराक्षः स राजा तं पुनरब्रवीत्
कथमग्निप्रवेशस्य तस्याधौषविधातिनः । पक्षियोनावभूज्जन्म भगवन्फलभावयोः ॥
इत्युक्तवन्तं राजानं तं स प्रत्यब्रवीन्मुनिः । यद्भावितात्मा म्रियते जन्तुस्तद्रूपमश्नुते ॥
तथा ह्युज्जयिनीपुर्या नैष्ठिकी ब्रह्मचारिणी । लावण्यमञ्जरी नाम कुमारी ब्राह्मणी पुरा ॥
युवानं ब्राह्मणं दृष्ट्वा कमलोदयसंज्ञकम् । सहसा तद्गतस्वान्ता दह्यमाना स्मराग्निना ॥
अमुञ्चन्ती स्वनियमं तद्भोगध्यानभाविता । गत्वा गन्धवतीतीरं तीर्थे तत्याज जीवितम् ।
तथा भावनया किं न जाताभूद्भोगसंभिनी । नगर्यामेकलव्यायां वेश्या रूपवतीति सा ॥
तीर्थव्रतप्रभावाच्च सैव जातिस्मरा सती । प्रसङ्गाच्चोडकर्णाय जापकाय द्विजन्मने ॥
स्वपूर्वजन्मवृत्तान्तरहसं तदवर्णयत् । जपकर्मेकचित्तत्वे कुर्वाणस्यानुशासनम् ॥
अन्ते च शुद्धसंकल्पा ययौ वेश्यापि सद्गतिम् । तद्राजन्योऽत्र यच्चित्तस्तन्मयत्वमुपैति स
एवमुक्त्वा स राजानं स्नानाय विससर्ज तम् । मुनिर्मध्याह्नसवनं स्वयं च निरवर्तयत् ।
राजा स पुष्कराक्षोऽपि गतो वननदीतटम् । तां ददर्शात्र विनयवतीं पुष्पाणि चिन्वतीम्
भासमानां स्वपुषा प्रभाभिव विवस्वतः । अदृष्टपूर्वं गहनं प्रविष्टां कौतुकाद्वनम् ॥
केयं स्यादिति यावच्च स चिन्तयति सोत्सुकः । तावत्कथां निषण्णा सा विस्रब्धामवदत्स
सखि विद्याधरो यो मां हर्तुमैच्छत्पुरा स मे । आगत्य शापमुक्तोऽद्य भर्तृप्राप्तिमिहोक्तवा
तच्छ्रुत्वा प्रत्यवोचत्तां सा सखी मुनिकन्यकाम् । अस्त्येतन्मयि शृण्वत्यां मुञ्जकेशोऽद्य ि
इत्थमुक्तो निजः शिष्यो मुनिना विजितासुना । गच्छ तारावलीरङ्गमालिनावानय द्रुतम्
कामं विनयवत्या हि वत्सेह दुहितुस्तयोः । राज्ञश्च पुष्कराक्षस्य विवाहोऽद्य भविष्यति
इत्युक्तो गुरुणा मुञ्जकेशो यातस्तथेति सः । अत एहाश्रमपदं गच्छावः सखि संप्रति ॥
एवं तयोक्ते विनयवती साथ ततो ययौ । पुष्कराक्षश्च शुभ्राव स तद्दूरादलक्षितः ॥
ज्वलत्कामाग्निसंतापादिव नद्यां निमज्ज्य च । जगाम विजितासोस्तमाश्रमं स पुनर्नृपः
तत्र तारावलीरङ्गमालिनौ तौ समागतौ । आनर्चतुस्तं प्रणतं परिवबुश्च तापसाः ॥
ततो वेद्यां स्वतेजोभिर्भासितायां महर्षिणा । द्वितीयेनेव मूर्तेन वह्निना विजितासुना ॥

र्वी प्रशाधि समभेतया । इत्येतस्यै वरं चादाद्विजितासुर्महामुनिः ॥	१८१
अथैष तदनुज्ञया नववधूसुपादाय तां	
नृपो गंगनगामिनं तमधिरुह्य दिव्यं रथम् ।	
विलङ्घय च पयोनिधिं सपदि पुष्कराक्षस्ततो	
जगाम नगरीं निजां प्रकृतिनेत्रचन्द्रोदयः ॥	१८२
तत्र च जित्वा पृथिवीं रथप्रभावाद्वाप्तसाम्राज्यः ।	
आसे स्म विनयवत्या सहितो भोगांश्चिराय भुञ्जानः ॥	१८३
थं सुदुष्करमपि स्वरसेन कार्यं सिद्धयत्यनुग्रहवतीष्विह देवतासु ।	
स्वप्रदृष्टगिरिजादयितप्रसादात्सेत्स्यत्यभीष्टमचिरेण तवापि देव ॥	१८४
तां निशम्य स विचित्रकथाममालादौत्सुक्यवानधिगमाय शशाङ्कवत्याः ।	
जात्मजः स्वसचिवैः सममुज्जयिन्यां बुद्धिं बबन्ध गमनाय मृगाङ्कदत्तः ॥	१८५
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।	

तृतीयस्तरङ्गः ।

त्र कर्मसेननृपात्मजाम् । तां शशाङ्कवतीं प्रामुकाभो वेतालवर्णिताम् ॥	१
पुं स्वनगर्या निविर्गमम् । महाव्रतिकवेषेण सोऽमन्नयत मन्त्रिभिः ॥	२
ङ्ककपालादिसमाहृतौ । स राजपुत्रः सचिवं स्वैरं भीमपराक्रमम् ॥	३
सिन्गृहे चारादबुध्यत । मृगाङ्कदत्तस्य पितुर्मन्त्री मुख्योऽत्र भूपतेः ॥	४
ऽकस्मात्संचरन्हर्म्यप्रष्टतः । मृगाङ्कदत्तस्तान्बूलनिष्ठीवनरसं जहौ ॥	५
ूर्ध्नि दैवात्तल्पितृमन्त्रिणः । अदृष्टस्य किलाधस्तात्तेन मार्गेण गच्छतः ॥	६
न मुक्तं निष्ठीवनं स तत् । मन्त्री परिभवक्रोवं कृतस्नानो हृदि न्यधात् ॥	७
राज्ञो दैवाद्धिपूचिका । मृगाङ्कदत्तजनकस्यान्येषुरुदपद्यत ॥	८
ळ्वा मन्त्री तं विजने नृपम् । सहसोद्भूतरोगार्तभवदद्याचित्ताभयः ॥	९
भीमपराक्रमगृहे तव । मृगाङ्कदत्तेनारब्धः कर्तुं तेनासि पीडितः ॥	१०
गतं प्रत्यक्षं तच्च दृश्यते । तन्निराकुरु देशात्तं देहाद्व्याधिभिवात्मजम् ॥	११
द्धान्तः प्राहिणोत्तद्वेक्षणे । निजं सेनापतिं भीमपराक्रमगृहं नृपः ॥	१२
दि लब्ध्वा सेनापतिस्ततः । आनीय तत्क्षणं तस्मै राज्ञे साक्षाददर्शयत् ॥	१३
त्रो मे द्रोही निर्वास्यतामितः । नगर्याः सहितोऽभालैस्त्वयाद्यैवाविलम्बितम् ॥	१४
द्भो राजा सेनापतिं ततः । आश्रस्तो वेत्ति कुसृतिं प्रभुः को हि स्वमन्त्रिणाम् ॥	१५
त्वा राजादेशं निवेद्य तम् । मृगाङ्कदत्तं सामालं नगर्यां निरकालयत् ॥	१६
त्तेर्हृष्टोऽर्चितविनायकः । मृगाङ्कदत्तो मनुसा प्रणम्य पितरौ ततः ॥	१७
त्स्य दूरं तान्सहयायिनः । प्रचण्डशक्तिप्रमुखानुवाच दश मन्त्रिणः ॥	१८
त्त किराताधिपतिर्महान् । सन्नह्यचारी विद्यासु स च बालसुहृन्मम ॥	१९
त्स हि पित्रात्ममुक्तये । नियमाय प्रतिनिधिस्तातस्येह समर्प्यत ॥	२०
त्तगोत्रजः स्वबलेन सः । मद्रिज्ञप्तेन तातेन पित्र्ये राज्येऽधिरोपितः ॥	२१
त्तद्रच्छामः सुहृदस्ततः । क्रमेणोज्जयिनीं यामस्तां शशाङ्कवतीं प्रति ॥	२२
त्तद्विस्तैः सचिवैः सह । प्रययौ स ततः प्राप सायं चैकां महाटवीम् ॥	२३
त्तां कृच्छ्रादेकमवाप सः । तीरोपान्तप्ररुढैकशुष्कपादपकं सरः ॥	२४

उत्तेन सानुगेन समं यथौ । तस्य नागस्य भवनं पादलेपेन तापसः ॥	६५
सि मन्त्रवद्धासु दिक्षु च । रात्रौ मृगाङ्कदत्तादीन्स्थापयित्वाभिमन्त्रितैः ॥	६६
य क्षिप्रैस्तद्गलितो जलम् । स नागदमनैर्मन्त्रैर्होमं कर्तुं प्रचक्रमे ॥	६७
वादीन्मन्त्रशक्त्या जिगाथ सः । ततोऽत्र निर्ययौ तस्माद्दिव्या स्त्री शिशुपातरोः ॥	६८
एव सा रत्नाभरणारवैः । उपेत्य तं क्षणाच्चक्रे कटाक्षक्षतमानसम् ॥	६९
तस्य समालिङ्ग्य घनस्तनी । हस्ताद्विस्मृतमन्त्रस्य होमभाण्डमपातयत् ॥	७०
कालं स नागो भवनात्ततः । पारावतारुवः कल्पान्तघनाघन इवोदगात् ॥	७१
पलाघोरं गर्जितदारुणम् । स नष्टदिव्यनारीको हृत्स्फोटं प्राप तापसः ॥	७२
आत्रं कृतसाहायकान्स तान् । नागो मृगाङ्कदत्तादीनशपच्छान्तवैकृतः ॥	७३
पताकृतं निष्कारणं यतः । विप्रयुक्तास्ततोऽन्धोन्धं कंचित्कालं भविष्यथ ॥	७४
नागे सर्वे ते तत्र तत्क्षणम् । ध्वान्तरुद्रदृशौ ध्वस्तशब्दश्रवणशक्तयः ॥	७५
या विप्रयुक्ता यतस्ततः । शापप्रभावात्कोशन्तश्चिन्वन्तश्च परस्परम् ॥	७६
तः स गते रात्रिविभ्रमे । भ्राम्यन्तितस्ततोऽटव्यां तत्रासीत्सचिवैर्विना ॥	७७
पु द्वित्रेण्वत्राथ तस्य सः । अकस्माच्छ्रुतधिविप्रो विचिन्वन्प्रापदन्तिकम् ॥	७८
पशुः श्रुतधिसं कृतादरम् । खमन्त्रिवार्ता पृच्छन्तं समाश्रास्यैवमभ्यधाम् ॥	७९
किं तु जाने यास्यन्ति ते । ते । ति हि वः ॥	८०
न प्रेरितस्तद्युतोऽथ सः । ति ॥	८१
देवसैर्माणैणाशङ्कितगतम् । णम् ॥	८२
प्रणतं परिभ्रम्य सः । उपवेश्य च पप्रच्छ वार्ताभितरमन्त्रिणाम् ॥	८३
स्तं भृत्यप्रियमुवाच सः । न जाने देव कस्तेषु क गतो नागशापतः ॥	८४
शील्येतद्यथा जाने तथा शृणु । तदाहं नागशापेन दूराकृष्टः परिभ्रमश्च ॥	८५
भागे क्लान्तः केनापि साधुना । आश्रमं प्रापितोऽभूवं महर्षेर्ब्रह्मदण्डिनः ॥	८६
तेः फलाभोभिर्गतकृमः । पर्यटन्नाश्रमादारदद्राक्षं बृहतीं गुहाम् ॥	८७
तस्यां दृष्ट्वान्तर्मणिमन्दिरम् । प्रवृत्तवानहं जालगवाक्षैस्तत्र वीक्षितुम् ॥	८८
स्त्री भ्रमयन्ती सभृङ्गकम् । भृङ्गास्तेऽथाश्रिता भेदेनात्रस्थौ वृषगर्दभौ ॥	८९
क्षीरासूक्केनौ पीत्वा यथाश्रयम् । द्वये सितासिता भूत्वा जातास्ते जालकारकाः ॥	९०
श्च द्विविधैर्विधाः कृताः । जालपाशाः सुपुष्पैश्च विषपुष्पैश्च संगताः ॥	९१
क्ता जालकारा यथासुखम् । श्वेतकृष्णोभयमुखेनैव दृष्टा महाहिना ॥	९२
प्रास्तथा नार्यां समुत्थिताः । पुनस्तथैव तानेव पाशाञ्जिःशृङ्गा यथातथम् ॥	९३
पजालस्थेष्वारदत्स्वथ । अन्येऽपि तेऽन्यजालस्थाः प्रवृत्ताः कन्दितुं तदा ॥	९४
न तत्रस्थेन कृपालुना । केनापि आलतो गुरता ततो ज्वाला सपस्विना ॥	९५
स्तो दण्डं सुविरवेद्रुमम् । प्रविश्येन तदृक्ष्ये लीला ज्योतिषि भास्वरं ॥	९६
त्रा स्त्री सचक्रवृषगर्दभा । तद्दृष्ट्वा विगतो वाचत्स्वितोऽहं तत्र पर्यटन् ॥	९७
व्यामपश्यं भृङ्गनादितैः । इहाप्यागत्य वीक्ष्येन्वाह गन्तीमिवास्वजेः ॥	९८
वीक्षे यावद्वनं महत् । जालान्तरे नरे चक्रे लुब्धाकस्तत्र तेन च ॥	९९
सिंहपोतो विवर्धय च । अनायत्त इति क्रोधाद्वनात्तस्मात्प्रवासितः ॥	१००
पार्कण्यं सिद्धाः शब्दं वनान्तरे । तत्र कृतः ॥	१०१
पुनारीपितवाहुकः । संपादितः स ॥	१०२

सभार्यमागतं तं च दृष्ट्वैव करिर्मर्दनम् । वनं समर्प्य तत्तस्मै लुब्धकः स ततो गतः ॥
 एतदप्यहमालोक्य गत्वाश्रमपदं ततः । उभयं तन्महाश्रमवोचं ब्रह्मदण्डिने ॥
 सोऽथ प्रीत्या त्रिकालज्ञो मुनिर्माभेवमभ्यधात् । धन्योऽसि दर्शितं सर्वं प्रसन्नेनेश्वरेण ते ॥
 या दृष्टा स्त्री त्वया तत्र सा माया भ्रमितं च यत् । तया संसारचक्रं तद्ये भृङ्गास्ते च जन्तवः ॥
 वृषगर्दभरूपौ तौ धर्माधर्मौ पृथक्पृथक् । श्रितास्ताद्वान्तदुग्धासृष्ट्रूपे सुकृतदुष्कृते ॥
 स्वस्वाश्रयोत्थे संसेव्य भूत्वा च श्वेतकल्मषाः । द्विविधा जालकाराभा विष्टब्धा निजवीर्यतः ॥
 निर्माय द्विविधानेव जालपाशान्मुतादिकान् । सत्पुष्पविषपुष्पाभसुखदुःखानुषङ्गिणः ॥
 यथास्वं तेषु संसक्ताः कालेनोरगरूपिणा । शुभाशुभाभ्यां वक्त्राभ्यां हताः पुत्र यथोचितम् ॥
 ततो घटकरूपासु नानायोनिषु मायया । स्त्रीरूपया तया क्षिप्तास्तथैवोत्थाय ते पुनः ॥
 तुल्यासु पतिताः श्वेतकृष्णास्वाकृतिषु द्विधा । पुत्रादिजालपाशेषु सुखदुःखानुबन्धिषु ॥
 ततः कृष्णा निजैर्जालैर्बद्धा दुःखविषादिताः । प्रवृत्ताः क्रन्दितुं विप्राः शरणं परमेश्वरम् ॥
 तद्दृष्ट्वा जातवैराग्यास्ते श्वेता अपि जन्तवः । प्रारब्धा निजजालस्थास्तमेवाक्रन्दितुं प्रभुम् ॥
 ततः प्रबुध्य देवेन तेन तापसरूपिणा । ज्ञानाग्निज्वालाया दग्धपाशाः सर्वेऽपि ते कृताः ॥
 तेन विद्रुमसदृण्डरूपमादित्यमण्डलम् । प्रविश्य तत्तदूर्ध्वस्थं परमं धाम ते श्रिताः ॥
 नष्टा च चक्राकारेण संसारेण सहैव सा । माया वृषखराकारधर्माधर्मसमन्विताः ॥
 एवं भ्रमन्ति संसारे शुक्लकृष्णाः स्वकर्मभिः । ईश्वराराधनादेव विमुच्यन्ते च जन्तवः ॥
 इति ते मोहशान्त्यर्थमीश्वरेण प्रदर्शितम् । वापीजले च यद्दृष्टं भवता तदिदं शृणु ॥
 मृगाङ्कदत्तभावन्यर्थप्रदर्शनमिदं जले । प्रतिविम्बमिवोत्पाद्य कृतं भगवता तव ॥
 स हि बालमृगारातिपोततुल्यो भुजोपमैः । सचिवैर्दशभिर्युक्तो वर्धितो वनसंनिभात् ॥
 देशालुब्धकतुल्येन पित्रा कोपात्प्रवासितः । अवन्तिदेशादुद्भूतां ख्यातिमन्यवनोपमात् ॥
 शशाङ्कवत्यास्तत्सिंहा इव श्रुत्वा प्रधावितः । नागशापेन वातेन भ्रष्टमन्त्रिभुजः कृतः ॥
 ततो विनायकेनात्र स लम्बोद्वररूपिणा । संघाटितामात्यभुजः प्रकृतिस्थः पुनः कृतः ॥
 ततो गत्वानुभूयातिहेशं प्राप्तं ततोऽन्यतः । तां शशाङ्कवतीं सिंहीमादायात्रागतश्च सः ॥
 ततश्च निकटं प्राप्तं विद्युतारातिवारणम् । मृगाङ्कदत्तसिंहं तं दृष्ट्वा भार्यासमन्वितम् ॥
 तत्स्वदेशवनं तस्मै समर्प्य सकलं स्वतः । तत्पिता लुब्धकनिभः स प्रयातस्तपोवनम् ॥
 इति संपन्नवद्भावि दर्शितं विभुना तव । तद्युष्मान्मन्त्रिणो भार्या राज्यं चाप्स्यति वः प्रभुः ॥

इत्यहं मुनिवरेण बोधितस्तेन लब्धवृत्तिराश्रमात्ततः ।

निर्गतोऽथ शनकैरुपात्रजन्नद्य देव मिलितस्त्वया सह ॥

तस्माद्भिमतमाप्स्यसि सचिवांल्लब्ध्वा प्रचण्डशक्तिमुखान् ।

प्रस्थानकालपूजाप्रसन्नविन्नेश्वरो नियतम् ॥

इति स्वसचिवात्क्षणं विमलबुद्धितः सोऽद्भुतं

निशम्य परितोषवानपि मृगाङ्कदत्तः पुनः ।

विचार्य सह तेन तामपरमन्यवास्यै क्रमा-

द्वन्तिनगरीं प्रति व्रजितवान्स्वकार्याय च ॥

शुभ महाकविश्रीरोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः ।

ततः श्रुतधियुक्तेन समं विमलबुद्धिना । स शशाङ्कवतीहेतोर्गच्छन्नुज्जयिनीं प्रति ॥

मृगाङ्कदत्तः संप्रापदन्तरा नर्मदानदीम् । जीचिवेकबुजलतां विलसत्कनकाण्डुगाम् ॥

दिष्ट्या मिलद्मात्योऽयं संवृत्त इति वीक्ष्य तम् । हर्षादिव प्रनृत्यन्तीं हसन्तीं चपलाश्याम् ॥	३
तस्यां स्नानावतीर्णं च तस्मिन्कश्चिदुपाययौ । तत्र मायावटुर्नाम स्नातुं शबरभूपतिः ॥	४
तं स्नान्तं सहस्रोत्थाय त्रयोऽत्र जलमानुषाः । युगपजगृह्णन्भिर्हं भीतिनश्यत्परिच्छदम् ॥	५
तद्दृष्ट्वाकृष्टखङ्गोऽन्तः प्रविश्य जलमानुषान् । हत्वा मृगाङ्कदत्तस्तान्भिहेन्द्रं तममोचयत् ॥	६
त तद्गाहभयान्मुक्तो भिल्लराजो जलोत्थितः । तं राजपुत्रं पप्रच्छ पतित्वा पादयोस्ततः ॥	७
यात्रा कस्त्वभिहानीतः प्राणत्राणाय मे वद । कस्य चालंकृतो वंशस्त्वया सुकृतिनः पितुः ॥	८
हो वा कटाक्षितः पुण्यैर्देशो यत्र गमिष्यसि । इत्युक्त्वा श्रुतधेः श्रुत्वा तद्भृत्तान्तमशेषतः ॥	९
नुतरां प्रणतस्तं स शबरेन्द्रोऽब्रवीत्पुनः । तर्ह्यहं ते यथादिष्टे सहायोऽत्राभिवाञ्छिते ॥	१०
त्रय्या दुर्गापिशाचेन मातङ्गपतिना सह । तत्प्रसादं कुरुष्वेहि गृहान्भृत्यस्य मे प्रभो ॥	११
इति सप्रणयैस्तैस्तैर्वचोभिः प्रार्थ्य तं ततः । मृगाङ्कदत्तं पत्नीं स्नां शबरेन्द्रो निनाय सः ॥	१२
उपाचरञ्च तं तत्र यथावत्स्वविभूतिभिः । राजपुत्रमशेषेण पत्नीलोकेन पूजितम् ॥	१३
त्रोऽपि मातङ्गराजोऽत्र समेत्याभिननन्द तम् । दासीभूय सुहृत्प्राणप्रदं न्यस्तशिरा भुवि ॥	१४
ततो मायावटोस्तस्य भिहेन्द्रस्यानुरोधतः । मृगाङ्कदत्तस्तत्रैव तस्यौ काञ्चित्स वासरान् ॥	१५
एकदा च स्थिते तस्मिन्द्यूतं स शबरेश्वरः । समं निजप्रतीहारेणारेभे चण्डकेतुना ॥	१६
तावन्नभसि मेघेषु गर्जत्सु गृहबार्हणः । प्रनृत्तान्द्रष्टुमुत्तस्थौ स मायावटुभूपतिः ॥	१७
ततः स द्यूतरसिकः प्रतीहारस्तमभ्यधात् । किमेभिः प्रेक्षितैः ॥	१८
मयूरो गृहे मेऽस्ति नास्ति योऽन्यत्र भूतले । दर्शयिष्यामि ॥	१९
च्छ्रुत्वा दर्शनीयो मे सर्वथा स त्वयेति च । उक्त्वा स तं प्रतीहारं दिनकृत्यं व्यधाञ्चुपः ॥	२०
मृगाङ्कदत्तोऽप्याकर्ण्य सर्वं तत्तत्र सानुगः । तथैवोत्थाय विदधे स्नानाहारादिकाः क्रियाः ॥	२१
तो रात्रावुपेतायामन्धे तमसि जृम्भिते । कस्तूरिकानुलिप्ताङ्गो वसानो नीलवाससी ॥	२२
राजपुत्रः स्वोदेशाद्वीरचर्यार्थमेककः । सुप्तानुगाद्वासगृहात्स्वङ्गपाणिर्विनिर्ययौ ॥	२३
यमंश्च तत्र केनापि पुंसा मार्गागतेन सः । अपश्यता ध्वान्तवशादंसेनांसेऽभ्यहन्यत ॥	२४
ततः सोऽभिभवकुद्धो युद्धायाह्वयति स्म तम् । स चाहुतः पुमान्प्रौढस्तत्कालोचितमभ्यधात् ॥	२५
तं ताम्यस्यविचार्यैव विचारयसि चेत्ततः । वाच्यो निशापतिर्येन निशैषा न प्रकाशिता ॥	२६
ततो वा येन पूर्णोऽस्य नाधिकारोऽत्र निर्मितः । येन ॥	२७
च्छ्रुत्वा सत्यमित्युक्त्वा तुष्टो नागरिकोक्तिः । मृगाङ्कदत्तः काऽस्मात् स तं पप्रच्छ पूरुषम् ॥	२८
पौरोऽहमिति तेनोक्तः पुंसा सोऽप्यवदनन्मृषा । हस्तमानय सत्रह्यचारी मम भवानिति ॥	२९
त्वा च सख्यं जिज्ञासुः स तेनैव सह व्रजन् । मृगाङ्कदत्तः संप्राप जीर्णकूपं तृणावृतम् ॥	३०
त्र तेन प्रविष्टेन पुंसा सह सुरुङ्गया । गत्वा मायावटोस्तस्य राज्ञोऽन्तःपुरमाप्तवान् ॥	३१
त्र दीपेन दृष्ट्वा तं परिजज्ञे स पूरुषम् । यन्मतेन ॥	३२
तीहारस्तु न स तं मन्दालोकैककोणगम् । ॥	३३
जवध्वा च स तथा प्राप्त एवानुरक्तया । ॥	३४
पवेश्य च पर्यङ्के स पृष्टोऽभूत्तथा तदा । ॥	३५
हृन्ममायं विश्वस्ता भवेत्युक्त्वा च तेन सा । प्रतीहारेण सोद्वेगा मञ्जुमलेवमब्रवीत् ॥	३६
तो मे मन्दभाग्याया विश्वासो यदसौ नृपः । मृत्योर्मृगाङ्कदत्तेन मुखं प्राप्तोऽपि रक्षितः ॥	३७
च्छ्रुत्वा स प्रतीहारस्तामवादीदलं शुचा । नृपं मृगाङ्कदत्तं च हनिष्याम्यचिरात्प्रिये ॥	३८
युक्तवन्तं तं देवात्साब्रवीत्किं विकल्पसे । आक्रान्तोऽभूद्यदा आहैर्नृपोऽसौ नर्मदाम्भसि ॥	३९
मृगाङ्कदत्त एवैकस्तदा तद्रक्षणोद्यतः । त्वया किं न हतस्तत्र ॥	४०
तूष्णीं भव मा कश्चिदेतच्छोष्यति ते वचः । ततो मृगाङ्कदत्तः ॥	४१

एवमुक्तवतीं तां च जारः क्षत्ता न चक्षमे । पापे मृगाङ्कदत्ते त्वं बद्धभावाधुना ध्रुवम् ॥
 तदस्यानुभवेदानीमधिकेषस्य मे फलम् । इत्युक्त्वा च स हन्तुं तामुत्तस्यौ सासिधेनुकः ॥
 ततो रहस्यधारिण्या तत्र चेटिकयैकया । धावित्वा लुरिका तस्यावष्टब्धाभूत्करेण सा ॥
 तावद्ययौ मञ्जुमती ततो निर्गत्य सान्यतः । क्षत्ता च तस्याश्चेद्व्यास्तां निकृत्ताङ्गुलितः करात् ॥
 आक्षिप्य लुरिकां प्रायात्स्वगृहं स यथागतम् । मृगाङ्कदत्तेन सममाकुलो विस्मितात्मना ॥
 गच्छाम्यहं भवान्प्राप्तो गृहानिति च तत्र तम् । मृगाङ्कदत्तः क्षत्तारं तमस्यप्रकटोऽब्रवीत् ॥
 इह निद्रां भज क्षिप्रं परिश्रान्तो भृशं ह्यसि । इति सोऽपि प्रतीहारो राजपुत्रं तमभ्यधात् ॥
 ततस्तथेति तेनोक्ते तत्रेष्टालोकनैषिणा । क्षत्ता स्वभृत्यमत्रैकं समाहूय जगाद् सः ॥
 स मयूरः स्थितो यत्र तत्रैतं नय वासकम् । पुरुषं विश्रमायास्मै शयनीयं प्रयच्छ च ॥
 तथेति च स तद्भृत्यस्तस्मिन्प्रावेशयद्गृहे । नीत्वा मृगाङ्कदत्तं तं दत्तशय्यं सदीपके ॥
 गते तस्मिन्बहिर्द्वारं बद्ध्वा शृङ्खलयात्र सः । मृगाङ्कदत्तोऽपश्यत्तं मयूरं पञ्जरस्थितम् ॥
 सोऽयमुक्तोऽमुना क्षत्रा शिखीत्यालोच्य कौतुकात् । तस्य चोद्घाटयामास मयूरस्य स पञ्जरम् ॥
 मयूरः स च निर्गत्य निपुणं वीक्ष्य प्रादयोः । मृगाङ्कदत्तस्य मुहुर्निपपात लुलोठ च ॥
 लुठतस्तस्य दृष्ट्वा च कण्ठबद्धं स सूत्रकम् । राजपुत्रो मुमोचाशु मत्वा तं तेन पीडितम् ॥
 स मुक्तकण्ठसूत्रं मयूरस्तस्य पश्यतः । संपन्नोऽभूत्तदा तस्य मञ्जी भीमपराक्रमः ॥
 ततो मृगाङ्कदत्तस्तमाश्लिष्योत्सुकमानतम् । सखे कथय किं न्वेतदिति पप्रच्छ विस्मयात् ॥
 अवोचदथ संहृष्टः स तं भीमपराक्रमः । शृणु देव स्ववृत्तान्तमा मूलात्कथयामि ते ॥
 तदाहं नागशापेन विभ्रष्टो भवदन्तिकात् । भ्रमन्नटव्यां संप्रापमेकं शाल्मलिपादपम् ॥
 तरिगन्निखातरूपां च गणेशप्रतिशासकम् । दृष्ट्वा प्रणम्य तन्मूले परिश्रान्त उपाविशम् ॥
 अचिन्तयं च शिक्सर्वभिदं पापं यथा कृतम् । तद्विदित्वाऽनुत्तान्तमावेद्य स्वामिने तदा ॥
 तदिहैव त्वजाम्येतमात्मानमपराधिकम् । ततोऽपि तत्रैतं स्थितोऽभूवमभोजनः ॥
 गते कतिपयाहे च कोऽपि तेनापतः यथा । वृद्धपान्थस्तरास्तस्य च्छायायां समुपाविशत् ॥
 एवं स्थानमुखः पुत्र किं स्थितोऽभीह निर्जने । इति दृष्ट्वा च सोऽपृच्छत्साधुर्मांमनुबन्धतः ॥
 ततो मया स्ववृत्तान्ते यथावद्विनिवेदिते । स वृद्धपथिकः प्रीत्या धीरयन्मामभाषत ॥
 आत्मानं हंसि वीरोऽपि कथं स्त्रीवत्स्त्रियोऽपि वा । धैर्यमापदि नोज्झन्ति तथा चेमां कथां शृणु ॥
 नगर्यां कोशलाख्यायां विमलाकर इत्यभूत् । राजा तस्य च पुत्रोऽभूत्कमलाकरसंज्ञकः ॥
 यस्तेजोरूपदानृत्वगुणैः श्लाघ्यो विनिर्ममे । धात्रेव तस्यैव तस्यैव तस्यैव तस्यैव ॥
 तस्यैकदा कुमारस्य दिक्षु स्तुत्यस्य बन्दिभिः । गाथाः कदा कदा कदा कदा कदा कदा ॥

पद्मासादनसोत्सवनानामुखरद्विजालिपरिगीतम् ।

कमलाकरमप्राप्ता क रतिं हंसावली लभताम् ॥

एवं गुह्यः पठन्पृष्टस्तेन वन्दी जगाद् तम् । स मनोरथसिंह्याख्यः कुमारं कमलाकरम् ॥
 देव भ्राम्यन्गतोऽभूत् राज्ञोऽहं मेधजालिनः । जगतीं विहितां ताव लीलोत्सावभुवं श्रियः ॥
 तत्र ददुरकारुयस्य गीताचार्यस्य वेदमणि । अहमाहं स खैवं मां प्रसङ्गनेकदाववीत् ॥
 इह हंसावली नाम दुहिता नृपतेः पुरः । नवीनशिक्षितं प्रातः सज्जत्तं दर्शयिष्यति ॥
 तच्छ्रुत्वा कौतुकाद्युक्त्या समं तेनापरोऽहनि । अहं राजकुलं गत्वा प्राद्विहं वृद्धमण्डपम् ॥
 तत्राहत्तमहातोष्यं तामपश्यं सुमध्यमाम् । हंसावलीं राजकुल्यां नृत्यन्ती पितुरप्रतः ॥
 आलोलपुष्पाभरणां पाणिप्रेक्षितपल्लवाम् । वल्लीभिश्च स्मरन्तोऽर्थैर्वनानिलवृषिताम् ॥
 ततश्चाचिन्तयमहं नैवास्या हरिणीदृशः । भर्तास्ति कश्चिद्वोग्योऽन्यः कुमारोत्कमलाकरात् ॥
 तेन चेत्तादृशेनेयं युज्यते नेदृशी ततः । कामस्य किं कृते पुष्पकार्पुकारोगजग्रहः ॥

करोम्यत्र तावद्विजनुचिन्तयन् । प्रेक्षणांते तदा मातृकृत्यस्यस्यस्यस्य ॥	८०
खतु योऽत्रास्ति चित्रकृतसदृशो मया । अभिलोक्यति तत्राह चांगिकागुदलम्बकम् ॥	८१
अथापत्नेह उवाच बुद्धा नृपेण तत् । आहूय स्वमुत्तावासे चित्रकृते स्वपुङ्गवाम् ॥	८२
स्यहं तस्या हंसावलीः सप्रदाहः । भित्तौ मयाभिलिखितस्त्वं देव कमलाकर ॥	८३
तस्यापगारयेततद्वृत्ते येन प्राणयम् । तदेतां राजतनयां युक्तयैतद्बोधयाम्यहम् ॥	८४
चन्द्रे सुदृढं दिशसं कृतसंज्ञकम् । तत्रैकमहमुन्मात्तरूपं रम्यमकारयम् ॥	८५
गो धमन्यापङ्कजंभालोक्य वृतः । आनाय्यत श्रीडनको राजपुत्रैर्निजान्तिकम् ॥	८६
डिवशाद्दृष्ट्वा हंसावलीं शवापङ्कम् । प्रवेशितश्च संपश्यन्स चित्रं त्वस्तुतिं व्यधात् ॥	८७
दृष्टोऽञ्जशङ्खाङ्कपाणिलक्ष्मीविलासभूः । सोऽयं हरिगिद्वानन्तगुणौघः कमलाकरः ॥	८८
नृत्यतस्तस्माद्राजकन्या निशम्य सा । मामपृच्छत्किमाहार्यं कश्चैप लिखितस्त्वया ॥	८९
मनुबन्धेन पृच्छन्तीमहमुक्तवान् । दृष्टपूर्वोऽमुना नूनमुन्मत्तेनैप सुन्दरि ॥	९०
ये मया योऽयं लिखितो रूपगौरवान् । इत्युक्त्वा त्वं मया तस्यै गुणैर्नाज्ञा च वर्णितः ॥	९१
र्जद्भवत्प्रेमरसासेकापुते हृदि । संभूतोऽभिनवस्तन्या हंसावलीः समदृशः ॥	९२
न राजात्र पित्रा तस्या विलोक्य सः । नृत्यञ्जन्मत्तकोऽहं च क्रोधाजिक्ताजितौ ततः ॥	९३
दृष्टिं चोक्त्वा सा श्रीयमाणा दिने दिने । कृष्णश्रेन्दुलेखेव याता लक्षण्यप्रेपनाम् ॥	९४
राजाच्च पापघ्नमाश्रित्यायतनं हरैः । विजनासेविनी युक्त्या जाता सानुजया मनुः ॥	९५
श्रविनिद्रा च चन्द्रचन्द्रातपासहा । स्थिता निशावासरयोरत्र भेदराजानी ॥	९६
पतनोद्देशात्प्रविष्टं मां विलोक्य सा । आहूय वस्त्राभरणैः सगौरवमपूजयत् ॥	९७
निर्गतश्चाहं तद्वत्तवसनाञ्चले । गाथामपश्यं लिखितां त्वत्कृते शृणु तां पुरा ॥	९८
पद्मासादनसोत्सवनानामुखरद्विजालिपरिगीतम् ।	
कमलाकरमप्राप्ता क रतिं हंसावली लभताम् ॥	९९
वाहमेतां च लब्धतच्चित्तनिश्चयः । त्वद्बोधनार्थमागत्य तवैतां पुरतोऽपश्य ॥	१००
च तद्यत्र गाथैषा लिखिता तया । इति बन्दिक्चः श्रुत्वा गाथो तां प्रविशोभय च ॥	१०१
णोत नेत्रेण प्रविष्टामिव तां हृदि । तदा हंसावलीं ध्यायञ्जहर्षं कमलाकरः ॥	१०२
गायं थावच्च स चिन्तयति भूत्सुकः । तावत्पिता तमाहूय राजा देवादभाषय ॥	१०३
पुत्र राजानो मन्त्रवद्धा इवोरगाः । नश्यन्तान्ये तु नष्टा अप्युद्यन्ते कथं पुत्रः ॥	१०४
दृष्ट्वा नाद्यापि जिगीषा सुखसङ्गिना । तदुद्युक्तो भवालस्यमुत्सृज्य गाथं निर्गति ॥	१०५
प्रतो गत्वा त्वमङ्गाधिपतिं रिपुम् । अस्मान्प्रति कृतारम्भं निजदेशादिनिर्गतम् ॥	१०६
वचो हृष्टः प्रतिपेदे तथेति सः । शूरः प्रियां प्रति च तां शियासुः कमलाकरः ॥	१०७
रा समादिष्टैः प्रतस्ये स बलैः सह । आकम्पयन्महीपृष्ठं हृदयानि च विद्विषाम् ॥	१०८
णकैः कैश्चित्प्राप्याङ्गाधिपतेऽभूमम् । प्रत्यवस्कन्दमग्नेन सहायुध्यत तेन सः ॥	१०९
मिवागम्यस्तोजस्वी तस्य च द्विषः । बलं पपौ स जग्राह जीवग्राहं च तं जयी ॥	११०
च संयम्य पितुः पार्श्वमसुं रिपुम् । प्रतीहारस्य धुर्यस्य हस्ते दत्त्वानुयादिनाय ॥	१११
निर्पूञ्चेतुमितस्तात गतोऽधुना । इति क्षचुर्मुखेनासौ पित्रे संदिशति सा तः ॥	११२
न्क्रमेणान्याश्रुपानुपचितो बलैः । स प्राप विदिशापुर्यां निकटं कमलाकरः ॥	११३
अथ व्यमृजत्स दूतं मेघमालिनं । राज्ञे हंसावलीपित्रे आचितुं तां तदात्मजाय ॥	११४
ताददुष्टं तं बुद्ध्वा कन्यार्थमागतम् । मेघमाली नृपः प्रीत्या तत्पार्श्वे माधमायया ॥	११५
गोऽत्रवीचैनं राजपुत्रं कृतादरम् । स्वयं परिश्रमो दूतसाध्येऽर्थे किं कृतस्त्वया ॥	११६
ञ्छितं होतकारणं शृणु चात्र अतः । एतां हंसावलीं वाल्येऽप्यव्युत्तार्थेनतःप्रयाय ॥	११७

मुक्तैस्तैः सक्तुभिश्छागी समपद्यत सा तदा । ततो नीत्वा मयामर्षाद्विक्रीता सौनिकस्य सा ॥
 ततः सौनिकभार्या मामुपेत्यावोचत क्रुधा । मत्सखी विप्रलब्धेयं त्वया तल्लप्स्यसे फलम् ॥
 इति तत्तर्जितो गत्वा ततो गुप्तं बहिः पुरः । भ्रान्तः शयितवानस्मि मूले न्यग्रोधशाखिनः ॥
 तथाभूतस्य मे तत्र तया सौनिकभार्यया । आगत्य दुष्टयोगिन्या गलेऽबध्यत सूत्रकम् ॥
 तस्यां गतायां पापायां प्रबुद्धोऽहं च तत्क्षणम् । पश्यामि यावत्प्राप्तोऽस्मि मयूरत्वं स्थितस्मृतिः ।
 ततो दिनानि कतिचिद्विप्रो भ्राम्यन्नितस्ततः । जीवन्शाकुनिकेनाहं गृहीतोऽभूवमेकदा ॥
 स चानीय ददाति स्म मामस्मै चण्डकेतवे । भिल्लराजप्रतीहारमुख्याय प्राभृतीकृतम् ॥
 प्रतीहारोऽप्ययं प्रादात्स्वभार्यायै तदैव माम् । तयाहं स्थापितश्चास्मि मण्डपे क्रीडनीयकः ॥
 अद्येह दैवानीतेन त्वया मे कण्ठसूत्रके । मुक्ते प्राप्तोऽस्मि तां देव पुनः स्वां मानुषाकृतिम् ॥
 तदितो मङ्गु गच्छावः प्रतीहारो हि हन्यसौ । रात्रिचर्यासखीन्पापः प्रतिभेदभयात्सदा ॥
 त्वं चानीतोऽमुना रात्रिचर्याद्रष्टाद्य तत्प्रभो । योगिनीनिर्मितं बद्ध्वा कण्ठे सूत्रमिदं भवान् ॥
 मयूरीभूय निर्यातु गवाक्षेणामुना बहिः । ततः प्रसारितमुजः सूत्रं कण्ठात्तवोच्छ्रितात् ॥
 मुक्त्वा बद्ध्वात्मनः कण्ठे तद्वन्निर्याम्यहं द्रुतम् । त्वयाथ मुक्ते मे सूत्रे भवावः प्रकृतिस्थितौ ॥
 बहिरर्गलितैनास्ति द्वारेण न विनिर्गमः । एवमुक्तवति प्राज्ञे तस्मिन्भीमपराक्रमे ॥
 मृगाङ्कदत्तस्तद्युक्तस्तथेति निरगात्ततः । जगाम च स्वनिलयं स्थितान्यसचिवद्वयम् ॥
 तत्र सर्वेऽपि तेऽन्योन्यकृत्स्नवृत्तान्तवर्णनैः । निन्युर्मृगाङ्कदत्ताद्याः प्रहृष्टास्तां विभावरीम् ॥
 प्रातर्मृगाङ्कदत्तस्य पार्श्वे तस्याजगाम सः । मायाबदुर्भिह्लराजस्तस्यां पल्लयामधीश्वरः ॥
 स पृष्टरात्रिसौख्यस्तं राजपुत्रं विनोदयन् । अक्षैः क्रीडाम एहीति मायाबदुरभाषत ॥
 ततस्तं सप्रतीहारं वीक्ष्य भिल्लं समागतम् । सखा मृगाङ्कदत्तस्य सोऽथ श्रुतधिरभ्यधात् ॥
 किमक्षैर्विस्मृतं किं वा दृश्यमद्य हि वर्तते । प्रतीहारमयूरस्य नृत्यमुक्तं ह्य एव यत् ॥
 श्रुत्वैतच्छ्रुतधेः स्मृत्वा कौतुकाच्छबरेश्वरः । प्राहिणोत्स प्रतीहारं मयूरानयनाय तम् ॥
 कथं प्रमादाद्विस्मृत्य न स चौरो मया हतः । साक्षी रात्रिरहस्यस्य क्षिप्रोऽपि शिखिवेश्मनि ॥
 तद्यामि शीघ्रमुभयं करोमीति विचिन्तयन् । स्मृत्वोद्धातात्प्रतीहारः सोऽप्यगात्सत्वरं गृहम् ॥
 तत्र यावत्प्रविश्यैव वीक्षते शिखिवेश्मनि । तावन्न चौरं नाप्यत्र स मयूरं ददर्श तम् ॥
 अथ भीतविषण्णः स गत्वा स्वं नृपमब्रवीत् । निशि चौरेण मे नीतः स मयूरः प्रभो इति ॥
 प्रसिद्धः स महाचौरो येन बर्ही हतः स ते । इति तत्र स्मितमुखेनोक्ते श्रुतधिना ततः ॥
 दृष्ट्वा मृगाङ्कदत्तादीन्हसतोऽन्योन्यदर्शिनः । मायाबदुस्तान्निर्बन्धात्किमेतदिति पृष्टवान् ॥
 ततः क्षत्रा यथा तेन रात्रौ मेलो यथा च सः । राजपत्न्या गृहं कामी गत्वा शस्त्रकलिं व्यध
 यथा क्षत्तृगृहप्राप्तिर्यथा भीमपराक्रमः । मोचितोऽत्र मयूरत्वान्निर्गमश्च यथा ततः ॥
 तथा मृगाङ्कदत्तः स्वं क्षत्तुः संबन्धिनं च तम् । वृत्तान्तं शबरेन्द्राय तस्मै सर्वं शशंस सः ॥

तद्बुद्ध्वा छुरिकापरिक्षतकरामन्तःपुरे चेटिकां

दृष्ट्वा तामथ वीक्ष्य कण्ठरचिते तस्मिन्क्षणं सूत्रके ।

भूयो भीमपराक्रमस्य शिखितां शुद्धान्तविध्वंसिनं

क्षत्तारं शबरेश्वरः सपदि तं मायाबदुं सोऽवधीत् ॥

तां त्वविनीतां राज्ञीं मृगाङ्कदत्तेन रक्षितां वधतः ।

दूरस्थितां चकार स मञ्जुमतीं परिहृतस्पर्शाम् ॥

तत्पूजितः स च ततोऽत्र पुलिन्दपल्लयामासीद्दिनानि किल तानि मृगाङ्कदत्तः ।

बद्धोद्यमोऽप्यधिगमाय शशाङ्कवत्याः संप्राप्तशेषसखिसंगमसव्यपेक्षः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः ।

मलबुद्ध्यादियुतो यावत्स तिष्ठति । मृगाङ्कदत्तो भिल्लाधिपतेर्मायाबटोर्गृहे ॥	१
त्संनिधावेत्य तमात्मीयश्चमूपतिः । एकदा शबराधीशं ससंरम्भो व्यजिज्ञपत् ॥	२
शाद्विचिन्वद्भिर्भगवत्याः कृते प्रभो । उपहाराय पुरुषः प्राप्तोऽस्माभिः स तादृशः ॥	३
द्वीरयोधानां खण्डितं शतपञ्चकम् । आनीतश्च स भूयिष्ठप्रहारविवशीकृतः ॥	४
॥ स पुलिन्देन्द्रः सेनापतिमुवाच तम् । प्रवेश्यतामिहैवाशु सोऽस्माकं दृश्यतामिति ॥	५
वेशितस्तेन यावत्सर्वैः स दृश्यते । शस्त्रक्षतोद्यद्रक्ताक्तरणधूलीकलङ्कितः ॥	६
इन्दूरसंपृक्तस्रवदानाम्बुपङ्किलः । पाशैर्विवेष्टितो घूर्णन्मत्तो बद्ध इव द्विपः ॥	७
प्रत्यभिज्ञाय मन्त्रिणं स्वं गुणाकरम् । मृगाङ्कदत्तो धावित्वा कण्ठे प्ररुदितोऽग्रहीत् ॥	८
तत्सखिभ्यस्तं स भिल्लेन्द्रो गुणाकरम् । प्रहस्तमाश्रासितवान्पादलग्नं निजप्रभोः ॥	९
च गृहं स्नातं तं बद्धत्रणपट्टकम् । उपाचरद्भिषक्प्रोक्तैः स पथ्यैः पानभोजनैः ॥	१०
मृगाङ्कदत्तस्तं समाश्रयस्तं स्वमन्त्रिणम् । सखे कथय वृत्तान्तः कस्तवेति स पृष्टवान् ॥	११
विषु शृण्वत्सु स जगाद् गुणाकरः । श्रूयतां देव वृत्तान्तमात्मीयं कथयामि वः ॥	१२
गस्य शापेन भवद्भ्योऽहं वियोजितः । न किञ्चिद्विदं मोहादूरां तामटवीं भ्रमन् ॥	१३
प्राप्तबुद्धिश्च दुःखितोऽहमचिन्तयम् । अहो दुःशिक्षितस्यैष विलासः कोऽपि वेधसः ॥	१४
इत्तः खिद्येत स्थितो हर्म्यतलेऽपि यः । सोऽस्यामटव्यां संतप्तसिकतायां कथं भवेत् ॥	१५
ते वयस्याः स्युरित्यन्तर्विमृशन्मुहुः । दैवात्संप्राप्तवानस्मि पर्यटन्विन्ध्यवासिनीम् ॥	१६
उपाहृतानेकनानाजीवमहर्निशम् । प्राविशं भवनं देव्याः कृतान्तसदनोपमम् ॥	१७
वीं प्रणम्याहमपश्यं पुरुषं शवम् । कण्ठान्तर्गतनिखिंशहस्तमात्मोपहारिणम् ॥	१८
पुनर्दुःखहेतोर्मे त्वद्वियोगिनः । अभूदात्मोपहारेण देवीं तोषयितुं मतिः ॥	१९
मेव धावित्वा यावदस्मि गृहीतवान् । तावन्निवारयन्तीव दूराद्द्वार्धककम्पिना ॥	२०
समुपेत्यैव सकृपा कापि तापसी । निवार्य मरणात्पृष्ठा वृत्तान्तं निजगाद् माम् ॥	२१
थाः पुनर्दृष्टो मृतानामपि संगमः । किं पुनर्जीवतां पुत्र तथा चैतां कथां शृणु ॥	२२
त्रेति नाम्नास्ति विख्याता नगरी भुवि । तस्यामुदयतुङ्गाख्यः पुराभूद्राजकुञ्जरः ॥	२३
त्ता च कमलमतिर्नाम महानभूत् । विनीतमतिरित्यासीत्तस्याप्यसदृशः सुतः ॥	२४
गुणेनापि प्रापि यस्य न तुल्यता । सच्छिद्रेण मृणालेन चापेन कुटिलेन च ॥	२५
चित्सुधाधौतप्रासादोपरि पञ्चके । स्थितो ददर्श शीतांशुमुद्रच्छन्तं निशामुखे ॥	२६
स्पद्रुमोत्थेन पल्लवेन विनिर्मितम् । रजन्या वासवदिशः कर्णपूरमिवोज्ज्वलम् ॥	२७
इतिमजालैश्च जगद्दीक्ष्य विराजितम् । स विनीतमतिर्जातदृदुल्लासो व्यचिन्तयत् ॥	२८
न्द्रिकया मार्गाः सुधयेवावभासिताः । दृश्यन्ते तदमीष्वेको गत्वा न विहरामि किम् ॥	२९
त्वैव स धनुर्धरो निर्गल्य पर्यटन् । क्रोशमात्रं गतोऽकस्माच्छुश्राव रुदितध्वनिम् ॥	३०
दनुसारेण ददर्शैकां स कन्यकाम् । दिव्यरूपां प्ररुदतीं तरुमूलसमाश्रयाम् ॥	३१
च शुभे का त्वं किं चायं नीयते तुलाम् । मुखेन्दुः समलस्येन्दोस्त्वयाश्रुमलिनीकृतः ॥	३२
तेन सावोचत्सुता नागपतेरहम् । कन्या विजयवत्याख्या महात्मन्यमालिनः ॥	३३
ता रणान्नष्टः शप्तो वासुकिनैकदा । यास्यसि त्वं रिपोः पाप जितः सन्दासतामिति ॥	३४
त्स च यक्षेण कालजिह्वेन वैरिणा । जित्वामनोऽनुगः पुष्पभारवाहीकृतः सदा ॥	३५
तत्कृते गौरीं तपसाहमतोषयम् । प्रत्यक्षीभूय मे सा च भगवत्येवमब्रवीत् ॥	३६
ण्वस्ति सरसो मानसस्यान्तरे महत् । सहस्रदलविस्तीर्णं स्फाटिकं दिव्यमम्बुजम् ॥	३७
संस्पर्शकीर्णतेजो विराजते । शेषस्येव शिरो भूरिफणं रत्नांशुपिञ्जरम् ॥	३८

तदेकदा वैश्रवणो दृष्ट्वा स्नात्वात्र मानसे । जातश्रद्धोऽम्बुजे तस्मिन्हरस्यारभतार्चनम् ॥
 तत्कालं चानुगास्तस्य यक्षास्तत्र सरोन्तरे । विजहुश्चक्रहंसादिरूपैर्वारिचरोचितैः ॥
 तत्र युष्मद्रिपोस्तस्य कालजिह्वस्य दैवतः । विद्युजिह्व इति ज्येष्ठो भ्राता यक्षः प्रियासखः ॥
 क्रीडंश्चक्राह्वरूपेण पक्षविक्षेपघट्टनात् । कुबेरस्य कराप्रस्थमर्घ्यपात्रमपातयत् ॥
 ततः स धनदः क्रुद्धः शापेनात्रैव मानसे । चक्राह्वमेव तं चक्रे विद्युजिह्वं सभार्यकम् ॥
 तथाकृतं च संप्रीत्या रात्रौ रात्रौ विनोदयन् । कृततत्प्रेयसीरूपो विरहातुरमप्रजम् ॥
 कालजिह्वोऽद्य तत्रास्ते स दिवा निजरूपभृत् । दासीकृतेन त्वपित्रा सहितो गन्धमालिना ॥
 तत्तत्र प्रेर्यतां पुत्रि प्रतीहारसुतस्त्वया । आहिच्छत्रो महावीरो विनीतमतिरुद्यमी ॥
 इममश्रुं च खड्गं च गृहाणाभ्यां विजित्य तम् । यक्षं स हि प्रवीरस्ते जनकं मोचयिष्यति ॥
 खड्गरत्नस्य चैतस्य स्वामी भवति यः पुमान् । स जित्वा निखिलाञ्छत्रूनराजा भवति भूतले ॥
 एवमुक्त्वाश्वखड्गौ मे देवी दत्त्वा तिरोऽभवत् । अथ त्वत्प्रेरणायाद्य क्रमेणाहमिहागता ॥
 देवीप्रसादसहितं वीक्ष्य त्वां निर्गतं निशि । युक्त्या चानीतवत्यस्मि संश्राव्य रुदितध्वनिम् ॥
 तदेतत्साधयेष्टं मे सुभगेति तयार्थितः । स विनीतमतिस्तस्याः प्रतिपेदे तथेति तत् ॥
 ततो गत्वैव सा नागकन्या तत्क्षणमेव तम् । वाजिनं जवनं श्वेतं पिण्डीभूतमिवैन्दवम् ॥
 रश्मिजालं दिगन्तेषु तमो हन्तुं प्रधावितम् । तच्च वीरावलोकिन्या विप्रेक्षितमिव श्रिया ॥
 खड्गरत्नमुपानीय सतारगगनच्छवि । तस्मै विनीतमतये समर्पयत ते उभे ॥
 सोऽध्यात्तखड्गस्तुरां तमारुह्य तया सह । प्रस्थितोऽश्वप्रभावेण तदैव प्राप मानसम् ॥
 वातोद्भूताम्बुजकरं चक्रवाकार्तकूजितैः । निषेधदिव मा मेति कालजिह्वानुकम्पया ॥
 दृष्ट्वा स तत्र यक्षाणां वशे तं गन्धमालिनम् । मुक्तये तस्य तान्क्षुद्रान्व्यद्रावयदसिक्तान् ॥
 तद्दृष्ट्वा स सरोमध्यान्मुक्तचक्राङ्गनावपुः । कालजिह्वः समुत्तस्यौ प्रावृष्णेषु इवोन्नदन् ॥
 प्रवृत्ते चाहवे व्योम्नि कालजिह्वं तमुत्फुत्तम् । विनीतमतिरुत्फुत्स्य साश्वः केशेषु सोऽप्रहीत् ॥
 छेत्तुमिच्छति यावच्च शिरः खड्गेन तस्य सः । तावत्स कृपणं जल्पन्यक्षस्तं शरणं ययौ ॥
 ददौ च तस्मै मुक्तः सत्रीतिघ्नं स्वाङ्गुलीयकम् । प्रहो मुमोच दास्याच्च नागं तं गन्धमालिनम् ॥
 गन्धमाली च मुदितो विनीतमतये तदा । तस्मै सुतां तां विजयवतीं दत्त्वा गृहानगात् ॥
 ततः खड्गाङ्गुलीयाश्वकन्यारत्नयुतः कृती । स विनीतमतिर्जाते प्रभाते गृहमाययौ ॥
 तत्राभिनन्दितः पित्रा पृष्टवृत्तान्ततोषिणा । राज्ञा च स्वेन तां नागकन्यां स परिणीतवान् ॥
 अथ रत्नैश्चतुर्भिस्तैर्गुणैः स्वैश्चोपबृंहितम् । पिता कदाचित्कमलमतिः प्रोवाच तं रहः ॥
 इहास्योदयतुङ्गस्य सुतैषा यास्ति भूपते । पुत्रोदयवती नाम सर्वविद्यासु शिक्षिता ॥
 तस्यां पणः कृतोऽनेन यो विप्रः क्षत्रियोऽपि वा । वादे पराजयेतैतां तस्मै दद्यामिमामिति ॥
 पराजिताश्च वादेन वादिनोऽन्येऽनयाखिलाः । जगदाश्चर्यरूपेण रूपेणवामराङ्गनाः ॥
 त्वं चैकवीरः स्वक्षत्रवादे तूष्णीं च तत्कथम् । स्थितोऽसि विजयस्त्रैनां वादे परिणयस्व च ॥
 इत्युक्तस्तेन पित्रा स विनीतमतिरब्रवीत् । पेशलाभिः सह स्त्रीभिर्वादः कस्तात मादृशाम् ॥
 तथाप्येतं त्वदादेशं करिष्यामीत्युदीरिते । प्रौढेन तेन स ययौ तत्पिता क्षितिपान्तिकम् ॥
 राजपुत्र्या समं वादः प्रातर्देव करिष्यते । विनीतमतिनेत्यत्र स तं भूपं व्यजिज्ञपत् ॥
 भूपेन प्रतिपन्नार्थो गृहमेत्य च सूनवे । विनीतमतये तस्मै तत्तथैव शशंस सः ॥
 ततः प्राप्तः स्वयं तेन राजहंसेन संश्रिताम् । विनीतमतिरागत्य वादी विद्वत्सभाब्जिनीम् ॥
 भास्वान्स भासयामास लोललोचनषट्पदैः । विलोक्यमानोऽभिसुखैर्गुणिवृन्दैस्तदाश्रितैः ॥
 क्षणान्तरे चाययौ सा तत्रोदयवती शनैः । राजपुत्री गुणाकृष्टा कामस्येव धनुर्लता ॥
 शोभिता गुणवद्भिः स्वैश्चारुशब्दैर्बिभूषणैः । तत्पूर्वपक्षोपक्षेपमिव कुर्वन्निरादितः ॥

ला चेतस्यादिन्दुलेखाम्बरे ततः । भजेत्साम्यं निषण्णायास्तस्या मरकतासने ॥	७८
पक्षं सा स्फुरद्दन्तांशुतन्तुषु । गुम्फयन्तीव सुश्लक्ष्णपदरत्नमयीं स्रजम् ॥	७९
। द्धान्तं स विनीतमतिर्व्यधान् । क्षणान्निरुत्तरीकृत्य सुमुखीं तां पदे पदे ॥	८०
स्तुते तस्मिन्सात्मनो राजपुत्रिका । पराजयेऽपि सद्गर्वलाभाज्जयममन्यत ॥	८१
तुङ्गोऽथ राजा हृष्टोऽत्र तां सुताम् । तस्मै विनीतमतये ददौ वादपणार्जिताम् ॥	८२
। ऽत्र स विनीतमतिस्ततः । ताभ्यां नागसुताराजसुताभ्यां सह तस्थिवान् ॥	८३
मानोऽन्यैर्घृतस्थो व्याकुलाशयः । निर्बन्धाद्वाह्मणेनैव स भोजनमयाच्यत ॥	८४
। भृत्यस्य कथयित्वा क्रुधा वृतः । वस्त्रेणाच्छाद्य सिकतापात्रमस्मायदापयत् ॥	८५
। हीत्वैव गुरुत्वात्सहिरण्यकम् । मत्वा प्रहर्षादेकान्तमृजुर्गत्वोदघाटयत् ॥	८६
। युकापूर्णमुत्सार्य धरणीतले । विप्रलब्धोऽस्मि तेनेति विषण्णः स्वगृहं ययौ ॥	८७
। प्येतदविचिन्त्य विमुच्य तत् । घृतं तस्यौ यथाकामं स्वगृहेषु प्रियासखः ॥	८८
च जरसा विश्लिष्यत्संधिविग्रहः । सोऽभूदुदयतुङ्गोऽत्र राजा राज्यभराक्षमः ॥	८९
। रं राज्ये विनीतमतिमेव तम् । सोऽभिषिच्य ययौ गङ्गामपुत्रो देहमुक्तये ॥	९०
न चिरात्स विनीतमतिस्ततः । अश्वखड्गप्रभावेण जिगायापि दिशो दश ॥	९१
। शीयस्य प्रभावादस्य चाभवत् । राष्ट्रं नीरोगदुर्भिक्षं राज्ञो रघुपतेरिव ॥	९२
यौ तं च भिक्षुर्देशान्तरान्नृपम् । रत्नचन्द्रमतिर्नाम वादिद्विरदकेसरी ॥	९३
। कृतातिभ्यो राजानं तं गुणिप्रियम् । प्रार्थयामास वादार्थमीदृशं च पर्णं जगौ ॥	९४
। राजेन्द्र प्राह्यं सुगतशासनम् । मया जितेन शुश्रूष्या विप्राः संत्यज्य चीवरम् ॥	९५
। थेत्युक्त्वा वादं तेन सहाकरोत् । स विनीतमती राजा भिक्षुणा दिनसप्तकम् ॥	९६
भिक्षुस्तं स जिगाय महीपतिम् । येनोदयवती वादिमुण्डमुद्गरिका जिता ॥	९७
। ष्टं स भिक्षुणा सौगतं मतम् । सत्त्वोपकारपुण्याढ्यं जातश्रद्धोऽग्रहीन्नृपः ॥	९८
। ह्यणादीनां सर्वेषां च चकार सः । विहारसन्नवसतीर्जिनपूजापरायणः ॥	९९
शान्तश्च भिक्षोस्तस्मादयाचत । स बोधिसत्त्वचर्यायामाज्ञां सत्त्वोपकारिणीम् ॥	१००
स्तमाह स्म राजन्विगतकल्मषैः । बोधिसत्त्वमहाचर्यां चरितव्येह नेतरैः ॥	१०१
। शैर्लक्ष्यं स्थूलं नास्त्येव किल्बिषम् । किं तु त्वं सूक्ष्ममनया युक्त्यान्विष्य शमं नय ॥	१०२
दिशत्तस्मै स भिक्षुः स्वप्रमाणवम् । सोऽपि तेन नृपः स्वप्नं दृष्ट्वास्मै प्रातरभ्यधात् ॥	१०३
न स्वप्नेऽद्य परलोकमहं गतः । तत्र क्षुधार्थितान्नं मां पुरुषा दण्डिनोऽश्रुवन् ॥	१०४
यूसी राजन्नर्जितास्तप्तवालुकाः । या दत्ताः क्षुधिताय प्राग्ब्राह्मणायार्थिने त्वया ॥	१०५
स्वर्णकोटीः पापादस्माद्विमोक्षयसे । इत्युक्तो दण्डहस्तैस्तैः प्रबुद्धोऽहं निशाक्षये ॥	१०६
तदाख्याय मूलं दत्त्वा च ता दश । स्वर्णकोटीः पुनश्चक्रे स राजा स्वप्रमाणवम् ॥	१०७
स स्वप्नमुत्थायोपस्यवर्णयत् । अद्यापि दत्तं स्वप्ने तैः क्षुधितस्य परत्र मे ॥	१०८
नं पुंभिः पृष्टास्ते च ततो मया । दत्तेऽपि दाने भोक्ष्यामि किमिमाः सिकता इति ॥	१०९
। दन्ति स्म तदानं तव निष्फलम् । तत्रैकं विप्रसंबन्धि सुवर्णमभवद्यतः ॥	११०
बुद्धोऽहमिति स्वप्नमुदीर्य सः । राजा प्रायच्छदार्थिभ्यः स्वर्णकोटीः पुनर्दश ॥	१११
भूयोऽपि निशायां स्वप्रमाणवम् । दृष्ट्वा पुनश्च स स्वप्नमुत्थायोषस्यवर्णयत् ॥	११२
। पुरुषैस्तदेव सिकताशनम् । दत्तं परत्र मे स्वप्ने पृष्टश्चोक्तोऽस्मि तैरिदम् ॥	११३
ते दानं निष्फलं दस्युभिर्यतः । अटव्यां तव देशेऽद्य मुषित्वा निहतो द्विजः ॥	११४
त्वदीयाभूदरक्षाविफलं ततः । तत्तवाद्यतनं दानं तदेहि द्विगुणं पुनः ॥	११५
द्वोऽहमित्याख्याय स भिक्षवे । गुरवे नृपतिः स्वप्नं दानं तद्विगुणं ददौ ॥	११६

ततो जगाद् तं भिक्षुमाचार्यं कथमीदृशः । बहुच्छिद्रोऽनुपाल्यः स्याद्धर्मो जगति मादृशैः ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्भिक्षुर्देव नैतावता बुधैः । धर्मस्य रक्षणविधौ कार्यानुत्साहिनी मतिः ॥
 धीरानुत्साहसंपन्नान्स्वधर्मान्वमानिनः । देवता अभिरक्षन्ति पुष्पण्येषां च वाञ्छितम् ॥
 तथा चेदं भगवतो बोधिसत्त्वस्य जातकम् । वाराहं न श्रुतं राजन्यदि तच्छ्रूयतां त्वया ॥
 पुरा गुहायां विन्ध्याद्रावासीद्ब्रुवांशसंभवः । वराहः कोऽपि सुहृदा मर्कटेन समं सुधीः ॥
 स सर्वसत्त्वहितकृत्सख्या तेन युतः सदा । अतिथीन्पूजयन्कालं निनाय स्वोचितैः क्रमैः ॥
 एकदा चोद्भूतत्र दुर्दितं पञ्च वासरान् । अच्छिन्नधाराविच्छिन्नप्राणिसंचारदारुणम् ॥
 पञ्चमेऽह्नि वराहस्य सुप्तस्य सकपोर्निशि । आगात्तस्य गुहाद्वारं सिंहो भार्यासुतान्वितः ॥
 स सिंहस्तत्र भार्यां तामवादीदुर्दिने ध्रुवम् । मरिष्यामोऽद्य दीर्वेऽस्मिन्नप्राप्तप्राणिनः क्षुधा ॥
 तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्सिंही सर्वे तावत्क्षुधा वयम् । न भवामस्तदेकां मां भुक्त्वा द्वौ जीवतं युवाम् ॥
 त्वं हि प्रभुरयं पुत्रः प्राणसर्वस्वमावयोः । मादृशी भवितान्या ते तन्मयैवास्तु वां शिवम् ॥
 एवमन्योन्यसंलापो जायापत्योस्तयोस्तदा । दैवात्प्रबुद्धः शुश्राव स वराहो महाशयः ॥
 प्रीतश्चाचिन्तयद्दिष्टा क निशेयं क दुर्दिनम् । क चेद्गतिप्रतिप्राप्तिरहो पुण्योद्योऽद्य मे ॥
 तद्विघ्नो न भवेद्यावत्तावत्क्षणविनाशिना । किमनेन न देहेन तर्पयाम्यतिथीनमून् ॥
 इत्युत्थाय स निर्गत्य वराहः स्निग्धया गिरा । सिंहं जगाद् तं भद्र मा गमस्त्वं विषादिताम् ॥
 अयं ससुतदारस्य भक्ष्यः प्राप्तोऽस्म्यहं तव । तद्भुङ्क्व माभिति क्रोडेनोक्ते तेन स केसरी ॥
 हृष्टस्तामब्रवीद्भार्या पूर्वं भुङ्कामयं शिशुः । अनन्तरमहं भोक्ष्ये भोक्ष्यसे त्वमतः परम् ॥
 तथेत्युक्ते तया पूर्वं सिंहपोतेन भक्षिते । क्रोडस्य तस्य मांसेऽथ सिंहो भोक्तुं प्रचक्रमे ॥
 भुञ्जानं च तमाह स्म महासत्त्वः स सूकरः । शीघ्रं पिबैतद्रक्तं मे यावद्भूमौ न लीयते ॥
 कुरु तृप्तिं च मन्मांसैः शेषमश्रातु ते प्रिया । इति जल्पन्क्रमात्तेन स सिंहेनास्थिशेषताम् ॥
 नीतोऽपि सूकरः प्राणैः सत्त्वस्थो न व्यमुच्यत । तत्र तद्द्वैर्यपर्यन्तमवेक्षितुमिव स्थितैः ॥
 तावच्च सा क्षुधाह्वान्ता सिंही तत्र व्यपद्यत । स सुतः काप्यगार्त्सिंहः क्षीयते स्म च यामिनी ॥
 अत्रान्तरे प्रबुद्धः स सखा निर्गत्य मर्कटः । वराहं तं तथाभूतं दृष्ट्वा पप्रच्छ संभ्रमात् ॥
 केनावस्था कृतेयं ते ब्रूहि शक्रोषि चेत्सखे । तच्छ्रुत्वा स यथावृत्तं धीरोऽस्मै सूकरोऽभ्यधात् ॥
 ततो रुदन्स तं नत्वा पादयोः कपिरब्रवीत् । त्वं देवतांशो येनात्मा तिर्यक्त्वान्मोचितोऽमुतः ॥
 तत्कंचिदभिलाषं मे ब्रूहि संसाधयामि ते । इत्युक्तस्तेन कपिना स वराहो जगाद् तम् ॥
 यो वयस्याभिलाषो मे दुःसाध्यो विधिनापि सः । पश्यतो मे मृता येयं क्षुधा सिंही तपस्विनी ॥
 एषा संप्राप्तपूर्वाङ्गं पुनर्मौ प्राप्तजीविता । भुक्त्वा तृप्यत्विति सखे चेतो हि मम वाञ्छति ॥
 इति तं वादिनं क्रोडं प्रत्यक्षीभूय पाणिना । परामृश्य व्यधाद्धर्मो मुनीन्द्रं दिव्यविग्रहम् ॥
 उवाच च मयैवेयं माया सिंहादिरूपिणा । कृताभूत्त्वां परार्थैकबद्धकक्ष्यं जिगीषता ॥
 त्वया त्वखण्डसत्त्वेन परार्थे प्राणदायिना । विजित्य मामिमं धर्मं प्राप्तेवाद्य मुनीन्द्रता ॥
 तच्छ्रुत्वा धर्ममालोक्य पुरःस्थं सोऽब्रवीन्मुनिः । सख्यावस्मिन्नसंत्यक्ततिर्यक्त्वे मर्कटेऽधुना ॥
 न मां प्रीणाति भगवन्प्राप्ताप्येषा मुनीन्द्रता । श्रुत्वैतत्स मुनिं चक्रे धर्मस्तमपि मर्कटम् ॥
 ध्रुवं फलाय महते महद्भिः सह संगमः । अथ धर्मस्तिरोऽभूत्स सिंही चान्तर्दधे मृता ॥
 एवं सत्त्वबलात्कथमोत्साहैरदुर्लभाः । देवताकृतसाहाय्यै राजन्वाञ्छितसिद्धयः ॥
 इति भिक्षोर्वचः श्रुत्वा स विनीतमतिः पुनः । दानशूरो नृपश्चक्रे रात्रौ तं स्वप्नमाणवम् ॥
 दृष्ट्वा शशंस च स्वप्नं प्रातस्तस्मै स भिक्षवे । जाने स्वप्नेऽद्य मामेवं दिव्यः कोऽप्यवदन्मुनिः ॥
 पुत्र निष्कल्मषो बोधिसत्त्वचर्यां चराधुना । तच्छ्रुत्वैव च तद्वाक्यं प्रबुद्धोऽस्म्यद्य निर्वृतः ॥
 एवं निवेद्य गुरवे भिक्षवे स महीपतिः । जग्राह तां महाचर्यां शुभेऽह्नि तदनुज्ञया ॥

च कामानर्थिभ्यो वर्षन्नविरतं ततः । धनं चास्याक्षयं जज्ञे धर्ममूला हि संपदः ॥	१५६
दा तमभ्येत्य ब्राह्मणोऽर्थी व्यजिज्ञपत् । विप्रोऽहं देव वास्तव्यः पुरे पाटलिपुत्रके ॥	१५७
मशालामावृत्य पुत्रोऽपि ब्रह्मरक्षसा । आवृतो मे न चैतस्मिन्नुपायः क्रमते मम ॥	१५८
र्थिकल्पवृक्षं त्वामागतोऽस्मीह याचितुम् । देखेतत्सर्वदोषघ्नमङ्गुलीयं शिवाय मे ॥	१५९
तः स विप्रेण तेन राजाङ्गुलीयकम् । कालजिह्वाद्वाप्तं तत्तस्मै प्रादाद्विह्वलः ॥	१६०
प्र तद्गते तस्मिन्विप्रे तस्य च भूपतेः । बोधिसत्त्वव्रतयशो दिगन्तेष्वपि पप्रथे ॥	१६१
रुदाचिदपरस्तस्यागादुत्तरापथात् । कोऽपीन्दुकलशो नाम राजपुत्रोऽतिथिः प्रभोः ॥	१६२
प्रश्रयस्तेन राज्ञा ज्ञातोत्तमान्वयः । पृष्टकामश्च धीरेण राजपुत्रस्तमब्रवीत् ॥	१६३
वदार्थिसार्थस्य ख्यातश्चिन्तामणिर्भुवि । प्राणानामपि ते ह्यर्थी न प्रयाति पराङ्मुखः ॥	१६४
रास्कन्द्य कनककलशाख्येन राज्यतः । भ्रात्रा निर्वासितः पित्र्यादर्थित्वात्त्वासुपागतः ॥	१६५
वङ्गरे ते ये स्तस्ते मे । यत्प्रभावेण दायादं जित्वा राज्यमवाप्नुयाम् ॥	१६६
वैवाश्वखङ्गो मन्मथी अदि । ददौ राजसुतायास्मै स विनीतमतिर्नृपः ॥	१६७
तस्याभक्तं धीरचेतसः । अंगेमुखेषु मुञ्चत्सु निःश्वासानपि मन्त्रिषु ॥	१६८
प्राप्ताश्च राजसुतस्ततः । तत्प्रभावेण जित्वा तं भ्रातरं राज्यमाप्तवान् ॥	१६९
रासोऽपि राज्यतश्च्युतः । तस्य तां नगरीमागाद्विनीतमतिभूपतेः ॥	१७०
वेशं कर्तुं च दुःखं भतात्र सः । तद्गुह्यं स नृपोऽमात्यान्विनीतमतिरब्रवीत् ॥	१७१
धुरिमां प्राप्नो दशां मदपरोधितम् । तत्स्वराज्यप्रदानेन भवाम्यस्यानृणोऽधुना ॥	१७२
नुपयुक्तेन किं राज्येनामुना च मे । एष एवानपत्यस्य पुत्रो मेऽस्तु च राज्यभृत् ॥	१७३
वाहूय कनककलशाय स तद्ददौ । तस्मै स्वराज्ये सचिवेष्वनिच्छत्स्वपि भूपतिः ॥	१७४
यश्च निरगान्नगर्यास्तत्क्षणं ततः । भार्याभ्यां सहितो द्वाभ्यां निर्विकल्पेन चेतसा ॥	१७५
धिग्जगदाप्यायी संपूर्णोऽमृतदीधितिः । जातश्चान्तरितश्चैत्य मेघेनाकाण्डपातिना ॥	१७६
ष सर्वाशापूरणे सर्वदेहिनाम् । नीतश्च विधिना कापि प्रजाकल्पद्रुमो नृपः ॥	१७७
क्रन्दमुखरास्तद्गृह्णा विह्वलास्तदा । बाष्पाम्बुसिक्तवसुधाः पौरास्तमनु निर्ययुः ॥	१७८
च कथंचित्तान्सभार्योऽकम्पितस्ततः । स विनीतमतिः प्रायादरप्यं प्रत्यवाहनः ॥	१७९
पार्कसंतप्रसिक्ततां निर्जलद्रुमाम् । मरुभूमिं स विधिना सृष्टां धैर्यमवेक्षितुम् ॥	१८०
शे नृष्णार्तो दूराध्वङ्गमविक्रवः । निषण्णः स क्षणं जह्ने सपत्नीकोऽपि निद्रया ॥	१८१
वीक्षते यावत्तावत्तत्र ददर्श सः । स्वसत्त्वोत्कर्षनिष्पन्नं महदुद्यानमद्भुतम् ॥	१८२
शीतलस्वच्छसलिलापूर्णवापिकम् । नीलशाद्वलसंघ्नं फलभारानतद्भुमम् ॥	१८३
गतसुश्रक्षणपृथुतुङ्गशिलातलम् । दानप्रभावेणाकृष्टं त्रिदिवादिव नन्दनम् ॥	१८४
कं नु भ्रमो वायं देवतानुग्रहोऽथ मे । इति तद्वीक्ष्य वीक्ष्यैष यावच्चित्रीयते नृपः ॥	१८५
चारिणा हंसद्वन्द्वरूपेण केनचित् । सिद्धद्वयेन गगनादीरितामशृणोद्विरम् ॥	१८६
सत्त्वमाहात्म्ये तव कोऽत्रातिविस्मयः । तदस्मिन्कानने स्वेच्छं सदापुष्पफले वस ॥	१८७
द्ववचः श्रुत्वा निर्वृतस्तत्र कानने । तपस्यन्सह पत्नीभ्यां विनीतमतिरास्त सः ॥	१८८
च ददर्शाराच्छिलातलगतोऽत्र सः । उद्वन्धनेन पुरुषं कमप्यात्मवधोद्यतम् ॥	१८९
वा प्रियैर्वाक्यैरनुनीय निवार्य च । मरणात्कारणं तत्र पुरुषं तं स पृष्टवान् ॥	१९०
पुरुषोऽवादीदामूलं शृणु वच्मि ते । नागशूरसुतो नाम्ना सोमशूरोऽस्मि सोमकः ॥	१९१
ज्ञातकनिर्दिष्टचौर्यस्तच्छास्त्रवेदिभिः । तद्गीत्याध्यापितः पित्रा धर्मशास्त्रं प्रयत्नतः ॥	१९२
पि चौर्येऽहं प्रवृत्तो दुष्टसंगतेः । कस्य प्राक्कर्म केनेह शक्यते कर्तुमन्यथा ॥	१९३
। चौरमध्याद्गृहीत्वा पुररक्षिभिः । शूलाधिरोपणस्थानं वधाय प्रापितोऽभवम् ॥	१९४

तत्क्षणं राजसंबन्धी भद्रालानो महाद्विपः । मत्तो व्यापादयञ्जन्तुस्तदेव स्थानमागमत् ॥
 तत्रासान्मां परित्यज्य कापि ते वधका गताः । अहं च तुमुले तस्मिन्पलाय्यैव ततो गतः ॥
 वधाय नीयमानं मां श्रुत्वैवोत्क्रान्तजीवितम् । पितरं लोकतोऽश्रौषं मात्रा मेऽनुगतं ततः ॥
 अथ शोकातुरो भ्राम्यन्निखन्नो देहव्ययोन्मुखः । क्रमादिदमहं प्राप्तो विजनं काननं महत् ॥
 इह प्रविष्टमात्रं मामकस्माद्दत्तदर्शना । उपेत्य कापि दिव्या स्त्री कृताश्चासाभ्यभाषत ॥
 त्वं विनीतमतेः पुत्र राजर्षेरिममाश्रमम् । प्राप्तो गतं च ते पापं ज्ञानं तस्मान्न लप्स्यसे ॥
 इदमुक्त्वा तिरोऽभूत्सा भ्राम्यन्श्चाहमनाप्रुवन् । राजर्षिं तं शुचात्मानं त्यक्तुमिच्छंस्त्वयेक्षितः ॥
 इत्युक्तवन्तं नीत्वा तं सोमशूरं निजोदजम् । आवेद्यात्मानमतिथिं स राजर्षिरपूजयत् ॥
 कृताहारश्च तं प्रह्वं नानाधर्मकथान्तरे । निवारयिष्यन्नज्ञानात्स राजमुनिरब्रवीत् ॥
 अज्ञानं वत्स हातव्यं विपर्यस्तधियां हि तत् । लोकद्वयेऽपि दोषाय शृणु चात्रागमश्रुतिम् ॥
 पाञ्चालेषु पुरा देवभूतिनामाभवद्विजः । तस्याभूद्भोगवत्याख्या भार्या तेऽपि ॥
 सा स्नानाय गते तस्मिञ्शकार्थं शाकवाटिकाम् । प्रविष्टा धावकखरं खादन्ती ॥
 गृहीतलगुडा तं च साभ्यधावत्खरश्च सः । पलायमानः परितः श्रे भ्रमन्खर ॥
 तद्गुडा सोऽत्र तत्स्वामी क्रोधादागत्य धावकः । लगुडैः पादघातैश्च ब्राह्मणी ॥
 तेन साकाण्डविभ्रष्टगर्भाभूद्गर्भिणी सती । ततः स खरमादाय धावकः स्वगुड ॥
 स्नात्वागतोऽथ तद्गर्ता तद्गुडा वीक्ष्य तां च सः । भार्या विप्रः पुराध्यक्षं गत्वेदं व्यजिज्ञपत् ॥
 स बलासुरनामानं तदैवानीय धावकम् । श्रुत्वा तयोर्द्वयोर्वादं मूर्खो विवृतवानिदम् ॥
 खुरभङ्गात्खरस्यास्य धावकस्य वहत्वयम् । खरभारं द्विजो यावत्प्रकृतिस्थो भवेत्खरः ॥
 धावकोऽप्ययमेतस्य भार्यायामप्रजन्मनः । गर्भं प्रजनयत्वन्यं तस्यां तद्गर्भपातनात् ॥
 एषोऽनयोर्द्वयोर्दण्ड इत्युक्ते तेन स द्विजः । संतापाद्भक्षितविषः सभार्योऽपि जहावसून् ॥
 तद्गुडा तत्र निहतो राज्ञा दुरवधारकः । ब्रह्महा स पुराध्यक्षस्तिर्यग्योनिं गतश्चिरम् ॥
 इत्यज्ञानतमश्छन्नाः स्वदोषोन्मार्गगामिनः । अपुरस्कृतसच्छास्त्रदीपा अश्यन्ति निश्चितम् ॥
 एवमुक्त्वा स राजर्षिरुपदेशार्थिनं पुनः । सोमशूरं विनेतुं तं विनीतमतिरभ्यधात् ॥
 वत्स पारमितार्थं ते वच्मि तावत्क्रमाच्छृणु । पूर्वं राजा कुरुक्षेत्रे मलयप्रभ इत्यभूत् ॥
 तं कदाचित्प्रजाभ्योऽर्थं दुर्भिक्षे ददत्तं नृपम् । मन्त्रिभिर्वारितं लोभाज्जगादेन्दुप्रभः सुतः ॥
 उपेक्षसे प्रजास्तात कथं दुर्भिक्षिणां गिरा । त्वं हि कल्पद्रुमस्तासां ताश्च ते कामधेनवः ॥
 निर्बन्धादिति जल्पन्तं पुत्रं मन्त्रिवशो नृपः । खेदात्तं सोऽब्रवीद्वत्स किं मेऽस्ति धनमक्षयम् ॥
 विना तेन प्रजाकल्पपादपश्चेद्भवाम्यहम् । तत्त्वमेव किमेतासां न धत्से कल्पवृक्षताम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा पितुश्चक्रे प्रतिज्ञां स नृपात्मजः । मर्तव्यं कल्पवृक्षत्वं साध्यं वा तपसा मया ॥
 इति निश्चित्य स प्रायान्महासत्त्वस्तपोवनम् । आरूढ एव तस्मिन्श्च स दुर्भिक्षो न्यवर्तत ॥
 ततोऽर्थितवरस्तीव्रतपस्तुष्टान्महेन्द्रतः । स्वस्मिन्नेव स संजज्ञे नगरे कल्पपादपः ॥
 आकर्षन्निव दूरस्थान्नाह्वयन्निव चार्थिनः । प्रसारिताभिः शाखाभिर्दिक्षु शब्दैश्च पक्षिणाम् ॥
 ददौ च कामानर्थिभ्यो दुष्प्रापानपि सोऽन्वहम् । चक्रे च ता निराकाङ्क्षाः प्रजा स्वर्गस्थिता इव ॥
 कालेन च महेन्द्रस्तमागत्योवाच लोभयन् । पूर्णः परोपकारस्ते स्वर्गायागम्यतामिति ॥
 ततः कल्पद्रुमीभूतस्तं स राजसुतोऽभ्यधात् । यत्र पुष्पैः फलै रम्यैरप्यन्यतरवोऽप्यमी ॥
 पारार्थ्यमेव सततं भजन्ति स्वार्थनिःस्पृहाः । तत्र कल्पतरुर्भूत्वा स्वसुखाय कथं दिवम् ॥
 इयतोऽस्य जनस्याशाछेदं कृत्वा ब्रजाम्यहम् । इत्युदारं वचस्तस्य श्रुत्वा शक्तोऽब्रवीत्पुनः ॥
 तर्हि प्रजापि ते कृत्स्ना स्वर्गमायात्वसाविति । ततस्तमवदद्राजसूनुः कल्पद्रुमोऽपि सः ॥
 तुष्टोऽसि चेन्नयं स्वर्गं प्रजा नार्थोऽस्ति तेन मे । अहं परोपकारैकसिद्ध्यै तपस्ये तपो महत् ॥

युक्तवन्तं स्तुत्वा तं सुगतांशं तथेति सः । आदाय च प्रजास्तुष्टः सुरेन्द्रस्त्रिदिवं ययौ ॥	२३४
।ऽपि तां तरुतां त्यक्त्वा राजपुत्रः स्वरूपभृत् । तपसेन्दुप्रभः प्राप वनस्थो बोधिसत्त्वताम् ॥	२३५
। स्यादानसक्तानां सिद्धिरित्युदिता मया । दानपारमितैषा ते शीलपारमितां शृणु ॥	२३६
। शुक्रानां राजाभूद्विन्ध्याद्रौ सुगतांशजः । प्राग्जन्माभ्यस्तशीलाढ्यो नाम्ना हेमप्रभो वशी ॥	२३७
। जातिस्मरस्यासीदपि धर्मोपदेशिनः । रागिमुखः प्रतीहारो नाम्ना चारुमतिः शुक्रः ॥	२३८
। जातु पाशिना भार्या व्याधेन निहतां शुकीम् । शोचन्नवस्थां करुणां तद्वियोगातुरो ययौ ॥	२३९
। स शुकराजस्तं युक्त्या शोकं निवारयन् । हेमप्रभो हितयैवमुवाच मतिमान्मृषा ॥	२४०
। सा तव मृता भार्या पाशाच्छाकुनिकस्य सा । गता पलाय्य दृष्टा हि जीवन्त्येव मयाधुना ॥	२४१
। याम्येहि तुभ्यं तामित्युक्त्वा स निनाय तम् । राजा चारुमतिं व्योममार्गेणैकं जलाशयम् ॥	२४२
। संदर्श्य तस्यैव प्रतिबिम्बं जलान्तरे । तमब्रवीदियं सा ते भार्या पश्येह तिष्ठति ॥	२४३
। द्रुत्वा वीक्ष्य चात्रात्मप्रतिबिम्बं स मूढधीः । हृष्टः प्रविश्य तोये तामालिलिङ्गं चुचुम्ब च ॥	२४४
। प्रवन्प्रियास्पर्शमशृण्वंस्तद्वचश्च सः । स्पर्शालापौ प्रिया किं मे न ददातीत्यचिन्तयत् ॥	२४५
। पाशङ्की ततो गत्वैवानीयामलकं ततः । चादृश्यं दयिताबुद्ध्या न्यधात्स्वे प्रतिबिम्बके ॥	२४६
। ममोत्पतितं कान्ताप्रतिक्षिप्तमवेत्य च । गत्वा सखेदो राजानं तं हेमप्रभमभ्यधात् ॥	२४७
। भार्या न सा स्पर्शमालापं वा ददाति मे । किं चैतया प्रतिक्षिप्तं दत्तमामलकं मया ॥	२४८
। द्रुत्वा स राजा तं शनैः कृच्छ्रादिवाब्रवीत् । न युक्तमेतद्वक्तुं मे वच्मि स्नेहात्तथापि ते ॥	२४९
। यानुरक्ता ह्यद्यैषा त्वयि प्रीतिं कथं भजेत् । दर्शयामि च ते साक्षादेह्यत्रैव जलान्तरे ॥	२५०
। युक्त्वा तत्र नीत्वा तं स्वं तदीयं च वारिणि । प्रतिबिम्बे उभे राजा तस्मै श्लिष्टे अदर्शयत् ॥	२५१
। दृष्ट्वैव स तां भार्या मूर्खो मत्वान्यसंगताम् । संनिवृत्य विरक्तस्तं स्वं राजानं व्यजिज्ञपत् ॥	२५२
। त्वदुपदेशो यन्मया मूढेन न श्रुतः । तस्यैष पाकस्तन्मेऽत्र कर्तव्यमधुनादिश ॥	२५३
। तं कृतविज्ञप्तिं राजा हेमप्रभोऽथ सः । लब्धोपदेशावसरः प्रतीहारमभाषत ॥	२५४
। हालाहलं भुक्तमर्हिर्वद्वो वरं गले । न पुनः स्त्रीषु विश्वासो मणिमन्त्राद्यगोचरः ॥	२५५
। द्रुयन्ति सन्मार्गजुषः परिभवन्त्यलम् । वात्या इवातिचपलाः स्त्रियो भूरिरजोभृतः ॥	२५६
। सु न प्रसक्तव्यं धीरसत्त्वैः सुबुद्धिभिः । शीलमभ्यसनीयं तु वीतरागपदाप्तये ॥	२५७
। तेनानुशिष्टः स राज्ञा चारुमतिः स्त्रियः । परिहृत्य बभूवोर्ध्वरेता बुद्धसमः क्रमात् ॥	२५८
। न्यानपि शीलाढ्यास्तारयन्तीति ते मया । शीलपारमिता प्रोक्ता क्षमापारमितां शृणु ॥	२५९
। शीच्छुभनयो नाम केदारद्रौ महामुनिः । सदा मन्दाकिनीतोयस्त्रायी दान्तस्तपःकृशः ॥	२६०
। श तत्रैकदा पूर्वनिखातं भुवि काञ्चनम् । अन्वेष्टुमाययुञ्चौरा न च प्रापुः कुतोऽपि तत् ॥	२६१
। ऽत्र विजने मत्वा तेन तन्मुनिना हृतम् । प्रविश्य मठिकां तस्य चौरास्ते ब्रुवते स्म तम् ॥	२६२
। दम्भमुने मुञ्च नीतं नः काञ्चनं क्षितेः । चौराणामप्यहो चौरस्त्वमस्माकमुपस्थितः ॥	२६३
। क्षिप्तः स तैः पापैरहृताथो मृषा मुनिः । न नीतं तन्मया किञ्चिन्न दृष्टं चेत्यभाषत ॥	२६४
। तैर्लगुदैर्दुष्टैस्ताडितोऽपि स दस्युभिः । यदा तदेव वक्ति स्म सत्यवाङ्मुनिसत्तमः ॥	२६५
। ते चिच्छिदुस्तस्य क्रूरोऽयमिति तस्कराः । क्रमाद्धस्तौ च पादौ च नयने चोदपाटयन् ॥	२६६
। प्यनन्यवचनं निर्विकारमवेत्य तम् । मत्वान्यलुप्तं स्वर्णं ते जग्मुञ्चौरा यथागतम् ॥	२६७
। श्व शेखरज्योतिर्नाम राजात्र तं मुनिम् । पश्यति स्म तथाभूतं शिष्यस्तदर्शनागतः ॥	२६८
। स गुरुशोकार्तस्तं दृष्ट्वा तदवेत्य च । अन्विष्यानाययञ्चौरांस्तांस्तत्रैव तदा प्रभुः ॥	२६९
। वधे प्रवृत्तं च नृपं तं सोऽब्रवीन्मुनिः । राजन्यदि निहंसेतांस्तदात्मानं निहन्म्यहम् ॥	२७०
। गेदं कृतं चेन्मे तदेषां कापराधिता । तस्य वा प्रेरका ह्येते तर्ह्येतेषामपि क्रुधः ॥	२७१
। मपि स्वर्णनाशस्तस्य मत्पूर्वदुष्कृतम् । तस्यापि स्वं ममाज्ञानं तस्मात्तदपकारि मे ॥	२७२

ततस्तदेव मे घातं किं च यद्यपकारतः । वध्या एते कथं नात्र रक्षयाः स्युरुपकारतः ॥
 नैते कुर्युरिदं चेन्मे क्षमां मोक्षफलमहम् । कस्य कुर्यां तदेतैर्मे पूर्णोवोपकृतिः कृता ॥
 इत्यादिभिः स बहुभिर्वाक्यैः क्षान्तिपरो मुनिः । प्रबोध्य तं नृपं चौराग्निप्रहात्तानमोचयत् ॥
 तपसश्चास्य माहात्म्यात्तत्क्षणं प्राग्वदक्षतम् । शरीरमभवत्तस्य सिद्धिश्चाविरभूत्तदा ॥
 एवं तरन्ति क्षमिणः संसारमिति वर्णिता । क्षमापारमिता तुभ्यं धैर्यपारमितां शृणु ॥
 आसीन्मालाधरो नाम पूर्वं ब्राह्मणपुत्रकः । सोऽपश्यदेकदा सिद्धकुमारं व्योमगामिनम् ॥
 तत्सपर्धयातृणमयान्पक्षानाबध्य पार्श्वयोः । उत्प्लुत्योत्प्लुत्य गगने गत्यभ्यासमशिक्षत् ॥
 प्रत्यहं च तथा कुर्वन्परिश्रममपार्थकम् । दृष्ट्वा स कुमारेण कदाचिद्ब्योमचारिणा ॥
 धैर्ययुक्तः परिश्राम्यन्दुष्प्रापेऽर्थेऽपि सोद्यमः । बालोऽयमनुकम्प्यो मे मम ह्येष परिग्रहः ॥
 इति संचिन्त्य तुष्टेन नीत्वा तेन स्वशक्तितः । स्कन्देन द्विजमुख्योऽसावात्मनोऽनुचरः कृतः ॥
 इत्थं धैर्येण तुष्यन्ति देवता अपि ते मया । धैर्यपारमिता प्रोक्ता ध्यानपारमितां शृणु ॥
 आसीद्विजयमालीति कर्णाटेषु पुरा वणिक् । अभून्मलयमालीति महर्द्धेस्तस्य चात्मजः ॥
 स तेन पित्रा सहितो जातु राजकुलं गतः । राज्ञस्तस्य युवापश्यदिन्दुकेसरिणः सुताम् ॥
 सा तस्येन्दुयशा नाम मारवलीव मोहिनी । वणिकपुत्रस्य दृष्ट्वैव विवेश हृदि कन्यका ॥
 ततः स गृहमागत्य विनिद्रो निशि पाण्डुरः । दिवा संकुचितस्तथावालम्ब्य कुमुदव्रतम् ॥
 तामेव चान्वहं ध्यायन्नाहारादिपराङ्मुखः । पृष्टोऽपि स्वजनैर्नैव मूकवत्किचिद्भ्यधात् ॥
 अथैकान्ते तथारूपं तमाप्तो विरहातुरम् । सुहृन्मन्थरको नाम राजचित्रकरोऽब्रवीत् ॥
 सखे किं भित्तिसक्तस्त्वं तिष्ठस्यालिखितो यथा । रूपैकसारोऽनाश्वासी न शृणोषि न पश्यसि ॥
 इति निर्बन्धतस्तस्मै पृच्छते स वणिकसुतः । सख्ये मलयमाली स्वमभिप्रायं शशंस तम् ॥
 युक्ता न ते वणिकपुत्र राजपुत्रीं प्रति स्पृहा । हंसो वाञ्छतु नामान्यसरोम्बुजसुखश्रियम् ॥
 हरिनाभीःहृदाम्भोजभोगलक्ष्म्याः स कः पुनः । इति ब्रुवन्स च यदा चित्रकृन्न शशाक तम् ॥
 प्रतिषेद्धुं तदा तस्मै तामुत्कण्ठाविनोदिनीम् । कालातिवाहायालिख्य राजपुत्रीं पटे ददौ ॥
 सोऽपि चित्रस्थितां प्राप्य पश्यन्ननुनयन्स्पृशन् । आसीन्मलयमाली तां भूषयंश्च वणिकसुतः ॥
 सेयमिन्दुयशा राजपुत्रीत्येवं स भावयन् । क्रमात्तन्मयतां प्राप्य तया वृत्त्याकरोत्क्रियाः ॥
 शनैश्च तामालपन्तीं चुम्बनादि च कुर्वतीम् । तद्भावनाभावितः सन्नपश्यलिखितामपि ॥
 ततः स भावनासिद्धकान्तासंभोगसुस्थितः । तस्थौ चित्रपटस्यैककृत्स्नसंसारनिर्वृतः ॥
 एकदादाय तं चित्रपटं चन्द्रोदयेऽथ सः । निर्गतोद्यानमगमद्विहर्तुं प्रियया सह ॥
 तत्रैकस्य तरोर्मूले तं निवेश्य पटं च सः । विप्रकृष्टं ययौ पुष्पाण्यवचेतुं प्रियाकृते ॥
 तत्कालं विनयज्योतिर्नामाम्बरतलान्मुनिः । दृष्ट्वा तं कृपया मोहादुद्धरिष्यन्नवातरत् ॥
 सोऽत्र चित्रपटस्यैकदेशे तस्य स्वशक्तितः । सजीवं सर्पमालिख्य कृष्णं तस्यावलक्षितः ॥
 तावन्मलयमाली च पुष्पाण्युच्चित्य तत्र सः । आगत्य कृष्णसर्पं तं पटे दृष्ट्वा व्यचिन्तयत् ॥
 सर्पः कुतोऽधुनात्रैषो विधिना किं नु निर्मितः । निधानभूतां रूपस्य रक्षितुं सुन्दरीमिमाम् ॥
 इति संचिन्त्य पुष्पैस्तामलं कृत्य प्रियां पटे । भावनोपनतां यावदालिङ्ग्यैतत्स पृच्छति ॥
 तावद्दर्शं तस्यात्र मुनेर्मायाप्रभावतः । एतां कृष्णाहिना तेन दृष्टां विगतजीविताम् ॥
 ततः स विस्मृतपटो हाहेत्युक्त्वैव मोहितः । पपात पटसंसिद्धविद्याधर इव क्षितौ ॥
 क्षणाच्च संज्ञां संप्राप्य विलपन्मरणोन्मुखः । उत्थायारुह्य वृक्षाप्राचुङ्गादात्मानमक्षिपत् ॥
 पतन्तमेव तस्माच्च पाणिभ्यां स तमग्रहीत् । मुनीन्द्रः प्रकटीभूय समाश्वास्य जगाद च ॥
 मूढ वेत्सि न किं यत्सा राजपुत्री स्वमन्दिरे । स्थिता चित्रपटे चैषा निर्जावा चित्रपुत्रिका ॥
 तदालिङ्गसि कां का वा तव दृष्टा महाहिना । रागिणस्ते स्वसंकल्पभावनाभ्रम एष कः ॥

गर्ह्येन तत्त्वं जिज्ञाससे न किम् । येनेदृशानां दुःखानां न पुनर्यासि पात्रताम् ॥	३१२
मुनिना जातमोहनिशाक्षयः । प्रबुद्धः स वणिकपुत्रः प्रणिपत्य जगाद् तम् ॥	३१३
भगवन्नेतां तीर्णोऽहमापदम् । यथा तरेयं संसारं प्रसादं मे तथा कुरु ॥	३१४
र्थतो बोधिसत्त्वो मलयमालिना । मुनिस्तस्मै स्वविज्ञानमुपदिश्य तिरोदधे ॥	३१५
ली स वनं गत्वा तपोबलात् । सहेतुहेयोपादेयतत्त्वज्ञोऽर्हत्त्वमाप्तवान् ॥	३१६
पालुस्तमिन्दुकैसरिणं नृपम् । चक्रे ज्ञानोपदेशेन सपौरं मुक्तिभागिनम् ॥	३१७
ध्यानबलिनामेति सत्यताम् । ध्यानपारमितैषोक्ता प्रज्ञापारमितां शृणु ॥	३१८
हलद्वीपे सिंहविक्रम इत्यभूत् । आजन्मपोषिततनुः परस्यैः सर्वतो हृतैः ॥	३१९
कालेन विरम्यैतदचिन्तयत् । परत्र कोऽभ्युपायो मे कं तत्र शरणं श्रये ॥	३२०
शरणं शंभुं शौरिमथात्र तम् । कोऽहं तयोर्योर्देवा मुनयोऽन्ये च सेवकाः ॥	३२१
जन्तूनामेकः सुकृतदुष्कृते । तं चित्रगुप्तं सेवेऽहं स रक्षेन्मां स्वयुक्तिः ॥	३२२
क्रोत्येको व्यापारं ब्रह्मरुद्रयोः । लिखत्युत्पुंसयति च क्षणाद्विश्वं करस्थितम् ॥	३२३
तस्यैव भक्तिमारभते स्म सः । तमेवानर्चं तत्प्रीत्यै विप्रान्नित्यमभोजयत् ॥	३२४
स्य चिन्तं चौरस्य वीक्षितुम् । चित्रगुप्तो गृहानागादेकदातिथिरुपभृत् ॥	३२५
मभ्यर्च्य भोजितं दत्तदक्षिणम् । उवाच चित्रगुप्तस्ते प्रीतोऽस्त्वित्युच्यतामिति ॥	३२६
गुप्तस्तमवोचद्ब्राह्मणाकृतिः । मुक्त्वा हरिहरादींस्ते चित्रगुप्तेन किं वद ॥	३२७
प्यवादीत्तं तस्करः सिंहविक्रमः । किं तवानेन नार्थो मे तदन्यैर्देवतैरिति ॥	३२८
रूपी तं चित्रगुप्तोऽब्रवीत्पुनः । तर्हि मे यदि भार्यां स्वां वदास्येवं वदामि तत् ॥	३२९
ष्टस्तमवादीत्सिंहविक्रमः । अभीष्टदैवतप्रीत्यै भार्यां दत्तैव ते मया ॥	३३०
तच्छ्रुत्वा प्रदर्यात्मानमब्रवीत् । सैष तुष्टोऽस्मि तर्किं ते करवै कथ्यतामिति ॥	३३१
धातं स विशेषात्सिंहविक्रमः । भगवन्न यथा मृत्युर्भवेन्मम तथा कुरु ॥	३३२
गुप्तो मृत्युः शक्यो न रक्षितुम् । तथापि तावद्युक्तिं ते करिष्ये तां च मे शृणु ॥	३३३
नेर्दग्धः कालः श्वेतनिमित्ततः । कुपितेनेश्वरेणेह पुनः कार्याच्च निर्मितः ॥	३३४
त्रैव श्वेतो वसति तत्र सः । न जन्तून्बाधतेऽन्यानप्याज्ञया यन्नितः प्रभोः ॥	३३५
तमुनिः पारं पूर्वाम्बुधेः स्थितः । तरङ्गिणीं नाम नदीं समुत्तीर्य तपोवने ॥	३३६
क्रम्ये नीत्वा त्वां स्थापयाम्यहम् । तरङ्गिण्या इदं पारमागन्तव्यं च न त्वया ॥	३३७
दात्त्वां मृत्युर्बाधिष्यते यदि । तदुपायं करिष्यामि परलोकागतस्य ते ॥	३३८
गुप्तस्तं प्रहृष्टः सिंहविक्रमम् । नीत्वा श्वेताश्रमे तस्मिन्निधायादर्शनं ययौ ॥	३३९
त्रस्थं नेतुं तं सिंहविक्रमम् । कालस्तस्यास्तरङ्गिण्या इदं पारमुपाययौ ॥	३४०
र्शान्यमुपायं न यदा तदा । स तस्मै प्राहिणोद्विष्यां स्त्रियं निर्माय मायया ॥	३४१
तं युक्त्या वशीचक्रे विलासिनी । मोहयित्वा स्वलावण्यसंपदा सिंहविक्रमम् ॥	३४२
बन्धुदिदृक्षाव्यपदेशतः । सतरङ्गां तरीतुं तां प्रविवेश तरङ्गिणीम् ॥	३४३
गायाते तीरस्थे सिंहविक्रमे । मध्येनदि च सा चक्रे परिखलितमात्मनः ॥	३४४
णोव तारं चक्रन्द तत्र सा । वीक्षसे म्रियमाणां मामार्यपुत्र न रक्षसि ॥	३४५
किं त्वं न पुनः सिंहविक्रमः । तच्छ्रुत्वैवावतीर्णोऽभूत्स नद्यां सिंहविक्रमः ॥	३४६
वेगेन नीयमानेव तत्र तम् । त्रातुं तमतुगच्छन्तं तत्पारमन्यत्क्षणात् ॥	३४७
क्षेत्रपाशः कालस्तमब्रवीत् । अपायो मस्तकस्थो हि विषयप्रस्तचेतसाम् ॥	३४८
नीतं कालेनैतं प्रमादिनम् । चित्रगुप्तोऽब्रवीद्ब्रह्मा प्राक्प्रसन्नो जनान्तिकम् ॥	३४९
मुञ्हे किं वा स्वर्गमितीह चेत् । पृच्छयसे प्रार्थयेथास्तस्वर्गवासं त्वमग्रतः ॥	३५०

स्वर्गे वसंश्च कुर्वीथाः पुण्यं तद्दार्ढ्यसिद्धये । ततः कुर्यात्तपस्तत्र कृत्स्नपापापनुत्तये ॥
 इत्युक्तश्चित्रगुप्तेन स स्वैरं सिंहविक्रमः । विलक्षोऽधोमुखो भीतः प्रतिपेदे तथेति तत् ॥
 क्षणाच्च धर्मराजोऽत्र चित्रगुप्तमभाषत । कञ्चित्कोऽप्यस्य पुण्यांशश्चौरस्यास्त्यत्र किं न वा ॥
 चित्रगुप्तस्ततोऽवादीदस्यसावतिथिप्रियः । प्रादाद्द्वारानपि खेष्टदेवताप्रीतयेऽर्थिने ॥
 ततोऽस्य दिवसं दिव्यमस्ति स्वर्गगतिः प्रभो । श्रुत्वैतद्धर्मराजस्तमपश्यत्सिंहविक्रमम् ॥
 रे शुभाशुभयोः पूर्वं मुञ्चे किं कथ्यतामिति । ततः प्रार्थितवान्पूर्वं स शुभं सिंहविक्रमः ॥
 तेनाज्ञया धर्मराजस्यागतं स विमानकम् । आरुह्य त्रिदिवं प्रायाच्चित्रगुप्तवत्तः स्मरन् ॥
 तत्र व्योमसरित्स्नानजपव्रतपरायणः । द्वितीयं दिवसं प्राप स स्वर्गे भोगनिस्पृहः ॥
 एवं क्रमेण चासाद्य स्वर्गं तीव्रतपोबलात् । आराध्य शंकरं प्राप ज्ञानं निर्दग्धकिल्बिषः ॥
 ततोऽस्य नारका दूता न शेकुर्मुखमीक्षितुम् । चित्रगुप्तो ममार्जाघं भूर्जे तूष्णीमभूद्यमः ॥
 इत्थं चौरोऽपि सत्प्रज्ञाबलात्सिद्धिमवाप सः । सिंहविक्रम इत्येषा प्रज्ञापारमितोदिता ॥
 एवं चारुह्य नौतुल्यां तरन्येव भवाम्बुधिम् । वत्स बुद्धोक्तदानादिषट्पारमितां बुधाः ॥
 इति तस्मिन्वने सोमशूरं तस्यानुशासतः । बोधिसत्त्वपदस्थस्य विनीतमतिभूपतेः ॥
 भास्करस्ता निशम्यैव प्रशाम्यन्धर्मदेशनाः । संध्यारागात्तकाषायो विवेशास्ताद्रिकंदरम् ॥
 ततः संध्यामुपस्थाय यथावत्तत्र तां निशाम् । स विनीतमती राजा सोमशूरश्च निन्यतुः ॥
 अन्येद्युश्च क्रमात्तस्मै सोमशूराय शासनम् । स विनीतमतिर्बौद्धं सरहस्यमुपादिशत् ॥
 ततः स सोमशूरस्तमुपासीनो गुरुं वने । तस्यै समाधिनिष्ठोऽत्र वृक्षमूले कृतोऽजः ॥
 क्रमाच्च तौ समं तत्र गुरुशिष्यावुभावापि । लब्धयोगमहासिद्धी परां बोधिमवापतुः ॥
 अत्रान्तरे स कनककलशो मत्सरानृपः । तेनेन्दुकलशेनैत्य तत्खड्गाश्वप्रभावतः ॥
 भ्रात्रा निर्वासितस्तस्मादप्यहिच्छन्नराज्यतः । यद्विनीतमतिस्तस्मै तदुत्खाताय दत्तवान् ॥
 स राज्यविच्युतो भ्राम्यन्दित्रस्वसचिवान्वितः । तद्विनीतमतेः प्राप दैवादाश्रमकाननम् ॥
 तत्र यावत्स दुर्वारक्षुत्तृष्णार्तोऽभिवाञ्छति । फलमूलाम्बु तावत्तन्माययेन्द्रेण काननम् ॥
 दग्ध्वा मरुकृतं प्राग्वत्तं वञ्चयितुमिच्छता । विनीतमतिमेतादृगध्वगातिध्यलोभतः ॥
 सोऽप्यकस्मान्मरुभूतमात्माश्रममवेक्ष्य तम् । विनीतमतिरुद्भ्रान्तो बभ्रामेतस्ततः क्षणम् ॥
 ददर्श तं च कनककलशं भ्रान्तमागतम् । क्षुधा कण्ठगतप्राणमतिथिं सानुगं ततः ॥
 उपेत्य तादृशं तं च वृत्तान्तं परिपृच्छय च । आतिथेयः कृतप्रश्नो बोधिसत्त्वो जगाद सः ॥
 अरण्येऽस्मिन्निरातिध्ये मरुभूमित्वमागते । जीवितोपायमप्येतं क्षुधितानां वदामि वः ॥
 इतोऽर्धक्रोशमात्रेऽत्र पतित्वा खातके मृतः । मृगस्तिष्ठति तन्मांसैः प्राणान्नक्षत गच्छत ॥
 तथेत्यार्तेऽतिथौ तत्र सानुगे गन्तुमुद्यते । स विनीतमतिर्बोधिसत्त्वः पूर्वं ततो ययौ ॥
 प्राप्य तत्खातकं कृत्वा मृगरूपं च योगतः । निक्षिप्य तत्र चात्मानं सोऽर्थिहेतोर्जहावसून् ॥
 ततः शनैस्ते कनककलशाद्याः समाययुः । खातं तद्दृशुश्चात्र तं विपन्नस्थितं मृगम् ॥
 उद्धृत्य तमथोत्पाद्य ज्वलनं तृणकण्टकैः । शृष्ट्वा च तस्य मांसानि ते निःशेषाण्यभक्षयन् ॥
 तावच्च तस्य भार्ये द्वे बोधिसत्त्वस्य विह्वले । पश्यन्त्यावाश्रमध्वंसमपश्यन्त्यौ च तं पतिम् ॥
 गत्वा नागसुताराजसुते तस्मै तदूचतुः । सोमशूराय निविडाञ्चलिताय समाधितः ॥
 सोऽपि तत्प्रणिधानेन विज्ञाय गुरुचेष्टितम् । शशंस गुरुपत्नीभ्यां ताभ्यां दुःखप्रदाय्यपि ॥
 ताभ्यामेव समं चाशु तत्खातनिकटं ययौ । यत्रातिथिभ्यस्तेनात्मा दत्तोऽस्य गुरुणा तथा ॥
 तत्र ते नागतनयाराजपुत्र्यौ मृगाकृतिम् । शृङ्गास्थिमात्रशेषं तं पतिं दृष्ट्वान्वशोचताम् ॥
 तच्छृङ्गास्थीनि चादाय स्वाश्रमादारुसंचयम् । आनीयान्निप्रवेशं ते कुरुतः स्म पतिव्रते ॥
 ततस्तत्र स्थितः सोऽपि ज्ञातवृत्तान्तदुःखितः । अग्निप्रवेशं कनककलशः सानुगो व्यधात् ॥

सोमशूरो गुरुदुःखासहोऽत्र सः । दर्भसंस्तरमध्यास्त प्राणोत्क्रान्तिविधित्सया ॥	३९०
च तमागत्य साक्षादिन्द्रोऽभ्यभाषत । मैवं कृथा मया ह्येष गुरुस्तव परीक्षितः ॥	३९१
स्वावशेषोऽपि जीवन्नुत्थापितो ह्यसौ । सिक्त्वैवामृतवर्षेण सभार्यः सातिथिर्मया ॥	३९२
।चनं श्रुत्वा तं प्रणम्योत्थितो मुदा । गत्वा स वीक्षते सोमशूरो यावत्स तद्गुरुः ॥	३९३
वः पुनर्जीवन्विनीतमतिरुत्थितः । भार्याभ्यां तैश्च कनककलशप्रमुखैः सह ॥	३९४
तं सपत्नीकं परलोकागतं गुरुम् । मूर्ध्नावन्दत वाक्पुष्पैरार्चयच्चक्षुषा पपौ ॥	३९५
।पु कनककलशादिषु तेषु च । ब्रह्मविष्णुमुखा देवाः सर्वे तत्राययुस्ततः ॥	३९६
ष्टाश्च ते तस्मै विनीतमतये वरान् । दिव्यानुभावान्पारार्थ्यवृत्तान्दत्त्वा तिरोद्भुः ॥	३९७
तैरुक्तवृत्तान्तैर्विनीतमतिरुत्थितः । सोमशूरादिभिः प्रायाद्विव्यमन्यत्तपोवनम् ॥	३९८
ऽन्तीह पुनर्भस्मीभावं गता अपि । किं पुनस्तात जीवन्तः स्वच्छन्दगतयो नराः ॥	३९९
हमुत्सृज्य वत्स वीरो ह्यसि ब्रज । भावी मृगाङ्कदत्तेन तवावश्यं समागमः ॥	४००
।द्वतापस्या मुखाच्छ्रुत्वा कथामहम् । जातास्थः खङ्गहस्तस्तां नत्वा प्रस्थितवांस्ततः ॥	४०१
तोऽटवीभेतामेभिर्लब्धोऽस्मि दैवतः । उपहारं विचिन्वद्भिः शबरैश्चण्डिकाकृते ॥	४०२
चैतैरानीतः प्रयुद्धेऽहं ब्रणादितः । शबराधिपतेरस्य पार्श्वे मायावटोरिह ॥	४०३
धो मया द्वित्रमन्त्रियुक्तो भवान्प्रभो । त्वत्प्रसादाच्च जाता मे निर्वृतिः स्वगृहे यथा ॥	४०४
इति तेन गुणाकरेण सख्या निजवृत्तान्तमुदीरितं निशम्य ।	
शबरेशगृहस्थितः स भेजे परितोषं परमं मृगाङ्कदत्तः ॥	४०५
समवेक्ष्य च तस्य संगरे तां ब्रणितस्योचितपथ्यदेहचर्याम् ।	
अहनि वलति सोऽपरैर्वयस्यैः सममुत्थाय निजाह्निकं चकार ॥	४०६
आसीच्च तत्राथ गुणाकरं तमुल्लाघयन्संप्रति तान्यहानि ।	
शेषान्सखीन्प्राप्तुमसौ शशाङ्कवत्याप्तये चोज्जयिनीं यियासुः ॥	४०७
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।	

षष्ठस्तरङ्गः ।

।त्रणे स्वस्थे जाते तस्मिन्गुणाकरे । शुभेऽहनि तमापृच्छथ सुहृदं शबराधिपम् ॥	१
वगाथातं कार्याय कृतसंविदम् । सख्या दुर्गापिशाचेन मातङ्गपतिना युतम् ॥	२
।सानुचरं स शशाङ्कवतीकृते । मृगाङ्कदत्तस्तत्पत्न्याः प्रायादुज्जयिनीं प्रति ॥	३
स श्रुतधिना तदा विमलबुद्धिना । गुणाकरेण च समं सहभीमपराक्रमः ॥	४
यान्सखींस्तस्यां विन्ध्याटव्यामथैकदा । सामात्यः पथि सुष्वाप रात्रौ कापि तरोस्तले ॥	५
व प्रबुद्धः सन्यावदुत्थाय वीक्षते । तावत्तत्र ददर्शैकं सुप्तस्थं मानुषं परम् ॥	६
।मुखं यावत्तस्य तावत्स्वमन्त्रिणम् । प्रत्यभिज्ञातवान्प्राप्तं विचित्रकथसंज्ञकम् ॥	७
।बुद्धो हृष्टैव तं विचित्रकथः प्रभुम् । मृगाङ्कदत्तं सानन्दं साधुर्जग्राह पादयोः ॥	८
लेङ्गितोऽकाण्डदर्शनोत्फुल्लचक्षुषा । तन्मन्त्रिभिश्च तैः सर्वैः प्रबुद्धैरभ्यनन्द्यत ॥	९
।स्ववृत्तान्तैः पृष्टस्तैरखिलैः क्रमात् । स विचित्रकथो वक्तुं स्ववृत्तान्तं प्रचक्रमे ॥	१०
।वताख्यस्य शापाद्युष्मास्वितस्ततः । विभ्रष्टेष्वहमेकाकी मोहान्तत्राभ्रमं चिरम् ॥	११
।ोऽपरेद्युश्च नष्टसंज्ञोऽहमाप्तवान् । अकस्माद्दटवीप्रान्ते छान्तो दिव्यं महत्पुरम् ॥	१२
यः पुमानेको दिव्यनारीद्वयान्वितः । मामाश्रासितवान्हृष्टा स्नापितं शीतलैर्जलैः ॥	१३
।ान्तः प्रादान्मे यत्नाद्विव्यं स भोजनम् । ततोऽभुङ्क्त स्वयं नार्यावभुञ्जातां ततोऽपि ते ॥	१४
।च तमहं विश्रान्तोऽत्र व्यजिज्ञपम् । को भवान्किं च मामेवं मुमुर्षुं व्रातवानसि ॥	१५

मया ह्यवश्यं त्यक्तव्यं शरीरं स्वप्रभुं विना । इत्युक्त्वा वर्णितस्तस्मै स्ववृत्तान्तोऽखिलो मया ॥
 ततश्च स महात्मा मां प्रीतिमानेवमब्रवीत् । यक्षोऽहमेते मद्भार्ये त्वं च प्राप्तोऽद्य मेऽतिथिः ॥
 यथाशक्त्यतिथेः पूजा धर्मो हि गृहमेधिनाम् । मया चितोऽस्यतः किं च प्राणान्कस्मान्मुमुक्षसि ॥
 वियोगो नागशापेन कंचित्कालमयं हि वः । अवश्यं क्षीणशापानां युष्माकं स्यात्समागमः ॥
 निर्दुःखो नामकश्चात्र संसारे भद्र जायते । यक्षेणापि मया दुःखं यद्दृष्टं वक्षिं तच्छृणु ॥
 अस्यस्या वसुधावध्वा मौलिमण्डनमालिका । त्रिगर्ता नाम नगरी सुमनोगुणगुम्फिता ॥
 तस्यां द्विजयुवा कोऽपि पवित्रधर इत्यभूत् । धनैर्दरिद्रः स्वजनैरदरिद्रः कुलादिभिः ॥
 स वसन्त्रामतां मध्ये द्विजो मानी व्यचिन्तयत् । एषामर्थवतां मध्ये वृत्तस्थोऽपि न भान्यहम् ॥
 एकः सत्काव्यशब्दानामिव शब्दो निरर्थकः । मनस्वी च न शक्नोमि सेवां नापि प्रतिग्रहम् ॥
 तद्गत्वा क्वचिदेकान्ते यक्षिणीं साधयाम्यहम् । अस्ति मन्त्रोपदेशो हि तत्र मे गुरुवक्तव्यः ॥
 इति संकल्प्य विधिवद्गतवारण्याय यक्षिणीम् । भार्यात्वे साधयामास स पवित्रधरो द्विजः ॥
 सिद्धया च तया युक्तः सौदामिन्यभिधानया । तस्यौ घोरहिमोत्तीर्णो विटपीव मधुश्रिया ॥
 एकदा तं सुतोत्पत्तिं विना दुःखितचेतसम् । दृष्ट्वा सा यक्षिणी भार्या पवित्रधरमब्रवीत् ॥
 मार्यपुत्र कृथाश्चिन्तां सूनुरुत्पद्यते हि नौ । इमं च शृणु वृत्तान्तमत्राहं कथयामि ते ॥
 अस्ति दक्षिणदिक्प्रान्ते प्रावृषो जन्मभूरिव । पिहितार्को घनश्यामा तमालवनवीथिका ॥
 तस्यां पृथुदरो नाम यक्षो वसति विश्रुतः । तस्याहमियमेकैव नाम्ना सौदामिनी सुता ॥
 सा स्नेहात्तेन पित्राहं नीयमाना कुलाद्रिषु । तेषु तेषु सदाक्रीडं दिव्योपवनभूमिषु ॥
 एकदा च समं सख्या क्रीडन्ती कपिशभ्रुवा । अद्राक्षमदृहासाख्यं कैलासे यक्षपुत्रकम् ॥
 सोऽपि मां सखिमध्यस्थो दृष्टवानथ तत्क्षणम् । जातावावां किलान्योन्यरूपाकृष्टविलोचनौ ॥
 तद्दृष्ट्वा तुल्यसंयोगमवेत्याहूय चात्र तम् । सद्योऽदृहासं तातेन विवाहो नौ विनिश्चितः ॥
 स्थापिते लग्नदिवसे तातो मामनयद्गहम् । अदृहासोऽपि मुदितः समिन्नः स्वगृहानगात् ॥
 अन्येषुश्च विषण्णेव कपिशभ्रूः सखी मम । आगात्समीपं पृष्ट्वा च कृच्छ्रादेवमभाषत ॥
 अनाख्येयमपीदं ते कथयाम्यप्रियं सखि । अद्याथान्त्या मया दृष्टः सोऽदृहासो वरस्तव ॥
 चित्रस्थलाख्ये हिमवत्सानूद्याने त्वदुत्सुकः । विनोदयद्भिः सखिभिः क्रीडया यक्षराट् कृतः ॥
 भ्राता दीप्तशिखस्तस्य तत्पुत्रो नडकूबरः । कल्पितस्तैः स्वयं ते च तस्य साचिव्यमाश्रयन् ॥
 एवं कृतविनोदं तं वयस्यैस्त्वत्प्रियं तदा । व्योम्ना यदृच्छया गच्छन्नपश्यन्नडकूबरः ॥
 स तमाहूय संक्रुद्धो धनाधिपसुतोऽशपत् । भृत्यो भूत्वा प्रभोर्लीलाभविवाञ्छसि यत्ततः ॥
 दुर्मते भव मत्प्येस्त्वमूर्ध्वमिच्छन्नधो ब्रज । इत्युक्तस्तेन विग्रस्तं सोऽदृहासो व्यजिज्ञपत् ॥
 औत्सुक्यं नुदता देव मूर्खेणेदं मया कृतम् । नाधिकाराभिमानेन तत्क्षमां कुरु मे प्रभो ॥
 इत्यार्तं तद्वचः श्रुत्वा प्रणिधानान्तथैव तत् । बुद्ध्वा शापान्तहेतोस्तं सोऽब्रवीन्नडकूबरः ॥
 यस्यां त्वमुत्सुकस्तस्यां यक्षिण्यां मानुषो भवन् । जनयित्वानुजं दीप्तशिखमेवैतमात्मजम् ॥
 शापाद्विमुक्तः स्वपदं तया पत्न्या सहाप्स्यसि । भ्राता तु ते सुतो भूत्वा कृत्वा राज्यमसौ भुवि ॥
 शापान्मोक्षयत इत्युक्ते तेन वित्तेशसूनुना । सोऽदृहासस्तिरोभूतः कापि शापप्रभावतः ॥
 तद्दृष्ट्वाहमिहायाता पार्श्वं ते सखि दुःखिता । इत्युक्त्वाहं तया सख्या दुःखात्कामप्यगां दशाम् ॥
 आत्मानमनुशोच्याथ गत्वा पित्रोर्निवेद्य तत् । अनैषं तमहं कालं पुनः संगमवाञ्छया ॥
 सोऽदृहासस्त्वमुत्पन्नः सा चाहं मिलितावुभौ । अद्येहावां तदेवं नौ जनितैवाचिरात्सुतः ॥
 एवं तयोक्ते ज्ञानिन्या सौदामिन्या प्रहर्षवान् । अभूदुत्पन्नपुत्रास्थः स पवित्रधरो द्विजः ॥
 कालेन तस्य यक्षिण्यां तस्यां सूनुरजायत । गृहं चित्तं च जातेन तयोर्धेन प्रकाशितम् ॥
 दृष्ट्वा च तस्य पुत्रस्य स पवित्रधरो सुखम् । संपेदे सोऽदृहासोऽत्र यक्षो दिव्याकृतिः क्षणात् ॥

। च यक्षिणीं चैतां प्रिये शापो गतः स नौ । जातः सैपोऽदृहासोऽहमेहि थावो निजां गतिम् ॥	५५
। क्तवन्तं तं भार्या सावादीच्छिशुरेव ते । आता शापात्सुतीभूतः कथं स्यादिति चिन्त्यताम् ॥	५६
। क्त्वा ध्यानतोऽवेक्ष्य सोऽदृहासो जगाद् ताम् । देवदर्शन इत्यस्ति ब्राह्मणोऽस्यां पुरि प्रिये ॥	५७
। ग्नेस्तस्य चान्यौ द्वावधिकं ज्वलतः क्षुधा । जठराग्नी सभार्यस्य दरिद्रस्य प्रजाधनैः ॥	५८
। पुत्रार्थिनं तं च तपसि स्थितमेकदा । आराधयन्तं भगवानग्निः स्वप्ने समादिशत् ॥	५९
। सो नास्ति पुत्रस्ते कृत्रिमस्तु भविष्यति । तद्वशादेव च ब्रह्मन्दारिञ्चं ते निवर्त्यति ॥	६०
। ग्नादेशतो विप्रस्तप्रतीक्षोऽद्य संस्थितः । तस्मै शिशुरयं देवो भवितव्यमिदं हि तत् ॥	६१
। क्त्वा तां प्रियां स्वर्णपूर्णकुम्भोपरि स्थितम् । कृत्वा च तं गलाबद्धदिव्यरत्नस्रजं शिशुम् ॥	६२
। वा तस्य गृहे रात्रौ प्रसुप्तस्य द्विजन्मनः । सभार्यस्य सभार्यः स्वां सोऽदृहासो ययौ गतिम् ॥	६३
। पि प्रबुध्य विप्रोऽत्र विस्फुरद्गलतारकम् । अपश्यद्बालचन्द्रं तं सभार्यो देवदर्शनः ॥	६४
। तदिति विस्मित्य हेमकुम्भं विलोक्य तम् । स स्वप्नादेशमाग्नेयं सस्मार च ननन्द च ॥	६५
। ह बालकं तं च पुत्रं विधिसमर्पितम् । धनं च तत्प्रभाते च विदधे स महोत्सवम् ॥	६६
। दशे च दिवसे तस्य पुत्रस्य तत्र सः । बालस्य स्वोचितं नाम श्रीदर्शन इति व्यधात् ॥	६७
। महाधनो भूत्वा तथौ क्रत्वादिकाः क्रियाः । कुर्वन्भोगांश्च भुञ्जानः स विप्रो देवदर्शनः ॥	६८
। पि श्रीदर्शनस्तत्र वृद्धिं प्राप्तः पितुर्गृहे । प्रकर्ष वेदविद्यासु प्रापास्त्रेषु च वीर्यवान् ॥	६९
। न्न यौवनस्थस्य स पिता देवदर्शनः । तीर्थयात्रागतस्तस्य प्रयागे प्रशमं ययौ ॥	७०
। क्त्वा तस्य मातापि प्रविष्टान्नि ततश्च सः । व्यधाच्छ्रीदर्शनः शोचंस्तयोः शास्त्रोदिताः क्रियाः ॥	७१
। च स तनूभूतशोकोऽकृतपरिग्रहः । द्यूतक्रीडाप्रसक्तोऽभूद्दैवात्प्राज्ञोऽप्यबान्धवः ॥	७२
। वरेण च कालेन तस्य क्षीणार्थसंपदः । तेन दुर्व्यसनेनासीद्भोजनेऽपि कदर्थना ॥	७३
। दा द्यूतशालायां निराहारस्थितं त्र्यहम् । अशक्नुवन्तं निर्गन्तुं लज्जयानुचिताम्बरम् ॥	७४
। र्देत्तमभुञ्जानं दुःखितं कितवः सखा । कश्चिन्मुखरको नाम तं श्रीदर्शनमभ्यधात् ॥	७५
। मुखसीद्वेदे द्यूतव्यसनपातकम् । अश्रीकटाक्षपाताः किमक्षा न विदितास्तव ॥	७६
। प्रावरणं शय्या पांसवश्चत्वरं गृहम् । भार्या विध्वस्तता धात्रा कितवस्य हि निर्मितम् ॥	७७
। तत्र भुङ्क्ते विद्वानप्यात्मानं किमुपेक्षसे । जीवन्हि धीरोऽभिमतं किं नाम न यदाप्नुयात् ॥	७८
। च चित्रामत्रैतां भूतन्दनकथां शृणु । अस्तीहाभरणं भूमेः कश्मीरा इति मण्डलम् ॥	७९
। यभोगं विधायैकं त्रिदिवं सुकृतं कृते । भोग्यभोगं विधाता यद्वितीयमिव निर्ममे ॥	८०
। मत्राधिका नाहमित्यन्योन्यमिवेर्ष्या । प्रविष्टाभ्यां श्रितं द्वाभ्यां सरस्वत्या श्रिया च यत् ॥	८१
। दुहः प्रवेशोऽत्र कलेर्मा भूद्वितीय यत् । स्वदेहपरिवेषेण रक्षयते तुहिनाद्रिणा ॥	८२
। तीर्थमयाहूरमितो याहीति कर्मषम् । वीचिहस्तैर्नुदन्त्येव भूषितं यद्वितस्तया ॥	८३
। मन्सितसुधाधौतास्तुङ्गाः प्रासादपङ्क्तयः । कुर्वन्त्यासन्नहिमवत्पादशैलावलीभ्रमम् ॥	८४
। मन्वर्णाश्रमगुरुः प्रजानन्दनचन्द्रमाः । अभूद्विद्यागमबुधो नाम्ना भूतन्दनो नृपः ॥	८५
। राजिनियुक्तेषु विरेजे यस्य विक्रमः । कामिनीकुचयुग्मेषु मण्डलेषु च विद्विषाम् ॥	८६
। नीतिमतोऽप्यासन्नप्रजाः शश्वदनीतयः । कृष्णैकासक्तचित्तस्याप्यकृष्णतरमानसाः ॥	८७
। तानु राजा द्वादश्यां विधिवत्पूजिताच्युतः । स्वप्ने कामप्युपायातामपश्यद्दैत्यकन्यकाम् ॥	८८
। संप्राप्य संयोगं प्रबुद्धो न ददर्श ताम् । व्यक्तं ददर्श संभोगचिह्नमङ्गे तु विस्मितः ॥	८९
। स्वप्नः स्फुटो ह्येष संभोगस्त्वंयाम्यहम् । विप्रलब्धस्तया नूनं नार्या किमपि दिव्यया ॥	९०
। त्रेत्य च तच्चिन्तस्तथाभूद्विरहातुरः । यथा स राजकार्याणि जहौ सर्वाण्यपि क्रमात् ॥	९१
। श्यन्प्राप्त्युपायं च तस्याः सोऽचिन्तयन्नृपः । हरेः प्रसादात्सोऽभून्मे तथा तत्संगमक्षणः ॥	९२
। ाधयामि तत्प्राप्त्यै गत्वैकान्ते तमेव तत् । राज्यपार्शं विमुच्येमं हा तद्विरहनीरसम् ॥	९३

इति संकल्प्य संबोध्य सचिवाननुजाय सः । सुनन्दनाभिधानाय राज्यं भूनन्दनो ददौ ॥
 लक्तराज्यञ्च स ययौ पादन्यासोद्भवं हरेः । तीर्थं क्रमसरो नाम त्रिविक्रमकृतं पुरा ॥
 यदध्यासितमभ्यर्णपर्वताग्रनिवेशिभिः । शृङ्गाकारैस्त्रिभिर्देवैर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥
 येन विष्णुपदेनान्या कश्मीरेषु सुरापगा । सृष्टा विषुवती नाम वितस्ता मत्सरादिव ॥
 तत्रासीत्स तपः कुर्वन्राजान्यरसनिःस्पृहः । क्लाम्यन्नव्यरसाकाङ्क्षी निदाघ इव चातकः ॥
 व्यतीतद्वादशाब्दे च तस्मिन्स्तत्र तपःस्थिते । आगात्तेन पथा कोऽपि तपस्वी ज्ञानिनां वरः ॥
 पिङ्गलाग्रजटश्रीरवासाः शिष्यगणान्वितः । तत्तीर्थशैलशिखरादवतीर्ण इवेश्वरः ॥
 स तं दृष्ट्वैव राजानं जातप्रीतिरुपेत्य च । प्रह्वः पृष्ट्वा च वृत्तान्तं ध्यात्वा क्षणमिवाब्रवीत् ॥
 राजन्सा दैत्यकन्या ते प्रिया पातालवासिनी । तदाश्वसिहि तस्यास्त्वामन्तिकं प्रापयाम्यहम् ॥
 अहं हि दाक्षिणात्यस्य यज्ञसंज्ञस्य यज्वनः । पुत्रो भूतिवसुर्नाम ब्राह्मणो योगिनां गुरुः ॥
 सोऽहं संक्रमितज्ञानः पित्रा पातालशास्रतः । शिक्षित्वा हाटकेशानमन्त्रतन्त्रविधिक्रमम् ॥
 गत्वा श्रीपर्वतेऽकार्षे त्र्यम्बकाराधनं तपः । तेन तुष्टोऽथ मां तत्र साक्षादित्यादिशच्छिवः ॥
 गच्छ दैत्याङ्गनायुक्तो भुक्त्वा भोगान्रसातले । मामुपैष्यस्युपायं च तत्प्राप्तौ शृणु वच्मि ते ॥
 सन्ति भूयांसि पातालविवराण्यत्र भूतले । प्रकाशं त्वस्ति कश्मीरेष्वेकं मयकृतं महत् ॥
 येन प्रवेश्य गुप्तासु दानवोद्यानभूमिषु । उषा बाणसुता कान्तमनिरुद्धं व्यनोदयत् ॥
 प्रद्युम्नश्च तदा पुत्रं रक्षितुं तं व्यधत् यत् । प्रकटं गिरिशृङ्गेण प्रकल्प्य द्वारमेकतः ॥
 तद्द्वाररक्षाहेतोश्च यत्र दुर्गा न्यवेशयत् । आराध्य स स्तुतिशतैः शारिकानामधारिणीम् ॥
 येन प्रद्युम्नशिखरं शारिकाकूटमित्यपि । नामद्वयेन तत्तत्र स्थानमद्याभिधीयते ॥
 गच्छ तेन विलापेण प्रविश्यानुचरैः सह । पातालं मत्प्रसादाच्च सिद्धिस्तेऽत्र भविष्यति ॥
 इत्युक्तवान्तर्हिते देवे तत्प्रसादप्रभावतः । उत्पन्नाखिलविज्ञानः कश्मीरानागतोऽस्म्यमून ॥
 तदस्माभिः समं राजञ्शारिकाकूटमेहि तत् । यावदिष्टाङ्गनापार्श्वं पातालं त्वां नयाम्यहम् ॥
 एवमुक्तवता तेन तथेति स तपस्विना । समं तच्छारिकाकूटं ययौ भूनन्दनो नृपः ॥
 तत्र स्नात्वा वितस्तायामर्चयित्वा विनायकम् । संपूज्य शारिकां देवीं दिग्बन्धादिपुरःसरम् ॥
 विधिवत्सर्षपक्षेपाद्धरानुग्रहशालिना । महातपस्विना तेन विवरे प्रकटीकृते ॥
 प्रविश्य तेनैव समं सशिष्येण स भूपतिः । जगाम पातालपथं पञ्चाहानि दिवानिशम् ॥
 षष्ठेऽह्नि सर्वेऽप्युत्तीर्थं गङ्गां पातालवाहिनीम् । भूमौ रजतमय्यां ते दिव्यमैक्षन्त काननम् ॥
 स्थलप्रफुल्लसौवर्णकमलामोदवासितम् । उद्यत्प्रवालकपूर्चन्दनागुरुपादपम् ॥
 तन्मध्ये सुमहाभोगं रत्नसोपानसुन्दरम् । सौवर्णभित्ति माणिक्यस्तम्भसंभारभासुरम् ॥
 चन्द्रकान्तशिलाबद्धविशालामलसारकम् । प्रहृष्टा ददृशुः प्रांशु शैवमायतनं च ते ॥
 ततश्च स तपस्वी तान्स्वशिष्यांस्तं च भूपतिम् । भूनन्दनं ज्ञानिवरो जाताश्चर्यान्भाषत ॥
 अयं स देवः पातालनिलयो हाटकेश्वरः । गीयते त्रिषु लोकेषु तदसौ पूज्यतामिति ॥
 ततः सर्वेऽपि ते तैस्तैः पुष्पैः पातालसंभवैः । तद्गङ्गाम्भःप्लुताः शंभुं पूजयामासुरत्र तम् ॥
 तत्पूजाक्षणविश्रान्ता गत्वा प्रापुस्ततश्च ते । पतत्पक्कफलं दिव्यमेकं जम्बूमहाद्रुमम् ॥
 तं प्रेक्ष्य स तपस्वी तानवोचन्न फलानि वः । भक्ष्याण्येतस्य विघ्नं हि भुक्तान्येतानि कुर्वते ॥
 तच्छ्रुत्वापि चखादैकस्तच्छिष्यस्तत्फलं क्षुधा । खादित्वैव च संपेदे निश्चेष्टः स्थावराकृतिः ॥
 ततस्तद्दर्शनत्रासपरित्यक्तफलस्पृहैः । स तपस्वी सहान्यैस्तैः शिष्यैर्भूनन्दनान्वितः ॥
 क्रोशमात्रमतिक्रम्य हेमप्राकारमुच्छ्रितम् । सद्रत्नरचितद्वारमत्रावस्थितमैक्षत ॥
 तद्द्वारपार्श्वयोर्लोहमयाङ्गावुभयोरुभौ । प्रवेशरोधिनौ मेधौ दृष्ट्वा शृङ्गप्रहारिणौ ॥
 हत्वा सपदि दण्डेन न्यस्तमन्त्रेण मूर्धनि । विद्रावयामास स तौ कापि वज्रहताविव ॥

ारेण तच्छिष्याश्च नृपश्च सः । प्रविश्य ददृशुर्दिव्यान्हेमरत्नमयान्गृहान् ॥	१३३
तेषां ते दन्तदष्टाधरोत्कटान् । गृहीतलोहमुसलानपश्यन्द्वाररक्षणः ॥	१३४
सर्वे तत्रैकस्य तरोस्तले । स तपस्वी तु दुष्टघ्नीमवघ्नोघधारणाम् ॥	१३५
ण रौद्रास्ते द्वाररक्षकाः । सर्वेऽपि सर्वद्वारेभ्यः पलाय्यादर्शनं ययुः ॥	१३६
द्वारेभ्यो दिव्याभरणवाससः । दैत्यकन्यापरीवारवारनार्यो विनिर्ययुः ॥	१३७
भ्येत्य तान्सर्वांना तपस्विनः । प्रवेशायार्थयामासुर्यथास्वं स्वामिनीगिरा ॥	१३८
माभिर्नोऽलङ्घ्यं स्वप्रियावचः । इति तानपरानुक्त्वा स तपस्वी कृती ततः ॥	१३९
ताभिः प्रविश्य वरमन्दिरम् । एकां प्रापोत्तमां दैत्यकन्यां भोगांश्च वाञ्छितान् ॥	१४०
ोऽन्याभिस्ताभिस्ते दिव्यवेश्मसु । प्रवेशिता ययुर्दैत्यसुतासंभोगपात्रताम् ॥	१४१
ः सोऽपि नीतोऽभूदेकया तदा । प्रश्रयानतया तत्र बहिर्मणिमयं गृहम् ॥	१४२
ां प्रतिबिम्बैः समन्ततः । सजीवचित्रविन्यासमिव यद्रत्नभित्तिषु ॥	१४३
नीलमयभूभागनिर्मितम् । दिवः पृष्ठमिवाखण्डं विमानविजिगीषया ॥	१४४
मं हृद्यप्रद्युम्नविभ्रमम् । यदच्युतप्रभावाढ्यं वृष्णीनामिव केतनम् ॥	१४५
ष्पमपि यत्र न योषिताम् । वपुषः सुकुमारत्वे प्राप्नुयादुपमानताम् ॥	१४६
ऽपश्यदिव्यसंगीतनादिनि । राजा प्राक्स्वप्रदृष्टां तां कान्तामसुरकन्यकाम् ॥	१४७
ते कान्त्या पातालेऽर्कादिवाजिते । रत्नाद्यालोकनिर्माणं पुनरुक्तं प्रजापतेः ॥	१४८
र्वाच्यरूपां हर्षाश्रुणा नृपः । अन्यावलोकनमलं चक्षुषोर्धौतवानिव ॥	१४९
राजेन्द्रं ख्याप्यमानालिङ्गीतिभिः । बाला कुमुदिनी नाम कमपि प्रमदं दधौ ॥	१५०
ादाय क्लेशितोऽसि मयेति च । ब्रुवती सादरा सा तमुपावेशयदासने ॥	१५१
श्रान्तं स्नातं वस्त्राद्यलंकृतम् । सा निनाय तमुद्यानमापानायासुराङ्गना ॥	१५२
म्बेशवरक्तवसासवैः । पूर्णायाः सा तटे वाप्यास्तेन साकमुंपाविशत् ॥	१५३
च पात्रं तस्मै नृपाय सा । ददौ पानाय स च तन्न जग्राह जुगुप्सितम् ॥	१५४
इतदस्मत्पानं निषेधतः । इति निर्बन्धतस्तां च ब्रुवाणां सोऽब्रवीन्नृपः ॥	१५५
नैव पास्याम्येतद्यदस्त्विति । ततः सा तस्य तन्मूर्ध्नि पात्रं क्षिप्तवान्यतो ययौ ॥	१५६
त्रास्यो राजान्यस्यां जलान्तरे । तच्चेटिकाभिरादाय दीर्घिकायां निचिक्षिपे ॥	१५७
त्कालं तस्मिन्पूर्वतपोवने । तीर्थे क्रमसरस्येव प्राप्तमात्मानमैक्षत ॥	१५८
ं तत्र हसन्तमिव तं नगम् । विषण्णविस्मितोऽज्ञान्तो वञ्चितः स व्यचिन्तयत् ॥	१५९
ानं कायं क्रमसरो गिरिः । अहो किमिदमाश्चर्यं किं माया किं मतिभ्रमः ॥	१६०
तस्या यन्मयोऽलङ्घितं वचः । तपस्विवाक्यं श्रुत्वापि तस्येदं मे विजृम्भितम् ॥	१६१
ं पानं सा ममैव परीक्षिणी । मूर्ध्नि च्युतेन यत्नेन दिव्यमायाति सौरभम् ॥	१६२
न्यानां कृतः क्लेशो महानपि । न फलाय विधिस्तेषु तथा वामो हि वर्तते ॥	१६३
ल्य भृङ्गैर्भूतन्दनोऽत्र सः । अवेष्ट्यतासुरसुतापानसिक्ताङ्गगन्धतः ॥	१६४
ा भूज्जातोऽनिष्टफलस्तु मे । परिक्लेशोऽल्पसत्त्वस्य वेतालोत्थापनं यथा ॥	१६५
श्च भृङ्गैः स विमृशंस्तदा । जातोद्वेगो मतिं चक्रे देहत्यागाय भूपतिः ॥	१६६
र्णेण कोऽपि देवात्समागतः । मुनिपुत्रः क्षितिपतिं तथाभूतं ददर्श तम् ॥	१६७
वार्याशु भ्रमरान्करुणार्द्रधीः । ऋषिः पृष्ट्वा च वृत्तान्तं नृपमेतमभाषत ॥	१६८
देहस्तावद्दुःखक्षयः कुतः । तदनुद्वेगतः साध्यः पुरुषार्थः सदा बुधैः ॥	१६९
ज्ञानविरिञ्चिष्वेकतामतिः । भेदोपासनजास्तावद्भङ्गुरा एव सिद्धयः ॥	१७०
प्रायन्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् । धैर्येण द्वादशान्यानि वर्षाणीह तपः कुरु ॥	१७१

ततः प्राप्स्यसि कान्तां तामन्ते सिद्धिं च शाश्वतीम् । देहस्तु तावत्सिद्धस्ते पश्यायं दिव्यसौरः
 समन्नं च गुहाणेदं मम कृष्णमृगाजिनम् । कृतावगुण्ठनो येन भ्रमरैर्नहि बाध्यसे ॥
 इत्युक्त्वाजिनमन्नौ स तस्मै दत्त्वा मुनिर्ययौ । तथेत्यात्तधृतिः सोऽपि तीर्थे तत्रावसन्नृपः ॥
 द्वादशाब्दोषितं तं च तपसाराधितेश्वरम् । भूपं कुमुदिनी दैत्यकन्या सा स्वयमभ्यगात् ॥
 तथा साकं स पातालं गत्वा दयितया चिरम् । राजा भूनन्दनो भोगान्भुञ्जानः सिद्धिमाप्तवा
 इत्यनुद्वेगशीला ये भव्या धैर्यावलम्बिनः । दूरभ्रष्टामपि निजां भूमिं संप्राप्नुवन्ति ते ॥
 त्वं चेह भाविकल्याणः श्रीदर्शन सुलक्षणः । तदाहारं विनात्मानं किमुद्वेगादुपेक्षसे ॥
 इत्युक्तो द्यूतशालान्तः सख्या मुखरकेण सः । तेन श्रीदर्शनो रात्रौ निराहारो जगाद तम् ॥
 यथात्थ त्वं कुलीनः सन्किंत्वस्यां पुरि लज्जया । निर्गन्तुं न बहिः शक्नोमीदृशो द्यूतदुर्गतः ॥
 तदस्यामेव चेद्रात्रौ विदेशे गमनं क्वचित् । न निषेधसि मे मित्र तदाहारं करोम्यहम् ॥
 तच्छ्रुत्वैव तथेत्युक्त्वा तस्मै मुखरकोऽथ सः । आनीय भोजनं प्रादात्सोऽपि तद्भुजे तदा ॥
 भुक्त्वैव च स तेनैव सह श्रीदर्शनस्ततः । प्रायात्स्नेहानुयातेन सख्या देशान्तरं प्रति ॥
 गच्छन्तं चात्र तं मार्गं यक्षौ दैवादपश्यताम् । यदृच्छयागतौ व्योम्ना जननीजनकौ निशि ॥
 सौदामिन्यदृहासौ तौ याभ्यां विप्रस्य वेदमनि । स देवदर्शनस्यात्र जातमात्रो न्यधीयत ॥
 तौ विज्ञाय तमापन्नं द्यूतव्यसननिर्धनम् । विदेशप्रस्थितं स्नेहादृश्यावूचतुर्दिवः ॥
 भोः श्रीदर्शन मात्रा ते देवदर्शनभार्यया । भूमावाभरणान्यन्तः स्थापितानि स्ववासके ॥
 तानि गत्वा गृहीत्वा त्वं निश्चिन्तं मालवं ब्रज । ऊर्जितश्रीर्हि तत्रास्ति श्रीसेन इति भूपतिः ।
 स च द्यूतविपत्किष्टः कुमारत्वे भृशं यतः । अतस्तेन कृतः स्फीतः कितवानां महामठः ॥
 लभन्ते कितवास्तत्र वसन्तोऽभीष्टभोजनम् । तद्वत्स तत्र गच्छ त्वं भद्रं तव भविष्यति ॥
 इति वाचं दिवः श्रुत्वा गत्वा श्रीदर्शनो गृहम् । भुवः खातात्समिन्नस्तान्यादत्ताभरणानि सः
 ततो हृष्टः समं तेन सख्या मुखरकेण सः । देवतानुग्रहं मत्वा प्रतस्थे मालवं प्रति ॥
 गत्वा सुदूरमध्वानं तथा रात्र्या दिनेन च । सायं स बहुसस्याख्यं ग्रामं तेन सहाप्तवान् ॥
 श्रान्तश्च तस्य ग्रामस्य नातिदूरे सुहृत्सखः । उपाविशत्तडागस्य तीरे विमलपाथसः ॥
 तत्र तस्मिन्क्षणं धौतपादे पीताम्भसि स्थिते । काप्यनन्यसमा रूपे कन्या तोयार्थमाययौ ॥
 नीलोत्पलसवर्णाङ्गलेखा रतिरिवैकिका । हरदग्धस्य कामस्य धूमेन श्यामलीकृता ॥
 सा तं श्रीदर्शनं दृष्ट्वा प्रेमनिर्भरया दृशा । उपेत्य दर्शनप्रीतं सवयस्यमभाषत ॥
 कुत्रागतौ महाभागौ युवामिह विपत्तये । किमज्ञानाज्ज्वलत्यग्नौ पतितौ स्थः पतङ्गवत् ॥
 एतच्छ्रुत्वा स संभ्रान्तः कन्यां मुखरकोऽत्र ताम् । पप्रच्छ का त्वं किं चैतत्त्वयोक्तं कथ्यतां
 ततोऽब्रवीत्सा संक्षेपाद्वच्येतच्छृणुतं युवाम् । अस्त्यग्रहारः सुमहान्सुवोषो नाम विश्रुतः ॥
 तत्राभूत्पद्मगर्भाख्यो ब्राह्मणो वेदवित्तमः । तस्योत्तमकुला भार्या नाम्ना शशिकलाभवत् ॥
 तस्यां च तस्यापत्ये द्वे जाते आस्तां सुजन्मनः । सुतो मुखरको नाम पद्मिष्ठेति सुताप्यहम्
 स मे मुखरको भ्राता द्यूतव्यसनविभ्रुतः । बाल्येऽपि निर्गत्य गृहात्कापि देशान्तरं गतः ॥
 तेन शोकेन पञ्चत्वं गतायां मम मातरि । मत्पितोभयदुःखार्तस्त्यक्तवान्स गृहस्थितिम् ॥
 एकाकी च गृहीत्वा मां तं गवेषयितुं सुतम् । भ्राम्यन्नितस्ततः प्रापदिभं ग्रामं विधेर्वशात् ॥
 इह चास्ति महान्ग्रामे चौरश्रौरचमूपतिः । वसुभूतिरिति ख्यातो ब्राह्मणो नाममात्रतः ॥
 तेनेह प्राप्य पत्नेन सभृत्येन पितुर्मम । तस्य प्राणाः सुवर्णं च शरीरान्तर्गतं हृतम् ॥
 अहं च तेन नीत्वैव गृहं बन्दीकृता सती । सुभूतिनाम्ने पुत्राय प्रदातुं परिकल्पिता ॥
 स चास्य पुत्रो मुषितुं सार्थं कापि गतः स्थितः । नायात्यद्यापि मत्पुण्यैः प्रमाणं मेऽधुना वि
 तदेष चौरो दृष्ट्वा वां कुर्यादस्याहितं ध्रुवम् । विमुच्येथे यथैतस्मादुपायं कुरुतं तथा ॥

वतीं जातप्रत्यभिज्ञस्तदैव ताम् । कन्यां कण्ठे समालम्ब्य रुदन्मुखरकोऽब्रवीत् ॥	२११
ष्टे स एषोऽहं भ्राता मुखरकस्तव । बन्धुद्रोही भगिनिके मन्दभाग्यो हतोऽस्मि हा ॥	२१२
। सापि पद्मिष्ठा विद्या दृष्टेऽग्रजे तथा । कृपयेवाखिलैर्दुःखैः परिवत्रे जवाद्यथा ॥	२१३
पितरावार्त्या शोचन्तौ भ्रातरानुभौ । श्रीदर्शनः समाश्रास्य कालोचितमभाषत ॥	२१४
। वासरो नायं रक्ष्यो ह्यात्मैव सांप्रतम् । त्यक्त्वाप्यर्थं ततः कार्या चौरस्यास्य प्रतिक्रिया ॥	२१५
। दर्शनेनोक्ते दुःखं संहृत्य धैर्यतः । कर्तव्यसंविदं चक्रुस्ते त्रयोऽपि परस्परम् ॥	२१६
। दर्शनो मान्द्यं विधायासीन्निपत्य सः । तीरे तस्य तडागस्य कृशः पूर्वैरभोजनैः ॥	२१७
। स्य गृहीत्वा च तस्यौ मुखरको रुदन् । पद्मिष्ठा च ययौ तस्य पार्श्वे चौरपतेर्द्वैतम् ॥	२१८
। व तडागान्ते मन्दः कोऽप्यागतः स्थितः । पान्थस्तस्य द्वितीयश्च तत्रास्ते परिचारकः ॥	२१९
। व स चौरोऽत्र भृत्यांश्चौरान्विसृष्टवान् । ते गत्वा तौ तथारूपौ दृष्ट्वा मुखरकं तयोः ॥	२२०
। न्नस्य किं भद्रं कृते रोदिषि यद्दृशम् । एतच्छ्रुत्वा कृतार्तिस्तांश्चौरान्मुखरकोऽब्रवीत् ॥	२२१
। ब्राह्मणोऽयं मे तीर्थयात्राप्रवासतः । रोगाक्रान्तः शनैर्भ्राम्यन्निह प्राप्नोऽद्य मत्सखः ॥	२२२
। व च निश्चेष्टीभूतो मामयमुक्तवान् । उत्तिष्ठ वत्स मे दर्भसंस्तरं कुरु सखरम् ॥	२२३
। कंचिदस्माच्च ग्रामाद्गुणिनमानय । तस्मै ददामि सर्वस्वं नाद्य जीवाम्यहं निशि ॥	२२४
। ऽहमनेनेह विदेशेऽस्तं गते रवौ । कर्तव्यमूढो दुःखातो रोदनं शरणं श्रितः ॥	२२५
। ब्राह्मणं कंचिदस्यानयत जीवतः । यावद्दालयं तस्मै स्वहस्तेन यदस्ति नौ ॥	२२६
। य ध्रुवं रात्रौ न भविष्यत्याहं च तत् । दुःखं सोढुं न शक्नोमि श्वः प्रवेक्ष्यामि पावकम् ॥	२२७
। दर्शनामेतां कुरुध्वं यत्कृपालवः । मिलिता यूयमस्माकमिहाकारणबान्धवाः ॥	२२८
। ग जातकरुणाश्चौरा गत्वा तथैव तत् । उक्त्वा तं वसुभूतिं ते स्वामिनं पुनरब्रुवन् ॥	२२९
। च्छ गृहाण त्वं स्वयं तस्मात्प्रयच्छतः । प्रतिग्रहेण विप्रात्तद्वनं ग्राह्यं निपात्य यत् ॥	२३०
। गे वसुभूतिसैरवादीदेष कः क्रमः । अनिपात्य धनादानमस्माकमनयः परः ॥	२३१
। निश्चयं दोषं हृतस्वो ह्यनिपातितः । इत्युक्तवन्तं तं पापं भृत्याः प्रत्यूचुरत्र ते ॥	२३२
। ङ्का क हरणं क मुमुर्षोः प्रतिग्रहः । प्रातर्वा तौ हनिष्यामो द्विजौ जीविष्यतो यदि ॥	२३३
। ग तु वृथाब्रह्महत्यापापेन किं फलम् । श्रुत्वैतत्प्रतिपेदे स वसुभूतिस्तथेति तत् ॥	२३४
। प्रतिग्रहार्थं च नक्तं श्रीदर्शनान्तिकम् । श्रीदर्शनोऽप्यवच्छाद्य किंचित्किंचिद्दौ श्वसन् ॥	२३५
। भरणमस्मै तत्कृत्वा प्रस्ताक्षरां गिरम् । ततः कृतार्थश्चौरोऽसौ सानुगोऽपि गृहान्ययौ ॥	२३६
। पुत्रेषु चौरेषु रात्रौ श्रीदर्शनस्य सा । पद्मिष्ठोपाययौ तस्य पार्श्वे मुखरकस्य च ॥	२३७
। योऽपि ते तूर्णं मन्त्रयित्वा ययुस्ततः । पथा चौरविहीनेन मालवं प्रति तं पुनः ॥	२३८
। रात्र्या च दूरं ते गत्वा प्रापुर्महादवीम् । नित्यं कण्टकितां भ्राम्यत्कृष्णसारमृगेक्षणाम् ॥	२३९
। तनुलतां तारचीरचीत्काररोदिनीम् । उन्नदभ्याघ्रसिंहादिप्राणिभ्यो विभ्यतीमिव ॥	२४०
। च गच्छतां तेषां क्लेशं दृष्ट्वाखिलं दिनम् । कृपयेवोपसंहृत्य भासमस्तं ययौ रविः ॥	२४१
। श्रान्ताः क्षुधार्तास्ते वृक्षमूलमुपाश्रिताः । प्रदोषेऽन्नेरिव ज्वालां दृष्टुस्तत्र दूरतः ॥	२४२
। ऽयमत्र जातु स्यात्तद्दत्वालोकाभ्यहम् । इत्युक्त्वानुसरञ्ज्वालां सोऽथ श्रीदर्शनो ययौ ॥	२४३
। ऽत्र वीक्षते यावत्तावद्रत्नमयं गृहम् । स दर्श महत्तां च तस्य ज्वालामिव प्रभाम् ॥	२४४
। दिव्यरूपां च यक्षिणीं बहुभिर्वृताम् । विपरीताङ्घ्रिभिर्यक्षैराकेकरविलोचनैः ॥	२४५
। धं चान्नपानं तैराहृतं तत्र वीक्ष्य सः । उपेत्यातिथिभागं तां वीरोऽयाचत यक्षिणीम् ॥	२४६
। तुष्टा च सा तस्मै यथार्थितमदापयत् । अन्नमात्मतृतीयस्य संतृप्त्यै तस्य वारि च ॥	२४७
। त्वा तदादिष्टयक्षस्कन्धाधिरोपितम् । आययौ स तयोः पार्श्वे पद्मिष्ठास्वयस्ययोः ॥	२४८
। ज्य यक्षं बुभुजे ताभ्यां सह च तत्र सः । तदन्नं विविधं दिव्यं पपौ शीताच्छमम्बु च ॥	२४९

ततः सत्त्वप्रभावाढ्यं देवांशं तमवेत्य सः । आत्मनो धन्यतां वाञ्छंस्तुष्टो मुखरकोऽब्रवीत् ॥
 त्वं तावत्कोऽपि देवांशः पद्भिःश्रेयं च मत्स्वसा । लोकैकमुन्दरी तत्ते दत्तैषाद्य मयोचिता ॥
 तच्छ्रुत्वा सुहृदं तं सानन्दः श्रीदर्शनोऽभ्यधात् । मयाभिनन्दितमिदं त्वद्वाक्यं पूर्वकाङ्क्षितम् ॥
 एतां तु परिणेष्यामि स्थानं प्राप्य यथाविधि । इत्युचिवान्स तौ चोभौ हृष्टास्तामनयन्निशाम् ॥
 प्रातश्च प्रस्थिताः सर्वे ततः प्रापुः क्रमेण ते । नगरं मालवेन्द्रस्य तस्य श्रीसेनभूपतेः ॥
 तत्र प्रविविशुस्तेऽथ सद्यः श्रान्तागता गृहम् । विश्रान्तिहेतोः कस्याश्चिद्बुद्ध्या द्विजयोषितः ॥
 तत्र तैश्च प्रसङ्गोक्तनिजवृत्तान्तनामभिः । विभ्रैव दृष्टा पृष्टा सा वृद्धयोषिदुवाच तान् ॥
 अहं यशस्वती नाम राजसेवोपजीविनः । भार्या सत्यव्रताख्यस्य विप्रस्येहामलान्वया ॥
 मृते भर्तर्यपुत्रायास्तस्या मे वृत्तयेऽमुना । तज्जीवनचतुर्भागो दत्तो राज्ञा दयालुना ॥
 अद्य चैष ममापुण्यैर्विश्राप्यायकरोऽपि सन् । गृहीतो राजशशभृद्वैद्यासाध्येन यक्षमणा ॥
 मन्त्राश्रौषधयश्चास्मिन्क्रमन्ते नैव तद्विदाम् । एकेन तु प्रतिज्ञातमस्याग्रे मन्त्रवादिना ॥
 यदि वीरः सहायो मे तादृग्भवति कोऽपि तत् । वेतालसाधनेनाहं रुजं हन्यामिमामिति ॥
 ततो हतेऽपि पटहे यदा प्राप्तो न तादृशः । वीरः कोऽपि तदा राजा सचिवानेवमादिशत् ॥
 कितवानां कृते योऽयमिह ख्यातो महामठः । आगन्तुकोऽत्र कितवो वीरश्चिन्त्यः स कश्चन ॥
 कितवा निरपेक्षा हि दारबन्धुघनोज्जिताः । निर्भया वृक्षमूलादिशायिनो योगिनो यथा ॥
 इति राज्ञा समादिष्टैर्मन्त्रिभिस्तन्मठाधिपः । तथैवोक्तो विचिनुते वीरमागन्तुकं सदा ॥
 यूयं च कितवास्त्वं च तस्मिन्कर्मणि चेत्क्षमः । तन्नयान्यहमेवाद्य त्वां श्रीदर्शनं तं मठम् ॥
 सत्कारं प्राप्नुयास्त्वं च राजतो मम च त्वया । कृता भवेदुपकृतिर्दुःखं प्राणान्तकृद्धि मे ॥
 एवमुक्तवतीं तां च वृद्धां श्रीदर्शनोऽब्रवीत् । बाढं शक्तोऽस्मि तत्कार्यं कर्तुं तन्नय मां मठम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा सपद्भिः सा तं मुखरकान्वितम् । नीत्वा वृद्धा मठे तत्र मठाधिपतिमभ्यधात् ॥
 ब्राह्मणो द्यूतकारोऽयं राजार्थे मन्त्रवादिनः । तस्य साहायके शक्तो वीरो देशान्तरागतः ॥
 तच्छ्रुत्वा मठपः पृष्ट्वा तं तथेत्येव वादिनम् । श्रीदर्शनं स सत्कृत्य निनायाशु नृपान्तिकम् ॥
 तत्र चावेदितस्तेन राजानं स ददर्श तम् । श्रीदर्शनः पाण्डुकुशं शशाङ्कमिव पार्वणम् ॥
 राजापि प्रणतं भव्यमुपविष्टं विलोक्य तम् । आकारतुष्टः श्रीसेनो जाताश्रासो जगाद सः ॥
 त्वद्यत्नादेष मे रोगो नाशमेष्यत्यसंशयम् । एतत्त्वद्दर्शनध्वस्तपीडा वक्ति हि मे तनुः ॥
 तत्कुरुष्वार्य साहाय्यमित्युक्ते तेन भूभृता । देव किं नाम वस्त्वेतदिति श्रीदर्शनोऽब्रवीत् ॥
 अथानाय्य स राजा तं मन्त्रवादिनमभ्यधात् । अयं वीरः सहायस्ते यत्त्वयोक्तं कुरुष्व तत् ॥
 तच्छ्रुत्वा मन्त्रवादी तं श्रीदर्शनमुवाच सः । वेतालाह्वानसाहाय्ये समर्थो भद्र चेदसि ॥
 तत्त्वं कृष्णचतुर्दश्यामद्यैवास्यां निशागमे । इह श्मशानमागच्छेरन्तिकं मम सिद्धये ॥
 इत्युक्त्वा स ततोऽयासीत्तपस्वी मन्त्रसाधकः । श्रीदर्शनोऽप्यगच्छन्तं मठमामन्त्रय भूपतिम् ॥
 तत्र पद्भिःश्रेया साकं भुक्त्वा मुखरकेण च । एकः कृपाणभृद्रात्रौ श्मशानं तज्जगाम सः ॥
 भूरिभूताकुलं शून्यमशिवं निन्दच्छिवम् । गाढान्धकारमालोकं कमप्युपचितं दधत् ॥
 तत्रास्पदे विरुद्धानां वीरो भ्रान्त्वा ददर्श सः । श्रीदर्शनो मध्यभागस्थितं तं मन्त्रसाधकम् ॥
 भस्मानुलिप्तसर्वाङ्गं धृतकेशोपवीतकम् । प्रेतवस्त्रकृतोष्णीषं संवीतासितवाससम् ॥
 उपेत्यावेदितात्मा च स तं श्रीदर्शनस्ततः । आवद्धकक्ष्यः पप्रच्छ ब्रूहि किं करवाणि ते ॥
 गच्छार्थक्रोशमात्रेऽस्ति पश्चिमायामितो दिशि । चिताभितापनिर्दग्धपल्लवः शिशपातरुः ॥
 तस्य स्थितः शवो मूले तमक्षतमिहानय । इति सोऽपि तमाह स्म साधको हृष्टमानसः ॥
 ततस्तथेति स गतस्तत्र श्रीदर्शनो द्रुतम् । अन्येन नीयमानं तं केनापि शवमैक्षत ॥
 धावित्वा तस्य च स्कन्धाच्चकर्षं तममुञ्चतः । मुञ्च दाहं क्रमे मित्रं नयस्येतमिति ब्रुवन् ॥

०	ततः सोऽपि द्वितीयोऽत्र तं श्रीदर्शनमब्रवीत् । न मोक्ष्यामि मम ह्येष मित्रं कोऽस्य भवानिति ॥	२८
१	एवं तयोरुभयतः स्कन्धयोः कर्षतोः शवः । वेतालानुप्रविष्टः सन्नमुञ्चद्भैरवं रवम् ॥	२९
२	तेन त्रस्तो द्वितीयः स हृत्स्फोटेन व्यपद्यत । श्रीदर्शनश्चालाथ स गृहीत्वैव तं शवम् ॥	२९
३	तावच्चात्र द्वितीयः स मृतोऽप्युत्थाय पूरुषः । वेतालाधिष्ठितो रुन्धंस्तं श्रीदर्शनमुक्तवान् ॥	२९
४	तिष्ठ स्कन्धार्पितं कृत्वा मित्रं मे मा स्म गा इति । ततः स भूताविष्टं तं मत्वा श्रीदर्शनोऽभ्यधात् ॥	२९
५	किं प्रमाणं तवैतस्य मित्रत्वे मित्रमेष मे । तच्छ्रुत्वा सोऽपरोऽवादीत्प्रमाणमयमेव नौ ॥	२९
६	श्रीदर्शनस्ततोऽवोचन्मित्रं स्वं तर्हि बक्त्यसौ । ततस्तत्स्कन्धवतीं स सवेतालः शवोऽब्रवीत् ॥	२९
७	अहमेवं ब्रुवे मह्यमाहारं यः प्रयच्छति । क्षुधिताय स मे मित्रं स्वेच्छं नयतु मां च सः ॥	२९
८	एतच्छ्रुत्वा सवेतालो द्वितीयः सोऽवदच्छवः । मम नास्त्यस्य चेदस्ति तदाहारं ददातु ते ॥	२९
९	तच्छ्रुत्वाहं ददामीति वदन्यावत्तमेव सः । श्रीदर्शनो निजांसस्थवेतालाहारसिद्धये ॥	२९
१०	हन्ति खड्गेन तावत्स हन्यमानः स्वसिद्धितः । अन्तर्दधे द्वितीयोऽत्र सवेतालः शवस्तदा ॥	२९
११	अथ श्रीदर्शनं तं स वेतालोऽसस्थितोऽब्रवीत् । प्रतिपन्नमिदानीं मे भोजनं दीयतामिति ॥	३०
१२	ततो यदा न लेभेऽन्यन्मांसं श्रीदर्शनोऽत्र सः । भोजनाय ततस्तस्मै स्वमुक्त्वासिना ददौ ॥	३०
१३	तेन तुष्टः स वेतालस्तमेवमवदत्तदा । प्रीतोऽस्मि ते महासत्त्व देहस्तेऽस्त्वयमक्षतः ॥	३०
१४	नय मामधुना कार्यं तवैवेदं हि सेत्स्यति । स साधकस्तपस्वी तु स्वल्पसत्त्वो विनङ्क्ष्यति ॥	३०
१५	इत्युक्तस्तेन भूलैव स स्वस्थाङ्गस्तदैव तम् । नीत्वा श्रीदर्शनस्तस्मै साधकाय समर्पयत् ॥	३०
१६	स चाभिनन्द्य संपूज्य रक्तमाल्यानुलेपनैः । नरास्थिचूर्णलिखिते कोणन्यस्तास्रकुम्भके ॥	३०
१७	महातैलज्वलद्दीपे मण्डले विपुलान्तरे । वेतालं तं तदोत्तानमात्तप्रेततनुं व्यधात् ॥	३०
१८	वक्षस्थलोपविष्टश्च तस्यास्यकुहरेऽथ सः । नरास्थिस्रुकस्रुकवकरो होमं कर्तुं प्रचक्रमे ॥	३०
१९	क्षणाच्च तस्य वेतालस्यास्याज्ज्वालोद्भूतदा । यथा स साधकस्त्रासादुत्थायापासरत्ततः ॥	३०
२०	सत्त्वच्युतं च तं स्रस्तस्रुकस्रुवं परिधाव्य सः । वेतालो व्यात्तवदनः साङ्गोपाङ्गं निर्गीर्णवान् ॥	३०
२१	तद्दृष्ट्वा खड्गमुद्यम्य यावच्छ्रीदर्शनः स तम् । अभिधावति तावत्स वेतालस्तमभाषत ॥	३०
२२	भोः श्रीदर्शन धैर्येण तुष्टोऽस्म्येवंविधेन ते । तत्सर्षपान्गृहाण त्वभिमानमनुखसंभवान् ॥	३०
२३	एभिः शिरोनिबद्धैश्च पाणिस्थैश्चैष भूपतिः । निवृत्तयक्ष्मदोषार्तिः सद्य एव भविष्यति ॥	३०
२४	त्वं चाचिरेण सर्वस्याः पृथ्व्या राजा भविष्यसि । इति तद्वचनं श्रुत्वा तं स श्रीदर्शनोऽभ्यधात् ॥	३०
२५	साधकेन विनैतेन तत्र यास्याम्यहं कथम् । अनेन स हतः स्वार्थलोभादिति वदेन्नृपः ॥	३०
२६	एवं श्रीदर्शनेनोक्ते वेतालः स जगाद् तम् । वच्मि ते प्रत्ययं येन शुद्धिस्तव भविष्यति ॥	३०
२७	इमं मृतं मन्निर्गीर्णमिहास्यैव शवस्य हि । उदरं पाटयित्वा त्वमन्तःस्थं दर्शयिष्यसि ॥	३०
२८	इत्युक्त्वा स ययौ कापि वेतालोऽर्पितसर्षपः । निर्गलैव शवात्तस्माच्छवः सोऽप्यपतद्भुवि ॥	३०
२९	स्त्रीकृत्य सर्षपान्सोऽपि गत्वा श्रीदर्शनस्ततः । सहायाध्युषिते तस्मिन्मठे रात्रिं तिनाय ताम् ॥	३०
३०	प्रगे राज्ञोऽन्तिकं गत्वा रात्रिवृत्तं निवेद्य तत् । मन्निभ्योऽदर्शयन्नीत्वा साधकं तं शवोदरात् ॥	३०
३१	ततो बबन्ध राज्ञस्तान्पाणौ मूर्ध्नि च सर्षपान् । तेन सोऽभून्नृपो नष्टनिःशेषव्याधिनिर्वृतः ॥	३०
३२	अथ तुष्टः स नृपतिः श्रीसेनः प्राणदायिनम् । अनपत्यः सुतत्वेन तं श्रीदर्शनमग्रहीत् ॥	३०
३३	अभ्यधिञ्चच्च तं वीरं यौवराज्ये तदैव सः । उग्रं सुकृतबीजं हि सुक्षेत्रेषु महाफलम् ॥	३०
३४	ततः श्रीदर्शनः श्रीमानुपयेमे स तत्र ताम् । पद्मिष्ठां पूर्वसेवार्थं लक्ष्मीमिव सहागताम् ॥	३०
३५	तया समं स भुञ्जानो भोगान्मुखरकेण च । तद्वात्रा सोऽथ तत्रासीत्पृथ्वीं वीरोऽनुपालयन् ॥	३०
३६	एकदा जलधेस्तीरात्प्राप्य रत्नविनायकम् । उपेन्द्रशक्तिरानीय ददौ तस्मै महावणिक् ॥	३०
३७	तमनर्धं समालोक्य युवराजः स भक्तितः । तत्र प्रतिष्ठापितवान्विभवेनातिभूयसा ॥	३०
३८	ददौ ग्रामसहस्रं च नित्यभोगाय तत्र सः । यात्रोत्सवं च विदधे मिलिताखिलमानवम् ॥	३०

नृत्तवादित्रगीतैश्च तत्र सातिशयैर्निशि । परितुष्टो गणानेवमादिदेश गणाधिपः ॥
 मत्प्रसादादयं भावी सम्राट् श्रीदर्शनो भुवि । तदिहास्त्यपराम्भोधौ हंसद्वीपमिति श्रुतम् ॥
 द्वीपं तत्रास्ति च क्षमाभृदनङ्गोदयसंज्ञकः । अनङ्गमञ्जरीत्यस्ति स्त्रीरत्नं तस्य चात्मजा ॥
 मद्भक्ता सा च कन्या मामर्चित्वा याचते सदा । सर्वपृथ्वीश्वरं देहि पतिं मे भगवन्निति ॥
 अतः श्रीदर्शनेनैतां पत्या संयोजयाम्यहम् । उभयोरेतयोरेवं दत्तं भक्तिफलं भवेत् ॥
 तस्माच्छ्रीदर्शनस्तत्र नीत्वा युष्माभिरेतयोः । अन्योन्यदर्शनं युक्त्या संपाद्यानीयतां द्रुतम् ॥
 संयोगस्तु शनैः सम्यक्मेण भवितानयोः । अद्यैव तु स नास्त्येव भवितव्यं हि तत्तथा ॥
 किं चैवं वणिजोऽप्यस्य प्रतिमाप्रापकस्य मे । उपेन्द्रशक्तेरस्त्येव विहिता काप्युपक्रिया ॥
 एवं गणेशेनादिष्टा गणा रात्रौ तदैव तम् । सुप्तं श्रीदर्शनं निन्युर्हंसद्वीपं स्वसिद्धितः ॥
 तत्र चानङ्गमञ्जर्यास्तं प्रवेश्यैव वासके । सुप्तायाः शयने तस्या राजपुत्र्या न्यवेशयन् ॥
 प्रबुद्धः स क्षणात्तत्र ज्वलद्ब्रह्मप्रदीपके । द्योतमानवितानादिनानानर्धमहामणौ ॥
 राजावर्तोपलक्ष्यामतले सद्वासवेशमनि । पर्यङ्कशयने धौतसितपट्टोत्तरच्छदे ॥
 शयानाममृतस्यन्दसुन्दरप्रसरद्भ्युतिम् । सर्वतः प्रस्फुरत्तारतारावलिमनोरमे ॥
 गगने धवलाम्भोदशकलोत्सङ्गवर्तिनीम् । शरच्छशभृतो मूर्तिमिवानन्दकरीं दृशोः ॥
 श्रीदर्शनस्तां सहसा ददर्शनङ्गमञ्जरीम् । हृष्टविस्मितविभ्रान्तश्चिन्तयामास च क्षणम् ॥
 क सुप्तः क प्रबुद्धोऽस्मि किमिदं केयमङ्गना । स्वप्नो ध्रुवमसौ सोऽपि वरमस्त्वयमीदृशः ॥
 प्रबोध्य तदिमां तावत्पश्यासीति विविच्य सः । नुदति स्म शनैरंसे पाणिनानङ्गमञ्जरीम् ॥
 सापि तस्य करस्पर्शादिन्दोरिध कुमुद्वती । व्यालोलनेत्रभ्रमरा प्रबोधं प्राप तत्क्षणम् ॥
 दृष्ट्वा च तं क्षणं दध्यौ कोऽयं दिव्याकृतिर्भवेत् । दुष्प्रवेशे प्रविष्टोऽत्र देवो नूनमसाविति ॥
 उत्थाय चैतं पप्रच्छ संभ्रमप्रभ्रयाकुला । कस्त्वं कस्मात्कथं चेह प्रविष्टोऽस्युच्यतामिति ॥
 ततः श्रीदर्शनेनोक्ते खोदन्ते साप्यवोचत । तत्पृष्ट्वा सुन्दरी चास्मै देशनामान्वयान्निजान् ॥
 सोत्कावन्धोन्यसंलक्ष्यस्वप्नान्ति ततश्च तौ । भूषणानां विनिमयं चक्रतुर्निश्चयाप्तये ॥
 अथोभावपि गान्धर्वविवाहोत्सुकमानसौ । ते गणा मोहयित्वा तौ निन्युर्निद्रावशं तदा ॥
 जातनिद्रं गृहीत्वा च तं तु श्रीदर्शनं ततः । स्वगृहं प्रापयामासुस्तदैवाप्राप्तवाञ्छितम् ॥
 तत्रापगतनिद्रश्च धाम्नि श्रीदर्शनो निजे । स्थितः ख्याभरणैर्युक्तं दृष्ट्वात्मानं व्यचिन्तयत् ॥
 अहो किमेतत्क तु सा हंसद्वीपेश्वरात्मजा । क तद्वासगृहं दिव्यं काहं पुनरिहैव च ॥
 न च स्वप्नः स यत्तानि तदीयाभरणानि मे । तिष्ठन्त्येतानि तन्नूनं विलासः कोऽप्ययं विधेः ॥
 इत्यादि चिन्तयन्पत्न्या पृष्टः सुप्तप्रबुद्धया । पद्मिष्ठया धीर्यमाणः साध्व्या तां सोऽनयन्निशाम् ॥
 प्रातश्च सर्वं राज्ञेऽपि श्रीसेनाय तदब्रवीत् । अनङ्गमञ्जरीनामचिह्निताभरणान्वितः ॥
 राजापि तत्प्रियैषी स हंसद्वीपं गवेषयन् । मार्गं दत्त्वापि पटहं नोपलेभे कुतश्चन ॥
 ततः श्रीदर्शनस्तत्र स विनानङ्गमञ्जरीम् । आसीत्स्मरज्वराक्रान्तः सर्वभोगपराङ्मुखः ॥
 नाहारं श्रद्धे पश्यन्ना हारं तदलंकृतीः । स्वापं जहावपश्यंस्तु स्वापं तन्मुखपङ्कजम् ॥
 अत्रान्तरे च सा तत्र हंसद्वीपे नृपात्मजा । तूर्यशब्दैः प्रबुद्धे प्रभातेऽनङ्गमञ्जरी ॥
 स्मृत्वा तद्रात्रिवृत्तं सा दृष्ट्वा चालंकृतां तनुम् । श्रीदर्शनालंकरणैश्चिन्तामौत्सुक्यतो ययौ ॥
 स्वप्नान्तिहैरैर्दत्तप्रेमभिर्दुर्लभे जने । एभिराभरणैर्नीतास्म्यहं जीवितसंशयम् ॥
 इत्यादि चिन्तयन्तीं तां पुरुषाभरणैर्युताम् । पितानङ्गोदयोऽकस्मात्प्रविश्यात्र व्यलोकयत् ॥
 वाससाच्छादिताङ्गीं च लज्जयावनतां ततः । पप्रच्छोत्सङ्गमारोप्य स तां राजातिवत्सलः ॥
 किमयं पुत्रि पुंषेः किं त्रपा चेदृशी वद । मा कृथा मय्यविश्वासं बद्धाः प्राणा हि मे त्वयि ॥
 इत्यादिभिः प्रियालापैस्तेन मन्दीकृतत्रपा । पित्रा शनैस्तं वृत्तान्तं कृत्स्नं तस्मै शशंस सा ॥

सोऽस्याः पिता राजा तदभानुषगोचरम् । इन्द्रजालमिवावैत्य ययौ कर्तव्यसंशयम् ॥	३६७
। तच्च पप्रच्छ सुप्रीतं सिद्धयोगिनम् । महाव्रतधरं ब्रह्मसोमं नाम स्वदेशजम् ॥	३६८
क्ष्य प्रणिधानेन नृपं तं तापसोऽभ्यधात् । मालवात्सत्यमानिन्ये गणैः श्रीदर्शनो नृपः ॥	३६९
रः प्रसन्नो हि त्वत्पुत्र्यास्तस्य चोभयोः । तत्प्रसादाच्च राजा स सार्वभौमो भविष्यति ॥	३७०
घनीयो दुहितुस्तव भर्ता स तादृशः । इत्युक्ते ज्ञानिना तेन प्रह्वो राजा जगाद् तम् ॥	३७१
लवः क्व भगवन्हंसद्वीपो महानयम् । पन्था दुर्गश्च कार्यं च नेदं कालान्तरक्षमम् ॥	३७२
। दपरो नित्यं त्वमेवात्र गतिर्मम । इति राज्ञा स विज्ञप्तस्तपस्वी भक्तवत्सलः ॥	३७३
हं साधयाम्येतदित्युक्त्वान्तर्दधे ततः । क्षणाच्च मालवं प्राप पुरं श्रीसेनभूभृतः ॥	३७४
। स्मिन्प्रविश्यैव श्रीदर्शनविनिर्मिते । देवागारे गणाधीशं प्रणम्योपविवेश सः ॥	३७५
स्तु तुभ्यं नक्षत्रमालामण्डितमूर्धने । सुमेरुशिखराभाय कल्याणमयमूर्तये ॥	३७६
नृत्तोत्सवोत्क्षिप्तसरलाभ्रंलिहं तव । करं त्रिभुवनागारधारणस्तम्भसंनिभम् ॥	३७७
। सर्वसिद्धीनां विघ्नान्तक नमाम्यहम् । पृथुलोदरकुम्भं ते पन्नगाभरणं वपुः ॥	३७८
। त्र स यावच्च गणेशं स्तौति तापसः । तावत्तत्प्रतिमानेतुः पुत्रस्तस्य वणिक्पतेः ॥	३७९
शक्तेरुद्दामचिरोन्मादविशृङ्खलः । भ्राम्यन्महेन्द्रशक्त्याख्यो विवेशात्रैव दैवतः ॥	३८०
शवद्गहीतुं च तमेव स तपस्विनम् । ततः स पाणिना तत्र तपस्वी तमताडयत् ॥	३८१
। न्यस्तमन्त्रेण पाणिना तस्य ताडितः । शान्तोन्मादस्तथैवाभूत्स्वस्थबुद्धिर्वणिकसुतः ॥	३८२
जश्च स ततो निर्गत्यैव दिग्म्बरः । हस्ताच्छादितकौपीनो जगाम स्वगृहं प्रति ॥	३८३
ठं लोकतो बुद्ध्या समेतानन्दनिर्भरः । उपेन्द्रशक्तिः स्वपिता तमनैषीन्निजं गृहम् ॥	३८४
स्नपयित्वा च कृत्वा वस्त्राद्यलंकृतम् । तद्युक्तस्तापसं तं स ब्रह्मसोममुपाययौ ॥	३८५
पञ्च बह्वस्रै धनं पुत्रप्रदायिने । स तु तत्रैव जग्राह तापसो दिव्यसिद्धिभृत् ॥	३८६
तरे च तद्बुद्ध्या तमुपागात्तपस्विनम् । श्रीदर्शनान्वितो भक्त्या श्रीसेननृपतिः स्वयम् ॥	३८७
य स्तुतिं कृत्वा तं स राजा व्यजिज्ञपत् । संपन्ना वणिजस्तावत्पुत्रस्वास्थ्यदुपक्रिया ॥	३८८
। गमनादस्य तन्ममापि तथा कुरु । यथा श्रीदर्शनस्यास्य मत्सूनोः कुशलं भवेत् ॥	३८९
नार्थितो राज्ञा तापसः सोऽब्रवीद्भसन् । राजनिकमस्य चौरस्य करोम्यहमभीप्सितम् ॥	३९०
। जपुत्र्या हृदयं सुषित्वाभरणानि च । रात्रावनङ्गमञ्जर्या हंसद्वीपादिहागतः ॥	३९१
त्वद्वचः कार्यं मयेत्युक्त्वा प्रकोष्ठतः । श्रीदर्शनं तमादाय तापसोऽन्तर्दधेऽथ सः ॥	३९२
य हंसद्वीपं च राज्ञोऽनङ्गोदयस्य तम् । प्रावेशयद्राजधानीं तत्सुताभरणैर्युतम् ॥	३९३
भ्यनन्दत्तं राजा प्राप्तं श्रीदर्शनं तदा । हृष्टः पूर्वं तमभ्यर्च्य पादन्नस्तपस्विनम् ॥	३९४
। तां सुतां तस्मै पुण्याहेऽनङ्गमञ्जरीम् । श्रीदर्शनाय रत्नौघमालिनीं वसुधामिव ॥	३९५
द्व्या समेतं च तं स जामातरं पुनः । मालवं प्रापयामास शक्त्या तस्य तपस्विनः ॥	३९६
। तश्च स ततः कान्ताद्वितयसंगतः । श्रीदर्शनः सुखं तस्थौ हृष्टराजाभिनन्दितः ॥	३९७
तस्मिन्श्रीसेने राज्ञि लोकान्तरं गते । तद्राज्यं प्राप्य पृथिवीं कृत्स्नां वीरो जिगाय सः ॥	३९८
। दितसाम्राज्यः स तयोर्भार्ययोर्द्वयोः । पद्मिष्ठानङ्गमञ्जर्योस्तनयौ द्वावजीजनत् ॥	३९९
योः पद्मसेनं नाम्ना स कृतवान्नृपः । अनङ्गसेनमपरं वृद्धिं तौ चात्र नीतवान् ॥	४००
। णाले च देवीभ्यां सह सोऽभ्यन्तरे स्थितः । श्रीदर्शनोऽश्रुणोद्राजा विप्रस्याक्रन्दितं वहिः ॥	४०१
तं च पप्रच्छ विप्रमाक्रन्दकारणम् । ततः स दर्शितोद्वेगो विप्रस्तसिद्मब्रवीत् ॥	४०२
। रीप्तशिखोऽग्निर्मे सोऽदृष्ट्वासमुचाधुना । सज्योतिर्धूमलेखोऽपि कालमेवेन नाशितः ॥	४०३
। वा दृष्टनष्टोऽभूद्ब्राह्मणः सोऽत्र तत्क्षणम् । किमेतदुक्तमेतेन क्व गतश्चेति विस्मयात् ॥	४०४
। राजा ब्रूते च तावदेव्यावशङ्कितम् । धाराश्रुणा रुदन्त्यौ ते तस्य न्यञ्चत्वर्मापतुः ॥	४०५

तद्दृष्ट्वाशनिपातोम्रं सहसा स महीपतिः । हा हा किमिदमित्यार्तो विलपन्नपतद्भुवि ॥ ४
 पतितं च तमादाय पार्श्वगां निन्युरन्यतः । देव्योश्च वह्निसंस्कारं नीत्वा मुखरको व्यधात् ॥ ४
 लब्धसंज्ञोऽनुशोच्याथ भार्ये ते सुचिरं नृपः । तयोर्निर्वर्तयामास स स्नेहादौर्ध्वदैहिकम् ॥ ४
 बाष्पदुर्दिनबद्धान्धकारं नीत्वा च वत्सरम् । द्वाभ्यां विभज्य पुत्राभ्यां पृथ्वीराज्यं ददौ द्विधा ॥ ४
 ततो निर्गत्य नगरात्प्रकृतीरनुयायिनीः । निवर्त्य जातवैराग्यः शिश्रिये तपसे वनम् ॥ ४
 फलमूलाशनस्तत्र वसञ्जातु यदृच्छया । भ्रमन्सोऽन्तिकमेकस्य प्राप न्यग्रोधशाखिनः ॥ ४
 तत्र प्राप्तमकस्मात्तं निर्गलैव तरोस्ततः । ऊचतुर्दिव्यरूपे द्वे फलमूलकरे स्त्रियौ ॥ ४
 राजन्नेहि गृहाणैतान्यद्य मूलफलानि नौ । तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्भूतं तावन्मे के युवामिति ॥ ४
 ततस्ते दिव्यनार्यौ तमूचतुस्तर्हि नौ गृहम् । एहि प्रविश्य तत्रैतद्वक्ष्यामस्ते यथातथम् ॥ ४
 तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा ताभ्यां श्रीदर्शनः सह । प्रविष्टोऽत्र ददर्शान्तार्दिव्यं हेममयं पुरम् ॥ ४
 विश्रान्तस्तत्र दिव्यानि भुक्तवांश्च फलानि सः । नारीभ्यां जगदे ताभ्यामिदानीं नृपते शृणु ॥ ४
 आसीत्कमलगर्भाख्यः प्रतिष्ठाने पुरा द्विजः । तस्याभूतां च भार्ये द्वे एका पथ्या बलापरा ॥ ४
 जराक्रान्ताश्च कालेन ते भार्यापतयस्त्रयः । पर्यन्ते विश्वशुर्वह्निं सहान्योन्यानुरागिणः ॥ ४
 भार्यापतित्वं सर्वस्मिन्भूयाज्जन्मनि नः प्रभो । इति प्रार्थयत् तस्मिन् काले तैरनलाद्वरः ॥ ४
 ततः कमलगर्भोऽसौ यक्ष्योनावजायत । प्रदीप्ताक्षस्य यक्षस्य पुत्रो दीप्तशिखाभिधः ॥ ४
 कनीयानदृहासस्य भ्राता तीव्रतपोबलात् । तद्भार्ये अपि ते पथ्याबले यक्षपतेः सुते ॥ ४
 धूमकेत्वभिधानस्य जज्ञाते यक्षकन्यके । ज्योतिर्लेखाभिधानैका धूमलेखेति चापरा ॥ ४
 कालेन च भगिन्यौ ते कन्यके प्राप्तयौवने । भर्त्रर्थं तपसा गत्वारण्येऽतोषयतां हरम् ॥ ४
 स तुष्टो दर्शनं दत्त्वा देवस्ते द्वे समादिशत् । सममेव प्रविश्यामि युवाभ्यां पूर्वजन्मनि ॥ ४
 येन साकं वृतं भार्यापतित्वं सर्वजन्मसु । स वां यक्षोऽदृहासस्य भ्राता दीप्तशिखाभिधः ॥ ४
 जातः स स्वामिशापेन पुनर्मर्त्यत्वमागतः । जातः श्रीदर्शनो नाम तद्युवामपि गच्छतम् ॥ ४
 भवेतां मर्त्यलोकेऽस्य भार्ये शापक्षये पुनः । यूयं च भार्यापतयो यक्षाः सर्वे भविष्यथ ॥ ४
 इति गौरीपतेर्वाक्यादुभे ते यक्षकन्यके । पञ्चिष्ठानङ्गमञ्जर्यावजायेतां भुवस्तले ॥ ४
 श्रीदर्शनस्य भार्यात्वं प्राप्ते सत्यौ च ते चिरात् । एतन्नादृहासेन युक्त्या ब्राह्मणरूपिणा ॥ ४
 श्लिष्टोक्त्या स्मारिते दैवाज्जातिं नामान्युदीर्य यत् । तेन ते तां तनुं त्यक्त्वा यक्षिणीत्वमुपागते ॥ ४
 ते चावां त्वमिमे विद्धि भवानीप्तशिखश्च सः । इत्युक्त एव ताभ्यां तां जातिं श्रीदर्शनोऽस्सरत् ॥ ४
 संपन्नश्च ततः सद्यो यक्षो दीप्तशिखोऽत्र सः । प्राप्तश्च ताभ्यां भार्याभ्यां संयोगं विधिवत्पुनः ॥ ४
 तमिमं विद्धि मां यक्षं विचित्रकथ ते इमे । ज्योतिर्लेखां तथा धूमलेखां जानीहि मे प्रिये ॥ ४
 तदेवं मादृशां देववंशजानामपीदृशम् । सुखदुःखं भवेत्कामं मानुषाणां कथैव का ॥ ४
 युष्माकं चाचिराद्वत्स भविष्यति समागमः । भर्त्रा मृगाङ्गदत्तेन मा विषादमतः कृथाः ॥ ४
 अहं चेहं तवातिथ्यहेतोरस्थासिदं हि मे । भौमं धाम तदास्वेह करिष्येऽभिमतं तव ॥ ४
 ततो यास्यामि कैलासं स्वं धामेति निजां कथाम् । उक्त्वा स यक्षो मां तत्र कंचित्कालमुपाचरत् ॥ ४
 अद्य युष्मानिह प्राप्ताञ्ज्जात्वा रात्रौ स सन्मतिः । सुप्तानां भवतां मध्ये सुप्तमानीय मां न्यधात् ॥ ४
 ततो दृष्टोऽस्मि युष्याभिर्यूयं दृष्टा मयापि च । इत्येष युष्मद्विश्लेषे वृत्तान्तो देव मामकः ॥ ४

इति निजसचिवान्निशम्य तस्मान्निशि स विचित्रकथाद्यथार्थनाम्नः ।

सुखमभजदतीव राजपुत्रः सममपरैः सचिवैर्मृगाङ्गदत्तः ॥ ४

नीत्वात्र रात्रिमटवीभुवि नागशापविश्लेषितान्मिलितशेषसखीन्विचिन्वन् ।

अभ्युज्जयिन्युदचलच्च शशाङ्कवत्या लाभाय सोऽर्पितमतिः सह तैर्वयस्यैः ॥ ४

इति महकविश्रीशोभदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

सप्तमस्तरङ्गः ।

तैः सचिवैर्युक्तः क्रमाच्छ्रुतधिपञ्चमैः । मृगाङ्कदत्तस्तस्यां स गच्छन्विन्ध्याटवीभुवि ॥	१
प सफलस्निग्धतरुच्छायमनोरमम् । एकं काननमच्छाच्छस्वादुशीतजलाशयम् ॥	२
स्नातः ससचिवो मुक्तनानाफलश्च सः । एकदेशे लताछन्ने समालापमिवाशृणोत् ॥	३
। ददाति यावच्च दृष्टिं तत्र लतान्तरे । तावद्दर्शं तत्रान्तर्महान्तं वरवारणम् ॥	४
। सयन्तं पुरुषं पथि भ्रान्तमचक्षुषम् । करेणोपाहृतैस्तोयैः फलैः कर्णानिलैस्तथा ॥	५
त्किञ्चित्समाश्वस्तो भवानिति च तं मुहुः । साधुमानुषवत्प्रीत्या वदन्तं व्यक्तया गिरा ॥	६
ष्ट्वा स सखीनाह राजपुत्रः सविस्मयः । पश्यत क्व गजो वन्यः काचारो मानुषोचितः ॥	७
। अयं कोऽप्ययं हेतोः कुतोऽप्येवमिह स्थितः । अयं प्रचण्डशक्तेश्च सख्युः सुसदृशः पुमान् ॥	८
। अन्ध एष तत्क्षिप्रं पश्याम इति तान्सखीन् । उक्त्वा मृगाङ्कदत्तोऽत्र तस्यौ शृण्वन्नलक्षितः ॥	९
। स तं समाश्वस्तमन्धं पप्रच्छ वारणः । कस्त्वं कथमिहायातोऽस्यन्धः सन्कथ्यतामिति ॥	१०
। सोऽपि जगादैतं पुमानन्धो गजोत्तमम् । अस्तीहामरदत्ताख्यो राजायोध्यापुरीपतिः ॥	११
। ङ्कदत्त इत्यस्ति तस्योत्तमगुणः सुतः । तस्य प्रचण्डशक्त्याख्यो शृत्योऽहं शुभजन्मनः ॥	१२
। जपुत्रः केनापि कारणेन स्वदेशतः । पित्रा निर्वासितोऽस्माभिः सहायैर्देशभिर्वृतः ॥	१३
। शाङ्कवतीहेतोर्वयमुज्जयिनीं ततः । प्रस्थिता नागशापेन सर्वेऽटव्यां वियोजिताः ॥	१४
। चान्धत्वमायातस्तच्छापेन परिभ्रमन् । इह प्राप्तो यथालब्धफलमूलजलाशनः ॥	१५
। दिपातानशनैर्मुन्युरिष्टतमोऽपि मे । अनुभावयता क्लेशं न दत्तो बत वेधसा ॥	१६
। त्वद्य यथा शान्तं क्षुहुःखं त्वत्प्रसादतः । तथान्धमपि मे शाम्येत्किमपि त्वं हि दैवतम् ॥	१७
। के तेन संजातनिश्चयो हर्षशोकयोः । मृगाङ्कदत्तो मध्यस्थः सचिवांस्तानभाषत ॥	१८
। उशक्तिरेवायं कष्टमेतां दशां गतः । न चैष संभावयितुं युक्तो नस्त्वरयाधुना ॥	१९
। उकारमस्यैष द्विपः कुर्वीत जातुचित् । अस्मान्दृष्ट्वा त्वसौ नश्येद्रष्टव्योऽन्तस्तदत्र नः ॥	२०
। त्वा सानुगः शृण्वंस्तस्यौ राजसुतोऽत्र सः । प्रचण्डशक्तिश्च ततस्तं स पप्रच्छ वारणम् ॥	२१
। िं ब्रूहि वृत्तान्तं महात्मन्मम को भवान् । कैषा ते गजता वाक्च समदस्यापि निर्मदा ॥	२२
। ष्ये स निःश्वस्य गजेन्द्रस्तमभाषत । शृण्विमं निजवृत्तान्तमामूलात्कथयामि ते ॥	२३
। िमेकलव्यायां पुरा श्रुतधराभिधः । राजाभूत्तस्य च्वाभूतां सुतौ द्वौ भार्ययोर्द्वयोः ॥	२४
। शीलधरं नाम ज्येष्ठं तस्मिन्दिवं गते । राज्यात्सत्यधरो नाम कनीयान्निरवासयत् ॥	२५
। शीलधरो गत्वा तेनामर्षेण शंकरम् । आराध्य तपसा तुष्टात्तस्माद्भ्रमयाचत ॥	२६
। सं देव गन्धर्वो येनाम्बरचरो भवन् । तं सत्यधरदायादं हन्याभेवावहेलय ॥	२७
। वा भगवानेवं शंभुरादिशति स्म तम् । एतत्ते भावि किं त्वद्य स शत्रुस्ते मृतः स्वयम् ॥	२८
। ज्येते च राढायां पुनरुग्रभटस्य सः । नृपस्य पुत्रः समरभटो नाम पितृप्रियः ॥	२९
। भीमभटो नाम तस्य द्वैमातुरोऽग्रजः । भ्राता जनिष्यते तं च हत्वा राज्यं करिष्यसि ॥	३०
। ष्येण त्वया चैतद्यतस्तप्तं तपस्ततः । मुनिशापात्पद्भ्रष्टो वन्यो हस्ती भविष्यसि ॥	३१
। स्मरो व्यक्तवाक् भवानाश्वासयिष्यति । यदावत्सन्नमतिथिं स्ववृत्तान्तं च वक्ष्यति ॥	३२
। गजत्वान्निर्मुक्तो गन्धर्वस्त्वं भविष्यसि । उपकारश्च तस्यापि भविष्यत्यतिथेस्तदा ॥	३३
। देश्य तिरोभूते भर्गे शीलधरोऽत्र सः । दृष्ट्वा चिरतपःक्षीणां गङ्गायां तनुमक्षिपत् ॥	३४
। त्तरे कथासंधौ पूर्वोद्दिष्टस्य भूपतेः । तस्योग्रभटसंज्ञस्य राढायां पुरि तुल्यया ॥	३५
। माख्यया देव्या समं निवसतः सुखम् । पार्श्वं देशान्तराद्गागलासको नाम नर्तकः ॥	३६
। नाख्यप्रयोगं तं राज्ञे तस्मायदर्शयत् । दैत्यानां हरिणा यत्र हतं स्त्रीरूपिणामृतम् ॥	३७
। वामृतिकाभूमौ नृत्यन्तीं नर्तकस्य सः । ददर्श तनयां तस्य नाम्ना लास्यवतीं नृपः ॥	३८

तस्याः स रूपं दृष्ट्वैव विश्वक्षोभितदानवम् । सत्यामृताया इव तद्राजा कामवशं ययौ ॥
 नृत्तान्ते च धनं भूरि तत्पित्रे प्रवितीर्य सः । प्रावेशयत्तां तत्कालं कन्यामन्तःपुरं स्वकम् ॥
 ततस्तया स नर्तक्या विहितोद्वाहया सह । लास्यवत्या नृपस्तस्यौ तन्मुखासक्तलोचनः ॥
 एकदा स यजुःस्वामिसंज्ञं प्राह पुरोहितम् । पुत्रो नास्तीह मे तत्त्वं पुत्रेष्टिं मम कुर्विति ॥
 ततस्तथेति विधिवत्तामिष्टिं तस्य भूषतेः । पुरोहितः स विदधे विद्वद्भिर्ब्राह्मणैः सह ॥
 प्राशयन्मन्त्रपूतं च तदेवीं तां मनोरमाम् । भागमग्र्यं चरोज्यैष्टां स पूर्वीराधितस्तया ॥
 शेषं तस्यै द्वितीयस्यै लास्यवत्यै ददौ च सः । ततश्च तौ तयोः शीलधरसत्यधराबुभौ ॥
 उभयोरुदरे राश्योः पूर्वोक्तौ संवभूवतुः । प्राप्ते च समये चात्र देवी तस्य महीपतेः ॥
 मनोरमा प्रसूते स्म पुत्रं कल्याणलक्षणम् । एष भीमभटो नाम जातः ख्यातयशा नृपः ॥
 इत्युच्चचार तत्कालं सुस्पष्टा भारती दिवः । ततोऽन्येद्युः प्रसुषुवे सापि लास्यवती सुतम् ॥
 पिता च तं स समरभटं नाम्नाकरोन्नृपः । अथ तौ कृतसंस्कराववर्धेतां शनैः शिशू ॥
 ज्येष्ठो भीमभटस्तं तु कनिष्ठमजयद्गुणैः । तत्संघर्षेण चान्योन्यं तयोर्वैरमवर्धत ॥
 एकदा बाहुना बाहुयुद्धकेलौ समत्सरः । हन्ति स्म कण्ठे समरभटो भीमभटं हठात् ॥
 ततो भीमभटः क्रोधाद्गुजाभ्यां परिवेष्ट्य तम् । न्यधादुत्क्षिप्य समरभटं चटदिति क्षितौ ॥
 स तेनाभिहतो गाढं सर्वद्वारैरसृग्बन्धुम् । समुत्थाप्यान्तिकं मातुर्नीतोऽभून्नजसेवकैः ॥
 सा तं दृष्ट्वा च बुद्ध्वा च वृत्तान्तं स्नेहकातरा । तस्य मूर्धनि मूर्धानमासज्य्य प्रारुदद्दृशम् ॥
 तावद्राज्ञा प्रविष्टेन तद्दृष्ट्वाकुलचेतसा । किमेतदिति पृष्ट्वा सा लास्यवत्येवमब्रवीत् ॥
 इयं भीमभटेनास्य कृतावस्था सुतस्य मे । सदा चाभिभवत्येनं न चाहं देव वन्दिम ते ॥
 इदं दृष्ट्वा तु जानेऽहं तवैव स्याच्छिष्यं कथम् । तस्मिन्नेवविधे पुत्रे विचारयतु वा भवान् ॥
 एवं तयोक्तः प्रियया स तमुग्रभटो नृपः । क्रुद्धो भीमभटं स्वात्मसंनिकर्षान्यवारयत् ॥
 हतवृत्तिं च कृत्वैनं राजपुत्रशतं व्यधात् । रक्षार्थं तस्य समरभटस्य सपरिच्छदम् ॥
 स्वाधीनं चाकरोत्तस्य भाण्डागारं कनीयसः । तं तु भीमभटं ज्येष्ठं सर्वाकारमपाकरोत् ॥
 ततो माता तमाहूय सा वक्ति स्म मनोरमा । नर्तकीरागिणा तावत्पित्रा त्वं परिवर्जितः ॥
 तन्मातामहशालां त्वं गच्छ पाटलिपुत्रकम् । तत्र मातामहः स्वं ते राज्यं दास्यत्यपुत्रकः ॥
 इह त्वां चैष समरभटो हन्याद्विपूर्वली । इति मातुर्वचः श्रुत्वा तां स भीमभटोऽब्रवीत् ॥
 क्षत्रियः सन्न देशं स्वं त्यक्ष्यामि क्लीबवद्भयात् । धीरा भवाम्ब कः शक्तो वराको मां प्रवाधितुम् ॥
 इत्युक्तवन्तं तं माता साब्रवीत्तर्हि भूयसः । सहायान्कुरु रक्षार्थं मदीयैस्त्वं धनैरिति ॥
 ततो भीमभटोऽवादीदेतदम्ब न शोभते । एवं हि सत्यं तातस्य प्रातिपक्ष्यं कृतं भवेत् ॥
 तन्मे त्वदाशिषैव स्यात्कल्याणं निर्वृता भव । इत्याश्वास्य स तां भीमभटो निरगमत्ततः ॥
 तावच्च तत्र बुद्ध्वा तत्पौराः सर्वे व्यचिन्तयन् । अनौचित्यं परं राज्ञा कृतं भीमभटस्य तु ॥
 नैवास्य राज्यं समरभटो हर्तुं प्रगल्भते । तदेष पूर्वसेवायाः कालो भीमभटस्य नः ॥
 इति निश्चित्य गुप्तं ते पौरा भीमभटं धनैः । तथापुण्यन्यथा सोऽत्र तस्यौ भृत्यैः समं सुखम् ॥
 कनिष्ठः स तु तस्यासीद्धमेव निरूपयन् । पितुः परिच्छदकृतः परिकल्प्य तदाशयम् ॥
 तावच्च शङ्खदत्ताख्यो विप्रः शूरो युवा धनी । द्वयोर्वयस्यः समरभटमेत्य तमब्रवीत् ॥
 भ्रात्रा वैरं न युक्तं ते नैष धर्मो न च त्वया । ज्यायान्स वाधितुं शक्यः स्यादकीर्तिः परं तव ॥
 इति ब्रुवन्नधिक्षिप्य स तेन निरभर्त्स्यत । हितोपदेशो मूर्खस्य कोपायैव न शान्तये ॥
 ततस्तत्कोपतो गत्वा धीरस्तद्विजिगीषया । शङ्खदत्तो व्यधादेकसख्यं भीमभटेन सः ॥
 अथात्र मणिदत्ताख्यः कोऽपि देशान्तरागतः । आनीतवानश्वरत्नमेकमत्युत्तमं वणिक् ॥
 शशाङ्कधवलं शुद्धशङ्खादिश्रव्यनिःस्वनम् । दुग्धाब्धेरिव कल्लोलजालमुच्छ्रितमुत्थितम् ॥

वमानैः समायुक्तचूडामण्यङ्गदादिभिः । गन्धर्वकुलसंभूतिसंसिद्धैरिव भूषितम् ॥	७८
ख्यातं शङ्खदत्तेन तं च गत्वा ह्योत्तमम् । क्रीणाति स्म धनैर्भीमभटस्तस्माद्द्विग्वरात् ॥	७९
क्षणं चात्र समरभटो बुद्ध्वा तदैत्य सः । मूल्येन द्विगुणेनाश्वं वणिजो मार्गति स्म तम् ॥	८०
तन्नीकृतं तं च तस्मै नादाद्विग्वरात् । तदा सोऽश्वं बलाच्चेतुं तं प्रावर्तत मत्सरात् ॥	८१
। भयोस्तयो राजपुत्रयोः शङ्खपाणिषु । भृत्येषु धावितेष्वत्र समभूद्युद्धमुद्धतम् ॥	८२
। भीमभटोऽण्डदोर्दण्डनिहतानुगः । त्यक्त्वा ह्यं स समरभटोऽभज्यत तद्गयात् ॥	८३
। यमानं च धावित्वा केशेष्वकृष्य पृष्ठतः । निहन्ति शङ्खदत्तस्तं यावन्मन्युभराकुलः ॥	८४
वद्भीमभटः पश्चादुपेत्यैनं न्यवारयत् । आस्तां संप्रति तातस्य दुःखमेवं भवेदिति ॥	८५
। स शङ्खदत्तेन मुक्तो रक्तं व्रणैर्विमन् । त्रस्तः पलाय्य समरभटः पार्श्वमगात्पितुः ॥	८६
। सोऽत्र स्वीकृताश्वं तं वीरं भीमभटं क्षणात् । उपेत्य ब्राह्मणः कश्चिन्नीत्वा विजनमब्रवीत् ॥	८७
ता मनोरमा देवी यजुःस्वामी पुरोहितः । पितृमन्त्री स सुमतिस्त्वामिदं ब्रुवतेऽधुना ॥	८८
नासि यादृशो वत्स राजा त्वयि विशेषतः । अस्मिन्व्यतिकरे वृत्ते शत्रुतामेव ते गतः ॥	८९
। आत्मानं च धर्मं च यशश्च यदि रक्षसि । आयतिं यदि जानासि यद्यस्मान्मन्यसे हितान् ॥	९०
। कोऽस्तं गतो यावदितस्तावदलक्षितः । निर्गत्य सांप्रतं सिद्धयै मातामहगृहं व्रज ॥	९१
ते संदिष्टवद्भिश्च सद्रत्नस्वर्णपूरितम् । तैरिदं प्रेषितं भाण्डं मद्भस्तेन च गृह्यताम् ॥	९२
। तस्माद्द्विजाच्छ्रुत्वा स तथेत्यभिनन्द्य च । सुधीस्तत्स्वर्णसद्रत्नभाण्डं भीमभटोऽग्रहीत् ॥	९३
त्वा च प्रतिसंदेशमनुरूपं विसृज्य तम् । द्विजं कृपाणपाणिस्तमारूढोऽभूत्तुरङ्गमम् ॥	९४
। शीतहेमरत्नेन द्वितीयाश्वधियोहिणा । सहितः शङ्खदत्तेन सोऽथ प्रस्थितवांस्ततः ॥	९५
। व्यतीत्य चाध्वानं निशीथे स नृपात्मजः । प्रापद्भीमभटो मार्गमध्ये शरवणं महत् ॥	९६
। शानवरतं तस्य सवयस्यस्य गच्छतः । पतद्वाजिखुरक्षुण्णशरशब्दप्रबोधितम् ॥	९७
। श्वाय सिंहमिथुनमुद्गर्जत्पोतकैः सह । अपाटयत्तौ तुरगौ नखैरुदरयोरधः ॥	९८
द्वितीयश्च तान्सर्वान्सिंहान्वीरः स तत्क्षणम् । खड्गप्रहारत्नान्जानकरोद्गतजीवितान् ॥	९९
मित्रोऽप्यवरुह्याथ तुरगौ यावदीक्षते । तावद्विगलिताश्रौ तौ भूमावपततासुभौ ॥	१००
दृष्ट्वा स विषण्णस्तं शङ्खदत्तमभाषत । सखे विरुद्धात्स्वजनाद्वयं यन्नात्पलायिताः ॥	१०१
हि यत्नशतेनापि क्व पलायामहे विधेः । येनेहापि हताः स्मोऽद्य वाहमात्रासहिष्णुना ॥	१०२
। त्कृते विहितो देशत्यागः सोऽपि ह्यो मृतः । तदस्माभिः कथं पद्भ्यां गम्येयमटवी निशि ॥	१०३
। युक्तस्तेन स सुदृच्छङ्खदत्तस्तमब्रवीत् । नैतन्नवं जयति यत्पौरुषं विधुरो विधिः ॥	१०४
। सर्ग एव तस्यायं धैर्येण तु स जीयते । वातोऽद्रेरिव किं कुर्याद्धीरस्याकम्पितस्य सः ॥	१०५
देह्यारूढधैर्याश्रौ ब्रजावोऽत्रेति वादिना । शङ्खदत्तेन स समं प्रायाद्भीमभटस्ततः ॥	१०६
यतिक्रान्तस्य शनकैः कान्तारमथ तस्य तत् । शरपाटितपादस्य शर्वरी पर्यहीयत ॥	१०७
दितेऽथ जगद्दीपे भानौ नैशतमोमुषि । मार्गाब्जिनीसरोजेषु मधुरकणितालिषु ॥	१०८
। श्या सिंहादिसंकीर्णा तीर्णोऽयमटवीमिमाम् । जल्पत्स्विवोत्फुल्लमुखेष्वन्योन्यमवलोक्य तम् ॥	१०९
। म्पेन गच्छन्नुटजैः समकीर्णं तपस्विनाम् । पुलिनं जहुकन्यायाः प्रापत्स सवयस्यकः ॥	११०
। त्र शार्वाशिरोवासलग्नचन्द्रामृतैरिव । तज्जलैः स्वादुभिः शीतैः स्नातो विश्राम्यति स्म सः ॥	१११
याधान्मार्गागतात्कीर्तैर्भृष्टैश्च हरिणामिषैः । शङ्खदत्तोपनीतैश्च देहवृत्तिं व्यधत्त सः ॥	११२
। त्तरीतुमशक्यां च पूर्णामालोक्य जाह्नवीम् । तरङ्गहस्तैरसकृद्धारयन्तीमिवोच्छ्रितैः ॥	११३
। स्याः कूलेन स ततो गत्वा ब्राह्मणपुत्रकम् । स्वाध्यायासक्तमद्राक्षीद्विजनस्थोऽजाङ्गणे ॥	११४
। पेत्य तमपृच्छच्च कस्त्वं किमिह निर्जने । एकाक्येव करोषीति ततः सोऽप्येनमभ्यधात् ॥	११५
। महं वाराणसीवासी श्रीकण्ठाख्यद्विजात्मजः । नीलकण्ठाभिधः पित्रा कृतसंस्कारपद्धतिः ॥	११६

सोऽहं गुरुकुलाधीतविद्यो बाल्ये निजं गृहम् । उपैमि यावत्तावन्मे विनष्टाः सर्वबान्धवाः ॥
 तेनानाथोऽर्थहीनश्च गार्हस्थ्यसिद्धिदुःस्थितः । निर्विण्णोऽहमिहागत्य तपस्तीव्रमशिश्रियम् ॥
 ततः स्वप्नेऽब्रवीद्देवी गङ्गा दत्त्वा फलानि मे । एतानि खादंस्तिष्ठेह यावत्प्राप्स्यसि वाञ्छितम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्ध्यैव गत्वा स्नात्वा निशाक्षये । प्रापं फलानि गङ्गायामागतानि जलान्तरे ॥
 तान्यानीयामृतस्वादून्युदजेऽहं च भुक्तवान् । एवं तान्यन्वहं प्राप्तान्यन्नहमिह स्थितः ॥
 इति तेनोदिते शङ्खदत्तं भीमभटोऽब्रवीत् । अस्मै गार्हस्थ्यपर्याप्तं ददामि गुणिने धनम् ॥
 तच्छ्रुत्वा श्रद्धितवचास्तेन राजसुतोऽथ सः । मात्रा निसृष्टं तद्भव्यमदात्तस्मै द्विजन्मने ॥
 अलुप्तसत्त्वकोषाणां महत्त्वं महतां हि किम् । आकर्णितां परस्यार्तिं न चेच्छिन्दन्ति तत्क्षणम् ॥
 कृतार्थीकृत्य तं विप्रं ततो गत्वा स सर्वतः । चिन्वन्नुत्तरणोपायं गङ्गाया नामवान्यदा ॥
 तदा भीमभटो मूर्धनिबद्धासिविभूषणः । शङ्खदत्तयुतो दोर्भ्यां तरीतुं तामवातरत् ॥
 मध्यभागे च वार्योऽधदूरीकृतवयस्यकः । कथंचित्तीर्णवान्पारं ह्रियमाणः स वीचिभिः ॥
 पारं प्राप्तस्य मित्रं तं शङ्खदत्तमपश्यतः । अन्विष्यतश्चानुतटं तस्यास्तमगमद्रविः ॥
 ततो निराशो हा मित्रेत्याक्रन्दन्नतिदुःखितः । गङ्गायां क्षेप्तुमात्मानमुद्यतोऽभून्निशागमे ॥
 जीवितं मे सखा देवि जाह्वव्यपहृतस्त्वया । तच्छून्यं देहमप्येतं त्वं गृहाणाधुना मम ॥
 इत्युक्त्वा यावदात्मानं क्षेप्तुमिच्छति तत्र सः । तावदाविरभूत्साक्षाद्गङ्गा तस्याम्बुमध्यतः ॥
 अब्रवीत्तीव्रसंवेगतुष्टा सा तं च तत्क्षणम् । मा पुत्र साहसं कार्षीः स ते जीवन्सखा स्थितः ॥
 अचिरेण च संश्लोकोस्तव तेन भविष्यति । प्रतिलोमानुलोमाख्यां विद्यां चैतां गृहाण मे ॥
 अदृश्यः स्यात्परस्यैतामनुलोमां पठन्नरः । प्रतिलोमां पठन्कुर्यादिष्टरूपप्रकाशनम् ॥
 एतत्प्रभावा विद्येयं यत्स सप्ताक्षरोम्भिता । एतत्प्रभावात्त्वं चास्यां पृथ्व्यां राजा भविष्यसि ॥
 इत्युक्त्वा दत्तविद्या सा तिरोऽभूत्तस्य जाह्ववी । जातास्यः सखिलाभादौ मरणात्सोऽप्युपारमत् ॥
 मित्रप्राप्त्युत्सुको नीत्वा कृच्छ्रात्पद्म इव क्षपाम् । प्रातर्भीमभटस्तं स चिन्वन्प्रस्थितवांस्ततः ॥
 अथान्वेष्टुं क्रमादेतं शङ्खदत्तं परिभ्रमन् । देशं स लाटविषयं कदाचित्प्रापदेककः ॥
 यत्रासंकीर्णवर्णोऽपि जनश्चित्रोज्ज्वलस्थितिः । निलयोऽपि कलानां यो न दोषाकरशब्दभाक् ॥
 तत्रान्तर्गरे देवकुलावासान्विलोकयन् । भ्रान्त्वा स द्यूतकाराणामेकां शालामवाप्तवान् ॥
 तत्र प्रविश्य चापश्यत्कितवानक्षदेविनः । कटिकर्पटमात्रैकवसनानपि पेशलैः ॥
 विभक्तैः पीवरैश्चाङ्गैर्भोगव्यायामसूचकैः । शंसतो गूढमैश्वर्यमर्थार्थाश्रिततत्कलम् ॥
 कृतालापैश्च तैः साकं द्यूतमारभते स्म सः । अयं साभरणोऽस्माकं भक्ष्य इत्यात्तबुद्धिभिः ॥
 ततस्तेन हृतं तेषां जित्वाक्षैरखिलं धनम् । धूर्तैर्यद्वध्वयित्वान्यांस्तैरभूत्समुपार्जितम् ॥
 हारितार्थाश्च कितवान्स्वगृहान्गन्तुमुद्यतान् । द्वारार्पितभुजो रुद्ध्वा स तान्भीमभटोऽब्रवीत् ॥
 क गच्छथेदं गृहीत धनं किममुना मम । मयैतदेयमिष्टेभ्यो यूयं चेष्टा न किं मम ॥
 भवद्भिः सदृशानिष्ठान्सखीन्प्राप्नोम्यहं कुतः । इति तस्मिन्वदत्येव तेष्वगृहत्सु च ह्रिया ॥
 अक्षक्षपणको नाम तत्रैकः कितवोऽब्रवीत् । तदद्यूतपरिभाषैषा हारितं यत्र दीयते ॥
 तथाप्येष सुहृद्भूत्वा यद्यस्मभ्यं प्रयच्छति । स्वेच्छया जितमप्यर्थं तद्गृहीमो वयं न किम् ॥
 तच्छ्रुत्वा तेऽब्रुवन्नन्ये सख्यं चेदेष शाश्वतम् । तादृशं कुरुतेऽस्माभिस्तदैतदुपपद्यते ॥
 एवमुक्तवतस्तान्स मत्वा वीरांस्तथेति तैः । व्यधाद्भीमभटः सख्यमदात्तेभ्यश्च तद्धनम् ॥
 तदर्थितश्च तैः साकमुद्याने सकुटुम्बकैः । गत्वा भोजनपानाद्यैर्व्यहरत्तदुपाहृतैः ॥
 ततोऽक्षक्षपणाद्यैस्तैः पृष्टस्तेभ्यो ब्रवीन्निजम् । स वंशनामवृत्तान्तमपृच्छच्च तथैव तान् ॥
 अथैवमक्षक्षपणस्तस्मै स्वोदन्तमभ्यधात् । शिवदत्ताभिधानोऽभूद्ब्राह्मणो हस्तिनापुरे ॥
 तस्याहं वसुदत्ताख्यो महाधनवतः सुतः । बाल्ये मया शस्त्रविद्या वेदविद्याश्च शिक्षिताः ॥

तो विवाहः पित्रा मे विहितः सदृशात्कुलात् । माता तु मे महारौद्रा दुराराध्यातिकोपना ॥	१५६
या चोद्वेजितोऽत्यर्थं दृष्ट्वा मां सपरिग्रहम् । पिता मे स्वगृहं त्यक्त्वा स गतः काप्यतिकृतः ॥	१५७
दृष्ट्वा सभयोऽम्बायाश्चित्तग्रहविधावहम् । यत्नान्नियुक्तवान्भार्या सापि भीता तथाकरोत् ॥	१५८
म्बा तु तस्या नातुष्यत्कथंचित्कलहोद्यता । तूष्णीस्थानमवज्ञानं दैन्यालापं च कैतवम् ॥	१५९
त्यायनं विवाहं च मन्यमाना दुराशया । को हि त्याजयितुं शक्ते बह्वेः स्वां दहनात्मताम् ॥	१६०
तस्तस्या विरुद्धैस्तैश्चेष्टितैः सा ममाचिरात् । खिन्ना भार्यापि निर्गत्य न जाने क्व गता गृहात् ॥	१६१
स्थोद्विप्रो गृहं त्यक्तुमना अपि बलादहम् । मिलित्वा बन्धुभिः पापैर्विवाहं कारितो परम् ॥	१६२
नापि भार्या मम तथा संतापिताम्बया । उद्वध्य पाशेनात्मानं व्यापादितवती यथा ॥	१६३
तोऽहं नितरां खिन्नो विदेशं गन्तुमुद्यतः । निवारयन्त्यो बन्धुभ्योऽवर्णयं मातृदुष्टताम् ॥	१६४
पेत्प्रवासनादौ मे कारणान्तरवादिनाम् । तेषां यत्प्रत्ययो नाभूत्तद्युक्त्या दारुपुत्रिका ॥	१६५
हारयित्वा मयैकान्ते परिणीता मृषा पुनः । आनीय स्थापिता चान्तर्गृहेऽन्यत्रार्पितार्गले ॥	१६६
क्षिकैका कृता चास्या नारी कर्मकरीनिभा । मयैषा नूतना भार्या स्थापितैव पृथग्गृहे ॥	१६७
वं चाहं चाधुनात्रैव स्वगृहे पृथगास्वहे । न गन्तव्यं त्वया तत्र नागन्तव्यमितस्तया ॥	१६८
भाराधनं तवाप्रौढा न सा वेत्ति हि संप्रति । इत्यम्बामब्रवं चाहमन्वमन्यत सापि तत् ॥	१६९
तो दिनेषु यातेषु यदा तां कपटस्नुषाम् । न कथंचिदपि प्रापत्सार्गलेऽन्तर्गृहे स्थिताम् ॥	१७०
तदाश्मना सा मूर्धानमाहृत्य स्वयमेकदा । तारमाक्रन्दति स्माम्बा रक्ताक्ता स्वगृहाङ्गणे ॥	१७१
भुत्वाक्रन्दं प्रविष्टेन मया सर्वैश्च बान्धवैः । दृष्ट्वा किमेतद्ब्रूहीति पृष्ट्वा सासूयमभ्यधात् ॥	१७२
इदृशी स्तूपयागत्य विनाहेतुः कृता मम । अवस्था तदिदानीं मे मरणेनैव निष्कृतिः ॥	१७३
तच्छ्रुत्वैव सक्रोप्रास्ते तां सहादाय बान्धवाः । तत्रागच्छन्मया साकं यत्र सा दारुपुत्रिका ॥	१७४
भ्रमास्यार्गलमुद्गात्र्य द्वारं यावद्विशन्ति ते । तावत्काष्ठमयीं नारीमपश्यंस्तत्र केवलाम् ॥	१७५
तो विडम्बितात्मानं हसन्तोऽम्बां विलक्षिताम् । उत्पन्नप्रत्यया याता बान्धवास्ते यथागतम् ॥	१७६
अहं च त्यक्तदेशो भ्राम्यन्निममवाप्तवान् । प्रदेशमिह च द्यूतशालां दैवात्किलाविशम् ॥	१७७
अत्रैतानहमद्राश्रं पञ्चाक्षैर्दीव्यतो जनान् । इमं चण्डभुजंगाख्यमेतं पांसुपटं तथा ॥	१७८
अमुं श्मशानवेतालमिमं कालवराटकम् । शारिप्रस्तरमेतं च शूरांस्तुल्यपराक्रमान् ॥	१७९
एतैः समं च द्यूतेन तत्र क्रीडितवानहम् । दासः स्याद्विजितो जेतुरिति बद्ध्वा मिथः पणम् ॥	१८०
ततो द्यूतेन विजिता मम दास्यमिमे गताः । अहं गुणैर्जितस्त्वेषां दासतामागतः स्वयम् ॥	१८१
एभिः समं च वसतः स्वदुःखं विस्मृतं मम । नाम्नावस्थोचितेनात्र विद्व्यक्षक्षपणं च माम् ॥	१८२
इत्यहं सत्कुलोत्पन्नैरिहैवं गृहितात्मभिः । एतैः सह स्थितः पुण्यैस्त्वं चाद्य मिलितोऽत्र नः ॥	१८३
तदिदानीं त्वमस्माकं प्रभुः प्रागेव चैतया । बुद्ध्या तवात्तमस्माभिस्तद्धनं गुणरागिभिः ॥	१८४
इत्यक्षक्षपणेनोक्ते स्ववृत्तान्ते क्रमेण ते । सर्वे भीमभट्टायान्येऽप्युदन्तान्स्वानवर्णयन् ॥	१८५
ततोऽर्थार्थमुपात्ताभिः कलाभिश्छादितात्मनः । प्रवीरांस्तान्सखीन्मत्वा कृत्वान्या विविधाः कथाः ॥	१८६
नीत्वा विहारेण दिनं दृष्ट्वा पौरंदरीं दिशम् । उद्भासमानशीतांशुतिलकालंकृताननाम् ॥	१८७
अगाद्भीमभटस्तस्मादुद्यानात्स नृपात्मजः । अक्षक्षपणकाद्यैस्तैः षड्भिः सह तदास्पदम् ॥	१८८
तैः समं तिष्ठतश्चात्र तस्य प्रावृडुपागमत् । शंसन्तीव सुहृत्प्राप्तिं प्रवृष्टघनगार्जितैः ॥	१८९
तदा चात्र विपाशाख्या नदी मत्ता समुद्रगा । प्रतीपवाहिनी जाता सागरौघेण पूरिता ॥	१९०
समापूर्य महावारिपूरेण पुलिनं च सा । ओघप्रशान्तावम्भोधिसंसुखीव जगाम सा ॥	१९१
तस्मिन्कालेऽत्र चानीय क्षिप्तस्तेनौघवारिणा । महामत्स्यो गरीयस्त्वाभ्यासक्तोऽभून्नदीतटे ॥	१९२
दृष्ट्वा च तं प्रधाव्यैव निहन्तुं विविधायुधैः । तत्रत्याः पाटयामासुर्जनास्तस्योदरं तिमैः ॥	१९३
पाटितान्निर्गमाश्चात्र तस्माज्जीवन्युवा द्विजः । तद्दर्शनाद्भुतात्तत्र लोकः कोलाहलं व्यधात् ॥	१९४

तच्छ्रुत्वा सह मित्रैस्तैर्गतो भीमभटोऽत्र सः । अपश्यच्छङ्खदत्तं तं मित्रं मत्स्याद्विनिर्गतम् ॥
 समाश्लिषच्च धावित्वा सिञ्चन्धाराश्रुभिः स तम् । मीनोदरदरीवासविस्त्रं प्रक्षालयन्निव ॥
 सोऽपि तद्विषदुर्तीर्णः प्राप्य तं परिरभ्य च । सुहृदं शङ्खदत्तोऽगादुत्सवादुत्सवं तदा ॥
 ततो भीमभटेनात्र तेन पृष्टः स कौतुकात् । शङ्खदत्तः स्ववृत्तान्तं संक्षेपादेवमब्रवीत् ॥
 तदा गङ्गोर्मिवेगेन हतस्त्वदृष्टिगोचरात् । अशङ्कितं निगीर्णोऽस्मि मत्स्येनातिमहीयसा ॥
 तस्योदरमहावेदमप्रविष्टोऽहं ततश्चिरम् । अतिष्ठं छुरिकोत्कृत्तं तन्मांसं भक्षयन्क्षुधा ॥
 अद्य सोऽयमिहानीय धात्रा क्षिप्तः कथंचन । मत्स्यो हतो जनैरेभिः कृष्टश्चास्योदरादहम् ।
 दृष्टो मया त्वमर्कश्च प्रकाशं मे गता दिशः । एष मे मित्र वृत्तान्तो वेद्मि नाहमतः परम्
 इत्युक्तः शङ्खदत्तेन तेन भीमभटश्च सः । अन्ये च सर्वे तत्रस्था विस्मयादेवमब्रुवन् ॥
 क्व गङ्गायां निगरणं मत्स्येनावधौ क्व तद्गतिः । क्व च तद्वर्त्मना तस्य विपाशायां निवेशनम्
 क्व वधस्तस्य तस्माच्च जीवतः कास्य निर्गमः । अहो विधेरचिन्त्यैव गतिरद्भुतकर्मणः ॥
 इत्यादि तैः सह वदन्नक्षपणकादिभिः । अनयच्छङ्खदत्तं स धाम भीमभटो निजम् ॥
 तत्र चोपाचरत्स्नानवस्त्राद्यैस्तं स सोत्सवः । तेनैव वपुषा जातमिव मत्स्योदरात्पुनः ॥
 ततस्तो न समं देशे तस्मिन्भीमभटे स्थिते । आगाद्यात्रोत्सवस्तत्र नागराजस्य वासुकेः ॥
 तदर्शनाय स प्रायाद्राजपुत्रः सुहृद्वृतः । मिलन्महाजनं तस्य नागमुख्यस्य केतनम् ॥
 तत्र प्रणम्य तन्मूर्तिं प्रासादे माल्यदामभिः । भृते भोगिगणाकारैः पातालोदकसंनिभे ॥
 गत्वा दक्षिणतोऽपश्यन्महान्तं तस्य स हृदम् । फणारत्नप्रभापुञ्जैरिव रक्ताम्बुजैश्चितम् ॥
 विषाग्निधूमपटलैरिव नीलोत्पलैर्भूतम् । वृतं वातपतत्पुष्पैरर्चद्भिरिव पादपैः ॥
 स्वल्पः समुद्रोऽमुद्रस्य पुरोऽस्य प्रतिभाति मे । अनन्यहारिश्रीकस्य हृतश्रीकः स शौरिण
 इति यावच्च तं दृष्ट्वा स चिन्तयति विस्मितः । तावत्स्नानार्थमायातामद्राक्षीत्तत्र कन्यका
 राज्ञो लोदेश्वरस्यात्र चन्द्रादित्यस्य पुत्रिकाम् । जातां कुवल्यावल्यां नाम्ना हंसावलीं शुभ
 अङ्गैरपहुतोऽप्यन्यैर्यस्या दिव्यानुकारिभिः । चक्षुषा चपलेनोक्तो मर्त्यभावो निमेषतः ॥
 सा पुष्पपेलववपुष्कोटिप्राप्तस्फुरद्गुणा । मुष्टिप्राह्येण मध्येन मान्मथीव धनुर्लता ॥
 दृष्ट्वैव तिर्यग्बलितैरपि लोचनसायकैः । अमोह्यश्रीमभटं हृदि निर्भिद्य तं तदा ॥
 सोऽपि तस्याः प्रविश्यैव तिर्यङ् नयनवर्त्मना । हृत्कोषमहरद्वैर्यं जगत्सौन्दर्यतस्करः ॥
 ततो गुप्तविस्तृष्टप्रदक्षचेटीमुखेन सा । अन्विष्यति स्म मित्रेभ्यस्तस्य नामास्पदादिकम् ॥
 अथागात्सा परिजनैर्नीयमाना स्वमन्दिरम् । स्नाता विवर्तितमुखी सुहृस्तद्रतया दृशा ॥
 ततो भीमभटः सोऽपि स्वावासं सखिभिः सह । प्रत्यागात्तत्प्रियाप्रेमपाशबन्धस्खलद्गतिः
 तत्र तस्मै क्षाणादूर्ती तां चेटीं राजकन्यका । हंसावली सा व्यसृजदत्त्वा संदेशमीप्सित
 साभ्युपेत्य तमाह स्म चेटी भीमभटं रहः । देव हंसावली राजसुता त्वामनुनाथति ॥
 ह्रियमाणं स्मरौषेण दृष्ट्वा प्रणयिनं जनम् । इमं द्रुतमनादत्य न युक्ता ते तदस्थिता ॥
 इति संप्राप्य दूतीतो दयितावचनामृतम् । लब्धजीवितदृष्टस्तां सोऽथ भीमभटोऽब्रवीत्
 ओघस्थो न तदस्थोऽहमिति वेत्ति न किं प्रिया । तद्वचस्तु करिष्यामि कामं लब्धावलम्ब
 एव संभावयिष्यामि नक्तमन्तःपुरेऽद्य ताम् । विद्यालम्बं विशन्तं च नहि द्रक्ष्यति कोऽ
 इत्युक्त्वा तेन चेटी सा तुष्टा गत्वा शशंस तत् । हंसावत्यै ततः सापि तस्यौ तत्संगमो
 सोऽपि प्रदोषसमये दिव्याभरणभूषितः । गङ्गावित्तीर्णविद्याया आनुलोम्येन पाठतः ॥
 अदृश्यीभूय गत्वा तत्तस्या अन्तःपुरोत्तमम् । समाविशद्भीमभटः प्राग्विविक्तीकृतं तथा
 रतिप्रीतिकरे तत्र कालागुरुसुगन्धनि । दशार्धवर्णविन्यस्तपुष्पप्रकरशोभिते ॥
 कामोद्याननिभे कान्तां तां वहद्विव्यसौरभाम् । सोऽपश्यद्गङ्गासद्विद्यावलीप्रसवसंनिभा

तिलोम्येन विद्यां च तां पठित्वा स दृश्यताम् । सहसा सुभगस्तस्या राजपुत्र्या गतोऽभवत् ॥	२३४
तं दृष्ट्वैव सानन्दपुलकोत्कम्पसाध्वसा । रणत्स्वाभरणातोद्येष्वनृत्यदिव तत्क्षणम् ॥	२३५
सीञ्च कन्यकाभावलज्जया विनतानना । कर्तव्यमिव पृच्छन्ती हृदयं तत्प्रवृत्तिकृत् ॥	२३६
धे प्रकाशितस्यापि हिया किं चेतसोऽधुना । निगूहते न तद्वस्तु कथमेष तु गूह्यते ॥	२३७
ऋकोऽङ्गेषु किं चैतद्विदलत्संधि कञ्चुकम् । इत्यादिभिर्वचोभिस्तामन्यैश्च प्रणयक्रमैः ॥	२३८
धाय सुमुखीं मुक्तलज्जां भीमभटोऽथ ताम् । गान्धर्वोद्वाहविधिना भार्यां हंसावलीं व्यधात् ॥	२३९
त्वा तथा समं रात्रिं तन्मुखाब्जालिलया । कृच्छ्रात्तां नक्तमेष्यामीत्यामत्रयागात्स्वमास्पदम् ॥	२४०
च हंसावलीं तत्र प्रविष्टाः स्वमहत्तराः । प्रातरन्तःपुरेऽद्राक्षुर्युक्तां संभोगलक्षणैः ॥	२४१
लितालककेशान्तामार्द्रदन्तनखक्षताम् । साक्षात्स्मरशरश्रेणित्रणव्याकुलितामिव ॥	२४२
त्वा च राज्ञे तत्पित्रे ते शशंसुस्तथैव तत् । सोऽपि तत्र व्यधाद्गुप्तं नक्तं चारानवेक्षितुम् ॥	२४३
ऽथ भीमभटो मित्रैः सहितश्च सुखं दिनम् । नीत्वा प्रदोषे भूयस्तत्प्रियान्तःपुरमागमत् ॥	२४४
लक्षितप्रविष्टं तं तत्र विद्याप्रभावतः । दृष्ट्वा संभाव्य सिद्धं च चारास्ते निर्ययुस्ततः ॥	२४५
त्वा च राज्ञे जगदुः सोऽपि तानेवमादिशत् । अदृश्यो यः प्रविष्टोऽत्र सुगुप्ते न स मानुषः ॥	२४६
त्तमानयतेहैव यावत्पश्यामि किं त्विदम् । ब्रूत चापरुषं यूयमेवं मद्वचनेन तम् ॥	२४७
कटं प्रार्थिता मत्तः किं न मत्तनया त्वया । रहस्यं किं कृतं त्वाद्गुणवान्हि वरः कुतः ॥	२४८
युक्त्वा प्रेषिता राज्ञा गत्वा चारास्तथैव ते । द्वारस्था एव तद्वाक्यमाहुर्भीमभटाय तत् ॥	२४९
ऽपि ज्ञातोऽस्मि राज्ञेति बुद्ध्वाप्यभ्यन्तरस्थितः । सुधीरो राजपुत्रस्तान्प्रसह्य प्रत्यभाषत ॥	२५०
द्वाक्याद्भूत राजानं प्रातरास्थानमेत्य ते । तत्त्वमावेदयिष्यामि रात्रिरन्धा हि संप्रति ॥	२५१
च्छ्रुत्वा तैर्गतैस्तद्वदुक्तस्तूष्णीमभून्नृपः । प्रातर्भीमभटः सोऽथ ततोऽयासीत्सखीन्प्रति ॥	२५२
श्च साकं कृतोद्दामवेषो धीरैः स सप्तभिः । आस्थानमगमत्तस्य चन्द्रादित्यस्य भूपतेः ॥	२५३
त्तेजोवैर्यसौन्दर्यदर्शिना तेन सत्कृते । निजोचितासनासीने तस्मिन्भीमभटे द्विजः ॥	२५४
तत्सखा शङ्खदत्तो राजानं तमभाषत । राजन्प्रभटस्यायं राज्ञो राढापतेः सुतः ॥	२५५
तत्कर्षविद्यामाहात्म्याहुरतिक्रमविक्रमः । नाम्ना भीमभटो युष्मत्सुताहेतोरिहागतः ॥	२५६
च्छ्रुत्वा रात्रिवृत्तान्तं स्मरन्योग्यमवेक्ष्य तम् । हन्त धन्याः स्म इत्युक्त्वा राजा श्रद्धितवांस्ततः ॥	२५७
दाञ्च रचितोद्वाहविभवप्रक्रियोऽथ ताम् । सुतां हंसावलीं भीमभटाय विभवोत्तरम् ॥	२५८
ततो भीमभटो भूरिहस्यश्चग्रामलाभवान् । हंसावल्या च लक्ष्म्या च सहासीत्तत्र निर्वृतः ॥	२५९
देनैश्च तस्मै श्वशुरो लाटराज्यं समर्प्य तत् । चन्द्रादित्यः स वृद्धः सन्नपुत्रः प्राब्रजद्वनम् ॥	२६०
अथ भीमभटः प्राप्य तद्राज्यमशिषत्कृती । सम्यक्तैः सप्तभिर्वीरैः शङ्खदत्तादिभिः सह ॥	२६१
गतेष्वथ दिनेष्वत्र चारेभ्यो जातु सोऽश्रुणोत् । प्रयागमेत्य पितरं मृतमुग्रभटं नृपम् ॥	२६२
अभिषिक्तं च तेन स्वे राढाराज्ये सुमूर्षता । पुत्रं कनिष्ठं समरभटं तं नर्तकीसुतम् ॥	२६३
ततोऽनुशोच्य पितरं कृत्वा तस्यौर्ध्वदैहिकम् । तस्मै स दूतं समरभटाय प्राहिणोन्नपः ॥	२६४
तात्सिंहासने मूर्खं नर्तकीपुत्रं का तव । योग्यता मम तत्त्वं हि लाटराज्येऽत्र सत्यपि ॥	२६५
अतस्त्वयाधिरोढव्यं न तस्मिन्निति तस्य च । संदिष्टवान्स लेखेन दायादस्यापकारिणः ॥	२६६
स च दूतो द्रुतं गत्वा लेखं तस्मै समर्पयत् । आवेदितात्मा समरभटायास्थानवर्तिने ॥	२६७
सोऽपि तं तादृशं भीमभटनामाङ्गमुद्धतम् । वाचयित्वैव समरभटः क्रुद्धोऽभ्यभाषत ॥	२६८
अयोग्य इति पित्रा यो देशान्निर्वासितः पुरा । तस्यैषा दुर्विनीतस्य युक्ता मिथ्याभिमानिता ॥	२६९
सिंहायते सृगालोऽपि स्वगुहागृहसंस्थितः । सिंहस्य दर्शनं प्राप्नो ज्ञायते स तु तादृशः ॥	२७०
इत्याद्युद्धर्थं लेखेन संदिश्य च तथैव तत् । सोऽपि भीमभटाय स्वं प्रतिदूतं विस्तृष्टवान् ॥	२७१
प्रतिदूतोऽपि गत्वा स लाटदेशेश्वराय तम् । तस्मै भीमभटायादाह्लेखं क्षत्तृनिवेदितः ॥	२७२

सोऽथ भीमभटस्तस्मिंश्छे तत्रानुवाचिते । मुक्तादृहासो दायादप्रतिदूतं तमभ्यधात् ॥
 गच्छ रे दूत मद्वाक्याद्ब्रूहि तं नर्तकीसुतम् । अश्वग्रहे शङ्खदत्ताद्रक्षितोऽसि मया तदा ॥
 बालस्तातप्रियश्चेति क्षमिष्ये न पुनः पुनः । निश्चितं त्वां प्रहेष्यामि वत्सलस्यान्तिकं पितुः ॥
 सज्जो भव दिनैरेव जानीहि प्राप्तमत्र माम् । इत्युक्त्वा प्रेष्य दूतं तं यात्रां भीमभटो व्यधात् ॥
 तस्मिन्गजाद्रिमारूढे राजेन्दानुदयोऽज्वले । क्षुभ्यन्नुदचलद्वन्द्वनादः सैन्यमहाम्बुधिः ॥
 समापूर्यन्त चासंख्यैरुपसंख्यामुपस्थितैः । सामन्तै राजपुत्रैश्च प्रस्थितैः सबलैर्दिशः ॥
 साकम्पा संपतद्भूरिगजवाजिजवाकुला । भराद्विदलनत्रासादिव रौति स्म मेदिनी ॥
 एवं भीमभटो गत्वा स राढाभ्यर्णमाप्तवान् । कुर्वन्सेनारजोराजिमुषितार्कप्रभं नभः ॥
 तावच्च सोऽपि समरभटो बुद्ध्वा नृपोऽक्षमी । संनद्य सेनया तस्य निरगाद्योद्भुमग्रतः ॥
 मिलतः स्म च तौ सैन्यजलधी पूर्वपश्चिमौ । प्रावर्तत च शूराणामाहवप्रलयो महान् ॥
 सशब्दखङ्गसंपातजन्मा तत्रानलो नभः । कुप्यत्कृतान्तदन्ताग्रदलनोत्थ इवावृणोत् ॥
 वहन्ति स्म च नाराचास्तीक्ष्णाग्रायतपक्षमलाः । वीरावलोकिनाकस्त्रीलोचनापातविभ्रमाः ॥
 ततो रेणुविताना सा सैन्यनिर्घोषादिता । नृत्यत्कबन्धा व्यरुचत्सङ्ग्रामाङ्गणरङ्गभूः ॥
 करङ्कवाहिनी चात्र प्रमत्ता मुण्डमालिनी । अहरत्कालरात्रीव जन्तुचक्रमसृङ्गदी ॥
 क्षणाच्च शङ्खदत्तेन तेनाक्षक्षणेन च । तैश्च चण्डभुजंगाद्यैर्बाहुयुद्धविशारदैः ॥
 समं महाबलैः शूरैर्दुर्मदैर्द्विरदैरिव । स तद्भीमभटोऽभाङ्गीत्परसैन्यं धनुर्धरः ॥
 भग्ने च सैन्ये समरभटः सोऽथ रथस्थितः । प्रधाव्यारभत क्रुद्धो रणाब्धौ मन्दरायितम् ॥
 ततो भीमभटस्तस्य वारणस्थोऽभिपत्य सः । धनुश्छित्त्वावधीद्वानैश्चतुरोऽपि रथे हयान् ॥
 विरथोऽप्यथ धावित्वा तोमरेण गजोत्तमम् । हन्ति स्म कुम्भे समरभटो भीमभटस्य सः ॥
 स च तत्तोमरहतो गजस्तस्यापतद्भुवि । ततस्तौ विरथौ द्वावप्यभूतां पादचारिणौ ॥
 गृहीतचर्मखङ्गौ च पदाती एव तौ तदा । द्वन्द्वयुद्धेन नृपती अयुध्येताममर्षणौ ॥
 विद्यावशाद्दृश्यत्वं कृत्वा शक्तोऽपि तद्वधे । धर्मापेक्षी न तं शत्रुं तथा भीमभटोऽवधीत् ॥
 प्रसह्य युध्यमानस्तु तस्य मूर्धानमच्छिनत् । खङ्गेन खङ्गयुद्धज्ञो नर्तकीतनयस्य सः ॥
 हते च तस्मिन्समरभटे सम्यक्ससैनिके । प्रदत्ते साधुवादे च गगनात्सिद्धचारणैः ॥
 गते समाप्तिं सङ्ग्रामे बन्दिमागधसंस्तुतः । राढापुरीं भीमभटः प्राविशत्सखिभिः सह ॥
 चिरप्रवासोपयातो हतारिस्त्रत्र मातरम् । स राम इव कौशल्यां दर्शनोत्कामनन्दयत् ॥
 पौराभिनन्दितश्चाथ कृती सिंहासने पितुः । उपाविशत्तत्सचिवैः पूज्यमानो गुणप्रियैः ॥
 संमान्य प्रकृतीः कृत्स्नास्ततश्च विहितोत्सवः । शुभेऽहि शङ्खदत्ताय लाटराज्यं स दत्तवान् ॥
 तं प्रेष्य लाटविषयं तद्देशजबलान्वितम् । तेभ्योऽक्षक्षपणादिभ्यो ददौ प्रामान्वसूनि च ॥
 तैर्युक्तोऽथ स तत्रासीत्प्रशासनपैतृकं पदम् । लाटेन्द्रसुतया देव्या हंसावल्या तथा सह ॥
 क्रमाच्च जित्वा पृथिवीमाहृत्य नृपकन्यकाः । तत्संभोगैकसक्तोऽभूत्सोऽथ भीमभटो नृपः ॥
 मन्त्रिषु न्यस्तभारश्च क्रीडन्नन्तःपुरैः सह । अभ्यन्तरान्न निरगात्पानादिव्यसनेन सः ॥
 अथैकदा मुनिर्द्रष्टुं तमुत्तङ्को यदृच्छया । पूर्वशर्वसमादेशपाककाल इवागमत् ॥
 द्वारं प्राप्ते मुनौ चास्मिन्द्वाःस्थेष्वावेदयत्सु च । राजा रागमदैश्वर्यदर्पान्धो न किलाशृणोत् ॥
 ततः क्रुद्धो मुनिः सोऽस्मै राज्ञे शापमदादिमम् । मदान्ध राज्याद्भ्रष्टस्त्वं वन्यो हस्ती भविष्यसि ।
 तच्छ्रुत्वा स भयाद्भ्रष्टमदो निर्गत्य भूपतिः । दीनैः प्रासादयद्वाक्यैर्मुनिं तं चरणानतः ॥
 ततः स शान्तकोपः सन्महर्षिस्तमभाषत । भविष्यसि द्विपस्तावद्राजन्न स्यात्तदन्यथा ॥
 किं तु प्रचण्डशक्त्याख्यं नागशापावसादितम् । मृगाङ्कदत्तसचिवं चक्षुर्वैकल्यमागतम् ॥
 समाश्रास्यातिथीभूतं यदा तस्मै प्रवक्ष्यसि । स्ववृत्तान्तं तदैतस्मान्मोक्षं प्राप्स्यसि शापतः ॥

गिरिशदिष्टं गन्धर्वत्वमवाप्स्यसि । स चातिथिस्ते चक्षुष्मानेव संपद्यते तदा ॥	३१२
त्रैव मुनिः प्रायादुत्तङ्कः स यथागतम् । सोऽपि भीमभटो हस्ती संपन्नो राज्यविच्युतः ॥	३१३
मां गजीभूतं विद्धि भीमभटं सखे । स च प्रचण्डशक्तिस्त्वं जाने शापान्त एष मे ॥	३१४
त्वा गजाकारं त्यक्त्वा भीमभटोऽत्र सः । तत्क्षणं दिव्यविभवो गन्धर्वः समपद्यत ॥	३१५
शक्तिश्चोत्पन्नलोचनालोकनोत्सवः । तत्कालमेव संजज्ञे पश्यन्गन्धर्वमत्र तम् ॥	३१६
वलीजालान्तः स्थितः श्रुत्वा तयोः कथाम् । सहितोऽन्यैः स सचिवैः सुदृढोत्पन्ननिश्चयः ॥	३१७
दत्तः कालज्ञः प्रधाव्य रभसाद्गतम् । प्रचण्डशक्तिं जग्राह कण्ठे तं निजमन्त्रिणम् ॥	३१८
काण्डसुधावर्षसिक्ताङ्ग इव वीक्ष्य तम् । प्रचण्डशक्तिः सहसा पादयोरग्रहीत्प्रभुम् ॥	३१९
चिरविश्रिष्टसंश्रिष्टौ भृशदुःखितौ । स भीमभटगन्धर्वो रुदन्तौ पर्यसान्वयत् ॥	३२०
दत्तोऽपि स तं गन्धर्वं प्रणतोऽब्रवीत् । यदस्माभिरयं लब्धः सखा यन्नामुना पुनः ॥	३२१
त्त्वमवाप्तं तत्त्वन्माहात्म्यान्नमोऽस्तु ते । श्रुत्वैतत्सोऽपि गन्धर्वो राजपुत्रमुवाच तम् ॥	३२२
त्सचिवाञ्छेषांल्लब्ध्वा कृत्स्नानवाप्स्यसि । तां शशाङ्कवतीं भार्यां साम्राज्यं च महीतले ॥	३२३
न कार्यं ते कल्याणिन्साधयाम्यहम् । तदा च संनिधास्ये ते यदा त्वं मां स्मरिष्यसि ॥	३२४
इति स विगतशापः प्राप्तकल्याणतोषः प्रकटितसखिभावो राजपुत्रं तमुक्त्वा ।	
प्रसभमुदपतद्दथां चारुकेयूरहारकणितमुखरिताशोऽनन्यगन्धर्वधुर्यः ॥	३२५
सोऽपि प्रचण्डशक्तिं प्राप्य वने तत्र मन्त्रिभिः सहितः ।	
अनयन्मृगाङ्कदत्तो जातवृतिर्नृपसुतस्तदहः ॥	३२६
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके सप्तमस्तरङ्गः ।	

अष्टमस्तरङ्गः ।

(वेतालपञ्चविंशतिका ।)

विघ्नजिता यस्य पुष्पवृष्टिरिवाम्बरात् । तारावली कराघातच्युता पतति नृत्यतः ॥	१
तिवाह्य रात्रिं तां प्रभाते काननान्ततः । प्रचण्डशक्तिप्रमुखैः प्रस्थितः सचिवैः सह ॥	२
शाङ्कवतीहेतोः पुनरुज्जयिनीं प्रति । मृगाङ्कदत्तः प्रययौ चिन्वञ्छेषान्स्वमन्त्रिणः ॥	३
ता दृष्टो तेन मार्गे विक्रमकेसरी । मन्त्री पुंसातिविकृतेनोद्यमानो नभस्तले ॥	४
चान्यमन्त्रिभ्यो यावत्तेन स संभ्रमात् । तावत्स मन्त्री गगनात्तत्समीपेऽवतीर्णवान् ॥	५
एव च तस्याशु पुंसः स्कन्धादुपेत्य सः । मृगाङ्कदत्तं जग्राह पादयोः साश्रुलोचनः ॥	६
पृष्ठश्च हृष्टेन तथा तन्मन्त्रिभिः क्रमात् । विससर्ज पुमांसं तं स्मृतोऽभ्येष्यसि मामिति ॥	७
मृगाङ्कदत्तेन कौतुकादुपविश्य सः । पृष्ठः स्वोदन्तमाचख्यौ वने विक्रमकेसरी ॥	८
भवन्त्यो विभ्रष्टो नागशापात्परिभ्रमन् । बहून्यहानि चिन्वानो युष्मानहमचिन्तयम् ॥	९
स्युज्जयिनीं तत्र गन्तव्यं तैर्ध्रुवं यतः । एवं निश्चिद्य च प्रायामहं तां नगरीं प्रति ॥	१०
तन्निकटं प्राप्य ग्रामं ब्रह्मस्थलाभिधम् । वापीतटेऽहमेकस्मिन्वृक्षमूल उपाविशम् ॥	११
सर्पदंशार्तो वृद्धो मां ब्राह्मणोऽब्रवीत् । इत उत्तिष्ठ मा पुत्र मदीयां गतिमाप्स्यसि ॥	१२
त हि महासर्पो येन दृष्टो रुजार्दितः । उद्यतोऽस्यां महावाप्याभेषोऽहं देहमुज्झितुम् ॥	१३
भवन्तं कृपया देहत्यागान्निवार्य तम् । तत्राकार्षमहं विप्रं निर्विषं विषविद्यया ॥	१४
स विप्रः साकूतमुदन्तं कृत्स्नमादरात् । पृष्ट्वा मां प्रीतिमानेवं विदितार्थोऽभ्यभाषत ॥	१५
स्त्वया मम प्रप्ता तत्प्रवीर गुहाण मे । वेतालसाधनं मन्त्रमिमं प्राप्तं मया पितुः ॥	१६
शामुपयुक्तोऽयं सिद्धिकृत्स्वशालिनाम् । मादृशाः पुनरेतेन ह्यिवाः किं नाम कुर्वते ॥	१७
रुस्तेन तमहं प्रत्यवोचं द्विजोत्तमम् । मृगाङ्कदत्तवियुतो वेतालैः किं करोम्यहम् ॥	१८
त्वा स विहस्यैवं विप्रो मां पुनरब्रवीत् । किं न जानास्यभीष्टं यद्वेतालात्सर्वमाप्यते ॥	१९

अपि विद्याधरैश्वर्यं वेतालस्य प्रसादतः । किं त्रिविक्रमसेनेन न प्राप्तं भूभुजा पुरा ॥
 तथा च कथयाम्येतां तदीयां ते कथां शृणु । प्रतिष्ठानाभिधानोऽस्ति देशो गोदावरीतटे ॥
 तत्र विक्रमसेनस्य पुत्रः शक्रपराक्रमः । प्राक्त्रिविक्रमसेनाख्यः ख्यातकीर्तिरभून्नृपः ॥
 तस्य प्रत्यहमास्थानगतस्योपेत्य भूपतेः । सेवार्थं क्षान्तिशीलाख्यो भिक्षुः फलमुपानयत् ॥
 सोऽपि राजा तदादाय फलमासन्नवर्तिनः । हस्ते ददौ प्रतिदिनं कोषागाराधिकारिणः ॥
 इत्थं गतेषु वर्षेषु दशस्वत्र किलैकदा । दत्त्वा राज्ञे फलं तस्मै भिक्षावास्थानतो गते ॥
 स राजा तत्फलं प्रादात्प्रविष्टायत्र दैवतः । क्रीडामर्कटपोताय हस्तभ्रष्टाय रक्षिणाम् ॥
 स मर्कटस्तदभ्राति यावत्तावत्फलान्ततः । विभिन्नमध्यान्निरगादनर्घं रत्नमुत्तमम् ॥
 तद्दृष्ट्वादाय पप्रच्छ तं भाण्डागारिकं नृपः । भिक्षूपनीतानि मया यानि नित्यं फलानि ते ॥
 हस्ते दत्तानि तानि क्व स्थापितानि सदा त्वया । तच्छ्रुत्वा तं स सभयः कोषाध्यक्षो व्यजिज्ञा
 क्षिप्तानि तान्यनुद्वाह्य मया गञ्जे गवाक्षतः । यद्यादिशसि तदेव तमुद्वाह्यं गवेषथे ॥
 इत्युचिवाननुमतो राज्ञा गत्वा क्षणेन सः । कोषाध्यक्षः समागत्य प्रभुं व्यज्ञापयत्पुनः ॥
 शीर्णानि नात्र पश्यामि कोषे तानि फलान्यहम् । रत्नराशिं तु पश्यामि रश्मिज्वालाकुलं विभं
 तच्छ्रुत्वा तान्मणीन्दत्त्वा तुष्टोऽस्मै कोषरक्षिणे । राजान्येद्युरपृच्छत्स भिक्षुं तं प्राग्वदागतम्
 भिक्षो धनव्ययेनैवं सेवसे मां किमन्वहम् । नेदानीं ते प्रहीष्यामि फलं यावन्न वक्ष्यसि ॥
 इत्युक्तवन्तं राजानं भिक्षुस्तं विजनेऽब्रवीत् । वीरसाचिव्यसापेक्षं मन्त्रसाधनमस्ति मे ॥
 तत्र वीरेन्द्र साहाय्यं क्रियमाणं त्वयार्थये । तच्छ्रुत्वा प्रतिपेदे तत्तथेत्यस्य स भूपतिः ॥
 ततः स श्रमणस्तुष्टो नृपं पुनरुवाच तम् । तर्हि कृष्णचतुर्दश्यामागामिन्यां निशागमे ॥
 इतो महाश्मशानान्तर्वटस्याधः स्थितस्य मे । आगन्तव्यं त्वया देव प्रतिपालयतोऽन्तिकम् ॥
 बाढमेवं करिष्यामीत्युक्ते तेन महीभुजा । स क्षान्तिशीलः श्रमणो हृष्टः खनिलयं ययौ ॥
 अथ तां स महासत्त्वः प्राप्य कृष्णचतुर्दशीम् । प्रार्थनां प्रतिपन्नां तां भिक्षोस्तस्य नृपः स्मरन्
 प्रदोषे नीलवसनस्तमालकृतशेखरः । निर्ययौ राजधानीतः खड्गपाणिरलक्षितः ॥
 ययौ च घोरनिबिडध्वान्तव्रातमलीमसम् । चितानलोग्रनयनज्वालादारुणदर्शनम् ॥
 असंख्यनरकङ्कालकपालास्थिविशङ्कटम् । हृष्यत्संनिहितोत्तालभूतवेतालवेष्टितम् ॥
 भैरवस्यापरं रूपमिव गम्भीरभीषणम् । स्फूर्जन्महाशिवारावं श्मशानं तद्विह्वलः ॥
 विचित्र्य चात्र तं प्राप्य भिक्षुं वटतरोरधः । कुर्वाणं मण्डलन्यासमुपसृत्य जग्गाद् सः ॥
 एषोऽहमागतो भिक्षो ब्रूहि किं करवाणि ते । तच्छ्रुत्वा स नृपं दृष्ट्वा दृष्टो भिक्षुरुवाच तम् ।
 राजन्कृतः प्रसादञ्चेत्तदितो दक्षिणामुखम् । गत्वा विदूरमेकाकी विद्यते शिंशापातरुः ॥
 तस्मिन्नुलम्बितमृतः कोऽप्येकः पुरुषः स्थितः । तमिहानय गत्वा त्वं सानाश्वयं कुरु वीर मे ॥
 तच्छ्रुत्वाैव तथेत्युक्त्वा स राजा सत्यसंगरः । दक्षिणां दिशमालम्ब्य प्रवीरः प्रययौ ततः ॥
 आत्तदीप्तचितालातलक्षितेन पथात्र सः । गत्वा तमसि तं प्राप कथंचिच्छिंशापातरुम् ॥
 तस्य स्कन्धे चिताधूसदृशस्य क्रव्यगन्धिनः । सोऽपश्यलम्बमानं तं भूतस्येव शवं तरोः ॥
 आरुह्य चात्र भूमौ तं च्छिन्नरज्जुमपातयत् । पतितञ्चात्र सोऽकस्माच्चक्रन्द व्यथितो यथा ॥
 ततोऽवरुह्य कृपया जीवाशङ्की स तस्य यत् । राजाङ्गं प्रामृशत्तेन सोऽदृष्ट्वा रसं व्यधाच्छ्रवः ॥
 ततः स राजा मत्त्वा तं वेतालाधिष्ठितं तदा । किं हसस्येहि गच्छाव इति यावदकम्पितः ॥
 वक्ति तावन्न भूमौ सवेतालं शवमैक्षस्य । ऐक्षतात्रैव वृक्षे तु लम्बमानं स्थितं पुनः ॥
 ततोऽधिरुह्य भूयोऽपि तमवातारयत्ततः । बज्रादपि हि वीराणां चित्तरत्नमखण्डितम् ॥
 आरोप्य च सवेतालं स्कन्धे मौनेन तं शवम् । स त्रिविक्रमसेनोऽथ राजा गन्तुं प्रचक्रमे ॥
 यान्तं च तं शवान्तःस्थो वेतालोऽसस्थितोऽब्रवीत् । राजन्नध्विनोदाय कथामाख्यामि ते शृ

(प्रथमो वेतालः ।)

स्ति वाराणसी नाम पुरारिवसतिः पुरी । स्थलीव कैलासगिरेर्या पुण्यजनसेविता ॥	५९
रिवारिभृता शश्वदुपकण्ठनिवेशिनी । हारयष्टिरिवाभाति यस्याः स्वर्गतरङ्गिणी ॥	६०
तापानलनिर्दग्धविपक्षकुलकाननः । तस्यां प्रतापमुकुटो नाम राजाभवत्पुरा ॥	६१
स्याभूद्भ्रममुकुटस्तनयो रूपशौर्ययोः । कुर्वाणो दर्पदलनं स्मरस्यारिजनस्य च ॥	६२
जपुत्रस्य तस्यात्र मन्त्रिपुत्रो महामतिः । आसीद्दुद्विशरीराख्यः शरीराभ्यधिकः सखा ॥	६३
न सख्या सह क्रीडन्स कदाचिन्नृपात्मजः । जगाम दूरमध्वानं मृगयातिप्रसङ्गतः ॥	६४
र्यश्रीचामराणीव सिंहानां मस्तकानि सः । छिन्दन्शरैः सटालानि विवेशैकं महावनम् ॥	६५
त्रास्थाने स्मरस्येव पठत्कोकिलवन्दिनि । दत्तोपकारे तरुभिर्भञ्जरीचलचामरैः ॥	६६
ऽन्वितो मन्त्रिपुत्रेण तेनापश्यत्सरोवरम् । विचित्रकमलोत्पत्तिधामाम्बुधिमिवापरम् ॥	६७
स्मिस्तदैव सरसि स्नानार्थं काचिदागता । तेन दिव्याकृतिः कन्या दृष्टशे सपरिच्छदा ॥	६८
यन्तीव लावण्यनिर्झरेण सरोवरम् । दृष्टिपातैः सृजन्तीव तत्रोत्पलवनं नवम् ॥	६९
यादिशन्तीव मुखेनाम्बुजानि जितेन्दुना । सा जहार मनस्तस्य राजपुत्रस्य तत्क्षणम् ॥	७०
ऽप्यहार्षीत्तथा तस्या युवा दृष्ट्वा विलोचने । यथा नैक्षत सा कन्या लज्जां स्वामप्यलंकृतिम् ॥	७१
नि पश्यति तस्मिन्सा केयं स्यादिति सानुगे । संज्ञां स्वदेशाद्याख्यातुं विलासच्छब्दानाकरोत् ॥	७२
रोति स्मोत्पलं कर्णे गृहीत्वा पुष्पशेखरात् । चिरं च दन्तरचनां चकारादाय च व्यधात् ॥	७३
ज्ञं शिरसि साकूतं हृदये चादधे करम् । राजपुत्रश्च तस्यास्तां संज्ञां न ज्ञातवांस्तदा ॥	७४
न्त्रिपुत्रस्तु बुबुधे स सखा तस्य बुद्धिमान् । क्षणाच्च सा ययौ कन्या नीयमानानुगैस्ततः ॥	७५
प्य च स्वगृहं तस्यौ पर्यङ्केऽङ्गं निधाय सा । चित्तं तु निजसंज्ञार्थमास्थात्तस्मिन्नृपात्मजे ॥	७६
ऽपि राजसुतो भ्रष्टविद्यो विद्याधरो यथा । गत्वा स्वनगरीं कृच्छ्रां प्रापावस्थां तया विना ॥	७७
ल्या च मन्त्रिपुत्रेण तेन पृष्टस्तदा रहः । शंसता तामदुष्प्रापां लक्तवैर्यो जगाद सः ॥	७८
स्या न नाम न ग्रामो नान्वयो वावबुध्यते । सा कथं प्राप्यते तन्मामाश्वासयसि किं मृषा ॥	७९
युक्तो राजपुत्रेण मन्त्रिपुत्रस्तमभ्यधात् । किं न दृष्टं त्वया तद्यत्संज्ञया सूचितं तया ॥	८०
स्तं यदुत्पलं कर्णे तेनैतत्ते तयोदितम् । कर्णोत्पलस्य राष्ट्रेऽहं निवसामि महीभृतः ॥	८१
ता यदन्तरचना तेनैतत्कथितं तया । तत्र जानीहि मां दन्तघाटकस्य सुतामिति ॥	८२
प्रावतीति नामोक्तं तयोत्तंसितपद्मया । त्वयि प्राणा इति प्रोक्तं हृदयार्पितहस्तया ॥	८३
लेङ्गदेशे ह्यस्तत्र ख्यातः कर्णोत्पलो नृपः । तस्य प्रसादवित्तोऽस्ति महान्यो दन्तघाटकः ॥	८४
ह्यामवर्धनाख्यस्य तस्याप्यस्ति जगन्नये । रत्नं पद्मावती नाम कन्या प्राणाधिकप्रिया ॥	८५
च्च लोकतो देव यथावद्विदितं मम । अतो ज्ञाता मया संज्ञा तस्या देशादिशंसिनी ॥	८६
युक्तो मन्त्रिपुत्रेण तेन राजसुतोऽथ सः । तुतोष तस्मै सुधिषे लब्धोपायो जहर्ष च ॥	८७
नञ्च च समं तेन स तद्युक्तः स्वमन्दिरात् । प्रियार्थी मृगयाव्याजात्पुनस्तामगमद्दिशम् ॥	८८
र्मार्गो च वाताश्ववेगवञ्चितसैनिकः । तं मन्त्रिपुत्रैकयुतः कलिङ्गविषयं ययौ ॥	८९
। तौ प्राप्य नगरं कर्णोत्पलमहीभृतः । अन्विष्य दृष्ट्वा भवनं दन्तघाटस्य तस्य च ॥	९०
दूरे च वासार्थमेकस्या वृद्धयोषितः । गृहं प्राविशतां मन्त्रिपुत्रराजसुतावुभौ ॥	९१
ाम्बुयवसौ बाहौ गुप्तेऽवस्थाप्य चात्र सः । राजपुत्रे स्थिते वृद्धां मन्त्रिपुत्रो जगाद ताम् ॥	९२
वेद्वेत्स्यम्ब सङ्ग्रामवर्धनं दन्तघाटकम् । तच्छ्रुत्वा सा जरद्योषित्सभ्रद्धा तमभाषत ॥	९३
येव धात्री तस्यास्मि स्थापिता तेन चाधुना । पद्मावत्याः खदुहितुः पार्श्वे ज्येष्ठतरेत्यहम् ॥	९४
त्वहं न सदा तत्र गच्छाम्युपहृताम्बरा । कुपुत्रः कितवो वस्त्रं दृष्ट्वा हि हरते मम ॥	९५
मुक्तवतीं प्रीतः स्वोत्तरीयादिदानतः । संतोष्य सोऽत्र वृद्धां तां मन्त्रिपुत्रोऽब्रवीत्पुनः ॥	९६

माता त्वं तद्वदामस्ते गुप्तं यत्तत्कुरुष्व नः । दन्तघाटसुतामेतां गत्वा पद्मावतीं वद ॥
 सोऽत्रागतो राजपुत्रो दृष्टो यः सरसि त्वया । तेन चेह तवाख्यातुं प्रेषिता प्रणयादहम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा वृद्धा दानवशीकृता । गत्वा पद्मावतीपार्श्वमाजगाम क्षणान्तरे ॥
 पृष्टा जगाद तौ राजसुतमन्त्रिसुतौ च सा । युष्मदागमनं गत्वां गुप्तं तस्या मयोदितम् ॥
 तथा श्रुत्वा च निर्भर्त्स्य पाणिभ्यामहमाहता । द्वाभ्यां कर्पूरलिप्ताभ्यामुभयोर्गण्डयोर्मुखे ॥
 ततः परिभवोद्विग्ना रुदत्यहमिहागता । एतास्तदङ्गुलीमुद्राः पुत्रौ मे पश्यतं मुखे ॥
 एवं तयोक्ते नैराशयविषण्णं तं नृपात्मजम् । जगाद स महाप्राज्ञो मन्त्रिपुत्रो जनान्तिकम् ॥
 मा गा विषादं रक्षन्त्या मन्त्रं निर्भर्त्स्य यत्तया । कर्पूरशुभ्रा वक्त्रेऽस्याः स्वाङ्गुल्यो दश पातिताः ॥
 तदेतदुक्तं पक्षेऽस्मिञ्शुक्ले चन्द्रवतीरिमाः । रात्रीर्दश प्रतीक्षध्वं संगमानुचिता इति ॥
 इत्याश्वास्य स तं राजसुतं मन्त्रिसुतस्ततः । विक्रीय गुप्तं हस्तस्थं काञ्चनं किञ्चिदापणे ॥
 वृद्धया साधयामास महार्हं भोजनं तथा । ततस्तौ बुभुजाते द्वौ तत्तया सह वृद्धया ॥
 एवं नीत्वा दशाहानि जिज्ञासार्थं पुनः स ताम् । पद्मावत्यन्तिकं वृद्धां मन्त्रिपुत्रो विसृष्टवान् ॥
 सापि मृष्टान्नपानादिलुब्धा तदनुरोधतः । गत्वा वासगृहं तस्या भूयोऽभ्येत्य जगाद तौ ॥
 इतो गत्वाद्य तूष्णीमप्यहं तत्र स्थिता तथा । युष्मत्कथापराधं तमुद्गिरन्त्या स्वयं पुनः ॥
 सालक्तकाभिस्तिस्त्रुभिः कराङ्गुलिभिराहता । उरस्यस्मिन्नथेषाहमिहायाता तदन्तिकान् ॥
 तच्छ्रुत्वा राजपुत्रं तं स्वैरं मन्त्रिसुतोऽब्रवीत् । मा कार्षीरन्यथा शङ्कामस्या हि हृदये तथा ॥
 सालक्तकाङ्गुलीमुद्रात्रयं विन्यस्य युक्तितः । रजस्वला निशास्तिस्त्रस्थिताहमिति सूचितम् ॥
 एवमुक्त्वा नृपसुतं मन्त्रिपुत्ररुयहे गते । पद्मावत्यै पुनस्तस्यै वृद्धां तां प्रजिघाय सः ॥
 सा गता मन्दिरं तस्यास्तया संमान्य भोजिता । प्रीत्या पानादिलीलाभिर्दिनं चात्र विनोदिता ॥
 सायं च यावत्सा वृद्धा गृहमागन्तुमिच्छति । उदभूद्भयकृत्तावत्तत्र कोलाहलो बहिः ॥
 हा हा भ्रष्टोऽयमालानाज्जनान्मन्त्रप्रधावति । मत्तहस्तीति लोकस्य तत्राक्रन्दोऽथ शुश्रुवे ॥
 ततः पद्मावती सा तां वृद्धामेवमभाषत । स्पष्टेन हस्तिरुद्धेन गन्तुं युक्तं न ते पथा ॥
 तत्पीठिकां समारोप्य बद्धालम्बनरञ्जुकाम् । बृहद्गवाक्षेणानेन त्वामत्र प्रक्षिपामहे ॥
 गृहोद्याने ततो वृक्षमारुह्यामुं विलङ्घ्य च । प्राकारमवरुह्यान्यवृक्षेण स्वगृहं ब्रज ॥
 इत्युक्त्वा सा गवाक्षेण क्षेपयामास तत्र ताम् । वृद्धां चेटीभिरुद्याने रञ्जुपीठिकया ततः ॥
 साथ गत्वा यथोक्तेन पथा सर्वं शशंस तत् । यथावद्राजपुत्राय तस्मै मन्त्रिसुताय च ॥
 ततः स मन्त्रिपुत्रस्तं राजपुत्रमभाषत । सिद्धं तवेष्टं मार्गो हि युक्त्या ते दक्षितस्तया ॥
 तद्रच्छाद्यैव तत्र त्वं प्रदोषेऽस्मिन्नूपागते । एतेनैव पथा तस्याः प्रियाया मन्दिरं विश ॥
 इत्युक्तस्तेन तद्युक्तो राजपुत्रो ययौ स तत् । उद्यानं वृद्धयोक्तेन तेन प्राकारवर्त्मना ॥
 तत्रापश्यच्च रञ्जुं तां लम्बमानां सपीठिकाम् । मार्गेन्मुखाभिश्चेटीभिरुपरिष्ठादधिष्ठिताम् ॥
 आरूढस्तां च दृष्ट्वैव दासीभिस्ताभिराशु सः । रञ्जूत्क्षिप्तो गवाक्षेण प्रविवेश प्रियान्तिकम् ॥
 तस्मिन्प्रविष्टे स ययौ मन्त्रिपुत्रः स्वमास्पदम् । राजपुत्रस्तु तां पद्मावतीं तत्र ददर्श सः ॥
 पूर्णामृतांशुवदनां प्रसरत्कान्तिचद्रिकाम् । कृष्णपक्षभयाद्गुप्तस्थितां राकानिशासिव ॥
 सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय चिरौत्सुक्योचितैस्ततः । कण्ठग्रहादिभिस्सैस्त्रैरुपचारैरमानयत् ॥
 ततस्तया स गान्धर्वविधिनोद्गृहया सह । गुप्तं राजसुतस्तस्थौ पूर्णेच्छस्तत्र कान्तया ॥
 स्थित्वा चाहानि कतिचिद्रात्रौ तामवदत्प्रियाम् । सखा मम सहायातो मन्त्रिपुत्र इह स्थितः ॥
 स चात्र तिष्ठत्येकाकी त्वञ्ज्येष्ठतरिकागृहे । गत्वा संभाव्य तं तन्वि पुनरेष्यामि तेऽन्तिकम् ॥
 तच्छ्रुत्वा तमवोचत्सा धूर्ता पद्मावती प्रियम् । हन्तार्यपुत्रं पृच्छामि ताः संज्ञा मत्कृतास्त्वया ॥
 ज्ञाता किं किमु वा तेन सख्या मन्त्रिसुतेन ते । एवमुक्तवतीमेतां राजपुत्रो जमाद सः ॥

। तन्मया किञ्चिज्ज्ञात्वा सर्वं च तेन मे । आख्यातं मन्त्रिपुत्रेण दिव्यप्रज्ञानशालिना ॥	१३६
त्वा विचिन्त्यैव भामिनी सा जगाद् तम् । तर्ह्ययुक्तं कृतं यन्मे चिरात्स कथितस्त्वया ॥	१३७
ध्राता सखा यस्ते तस्य च प्रथमं मया । ताम्बूलादिसमाचारः कर्तव्यो हि सदा भवेत् ॥	१३८
त्रत्यानुमतस्तया पूर्वपथेन सः । राजपुत्रोऽन्तिकं तस्य सख्युरागात्ततो निशि ॥	१३९
च कथामध्ये तत्तस्मै यत्तदाश्रयम् । संज्ञाविज्ञानकथनं कृतं तेन प्रियान्तिके ॥	१४०
त्रस्तु सोऽयुक्तमिति न श्रद्धेऽस्य तत् । तावच्च सा तयोस्तत्र विभाताभूद्विभावरी ॥	१४१
। त्रिषु सांध्ये निवृत्ते कुर्वतोः कथाः । आगात्पक्वान्नताम्बूलहस्ता पद्मावतीसखी ॥	१४२
त्रपुत्रं कुशलं पृष्ठा दत्तोपचारिका । निषेद्धं राजपुत्रस्य भोजनं तत्र युक्तितः ॥	१४३
। रे स्वामिनीं स्वां भोजनादौ तदागमम् । प्रतीक्षमाणामावेद्य क्षणाद्गुप्तं ततो ययौ ॥	१४४
मन्त्रिपुत्रः स राजपुत्रमभाषत । कौतुकं पश्य देवैकं दर्शयाम्यधुना तव ॥	१४५
वा भक्षयमेकं स पक्वान्नं दत्त्वास्ततः । सारमेयाय स च तत्खादित्वैव व्यपद्यत ॥	१४६
किमिदं चित्रमिति राजसुतोऽत्र सः । पप्रच्छ मन्त्रिपुत्रं तं स चैतं प्रत्यभाषत ॥	१४७
। नेन धूर्तं मां विदित्वा हन्तुकामया । तथा विषान्नं ग्रहितं मम त्वदनुरक्तया ॥	१४८
सति मदेकाग्रो राजपुत्रो भवेदयम् । एतद्वशश्च मुक्त्वा मां नगरीं स्वां व्रजेदिति ॥	१४९
। मन्युमेतस्यां बन्धुत्यागान्महात्मनः । कुर्यास्त्वं हरणे युक्तिं वक्ष्याम्यालोच्य यामहम् ॥	१५०
व्रन्तं तं मन्त्रिसुतं राजसुतोऽत्र सः । सत्यं बुद्धिशरीरस्त्वमिति यावत्प्रशंसति ॥	१५१
तं बहिस्तावद्दुःखाकुलजनारवः । हा धिगराज्ञः सुतो बालो विपन्न इति शुश्रुवे ॥	१५२
। नहृष्टोऽथ मन्त्रिपुत्रो नृपात्मजम् । जगाद् हन्त गच्छाद्य पद्मावत्या गृहं निशि ॥	१५३
पाययेस्तावद्यावत्पानमदेन सा । निःसंज्ञा नष्टचेष्टा च गतजीवेव जायते ॥	१५४
याः सनिद्रायाः शूलेनाङ्कं कटीतटे । दत्त्वाग्निहोत्रेनादाय तदाभरणसंचयम् ॥	१५५
। उस्त्वं गवाक्षेण रञ्जुलम्बनिविर्गतः । ततः परं यथा भद्रं भवेज्ज्ञास्याम्यहं तथा ॥	१५६
वा कारयित्वा च क्रोडबालनिभाश्रिकम् । मन्त्रिपुत्रो ददौ तस्मै त्रिशूलं राजसूनवे ॥	१५७
। स हस्ते तत्कृत्वा कुटिलकर्कशम् । कालायसदृढं चित्तमिव कान्तावयस्ययोः ॥	१५८
पूर्ववद्रात्रावगात्पद्मावतीगृहम् । अविचार्यं प्रभूणां हि शुचेर्वाक्यं स्वमन्त्रिणः ॥	१५९
मद्यनिश्रेष्ठां शूलेन जघनेऽङ्किताम् । हतलंकरणां कृत्वा तस्यागात्सख्युरन्तिकम् ॥	१६०
भरणस्तस्मै शशंस च यथाकृतम् । ततः स मन्त्रिपुत्रोऽपि सिद्धं मेने मनीषितम् ॥	१६१
वा श्मशानं च सोऽभूत्तापसवेषभृत् । स्वैरं राजसुतं तं च विदधे शिष्यरूपिणम् ॥	१६२
तं च गच्छैकमितोऽलंकरणादिमाम् । मुक्तावलीं समादाय त्वं विक्रेतुमिवापणे ॥	१६३
। वदेऽस्यास्या येनैतां नैव कश्चन । गृहीयाज्जाम्यमाणां च सर्वः कोऽपि विलोकयेत् ॥	१६४
मम विक्रेतुमियं दत्तेत्यनाकुलः । ब्रूयाच्च यदि गृहीयुरत्र त्वां पुररक्षिणः ॥	१६५
प्रेषितस्तेन गत्वा राजसुतस्तदा । अतिष्ठदापणे भ्राम्यन्व्यक्तं मुक्तावलीं दधत् ॥	१६६
। तत्र जगृहे स दृष्ट्वा पुररक्षिभिः । दन्तघाटसुतामोषज्ञप्रेञ्चौरगवेषिभिः ॥	१६७
व नगराध्यक्षनिकटं तैः स तत्क्षणात् । स च तं तापसाकारं दृष्ट्वा पप्रच्छ सान्त्वतः ॥	१६८
। क्तावलीयं ते भगवन्निह हारिता । दन्तघाटककन्याया हृतं ह्याभरणं निशि ॥	१६९
। राजपुत्रस्तं सोऽवादीत्तापसाकृतिः । गुरुणा मम दत्तेयमेत्यासौ पृच्छयतामिति ॥	१७०
। त्वं तं नत्वा पप्रच्छ नगराधिपः । मुक्तावलीयं भगवन्कुतस्ते शिष्यहस्तगा ॥	१७१
। व्रजनं कृत्वा स धूर्तस्तमभाषत । अहं तपस्वी भ्राम्यामि सदारण्येष्वितस्ततः ॥	१७२
। दैवादिह प्राप्तः श्मशानेऽत्र स्थितो निशि । अपश्यं योगिनीचक्रं समागतमितस्ततः ॥	१७३
। चैक्यानीय योगिन्या राजपुत्रकः । उद्गादितहृदम्भोजो भैरवाय निवेदितः ॥	१७४

पानमत्ता च सा हर्तुं जपतो मेऽक्षमालिकाम् । प्रावर्तत महामाया विकारान्कुर्वती मुखे ॥
 अतिप्रवृत्ता च मया क्रुद्धेन जघनस्थले । अङ्किता सा त्रिशूलेन मन्त्रप्रज्वालित्वाग्निना ॥
 हता मुक्तावली चैयं तस्याः कण्ठान्मया तदा । सैषाद्य तापसानर्हा विक्रेया मम वर्तते ॥
 एतच्छ्रुत्वा पुराध्यक्ष्यो गत्वा भूपं व्यजिज्ञपत् । भूपोऽप्याकर्ण्य तत्तां च बुद्ध्वा तन्मौक्तिकावलीम् ॥
 प्रेक्षणप्रेषितायातवृद्धाप्रवनितामुखात् । श्रुत्वा च दृश्यशूलाङ्कां जघने सत्यमेव ताम् ॥
 ग्रस्तः सुतो मे ङाकिन्या तयेत्युत्पन्ननिश्चयः । स्वयं तस्यान्तिकं गत्वा मन्त्रिपुत्रतपस्विनः ॥
 पृष्ट्वा च निग्रहं तस्याः पद्मावत्याः स तद्गिरा । पितृभ्यां शोच्यमानायाः पुरास्त्रिर्वासनं व्यधात् ॥
 निर्वासिताटवीस्था सा विन्नापि न जहौ तनुम् । उपायं मन्त्रिपुत्रेण तं संभाव्य तथा कृतम् ॥
 दिनान्ते तां च शोचन्तीमश्वारूढावुपेयतुः । त्यक्तापसवेधौ तौ मन्त्रिपुत्रनृपात्मजौ ॥
 आश्वारोप्य तुरगे खराष्ट्रं निन्यतुश्च ताम् । तत्र तस्थौ तथा साकं राजपुत्रः स निर्वृतः ॥
 दन्तघाटस्वरण्ये तां क्रव्यादैर्भक्षितां सुताम् । मत्वा व्यपादि शोकेन भार्या चानुजगाम तम् ॥
 इत्याख्याय स भूयस्तं वेतालो नृपमब्रवीत् । तन्मेऽत्र संशयं छिन्द्वि दंपत्योरेतयोर्वधात् ॥
 मन्त्रिपुत्रस्य किं पापं राजपुत्रस्य किं नु वा । पद्मावत्याः किमथवा त्वं हि बुद्धिमतां वरः ॥
 जानानश्च न चेद्राजन्मम तत्त्वं वदिष्यसि । तदेष शतधा मूर्धा निश्चितं ते स्फुटिष्यति ॥
 इत्युक्तवन्तं वेतालं विजानन्शापभीतितः । स त्रिविक्रमसेनस्तमेवं प्रत्यब्रवीच्चृपः ॥
 योगेश्वर किमज्ञेयमेतन्नैषां हि पातकम् । त्रयाणामपि राज्ञस्तु पापं कर्णोत्पलस्य तत् ॥
 वेतालोऽप्याह राज्ञः किं ते हि तत्कारिणस्त्रयः । काकाः किमपराध्यन्ति हंसैर्जग्धेषु शालिषु ॥
 राजा ततोऽब्रवीच्चैनं न दुष्यन्ति त्रयोऽपि ते । मन्त्रिसूनोर्हि तत्तावत्प्रभुकार्यमपातकम् ॥
 पद्मावतीराजपुत्रौ तौ हि कामशराग्निना । संतप्तावचिचारार्हावदोषौ स्वार्थमुद्यतौ ॥
 कर्णोत्पलस्तु राजा स नीतिशास्त्रेष्वशिक्षितः । चारैः प्रजास्वनन्विष्यंस्तत्त्वशुद्धिं निजास्वपि ॥
 अजानन्धूर्तचरितानीङ्गिताद्यविचक्षणः । तथा तन्निर्विचारं यच्चक्रे तेन स पापभाक् ॥

इत्याकर्ण्य विमुक्तमौनमुदिते सम्यङ् नृपेणोत्तरे

स्कन्धात्स स दाढर्यमाकलयितुं मायावलात्तक्षणम् ।

वेतालो नृकलेवरान्तरगतः काप्यप्रतर्क्यो यथौ

निष्कम्पः स च भूपतिः पुनरमुं प्राप्तुं व्यधानिश्चयम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बकेऽष्टमस्तरङ्गः ।

नवमस्तरङ्गः ।

(द्वितीयो वेतालः ।)

ततोऽत्र पुनरानेतुं तं वेतालमगानृपः । स त्रिविक्रमसेनस्तच्छिशापापादपान्तिकम् ॥
 प्राप्तोऽत्र वीक्षते यावच्चितालोकवशान्निशि । तावद्दर्शं तं भूमौ कूजन्तं पतितं शवम् ॥
 अथ तं मृतदेहस्थं वेतालं स महीपतिः । आरोप्य स्कन्धमानेतुं तूष्णीं प्रवृत्ते जवान् ॥
 ततः स्कन्धात्स वेतालो भूयस्तं नृपमब्रवीत् । राजन्महत्यनुचिते क्लेशेऽस्मिन्पतितो भवान् ॥
 अतस्तव विनोदाय कथयामि कथां शृणु । अस्यग्रहारः कालिन्दीकूले ब्रह्मस्थलाभिधः ॥
 अग्निस्वामीति तत्रासीद्ब्राह्मणो वेदपारगः । तस्यातिरूपा मन्दारवतीत्यजनि कन्यका ॥
 यां निर्माय नवानर्चलावण्यां नियतं विधिः । स्वर्गस्त्रीपूर्वनिर्माणं निजमेवाजुगुप्सत ॥
 तस्यां च यौवनस्थायामाययुः कान्यकुब्जतः । समसर्वगुणास्तत्र त्रयो ब्राह्मणपुत्रकाः ॥
 तेषां चात्मार्यमेकैकस्तत्पितुस्तामयाचत । अनिच्छन्दानमन्यस्यै तस्याः प्राणव्ययादपि ॥
 तत्पिता स तु तन्मध्यान्नैकस्माद्यपि तां ददौ । भीतोऽन्ययोर्वधात्तेन तस्थौ कन्यैव सा ततः ॥

वि तद्वक्त्रचन्द्रैकासक्तदृष्टयः । चकोरव्रतमालम्ब्य तत्रैवासन्दिवानिशम् ॥	११
तमुत्पन्नदाहज्वरवशेन सा । जगाम मन्दारवती कुमारी किल पञ्चताम् ॥	१२
उत्रास्ते परासुं शोकविकृवाः । कृतप्रसाधनां नीत्वा श्मशानं चक्रुरप्रिसात् ॥	१३
तत्रैव विधाय मठिकां ततः । कृततद्भस्मशय्यः सन्नास्तायाचितभैक्षमुक् ॥	१४
न्युपादाय तस्या भागीरथीं ययौ । तृतीयस्तापसो भूत्वा भ्रान्तुं देशान्तराप्यगात् ॥	१५
प्राप प्राप प्रासं वक्रोलकाभिधम् । तत्रातिथिः सन्कस्यापि विप्रस्य प्राविशद्बृहम् ॥	१६
यावच्च भोक्तुं तत्र प्रचक्रमे । तावदेकः शिशुस्तत्र प्रवृत्तोऽभूत्प्ररोदितुम् ॥	१७
नोऽपि यदा न व्यरंसीत्तदा क्रुधा । बाहावादाय गृहिणी ज्वलत्यग्नौ तमक्षिपत् ॥	१८
मृद्भङ्गो भस्मीभावमवाप्तवान् । तद्दृष्ट्वा जातरोमाञ्चः सोऽब्रवीत्तापसोऽतिथिः ॥	१९
विष्टोऽस्मि ब्रह्मराक्षसवेशमनि । तन्मूर्ते किलिषमिदं न भोक्ष्येऽन्नमिहाधुना ॥	२०
तं सोऽत्र गृहस्थः प्राह पश्य मे । शक्तिं पठितसिद्धस्य मन्त्रस्य मृतजीवनीम् ॥	२१
तन्मन्त्रपुस्तिकामनुवाच्य च । तत्र भस्मनि चिक्षेप स धूलिमभिमन्त्रिताम् ॥	२२
रूप एव जीवन्स बालकः । ततः स निर्वृतस्तत्र भुक्तवान्विप्रतापसः ॥	२३
तां नागदन्तेऽवस्थाप्य पुस्तिकाम् । भुक्त्वा च शयनं भेजे रात्रौ तत्रैव तद्युतः ॥	२४
तस्मिन्स्रैरमुस्थाय शङ्कितः । स प्रियाजीवितार्थी तां पुस्तिकां तापसोऽग्रहीत् ॥	२५
निर्गत्य ततो रात्रिदिनं ब्रजन् । क्रमाच्छ्मशानं तत्प्राप यत्र दग्धास्य सा प्रिया ॥	२६
तत्कालं तं द्वितीयमुपागतम् । यः स गङ्गाम्भसि क्षेपुं तदस्थीनि गतोऽभवत् ॥	२७
राद्यं च तस्या भस्मनि शायिनम् । निबद्धमठिकं तत्र द्वाप्येतौ जगाद् सः ॥	२८
तामेपा यावदुत्थापयामि ताम् । जीवन्तीं भस्मतः कान्तां मन्त्रशक्त्या कयाप्यहम् ॥	२९
निर्बन्धान्निर्लोठ्य मठिकां च सः । उद्गाथ्य तापसो विप्रः पुस्तिकां तामवाचयत् ॥	३०
मन्त्रेण धूलिं भस्मन्यवाक्षिपत् । उदतिष्ठच्च जीवन्ती सा मन्दारवती ततः ॥	३१
निष्क्रान्तं वपुः पूर्वाधिकश्रुति । तदा बभार सा कन्या काञ्चनेनेव निर्मितम् ॥	३२
इन्द्रजातां ते दृष्ट्वैव स्मरानुराः । प्रामुकामास्त्रयोऽप्येवमन्योन्यं कलहं व्यधुः ॥	३३
यं भार्या मम मन्त्रबलार्जिता । तीर्थप्रभावजा भार्या ममेयमिति चापरः ॥	३४
तापसा जीवितेयं मयेह यत् । तदेषा मम भार्येति तृतीयोऽत्र जगाद् सः ॥	३५
तेषां त्वं तावन्मे महीपते । निश्चयं ब्रूहि कस्यैषा कन्या भार्योपपद्यते ॥	३६
मूर्धा ते यदि जानन्न वक्ष्यति । इति वेतालतः श्रुत्वा तं स राजैवमभ्यधात् ॥	३७
य्यापि मन्त्रेणैतामजीवयत् । पिता स तस्यास्तत्कार्यकरणान्न पुनः पतिः ॥	३८
निनायास्या गङ्गायां स सुतो मतः । यस्तु तद्भस्मशय्यां तामाश्रिष्यासीत्तपश्चरन् ॥	३९
तत्प्रीत्या भर्ता तस्याः स उच्यते । कृतं तदनुरूपं हि तेन गाढानुरागिणा ॥	४०
एवं नृपाञ्चिक्रमसेनाच्छुत्वैव मुक्तमौनात्सः ।	
तस्य स्कन्धाद्गमद्वेतालोऽतर्कितः स्वपदम् ॥	४१
राजाथ भिक्षुवर्थसमुद्यतस्तं प्राप्तुं स भूयोऽपि मनो बबन्ध ।	
प्राणात्ययेऽपि प्रतिपन्नमर्थं तिष्ठन्त्यनिर्वाह्य न धीरसत्त्वाः ॥	४२
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके नवमस्तरङ्गः ।	

दशमस्तरङ्गः ।

(तृतीयो वेतालः ।)

वेतालभानेतुं नृपसत्तमः । स त्रिविक्रमसेनस्तमुपागाञ्छिषपातरुम् ॥	१
प्राप्य मृतदेहगतं पुनः । स्कन्धे गृहीत्वैवागन्तुं तूष्णीं प्रवृत्ते ततः ॥	२

प्रयान्तं च तमाह स्म स वेतालोऽस्य पृष्ठगः । चित्रं नोद्विजसे राजन्निशि कुर्वन्गमागमम् ॥
 तदखेदाय भूयस्ते वर्णयामि कथां शृणु । अस्ति पाटलिपुत्राख्यं ख्यातं भूमण्डले पुरम् ॥
 तत्रासीन्नृपतिः पूर्वं नाम्ना विक्रमकेसरी । गुणानामिव रत्नानामाश्रयं यं व्यधाद्विधिः ॥
 तत्र शापावतीर्णोऽभूद्विव्यविज्ञानवाञ्छुकः । विदग्धचूडामणिरित्याख्यया सर्वशास्त्रवित् ॥
 तेनोपदिष्टां सदृशीं राजपुत्रीं नृपात्मजः । मागधीमुपयेमे स भार्या चन्द्रप्रभाभिधाम् ॥
 तस्या अपि तथाभूता सर्वविज्ञानशालिनी । शारिका सोमिका नाम राजपुत्र्याः किलाभवत् ॥
 ते चैकपञ्चरस्ये द्वे तत्रास्तां शुकशारिके । सेवमाने स्वविज्ञानैर्दपती तौ निजप्रभू ॥
 एकदा साभिलाषस्तां शारिकां सोऽब्रवीच्छुकः । एकशय्यासनाहारं सुभगे भज मामिति ॥
 नाहं पुरुषसंसर्गमिच्छामि पुरुषा यतः । दुष्टाः कृतघ्ना इति सा शारिका प्रत्युवाच तम् ॥
 न दुष्टाः पुरुषा दुष्टा नृशंसहृदयाः स्त्रियः । इति भूयः शुकनोक्ते विवादोऽत्रालगत्तयोः ॥
 कृतदासत्वभार्यात्वपणौ तौ शकुनी मिथः । निश्चयायाथ सभ्यं तं राजपुत्रमुपेतुः ॥
 स विवादपदं श्रुत्वा तयोरास्थानगः पितुः । कथं कृतघ्नाः पुरुषा ब्रूहीत्याह स्म शारिकाम् ॥
 ततः सा शृणुतेत्युक्त्वा निजपक्षप्रसिद्धये । पुंदोषाख्यायिनीमेतां शारिकाकथयत्कथाम् ॥
 अस्ति कामन्दिका नाम या महानगरी भुवि । अर्थदत्ताभिधानोऽस्ति वणिकतस्यां महाधनः ॥
 धनदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत । पितर्युपरते सोऽपि बभूवोच्छृङ्खलो युवा ॥
 द्यूतादिसङ्गे धूर्ताश्च मिलित्वा तमपातयन् । कामं व्यसनवृक्षस्य मूलं दुर्जनसंगतिः ॥
 अचिराद्भ्रमन्क्षीणधनो दौर्गत्यलज्जया । सोऽथ त्यक्त्वा स्वदेशं तं भ्रान्तुं देशान्तराण्यगात् ॥
 गच्छंश्च चन्दनपुरं नाम स्थानमवाप्य सः । विवेश भोजनार्थं सन्नेकस्य वणिजो गृहम् ॥
 स वणिकसुकुमारं तं दृष्ट्वा पृष्ठान्वयादिकम् । ज्ञात्वा कुलीनं सत्कृत्य स्वीचक्रे दैवयोगतः ॥
 ददौ च सधनां तस्मै नाम्ना रत्नावलीं सुताम् । ततः स धनदत्तोऽत्र तस्थौ श्वशुरवेश्मनि ॥
 दिनेष्वेव च यातेषु सुखविस्मृतदुर्गतिः । स्वदेशं गन्तुकामोऽभूत्प्राप्तार्थो व्यसनोन्मुखः ॥
 ततोऽनुमान्य कथमप्यवशं श्वशुरं शठः । तं दुहित्रेकसंतानं गृहीत्वा तामलंकृताम् ॥
 भार्या रत्नावलीं युक्तामेकया वृद्धया स्त्रिया । स आत्मना तृतीयः सन्देशात्प्रस्थितवांस्ततः ॥
 क्रमात्प्राप्याटवीं दूरामुक्त्वा तस्करजां भियम् । गृहीत्वाभरणं तस्या भार्यायाः स्वीचकार सः ॥
 दृश्यतां द्यूतवेश्यादिकष्टव्यसनसङ्गिनाम् । हृदयं हा कृतघ्नानां पुंसां निस्त्रिंशत्कर्मशम् ॥
 सोऽथ पापोऽर्थहेतोस्तां भार्यां गुणवतीमपि । हन्तुं श्वभ्रे निचिक्षेप तथा वृद्धस्त्रिया युताम् ॥
 क्षिप्तैव च गते तस्मिन्साथ वृद्धा व्यपद्यत । तद्भार्या तु लतागुल्मविलग्ना न व्यपादि सा ॥
 उत्तस्थौ च ततः श्वभ्रात्क्रोशन्ती करुणं शनैः । आलम्ब्य तृणगुल्मादि सशेषत्वात्किलायुषः ॥
 आययौ विक्षताङ्गी च पृष्ट्वा मार्गं पदे पदे । यथागतेनैव पथा कृच्छ्रात्तत्सदनं पितुः ॥
 तत्राकस्मात्तथाभूता प्राप्ता पृष्ट्वा ससंभ्रमम् । मात्रा पित्रा च रुदती साध्वी सैवमभाषत ॥
 मुषिताः स्मः पथि स्तेनैर्नीतो बद्धा च मत्पतिः । वृद्धा मृता निपत्यापि श्वभ्रे नाहं मृता पुनः ॥
 अथागतेन केनापि पथिकेन कृपालुना । उद्धृताहं ततः श्वभ्रात्प्राप्तास्मीह च दैवतः ॥
 एवमुक्तवती मात्रा पित्रा चाश्रासिता ततः । भर्तृचित्तैव सा तस्थौ तत्र रत्नावली सती ॥
 याति काले च तद्भर्ता स स्वदेशगतः पुनः । द्यूतक्षपिततद्वित्तो धनदत्तो व्यचिन्तयत् ॥
 आनयामि पुनर्गत्वा मार्गित्वा श्वशुराद्धनम् । गृहे स्थिता मे त्वत्पुत्रीत्यभिधास्ये च तत्र तम् ॥
 एवं स हृदये ध्यात्वा प्रायाच्छ्वशुरवेश्म तत् । प्राप्तं च तत्र तं दूरात्स्वभार्या पश्यति स्म सा ॥
 धावित्वा चापतत्तस्य सा पापस्यापि पादयोः । दुष्टेऽपि पत्यौ साध्वीनां नान्यथावृत्ति मानसम् ॥
 भीताय च ततस्तस्मै तदशेषं न्यवेदयत् । यन्मृषा चौरपातादि पित्रोः प्राग्दर्शितं तथा ॥

।या समं तत्र निर्भयः श्वाशुरे गृहे । प्रविष्टः श्वशुराभ्यां स हर्षाद्दृष्ट्वाभ्यनन्दत ॥	४१
। जीवन्नयं मुक्तश्चौरैरिति महोत्सवः । तेन तच्छ्वशुरेणाथ चक्रे मिलितबन्धुना ॥	४२
स धनदत्तोऽत्र भुञ्जानः श्वशुरश्रियम् । रत्नावल्या तथा साकमासीत्पत्न्या यथासुखम् ॥	४३
। तत्र रात्रौ च स नृशंसश्चकार यत् । कथोपरोधतः शान्तमवाच्यमपि कथ्यते ॥	४४
द्भसुतां भार्या तां तदाभरणसंचयम् । अपहृत्य ततः प्रायात्स स्वदेशमलक्षितः ॥	४५
। पुरुषाः पापा इति शारिकयोदिते । त्वमिदानीं वदेत्याह राजपुत्रस्तदा शुक्रम् ॥	४६
जगाद् स शुक्रो देव दुःसहसाहसाः । स्त्रियो दुश्चरिताः पापास्तथा च श्रूयतां कथा ॥	४७
हर्षवती नाम नगरी तत्र चाभवत् । अग्रणीर्धर्मदत्ताख्यो बहुकोटीश्वरो वणिक् ॥	४८
ताभिधाना च रूपेऽनन्यसमा सुता । बभूव तस्य वणिजः प्राणेभ्योऽप्यधिकप्रिया ॥	४९
। तेन समानाय रूपयौवनशालिने । दत्ता वराङ्गनानेत्रचकोरामृतरश्मये ॥	५०
समुद्रदत्ताय वणिक्पुत्राय साधवे । नगर्यामार्यजुष्टायां ताम्रलिप्त्यां निवासिने ॥	५१
वत्सा स्वदेशस्थे पत्नौ स्वस्य पितुर्गृहे । स्थिता वणिक्सुता दूरात्कंचित्पुरुषमैक्षत ॥	५२
। नं सुकान्तं सा चपला मारमोहिता । गुप्तं सखीमुखानीतं भेजे प्रच्छन्नकामुकम् ॥	५३
। श्रुति तेनैव सह तत्र सदा रहः । रात्रौ रात्रावरंस्तासौ तदेकासक्तमानसा ॥	५४
। च स कौमारः पतिस्तस्याः स्वदेशतः । आजगामात्र तत्पित्रोः प्रमोद इव मूर्तिमान् ॥	५५
। त्रे च दिने तस्मिन्सा नक्तं कृतमण्डना । मात्रानुप्रेषिता भेजे शय्यास्थापि न तं पतिम् ॥	५६
। तेन चालीकसुप्तं चक्रेऽन्यमानसा । पानमत्तोऽध्वस्त्रिन्नश्च सोऽपि जह्रेऽथ निद्रया ॥	५७
। सुप्ते सर्वस्मिन्भुक्तपीते जने शनैः । संधिं भित्त्वा विवेशात्र चौरौ वासगृहान्तरे ॥	५८
। तमपश्यन्तीं साप्युत्थाय वणिक्सुता । स्वजारकृतसंकेता निरगान्निभृतं ततः ॥	५९
। कथं स चौरोऽत्र विन्नितेच्छो व्यचिन्तयत् । येषामर्थे प्रविष्टोऽहं तैरेवाभरणैर्वृता ॥	६०
। निर्गतैषा तद्वीक्षेऽहं सा क गच्छति । इत्याकलय्य निर्गत्य स चौरस्तां वणिक्सुताम् ॥	६१
। तामनु ययौ दत्तदृष्टिरलक्षितः । सापि पुष्पादिहस्तैकससंकेतसखीयुता ॥	६२
। शब्दं प्रविष्टाभूदुद्यानं नातिदूरगम् । तत्रापश्यच्च तं वृक्षे लम्बमानं स्वकामुकम् ॥	६३
। आगतं रात्रौ लब्ध्वा नगररक्षिभिः । उल्लम्बितं चौरबुद्ध्या पाशकण्ठं मृतं स्थितम् ॥	६४
। विह्वलोद्भ्रान्ता हा हातास्तीति वादिनी । पपात भूमौ कृपणं विलपन्ती रुरोद् च ॥	६५
। प्रीथ वृक्षात्तं गतासुं निजकामुकम् । उपवेश्याङ्गरागेण पुष्पैश्चालंचकार सा ॥	६६
। ङ्गथ च निःसंज्ञं रागशोकान्धमानसौ । उन्नमय्य मुखं यावत्तस्यार्ता परिचुम्बति ॥	६७
। तस्याः सहसा निर्जीवः परपूरुषः । वेतालानुप्रविष्टः सन्दन्तैश्चिच्छेद नासिकाम् ॥	६८
। विह्वला तस्मात्सव्यथापसृताप्यहो । किंस्विर्जीवैदिति हाता पुनरेत्य तमैक्षत ॥	६९
। वीतवेतालं निश्चेष्टं मृतमेव तम् । सा भीता परिभूता च चचाल रुदती शनैः ॥	७०
। अन्नः स्थितः सोऽथ चौरः सर्वं व्यलोकयत् । अचिन्तयच्च किमिदं पापया कृतमेतया ॥	७१
। ताशयः स्त्रीणां भीषणो घनतामसः । अन्धकूप इवागाधः पाताय गहनः परम् ॥	७२
। शीमियं किं नु कुर्यादिति विचिन्त्य सः । कौतुकाद्दूरतश्चौरौ भूयोऽप्यनुससार ताम् ॥	७३
। त्वा प्रविश्यैव तत्सुप्तस्थितभर्तृकम् । गृहं तदा स्वकं प्रोच्चैः प्ररुदत्येवमब्रवीत् ॥	७४
। ध्वमेतेन दुष्टेन मम नासिका । छिन्ना निरपराधाया भर्तृरूपेण शत्रुणा ॥	७५
। मुहुराक्रन्दं तस्याः सर्वे ससंभ्रमम् । उदतिष्ठन्प्रबुध्यात्र पतिः परिजनः पिता ॥	७६
। तत्पिता दृष्ट्वा तामार्द्रच्छिन्ननासिकाम् । क्रुद्धस्तं बन्धयामास भार्याद्रोहीति तत्पतिम् ॥	७७
। वाब्रवीत्किञ्चिद्दध्यमानोऽपि मूकवत् । विपर्यस्तेषु सर्वेषु शृण्वंस्तु श्वशुरादिषु ॥	७८
। त्वैव तच्चौरे तस्मिन्नपसृते लघु । कोलाहलेन तस्यां च व्यतीतायां क्रमान्निशि ॥	७९

स निन्द्ये वणिजा तेन श्वशुरेण वणिकसुतः । राजान्तिकं तथा सार्धं भार्यया छिन्ननासया ॥
 राजा च कृतविज्ञप्तिः स्वदारद्रोहसाविति । तस्यादिशद्वणिकसूनोर्वधं न्यकृततद्वचाः ॥
 ततो वध्यभुवं तस्मिन्नीयमाने सडिण्डिमम् । उपागम्य स चौरोऽत्र बभाषे राजपूरुषान् ॥
 निष्कारणं न वध्योऽयं यथावृत्तं तु वेदयहम् । मां प्रापयत राजाग्रं यावत्सर्वं वदाम्यतः ॥
 इत्युचिवान्स नीतस्तेर्नृपस्याग्रं वृताभयः । आ मूलाद्रात्रिवृत्तान्तं चौरः सर्वं न्यवेदयत् ॥
 अब्रवीच्च न चेद्देव मद्राचि प्रत्ययस्तव । तत्सा नासा मुखे तस्य शवस्याद्यापि वीक्ष्यताम् ॥
 तच्छ्रुत्वा वीक्षितुं भृत्यान्प्रेष्य सत्यमवेत्य तन् । स राजा तं वणिकपुत्रं मुक्तवान्वधनिग्रहात् ॥
 तां च कर्णावपि च्छित्वा दुष्टां देशान्निरस्तवान् । तद्भार्या श्वशुरं चास्य तं सर्वस्वमदण्डयत् ॥
 चौरं च तं पुराध्यक्षं तुष्टञ्चक्रे स भूपतिः । एवं स्त्रियो भवन्तीह निसर्गविषमाः शठाः ॥
 इत्युक्तवानेव शुको भूत्वा चित्ररथाभिधः । क्षीणेन्द्रशापो गन्धर्वो दिव्यरूपो दिवं ययौ ॥
 शारिका सापि तत्कालं भूत्वा स्वःस्त्री तिलोत्तमा । तथैव क्षीणतच्छापा जगाम सहसा दिवम् ॥
 विवादश्चाप्यनिर्णीतः सभायां सोऽभवत्तयोः । इत्याख्याय कथां भूयस्तं वेतालोऽब्रवीन्नृपम् ॥
 तद्भवान्वक्तुं किं पापाः पुरुषाः किमुत स्त्रियः । अजल्पतो जानतस्ते शिरो यास्यति खण्डशः ॥

एतन्निशम्य वचनं वेतालस्यांसवर्तिनस्तस्य ।

स जगाद् भूपतिस्तं योगेश्वर योषितः पापाः ॥

पुरुषः कोऽपि हि तादृक्कापि कदाचिद्भवेदुराचारः ।

प्रायः सर्वत्र सदा स्त्रियस्तु तादृग्विधा एव ॥

इत्युक्तवतो नृपतेः प्राग्वत्स्कन्धात्स तस्य वेतालः ।

नष्टोऽभूत्स च राजा जग्राह पुनस्तदानयनयत्नम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके दशमस्तरङ्गः ।

एकादशस्तरङ्गः ।

(चतुर्थो वेतालः)

ततो गत्वा पुनस्तस्य निकटं शिंशपातरोः । स त्रिविक्रमसेनोऽत्र श्मशानं निशि भूपतिः ॥
 लब्ध्वा मुक्तादृहासं तं वेतालं नृशरीरगम् । निष्कम्पः स्कन्धमारोप्य तूष्णीमुदचलत्ततः ॥
 चलन्तं च तमंसस्थो वेतालः सोऽब्रवीत्पुनः । राजन्कुभिक्षोरेतस्य कृते कोऽयं तव श्रमः ॥
 आयासे निष्फलेऽमुष्मिन्निवेको बत नास्ति ते । तदिमां शृणु मत्तस्त्वं कथां पथि विनोदिनीम् ॥
 अस्ति शोभावती नाम सत्याख्या नगरी भुवि । तस्यां च शूद्रकाख्योऽभूद्भूपतिः प्राज्यविक्रमः ॥
 यस्य जज्वाल जयिनः प्रतापज्वलनोऽनिशम् । बन्दीकृतारिललनाधूतचामरभारुतैः ॥
 अलुप्तधर्मचरणस्फीता मन्ये वसुंधरा । रात्रिं यस्मिन्विसस्मार रामादीनपि भूपतीन् ॥
 तं कदाचिन्महीपालं प्रियशूरमुपाययौ । सेवार्थं मालवादेको नाम्ना वीरवरो द्विजः ॥
 यस्य धर्मवती नाम भार्या सत्ववरः सुतः । कन्या वीरवती चेति त्रयं गृहपरिच्छदः ॥
 सेवापरिच्छदश्चान्यत्रयं कट्यां कृपाणिका । करे करतलैकत्र चारु चर्म परत्र च ॥
 तावन्मात्रपरीवारो दीनारशतपञ्चकम् । प्रत्यहं प्रार्थयामास राज्ञस्तस्मात्स वृत्तये ॥
 राजापि स तमाकारसूचितोदारपौरुषम् । वीक्ष्य तस्मै ददौ वृत्तिं शूद्रकस्तां यथेप्सिताम् ॥
 अल्पे परिकरेऽप्येभिरियद्विः स्वर्णरूपकैः । किमेष व्यसनं पुष्पात्यथ कंचन सद्ययम् ॥
 इत्यन्वेष्टुं समाचारं कौतुकात्स महीपतिः । प्रच्छन्नान्स्थापयामास चारानस्यात्र पृष्ठतः ॥
 स च वीरवरः प्रातः कृत्वा भूपस्य दर्शनम् । स्थित्वा च तस्या मध्याह्नं सिंहद्वारे धृतायुधः ॥
 गत्वा स्ववृत्तिलब्धानां दीनाराणां शतं गृहे । भोजनार्थं स्वभार्याया हस्ते प्रादात्किलान्वहम् ॥

।ङ्गरागताम्बूलं क्रीणाति स्म शतेन च । शतं स्नात्वा च पूजार्थं व्यधाद्विष्णोः शिवस्य च ॥	१७
भ्यः कृपणेभ्यश्च ददौ दानं शतद्वयम् । एवं विभेजे पञ्चापि तानि नित्यं शतान्यसौ ॥	१८
। कृत्वाभिकार्यादि भुक्त्वा गत्वैकको निशि । सिंहद्वारे पुनस्तस्यौ पाणौ करतलां दधत् ॥	१९
। सततचर्या च तस्य वीरवरस्य सः । राजा चारमुखाच्छ्रुत्वा तुतोष हृदि शूद्रकः ॥	२०
। रयामास च तांश्वारांस्तस्यानुभार्गमान् । मेने विशेषपूजाहं पुरुषातिशयं च तम् ॥	२१
। यातेषु दिवसेष्ववहेलावलङ्घिते । श्रीष्मे वीरवरेणात्र सुप्रचण्डार्कतेजसि ॥	२२
। ष्यात् इवोद्भूतविद्युत्करतलां दधत् । धाराप्रहारी निनदन्नाजगाम घनागमः ॥	२३
। च घोरमेवैवे प्रवर्षति दिवानिशम् । सिंहद्वारे तथैवासीत्सोऽत्र वीरवरोऽचलः ॥	२४
। दृष्ट्वा दिवा राजा प्रासादाप्रात्स शूद्रकः । निशि भूयस्तदारोहज्जिज्ञासुस्तस्य तां स्थितिम् ॥	२५
। द च ततः को नु सिंहद्वारे स्थितोऽत्र भोः । तच्छ्रुत्वाहं स्थितोऽत्रेति सोऽपि वीरवरोऽब्रवीत् ॥	२६
। सुदृढसत्त्वोऽयं भक्तो वीरवरो मयि । तदेष प्रापणीयो मेऽवश्यमेव महत्पदम् ॥	२७
। संचिन्त्य नृपतिः प्रासादादवतीर्थ सः । शूद्रकः शयनं भेजे प्रविश्यान्तःपुरं ततः ॥	२८
। श्च भृशं मेघे धारासारेण वर्षति । प्रदोषे गुप्तभवने काले तमसि जृम्भते ॥	२९
। स राजा जिज्ञासुः प्रासादमधिरूढ तम् । सिंहद्वारे स्थितः कोऽत्रेत्येकाकी प्राह तं स्फुटम् ॥	३०
। स्थित इति प्रोक्ते पुनर्वीरवरेण च । यावद्विस्मयते सोऽत्र राजा तद्वैर्यदर्शनात् ॥	३१
। द्विदूरे शुश्राव सहसा रुदतीं स्त्रियम् । विषादविकलामेकां प्रलापकरुणस्वनम् ॥	३२
। राष्ट्रं पराभूतो न दरिद्रो न दुःखितः । कश्चिदस्ति तदेषा का रोदित्येकाकिनी निशि ॥	३३
। चाचिन्त्यच्छ्रुत्वा स जातकरुणो नृपः । आदिदेश च तं वीरवरमेकमधःस्थितम् ॥	३४
। वीरवर शृण्वेषा दूरे स्त्री कापि रोदिति । कासौ रोदिति किं चेति त्वया गत्वा निरूप्यताम् ॥	३५
। त्वा स तथेत्युक्त्वा गन्तुं वीरवरस्ततः । प्रावर्तत निबद्धासिधेनुःकरतलाकरः ॥	३६
। मेघान्धकारं तज्ज्वलद्विद्युद्विलोचनम् । स्थूलधाराशिलावर्षि रक्षोरूपमजीगणत् ॥	३७
। तं वीक्ष्य तादृश्यां तस्यां रात्रौ तमेककम् । करुणाकौतुकाविष्टो राजा प्रासादपृष्ठतः ॥	३८
। रीर्यं गृहीतासिरेकाकी तस्य पृष्ठतः । सोऽपि प्रतस्थे तत्रैव शूद्रकोऽनुपलक्षितः ॥	३९
। वीरवरो गत्वा रुदितानुसृतिक्रियः । बहिर्नगर्याः प्रापैकं सरस्तत्र ददर्श च ॥	४०
। रू हा कृपालो हा त्यागिञ्शून्या त्वया कथम् । वत्स्यामीत्यादिरुदतीं तां स्त्रियं वारिमध्यगाम् ॥	४१
। वं रोदिषि किं चैवमित्यन्वकप्राप्तभूपतिः । पप्रच्छ तां च साश्चर्यस्ततः साप्येवमभ्यधात् ॥	४२
। वीरवर जानीहि वत्स मां पृथिवीमिमाम् । तस्या ममाधुना राजा शूद्रको धार्मिकः पतिः ॥	४३
। ये च दिने तस्य राज्ञो मृत्युर्भविष्यति । तादृशं च पतिं प्राप्स्याम्यहमन्यं नृपं कुतः ॥	४४
। तमनुशोचामि दुःखितात्मानमेव च । एतच्छ्रुत्वा स तां त्रस्त इव वीरवरोऽब्रवीत् ॥	४५
। वे कश्चिदप्यस्ति कोऽप्युपायः स तादृशः । येनास्य न भवेन्मृत्युर्जगद्रक्षामणेः प्रभोः ॥	४६
। तद्वचनं श्रुत्वा सा जगाद वसुंधरा । एकोऽस्त्युपायस्तं चैकः कर्तुं शक्तो भवानिति ॥	४७
। वीरवरोऽवादीत्तर्हि देवि वद द्रुतम् । यावत्तत्साधयाम्याशु कोऽर्थः प्राणैर्ममान्यथा ॥	४८
। लोवाच वसुधा वीरः कोऽन्यस्त्वया समः । स्वामिभक्तस्तदेतस्य शर्मोपायमिमं शृणु ॥	४९
। कृतप्रतिष्ठास्ति यैषा राजकुलान्तिके । उत्तमा चण्डिका देवीसांनिध्योत्कर्षशालिनी ॥	५०
। सत्त्ववरं पुत्रमुपहारीकरोपि चेत् । तत्रैव राजा म्रियते जीवत्यन्यत्समाशतम् ॥	५१
। चैतद्भवता कृतं चेदस्ति तच्छिवम् । अन्यथास्य तृतीयेऽहि प्राप्ते नास्त्येव जीवितम् ॥	५२
। ऋः स तथा पृथ्व्या वीरो वीरवरस्तदा । यामि देवि करोम्येतद्धुनैवेत्यभाषत ॥	५३
। भद्रं तवेत्युक्त्वा वसुधा सा तिरोदधे । तत्र सर्वं स शुश्राव गुप्तमन्वक्स्थितो नृपः ॥	५४
। गूढे जिज्ञासौ तस्मिन्राज्ञ्यनुगच्छति । शूद्रके त्वरितं गेहं निशि वीरवरो ययौ ॥	५५

तत्र पुत्रोपहारोऽस्य राजार्थं धरया यथा । उक्तस्तथाब्रवीत्पत्न्यै धर्मवत्यै विबोध्य सः ॥
 तच्छ्रुत्वा सा तमाह सा नाथ कार्यं शिवं प्रभोः । तत्प्रबोध्य सुतस्यास्य शिशोर्वक्तुं भवानिति ॥
 ततः प्रबोध्य सुप्तं तं बालं सत्त्ववरं सुतम् । आख्याय तं च वृत्तान्तमेवं वीरवरोऽब्रवीत् ॥
 तत्पुत्रं चण्डिकादेव्या उपहारीकृते त्वयि । राजा जीवत्यसौ नो चेत्तृतीयेऽहि विपद्यते ॥
 एतच्छ्रुत्वैव बालोऽपि यथार्थं नाम दर्शयन् । अङ्गीवचित्तः पितरं तं स सत्त्ववरोऽब्रवीत् ॥
 कृतार्थोऽहं मम प्राणै राजा चेत्तात जीवति । भुक्तस्य हि तदन्नस्य दत्ता स्यान्निष्कृतिर्मया ॥
 तत्किं विलम्ब्यते नीत्वा भगवत्याः पुरोऽधुना । उपहारीकुरुध्वं मामस्तु शान्तिर्मया प्रभोः ॥
 इति सत्त्ववरेणोक्ते तेन वीरवरोऽत्र सः । साधु सत्यं प्रसूतोऽसि मत्तः पुत्रेत्यभाषत ॥
 एतत्सोऽन्वागतो राजा सर्वं श्रुत्वा बहिः स्थितः । अहो एषां समं सत्त्वं सर्वेषामित्यचिन्तयत् ॥
 ततो वीरवरः स्कन्धे कृत्वा सत्त्ववरं सुतम् । भार्या धर्मवती चास्य कन्यां वीरवतीमपि ॥
 उभौ तौ ययतुस्तसां रात्रौ तच्चण्डिकागृहम् । राजापि शूद्रकश्छन्नः पृष्ठतः स तयोर्थयौ ॥
 तत्र देव्या पुरः स्कन्धात्सोऽथ पित्रावतारितः । देवीं सत्त्ववरो नत्वा धैर्यराशिव्यजिज्ञापत् ॥
 मम मूर्धोपहारेण राजा जीवतु शूद्रकः । अन्यद्वर्षशतं देवि कुर्याद्राज्यमकण्टकम् ॥
 एवमुक्तवतस्तस्य साधु साध्वित्युदीर्य सः । सूनोः सत्त्ववरस्याथ कृष्णा करतलां शिशोः ॥
 छित्त्वा शिरश्चण्डिकायै देव्यै वीरवरो ददौ । मत्पुत्रेणोपहारेण राजा जीवत्विति ब्रुवन् ॥
 साधु कः स्वामिभक्तोऽन्यः समो वीरवर त्वया । येनैवमेकसत्पुत्रप्राणव्ययविधायिना ॥
 दत्तो जीवश्च राज्यं च शूद्रकस्यास्य भूपतेः । इत्यन्तरिक्षादुदगात्तत्क्षणं तत्र भारती ॥
 तच्च सर्वं नृपे तस्मिंश्छन्ने शृण्वति पश्यति । कन्या वीरवती सा तु बाला वीरवरात्मजा ॥
 उपेत्याश्लिष्य मूर्धानं तस्य भ्रातुर्हतस्य तम् । विलपन्त्युरुशोकान्धा हृत्स्फोटेन व्यपद्यत ॥
 ततो वीरवरं भार्या धर्मवत्येवमब्रवीत् । राज्ञस्तावत्कृतं श्रेयस्तदिदानीं वदामि ते ॥
 निर्जाना यत्र बालापि भ्रातृशोकादियं मृता । नष्टेऽपत्यद्वयेऽप्यस्मिस्तत्र किं जीवितेन मे ॥
 प्रागेव राज्ञः श्रेयोऽर्थं मूढया स्वशिरो मया । देव्यै नोपहृतं तस्माद्देह्यनुज्ञां ममाधुना ॥
 प्रविशाम्यनलं तावदात्तापत्यकलेवरा । इत्याग्रहाद्वदन्तीं तां सोऽथ वीरवरोऽब्रवीत् ॥
 एवं कुरुष्व भद्रं ते का हि संप्रति ते रतिः । अपत्यदुःखैकमये जीवितव्ये मनस्विनि ॥
 किं न दत्तो मयैवात्मेत्येषा मा भूच्च ते व्यथा । दद्यां किं नाहमात्मानमन्यसाध्यं भवेद्यदि ॥
 तत्प्रतीक्षस्व यावत्ते चितामत्र करोम्यहम् । अमीभिर्दोरुभिर्देवीक्षेत्रनिर्माणसंभृतैः ॥
 इत्युक्त्वा दारुभिसैः स कृत्वा वीरवरश्चिताम् । दीपाग्नेर्ज्वालयाभास न्यस्तापत्यशवद्वयाम् ॥
 ततो धर्मवती पत्नी पतित्वा सास्य पादयोः । प्रणम्य देवीं चण्डीं तां व्यजिज्ञापदपांसुला ॥
 जन्मान्तरेऽप्ययं भूयादार्यपुत्रः पतिर्मम । एतत्प्रभोस्तु राज्ञोऽस्तु मदेहेतामुना शिवम् ॥
 इत्युदीर्यैव सा साध्वी तस्मिन्नम्भोवहेलया । ज्वालाकलापजटिले निपपात चितानले ॥
 ततश्च चिन्तयामास वीरो वीरवरोऽत्र सः । निष्पन्नं राजकार्यं मे वाग्दिव्या ब्रुद्रता यथा ॥
 भुक्तस्य चान्नपिण्डस्य जातोऽहमनृणः प्रभोः । तदिदानीं ममैकस्य केयं जीवितगृभृता ॥
 भरणीयं प्रियं कृत्स्नं व्ययीकृत्य कुटुम्बकम् । जीवयन्नेकमात्मानं मादृशः को हि शोभते ॥
 तत्किमात्मोपहारेणाप्येतां प्रीणामि नाम्बिकाम् । इत्यालोच्य स देवीं तां स्तुत्या प्रागुपतस्थिवान् ॥

जय महिषासुरमारिणि दारिणि रुरुदानवस्य शूलकरे ।

जय विबुधोत्सवकारिणि धारिणि भुवनत्रयस्य मातृवरे ॥

जय जगद्चितचरणे शरणे निःश्रेयसस्य भक्तानाम् ।

जय धृतभास्करकिरणे हरणे दुरितान्धकारवृन्दानाम् ॥

जय कालि जय कपालिनि जय कङ्कालिनि शिवे नमस्तेऽस्तु ।

शूद्रकनृपतेरधुना प्रसीद मन्मस्तकोपहारेण ॥

देव्यां स तस्यां वीरवरः पुनः । सद्यः करतलाघातेनोत्तमाङ्गं स्वमच्छिनत् ॥	९३
खिलं तत्र च्छन्नस्थः शूद्रको नृपः । साकुलश्च सदुःखश्च साश्चर्यश्च व्यचिन्तयत् ॥	९४
प्यनेनैतदन्यत्रादृष्टमश्रुतम् । साधुना सकुटुम्बेन दुष्करं मत्कृते कृतम् ॥	९५
त्र संसारे धीरः स्यादीदृशः कुतः । अख्यापयन्प्रभोरर्थे परोक्षं यो ददात्यसून् ॥	९६
कारस्य न कुर्या सद्यः यदि । तन्मे का प्रभुता किं च जीवितव्यं पशोरिव ॥	९७
त्य नृपतिः खङ्गमाकृष्य कोषतः । उपेत्य शूद्रको देवीं तां प्रवीरो व्यजिज्ञपत् ॥	९८
त्रस्य भगवत्यधुनामुना । मम मूर्धोपहारेण सुप्रीता कुर्वनुग्रहम् ॥	९९
रो विप्रो नामानुगुणचेष्टितः । मदर्थमुज्झितप्राणः सकुटुम्बोऽपि जीवतु ॥	१००
नना राजा शिरश्छेतुं स शूद्रकः । यावत्प्रवर्तते तावदुदभूज्जारती दिवः ॥	१०१
कृथास्तुष्टा सत्त्वेनानेन ते ह्यहम् । प्रत्युज्जीवतु सापत्यदारो वीरवरो द्विजः ॥	१०२
भ्यरमद्वाकसा स चोत्तस्थौ सपुत्रकः । साकं दुहित्रा पत्न्या च जीवन्वीरवरोऽक्षतः ॥	१०३
हुतं राजा छन्नो भूत्वा पुनश्च सः । पश्यन्नतृप्तस्तामासीद्दृष्ट्या हर्षाश्रुपूर्णया ॥	१०४
वरो दृष्ट्वा सुप्तोत्थित इवाशु तम् । पुत्रदारं तथात्मानमभूद्विभ्रान्तमानसः ॥	१०५
पृथङ्नामग्राहं दारसुतान्स तान् । भस्मीभूताः कथं यूयं जीवन्तः पुनरुत्थिताः ॥	१०६
शारश्छन्नं जीवान्येष च किं निवदम् । किं विभ्रमोऽयमाहोस्वित्सुस्पष्टो देव्यनुग्रहः ॥	१०७
तैरुचे दारापत्यैरलक्षितः । देव्यनुग्रह एवायं जीवामो यदमी इति ॥	१०८
तथा मत्वा नत्वा वीरवरोऽम्बिकाम् । आदाय पुत्रदारांस्तान्सिद्धकार्यो गृहं ययौ ॥	१०९
पुत्रं तं भार्यां दुहितरं च ताम् । सिंहद्वारमगाद्राज्ञो रात्रौ तस्यां स पूर्ववत् ॥	११०
द्रकोऽप्येतद्दृष्ट्वा सर्वमलक्षितः । गत्वारुरोह स्वावासप्रासादं तं पुनस्तदा ॥	१११
स्थितः कोऽत्र सिंहद्वारिती पृष्ठतः । ततो वीरवरोऽवादीत्सैष तिष्ठाम्यहं प्रभो ॥	११२
श्चाहमभूवं तां स्त्रियं प्रति । राक्षसीव च सा कापि दृष्टनष्टैव मे गता ॥	११३
त्रचस्तस्य राजा वीरवरस्य सः । सुतरां विस्मयाविष्टो दृष्टोदन्तो व्यचिन्तयत् ॥	११४
गम्भीरधीरचित्ता मनस्विनः । कृत्वाप्यनन्यसामान्यमुल्लेखं नोद्गिरन्ति ये ॥	११५
यंस्तूष्णीं प्रासादाद्वरुह सः । प्रविश्यान्तःपुरं राजा रात्रिशेषं निनाय तम् ॥	११६
नसमये दर्शनोपगतस्थिते । तस्मिन्वीरवरे प्रीतस्तथा कृत्स्नं स भूपतिः ॥	११७
वृत्तान्तं मन्त्रिभ्यस्तमवर्णयत् । यथा बभूवुराश्चर्यमोहिता इव तेऽखिलाः ॥	११८
त्रपुत्राय प्रीत्या वीरवराय च । लाटदेशे ततो राज्यं स कर्णोदयुते नृपः ॥	११९
यविभवावन्योन्यस्योपकारिणौ । आसतां तौ सुखं वीरवरशूद्रकभूपती ॥	१२०
कथामेतां वेतालोऽयद्भुतां तदा । तं त्रिविक्रमसेनं स राजानमवदत्पुनः ॥	१२१
त्रैतेषु वीरः सर्वेषु कोऽधिकः । पूर्वं एव स शापस्ते यदि जानन्न वक्ष्यसि ॥	१२२
त्र भूपालो वेतालं प्रत्युवाच तम् । एतेषु शूद्रको राजा प्रवीरः सोऽखिलेष्विति ॥	१२३
त्र वेतालो राजन्वीरवरो न किम् । सोऽधिको यस्य तुल्योऽस्यां पृथ्व्यामेव न जायते ॥	१२४
त्रका किं वा स्त्रीभूता यान्वमन्यत । तथोपहारपशुतां सूनोः प्रत्यक्षदर्शिनी ॥	१२५
त्रवरो नात्र तत्पुत्रोऽभ्यधिकः कथम् । बालस्यापि सतो यस्य सत्त्वोत्कर्षः स तादृशः ॥	१२६
त्रकं भूपमेभ्यस्त्वं भाषसेऽधिकम् । इत्युक्तवन्तं वेतालं स जगाद पुनर्नृपः ॥	१२७
स्तावत्स तादृक्कुलपुत्रकः । तस्य प्राणैः सुतैर्दारैः स्वामिसंरक्षणं व्रतम् ॥	१२८
त्रे कुलजा साध्वी पत्येकदेवता । भर्तृवर्तमानुसारेण तस्या धर्मोऽस्तु कोऽपरः ॥	१२९

द्रे 'सत्त्वभ्रंशो ह्ययशसे केवलं न त्वपैति तम्' इति पुस्तकान्तरेऽधिकमस्ति.

ताभ्यां जातस्तु तद्रूप एव सत्त्ववरोऽपि सः । यादृशास्तन्वः कामं तादृशो जायते पटः ॥ १
 येषां प्राणैस्तु भृत्यानां नृपैरात्माभिरक्ष्यते । तेषामर्थे त्यजन्देहं शूद्रकोऽत्र विशिष्यते ॥ १
 इत्याकर्ण्य वचः स तस्य नृपतेरंसादसंलक्षितो
 वेतालः सहसा ययौ निजपदं भूयोऽपि तन्मायया ।
 राजाप्युच्चलितो बभूव पुनरप्यानेतुमेतं पथा
 पूर्वणैव सुनिश्चितः पितृवने तस्मिन्स तस्यां निशि ॥ १
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बक एकादशस्तरङ्गः ।

द्वादशस्तरङ्गः ।

(पञ्चमो वेतालः ।)

ततस्तस्य पुनर्गत्वा शिशपाशाखिनोऽन्तिकम् । तथैवोल्लम्बमानं तं दृष्ट्वा नरशरीरगम् ॥
 वेतालमवतार्यैव कृत्वास्यै बहु वैकृतम् । स त्रिविक्रमसेनो द्रागगन्तुं प्रवचते ततः ॥
 आगच्छन्तं च तं तूष्णीं वेतालः पूर्ववत्पथि । रात्रौ महाश्मशानेऽत्र स्कन्धस्थो व्याजहार सः ॥
 राजन्नभिनविष्टोऽसि कष्टेऽत्यन्तप्रियोऽसि च । तत्ते चेतोविनोदाय वर्णयामि कथां शृणु ॥
 उज्जयिन्यामभूद्विप्रः पुण्यसेनस्य भूपतेः । अनुजीवी प्रियोऽमाल्यो हरिस्वामीति सद्गुणः ॥
 तस्यात्मनोऽनुरूपायां भार्यायां गृहमेधिनः । गुणवान्सदृशः पुत्रो देवस्वामीत्यजायत ॥
 तद्वच्चानन्यसामान्यरूपलावण्यविश्रुता । कन्या सोमप्रभा नाम तस्यान्वर्थोदपद्यत ॥
 सा प्रदेया सती कन्या रूपोत्कर्षाभिमानिनी । मातुर्मुखेन पितरं भ्रातरं च जगाद तम् ॥
 शूरस्य ज्ञानिनो वाहं देया विज्ञानिनोऽपि वा । अन्यस्मै नास्मि दातव्या कार्यं मज्जीवितेन चेत् ॥
 तच्छ्रुत्वा तादृशं तस्याश्रिन्वन्नेकतमं वरम् । तत्पिता स हरिस्वामी यावच्चिन्तां वहत्यलम् ॥ १
 तावद्व्यसर्जि राज्ञा स पुण्यसेनेन दूत्यया । संध्यर्थे विग्रहायातदाक्षिणात्यनृपान्तिकम् ॥ १
 कृतकार्यश्च तत्रासावेकेनाभ्येत्य तां सुताम् । याचितोऽभूद्विजाभ्येण श्रुततद्रूपसंपदा ॥ १
 विज्ञानिनो ज्ञानिनो वा शूराद्वा नापरं पतिम् । मत्पुत्रीच्छति तत्तेषां मध्यात्कथय को भवान् ॥ १
 इत्युक्तस्तेन भार्यार्थी स हरिस्वामिना द्विजः । अहं जानामि विज्ञानमिति तं प्रत्यभाषत ॥ १
 तर्हि तद्दर्शयस्वेति पुनरुक्तश्च तेन सः । विज्ञानी कल्पयामास स्वशक्त्या युचरं रथम् ॥ १
 मायायन्त्ररथे तत्र तं हरिस्वामिनं क्षणात् । आरोप्य नीत्वा स्वर्गादील्लोकान्स्तस्माद्यदर्शयत् ॥ १
 आनिनाय च तुष्टं तं तत्रैव कटकं पुनः । दाक्षिणात्यस्य नृपतेर्यत्रायातः स कार्यतः ॥ १
 ततः सोऽस्मै हरिस्वामी प्रतिशुभ्राव तां सुताम् । विज्ञानिने विवाहं च निश्चिकायाहि सप्तमे ॥ १
 तत्कालमुज्जयिन्यामप्यन्येनैत्य द्विजन्मना । देवस्वामी स तत्पुत्रः स्वसारं तामयाच्यत ॥ १
 ज्ञानिविज्ञानिशूरेभ्यो नान्यमिच्छति सा पतिम् । इति तेनापि सोऽप्युक्तः शूरमात्मानमभ्यधात् ॥ २
 ततो दर्शितशस्त्रास्त्रश्रिये तस्मै द्विजोऽनुजाम् । देवस्वामी स शूराय दातुं तां प्रत्यपद्यत ॥ २
 सप्तमेऽह्नि च तत्रैव विवाहं गणकोक्तितः । तस्यापि सोऽभ्यधान्मातुः परोक्षं कृतनिश्चयः ॥ २
 तन्मातापि हरिस्वामिभार्या तत्कालमेव सा । केनाप्येत्य तृतीयेन सुतां तां याचिता पृथक् ॥ २
 ज्ञानी शूरोऽथ विज्ञानी भर्तास्मदुहितुर्मतः । इत्युक्तश्च तया मातरहं ज्ञानीति सोऽभ्यधात् ॥ २
 पृष्ट्वा भूतं भविष्यच्च तस्मै तां ज्ञानिने सुताम् । प्रतिजज्ञे प्रदातुं साप्यह्नि तत्रैव सप्तमे ॥ २
 अन्येद्युश्चागतः सोऽत्र हरिस्वामी यथाकृतम् । पत्न्यै पुत्राय चाचख्यौ तं कन्यादाननिश्चयम् ॥ २
 तौ च तं स्वकृतं तस्मै भिन्नं भिन्नमवोचताम् । सोऽपि तेनाकुलो जज्ञे वरत्रयनिमन्त्रणात् ॥ २
 अथोद्वाहदिने तस्मिन्हरिस्वामिगृहे वराः । आययुर्ज्ञानिविज्ञानिशूरास्तत्र त्रयोऽपि ते ॥ २
 तत्कालं चात्र सा चित्रं कन्या सोमप्रभा वधूः । अशङ्कितं गता कापि न विचित्र्याप्यलभ्यत ॥ २

प्रवीद्वरिस्वामी ज्ञानिनं तं ससंभ्रमः । ज्ञानिन्निदानीं ब्रूहाशु दुहिता मे क सा गता ॥	३०
वा सोऽवदञ्जानी राक्षसेनापहृत्य सा । नीता विन्ध्याटवीं धूमशिखेन वसतिं निजाम् ॥	३१
गे ज्ञानिना भीतो हरिस्वामी जगाद् सः । हा धिक्कथं सा प्राप्येत विवाहश्चापि हा कथम् ॥	३२
त्प्राह विज्ञानी धीरो भव नयामि वः । तत्राधुनैव यत्रैष ज्ञानी वदति तां स्थिताम् ॥	३३
त्वा तदक्षुण्णं कृत्वा रथं सर्वास्त्रसंयुतम् । तत्रारोप्य हरिस्वामिज्ञानिशूरान्खगामिनि ॥	३४
संप्रापयामास क्षणाद्विन्ध्याटवीभुवि । ज्ञानिना तां समाख्यातां वसतिं तत्र रक्षसः ॥	३५
राक्षसं क्रुद्धं ज्ञातवृत्तान्तनिर्गतम् । शूरोऽथ योधयामास हरिस्वामिपुरस्कृतः ॥	३६
यमभूद्युद्धं तयोर्मानुषरक्षसोः । चित्रास्त्रयोधिनोः ह्यथैरथं रामरावणयोरिव ॥	३७
च स सङ्ग्रामदुर्मदस्यापि रक्षसः । अर्धचन्द्रेण बाणेन शूरस्तस्याच्छिनच्छिरः ॥	३८
शसि तां सोमप्रभामातां तदास्पदात् । आदाय विज्ञानिरथेनाजग्मुस्ते ततोऽखिलाः ॥	३९
मिगृहं प्राप्य तेषां लग्नेऽप्युपस्थिते । ज्ञानिविज्ञानिशूराणां विवाद् उद्भून्महान् ॥	४०
जगाद् न्नाहं चेज्जानीयां तदियं कथम् । प्राप्येत कन्या गूढस्या देया मह्यमसावितः ॥	४१
गे त्ववदन्नाहं कुर्यां चेद्भोगं रथम् । गमागमौ कथं स्यातां देवानामिव वः क्षणात् ॥	४२
गच्छार्थं युद्धं रथिना रक्षसा सह । तस्मान्मह्यमियं देया लग्नो ह्येष मयार्जितः ॥	४३
युवाच हन्यां चेन्नाहं तं राक्षसं रणे । तद्युवाभ्यां कृते यत्नेऽप्येतां कन्यां क आनयेत् ॥	४४
मेपा दातव्येत्येवं तेषु विवादिषु । हरिस्वामी क्षणं तूष्णीमासीदुद्भ्रान्तमानसः ॥	४५
। सात्र देयेति राजन्वदतु मे भवान् । न वदिष्यसि जानंश्चेत्तत्ते मूर्धा स्फुटिष्यति ॥	४६
तालतस्तस्माच्छ्रुत्वा मौनं विहाय च । स त्रिविक्रमसेनस्तमुवाचैवं महीपतिः ॥	४७
सा प्रदातव्या येन प्राणपणोद्यमात् । अर्जिता बाहुवीर्येण हत्वा तं युधि राक्षसम् ॥	४८
। ज्ञानिनौ त्वस्य धात्रा कर्मकरौ कृतौ । सदा गणकतक्षणौ परोपकरणे न किम् ॥	४९
इत्युक्तं मनुजपतेर्निशम्य तस्य स्कन्धाभ्रात्सपदि स पूर्ववज्जगाम ।	
चेतालो निजपदमेव सोऽपि राजानुद्वेगः पुनरपि तं प्रति प्रतस्थे ॥	५०
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके द्वादशस्तरङ्गः ।	

त्रयोदशस्तरङ्गः ।

(षष्ठो वेतालः ।)

त्वा पुनस्तस्मात्प्राप्य तं शिशपातरोः । वेतालं प्राग्बदादाय स्कन्धे मौनेन भूपतिः ॥	१
विक्रमसेनोऽत्र यावदागच्छति द्रुतम् । तावत्पथि स वेतालो भूयोऽप्येवमुवाच तम् ॥	२
धीः सुखत्त्वश्च भवांस्तेन प्रियोऽसि मे । अतो विनोदिनीं वच्मि कथां प्रश्नं च मे शृणु ॥	३
। जा यशःकेतुरिति ख्यातो महीतले । तस्य शोभवती नाम राजधान्यभवत्पुरी ॥	४
भून्नगर्यां च गौर्यायतनमुत्तमम् । तस्य दक्षिणतश्चासीद्गौरीतीर्थाभिधं सरः ॥	५
दृचतुर्द्वयां शुक्लायां प्रतिवत्सरम् । यात्रायां स्नातुमेति स्म नानादिग्भ्यो महाजनः ॥	६
च तिथौ तस्यां स्नातुमत्राययौ युवा । रजको धवलो नाम ग्रामाद्ब्रह्मस्थलाभिधात् ॥	७
यद्रजकस्यात्र तीर्थे स्नानागतौ सुताम् । कन्यां शुद्धपटाख्यस्य नाम्ना मदनसुन्दरीम् ॥	८
वण्यहारिण्या तया स हृतमानसः । अन्विष्य तन्नामकुले कामार्तोऽथ गृहं ययौ ॥	९
स्थितस्तिष्ठन्निराहारस्तया विना । पृष्ठो मात्रार्तया तस्यै तच्छशंस मनोगतम् ॥	१०
। विमलाख्याय तत्स्वभर्त्रे न्यवेदयत् । सोऽप्यागत्य तथावस्थं दृष्ट्वा तं सुतमभ्यधात् ॥	११
। दसि पुत्रैवमदुष्प्राप्येऽपि वाञ्छिते । स हि मयाचितः शुद्धपटो दास्यति ते सुताम् ॥	१२

तमेवमब्रवीत्तावत्स वेतालोऽसपृष्ठगः इति पुस्तकान्तरपाठः ।

अन्यूना हि वयं तस्मात्कुलेनार्थेन कर्मणा । तं वेदयहं स मां वेत्ति तेनैतन्मे न दुष्करम् ॥
 इत्याश्वास्य स तं पुत्रमाहारादौ प्रवर्त्य च । तद्युक्तो विमलोऽन्येद्युर्ययौ शुद्धपटास्पदम् ॥
 ययाचे चात्र पुत्रस्य तस्यार्थं धवलस्य सः । कन्यां तस्मात्स चास्मै तां प्रतिशुभ्राव सादरम् ॥
 लभं निश्चित्य चान्येद्युस्तां स शुद्धपटः सुताम् । धवलाय ददौ तस्मै तुल्यां मदनसुन्दरीम् ॥
 कृतोद्वाहश्च स तथा साकं दर्शनसक्तया । भार्यया स्वपितुर्गहं जगाम धवलः कृती ॥
 सुखस्थितस्य तस्याथ कदाचिच्छृशुरात्मजः । तस्या मदनसुन्दर्या भ्राता तत्रागतोऽभवत् ॥
 स कृतप्रभ्रयः सर्वैः स्वस्त्राभिर्याभिनन्दितः । संबन्धिपृष्ठकुशलो विश्रान्तश्च जगाद तान् ॥
 अहं मदनसुन्दर्या जामातुश्च निमन्त्रणे । तातेन प्रेषितो यस्माद्देवीपूजोत्सवोऽस्ति नः ॥
 श्रद्धाय चैतत्तद्वाक्यं यथाहैः पानभोजनैः । ते संबन्ध्यादयः सर्वे तदहस्तमुपाचरन् ॥
 प्रातर्मदनसुन्दर्या श्वशुर्येण च तेन सः । सहितो धवलः प्रायाद्गृहं तच्छ्राशुरं प्रति ॥
 प्राप्य शोभावतीं तां च पुरीमात्मनृतीयकः । ददर्श निकटं प्राप्य स गौर्यीयतनं महत् ॥
 निजगाद च तौ भार्याश्वशुर्यौ श्रद्धया ततः । एतमेतां भगवतीं पश्यामो देवतामिह ॥
 तच्छ्रुत्वा स श्वशुर्यस्तं निषेधनप्रत्यभाषत । इयन्तो रिक्तहस्ताः किं पश्यामो देवतामिति ॥
 अहं तावद्भ्रजाम्येको युवामत्रैव तिष्ठतम् । इत्युक्त्वा धवलो द्रष्टुं देवीं तां स ततो ययौ ॥
 प्रविश्यायतनं तस्याः प्रणम्य च विभाव्य च । तामष्टादशदोर्दण्डखण्डितोच्चण्डदानवाम् ॥
 पादपद्मतलाक्षिप्तमहिषासुरमर्दिनीम् । स विधिप्रेरणोत्पन्नबुद्धिरेवमचिन्तयत् ॥
 जीवोपहारैर्विविधैरिमां देवीं जनोऽर्चति । अहं तु सिद्ध्यै किं नैतां प्रीणाम्यात्मोपहारतः ॥
 इति ध्यात्वैव तद्गर्भगृहादादाय निर्जनात् । खड्गं सांयात्रिकैः कैश्चिद्देव्याः प्राक्प्राभृतीकृतम् ॥
 बद्ध्वा शिरोरुहैर्घण्टाशृङ्खलायां निजं शिरः । चिच्छेदैतेन खड्गेन तच्छिद्ध्यं चापतद्भुवि ॥
 चिरं यावत्स नायाति तावद्भवा तमीक्षितुम् । तत्रैव देवीभवने तच्छृशुर्यो विवेश सः ॥
 सोऽपि दृष्ट्वा तमुत्कृत्तमूर्धानं भगिनीपतिम् । व्यामोहितस्तथैव स्वं शिरस्तेजासिनाच्छिनत् ॥
 सोऽपि यावच्च नायाति तावदुद्भ्रान्तमानसा । तद्देवीभवनं सापि ययौ मदनसुन्दरी ॥
 प्रविश्य दृष्ट्वैव पतिं भ्रातरं च तथागतौ । हा किमेतद्भ्रतास्मीति विलपन्त्यपतद्भुवि ॥
 क्षणाच्चोत्थाय शोचन्ती तावकाण्डहताबुभौ । किं ममाप्यधुनानेन जीधितेनेत्यचिन्तयत् ॥
 व्यजिज्ञापच्च देवीं तां देहत्यागोन्मुखी सती । देवि सौभाग्यचारित्रविधानैकाधिदेवते ॥
 अध्यासितशरीरार्थं भर्तृमारिपोरपि । अशेषललनालोकशरण्ये दुःखहाशिणि ॥
 हृतावेकपदे कस्माद्भर्ता भ्राता च मे त्वया । न युक्तमेतन्मयि ते नित्यभक्ता ह्यहं त्वयि ॥
 तन्मे श्रितायाः शरणं शृण्वेकं कृपणं वचः । एतां तावत्सजाम्यत्र दौर्भाग्योपहतां तनुम् ॥
 जनिष्ये देवि भूयस्तु यत्र कुत्रापि जन्मनि । तत्रैतावेव भूयास्तां द्वौ भर्तृभ्रातरौ मम ॥
 इति संस्तुत्य विज्ञाप्य देवीं नत्वा च तां पुनः । पाशं विरचयामास लतयाशोकपादपे ॥
 तत्रार्पयति यावच्च पाशे कण्ठं वितत्य सा । तावत्तत्रोच्चचारैवं भारती गगनाङ्गणात् ॥
 मा कथाः साहसं पुत्रि बालाया अपि तेऽमुना । सत्त्वोत्कर्षेण तुष्टास्मि प्राशमेतं परित्यज ॥
 संश्लेषय शिरः स्वं स्वं भर्तृभ्रातृकबन्धयोः । उत्तिष्ठतां ते जीवन्तावेतौ द्वावपि मद्भ्रातृ ॥
 एतच्छ्रुत्वैव संत्यज्य पाशं हर्षाद्दुपेत्य सा । अविभाव्यातिरभसाङ्गान्ता मदनसुन्दरी ॥
 बाला भर्तृशिरो भ्रातृदेहेन समयोजयत् । भर्तृदेहेन च भ्रातृशिरो विधिन्नियोगतः ॥
 ततोऽक्षताङ्गौ जीवन्ताबुभावुत्तस्थतुश्च तौ । शिरोविनिमयाज्जातसंकरौ काययोर्मिथः ॥
 अधान्योन्योदितस्वस्वयथावृत्तान्तततोषिणः । प्रणम्य देवीं शर्वाणीं यथेष्टं ते ययुस्त्रयः ॥
 यान्ती च दृष्ट्वा स्वकृतं शिरोविनिमयं तयोः । विन्ना किंकार्यतामूढा साभून्मदनसुन्दरी ॥
 तद्ब्रूहि राजन्को भर्ता तस्याः संकीर्णयोस्तयोः । पूर्वोक्तः स्यात्स शापस्ते जानानो न ब्रवीषि चेत् ॥

थाप्रभं राजा वेतालतस्ततः । स त्रिविक्रमसेनोऽत्र तमेवं प्रत्यभाषत ॥	५२
गतिशिरः सैष तस्याः पतिस्तयोः । प्रधानं च शिरोऽङ्गेषु प्रत्यभिज्ञा च तद्रता ॥	५३
इत्युक्तवतो नृपतेस्तस्यांसात्पुनरर्कितः स ययौ ।	
वेतालः स च राजा जगाम भूयस्तमानेतुम् ॥	५४

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके त्रयोदशस्तरङ्गः ।

चतुर्दशस्तरङ्गः ।

(सप्तमो वेतालः ।)

पुनः प्राप्य वेतालं शिशपातरोः । स त्रिविक्रमसेनस्तं स्कन्धे जग्राह भूपतिः ॥	१
यतं तं च वेतालः सोऽब्रवीत्पथि । राजञ्जमविनोदार्थं कथामाख्यामि ते शृणु ॥	२
लिप्तीति पुरी पूर्वाम्बुधेस्तटे । चण्डसेनाभिधानश्च राजा तस्यामभूत्पुरि ॥	३
रखीषु यो न सङ्ग्रामभूमिषु । हर्ता च शत्रुलक्ष्मीणां न परद्रव्यसंपदाम् ॥	४
क्षिणात्यो राजपुत्रो जनप्रियः । आययौ सत्त्वशीलाख्यः सिंहद्वारेऽत्र भूपतेः ॥	५
मावेद्य नैर्धन्यात्तं नृपं प्रति । कर्पटं पाटयामास राजपुत्रैः सहापरैः ॥	६
को भूत्वा बहून्यब्दानि तत्र सः । तस्यौ कुर्वन्सदा सेवां नैव प्राप फलं नृपात् ॥	७
ये जन्म निर्धनत्वं किमीदृशम् । निर्धनत्वेऽपि किं धात्रा कृतेयं मे महेच्छता ॥	८
मानं मामेवं छिष्टपरिच्छदम् । चिरं क्षुधावसीदन्तं राजा नाद्यापि वीक्षते ॥	९
स ध्यायत्यत्र कार्पटिकस्ततः । तावदाखेटकार्थं स निरगादेकदा नृपः ॥	१०
के धावत्यग्रे लगुडवाहिनि । जगाम चाश्वपादातयुतः सोऽथ मृगाटवीम् ॥	११
त्रारान्महान्तं मत्तसूकरम् । अनुधावन्क्षणात्प्रापदतिदूरं वनान्तरम् ॥	१२
च्छन्नमार्गे हारितसूकरः । श्रान्तो महावने सोऽथ राजा दिङ्मोहमाययौ ॥	१३
कश्चाथ स तं वाताश्वपृष्ठगम् । प्राणानपेक्षोऽनुययौ पदातिः क्षुत्पार्दितः ॥	१४
थाभूतमन्वायातं स भूर्पतिः । सस्नेहमवदत्कच्चिद्वेत्सि मार्गं यथागतम् ॥	१५
लं बद्ध्वा स तं कार्पटिकोऽभ्यधात् । वेद्मि किं च क्षणं तावदिह विश्राम्यतु प्रभुः ॥	१६
मध्यमणिरेष हि संप्रति । देदीप्यते स्फुरद्द्रुशिमशिखाजालोऽब्जिनीपतिः ॥	१७
राजा तं सोपरोधमभाषत । तर्हि कापीह पानीयं भवता प्रेक्षयतामिति ॥	१८
ततस्तुङ्गं कार्पटिकस्तरुम् । नदीं दृष्ट्वावरुह्याथ नृपं तत्र निनाय तम् ॥	१९
मर्याणीकृतं कृतविवर्तनम् । दत्ताम्बुशष्पकवलं विदधे विगतश्रमम् ॥	२०
प्राज्ञे च प्रोन्मुच्य वसनाञ्चलात् । प्रक्षाल्योपानयत्तस्मै हृद्यान्यामलकानि सः ॥	२१
इत्येतं पृच्छन्तं स च भूपतिम् । एवं व्यजिज्ञपज्जानुस्थितः सामलकाञ्जलिः ॥	२२
नेत्यं व्यतीतदशवत्सरः । चराम्याराधयन्देवमनेकान्तमुनिव्रतम् ॥	२३
नामा त्वं सत्त्वशीलः किमुच्यते । इत्युक्त्वा स कृपाक्रान्तो ह्रीतश्चाचिन्तयन्नृपः ॥	२४
पृष्ठमच्छिष्टं ये भृत्येषु न जानते । धिक्क तं परिवारं यो न ज्ञापयति तांस्तथा ॥	२५
जग्राह स राजा मलकद्वयम् । हस्तात्कार्पटिकस्याथ कथंचिदनुबध्नतः ॥	२६
न्निपीयाम्बु विश्रामात्र स क्षणम् । जग्धामलकसंपीतजलकार्पटिकान्वितः ॥	२७
तं तेन वाहं कार्पटिकेन सः । आरुह्याग्रेसरे तस्मिन्नेव मार्गप्रदर्शिनि ॥	२८
रूढे ह्यस्याभ्यर्थितेऽप्यलम् । ययौ स राजा स्वपुरीं पथि प्राप्तात्मसैनिकः ॥	२९

पुस्तकान्तरे 'कस्त्वं कथमिहायात इति प्राहाथ सोऽब्रवीत् । देवास्मि दाक्षिणात्योऽहं राजपुत्रोऽनुगस्तव ॥ जा तं सोपरोधमभाषत । सस्नेहं चापि कञ्चित्त्वं वेत्सि..... ॥' इत्यधिकमस्ति.

तत्र प्रख्याप्य तद्भक्तिं वसुभिर्विषयैश्च तम् । अपूरयत्कार्पटिकं न चामन्यत निष्कृतिम् ॥
 ततः कृतार्थः पार्श्वेऽस्य चण्डसिंहस्य भूपतेः । मुक्तकार्पटिकाचारः सत्त्वशीलः स तस्थिवान् ॥
 एकदा तेन राज्ञा च स सिंहलपतेः सुताम् । याचितुं सिंहलद्वीपमात्मार्थं प्रेषितोऽभवत् ॥
 तत्रान्धिवर्त्मना गच्छन्नर्चिताभीष्टदेवतः । आसुरोहं प्रवहणं राजादिष्टैः सह द्विजैः ॥
 गते तस्मिन्प्रवहणे मध्यभागमशङ्कितम् । उत्तस्थौ जलधेस्तस्मान्द्रुजो जनितविस्मयः ॥
 अत्रंलिहाप्रः सुमहाञ्जाम्बूनदविनिर्मितः । विचित्रवर्णविचलद्वैजयन्तीविराजितः ॥
 तत्कालं चात्र सहसा समुन्नम्य घनावली । शृशं वर्षितुमारंभे ववौ तीव्रश्च मारुतः ॥
 तैर्वर्षवातैः स बलादाकृष्याधोरणैरिव । आसज्यत ध्वजस्तम्भे तस्मिन्प्रवहणद्विपः ॥
 तावच्च स ध्वजस्तस्मिन्वारिधौ वीचिविप्लुते । वहनेन समं तेन प्रावर्तत निमज्जितुम् ॥
 ततो द्विजास्ते तत्रस्थाश्चण्डसिंहं स्वभूपतिम् । उद्दिश्योद्घोषयामासुरब्रह्मण्यं भयाकुलाः ॥
 तदाकर्ण्यसहिष्णुश्च स्वामिभक्तेरनुध्वजम् । स सत्त्वशीलो निखिंशहस्तो बद्धोत्तरीयकः ॥
 आत्मानमक्षिपत्तत्र निरपेक्षो महोदधौ । उद्धेः कारणाशङ्की वीरः प्रतिविधित्सया ॥
 मग्ने च तस्मिन्वातोर्मिदूरोत्क्षिप्तमभज्यत । वहनं तच्च तत्स्थाश्च निपेतुर्यादसां मुखे ॥
 स च मग्नेऽम्बुधौ तत्र सत्त्वशीलो निरीक्षते । यावत्तावद्दर्शात्र पुरीं दिव्यां न वारिधिम् ॥
 तस्मिन्मणिमयस्तम्भैर्भास्वरे हेममन्दिरे । सद्रत्नबद्धसोपानवापीकोद्यानशोभिनि ॥
 नानामणिशिलाभित्तिरत्नचित्रोच्छ्रितध्वजम् । कात्यायनीदेवगृहं मेरुप्रोन्नतमैक्षत ॥
 तत्र प्रणम्य देवीं तां स्तुत्याभ्यर्च्य तदप्रतः । इन्द्रजालं किमेतत्स्यादित्याश्चर्यादुपाविशत् ॥
 तावच्च देव्यग्रगतप्रभामण्डलकान्तरात् । अकस्मान्निरगात्कन्या दिव्योद्घाट्य कवाटकम् ॥
 इन्दीवराक्षी फुल्लाब्जवदना कुसुमस्मिता । मृणालनालमृदङ्गी जङ्गमेव सरोजिनी ॥
 स्त्रीसहस्रपरीवारा देवीगर्भगृहं च सा । विवेश सत्त्वशीलस्य हृदयं च ततः समम् ॥
 निरगात्कृतपूजा च देवीगर्भगृहात्ततः । न पुनः सत्त्वशीलस्य हृदयात्सा कथंचन ॥
 प्राविशत्सा च तत्रैव प्रभामण्डलकान्तरे । सत्त्वशीलोऽप्यसौ तस्याः पश्चात्तत्र प्रविष्टवान् ॥
 प्रविश्य च ददर्शान्तरन्यदेवोत्तमं पुरम् । संकेतोद्यानमिव यत्सर्वासां भोगसंपदाम् ॥
 तत्रान्तर्मणिपर्यङ्कनिषण्णां तां विलोक्य सः । कन्यामुपेत्य तत्पार्श्वे सत्त्वशील उपाविशत् ॥
 आसीच्च तन्मुखासक्तलोचनो लिखितो यथा । अङ्गैः सोत्कम्पपुलकैर्वद्नालिङ्गनोत्कताम् ॥
 दृष्ट्वा च तं स्मराविष्टं चेटीनामत्र सा मुखम् । अद्राक्षीत्ताश्च तत्कालमिङ्गितज्ञास्तमब्रुवन् ॥
 अतिथिस्त्वमिह प्राप्तस्तदस्मत्स्वामिनीकृतम् । भजस्वातिथ्यमुत्तिष्ठ स्नाहि भुङ्क्त ततः परम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽवलम्ब्याशां कथमप्युत्थितस्ततः । ययौ प्रदर्शितां ताभिरेकामुद्यानवापिकाम् ॥
 तस्यां निमग्नश्चोत्तस्थौ ताम्रलिह्यां स तत्क्षणात् । चण्डसिंहनुपोद्यानवापीमध्यात्ससंभ्रमः ॥
 तत्र प्राप्तमकस्माच्च वीक्ष्यात्मानमचिन्तयत् । अहो किमेतत्कोद्यानमिदं दिव्यं क्व तत्पुरम् ॥
 तत्रामृतासारसमं क्व तत्तस्याश्च दर्शनम् । क्व चानन्तरमेवेदं तद्विश्लेषमहाविषम् ॥
 स्वप्नश्च नायं सुस्पष्टो विनिद्रोऽनुभवो हि मे । ध्रुवं पातालकन्याभिस्ताभिर्मूढोऽस्मि वञ्चितः ॥
 इति ध्यायन्विना तां स कन्यामुन्मादवानिव । उद्याने तत्र बभ्राम कामार्तो विललाप च ॥
 तदवस्थं च तं दृष्ट्वा पिशङ्गैः पुष्परेणुभिः । वातोद्भूतैः परीताङ्गं विप्रयोगानलैरिव ॥
 उद्यानपाला गत्वैव चण्डसिंहमहीभृतम् । व्यजिज्ञपन्स चोद्भ्रान्तः स्वयमेत्य ददर्श तम् ॥
 सान्त्वयित्वा च प्रपच्छ किमिदं ब्रूहि नः सखे । क्व प्रस्थितस्त्वं क्व प्राप्तः कास्तः क्व पतितः शरः ॥
 तच्छ्रुत्वा स स्ववृत्तान्तं तस्मै सर्वं शशंस तम् । सत्त्वशीलो नृपतये सोऽप्यथैवमचिन्तयत् ॥
 हन्त वीरोऽपि मत्पुण्यैः कामेनैष विडम्बितः । आनृण्यं गन्तुमेतस्य लब्धो ह्यवसरो मया ॥
 इत्यन्तश्चिन्तयित्वा स वीरो राजा जगाद तम् । तर्हि मुञ्च मुधा शोकमहं त्वां प्रापयामि ताम् ॥

तेनैव मार्गेण प्रियामसुरकन्यकाम् । इति चाश्रासयामास तं स स्नानादिना नृपः ॥	६९
मन्त्रिविन्यस्तराज्यस्तेन समं च सः । प्रायात्प्रवहणारूढस्तद्विशितपथोऽम्बुधिम् ॥	७०
। न्मध्यभागं च दृष्ट्वा तं प्राग्वदुत्थितम् । सपताकं ध्वजं सत्त्वशीलस्तं नृपमभ्यधात् ॥	७१
। भ्युत्थितो दिव्यप्रभावोऽत्र महाध्वजः । मयि मग्नेऽत्र मङ्गल्यं देवेनैतमनुध्वजम् ॥	७२
। निकटं प्राप्य ध्वजस्यास्य निमज्जतः । मार्गे स सत्त्वशीलोऽसौ पूर्वमात्मानमक्षिपत् ॥	७३
जापि चिक्षेप तत्रात्मानं तथैव सः । अन्तर्मग्नौ च तौ क्षिप्रं तदिव्यं प्रापतुः पुरम् ॥	७४
। स साश्वर्यो राजा देवीं प्रणम्य ताम् । पार्वतीं सत्त्वशीलेन सहितः समुपाविशत् ॥	७५
निरगात्तत्र सा सखीजनसंगता । रूपिणीव प्रभा कन्या प्रभामण्डलकात्ततः ॥	७६
सुमुखीत्युक्ते सत्त्वशीलेन तां नृपः । दृष्ट्वा युक्तमभिष्वङ्गं तस्य तस्याममन्यत ॥	७७
। वीक्ष्य राजानं शुभशरीरलक्षणम् । पुरुषातिशयोऽपूर्वः कोऽयं स्यादित्यचिन्तयत् ॥	७८
चाम्बिकाधाम पूजायै सा नृपोऽपि सः । जगामोद्यानमादाय सत्त्वशीलमवज्ञया ॥	७९
कृतपूजा सा निरगाद्वैत्यकन्यका । याचित्वा सत्पतिप्राप्तिं देव्या गर्भगृहान्तरात् ॥	८०
सा जगादैकां सखीं सखि गवेष्यताम् । योऽसाविह मया दृष्टो महात्मा क्व स तिष्ठति ॥	८१
। गृह्यतामेत्य प्रसादः क्रियतां त्वया । इति चैषोऽर्घ्यतां पूज्यः पुमान्कोऽप्युत्तमो ह्यसौ ॥	८२
। वी तयोक्ता सा विचिन्तोद्यानवर्तिने । स्वस्वामिनीनिदेशं तं प्रह्ला तस्मै न्यवेदयत् ॥	८३
। स नृपो वीरः सावहेलमुवाच ताम् । एषैवातिथ्यमस्माकमन्यत्किमुपयुज्यते ॥	८४
वा तया गत्वा सख्या सा श्राविता तदा । मेने मान्यमुदारं तं सर्वथा दैत्यकन्यका ॥	८५
। ऽप्यमाणेव धैर्यपाशेन तेन सा । नृपेण मानुषायोग्येऽप्यातिथ्ये निःस्पृहात्मना ॥	८६
। पार्वतीसेवापरिपाकसमर्पितम् । मत्वा तत्स्वयमुद्यानं विवेशासुरपुत्रिका ॥	८७
शकुनालापैर्वाताञ्चितलताभुजैः । बिकीर्णकुसुमैरारान्धमानेव पादपैः ॥	८८
। च सा तत्र यथावत्प्रश्रयानता । आतिथ्यग्रहणार्थं तं प्रार्थयामास पार्थिवम् ॥	८९
सत्त्वशीलं तमुद्दिश्योवाच तां नृपः । अनेन कथितां देवीमिहाहं द्रष्टुमागतः ॥	९०
। व्रजपथप्राप्यपरमाद्भुतकेतनाम् । सा दृष्ट्वा तदनु त्वं च कान्यातिथ्यार्थितात्र नः ॥	९१
। साब्रवीत्कन्या कौतुकात्तर्हि वीक्षितुम् । आगम्यतां द्वितीयं मे पुरं त्रिजगदद्भुतम् ॥	९२
वतीं तां च स विहस्य नृपोऽब्रवीत् । तदप्यनेनैवोक्तं मे यत्र सा स्नानवापिका ॥	९३
। कन्यकावादीद्देव मा स्मैवमादिश । न विडम्बनशीलाहं का वा पूज्ये विडम्बना ॥	९४
सत्वोत्कर्षेण युष्माकं किंकरीकृता । तन्मम प्रार्थनाभङ्गं नैवैवं कर्तुमर्हथ ॥	९५
। वा तथेत्युक्त्वा सत्त्वशीलसखः स तत् । प्रभामण्डलकोपान्तं ययौ राजा तया सह ॥	९६
। कवाटे च तस्मिन्नन्तस्तथैव सः । प्रवेशितो ददर्शास्यास्तदिव्यमपरं पुरम् ॥	९७
। तद्भसर्वर्तु सदापुष्पफलद्रुमम् । मेरुपृष्ठमिवाशेषं निर्मितं रत्नकाञ्चनैः ॥	९८
। ये महाहो तं राजानमुपवेश्य सा । यथोचितोपनीताध्यां दैत्यराजसुताब्रवीत् ॥	९९
मसुरेन्द्रस्य कालनेमेर्महात्मनः । चक्रायुधेन च स मे स्वर्गतिं प्रापितः पिता ॥	१००
। कृतं चेदं पैतृकं मे पुरद्वयम् । न जरात्र न मृत्युश्च बाधते सर्वकामदे ॥	१०१
। च पिता त्वं मे सपुराहं वशे तव । इत्यर्पितात्मसर्वस्वां तामुवाच स भूपतिः ॥	१०२
। त्सुते ह्यस्मै मया दत्तास्यनिन्दिते । सत्वशीलाय वीराय सुहृदे बान्धवाय च ॥	१०३
। प्रसादेन मूर्तेनेव नृपेण सा । उक्ता गुणज्ञा विनता तत्तथेत्यन्वमन्यत ॥	१०४
। तार्थं तं तस्याः कृतपाणिग्रहं नृपः । दत्तासुरपुरैश्वर्यं सत्वशीलमुवाच सः ॥	१०५
। मलकयोस्तयोरेकं मया तव । संशोधितमसंशुद्धादृणी तेऽहं द्वितीयतः ॥	१०६
। तमुक्त्वा तं दैत्यपुत्रीं जगाद ताम् । मार्गे मे दर्शयतां येन स्वपुरीं प्राप्नुयामिति ॥	१०७

ततोऽपराजितं नाम खड्गं भक्ष्यं फलं च सा । एकं जरामृत्युहरं तस्मै दैत्यसुता ददौ ॥
 ताभ्यां युक्तस्तयोक्तायां वाप्यां ममः स्वदेशतः । उत्थाय सर्वसंसिद्धकामोऽभूत्स क्रमानृपः ॥
 सत्त्वशीलोऽपि दैत्यस्त्रीपुरराज्यं शशास सः । तद्रूहि कोऽब्धिपतने द्वयोः सत्त्वाधिकोऽनयोः ॥
 इति श्रुत्वा तथाप्रश्नं वेतालाच्छापभीतितः । स त्रिविक्रमसेनस्तं भूपतिः प्रत्यभाषत ॥
 एतयोः सत्त्वशीलोऽत्र स मे सत्त्वाधिको मतः । स ह्यविज्ञाततत्त्वार्थो निरास्यः पतितोऽम्बुधौ ॥
 राजा तु तत्त्वं विज्ञाय विवेशाम्भोधिमास्थया । दैत्यकन्यां च नावाञ्छदसाध्या स्पृहयेति सः ॥
 इति तस्याकर्ण्य वचो निरस्तमौनस्य भूपतेः स्कन्धात् ।
 स जगाम पूर्ववत्सं वेतालः शिंशपातरुं स्वपदम् ॥
 राजापि तथैव स तं पुनरप्यानेतुमनुजगाम जवात् ।
 प्रारब्धे ह्यसमाप्ते कार्ये शिथिलीभवन्ति किं सुधियः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके चतुर्दशस्तरङ्गः ।

पञ्चदशस्तरङ्गः ।

(अष्टमो वेतालः ।)

गत्वा तां शिंशपां भूयो वेतालं प्राप्य भूमिपः । तं त्रिविक्रमसेनोऽत्र स्कन्धे कृत्वोच्चचाल सः ॥
 प्रयान्तं स पुनस्तं च वेतालं स्कन्धतोऽब्रवीत् । श्रमविस्मृतये राजन्मत्तः प्रश्रमिमं शृणु ॥
 अङ्गदेशेऽग्रहारीऽस्ति महान्वृक्षघटाभिधः । विष्णुस्वामीति तत्रासीद्विजो यज्वा महाधनः ॥
 तस्य च स्वानुरूपायां पत्न्यां जाताः क्रमान्नयः । बभूवुस्तरुणाः पुत्रा दिव्यवैदग्ध्यशालिनः ॥
 ते पित्रा प्रेषितास्तेन कूर्महेतोः कदाचन । प्रारब्धयज्ञेन ययुस्ते त्रयो भ्रातरोऽम्बुधिम् ॥
 प्राप्य कूर्मं ततो ज्यायान्कनिष्ठौ तावभाषत । गृह्णातु युवयोरेकः कूर्मं क्रतुकृते पितुः ॥
 अहमेतं न शक्नोमि प्रहीतुं विघ्नपिच्छलम् । इत्युक्तवन्तं तं ज्येष्ठं कनिष्ठौ ताववोचताम् ॥
 तवात्र विचिकित्सा चेन्नावयोरपि सा कथम् । तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीज्ज्येष्ठो गृहीतं कच्छपं युवाम् ॥
 पितुर्यज्ञक्रियालोपो भवेद्युष्मत्कृतोऽन्यथा । ततो नरकपातः स्याद्युवयोस्तस्य च ध्रुवम् ॥
 इत्युक्त्वावनुजौ तेन तौ विहस्य तमूचतुः । धर्मं वेत्स्यावयोरेव समानमपि नात्मनः ॥
 ततो ज्येष्ठोऽब्रवीत्किं मे जानीथो नैव चङ्गताम् । अहं भोजनचङ्गोऽस्मि नार्हः स्पृष्टुं जुगुप्सितम् ॥
 एतत्तस्य वचः श्रुत्वा भ्रातरं मध्यमोऽब्रवीत् । अहं तर्ह्यधिकश्चङ्गो नारीचङ्गो विचक्षणः ॥
 मध्यमेनैवमुक्ते तु ज्यायान्पुनरुवाच सः । कूर्मं गृह्णातु तर्ह्येष कनीयानावयोरिति ॥
 ततः स भ्रुकुटिं कृत्वा कनीयानप्युवाच तौ । हे मूर्खौ तूलिकाचङ्गश्चङ्गोऽहं हि विशेषतः ॥
 एवं ते कलहासक्तास्त्रयोऽपि भ्रातरो मिथः । निर्णयायाभिमानैकप्रस्ताः कूर्मं विहाय तम् ॥
 राज्ञः प्रसेनजिन्नामस्तत्प्रदेशभुवोऽन्तिकम् । नगरं सहस्रा जग्मुर्विदङ्गपुरनामकम् ॥
 तत्र प्रतीहारमुखेनावेद्यान्तः प्रविश्य च । नृपं विज्ञापयामासुः स्ववृत्तान्तं तथैव ते ॥
 तिष्ठतेहैव यावद्वः परीक्षिष्ये क्रमाद्दहम् । इत्युक्तास्तेन राज्ञा च तस्थुस्तत्र तथेति ते ॥
 स्वाहारकाले चानाय्य तेभ्यः सोऽग्रासनं नृपः । राजार्हं दापयामास षड्सं स्वादुभोजनम् ॥
 भुञ्जानेषु च सर्वेषु तदैको बुभुजे न सः । विप्रो भोजनचङ्गोऽत्र जुगुप्साकृणिताननः ॥
 कथं न भोजनं मुझे ब्रह्मन्स्वादु सुगन्ध्यपि । इति राज्ञा स्वयं पृष्टः शनैर्विप्रो जगाद सः ॥
 शवधूमदुरामोदः शालिभक्तेऽत्र विद्यते । तेन नाहमिदं भोक्तुमुत्सहे स्वाद्वपि प्रभो ॥
 इत्युक्ते तेन सर्वेऽपि तत्राप्राय नृपाज्ञया । ऊचुः कलमशाल्यन्नमदोषं तत्सुगन्धि च ॥
 स तु भोजनचङ्गस्तत्राभ्रात्पिहितनासिकः । ततः स राजा संचिन्त्य यावदन्विष्यति क्रमात् ॥
 तावन्नियोगिजनतस्तदन्नं बुबुधे तथा । ग्रामश्मशाननिकटक्षेत्रसंभवशालिजम् ॥

तेविस्मितस्तुष्टः स राजा तमभाषत । सत्यं भोजनचङ्गस्त्वं तदन्यद्बुद्ध्यतामिति ॥	२६
रश्च स नृपो विप्रान्वासगृहेषु तान् । विस्त्रय्यानाययामास स्वामेकां गणिकोत्तमाम् ॥	२७
तस्मै द्वितीयस्मै प्राहिणोत्कृतमण्डनाम् । विप्राय नारीचङ्गाय सायं सर्वाङ्गसुन्दरीम् ॥	२८
वासगृहं तस्य राजभृत्यान्विता ययौ । राकानिशेव पूर्णेन्दुमुखी कदर्पदीपिनी ॥	२९
यां च तस्यां स प्रभाभासितवेशमनि । उत्पन्नमूर्च्छः संरुद्धनासाग्रो वामपाणिना ॥	३०
ङ्गोऽब्रवीद्राजभृत्यान्निष्कास्यतामिति । न चेन्मृतोऽहं निर्याति गन्धोऽस्याश्छागलो यतः ॥	३१
स्तेन निन्युस्ते विघ्नां तां राजपूरुषाः । राज्ञोऽन्तिकं वारवधूं वृत्तान्तं जगदुश्च तम् ॥	३२
यानाय्य तत्कालं नारीचङ्गमुवाच तम् । येयं श्रीखण्डकपूरकालागुरुमदोत्तमैः ॥	३३
गधना दिक्षु प्रसरचारुसौरभा । तस्या वारविलासिन्या गन्धः स्याच्छागलः कुतः ॥	३४
ऽपि स राज्ञा तन्नारीचङ्गस्तदा न यत् । प्रतिपेदे तदा राजा विचारपतितोऽभवत् ॥	३५
य युक्त्या बुबुधे तामजक्षीरवर्धिताम् । तन्सुखादेव बालत्वे मानृधात्रीवियोगतः ॥	३६
तेविस्मितस्तस्य नारीचङ्गस्य चङ्गताम् । प्रशंसन्नृपतिस्तस्मै तृतीयाय द्विजन्मने ॥	३७
तूलिकाचङ्गायाश्च शय्यामदापयत् । पर्यङ्कोपरि विन्यस्तसप्तसंख्याकतूलिकाम् ॥	३८
च तूलिकाचङ्गो महाहं वासवेशमनि । सुष्वाप धौतसुश्लक्ष्णपटप्रच्छदवाससि ॥	३९
एव च गते स रात्रौ शयनान्ततः । उत्तस्थौ पाण्यवष्टब्धपार्श्वः क्रन्दन्व्यथार्दितः ॥	४०
तस्य पार्श्वे च तत्रत्यै राजपूरुषैः । गाढलग्नस्य बालस्य मुद्रेव कुटिलारुणा ॥	४१
व तैस्तदाख्यातं राज्ञे राजाप्युवाच तान् । तूलिकानां तले किञ्चिन्मा स्यात्तद्वीक्ष्यतामिति ॥	४२
न्ते च ते यावदेकैकं तूलिकातलम् । तावत्सर्वतलादापुर्बालं पर्यङ्कपृष्ठतः ॥	४३
चादर्शयन्राज्ञे सोऽप्यानीतस्य वीक्ष्य तत् । तद्रूपं तूलिकाचङ्गस्याङ्गं राजा विसिस्मिये ॥	४४
स्तूलिकाभ्योऽस्य बालो लग्नस्तनौ कथम् । इति चिन्नीयमाणस्तां राजा रात्रिं निनाय सः ॥	४५
द्भुतवैदग्ध्यसौकुमार्या अमी इति । तेभ्यस्त्रिभ्योऽपि चङ्गेभ्यो हेमलक्षत्रयं ददौ ॥	४६
सुखितास्तत्र तस्थुर्विस्मृतकच्छपाः । पितुर्विघ्नितयज्ञार्थकलोपार्जितपातकाः ॥	४७
इत्याख्याय कथाद्भुतमंसनिषण्णः पुनः स वेतालः ।	
प्रपच्छ तं त्रिविक्रमसेनं पृथ्वीपतिं प्रश्नम् ॥	४८
राजन्विचिन्त्य शापं पूर्वोक्तं ब्रूहि मे त्वमेतेषाम् ।	
भोजननारीशय्याचङ्गानां कोऽधिकश्चङ्गः ॥	४९
तच्छ्रुत्वैव स धीमान्वेतालं प्रत्युवाच तं नृपतिः ।	
अहमेषां निष्कैतवमधिकं जानामि तूलिकाचङ्गम् ॥	५०
यस्याङ्गे प्रत्यक्षं बालप्रतिबिम्बमुद्गतं दृष्टम् ।	
इतराभ्यां हि भवेत्तत्पूर्वं जात्वन्यतोऽवगतम् ॥	५१
इति तस्योक्तवतोऽसाद्वेतालो भूपतेर्ययौ प्राग्वत् ।	
सोऽपि तथैव च राजा तमन्वयासीदनिर्विण्णः ॥	५२

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके पञ्चदशस्तरङ्गः ।

षोडशस्तरङ्गः ।

(नवमो वेतालः ।)

त्वा पुनस्तस्माच्छिञ्छपापादपात्रूपः । स त्रिविक्रमसेनस्तं स्कन्धे वेतालमग्रहीत् ॥	१
श्च ततस्तेन वेतालेनाभ्यधायि सः । राजन्क राज्यं कैतस्मिञ्छमशाने भ्रमणं निशि ॥	२
रक्षसे भूतसंकुलं रात्रिभीषणम् । चिताधूमैरिव ध्वान्तैर्निरुद्धं पितृकाननम् ॥	३
ह्यग्रहोऽयं ते भिक्षोस्तस्यानुरोधतः । तदिमं शृणु तावन्मे प्रश्नं मार्गविनोदनम् ॥	४

अवन्तिष्वस्ति नगरी युगादौ देवनिर्मिता । शैवी तनुरिवोद्दामभोगिभूतिविभूषिता ॥
 पद्मावती भोगवती या हिरण्यवतीति च । कृतादिषु त्रिषु ख्याता कलाबुज्जयिनीति च ॥
 तस्यां च वीरदेवाख्यो राजाभूद्भृतां वरः । तस्य पद्मरतिर्नाम महादेवी बभूव च ॥
 सोऽथ राजा तथा साकं गत्वा मन्दाकिनीतटे । हरमाराधयामास तपसा पुत्रकाम्यया ॥
 चिरं तपःस्थितश्चात्र परितुष्टेश्वरोदिताम् । कृतस्नानार्चनविधिः शुश्रावेमां गिरं दिवः ॥
 राजनुत्पत्स्यते पुत्रः शूरस्तव कुलोद्भवः । कन्या चानन्यसामान्यलावण्यन्यकृताप्सराः ॥
 श्रुत्वैतां नाभसीं वाणीं सिद्धाभीष्टः स भूपतिः । वीरदेवः स्वनगरीमाययौ महिषीसखः ॥
 तत्रास्य शूरदेवाख्ये जाते प्रथममात्मजे । तस्यां पद्मरतौ देव्यां क्रमादजनि कन्यका ॥
 अनङ्गस्यापि रूपेण रतिमुत्पादयेदियम् । इत्यनङ्गरतिर्नाम्ना पित्रा तेन व्यधायि सा ॥
 वृद्धिं गतायास्तस्याश्च स पिता सदृशं वरम् । प्रेम्पुरानाययत्पृथ्व्यां पटेषु लिखितानृपान् ॥
 तेष्वेकोऽपि न यत्तस्य तत्तुल्यः प्रत्यभासत । तेन राजा स वात्सल्यात्तां सुतां प्रत्यभाषत ॥
 अहं तावन्न पश्यामि सदृशं पुत्रि ते वरम् । तत्क्रुष्व नृपान्सर्वान्मेलयित्वा स्वयंवरम् ॥
 एतत्पितृवचः श्रुत्वा राजपुत्री जगाद् सा । तात स्वयंवरं कर्तुं ह्येपणान्नाहमुत्सहे ॥
 किं त्वेकं वेत्ति योऽपूर्वं विज्ञानं स्वाकृतिर्युवा । तस्मै त्वयाहं दातव्या नार्थोऽन्येनाधिकेन मे ॥
 इत्यनङ्गरतेस्तस्याः श्रुत्वा स्वदुहितुर्वचः । तादृशं तद्वरं यावदन्विष्यति स भूपतिः ॥
 तावत्तल्लोकतो बुद्ध्वा चत्वारस्तमुपाययुः । वीरा विज्ञानिनो भव्याः पुरुषा दक्षिणापथान् ॥
 ते राज्ञा पूजितास्तस्मै स्वं स्वं विज्ञानमेकशः । शशंसुः संनिधौ तस्या राजपुत्र्यास्तदर्थिनः ॥
 एको जगाद् शूद्रोऽहमाख्यया पञ्चपट्टिकः । पञ्चाश्रयवस्त्रयुग्मानि करोम्येकोऽहमन्वहम् ॥
 तेभ्य एकं प्रयच्छामि देवायैकं द्विजन्मने । एकं च परिगृह्णामि वाससोरात्मनः कृते ॥
 एकं ददामि भार्यायै यदि सा भवतीह मे । एकं विक्रीय चाहारपानादि विदधाम्यहम् ॥
 एवंविज्ञानिनेऽनङ्गरतिर्मे दीयतामिति । इत्येकेनोदिते तेन द्वितीयः पुरुषोऽब्रवीत् ॥
 भाषाज्ञो नाम वैश्योऽहं सर्वेषां मृगपक्षिणाम् । रुतं वेद्मि तदेषा मे राजपुत्री प्रदीयताम् ॥
 एवमुक्ते द्वितीयेन तृतीयः प्रोक्तवांस्ततः । अहं खड्गधरो नाम दोःशाली क्षत्रियो नृप ॥
 न खड्गविद्याविज्ञाने प्रतिमल्लोऽस्ति मे क्षितौ । तदेषा तनया राजस्त्वया मह्यं वितीर्यताम् ॥
 इत्युक्ते तु तृतीयेन चतुर्थं इदमभ्यधात् । विप्रोऽहं जीवदत्ताख्यो विज्ञानं च ममेदृशम् ॥
 जन्तून्मृतानप्यानीय दर्शयाम्याशु जीवतः । तद्वीरचर्यासिद्धं मां पतिमेषा प्रपद्यताम् ॥
 एवंवक्तृन्स तान्पश्यन्दिव्यवेषाकृतीन्नृपः । वीरदेवः सुतायुक्तो दोलारूढ इवाभवत् ॥
 इत्याख्याय कथामेतां वेतालः पृष्टवानृपम् । स त्रिविक्रमसेनं तं दत्तपूर्वोक्तशापभीः ॥
 तद्भवान्वक्तु तावन्मे कस्मै देया विशांपते । तेषां चतुर्णां मध्यात्सा कन्यानङ्गरतिर्भवेत् ॥
 एतच्छ्रुत्वा स राजा तं वेतालं प्रत्यभाषत । मौनं त्याजयति प्रायः कालक्षेपाय मां भवान् ॥
 अन्यथा गहनः कोऽयं प्रश्नो योगेश्वरोच्यताम् । शूद्राय हि कुविन्दाय क्षत्रिया दीयते कथम् ॥
 वैश्यायापि कथं देया क्षत्रिया यच्च तद्गतम् । मृगादिभाषाविज्ञानं कार्यं तत्कोपयुज्यते ॥
 योऽपि विप्रसृतीयोऽत्र तेनापि पतितेन किम् । स्वकर्मप्रच्युतेनेन्द्रजालिना वीरमानिना ॥
 तस्मात्तस्मै क्षत्रियाय चतुर्थाय समाय सा । देया खड्गधरायैव स्वविद्यावीर्यशालिने ॥

एतत्तस्य वचो निशम्य नृपतेरंसस्थलात्पूर्वव-

द्वेतालः स जगाम योगबलतः स्वस्थानमेवाशु तत् ।

भूपालोऽपि स तं तथैव पुनरप्यानेतुमन्वगयया-

वुत्साहैकघने हि वीरहृदये नाप्नोति खेदोऽन्तरम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके षोडशस्तरङ्गः ।

सप्तदशस्तरङ्गः ।

(दशमो वेतालः ।)

त्रेविक्रमसेनोऽथ गत्वा तं शिशपातरोः । राजा जग्राह वेतालं पुनरंसे चचाल च ॥	१
न्तं च तमाह स्म वेतालः सौऽसपृष्ठगः । भ्रान्तोऽसि राजंस्तदिमां शृणु भ्रमहरां कथाम् ॥	२
त्सकलभूपालमस्तकन्यस्तशासनः । वीरबाहुरिति ख्यातो नाम्ना पार्थिवसत्तमः ॥	३
निङ्गपुरं नाम बभूव नगरोत्तमम् । तत्रासीदर्थदत्ताख्यः सार्थवाहो महाधनः ॥	४
सीद्धनदत्ताख्यज्येष्ठपुत्रकनीयसी । सुता मदनसेनेति कन्यारत्नं वणिक्पतेः ॥	५
कदा निजोद्याने क्रीडन्तीं ससखीजनाम् । ददर्श धर्मदत्ताख्यो भातृमित्रं वणिक्सुतः ॥	६
ामालोक्य लावण्यरसनिर्भरनिर्झराम् । आलक्ष्यकुचकुम्भाभ्रां वलित्रयतरङ्गिताम् ॥	७
नद्विरदस्येव क्रीडामज्जनवापिकाम् । सद्योऽभूत्स्मरबाणौघसंतापहृतचेतनः ॥	८
धाराधिरूढेन रूपेण द्योतितामुना । इयं मे मानसं भेत्तुं भल्ली मारेण निर्मिता ॥	९
दि यावद्भ्यायन्स निर्वर्णयति तां चिरम् । तावत्तस्यातिचक्राम चक्राहस्येव वासरः ॥	१०
मदनसेना सा विवेश स्वगृहान्तरम् । चित्तं च धर्मदत्तस्य तदनालोकनव्यथा ॥	११
र्शनदुःखाभिसंतापेनेव च ब्वलन् । लोहितो निपपाताशु भास्वानप्यपराम्बुधौ ॥	१२
वेङ्गायैव सुमुखीं नक्तमभ्यन्तरे गताम् । उदियाय शनैश्चन्द्रस्तन्मुखाब्जविनिर्जितः ॥	१३
रत्वा गृहं तां स धर्मदत्तोऽनुचिन्तयन् । तस्यौ निपत्य शयने चन्द्रपादाहतो लुठन् ॥	१४
। पृच्छयमानोऽपि सखिभिर्बन्धुभिस्तथा । न किञ्चित्कथयामास स्मरग्रहविमोहितः ॥	१५
कृच्छ्राच्च संप्राप्तनिद्रः स्वप्ने तथैव ताम् । पश्यन्ननुनयन्कान्तां किं किं चक्रे न सोत्सुकः ॥	१६
प्रबुद्धो गत्वा च ददर्शैकाकिनीं रहः । सखीं प्रतीक्षमाणां तां तत्रोद्यानस्थितां पुनः ॥	१७
। च परिष्वङ्गलालसः प्रेमपेशलैः । तामुपच्छन्दयामास वचोभिश्चरणानतः ॥	१८
। हं परदारश्च न तवास्मीह सांप्रतम् । पित्रा समुद्रदत्ताय दत्ताहं वणिजे यतः ॥	१९
कतिपयैरेव विवाहो भविता च मे । तद्गच्छ तूष्णीं मा कश्चित्पश्येद्दोषो भवेत्ततः ॥	२०
ऋः स तयात्यर्थं धर्मदत्तो जगाद ताम् । यदस्तु मे न जीवेयं विना हि भवतीमहम् ॥	२१
त्वा सा वणिक्कन्या बलात्कारभयाकुला । तमुवाच विवाहो मे तावत्संपद्यतामिह ॥	२२
। दानफलं तातः प्राप्नोतु चिरकाङ्क्षितम् । ततोऽहं त्वामुपैष्यामि निश्चितं प्रणयार्जिता ॥	२३
त्सोऽब्रवीन्नेष्टा ह्यन्यपूर्वा मम प्रिया । परमुक्ते हि कमले किमलेर्जायते रतिः ॥	२४
त्वा तेन सावादीत्कृतोद्गाहैव तर्ह्यहम् । पूर्वं त्वामुपयास्यामि ततोऽभ्येष्यामि तं पतिम् ॥	२५
क्तवतीं तस्मिन्नोज्झति प्रत्ययं विना । वणिक्पुत्रे सशपथं सत्यवाचं बबन्ध सा ॥	२६
। नोऽङ्गिता विभ्रा सा विवेश स्वमन्दिरम् । प्राप्ते च लग्नदिवसे निर्वृत्तोद्गाहमङ्गला ॥	२७
पतिगृहं नीत्वा सोत्सवेन च तद्दिनम् । सा पत्या सममध्यास्त शयनीयगृहं निशि ॥	२८
शय्यानिषण्णापि न तस्य प्रत्यपद्यत । पत्युः समुद्रदत्तस्य परिष्वङ्गमसंमुखी ॥	२९
। नीयमानापि यदुदश्रुर्वभूव सा । तत्स नाभिमतोऽस्म्यस्या नूनमित्यकरोद्धृदि ॥	३०
। चानभिमतो यद्यहं तव सुन्दरि । तन्मे नार्थस्त्वया गच्छ यः प्रियस्त्व तं प्रति ॥	३१
त्वा सा नतमुखी शनैरेवमुवाच तम् । त्वं मे प्राणाधिकः प्रेयान्विज्ञप्तिं किं तु मे शृणु ॥	३२
। षष्ठ सहर्षं च प्रयच्छ च ममाभयम् । कुरुष्व शपथं यावदार्यपुत्र वदामि ते ॥	३३
क्तवती कृच्छ्रात्तथा तेन कृते पुनः । सलज्जं सविषादं च सभयं च जगाद सा ॥	३४
केनीं गृहोद्याने दृष्ट्वा मामेकदा युवा । अरुणद्धर्मदत्ताख्यः सखा भ्रातुः स्मरातुरः ॥	३५
या सपरीवादं कन्यादानफलं पितुः । मया हठप्रवृत्तस्य तस्य वाक्संयमः कृतः ॥	३६
। तविवाहा त्वामुपैष्यामि ततः प्रियम् । तन्मे सत्यवचः पालयमनुमन्यस्व तत्प्रभो ॥	३७

यावत्तन्निकटं गत्वा क्षणेनोपैमि तेऽन्तिकम् । नहि शक्नोम्यतिक्रान्तुं सत्यमावालयसेवितम् ॥
 इति तस्या वचोवज्रपातेन सहसा हतः । समुद्रदत्तः सत्येन बद्धः क्षणमचिन्तयत् ॥
 अहो धिगन्यरक्तेयं गन्तव्यं ध्रुवमेतया । तत्सत्यं हन्मि किं यातु कोऽस्याः परिणयग्रहः ॥
 इत्यालोच्यानुमेने तां यथेष्टगमनाय सः । साप्युत्थाय ततस्तस्मान्निर्ययौ पतिवेद्मनः ॥
 तावद्त्रोदयाद्रीन्द्रहर्म्याग्रं हिमदीधितिः । आरुरोह कराक्रान्तहसत्पूर्वदिगङ्गनः ॥
 ततस्तमःस्वप्याश्लिष्य स्थितेष्वद्रिदरीप्रियाः । सेवमानेषु भृङ्गेष्वप्यपरं कुमुदाकरम् ॥
 यान्ती मदनसेना सा मार्गं दृष्ट्वैकका निशि । चौरैणाधाव्य केनापि रुग्धे वसनाञ्चले ॥
 का त्वं ब्रूहि क यासीति तेनोक्ता विभ्यती च सा । उवाच किं तवानेन मुञ्च कार्यमिहास्ति मे ॥
 तत्तश्चौरोऽब्रवीन्मत्तश्चौरात्वं मुच्यसे कथम् । तच्छ्रुत्वा सावदत्तं च गृहाणाभरणानि मे ॥
 अथ चौरोऽभ्यधानमुग्धे किमेभिरुपलैर्मम । चन्द्रकान्ताननां ताक्ष्यरत्नासितशिरोरुहाम् ॥
 वज्रमध्यां सुवर्णाङ्गीं पद्मरागाङ्गिहारिणीम् । जगदाभरणं नैव मोक्षयामि भवतीमहम् ॥
 इत्युक्त्वा तेन चौरैण विवशा सा वणिक्मुता । आख्याय निजवृत्तान्तमेवं प्रार्थयते स्म तम् ॥
 क्षमस्व मे क्षणं यावत्कृत्वा सत्यानुपालनम् । इहस्थस्यैव ते पार्श्वभागमिष्यामि सत्वरम् ॥
 नाहमुलङ्घयिष्यामि भद्र सत्यामिमां गिरम् । श्रुत्वैतत्सत्यसंधां तां मत्वा चौरौ मुमोच सः ॥
 तस्थौ प्रतीक्षमाणश्च तत्रैव स तदागमम् । सापि तस्यान्तिकं धर्मदत्तस्य वणिजो ययौ ॥
 स चाभीष्टामपि प्राप्तानं तथा तां विजने स्थिताम् । दृष्ट्वा पृष्ट्वा यथावृत्तं विचिन्त्य क्षणमब्रवीत् ॥
 सत्येन तव तुष्टोऽस्मि किं त्वया मे परस्त्रिया । यावत्त्वां नैक्षते कश्चित्तावद्गच्छ यथागतम् ॥
 इति तेन परित्यक्ता सा तथेत्याययौ ततः । चौरस्य निकटं तस्य प्रतिपालयतः पथि ॥
 ब्रूहि कस्तेऽत्र वृत्तान्तो गताया इति पृच्छते । तस्मै सां तेन वणिजा यथा मुक्ता तथाब्रवीत् ॥
 ततः स चौरोऽवादीत्तां यद्येवं तन्मयाप्यसि । विमुक्ता सत्यतुष्टेन गृहं साभरणा व्रज ॥
 एवं तेनापि सा त्यक्त्वा रक्षिता चानुयायिना । अलुप्तशीला मुदिता पत्युरेवाययौ गृहम् ॥
 तत्र गुप्तं प्रविष्टा सा प्रहृष्टोपागता सती । दृष्ट्वा पृष्टवते तस्मै पत्ये सर्वमवर्णयत् ॥
 सोऽप्यलुप्तमुखच्छायां तामसंभोगलक्षणाम् । संभाव्याभद्रचारित्रां सत्यलाभरतां सतीम् ॥
 अदृष्टमनसं भार्यामभिनन्द्य कुलोचितम् । तस्थौ समुद्रदत्तोऽथ तया सह यथासुखम् ॥

इति तत्र कथामुक्त्वा पितृवनभूमौ तदा स वेतालः ॥

वदति स्म तं त्रिविक्रमसेनं वसुधाधिपं भूयः ॥

तद्ब्रूहि चौरवणिजामेषां मध्यान्नरेंद्र कस्त्यागी ।

जानन्यदि न वदिष्यसि विदलिष्यति ते शिरः शतधा ॥

तच्छ्रुत्वा स महीपतिरुञ्जितमौनस्तमाह वेतालम् ।

एषां चौरस्त्यागी न पुनर्वणिजावुभावपि तौ ॥

यो हि पतिस्तामजहादत्याज्यां तादृशीं विवाह्यापि ।

कुलजः सोऽन्यासक्तां भार्यां जानन्कथं वहतु ॥

योऽप्यपरः स भयात्तामत्याक्षीत्कालजीर्णसंवेगः ।

विदितार्थो भर्तास्याः प्रातर्ब्रूयान्नृपायेति ॥

चौरस्तु गुप्तचारी निरपेक्षः पापकर्मकृत्प्राप्तम् ।

स्वीरत्नं यदमुञ्चत्साभरणं तेन स त्यागी ॥

एतच्छ्रुत्वैवांसतस्तस्य राज्ञो वेतालोऽगात्पूर्ववत्स्वं पदं सः ।

राजा भूयोऽप्यत्र संप्राप्तुमेतं प्रायादेवाखण्डितोदामधैर्यैः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके सप्तदशस्तरङ्गः ।

अष्टादशस्तरङ्गः ।

(एकादशो वेतालः ।)

ततो गत्वा पुनः प्राप्य शिंशपातोऽग्रहीनृपः । स त्रिविक्रमसेनोऽसे वेतालं तं चचाल च ॥
 आयान्तं च तमंसस्थो वेतालः सोऽब्रवीन्नृपम् । राजन्विचित्रामेकां ते वर्णयामि कथां शृणु ॥
 उज्जयिन्यामभूत्पूर्वं नाम्ना धर्मध्वजो नृपः । तिस्रस्तस्याभवन्भार्या राजपुत्र्योऽतिवल्लभाः ॥
 एका तास्विन्दुलेखेति तारावल्यपरा तथा । नाम्ना मृगाङ्कवत्यन्या निःसामान्यवपुर्गुणाः ॥
 ताभिः स विहरन् राजा राज्ञीभिस्तिस्मिभिः सह । आसांचक्रे कृती तत्र जिताशेषरिपुः सुखम् ॥
 एकदा तत्र संप्राप्ते वसन्तसमयोत्सवे । प्रियाभिः सहितस्ताभिरुद्यानं क्रीडितुं ययौ ॥
 तत्रालिमालामौर्वीकाः पश्यन्पुष्पानता लताः । चापयष्टीरनङ्गस्य मधुना सज्जिता इव ॥
 शृण्वंश्च तद्गुमाप्रस्थकोकिलोदीरितां गिरम् । संभोगैकरसस्याज्ञामिव मानसजन्मनः ॥
 सिषेवेऽन्तःपुरैः साकं स राजा वासवोपमः । पानं मदस्य कंदर्पजीवितस्यापि जीवितम् ॥
 तन्निःश्वाससुगन्धीनि तद्विम्बौष्ठरुचीनि च । प्रियापीतावशेषाणि पिबन्नेमे मधूनि सः ॥
 तत्र तस्येन्दुलेखाया राज्ञः केलिकचग्रहान् । तस्याः पपात कर्णाग्रादुत्सङ्गे लङ्गदुत्पलम् ॥
 तेनोरुपृष्ठे सहसा क्षते जातेऽभिघातजे । अभिजाता महादेवी हाहेत्युक्त्वा मुमूर्छं सा ॥
 तद्दृष्ट्वा विह्वलेनार्या राज्ञा परिजनेन च । समाश्रास्यत राज्ञी सा शनैः शीताम्बुमारुतैः ॥
 ततो नीत्वा स राजा तां राजधानीं भिषकृतैः । प्रियामुपाचरद्विव्यैरामुक्तव्रणपट्टिकाम् ॥
 रात्रौ च सुस्थितां दृष्ट्वा तां स राजा द्वितीयया । तारावल्यया सहारोहचन्द्रप्रासादमीश्वरः ॥
 तत्र तस्याङ्गसुप्राया राज्ञस्तस्या हिमत्विषः । करा जालपथैः पेतुरङ्गे चलितवाससि ॥
 ततः क्षणात्प्रबुद्धा सा हा दग्धास्मीति वादिनी । शयनात्सहसोत्तस्थौ तदङ्गपरिमर्शिनी ॥
 किमेतदिति संप्रान्तः प्रबुद्धोऽथ ददर्श सः । उत्थाय राजा विस्फोटानङ्गे तस्या विनिर्गतान् ॥
 पृच्छन्तं सा च तं ग्राह्यं राज्ञी तारावली तदा । नम्राङ्गे पतितैरिन्दोः करैरेतत्कृतं मम ॥
 इत्युक्तवत्याः क्रन्दन्त्याः सार्तिराह्वयति स्म सः । तस्याः परिजनं राजा विह्वलाकुलधावितम् ॥
 तेनास्याः कारयामास सजलैर्नलिनीदलैः । शय्यामदापयच्चाङ्गे श्रीखण्डार्द्रविलेपनम् ॥
 तावद्बुद्ध्वा तृतीयास्य सा मृगाङ्कवती प्रिया । तत्पार्श्वमागन्तुमना निर्ययौ निजमन्दिरात् ॥
 निर्गता साशृणोत्कापि गृहे धान्यावघातजम् । निःशब्दायां निशि व्यक्तं विदूरे मुसलध्वनिम् ॥
 श्रुत्वैव हा मृतास्मीति ब्रुवाणा धुन्वती करौ । उपाविशत्रयथाक्रान्ता मार्गे सा मृगलोचना ॥
 ततः प्रतिनिवृत्त्यैव नीत्वा परिजनेन सा । स्वमेवान्तःपुरं बाला रुदती शयनेऽपतत् ॥
 ददर्श तत्र तस्याश्च चिन्वन्साशुः परिच्छदः । आलीनभ्रमरौ पद्माविव हस्तौ किणाङ्कितौ ॥
 गत्वा च सोऽब्रवीद्राज्ञे राजाप्यागत्य विह्वलः । किमेतदिति पप्रच्छ सोऽथ धर्मध्वजः प्रियाम् ॥
 सापि प्रदर्श्य हस्तौ तमित्युवाच रुजान्विता । श्रुते मुसलशब्दे मे जातावेतौ किणाङ्कितौ ॥
 ततः स दाहशमनं दापयामास हस्तयोः । तस्याश्चन्दनलेपादि राजाद्भुतविषादवान् ॥
 एकस्या उत्पलेनापि पतता क्षतमाहितम् । द्वितीयस्याः पुनर्दग्धमङ्गं शशिकरैरपि ॥
 एतस्यास्तु तृतीयस्याः श्रुतेनापि विनिर्गताः । कष्टं मुसलशब्देन हस्तयोरीदृशाः किणाः ॥
 अहो युगपदेतासां प्रेयसीनां ममाधुना । गुणोऽप्यत्यभिजातत्वं जातो दोषाय दैवतः ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य भ्रमतोऽन्तःपुरेषु च । त्रियामा शतयामेव कृच्छ्रात्सा नृपतेर्ययौ ॥
 प्रातश्च स भिषकलस्यहर्तृभिः सह संबन्धात् । तथा यथाभूदचिरात्स्वस्थान्तःपुरनिवृत्तः ॥
 एवमेतां कथामुक्त्वा वेतालोऽत्यद्भुतां तदा । स त्रिविक्रमसेनं तं पप्रच्छांसस्थितो नृपम् ॥
 अभिजाततरैतासु राजन् राज्ञीपु का वद । पूर्वोक्तः सोऽस्तु शापस्ते जानन्यदि न जल्पसि ॥

तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा सुकुमारतरात्र सा । अस्पृष्टे मुसले यस्याः शब्देनैवोद्रताः किणाः ॥
उत्पलेन्दुकैरैः स्पर्शे वृत्ते त्वितरयोर्द्वयोः । संजाता व्रणविस्फोटास्तेन तस्या न ते समे ॥

इति तस्योक्तवर्तोऽसाद्राज्ञो भूयो जगाम स स्वपदम् ।

वेतालः स च राजा तथैव तं सुदृढनिश्चयोऽनुययौ ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बकेऽष्टादशस्तरङ्गः ।

एकोनविंशस्तरङ्गः ।

(द्वादशो वेतालः ।)

स त्रिविक्रमसेनोऽथ पुनस्तं शिशपातरुम् । गत्वा प्राप्य च वेतालं राजा स्कन्धे चकार तम् ॥
प्रतस्थे च तमादाय तूष्णीमेव स पूर्ववत् । ततो भूयस्तमाह स्म वेतालः सोऽसपृष्टतः ॥
राजन्नेवमनुद्विग्नः पर्याप्तमसि मे प्रियः । तदेतां शृण्वस्वेदाय हृद्यामाख्यामि ते कथाम् ॥
अङ्गदेशे यशःकेतुरिति राजाभवत्पुरा । क्षमासाश्रितोऽङ्गगुप्त्यर्थमदग्धोऽन्य इव स्मरः ॥
बाहुवीर्यजिताशेषवैरिवर्गस्य तस्य च । दीर्घदर्शीत्यभूमन्मन्त्री शक्रस्त्रेव बृहस्पतिः ॥
तस्मिन्मन्त्रिणि विन्यस्य राज्यं स हतकण्ठकम् । शनैः सुखैकसक्तोऽभूद्वयोरूपमदानृपः ॥
तस्यावन्तःपुरे शश्वन्नास्थाने प्रमदास्पदे । शुभ्राव रक्तिमद्रीतं वचनं न हितैषिणाम् ॥
रज्यति स्म च निश्चिन्तो जालवातायनेषु सः । न पुना राजकार्येषु बहुच्छिद्रेषु जात्वपि ॥
दीर्घदर्शी तु तद्राज्यचिन्ताभारं समुद्वहन् । अतिष्ठत्स महामन्त्री दिवानिशमतन्द्रितः ॥
नाममात्रे कृतधृतिं प्रक्षिप्य व्यसने नृपम् । मन्त्री राज्ञः श्रियं भुङ्क्ते दीर्घदर्शीह सांप्रतम् ॥
इत्युत्पन्ने महत्यत्र जनवादेऽथ गेहिनीम् । स्वैरं मेधाविनीं नाम दीर्घदर्शी जगाद सः ॥
प्रिये राज्ञि सुखासक्ते तद्भारं वहतोऽपि मे । राज्यं भक्षितमेतेनेत्युत्पन्नमयशो जने ॥
लोकवादश्च मिथ्यापि महतामिह दोषकृत् । त्याजितः किं न रामोऽपि जनवादेन जानकीम् ॥
तदत्र किं मया कार्यमित्युक्ते तेन मन्त्रिणा । भार्या मेधाविनी धीरा सान्वर्था तमभाषत ॥
तीर्थयात्रापदेशेन युक्त्यापृच्छय महीपतिम् । कंचित्कालं विदेशं ते गन्तुं युक्तं महामते ॥
एवं ते निःस्पृहस्यैष जनवादो निवर्त्यति । त्वय्यस्थिते ततो राज्यमुद्वक्ष्यति नृपः स्वयम् ॥
ततश्चास्य शनैरेतद्व्यसनं हानिमेष्यति । आगतस्यात्र निर्गर्हा भवित्री मन्त्रिता च ते ॥
इत्युक्तो भार्यया गत्वा दीर्घदर्शी तथेति सः । कथाप्रसङ्गे तं भूपं यशःकेतुं व्यजिज्ञपत् ॥
अनुजानीहि मां राजन्दिवसान्कांश्चिदप्यहम् । ब्रजामि तीर्थयात्रायै धर्मो हि प्रेषितः स मे ॥
तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा मैवं तीर्थैर्विना परः । दानादिः किं न धर्मोऽस्ति स्वर्ग्यस्ते स्वगृहेष्वपि ॥
अथावोचत्स मन्त्री तमर्थशुद्ध्यादि मृग्यते । दानादौ नित्यशुद्धानि तीर्थानि नृपते पुनः ॥
यावच्च यौवनं राजंस्तावद्रम्यानि धीमता । अविश्वस्ये शरीरे हि संगमस्रैः कुतोऽन्यदा ॥
इति तस्मिन्वदत्येव राज्ञि चैवं निषेधति । प्रविश्यात्र प्रतीहारो राजानं तं व्यजिज्ञपत् ॥
देव व्योमसरोमध्यमंशुमाली विगाहते । तदुत्तिष्ठत सैषा वः स्नानवेलातिवर्तते ॥
श्रुत्वैतत्सहसा स्नातुमुदतिष्ठन्महीपतिः । यात्रोन्मुखः स मन्त्री च तं प्रणम्य गृहं ययौ ॥
तत्रावस्थाप्य भार्यां तामनुयात्रानिवारिताम् । स प्रतस्थे ततो युक्त्या स्वभृत्यैरप्यतर्कितः ॥
एकाकी च भ्रमंस्तांस्तान्देशांस्तीर्थानि च ब्रजन् । स प्राप पुण्ड्रविषयं दीर्घदर्शी सुनिश्चयः ॥
तत्र पत्तन एकस्मिन्नदूरेऽब्धेः प्रविश्य सः । एकं देवकुलं शैवं तत्प्राङ्गण उपाविशत् ॥
तत्रार्ककरसंतापकान्तं दूराध्वधूसरम् । ददर्श निधिदत्ताख्यो वणिग्देवार्चनागतः ॥
स तं तथाविधं दृष्ट्वा सोपवीतं सुलक्षणम् । संभाव्य चोत्तमं विप्रमातिथेयोऽनयद्बृहम् ॥
तत्र चापूजयत्स्नानभोजनाद्यैस्तमुत्तमैः । कः कुतस्त्वं क यासीति विश्रान्तं च स पृष्टवान् ॥
दीर्घदर्शीति विप्रोऽहमङ्गदेशादिहागतः । तीर्थयात्रार्थमित्येव गाम्भीर्यात्सोऽप्युवाच तम् ॥

वदत्तोऽपि तं जगाद् महावणिक् । सुवर्णद्वीपगमनायोद्यतोऽहं वणिज्यया ॥	३३
मद्रेहे यावदेष्याम्यहं ततः । तीर्थयात्रापरिश्रान्तो विश्रान्तो ह्यथ यास्यसि ॥	३४
ऽब्रवीदीर्घदर्शी तर्हि ममेह किम् । त्वयैव सह यास्यामि सार्धवाह यथासुखम् ॥	३५
तेनोक्ते साधुना सोऽथ तद्गृहे । चिरादवाप्रशयनो निशां मन्त्री निनाय ताम् ॥	३६
नैव वणिजा सह वारिधिम् । गत्वारुरोह तद्गाण्डपूर्णं प्रवहणं च सः ॥	३७
वहणेनाविधमद्भुतभीषणम् । विलोकयन्स संप्राप स्वर्णद्वीपं क्रमेण तत् ॥	३८
ता चास्य क्वाध्वोल्लङ्घिताम्बुधिः । अयशोभीरवः किं न कुर्वते बत साधवः ॥	३९
मं तेन कंचित्कालमुवास सः । वणिजा निधिदत्तेन कुर्वता क्रयविक्रयौ ॥	४०
ततोऽकस्मात्तद्युक्तो बहनस्थितः । कल्पवृक्षं ददर्शाध्वावूर्मेः पश्चात्समुत्थितम् ॥	४१
पुभगैः स्कन्धैर्जाम्बूनदोज्ज्वलैः । फलैर्मणिमयैः कान्तैः कुसुमैश्चोपशोभितम् ॥	४२
च सद्रत्नपर्यङ्कोत्सङ्गवर्तिनीम् । कन्यामत्यद्भुताकारकमनीयामवैक्षतं ॥	४३
दित्येवं यावद्भ्यायति स क्षणम् । तावत्सा वीणिनी कन्या गातुमेवं प्रचक्रमे ॥	४४
यत्कर्मवीजमुप्तं येन पुरा निश्चितं स तद्भुङ्क्ते ।	
पूर्वकृतस्य हि शक्यो विधिनापि न कर्तुमन्यथाभावः ॥	४५
गात्तस्मिन्नम्भोधौ दिव्यकन्यका । सकल्पद्रुमपर्यङ्कशय्यात्रैव ममज्ज सा ॥	४६
द्येदं मया दृष्टमिहाद्भुतम् । काविधः क्व दृष्टनष्टोऽत्र गायद्विव्याङ्गनस्तरुः ॥	४७
य एषोऽब्धिराकरः शश्वदीदृशाम् । लक्ष्मीन्दुपारिजाताद्या नास्मात्ते ते किमुद्रताः ॥	४८
तयन्तं च तत्क्षणं दीर्घदर्शिनम् । विलोक्य विस्मयाविष्टं कर्णधारादयोऽब्रुवन् ॥	४९
वेह दृश्यते वरकन्यका । निमज्जति च तत्कालं तवैतद्दर्शनं नवम् ॥	५०
मं तेन निधिदत्तेन स क्रमात् । मन्त्री चित्रीयमाणोऽब्धेस्तीरं पोतगतोऽभ्यगान् ॥	५१
गाण्डेन तेनैव वणिजा सह । जगाम हृष्टभृत्येन सोत्सवं सोऽथ तद्गृहम् ॥	५२
चिरं तत्र निधिदत्तमुवाच तम् । सार्धवाह भवद्रेहे विश्रान्तोऽहं चिरं सुखम् ॥	५३
मिच्छामि स्वदेशं भद्रमस्तु ते । इत्युक्त्वा तमनिच्छन्तमप्यामन्त्र्य वणिक्पतिम् ॥	५४
सत्त्वैकसहायः प्रस्थितस्ततः । क्रमोल्लङ्घितदूराध्वा प्रापाङ्गविषयं निजम् ॥	५५
पुश्चारा बहिर्नगरमागतम् । ये यशःकेतुना राज्ञा प्राङ्मन्यस्तास्तद्रवेषणे ॥	५६
त्र विज्ञप्तश्चरैः राजा तमभ्यगात् । स्वयं निर्गत्य नगरात्तद्विश्लेषसुदुःखितः ॥	५७
रेष्वङ्गपूर्वं तमभिनन्द्य सः । निनायाभ्यन्तरं भूपश्चिराध्वक्षामधूसरम् ॥	५८
क्व त्वया नीतं न परं बत मानसम् । यावच्छरीरमप्येतन्निःस्नेहपरुषां दशाम् ॥	५९
वतो वेत्ति भवितव्यस्य को गतिम् । यदकस्मात्तवैषाभूत्तीर्थादिगमने मतिः ॥	६०
त्या भ्रान्ता देशा दृष्टं च किं नवम् । इति तत्र च तं राजा स जगाद् स्वमन्त्रिणम् ॥	६१
तेपान्तं सोऽध्वानं वर्णयन्क्रमात् । अब्धावुद्गमिनीं तस्मै तां दृष्टां दिव्यकन्यकाम् ॥	६२
जगत्सारभूतां कल्पतरुस्थिताम् । यथावत्कथयामास दीर्घदर्शी महीभृते ॥	६३
। च नृपस्तथा स्मरवशोऽभवत् । यथा तथा विना मेने निष्फले राज्यजीविते ॥	६४
मेकान्ते नीत्वा स्वसचिवं तदा । द्रष्टव्यासौ मयावश्यं जीवितं नास्ति मेऽन्यथा ॥	६५
त्न पथा प्रणम्य भवितव्यताम् । निवारणीयो नाहं ते नानुगम्यश्च सर्वथा ॥	६६
यास्यामि राज्यं रक्षयं तु मे त्वया । मद्बचो मान्यथा कार्षीः शापितोऽसि ममासुभिः ॥	६७
प्रतिवचो निरस्य विससर्ज तम् । मन्त्रिणं स्वगृहं राजा चिरोत्कं स्वजनं प्रति ॥	६८
वेऽप्यासीदीर्घदर्शी सुदुर्मनाः । स्वामिन्यसाध्यव्यसने सुखं सन्मन्त्रिणां कुतः ॥	६९
। तद्भस्तन्यस्तराज्यभरो नृपः । यशःकेतुस्ततः प्रायान्निशि तापसवेषभृत् ॥	७०

गच्छञ्च कुशनाभाख्यं मुनिं मार्गं ददर्श सः । सोऽत्र तं तापसाकल्पं प्रणतं मुनिरादिशत् ॥
 लक्ष्मीदत्तेन वणिजा सह पोतेन वारिधौ । गत्वा प्राप्स्यसि तामिष्टां कन्यां ब्रज निराकुलः ॥
 इति तद्वचसा प्रीतस्तं प्रणम्य स पार्थिवः । गच्छन्देशान्नदीरद्रीन्क्रान्त्वा तं प्रापदम्बुधिम् ॥
 सुतारशङ्खधवलैर्वीचिभ्रूभिर्विकस्वरैः । वीक्षमाणमिवावतेनैत्रैरातिथ्यसंभ्रमात् ॥
 तत्तीरे वणिजा तेन मुनिप्रोक्तेन संगतिः । लक्ष्मीदत्तेन जज्ञेऽस्य स्वर्णद्वीपं यियासुना ॥
 तेनैव सह चक्राङ्गपादमुद्रादिदर्शनात् । प्रह्वेणारुह्य वहनं प्रतस्थे सोऽम्बुधौ नृपः ॥
 मध्यमवधेश्च संप्राप्ते वहने वारिमध्यतः । उद्गात्कल्पविटपिस्कन्धस्था सात्र कन्यका ॥
 यावत्पश्यति तां राजा चकोर इव चन्द्रिकाम् । तावत्सा गायति स्मैवं वल्लकीवाद्यसुन्दरम् ॥

यत्कर्मवीजमुप्तं येन पुरा निश्चितं स तद्बुद्धे ।

पूर्वकृतस्य हि शक्यो विधिनापि न कर्तुमन्यथाभावः ॥

तस्माद्यत्र यथा यद्भवितव्यं यस्य दैवयोगेन ।

तत्र तथा तत्प्राप्त्यै विवशोऽसौ नीयतेऽत्र न भ्रान्तिः ॥

इति सूचितभठ्यार्थी गायन्तीं तां विभावयन् । निःस्पन्दः स क्षणं तस्थौ राजा स्मरशराहतः ॥
 रत्नाकर नमः सत्यमगाधहृदयाय ते । येन त्वथैतां प्रच्छाद्य विप्रलब्धो हरिः श्रिया ॥
 तत्सुरैरप्यलभ्यान्तं सपक्षक्षमाभृदाश्रयम् । शरणं त्वां प्रपन्नोऽहमिष्टसिद्धिं विधत्स्व मे ॥
 एवं यावत्समुद्रं तं स नतः स्तौति भूमिपः । तावत्सा कन्यका तत्र निममज्ज सपादपा ॥
 तद्दृष्ट्वैवानुमार्गेऽस्याः स राजात्मानमक्षिपत् । वारिधावत्र कामाग्निसंतापस्येव शान्तये ॥
 तद्वीक्ष्याशङ्कितं मत्वा विनष्टं तं स सज्जनः । लक्ष्मीदत्तो वणिगदुःखाद्देहत्यागोद्यतोऽभवत् ॥
 मा कार्षीः साहसं नास्ति मग्नस्यास्याम्बुधौ भयम् । एष राजा यशःकेतुर्नाम्ना तापसवेषभृत् ॥
 एतत्कन्यार्थमायातः पूर्वभार्येयमस्य च । एतां प्राप्य पुनश्चासावङ्गराज्यं समेष्यति ॥
 इत्यथाश्वासितो वाचा तत्कालं गगनोत्थया । सार्थवाहो यथाकामं स जगामेष्टसिद्धये ॥
 स राजापि यशःकेतुर्निमग्नोऽन्तर्महोदधौ । अकस्मान्नगरं दिव्यमपश्यज्जातविस्मयः ॥
 भास्वन्मणिमयस्तम्भैः काञ्चनोज्ज्वलभित्तिभिः । विराजमानं प्रासादैर्मुक्ताजालगवाक्षकैः ॥
 नानारत्नशिलापट्टबद्धसोपानवापिकैः । कामदैः कल्पवृक्षाढ्यैरुद्यानैरुपशोभितम् ॥
 समृद्धेऽपि पुरे तत्र निर्जनेऽथ गृहं गृहम् । अनुप्रविश्य न यदा तां ददर्श प्रियां क्वचित् ॥
 तदा विचिन्वन्दृष्ट्वैकमुत्तुङ्गं मणिमन्दिरम् । आरुह्य द्वारमुद्गाद्य प्रविवेश स भूपतिः ॥
 प्रविश्य चान्तः सदन्नपर्यङ्कस्थितमेककम् । वस्त्राच्छादितसर्वाङ्गं शयानं कंचिदैक्षत् ॥
 किं स्यात्सैवेति सोत्कण्ठमुद्गाटयति तन्मुखम् । यावत्तावदपश्यत्तां खेप्सितामेव सोऽङ्गनाम् ॥
 स्रस्तनीलांशुकध्वान्तहसन्मुखशशिश्रियम् । ज्योत्स्नावदातां पातालगतामिव दिवा निशाम् ॥
 तद्दर्शनेन चास्याभूद्वस्था कापि सा तदा । श्रीभर्तौ मरुपान्थस्य सरित्संदर्शनेन या ॥
 साप्युन्मीलितचक्षुस्तं कल्याणाकृतिलक्षणम् । वीक्ष्याकस्मात्तथाप्राप्तं संभ्रमाच्छयनं जहौ ॥
 कृतातिथ्या नतमुखी पूजयन्तीव पादयोः । फुल्लेक्षणोत्पलन्यासैः शनैरेतमुवाच च ॥
 को भवान्किमगम्यं च प्रविष्टोऽसि रसातलम् । राजचिह्नाङ्किततनोः किं च ते तापसव्रतम् ॥
 इत्यादिश महाभाग प्रसादो यदि ते मयि । एवं तस्या वचः श्रुत्वा स राजा प्रत्युवाच ताम् ॥
 अङ्गराजो यशःकेतुरिति नाम्नास्मि सुन्दरि । आप्तादन्वहृदयां च त्वामश्रौषमिहाम्बुधौ ॥
 ततस्त्वदर्थं कृत्वेमं वेषं राज्यं विमुच्य च । आगत्यैव प्रविष्टोऽहमनुमार्गेण तेऽम्बुधिम् ॥
 तन्मे कथय कासि त्वमित्युक्ते तेन चाथ सा । सलज्जा सानुरागा च सानन्दा चैवमभ्यधात् ॥
 मृगाङ्गसेन इत्यस्ति श्रीमान्विद्याधराधिपः । मां मृगाङ्गवतीं नाम्ना विद्धि तस्य सुतामिसाम् ॥
 स मामस्मिन्स्वनगरे विमुच्यैकाकिनीं पिता । न जाने हेतुना केन गतः कापि सपौरकः ॥

।हं शून्यवसतोर्निर्विण्णोन्मज्ज्य वारिधेः । यन्नकल्पद्रुमारूढा गायामि भवितव्यताम् ॥	१०८
मुक्तवती तेन स्मरता तन्मुनेर्वचः । तथारञ्जयत सा राज्ञा वचोभिः प्रेमपेशलैः ॥	१०९
।नुरागविवशा भार्यात्वं तस्य तत्क्षणम् । अङ्गीचकार वीरस्य समयं त्वेकमभ्यधात् ॥	११०
।कृष्णचतुर्दश्यामष्टम्यां चार्यपुत्र ते । प्रतिमासमनायत्ता चतुरो दिवसानहम् ॥	१११
।कापि दिनेष्वेषु गच्छन्ती चास्मि न त्वया । प्रष्टव्या न निषेद्धव्या कारणं ह्यत्र विद्यते ॥	११२
।तामुक्तसमयां स राजा दिव्यकन्यकाम् । तथेत्युक्त्वैव गान्धर्वविधिना परिणीतवान् ॥	११३
।ततश्च संभोगसुखं तत्र तया सह । यथाभूदन्य एवास्या मान्मथो मण्डनक्रमः ॥	११४
।षु स्रस्तमाल्येषु कचग्रहनखावली । विम्बाधरेऽथ निष्पीतनीरागे दशनक्षतिः ॥	११५
।योः करजश्रेणिभिन्नमाणिक्यमालयोः । लुप्ताङ्गरागेष्वङ्गेषु गाढालिङ्गनरागिता ॥	११६
।तदिव्यसंभोगसुखावस्थितमत्र तम् । सा मृगाङ्कवती भार्या भूपं प्राहेदमेकदा ॥	११७
।नेहैव प्रतीक्षेथाः कार्यार्थं कापि याम्यहम् । अद्य सैषा हि संप्राप्ता मम कृष्णचतुर्दशी ॥	११८
।थस्त्वार्थपुत्रासुं मा स्म गाः स्फाटिकं गृहम् । मात्र वाप्यां निपतितो भूलोकं त्वं गमिष्यसि ॥	११९
।कृत्वा सा तमामञ्जय ययौ तस्मात्पुराद्बहिः । राजापि प्राप्तखङ्गस्तां छन्नो जिज्ञासुरन्वगात् ॥	१२०
।पश्यत्तमःश्यामं व्यात्तवक्रबिलं च सः । साकारमिव पातालमायान्तं राक्षसं नृपः ॥	१२१
।राक्षसो निपत्यैव मुक्तघोररवस्तदा । तां मृगाङ्कवतीं वक्त्रे निक्षिप्यैव निगीर्णवान् ॥	१२२
।ष्ट्रैवातिकोपेन सहसा स ज्वलन्निव । निर्मोकमुक्तभुजगश्यामलेन महासिना ॥	१२३
।।कृष्टेन धावित्वा राजसिंहोऽभिधावतः । चिच्छेद् रक्षसस्तस्य संदष्टौष्ठपुटं शिरः ॥	१२४
।कबन्धवान्तेन राज्ञस्तस्यासवारिणां । क्रोधजोऽथ शशामाभिर्न तु कान्तावियोगजः ॥	१२५
।मोहनिशान्धेऽस्मिन्विनष्टगतिके नृपे । अकस्मान्मेघमलिनस्याङ्गं भिन्वैव रक्षसः ॥	१२६
।ोक्ष्योतितदिकचक्रा चन्द्रमूर्तिरिवामला । सा मृगाङ्कवती जीवन्यक्षताङ्गी विनिर्ययौ ॥	१२७
।तथा संकटोत्तीर्णा दृष्ट्वा कान्तां ससंभ्रम् । एहोहीति वदन् राजा प्रधाव्यैवालिलिङ्ग सः ॥	१२८
।किमेतत्स्वप्नोऽयमुत मायेति तेन सा । पृष्ट्वा नृपेण संस्मृत्य विद्याधर्यैवमब्रवीत् ॥	१२९
।वार्थपुत्र न स्वप्नो न मायेयमयं पुनः । विद्याधरेन्द्रात्स्वपितुः शापोऽभूदीदृशो मम ॥	१३०
।मुत्रोऽपि स हि मे पिता पूर्वं वसन्निह । मया विनातिवात्सल्यान्नाहारमकरोत्सदा ॥	१३१
।च सर्वदा शर्वपूजासक्तेह निर्जने । चतुर्दशयोरथाष्टम्योरागच्छं पक्षयोर्द्वयोः ॥	१३२
।दा च चतुर्दश्यामिहागत्य रसान्मम । चिरं गौरीं समर्चन्त्या दैवादवसितं दिनम् ॥	१३३
।इर्मत्प्रतीक्षः सन्धुधितोऽपि स मत्पिता । नाभुङ्क्त नापिबत्किंचिदासीत्कुद्धस्तु मां प्रति ॥	१३४
।रात्रावुपेतां मां सापराधामधोमुखीम् । भवितव्यबलग्रस्तमत्स्नेहः शपति स्म सः ॥	१३५
।त्वदवलेपेन ग्रस्तोऽद्याहमयं क्षुधा । मासि मासि तथाष्टम्योश्चतुर्दशयोश्च केवलम् ॥	१३६
।र्चनरसाद्यान्तीमत्रैव त्वां बहिः पुरे । नाम्ना कृतान्तसंत्रासो राक्षसो निगरिष्यति ॥	१३७
।त्वा भिन्वास्य हृदयं जीवन्ती च निरेष्यसि । न स्मरिष्यसि शापं च न तां निगरणव्यथाम् ॥	१३८
।स्यस्येकाकिनी चात्रेत्युक्तशापवचाः शनैः । सोऽनुनीतो मया ध्यात्वा शापान्तं मेऽब्रवीत्पिता ॥	१३९
।भूत्वा यशःकेतुनामाङ्गनृपतिर्यदा । राक्षसेन निगीर्णा त्वां दृष्ट्वा तं निहनिष्यति ॥	१४०
।त्वं मोक्ष्यसे शापाद्दृद्यात्तस्य निर्गता । संस्मरिष्यसि शापादि विद्याः सर्वास्तथा निजाः ॥	१४१
।दिश्य स शापान्तं त्यक्त्वा मामेककामिह । निषधाद्रिं गतस्तातो भूलोकं सपरिच्छदः ॥	१४२
।तथा चरन्ती च शापमोहादिहावसम् । क्षीणश्रैष स शापो मे जाता सर्वत्र च स्मृतिः ॥	१४३
।त्तपार्श्वमधुना निषधाद्रिं ब्रजाम्यहम् । शापान्ते स्वां गतिं याम इत्येष समयो हि नः ॥	१४४
।नेहास्व स्वराष्ट्रं वा ब्रज स्वातन्त्र्यमत्र ते । एवं तयोक्ते स नृपो दुःखितोऽर्थयते स्म ताम् ॥	१४५
।हानि न गन्तव्यं प्रसीद सुमुखि त्वया । क्षिपावस्तावदौत्सुक्यमुद्याने क्रीडनैरिह ॥	१४६

त्वं गच्छाथ पितुः स्थानं यास्याम्यहमपि स्वकम् । एतत्तद्वचनं मुग्धा तथेत्यङ्गीचकार सा ॥	१४७
ततोऽत्र रेमे स तथा सहोद्यानेषु कान्तया । सजलोत्पलनेत्रासु वापीसु षडहं नृपः ॥	१४८
मा स्म यातं विहायास्मानिति पूत्कुर्वतीष्विव । उत्क्षिप्तवीचिहस्तासु हंससारसनिःस्वनैः ॥	१४९
सप्तमेऽह्नि स युक्त्या तां प्रियां तत्रानयद्गृहे । भूलोकप्रापिणी यत्र सा यन्त्रद्वारवापिका ॥	१५०
तत्र कण्ठे गृहीत्वा तां तस्यां वाप्यां निपत्य सः । उत्तस्यौ स्वपुरोद्यानवापीमध्यात्तया सह ॥	१५१
तत्र कान्तासखं प्राप्तं तं दृष्ट्वाद्यानपालकाः । हृष्टास्तन्मन्त्रिणे गत्वा जगदुर्दीर्घदर्शने ॥	१५२
सोऽप्येत्य पादपतितस्तमानीतेप्सिताङ्गनम् । दृष्ट्वा प्रावेशयन्मन्त्री सपौरोऽभ्यन्तरं नृपम् ॥	१५३
अहो सैषा कथं प्राप्ता राज्ञा दिव्याङ्गनामुना । व्योम्नीव विद्युदिव या क्षणदृश्या मयेक्षिता ॥	१५४
यद्यस्य लिखितं धात्रा ललाटाक्षरपङ्क्तिषु । तदवश्यमसंभाव्यमपि तस्योपतिष्ठते ॥	१५५
इत्यत्र मन्त्रिमुख्येऽस्मिन्ध्यायत्यन्यजनेऽपि च । दिव्यस्त्रीप्राप्तिसाश्चर्यं राजागमनसोत्सवे ॥	१५६
सा मृगाङ्कवती दृष्ट्वा तं स्वदेशागतं नृपम् । इयेष पूर्णसप्ताहा यातुं वैद्याधरीं गतिम् ॥	१५७
नाविरासीच्च विद्यास्याः स्मृताप्युत्पतनी तदा । ततः सा मुषितेवात्र विषादमगमत्परम् ॥	१५८
किमकस्माद्विषण्णेव दृश्यसे वद मे प्रिये । इत्युक्ता तेन राज्ञा सा विद्याधर्येवमब्रवीत् ॥	१५९
स्थिताहं शापमुक्तापि त्वत्स्नेहाद्यदियच्चिरम् । तेन विद्या मम भ्रष्टा नष्टा दिव्या च सा गतिः ॥	१६०
तच्छ्रुत्वा हन्त सिद्धेयं मम विद्याधरीति सः । राजा ततो यशःकेतुः पूर्णं चक्रे महोत्सवम् ॥	१६१
तद्दृष्ट्वा दीर्घदर्शी स मन्त्री गत्वा गृहं निशि । शयनीयगतोऽकस्माद्धृत्स्फोटेन व्यपद्यत ॥	१६२
ततोऽनुभूय तच्छोकं धृतराज्यभरः स्वयम् । यशःकेतुश्चिरं तस्यौ स मृगाङ्कवतीयुतः ॥	१६३
इत्येतां कथयित्वा मार्गं तस्मै कथां स वेतालः ।	
अवदत्पुनस्त्रिविक्रमसेनं नृपतिं तमंसगतः ॥	१६४
तद्गृहि भूपते ते संपन्ने स्वामिनस्तथाभ्युदये ।	
हृदयं सपदि स्फुटितं तस्य महामन्त्रिणः किमिति ॥	१६५
दिव्यस्त्री न मया किं प्राप्तेति शुचास्फुटद्गुदयम् ।	
किं वा राज्यमभीप्सो राजागमजेन दुःखेन ॥	१६६
एतच्च यदि न वक्ष्यसि मह्यं जानन्नपीह तद्राजन् ।	
धर्मश्च तव विनङ्कयति यास्यति दलशश्च झटिति शिरः ॥	१६७
श्रुत्वेति तु त्रिविक्रमसेनो राजा जगाद् वेतालम् ।	
नैतत्तस्मिन्द्वयमपि शुभचरिते युज्यते हि मन्त्रिवरे ॥	१६८
किं तु स्त्रीमात्ररसादुपेक्षितं येन भूभुजा राज्यम् ।	
तस्याधुना तु दिव्यस्त्रीरक्तस्यात्र का वार्ता ॥	१६९
तन्मे कष्टेऽपि कृते प्रत्युत दोषो बताधिकीभूतः ।	
इति तस्य विभावयतो हृदयं तन्मन्त्रिणः स्फुटितम् ॥	१७०
इत्युक्ते नरपतिना पुनः स मायी वेतालो निजपदमेव तज्जगाम ।	
राजापि प्रसभमवाप्तुमन्वधावद्भूयोऽपि द्रुतमथ तं स धीरचेताः ॥	१७१
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बक एकोनविंशस्तरङ्गः ।	

विंशस्तरङ्गः ।

(त्रयोदशो वेतालः ।)

अथ गत्वा पुनः प्राप्य शिशपातस्ततो नृपः । स त्रिविक्रमसेनस्तं स्कन्धे वेतालमाददे ॥ १

आयान्तं च स वेतालो भूयस्तं नृपमब्रवीत् । राजञ्शृणु कथामेकां संक्षिप्तां वर्णयामि ते ॥ २

राणसी नाम पुरी हरनिवासभूः । देवस्वामीति तत्रासीन्मान्यो नरपतेद्विजः ॥	३
स्य तस्यैको हरिस्वामीलभूत्सुतः । तस्य भार्या च लावण्यवतीत्युत्तमाभवत् ॥	४
गादिनाकस्त्रीनिर्माणे प्राप्तकौशलः । अनर्घरूपलावण्यां मन्ये यां निर्ममे विधिः ॥	५
कान्तया साकं हरिस्वामी कदाचन । रतिश्रान्तो ययौ निद्रां हर्म्ये चन्द्रांशुशीतले ॥	६
तेन मार्गेण कामचारी विहायसा । आगान्मदनवेगाख्यो विद्याधरकुमारकः ॥	७
लावण्यवतीं पत्युः पार्श्वे ददर्श ताम् । सुप्तां रतिक्रमस्रस्तवस्त्रव्यक्ताङ्गसौष्टवाम् ॥	८
चित्तः सन्मदनान्धः स तत्क्षणम् । सुप्तामेव निपत्यैतां गृहीत्वा नभसा ययौ ॥	९
बुद्धोऽथ युवा हरिस्वामी स तत्पतिः । प्राणेश्वरीमपश्यंस्तामुदतिष्ठत्ससंभ्रमः ॥	१०
मेतत्क गता कुपिता सा नु किं मयि । छत्रा जिज्ञासितुं किं मे चित्तं परिहसत्युत ॥	११
वेकल्पौघव्याकुलस्तामितस्ततः । हर्म्यप्रासादवलभीष्वन्विष्यन्सोऽभ्रमन्निशि ॥	१२
गानतश्चिन्वन्यन्न प्राप कुतोऽपि ताम् । तत्स शोकाग्निसंतप्तो विललापाश्रुगद्गदम् ॥	१३
बिम्बवदने हा ज्योत्स्नागौरि हा प्रिये । रात्र्या तुल्यगुणाद्वेषार्किं नु सोढासि नानया ॥	१४
नत्या जितो विभ्यदिव चन्दनशीतलैः । करैरसुखयद्यो मां सोऽयमिन्दुस्त्वया विना ॥	१५
र इवेदानीं तैरेव तुदति प्रिये । प्रज्वलद्भिरिवाङ्गारैर्विषदिग्धैरिवाशुगैः ॥	१६
क्रन्दतस्तस्य सा हरिस्वामिनस्तदा । कृच्छ्राञ्च्यतीयाय निशा न पुनर्विरहव्यथा ॥	१७
द विश्वस्य करैः संतमसं रविः । भेतुं न चक्षमे तस्य मोहान्धतमसं पुनः ॥	१८
इव चक्राह्वैस्तस्य तीर्णनिशैस्तदा । भेजे शतगुणीभावं करुणाक्रन्दितध्वनिः ॥	१९
सान्त्वयमानोऽपि वियोगानलदीपितः । न च लेभे द्विजयुवा धृतिं तां प्रेयसीं विना ॥	२०
मिह स्नातं कृतमत्र प्रसाधनम् । विहृतं च तयात्रेति ययौ खित इतो रुदन् ॥	२१
वन्न सा तत्किमात्मैवं हन्यते त्वया । अवश्यं तामवाप्तासि जीवञ्जातु कुतश्चन ॥	२२
लम्बस्व तां गवेषय च प्रियाम् । अप्राप्यं नाम नेहास्ति धीरस्य व्यवसायिनः ॥	२३
युसुहृद्वाक्यैर्बोधितः सोऽथ कृच्छ्रतः । दिनैः कैश्चिद्भरिस्वामी बबन्ध धृतिमास्थया ॥	२४
प्रच सर्वस्वं कृत्वा ब्राह्मणसादहम् । भ्रमाभि तावत्तीर्थानि क्षपयाम्यघसंचयम् ॥	२५
द्वि तां जातु प्रियां भ्राम्यन्नवाप्नुयाम् । इत्यालोच्य यथावस्थं स्नानानुत्थाय सोऽकरोत् ॥	२६
प्र विचित्रान्नपानं सत्रे द्विजन्मनाम् । चकारावारितं किं च ददौ धनमशेषतः ॥	२७
मात्रचित्तश्च निर्गत्यैव स्वदेशतः । प्रियाप्राप्तीच्छया सोऽथ तीर्थानि भ्रमितुं ययौ ॥	२८
श्च जगामास्य भीमो ग्रीष्मर्तुकेसरी । प्रचण्डादित्यवदनो दीप्ततद्रश्मिकेसरः ॥	२९
हसंतप्रपान्थनिःश्रासमारुतैः । न्यस्तोष्माण इवात्युष्णा वान्ति स्म च समीरणाः ॥	३०
तीर्णपङ्काश्च हृदयैः स्फुटितैरिव । जलाशया ददृशिशिरे घर्मलुप्तान्बुसंपदः ॥	३१
कार मुखरास्तापम्लानदलाधराः । मधुश्रीविरहान्मार्गेष्वरुद्भिव पादपाः ॥	३२
लेऽर्कतापेन वियोगेन क्षुधा तृषा । नित्याध्वना च स क्लान्तो विरुक्षक्षामधूसरः ॥	३३
र्षी हरिस्वामी प्राप प्राप्तं क्वचिद्भ्रमन् । पद्मनाभाभिधानस्य गृहं विप्रस्य सन्निगः ॥	३४
स भुञ्जानान्विप्रानभ्यन्तरे बहून् । द्वारशाखां समालम्ब्य तस्यौ निःशब्दनिश्चलः ॥	३५
तं तमालोक्य सन्निगस्तस्य गेहिनी । पद्मनाभस्य संजातदया साध्वी व्यचिन्तयत् ॥	३६
ब्राम गुर्वेषा न कुर्यात्कस्य लाघवम् । यदेवमयमन्नार्थी कोऽप्यास्ते द्वार्यधोमुखः ॥	३७
ध्यागतः स्नातस्तावत्क्षीणेन्द्रियः क्षुधा । तदेष चान्नदानस्य पात्रमित्यवधार्य सा ॥	३८
धृतं साध्वी तस्मै सघृतशर्करम् । पात्रमुत्क्षिप्य पाणिभ्यामानीय प्रश्रिता ददौ ॥	३९
वैतं मुद्ग्वैतद्रत्वा वापीतटे क्वचित् । इदं स्थानं समुच्छिष्टं भुञ्जानैर्ब्राह्मणैर्वृतम् ॥	४०
तोऽन्नपात्रं तद्गृहीत्वा नातिदूरतः । गत्वा स्थापितवान्वाप्यास्तटे वटतरोरधः ॥	४१

प्रक्षाल्य पाणिपादं च वाप्यामाचम्य चात्र सः । यावद्भक्षयितुं तुष्टः परमान्नमुपैति तत् ॥	४२
तावद्गृहीत्वा कृष्णाहिं चञ्चवा पादयुगेन च । श्येनः कुतश्चिदागत्य तरौ तस्मिन्नुपाविशत् ॥	४३
तेन तस्योह्यमानस्य सर्पस्याक्रम्य पक्षिणा । उत्क्रान्तजीवितस्यास्याद्विषलाला विनिर्ययौ ॥	४४
सा तत्राधःस्थिते तस्मिन्नन्नपात्रेऽपतत्तदा । तच्चादृष्ट्वा हरिस्वामी स एत्यान्नममुङ्क्त तत् ॥	४५
क्षुधार्तस्य तदा तस्य मृष्टान्नं तत्क्षणेन तत् । कृत्स्नं भुक्तवतस्तीव्रा प्रोदभूद्विषवेदना ॥	४६
अहो विधौ विपर्यस्ते न विपर्यस्यतीह किम् । यद्विषीभूतमन्नं मे सक्षीरघृतशर्करम् ॥	४७
इति जल्पन्विषार्तः स हरिस्वामी परिस्खलन् । गत्वा तां सन्निगस्तस्य विप्रस्योवाच गेहिनीम् ॥	४८
त्वहन्ताद्विषमन्त्रान्मे जातं तद्विषमन्त्रिणम् । कंचिन्ममानय क्षिप्रं ब्रह्महत्यान्यथास्ति ते ॥	४९
इत्युक्त्वैव स तां साध्वी किमेतदिति विह्वलाम् । हरिस्वामी परावृत्तनेत्रः प्राणैर्व्ययुज्यत ॥	५०
ततः सा तेन निर्दोषाप्यातिथेयपि सन्निगा । भार्या निष्कालिता गेहान्मिथ्यातिथिवधकुधा ॥	५१
साप्युत्पन्नमृषावद्या सुशुभादपि कर्मणः । जातावमाना तपसे साध्वी तीर्थमशिश्नियत् ॥	५२
कस्य विप्रवधः सोऽस्तु सर्पश्येनान्नदेष्विति । तदाभूद्दर्भराजाग्रे वादो नासीत्तु निर्णयः ॥	५३
तत्रिविक्रमसेन त्वं राजन्ब्रूहि ममाधुना । कस्य सा ब्रह्महस्येति पूर्वः शापः स तेऽन्यथा ॥	५४
इति वेतालतः श्रुत्वा राजा शापनियन्त्रितः । स त्रिविक्रमसेनस्तं मुक्तमौनोऽब्रवीद्विदम् ॥	५५
तस्य तत्पातकं तावत्सर्पस्य यदि वास्य कः । विवशस्यापराधोऽस्ति भक्ष्यमाणस्य शत्रुणा ॥	५६
अथ श्येनस्य तेनापि किं दुष्टं क्षुधितात्मना । अकस्मात्प्राप्तमानीय भक्ष्यं भक्षयता निजम् ॥	५७
दंपत्योरन्नदात्रोर्वा तयोरेकस्य वा कुतः । अभाव्यदोषौ धर्मैकप्रवृत्तौ तावुभौ यतः ॥	५८
तदहं तस्य मन्ये सा ब्रह्महत्या जडात्मनः । अविचार्यैव यो ब्रूयादेषामेकतमस्य ताम् ॥	५९
इत्युक्तवतोऽस्य नृपस्यांसाद्भूयोऽप्यगात्स वेतालः ।	
निजपदमेव नृपोऽपि स पुनरपि धीरस्तमन्वगादेव ॥	६०

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके विशस्तरङ्गः ।

एकविंशस्तरङ्गः ।

(चतुर्दशो वेतालः ।)

स त्रिविक्रमसेनोऽथ गत्वा तं शिंशपातरोः । भूयोऽप्यासाद्य वेतालं स्कन्धे जग्राह भूपतिः ॥	१
प्रस्थितं च तमुर्वींशं स वेतालोऽभ्यधात्पुनः । राजञ्जान्तोऽस्ति तच्चित्रां कथामाख्यामि ते शृणु ॥	२
अस्त्ययोध्येति नगरी राजधानी बभूव या । रक्षःकुलकृतान्तस्य रामरूपस्य शार्ङ्गिणः ॥	३
तस्यां राजाभवद्वीरकेतुर्नाम ररक्ष यः । क्षोणीमिमां महाबाहुः प्राकारो नगरीमिव ॥	४
तस्मिन्महीपतावस्यां पुर्यामेको महावणिक् । रत्नदत्ताभिधानोऽभूद्वणिङ्निवहनायकः ॥	५
नन्दयन्त्यभिधानायां पत्न्यां तस्योदपद्यत । सुता रत्नवती नाम देवताराधनार्जिता ॥	६
सा च तस्य पितुर्वेदमन्यवर्धत मनस्विनी । रूपलावण्यविनयैः सहैव सहजैर्गुणैः ॥	७
यौवनस्थां च तां तस्माद्ब्रह्मदत्तान्न केवलम् । महान्तो वणिजो यावद्राजानोऽपि ययाचिरे ॥	८
सा तु पुंद्बेषिणी नैच्छद्ब्रह्मर्तारमपि वासवम् । प्राणत्यागोद्यता सेहे न विवाहकथामपि ॥	९
तेन तस्याः पिता तूष्णीं तस्यौ वात्सल्यदुःस्थितः । स च प्रवादोऽयोध्यायां तस्यां सर्वत्र पप्रथे ॥	१०
अत्रान्तरे सदा चौरैर्मुष्यमाणाः किलाखिलाः । संभूयात्र नृपं पौरा वीरकेतुं व्यजिज्ञपन् ॥	११
नित्यं मुष्यामहे चौरै रात्रौ रात्राविह प्रभो । लक्ष्यन्ते ते च नास्माभिस्तद्देवो वेत्तु यत्परम् ॥	१२
इति पौरैः स विज्ञप्तो राजा तामभितः पुरीम् । तस्करान्वेषणे छन्नानादिशद्रान्निरक्षकान् ॥	१३
— पुर्नयचौरान्पुरी सामुष्यतैव च । तदैकदा स्वयं राजा निशि स्वैरं विनिर्ययौ ॥	१४
वात्तशस्त्रोऽत्र भ्रमन्सोऽपश्यदेकतः । एकं प्राकारपृष्ठेन यान्तं कमपि पूरुषम् ॥	१५

ब्दपदविन्यासविचित्रगतिकौशलम् । सशङ्कलोलनयनं पश्यन्तं पृष्ठतो मुहुः ॥	१६
स नूनं चौरौ मे मुष्णालोकचरः पुरीम् । इति मत्वैव निकटं स तस्योपययौ नृपः ॥	१७
स चौरौ दृष्ट्वा तं नृपं क्रोऽसीत्यभाषत । चौरौऽहमिति राजा तं चौरं प्रत्यब्रवीत्स तम् ॥	१८
य चौरौऽभ्यधादृष्ट्वा तर्हि तुल्योऽसि मे सुहृत् । तदेहि मद्गृहं तावन्मित्राचारं करोमि ते ॥	१९
त्वा स तथेत्युक्त्वा तेनैव सह भूपतिः । ययौ वनान्तर्धरणीखातान्तर्वर्ति तद्गृहम् ॥	२०
भोगशोभाढ्यं भास्वहीपप्रकाशितम् । नवीनमिव पातालं बलिराजानधिष्ठितम् ॥	२१
प्रविष्टे तस्मिंश्च कृतासनपरिग्रहे । राज्ञि सोऽभ्यन्तरगृहं प्रविवेशाथ तस्करः ॥	२२
गं च तमेत्यैका दासी तत्रावदन्नृपम् । महाभाग प्रविष्टस्त्वमिह सृत्युमुखे कथम् ॥	२३
गौरो ह्यसौ पापं निर्गत्यातः करिष्यति । ध्रुवं विश्वासघातीति तदितस्वरितं ब्रज ॥	२४
ऋः स तथा राजा निर्गत्यैव ततो द्रुतम् । गत्वा स्वराजधानीं च निशि सैन्यान्यसज्जयत् ॥	२५
इसैन्यश्रागत्य दस्योस्तस्य रुरोध तत् । भूगृहद्वारविवरं रसत्तूर्याकुलैर्बलैः ॥	२६
रुद्धे गृहे वृत्तं प्रतिभेदमवेत्य सः । मरणे निश्चितश्चौरः शूरो युद्धाय निर्ययौ ॥	२७
तश्च रणे चक्रे पराक्रमममानुषम् । करांश्चकर्त करिणां जङ्गाश्चिच्छेद वाजिनाम् ॥	२८
ए च शिरांस्वेको भटानां खड्गचर्मभृत् । ततस्तं क्षपितानीकमभ्यधावत्स्वयं नृपः ॥	२९
स्य खड्गविद्याज्ञो राजा करणयुक्तितः । हस्ताज्जहार निस्त्रिशमथ तां क्षुरिकामपि ॥	३०
अं मुक्तशस्त्रोऽथ बाहुयुद्धेन तं नृपः । चौरं निहत्य धरणौ सजीवग्राहमग्रहीत् ॥	३१
य तं च संयम्य सधनं नगरीं निजाम् । प्रातश्चाज्ञापयत्तस्य शूलारोपणनिग्रहम् ॥	३२
मानं च तं वध्यभूमिं चौरं सडिण्डिमम् । ददर्श सा रत्नवती वणिक्कन्यात्र हर्म्यतः ॥	३३
तं धूलिलिप्ताङ्गमप्येतं मारमोहिता । दृष्ट्वैव गत्वा पितरं रत्नदत्तमुवाच सा ॥	३४
य नीयते योऽयमेष भर्ता वृत्तो मया । तन्नृपाद्रक्ष तातैनं न चेदेनमनु म्रिये ॥	३५
त्वा तां पितावादीत्किमिदं पुत्रि भाषसे । या त्वं नेच्छसि भूपालमपि भर्तृनभीप्सतः ॥	३६
पापं तस्करमिमं वाञ्छस्यापद्रुतं कथम् । इत्यादि पित्रा प्रोक्तापि निश्चयान्न चचाले सा ॥	३७
स तत्पिता गत्वा तस्य चौरस्य सत्वरम् । सर्वस्वेनापि राजानं वधान्मोक्षमयाचत ॥	३८
तु तं न तत्याज हेमकोटिशतैरपि । स्वशरीरपणानीतं चौरं सर्वापहारिणम् ॥	३९
पितर्युपायाते विमुखे सा वणिक्सुता । अनुमर्तुं कृतस्नाना वार्यमाणापि बन्धुभिः ॥	४०
ह्य शिविकां तस्य दस्योर्वध्यभुवं ययौ । अन्वीयमाना रुदता पित्रा मात्रा जनेन च ॥	४१
व वधकैः सोऽत्र चौरः शूरोऽधिरोपितः । तां ददर्श गलत्प्राणस्तथा सङ्गातिमागताम् ॥	४२
च्छ्रुत्वा च वृत्तान्तमश्रु मुक्त्वा क्षणं ततः । हसन्स चौरः किमपि प्राणाञ्छूलगतो जहौ ॥	४३
ऽवतारितं शूलात्सा तच्चौरकलेवरम् । आदाय चारुरोहात्र चितां साध्वी वणिक्सुता ॥	४४
णं च श्मशानेऽत्र भैरवः कृतसन्निधिः । अदृश्यो भगवानेवं तामुवाचान्तरिक्षतः ॥	४५
ान्स्वयंवरपतावेवं भक्त्या तवानया । तुष्टोऽस्मि तद्वरं मत्तः प्रार्थयस्व पतिव्रते ॥	४६
त्वैव वरं देवादेवं वज्रे प्रणम्य सा । नाथ पुत्रशतं भूयादपुत्रस्यापि मत्पितुः ॥	४७
तन्यसुतो नैष प्राणाञ्जह्यान्मया विना । इति प्रोक्तवतीमेनां साध्वीं देवोऽब्रवीत्पुनः ॥	४८
पुत्रशतं तेऽस्तु वरमन्यं वृणीष्व च । त्वादृशी दृढसत्त्वा हि नैतावन्मात्रमर्हति ॥	४९
ऋष्याथ सावादीत्प्रसन्नो मयि चेत्प्रभुः । तज्जीवत्वेष भर्ता मे धार्मिकश्च सदास्त्विति ॥	५०
स्त्वक्षतो जीवन्नुत्तिष्ठत्वेष ते पतिः । धार्मिकश्चास्तु राजास्य वीरकेतुश्च तुष्यतु ॥	५१
कवत्यनालक्ष्यमूर्तौ शर्वे नभःस्थिते । उत्तस्थावक्षताङ्गोऽत्र चौरौ जीवंस्तदैव सः ॥	५२
विस्मितहृष्टः सन् रत्नदत्तः सुतां वणिक् । आदाय तां रत्नवतीं चौरं जाभातरं च तम् ॥	५३

, 'या त्वं पूर्वं गुणैर्युक्तान्दरान्पञ्चशरोपमान् । नैषीः साद्य कथं चौरपतिं निन्दितमिच्छसि ॥' इति पुस्तकान्तरपाठः.

प्रहृष्टैर्बान्धवैः साकं प्रविश्य निजमन्दिरम् । लब्धपुत्रवरश्चक्रे स्वानन्दोचितमुत्सवम् ॥
 ज्ञातवृत्तान्ततुष्टश्च तदैवानाय्य तं नृपः । एकवीरं वीरकेतुश्चौरं सेनापतिं व्यधात् ॥
 चौर्यान्निवृत्तोऽथ स तां परिणीय वणिक्सुताम् । एकवीरः सुखं तस्थौ मार्गस्थो राजसंमतः ॥
 इति कथयित्वा स कथां वेतालो दत्तपूर्वशापभयम् ।
 अंसस्थितस्त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ तं क्षितिपम् ॥
 राजन्ब्रूहि सपितृकामुपस्थितां तां वणिक्सुतां दृष्ट्वा ।
 चौर्येण शूलपृष्ठे रुदितं हसितं च किं तेन ॥
 अथ राजा प्रत्यवदद्बुदितं चौर्येण दुःखतस्तेन ।
 नास्यानृष्यमकारणबन्धोर्यातोऽस्मि वणिज इति ॥
 आश्चर्यतश्च हसितं किमियं कन्या नृपान्वरान्हित्वा ।
 मय्यस्मिन्नुरक्ता स्त्रीचित्तमहो विचित्रमिति ॥
 इत्युक्तवाक्यस्य महीभृतोऽसान्मायी स्वशक्यैव तदा जगाम ।
 खं धाम वेतालवरः स राजाप्येतं पुनः पूर्ववदन्वगच्छत् ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बक एकविंशस्तरङ्गः ।

द्वाविंशस्तरङ्गः ।

(पञ्चदशो वेतालः ।)

ततो गत्वा पुनः प्राप्य वेतालं शिशपातरोः । स त्रिविक्रमसेनस्तमादायोदचलत्पुनः ॥
 आयान्तं तं च राजानं स वेतालोऽसपृष्ठगः । जगाद् भूयोऽप्येतां ते राजन्वचिम कथां शृणु ॥
 अभून्नेपालविषये नाम्ना शिवपुरं पुरम् । यथार्थनामा तत्रासीद्यशःकेतुः पुरा नृपः ॥
 स मन्त्रिणि न्यस्य भरं प्रज्ञासागरसंज्ञके । चन्द्रप्रभाख्यया देव्या सार्धं भोगानसेवत ॥
 कालेन तस्यां देव्यां च तस्याजायत कन्यका । राज्ञः शशिप्रभा नाम जगन्नेत्रशशिप्रभा ॥
 क्रमेण यौवनस्था सा मधुमासे कदाचन । ययौ यात्रोत्सवं द्रष्टुमुद्यानं सपरिच्छदा ॥
 तत्रैकदेशेऽपश्यत्तां कुसुमावचयोद्यताम् । उत्क्षिप्तबाहुलतिकालक्षितैकपयोधराम् ॥
 प्रसूनवृन्तविगलत्संदंशकरशोभिनीम् । आढ्यपुत्रो मनःस्वामी नाम यात्रागतो द्विजः ॥
 स तया दृष्ट्या सद्यो हृतस्य मनसो युवा । मनःस्वाम्यपि नैवाभूत्स्वामी मदनमोहितः ॥
 मार्गणानां कृते किंस्त्रिद्विरेषा मनोभुवः । वसन्तसंभृतानीह पुष्पाण्युच्चिनुते स्वयम् ॥
 किं वार्चयितुकामेयं माधवं वनदेवता । इति संचिन्तयन्तं तं साप्यपश्यन्नृपात्मजा ॥
 दृष्टमात्रे च सा तस्मिन्साङ्गे नव इव स्मरे । न पुष्पाणि न चाङ्गानि सोत्का नात्मानमस्मरत् ॥
 इत्यन्योन्यनवप्रेमसरसौ यावदत्र तौ । तिष्ठतस्तावदुदभूद्धाहाहेति महारवः ॥
 किमेतदिति चोत्क्षिप्तकंधरं पश्यतोस्तयोः । आयादत्रोपलब्धान्यगजगन्धोत्थया रुषा ॥
 भद्रालानो विनिर्गत्य मत्तो मार्गद्रुमानरुजन् । पतिताधोरणो धावँलम्बमानाङ्कुशः करी ॥
 ततः परिजने त्रस्तविहृते तां ससंभ्रमम् । राजपुत्रीं प्रधान्यैव दोर्भ्यामुत्क्षिप्य चैककाम् ॥
 अङ्गैः किंचित्कृताश्लेषां भयप्रेमत्रपाकुलाम् । निनाय स मनःस्वामी सुदूरं गजगोचरात् ॥
 अथागतैः परिजनैः स्तुवद्भिस्तं द्विजोत्तमम् । मुहुर्विवृत्य पश्यन्ती सा निन्ये निजमन्दिरम् ॥
 तत्र तस्थौ तमेवार्ता स्मरन्ती प्राणदायिनम् । स्मरान्निपुटपाकेन पच्यमाना दिवानिशम् ॥
 सोऽप्युद्यानान्मनःस्वामी तदा तस्मादनुव्रजन् । स्वान्तःपुरप्रविष्टां तां दृष्ट्वा सोत्को व्यचिन्तयत् ॥
 नैतां विनाशुना स्यातुं जीवितुं वाहमुत्सहे । तन्मे श्रीमूलदेवोऽत्र धूर्तः सिद्धो गुरुर्गतिः ॥
 इति संचिन्त्य कथमप्यस्मिन्नवसिते दिने । प्रातर्ययौ गुरोस्तस्य मूलदेवस्य सोऽन्तिकम् ॥

र्तं च मित्रेण शशिना नित्यसंगतम् । सिद्धमायाद्भुतपथं सशरीरमिवाम्बरम् ॥	२३
। द्यच्च तत्तस्यै प्रणम्य स्वमनीषितम् । सोऽपि साधयितुं तस्य प्रतिपेदे विहस्य तत् ॥	२४
स योगगुलिकां क्षिप्त्वा धूर्तपतिर्मुखे । मूलदेवो व्यधाद्बुद्धब्राह्मणाकृतिमात्मनः ॥	२५
। यैः गुलिकां दत्त्वा मुखक्षेप्यां चकार च । सुकान्तकन्यकारूपं तं मनःस्वामिनं द्विजम् ॥	२६
। तं समादाय गत्वा धूर्ताधिपोऽथ सः । तत्प्रियाजनकं भूपमास्थाने तं व्यजिज्ञपत् ॥	२७
नेकोऽस्ति मे पुत्रः कन्या दूराच्च तत्कृते । मयैषा याचितानीता स च कापि गतोऽधुना ॥	२८
न्वेष्टुमहं यामि तदेषा रक्षयतां त्वया । आनयामि सुतं यावत्त्वं हि विश्वस्य रक्षिता ॥	२९
। त्वा शापभीत्या च प्रतिपद्य स भूपतिः । सुतामानाययामास यशःकेतुः शशिप्रभाम् ॥	३०
। द् चैतां पुत्रीमां कन्यां रक्षेः स्वमन्दिरे । स्वपार्श्व एव चाहारं शय्यां चास्याः प्रकल्पयेः ॥	३१
पित्रोक्तया निन्ये कन्यारूपस्तथेति सः । अन्तःपुरं मनःस्वामी राजपुत्र्या तथा निजम् ॥	३२
। रुचि ततो याते मूलदेवे द्विजाकृतौ । कन्यारूपः स तत्रासीन्मनःस्वामी प्रियान्तिके ॥	३३
श्च तां सखीप्रीतिविस्मभं सम्यगागताम् । एकदा विरहक्षामां शयनीयलुठत्तनुम् ॥	३४
। रहो राजसुतामासन्नशयनस्थितः । कन्यारूपप्रतिच्छन्नो मनःस्वामी स पृष्टवान् ॥	३५
। किं पाण्डुरच्छाया क्षीयमाणा दिने दिने । कान्तपक्षवियुक्तेव दुःखितासि शशिप्रभे ॥	३६
। मे को ह्यविश्वासः स्निग्धमुग्धे सखीजने । इदानीं नैव भोक्ष्येऽहं न वदिष्यसि चेन्मम ॥	३७
। त्वा सा विनिःश्वस्य शनै राजसुताब्रवीत् । किं मे त्वय्यप्यविश्वासः शृणु तत्सखि वच्मि ते ॥	३८
दाहं मधुद्यानयात्रां द्रष्टुं गताभवम् । तत्रापश्यं च सुभगं कंचिद्ब्राह्मणपुत्रकम् ॥	३९
। मुक्तेन्दुसखीकं दर्शनोदीपितस्मरम् । मधुमासमिवालोकक्रीडालंकृतकाननम् ॥	४०
। रायितुमेते च प्रवृत्ते यावदुन्मुखे । तन्मुखेन्दुद्युतिसुधापाथिनी मे विलोचने ॥	४१
। त्स्त्रवन्मदजलस्तत्राकस्मान्निर्गलः । अकालकालमेवाभो गर्जन्नागान्महागजः ॥	४२
। भ्रमात्परिजने नष्टेऽहं भयविह्वला । उत्क्षिप्य विप्रपुत्रेण नीता तेनैव दूरतः ॥	४३
। वण्डेनानुलिप्रेव सिक्तेव सुधया तथा । अहं तदङ्गस्पर्शेन न जाने कां दशमगाम् ॥	४४
। च परिवारेण मिलितेनावशा ततः । इहानीतास्मि निक्षिप्त्वा स्वर्गादिव भुवस्तले ॥	४५
। प्रभृति संकल्पैस्तैस्तैः कल्पितसंगमम् । पश्यामि तं प्रबुद्धापि पार्श्वस्थं प्राणदं पतिम् ॥	४६
। स्वप्ने च कुर्वाणं चादून्यालोकयामि तम् । त्याजयन्तं हठालज्जां चुम्बनालिङ्गनादिभिः ॥	४७
। व प्राप्नोम्यभव्या तं नामाद्यज्ञानमोहिता । तदेवं मां दह्येष प्राणेशविरहानलः ॥	४८
। वाक्सुधया तस्याः पूर्णस्वश्रवणोदरः । स्नानन्दः स मनःस्वामी विप्रकन्यावपुर्धरः ॥	४९
। र्थमानी मत्वा तं कालमात्मप्रकाशने । स्वरूपं प्रकटीचक्रे निष्कृष्य गुलिकां मुखात् ॥	५०
। द् च विलोलाक्षि सोऽहमेवैष यस्त्वया । उद्याने दर्शनक्रीतो नीतो निर्व्याजदासताम् ॥	५१
। तंस्तवक्षणभ्रंशात्क्लेशं तं चाप्तवानहम् । यस्यैष परिणामो मे कन्यारूपग्रहोऽभवत् ॥	५२
। आत्सफल्यैतां मे विसोढां विरहव्यथाम् । आत्मनश्च न तन्वङ्गि क्षमतेऽतःपरं स्मरः ॥	५३
। वदन्तं सहसा प्राणेशं तं विलोक्य सा । आसीद्राजसुता क्षिप्रं स्नेहाश्चर्यत्रपाकुला ॥	५४
। त्यौत्सुक्यनिर्वृत्तगान्धर्वोद्वाहयोस्तयोः । भ्रेम्णस्तस्य मतो यादृक्तादृशोऽभूद्रतोत्सवः ॥	५५
। सोऽत्र मनःस्वामी कृती तस्यौ द्विरूपभृत् । दिवा सुगुलिकः कन्या रात्रावगुलिकः पुमान् ॥	५६
। वथ दिनेष्वत्र यशःकेतोर्महीपतेः । मृगाङ्कदत्तसंज्ञेन श्चशुर्येण निजा सुता ॥	५७
। मृगाङ्कदत्ताख्या महार्हविभवोत्तरा । द्विजातये महामन्त्रिप्रज्ञासागरसूनवे ॥	५८
। मन्मातुलपुत्र्याः सा राजपुत्री शशिप्रभा । विवाहे मातुलगृहं तज्जगाम निमन्त्रिता ॥	५९
। सह ययौ सोऽपि कन्यकापरिवारया । विप्रपुत्रो मनःस्वामी कान्तकन्यास्वरूपधृत् ॥	६०
। तं कन्यकारूपधरं मन्त्रिसुतोऽथ सः । दृष्ट्वा किल स्मरव्याधगाढबाणाहतोऽभवत् ॥	६१

ततो मुषितचित्तः संस्तया कपटकन्यया । ययौ मन्त्रिसुतः शून्यं स्वगृहं स्वधूसखः ॥	६२
तत्र तन्मुखलावण्यध्यानासक्तो जगाम सः । तीव्ररागमहाव्यालदष्टो मोहमशङ्कितम् ॥	६३
किमेतदिति संभ्रान्ते जने तत्रोत्सवोज्ज्वले । तमुपागाद्दुतं बुद्ध्वा स प्रज्ञासागरः पिता ॥	६४
तेन चाश्वास्यमानोऽपि पित्रा मोहात्प्रबुध्य सः । प्रलपन्निव सोन्मादमुज्जगार मनोगतम् ॥	६५
अस्वाधीनं च तन्मत्वा तत्पितर्यतिविह्वले । तस्मिन् राजापि तद्बुद्ध्वा तत्रैव समुपाययौ ॥	६६
स तं दृष्ट्वा झटित्येव गाढाभिष्वङ्गतो गतम् । सप्तमीं मदनावस्थां जगाद् प्रकृतीर्नृपः ॥	६७
कथं ब्राह्मणनिक्षेपः कन्यां सास्मै प्रदीयते । तया विना च नियतं पश्चिमाभेत्यसौ दशाम् ॥	६८
अस्मिन्नप्रे पितास्यैष मम मन्त्री विनङ्क्ष्यति । एतन्नाशे राज्यनाशस्तदिह ब्रूत का गतिः ॥	६९
इत्युक्त्वास्तेन राज्ञा ताः सर्वाः प्रकृतयोऽब्रुवन् । राज्ञो धर्मं निजं प्राहुः प्रजानां धर्मरक्षणम् ॥	७०
मूलं तस्य विदुर्मन्त्रं स च मन्त्रिष्ववस्थितः । मन्त्रिनाशे मूलनाशाद्रक्ष्या धर्मक्षतिर्ध्रुवम् ॥	७१
पापं च स्याद्विजस्यास्य ससूतोर्मन्त्रिणोर्वधात् । तस्माद्रक्ष्योऽयमासन्नोऽवश्यं ते धर्मविप्लवः ॥	७२
दातव्या मन्त्रिपुत्राय विप्रन्यस्ता कुमारिका । कालान्तरागते विप्रे क्रुद्धे प्रतिविधास्यते ॥	७३
एवमुक्तः प्रकृतिभिस्तथेति प्रत्यपद्यत । स राजा मन्त्रिपुत्राय दातुं तां कूटकन्यकाम् ॥	७४
आनीतश्च स निश्चित्य लग्नं राजसुताग्रहात् । कन्यारूपो मनःस्वामी तं जगाद् महीपतिम् ॥	७५
अन्येनान्यार्थमानीतामन्यस्मै मां ददासि चेत् । कामं तदस्तु राजा त्वं धर्माधर्मौ तवाद्य तौ ॥	७६
अहं विवाहमिच्छामि समयेनेदृशेन तु । एकशय्यां न नेतव्या पत्या तावदहं हठात् ॥	७७
यावत्तीर्थानि षण्मासान्परिभ्रम्य स नागतः । एवं न चेत्कृतजिह्वां दन्तैर्जानीहि मां मृताम् ॥	७८
इत्युक्ते समये तेन यूना कन्यावपुर्भृता । राज्ञा स बोधितः प्राप निर्वृतिं मन्त्रिपुत्रकः ॥	७९
तथेति प्रतिपद्यैतत्कृत्वोद्वाहं किलाशु तम् । एकस्मिन्स्थापयित्वा च वासके ते सुरक्षिते ॥	८०
तां मृगाङ्कवतीमाद्यां वधूं कूटवधूं च ताम् । जगाम तीर्थयात्रायै मूढः कान्ताप्रियेच्छया ॥	८१
स चोवास मनःस्वामी स्त्रीरूपोऽत्र तया सह । मृगाङ्कवत्यैकगृहे समानशयनासनः ॥	८२
तथा स्थितं कदाचित्तं सा मृगाङ्कवती निशि । शय्यागृहे रहोऽवादीद्वहिःसुप्ते परिच्छदे ॥	८३
कथां कांचिन्वमाख्याहि निद्रा नास्ति हि मे सखि । तच्छ्रुत्वाकथयत्सोऽस्यै स्त्रीरूपस्तां कथां युवा ॥	८४
यत्रेलाख्यस्य राजर्षेः सूर्यवंशभुवः पुरा । प्राप्तस्य गौरीशापेन स्त्रीत्वं विश्वैकमोहनम् ॥	८५
अन्योन्यदर्शनप्रीत्या देवोद्यानवनान्तरे । अभूद्बुधेन संयोगः समभूच्च पुरुरवाः ॥	८६
तां कथां कथयित्वा च धूर्तः पुनरुवाच सः । तदेवं देवतादेशान्मन्त्रौषधवशेन वा ॥	८७
पुरुषः स्त्री कदाचित्स्यात्स्त्री वा जातु पुमान्भवेत् । भवन्ति चैवं संयोगाः कामजा महतामपि ॥	८८
श्रुत्वैतत्तरुणी मुग्धा विवाहप्रोषितानुका । सा मृगाङ्कवती स्माह विश्वस्ता सहवासतः ॥	८९
श्रुत्वैतां मे कथामेतद्गङ्गं सिमिसिमायते । हृदयं सीदतीवेदं तदेतत्सखि किं वद ॥	९०
तच्छ्रुत्वा सोऽङ्गनारूपो विप्रः पुनरुवाच ताम् । एतानि कामचिह्नानि नन्वपूर्वाणि ते सखि ॥	९१
मयैतान्यनुभूतानि निगूहे नह्यहं तव । इति तेनोदितावादीत्सा मृगाङ्कवती शनैः ॥	९२
सखि प्राणसमा त्वं मे तत्कालज्ञा न वच्मि किम् । अपि पुंसः प्रवेशः स्यादुपायेन हि केनचित् ॥	९३
एवमुक्तवतीमेतां स च लब्धाशयस्तदा । प्राह धूर्तपतेः शिष्यो यद्येवं तद्वदामि ते ॥	९४
वैष्णवोऽस्ति प्रसादो मे येनाहं स्वैच्छया निशि । पुरुषः स्यां तदेषोऽद्य भवामि त्वत्कृते पुमान् ॥	९५
इत्युक्त्वा स मनःस्वामी निष्कृष्य गुलिकां मुखात् । यौवनोद्दाममात्मानं तस्यै कान्तमदर्शयत् ॥	९६
ततः कथितविस्मयः सर्वस्वगतयन्त्रणः । कालोचितरसः कोऽपि तयोरासीद्गतोत्सवः ॥	९७
अथ तत्र तया साकं स मन्त्रिसुतभार्यया । तस्थौ द्विजो दिवा नारी रात्रौ च पुरुषो भवन् ॥	९८
आमन्नागमनं तं च बुद्ध्वा मन्त्रिसुतं दिनैः । तामादाय निशि स्वैरं पलाय्य स ययौ ततः ॥	९९
। कथासंधौ मूलदेवः स तद्गुरुः । बुद्ध्वा तदखिलं भूत्वा भूयो वृद्धद्विजाकृतिः ॥	१००

शिनानुगतः सख्या तरुणद्विजरूपिणा । आगत्य तं यशःकेतुं प्रहो राजानमब्रवीत् ॥	१०१
ानीतोऽयं मया पुत्रो देहि मे तां स्तुषामिति । ततः संमन्त्रय स नृपः शापभीतस्तमभ्यधात् ॥	१०२
ह्यन्न जाने क्व गता सा स्तुषा ते क्षमस्व तत् । अपराधात्सुतस्यार्थे ददामि स्वसुतां तव ॥	१०३
स्युक्त्वा धूर्तराजं तं कृतकक्रोधनिष्ठरम् । विञ्चुवाणं जरद्विप्ररूपं प्रार्थ्यं स भूपतिः ॥	१०४
त्सख्ये कृततत्पुत्रव्यपदेशाय तां ददौ । तनयां शशिने तस्मै यथाविधि शशिप्रभाम् ॥	१०५
तः स मूलदेवस्तौ यथाभूतौ वधूवरौ । आदाय स्वास्पदं प्रायाद्राजाथैष्वकृतस्पृहः ॥	१०६
त्र तस्मिंश्च मिलिते मनःस्वामिन्यभून्महान् । विवादो मूलदेवाग्रे शशिनस्तस्य चोभयोः ॥	१०७
नःस्वाम्यब्रवीदेषा दीयतां मे शशिप्रभा । कन्यैव हि मयोदूढा प्रागसौ गुर्वनुग्रहात् ॥	१०८
इति जगाद कोऽस्यास्त्वं मूर्खं दारा इयं मम । अभिसाक्षिकमेषा हि पित्रा मे प्रतिपादिता ॥	१०९
वं मायाबलप्राप्तराजपुत्रीनिमित्ततः । विवादासक्तयोर्नासीत्परिच्छेदस्तयोर्द्वयोः ॥	११०
द्राजंस्त्वं मम ब्रूहि तावत्कस्योपपद्यते । भार्या सा संशयं छिन्द्वि पूर्वोक्तः समयोऽस्ति ते ॥	१११
ते वेतालतः श्रुत्वा तस्मात्कन्धाप्रवर्तिनः । स त्रिविक्रमसेनस्तं नृपतिः प्रत्यभाषत ॥	११२
न्ये शशिन एवासौ भार्या न्याय्या नृपात्मजा । यस्यै प्रदत्ता प्रकटं पित्रा धर्म्येण वर्त्मना ॥	११३
नःस्वामी तु तां भेजे चौर्याद्गान्धर्वधर्मतः । चौरस्य तु परस्त्रेषु स्वत्वं न्याय्यं न जातुचित् ॥	११४
इति तस्य वचो निशम्य राज्ञो वेतालः स ययौ पुनस्तदेव ।	
सहसैव तदंसतः स्वधाम क्षितिपः सोऽपि तमन्विष्याय तूर्णम् ॥	११५
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके द्वाविंशस्तरङ्गः ।	

त्रयोविंशस्तरङ्गः ।

(षोडशो वेतालः ।)

अ गत्वा पुनः स्कन्धे वेतालं शिंशपाद्दुमात् । स त्रिविक्रमसेनस्तमादायोदचलत्ततः ॥	१
गच्छन्तं च तं भूपं स वेतालोऽब्रवीत्पुनः । राजञ्छृणु कथामेकामुदारां कथयामि ते ॥	२
स्तीह हिमवान्नाम नगेन्द्रः सर्वरत्नभूः । यो गौरीगङ्गयोस्तुल्यः प्रभवो हरकान्तयोः ॥	३
रासंस्पृष्टपृष्ठश्च यो मध्ये कुलभूभृताम् । अभिमानीन्नतः सत्यं गीयते भुवनत्रये ॥	४
व्यास्ति सानुन्यन्वर्थं तत्काञ्चनपुरं पुरम् । न्यासीकृतमिवाक्रेण रश्मिवृन्दं विभाति यत् ॥	५
मूतकेतुरित्यासीत्तस्मिन्पुरवरे पुरा । विद्याधरेश्वरः श्रीमान्मेराविव शतक्रतुः ॥	६
यासीत्स्वगृहोद्याने कल्पवृक्षोऽन्वयागतः । यथार्थनामा प्रथितो यो मनोरथदायकः ॥	७
प्रार्थ्यं देवतात्मानं स राजा तत्प्रसादतः । प्राप जातिस्मरं पुत्रं बोधिसत्त्वांशसंभवम् ॥	८
नवीरं महासत्त्वं सर्वभूतानुकम्पिनम् । गुरुशुश्रूषणपरं नाम्ना जीमूतवाहनम् ॥	९
प्राप्तयौवनं तं च यौवराज्येऽभिषिक्तवान् । तनयं प्रेरितः सद्भिस्तद्गुणैः सचिवैश्च सः ॥	१०
वराज्यस्थितश्चैष जातु जीमूतवाहनः । हितैषिभिरुपागत्य जगदे पितृमन्त्रिभिः ॥	११
कल्पतरुर्योऽयमस्ति वः सर्वकामदः । अधृष्यः सर्वभूतानां सैष पूज्यः सदा तव ॥	१२
स्मिन्सति हि शक्रोऽपि बाधेतास्मान्कुतोऽपरः । एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनोऽन्तरचिन्तयत् ॥	१३
हो बतेदशमिमं संप्राप्यामरपादपम् । नासादितं किमप्यस्मात्पूर्वैर्नस्तादृशं फलम् ॥	१४
बलं कैश्चिदप्यथैरर्थितैः कृपणोचितैः । आत्मा चैष महात्मा च नीतौ द्वावपि लाघवम् ॥	१५
इहं साधयिष्यामि काममस्मान्मनोगतम् । इति निश्चिय स ययौ महासत्त्वोऽन्तिकं पितुः ॥	१६
संविहिताशेषशुश्रूषापरितोषितम् । सुखासीनं तमेकान्ते पितरं स व्यजिज्ञपत् ॥	१७
त त्वमेव जानासि यदेतस्मिन्भवाम्बुधौ । आशरीरमिदं सर्वं वीचिविभ्रमचञ्चलम् ॥	१८
शेषेणाचिरस्थाधिप्रकाशप्रविलायिनी । संध्या विद्युच्च लक्ष्मीश्च दृष्टा कुत्र कदा स्थिरा ॥	१९

एकः परोपकारस्तु संसारेऽस्मिन्ननश्वरः । यो धर्मयशसी सूते युगान्तशतसाक्षिणी ॥
 तत्तात क्षणिकेष्वेषु भोगेष्वस्माभिरीदृशः । एष कल्पतरुः कस्य कृते मोघोऽभिरक्ष्यते ॥
 यैर्वा मम ममेत्येवमाग्रहेणैष रक्षितः । पूर्वेस्ते कुत्र कुत्रायं तेषां कश्चैष कोऽस्य वा ॥
 तस्मात्परोपकारैकफलसिद्धयै त्वदाज्ञया । तातैनं विनियुञ्जेऽहं कामदं कल्पपादपम् ॥
 एवमस्त्विति पित्रा च दत्तानुज्ञोऽथ तेन सः । जीमूतवाहनो गत्वा कल्पद्रुममुवाच तम् ॥
 अभीष्टाः पूरिताः कामाः पूर्वेषां देव नस्त्वया । तन्ममैकमिमं काममनन्यं परिपूरय ॥
 अदरिद्रां यथा पृथ्वीमिमां द्रक्ष्ये तथा कुरु । भद्रं ते ब्रज दत्तोऽसि लोकायार्थार्थिने मया ॥
 इत्युक्तवति जीमूतवाहने रचिताञ्जलौ । लक्तस्त्वयैष यातोऽस्मीत्युदभूद्वाक्तरस्ततः ॥
 क्षणाच्चोत्पत्य स दिवं कल्पवृक्षस्तथा वसु । वर्षं भुवि नैवासीत्कोऽप्यस्यां दुर्गतो यथा ॥
 ततस्तस्य तथा तीव्रसर्वसत्त्वानुकम्पया । जीमूतवाहनस्यात्र त्रैलोक्ये पप्रथे यशः ॥
 तेन तद्रोत्रजाः सर्वे मात्सर्यादसहिष्णवः । तं लोकसात्कृतार्तिघ्नकल्पवृक्षविनाकृतम् ॥
 जेयं सपितृकं मत्वा संभूय कृतनिश्चयाः । युद्धाय समनद्यन्त तद्राज्यापजिहीर्षया ॥
 तद्दृष्ट्वा प्राह पितरं स्वं स जीमूतवाहनः । तात कस्यापरस्यास्ति शक्तिस्त्वयि धृतयुधे ॥
 किं त्वस्य पापकस्यार्थं शरीरस्य विनाशिनः । हत्वा बन्धूनकृपणो राज्यं को नाम वाञ्छति ॥
 तत्किं राज्येन नः कार्यं गत्वान्यत्र कचिद्वयम् । धर्ममेव चरिष्यामो लोकद्वयसुखावहम् ॥
 मोदन्तां कृपणा एते दायादा राज्यलोलुपाः । इत्युक्तवन्तं जीमूतकेतुस्तं स पिताब्रवीत् ॥
 अहं त्वदर्थमिच्छामि राज्यं पुत्र त्वमेव चेत् । तज्जहासि कृपाविष्टस्तन्मे वृद्धस्य तेन किम् ॥
 एवं कृताभ्यनुज्ञेन पित्रा मात्रा च सोऽन्वितः । मलयान्द्रिमगान्त्यक्तराज्यो जीमूतवाहनः ॥
 तत्र चन्दनसंछन्नवहन्निर्झरकंदरे । शुश्रूषमाणः पितरं स तस्थौ कल्पिताश्रमः ॥
 मित्रं चास्यात्र संपेदे मित्रावसुरिति श्रुतः । विश्वावसोः सुतः सिद्धराजस्यैतन्निवासिनः ॥
 एकदा चात्र स भ्राम्यन्विवेशोपवनस्थितम् । द्रष्टुमायतनं देव्या गौर्या जीमूतवाहनः ॥
 तत्रोपवीणयन्तीं च ददर्श वरकन्यकाम् । सखीजनान्वितां शैलतनयाराधनोद्यताम् ॥
 आकर्ण्यमानसंगीतमञ्जुवीणारवां मृगैः । दृष्टलोचनलावण्यलज्जितैरिव निश्चलैः ॥
 दधता तारकं कृष्णमर्जुनेन स्वचक्षुषा । पाण्डवीयामिव चमूं कर्णमूलं विविक्षतीम् ॥
 परस्परविमर्देन मुखेन्दोरिव दर्शनम् । अतृप्ताविव वाञ्छन्तौ विभ्रतीं संमुखौ स्तनौ ॥
 धातुर्घटयतो मुष्टिग्रहेणैव निपीडिते । वलीमग्नाङ्गुलीमुद्रे मध्ये क्षाममनोरमाम् ॥
 दृष्ट्या च तथा सद्यः सोऽभूज्जीमूतवाहनः । तन्व्या मुषितचित्तोऽन्तर्दृष्टिमार्गप्रविष्टया ॥
 सापि तं भूषितोद्यानं दृष्ट्वात्कण्ठाविकारदम् । कामाङ्गदाहवैराग्याद्वनं मधुमिवाश्रितम् ॥
 तथानुरागविवशा भेजे कन्या विहस्तताम् । यथा सखीव वीणास्या व्याकुलालापतां ययौ ॥
 ततः स पप्रच्छ सखीं तस्या जीमूतवाहनः । किं धन्यं नाम सख्यास्ते को वंशोऽलंकृतोऽनया ॥
 तच्छ्रुत्वा सा सखी प्राह नाम्ना मलयवत्यसौ । मित्रावसुस्वसा सिद्धराजविश्ववसोः सुता ॥
 एवमुक्त्वा सहृदया सा तं जीमूतवाहनम् । नामान्वयौ च पृष्ट्वास्य मुनिपुत्रं सहागतम् ॥
 तां ब्रवीति स्म मलयवतीं स्मितमिताक्षरम् । सखि विद्याधरेन्द्रस्य नास्यातिथ्यं करोषि किम् ॥
 जगत्पूज्योऽतिथिर्ह्येष प्राप्त इत्युदिते तथा । साभूद्विद्याधरसुता तूष्णीं लज्जानतानना ॥
 लज्जावतीथं मत्तोऽर्चां गृह्यतामिति वादिनी । एकाथ तत्सखी तस्मै साध्यां मालामुपानयत् ॥
 स चादायैव जीमूतवाहनः प्रेमनिर्भरः । कण्ठे मलयवत्यास्तां मालां तस्याः समर्पयत् ॥
 सापि तिर्यक्प्रसृतया पश्यन्ती स्निग्धया दृशा । नीलोत्पलमयीं मालामिव तस्मिन्व्यवेशयत् ॥
 इत्यन्योन्यकृताशब्दस्वयंवरविशेषयोः । तयोरेव जगादैका चेटी तां सिद्धकन्यकाम् ॥
 जननी राजपुत्रि त्वां स्मरत्यागच्छ माचिरम् । तच्छ्रुत्वाकृष्य कामेषुकीलितामिव कृच्छ्रतः ॥

प्रियमुखाद्दृष्टिं कथंचित्सा ययौ गृहम् । जीमूतवाहनोऽप्यागात्तद्रतात्मा स्वमाश्रमम् ॥	५९
स्वां जननीं दृष्ट्वा प्राणेशविरहातुरा । गत्वा मलयवत्याशु पपात शयनीयके ॥	६०
तर्गतकामाग्निधूमेनेवाविलेक्षणा । अश्रुधाराः प्रमुञ्चन्ती संतापकथिताङ्गका ॥	६१
भेदश्चन्दनैलिप्ता वीजिता चाब्जिनीदलैः । रतिं न भेजे शयने नाङ्गे सख्या न भूतले ॥	६२
वासरे कापि रक्तया सह संधयया । हस्तप्राचीमुखं चन्द्रे समाक्रम्य च चुम्बति ॥	६३
प्रेर्यमाणापि दूतीसंप्रेषणादि सा । लज्जया नाशकत्कर्तुं जीवितस्पृहयोज्जिता ॥	६४
च निशामिन्दुविषमामब्जिनीव ताम् । बद्धमोहालिपटले हृदि संकोचमेत्य सा ॥	६५
तद्वियोगार्तः सोऽपि जीमूतवाहनः । शयनस्थोऽपि पतितो हस्ते कुसुमधन्वनः ॥	६६
द्विन्नरागोऽपि प्रोन्मिषत्पाण्डुरच्छविः । ह्रीमूकोऽपि वदन्पीडां कामजामनयन्निशाम् ॥	६७
त्युत्सुको भूयस्तद्वैर्यायतनं ययौ । यत्र दृष्टाभवत्तेन सा सिद्धाधिपपुत्रिका ॥	६८
न स मित्रेण मुनिपुत्रेण पृष्ठतः । आगत्याश्वास्यते यावन्मदनानलविह्वलः ॥	६९
त्रैव साप्यागान्निर्गलैकैव निर्जने । गुप्तं मलयवत्यात्मत्यागाय विरहासहा ॥	७०
यन्ती कान्तं स्वं पादपान्तरितं च सा । उदश्रुलोचना बाला देवीं गौरीं व्यजिज्ञपत् ॥	७१
त्या देवि संवृत्तो नास्मिञ्जन्मनि चेन्मम । जीमूतवाहनो भर्ता तद्भूयात्सोऽन्यजन्मनि ॥	७२
त्वा रचयामास स्वोत्तरीयेण तत्क्षणम् । अशोकतरुशाखायां पाशं सा गिरिजाप्रतः ॥	७३
थ विश्वविख्यातकरुणेनापि न त्वया । कथमस्मि परित्राता देव जीमूतवाहन ॥	७४
त्वा गले यावत्सा तं पाशं नियच्छति । उच्चचार दिवस्तावद्भारती देव्युदीरिता ॥	७५
मा साहसं कार्ष्णीश्चक्रवर्ती पतिस्तव । विद्याधरेन्द्रो जीमूतवाहनो हि भविष्यति ॥	७६
वत्यां देव्यां स श्रुत्वैव सवयस्यकः । जीमूतवाहनो हृष्टां प्रियामुपजगाम ताम् ॥	७७
व्या वरः पश्य वितीर्णः सत्य एव ते । इति जल्पति बालां तां तन्मित्रे मुनिपुत्रके ॥	७८
वाहनस्तत्तद्भुवनप्रणयपेशलम् । स्वहस्तेनैव तं तस्याः कण्ठात्पाशमपानयत् ॥	७९
रुस्मात्सुधावर्षमिव मन्वानयोस्तयोः । भुवं मलयवत्यां च लिखन्त्यां हीतया दृशा ॥	८०
नागत्य सहसा सखी हृष्टा जगाद ताम् । सखि कल्याणिनी दिष्ट्यां वर्धसेऽभीष्टसिद्धितः ॥	८१
हि महाराजस्तव विश्वावसुः पिता । कुमारमित्रावसुना विज्ञप्तः संनिधौ मम ॥	८२
तो जगन्मान्यस्तात कल्पतरुप्रदः । विद्याधरेन्द्रतनयो योऽयं जीमूतवाहनः ॥	८३
त्वात्स नः पूज्यो वरश्चान्यो न तादृशः । तस्मान्मलयवत्यासौ कन्यारत्नेन पूज्यताम् ॥	८४
श्रद्धिते राज्ञा भ्राता मित्रावसुः स ते । तादृश्येन महाभागस्यास्याश्रमपदं गतः ॥	८५
तस्यश्च भावी ते विवाहस्तत्स्वमन्दिरम् । आयाहि यातु चैषोऽपि महाभागः स्वमास्पदम् ॥	८६
सा तथा सख्या राजपुत्री शनैस्ततः । ययुः सहर्षा सोत्का च मुहुर्वलितकंधरा ॥	८७
वाहनोऽप्याशु गत्वा स्वाश्रममांगतात् । मित्रावसोर्यथाभीष्टं कार्यं श्रुत्वाभिनन्द्य च ॥	८८
अरः समाचख्यौ तस्मै स्वं पूर्वजन्म सः । यत्र मित्रं स तस्यासीत्सा च भार्यैव तत्स्वसा ॥	८९
मित्रावसुः प्रीतस्तत्पित्रोः परितुष्यतोः । आवेद्य गत्वा पितरौ कृतार्थः स्वावनन्दयत् ॥	९०
च तदैव स्वान्गृहाञ्जीमूतवाहनम् । चक्रे चोत्सवसंभारं स्वसिद्धयुचितवैभवम् ॥	९१
पेव च धन्येऽहि तस्य विद्याधरप्रभोः । स्वसुर्मलयवत्याश्च विवाहं समपादयत् ॥	९२
वोढया साकं तथा जीमूतवाहनः । तस्यौ मलयवत्या स तत्र सिद्धमनोरथः ॥	९३
कौतुकाच्चात्र स मित्रावसुना सह । मलयाद्रौ भ्रमन्नध्वेर्वेलावनमुपेयिवान् ॥	९४
पराशीन्सुवहून्दृष्ट्वा मित्रावसुं स तम् । केषामेतेऽस्थिसंधाताः प्राणिनामिति पृष्ठवान् ॥	९५
मित्रावसुः श्यालस्तं कारुणिकमब्रवीत् । शृणु वृत्तान्तमत्रेभं संक्षेपाद्दर्शयामि ते ॥	९६
ता पुरा कद्रूर्विनतां ताक्षर्यमातरम् । निनाय किल दासत्वं सव्याजपणनिर्जिताम् ॥	९७

तेन वैरेण गरुडस्तामुन्मोच्यापि मातरम् । बली भक्षयितुं नागान्कद्रूपुत्रान्प्रचक्रमे ॥	१८
सदाप्रविश्य पातालं सोऽथ काञ्चिज्जघास तान् । काञ्चिन्ममर्द केचित्तु स्वयं त्रासाद्विपेदिरे ॥	१९
तद्वृष्टैकपदे सर्वक्षयमाशङ्क्य नागरात् । वासुकिः प्रार्थनापूर्वं ताक्षर्यस्य समयं व्यधात् ॥	१००
एकमेकमहं नागमाहारार्थं खगेन्द्र ते । प्रत्यहं प्रेषयाम्यत्र पुलिने दक्षिणोदधेः ॥	१०१
त्वया तु न प्रवेष्टव्यं पातालेऽस्मिन्कथंचन । को हि स्वार्थो विनष्टेषु नागेष्वेकपदे तव ॥	१०२
इत्युक्ते नागराजेन समयं प्रत्यपद्यत । स्वार्थदर्शी तथेत्येव गरुडो गुरुविक्रमः ॥	१०३
तदाप्रभृति चैकैकं नागं भुङ्क्ते दिने दिने । वासुकिप्रेषितं सोऽत्र खगेन्द्रः पुलिनेऽम्बुधेः ॥	१०४
अतस्तद्भक्ष्यमाणानां नागानामस्थिसंचयाः । एतेऽत्र गिरिशृङ्गाभा वृद्धिं कालक्रमाद्रताः ॥	१०५
इति मित्रावसोर्वक्त्रात्सान्तर्दुःखो निशम्य सः । निजगाद् दयाधैर्यनिधिर्जामूतवाहनः ॥	१०६
शोच्यः स वासुकी राजा यः स्वहस्तेन विद्विषे । उपहारीकरोति स्वाः प्रजाः क्लीबो दिने दिने ॥	१०७
धृताननसहस्रः सन्नेकेनाप्याननेन सः । मामादौ भुङ्क्त्व ताक्षर्येति भाषितुं नाशकत्कथम् ॥	१०८
कथं चाभ्यर्थयामास निःसत्त्वः स्वकुलक्षयम् । ताक्षर्यं नागाङ्गनाक्रन्दनित्याकर्णननिर्वृणः ॥	१०९
ताक्षर्योऽपि काश्यपिर्वीरः कृष्णाधिष्ठानपावनः । ईदृशं कुरुते पापमहो मोहस्य गाढता ॥	११०
इत्युक्त्वा स महासत्त्वो हृदि चक्रे मनोरथम् । अप्यसारेण देहेन सारमत्राप्रुयामहम् ॥	१११
एकस्याप्यद्य नागस्य कुर्या जीवितरक्षणम् । अबान्धवस्य भीतस्य दत्त्वात्मानं गरुत्मते ॥	११२
इति संचिन्तयत्येव तस्मिञ्जीमूतवाहने । मित्रावसोः पितुः पार्श्वार्क्षत्ताह्वानार्थमाययौ ॥	११३
ब्रज त्वमहमेष्ट्यामि पश्चादिति ततश्च तम् । मित्रावसुं स जीमूतवाहनो व्यसृजद्गृहम् ॥	११४
गते तस्मिन्स चात्रैको वाञ्छितार्थोन्मुखो भ्रमन् । कृपालुरशृणोद्दूरात्करुणं रुदितध्वनिम् ॥	११५
गत्वा ददर्श चोत्तुङ्गशिलातलसमीपगम् । युवानमेकं पुरुषं दुःखितं सुन्दराकृतिम् ॥	११६
पुंसा राजभटेनेव त्यक्तमानीय तत्क्षणम् । निवर्तयन्तं रुदतीं वृद्धां सानुनयं स्त्रियम् ॥	११७
कोऽयं स्यादिति यावच्च जिज्ञासुः सोऽत्र तिष्ठति । करुणाकुलितश्छन्नः शृण्वञ्जीमूतवाहनः ॥	११८
तावत्सा तत्र वृद्धा स्त्री दुःखभारतिपीडिता । प्रावर्तत युवानं तं दृष्ट्वा दृष्ट्वानुशोचितुम् ॥	११९
हा शङ्खचूड हा दुःखशतसंप्राप्त हा गुणिन् । कुलैकतन्तो हा पुत्र कत्वां द्रक्ष्याम्यहं पुनः ॥	१२०
वत्स त्वन्मुखचन्द्रेऽस्मिन्गतेऽस्तं स पिता तव । शोकाब्धकारपतितः कथं वृद्धो भविष्यति ॥	१२१
अथार्ककरसंस्पर्शादङ्गं दूयेत यत्तव । कथं शक्यति तत्सोढुं ताक्षर्यभक्षणजां रुजम् ॥	१२२
विस्तीर्णे नागलोकेऽपि धात्रा नागाधिपेन च । लब्धस्त्वं किमभव्याया विचित्यैकसुतो मम ॥	१२३
इति तां विलपन्तीं च स युवा तनयोऽब्रवीत् । दुःखार्तमपि मामम्ब किं दुःखयसि हा भृशम् ॥	१२४
निवर्तस्व गृहानेष प्रणामः पश्चिमस्तव । इहागमनवेला हि भवेज्जातु गरुत्मतः ॥	१२५
तच्छ्रुत्वा हा हतास्मीह को मे पास्यति पुत्रकम् । इति चक्रन्द सा वृद्धा दिक्षु क्षिप्रार्तलोचना ॥	१२६
तावच्च बोधिसत्त्वांशः स तज्जीमूतवाहनः । श्रुत्वा दृष्ट्वा च कृपया गाढाक्रान्तो व्यचिन्तयत् ॥	१२७
हन्तायं शङ्खचूडाख्यो नागो वासुकिना वत । आहारहेतोस्ताक्षर्यस्य तपस्वी प्रेषितोऽधुना ॥	१२८
इयं चैतस्य जननी स्नेहेनेहान्वगागता । एतदेकसुता वृद्धा दुःखदीनप्रलापिनी ॥	१२९
तदेनमेकमार्तं चेद्देहेनैकान्तनाशिना । रक्षामि नामुना नागं तन्मे धिग्जन्म निष्फलम् ॥	१३०
इत्यालोच्योपगम्यैव मुदा जीमूतवाहनः । वृद्धामुवाच तां मातः पुत्रं रक्ष्याम्यहं तव ॥	१३१
तच्छ्रुत्वा भावितभया वृद्धा गरुडशङ्किनी । संत्रस्ता ताक्षर्यं मां भुङ्क्त्व मां भुङ्क्वेति जगाद् सा ॥	१३२
शङ्खचूडस्ततोऽवादीत्रैष ताक्षर्योऽम्ब मा त्रसीः । कायं चन्द्र इवाह्लादी क स ताक्षर्यो भयंकरः ॥	१३३
इत्युक्ते शङ्खचूडेन प्राह जीमूतवाहनः । विद्याधरोऽहमायातो रक्षितुं सुतमम्ब ते ॥	१३४
दास्यामि हि शरीरं स्वं वक्षच्छन्नं गरुत्मते । क्षुधिताय प्रयाहि त्वमादायैतं सुतं गृहम् ॥	१३५
तच्छ्रुत्वा साब्रवीद्वृद्धा मैवं त्वं ह्यधिको मम । पुत्रो यस्येदृशे काले कृपास्मास्त्रियमीदृशी ॥	१३६

एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनः पुनरब्रवीत् । न मे मनोरथस्यास्य भङ्गं कर्तुमिहार्हथ ॥	१३७
प्रहादेवं ब्रुवाणं च शङ्खचूडो जगाद तम् । दर्शितैव महासत्त्व त्वया सत्यं कृपालुता ॥	१३८
नत्वहं त्वच्छरीरेण रक्षयामि स्वशरीरकम् । रत्नव्ययेन पाषाणं को हि रक्षितुमर्हति ॥	१३९
मादृशैस्तु जगत्पूर्णं स्वात्ममात्रानुकम्पिभिः । अनुकम्प्यं जगद्येषां विरलास्ते भवादृशाः ॥	१४०
न चाहं मलिनीकर्तुं शङ्खपालकुलं शुचि । कलङ्क इव तीक्ष्णांशुबिम्बं शक्षयामि सन्मते ॥	१४१
इति तं प्रतिषिध्यैव शङ्खचूडः स्वमातरम् । जगादाम्ब निवर्तस्व कान्ताराहुर्गमादितः ॥	१४२
न पश्यसि किमत्रैतन्नागासृक्कर्मोक्षितम् । कृतान्तलीलापर्यङ्करौद्रं वध्यशिलातलम् ॥	१४३
अहं चाब्धितटे गत्वा नत्वा गोकर्णमीश्वरम् । आगच्छामि द्रुतं यावन्नायाति गरुडोऽत्र सः ॥	१४४
इत्युक्त्वा कृपणाक्रन्दां प्रणम्यापृच्छय मातरम् । स गोकर्णप्रणामार्थं शङ्खचूडो ययौ ततः ॥	१४५
अस्मिंश्चेदन्तरे प्राप्तस्ताक्षर्यः सिद्धो ममेप्सितः । परार्थं इति जीमूतवाहनोऽप्यकरोद्धृदि ॥	१४६
तावचासन्नपक्षीन्द्रपक्षानिलजलांस्तरुन् । विलोक्यान्न स मामेति निवारणपरानिव ॥	१४७
मत्वा गरुडवेलां च प्राप्तां जीमूतवाहनः । परार्थप्राणदो वध्यशिलामध्यारुरोहं ताम् ॥	१४८
पवनाधूर्णिते चाब्धौ स्फुरद्रत्नप्रभादृशा । तं सत्त्वातिशयं तस्य पश्यतीव सविस्मयम् ॥	१४९
आगत्याच्छादितनभा निपत्यैतच्छिलातलात् । चञ्च्वा गरुत्मानाहत्य महासत्त्वं जहार तम् ॥	१५०
स्रुतासृग्धारमुत्खातशिरोरत्नं च तं जवात् । नीत्वा भक्षयितुं शृङ्गे मलयद्रेः प्रचक्रमे ॥	१५१
एवमेव परार्थाय देहः स्यात्प्रतिजन्म मे । मा भूतां स्वर्गमोक्षौ तु परोपकृतिवर्जितौ ॥	१५२
इति ताक्षर्याद्यमानस्य तस्यानुध्यायतस्तदा । विद्याधरेन्दोरपतत्पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् ॥	१५३
अत्रान्तरे स तद्रक्तधारास्रवशिरोमणिः । तस्या मलयवत्याश्च तत्पत्न्याः प्रापतत्पुरः ॥	१५४
सा तद्दृष्ट्वा परिज्ञाय चूडारत्नं सुविह्वला । अन्तिकस्था श्वशुरयोस्ताभ्यां साश्रुरदर्शयत् ॥	१५५
तौ च जायापती सूनोः शिरोरत्नं विलोक्य तत् । किमेतदिति संभ्रान्तौ सहसैव बभूवतुः ॥	१५६
ततः स्वविद्यानुध्यायान्नाद्यथावृत्तमवेत्य तत् । राजा जीमूतकेतुः सा राज्ञी कनकवत्यपि ॥	१५७
वध्वा मलयवत्या तौ प्रावर्तेतां सह द्रुतम् । गन्तुं तत्रैव तौ यत्र ताक्षर्यंजीमूतवाहनौ ॥	१५८
तावत्स शङ्खचूडोऽत्र नत्वा गोकर्णमागतः । ददर्श रुधिरार्द्रं तद्विप्रो वध्यशिलातलम् ॥	१५९
हा हतोऽस्मि महापापो ध्रुवं तेन महात्मना । आत्मा गरुत्मते दत्तो मत्कृते सुकृपालुना ॥	१६०
तदन्विष्यामि नीतः स क्षणेऽस्मिन्काहिवैरिणा । मज्जेयं नायशःपङ्के जीवन्तं चेत्तमाप्नुयाम् ॥	१६१
इत्युदश्रुर्वदन्सोऽथ साधुर्दृष्ट्वा निरन्तराम् । पतितां भुवि तद्रक्तधारामनुसरन्त्ययौ ॥	१६२
अत्रान्तरे भक्षयंस्तं दृष्ट्वा जीमूतवाहनम् । दृष्टं विरम्य गरुडश्चिन्तयामास तत्क्षणम् ॥	१६३
अहो अपूर्वः कोऽप्येष भक्षयमाणोऽपि यो मया । प्रहृष्यति महासत्त्वो न तु प्राणैर्वियुज्यते ॥	१६४
विभर्ति लुप्तशेषे च गात्रे रोमाश्चक्रुक्चुक्म् । किं चोपकारिणीवास्य मयि दृष्टिः प्रसीदति ॥	१६५
तत्रैष नागः कोऽप्येष साधुः पृच्छामि नाड्यमुम् । इति ताक्षर्यं विमृश्यन्तं प्राह जीमूतवाहनः ॥	१६६
पक्षीन्द्र किं निवृत्तोऽसि नहि मे मांसशोणितम् । देहे नास्ति न चाद्यापि परितृप्तोऽसि भुङ्क्ष्व तत् ॥	१६७
एतच्छ्रुत्वातिसाश्चर्यस्तं पप्रच्छ स पक्षिराट् । नागो नैवासि तद्ब्रूहि महात्मन्को भवानिति ॥	१६८
नाग एवास्मि कोऽयं ते प्रश्नः प्रकृतमाचर । प्रस्तुतार्थविरुद्धं हि कोऽभिदध्यादबालिशः ॥	१६९
एवं प्रतिवदत्येव ताक्षर्यं जीमूतवाहने । प्राप्तः स शङ्खचूडोऽत्र दूरादेवाभ्यभाषत ॥	१७०
मा मा कृथा महापापं साहसं विनतात्मज । कोऽयं भ्रमस्ते नखेष नागो नागोऽहमेष ते ॥	१७१
इत्युक्त्वा द्रुतमागत्य मध्ये स्थित्वा तयोर्द्वयोः । दृष्ट्वा च ताक्षर्यं विभ्रान्तं शङ्खचूडोऽब्रवीत्पुनः ॥	१७२
किं भ्राम्यसि फणाः किं मे जिह्वे द्वे च न पश्यसि । विद्याधरस्य किं चास्य सौम्यां पश्यसि नाकृतिम् ॥	१७३
शङ्खचूडे वदत्येवं भार्या च पितरौ च तौ । जीमूतवाहनस्यात्र सर्वे सत्वरमाययुः ॥	१७४
विलुप्तान् च तं दृष्ट्वा पितरौ तस्य तत्क्षणम् । चक्रन्दतुस्तौ हा पुत्र हा हा जीमूतवाहन ॥	१७५

हा कारुणिक हा वत्स परार्थप्रत्तजीवित । हा कथं वैनतेयेदमविमृश्य कृतं त्वया ॥	१७६
एतच्छ्रुत्वैव ताक्षर्योऽत्र सोऽनुतप्तो व्यचिन्तयत् । हा कथं बोधिसत्त्वांशः समोहाद्भक्षितो मया ॥	१७७
जीमूतवाहनः सोऽयं परार्थप्राणदायकः । यस्य भ्रमति कृत्स्नेऽस्मिन्नैलोक्ये कीर्तिघोषणा ॥	१७८
तन्मे मृतेऽस्मिन्पापस्य प्राप्तमग्निप्रवेशनम् । अधर्मविषवृक्षस्य पच्यते स्वादु किं फलम् ॥	१७९
इति चिन्ताकुले ताक्षर्ये दृष्ट्वा बन्धून्निपत्य सः । व्रणव्यथायां पञ्चत्वं प्राप जीमूतवाहनः ॥	१८०
ततो विलपतोऽत्र तत्पित्रोः शोकदीनयोः । उत्कुश्य मुहुरात्मानं शङ्खचूडे च निन्दति ॥	१८१
भार्या मलयवत्यस्य नभो दृष्ट्वाश्रुगद्गदम् । पूर्वप्रसन्नां वरदामित्युपालभताम्बिकाम् ॥	१८२
विद्याधराधिपो भाविचक्रवर्ती पतिस्तव । भवितेत्यहमादिष्टा देवि गौरि तदा त्वया ॥	१८३
तन्मिथ्यावादिनी जाता त्वमप्यसि कथं मयि । इत्युक्तवत्यां तस्यां सा गौरी प्रत्यक्षतामगात् ॥	१८४
न मे मिथ्या वचः पुत्रीत्युक्त्वा सा स्वकमण्डलोः । अमृतेनाशु जीमूतवाहनं सिञ्चति स्म तम् ॥	१८५
तेन सोऽक्षतसर्वाङ्गः पूर्वाधिकतरद्युतिः । जीवनसद्यः समुत्तस्थौ कृती जीमूतवाहनः ॥	१८६
उत्थितं प्रणतं तं च सर्वेषु प्रणमत्सु सा । उवाच देवी तुष्टास्मि देहदानेन तेऽमुना ॥	१८७
तदेषा त्वाभिषिञ्चामि पुत्रात्मीयेन पाणिना । विद्याधराणामाकरुणं चक्रवर्तिपदेऽधुना ॥	१८८
एवं वदन्ती जीमूतवाहनं कलशान्बुभिः । तमभ्यषिञ्चच्छर्वाणी पूजिता च तिरोदधे ॥	१८९
निपेतुश्चात्र तत्कालं दिव्याः कुसुमवृष्टयः । नदन्ति स्म च सानन्दं देवदुन्दुभयो दिवि ॥	१९०
अथोवाच स तं प्रहस्ताक्षर्यो जीमूतवाहनम् । चक्रवर्तिन्नहं प्रीतः पुरुषातिशये त्वयि ॥	१९१
अपूर्वोदारमतिना त्रिजगत्कौतुकावहम् । ब्रह्माण्डभित्तिलिखितं येन चित्रमिदं कृतम् ॥	१९२
तन्मां प्रशाधि मत्तश्च दृणुष्वामीप्सितं वरम् । इत्युक्तवन्तं गरुडं महासन्वो जगाद सः ॥	१९३
न भक्ष्याः सानुतापेन भूत्वा नागाः पुनस्त्वया । तेऽप्यस्थिशेषा जीवन्तु ये त्वया पूर्वभक्षिताः ॥	१९४
एवमस्तु न भोक्ष्येऽहं नागाञ्शान्तमतः परम् । प्राग्ये च भुक्तास्ते जीवन्त्विति ताक्षर्योऽप्युवाच सः ॥	१९५
ततोऽस्थिशेषा येऽप्यासन्नागास्तत्पूर्वभक्षिताः । तेऽपि सर्वे समुत्तस्थुस्तद्वरामृतजीविताः ॥	१९६
सुरैर्नागैर्मुनिगणैः सानन्दैर्मिलितैरथ । स लोकत्रितयाभिख्यामुवाह मलयाचलः ॥	१९७
तत्कालं तं च जीमूतवाहनोदन्तमद्भुतम् । गौर्याः प्रसादाद्विचिदुः सर्वे विद्याधरेश्वराः ॥	१९८
आगत्य ते च चरणावनता हिमाद्रिं निन्युः क्षणान्मुदितबन्धुसुहृत्समेतम् ।	
तं पार्वतीस्वकरकृममहाभिषेकं सञ्चक्रवर्तिनमथ प्रतिमुक्तताक्षर्यम् ॥	१९९
तत्र स पित्रा मात्रा मित्रावसुना च मलयवत्या च ।	
निजगृहगतागतेन च संयुक्तः शङ्खचूडेन ॥	२००
लोकोत्तरचरिताद्भुतसिद्धां जीमूतवाहनः सुचिरम् ।	
अभजत रत्नोपचितां विद्याधरचक्रवर्तिधुरम् ॥	२०१
इत्यत्युदारसरसामाख्याय कथां तदा स वेतालः ।	
पुनरेव तं त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ राजानम् ॥	२०२
तद्ब्रूहि शङ्खचूडः किं वा जीमूतवाहनोऽभ्यधिकः ।	
सत्त्वेन तयोरुभयोः पूर्वोक्तश्चात्र समयस्ते ॥	२०३
इत्यस्माद्वेतालाच्छ्रुत्वा मौनं विहाय शापभयात् ।	
तमुवाच स त्रिविक्रमसेनो नृपतिर्निरुद्वेगः ॥	२०४
बहुजन्मसिद्धमेतच्चित्रं जीमूतवाहनस्य कियत् ।	
श्लाघ्यः स शङ्खचूडो मरणोत्तीर्णोऽपि यो रिपवे ॥	२०५
अन्यप्रत्तात्मानं प्राप्य सुदूरं गताय ताक्षर्याय ।	
पश्चाद्भावन्गत्वा स्वं देहमुपानयत्प्रसभम् ॥	२०६

एतन्निशम्यैव नृपस्य तस्य वाक्यं स वेतालवरो जगाम ।
पुनः स्वधामैव तदंसपृष्ठान्नृपोऽपि तं सोऽनुययौ तथैव ॥

२०७

इति महाकविश्रीसोमदेवमठविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके त्रयोविंशस्तरङ्गः ।

चतुर्विंशस्तरङ्गः ।

(सप्तदशो वेतालः ।)

ततो गत्वा पुनस्तस्मात्स राजा शिंशपातरोः । तं त्रिविक्रमसेनोऽसे वीरो वेतालमग्रहीत् ॥	१
प्रस्थितं च ततस्तं स वेतालः स्कन्धतोऽब्रवीत् । राजञ्छ्रमविनोदाय शृण्वेतां वच्मि ते कथाम् ॥	२
अखण्डधर्ममर्यादं गङ्गाकूले कृतास्पदम् । कलेरगम्यं कनकपुरं नाम्नाभवत्पुरम् ॥	३
तस्मिन्यशोधनाख्योऽभूदन्वर्थो वसुधाधिपः । ररक्ष विप्लवान्भोधैर्यो वेलाद्रिरिव क्षितिम् ॥	४
जगदाह्लादकश्चण्डप्रतापोऽखण्डमण्डलः । विधिना यश्च चन्द्रार्कावेकीकृत्येव निर्ममे ॥	५
मौख्यं परपरीवादे न शास्त्रार्थे दरिद्रता । दोषे न कोषदण्डाभ्यां यस्यासीच्च महीपतेः ॥	६
पापभीरुर्यशोलुब्धः षण्ठः परपुरंघ्रिषु । यः शौचौदार्यंशृङ्गारमयो जनतया जगे ॥	७
तस्य राज्ञः पुरे तस्मिन्नभूदेको महावणिक् । उन्मादिनीति ख्याता च कन्या तस्याभवत्सुता ॥	८
यो यस्तां हि ददर्शात्र स स तद्रूपसंपदा । उन्माद्यति स्म मदनस्यापि मोहनशक्त्या ॥	९
तस्यां च यौवनस्थायां स गत्वा तत्पिता वणिक् । यशोधनं तं राजानं नीतिवेदी व्यजिज्ञपत् ॥	१०
त्रैलोक्यरत्नभूता मे प्रदेयास्ति सुता प्रभो । तामनावेद्य देवस्य नान्यस्मै दातुमुत्सहे ॥	११
देवोऽपि सर्वरत्नानां प्रभुः कृत्स्नेऽपि भूतले । तत्स्वीकृत्यानुगृह्णातु देवस्तां प्रतिमुच्य वा ॥	१२
इत्याकर्ष्य वणिग्वाक्यं स राजा ब्राह्मणान्निजान् । सादरं व्यसृजत्तस्याः सौलक्षण्यमवेक्षितुम् ॥	१३
ते गत्वा ब्राह्मणा दृष्ट्वा तां त्रैलोक्यैकसुन्दरीम् । सद्यः क्षोभं ययुः क्षिप्रालब्ध्वा धैर्यमचिन्तयन् ॥	१४
इमां प्राप्नोति चेद्राजा तद्राष्ट्रमवसीदति । एतन्मोहितचित्तो हि किं स राज्यमवेक्षते ॥	१५
तस्मात्सुलक्षणेऽप्येया नाख्येया क्षितिपाय नः । इत्येव मन्त्रं संमन्त्र्य राज्ञस्ते जग्मुर्नितकम् ॥	१६
कुलक्षणा सा देवेति तमूचुश्चात्र ते मृषा । तेन राजा स नैवेतां स्वीचकार वणिक्सुताम् ॥	१७
ततस्तदाज्ञया तां स कन्यामुन्मादिनीं पिता । वणिग्बलधराख्याय तत्सेनापतये ददौ ॥	१८
अथ सा तद्गृहे तस्थौ भर्त्रा तेन समं सुखम् । कुलक्षणेऽहं राज्ञा त्यक्तेत्यात्तविमानना ॥	१९
याति काले च जात्वत्र हत्वा हेमन्तहस्तिनम् । फुल्लकुन्दलतादन्तं मथिताम्बुजिनीवनम् ॥	२०
आजगाम लसत्पुष्पमञ्जरीकेसरावलिः । चूताङ्कुरनखः क्रीडन्कानने मधुकेसरी ॥	२१
तत्कालं चात्र नगरे तं वसन्तमहोत्सवम् । स राजा निर्ययौ द्रष्टुं गजारूढो यशोधनः ॥	२२
तद्रूपालोकसंभाव्यविप्लवाः कुलयोषितः । अपसारयितुं दत्तं तदा चोद्घोषडिण्डिमम् ॥	२३
सा श्रुत्वोन्मादिनी तस्मै राज्ञे स्वगृहहर्म्यतः । आत्मानं दर्शयामास परित्यागावमानतः ॥	२४
स च तां चुक्षुभे दृष्ट्वा राजा ज्वालाभिवोद्गताम् । संधुक्षितस्य कामाग्नेर्मधुना मलयानिलैः ॥	२५
निर्वर्णयंश्च तद्रूपं जैत्रमस्त्रं मनोभुवः । गाढं प्रविष्टं हृदये क्षणान्मोहमुपाययौ ॥	२६
भृत्यैराश्वासितश्चात्र राजधानीं प्रविश्य सः । पृष्टेभ्यो बुबुधे तेभ्यस्तां प्रागुपनतोऽज्ञिताम् ॥	२७
ततो निर्वास्य देशात्तांस्तत्कुलक्षणवादिनः । विप्राननुदिनं दध्यौ तामेवोत्कः स भूपतिः ॥	२८
अहो जडात्मा निर्लेजश्चन्द्रो नित्यमुदेति यत् । जगन्नेत्रोत्सवे तस्या निष्कलङ्के मुखे सति ॥	२९
कठोरौ हेमकलशौ गजकुम्भौ च कर्कशौ । लभेते नोपमामस्याः स्तनयोः पीनतुङ्गयोः ॥	३०
काञ्चीनक्षत्रमालाङ्कं तत्तस्या जघनस्थलम् । कं न कंदर्पमातङ्गमस्तकाभं विलोभयेत् ॥	३१
इति तां चिन्तयन्नन्तः क्षीयते स्म दिने दिने । कामाग्निपुटपाकेन पच्यमानः स भूपतिः ॥	३२
ह्रिया निगूहमानश्च पृच्छत्यो बाह्यलक्षणैः । कृच्छ्राच्छशांस चाग्नेभ्यः स्वपीडाकारणं स तत् ॥	३३

अलं संतप्य भजसे स्वाधीनां तार्हि किं न ताम् । इत्युक्तस्तैश्च नैवैतदनुमेने स धार्मिकः ॥	३४
ततो बलधरो बुद्ध्वा स सेनापतिरैत्य तम् । प्रभुमभ्यर्थयामास सद्भक्तश्चरणानतः ॥	३५
दासस्त्री तव दास्येव सा देव न पराङ्गना । स्वयं चाहं प्रयच्छामि तद्भार्यां स्वीकुरुष्व मे ॥	३६
अथवा तां त्यजामीह देव देवकुले ततः । न दोषो ग्रहणे तस्यास्तव देवकुलस्त्रियः ॥	३७
इति स्वसेनापतिना निर्बन्धेन स पार्थिवः । तेनानुनाथ्यमानोऽपि सान्तःकोपमुवाच तम् ॥	३८
राजा भूत्वा कथं कुर्यामधर्ममहमीदृशम् । मय्युलङ्घितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि ॥	३९
भक्तोऽपि च भवान्पापे नियोजयति मां कथम् । परलोकमहादुःखहेतौ क्षणसुखावहे ॥	४०
न क्षमिष्ये च ते धर्म्यान्दारान्यदि विहास्यसि । सहते मादृशः को हि तादृशं धर्मविप्लवम् ॥	४१
तद्वरं मृत्युरित्युक्त्वा स राजा निषिषेध तम् । त्यजन्त्युत्तमसत्त्वा हि प्राणानपि न सत्पथम् ॥	४२
तथैवार्थयमानांश्च पौरजानपदानपि । मिलितान्स निराचक्रे राजा सुदृढनिश्चयः ॥	४३
ततः क्रमेण तेनैव स्मरञ्जरभरोष्मणा । प्रक्षीणदेहः प्रययौ स यशःशेषतां नृपः ॥	४४
सेनापतिश्चासहिष्णुस्तं तथा प्रमयं प्रभोः । सोऽग्निं विवेश भक्तानामनिर्वाच्यं हि चेष्टितम् ॥	४५
इत्याख्यातकथाश्चर्यो वेतालोऽसथितस्तदा । स त्रिविक्रमसेनं तं भूयः पप्रच्छ पार्थिवम् ॥	४६
तदेतयोः को नृपते सेनापतिमहीभृतोः । सत्त्वेनाभ्यधिको ब्रूहि पूर्वोक्तः समयश्च ते ॥	४७
इति वेतालतः श्रुत्वा मुक्तमौनः स तं नृपः । प्रत्युवाच द्वयो राजा सत्त्ववानधिकस्तयोः ॥	४८
तदाकर्ण्यैव वेतालः साक्षेपस्तमभाषत । सेनापतिः कथं नात्र राजन्नभ्यधिको वद ॥	४९
यस्तथा स्वामिने भक्त्या स्वभार्यां तां तथाविधाम् । सुचिरज्ञाततद्भोगसुखास्वादोऽप्युपानयत् ॥	५०
आत्मानं चाग्निसाक्षके तस्मिन्पञ्चत्वमागते । अनास्वादिततद्भोगस्तत्कान्तां तु जहौ नृपः ॥	५१
वेतालेनैवमुक्तस्तु विद्वस्य स नृपोऽब्रवीत् । यद्यप्येवं तथाप्येतत्किं चित्रं कुलपुत्रकः ॥	५२
सेनापतिः स भक्त्या यत्स्वाम्यर्थे तत्तथाकरोत् । प्राणैरपि हि भृत्यानां स्वामिसंरक्षणं व्रतम् ॥	५३
राजानस्तु मदाध्माता गजा इव निरङ्कुशाः । छिन्दन्ति धर्ममर्यादाशृङ्खलां विषयोन्मुखाः ॥	५४
तेषां ह्यद्रिक्तचित्तानामभिषेकाम्बुभिः समम् । विवेको विगलत्योषेनोह्यमान इवाखिलः ॥	५५
क्षिप्यन्त इव चोद्भूय चलन्नामरमारुतैः । वृद्धोपदिष्टशास्त्रार्थरजोमशकमक्षिकाः ॥	५६
आतपत्रेण सत्यं च सूर्यालोको निवार्यते । विभूतिवात्योपहता दृष्टिर्मार्गं च नेक्षते ॥	५७
ते ते च विपदं प्राप्ता मारमोहितचेतसः । जगद्विजयिनोऽपीह राजानो नहुषादयः ॥	५८
एष राजा पुनः पृथ्व्यामेकच्छत्रोऽपि यत्तया । उन्मादिन्या चपलया लक्ष्म्येव न विमोहितः ॥	५९
प्राणानपि स धर्मात्मा तत्याज न पुनः पदम् । अमार्गे निदधे धीरस्तेनासौ मेऽधिको मतः ॥	६०

इत्याकर्ण्य नृपस्य तस्य वचनं भूयस्तदंसस्थला-

द्वेतालः सहसा स्वमेव स पदं मायाप्रभावाद्ययौ ।

राजाप्यन्वसरत्तथैव स पुनः संप्राप्तुमेतं जवा-

दारब्धे हि सुदुष्करेऽपि महतां मध्ये विरामः कुतः ॥

६१

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके चतुर्विंशस्तरङ्गः ।

पञ्चविंशस्तरङ्गः ।

(अष्टादशो वेतालः ।)

ततः पितृवने तस्मिन्क्रव्यभक्षिभिरावृते । ज्वालाविलोलरसनैर्भूतैरिव चिताग्निभिः ॥	१
गत्वैव तस्यामक्षोभ्यः क्षपायां शिशपातरुम् । स त्रिविक्रमसेनस्तमाससाद् पुनर्नृपः ॥	२
तत्रापश्यच्च वेतालविकृतान्सदृशाकृतीन् । उल्लम्बमानान्सुबहून्प्रेतकायानशङ्कितम् ॥	३
अहो किमेतत्किवान्यन्मायी कालं क्षिपत्ययम् । वेतालो मे न वेदयेषां प्राहं येनेह भूयसाम् ॥	४

अद्वयस्य चेद्रात्रिरियं मम गमिष्यति । ततो वह्निं प्रवेक्ष्यामि न सहिष्ये तु हास्यताम् ॥	५
चिन्तयतस्तस्य राज्ञो विज्ञाय निश्चयम् । सखेतुष्टः स वेतालः स्वमायां संजहार ताम् ॥	६
दृष्टैकमेवात्र वेतालं नृकलेवरे । अवतीर्य गृहीत्वासे स प्रतस्थे पुनर्नृपः ॥	७
अन्तं च तं भूयः स वेतालोऽभ्यभाषत । राजन्नोद्विजसे चित्रं तदिमां मे कथां शृणु ॥	८
त गौरीतपःकेशवृतेन त्रिपुरारिणा । असासान्यगुणोत्कर्षलुब्धेनेव स्वयंबृता ॥	९
वत्यमरावत्योऽनृतीयोजयिनी पुरी । उदारसुकृतप्राप्यनानाभोगोपबृंहिता ॥	१०
तां स्तब्धत्वकार्कश्ये कुचेषु वरयोषिताम् । तासामेव भ्रुवोर्भङ्गो लोचनेषु च चापलम् ॥	११
निशासु वक्रत्वं यस्यां कविवरोक्तिषु । मदो दन्तिषु जाड्यं च मुक्तामलयजेन्दुषु ॥	१२
तां चन्द्रप्रभाख्यस्य राज्ञोऽमालो बहुश्रुतः । देवस्वामीत्यभूद्विप्रो भूरियज्ञो महाधनः ॥	१३
कालेन तनयश्चन्द्रस्वामीत्यजायत । सोऽधीतविद्योऽपि युवा द्यूतैकव्यसनोऽभवत् ॥	१४
दा च द्विजसुतश्चन्द्रस्वामी स कांचन । द्यूतकारमहाठिण्ठां द्यूतेन क्रीडितुं ययौ ॥	१५
भ्रूष्यामः कमत्रेति विपद्गिरिव वीक्षितुम् । विक्षिप्तैः कृष्णशाराभैर्नेत्रैरक्षैर्निरन्तराम् ॥	१६
सोऽस्ति न श्रियं यस्य हराम्यप्यलकापतेः । इतीव तन्वतीं नादान्द्यूतकृत्कलहस्वनैः ॥	१७
प्रविश्य क्रमाद्दीव्यन्नक्षैः स कितवैः सह । वस्त्रादि हारयित्वापि धनमन्यदहारयत् ॥	१८
यमाणं च यन्नादात्स तद्धनमसंभवि । तद्वष्ट्रभ्य सभ्येन लगुडैः पर्यताड्यत ॥	१९
डाहृतसर्वाङ्गः पाषाणमिव निश्चलम् । कृत्वा मृतमिवात्मानं तस्यै विप्रसुतोऽथ सः ॥	२०
व दिवसान्द्वित्रांस्तत्र तस्मिन्नवस्थिते । क्रुद्धः स सभ्यद्विण्ठायां कितवान्स्वानभाषत ॥	२१
गानेनाश्मता तावत्तदेतं क्षिपत क्वचित् । नीत्वान्धकूपे निःसत्वं धनं दास्याम्यहं तु वः ॥	२२
क्तास्तेन कितवास्तं चन्द्रस्वामिनं ततः । अरण्यं निन्युरुत्क्षिप्य दूरं कूपगवेषिणः ॥	२३
को वृद्धकितवस्तानन्यानेवमभ्यधात् । मृतोऽयं प्रायशस्तर्किक कूपे क्षिप्तेन नोऽमुना ॥	२४
हैवैनमुज्झित्वा वक्ष्यामः कूप उज्झितम् । इति ते तद्वचः सर्वे तथेति प्रतिपेदिरे ॥	२५
त्यक्त्वा गतेष्वेषु कितवेषु स उत्थितः । चन्द्रस्वामी विवेशात्र शून्यमेकं शिवालयम् ॥	२६
किंचित्समाश्रयस्य चिन्तयामास दुःखितः । विश्वस्तो मायया कष्टं मुषितः कितवैरहम् ॥	२७
दृशः क गच्छामि नमोपहतपांसुलः । पिता बन्धुः सुहृद्वापि दृष्ट्वा किं हि वदेन्मम ॥	२८
प्रति स्थितोऽस्मीह नक्तं च क्षुत्प्रशान्तये । पश्यामि निर्गत्य कथं यतिष्ये भोजनं प्रति ॥	२९
लोचयतस्तस्य ह्यान्तस्यानम्बरस्य च । मन्दीकृतातपोऽस्ताद्रिं रविस्त्यक्ताम्बरो ययौ ॥	३०
च भूतिदिग्धाङ्गस्तत्रायाति स्म तापसः । महाव्रती जटाशूलधरो हर इवापरः ॥	३१
चन्द्रस्वामिनं दृष्ट्वा कोऽसीति परिपृच्छथ च । श्रुत्वा तस्माच्च वृत्तान्तं प्रहं तं तापसोऽब्रवीत् ॥	३२
ममेहाश्रमं प्राप्तः क्षुत्हान्तोऽचिन्तितोऽतिथिः । तदुत्तिष्ठ कृतस्नानो भिक्षाभागं समाहर ॥	३३
क्तो व्रतिना सोऽथ चन्द्रस्वामी जगाद् तम् । विप्रोऽहं भगवन्भोक्ष्ये भिक्षाभागं कथं तव ॥	३४
गृत्वा स व्रती सिद्धः प्रविश्य मठिकां निजाम् । इष्टसंपादिनीं विद्यां सस्मारातिथिवल्लभः ॥	३५
द्यूतोपस्थितां तां च किं करोमीति वादिनीम् । अमुष्यातिथ्यमतिथेः कुरुष्वेति शशाम ताम् ॥	३६
युक्ते तथा तत्र सोद्यानं साङ्गनाजन्म । पुरं सौवर्णमुत्पन्नं चन्द्रस्वामी ददर्श सः ॥	३७
अतं च तमभ्येत्य तस्माद्द्वाराङ्गनाः पुरात् । ऊचुरुत्तिष्ठ भद्रैहि स्नाहि भुङ्क्ष्व त्यज श्रमम् ॥	३८
क्त्वाभ्यन्तरं नीत्वा स्नापयित्वानुलिप्य च । ताभिः स दत्तसद्वस्त्रो निन्येऽन्यद्वासकोत्तमम् ॥	३९
न्तः स ददर्शैकां प्रधानयुवतिं युवा । सर्वाङ्गसुन्दरीं धात्रा कौतुकादिव निर्मिताम् ॥	४०
स सोत्कयोत्थाय स्वासनार्धोपवेशितः । बुभुजे दिव्यमाहारं तयैवात्र समं ततः ॥	४१
अकफलस्वादुताम्बूलः स्वरसेन च । पर्यङ्कशयने भेजे तत्संभोगसुखं निशि ॥	४२
प्रबुद्धश्चापश्यत्तमेवात्र शिवालयम् । नापि दिव्याङ्गनां नापि पुरं तत्र परिच्छदम् ॥	४३

अलं संतप्य भजसे स्वाधीनां तार्हि किं न ताम् । इत्युक्तस्तैश्च नैवैतदनुमेने स धार्मिकः ॥	३४
ततो बलधरो बुद्ध्वा स सेनापतिरेत्य तम् । प्रभुमभ्यर्थयामास सद्भक्तश्चरणानतः ॥	३५
दासस्त्री तव दास्येव सा देव न पराङ्गना । स्वयं चाहं प्रयच्छामि तद्भार्या स्वीकुरुष्व मे ॥	३६
अथवा तां त्यजामीह देव देवकुले ततः । न दोषो ग्रहणे तस्यास्तव देवकुलस्त्रियः ॥	३७
इति स्वसेनापतिना निर्बन्धेन स पार्थिवः । तेनानुनाध्यमानोऽपि सान्तःकोपमुवाच तम् ॥	३८
राजा भूत्वा कथं कुर्यामधर्ममहमीदृशम् । मय्युल्लङ्घितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि ॥	३९
भक्तोऽपि च भवान्पापे नियोजयति मां कथम् । परलोकमहादुःखहेतौ क्षणसुखावहे ॥	४०
न क्षमिष्ये च ते धर्म्यान्दारान्यदि विहास्यसि । सहते मादृशः को हि तादृशं धर्मविप्लवम् ॥	४१
तद्वरं मृत्युरित्युक्त्वा स राजा निषिधेय तम् । त्यजन्त्युत्तमसत्त्वा हि प्राणानपि न सत्पथम् ॥	४२
तथैवार्थयमानांश्च पौरजानपदानपि । मिलितान्स निराचक्रे राजा सुदृढनिश्चयः ॥	४३
ततः क्रमेण तेनैव स्मरज्वरभरोष्मणा । प्रक्षीणदेहः प्रययौ स यशःशेषतां नृपः ॥	४४
सेनापतिश्चासहिष्णुस्तं तथा प्रमयं प्रभोः । सोऽग्नि विवेश भक्तानामनिर्वाच्यं हि चेष्टितम् ॥	४५
इत्याख्यातकथाश्चर्यां वेतालोऽसथितस्तदा । स त्रिविक्रमसेनं तं भूयः पप्रच्छ पार्थिवम् ॥	४६
तदेतयोः को नृपते सेनापतिमहीभृतोः । सत्त्वेनाभ्यधिको ब्रूहि पूर्वोक्तः समयश्च ते ॥	४७
इति वेतालतः श्रुत्वा मुक्तमौनः स तं नृपः । प्रत्युवाच द्वयो राजा सत्त्ववानधिकस्तयोः ॥	४८
तदाकर्ण्यैव वेतालः साक्षेपस्तमभाषत । सेनापतिः कथं नात्र राजन्नभ्यधिको वद् ॥	४९
यस्तथा स्वामिने भक्त्या स्वभार्यां तां तथाविधाम् । सुचिरज्ञाततद्भोगसुखास्वादोऽप्युपानयत् ॥	५०
आत्मानं चाग्निसाक्षके तस्मिन्पञ्चत्वमागते । अनास्वादिततद्भोगस्तत्कान्तां तु जहौ नृपः ॥	५१
वेतालेनैवमुक्तस्तु विहस्य स नृपोऽब्रवीत् । यद्यप्येवं तथाप्येतर्किं चित्रं कुलपुत्रकः ॥	५२
सेनापतिः स भक्त्या यत्स्वाम्यर्थे तत्तथाकरोत् । प्राणैरपि हि भृत्यानां स्वामिसंरक्षणं व्रतम् ॥	५३
राजानस्तु मदाध्माता गजा इव निरङ्कुशाः । छिन्दन्ति धर्ममर्यादाशृङ्खलां विषयोन्मुखाः ॥	५४
तेषां ह्युद्रिक्तचित्तानामभिषेकाम्बुभिः समम् । विवेको विगलत्योद्येनोह्यमान इवाखिलः ॥	५५
क्षिप्यन्त इव चोद्भूय चलन्नामरमारुतैः । वृद्धोपदिष्टशास्त्रार्थरजोमशकमक्षिकाः ॥	५६
आतपत्रेण सत्यं च सूर्यालोको निवार्यते । विभूतिवात्योपहता दृष्टिर्मागी च नेक्षते ॥	५७
ते ते च विपदं प्राप्ता मारमोहितचेतसः । जगद्विजयिनोऽपीह राजानो नहुषादयः ॥	५८
एष राजा पुनः पृथ्व्यामेकच्छत्रोऽपि यत्तया । उन्मादिन्या चपलया लक्ष्म्येव न विमोहितः ॥	५९
प्राणानपि स धर्मात्मा तत्याज न पुनः पदम् । अमार्गे निदधे धीरस्तेनासौ मेऽधिको मतः ॥	६०

इत्याकर्ण्य नृपस्य तस्य वचनं भूयस्तदसस्थला-

द्वेतालः सहसा स्वमेव स पदं मायाप्रभावाद्ययौ ।

राजाप्यन्वसरत्तथैव स पुनः संप्राप्तुमेतं जवा-

दारब्धे हि सुदुष्करेऽपि महतां मध्ये विरामः कुतः ॥

६१

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके चतुर्विंशस्तरङ्गः ।

पञ्चविंशस्तरङ्गः ।

(अष्टादशो वेतालः ।)

ततः पितृवने तस्मिन्क्रव्यभक्षिभिरावृते । ज्वालाविलोलरसनैर्भूतैरिव चिताग्निभिः ॥	१
गत्वैव तस्यामक्षोभ्यः क्षपायां शिशपातरुम् । स त्रिविक्रमसेनस्तमाससाद् पुनर्नृपः ॥	२
तत्रापश्यच्च वेतालविकृतान्सदृशाकृतीन् । उल्लम्बमानान्सुबहून्प्रेतकायानशङ्कितम् ॥	३
अहो किमेतर्किवान्यन्मायी कालं क्षिपत्यम् । वेतालो मे न वेद्येषां ग्राह्यं येनेह भूयसाम् ॥	४

इत्थस्य चेद्रात्रिरियं मम गमिष्यति । ततो वह्निं प्रवेक्ष्यामि न सहिष्ये तु हास्यताम् ॥	५
चेन्तयतस्तस्य राज्ञो विज्ञाय निश्चयम् । सखेतुष्टः स वेतालः स्वमायां संजहार ताम् ॥	६
श्ट्रैकमेवात्र वेतालं नृकलेवरे । अवतीर्य गृहीत्वांसे स प्रतस्थे पुनर्नृपः ॥	७
न्तं च तं भूयः स वेतालोऽभ्यभाषत । राजन्नोद्विजसे चित्रं तदिमां मे कथां शृणु ॥	८
गौरीतपःकेशवृतेन त्रिपुरारिणा । असामान्यगुणोत्कर्षलब्धेनेव स्वयंवृता ॥	९
त्यमरावत्योस्तृतीयोजयिनी पुरी । उदारसुकृतप्राप्यनानाभोगोपबृंहिता ॥	१०
स्तब्धत्वकार्कश्ये कुचेपु वरयोषिताम् । तासामेव भ्रुवोर्भङ्गो लोचनेषु च चापलम् ॥	११
निशासु वक्रत्वं यस्यां कविरोक्तिषु । मदो दन्तिषु जाड्यं च मुक्तामलयजेन्दुषु ॥	१२
चन्द्रप्रभाख्यस्य राज्ञोऽमात्यो बहुश्रुतः । देवस्वामीत्यभूद्विप्रो भूरियज्ञो महाधनः ॥	१३
कालेन तनयश्चन्द्रस्वामीत्यजायत । सोऽधीतविद्योऽपि युवा द्यूतैकव्यसनोऽभवत् ॥	१४
च द्विजसुतश्चन्द्रस्वामी स कांचन । द्यूतकारमहाठिण्ठां द्यूतेन क्रीडितुं ययौ ॥	१५
ष्यामः कमत्रेति विपद्भिरिव वीक्षितुम् । विक्षिप्तैः कृष्णशाराभैर्नैत्रैरक्षैर्निरन्तराम् ॥	१६
ोऽस्ति न श्रियं यस्य हराम्यप्यलकापतेः । इतीव तन्वतीं नादान्द्यूतकृत्कलहस्वनैः ॥	१७
वेश्य क्रमाद्दीव्यन्नक्षैः स कितत्रैः सह । वस्त्रादि हारयित्वापि धनमन्यदहारयत् ॥	१८
माणं च यन्नादात्स तद्धनमसंभवि । तद्वष्ट्रभ्य सभ्येन लगुडैः पर्यताड्यत ॥	१९
।हतसर्वाङ्गः पाषाणमिव निश्चलम् । कृत्वा मृतमिवात्मानं तस्थौ विप्रसुतोऽथ सः ॥	२०
दिवसान्द्वित्रांस्तत्र तस्मिन्नवस्थिते । क्रुद्धः स सभ्यष्टिण्ठायां कितवान्स्वानभाषत ॥	२१
नेनाश्मता तावत्तदेतं क्षिपत क्वचित् । नीत्वान्धकूपे निःसत्त्वं धनं दास्याम्यहं तु वः ॥	२२
गस्तेन कितवास्तं चन्द्रस्वामिनं ततः । अरण्यं निन्दुरुत्क्षिप्य दूरं कूपगवेषिणः ॥	२३
। वृद्धकितवस्तानन्यानेवमभ्यधात् । मृतोऽयं प्रायशस्तर्किक कूपे क्षिप्तेन नोऽमुना ॥	२४
वैनमुज्झित्वा वक्ष्यामः कूप उज्झितम् । इति ते तद्वचः सर्वे तथेति प्रतिपेदिरे ॥	२५
।क्त्वा गतेष्वेषु कितवेषु स उत्थितः । चन्द्रस्वामी विवेशात्र शून्यमेकं शिवालयम् ॥	२६
कंचित्समाश्रयस्य चिन्तयामास दुःखितः । विश्वस्तो मायया कष्टं मुषितः कितवैरहम् ॥	२७
शः क गच्छामि नन्नोपहतपांसुलः । पिता बन्धुः सुहृद्वापि दृष्ट्वा किं हि वदेन्मम ॥	२८
ति स्थितोऽस्मीह नक्तं च क्षुत्प्रशान्तये । पश्यामि निर्गत्य कथं यतिष्ये भोजनं प्रति ॥	२९
गोचयतस्तस्य क्लान्तस्यानम्बरस्य च । मन्दीकृतातपोऽस्ताद्रिं रविस्त्यक्ताम्बरो ययौ ॥	३०
भूतिदिग्धाङ्गस्तत्रायाति स्म तापसः । महाव्रती जटाशूलधरो हर इवापरः ॥	३१
न्द्रस्वामिनं दृष्ट्वा कोऽसीति परिपृच्छथ च । श्रुत्वा तस्मान्न वृत्तान्तं प्रहं तं तापसोऽब्रवीत् ॥	३२
मेहाश्रमं प्राप्तः क्षुत्क्लान्तोऽचिन्तितोऽतिथिः । तदुत्तिष्ठ कृतस्नानो भिक्षाभागं समाहर ॥	३३
गो व्रतिना सोऽथ चन्द्रस्वामी जगाद तम् । विप्रोऽहं भगवन्भोक्ष्ये भिक्षाभागं कथं तव ॥	३४
वा स व्रती सिद्धः प्रविश्य मठिकां निजाम् । इष्टसंपादिनीं विद्यां सस्मारातिथिवल्लभः ॥	३५
गोपस्थितां तां च किं करोमीति वादिनीम् । अमुष्यातिथ्यमतिथेः कुरुष्वेति शशाम ताम् ॥	३६
क्ते तथा तत्र सोद्यानं साङ्गनाजनम् । पुरं सौवर्णसुत्पन्नं चन्द्रस्वामी ददर्श सः ॥	३७
तं च तमभ्येत्य तस्माद्द्वाराङ्गनाः पुरात् । ऊचुरुत्तिष्ठ भद्रैहि स्नाहि भुङ्क्ष्व त्यज श्रमम् ॥	३८
त्वाभ्यन्तरं नीत्वा स्नापयित्वानुलिप्य च । ताभिः स दत्तसद्वस्त्रो निन्द्येऽन्यद्वासकोत्तमम् ॥	३९
तः स ददर्शैकां प्रधानयुवतिं युवा । सर्वाङ्गसुन्दरीं धात्रा कौतुकादिव निर्भिताम् ॥	४०
स सोत्कयोत्थाय स्वासनाधोपवेशितः । बुभुजे दिव्यमाहारं तयैवात्र समं ततः ॥	४१
कफलस्वादुताम्बूलः स्वरसेन च । पर्यङ्कशयने भेजे तत्संभोगसुखं निशि ॥	४२
प्रबुद्धश्चापश्यत्तमेवात्र शिवालयम् । नापि दिव्याङ्गनां नापि पुरं तन्न परिच्छदम् ॥	४३

ततः स विप्रो निर्यातं मठिकातः स्मिताननम् । पृष्टरात्रिसुखं प्रातस्तापसं तं व्यजिज्ञपत् ॥
 त्वत्प्रसादादहं रात्रावुषितो भगवन्सुखम् । किं तु यास्यन्ति मे प्राणास्तया दिव्यस्त्रिया विना ॥
 तच्छ्रुत्वा स तपस्वी तं हसन्कारुणिकोऽब्रवीत् । इहैवास्व पुनर्नक्तं भविष्यति तथैव ते ॥
 इत्युक्ते व्रतिना तेन तद्युक्त्यैच प्रतिक्षपम् । चन्द्रस्वाम्यत्र सोऽभुङ्क्त भोगांस्तांस्तत्प्रसादतः ॥
 बुद्ध्वा च तं शनैर्विद्याप्रभावं विधिचोदितः । एकदा तापसेन्द्रं तं स प्रसाद्यान्वयाचत ॥
 सत्यं कृपा चेद्भगवन्मयि ते शरणागते । तदेतां देहि मे विद्यां यत्प्रभावोऽयमीदृशः ॥
 इति ब्रुवाणं निर्बन्धान्तं प्रत्याह स तापसः । असाध्या तव विद्येयं साध्यतेऽन्तर्जले ह्यसौ ॥
 तत्र चैषा सृजत्याशु जपतः साधकस्य तत् । मायाजालं विमोहाय येन सिद्धिं न सोऽश्रुते ॥
 स हि तत्र पुनर्जातं बालमात्मानमीक्षते । ततो युवानमुद्द्यूढदारं जातात्मजं तथा ॥
 सुहृन्मेऽयमयं शत्रुरिति मिथ्या स मुह्यति । न च स्मरति जन्मेदं न विद्यासाधने क्रियाम् ॥
 यस्तु त्रिरष्टवर्षः सन्गुरुविद्याप्रबोधितः । जन्म स्मृत्वा विदित्वा तद्वीरो मायाविजृम्भितम् ॥
 तद्वशोऽप्यत्र कुरुते तथैवाग्निप्रवेशनम् । परमार्थं जलोत्तीर्णः सिद्धविद्यः स पश्यति ॥
 अन्यस्य न परं विद्या शिष्यस्यैषा हि सिद्ध्यति । अस्थानार्पणतो यावद्गुरोरपि विनश्यति ॥
 मत्सिद्धयैव फले सिद्धे किं ग्रहेणामुना तव । मत्सिद्धिहान्या मा जालु तवैतदपि नङ्क्ष्यति ॥
 एवं तपस्विनोक्तेऽपि चन्द्रस्वामी ग्रहेण सः । शिक्षामि सर्वं मा भूद्भ्रिन्तात्रेति तमब्रवीत् ॥
 ततोऽस्मै प्रतिपेदे तां विद्यां दातुं स तापसः । बतान्प्रितानुरोधेन किं न कुर्वन्ति साधवः ॥
 ततो नीत्वा नदीतीरं स तं स्माह महाव्रती । वत्स विद्यां जपन्मायां यदा द्रक्ष्यसि तां तदा ॥
 मायाग्निमेव प्रविशेर्विद्यया बोधितो मया । अहं च तावत्स्थास्यामि तवेहैव नदीतटे ॥
 इत्युक्त्वाध्यापयामास तमाचान्तं शुचिं शुचिः । स चन्द्रस्वामिनं विद्यां सम्यक्तां व्रतिनां वरः ॥
 ततस्तीरे स्थिते तस्मिन्गुरौ मूर्ध्ना प्रणम्य तम् । चन्द्रस्वामी स रभसान्नादीमवततार ताम् ॥
 तस्यामन्तर्जले विद्यां तां जपन्सहस्रैव सः । तन्मायामोहितो मिथ्या सर्वं विस्मृत्य जन्म तत् ॥
 वीक्षते यावदन्यस्यामुत्पन्नः स्वात्मना पुरि । पुत्रो विप्रस्य कस्यापि वृद्धिं स शनकैर्गतः ॥
 कृतोपनयनोऽधीतविद्यो दारानवाप्य च । तदुःखसुखसंमूढः संपूर्णोऽपत्यवान्क्रमात् ॥
 ततश्चात्र सुतस्नेहस्वीकृतस्तत्तदाचरन् । स्थितो बद्धरतिः सार्धं पितृभ्यां बन्धुभिस्तथा ॥
 एवं जन्मान्तरं मिथ्या तस्यानुभवतोऽत्र सः । काले प्रबोधिनीं विद्यां गुरुः प्रायुङ्क्त तापसः ॥
 स तद्विद्याप्रयोगेण सद्यस्तेन प्रबोधितः । स्मृत्वात्मानं गुरुं तं च मायाजालमवेत्य तत् ॥
 उद्यतोऽग्निप्रवेशाय दिव्यासाध्यफलाप्तये । पर्यवारि निषेधद्विर्वृद्धान्गुरुबन्धुभिः ॥
 बहुधा बोध्यमानोऽपि तैर्दिव्यसुखलोलुपः । स सज्जितचित्तं प्रायान्नादीतीरं सबान्धवः ॥
 दृष्ट्वात्र वृद्धौ पितरौ भार्या च मरणोद्यताम् । क्रन्दन्ति बालापत्यानि सोऽथ मोहादचिन्तयत् ॥
 कष्टं म्रियन्ते स्वजनाः सर्वे मे विशतोऽनलम् । न च जानामि किं सत्यं गुरोस्तद्वचनं न वा ॥
 तत्किं नु प्रविशाम्यग्निमुत न प्रविशामि किम् । अथवा तत्कथं मिथ्या स्यात्संवादि गुरोर्वचः ॥
 तद्विशाम्यनलं काममित्यन्तः प्रविमृश्य सः । अग्निप्रवेशं विदधे चन्द्रस्वामी किल द्विजः ॥
 अनुभूतहिमस्पर्शो बह्वेश्व स सविस्मयः । शान्तमायो नदीतीरादुत्थायोपययौ तटम् ॥
 तत्र स्थितं च दृष्ट्वा तं गुरुं नत्वा च पादयोः । पृच्छन्तं चाग्निशैल्यान्तं स्वमुदन्तमबोधयत् ॥
 ततस्तं स गुरुः प्राह वत्स शङ्के कृतस्त्वया । अपचारोऽत्र शीतस्ते कथं जातोऽग्निरन्यथा ॥
 अदृष्टमेतदेतस्या विद्यायाः साधने यतः । एतद्गुरोर्वचः श्रुत्वा चन्द्रस्वामी जगाद सः ॥
 नापचारो मया कश्चिद्विहितो भगवन्निति । ततः स तद्गुरुर्विद्यां जिज्ञासुस्तां समस्मरत् ॥
 न च साविरभूत्तस्य न तच्छिष्यस्य तस्य वा । नष्टविद्यावथोभौ तौ विषण्णौ जग्मतुस्ततः ॥

इत्याख्याय कथामथ वेतालः पृष्टवान्स तं भूयः ।

पृथ्वीपतिं त्रिविक्रमसेनं समयं निगद्य पूर्वोक्तम् ॥

राजन्संशयमेतं छिन्द्य मम ब्रूहि हेतुना केन ।	
विहितेऽपि यथोद्दिष्टे कर्मणि विद्योभयोस्तयोर्नष्टा ॥	८३
एतत्स वेतालवचो निशम्य तं प्रत्यवोचन्मनुजेन्द्रवीरः ।	
जाने भवान्मे क्षिपतीह कालं योगेश्वरैवं तदपि ब्रवीमि ॥	८४
न दुष्करेणापि हि कर्मणैव शुद्धेन सिद्धिः पुरुषस्य लभ्या ।	
यावन्न निष्क्रम्यविकल्पशुद्धं धीरं मनो निर्मलसत्त्ववृत्ति ॥	८५
तस्यात्र मन्दस्य तु विप्रयूनश्चित्तं प्रबुध्यापि विकल्पते स्म ।	
विद्या न सा तेन गतास्य सिद्धिमस्थानदानाच्च गुरोर्विनष्टा ॥	८६
इति तस्य नृपस्य सृष्टवाचो वत वेतालवरोऽसतः स भूयः ।	
निजमेव पदं यथावलक्ष्यो नृपतिस्तं च तथैव सोऽन्वयासीत् ॥	८७
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके पञ्चविंशस्तरङ्गः ।	

षड्विंशस्तरङ्गः ।

(एकोनविंशो वेतालः ।)

। गत्वा पुनः स्कन्धे वेतालं शिंशापाद्गुमात् । स त्रिविक्रमसेनस्तं गृहीत्वोदचलन्नृपः ॥	१
। च्छन्तं च तं भूयो वेतालः सोऽभ्यभाषत । राजञ्शृणु कथामेकां हृद्यां ते कथयाम्यहम् ॥	२
। त्त वक्रोलकं नाम पुरं सुरपुरोपमम् । तस्मिन्सूर्यप्रभाख्योऽभूद्राजा जम्भारिसंनिभः ॥	३
। र्योद्यतया मूर्त्या दत्तानन्दो वसुंधराम् । इमां हरिरिवोद्धृत्य यो बभार चिरं भुजे ॥	४
। सङ्गेऽश्रुसंपातः शृङ्गारे मारसंकथाः । द्वाःस्थेषु हेमदण्डाश्च राष्ट्रे यस्याभवन्रभोः ॥	५
। संपत्समृद्धस्य तस्यैकाभूदनिर्वृतिः । नोदपद्यत यत्पुत्रो बहुष्वन्तःपुरेष्वपि ॥	६
। स्मिश्च कथासंधौ ताम्रलिप्त्यां महापुरि । बभूव धनपालाख्यो धुर्यो धनवतां वणिक् ॥	७
। चाजायतैकैव नाम्ना धनवती सुता । विद्याधरी च्युता शापात्सौन्दर्येणैव सूचिता ॥	८
। तं च यौवनस्थायां स वणिक्पञ्चतां ययौ । तद्धनं राजसानाथ्यादाक्रान्तमथ गोत्रजैः ॥	९
। हिरण्यवत्याख्या वणिजस्तस्य गेहिनी । आदाय रत्नाभरणं निजमप्रकटस्थितम् ॥	१०
। तया तथा साकं स्वदुहित्वा निशासुखे । पलाय्य दायादभयाद्गुहाद्गुप्तं विनिर्ययौ ॥	११
। तेन बहिरन्तश्च सा दुःखेनान्धकारिता । कृच्छ्राद्बहिःपुरं प्रायात्सुताहस्तावलम्बिनी ॥	१२
। संतमसे यान्ती विधियोगादलक्षितम् । अंसेनाताडयचौरं शूलाप्रारोपितस्थितम् ॥	१३
। त्जीवस्तदंसाप्रघट्टनाधिकपीडितः । आः क्षते क्षारमेतन्मे क्षिप्तं केनेत्यभाषत ॥	१४
। तत्रैव सा क्रोऽसीत्यपृच्छत्तं वणिग्वधूः । प्रत्युवाच ततश्चौरश्चौरोऽहमिह सूचितः ॥	१५
। पापस्य चाद्यापि नोत्क्रामन्ति ममासवः । तदार्यं त्वं मम ब्रूहि कासि कैवं प्रयासि च ॥	१६
। त्वा तं वणिगभार्या यावत्स्वोदन्तमाह सा । तावत्तिलकितं प्राच्या मुखमुद्भासितेन्दुना ॥	१७
। दिक्षु प्रकाशासु स चौरस्तां वणिक्सुताम् । दृष्ट्वा धनवतीं कन्यां तन्मातरमुवाच ताम् ॥	१८
। मे प्रार्थनामेकां सहस्रं काञ्चनस्य ते । ददामि तदिमां मह्यं स्वसुतां देहि कन्यकाम् ॥	१९
। तथा तवेत्युक्तो हसन्याथ तथात्र सः । पुनश्चौरोऽब्रवीन्नास्ति पुत्रो मम गतायुषः ॥	२०
। पुत्रोऽश्रुते लोकांस्तदेषा यं मदाज्ञया । कुत्रचिज्जनयेत्पुत्रं क्षेत्रजः स भवेन्मम ॥	२१
। तां प्रार्थये त्वं तु तद्विधत्स्व ममेप्सितम् । तच्छ्रुत्वा सा वणिगयोषिलोभात्तत्प्रत्यपद्यत ॥	२२
। ये च कुतोऽप्यम्बु पाणौ चौरस्य तस्य सा । एषा सुता मया तुभ्यं कन्या दत्तेत्यपातयत् ॥	२३
। पि तद्दुहितुर्दत्तयथोक्ताज्ञो जगाद ताम् । गच्छामुष्य वटस्याधः खात्वा स्वर्णं गृहाण तत् ॥	२४
। सोर्दाहयित्वा मे देहं युक्त्या विसृज्य च । अस्मीनि तीर्थे ससुता गच्छेवैक्रोलकं पुरम् ॥	२५

तत्र सूर्यप्रभे राज्ञि सौराज्यसुखिते जने । निरुपद्रवनिश्चिन्ता स्थास्यसि त्वं यथेच्छसि ॥
 इत्युक्त्वा तृषितः पीत्वा तथैवोपहृतं जलम् । शूलव्यधव्यथोत्क्रान्तजीवश्चौरो बभूव सः ॥
 ततो गत्वा वणिकस्त्री सा स्वर्णं वटतरोस्तलात् । गृहीत्वा ससुता गुप्तमगाद्गर्भसुहृद्गृहम् ॥
 तत्र स्थित्वा च युक्त्या तद्दाहयित्वा कलेवरम् । चौरस्य तस्य तीर्थेऽस्थिक्षेपादिकमकारयत् ॥
 अन्येद्युश्चात्तगुप्तार्था ततो निर्गत्य सात्मजा । प्रयान्ती क्रमशः प्राप सा तद्वक्रोलकं पुरम् ॥
 तत्रैकं वसुदत्ताख्याद्गृहं क्रीत्वा वणिग्वरात् । तस्मिन्नुवास सुतया धनवत्या तया सह ॥
 तदा च तत्रोपाध्यायो विष्णुस्वामीत्यभूत्पुरे । मनःस्वामीति तस्यासीच्छिष्यो विप्रोऽतिरूपवान् ॥
 विद्याभिजनयुक्तोऽपि स यौवनवशीकृतः । तत्र हंसावलीं नाम वाञ्छति स्म विलासिनीम् ॥
 सा च सौवर्णदीनारशतपञ्चकमग्रहीत् । भाटिं तस्य च तन्नाभूद्दृष्यदत्तेन सोऽन्वहम् ॥
 एकदा च तमद्राक्षीत्तादृशं सा वणिकमुता । क्षामाभिरामवपुषं धनवत्यत्र हर्ष्यतः ॥
 तद्रूपहृत्चित्ता च भर्तुश्चौरस्य तस्य सा । स्मृत्वानुज्ञां समीपस्थां युक्त्यावोचत्स्वमातरम् ॥
 अम्ब विप्रसुतस्यास्य पश्यैते रूपयौवने । क्रीदशे वत् विश्वस्य नयनामृतवर्षिणी ॥
 एतच्छ्रुत्वैव तस्मिंस्तां बद्धभावावमेत्य च । तन्माता सा वणिगरभार्या मनस्येवमचिन्तयत् ॥
 महुद्दित्रानया तावद्वरणीयः सुताप्तये । कश्चिद्भर्त्राज्ञया तस्मादेष एवाथ्यते न किम् ॥
 इत्याकलय्य व्यसृजत्तत्संदिश्य मनीषितम् । रहस्यधारिणीं चेटीं तमानेतुं सुताकृते ॥
 सा गत्वा विजने नीत्वा चेटी तस्मै शशंस तत् । स च श्रुत्वा द्विजयुवा व्यसनी तामभाषत ॥
 यदि हंसावलीहेतोर्दीनारशतपञ्चकम् । सौवर्णं दीयते मह्यं तदेकामेभि यामिनीम् ॥
 इति तेनोक्त्या चेष्टया तया गत्वा तथैव सा । उक्त्वा वणिकस्त्री तस्मै तत्तद्वस्ते प्राहिणोद्धनम् ॥
 तद्गृहीत्वा मनःस्वामी तत्पुत्र्या वासकं ययौ । तस्याः स तन्निस्तृष्टाया धनवत्याः सचेटिकः ॥
 तत्र तां विततोत्कण्ठां कान्तां भूषितभूतलाम् । स चकोर इव ज्योत्स्नां ददर्श च जहर्ष च ॥
 तया समं च नीत्वा तां रात्रिं संभोगलीलया । निर्गत्य स ततो गुप्तं ययौ प्रातर्यथागतम् ॥
 सापि तस्माद्धनवती सगर्भाभूद्दणिकमुता । काले च सुषुप्ते पुत्रं लक्षणानुमितायतिम् ॥
 परितुष्टां तदा तां च सुतोत्पत्त्या समातृकाम् । आदिदेश हरः स्वप्ने दर्शितस्ववपुर्निशि ॥
 युक्तं हेमसहस्रेण नीत्वा बालमुषस्यमुम् । सूर्यप्रभनृपस्येह मञ्चस्थं द्वारि मुञ्चतम् ॥
 एवं स्यात्क्षेममित्युक्त्वा शूलिना सा वणिकमुता । तन्माता च प्रबुद्ध्यैतं स्वप्रमन्योन्यमूचतुः ॥
 नीत्वा च तं तत्यजतुर्भगवत्प्रत्ययाच्छिशुम् । राज्ञः सूर्यप्रभस्यास्य सिंहद्वारे सहेमकम् ॥
 तावच्च तमपि स्वप्ने सुतचिन्तातुरं सदा । तत्र सूर्यप्रभं भूपमादिदेश वृषध्वजः ॥
 उत्तिष्ठ राजन्बालस्ते सिंहद्वारे सकाञ्चनः । केनापि स्थापितो भव्यो मञ्चकस्थं गृहाण तम् ॥
 इत्युक्तः शंभुना प्रातः प्रबुद्धोऽपि तथैव सः । द्वाःस्थैः प्रविश्य विज्ञप्तो निर्ययौ नृपतिः स्वयम् ॥
 दृष्ट्वा च सिंहद्वारे तं बालं सकनकोत्करम् । रेखाच्छन्नध्वजाद्यङ्कपाणिपादं शुभाकृतिम् ॥
 दत्तो ममोचितः पुत्रः शंभुनायमिति ब्रुवन् । स्वयं गृहीत्वा बाहुभ्यां राजधानीं विवेश सः ॥
 चकार चोत्सवं तावदसंख्यातं ददद्बसु । दरिद्रशब्दस्यैकस्य यावदासीन्निरर्थता ॥
 नृत्तवाद्यादिभिर्नीत्वा द्वादशाहं ततः स तम् । पुत्रं चन्द्रप्रभं नाम्ना चके सूर्यप्रभो नृपः ॥
 ववृधे राजपुत्रोऽत्र सोऽथ चन्द्रप्रभः क्रमात् । वपुषेव गुणौघेनाप्याश्रितानन्ददायिना ॥
 शनैर्युवा च संजज्ञे शौर्यैर्दार्यश्रुतादिभिः । आवर्जितप्रकृतिकः क्षमाभारोद्बहनक्षमः ॥
 तादृशं च ततो दृष्ट्वा तं स सूर्यप्रभः पिता । राज्येऽभिषिच्यैव कृती वृद्धो वाराणसीं ययौ ॥
 पृथ्वीं शासति तस्मिंश्च तनये नयशालिनि । स राजा तत्र तत्याज चरंस्तीव्रतपस्तनुम् ॥
 बुद्ध्वा पितृविपत्तिं तामनुशोच्य कृतक्रियः । सोऽथ चन्द्रप्रभो राजा सचिवान्धार्मिकोऽब्रवीत् ॥
 तातस्य तावत्केनाहमनृणो भवितुं क्षमः । तथाप्येकां स्वहस्तेन ददाम्येतस्य निष्कृतिम् ॥
 नीत्वा क्षिपामि गङ्गायामस्थीन्यस्य यथाविधि । गत्वा सर्वपितृभ्यश्च गयां पिण्डं ददाम्यहम् ॥

। त्रां च करोम्यापूर्वसागरम् । इत्युक्तवन्तं राजानं मन्त्रिणस्तं व्यजिज्ञपन् ॥	६६
। कर्तुमेतद्राज्ञः कथंचन । नहि राज्यं बहुच्छिद्रं क्षणं तिष्ठत्यरक्षितम् ॥	६७
तेन कार्या ते पित्रुपक्रिया । स्वधर्मपालनादन्या तीर्थयात्रा च का तव ॥	६८
। अन्धत्वं नित्यगुप्ताः क पार्थिवाः । इति मन्त्रिवचः श्रुत्वा राजा चन्द्रप्रभोऽब्रवीत् ॥	६९
। पित्रर्थे गन्तव्यं निश्चितं मया । द्रष्टव्यानि च तीर्थानि यावन्मे क्षमते वयः ॥	७०
। त किं भावि शरीरे क्षणनश्वरे । राज्यं चागमनं यावद्रक्ष्यं शुष्माभिरेव मे ॥	७१
। राज्ञस्तूष्णीमासत् मन्त्रिणः । ततः प्रयाणसंभारं सज्जीचक्रे स भूपतिः ॥	७२
। भूमे स्नातो हुताग्निः पूजितद्विजः । सुयुक्तं रथमास्थाय प्रयतः शान्तवेषभृत् ॥	७३
। पुत्रांश्च पौराञ्जनपदानपि । निवर्त्यानिच्छतः कृच्छ्रादासीमान्तानुयायिनः ॥	७४
। रूढैः समं स सपुरोहितः । प्रतस्थे सचिवन्यस्तराज्यञ्चन्द्रप्रभो नृपः ॥	७५
। षादिविलोकनविनोदितः । पश्यन्नानाविधान्देशान्क्रमात्प्राप च जाह्नवीम् ॥	७६
। जन्तूनां जलकल्लोलपङ्क्तिभिः । त्रिदिवारोहसोपानपद्धतिं सृजतीमिव ॥	७७
। शंभोः कृतक्रीडाकचप्रहाम् । विभ्रतीं चाम्बिकालीलां देवधिगणवन्दिताम् ॥	७८
। स्यां च कृतस्नानो यथाविधि । चिक्षेपास्थीनि भूपस्य तस्य सूर्यप्रभस्य सः ॥	७९
। तश्चाद्धो रथारूढस्ततोऽपि च । प्रस्थितः क्रमशः प्राप प्रयागमृषिसंस्तुतम् ॥	८०
। धूमादिमार्गाविव समागतौ । गङ्गायमुनयोर्बाहौ भातः सुगतये नृणाम् ॥	८१
। तस्नानदानश्राद्धादिसत्क्रियः । वाराणसीं जगामाथ स चन्द्रप्रभभूपतिः ॥	८२
। प्राप्तेति वदन्त्यामिव दूरतः । वाताक्षिप्तसमुत्क्षिप्तैः सुरसद्मध्वजांशुकैः ॥	८३
। युपोष्य त्रीण्यभ्यर्च्यार्थं वृषध्वजम् । भोगैर्निजोचितैस्सैः प्रययौ स गयां प्रति ॥	८४
। नमितैर्मन्त्रुगुञ्जद्विहङ्गमैः । पदे पदे सप्रणामं स्तूयमान इवाङ्घ्रिपैः ॥	८५
। हस्तुमैरर्च्यमान इवानिलैः । नानारण्यान्यतिक्रम्य पुण्यं प्राप गयाशिरः ॥	८६
। च श्राद्धं विधिवद्भूरिदक्षिणम् । चन्द्रप्रभः स राजात्र धर्मारण्यमुपेयिवान् ॥	८७
। ददतः पितुः पिण्डं तदन्तरात् । समुत्तस्थुस्तमादातुं त्रयो मानुषपाणयः ॥	८८
। वेभ्रान्तः किमेतदिति पार्थिवः । कस्मिन्हस्ते क्षिपे पिण्डमित्यपृच्छन्निजान्द्विजान् ॥	८९
। तावदेकश्चौरस्य निश्चितम् । हस्तो लोहमयः शङ्कुर्यस्मिन्देवैष दृश्यते ॥	९०
। मणस्यायं करो धृतपवित्रकः । राज्ञः पाणिस्तृतीयोऽयं साङ्गुलीयः सुलक्षणः ॥	९१
। क पिण्डोऽयं निक्षेप्यः किमिदं भवेत् । इत्युक्तसैर्द्विजैः सोऽत्र राजा लेभे न निश्चयम् ॥	९२
। कथाश्चर्यं वेतालोऽसस्थितस्तदा । स त्रिविक्रमसेनं तं जगाद् नृपतिं पुनः ॥	९३
। देयः स्यात्स पिण्ड इति वक्तु मे । भवांस्तावत्स एवात्र प्राक्तनः समयश्च ते ॥	९४
। तः श्रुत्वा मुक्तमौनः स भूपतिः । तं त्रिविक्रमसेनोऽत्र धर्मज्ञः प्रत्यभाषत ॥	९५
। दातव्यः स पिण्डः क्षेत्रजो यतः । चन्द्रप्रभः स नृपतिः पुत्रस्तस्यैव नान्ययोः ॥	९६
। कस्यापि स हि पुत्रो न बुध्यते । विक्रीतो हि धनेनात्मा तामेकां तेन यामिनीम् ॥	९७
। मस्यापि संस्कारादानवर्धनैः । भवेत्स पुत्रो न स्याच्चेत्स्वधनं तस्य तत्कृते ॥	९८
। हि शीर्षान्ते मञ्चस्थस्यैव हेम यत् । न्यस्तमासीत्तदेवास्य मूल्यं संवर्धनादिके ॥	९९
। कप्राप्ता तन्माता यस्य येन सा । आज्ञा तज्जनने दत्ता यस्य तन्निखिलं धनम् ॥	१००
। त्रजः पुत्रश्चौरस्यैव महीपतिः । पिण्डस्तस्यैव हस्ते च देयस्तेनेति मे मतिः ॥	१०१
। इत्युक्तवतो नृपतेस्तस्यांसात्स्वपदमेव वेतालः ।	
। प्रययौ स च त्रिविक्रमसेनो राजा तमन्वयाद्भूयः ॥	१०२

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके षड्विंशस्तरङ्गः ।

सप्तविंशस्तरङ्गः ।

(विशो वेतालः ।)

ततो गत्वा गृहीत्वांसे वेतालं शिंशपातरोः । स त्रिविक्रमसेनस्तमुच्चचाल पुनर्नृपः ॥
मौनेन प्रस्थितं तं च वेतालोंऽसादुवाच सः । राजन्कस्तेऽनुबन्धोऽयं गच्छ रात्रिसुखं भज ।
न युक्तं तव नेतुं मां कुभिक्षोस्तस्य गोचरम् । ग्रहो वा तत्र चेदस्तु कथामेकामिमां शृणु ॥
अस्ति स्वरेखानुत्क्रान्तवर्णभेदव्यवस्थिति । नगरं चित्रकूटाख्यं विभ्राणं सत्यनामताम् ॥
तत्रामृतरसासारवर्षां प्रणयिचक्षुषाम् । चन्द्रावलोक इत्यासीद्राजा राजशिखामणिः ॥
आलानं शौर्यकरिणस्यागस्योत्पत्तिकेतनम् । विलासवेश्म रूपस्य शशंसुर्यं विचक्षणाः ॥
सतीषु सर्वसंपत्सु यत्र प्राप निजोचिताम् । भार्या सैका परं चिन्ता यूनस्तस्याभवद्बुद्धि ॥
एकदा च तदुद्वेगविनोदाय महाटवीम् । जगामाश्रीयसहितो मृगयायै स भूपतिः ॥
तत्र सूकरवृन्दानि भिन्दन्वाणैर्निरन्तरैः । श्यामलाम्बररोचिष्णुस्तमांसीव रविः करैः ॥
शाययञ्शरशय्यासु सिंहान्समरदुर्मदान् । मूर्धजैर्धवलैर्भीष्मानर्जुनाधिकविक्रमः ॥
विपक्षीकृत्य शरभान्पातयन्पर्वतोपमान् । दम्भोलिकर्कशप्रासपातैर्जम्भारिविक्रमः ॥
रसाद्विविधुः स नृपो वनाभ्यन्तरमेककः । तीव्रपाणिप्रहारेण प्रेरयामास वाजिनम् ॥
स बाजी तेन च कशाघातेनोत्तेजितो भृशम् । पाणिघातेन विषमं समं चागणयन्क्षणात् ॥
वनान्तरं ततोऽनैषीद्वाताधिकजवो नृपम् । मोहितेन्द्रियवृत्तिं तं व्यतीत्य दशयोजनीम् ॥
तत्र तस्मिन्स्थिते वाहे राजा दिङ्मोहमेत्य सः । भ्रमञ्छ्रान्तो ददर्शैकमारात्सुविपुलं सरः ॥
मारुतेनाभिमुख्येन नमितोन्नमितैर्मुहुः । इत एहीति हस्ताभैः संज्ञां कुर्वदिवाम्बुजैः ॥
तत्र गत्वा च तुरगं विपर्याणोपवर्तितम् । स्नातपीतं तरुच्छायबद्धं दत्ततृणोत्करम् ॥
कृत्वा स्वयं कृतस्नानः पीताम्बुर्गलितश्रमः । रम्येषु तत्प्रदेशेषु ददौ दृष्टिमितस्ततः ॥
एकत्र चाशोकतरोरधस्तान्मुनिकन्यकाम् । आमुक्तपुष्पाभरणां वल्कलांशुकशोभिनीम् ॥
मुग्धबद्धजटाजूटसविशेषमनोरमाम् । सखीद्वितीयामाश्चर्यरूपां राजा ददर्श सः ॥
अचिन्तयञ्च पुष्पेषोः पतितः शरगोचरे । केयं स्यात्सरसि स्नातुं सावित्री किंस्विदागता ॥
किं हरस्याङ्गविभ्रष्टा गौरी भूयः श्रिता तपः । अहन्यस्तंगतस्येन्दोः कान्तिः किं वा धृतव्रता
तदेतामुपसृत्येह शनैरुपलभे वरम् । इत्यालोच्य ययौ तस्याः कन्यायाः सोऽन्तिकं नृपः ॥
सापि दृष्ट्वा तमायान्तं तद्रूपाकुलितेक्षणा । पूर्वप्रारब्धपुष्पस्रक्सन्नहस्ता व्यचिन्तयत् ॥
कोऽयमीदृगरण्येऽस्मिन्सिद्धो विद्याधारो नु किम् । बतस्य रूपं विश्वस्य कृतार्थीकरणं दृशोः
एवं वितर्क्य पश्यन्ती विर्यक्तं त्रपया ततः । उत्थाय सोरुस्तम्भापि गन्तुं प्रावर्ततैव सा ॥
अथोपेत्य स राजा तामेवं नागरिकोऽब्रवीत् । आस्तां प्रथमदृष्टस्य दर्शनैकफलार्थिनः ॥
जनस्य दूरायातस्य सुन्दरि स्वागतादिकम् । कोऽयं न्वाश्रमिणां धर्मो यदेतस्मात्पलाय्यते ॥
इत्युक्ते भूमुजा तस्याः सखी तद्वद्विचक्षणा । तत्रोपवेश्य नृपतेश्चकारातिथ्यसत्क्रियाम् ॥
अथ सप्रणयं राजा तां स पप्रच्छ सोत्सुकः । भद्रे कः पुण्यवान्वंशस्त्वत्सख्यालंकृतोऽनया ।
कानि श्रोत्रामृतस्यन्दीन्यस्या नामाक्षराणि च । किं चैवमनया पुष्पसुकुमारमिदं वपुः ॥
तापसोचितया वृत्त्या विजनेऽस्मिन्कदर्श्यते । इति राज्ञो वचः श्रुत्वा तत्सखी प्रत्युवाच सा
एषा महर्षेः कण्वस्य दुहिता वर्धिताश्रमे । मेनकासंभवा कन्या नाम्ना चेन्दीवरप्रभा ॥
इहास्मिन्सरसि स्नातुमागतानुज्ञया पितुः । इतोऽत्र नातिदूरेऽस्ति तस्यैतत्पितुराश्रमः ॥
इत्युक्तः स तया हृष्टो राजारुह्य तुरङ्गमौ । याचितुं तां सुतां तस्य कण्वर्षेराश्रमं ययौ ॥
विवेश च विनीतस्तं बहिः स्थापितवाहनः । जटावल्कलिभिः पूर्णं पादपैरिव तापसैः ॥
च तमद्राक्षीदृषिभिः परिवारितम् । तेजसाह्लादनं कण्वमुनिं चन्द्रमिव ग्रहैः ॥

पादयोस्तं च ववन्दे सोऽपि तं मुनिः । कल्पितातिथ्यविश्रान्तं ज्ञानी क्षिप्रादभाषत ॥	३८
चन्द्रावलोकैतच्छृणु यद्वचिम् ते हितम् । जानासि यादृक्संसारे प्राणिनां मृत्युतो भयम् ॥	३९
गरणमेवैतान्वराकान्हंसि किं मृगान् । शस्त्रं हि भीतरक्षार्थं धात्रा क्षत्रस्य निर्मितम् ॥	४०
रक्ष धर्मेण समुन्मूलय कण्टकान् । हस्यश्वास्त्रादियोग्याभिश्चलक्ष्यादि साधय ॥	४१
ज्यसुखं देहि धनं दिक्षु यशः किर । कृतान्तक्रीडितं हिंस्रं मृगयाव्यसनं त्यज ॥	४२
ध्यस्य चान्यस्य यत्र तुल्या प्रमादिता । किं तेन बह्वनर्थेन पाण्डोर्वृत्तं न किं श्रुतम् ॥	४३
प्वमुनेर्वाक्यं श्रुत्वा समभिनन्द्य च । राजा चन्द्रावलोकस्तमर्थज्ञः प्रत्यभाषत ॥	४४
ष्टोऽस्मि भगवन्कृतो मेऽनुग्रहः परः । मृगयाया निवृत्तोऽहं प्राणिनः सन्तु निर्भयाः ॥	४५
गोवाच स मुनिस्तुष्टोऽहममुना तव । प्राणिष्वभयदानेन तद्वृणीष्वेप्सितं वरम् ॥	४६
स्तेन मुनिना कालज्ञः स नृपोऽभ्यधात् । तुष्टोऽसि चेत्सुतां देहि महामिन्दीवरप्रभाम् ॥	४७
तवते सोऽस्मै राज्ञे स्नातागतां मुनिः । अप्सरःसंभवां कन्यां तां ददावनुरूपिकाम् ॥	४८
तविवाहस्तां मुनिभार्याप्रसाधिताम् । कृतानुयात्रामुद्राष्वैस्तापसैरा निजाश्रमात् ॥	४९
प्रभां भार्यामादायारुह्य वाजिनम् । चन्द्रावलोकस्तरसा प्रतस्थे स ततो नृपः ॥	५०
श्वास्य विततं दृष्ट्वा तद्दिनचेष्टितम् । रविः खिन्न इवास्ताद्रिस्तके समुपाविशत् ॥	५१
मृगनेत्रा च क्रमादुद्रिक्तमन्मथा । ध्वान्तनीलपटच्छन्नरूपा रात्र्यभिसारिका ॥	५२
काले पथि प्राप स राजाश्वत्थपादपम् । सज्जनाशयसुखच्छवापीजलतटस्थितम् ॥	५३
त्रौघसंछन्नशाद्वलश्यामलस्थलम् । दृष्ट्वा च तं वसामीह रात्रिमित्यकरोद्बुद्धि ॥	५४
तीर्य तुरगादहत्वा तस्मै तृणोदकम् । विश्रम्य पुलिने वाप्या उपयुक्ताम्बुमारुतः ॥	५५
त्रिकया सार्धं तथा तस्य तरोस्तले । प्रियया पुष्पशय्यायां संविवेश स भूपतिः ॥	५६
च समाक्रम्य तिमिरांशुकहारिणा । सरागमाननं प्राच्याश्चुम्बे शशलक्ष्मणा ॥	५७
श्चन्द्रकिरणैः समाश्लिष्य प्रसारिताः । वीतमानावकाशाश्चाशेषा वितमसो दिशः ॥	५८
तरे लतागुल्मविवरप्रसृतैः करैः । ऐन्दवै रत्नदीपाभैस्तरुमूले विभासिते ॥	५९
राजा सिषेवे तामाश्लिष्येन्दीवरप्रभाम् । नवसंगमसोत्कण्ठसरसं सुरतोत्सवम् ॥	६०
यामास शनैर्नीवीं तस्यास्त्रपामिव । अखण्डयज्ञ दशनैर्मुग्धभावमिवाधरम् ॥	६१
मास कुचयोर्वीतद्विपकुम्भयोः । करजक्षतसद्रत्ननवनक्षत्रमालिकाम् ॥	६२
पोलौ नयने मुहुः परिचुम्ब च । लावण्यामृतनिःष्यन्दमापिवन्निव सर्वतः ॥	६३
नेधुवनक्रीडासुखेन स तथा सह । निनाय कान्तया तत्र राजा क्षणमिव क्षपाम् ॥	६४
मुक्तशयनः सांध्यस्यानन्तरं विधेः । स्वसैन्यावाप्तये यातुमुन्मुखोऽभूद्बधूसखः ॥	६५
नक्तं लुप्ताब्जखण्डशोभं निशापतिम् । भियेवास्ताद्रिकुहरप्रलीनं ध्वस्ततेजसम् ॥	६६
म इव क्रोधादाताम्रतररोचिषि । प्रसारितकरोत्क्षिप्रमण्डलाग्रे विवस्वति ॥	६७
तांदाजगामात्र विद्युत्पिङ्गशिरोरुहः । कज्जलश्यामलः कालमेघाभो ब्रह्मराक्षसः ॥	६८
लाकृतोत्तंसः केशयज्ञोपवीतभृत् । खादन्नरशिरोमांसं कपालेन पिबन्नसृक् ॥	६९
हासं विमुच्योम्रं मुखेनाग्निं वमन्कुम्भा । दंष्ट्राकरालो राजानं भर्त्सयन्निजगाद तम् ॥	७०
वालामुखं नाम विद्धि मां ब्रह्मराक्षसम् । निवासश्चैव मेऽश्वत्थो देवैरपि न लङ्घयते ॥	७१
त्वया समाक्रम्य परिमुक्तः स्त्रिया सह । रात्रिचर्यागतस्याद्य तद्बुद्ध्वाविनयात्फलम् ॥	७२
हं ते दुराचार कामोपहतचेतसः । उत्पाट्य हृदयं भोक्ष्ये पास्याम्येव च शोणितम् ॥	७३
वैव तथा घोरं तमवध्यमवेक्ष्य च । त्रस्ताङ्गनः सविनयं भयात्प्रत्यब्रवीन्नृपः ॥	७४
तापरात्रं यन्मया ते तत्क्षमस्व मे । तवाहमाश्रमे ह्यस्मिन्नतिथिः शरणाश्रितः ॥	७५

दास्यामि चेत्सितं तुभ्यमानीय पुरुषं पशुम् । येन ते भविता तृप्तिस्तत्प्रसीद कुप्यं त्यज ॥
 इति राज्ञो वचः श्रुत्वा शान्तः स ब्रह्मराक्षसः । अस्तु को दोष इत्यन्तर्विचिन्त्यैवमभाषत ॥
 यः सप्तवर्षदेश्योऽपि महासत्त्वो विवेकवान् । त्वदर्थं स्वेच्छयात्मानं दद्याद्ब्राह्मणपुत्रकः ॥
 हन्यमानं च यं माता हस्तयोः पादयोः पिता । अवष्टभ्यातिसुदृढं संनिवेश्य महीतले ॥
 तादृशं पुरुषं मह्यमुपहारीकरोषि चेत् । स्वयं खड्गप्रहारेण हत्वा सप्तदिनान्तरे ॥
 तत्ते क्षमिष्ये न्यकारमन्यथा तु महीपते । सद्यो विनाशयिष्यामि त्वामहं सपरिच्छदम् ॥
 श्रुत्वैतत्स भयाद्राजा प्रतिपेदे तथेति तत् । तिरोबभूव च ब्रह्मराक्षसः सोऽपि तत्क्षणम् ॥
 अथ चन्द्रावलोकोऽसौ राजा सेन्दीवरप्रभः । ह्यारूढस्ततः प्रायात्सैन्यं चिन्वन्सुदुर्मनाः ॥
 अहो अहं मृगयया मद्दनेन च मोहितः । गतः पाण्डुरिवाकाण्डे विनाशं बत बालिशः ॥
 प्राप्यते ह्युपहारोऽस्य राक्षसस्तादृशः कुतः । तन्निजं नगरं तावद्यामि पश्यामि भावि किम् ॥
 इति ध्यायन्स च प्राप स्वसैन्यं चिन्वदागतम् । तद्युक्तश्च सदारः स्वं चित्रकूटमगात्पुरम् ॥
 तत्र तस्योचितां भार्याप्राप्तिं वीक्ष्य कृतोत्सवे । राष्ट्रेऽन्तर्गतदुःखस्य दिनशेषो जगाम सः ॥
 द्वितीयेऽह्नि रहः सर्वं स्ववृत्तान्तं शशंस सः । मन्त्रिभ्यस्तेषु चैकस्तं मन्त्री सुमतिरब्रवीत् ॥
 विषादो देव ते मा भूदुपहारं हि तादृशम् । आनेष्याम्यहमन्विष्य बह्वाश्चर्या हि मेदिनी ॥
 एवमाश्रास्य राजानं स सौवर्णमकारयत् । मन्त्री सप्ताब्ददेशीयबालकप्रतिमां द्रुतम् ॥
 रत्नैरलंकृतां तां च कृत्वा कर्णारथार्पिताम् । भ्रामयामास नगरभ्रामघोषेष्वितस्ततः ॥
 यः सप्तवर्षदेशीयः स्वेच्छया विप्रपुत्रकः । ददाति सर्वसत्त्वार्थमात्मानं ब्रह्मराक्षसे ॥
 उपहाराय सत्वस्थो मातापित्रोरनुज्ञया । हन्यमानश्च यस्ताभ्यां हस्तपादे प्रगृह्यते ॥
 तस्यै भ्रामशतोपेतां हेमरत्नमयीमिमाम् । ददाति प्रतिमां राजा पित्रोरुपचिकीर्षवे ॥
 इति च भ्राम्यमाणायास्तस्याः प्रतिकृतेः शिशोः । पटहोद्घोषणां मन्त्री सोऽग्रेऽजस्रमदापयत् ॥
 तावच्छ्रुत्वा तदेकस्मिन्नग्रहारे द्विजार्भकः । कोऽपि सप्ताब्ददेशीयोऽप्यतिधीरोऽद्भुताकृतिः ॥
 पूर्वाभ्यासेन बाल्येऽपि सदा परहिते रतः । प्रजापुण्यपरीपाक इव साकारतां गतः ॥
 उवाचोद्घोषकानेत्य युष्मदर्थं ददाम्यहम् । आत्मानं पितरौ गत्वा बोधयित्वाभ्युपैमि च ॥
 इत्युचिवांस्तान्मुदितान्स बालोऽनुमतश्च तैः । गत्वा गृहं जगाद स्वौ पितरौ रचिताञ्जलिः ॥
 ददामि सर्वसत्त्वार्थं देहमेतं विनश्वरम् । तन्मामभ्यनुजानीतं हतां चापदमात्मनः ॥
 आत्मप्रतिकृतिं ह्येतां गृहीत्वा वितरामि वाम् । हेमरत्नमयीं राज्ञा दत्तां भ्रामशतान्विताम् ॥
 एवं मे युष्मदानृप्यं परार्थञ्चैव सिद्ध्यति । युवां च ध्वस्तदारिद्र्यौ बहून्पुत्रानवाप्स्यथः ॥
 इत्युक्तवन्तं सहसा पितरौ तौ तमूचतुः । किमेतद्भाषसे पुत्र वातेन क्षुभितोऽसि किम् ॥
 किं वा ग्रहगृहीतोऽसि प्रलपस्यन्यथा कथम् । को ह्यर्थैर्घातयेत्पुत्रं देहं दद्याच्च कः शिशुः ॥
 एतत्पित्रोर्वचः श्रुत्वा बालः पुनरुवाच सः । न बुद्धिमोहाज्जल्पामि शृणुतं मेऽर्थवद्वचः ॥
 अवाच्याशुचिसंपूर्णमुत्पत्त्यैव जुगुप्सितम् । दुःखक्षेत्रं विनाश्येव शरीरमचिरादिदम् ॥
 तदेतेनात्यसारेण सुकृतं यदुपाज्यते । तदेव सारं संसारे कृतबुद्धिभिरुच्यते ॥
 सर्वभूतोपकाराच्च किमन्यत्सुकृतं परम् । तत्रापि पित्रोर्भक्तिश्चेत्किं देहाद्दृश्यते फलम् ॥
 इत्यादिवाक्यैः स शिशुः शोचन्तौ दृढनिश्चयः । तावङ्गीकारयामास पितरौ स्वमनीषितम् ॥
 गत्वा च राजभृत्येभ्यः प्रतिमां तां हिरण्मयीम् । आनीय प्रददौ ताभ्यां सभ्रामशतशासनाम् ॥
 ततः कृत्वाप्रतो राजभृत्यांस्तानेव स द्रुतम् । पितृभ्यामन्वितः प्रायाच्चित्रकूटं नृपान्तिकम् ॥
 तत्र चन्द्रावलोक्तं वीक्ष्याखण्डिततेजसम् । रक्षारत्नमिव प्राप्तं बालं राजा ननन्द सः ॥
 आरोप्य गजपृष्ठं च रचितस्रग्विलेपनम् । निनाय तं सपितृकं केतनं ब्रह्मराक्षसः ॥
 तत्र मण्डलमालिख्य तस्याश्वत्थस्य पार्श्वतः । विहितोचितपूजेन हुते बह्वौ पुरोधसा ॥

विर्बभूव मुक्तादृहासः सोऽध्ययनं पठन् । घूर्णन् रक्तासवक्षीवो जृम्भमाणो मुहुः श्रसन् ॥ ११५ ॥
 लन्नेत्रो दिशः कुर्वन्देहच्छायान्धकारिताः । ज्वालामुखो महारौद्रदर्शनो ब्रह्मराक्षसः ॥ ११६ ॥
 तश्चन्द्रावलोकस्तं दृष्ट्वा प्रहोऽब्रवीन्नृपः । नरोपहारो भगवन्नानीतः स मया तव ॥ ११७ ॥
 प्रमो दिवसश्चाद्य प्रतिज्ञातस्य सोऽस्य ते । तत्प्रसीद गृहाणैतमुपहारं यथाविधि ॥ ११८ ॥
 ते राज्ञार्थितो विप्रकुमारं ब्रह्मराक्षसः । स तमालोकयामास जिह्वया सृक्किणी लिहन् ॥ ११९ ॥
 रक्षणं स महासत्त्वो बालो हृष्यन्नचिन्तयत् । स्वदेहदानेनानेन सुकृतं यन्मयार्जितम् ॥ १२० ॥
 न मा भून्मम स्वर्गो मोक्षो वा निरुपक्रियः । भूयात्तु मे परार्थाय देहो जन्मनि जन्मनि ॥ १२१ ॥
 ति संकल्पयत्येव तस्मिन्नापूर्यत क्षणात् । विमानैः सुरसंघानां पुष्पवृष्टिमुचां नभः ॥ १२२ ॥
 तथाप्रे प्रापितं तस्य बालं तं ब्रह्मराक्षसः । माता जग्राह करयोः पिता चरणयोस्तथा ॥ १२३ ॥
 तो यावत्तमाकृष्टखड्गो राजा जिघांसति । तावज्जहास स शिशुस्तथा सर्वेऽत्र ते यथा ॥ १२४ ॥
 ब्रह्मराक्षसास्त्यक्त्वा स्वं स्वं कर्म सविस्मयाः । रचिताञ्जलयः प्रह्लास्तन्मुखप्रेक्षिणोऽभवन् ॥ १२५ ॥
 ति व्याख्याय वेतालो विचित्रसरसां कथाम् । तं त्रिविक्रमसेनं स निजगाद नृपं पुनः ॥ १२६ ॥
 ब्रूहि राजन्को हेतुर्यत्तेन हसितं तदा । बालेनैतादृशेऽप्यस्मिन्प्राणान्तसमयेऽप्यहो ॥ १२७ ॥
 नौतुकं च महन्मेऽत्र तदेतच्चेन्न वक्ष्यसि । जानानोऽपि ततो मूर्धा शतधा ते स्फुटिष्यति ॥ १२८ ॥
 इति वेतालतः श्रुत्वा स राजा प्रत्युवाच तम् । शृणु योऽभूदभिप्रायो हासे तस्य शिशोस्तदा ॥ १२९ ॥
 गो नाम दुर्बलो जन्तुः स भये प्रत्युपस्थिते । क्रन्दति प्राणहेतोः स्वं पितरं मातरं तथा ॥ १३० ॥
 तत्र्यपाये च राजानमार्तत्राणाय निर्मितम् । तदलाभेऽपि यद्यत्र यथासंभवि दैवतम् ॥ १३१ ॥
 तस्य त्वेकस्थमप्येतत्सर्वं संजातमन्यथा । पितृभ्यां हस्तपादं हि रुद्धं तस्यार्थतृष्णया ॥ १३२ ॥
 राजा च त्रातुमात्मानं स्वयं तं हन्तुमुद्यतः । दैवतं तत्र यद्ब्रह्मराक्षस्तत्तस्य भक्षकम् ॥ १३३ ॥
 अध्रुवस्यान्तविरसस्याधिभ्याधिक्षतस्य च । देहस्यार्थे विमूढानां तेषामीदृग्विडम्बना ॥ १३४ ॥
 ब्रह्मेन्द्रविष्णुरुद्राद्या यत्रावश्यं विनाशिनः । तत्रैषामीदृशी कापि शरीरस्थैर्यवासाना ॥ १३५ ॥
 एतत्तन्मोहवैचित्र्यं दृष्ट्वा मत्वा च बाञ्छितम् । सिद्धमाश्चर्यहर्षाभ्यां स जहास द्विजार्भकः ॥ १३६ ॥

इत्युक्त्वा विरतस्य तस्य नृपतेरंसात्स भूयोऽपि त-
 द्वेतालो झगिति स्वकं पदमगादन्तर्हितो मायया ।
 राजा सोऽप्यविकल्पमेव पुनरप्यन्वगय्यौ तं जवा-
 दक्षोभ्यं हृदयं बतेह महतामम्भोनिधीनामिव ॥

१३७

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके सप्तविंशस्तरङ्गः ।

अष्टाविंशस्तरङ्गः ।

(एकविंशो वेतालः ।)

अथ गत्वा पुनः प्राप्य शिंशपातस्ततोऽग्रहीत् । स त्रिविक्रमसेनोऽसे वेतालं तं नराधिपः ॥ १ ॥
 आगच्छन्तं च तं भूयः स वेतालोऽब्रवीन्नृपम् । राजशुद्धाढकंदर्पी शृण्वेकां वक्तिम ते कथाम् ॥ २ ॥
 अस्ति शक्रपुरीवान्या धात्रा सुकृतिनां कृते । दिवश्च्युतानां विहिता विशालाख्या पुरी भुवि ॥ ३ ॥
 तस्यां बभूव नृपतिः पद्मनाभ इति श्रुतः । सञ्चक्रनन्दकः श्रीमानाक्रान्तवलिराजकः ॥ ४ ॥
 तस्मिन्पृथ्वीपतौ तस्यां नगर्यां सुमहावणिक् । अर्थदत्ताभिधानोऽभूद्भनैर्विजितवित्तपः ॥ ५ ॥
 तस्यैका च सुतानङ्गमञ्जरीत्युदपद्यत । स्वःसुन्दरीप्रतिकृतिर्भुवि धात्रेव दर्शिता ॥ ६ ॥
 दत्ता च तेन वणिजा वणिग्वरसुताय सा । मणिवर्माभिधानाय ताम्रलिप्तीनिवासिने ॥ ७ ॥
 मृकापत्यतया चातिबत्सलः स न तां वणिक् । भर्तृयुक्तां सुतां गेहात्तत्याजानङ्गमञ्जरीम् ॥ ८ ॥
 तस्याश्चानङ्गमञ्जर्याः पतिर्द्वेष्यो बभूव सः । मणिवर्मा स रोगस्य कटुतिक्तमिवौषधम् ॥ ९ ॥

पत्युस्तु सास्य सुमुखी जीवितादप्यभूत्प्रिया । धनार्द्धिः कृपणस्येव कृच्छ्रात्सुचिरसंचिता ॥
 एकदा चान्तिकं पित्रोस्ताम्रलिप्तीं निजं गृहम् । उक्कण्ठादिनिमित्तेन मणिवर्मा जगाम सः ॥
 ततो दिनेषु यातेषु तीक्ष्णसूर्याशुसायकैः । प्रोषितानां निरुद्धाध्वा घर्मकाल इहाभ्यगात् ॥
 वसन्तविरहादुष्णा निःश्वासाः ककुभामिव । मल्लिकापाटलामोदमेदुरा मरुतो ववुः ॥
 उत्पेतुः पवनोद्धृता गगने रेणुराजयः । दूत्यो घनागमायेव प्रहितास्तपया भुवा ॥
 आकाङ्क्षिततरुच्छायाः कठोरातपतापिताः । पथिका इव यान्ति स्म चिरेण दिवसा अपि ॥
 चन्द्रांशुपाण्डुरुच्यो गाढाश्लेषसुखप्रदम् । विना हेमन्तमगमन्नतिदुर्बलतां निशाः ॥
 तंकाळं चन्दनालेपधवला सा वणिकसुता । संवीततनुकौशेयशोभितानङ्गमञ्जरी ॥
 ददर्श स्वगृहोत्तुङ्गवातायनगतैकदा । आप्तसख्या युता भव्यं युवानं विप्रपुत्रकम् ॥
 संचरन्तं रतिप्राप्त्यै नवोत्पन्नमिव स्मरम् । कमलाकरनामानं पुत्रं राजपुरोधसः ॥
 सोऽपीन्दोरिव मूर्तिं तां कान्तां दृष्ट्वापरिस्थिताम् । कुमुदाकरतां भेजे सानन्दः कमलाकरः ॥
 तयोरभूदमूल्यं तन्मनःसंवननं तदा । स्मरगुर्वाङ्गया यूनोरन्योन्यस्यावलोकनम् ॥
 उन्मूलितह्रियौ तौ च दूरविक्षिप्तचेतसा । रजोभिभूतौ जहाते मन्मथावेगवात्यया ॥
 दृष्ट्वा च मदनाविष्टः सख्या स कमलाकरः । सहस्थितेन नीतोऽभूत्कथंचिद्भवन्नं निजम् ॥
 सापि तं नामतोऽन्विष्य विवशानङ्गमञ्जरी । तया स्वया समं सख्या प्राविशद्वासकं शनैः ॥
 तत्र संचिन्तयन्ती च कान्तं कामञ्ज्वरातुरा । नापश्यन्नाश्रुणोर्किञ्चिद्भ्रुवन्ती शयनीयके ॥
 गतेष्वहःसु द्वित्रेषु सत्रपा सभया च सा । असहा विरहोन्मादं विसोढुं कृशपाण्डुरा ॥
 दुष्प्रापप्रियसंयोगनिरास्था नक्तमेकदा । गवाक्षप्रेरितकरेणाकृष्टेव हिमांशुना ॥
 सुप्ते परिजने स्वैरं निर्गत्य मरणोन्मुखी । जगाम स्वगृहोद्यानवापीं तरुलतावृताम् ॥
 तत्र पित्रा कृतोदारप्रतिष्ठां कुलदेवताम् । उपेत्य चण्डिकां देवीं नत्वा स्तुत्वा व्यजिज्ञपत् ॥
 अस्मिञ्जन्मनि चेद्भर्ता न मया कमलाकरः । प्राप्तस्तदेवि भूयान्मे सोऽन्यस्मिन्नपि जन्मनि ॥
 इत्युक्त्वा पुरतस्तस्या देव्याः साशोकपादपे । पाशं विरचयामास खोत्तरीयेण रागिणी ॥
 तावदाप्ता सखी तस्याः सा प्रबुध्यात्र वासके । तामदृष्ट्वा तदुद्यानं देवादागाद्विचिन्वती ॥
 तत्र दृष्ट्वा च तां पाशमर्पयन्तीं तथा गले । मामेत्युक्त्वा प्रधाव्यैव पाशं तस्यास्तमच्छिनत् ॥
 सापि तां वीक्ष्य संप्राप्तां कृत्तपाशां निजां सखीम् । अनङ्गमञ्जरी भूमौ पपाताधिकदुःखिता ॥
 आश्वासिता स्वसख्या च तया पृष्टा च सा क्षणात् । दुःखहेतुं समाख्याय पुनरेतामभाषत ॥
 सखि मालतिके तन्मे दुर्लभे प्रियसंगमे । गुर्वादिपरतन्त्राया न सुखं मरणात्परम् ॥
 इति ब्रुवाणैवानङ्गशराभिज्वलिता भृशम् । सानङ्गमञ्जरी मोहं ययौ नैराश्यनिःसहा ॥
 कष्टं स्मराज्ञा दुर्लङ्घ्या यया नीता दशामिमाम् । अन्याविनीतवनिताहासिनीयं सखी मम ॥
 इत्यादि विलपन्तीं च तां सा मालतिका सखी । शनैराश्वासयामास शीताम्बुपवनादिभिः ॥
 तापोपशान्तये चास्याश्चकार नलिनीदलैः । शय्यां ददौ च हृदये हारं तुहिनशीतलम् ॥
 ततः साश्रुवहाचैतां सखीं सानङ्गमञ्जरी । सखि हारादिभिर्नायं दाहोऽन्तर्मम शाम्यति ॥
 येन प्रशाम्यति पुनः स्वबुद्धयैव विधत्स्व तत् । मां संयोजय कान्तेन जीवितं मे यदीच्छसि ।
 एवमुक्तवतीं तां सा स्नेहान्मालतिकाब्रवीत् । सखि भूयिष्ठयाताद्य रात्रिः प्रातरहं पुनः ॥
 इहैव कृतसंकेतमानेष्यामि प्रियं तव । तदालम्ब्य धृतिं तावन्निजं प्रविश मन्दिरम् ॥
 इत्युक्तवत्यै संतुष्य तस्यै सानङ्गमञ्जरी । हारं स्वकण्ठादाकृष्य प्रददौ पारितोषिकम् ॥
 गच्छाधुनैव स्वगृहं प्रातः सिद्ध्यै ततो ब्रज । इति चैतां सखीं प्रेष्य सा विवेश स्ववासकम् ॥
 प्रातश्च सा मालतिका केनाप्यनुपलक्षिता । तत्सखी तस्य कमलाकरस्य भवनं ययौ ॥
 चिन्वती तत्र चोद्याने तरुमूले ददर्श तम् । चन्दनार्द्राम्बुरुहिणीपन्नशय्याविवर्तिनम् ॥

स्यधारिणैकेन कदलीदलमारुतैः । आश्रास्यमानं सुहृदा दह्यमानं स्मराम्निना ॥	४९
या विनेयमस्य स्यात्कामावस्थेदृशीति सा । विचिन्त्य तस्यौ प्रच्छन्ना ज्ञातुं तत्र विनिश्चयम् ॥	५०
वच्च सुहृदा तेन स ऊचे कमलाकरः । क्षणमेकमिहोद्याने दत्त्वा दृष्टिं मनोरमे ॥	५१
नोदय मनो मित्र मात्र विह्वतामगाः । तच्छ्रुत्वा तं स्वसुहृदं विप्रपुत्रो जगाद सः ॥	५२
ममानङ्गमञ्जर्या वणिक्पुत्र्या तया हृतम् । विनोदयामि तदिदं कुतः शून्याशयो मनः ॥	५३
रिण शून्यहृदयो बाणतूणीकृतो ह्यहम् । तत्प्राप्स्यामि मनश्चौरीं तां यथा कुरु मे तथा ॥	५४
युक्ते विप्रपुत्रेण तेनात्मानं प्रदर्श्य सा । हृष्टा मालतिकाभ्येत्य तमुवाचास्तसंशया ॥	५५
वास्थ्यनङ्गमञ्जर्या सुभग प्रहितान्तिकम् । संदेशं चाहमेवैषा विस्पष्टार्थं ब्रवीमि ते ॥	५६
प कः शिष्टधर्मो यत्प्रविश्य हृदयं हठात् । मनो मुषित्वा मुग्धाया गम्यते स्थगितात्मना ॥	५७
वत्रं च यद्दामदृशा तुभ्यमेव तयाधुना । मनोहराय देहोऽपि दातुं प्राणैः सहेष्यते ॥	५८
नःश्चासान्सा हि संतप्तान्विमुञ्चति दिवानिशम् । ज्वलतो हृदि कंदर्पवह्नेर्धूमोद्गमानिव ॥	५९
पतन्ति मुहुश्चास्याः साञ्जना बाष्पविन्दवः । वहनारम्भोजसौगन्ध्यलुब्धा मधुकरा इव ॥	६०
द्यदीच्छसि तद्वन्मि शिवं वासुभयोरहम् । इत्युक्तो मालतिकया सोऽब्रवीत्कमलाकरः ॥	६१
इद्रे भयं करोत्येषा वाक्तवाश्रासयत्यपि । वदन्ती विधुरावस्थां बद्धभावां च मे प्रियाम् ॥	६२
देका गतिरत्र त्वं यथा वेदिस तथा कुरु । इत्युक्तवाक्ये कमलाकरे मालतिकाब्रवीत् ॥	६३
मनङ्गमञ्जरीमद्य गुप्तं तां प्रापयाम्यहम् । नक्तं स्वभवनोद्यानं त्वं तिष्ठेस्तत्र बाह्यतः ॥	६४
ततः प्रवेशयिष्यामि त्वामत्रान्तः स्वयुक्तितः । एवं यथेष्टो युवयोर्भविष्यति समागमः ॥	६५
इत्युक्त्वानन्द्य तं विप्रपुत्रं मालतिका ततः । गत्वा कृतार्था सानङ्गमञ्जरीमप्यनन्दयत् ॥	६६
अथाहा सह यातेऽर्के कापि संध्यानुरागिणि । ऐन्द्र्या दिशेन्दुतिलकेनानने सुप्रसाधिते ॥	६७
त्यक्तपद्माकरा प्राप्ता श्रीर्मयेतीव हर्षतः । हसत्युत्फुल्लवदने विशदे कुमुदाकरे ॥	६८
कृतप्रसाधनः सोक्तः स्वैरं स कमलाकरः । कामी कान्तागृहोद्यानद्वारबाह्यमुपागमत् ॥	६९
तावच्च सा मालतिका तां युक्त्यानङ्गमञ्जरीम् । भ्रानिनाथ तदुद्यानं कृच्छ्राद्गमितवासराम् ॥	७०
उपवेश्य च तां मध्ये गुल्मके चूतशाखिनाम् । प्रावेशयत्तं निर्गत्य तत्रैव कमलाकरम् ॥	७१
स्त च प्रविश्य पञ्चौघघनपादपमध्यगाम् । तामध्वग इव च्छायां ददर्शनङ्गमञ्जरीम् ॥	७२
उपैति यावच्च स तां तावद्दृष्ट्वा प्रधाव्य सा । कामवेगहृत्तत्रीडा कण्ठे तं सहसाप्रहीत् ॥	७३
क यासि लब्धोऽसि ममेत्यालपन्ती च तत्क्षणम् । सातिहर्षभरस्तब्धनिःश्वासा पञ्चतामगात् ॥	७४
पपात च महीपृष्ठे वातरुग्णा लतेव सा । विचित्रो बत कामस्य विपाकविषमः क्रमः ॥	७५
तद्दृष्ट्वाशानिपातोर्धं सद्यः स कमलाकरः । हा हा किमेतदित्युक्त्वा मूर्च्छितो न्यपतद्भुवि ॥	७६
लब्धसंज्ञः क्षणेनाथ तामङ्कारोपितां प्रियाम् । आलिङ्गन्परिचुम्बंश्च तत्तच्च विलपन्वहु ॥	७७
तथा दुःखातिभारेण स प्रसह्य निपीडितः । यथा तस्य टसत्कृत्य क्षणाद्दृढयमस्फुटत् ॥	७८
अथ तौ मालतिकया शोच्यमानावुभावपि । दृष्ट्वा प्राप्तक्षयौ शोकादिव क्षीणाभवत्क्षपा ॥	७९
प्रातरुद्यानपालेभ्यो ज्ञात्वा बन्धुजनस्तयोः । तत्राययौ त्रपाश्चर्यदुःखमोहाकुलीकृतः ॥	८०
आसीत्कर्तव्यतामूढश्चिरं खेदादवाञ्छुलः । कष्टाः कुलखलीकारहेतवो बत कुल्लियः ॥	८१
तावच्च ताम्रलिप्तीतः स तस्याः पतिरागमत् । सोत्कण्ठोऽनङ्गमञ्जर्या मणिवर्मा पितुर्गृहात् ॥	८२
स आशुरं गृहं प्राप्य यथातत्त्वमवेत्य तत् । बाष्पान्धलोचनो ध्यायंस्तदेवोद्यानमाययौ ॥	८३
तत्र भार्या गतासुं तां दृष्ट्वान्यसहितामपि । शोकाग्निज्वलितो रागी सद्यः सोऽपि जहावसूत् ॥	८४
ततः क्रन्दति तत्रस्थे जने कोलाहलाकुलाः । आययुर्जातवृत्तान्ताः पौराः सर्वेऽत्र विस्मिताः ॥	८५
अथात्रानङ्गमञ्जर्या पित्रा पूर्वावतारिता । देवी संनिहिता चण्डी विज्ञप्ताभून्नैर्गणैः ॥	८६
त्वदाकारप्रतिष्ठाकृदर्थदत्तः सदैव ते । भक्तो वणिकतदस्यास्मिन्दुःखे देवि दयां कुरु ॥	८७

एतद्गणेभ्यः श्रुत्वा सा शरण्या शंकरप्रिया । शान्तानङ्गस्त्रयोऽप्येते जीवन्त्विति समादिशत् ॥
अथ सर्वेऽपि ते सुप्रतिबुद्धा इव क्षणात् । तत्प्रसादात्समुत्तस्थुर्जीवन्तो वीतमन्मथाः ॥
ततो दृष्ट्वा तदाश्चर्यं सानन्दे सकले जने । लज्जानतमुखः प्रायात्स्वगृहं कमलाकरः ॥
अर्थदत्तोऽपि तां हीतामादायानङ्गमञ्जरीम् । सुतां स्वभर्तृसहितां ययौ बद्धोत्सवो गृहान् ॥

इति कथयित्वा तस्यां रात्रौ मार्गे कथां स वेतालः ।
निजगाद तं त्रिविक्रमसेनं क्षोणीपतिं भूयः ॥
राजन्कस्य वदैतेष्वधिको मोहोऽनुरागमूढेषु ।
सोऽत्र च पूर्वोक्तस्ते शापो जानन्न चेद्वदसि ॥
इत्येतद्वेतालाच्छ्रुत्वा स प्रत्युवाच तं नृपतिः ।
एतेषु रागमूढः प्रतिभाति ममाधिकः स मणिवर्मा ॥
इतरौ हि तावुभावपि कालक्रमपक्रमन्मथावस्थौ ।
अन्योन्यसानुरागौ यदि जीवितमुज्झतः स्म तद्भवतु ॥
मणिवर्मा त्वत्तिमूढो यो भार्यामन्यपुरुषसक्तमृताम् ।
दृष्ट्वैव कोपकाले प्रत्युत रक्तः शुचामुचत्प्राणान् ॥
इति गदितवतः स तस्य राज्ञो बत वेतालपतिः पुनर्जगाम ।
निजमेव पदं तदंसपीठादथ राजापि तमन्वगात्स भूयः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बकेऽष्टाविंशस्तरङ्गः ।

एकोनत्रिंशस्तरङ्गः ।

(द्वाविंशो वेतालः ।)

ततो राजा पुनर्गत्वा वेतालं शिंशपाग्रतः । स त्रिविक्रमसेनस्तं प्राप्यांसारोपितं व्यधात् ॥
आयान्तं तं च राजानं स वेतालोऽब्रवीत्पथि । राजन्साधुः सुसत्त्वस्त्वं तदपूर्वा कथां शृणु ॥
बभूव पूर्वं कुसुमपुराख्यनगरेश्वरः । पृथ्वीतलेऽस्मिन्धरणीवराहो नाम भूपतिः ॥
तस्य ब्राह्मणभूयिष्ठे राष्ट्रे ब्रह्मस्थलाभिधः । अग्रहारोऽभवत्तत्र विष्णुस्वामीत्यभूद्विजः ॥
तस्यानुरूपा भार्याभूद्यथा स्वाहा हविर्भुजः । तस्यां च तस्य चत्वारः क्रमादुत्पेदिरे सुताः ॥
अधीतवेदेपूत्क्रान्तशैशवेपु च तेषु सः । विष्णुस्वामी दिवं प्रायाद्भार्यायानुगतस्तया ॥
ततस्ते तत्र तत्पुत्राः सर्वेऽप्यानाध्यदुःस्थिताः । गोत्रजैर्हृतसर्वस्वा मन्त्रयांचक्रिरे मिथः ॥
नास्तीह गतिरस्माकं तद्भ्रजामो वयं न किम् । इतो मातामहगृहं ग्रामं यज्ञस्थलाभिधम् ॥
एतदेव विनिश्चित्य प्रस्थिता भैक्ष्यभोजनाः । मातामहगृहं प्रापुस्तेऽथ तद्बहुभिर्दिनैः ॥
तत्र मातामहाभावान्मातुलैर्दत्तसंभ्रयाः । भुञ्जानास्तद्गृहे तस्थुः स्वाध्यायाभ्यासतत्पराः ॥
कालक्रमाच्च तेषां ते मातुलानामकिंचनाः । अवज्ञापात्रतां जग्मुर्भोजनाच्छादनादिषु ॥
ततः स्वजनसंस्फूर्जद्वमानहतात्मनाम् । तेषां रहः सचिन्तानां ज्येष्ठो भ्राताब्रवीदिदम् ॥
भो भ्रातरः किं क्रियते सर्वमाचेष्टते विधिः । न शक्यं पुरुषस्येह क्वचित्किञ्चित्कदाचन ॥
अहं ह्युद्वेगतो भ्राम्यन्प्राप्तोऽद्य पितृकानने । विपन्नस्थितमद्राक्षं त्रस्ताङ्गं पुरुषं भुवि ॥
अचिन्तयं च दृष्ट्वा तमहं तां स्पृहयन्गतिम् । धन्योऽयमेवं विश्रान्तो दुःखभारं विमुच्य यः ॥
इति संचिन्त्य तत्कालं कृत्वा मरणनिश्चयम् । वृक्षाग्रसङ्गिना पाशेनात्मानमुदलम्बयम् ॥
यावच्च मे विसंज्ञस्य तदानिर्यान्ति नासवः । तावच्चुटितपाशोऽत्र पतितोऽस्मि महीतले ॥
लब्धसंज्ञश्च केनापि पुंसा क्षिप्रार्कृपालुना । आश्वास्यमानमात्मानमपश्यं पटमारुतैः ॥
सखे कथय विद्वानप्येवं कं प्रति खिद्यसे । सुखं हि सुकृतादुःखं दुष्कृतादेति नान्यतः ॥
दुःखाद्यदि तवोद्वेगः सुकृतं तत्समाचर । कथं तु नारकं दुःखमात्मत्यागेन वाञ्छसि ॥

पुक्त्वा मां समाश्रास्य स च कापि गतः पुमान् । अहं चेहागतस्यक्त्वा तादृशं मरणोद्यमम् ॥	२१
इवं नेच्छति विधौ न मर्तुमपि लभ्यते । इदानीं च तनुं तीर्थे तपसा दाहयाम्यहम् ॥	२२
न निर्धनतादुःखभागी न स्यामहं पुनः । इत्युक्तवन्तं ज्येष्ठं तं कनिष्ठा भ्रातरोऽनुवन् ॥	२३
र्थैर्विना कथं प्राज्ञोऽप्यार्यं दुःखेन बाध्यसे । किं न वेत्सि यदर्थानां शरदभ्रचला गतिः ॥	२४
। हृत्य रक्ष्यमाणापि यत्नेनान्तविरागिणी । असन्मैत्री च वेद्या च श्रीश्च कस्य कदा स्थिरा ॥	२५
दुद्योगेन स गुणः कोऽप्युपाज्यो मनस्विना । आनीयन्ते हठाद्बुद्ध्या येनार्थहरिणा मुहुः ॥	२६
युक्तो भ्रातृभिर्धैर्ये क्षणाज्येष्ठोऽवलम्ब्य सः । उवाच को गुणस्तादृगर्जनीयो भवेदिति ॥	२७
तो विचिन्त्य सर्वे ते वदन्ति स्म परस्परम् । विचित्य पृथ्वीं विज्ञानं किञ्चिच्छिक्षामहे वयम् ॥	२८
। श्रित्यैतच्च संकेतस्थानमुक्त्वा समागमे । एकैकशस्ते चत्वारश्चतस्रः प्रययुर्विशः ॥	२९
। ति काले च मिलितास्ते संकेतनिकेतने । किं केन शिक्षितमिति भ्रातरोऽन्योन्यमनुवन् ॥	३०
थात्रैकोऽब्रवीदीदृग्विज्ञानं शिक्षितं मया । येनास्थिशकलं प्राप्य प्राणिनो यस्य कस्यचित् ॥	३१
त्पादयाम्यहं तस्मिन्मांसं तदुचितं क्षणात् । एतत्तस्य वचः श्रुत्वा द्वितीयस्तेष्वभाषत ॥	३२
। हं तत्रैव संजातमांसोऽस्थिशकले किल । जाने जनयितुं लोमत्वचं तत्प्राणिसंभवि ॥	३३
तस्तृतीयोऽप्यवदज्जाने तत्रैव चास्थ्यहम् । तत्प्राण्यवयवान्स्त्रुं जातत्वङ्मांसलोमनि ॥	३४
। तुर्थश्च ततोऽवादीदुत्पन्नावयवाकृतिम् । तमेव प्राणिनं प्राणैर्युक्तं कर्तुमवैम्यहम् ॥	३५
। वमुक्त्वा मिथः स्वस्वविज्ञानप्रथनाय ते । चत्वारोऽप्यस्थिखण्डाय प्रययुर्भ्रातरोऽटवीम् ॥	३६
। त्र सिंहस्य ते प्रापुरस्थिखण्डं विधेर्वशात् । अविज्ञातविशेषाश्च गृह्णन्ति स्म तथैव तत् ॥	३७
। कश्च तत्समुचितैस्ततो मांसैरयोजयत् । द्वितीयोऽजनयत्तस्य तद्वत्त्वग्लोमसंहतीः ॥	३८
। तृतीयश्चाखिलैरङ्गैस्तद्योग्यैस्तदपूरयत् । चतुर्थश्च ददौ यस्य सिंहीभूतस्य जीवितम् ॥	३९
। दत्तिष्ठदथोद्धूतसटाभारोऽतिभैरवः । स दंष्ट्रासंकटमुखः सिंहः खरनखाङ्कुशः ॥	४०
। रावित्वा च स्वनिर्मातृस्तानेव चतुरोऽपि सः । अवधीत्केसरी तृप्तो विवेश च वनं ततः ॥	४१
। रवं ते सिंहनिर्माणदोषान्नष्टा द्विजातयः । दुष्टं हि जन्तुमुत्थाप्य कस्यात्मनि सुखं भवेत् ॥	४२
। इत्थं चोपार्जितो यत्नाद्गुणोऽपि विधुरे विधौ । संपत्तये न न परं जायते तु विपत्तये ॥	४३
। मूले ह्यविकृते दैवे सिक्ते प्रज्ञानवारिणा । नयालवालः फलति प्रायः पौरुषपादपः ॥	४४
इति तस्यां निशि मार्गे वेतालानांसतः कथां तेन ।	
आख्याय स त्रिविक्रमसेनो राजा पुनर्जगदे ॥	४५
राजस्तेष्वपराध्यति चतुर्षु कस्तत्र सिंहनिर्माणे ।	
यत्र्यवधीत्तत्कुम्भो वद समयः सोऽत्र पूर्वस्ते ॥	४६
इति वेतालाच्छ्रुत्वा राजा सोऽचिन्तयद्विमौनस्य ।	
इच्छति गन्तुमयं मे यात्वानेष्याम्यमुं भूयः ॥	४७
इति हृदि निश्चित्य स तं महीपतिः प्रत्युवाच वेतालम् ।	
यस्तस्य जीवदायी सिंहस्य स पापभाक्तेषु ॥	४८
प्राणिविशेषमबुद्ध्या मांसत्वग्लोमगात्रनिर्माणम् ।	
युक्तिबलानु कृतं यैस्तेषां दोषोऽस्ति नाज्ञानात् ॥	४९
येन तु सिंहाकारं दृष्ट्वा विद्याप्रकाशनोत्केन ।	
प्राणास्तस्य वितीर्णास्तेन कृता ब्रह्महत्यास्ताः ॥	५०
एतत्स राज्ञो वचनं निशम्य स्वधाम वेतालवरो जगाम ।	
तस्यांसतस्तपुनरेव मायी राजापि तं सोऽनुससार भूयः ॥	५१
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बक एकोनविंशस्तरङ्गः ।	

त्रिंशत्तरङ्गः ।

(त्रयोविंशो वेतालः ।)

ततो गत्वा पुनः प्राप शिंशपापादपात्तः । स त्रिविक्रमसेनस्तं वेतालं राजसत्तमः ॥
स्कन्धे कृत्वा च तं मौनी दर्शितानेकवैकृतम् । यावत्प्रतिष्ठते तावत्स वेतालस्तमब्रवीत् ॥
राजन्नकार्येऽप्येतस्मिन्दुर्वारोऽयं ग्रहस्तव । तत्ते श्रमविनोदाय कथयामि कथां शृणु ॥
आसीत्कलिङ्गविषये नाम्ना शोभावती पुरी । दिवीव शक्रनगरी वसतिः शुभकर्मणाम् ॥
यां प्रद्युम्न इवैश्वर्यवीर्यातिशयविश्रुतः । प्रद्युम्ननामा नृपतिः शशासोर्जितशासनः ॥
गुणापकर्षश्चापेषु मुरजेपु कराहतिः । युगेष्वश्रूयत कलिर्यस्यां प्रज्ञासु तीक्ष्णता ॥
एकदेशे पुरस्तस्या नृपेण प्रतिपादितः । यज्ञस्थलाभिधानोऽभूदप्रहारो बहुद्विजः ॥
तत्रासीद्यज्ञसोमाख्यो ब्राह्मणो वेदपारगः । महाधनोऽग्निहोत्री च पूजितातिथिदेवतः ॥
तस्य व्यतीते तारुण्ये मनोरथशतैः सुतः । भार्यायामनुरूपायामेक एवोदपद्यत ॥
ववृधे च पितुः सोऽस्य गृहे बालः सुलक्षणः । कृताभिधानो विधिवद्देवसोम इति द्विजैः ॥
प्राप्तषोडशवर्षश्च स विद्याविनयादिभिः । आवर्जितजनोऽकस्माज्ज्वरेण प्राप पञ्चताम् ॥
ततः परासुं स्नेहात्तमाश्लिष्य सह भार्यया । यज्ञसोमः पिता शोचन्न दाहाय जहौ चिरम् ॥
ब्रह्मन्संसारगन्धर्वनगरस्य न वेत्सि किम् । परावरज्जोऽपि गतिं वारिवुद्बुद्धभङ्गराम् ॥
ये सैन्यैः पूरितधरा हर्म्यपृष्ठेषु हारिषु । लसत्संगीतनादेषु रत्नपर्यङ्कवार्त्तनः ॥
श्रीखण्डद्रवलिप्राज्ञा वरस्त्रीपरिवारिताः । व्यलसन्नमरंमन्या भूलोकेऽस्मिन्नराधिपाः ॥
तेऽप्येककाः श्मशानेषु रुदत्प्रेतानुयायिषु । चिताधिशायिनो यत्र जग्धाः क्रव्यात्कृशानुभिः ॥
शिवाभिर्वलितोपान्ताः कालेन कबलीकृताः । न रोद्धुं शकिताः कैश्चित्तत्रान्येषां कथैव का ॥
तदेतं प्रेतमाश्लिष्य विद्वन्वद करोषि किम् । इत्याद्यबोधयन्वृद्धा मिलितास्तं द्विजं ततः ॥
ततस्तेन कथंचित्तं मुक्तमारोप्य तत्सुतम् । शिबिकायां गतप्राणं कृतप्रेतप्रसाधनम् ॥
बान्धवा वैशशोदश्रुमिलद्वन्द्वजान्विताः । श्मशानं प्रापयामासुः कोलाहलसमाकुलाः ॥
अत्रान्तरे च तत्रासीच्छ्मशाने कोऽपि तापसः । वृद्धः पाशुपतो योगी मठिकायां कृतस्थितिः ॥
वयसा तपसा चातिभूयसा सुकृशां तनुम् । विभ्राणो भङ्गभीत्येव सिराभिः परिवेष्टितम् ॥
नाम्ना वामशिवो भस्मपाण्डुरोमावृताकृतिः । विद्युत्पिङ्गजटाजूटो महेश्वर इवापरः ॥
स तापसोऽत्र तत्कालं दत्तोपालम्भखेदितम् । मूर्खे शठं ध्यानयोगाद्यवलिप्तमहंकृतम् ॥
भिक्षाफलव्रतधरं शिष्यमन्तिकवासिनम् । जगाद् दूराच्छ्रुत्वा तं जनकोलाहलं बहिः ॥
उत्तिष्ठ गत्वात्र बहिर्विज्ञायागच्छ सत्वरम् । कुतोऽत्राश्रुतपूर्वोऽयं श्मशाने तुमुलारवः ॥
इत्युक्ते गुरुणा तेन स शिष्यः प्रत्युवाच तम् । नाहं यामि स्वयं याहि भिक्षावेला ह्यपैति मे ।
तच्छ्रुत्वोवाच स गुरुर्धिञ्जुर्खोदिरतत्पर । अहोऽर्धप्रहरे याते भिक्षावेलात्र का तव ॥
श्रुत्वैवैतत्स तं क्रुद्धः कुशिष्यः प्राह तापसम् । धिग्जराजीर्णं नाहं ते शिष्यो न त्वं गुरुर्मम ।
अहमन्यत्र यास्यामि बह पात्रीमिमां स्वयम् । इत्युक्त्वोत्थाय स प्रायात्त्यक्त्वाप्रे दण्डकुण्डिक
विहसन्नत्र निर्गत्य मठिकायाः स तापसः । तत्रागाद्यत्र दाहार्थमानीतः स द्विजार्भकः ॥
दृष्ट्वा च तं जनतया शोच्यमानाश्रययौवनम् । योगी प्रवेष्टुं तद्देहं मतिं चक्रे जरार्दितः ॥
गत्वा च द्रुतमेकान्ते मुक्तकण्ठं प्ररुद्य च । ननर्त स ततः क्षिप्रमङ्गहारैर्यथोचितैः ॥
ततो विवेश योगात्तद्विजपुत्रकलेवरम् । क्षणात्स स्वतनुं त्यक्त्वा तपस्वी यौवनेच्छया ॥
तत्क्षणं रचितायां च चितायां सहसैव सः । लब्धजीवो द्विजयुवा प्रोत्तस्थौ कृतजृम्भिकः ॥
तद्दृष्ट्वा बन्धुवर्गस्य दिष्ट्या जीवति जीवति । इत्युद्भूव नादोऽत्र निखिलस्य जनस्य च ॥
अथामोक्षयन्व्रतं सर्वान्मृषा योगेश्वरः स तान् । विप्रपुत्रशरीरान्तःप्रविष्टस्तापसोऽब्रवीत् ॥

न्तरगतस्याद्य महापाशुपतव्रतम् । ग्राह्यं साक्षान्ममाभाष्य दत्तं शर्वेण जीवितम् ॥	३८
एव च धार्यं तद्गलैकान्ते व्रतं मया । जीवितं मेऽन्यथा नास्ति तच्चूयं यात याम्यहम् ॥	३९
सर्वान्स तत्रस्थान्संबोधे दृढनिश्चयः । स्वगृहान्प्रेषयामास हर्षशोकाकुलान्व्रती ॥	४०
च गत्वा श्वभ्रे तरिक्ष्वा पूर्वकलेवरम् । आत्तव्रतो महायोगी युवीभूतोऽन्यतो ययौ ॥	४१
व्याख्याय वेतालः कथां निशि तदा पथि । तं त्रिविक्रमसेनं स राजानं पुनरब्रवीत् ॥	४२
न्ब्रूहि स योगीन्द्रः कस्मात्परपुरे वसन् । प्ररुद ननर्ताथ कौतुकं महदत्र मे ॥	४३
वेतालतः श्रुत्वा शापशङ्की स भूपतिः । विमुच्य मौनमेवं तमवादीद्वीमतां वरः ॥	४४
तत्र बभूवास्य योऽभिप्रायस्तपस्विनः । सह वृद्धं चिरायेदं शरीरं सिद्धिसाधनम् ॥	४५
भ्यां लालितं बाल्ये त्यजाम्यद्येति दुःखितः । स जरत्तापसोऽरोदीदेहस्नेहो हि दुस्त्यजः ॥	४६
देहं प्रवेक्ष्यामि साधयिष्याम्यतोऽधिकम् । इति हर्षादनृत्यच्च कस्य नेष्टं हि यौवनम् ॥	४७
एतत्तस्य वचो निशम्य नृपतेरंसात्स भूयोऽप्यगा- द्वेतालो मृतपूरुषान्तरगतस्तं शिंशपापादपम् । राजा सोऽपि तमन्वधावदधिकोत्साहः पुनः प्रेप्तया कदपान्तेऽप्यचलं कुलाद्रिविजयि स्वैर्य हि धीरात्मनाम् ॥	४८
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके त्रिंशस्तरङ्गः ।	

एकत्रिंशस्तरङ्गः ।

(चतुर्विंशो वेतालः ।)

स्तां तिमिरश्यामां चितान्निज्वलितेक्षणाम् । इमशाने भीषणे तस्मिन्वीरो रजनिराक्षसीम् ॥	१
रामगणयन्राजा गत्वा तां शिंशपां पुनः । स त्रिविक्रमसेनस्तं तस्या वेतालमाददे ॥	२
न्धे कृत्वा च तं यावत्प्रक्रामति स पूर्ववत् । तावद्भूयः स वेतालो नरदेवमुवाच तम् ॥	३
राजन्नहमुद्विग्नो न पुनस्त्वं गतागतैः । तदेकं मे महाप्रश्रमिमं कथयतः शृणु ॥	४
सीन्माण्डलिकः कोऽपि नृपतिर्दक्षिणापथे । धर्माभिधानो धौरेयः साधूनां बहुगोत्रजः ॥	५
स्य चन्द्रवतीनाम भार्या मालवदेशजा । अभून्महाकुलोत्पन्ना वरस्त्रीमौलिमालिका ॥	६
स्यां च तस्य भार्यायां भूपतेरुदपद्यत । एकैव लावण्यवती नामान्वर्थाभिधा सुता ॥	७
इयायां च तस्यां स सुतायां धर्मभूपतिः । उन्मूलितोऽभून्मिलितैर्दायादै राष्ट्रभेदिभिः ॥	८
तः पलाय्य निरगात्स देशाद्भार्यया सह । दुहित्रा च तया रात्रावात्तसद्रत्नसंचयः ॥	९
लवं प्रति च स्वैरं प्रस्थितः श्वशुरास्पदम् । विन्ध्याटवीं तथा रात्र्या प्राप भार्यासुतायुतः ॥	१०
स्यां प्रविष्टस्योदश्रुतिवावश्यायशीकरैः । निशानुयात्रां दत्त्वेव ययौ तस्य महीक्षितः ॥	११
ररुोहाथ पूर्वाद्रिसुत्क्षिप्ताप्रकरो रविः । सा गाश्चौराटवीमेतामिति तं वारयन्निव ॥	१२
तोऽत्र ससुताजानिः क्षताङ्घ्रिः कुशकण्ठकैः । पदातिः स नृपो गच्छन्मिलानां प्राप पलिकाम् ॥	१३
रेपां प्राणसर्वस्वहारिभिः पुंभिरानृताम् । वर्जितां धार्मिकैर्दुर्गा कृतान्तनगरीमिव ॥	१४
त्र दृष्ट्वैव तं दूरात्सवस्त्राभरणं नृपम् । मोषितुं बहवोऽधावञ्शबरा विविधायुधाः ॥	१५
रन्विलोक्य सुताभार्ये राजा धर्मो जगाद सः । पुरा स्पृशन्ति वां म्लेच्छास्तदितो विशतं वनम् ॥	१६
ति राज्ञोदिता राज्ञी वनमध्यं विवेश सा । लावण्यवत्या सुतया सार्धं चन्द्रवती भयात् ॥	१७
राजाप्यभिमुखायातान्स्वङ्गचर्मधरोऽत्र सः । अवधीत्तान्बहूञ्शूरः शबराञ्शरवर्षिणः ॥	१८
त्तस्तेनाखिला पल्ली पलाङ्गना निपत्य तम् । प्रहारक्षतचर्माणमवधी नृपमेककम् ॥	१९
गृहीताभरणे याते दस्युसैन्ये विलोक्य तम् । भर्तारं निहतं दूराद्वनगुल्मान्तरस्थिता ॥	२०
राज्ञी चन्द्रवती सात्र दुहित्रा सह विह्वला । पलायमाना गहनं दूरमन्यदगाद्वनम् ॥	२१

तत्र मध्याह्नतापार्तास्त्रिव मूलानि शाखिनाम् । छायास्त्रिवि प्रविष्टासु शिशिराणि सहाध्वनैः ॥
 एकदेशेऽब्जसरसस्तीरेऽशोकतरोस्तले । शोकार्ता रुदती श्रान्ता समुता समुपाविशत् ॥
 तावत्तद्वनमभ्यर्णनिवासी मृगयाकृते । महामनुष्यः कोऽप्यागादश्वारूढः सपुत्रकः ॥
 स चण्डसिंहनामा तं पुत्रं सिंहपराक्रमम् । उवाच दृष्ट्वा तयोः पांसूत्थे पदपद्धती ॥
 एते सुरेखे सुभगे अनुसृत्याप्नुवो यदि । स्त्रीयौ ते तत्तयोरेकां स्वीकुरुष्व यथारुचि ॥
 इत्युक्तवन्तं तं स्माह पुत्रः सिंहपराक्रमः । यस्याः सूक्ष्माविमौ पादौ सा भार्या प्रतिभाति मे ॥
 सा हि स्वरूपवया नूनं जाने समुचिता मम । बृहत्पादा तु योग्येयमेतज्ज्येष्ठवयास्तव ॥
 इति सूनुर्वचः श्रुत्वा चण्डसिंहो जगाद तम् । कैषा कथा भवन्माता प्रत्यग्रं हि गता दिवम् ॥
 तादृशे सुकलत्रे च गते कान्यत्र वासना । तच्छ्रुत्वा सोऽपि पुत्रस्तं चण्डसिंहमभाषत ॥
 तात मैवमभार्यं हि शून्यं गृहपतेगृहम् । अन्यच्च मूलदेवोक्ता गाथा किं न श्रुता त्वया ॥

यत्र घनस्तनजघना नास्ते मार्गावलोकिनी कान्ता ।

अजडः कस्तदनिगडं प्रविशति गृहसंज्ञकं दुर्गम् ॥

तज्जीवितेन मे तात शापितोऽसि न तां यदि । द्वितीयां मदभीष्टाया भार्यार्थं स्वीकरिष्यसि ॥
 एतत्पुत्रवचः श्रुत्वा प्रतिपद्य च तत्सखः । स चण्डसिंहोऽनुसरन्पदपङ्क्तिं शनैर्ययौ ॥
 प्राप्य तच्च सरःस्थानं मुक्तातारौघमण्डिताम् । श्यामां चन्द्रवतीं राज्ञीं तां ददर्शावभासिताम् ॥
 लावण्यवत्या सुतया ज्योत्स्न्येवावदातया । नैशीं वामिव मध्याह्ने तरुच्छायामुपाश्रिताम् ॥
 उपाययौ च पुत्रेण साकं तां स सकौतुकः । सापि दृष्ट्वा तमुत्तस्थौ वित्रस्ता चौरशङ्किनी ॥
 अलं त्रासेन नाम्बैतौ चौरौ सौम्याकृती इमौ । सुवेषौ कौचिदाखेटकृते नूनमिहागतौ ॥
 इत्युक्त्वा सुतया राज्ञी यावद्दोलायतेऽत्र सा । तावदश्रावतीर्णस्ते चण्डसिंहोऽब्रवीदुभे ॥
 किं संभ्रमेण वामावां प्रणयाद्ब्रुमागतौ । तद्विश्रस्य निरातङ्के वदतं के युवामिति ॥
 हरनेत्रानलज्वालादग्धमन्मथदुःस्थिते । रतिप्रीती इवारण्यमिदमेवमुपागते ॥
 प्रविष्टे स्थः कथं चेह वत निर्मानुषे वने । रत्नप्रासादवासार्हमिदं हि युवयोर्वपुः ॥
 कथं वराङ्गनोत्सङ्गयोग्यौ कण्टकिनीमिमाम् । भुवं वां चरणौ श्रान्ताविति नौ मनसि व्यथा ॥
 एषा च चित्रं युवयोः पतन्ती धूलिरानने । वातोद्भूता हतच्छायमावयोः कुरुते मुखम् ॥
 भवत्योरेष चाङ्गेऽस्मिन्निपतन्पुष्पपेशले । किरणोष्मा दहत्यस्मानुच्चण्डश्चण्डदीधितेः ॥
 तद्भूतमात्मवृत्तान्तं दूयते हृदयं हि नः । द्रष्टुं न शक्नुमोऽरण्ये स्थितिं वां श्रापदावृते ॥
 इत्युक्ते चण्डसिंहेन राज्ञी निःश्रस्य सा शनैः । लज्जाशोकाकुला तस्मै स्वं वृत्तान्तमवर्णयत् ॥
 ततो निःस्वामिकां मत्वा तामाश्रास्य च सात्मजाम् । स्त्रीचक्रे मधुरैर्वाक्यैश्चण्डसिंहोऽनुरञ्जयन् ॥
 आरोप्य चाश्रयोः पृष्ठं सपुत्रस्तां सपुत्रिकाम् । निनाय वित्तपपुरीसमृद्धां वसतिं निजाम् ॥
 सापि जन्मान्तरगतेवावशाङ्गीचकार तम् । अनाथा कृच्छ्रपतिता विदेशे स्त्री करोति किम् ॥
 ततस्तां सूक्ष्मपादत्वाद्वाङ्गीं सिंहपराक्रमः । चण्डसिंहसुतस्तत्र भार्या चन्द्रवतीं व्यधात् ॥
 तत्सुतां तां च लावण्यवतीं नृपतिकन्यकाम् । बृहत्पादादयोर्भार्यां चण्डसिंहश्चकार सः ॥
 प्राग्निं सूक्ष्मबृहत्पादमुद्रापङ्क्तिद्वयेक्षणात् । प्रतिपन्नं तथा ताभ्यां सत्यं कश्चातिवर्तते ॥
 एवं पादविपर्यासात्ते पितापुत्रयोस्तयोः । दुहितामातरौ भार्ये जाते श्वश्रूस्तुषे तदा ॥
 कालेन च तयोस्ताभ्यां भर्तृभ्यां जज्ञिरे द्वयोः । पुत्रा दुहितरश्चैव तेषामन्येऽप्यथ क्रमात् ॥
 इत्थं संप्राप्य तौ चण्डसिंहसिंहपराक्रमौ । तस्थुस्तत्र लावण्यवतीं चन्द्रवतीं च ते ॥
 इति व्यावर्ण्य वेतालस्तदा पथि कथां निशि । स त्रिविक्रमसेनं तं पप्रच्छ नृपतिं पुनः ॥
 तयोर्मातादुहितोर्भ्ये पुत्रपित्रोस्तयोर्नृप । सकाशाज्जन्तवो जाताः क्रमादुभयपक्षयोः ॥
 ज्ञात्वेदं ब्रूहि मे तेषामन्योन्यं के भवन्ति ते । पूर्वोक्तः सोऽत्र शापस्ते जानानश्चेन्न वक्ष्यसि ॥

लतः श्रुत्वा विमृशन्बहुधापि सः । नाज्ञासीत्तद्यदा राजा तूष्णीकः प्रययौ तदा ॥	६०
सकूटस्थो वेतालो विहसन्हृदि । मृतपूरुषदेहान्तर्निविष्टः समचिन्तयत् ॥	६१
राजा महाप्रभ्रे वेत्त्यस्मिन्दातुमुत्तरम् । तेन तूष्णीं ब्रजत्येष हृष्टोऽतिचतुरैः पदैः ॥	६२
अश्वयितुं शक्यः सत्त्वरशिरयं परम् । क्रीडन्भिक्षुः स चास्माभिरियतैव न शाम्यति ॥	६३
अश्वयित्वा तं दुरात्मानमुपायतः । तत्सिद्धिं भाविकल्याणे राजन्यस्मिन्निवेशये ॥	६४
अथ स वेतालो नृपं तमवदत्तदा । राजन्कृष्णनिशाघोरे इमशानेऽस्मिन्गतागतैः ॥	६५
कृष्टः सुखार्हस्त्वं न विकल्पश्च कोऽपि ते । तदाश्चर्येण धैर्येण तुष्टोऽहममुना तव ॥	६६
निनयेदानीं निर्गच्छाम्यमुतो ह्यहम् । इदं तु शृणु यद्वचिम हितं तव कुरुष्व च ॥	६७
अमेतद्भवता यस्यार्थं नृकलेवरम् । कुभिक्षुः सोऽद्य मामस्मिन्समाहूयार्चयिष्यति ॥	६८
पिचिकीर्षुश्च त्वामेव स शठस्ततः । भूमौ प्रणाममष्टाभिरङ्गैः कुर्विति वक्ष्यति ॥	६९
दर्शय तावन्मे करिष्येऽहं तथैव तत् । इति सोऽपि महाराज वक्तव्यः श्रमणस्त्वया ॥	७०
नेपत्य भूतौ स प्रणामं यावदेव ते । दर्शयिष्यति तावत्त्वं छिन्वास्तस्यासिना शिरः ॥	७१
वेद्याधरैश्वर्यसिद्धिर्या तस्य वाञ्छिता । तां त्वं प्राप्स्यसि भुङ्क्तेमां भुवं तदुपहारतः ॥	७२
ता तु स भिक्षुस्त्वामुपहारीकरिष्यति । एतदर्थं कृतो विघ्नस्तवात्रेयञ्चिरं मया ॥	७३
द्वेष्टस्तु ते गच्छेत्युक्त्वा तस्यांसपृष्टगात् । निर्गत्य स ययौ तस्माद्वेतालः प्रेतकायतः ॥	७४
अथ स नरपतिस्तं प्रीतवेतालवाक्याच्छ्रमणमहितमेव क्षान्तिशीलं विचिन्त्य ।	
वटविटपितलं तत्तस्य पार्श्वे प्रतस्थे मृतपुरुषशरीरं तद्गृहीत्वा प्रहृष्टः ॥	७५
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके एकत्रिंशस्तरङ्गः ।	

द्वात्रिंशस्तरङ्गः ।

(पञ्चविंशो वेतालः ।)

स्यान्तिकं भिक्षोः क्षान्तिशीलस्य भूपतिः । स त्रिविक्रमसेनोऽत्र प्राप स्कन्धे शवं वहन् ॥	१
तं च श्रमणं मार्गाभिमुखमेककम् । कृष्णपक्षक्षपारौद्रे इमशाने तरुमूलगम् ॥	२
रेलप्रस्थले गौरेणास्थिचूर्णेन निर्मिते । मण्डले दिक्षु विन्यस्तपूर्णशोणितकुम्भके ॥	३
तैलप्रदीपाढ्ये हुतपार्श्वस्थवह्निनि । संभृतोचितसंभारे स्वेष्टदैवतपूजने ॥	४
तच्च स तं राजा सोऽपि भिक्षुर्विलोक्य तम् । आनीतमटकं हर्षादुत्थायोवाच संस्तुवन् ॥	५
रो मे महाराज विहितोऽनुग्रहस्त्वया । त्वाद्दृशाः क क चेष्टेयं देशकालौ क चेद्दशौ ॥	६
स्म्यं सत्यमेवाहुर्मुख्यं त्वां कुलभूभृताम् । एवमात्मानपेक्षेण परार्थो येन साध्यते ॥	७
व महत्त्वं च महतामुच्यते बुधैः । प्रतिपन्नादचलनं प्राणानामत्ययेऽपि यत् ॥	८
ब्रुवन्स सिद्धार्थमानी भिक्षुर्महीपतेः । तस्यावतारयामास स्कन्धात्तं मटकं तदा ॥	९
यित्वा समालभ्य बद्धमाल्यं विधाय च । मटकं मण्डलस्यान्तः स्यापयास तस्य तत् ॥	१०
गोद्भूलितगात्रश्च केशयज्ञोपवीतभृत् । प्रावृत्तप्रेतवसनो भूत्वा ध्यानस्थितः क्षणम् ॥	११
गन्मन्त्रबलाहृतं प्रवेश्य नृकलेवरे । तं वेतालवरं भिक्षुः पूजयामास स क्रमात् ॥	१२
तस्मै कपालार्धपात्रेणार्धं सुनिर्मलैः । नरदन्तैः(रक्तैः)स्ततः पुष्पं सुगन्धि च विलेपनम् ॥	१३
ता मानुषनेत्रैश्च धूपं मांसैर्बलिं तथा । समाप्य पूजां राजानं तमुवाच स पार्श्वगम् ॥	१४
त्रिहास्य मन्त्राधिराजस्य कृतसन्निधेः । प्रणाममङ्गैरष्टाभिर्निपत्य कुरु भूतले ॥	१५
भिप्रेतसिद्धिं ते दास्यत्येष वरप्रदः । श्रुत्वैतत्स्मृतवेतालवचा राजाब्रवीत्स तम् ॥	१६
जानामि तत्पूर्वं प्रदर्शयतु मे भवान् । ततस्तथैव तदहं करिष्ये भगवन्निति ॥	१७
दर्शयितुं यावत्स भिक्षुः पतितो भुवि । तावत्स्वप्नप्रहारेण स राजास्य शिरोऽच्छिनत् ॥	१८

आचकर्ष च हृत्पद्ममुदरादस्य पादितम् । वेतालाय च तस्मै तच्छिरोहृत्कमलं ददौ ॥
साधुवादे ततो दत्ते प्रीतैर्भूतगणैस्ततः । तुष्टोऽब्रवीत्स वेतालो नृपं तं नृकलेवरात् ॥
राजन्विद्याधरेन्द्रत्वं भिक्षोरासीद्यदीप्सितम् । तत्तावद्भूमिसाम्राज्यभोगान्ते ते भविष्यति ॥
क्लेशितोऽसि मया यत्त्वं तदभीष्टं वरं वृणु । इत्युक्तवन्तं वेतालं स राजा तमभाषत ॥
त्वं चेत्प्रसन्नः को नाम न सिद्धोऽभिमतो वरः । तथाप्यमोघवचनादिदं त्वत्तोऽहमर्थये ॥
आद्याः प्रश्नकथा एता नानाख्यानमनोरमाः । चतुर्विंशतिरेषा च पञ्चविंशी समाप्तिगा ॥
सर्वाः ख्याता भवन्त्वेताः पूजनीयाश्च भूतले । इति तेनार्थितो राज्ञा वेतालो निजगाद सः ॥
एवमस्तु विशेषं च शृणु वक्ष्येन्न भूतले । याश्चतुर्विंशतिः पूर्वा येषां चैका समापिनी ॥
कथावलीयं वेतालपञ्चविंशतिकाख्यया । ख्याता जगति पूज्या च शिवा चैव भविष्यति ॥
यः श्लोकमात्रमप्यस्याः कथयिष्यति सादरः । यो वा श्रोष्यति तौ सद्यो मुक्तपापौ भविष्यतः ॥
यक्षवेतालकूष्माण्डाकिनीराक्षसादयः । न तत्र प्रभविष्यन्ति यत्रैषा कीर्तयिष्यते ॥
इत्युक्त्वा स ययौ तस्मान्निर्गत्य नृकलेवरात् । यथाभिरुचितं धाम वेतालो योगमायया ॥
ततस्तत्र सुरैः सार्धं राज्ञस्तस्य महेश्वरः । साक्षादाविरभूत्तुष्टः प्रणतं चादिदेश तम् ॥
साधु वत्स हतोऽद्यायं यन्वया कूटतापसः । विद्याधरमहाचक्रवर्तिताहठकामुकः ॥
त्वमादौ विक्रमादित्यः सृष्टोऽभूः स्वांशतो मया । म्लेच्छरूपावतीर्णानामसुराणां प्रशान्तये ॥
अद्य चोद्दामदुर्वृत्तदमनाय मया पुनः । त्वं त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरः सृष्टोऽत्र भूपतिः ॥
अतः सद्दीपपातालां स्थापयित्वा महीं वशे । विद्याधराणामचिरादधिराजो भविष्यसि ॥
भुक्त्वा दिव्यांश्चिरं भोगानुद्विभ्रः स्वेच्छयैव तान् । त्यक्त्वा ममैव सायुज्यमन्ते यास्यस्यसंशयम्
अपराजितनामानं खड्गं चैतं गृहाण मे । यस्य प्रसादात्सर्वं त्वं प्राप्स्यस्येतद्यथोदितम् ॥
इत्युक्त्वा खड्गरत्नं तदन्त्वा तस्मै महीभृते । वाक्पुष्पाभ्यर्चितस्तेन देवः शंभुस्तिरोदधे ॥

अथ दृष्ट्वैव समाप्तं कार्यमशेषं निशि प्रभातायाम् ।

प्रविवेश स त्रिविक्रमसेनः स्वपुरं नृपः प्रतिष्ठानम् ॥

तत्र क्रमावगतरात्रिविचेष्टिताभिरभ्यर्चितः प्रकृतिभिर्विततोत्सवाभिः ।

स्नानप्रदानगिरिशार्चननृत्तगीतवाद्यादिभिस्तादखिलं स दिनं निनाय ॥

अल्पैरेव च वासरैः स नृपतिः शार्वस्य वीर्यादसेः

सद्दीपां सरसातलां च बुभुजे निष्कण्ठकां मेदिनीम् ।

संप्राप्याथ हराज्ञया सुमहतीं विद्याधराधीशतां

भुक्त्वा तां सुचिरं जगाम भगवत्सायुज्यमन्ते कृती ॥

(इति वेतालपञ्चविंशतिका ।)

इति विक्रमकेसरी स मन्त्री चिरमिलितः पथि शापविप्रयोगात् ।

अभिधाय पुनर्मृगाङ्कदत्तं प्रकृतार्थं निजगाद राजपुत्रम् ॥

एवं देव स वृद्धो विप्रो वेतालपञ्चविंशतिकाम् ।

एतामाख्याय कथां प्राप्ते तस्मिन्नुवाच मां भूयः ॥

तत्पुत्र स त्रिविक्रमसेनो राजा किलैवमङ्गीबः ।

वेतालानुग्रहतः किमिव न यत्प्राप्तवानिष्टम् ॥

तस्मादिह त्वमपि मन्त्रमिमं गृहीत्वा मत्तः प्रसादय विमुक्तविषादवृत्तिः ।

वेतालमुख्यममुना प्रभुणा मृगाङ्कदत्तेन संगममवाप्स्यसि वीर येन ॥

नह्यप्राप्यं किञ्चिदुत्साहभाजां भद्रोत्साहो वत्स को नावसीदित् ।

तत्ते प्रीत्या वक्ष्मि यत्तत्कुरुष्व त्वं मे बन्धुः सर्पदंशार्तिहर्ता ॥

इत्युक्तवतस्तस्माद्विप्रादादाय सक्रियं मन्त्रम् ।

तं चामन्त्र्य ततोऽहं देवोज्जयिनीं गतोऽभूवम् ॥

४७

तत्र श्मशाने मटकं रजन्यामाहृत्य कृत्वा स्नपनादि तस्य ।

आहूय मन्त्रेण च तेन तस्मिन्वेतालमस्म्यर्चितवान्यथावत् ॥

४८

भोज्यं महामांसमदायि तस्मै तृप्त्यै तदा सोऽपि तदाशु जग्ध्वा ।

तृप्तोऽस्मि नैवान्यदुपानयेति मामभ्यधान्मानुषमांसगृध्रुः ॥

४९

कालं यदा नाक्षमतात्र किञ्चिदुत्कृत्य मांसानि तदा निजानि ।

प्रादामहं प्रीतिकराणि तस्मै योगेश्वरस्तेन स मेऽभ्यतुष्यत् ॥

५०

अथाब्रवीन्मां स सखे दृढेन सत्त्वेन तुष्टोऽस्म्यमुनाधुना ते ।

तत्पूर्ववद्वीर भवाक्षताङ्गो वृणीष्व मत्तो वरमीप्सितं च ॥

५१

इत्युक्तवन्तं तमहं तदैव प्रत्यब्रवं मां नय देव तत्र ।

यत्र प्रभुर्मे स मृगाङ्कदत्तो नातः परोऽन्योऽभिमतो वरो मे ॥

५२

एतत्स वेतालपतिर्निशम्य मामभ्यधात्तर्हि ममांसपृष्ठम् ।

आरोह यावत्तरसा भवन्तं तस्यान्तिकं स्वस्य विभोर्नयामि ॥

५३

इत्येव तस्योक्तवतस्तथेति स्कन्धाग्रमारोहमहं प्रसह्य ।

ततो वहन्मां स नभःपथेन प्रातिष्ठत प्रेततनुप्रविष्टः ॥

५४

आनीय चेहाद्य विलोक्य शुष्मान्मार्गोऽवतार्याम्बरतश्च तेन ।

एतेन वेतालवरेण देव संप्रापितोऽहं तव पादमूलम् ॥

५५

समागतश्च प्रभुणाहमद्य गतः स चाप्येष समाप्तकृत्यः ।

इत्येष मे मानद नागशापाद्भवद्वियुक्तस्य महानुदन्तः ॥

५६

इति विक्रमकेसरिणो निजसचिवाच्छ्रुतवियोगवृत्तान्तः ।

मार्गे मृगाङ्कदत्तो गच्छन्कान्तानिमित्तमुज्जयिनीम् ॥

५७

पारावताख्यशापभ्रष्टक्रममिलितकतिपयामाल्यः ।

मुमुदे स राजपुत्रः संभावितसकलसाध्यसंपत्तिः ॥

५८

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके द्वात्रिंशस्तरङ्गः ।

त्रयस्त्रिंशस्तरङ्गः ।

वेन्नजिते यस्य जानुदेशे विवर्तते । कुम्भसस्तेव नक्षत्रमाला रात्रिषु नृत्यतः ॥

१

थावसाने स मार्गमध्यात्समुत्थितः । मृगाङ्कदत्तो मुदितः प्राप्तविक्रमकेसरी ॥

२

रेण सहितस्तथा विमलबुद्धिना । सविचित्रकथो भीमपराक्रमसमन्वितः ॥

३

शक्तियुक्तश्च श्रुतधिद्विजसंगतः । प्राप्तशेषान्विचिन्वानः शापविश्लेषितान्सखीन् ॥

४

वत्याः संप्राप्त्यै प्रागेवोज्जयिनीं प्रति । गन्तुं प्रवृत्तः पुनरप्युच्चचालात्मनाष्टमः ॥

५

प च स ग्रीष्मशुष्कतोयामपादपाम् । अटवीं चण्डमार्तण्डतापसंतप्तवालुकाम् ॥

६

रजन्स सचिवानराजपुत्रो जगाद तान् । पश्यतैषाटवी कीदृग्दुर्गमायतमैरवा ॥

७

इ विभ्रष्टपथा जनत्यक्ता निराश्रया । उद्यदुःखानलज्वालेवाभिर्मरुमरीचिभिः ॥

८

रूक्षकेशेव तृणैरुच्छुष्कमर्भरैः । सिंहव्याघ्रादिवित्राससरोमाश्वेव कण्टकैः ॥

९

पातपङ्कान्तजलाकाङ्क्षिमृगारवैः । तदेषा त्वरयास्माभिलङ्घनीया विशङ्कटा ॥

१०

वान्स तैः सार्धं सचिवैः क्षुत्तृषादितैः । द्रुतं मृगाङ्कदत्तस्तामटवीमुदलङ्घयत् ॥

११

चाप्रे सुमहत्स्वच्छशीतजलैर्भृतम् । सरोऽर्कतापगलितस्यामृतांशोरिव द्रवैः ॥

१२

दिगन्तव्यापिविस्तारं प्रतिविम्बमिवात्मनः । द्रष्टुं त्रैलोक्यलक्ष्म्येव विहितं मणिदर्पणम् ॥
 धार्तराष्ट्रकृतक्षोभं विचित्रार्जुनविभ्रमम् । विश्रान्तिकृत्स्वादुरसं भारतानुकृतिं दधत् ॥
 उपकण्ठमिलश्रीलकण्ठपीतविषोत्तमम् । अच्युताश्रितलक्ष्मीकं मन्थकालाब्धिसंनिभम् ॥
 सूर्यरश्मिभिरप्राप्तगम्भीरशिशिरान्तरम् । अनन्तपद्मनिलयं पातालमिव भूमिगम् ॥
 तस्य तीरे च सरसः पश्चिमे स व्यलोकयत् । राजपुत्रः ससचिवो महान्तं दिव्यपादपम् ॥
 वातान्दोलितविस्तारिशिखाभुजकदम्बकम् । मूर्धलम्बाभ्रसरितं नृत्यन्तमिव शंकरम् ॥
 अत्युन्नतेन शिरसा व्योमपृष्ठावगाहिना । कौतुकान्नन्दनोद्यानशोभां द्रष्टुमिवोद्यतम् ॥
 शोभमानं फलैर्दिव्यरसैः शाखावलम्बिभिः । कल्पद्रुमं सुरानन्दैः पीयूषकलशैरिव ॥
 मा मां यथा तथा कश्चित्प्राक्षीदिति खगारवैः । व्याहरन्तमिव प्रेङ्खत्पल्लवाग्रकरं मुहुः ॥
 यावन्मृगाङ्कदत्तस्तं स निर्वर्णयति प्रभुः । तावत्तन्मन्त्रिणस्तास्मिन्प्रधाव्य क्षुत्तृषार्दिताः ॥
 फलानि भोक्तुमारूढास्तस्य दृष्ट्वैव तानि ते । फलत्वं षडपि प्राप्ता मानुषा अप्यशङ्कितम् ॥
 ततो मृगाङ्कदत्तस्तानपश्यन्विह्वलः सखीन् । एकैकं स तरौ तत्र नामग्राहमशब्दयत् ॥
 यदा ददुर्न वचनं न चादृश्यन्त ते क्वचित् । तदा हा हा हतोऽस्मीति नैराश्यविधुरं वदन् ॥
 स राजपुत्रो न्यपतन्मूर्च्छितोऽत्र महीतले । द्रुमानारूढपार्श्वस्थकेवलश्रुतधिविजः ॥
 श्रुतधिः स च विप्रस्तमुवाचाश्वास्य तत्क्षणम् । कृतप्रज्ञोऽपि किं देव त्यक्तधैर्योऽवसीदसि ॥
 अभ्रुते हि स कल्याणं व्यसने यो न मुह्यति । नागशापवियुक्तान्किं नैतान्संप्राप्तवानसि ॥
 तथैव पुनरप्येतान्मन्त्रिणोऽन्यांश्च लप्स्यसे । शशाङ्कवत्या संयोगोऽप्यचिरान्ते भविष्यति ॥
 एवं श्रुतधिनोक्तः सन्राजपुत्रो जगाद सः । कुत एतदिदं धात्रा नाशयासूत्रितं हि नः ॥
 कान्यथा निशि वेतालः क्व च भीमपराक्रमः । क्व शशाङ्कवतीज्ञानं तत्संवादप्रसङ्गतः ॥
 तां च प्राप्तुमयोध्यायाः क्व चास्माकं विनिर्गमः । विन्ध्यादव्यां क्व चान्योन्यवियोगो नागशापतः ॥
 ततः कतिपयानां नः क्रमशः क्व च संगमः । क्व चाधुना वियोगोऽयमिष्टत्यागः पुनः सखे ॥
 ते हि वृक्षेऽत्र भूतेन प्रस्तास्यैश्च विना मम । का शशाङ्कवती किं च जीवितं तदलं भ्रमैः ॥
 इत्युचिवाञ्छुचा सोऽत्र सरस्यात्मानमुञ्जितुम् । मृगाङ्कदत्त उत्तस्थौ श्रुतधौ वारयत्यपि ॥
 तावद्वागत्र गगनादुच्चचाराशरीरिणी । मा पुत्र साहसं कार्षीः सर्वं स्वन्तं हि भावि ते ॥
 अस्मिन्गणपतिर्देवः स्वयं वसति पादपे । स च त्वत्सचिवैरेतैरद्याज्ञानाद्विमानितः ॥
 ते ह्यशुद्धा अनाचान्ता अक्षालितकराङ्गयः । क्षुधार्तास्तन्निवासेऽस्मिन्नारूढाः फललिप्सवः ॥
 ततः स्पृष्टेषु तेष्वत्र फलतामेव ते गताः । यच्चित्तास्तद्गतिं गच्छन्त्विति विज्ञेशशापतः ॥
 अन्येऽपि ये त्वत्सचिवाश्चत्वारस्ते पथामुना । आगता एवमेवास्मिन्नारूढाः फलतां गताः ॥
 तस्माद्वाराधयैतं त्वं तपोभिर्गणनायकम् । एतत्प्रसादात्सर्वेष्टसिद्धिस्तव भविष्यति ॥
 इत्युक्तः स सुधासारसृजेवाकाशतो गिरा । मृगाङ्कदत्तो जातास्थो देहत्यागाद्यवर्तत ॥
 कृत्वा च सरसि स्नानं तरौ तस्मिन्गणाधिपम् । अर्चयित्वोञ्जिताहारस्तमस्तौषीत्कृताञ्जलिः ॥

जय निजताण्डवडम्बरमर्दभरन्यश्चितेन भुवनेन ।

समहीशैलवनेन प्रणम्यमानेश गजवदन ॥

जय ससुरासुरमानुषभुवनत्रयपूजिताङ्गिकमलयुग ।

वरविविधसिद्धिनिर्भरनिधान कुम्भोपमाकार ॥

जय युगपदुदितचण्डद्वादशदिनकृत्प्रदीप्ततेजस्क ।

हरहरिसुरपतिदुर्जयदितिजकुलाकालकल्पान्त ॥

जय भक्तवृजिनवारण लीलानीराजनोल्मुकेनेव ।

परशुवरेण विराजितकरतलकलितानलज्वाल ॥

अभिमतसिद्ध्यै भर्तुस्त्रिपुरावजये गणेश गौर्यापि ।

यः पूजितोऽसि तं त्वां श्रितोऽस्मि शरणं नमस्तेऽस्तु ॥

स्तुतविघ्नेशो निराहारः कुशास्त्रे । मृगाङ्कदत्तोऽनैधीत्तां रात्रिं तस्य तरोस्तले ॥	४८
हादशाहानि श्रुतधौ परिचारके । विघ्नेशाराधनपरो राजपुत्रो निनाय सः ॥	४९
ऽहि निशि स्वप्ने तं जगाद् गणेश्वरः । वत्स तुष्टोऽस्मि ते मुक्तशापान्प्राप्स्यसि मन्त्रिणः ॥	५०
च तैः समं प्राप्य तां शशाङ्कवतीं क्रमात् । प्रत्यावृत्य स्वनगरीं पृथ्वीराज्यं करिष्यसि ॥	५१
णेश्वरादिष्टः प्रबुद्धः स निशाक्षये । मृगाङ्कदत्तः स्वप्नं तं दृष्टं श्रुतधयेऽभ्यधात् ॥	५२
भनन्दितः प्रातः स्नात्वाभ्यर्च्य विनायकम् । तद्वासवृक्षं तं यावत्कुरुते स प्रदक्षिणम् ॥	५३
समं तरोस्तस्मादवतीर्य दशापि ते । फलत्वमुक्ताः सचिवा निपेतुस्तस्य पादयोः ॥	५४
सेनस्तथा स्थूलबाहुर्मेषबलोऽपि च । दृढमुष्टिश्चतुर्थश्च षट् चादौ येऽत्र वर्णिताः ॥	५५

ततः स सकलान्समं सपदि मन्त्रिणः प्राप्य तां-

नृशाकुलितया गिरा प्रमदमन्थरारम्भया ।

नरेश्वरसुतोऽधिकप्रणयमेकमेकं मुहु-

र्ददर्श परिष्वजे तदनु संबभाषे कृती ॥

तेऽपि नवेन्दुक्षामं कृततपसं वीक्ष्य तं प्रभुं सास्त्राः ।

श्रुतधिनिगदितयथार्थाः प्रशशंसुर्नाथवन्तमात्मानम् ॥

अथ तत्र स तैर्मृगाङ्कदत्तः सरसि कृताप्लवनादिभिः सहैव ।

सचिवैः सुखपारणं सहर्षो विदधे लब्धधृतिः स्वकार्यसिद्ध्यै ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके त्रयस्त्रिंशस्तरङ्गः ।

चतुस्त्रिंशस्तरङ्गः ।

सोऽत्र सरस्तीरे कृतपारणसुस्थितः । मृगाङ्कदत्तस्यैः साकं सचिवैः स्वरूपाविशत् ॥	१
ते तदहः प्राप्ताश्चत्वारो निजमन्त्रिणः । तेनापृच्छन्त विश्लेषकालवृत्तान्तमादरात् ॥	२
स व्याघ्रसेनाख्यस्तेषां मध्यात्तमब्रवीत् । देवास्मदीयवृत्तान्तं श्रूयतां वर्णयाम्यहम् ॥	३
पारावताख्यस्य तस्य नागस्य शापतः । भवद्भ्यो दूरविभ्रष्टो जातोऽहं नष्टचेतनः ॥	४
भ्रान्त्वाटवीं रात्रौ लब्धसंज्ञोऽप्यहं चिरान् । न दिशो न च पन्थानमपश्यं तमसा वृतः ॥	५
शुचि दुःखदीर्घायां गतायां विरतिं निशि । उदिते भगवत्यर्के क्रमादाशाप्रकाशके ॥	६
न्तयमहं हा धिक् क नु यातः स नः प्रभुः । अस्मद्वियुक्तश्रैकाकी कथं सोऽत्र भविष्यति ॥	७
वा तमवाप्स्यामि कुत्रान्विष्यामि का गतिः । वरमुज्जयिनीं यामि तत्र प्राप्येत जातु सः ॥	८
शशाङ्कवतीहेतोर्गन्तव्या तस्य हि स्थिता । इत्याशया शनैः प्रायामहमुज्जयिनीं प्रति ॥	९
मानोऽथ कष्टां तामटवीं दुर्दशामिव । दह्यमानोऽर्ककिरणैरग्निचूर्णोत्करैरिव ॥	१०
चित्प्राप्तवानस्मि सरः फुल्लोत्पलेक्षणम् । हंसादिमधुरारावैः संभाषणमिवाचरत् ॥	११
कवीचिहस्ताग्रं प्रसन्नविपुलाशयम् । दर्शनादेव सर्वातिहरं सत्पुरुषं यथा ॥	१२
स्नात्वा च भुक्त्वा च बिसान्यापीय वारि च । यावत्स्थितोऽस्मि तावन्नीनेतानद्राक्षमागतान् ॥	१३
मुष्टिमथ स्थूलबाहुं मेघबलं तथा । समेत्य च भवद्वार्ता मिथोऽस्माभिरपृच्छयत् ॥	१४
ानन्तश्च सर्वेऽपि वयं ते पापशङ्किनः । अकार्ष्णं देहत्यागाय मतिं त्वद्विरहासहाः ॥	१५
च तस्मिन्सरसि स्नातुं मुनिकुमारकः । आगमदीर्घतपसः सुतो नाम्ना महातपाः ॥	१६
।कृतनिजज्वालो भूयोऽग्निरिव खाण्डवम् । दिग्धुराश्रितो ब्राह्मीं प्रज्वलंस्तेजसा तनुम् ॥	१७
गाजिनेन संवीतः सव्येनात्तकमण्डलुः । दक्षिणेन करेणाक्षमालावलयमुद्रहन् ॥	१८

सहागतमृगैः शृङ्गप्रोत्खातस्नानमृत्तिकः । युक्तः कतिपयैरन्यैः समानैर्मुनिपुत्रकैः ॥
 सोऽस्मानुपागाद्दृष्ट्वैव सरः प्रपतनोद्यतान् । करुणार्द्रा हि सर्वस्य सन्तोऽकारणबान्धवाः ॥
 अवदच्च न कार्यं वः पापं कापुरुषोचितम् । दुःखान्धा हि पतन्त्येव विपच्छ्रेषु कातराः ॥
 धीरास्तु दृष्टसन्मार्गा विवेकामलचक्षुषः । न पतन्त्यवटे प्राप्यमवश्यं प्राप्नुवन्ति च ॥
 यूयं च भव्याकृतयः कल्याणं प्राप्स्यथ ध्रुवम् । तद्भूतं किं नु दुःखं वो मानसं दूयते हि मे ॥
 एवमुक्तवते तस्मै मुनिपुत्राय तत्क्षणम् । आमूलान्निजवृत्तान्तं सर्वं कथितवानहम् ॥
 ततस्तेन वयं तैस्तैर्वाक्यैरायतिदर्शिभिः । संबोध्य सानुगेनापि देहत्यागान्निवर्तिता ॥
 अथ स्नात्वा ततो नातिदूरं स मुनिपुत्रकः । अस्माननैषीदातिथ्यं विधित्सुः पितुराश्रमम् ॥
 तत्रोच्चशाखोर्ध्वभुजैर्वैदिकासूत्थितस्थितैः । प्रारब्धतपस्वीवार्करश्मिपैः पादपैरपि ॥
 उपवेश्यैकदेशेऽस्मान्दत्तार्ध्यान्स मुनेः सुतः । एकैकमाश्रमतर्हं गत्वा भिक्षामयाचत ॥
 अपूर्यत क्षणात्तस्य फलैस्तेभ्यः स्वतश्च्युतैः । भिक्षापान्नमथागात्तद्गृहीत्वा सोऽस्मदन्तिकम् ॥
 अदाच्च दिव्यास्वादानि तान्यस्मभ्यं फलानि सः । यैर्भुक्तैरमृतेनेव तृप्ता जाता वयं तदा ॥
 क्षीणेऽह्नि चाब्धौ पतिते सूर्ये ज्योतिर्भिरम्बरे । तत्पातोच्छलितैरम्भःशिकरैरिव पूरिते ॥
 तद्वैराग्यादिव प्राचीशैलशृङ्गतपोवनम् । संवीतचन्द्रिकाधौतवलकले शशिनि श्रिते ॥
 एकस्थानोपविष्टानां कृताशेषस्वकर्मणाम् । मुनीनामाश्रमे तत्र दर्शनाय गता वयम् ॥
 प्रणिपत्योपविष्टाश्च कृतातिथ्यैः प्रियंवदैः । कुतो यूयमिति क्षिप्रात्पृष्टाः स्मस्तैर्महर्षिभिः ॥
 ततो मुनिकुमारेण तेन तेभ्यो निवेदितः । तदाश्रमप्रवेशान्तो वृत्तान्तोऽस्मन्निवन्धनः ॥
 अथास्मानन्न कण्वाख्यो ज्ञानी मुनिरभाषत । किमेवं वीरपुरुषा अपि क्लैब्यं गताः स्थ भोः ॥
 आपद्यभ्रघ्नैर्यत्वं संपद्यनभिमानिता । यदुत्साहस्य चात्यागस्तद्धि सत्पुरुषव्रतम् ॥
 महान्तश्च महान्त्येव कृच्छ्राण्युत्तीर्य धैर्यतः । महतोऽर्थान्समासाद्य महच्छब्दमवाप्नुवन् ॥
 इयं सुन्दरसेनस्य तथा च श्रूयतां कथा । यथा मन्दारवत्यर्थे क्लेशस्तेनान्वभूयत ॥
 इत्युक्त्वा स मुनिः कण्वः सर्वेष्वत्र महर्षिषु । अस्मासु चोपशृण्वत्सु कथामेतामवर्णयत् ॥
 अस्यलंकृतकौबेरीदिङ्मुखो निषधाभिधः । देशस्तत्रालका नाम बभूव नगरी पुरा ॥
 यस्यां सदैव सर्वार्थसमृद्धिसुखितो जनः । केवलं रत्नदीपानामासीच्छश्वदनिर्वृतिः ॥
 तस्यामन्वर्थनामाभून्महासेनो महीपतिः । शरजन्माद्भुताप्युग्रप्रतापमुष्टशात्रवः ॥
 तस्य राज्ञो महामन्त्री गुणपालित इत्यभूत् । शौर्यालयो महीभारवोढा शेष इवापरः ॥
 तस्मिन्नयस्तभरस्यास्य सुखिनः क्षपितद्विषः । देव्यां शशिप्रभाख्यायामुत्पेदे नृपतेः सुतः ॥
 नाम्ना सुन्दरसेनो यः शिशुरेवाशिशुर्गुणैः । शौर्यसौन्दर्यलक्ष्मीभ्यां स्वयंवरपतिर्वृतः ॥
 तस्य राजसुतस्यात्र शूरास्तुल्यवयोगुणाः । आ बाल्यात्सह संवृद्धा बभूवुः पञ्च मन्त्रिणः ॥
 चण्डप्रभो भीमभुजस्तथा व्याघ्रपराक्रमः । वीरो विक्रमशक्तिश्च दृढबुद्धिश्च पञ्चमः ॥
 ते च सर्वे महासत्त्वा बलबुद्धिसमन्विताः । कुलीनाः स्वामिभक्ताश्च रुतज्ञा अपि पक्षिणाम् ॥
 तैः समं स उवासात्र राजपुत्रः पितुर्गृहे । अनुरूपां विना भार्यां तरुणोऽप्यपरिग्रहः ॥
 अनम्राक्रमणं शौर्यं धनं निजभुजार्जितम् । भार्या रूपानुरूपा च पुरुषस्येह पूज्यते ॥
 अन्यथा तु किमेतेन त्रयेणापीत्यचिन्तयत् । स च सुन्दरसेनोऽथ वीरस्तैः सचिवैः सह ॥
 एकदा चान्वितः सैन्यैर्वयस्यैस्तैश्च पञ्चभिः । निर्ययौ मृगयाहेतोर्नगर्याः स नृपात्मजः ॥
 निर्यान्तं च ददर्शैतं दूरदेशान्तरागता । कापि कात्यायनी नाम प्रौढा प्रव्राजिकोत्तमा ॥
 अरोहिणीकश्चन्द्रोऽयं किं वाप्यरतिकः स्मरः । इति चामानुषं वीक्ष्य तद्रूपं सा व्यचिन्तयत् ॥
 बुद्ध्वा च राजपुत्रं तं पृष्टात्तत्परिवारतः । धातुः सा सर्गवैचित्र्यं प्रशंसन्ती विसिस्मिये ॥
 अथारान्तारदीर्घेण राजपुत्रं स्वरेण तम् । कुमार विजयस्वेति वदन्ती प्रणनाम सा ॥

सुन्दरसेनस्तदनाकर्ण्यैव तत्क्षणम् । ययौ स्वसचिवारब्धकथाव्यग्रेण चेतसा ॥	५८
: श्रावयन्ती तं सा क्रुद्धोवाच तापसी । न शृणोष्याशिषं कस्माद्राजपुत्र ममाप्यहो ॥	५९
इं नाचिता पृथ्व्यां राज्ञो राजसुतस्य वा । एवमेव च दर्पोऽयं यदि ते यौवनादिभिः ॥	६०
रारवतीं कन्यां हंसद्वीपेश्वरात्मजाम् । जगल्लामभूतां च भार्यात्वेन त्वमाप्स्यसि ॥	६१
। न्ये महेन्द्रादेरपि श्रोष्यसि न ध्रुवम् । मंदावलेपाद्वचनं के वराकास्तु मानुषाः ॥	६२
क्वतीं श्रुत्वा तामाहूय सकौतुकः । प्रह्वः सुन्दरसेनोऽसौ क्षमयामास तापसीम् ॥	६३
। य च भृत्यानां हस्ते विश्रमणाय सः । गृहं विक्रमशक्तेस्तां प्रष्टुकामः स्वमन्त्रिणः ॥	६४
। त्वा कृताखेटो प्रत्यागत्य कृताह्निकः । तामानाय्य स पप्रच्छ कुमारो भुक्तभोजनाम् ॥	६५
युच्यतां कैषा त्वयाद्य परिकीर्तिता । कन्या मन्दारवत्याख्या परं कौतूहलं हि नः ॥	६६
। या तापसी सा तमुवाच शृणु वच्म्यदः । तीर्थादिहेतोः सद्वीपां भ्रमामि पृथिवीमिभाम् ॥	६७
। ती प्राप्तवत्यस्मि हंसद्वीपं प्रसङ्गतः । तत्र मन्दारदेवस्य राज्ञो दृष्ट्वा मया सुता ॥	६८
। गोपभोगार्हा दृश्या नापुण्यकर्मभिः । या मन्दारवतीत्याख्यां धत्ते श्रीरिव नान्दनी ॥	६९
। ती हारिणीं मूर्तिं दर्शनोदीपितस्मरा । धात्रा सुधामयीं सृष्ट्वा या चान्धेवैन्दवी तनुः ॥	७०
। रूपेण सदृशो नास्त्येवान्यत्र भूतले । जानेऽनुहरति त्वेको भवांस्तद्रूपसंपदम् ॥	७१
। त न दृष्ट्वा विफले तेषां नेत्रे च जन्म च । इति श्रुत्वा च तापस्या मुखाराजसुतोऽब्रवीत् ॥	७२
। तत्तादृशं रूपं पश्यामोऽम्ब वयं कथम् । एतत्तद्वचनं श्रुत्वा सापि प्रजाजिकाभ्यधात् ॥	७३
। चेन्नपटे तां च तत्काललिखितां रसात् । वहे वल्गुलिकान्तःस्थां कौतुकं यदि दृश्यताम् ॥	७४
। क्वती तस्यै तुष्टाय नृपसूनवे । कृष्ट्वा वल्गुलिकातः सा चित्रस्थां तामदर्शयत् ॥	७५
। ये सुन्दरसेनस्तां कन्यां चित्रगतामपि । विचित्ररूपामानन्दनिःस्पन्दं प्रविलोकयन् ॥	७६
। अकण्ठकचितैरङ्गैरास्ते स्म तत्क्षणम् । कीलितः पुष्पचापस्य बाणैरिव निरन्तरैः ॥	७७
। शृण्वन्नवदन्नपश्यंश्चैव किंचन । तन्मयीभूय चित्रस्थ इव सोऽप्यभवच्चिरम् ॥	७८
। मन्त्रिणस्तस्य जगदुस्तां तपस्विनीम् । आर्ये सुन्दरसेनं त्वं देवमत्र पटे लिख ॥	७९
। तालेख्यविज्ञानं तावद्वीक्षामहे तव । तच्छ्रुत्वैव लिलेखैतं कुमारं सा क्षणात्पटे ॥	८०
। तिसदृशं दृष्ट्वा सर्वेऽप्यत्रैवमब्रुवन् । नास्यालेख्यविसंवादो भगवत्या मनागिति ॥	८१
। कुमार एवेति चित्रेऽस्मिञ्जायते हि धीः । तन्मन्दारवतीदेवीरूपं नात्र विसंबदेत् ॥	८२
। क्वत्सु सचिवेष्वान्तचित्रपटद्वयः । शीतः सुन्दरसेनस्तां पूजयामास तापसीम् ॥	८३
। ज्य च यथाहं ताभेकस्थानानिवासिनीम् । विवेशाभ्यन्तरगृहं कान्ताचित्रपटं वहन् ॥	८४
। मुखं किमु कान्त्यास्याः क्षालिताङ्गमलः शशी । राज्याभिषेककलशौ स्मरस्यैतावुत स्तनौ ॥	८५
। र्णिरूपजलधेः किमेतास्त्रिवलीलताः । नितम्बः किमयं किं वा विलासशयनं रतेः ॥	८६
। चित्रगतां तत्र प्रत्यङ्गं तां विभावयन् । स मन्दारवतीं तस्यै निपत्य शयनीयके ॥	८७
। चान्वहं तिष्ठन्नाहारादिपराङ्मुखः । स्मरञ्ज्वरभराकान्तः सोऽल्पैरेवाभवद्दिनैः ॥	८८
। ग्नागत्य पितरौ तस्य पप्रच्छतुः सखीन् । शशिप्रभामहासेनौ स्वैरमस्वास्थ्यकारणम् ॥	८९
। तस्याश्च ते ताभ्यां तथा सर्वं तदब्रुवन् । यथात्र हेतुतां प्राप्ता हंसद्वीपनृपात्मजा ॥	९०
। सुन्दरसेनं तं महासेनो जगाद् सः । पुत्रं किं गृह्यते स्थाने खल्वभिष्वङ्ग एष ते ॥	९१
। रारलं हि मन्दारवती योग्या तवैव सा । मित्रं मन्दारदेवश्च परमं तत्पिता मम ॥	९२
। साध्ये युक्ते च कास्मिन्नर्थे कदर्थना । एवं तमुक्त्वा संमन्त्र्य कन्यां तां तस्य याचितुम् ॥	९३
। मन्दारदेवस्य हंसद्वीपं विस्मृष्टवान् । दूतं सुरतदेवाख्यं स महासेनभूपतिः ॥	९४
। सुन्दरसेनं तं तापस्या लिखितं तथा । हस्ते चित्रपटे तस्य रूपोत्कृष्टप्रकाशकम् ॥	९५
। तश्चतुरं गत्वा प्राप्यान्बुधितटे पुरम् । महेन्द्रादित्यनृपतेः शशाङ्कपुरसंज्ञकम् ॥	९६

ततः प्रवहणारूढो हंसद्वीपमवाप तत् । दिनैर्मन्दारदेवस्य नृपतेस्तस्य मन्दिरम् ॥
 द्वाःस्थैरावेदितस्तत्र प्रविश्यान्तर्विलोक्य सः । यथावृत्तं नृपं दूतो दत्तकोशलिकोऽभ्यधात् ॥
 संदिष्टं ते महाराज महासेनेन भूभुजा । देहि सुन्दरसेनाय मत्पुत्राय निजां सुताम् ॥
 पटे च लिखिता सा हि कात्यायन्यभिधानया । तापस्या कन्यकारत्नमित्यानीयेह दर्शिता ॥
 रूपानुरूपाञ्चास्माभिर्जातेच्छैर्लिखितं पटे । रूपं सुन्दरसेनस्याप्यत्र प्रहितमीक्ष्यताम् ॥
 एष चासदृशो रूपे भार्या स्वसदृशी विना । नेच्छत्युद्वाहमेका च त्वत्सुतास्यानुकारिणी ॥
 इति संदिश्य हस्ते मे पटो राज्ञायमर्पितः । दृश्यतां युज्यतां देव मधुना माधवी लता ॥
 एतद्दूतवचः श्रुत्वा हर्षादानाययन्नृपः । सुतां स मन्दारवतीं देवीं तस्याश्च मातरम् ॥
 ताभ्यां सह तमुद्वाह्य दृष्ट्वा चित्रपटं च सः । तुल्यो मद्गुहितुः पृथ्व्यां नास्तीत्येतन्मदं जहौ ॥
 जगाद् चामुना राजपुत्रेण यदि युज्यते । तदस्या रूपनिर्माणं सुतायाः सफलं मम ॥
 अनेन रहिता ह्येषा राजते नानयाप्यसौ । का ह्यब्जिनी विना हंसं कश्च हंसोऽब्जिनीं विना ॥
 इति राज्ञोदिते राज्ञ्यां श्रद्धावत्यामतीव च । सा मन्दारवती जज्ञे सद्यो मदनमोहिता ॥
 तस्यौ चित्रपटन्यस्तनिश्चलोत्फुल्लोचना । अधिष्ठितेव सुप्तेव विनिद्रा लिखितेव च ॥
 ततो मन्दारदेवस्तां सुतां दृष्ट्वा तथाविधाम् । अङ्गीकृत्यैव तद्दानं स तं दूतमपूजयत् ॥
 अन्येभ्युः प्राहिणोत्तं च प्रतिदूतं च स स्वकम् । विप्रं कुमारदत्ताख्यं महासेननृपं प्रति ॥
 जगाद् चोभावपि तौ गत्वा तमलकेश्वरम् । मम वाक्यान्महासेनं राजानं वदतं द्रुतम् ॥
 सौहार्देन मया तावत्कन्या दत्ता तदुच्यताम् । त्वत्पुत्रः किमिहायातु किं कन्यात्र प्रहीयताम् ॥
 इति राज्ञोक्तसंदेशौ ततः प्रवहणेन तौ । सह प्रययतुर्दूतावब्धिमार्गेण सत्वरम् ॥
 शशाङ्कपुरमासाद्य ततः स्थलपथेन तौ । प्रापतुस्तां पुरीमृद्धामलकामलकामिव ॥
 उपेत्य राजसद्माथ प्रविश्य च यथोचितम् । कृतादरं महासेनं राजानं तावपश्यताम् ॥
 तं च मन्दारदेवोक्तं प्रतिसंदेशमूचतुः । राज्ञे तस्मै स च श्रुत्वा तुष्टस्तौ द्वावपूजयत् ॥
 पृष्ट्वा च कन्याजन्मर्क्षं तस्मात्तत्पितृदूततः । लग्नं विवाहे पप्रच्छ सूनोः स गणकान्नृपः ॥
 ते च मासत्रये शुक्लपञ्चम्यां मासि कार्तिके । लग्नं तस्मै वदन्ति स्म शुभं वध्वा वरस्य च ॥
 तस्मिन्नेव विवाहं च सूनोश्च प्रेषणं तदा । तस्मै मन्दारदेवाय संदिदेशालकापतिः ॥
 हस्ते कुमारदत्तस्य तद्दूतस्यापरस्य च । चन्द्रस्वाम्यभिधानस्य स्वस्य लेखेऽभिलिख्य सः ॥
 तौ च दूतौ ततो गत्वा लेखं दत्त्वा तथैव च । हंसद्वीपेश्वरस्याग्रे तस्य सर्वं शशंसतुः ॥
 सोऽपि राजा तथेत्युक्त्वा चन्द्रस्वामिनमर्चितम् । व्यस्तृजत्तं महासेनदूतं स्वस्वामिनोऽन्तिकम् ॥
 प्रत्यागतेऽलकां तस्मिन्नुक्तकार्यविनिश्चये । लग्नप्रतीक्षास्ते तस्थुः सर्वेऽप्युभयपक्षयोः ॥
 तावच्च हंसद्वीपे सा प्राक्चित्रपटदर्शनात् । जातानुरागा मन्दारवती तं चिरभाविनम् ॥
 विवाहलग्नं बुद्ध्वा तं तावत्कालक्रमासहा । प्रेयस्यत्युत्सुका गाढं संतेपे मदनाग्निना ॥
 अङ्गारवर्षमङ्गे च चन्दनैरपि लेपनम् । पद्मिनीपत्रशय्यापि संतप्तसिकतास्तरः ॥
 दीप्रदावानलशिखाः सुधांशोरपि रश्मयः । तस्याः सुन्दरसेनोत्कचेतसो बत जज्ञिरे ॥
 मौनस्था वर्जिताहारा विरहव्रतमाश्रिता । आकुलात्सखीपृष्टा कृच्छ्रादेवमुवाच सा ॥
 सखि दूरे विवाहो मे न च शक्नोमि तं विना । वरं प्रतीक्षितुं कालमलकाधिपतेः सुतम् ॥
 दूरो देशश्च कालश्च विचित्रा च गतिर्विधेः । तदत्र मध्ये को वेत्ति किं कस्येह भविष्यति ॥
 तन्मे मर्तव्यमेवेति वदन्ती विरहातुरा । जगाम मन्दारवती सद्यः सा विषमां दशाम् ॥
 तद्बुद्ध्वा तत्सखीवक्त्रात्तां च दृष्ट्वा तथाविधाम् । सभार्यो मन्त्रयामास तत्पिता सह मन्त्रिभिः ॥
 राजा स मित्रमस्माकं महासेनोऽलकापतिः । एषा च मन्दारवती कालं सोढुमिहाक्षमा ॥
 तत्का त्रपा यथा चास्तु तत्रैव प्रेष्यतामियम् । कान्तान्तिकस्था धृत्या हि कालक्षेपं सहिष्यते ॥

।।लोच्य समाश्रास्य तां मन्दारवतीं सुताम् । आरोप्य च प्रवहणे सधनां सपरिच्छदाम् ॥	१३६
रेऽहनि ततो हंसद्वीपादम्बुधिवर्त्मना । विवाहहेतोर्विधिवज्जननीकृतमङ्गलाम् ॥	१३७
नीतमतिनामानं सह दत्त्वा स्वमन्त्रिणम् । राजा मन्दारदेवोऽसौ विससर्जालकां प्रति ॥	१३८
। दिनानि कतिचिद्यावत्प्रवहणेन सा । प्रयाति मन्दारवती राजपुत्री महोदधौ ॥	१३९
रस्मात्तावदुत्तस्थौ गर्जञ्जलदत्स्करः । सशूकारमरुद्धोरमुक्तधाराशरोत्करः ॥	१४०
।।ष्व दूरमाकृष्य विधिनेव बलीयसा । वातेन तस्या वहनं हन्यमानमभ्ययत् ॥	१४१
। तस्मिन्परीवारे विनीतमतिना सह । ममज्ज तस्याः सकलं भाण्डागारं महोदधौ ॥	१४२
त्वब्धिना राजपुत्री जीवन्येवोर्मिबाहुना । उत्क्षिप्य नीत्वा निकटे क्षिप्ता वेलावने तदा ॥	१४३
ब्धौ पातः क चात्युच्चैर्नोर्मिणा प्रापणं वने । भवितव्यस्य नासाध्यं दृश्यते वत दृश्यताम् ॥	१४४
। सा तादृशी त्रस्तविह्वला विजने वने । दृष्ट्वाकाकिनमात्मानं दुःखाब्धावपतत्पुनः ॥	१४५
प्रस्थितास्मि क प्राप्ता क च मे स परिच्छदः । क विनीतमतिर्वृत्तमकस्मात्किमिदं मम ॥	१४६
दभाग्या क गच्छामि हा हतास्मि करोमि किम् । उत्तारिता हतविधे किमहं जलधेस्त्वया ॥	१४७
तात हाम्ब हा हार्यपुत्र पुत्रालकापतेः । त्वामप्राप्य विपद्येऽहं पश्य किं त्रायसे न माम् ॥	१४८
।।दि विलपन्ती च सा मन्दारवती भृशम् । प्ररुरोदाश्रुभिश्छिन्नहारमुक्ताफलोपमैः ॥	१४९
वच्च नातिदूरस्थात्तत्राश्रमपदान्मुनिः । आजगाम मतङ्गाख्यः स्नातुं जलनिधेर्जले ॥	१५०
बालब्रह्मचारिण्या दुहित्वा यमुनाख्यया । अन्वितस्तमृषिस्तस्याः शुश्राव रुदितध्वनिम् ॥	१५१
।।त्य कृपया तां च ददर्श तनयायुतः । यूथभ्रष्टामिव मृगीं दिक्षु क्षिप्तार्तलोचनाम् ॥	१५२
। त्वं वनेऽत्र ते प्राप्तिः कथं कस्माच्च रोदिषि । इति तां च स प्रपच्छ महर्षिः स्निग्धया गिरा ॥	१५३
।।स्तं सकृपं दृष्ट्वा सा मन्दारवती शनैः । आश्रास्याकथयत्समै स्ववृत्तान्तं त्रपानता ॥	१५४
।।य स प्रणिधायैतां मतङ्गमुनिरब्रवीत् । राजपुत्रि विषादेन कृतं धृतिमवाप्नुहि ॥	१५५
।।रीषपेशलाङ्गीं त्वां बाधते क्लेशविप्लवः । अपेक्षन्ते हि विपदः किं पेलवमपेलवम् ॥	१५६
वती त्वचिरादेव पतिं प्राप्स्यत्यभीप्सितम् । तदागच्छाश्रमं तावन्नातिदूरमितो मम ॥	१५७
।।गनया मत्सुतया सहास्व स्वगृहे यथा । ॥	१५८
।।ते तां स समाश्रास्य कृत्वा स्नानं महामुनिः । निनाय मन्दारवतीमाश्रमं स्वं सुतान्वितः ॥	१५९
।।य सा संयता तस्थौ भर्तृसंगमकाङ्क्षिणी । परिचर्यां विनोदेन तस्यर्षेस्तत्सुतान्विता ॥	१६०
।।त्रान्तरे चालकायां दिनानि गणयन्सदा । तस्यां स मन्दारवतीविवाहदिवसोन्मुखः ॥	१६१
।।लं सुन्दरसेनोऽपि शिरोत्कण्ठाकृशो नयन् । आसीदाश्रास्यमानः स्वैर्मित्रैश्चण्डप्रभादिभिः ॥	१६२
।।माच्च लप्रदिवसे प्रत्यासन्ने पिता नृपः । तस्य यात्रासमारम्भं हंसद्वीपं प्रति व्यधात् ॥	१६३
।।भेऽह्नि च ततः प्रायात्कृतप्रस्थानमङ्गलः । सैन्यैः सुन्दरसेनः क्षमां कम्पयन्स नृपात्मजः ॥	१६४
।।च्छन्क्रमेण च प्राप तुष्टः स्वसचिवान्वितः । तीराभरणमम्भोधेः स शशाङ्कपुरं पुरम् ॥	१६५
।।त्र प्रत्युद्गतो राज्ञा प्रश्रयावनतेन सः । बुद्ध्वा महेन्द्रादित्येन प्रविशेशानुगैः सह ॥	१६६
।।त्यायमानरूपश्रीः पौरस्त्रीपद्मिनीवने । समाससाद चारूढवारणो राजमन्दिरम् ॥	१६७
।।त्रोपचरितस्तेन महेन्द्रादित्यभूभुजा । प्रतिपन्नानुयात्रेण स विशश्राम तद्दिनम् ॥	१६८
।।पि वारिधिसुत्तीर्य तामहं प्राप्नुयां प्रियाम् । नवोढासुलभप्रेमलज्जासाध्वसशीलिनीम् ॥	१६९
।।ल्लिङ्गयमानां मा मेति लपन्तीं शृणुयां च ताम् । इत्यादिभिरनैषीत्तां यामिनीं स मनोरथैः ॥	१७०
।।तश्चात्रैव नगरे स्थापयित्वा स्वसैनिकम् । महेन्द्रादित्यसहितः कूलं वारिनिधेर्ययौ ॥	१७१
।।त्र तेन समं राज्ञा स्वयं प्रवहणं महत् । आरुरोहैकमन्त्राम्बुपूर्णं स्वसचिवैर्युतः ॥	१७२
।।तीयस्मिन्प्रवहणे राजपुत्रः परिच्छदम् । अवश्यनेयं संक्षिप्तं समारोपितवांश्च सः ॥	१७३
।।तो मुक्ते प्रवहणे चलवातपटध्वजे । अभिप्रययतुस्ते द्वे दिशं दक्षिणपश्चिमाम् ॥	१७४

द्वित्रेष्वहःसु यातेषु गच्छतोश्चाम्बुधौ तयोः । अकस्मादुदभूत्तत्र महानुत्पातमारुतः ॥
 अहो वायुरपूर्वोऽयमित्याश्चर्यवशादिव । व्याघूर्णन्ते स्म जलधेस्तटेषु वनराजयः ॥
 व्यत्यस्ताश्च मुहुर्वातादधरोत्तरतां ययुः । वारिधेर्वारिनिचया भावाः कालक्रमादिव ॥
 आक्रन्देन समं दत्ते रत्नैरर्घ्यं महाब्धये । प्रयत्नेन सहापास्ते कर्णधारैर्मरुतपटे ॥
 मुक्तासु जीविताशाभिः सह सर्वैः ससंभ्रमैः । शिलासु शृङ्खलाबद्धास्वतिगुर्वीषु सर्वतः ॥
 तरङ्गोत्क्षिप्तविक्षिप्ते नागबन्धैरिवाम्बुधौ । प्रभ्रेमतुः प्रवहणे प्रयुद्ध इव ते उभे ॥
 ततः सुन्दरसेनस्तदृष्ट्वा धैर्यादिवासनात् । चलितस्तमुवाचेदं महेन्द्रादित्यभूपतिम् ॥
 ममापुण्यैरकाण्डे वः प्रलयोऽयमुपस्थितः । तन्न शक्नोम्यहं द्रष्टुं क्षिपाम्यात्मानमम्बुधौ ॥
 इत्युक्त्वा स्वोत्तरीयेण बद्ध्वा परिकरं द्रुतम् । स राजपुत्रो जलधौ तत्रात्मानमपातयत् ॥
 तदृष्ट्वा तद्वयस्यास्ते पञ्च चण्डप्रभादयः । महेन्द्रादित्यसहितास्तत्रैवात्मानमक्षिपन् ॥
 बाहुभ्यां च तरन्तस्ते नदीनं गतसंभ्रमाः । सर्वेऽपीतस्ततो जग्मुर्विक्षिप्त्वा वीचिवेगतः ॥
 क्षणाच्च शान्ते पवने निःशब्दस्तिमितोऽम्बुधिः । दधौ प्रशान्तकोपस्य सज्जनस्य समानताम् ॥
 तावच्च वातेन कुतोऽप्यानीतां यानपात्रिकाम् । प्राप सुन्दरसेनोऽत्र सहितो दृढबुद्धिना ॥
 तामाहरोह चैकेन समं तेन स्वमन्त्रिणा । स जीवितप्रमययोरन्तर्दोलामिवापराम् ॥
 ततो दिशभजानानः पयोमयमिवाखिलम् । प्रभ्रष्टपौरुषः पश्यन्देवताशरणस्तदा ॥
 नावा मन्दानुकूलेन दैवनेव नभस्वता । संप्रेर्यमाणया तीरं प्रापितोऽभून्निभिर्दिनैः ॥
 ततस्तीरविलग्नयां तस्यामात्मद्वितीयकः । स्थलं च जीविताशां च सममध्याहरोह सः ॥
 तत्रस्थश्च समाश्रयस्य दृढबुद्धिमभाषत । उत्तीर्णोऽप्यम्बुधेरस्मि पातालादप्यधो गतः ॥
 यतो विक्रमशक्तिं तं तं च व्याघ्रपराक्रमम् । चण्डप्रभं भीमभुजं सचिवांस्तांस्तथाविधान् ॥
 महेन्द्रादित्यनृपतिं तं चाकारणबान्धवम् । विनाश्य सर्वानधुना का शोभा जीवितेन मे ॥
 इत्युक्तवन्तं तं मन्त्री दृढबुद्धिर्जगाद सः । देव धैर्यं गृहाण त्वं जाने कस्याणमस्ति नः ॥
 यथा ह्यावां तथा तेऽपि तरेयुर्जातु वारिधिम् । शक्या हि केन निश्चेतुं दुर्ज्ञाना नियतेर्गतिः ॥
 इत्यादि तत्तद्यावत्तं दृढबुद्धिर्ब्रवीति सः । तावदाजग्मतुस्तत्र स्नानार्थं तापसावुभौ ॥
 तौ विलोक्य विषण्णं तं राजपुत्रमुपेत्य च । परिपृच्छथ च वृत्तान्तं साधू सदयमूचतुः ॥
 सुमते नान्यथाभावं बलिनः पूर्वकर्मणः । अपि देवाः क्षमाः कर्तुं सुखदुःखप्रदायिनः ॥
 हातुमिच्छन्नतो दुःखं धीरः सुकृतमाचरेत् । सा हि प्रतिक्रिया तस्य न शोकः शातनस्तनोः ॥
 तद्विषादं जहीहि त्वं शरीरं रक्ष धैर्यतः । शरीरे सति को नाम पुरुषार्थो न सिद्ध्यति ॥
 कल्याणलक्षणश्चासि भाव्यवश्यं शुभं तव । इत्युक्त्वा तौ समाश्रयस्य निन्यतुः स्वाश्रमं मुनी ॥
 तत्र कांश्चिच्च दिवसान्प्रतीक्षन्स नृपात्मजः । तस्थौ सुन्दरसेनोऽथ दृढबुद्धिसमन्वितः ॥
 अत्रान्तरे च तन्मन्त्री दोर्भ्यां भीमभुजोऽम्बुधिम् । तीर्त्वा विक्रमशक्तिश्च द्वौ पृथक्प्रापतुस्तदम् ॥
 अस्मद्वदुत्तरेजातु सोऽपीत्याशावशाच्च तौ । महाटवीं विविशतुश्चिन्वानौ दुःखमोहितौ ॥
 शेषौ तत्सचिवौ चण्डप्रभव्याघ्रपराक्रमौ । राजा महेन्द्रादित्यश्च तथैवोत्तीर्य वारिधिम् ॥
 आर्ताः सुन्दरसेनं तमन्विष्याप्राप्य दुःखिताः । अलब्धभग्नवहनास्तच्छशाङ्कपुरं ययुः ॥
 ततस्तौ मन्त्रिणौ तत्र तच्च प्राकस्थापितं बलम् । रुदन्तो ज्ञातवृत्तान्ता ययुः स्वामलकां पुरीम् ॥
 प्राप्तेष्वराजतनयेष्वनुशोचत्सु तेषु सा । आक्रन्दैकमयी जज्ञे पुरी प्ररुदितप्रजा ॥
 महासेननृपश्चात्र सदेवीको निशम्य तत् । सुतोदन्तं न यत्प्राणैर्जहे तद्वलमायुषः ॥
 देहत्यागोद्यतं तं च सदेवीकं न्यवारयन् । सचिवा वचनैस्सैर्दक्षिताशोपपत्तिभिः ॥
 ततः स नगरीबाह्ये स्वयंभवायतने नृपः । सूनोः प्रवृत्तिं चिन्वानस्तपस्यन्नास्त सानुगः ॥
 तावन्मन्दारदेवोऽपि हंसद्वीपे स भूपतिः । जामातुर्दुहितुश्चाब्धिपातोदन्तमबुध्यत ॥

चालकाप्राप्तं जामातृसचिवद्वयम् । महासेननृपं चास्थाधृतप्राणं तपःस्थितम् ॥	२१४
।ऽपि सुताशोककातरो मरणोद्यमात् । वारितो मन्त्रिभिस्तैस्तैस्तेषु न्यस्तभरो नृपः ॥	२१५
।नृपस्यागात्पार्श्वं तस्यालकां पुरीम् । समदुःखस्य सहितो देव्या कंदर्पसेनया ॥	२१६
।सुतोदन्तनिश्चयः स करिष्यति । तदेवाहं समं तेन करिष्यामीति निश्चितः ॥	२१७
मन्दारवतीवृत्तान्ताधिकदुःखिना । महासेनावनीशेन समागम्यान्वशोचत ॥	२१८
।ह तत्रासीत्तपस्यत्रियतेन्द्रियः । मिताशी दर्भशयनो हंसद्वीपेश्वरोऽपि सः ॥	२१९
।त्रा विकीर्णेषु तेषु सर्वेष्वितस्ततः । मारुतेनेव पर्णेषु प्रस्थाय स्वाश्रमात्ततः ॥	२२०
।न्दरसेनोऽत्र मतङ्गर्ष्याश्रमस्य सः । तस्य प्रापान्तिकं यत्र सा मन्दारवती स्थिता ॥	२२१
।नारसानेकपरिपक्वफलानतैः । निरुद्धतीरं तरुभिर्ददर्शाच्छजलं सरः ॥	२२२
।तस्मिन्कृतस्नानो भुक्तस्वादुफलस्ततः । दृढबुद्धिसखो गत्वा प्रापैकां वननिम्नगाम् ॥	२२३
।रेण गच्छंश्च लिङ्गायतनपार्श्वतः । स पुष्पावचयव्यप्रा दृष्टवान्मुनिकन्यकाः ॥	२२४
।मध्ये ददर्शैकां कन्यां लोकैकसुन्दरीम् । कान्त्या प्रकाशयन्तीं तज्ज्योत्स्नयेवाखिलं वनम् ॥	२२५
।तेन कुर्वाणां फुल्लनीलोत्पला दिशः । तन्वतीं चरणन्यासैरवनौ नलिनीवनम् ॥	२२६
।हस्रनयनप्रेक्षणीया किमप्सराः । वनश्रीरथवा पुष्पलगाप्रकरपल्लवा ॥	२२७
।व्याङ्गनासर्गसिद्धाभ्यासेन वेधसा । एतस्या निर्मितमिदं नूनमत्यद्भुतं वपुः ॥	२२८
।।नुहरत्येषा चित्रदृष्टाद्यतेरहो । प्रियाया मम मन्दारवत्याः सैव भवेद्यु किम् ॥	२२९
।तत्क सा हंसद्वीपे कैतद्वनान्तरम् । तन्न जानीमहे केयं कुतः कुत्रेह भामिनी ॥	२३०
।जसुतस्तं च दृढबुद्धिं जगाद सः । दृढबुद्धिश्च दृष्ट्वा तां वरकन्यां तदाब्रवीत् ॥	२३१
।देव काप्यस्या वनपुष्पमयेष्वपि । हारकाञ्चीकलापादिभङ्गिराभरणेष्विवयम् ॥	२३२
।जायते रूपं सौकुमार्यं च कानने । तद्विव्या राजकन्या वा काप्येषा नर्षिकन्यका ॥	२३३
।वः क्षणं ज्ञातुमिहेति दृढबुद्धिना । उक्ते तौ तस्थतुस्तत्र पादपान्तरितावुभौ ॥	२३४
।।चित्तपुष्पास्ता मुनिकन्यास्तया सह । वरकन्यकया स्नातुं सरितं तामवातरन् ॥	२३५
।सु जलक्रीडाप्रवृत्तासु विधेर्वशात् । प्राहेणागत्य जगृहे सैवात्र वरकन्यका ॥	२३६
।।क्यैव तत्कालं कन्यास्तास्त्रस्तविह्वलाः । चक्रन्दुरार्तास्त्रायध्वं त्रायध्वं वनदेवताः ॥	२३७
।हे मन्दारवती स्नान्ती नद्यामशङ्कितम् । प्राहेणागत्य तरसा गृहीता हा विपद्यते ॥	२३८
।।त्वैव किं सैव स्यात्प्रियेति प्रधाव्य सः । द्रुतं सुन्दरसेनस्तं प्राहं क्षुरिकयावधीत् ॥	२३९
।।एव मुखात्तस्माद्द्रुतमुत्क्षिप्य रोधसि । आश्रासयामास च तां स मन्दावरतीं ततः ॥	२४०
।तीर्णभया दृष्ट्वा सुभगं तमचिन्तयत् । महात्सा प्राणदः कोऽयं मम भाग्यैरिहागतः ॥	२४१
।सुसदृशश्चैष चित्रदृष्टस्य तस्य मे । प्राणेशस्यालकानाथतनयस्य सुजन्मनः ॥	२४२
।नाम स एव स्याद्विधिगद्गुश्चिन्तितं मम । ईदृशः स विदेशस्थः शान्तं मा भूत्कदाचन ॥	२४३
।यपुरुषोपान्ते स्थातुं युक्तं ममाधुना । ब्रजामि तदितः स्वस्ति भवत्वस्मै महात्मने ॥	२४४
।।चिन्त्य मन्दारवती प्राह स्म ताः सखीः । प्रणम्यैतं महाभागमेत यामोऽधुना वयम् ॥	२४५
।।वा बहुसाधारो नामश्रवणमात्रतः । प्रागतुच्छिन्नसंदेहो राजपुत्रः स तत्सखीम् ॥	२४६
।सुन्दरसेनोऽत्र पप्रच्छाख्यायतां शुभे । कस्यात्मजा कीदृशीयं सखी वः कौतुकं हि मे ॥	२४७
।।तं पृष्टवन्तं सा मुनिकन्यैवमभ्यधात् । राज्ञो मन्दारदेवस्य हंसद्वीपपतेरियम् ॥	२४८
।मन्दारवत्याख्या कुमारी राजसूनवे । दातुं सुन्दरसेनाय नीयमानालकां पुरीम् ॥	२४९
।वह्णाम्भोधावुत्क्षिप्ता वीचिभिस्तटे । आनीतेह किल प्राप्य मतङ्गमुनिनाश्रमम् ॥	२५०
।क्ते तथा हर्षविषादाकुलितं सखा । नृत्यन्सुन्दरसेनं तं दृढबुद्धिरुवाच सः ॥	२५१
।।द्य मन्दारवतीदेवीलाभेन वर्धसे । सैवैषा हि न यास्माकं मनोरथपथेऽप्यभूत् ॥	२५२

इत्युक्त्वा सा सखी तस्याः पृच्छन्तीर्मुनिकन्यकाः । अबोधयत्तं वृत्तान्तं ताः सखीं तामनन्दयन्
 ततः सुन्दरसेनस्य हार्यपुत्रेत्युदीर्य सा । पपात मन्दारवती रुदती तस्य पादयोः ॥
 सोऽप्याश्रिष्य हरोदैतां रुदतोस्तत्र चैतयोः । अरुदन्करुणार्द्राणि काष्ठान्यपि तृणान्यपि ॥
 गत्वाथ मुनिकन्याभिस्ताभिः स श्रावितो द्रुतम् । आजगाम मुनिस्तत्र मतङ्गो यमुनान्वितः ॥
 सोऽत्र सुन्दरसेनं तमाश्रास्य चरणानतम् । मन्दारवत्या सहितं निनाय निजमाश्रमम् ॥
 तदहश्च तदातिथ्यविश्रान्तं जातनिर्वृतिम् । अन्येषुः स तमाह स्म राजपुत्रं महामुनिः ॥
 श्वेतद्वीपे मया पुत्र गन्तव्यं कार्यतोऽधुना । तन्मन्दारवतीयुक्तो गच्छ त्वमलकां प्रति ॥
 तत्र राजसुताभेतां परिणीयानुपालयेः । सुतेति प्रतिपन्ना हि तुभ्यमेषा मयार्पिता ॥
 सुचिरं चातया सार्धं पृथ्वीराज्यं करिष्यसि । सचिवांश्च निजान्सर्वानचिरात्तानवाप्स्यसि ॥
 इत्युक्त्वा सबधूकं तमामङ्ग्य नभसा ययौ । मुनिर्यमुनया साकं दुहित्रा स स्वतुल्यया ॥
 ततः सुन्दरसेनोऽपि स मन्दारवतीयुतः । दृढबुद्धिसहायश्च प्रोचचालाश्रमात्ततः ॥
 प्राप्य वारिनिधेस्तीरं ददर्श निकटागतम् । केनाप्यधिष्ठितं यूना वणिजा वहनं लघु ॥
 यथाचे चाश्रयं तस्मिन्नश्वसौकर्यलोभतः । दृढबुद्धिमुखेनारात्तत्पतिं तं वणिकसुतम् ॥
 सोऽपि तीरे तथेत्यस्य वहनं तदढौकयत् । तां मन्दारवतीं पश्यन्कुवणिकस्मरमोहितः ॥
 ततः सुन्दरसेनोऽत्र तामारोप्याग्रतः प्रियाम् । तटस्थितः सन्नारोढुमात्मना यावदिच्छति ॥
 तावत्स कर्णधारस्य संज्ञां कृत्वा वणिगद्रुतम् । वहनं चालयामास परस्त्रीलोलुभः शठः ॥
 क्रन्दद्राजसुतं तच्च क्षणेनादृष्टिगोचरम् । अभूत्सुन्दरसेनस्य वहनं तस्य पश्यतः ॥
 हा धिकचौरैः प्रमुषितोऽस्मीत्याक्रन्दन्पपात सः । विलपंश्च चिरं सोऽत्र जगदे दृढबुद्धिना ॥
 उत्तिष्ठ मुञ्च वैकुण्ठं नायं वीरोचितः क्रमः । एहि चौरं तमन्वेष्टुं गच्छावोऽनेन वर्त्मना ॥
 आपत्काले च कष्टेऽपि नोत्साहस्त्यज्यते बुधैः । ॥
 इति प्रबोधितस्तेन कथंचिद्दृढबुद्धिना । तीरात्सुन्दरसेनोऽब्धेरुत्थाय प्रस्थितोऽभवत् ॥
 गच्छन्क्रमाच्च हा देवि हा मन्दारवतीति सः । विलपन्साश्रुरनिशं संतप्तो विरहाग्निना ॥
 निराहारः सबाष्पैकदृढबुद्धिपरिच्छदः । विवेश सोन्माद् इव व्यामोहेन महद्वनम् ॥
 न चात्र गणयामास सख्युस्तस्य वचो हितम् । तत्र तत्राभ्यधावन्तु केवलं दयितामयः ॥
 उन्निद्रपुष्पाभरणा वणिकचौरात्पलायिता । आगता हि प्रिया सा स्यादिति फुल्लासु वल्लिषु ॥
 भयात्सरोनिमग्ना किं वदनं पक्ष्मलक्षणम् । उन्नमय्येक्षते सा मामिति चाब्जेषु सालिषु ॥
 किं व्याहरति सैषात्र मुग्धा मां मञ्जुभाषिणी । इति पत्रलताच्छन्नकोकिलाकूजितेष्वपि ॥
 एवं प्रतिपदं मुहान्यथाक्रेण तथेन्दुना । ताप्यमानः स बभ्राम तुल्यनक्तंदिनश्चिरम् ॥
 कथंचिन्निर्गतस्तस्माद्द्वनात्सदृढबुद्धिकः । राजपुत्रोऽथ स प्राप मार्गभ्रष्टो महादवीम् ॥
 उद्भ्रमज्जविषमां सिंहाधिष्ठानभीषणाम् । सेनामिव सुदुर्दशी दस्युसेनानिषेविताम् ॥
 तां गाहमानः सुलभानेकापायां निराश्रयाम् । दुर्दशामिव स प्रापि पुलिन्दैरुद्यतायुधैः ॥
 भगवत्युपहारार्थं चिन्वद्भिः पुरुषान्पशून् । विन्ध्यकेतोः पुलिन्देन्द्रस्याज्ञया तन्निवासिनः ॥
 विदेशो विरहकेशो नीचात्परिभवोऽपि सः । अनाहारोऽश्वसंताप इति पञ्चामिविप्लवे ॥
 असृजदस्युसंपातं षष्ठमग्निमहो विधिः । राजपुत्रस्य तस्यात्र धैर्यस्यान्तमवेक्षितुम् ॥
 स चात्मना द्वितीयस्तान्प्रहणार्थं प्रधावितान् । पृषत्कवर्षिणो दस्यून्बहून्क्षुरिकयावधीत् ॥
 तद्बुद्ध्या प्रैष्यत बलं राज्ञान्यद्विन्ध्यकेतुना । ततोऽपि सुबहून्शौरान्युद्धृजो निजघान सः ॥
 ततः स सवयस्योऽपि व्रणितकृन्तमूर्च्छितः । बद्धा कारागृहे नीत्वा शबरैस्तैर्निचिक्षिपे ॥
 तत्र कीटोत्कराकीर्णं जालकारालयाविले । सूच्यमानाहिसंचारे निर्मोर्कैर्गर्तलम्बिभिः ॥
 गुल्फदग्धोच्छलद्बलावाखुखातबिलोलवणे । अन्तःक्षिप्तस्थितानेकभीतापन्नजनाकुले ॥

गामिबोत्पत्तिधाम्नि द्वौ तावपश्यताम् । मन्त्रिणौ तद्वदेवादौ बद्धानीतस्थिताबुभौ ॥	२९२
प्रविशतां तद्वदटवीं तीर्णवारिधी । तमन्वेष्टुं प्रभुं भीमभुजविक्रमशक्तिकौ ॥	२९३
न्तौ परिज्ञाय पेततुस्तस्य पादयोः । सोऽपि तौ प्रत्यभिज्ञातौ कण्ठे बाष्पाकुलोऽग्रहीत् ॥	२९४
। तगुणीभूतदुःखास्तेऽन्योन्यदर्शनात् । आश्रासयद्भिरपरैरुचिरे बन्धनस्थितैः ॥	२९५
। खेन किं शक्यं पूर्वकर्मातिवर्तितुम् । किं न पश्यथ सर्वेषां सह मृत्युमुपस्थितम् ॥	२९६
। मेन्यां चतुर्दश्यां पुलिन्दक्षमाभृतामुना । देव्याः पशूपहारार्थं वयमेते हि संभृताः ॥	२९७
। शुचा गतिश्चित्रा जन्तुषु क्रीडतो विधेः । तदभद्रं यथा तद्वदद्याद्भद्रं स एव वः ॥	२९८
। बन्धनस्थैस्ते बद्धास्तत्रावतस्थिरे । कष्टं निरनुरोधत्वमापदां सुमहत्स्वपि ॥	२९९
। च चतुर्दश्यामत्र राजाज्ञया ततः । ते सर्वेऽप्युपहारार्थमनीयन्ताम्बिकागृहम् ॥	३००
। लाचलजिह्वं घण्टालीदन्तमालया । व्यासक्तवीरशिरसा घोरं मृत्युमुखं यथा ॥	३०१
। न्दरसेनस्तां दृष्ट्वा देवीं प्रणम्य सः । भक्तिप्रह्वेन मनसा स्तुवन्नेवं व्यजिज्ञपत् ॥	३०२
। दामदैत्येन त्रिशिखेनास्रवर्षिणा । शमितासुरसंतापे प्रणताभयदायिनि ॥	३०३
। य प्रसन्नेन लोचनेनामृतश्रयुता । दृष्ट्वा मां दुःखदावाग्निदग्धं देवि नमोऽस्तु ते ॥	३०४
। जसुते तस्मिन्व्याहरयेव तत्र सः । आगात्पूजयितुं देवीं विन्ध्यकेतुः पुलिन्दराद् ॥	३०५
। व परिज्ञाय भिल्लराजं त्रपानतः । स तान्सुन्दरसेनः स्वान्वयस्यान्स्त्रैरमब्रवीत् ॥	३०६
। तेष पुलिन्देन्द्रो विन्ध्यकेतुरुपैति यः । तातस्य पार्श्वे सेवार्थं भुङ्क्ते चैतां महाटवीम् ॥	३०७
। तु न वक्तव्यमस्माभिरिह किञ्चन । श्रेयान्हि मानिनो मृत्युर्नेदृगात्मप्रकाशनम् ॥	३०८
। अत्रयते यावत्सखिभिः स नृपात्मजः । तावत्स विन्ध्यकेतुः स्वान् राजा भृत्यानभाषत ॥	३०९
। दर्शयत तं प्रवीरं मे महापशुम् । हताः सुबहवो योधा गृह्यमाणेन येन मे ॥	३१०
। नैव स शुष्कासृग्दिग्धो व्रणितधूसरः । तस्य सुन्दरसेनोऽग्रे तद्भ्रूलैः प्रापितोऽभवत् ॥	३११
। दृष्ट्वा पुलिन्देन्द्रः परिज्ञाय मनागिव । ब्रूहि कस्त्वं कुतश्चेति पप्रच्छ परिशङ्कितः ॥	३१२
। यतः कुरुध्वं यत्प्रस्तुतं किमेनेन वः । इति सुन्दरसेनोऽपि भिल्लेन्द्रं प्रत्युवाच तम् ॥	३१३
। सम्यगालापात्प्रत्यभिज्ञाय संभ्रमात् । हा हेति जल्पन्नवनौ विन्ध्यकेतुः पपात सः ॥	३१४
। हाराज पापेन महासेन मयाधुना । पश्य युष्मत्प्रसादानामुचितं कीदृशं कृतम् ॥	३१५
। प्राणसमः सूनुर्नीतोऽवस्थामिहेदृशीम् । देवः सुन्दरसेनोऽयं कुतोऽप्येवमिहागतः ॥	३१६
। गच्छिष्य तं राजपुत्रं स व्यलपत्तथा । विन्ध्यकेतुर्यथा सर्वेऽप्यत्राभूवन्नुदभ्रवः ॥	३१७
। बहु यत्पूर्वं प्रत्यभिज्ञातवानसि । राजपुत्रमिमं पश्चाद्दृष्टेऽर्थे किं व्यधास्यथाः ॥	३१८
। विषादो हर्षेऽस्मिन्नित्याश्रास्यत तैश्च सः । हृष्टैः सुन्दरसेनस्य वयस्यैर्भिल्लभूपतिः ॥	३१९
। पादपतितः स राजा सममानयत् । प्रीत्या सुन्दरसेनं तं मोचिताखिलपुंपशुम् ॥	३२०
। र्वनश्च नीत्वैनं स्वपत्नीं सवयस्यकम् । क्रमादुपाचरत्पथ्यैराबद्धव्रणपट्टिकम् ॥	३२१
। छ चेहागमनं राजपुत्र कथं नु ते । महत्कौतुकमेतद्वि मम तत्कथ्यतामिति ॥	३२२
। सुन्दरसेनेन स्ववृत्तान्तेऽनुवर्णिते । चित्रीयमाणचेतास्तं शबरेन्द्रो जगाद सः ॥	३२३
। न्दारवतीर्हंतोर्यात्रा पातः क चाम्बुधौ । क मतङ्गाश्रमप्राप्तिः क तथा तत्र संगमः ॥	३२४
। शरश्च वणिजा तस्या विश्वासतः पुनः । क चाटवीप्रवेशस्ते कोपहाराय बन्धनम् ॥	३२५
। आस्माभिः प्रत्यभिज्ञा मृत्योरास्याच्च निर्गमः । विचित्रविधये तस्मै सर्वथा विधये नमः ॥	३२६
। कार्या लया चिन्ता कान्तां प्रति यतो विधिः । यथेदमकरोत्कर्ता तथैतदपि ते द्रुतम् ॥	३२७
। वादिनमेवैतं पुलिन्देन्द्रं द्रुतागतः । निजसेनापतिः प्रीतः प्रविश्यैवं व्यजिज्ञपत् ॥	३२८
। शय धनं भूरि स्त्रीरत्नं चातिरूपवत् । प्रविष्टः सानुगजन्तः कोऽप्येतामटवीं वणिक् ॥	३२९
। बुद्ध्वा मया गत्वा सबलेन सहानुगः । वष्टभ्य सधनस्त्रीक इहानीतो बहिः स्थितः ॥	३३०

तच्छ्रुत्वा किं वणिक्स स्यात्सा मन्दारवती च किम् । इति सुन्दरसेनोऽन्तर्विन्ध्यकेतुश्च दध्यत्
 प्रवेश्यतामिहैवासौ स्त्री चेत्युक्तवतोस्तयोः । प्रावेश्यञ्चमूपस्तं वणिजं तां च योषितम् ॥
 ततो दृष्ट्वैव तौ सोऽत्र दृढबुद्धिरभाषत । सैव मन्दारवत्येषा देवी सैष च दुर्वणिक् ॥
 हा देवि धर्मदग्धेव लतावस्थामिमां कथम् । गतास्यपुष्पाभरणा विशुष्काधरपल्लवा ॥
 इति क्रन्दति तस्मिंश्च दृढबुद्धौ प्रधाव्य सः । प्रियां सुन्दरसेनस्तां कण्ठे सरभसोऽप्रहीत् ॥
 ततो विरहमालिन्यमश्रुधाराजलेन तौ । क्षालयन्ताविवान्योन्यं प्रियौ रुरुदतुश्चिरम् ॥
 अधोभौ तौ समाश्रास्य विन्ध्यकेतुरुवाच तत् । वणिजं किं त्वया दारा विश्वस्तस्य हृता इति
 ततो जगाद् स वणिग्भयगद्गदया गिरा । वृथा मयेदं नाशाय कृतमेषा तु रक्षिता ॥
 निजेनाधर्षणीयेन महसैव मनस्विनी । वह्निज्वालेव न स्पष्टमप्यसौ शकिता मया ॥
 किं च नीत्वा निजं देशं शान्तमन्युः प्रसादिता । परिणेतुमभिप्रेता पापस्याभूदियं मम ॥
 इत्युक्तवन्तमादिष्टवधं तेनात्र भूभुजा । सोऽथ सुन्दरसेनस्तं ररक्ष वणिजं वधात् ॥
 प्राणाधिकं तु तत्तस्य धनोद्रेकमहारयत् । दिने दिने म्रियन्ते हि गतार्था न गतासवः ॥
 एवं सुन्दरसेनेन तस्मिन्वणिजि मोचिते । प्राणलाभेन संतुष्टे यथेच्छं कृपणे गते ॥
 स विन्ध्यकेतुरादाय तां मन्दारवतीं नृपः । युक्तां सुन्दरसेनेन स्वदेवीमन्दिंरं ययौ ॥
 तत्रादिश्य स देवीं तां स्नानवस्त्रानुलेपनैः । संमान्य मन्दारवतीं तद्वत्स्नातमलंकृतम् ॥
 स्वयं सुन्दरसेनं तमुपवेश्य वरासने । प्राभृतैरर्चयामास मुक्तामृगमदादिभिः ॥
 चक्रे तयोश्च दंपत्योः संगमाद्भृशमुत्सवम् । स राजा मुदिताशेषप्रनृत्तशबराङ्गनम् ॥
 अथ सुन्दरसेनस्तमन्येद्युर्नृपमभ्यधात् । रूढं व्रणैर्मै सिद्धं च यथेष्टं तदितोऽधुना ॥
 यामो वयं स्वनगरीं ताताय प्रेषयाशु तत् । लेखहारं सवृत्तान्तं मदागमनशंसिनम् ॥
 इत्युक्तो राजपुत्रेण स तेन शबरेश्वरः । तथैव दत्तसंदेशं लेखहारं विसृष्टवान् ॥
 स लेखहारको यावत्तां प्राप्नोत्यलकां पुरीम् । तावत्तत्र महासेनः सदेवीकः स भूपतिः ॥
 तस्य सुन्दरसेनस्य प्रवृत्त्यज्ञानदुःखितः । अग्निप्रवेशायोद्युक्तः शंकरायतनाग्रतः ॥
 अभूत्किलानुशोचद्भिः पौरैः परिवृतोऽखिलैः । ॥
 तं दृष्ट्वा स महासेनं नृपतिं लेखहारकः । उपाजगाम शबरो धावन्नावेदितात्मकः ॥
 धूलीलिप्तो धनुष्पाणिलतात्वग्बद्धमूर्धजः । श्यामः कटीनिवसनं बिल्वपत्रमयं दधत् ॥
 दिश्याद्य वर्षसे देव यन्मन्दारवतीयुतः । पुत्रः सुन्दरसेनस्ते निस्तीर्याम्भोधिमागतः ॥
 अस्मत्प्रभोर्विन्ध्यकेतोः स हि प्राप्यान्तिकं प्रभो । तेनैव साकमागन्तुं प्रवृत्तः प्रेष्य मां पुरः ।
 इत्युदीर्य च तस्यात्र राज्ञः पादान्तिके न्यधात् । लेखं स भिल्लभूपाललेखहारो हरञ्शुचम् ॥
 ततो हृष्टैर्जनैः सर्वैः कृते कलकलारवे । लेखे च वाचिते ज्ञाते यथावृत्ते महाद्भुते ॥
 सत्कृत्य लेखहारं स त्यक्तशोकः कृतोत्सवः । राजधानीं महासेननृपः सर्वैः सहाविशत् ॥
 उत्सुकश्च ततोऽन्येद्युः सूनोस्तस्यागमिष्यतः । अग्रतो भवितुं प्रायाद्धंसद्वीपेश्वरान्वितः ॥
 चचाल चतुरङ्गं च बलं तस्यामितं तथा । असह्यमर्दभीतेव चकम्पे वसुधा यथा ॥
 तावत्सुन्दरसेनोऽपि स्वगृहाभिमुखं ततः । प्रतस्थे भिल्लपल्लीतः स मन्दारवतीसखः ॥
 बन्धनागारलब्धेन तेन विक्रमशक्तिना । सख्या भीमभुजेनापि युक्तः सदृढबुद्धिकः ॥
 वातरंहोहर्यारूढः सहितो विन्ध्यकेतुना । पुलिन्दसैन्यैः पृथिवीं तन्मयीमिव दर्शयन् ॥
 गच्छन्कतिपयैरेव दिनैर्मार्गं ददर्श तम् । पितरं संमुखायातं सपरिच्छदबान्धवम् ॥
 ततोऽवरुह्य तुरगात्सानन्दैर्वीक्षितो जनैः । उपेत्य पादयोस्तस्य सवयस्योऽपतत्पितुः ॥
 सोऽपि तं पुत्रमालोक्य राकाचन्द्रमिवोदधिः । आत्मन्येव न माति स्म हर्षोल्लासतरङ्गितः ॥
 दृष्ट्वा च मन्दारवतीं तां पादावनतां लुषाम् । आत्मानं कृतितं मेने कुलं चैव ननन्द च ॥

दृढबुद्ध्यादीन्प्रणतान्पुत्रमन्त्रिणः । ततोऽधिकं सोऽभ्यनन्दद्विन्ध्यकेतुं च तं नृपः ॥	३७०
रसेनोऽपि पित्रा तेन निवेदितम् । नत्वा मन्दारदेवं तं श्वशुरं मुमुदे परम् ॥	३७१
रागतौ चण्डप्रभव्याप्रपराक्रमौ । दृष्ट्वाङ्गिलप्रौ सचिवौ पूर्णान्मेने मनोरथान् ॥	३७२
तत्र सोऽप्यागान्महेन्द्रादित्यभूपतिः । शशाङ्कपुरतः प्रीत्या श्रुतवृत्तान्तहर्षुलः ॥	३७३
अथ तैः समं समभैः सुन्दरसेनः स राजसुतः ।	
नडकूबर इव रम्भां मन्दारवतीं वहन्दयिताम् ॥	३७४
अलकापुरीमयासीन्निजवसतिं वाहनोत्तमारूढः ।	
सकलसमृद्धिनिकेतनभूमिं भूयिष्ठपुण्यजनाम् ॥	३७५
तस्यां च वातायनसंश्रिताभिर्नेत्रोत्पलैः पौरजनाङ्गनाभिः ।	
आकीर्त्यमाणः प्रियया समेतः स राजधानीं स्वपितुर्विवेश ॥	३७६
आनन्दबाष्पाकुललोचनायाः प्रणम्य मातुश्चरणौ च तत्र ।	
स राजपुत्रोऽखिलबन्धुभृत्यबद्धोत्सवं तं दिवसं निनाय ॥	३७७
अथापरेद्युर्गणकोपदिष्टे लभे स तस्याश्चिरकाङ्क्षितं तम् ।	
जग्राह पाणिं जनकार्पिताया मन्दारवत्या नरनाथसूनुः ॥	३७८
ददौ च तस्मै श्वशुरो महार्घाण्यपुत्रको मन्दरदेवभूपः ।	
रत्नानि भूयांसि निजं च राज्यं प्रीतः स्वदेहोत्तरकालभावि ॥	३७९
चकार चेच्छाविभवानुरूपं पिता महासेननृपश्च तस्य ।	
अदुग्धगुं मोचितबन्धनस्थं महोत्सवं वृष्टहिरण्यवस्त्रम् ॥	३८०
दृष्ट्वाथ मन्दारवतीसमागमात्कृतार्थतां सुन्दरसेनमागतम् ।	
प्रमोदमासेव्य च तद्विवाहजं प्रगीतनृत्यन्निखिलाङ्गनागणम् ॥	३८१
ययौ महासेनमहीभृतार्चितः स्वमण्डलं मन्दरदेवभूपतिः ।	
शशाङ्कपूर्वं च पुरं स पार्थिवः स विन्ध्यकेतुश्च महाटवीपतिः ॥	३८२
ततोऽत्र यातेषु दिनेषु सद्गुणं प्रजाप्रियं सुन्दरसेनमात्मजम् ।	
अवेक्ष्य राज्ये च निवेश्य तं निजे वनं महासेननृपो जगाम सः ॥	३८३
संप्राप्य राज्यमथ सुन्दरसेनदेवः सोऽपि स्वबाहुबलनिर्जितवैरिवर्गः ।	
तैर्मन्त्रिभिः सह महीमखिलां शशास मन्दारवत्यधिगमप्रसरत्प्रमोदः ॥	३८४
इति तत्र सरस्तीरे व्याख्याय कथां मृगाङ्कदत्ताय ।	
स व्याघ्रसेननामा सचिवो निजगाद तं भूयः ॥	३८५
एतत्स कण्वो मुनिराश्रमान्तः कथाद्भुतं वर्णितवान्प्रभो नः ।	
कथावसाने च दयालुरस्मानाश्वासयन्नेवमसाववोचत् ॥	३८६
तत्पुत्रकाः सुविषमाणि दुरुत्तराणि कृच्छ्राणि धीरहृदयाः किल ये सहन्ते ।	
ते प्राप्नुवन्ति परमित्थमभीप्सितानि नान्ये तु ये गलितसत्त्वविलुप्तचेष्टाः ॥	३८७
तस्मादिमां त्यजत विक्लवतां प्रयात युष्माकमप्यधिपतिः स मृगाङ्कदत्तः ।	
संप्राप्तसर्वसचिवः सुचिरं पृथिव्यां राज्यं करिष्यति समेत्य शशाङ्कवत्या ॥	३८८
इति तेन वयं महर्षिणोक्ता धृतिमालम्ब्य निशां च तत्र नीत्वा ।	
चलितास्तत आश्रमादवाप्ताः क्रमशः काननमेतदध्वखिन्नाः ॥	३८९
इह चातितृषा क्षुधा च तप्ताः फलहेतोर्गणनाथवृक्षमेतम् ।	
अधिरुह्य फलत्वमेव यातास्तपसा देव तवाद्य मोचिताः स्मः ॥	३९०

इत्यस्माकं नागशापोपनीतो वृत्तान्तोऽयं त्वद्वियोगे चतुर्णाम् ।
क्षीणे शापे चाधुनास्माभिरेतैर्युक्तः सर्वैः कार्यसिद्ध्यै प्रयाहि ॥
एतन्मृगाङ्कदत्तो निजसचिवाङ्गाग्रसेनतः श्रुत्वा ।
लाभे शशाङ्कवत्या लब्धधृतिस्तां निशामनयत् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके चतुस्त्रिंशस्तरङ्गः ।

पञ्चत्रिंशस्तरङ्गः ।

ततः प्राप्तः समुत्थाय तस्माद्वरसरस्तदात् । मृगाङ्कदत्तः सचिवैरशेषैर्मिलितैः सह ॥
युक्तः श्रुतधिना तेन प्रायादुज्जयिनीं प्रति । स शशाङ्कवतीं प्रेप्सुर्नत्वा तं विघ्नजिह्वमम् ॥
ततस्तास्ता वनभुवो भूयोऽनेकशतहृदाः । तमालश्यामलाभोगा घनागमनिशा इव ॥
अन्याश्च विचरन्नीममत्तेभाभमकीचकाः । विपरीतार्जुनाकारा विराटनगरीनिभाः ॥
गिरीन्द्रकंदराश्चैव शुद्धाः पुष्पवतीरपि । क्रूरसत्त्वाश्रिताः शान्तैर्मुनिभिः संश्रिता अपि ॥
अतिक्रम्य क्रमाद्वीरः स सर्वसचिवान्वितः । प्रापदुज्जयिनीपुर्याः संनिकर्षं नृपात्मजः ॥
ततो गन्धवतीं प्राप्य नदीं स्नानहृतक्लमः । तीर्त्वा च तां महाकालश्मशानं प्राप सानुगः ॥
ददर्श तच्च नानास्थिकपालशकलाकुलम् । धृतमानुषकङ्कालकरालं वीरसेवितम् ॥
बहुभूतगणाकीर्णमाक्रीडडुकिनीप्रियम् । महाभैरवमासन्नचिताधूममलीमसम् ॥
तदतिक्रम्य चापश्यत्स तां युगपुरातनीम् । पुरीमुज्जयिनीं गुप्तां कर्मसेनेन भूभुजा ॥
अधिष्ठितप्रतोलीकां रक्षिभिर्विधायाधुधैः । प्रवीरकुलजानेकराजपुत्राभिरक्षितैः ॥
गिरीन्द्रशिखराकारैः प्राकारैः परिवेष्टिताम् । दुष्प्रवेशामविज्ञातैर्हस्यश्वरथसंकुलाम् ॥
विलोक्य तादृशीं तां च सर्वतोऽप्यतिदुर्गमाम् । मृगाङ्कदत्तो विमनाः सचिवान्स्वानुवाच सः ॥
कष्टं क्लेशशतैरेवमभ्यस्यागतस्य मे । प्रवेश एव नास्तीह प्रियाप्राप्तौ तु का गतिः ॥
तच्छ्रुत्वा तेऽप्यवोचंस्तं किमेषा प्रतिभाति ते । अस्माकमियतां देव बलसाध्या महापुरी ॥
उपायोऽत्र विचेतव्यः स चावश्यं भविष्यति । दैवतैर्बहुशो ह्येतदादिष्टं विस्मृतं कथम् ॥
इत्युक्तः सचिवैस्तस्या नगर्यां बहिरेव सः । मृगाङ्कदत्तो दिवसान्कांश्चित्तस्थौ परिभ्रमन् ॥
प्राक्सिद्धमथ वेतालं दध्यौ विक्रमकेसरी । तन्मन्त्री वासभवनात्तत्प्रियाकर्षणेच्छया ॥
सोऽपि कृष्णच्छविः प्रांशुरुष्ट्रीवो गजाननः । महिषाङ्गिरुलकाक्षो वेतालः खरकर्णकः ॥
एष्य तत्र प्रवेष्टुं यत्र शशाक जगाम तत् । शंभोर्वरात्तां नगरीं नाक्रामन्ति तथाविधाः ॥
अथामाल्यैर्वृतं खिन्नं प्रवेशोन्मुखचेतसम् । मृगाङ्कदत्तं श्रुतधिर्नातिज्ञः सोऽब्रवीद्विजः ॥
किं देव नीतितत्त्वज्ञोऽप्यजानन्निव मुह्यसि । स्वपरान्तरमप्रेक्ष्य मतः कस्येह विक्रमः ॥
एकैकस्मिन्नगर्यां हि द्वारेष्वस्यां चतुर्ष्वपि । कुञ्जराणां सहस्रे द्वे वाजिनां पञ्चविंशतिः ॥
रथानां दश लक्षं च पदातीनां दिवानिशम् । संनद्धमास्ते रक्षार्थं वीराधिष्ठानदुर्जयम् ॥
तन्नः कतिपयानां यत्सहसात्र प्रवेशनम् । परं पतङ्गवृत्तिः सा नार्थसिद्धिस्तु काचन ॥
सैन्येनापि च नाल्पेन युक्ता क्षेपुमियं पुरी । हस्तिपादातयुद्धं तद्विरोधोऽधिबलेन यत् ॥
तन्मायावटुना तेन पुलिन्दपृथिवीभृता । सुहृदा नर्मदाग्राहभयात्रातेन दारुणात् ॥
तन्मित्रेण च मातङ्गराजेनातिबलीयसा । तेन दुर्गपिशाचेन तत्संबन्धानुरागिणा ॥
किरातराजेन यथा बालसब्रह्मचारिणा । शक्तिरक्षितसंज्ञेन तेन विक्रमशालिना ॥
समेत्य सबलैः सर्वैः सैन्यपूरितदिङ्मुखः । सम्यक्सहायसंपन्नः साधयैतत्समीहितम् ॥
किरातराजश्च स ते दूतागमनसंविदम् । प्रतीक्षमाणः स्थित इत्येतत्ते विस्मृतं कथम् ॥
मायावटुश्च मातङ्गराजादेशागतो ध्रुवम् । सज्जस्तेन सहैवास्ते संवित्तस्य कृता ह्यसौ ॥

तत्तस्य मातङ्गपतेर्विन्ध्यदक्षिणपार्श्वगम् । निवासकोटं गच्छामः करभग्रीवनामकम् ॥	३३
तत्रैवाहूयते राजा कैरातः शक्तिरक्षितः । ततः संभूय सर्वैस्तैरुद्योगः सिद्धये शुभः ॥	३४
श्रुत्वैतच्छ्रुतधेर्वाक्यमर्थवत्प्राज्ञसंमतम् । मृगाङ्कदत्तः सामात्यस्तथेति श्रद्धधेतराम् ॥	३५
अन्येषुश्च नमस्कृत्य गुणिवन्धुं धृतोदयम् । प्रदर्शिताशं विश्वस्य नभो नित्याध्वगं रविम् ॥	३६
उच्चचाल ततो विन्ध्यपार्श्वं तं दक्षिणं प्रति । तस्य दुर्गपिशाचस्य मातङ्गेन्द्रस्य केतनम् ॥	३७
तन्मन्त्रिणश्च स व्याघ्रसेनो भीमपराक्रमः । गुणाकरो मेघबलः समं विमलबुद्धिना ॥	३८
स विचित्रकथः स्थूलबाहुर्विक्रमकेसरी । प्रचण्डशक्तिः श्रुतधिदृढमुष्टिस्तमन्वगुः ॥	३९
तैः समं सोऽतिविस्तीर्णा निजचेष्टा इवाटवीः । गहनांश्च वनोद्देशान्स्वाभिप्रायानिव क्रमात् ॥	४०
अतिक्रामन्सरस्तीरतरुमूलनिशाश्रयः । प्राप्यारुरोह विन्ध्याद्रिमात्मचित्तमिवोन्नतम् ॥	४१
तस्याग्रादक्षिणं पार्श्वमवरुह्य च दूरतः । दन्तिदत्ताजिनचिता भिल्लपल्लीर्विलोकयन् ॥	४२
कुत्र स्यादास्पदं तस्य मातङ्गाधिपतेरिह । कुतो ज्ञास्याम इत्यन्तर्दध्यौ राजसुतोऽत्र सः ॥	४३
तावच्च संमुखायातमेकं मुनिकुमारकम् । स ददर्श सहामात्यैः पप्रच्छ च कृतानतिः ॥	४४
अपि जानासि कुत्रेह गृहं मातङ्गभूपतेः । सौम्य दुर्गपिशाचस्य द्रष्टव्यो वर्तते हि नः ॥	४५
तच्छ्रुत्वा स जगादैवं साधुस्तापसपुत्रकः । इतः पञ्चवटीत्यस्ति प्रदेशः क्रोशमात्रके ॥	४६
नातिदूरे च तस्याभूदगस्त्यस्याश्रमो मुनेः । नाकतः पातितोत्सिक्तनहुषेन्द्रस्य हेलया ॥	४७
यत्र पित्राज्ञयोपात्तवनवासः सलक्ष्मणः । सीतयानुगतो रामो मुनिमन्वास्त तं चिरम् ॥	४८
रक्षोविनाशपिशुनौ चन्द्रार्काविव यत्र सः । आस्कन्दितुं प्रवृत्तोऽभूत्कबन्धो रामलक्ष्मणौ ॥	४९
यत्र योजनबाहोश्च रामो भुजमपातयत् । अगस्त्यप्रार्थनायातनहुषाजगरोपमम् ॥	५०
यत्र मेघागमेऽद्यापि श्रुत्वा जलधरध्वनिम् । स्मरन्तो रामकोदण्डरवस्याम्बररोधिनः ॥	५१
वीक्ष्य विध्वग्दिशः शून्या गृह्णन्त्युद्गाष्पलोचनाः । जानकीवर्धिताः शष्पकवलं न जरन्मृगाः ॥	५२
हतशेषानिव त्रातुं हरिणान्यत्र राघवम् । जहार हेमहरिणो वैदेहीविरहप्रदः ॥	५३
कावेरीवारिवहले यत्रानेकमहाहृदे । पीत्वोद्वीर्णमिवागस्त्येनाब्धिपाथः पदे पदे ॥	५४
तस्याश्रमस्य नात्यन्तदूरे विन्ध्यस्य सानुनि । करभग्रीवनामास्ति कोटः कुटिलदुर्गमः ॥	५५
तत्र प्रतिवसत्यन्तर्भूपालानिर्जितो बली । स मातङ्गपतिर्दुर्गपिशाचश्चण्डविक्रमः ॥	५६
धनुर्धराणां लक्षस्य तेषामधिपतिश्च सः । योऽथ पञ्चशती येषामेकैकमनुधावति ॥	५७
तैर्दस्युभिः स मुष्णाति सार्थान्दलयति द्विषः । भुङ्क्ते महाटवीं चैतां तांस्तानगणयन्नृपान् ॥	५८
एतन्मुनिसुताच्छ्रुत्वा तमामन्त्रय स सानुगः । मृगाङ्कदत्तस्तेनैव मार्गेण त्वरितं ययौ ॥	५९
प्रापच्च तस्य करभग्रीवस्य निकटं क्रमात् । मातङ्गराजकोटस्य भिल्लपल्लीसमाकुलम् ॥	६०
ददर्शादूरतश्चात्र शबरौघानितस्ततः । बर्हिबर्हेभदशनव्याघ्रचर्ममृगामिषान् ॥	६१
तिर्यञ्च इव जीवन्ति पश्यतारण्यवृत्तयः । चित्रं तदप्यमी दुर्गपिशाचं ब्रुवते प्रभुम् ॥	६२
नास्त्येवाराजकं किञ्चिद्गत कोऽपि प्रजास्वहो । राजशब्दः सुरैः सृष्टो मात्स्यन्यायभयादयम् ॥	६३
एवं मृगाङ्कदत्तस्तान्भिल्लान्वीक्ष्य सखीन्ब्रुवन् । यावत्स करभग्रीवकोटमार्गं विवित्सति ॥	६४
तावन्मायावटोस्तस्य तत्रादावभ्युपेयुषः । तं पूर्वदृष्टं ददृशुश्चाराः शबरभूभृतः ॥	६५
ते मायावटवे तस्मै गत्वा सद्यो न्यवेदयन् । तदागमं ससैन्यश्च सोऽपि प्रत्युज्जगाम तम् ॥	६६
निकटीभूय दृष्ट्वा च मुक्तबाहः प्रधाव्य सः । पपात पादयोस्तस्य राजसूनोः पुलिन्दराट् ॥	६७
कृतकण्ठग्रहं राजा स पृष्टकुशलश्च तम् । सामात्यं वाहनारूढमनैषीत्कटकं निजम् ॥	६८
प्राहिणोच्च प्रतीहारं तदागमनशंसिनम् । तस्मै मातङ्गराजाय निजं स शबराधिपः ॥	६९
आजगाम च मातङ्गराजः सोऽपि स्वदेशतः । द्रुतं दुर्गपिशाचोऽत्र नाम्नो विभ्रद्यथार्थताम् ॥	७०
शिलाकूटकठोराङ्गस्तमालमलिनच्छविः । पुलिन्दाश्रितपादश्च विन्ध्याचल इवापरः ॥	७१

भृकुट्या भीषणमुखः प्रकृत्यैव त्रिशाखया । स्वीकर्तुं विन्ध्यवासिन्या त्रिशूलेनेव चिह्नितः ॥
 तरुणः क्षपिताशेषवया अप्यसुदर्शनः । कृष्णोऽप्यनन्यसेवी च भूभृत्पादोपजीव्यपि ॥
 नवाभ्र इव मायूरपिच्छचित्रधनुर्धरः । हिरण्याक्ष इवोद्दामवराहक्षतविग्रहः ॥
 घटोत्कच इवोत्सिक्तभीमरूपधरो बली । कलिकाल इवाधर्मनिरतोच्छृङ्खलप्रजः ॥
 आययौ च बलाभोगस्तस्यापूरितभूतलः । मुक्तोऽर्जुनभुजासङ्गात्प्रवाह इव नार्मदः ॥
 शिलाकलापो लुठितः किमञ्जनगिरेरयम् । किमुताकालकल्पान्तमेघौघः पतितो भुवि ॥
 इति शङ्कां स विदधश्चण्डालानीकिनीचयः । प्रससर्पासितच्छायामलिनीकृतदिङ्मुखः ॥
 उपगम्य च तत्स्वामी दूरान्यस्तशिराः क्षितौ । मृगाङ्कदत्तं तं दुर्गपिशाचः प्रणनाम सः ॥
 उवाच चाद्य देवी मे प्रसन्ना विन्ध्यवासिनी । उचितोचितवंशो यद्गृहान्प्राप्तो भवान्मम ॥
 तद्धन्योऽस्मि कृतार्थोऽस्मीत्युक्त्वा तस्माद्युपायनम् । मातङ्गराजः स ददौ मुक्ताकस्तूरिकादिकम् ॥
 सोऽप्यभ्यनन्दत्प्रीत्या तं राजपुत्रो यथोचितम् । ततस्तत्रैव सर्वे ते चक्रुः सेनानिवेशनम् ॥
 आलानबद्धैर्द्विरदैस्तुरगैर्मन्दुराश्रितैः । कृतास्पदैश्च पादातैः स्थगिता सा महादवी ॥
 आजन्मापूर्वनगरीभावसंप्राप्तिसंपदा । घूर्णमानेव तत्कालं नैव स्वात्मन्यवर्तत ॥
 ततोऽत्र काननोद्याने विहितस्नानमङ्गलम् । कृताहारं सुखासीनमेकान्ते सचिवान्वितम् ॥
 मायाबटौ स्थिते दुर्गपिशाचः स कथान्तरे । मृगाङ्कदत्तमवदत्प्रीतिप्रश्रयपेशलम् ॥
 मायाबटुरयं राजा बहुकालमिहागतः । त्वन्निदेशप्रतीक्षः सन्स्वामिन्साकं मया स्थितः ॥
 तद्राजपुत्र युष्माभिः कुत्र स्थितमियच्चिरम् । किं कृतं चेति कार्यं स्वमस्मान्बोधयताधुना ॥
 एतत्तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रो जगाद सः । तदा मायाबटोरस्य गृहाद्विमलबुद्धिना ॥
 गुणाकरेण च समं प्राप्य भीमपराक्रमम् । गत्वा श्रुतधिया साकं चिन्वतान्यान्सखीन्मया ॥
 प्राप्तः प्रचण्डशक्तिश्च विचित्रकथ एष च । मार्गक्रमेण चैषोऽपि ततो विक्रमकेसरी ॥
 ततो वरसरस्तीरे प्राप्य विज्ञेशपादपम् । फलार्थमधिरुह्यैते तच्छापात्फलतां गताः ॥
 आराध्याथ गणेशं तं कथंचिन्मोचिता मया । शेषाश्चादौ तथाभूतास्तत्र मुक्तास्तथैव मे ॥
 दृढमुष्टिरयं व्याघ्रसेनमेघबलाविमौ । स्थूलबाहुरसौ चेति चत्वारः सचिवा इमे ॥
 एतैः प्राप्तैः समं सर्वैरहमुज्जयिनीमगाम् । तस्यां च गुप्तद्वारायां प्रवेशोऽप्यभवन्न नः ॥
 कुतः शशाङ्कवत्यास्तु हरणोपायचिन्तनम् । सैन्यहीनस्य चाभून्मे न दूतप्रेषणार्हता ॥
 ततः संमण्य युष्माकमागता निकटं वयम् । इदानीं सिद्धये यूयं प्रमाणमिह नः सखे ॥
 एवं मृगाङ्कदत्तेन स्ववृत्तान्तेऽभ्युदीरिते । सोऽथ दुर्गपिशाचस्तं समायाबटुरब्रवीत् ॥
 धीरो भव कियत्कार्यमेतदस्माभिरञ्जसा । प्राणाः प्रथममेवैते त्वदर्थमुपकल्पिताः ॥
 आनयामोऽत्र तं बद्धा कर्मसेनं महीभृतम् । प्रसह्य च हरामोऽस्य तां शशाङ्कवतीं सुताम् ॥
 इति मातङ्गराजेन समायाबटुनोदिते । मृगाङ्कदत्तः सप्रीतिबहुमानमभाषत ॥
 किं न संभाव्यते युष्मास्वियमेव हि वक्ति वः । प्रतिपन्नसुहृत्कार्यनिर्वाहं धीरसत्त्वता ॥
 दाढ्यं विन्ध्याद्रितः शौर्यं व्याघ्रेभ्यो मित्ररागिताम् । वनाब्जिनीभ्यश्चादाय यूयं धात्रेह निर्मिताः ॥
 तद्विचार्य यथायुक्तं कुरुध्वमिति वादिनि । मृगाङ्कदत्ते दिनकृद्विश्रामास्तमस्तके ॥
 ततस्तत्र त्रियामां तां स्कन्धावारे विशश्रमुः । ते कर्मान्तिककृत्त्रेषु निवेशेषु यथोचितम् ॥
 प्रातर्मृगाङ्कदत्तश्च विससर्ज गुणाकरम् । किरातराजमानेतुं सुहृदं शक्तिरक्षितम् ॥
 तेन गत्वोक्तवृत्तान्तः स्वल्पैरेव दिनैश्च सः । तद्युक्तोऽतिमहासैन्यः किरातपतिराययौ ॥
 पदातिलक्षदशकं द्वे लक्षे वाजिनामपि । महावीराधिरूढानामयुतं मत्तदन्तिनाम् ॥
 अष्टाशीतिसहस्राणि रथानां च महीपतिम् । अन्वाययुर्ध्वजच्छत्रसंछादितनभांसि तम् ॥
 मृगाङ्कदत्तश्च मुदा प्रत्युद्गम्याभिपूज्य तम् । प्रावेशयत्सकटकं ससुहृत्सचिवो नृपम् ॥

ऋगराजस्य येऽप्यन्ये मित्रबान्धवाः । मायाबदोश्च तद्वत्तदूताः सर्वेऽप्युपाययुः ॥	१११
लसन्नादः संमिलद्वाहिनीशतः । मृगाङ्कदत्तहृदयानन्दः शिबिरवारिधिः ॥	११२
मदैर्वस्त्रैर्मासभारैः फलासवैः । तान्स दुर्गपिशाचोऽत्र नृपतीन्सममानयत् ॥	११३
उपनाहारपानशय्याद्यनुत्तमम् । सर्वेभ्यः शबराधीशो मायाबदुरुपाहरत् ॥	११४
त्तश्चैकत्र बुभुजे निखिलैः सह । तैर्यथोचितभूभागेषूपविष्टैर्नरेश्वरैः ॥	११५
तङ्गराजं तं सोऽग्रे दूरादभोजयत् । कार्यं देशश्च कालश्च गरीयान्न पुनः पुमान् ॥	११६
च नवायाते किरातादिवले ततः । मृगाङ्कदत्तः सोऽन्येषुर्दन्तिदन्तासनस्थितः ॥	११७
राजलोकस्य यथाहृकृतसत्क्रियः । विजनीकृत्य मातङ्गराजादीन्सुहृदोऽब्रवीत् ॥	११८
कालहारः किं क्रियते किं न गम्यते । अनेन सर्वसैन्येन शीघ्रमुज्जयिनीं प्रति ॥	११९
श्रुतधीर्विप्रो राजपुत्रं जगाद तम् । शृणु देव वदाम्यत्र यथा नीतिविदां मतम् ॥	१२०
र्यविभागः प्राग्बोद्धव्यो विजिगीषुणा । असाध्यं यदुपायेन तदकार्यं परित्यजेत् ॥	१२१
यदुपायेन साध्यं तत्र चतुर्विधः । उपायः साम दानं च भेदो दण्ड इति स्मृतः ॥	१२२
र्षो वरस्तेषां निकृष्टश्च परः परः । तस्मात्सामप्रयोगस्ते पूर्वं देवेह युज्यते ॥	१२३
कर्मसेने हि राज्ञि दानं न सिद्ध्ये । न भेदो नहि सन्त्यस्य क्रुद्धलुब्धावमानिताः ॥	१२४
दुर्गदेशस्ये तस्मिन्नतिवलाधिके । नृपैरजितपूर्वेऽन्यैः प्रयुक्तः संशयावहः ॥	१२५
स्या च युद्धेषु जयश्रीर्बलिनामपि । न च कन्यार्थिनो युक्तः कर्तुं तद्बान्धवक्षयः ॥	१२६
राज्ञः सास्रैव दूतस्तावद्विसृज्यताम् । तदसिद्धौ हठायातो दण्ड एव प्रयोक्ष्यते ॥	१२७
प्रतधेर्वाक्यं सर्वं तत्र तथेति ते । श्रद्धुः प्रशशंसुश्च तस्य मन्त्रक्रमज्ञताम् ॥	१२८
मन्त्रय तैरेव समं दूतगुणान्वितम् । किरातराजानुचरं तदाख्यातं द्विजोत्तमम् ॥	१२९
वेप्रहं नाम कर्मसेनाय भूभृते । मृगाङ्कदत्तो व्यसृजल्लेखसंदेशहारिणम् ॥	१३०
ोज्जयिनीं दूतः प्रतीहारनिवेदितः । बल्लभाश्चद्विपाकीर्णकक्ष्यान्तरमनोरमम् ॥	१३१
राजभवनं सिंहासनगतं नृपम् । ददर्श कर्मसेनं तं मन्त्रिभिः परिवारितम् ॥	१३२
चासनासीनः स पृष्टकुशलः क्रमात् । राज्ञाभिनन्दितस्तेन लेखं तस्मै समर्पयत् ॥	१३३
तं च तन्मन्त्री मुद्रक्षेपप्रसारितम् । प्रज्ञाकोषाभिधानोऽत्र स्पष्टमेवमवाचयत् ॥	१३४
श्रीकरभग्रीवकोट्टमूलाटवीतटात् । महाराजाधिराजस्य पुत्रोऽयोध्यापुरीपतेः ॥	१३५
ऽमरदत्तस्य महीमण्डलमण्डनम् । श्रीमान्मृगाङ्कदत्तोऽत्र प्रह्वोपनतराजकः ॥	१३६
न्यां महाराजकर्मसेनस्य सादरम् । निजवंशपयोधीन्दोरिदं संदिशति स्फुटम् ॥	१३७
तवास्ति सावश्यं देयान्यस्मै प्रयच्छ तत् । मह्यं तां सदृशी सा मे भार्यादिष्टा हि दैवतैः ॥	१३८
। बन्धुभावः स्यान्नश्येत्पूर्वा च वैरिता । नो चेन्नजभुजावेव प्रार्थयिष्येऽत्र वस्तुनि ॥	१३९
वाचिते लेखे प्रज्ञाकोषेण मन्त्रिणा । राजा सकोपः सचिवान्कर्मसेनो जगाद सः ॥	१४०
स्ते सदास्माकमनात्मज्ञेन तेन च । एतत्तथैव संदिष्टं पश्यताद्यासमञ्जसम् ॥	१४१
भिलिखितः पूर्वं वयं पश्चादवज्ञया । दर्पाध्मातेन पर्यन्ते बाहुवीर्यमुदीरितम् ॥	१४२
। प्रतिसंदेशो योग्यः कन्याकथैव का । गच्छ दूत भवत्स्वामी यत्स वेत्ति करोतु तत् ॥	१४३
ः कर्मसेनेन राज्ञा दूतोऽत्र स द्विजः । सुविग्रहस्तमोजस्वी क्रमायातमभाषत ॥	१४४
। राजपुत्रं तं संप्रत्योजायसे जड । सज्जो भवागते तस्मिन्वेत्स्यसि स्वपरान्तरम् ॥	१४५
। नोदिते राजसभा क्षोभमियाय सा । गच्छावध्योऽसि किं कुर्म इति क्रुद्धोऽभ्यधानृपः ॥	१४६
ऽत्र दन्तदष्टौष्ठा मृद्गन्तः स्वान्करान्करैः । किं नाधुनैव गत्वा तं हन्म इत्यधुवन्मिथः ॥	१४७
ं बटुवाचाटस्यास्य किं कुप्यते गिरा । द्रक्ष्यते यत्करिष्याम इत्युचुर्धैर्यतः परे ॥	१४८
ः केचिदासन्नचापरोपणसूचनम् । कुर्वन्त इव निःशब्दं तस्थुः कोपारुणैर्मुखैः ॥	१४९

एवं सभायां क्रुद्धायां स निर्गत्य सुविग्रहः । दूतो मृगाङ्कदत्तस्य पार्श्वे स्वकटकं ययौ ॥ १
 तस्मै स कर्मसेनोक्तं समिन्नाय शशंस तत् । सोऽप्यादिदेश तच्छ्रुत्वा यात्रां सैन्ये नृपात्मजः ॥ १
 ततः स्वाम्यादेशप्रबलपवनापातविधुतो बलाम्भोधिर्धावन्नरतुरगमातङ्गमकरः ।
 सपक्षाणां तन्वन्मनसि परितोषं क्षितिभृतां स संप्राप क्षोभं प्रतिभयकरं कातरनृणाम् ॥ १
 क्षितिमथ विदधद्वलाश्रलालागजमदकर्मितां मृगाङ्कदत्तः ।
 बधिरितभुवनः स तूर्यनादैरुदचलदुञ्जयिनीं शनैर्जयाय ॥ १
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके पञ्चत्रिंशस्तरङ्गः ।

षट्त्रिंशस्तरङ्गः ।

ततः स विन्ध्यमुल्लङ्घ्य प्राप संनद्धसैनिकः । मृगाङ्कदत्तः सीमान्तमुज्जयिन्याः सुहृद्युतः ॥
 तद्दुद्धा कर्मसेनोऽपि राजास्य सबलोऽप्रतः । धीरो युद्धाय संनद्य नगर्या निरगात्ततः ॥
 निकटीभूय चान्योन्यदर्शिन्योरुभयोस्तयोः । तत्सेनयोः प्रववृते सङ्ग्रामो वीरहर्षणः ॥
 नृसिंहनादवित्रस्तभ्रमङ्गीवासुराकुलः । सोऽभूद्धिरण्यकशिपोर्निवास इव संगरः ॥
 संतता विनिङ्कन्तन्तो घना गगनगामिनः । सुभटेष्विषवः पेतुः सस्येषु शलभा इव ॥
 खङ्गाहतेभकुम्भोत्थो बभौ मुक्ताफलोत्करः । संरम्भन्नुटितो हार इव तत्समरश्रियः ॥
 तीक्ष्णकुन्ताप्रदशनं प्रस्ताश्वनरकुञ्जरम् । कृतान्तस्येव वदनं तद्विरेजे रणाजिरम् ॥
 उत्फेलुर्भल्लन्नानि शिरांसि भुजशालिनाम् । दिवि दत्तोर्ध्वज्ञम्पानि दिव्यस्त्रीरिव चुम्बितुम् ॥
 कबन्धा ननृतुश्चात्र सुभटानां पदे पदे । निर्भासितोत्तमस्वामिसंगरप्रमदादिव ॥
 एवं च पञ्चदिवसान्वहच्छोणितनिम्नगः । आसीत्करङ्ककूटाढ्यः स शूरान्तकरो रणः ॥
 पञ्चमेऽह्नि रहः सायं तं समेतं स्वमन्त्रिभिः । मृगाङ्कदत्तं श्रुतधिविप्रोऽभ्येत्य जगाद् सः ॥
 युष्मासु समरव्यप्रेष्वितो भिक्षुकरूपिणा । गत्वा निराकुलद्वारां प्रविश्योज्जयिनीं मया ॥
 निकटादप्यदृश्येन भूत्वा विद्याप्रभावतः । यदन्विष्टं यथावत्तच्छृणु देव वदामि ते ॥
 यदैव कर्मसेनोऽसौ राजा युद्धाय निर्गतः । तदैवानुज्ञया मातुः सा शशाङ्कवती गृहात् ॥
 निर्गत्य तत्पुरीवर्तिगौर्यायतनमाश्रिता । तामाराधयितुं देवीं श्रेयोऽर्थं समरे पितुः ॥
 तत्रस्था च रहस्येकां सखीमाप्तामुवाच सा । मत्कृते सखि तातस्य विग्रहोऽयमुपागतः ॥
 आक्रान्तश्चाप्येदेष तस्मै राजसुताय माम् । गणयन्ति न राज्यार्थेऽपत्यस्नेहं महीभुजः ॥
 न च जानेऽनुरुपः किं स मे राजसुतो न वा । कामं हि मृत्युमिच्छेयं न विरूपमहं पत्निम् ॥
 मन्ये रूपामिसंपन्नो दरिद्रोऽपि वरं पतिः । न विरूपः पुनः कृत्स्नपृथिवीचक्रवर्त्यपि ॥
 तत्कीदृगिति गत्वा तं विलोक्यागच्छ सैन्यतः । प्रज्ञानेन च नाम्ना च शुभे चतुरिका ह्यसि ॥
 एवं सखी तथोक्ता सा युक्त्या कटकमेत्य नः । त्वां विलोक्य विभो गत्वा राजपुत्रीमुवाच ताम् ॥
 किमन्यत्सखि सा जिह्वा जाने नास्त्यपि वासुकेः । या शक्ता गदितुं तस्य रूपं राजसुतस्य तत् ॥
 ब्रवीमि पुनरेतावद्यथा नान्या समास्ति ते । नारी रूपेण मनुजस्तथा नान्योऽस्ति तत्समः ॥
 अत्यल्पं धिङ्मायोक्तं वा मन्ये ह्यस्मिञ्जगत्रये । न सिद्धो नापि गन्धर्वो न देवोऽप्यस्ति तादृशः ॥
 एवं सखीगिरा तस्यास्त्वयि न्यस्तं च मानसम् । शशाङ्कवत्याः कामेन कीलितं च समं शरैः ॥
 तत्क्षणात्प्रभृति श्रेयस्कामा तव पितुश्च सा । कृशीभवन्ती तपसा स्थिता त्वद्विरहेण च ॥
 सहस्रं निशि गत्वाद्य हृत्वा गौर्याश्रमात्ततः । विजनादानयत तां राजपुत्रीमलक्षितम् ॥
 यात मायाबटोरस्य गृहानेते नृपास्ततः । पश्चात्प्रकोपं रक्षित्वा तत्रैष्यन्ति समं मया ॥
 निवर्ततामिदं युद्धं मा स्म भूत्सैन्यसंक्षयः । अस्तु वः कुशलं देहे राजस्त्वच्छशुरस्य च ॥
 गतिरेषा ह्यगतिका युद्धं प्राणापणेन यत् । उपायेषु जघन्योऽयमुपायो गीयते बुधैः ॥

श्रुतधिना स गुप्तं प्रययौ निशि । मृगाङ्कदत्तस्तत्राश्वानारुह्य सचिवैः सह ॥	३१
। लशेषां तां विवेशोज्जयिनीं च सः । गत्वैव संवृतद्वारां सुप्तैः स्वल्पैश्च रक्षिभिः ॥	३२
धिना दत्तैरभिज्ञानैः सुलक्षितम् । ख्यातं पुष्पकरण्डाख्यमहोद्यानान्तरस्थितम् ॥	३३
उंकृतप्राचीमुखेन शशिना करैः । प्रकाशितं राजसुतस्तं स गौर्याश्रमं ययौ ॥	३४
रिचर्यादिश्रान्ते सुप्ते सखीजने । सा शशाङ्कवती तत्र वीतनिद्रा व्यचिन्तयत् ॥	३५
त राजानो राजपुत्रा दिने दिने । वीरास्ते ते च हन्यन्ते समित्युभयसैन्ययोः ॥	३६
जसुतो देव्या स्वप्ने ह्यम्बिकयानया । आदिष्टः पूर्वभर्ता मे मदर्थप्रार्थिताहवः ॥	३७
यमाच्छिद्य दत्त्वा शरपरम्पराम् । सिद्धलक्षेण कामेन नीत्वा तस्मै समर्पितम् ॥	३८
मन्दपुण्यां मां नैव तस्मै प्रदास्यति । पूर्ववैराच्च दर्पाच्च लेखादित्यद्य हि श्रुतम् ॥	३९
यौ च कः स्वप्नदेवतादेशनिश्चयः । प्रियप्राप्तौ च पश्यामि न काञ्चित्सर्वथा दिशम् ॥	४०
। हितं किञ्चित्तस्य तातस्य वा रणे । शृणोमि तावदात्मानं हताशं न त्यजामि किम् ॥	४१
य पुरो गत्वा गौर्याः साशोकपादपे । पाशं विरचयामास स्वोत्तरीयेण दुःखिता ॥	४२
। ङ्कदत्तोऽपि सवयस्यः प्रविश्य तम् । उद्यानं तरुबद्धाश्वो गौर्यागाराश्रमं गतः ॥	४३
उचिचेनाराद्राजपुत्रीं विलोक्य ताम् । मृगाङ्कदत्तो जगदे स्वैरं विमलबुद्धिना ॥	४४
यात्र काप्येषा पाशेन वरकन्यका । उद्यता हन्तुमात्मानं तत्का नाम भवेदियम् ॥	४५
व विलोक्यैतां राजसूनुरुवाच सः । अहो केयं रतिः किंस्विद्रूपिणी किमु निर्वृतिः ॥	४६
। कान्तिरिन्दोर्वा मन्मथाज्ञाथ जङ्गमा । किं वामराङ्गना भैवमासां पाशोद्यमः कथम् ॥	४७
। ह तिष्ठामः पादपान्तरिताः क्षणम् । यावज्जानीमहे केयमिति व्यक्तं कथंचन ॥	४८
। सवयस्योऽत्र यावच्छन्नः स तिष्ठति । सा शशाङ्कवती तावद्विभ्रा देवी व्यजिज्ञपत् ॥	४९
। न्मनि चेदेवि न स राजसुतः पतिः । देवो मृगाङ्कदत्तो मे निष्पन्नः पूर्वदुष्कृतैः ॥	५०
देन तद्भूयादन्यस्मिन्नपि जन्मनि । स भर्ता गौरि भगवत्यापन्नार्तिहरे मम ॥	५१
ज्ञप्य देवीं सा राजपुत्री प्रणम्य च । कण्ठे समर्पयामास पाशं बाष्पाद्रलोचना ॥	५२
च प्रबुद्ध्यैव तददर्शनविह्वलाः । चिन्वन्त्यः सहसा तस्याः सख्योऽन्तिकमुपाययुः ॥	५३
किमिदमारब्धं सखि धिक्साहसं त्वया । इत्युक्त्वैव च तास्तस्याः पाशं कण्ठादपाहरन् ॥	५४
तविषण्णा सा यावद्दालात्र तिष्ठति । उदभूद्भारती तावद्गौरीगर्भगृहान्तरात् ॥	५५
। दं कृथाः पुत्रि शशाङ्कवति नैव तत् । वचो मृषा मे यत्स्वप्ने तवोक्तं सुभगे मया ॥	५६
मृगाङ्कदत्तो हि पूर्वभर्ता तवान्तिके । प्राप्त एव ब्रजानेन सह भुङ्क्त्वाखिलां भुवम् ॥	५७
सहसा वाणीं सा शशाङ्कवती शनैः । यावद्विलोकयत्यत्र पार्श्वे किञ्चित्ससाध्वसा ॥	५८
गाङ्कदत्तस्य मन्त्री विक्रमकेसरी । तामुपागम्य वक्ति स्म दर्शयन्नग्रपाणिना ॥	५९
त्यं भवान्या ते समादिष्टमयं हि सः । राजपुत्रः पतिः प्रेमपाशाकृष्टस्तवाग्रतः ॥	६०
। सा ततस्तिर्यङ्मन्यस्तदृष्टिर्ददर्श तम् । कान्तं तेजस्विनं मध्यवर्तिनं सहचारिणाम् ॥	६१
रिवृतं चन्द्रमवतीर्णमिवाम्बरात् । रूपोपमानमन्येषाममृतस्यन्दनं दृशोः ॥	६२
तदनङ्गेषुपुङ्गवक्षमचितैरिव । अङ्गैः कण्ठकितैर्यावदास्ते सा स्तम्भनिश्चला ॥	६३
। गाङ्कदत्तस्तामुपेत्य त्याजयन्निहयम् । स कालोचितमाह स्म गिरा प्रेममधुश्रुता ॥	६४
। त्वा निजं देशं राज्यं बन्धूंश्च दूरतः । दासोऽहमानीतो गुणैर्बद्धा नताङ्गि ते ॥	६५
। रण्यवासस्य बसुधाशयनस्य च । फलाहारस्य तीव्रार्कतापसंसेवनस्य च ॥	६६
। श्य तन्वङ्गि संप्राप्तं फलमीदृशम् । यद्दृष्ट्वा नेत्रपोयूषवृष्टिरेषा तनुस्तव ॥	६७
। हेहानुगोधश्च मयि ते हरिणाक्षि तत् । अस्मत्पुरीपुरंघोणां प्रयच्छ नयनोत्सवम् ॥	६८
। श्याम्यतु श्रेयो भवतूभयपक्षयोः । कृतार्थं जायतां जन्म सह गुर्वाशिषा मम ॥	६९

एवं मृगाङ्कदत्तेन सा शशाङ्कवती तदा । उक्ता जगाद् वसुधाविन्यस्तनयना शनैः ॥
 अयं तावद्गुणक्रीतो जनः स्वाधीन एव ते । तदार्यपुत्र कुशलं यद्वैषि कुरुष्व तत् ॥
 इति वाक्सुधया तस्याः कृती निर्वापितोऽथ सः । मृगाङ्कदत्तो देवीं तां गौरीं स्तुत्वा प्रणम्य च
 आरोप्य राजपुत्रीं च तां तुरंगे स्वपृष्ठतः । तत्सखीभिः समारूढपश्चाद्गागाश्वपृष्ठगैः ॥
 दशभिः सहितो वीरैः सचिवैः शस्त्रपाणिभिः । उच्चाल ततो रात्रौ राजपुत्रो धृतायुधः ॥
 ते चैकादश दृष्ट्वापि तत्र रोद्धुं न शेकिरे । नगरीरक्षिभिः क्रुद्धा रुद्रा इव दुरासदाः ॥
 विनिर्गत्योज्जयिन्याश्च जग्मुर्मायाबटोर्गृहम् । सशशाङ्कवतीकास्ते यथा श्रुतधिनीदितम् ॥
 क एते क प्रयाताश्चेत्युद्धान्तेष्वत्र रक्षिषु । सा चोज्जयिन्यां बुबुधे क्रमाद्राजसुता हता ॥
 तच्चाख्यातुं महादेवी कर्मसेनाय भूभृते । सत्वरं नगराध्यक्षं प्राहिणोत्कटकं प्रति ॥
 अत्रान्तरे च कटके तत्र रात्रावुपेत्य तम् । चाराधिकारी राजानं कर्मसेनं व्यजिज्ञपत् ॥
 देव प्रदोष एवाद्य गुप्तं निर्गत्य सैन्यतः । मृगाङ्कदत्तः सामात्यो ह्यैरुज्जयिनीं गतः ॥
 तां शशाङ्कवतीं हर्तुं गौर्यायतनवर्तिनीम् । इति सम्यङ् मया ज्ञातं प्रभुर्जानात्यतः परम् ॥
 इत्याकर्ण्य समाहूय कर्मसेनः स भूपतिः । रहः स्वसेनापतये यथाश्रुतमवर्णयत् ॥
 जगाद् च वराश्रानां सहितः पञ्चभिः शतैः । शूराधिरूढैः प्रच्छन्नं द्रुतमुज्जयिनीं ब्रज ॥
 मृगाङ्कत्तं जहि तं पापं प्राप्य बधान वा । विद्धि मामागतं पश्चात्पृष्ठस्थापितसैनिकम् ॥
 इत्युक्तस्तेन राज्ञा स यथादिष्टबलान्वितः । प्रायात्सेनापती रात्रौ तथेत्युज्जयिनीं प्रति ॥
 मार्गं तन्नगराध्यक्षान्मिलितादशृणोच्च सः । राजपुत्रीं हतां वीरैः यथान्येनैव कैश्चन ॥
 ततः सनगराध्यक्षः प्रत्यागत्य तथैव तत् । कर्मसेनं स राजानं यथावृत्तमबोधयत् ॥
 स तद्बुद्ध्वा विचिन्त्यैव तदशक्यं ततो नृपः । अवस्कन्दनिवृत्तस्तां तूष्णीमेवानयन्निशाम् ॥
 मृगाङ्कदत्तसैन्येऽपि मायाबटुमुखा नृपाः । निन्युस्तथैव तां रात्रिं संनद्धाः श्रुतधेर्गिरा ॥
 प्रातश्चान्विष्टवृत्तान्तः कर्मसेननृपः सुधीः । मृगाङ्कदत्तकटके राज्ञां दूतं विसृष्टवान् ॥
 मृगाङ्कदत्तेन हता सुता तावच्छलेन मे । तदस्तु कोऽपरो ह्यस्यास्तादृशः सदृशः पतिः ॥
 तदिदानीं स युष्माभिः सममायातु मद्गृहम् । करोमि यावदुद्वाहं तनयाया यथाविधि ॥
 एवं स संदिदेशास्य मुखे दूतस्य भूपतिः । तच्च ते सश्रुतधयो राजानः श्रद्दधुस्तदा ॥
 ऊचुश्च दूतं स्वपुरीं तर्हि यात्वेष वः प्रभुः । यावत्तमानयामोऽत्र गत्वा राजसुतं वयम् ॥
 तच्छ्रुत्वैव तथा तेन गत्वा दूतेन वर्णिते । स कर्मसेनः सबलस्तथेत्युज्जयिनीमगात् ॥
 तद्दृष्ट्वा तेऽपि राजानो मायाबटुपुरःसराः । मृगाङ्कदत्तं प्रति तं चेलुः श्रुतधिना सह ॥
 तावन्मृगाङ्कदत्तोऽपि स शशाङ्कवतीयुतः । मायाबटुर्गृहं प्राप तत्काञ्चनपुरं पुरम् ॥
 तत्र सोऽन्तःपुरैस्तस्य यथार्हकृतसत्क्रियः । सत्रयस्यो विशश्राम सिद्धकार्यः प्रियासखः ॥
 अन्येद्युः सश्रुतधयो नृपास्तेऽत्र समाययुः । स किरातपतिर्वीरः ससैन्यः शक्तिरक्षितः ॥
 शबराधिपतिः सोऽपि राजा मायाबटुर्बली । शूरो दुर्गपिशाचश्च स मातङ्गचमूपतिः ॥
 सर्वे शशाङ्कवत्या ते युक्तं रात्रयेव कैरवम् । मृगाङ्कदत्तं दृष्ट्वा तमभ्यनन्दन्कृतोत्सवाः ॥
 यथार्हकृतमानाय तस्मै तं च न्यवेदयन् । संदेशं कर्मसेनीयं प्रवेशं च निजे गृहे ॥
 संनिवेश्याथ कटकं चलन्नगरसंनिभम् । मृगाङ्कदत्तो मन्त्राय समं सर्वैरुपाविशत् ॥
 विवाहायोज्जयिन्यां किं गन्तव्यमुत नो मया । उच्यतामिति पप्रच्छ नृपतीन्सचिवांश्च सः ॥
 दुष्टः स राजा तद्ग्रेहगमने कुशलं कुतः । कार्यं च तत्र नास्त्येव प्राप्तैव हि तदात्मजा ॥
 इत्यैकमत्येन नृपाः सचिवाश्चाब्रुवन्त्यदा । तदा मृगाङ्कदत्तस्तमपृच्छच्छ्रुतधिं द्विजम् ॥
 उदासीन इव ब्रह्मंस्तूष्णीमेवं स्थितोऽसि किम् । किमेतदेवाभिमतं तवाप्युत न वा वद ॥
 ततः श्रुतधिराह स यदि श्रोष्यसि वक्षिं तत् । गन्तव्यं कर्मसेनस्य गृहेष्विति मतिर्मम ॥

येन हि संदिष्टमेतत्तेनान्यथा कथम् । सुतापहारे स बली युद्धं त्यक्त्वा गृहं व्रजेत् ॥	१०९
य च किं कुर्यात्प्राप्तस्यापि गृहं स ते । प्रीतिस्तु तत्र यातस्य भवेत्तेन समं तव ॥	११०
।ऽप्रे स च स्यान्नः स्नेहेन दुहितुः पुनः । नेच्छत्यविधिनोद्गाहं तेनैवं वक्ति तत्त्वतः ॥	१११
गमनं तत्रेत्युक्ते श्रुतधिना तदा । साधु साध्विति तत्रोचुः सर्वे अद्वाय तद्वचः ॥	११२
।गाङ्कदत्तस्तानवोचत्सर्वमस्त्वदः । किं तु तातं विनाम्बां च विवाहो मे न रोचते ॥	११३
।तातयोः कश्चिदाह्वानाय व्रजत्वितः । बुद्ध्वा च तदभिप्रायं करिष्यामो यथोचितम् ॥	११४
।वान्स संमन्त्र्य पित्रोः पार्श्वे स्वमन्त्रिणम् । तत्रस्थ एव व्यसृजद्वीरो भीमपराक्रमम् ॥	११५
तत्रायोध्यायां पुरि राजा स तत्पिता । कालेनामरदत्तस्तज्ज्ञातवांस्तस्य लोकतः ॥	११६
।दत्तस्य कृतं देशनिर्वासनप्रदम् । विनीतमतिना मिथ्या राजपुत्रस्य पैशुनम् ॥	११७
हुमन्त्रिणं कोपात्तं निहत्य स सान्वयम् । पुत्रनिर्वासनोदग्रदुःखकष्टामगाद्दशाम् ॥	११८
। च पुरीबाह्ये तस्थावायतने हरेः । राजा स नन्दिग्रामाख्ये चरन्दारैः समं तपः ॥	११९
।थते चिरात्तस्मिन्स चारावेदितागमः । अयोध्यां प्राप वाताश्ववेगाद्भीमपराक्रमः ॥	१२०
मपश्यदुद्विग्नां गतराजसुतां पुरीम् । रामप्रवासवैधुर्यकष्टं पुनरिवागताम् ॥	१२१
त्रस्य पृच्छद्भिर्वाती पौरैर्वृतोऽथ सः । तन्मुखाच्छ्रुतवृत्तान्तो नन्दिग्रामं ततो ययौ ॥	१२२
।ष्टसुतोदन्तसोत्सुकं महिषीयुतम् । ददर्शामरदत्तं तं तपःक्षामतनुं नृपम् ॥	१२३
पादपतितः कृतकण्ठग्रहं नृपम् । पृष्टोदन्तमवोचत्स सास्रं भीमपराक्रमः ॥	१२४
मृगाङ्कदत्तेन सूनुना ते स्ववीर्यतः । सा शशाङ्कवती देव कर्मसेननृपात्मजा ॥	१२५
।हश्च देवेन विना देव्या च सर्वथा । न तस्य पितृभक्तस्य शोभनः प्रतिभासते ॥	१२६
।न विस्मृष्टोऽहमिहैवागम्यतामिति । विज्ञापनाय धरणिन्यस्तमूर्ध्ना सुतेन वः ॥	१२७
।माणो युष्मांश्च स काञ्चनपुरे स्थितः । शबराधिपतेर्देव राज्ञो मायाबटोर्गृहे ॥	१२८
।दानीं च वृत्तान्तमित्युक्त्वा देशनिर्गमात् । आरभ्य सोऽटवीवासवियोगविषमायतम् ॥	१२९
।कर्मसेनीयसंध्यन्तं विविधाद्भुतम् । कृत्स्नं स्वप्रभुवृत्तान्तं जगौ भीमपराक्रमः ॥	१३०
।वा सुतकल्याणे स राजा जातनिश्चयः । तदैवामरदत्तः स्वं हर्षात्प्रस्थानमादिशत् ॥	१३१
।दः समं देव्या राजभिः सचिवैश्च सः । सहस्त्यश्वबलः प्रायात्पुत्रं प्रत्युत्सुकस्ततः ॥	१३२
।वै च स प्राप दिवसैरविलम्बितः । शबराधिपदेशस्थं सुतस्य कटकं नृपः ॥	१३३
।व च तस्याग्रे समग्रे राजभिः सह । मृगाङ्कदत्तो निरगात्सवयस्यश्चिरोत्सुकः ॥	१३४
।दूरान्तरगादवतीर्यास्य पादयोः । गजावरूढस्य पितुर्मातुश्च निपपात सः ॥	१३५
।ङ्कितः स च पितुः शरीरेण भुजान्तरम् । मनोरथेन हृदयं बाष्पैश्चापूरयद्दृशौ ॥	१३६
।प्याभ्लिष्य सुचिरात्पश्यन्ती तं मुहुः सुतम् । भूयो वियोगभीतेव न मोक्तुमशकश्चिरम् ॥	१३७
।प्यमरदत्तं तं सदेवीकं नृपाः प्रभुम् । मृगाङ्कदत्तमुहृदस्तदाख्यातास्तदानमन् ॥	१३८
।जा सापि तद्देवी वंपतीविधुरेषु तान् । सहायानेकपुत्रस्य स्नेहादभिननन्दतुः ॥	१३९
।बटोः प्रविश्याथ राजधानीं विलोक्य च । स शशाङ्कवतीं तत्र तां पादावनतां स्नुषाम् ॥	१४०
।प्राभृतो देव्या तया च स्नुषया सह । निर्गत्यामरदत्तः स्वे कटके वसति व्यधात् ॥	१४१
।था च तत्र पुत्रेण सह सर्वैश्च राजभिः । गीतवादित्रनृतैस्तन्निनाय ससुखं दिनम् ॥	१४२
।च लब्धयशसा कृतिनं तेन सूनुना । मृगाङ्कदत्तेनात्मानं भाविना चक्रवर्तिना ॥	१४३
।कर्मसेनेन राज्ञा तेन सुमेधसा । दूतो मृगाङ्कदत्तस्य संमन्त्रयात्र व्यसृज्यत ॥	१४४
।नुज्जयिनीं तावदिमां नैवागमिष्यति । तत्प्रेषयिष्याम्यत्रैव सुषेणाख्यमहं सुतम् ॥	१४५
।शाङ्कवतीं तुभ्यं विधिवद्भगिनीं निजाम् । दास्यत्यतो नाविधिना सा विवाह्या त्वयानघ ॥	१४६
।त्स्नेहानुरोधश्चेदिति तं संदिदेश च । लेखे दूतमुखे चास्य राजसूतोः स भूपतिः ॥	१४७

राजास्थाने श्रुते तस्मिन्संदेशे राजसूनुना । तत्पिता तस्य दूतस्य स राजैवोत्तरं ददौ ॥
 कर्मसेननृपात्कोऽन्यो वक्रत्येतत्तस्य सन्मतेः । स्नेहोऽस्ति काममस्मासु तदेनं प्रेषयत्वितः ॥
 सुषेणं स निजं पुत्रं करिष्यामस्तथा वयम् । यथा संतोषकृत्तस्य सुतोद्वाहो भविष्यति ॥
 इत्युक्त्वा प्रतिसंदेशं दूतं तं प्रेष्य सत्कृतम् । राजा सश्रुतधिं पुत्रं नृपतींश्च जगाद सः ॥
 अयोध्यामधुना यामो विवाहस्तत्र शोभते । सुषेणस्य च सत्कारो यथावत्तत्र सिद्ध्यति ॥
 राजा मायाबटुश्चेह सुषेणं संप्रतीक्षताम् । तेनागतेन सहितोऽयोध्यां पश्चादुपैष्यति ॥
 वयं विवाहसंभारहेतोर्यामोऽग्रतः पुनः । इति राजवचस्तत्र ते सर्वेऽप्यनुमेनिरे ॥
 ततोऽन्येषुः समं देव्या सैन्यैश्च स महीपतिः । मृगाङ्कदत्तश्च युतौ राजभिः सचिवैश्च तैः ॥
 मायाबटुं निधायात्र सुषेणागमनावधि । शशाङ्कवत्या सहितौ चेलतुः कृतिनौ ततः ॥
 वल्गुत्तुरंगसंघाततरङ्गशतसंकुलः । असंख्यसर्पत्पादातपाथःपूरितदिङ्मुखः ॥
 तुमुलप्रोल्लसच्छब्दपिहितान्यरवश्रवः । चचाल स बलाम्भोधिस्तयोर्गम्भीरभीषणः ॥
 कुर्वाणौ च रजश्छन्नां वसुधाविभ्रमां दिवम् । गर्जद्गजघनाकीर्णा वसुधां च द्युविभ्रमाम् ॥
 मार्गे क्रमेण गच्छन्तौ शक्तिरक्षितकस्य तौ । गृहं किरातराजस्य पितापुत्राववापतुः ॥
 तत्र तेन महारत्नहेमसद्वस्त्रराशिभिः । सदारणेण कृतोदारसपर्यौ सपरिग्रहौ ॥
 दिनमेकं कृताहारौ विश्रम्य सबलौ ततः । प्रस्थाय च खनगरीमयोध्यां प्रापतुः क्रमात् ॥
 हर्म्यवातायनारूढचञ्चत्पौराङ्गनाननैः । कान्तिपल्लवितैः फुल्लविलोकमलामिव ॥
 सबधूकचिरायातराजपुत्रेक्षणोत्सुकैः । नेत्रैः पारिप्लवैश्चासां चलत्कुवलयैरिव ॥
 संपतद्भिर्वृतां राजहंसैर्विशतुश्च ताम् । तरङ्गितां पताकाभिः प्रवाते सरसीमिव ॥
 तत्राभ्यनन्दनपौरास्तौ दीयमानाशिषौ द्विजैः । बन्दिभिः स्तूयमानौ च गीयमानौ च चारणैः ॥
 कर्मसेनस्य तनयामिमामालोकयेद्यदि । न पुनः सुतया लक्ष्म्या दर्पं कुर्यान्महोदधिः ॥
 न च गौर्यापि हिमवानित्यत्र च जगौ जनः । शशाङ्कवत्या लावण्यसंपदं वीक्ष्य विस्मितः ॥
 तदा च मङ्गलमहानूर्यप्रतिरवैर्दिशः । उत्सवाधिगमे राज्ञां संवेदनमिव व्यधुः ॥
 बहिः सुतेनेव भरादनुरागेण निर्भरा । सिन्दूरेण प्रनृत्ता सा सर्वाभूत्सोत्सवा पुरी ॥
 अन्येषुर्गणकैः सूनोर्लम्बाहे निश्चिते नृपः । चकारामरदत्तोऽत्र तद्विवाहाय संभृतिम् ॥
 अपूरि तस्य नगरी तैस्तैर्नानादिगागतैः । रत्नैस्तथा यथा चक्रे सा कुबेरपुरीमधः ॥
 अथागत्याचिरादेको हृष्टद्वारस्थनिवेदितः । दूतो मायाबटोरत्र नृपतिं तं व्यजिज्ञपत् ॥
 देवागतो राजपुत्रः सुषेणो नृपतिश्च सः । मायाबटुरयोध्यायाः सीमान्तेऽस्याः स्थितावुभौ ॥
 श्रुत्वैवामरदत्तस्तद्राजा सैन्यैः समं निजम् । सेनापतिं सुषेणस्य तस्याग्रे विससर्ज सः ॥
 तेन साकमयोध्यातो राजपुत्रमुपागतम् । मृगाङ्कदत्तः ससुहृत्प्रीत्या प्रत्युद्ययौ ततः ॥
 दूराद्वाहावतीर्णौ च कृतकण्ठग्रहौ मिथः । तावुभौ पृष्टकुशलौ मिलतः स्म नृपात्मजौ ॥
 प्रेम्णा चैकरथारूढौ नगरीं विशतः स्म ताम् । दिशन्तौ पौरनारीणां विलोचनमहोत्सवम् ॥
 सुषेणश्चात्र राजानं दृष्ट्वा तद्गुह्यमानितः । शशाङ्कवत्यास्तदनु स्वसुर्वासगृहं ययौ ॥
 तत्रोत्थाय कृताश्लेषस्तया बाष्पायमाणया । उपविश्य स सत्रीडां राजपुत्रीं जगाद ताम् ॥
 तातस्त्वामाह नायुक्तं पुत्रि किञ्चित्त्वया कृतम् । अद्यैतद्धि मया ज्ञातं यत्स्वप्नेऽम्बिकया तव ॥
 मृगाङ्कदत्तो भर्तासौ समादिष्टो नृपात्मजः । भर्तृमार्गानुसरणं स्त्रीणां च परमं व्रतम् ॥
 इत्युक्त्वा तेन सा बाला हृदयं स्वमधोमुखी । सिद्धमिष्टं तवेत्येवं पश्यन्ती विजहौ त्रपाम् ॥
 अथ तस्यै सुषेणोऽसौ नीत्वा राजाग्रतो ददौ । धनं शशाङ्कवत्यै तद्यत्तस्या निजसंचितम् ॥
 हेम्नो भारसहस्रे द्वे रत्नाभरणभारकम् । सुभृतान्पञ्च करभान्भाण्डं चान्यद्विरणमयम् ॥

चैतदस्याः स्वं तातानुप्रेषितं तु यत् । विवाहवेद्यामस्यैतत्प्रदास्यामि क्रमादिति ॥	१८६
सोऽपि ते तत्र भुक्तपीता नृपान्तिके । मृगाङ्कदत्तादियुता निन्युस्तन्निर्वृता दिनम् ॥	१८७
दिनेऽन्येद्युर्व्यधे राज्ञि स्वयं मुदा । मृगाङ्कदत्तः स्नानादि चकारात्मानुरूपतः ॥	१८८
ङ्कवतीं चात्र कान्त्यैव कृतकौतुकाम् । नार्यः प्रसाधयामासुराचार इति केवलम् ॥	१८९
कौतुकागारादथ व्यग्रसुषेणतः । हुताशनवतीं वेदीमध्यासातां वधूवरौ ॥	१९०
राजदुहितुस्तस्या राजसुतोऽग्रहीत् । धृताञ्जशोभारुचिरं पाणिं लक्ष्म्या इवाच्युतः ॥	१९१
मपि तापाच्च धूमाच्चाग्निप्रदक्षिणे । अकोपेऽप्यरुणोद्भाषं तच्छशाङ्कवतीमुखम् ॥	१९२
लाजाञ्जलयो विकीर्णा विबभुस्तया । हासाः प्रयत्नसाफल्यहृष्टस्यैव मनोभुवः ॥	१९३
जविसर्गं च सुषेणः प्रथमे तदा । पञ्चाश्रानां सहस्राणि वारणानां शतं तथा ॥	१९४
शते द्वे च नवति च करेणुकाः । भृताः सद्ब्रह्मसद्रत्नमुक्ताभरणभारकैः ॥	१९५
यजं वित्तं तदेव द्विगुणं क्रमात् । अन्येषु लाजमोक्षेषु प्रादात्तस्याः स सोदरः ॥	१९६
अथोल्लसत्युत्सवतूर्यनिःस्वने विवेश निष्पन्नविवाहमङ्गलः ।	
मृगाङ्कदत्तः स नवोढया तया शशाङ्कवत्या सह मन्दिरं निजम् ॥	१९७
पिता च राजास्य यथार्हदत्तैर्हस्यश्वरत्नाभरणान्नपानैः ।	
आ राजचक्रं शुकशारिकान्तं सोऽरञ्जयत्स्वाः प्रकृतीः सपौराः ॥	१९८
त्यागप्रकर्षश्च तदास्य राज्ञस्तेनैव पर्याप्ततयात्र जज्ञे ।	
आबद्धवस्त्राभरणा वितेरुर्दुमा महीकल्पतरुभ्रमं यत् ॥	१९९
ततः स राजा समृगाङ्कदत्तः शशाङ्कवत्या सह राजभिश्च ।	
भुक्त्वा सुषेणेन च साकमेतमापानगोष्ठ्या दिवसं निनाय ॥	२००
अथ सेवितनृत्तचर्चरीके गृहगे तत्र जने सुभुक्तपीते ।	
परिपीतधरारसो गताध्वा रविरस्ताचलकंदरं विवेश ॥	२०१
तमवेक्ष्य च संध्यया समेतं नवरागोज्ज्वलया क्वचित्प्रयातम् ।	
विचलत्स्वगमेखला किलेर्ष्याकुपितेवानुद्धाववासरश्रीः ॥	२०२
दृष्ट्वा च विलोलतारकेण प्रबलीभूतमनोभुवा मुखेन ।	
विलसत्तिमिरासितांशुकान्ता प्रसृता राज्यभिसारिका क्रमेण ॥	२०३
उदयाचलवारणाङ्कुशत्वं नवसिन्दूरसमुज्ज्वलो जगाम ।	
उदयन्नथ कुप्यदायताक्षीकुटिलापाङ्गसहोदरः शशाङ्कः ॥	२०४
शशिना कृतकेलिकर्णपूरं रतिवल्लीनवपल्लवेन तेन ।	
तमसोऽपगमे धृतप्रसादा हरिदैन्द्री हसदाननं बभार ॥	२०५
कृतसांध्यविधिश्च सोऽपि नक्तं नववध्वा सहितो मृगाङ्कदत्तः ।	
प्रविवेश तया शशाङ्कवत्या रजनीवासगृहं महार्हशय्यम् ॥	२०६
मुखचन्द्रमसा तदाङ्गनाया निशि तस्याः प्रविलुप्ततामसेन ।	
अवभासितचित्रभित्तिनान्तः पुनरुक्तीकृतसन्मणिप्रदीपम् ॥	२०७
शयनीयगतश्च तत्र तस्याः स्थितवत्याः परिवृत्त्य स प्रियायाः ।	
अहरत्परिरभ्य चुम्बनेन क्रमशश्चाधरखण्डनेन लज्जाम् ॥	२०८
चिरकाङ्क्षितमन्वभूच्च मा मेल्यलमलोच्चरदक्षरं स तस्याः ।	
नवमोहनमन्त्रसारसौख्यं त्रुटितस्फारमहार्हरत्नकाञ्चि ॥	२०९
अरमत लुलितालकेन चास्या मुखशशिनार्धनिमीलितेक्षणेन ।	
श्रमवशशिथिलालसैश्च सोऽङ्गैर्विरलविलुप्तविलेपनै रतान्ते ॥	२१०

अथ तत्परिभोगलीलयेव क्षपिताक्षीयत सा तयोस्त्रियामा ।
 विकसत्सुरतोत्सवाभिलाषप्रसरा प्रीतिरुपाययौ तु वृद्धिम् ॥
 गता निशा संग्रति देव मुच्यतां विलासशय्या सुरतक्लमच्छिदः ।
 अमी हि चूर्णालककम्पदायिनो मृगीदृशां वान्ति निशान्तवायवः ॥
 चन्द्रं निशायाः सहसानुयान्त्या हारच्युतानीव च मौक्तिकानि ।
 दूर्वावनाग्नेष्ववपिण्डितानि स्फुरन्ति सच्छायमुषोजलानि ॥
 कोषेषु व्यलसन्निपीतमधवो ये कैरवाणां चिरं
 लब्धाभ्यन्तरसुस्थिता विकसतामिन्दुप्रभासंगमे ।
 ते संकोचमुपागतेषु विगलच्छ्रीकेषु तेष्वन्यतो
 भृङ्गाः पश्य कुमार यान्ति मलिनाः कस्य स्थिरा ह्यापदि ॥
 दिनकृत्करमण्डिताधरामवलोक्यैव निशां मनोभुवा ।
 अपशशितिलकं वपुः कृतं मथिताल्पालपतमोजनं तथा ॥
 इति मृदुमधुरैः स बन्दिवाक्यैरुषसि शशाङ्कवतीविमुक्तकण्ठः ।
 अपगतसुरतान्तखेदनिद्रः सपदि जहौ शयनं मृगाङ्कदत्तः ॥
 उत्थाय च व्यधित वासरकृत्यमेष पित्रा निजोचितकृताखिलसंविधानः ।
 भूयस्तथैव च निनाय तदा बहूनि तान्युत्सवेन दयितासहितो दिनानि ॥
 अथ राजामरदत्तस्तज्जनकस्तच्छुश्रुष्यस्य ।
 शिरसि सुषेणस्यादौ बबन्ध पट्टं कृताभिषेकस्य ॥
 विषयं तदुचितमेकं हस्त्यश्चहिरण्यभारवस्त्राणि ।
 शतसंख्याश्च वरस्त्रीर्ददौ स तस्मै कृतादरो नृपतिः ॥
 शबरकिराताधिपती मायाबद्धशक्तिरक्षितौ च ततः ।
 सहवान्धवौ सदारौ मातङ्गचमूपतिं च तं स नृपम् ॥
 दुर्गपिशाचं सचिवान्मृगाङ्कदत्तस्य तांश्च सश्रुतधीन् ।
 सममानयत्प्रदत्तैर्विषयैर्गोवाजिहेमवस्त्रैश्च ॥
 ततः किरातेन्द्रमुखान्विसृज्य तानृपान्स्वदेशेषु सुषेणसंयुतान् ।
 शशास राज्यं सुतशौर्यनिर्वृतः स तत्सुखेनामरदत्तभूपतिः ॥
 मृगाङ्कदत्तोऽपि विजित्य वैरिणः शशाङ्कवत्या सुचिरादवाप्तया ।
 निजैश्च तैर्भीमपराक्रमादिभिः सहावतस्ये सचिवैश्चिरं सुखी ॥
 कालेऽथ यात्यमरदत्तनृपस्य तस्य स्वैरं जरा श्रवणमूलमुपाजगाम ।
 भुक्ताः श्रियः परिणतं वयसा शमस्य नन्वेष काल इति वक्तुमिवाङ्गभूता ॥
 ततः स भोगेषु विरक्तमानसो महीपतिः स्वान्निजगाद् मन्त्रिणः ।
 निश्चम्यतां संग्रति वर्णयामि वो विधित्सितं यन्मम वर्तते हृदि ॥
 गतं वयो नः पलितेन सांप्रतं कृतान्तदूतेन कचग्रहः कृतः ।
 जरागमे जीर्णरसं च मादृशां कुभोगतृष्णाव्यसनं विडम्बना ॥
 विवृद्धिभाजा वयसा समं च यद्विवर्धते लोभमनोभवग्रहः ।
 असंशयं कापुरुषव्रतं हि तत्स्वभावजं सत्पुरुषैरशिक्षितम् ॥
 तदस्ति मे लब्धयशा महीतले सराजकावन्तिनरेन्द्रनिर्जयात् ।
 स्वतोऽनुरक्तप्रकृतिर्गुणाधिको मृगाङ्कदत्तः सुसहायवानयम् ॥

तदेतदस्मै निजराज्यमूर्जितं समर्थं तीर्थं तपसेऽहमाश्रये । परैरनिन्द्यं चरितं मनस्विनां वयोनुसारोचितमेव शोभते ॥	२२९
इति क्षितीशस्य वचः मुनिश्चितं निश्चय्य धीराः किल तस्य मन्त्रिणः । क्रमेण देवीप्रमुखाश्च पौरास्तथेति सर्वे प्रतिपेदिरे तदा ॥	२३०
ततः स राजा गणकोक्तलम्बे दिने विविक्ते सहितो द्विजाभ्यैः । मृगाङ्कदत्तस्य चकार तस्य राज्याभिषेकोत्सवमात्मजस्य ॥	२३१
इतस्ततः क्षत्तृनिदेशधावज्जनाकुलं व्यग्रनियुक्तवर्गम् । तदास्य नृत्यद्वरचारणस्त्रि मुदा जुघूर्णोव गृहं नृपस्य ॥	२३२
तीर्थोदकं भूरि सभार्यकस्य मृगाङ्कदत्तस्य पपात मूर्ध्नि । जलप्रवाहाः पुनरस्य पित्रोः सानन्दयोर्नेत्रयुगान्निरीयुः ॥	२३३
अधिष्ठिते तेन नवेन राज्ञा सिंहासने सिंहपराक्रमेण । तद्विद्विषां कोपभयानतानां भूमावसिंहासनमेव मेने ॥	२३४
ततः पिता तस्य दिनानि सप्त ततान सज्जीकृतराजमार्गम् । यथार्हसंमानितराजलोकं महोत्सवं सोऽमरदत्तभूपः ॥	२३५
दिनेऽष्टमे दारयुतो नगर्या निर्गत्य पुत्रं स मृगाङ्कदत्तम् । निवर्त्य तं बाष्पमुखं सपौरं वाराणसीं मन्त्रिसखो जगाम ॥	२३६
तस्यां स गङ्गाम्बुपरिप्लुताङ्गो राजा त्रिसंध्यं त्रिपुरान्तकस्य । कुर्वन्सपर्या फलमूलवृत्तिस्तस्थौ तपस्यन्मुनिवत्सदारः ॥	२३७
आसाद्य राज्यमथ सोऽपि मृगाङ्कदत्तो भास्वानिवाम्बरतलं विपुलामलं तत् । आक्रम्य च क्षितिभृतः करसंनिपातैः प्रावर्तत प्रतपितुं प्रसरत्प्रतापः ॥	२३८
मायाबटुप्रभृतिभिश्च सकर्मसेनैः संभूय सश्रुतधिभिः सचिवैः स तैः सैः । सद्वीपमेतदवजित्य चतुर्दिगन्तमेकातपत्रमवनीवल्यं शशास ॥	२३९
तस्मिंश्च राजनि कथासु निशम्यमानदुर्भिक्षदस्युपरचक्रभयादिदुःखा । नित्यप्रहृष्टसुखिता नवरामभद्रसौराज्यसौख्यमसमं वसुधा बभार ॥	२४०
अध्यास्य तैश्च सचिवैः सह तामयोध्यां नानादिगागतनृपार्चितपादपद्मः । सम्राट् समं दयितया स शशाङ्कवत्या भोगानकण्टकसुखान्बुभुजे चिराय ॥	२४१
इति स व्याख्याय कथां मलयवनान्ते मुनिः पिशङ्गजटः । तं नरवाहनदत्तं राजसुतं विरहिणं जगदे ॥	२४२
तस्मात्सोदकेशो मृगाङ्कदत्तो यथा शशाङ्कवतीम् । प्राप पुरा पुत्र तथा प्राप्स्यसि तां मदनमञ्चुकां त्वमपि ॥	२४३
इति तस्मात्स मुनीन्द्रादाकर्ण्य वचोमृतं पिशङ्गजटात् । हृदि नरवाहनदत्तो धृतिमाधान्मदनमञ्चुकाप्राप्तौ ॥	२४४
तद्गतचित्तोऽथ स तं मुनिवरमामन्त्र्य हारितां पूर्वम् । तत्रानेत्री चिन्वन्मलयगिरौ ललितलोचनां व्यचरत् ॥	२४५

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके षट्त्रिंशस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायं शशाङ्कवतीलम्बको द्वादशः ।

॥ श्रीः ॥
महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

मदिरावती नाम त्रयोदशो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाभ्युधेहृत्तम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

स वो विघ्नेश्वरः पायान्नमितोन्नमितेव यम् । अनुनृत्यति नृत्यन्तं संध्यासु भुवनावली ॥
गौरीप्रसाधनालप्रचरणालक्तकश्रियः । सखी सुखाय भूयाद्वः शंभोर्भालेक्षणप्रभा ॥
कवीन्द्रमानसाम्भोजनिवासध्रमरीं नुमः । देवीं सहृदयानन्दशब्दमूर्तिं सरस्वतीम् ॥
ततो विरहसंतप्तो विना मदनमञ्चुकाम् । नरवाहनदत्तः स तेषु वत्सेश्वरात्मजः ॥
मलयाचलपादेषु तदुपान्तवनेषु च । भ्रमन्मधुमनोज्ञेषु नैव प्राप रतिं क्वचित् ॥
विभेद तस्य मृदुरप्यापतद्भिः शिलीमुखैः । स्मरचापलतेवात्र हृदयं चूतमञ्जरी ॥
कर्णौ मधुरमप्यस्य दुनोति स्म च दुःसहम् । मारनिर्भर्त्सनावाक्यकटु कोकिलकूजितम् ॥
पुष्परेणुपिशङ्गश्च मदनाग्निरिवापतन् । विददाह तमङ्गेषु शीतोऽपि मलयानिलः ॥
ततोऽलिकुलझांकारमुखरैस्तैः स काननैः । निष्कारयमान इव तं प्रदेशं शनकैर्जहौ ॥
गच्छन्क्रमेण च प्राप कथंचिद्देवतासखः । गङ्गागाभिपथाभ्यर्णवनान्तसरसस्तटम् ॥
तरुमूलोपविष्टौ च तत्र ब्राह्मणपुत्रकौ । उभौ भव्याकृती स्वैरं कथासक्तौ ददर्श सः ॥
तौ च दृष्ट्वा तमुत्थाय प्रह्वौ मदनशङ्कया । अवोचतां नमस्तुभ्यं भगवन्कुसुमायुध ॥
ब्रूहि देव किमेकाकी त्यक्तकौसुमकार्मुकः । इतो भ्रमसि सा कुत्र रतिः सहचरी तव ॥
तच्छ्रुत्वा तौ स वत्सेशसुतो विप्रावभाषत । नाहं कामो मनुष्योऽहं नष्टा सत्यं तु मे रतिः ॥
इत्युक्त्वाख्यातवृत्तान्तस्तौ विप्रौ पृष्टवानृपः । कौ युवां कीदृशी चैषा कथात्र युवयोरिति ॥
ततस्तयोर्विप्रयूनोरेकस्तं विनतोऽब्रवीत् । राज्ञां भवादृशामग्रे रहस्यं कथमुच्यते ॥
तथाप्याज्ञानिरोधात्ते कथयामि निशम्यताम् । अस्ति शोभावती नाम कलिङ्गविषये पुरी ॥
कलिना न प्रविष्टा सा न स्पृष्टा पापकर्मभिः । न दृष्टा परराष्ट्रेण धात्रा सृष्टैव तादृशी ॥
तस्यां यशस्करो नाम विद्वानाढ्यो बहुक्रतुः । ब्राह्मणोऽभूद्भूतस्य सत्पत्नी मेखलेति च ॥
तयोरेकोऽहमुत्पन्नः सुतो वयसि मध्यमे । वर्धितश्चोपनीतश्च ताभ्यामस्मि ततः क्रमात् ॥
ततः पठत्यध्ययनं बाले मय्यतिदुस्तरम् । तत्रावृष्टिकृतं देशे दुर्भिक्षमुदपद्यत ॥
तेन तातोऽम्बया साकं मामादाय ततो गतः । विशालां नाम नगरीं सधनः सपरिच्छदः ॥
तस्यां लक्ष्मीसरस्वत्योर्वसतौ मुक्तवैरयोः । तातो मित्रेण वणिजा दत्तवासः स्थितिं व्यधात् ॥

१ इयमेव कथा मालतीमाधवप्रकरणस्य मूलभूता.

।मं कुर्वीणो गुरुवेश्मनि । तत्रावसं सवयसां मध्ये सत्रह्यचारिणाम् ॥	२४
।त्रमभूत्क्षत्रकुमारकः । गुणी विजयसेनाख्यो महाह्यक्षत्रियात्मजः ॥	२५
यगृहं मित्रस्य तस्य मे । स्वसा कुमारी मदिरावती नाम सहागमत् ॥	२६
।यशेषेण हिमदीधितेः । जननेत्रामृतं जाने बिम्बं धात्रा विनिर्मितम् ॥	२७
।मस्रमालोक्य तद्वपुः । पञ्चस्वन्येषु बाणेषु मन्ये मन्दादरः स्मरः ॥	२८
।स्माच्छ्रुतनामान्वयामहम् । स्मराज्ञाविवशोऽभूवं सद्यस्तन्मयमानसः ॥	२९
।मां तिर्यक्स्त्रिगुधमुग्धेन चक्षुषा । ब्रुवाणाङ्कुरितं प्रेम पुलकेन कपोलयोः ॥	३०
स्थत्वा कथंचित्स्वगृहानगात् । क्षिपन्ती वलितापाङ्गां प्रीतिदृतीं दृशं मयि ॥	३१
।हं गृहं गत्वा निपत्य च । स्थले मत्स्य इवाकार्षमुद्धर्तनविवर्तने ॥	३२
।वनिधानं यत्प्रजापतेः । अपि भूयोऽपि तत्तस्याः पश्येयमहमाननम् ॥	३३
।यं सा तेन स्मरेण पश्यति । चक्षुषा तेन च मुखेनालपत्यपयन्नम् ॥	३४
।कृच्छ्रादहोरात्रं व्यतीत्य तम् । तदुपाध्यायसदनं द्वितीयेऽहन्यहं गतः ॥	३५
।म्भकथामध्ये स सादरः । सुहृद्विजयसेनो मां सप्रहर्षोऽन्नवीदिदम् ॥	३६
।या मुखान्मन्मिन्नमीदृशम् । श्रुत्वा त्वां मामकी माता सस्नेहा द्रष्टुमिच्छति ॥	३७
।कं मया स्नेहोऽस्ति चेन्मयि । त्वत्पादपद्मरजसा तद्विभूषितमस्तु नः ॥	३८
।ो निर्वापणमभून्मम । मरुभूम्यध्वगस्येव महद्वर्षमशङ्कितम् ॥	३९
।वा दृष्ट्वा तन्मातरं ततः । तत्सत्कृतोऽहं तत्रासं प्रायदर्शननिर्वृतः ॥	४०
।थ पित्राहूते मदन्तिकात् । मामेत्य मदिरावत्या धात्रेयी प्रणतावदत् ॥	४१
।कमुद्याने भर्तृदारक । विवृद्धिं मदिरावत्या नीता या मालतीलता ॥	४२
।याः खलु पुष्पभरोद्गमः । मधुसंगमसानन्दविलासहसितोऽञ्ज्वलः ॥	४३
।स्याः कुसुमेषुशिलीमुखान् । मुकुलान्युचितान्यद्य भर्तृदारिकया स्वयम् ॥	४४
।षा विधायैकावली तथा । प्रहिता ते नवं वस्तु पूर्वं प्रेष्ठाय दीयते ॥	४५
।ता मह्यं माला चतुरया तथा । सपञ्चफलकर्पूरैर्नागवल्लीदलैर्युता ॥	४६
।तां कण्ठे कृत्वा च तामहम् । सुखं किमपि संप्रापं तत्तदालिङ्गनाधिकम् ॥	४७
।ताम्बूलं तामवोचं प्रियासखीम् । किं ब्रवीम्यधिकं भद्रे हृदि कामो ममेदृशः ॥	४८
।मेदं त्वद्वयस्याकृते यदि । तदेव मे जन्मफलं सा हि प्राणेषु मे प्रभुः ॥	४९
।सृज्याहमुपाध्यायगृहानगाम् । समं विजयसेनेन समायातेन तत्क्षणम् ॥	५०
।त्या सहितोऽस्मद्गृहं च सः । अगाद्विजयसेनोऽन्न मत्पित्रोर्दत्तसमदः ॥	५१
।प्रा मम चैकनिवासतः । गूढ एव गतो वृद्धिमनुरागोऽनुवासरम् ॥	५२
।त्या दासी मामब्रवीद्रहः । शृणु यत्ते महाभाग वच्मि चित्ते तथा कुरु ॥	५३
।दृस्त्वं तत्रोपाध्यायवेश्मनि । वत्सया मदिरावत्या ततः प्रभृति सा किल ॥	५४
।हारं न तनोति प्रसाधनम् । रमते न च संगीते न क्रीडति शुकादिभिः ॥	५५
।नेः श्रीखण्डार्द्रविलेपनैः । तप्यते चन्द्रपादैश्च तुषारशिशिरैरपि ॥	५६
।नेव क्षामीभवति सान्त्वहम् । निर्वाति युष्मत्कथया केवलं क्रियमाणया ॥	५७
।त्रोक्तं तस्याः सर्वक्रियाविदा । या छायेव न तत्पार्श्वत्क्षणमप्यपसर्पति ॥	५८
।वेस्त्रम्भं सा स्वयं मदिरावती । पृष्ट्वा मया तथा प्रोक्तं स्वं मनस्त्वद्गतं मम ॥	५९
।तस्याः फलेदेव मनोरथः । तथा सुभग कुर्वीथा जीवन्तीं तां यदीच्छसि ॥	६०

लती. २ 'महाभाग—तस्या अभिनवो विचित्रः कुसुमेषुष्यापारः' इत्यादि मालतीमाधवप्रथमेऽङ्केऽपि या लवङ्गिकायाः श्लिष्टं वाक्यमस्ति.

इति वाक्सुधया तस्या दत्तानन्दोऽहमभ्यधाम् । युष्मदायत्तमेवैतत्स्वाधीनोऽयं जनस्तव ॥
एतच्छ्रुत्वा प्रहृष्टा सा ततो याता यथागतम् । तत्प्रत्ययाच्च जातास्थो निर्वृतोऽहमगां गृहम् ॥
अन्येद्युस्तां च मदिरावतीं पितुरयाचत । उज्जयिन्याः समायातो महान्क्षत्रियपुत्रकः ॥
तत्पिता च सुतां तस्मै प्रदातुं प्रत्यपद्यत । तच्चाहं तत्परिजनाच्छ्रुतवाञ्छ्रोत्रदारुणम् ॥
ततः स्वर्गादिव भ्रष्टो वज्रेणैव समाहृतः । आक्रान्त इव भूतेन मोहं प्रापमहं चिरम् ॥
आश्वस्याचिन्तयं चाहं वैक्लव्येनाद्युनैव किम् । पश्यामि तावत्पर्यन्तं प्राप्नोतीष्टमविक्रवः ॥
इत्याशयाहं दिवसान्यावत्कांश्चिन्नयामि तान् । प्रियासखीभिरागत्य धार्यमाणस्तदुक्तिभिः ॥
लभ्योऽत्र निश्चितस्तावदभ्यक्ता मदिरावती । प्राप्तश्चोद्वाहदिवसस्तस्याः प्रविततोत्सवः ॥
स्वेच्छासंचाररुद्धायां तस्यां तत्पितृवेश्मनि । जन्ययात्राप्रवेशोऽभूदासन्नस्तूर्यनादितैः ॥
तद्गृष्ट्वा तन्निराशोऽहं कष्टं जीवितवैशसम् । कलयन्मन्यमानश्च विरहान्मरणं सुखम् ॥
गत्वा च नगरीबाह्यमारुह्य वटपादपम् । पाशं व्यरचयं तेन पाशेनानौकहात्ततः ॥
प्रियाप्राप्तिमनोराज्यमातामनं चात्यजं समम् । क्षणाच्चापश्यमात्मानं नष्टां संप्राप्य चेतनाम् ॥
यूनः पतितमुत्सङ्गे छिन्नपाशस्य कस्यचित् । अनेन नूनं त्रातोऽहमिति मत्वाब्रवं च तम् ॥
महासत्त्व लया तावद्दर्शितैव दयालुता । किं तु मे विरहार्तस्य मृत्युरिष्टो न जीवितम् ॥
चन्द्रोऽग्निर्विषमाहारो गीतानि श्रुतिसूचयः । उद्यानं बन्धनं पौष्पी माला दिग्धा शरावली ॥
ज्वलिताङ्गारवर्षं च चन्दनाद्यनुलेपनम् । ॥
येषां मित्रं विपर्यस्तं संसारे विधुरात्मनाम् । जीविते को रसस्तेषां मादृशां विप्रयोगिनाम् ॥
इत्युक्त्वावर्णयं चास्मै तमहं कृच्छ्रबन्धवे । पृष्टोदन्ताय मदिरावतीवृत्तान्तविस्तरम् ॥
ततोऽब्रवीत्स साधुमी किं प्राज्ञोऽपि विमुह्यसि । सर्वं यस्य कृते तेन किं लक्तेनात्मना फलम् ॥
आत्मीयमत्र वृत्तान्तं शृण्विमं कथयामि ते । अस्तीह निषधो नाम देशो हिमवदाश्रयः ॥
कलिविद्रावितस्यैको यो धर्मस्य समाश्रयः । जन्मक्षेत्रं च सत्यस्य गृहं कृतयुगस्य च ॥
अतृप्तिर्यत्र लोकस्य श्रुते न त्वर्थसंचये । संतोषश्च स्वदारेषु नोपकारेषु सर्वदा ॥
तत्र शीलश्रुताढ्यस्य ब्राह्मणस्याहमात्मजः । सोऽहं देशान्तरालोककौतुकाभिर्गतो गृहान् ॥
भ्रमन्देशानुपाध्यायान्पश्यन्प्राप्तोऽस्मि च क्रमात् । सखे शङ्खपुरं नाम नातिदूरमितः पुरम् ॥
शङ्खपालस्य यत्रास्ति नागराजस्य पावनम् । शङ्खहृद् इति ख्यातं स्वच्छतोयं महत्सरः ॥
तत्रोपाध्यायसदने वसंस्तदहमेकदा । स्नानयात्रोत्सवेऽगच्छं द्रष्टुं शङ्खहृदं सरः ॥
असंख्यैः पूरिततटं नानादेशागतैर्जनैः । सुरासुरैरिवाम्भोधिं क्षोभ्यमाणं समन्ततः ॥
वधूनां श्लथधम्मिल्लविस्रस्तकुसुमस्रजाम् । वीचिहस्तैः परामृष्टजघनस्तनमण्डलम् ॥
आश्लिष्यापहृतेनाङ्गरागेणापिञ्जरीकृतम् । महाहृदं तमद्राक्षं तन्वानं कामुकायितम् ॥
तस्य दक्षिणतो गत्वा तरुखण्डं व्यलोकयम् । सधूममिव तापिच्छैः साङ्गारमिव किशुकैः ॥
सज्वालमिव चोत्फुल्ललोहिताशोकवलिभिः । हरनेत्रानलप्लुष्टं देहं रतिपतेरिव ॥
तत्रातिमुक्तकलतामण्डपद्वारि कुर्वतीम् । कुसुमावचयं कांचिदपश्यं कन्यकामहम् ॥
लीलाकटाक्षविक्षेपतर्जितश्रवणोत्पलाम् । उत्क्षिप्तबाहुलतिकालक्षितैकपयोधराम् ॥
वहन्ती कबरीपाशं पृष्ठतः परिमोचितम् । वदनेन्दुभयेनेव तिमिरं शरणागतम् ॥
नूनं रम्भादिनिर्माणसिद्धहस्तेन वेधसा । सृष्टा साक्ष्णोर्निमेषेण विज्ञेया मानुषीति यै ॥
सा च दृष्टा प्रविष्टैव हृदयं मे मृगोक्षणा । हस्तभङ्गीव मारस्य जगत्रितयमोहिनी ॥
सापि मामवलोक्यैव सद्यः स्मरवशाभवत् । विमुच्य पुष्पावचयक्रीडां प्रेमविहस्तिता ॥

१ मालतीमाधवे त्वेतद्वृत्तान्तस्थाने माधवस्य श्मशाने गमनं तत्राघोरघण्टादिसमागमश्च वर्णितः. तत्सर्वमपि र लम्बकचतुर्थतरङ्गस्थविदूषककथातः समुद्धृतं भवभूतिना. २ पुस्तकान्तरेऽस्माच्छ्लोकादग्रे एकश्लोकस्य त्रुटिचिह्नमस्ति.

उतामध्यपद्मारागप्रभोद्गमैः । अनुरागमिवोद्भिन्नं भरेण हृदयाद्बहिः ॥	९८
परावृत्य तनुं मुहुरिवैक्षत । सा मामपाङ्गविश्रान्ततारकान्तेन चक्षुषा ॥	९९
स्थितावावामन्योन्यालोकिनौ क्षणम् । तावत्तत्रोद्भूतशयज्जनहाहारवो महान् ॥	१००
प्रेमगन्धान्धो धावन्दलितशृङ्खलः । मत्तहस्ती धुतारोहकर्णान्तलुलिताङ्कुशः ॥	१०१
प्रधान्याहं वित्रस्तां विद्वतानुगाम् । जनमध्यमनैषं तामुत्सङ्गारोपितां प्रियाम् ॥	१०२
ति यावत्सा तत्रागतपरिच्छदा । तावज्जनरवाकृष्टस्तत्रैवागात्स वारणः ॥	१०३
इवद्भूरिजनमध्यतिरोहिता । अनुगैः सान्यतः कापि नीताहं च गतोऽन्यतः ॥	१०४
भये शान्ते चिन्वानस्तां सुमध्यमाम् । यन्नावपमविज्ञातनामान्वयनिकेतनाम् ॥	१०५
वेत्तो विभ्रष्टविद्यो विद्याधरो यथा । भ्रमन्नुपाध्यायगृहं कथमप्यहमाप्तवान् ॥	१०६
छत इव प्रध्वस्त इव चाभवम् । तत्प्रेमभङ्गसोत्कम्पस्तदाश्लेषसुखं स्मरन् ॥	१०७
स्त्रीसुलभादार्रभावाश्रयादिव । निपातितोऽहमुत्सङ्गे चिन्तया दर्शिताशया ॥	१०८
व परामृष्टो हृदये व्यथितात्मना । उत्तमाङ्गे गृहीतश्च शिरोर्यात्यन्तवृद्धया ॥	१०९
प्रेम समं तन्मे विगलितं दिनम् । संकोचमागतं पद्मवनं सह मुखेन मे ॥	११०
श्रीयैश्च साकं विषटितान्यथ । रथाङ्गनाम्नां मिथुनान्यस्तं याते विवस्वति ॥	१११
स्यैकसुहृत्सुखिनां नयनोत्सवः । उदगच्छन्निशानाथः प्राचीमुखविशेषकः ॥	११२
द्भैरिव मे करैरपि सुधामयैः । आशाप्रकाशकेणापि जीविताशा न्यमीलयत ॥	११३
स्नानलक्ष्मिंशरीरं मृत्युकाङ्क्षिणम् । एकोऽब्रवीत्सहाध्यायी विधुरं वीक्ष्य तत्र माम् ॥	११४
स्थितोऽस्यद्य व्याधिसत्त्व न दृश्यते । अर्थकामकृतस्त्वाधिर्यदि तद्वचिम ते शृणु ॥	११५
ये ह्यर्था वञ्चयित्वा परं च ये । अपहृत्य परेषां वा वाञ्छयन्ते नैव ते स्थिराः ॥	११६
यतः पापफलभारं प्रसूय ते । तद्भैरवैव भज्यन्ते शीघ्रं धनविषदुमाः ॥	११७
रिक्लेशः केवलं तैर्धनैरिह । अमुत्र दुःखमाचन्द्रतारकं नारकं महत् ॥	११८
गप्य नष्टो यः सा प्राणान्तविडम्बना । यश्चाधर्मोऽप्रदूतः स निरयाभेर्मुखप्रियः ॥	११९
पूर्वसुकृतैर्धीधैर्योत्साहवानुपुमान् । अर्थकामाववाप्नोति न तु स्त्रीषो भवादृशः ॥	१२०
मालम्ब्य यतस्वाभीष्टसिद्धये । इत्युक्तत्तेन सख्याहं नादां यत्किञ्चिदुत्तरम् ॥	१२१
माश्रित्य धैर्यं नीत्वा निशां क्रमात् । इहागतोऽहं सा नाम सास्यां पुरि वसेदिति ॥	१२२
दृष्टस्त्वं पाशार्पितगलो मया । पाशोत्तीर्णाच्छ्रुतं त्वत्तस्त्वदुःखं स्वं च वर्णितम् ॥	१२३
नामादेरपि तस्याः कृते सखे । सुतनोराश्रितोद्योगः पौरुषागोचरेऽप्यहम् ॥	१२४
देरावत्याः स्थिताया अपि गोचरे । प्राप्तौ पुरुषकारादि मुक्त्वा स्त्रीवाग्यसे कथम् ॥	१२५
वृत्तान्तः किं त्वया रुक्मिणीगतः । इत्तापि चेद्विपतये ह्यता सा हरिणा न किम् ॥	१२६
मित्रे मे तस्मिन्नातोद्यमङ्गलैः । अग्रतस्तत एवागात्सानुगा मदिरावती ॥	१२७
ऋमुष्मिन्कामपूजार्थमागताः । अत्र स्थिताः कामदेवं विवाहेऽर्चन्ति कन्यकाः ॥	१२८
प्रेऽस्मिन्वटे पाशो मयार्पितः । इहागता सा तदर्थं मृतं पश्यतु मामिति ॥	१२९
स सुहृद्वीरो मामब्रवीद्विजः । तर्हि देवकुलेऽत्रैव प्रविश्याभ्यन्तरे द्रुतम् ॥	१३०
उतश्छन्नावेहि सांप्रतमास्वहे । पश्यावः किमुपायोऽत्र कश्चित्स्यादावयोर्न वा ॥	१३१
तेन सख्या साकं तथेत्यहम् । गत्वा देवकुलं तत्र तथैवासमलक्षितः ॥	१३२
योद्गीतमङ्गलागत्य सा शनैः । प्राविशत्तत्र मदिरावती देवकुलान्तरे ॥	१३३
याचिष्ये वरं कंचिन्मनोगतम् । कामदेवाद्भगवत्स्तद्बहिर्भवताखिलाः ॥	१३४
बहिष्कृत्वा संखीरनुचरैः सह । एकैव कामदेवं तमर्चयित्वा व्यजिज्ञपत् ॥	१३५
पि सता त्वया देव कथं न मे । मनोगतः प्रियो ज्ञातो विप्रलब्धा हतास्मि किम् ॥	१३६

नास्मिञ्जन्मनि भूतश्चेत्त्वं वराय क्षमो मम । जन्मान्तरेऽपि तत्कुर्याः कृपां रतिपते मयि ॥
 तथा प्रसादं कुर्वीथा यथा देहान्तरेऽपि मे । स एव भर्ता सुभगो भवेद्विप्रकुमारकः ॥
 इत्युक्त्वा सावयोर्बाळा पश्यतोः शृण्वतोरपि । शङ्कौ कृत्वोत्तरीयेण पाशं कण्ठे न्यवेशयत् ॥
 उपेत्य दर्शयात्मानमस्याः पाशं गलाद्धर । इत्युक्तस्तेन सख्याहमुपासर्ष तदैव ताम् ॥
 मा प्रिये साहसं पश्य सैष प्राणपणार्जितः । आर्तिकालोक्तसहजस्नेहो दासोऽग्रतस्तव ॥
 इत्यहं व्याहरन्हर्षभरगद्गदया गिरा । सुतनोस्त्वरितं तस्याः पाशं कण्ठादपाहरम् ॥
 ततो मां वीक्ष्य सहसा यावत्सानन्दसाध्वसा । क्षणं तिष्ठति सा तावत्सोऽब्रवीन्मां द्रुतं सुहृत् ॥
 दिनक्षयाप्रकाशेऽस्मिन्काले निर्गत्य याम्यहम् । वेषेण मदिरावत्या एतत्परिजनैः सह ॥
 आवयोरुत्तरीयाभ्यां संवीतां त्वमिमां वधूम् । आदायागच्छ निर्गत्य द्वितीयद्वारवर्त्मना ॥
 याहि देशान्तरं रात्रौ यथाकाममलक्षितः । मच्चिन्तां मा कृथा दैवं शिवं मम विधास्यति ॥
 इत्युक्त्वोपात्तमदिरावतीवेषः सुहृत्स मे । निर्गत्यैव ततः प्रायान्नक्तं तदनुगैर्वृतः ॥
 अहं च मदिरावत्यानर्धरत्नसजा समम् । द्वारेणान्येन निष्क्रम्य रात्र्या यातोऽस्मि योजनम् ॥
 प्रातर्निर्वर्तिताहारः क्रमाद्गच्छन्दिनैरहम् । प्राप्तोऽचलपुरं नाम नगरं दयितासखः ॥
 मित्रीभूय गृहे दत्ते तत्रैकेन द्विजन्मना । परिणीता मया सात्रं सत्त्वरं मदिरावती ॥
 ततोऽत्र वसतः सिद्धयथेष्टसुखितस्य मे । किं स्यान्मित्रस्य मे वृत्तं तस्येतेषाभवद्यथा ॥
 तदनन्तरमेषोऽद्य दृष्टोऽकारणबान्धवः । मयेह गङ्गास्नानार्थमागतेनोत्तरायणे ॥
 चिरं चैतं सवैलक्ष्यमिवाश्लिष्योपविश्य च । यावत्पृच्छामि वृत्तान्तं तावद्देव इहागतः ॥
 तमेतमपरं विद्धि प्राणदारप्रदं मम । कृच्छ्रैकमित्रं पार्श्वस्थं विप्रं वत्सेशनन्दन ॥
 इति तेन यथावृत्ते विप्रेणैकेन वर्णिते । नरवाहनदत्तस्तमपृच्छदपरं द्विजम् ॥
 तुष्टिर्मे ब्रूहि मुक्तस्त्वं तादृशात्संकटात्कथम् । मित्रार्थागणितप्राणा दुर्लभा हि भवादृशाः ॥
 एतत्तस्य वचः श्रुत्वा वत्सराजसुतस्य सः । द्वितीयोऽपि स्ववृत्तान्तं विप्रो वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 तदा ततो मां मदिरावतीवेषं विनिर्गतम् । देवागारात्तदनुगास्तद्बुद्ध्या पर्यवारयन् ॥
 आरोप्य शिबिकां तैश्च नृत्यवाद्यमदाकुलैः । नीतोऽस्मि सोमदत्तस्य भवनं विभवान्वितम् ॥
 क्वचित्सद्वस्त्रभाराढ्यं संभृताभरणं क्वचित् । क्वचिन्निष्पन्नपकान्नं क्वचित्सज्जितवेदिकम् ॥
 क्वचित्प्रगीतदासीकं क्वचिच्चारणसंकुलम् । लभ्यवेलाप्रतीक्षैश्च क्वचिद्ध्यासितं द्विजैः ॥
 तत्रैकस्मिन्गृहे पानक्षीवैः परिजनैरहम् । कृतावगुण्ठनो नक्तं वधूबुद्ध्या प्रवेशितः ॥
 उपविष्टं च मां तत्र वनिताः पर्यवारयन् । विवाहोत्सवसानन्दनानाचेष्टासमाकुलाः ॥
 क्षणाहारोपकण्ठे च मेखलानूपुरारवः । आश्रावि प्राविशञ्चात्र कन्यैका ससखीजना ॥
 नागीव विस्फुरद्गन्धमूर्धा धवलकञ्चुका । अब्धिवीचीव लावण्यपूर्णा मुक्तावलीचिता ॥
 उद्यानदेवता साक्षादिव सत्पुष्पमालिनी । सुपर्वबाहुलतिकविराजत्करपल्लवा ॥
 सा चागत्योपविष्टा मे पार्श्वे प्रियसखीधिया । पश्यामि यावत्सैवात्र चित्तचौरी समागता ॥
 या सा शङ्खहृदे दृष्टा कन्या स्नानागता मया । त्राता गजाद्दृष्टनष्टा मध्यलोकमगान्मम ॥
 किमेतत्काकतालीयं किं स्वप्नः सत्यमेव वा । इति हर्षभरोऽन्तस्तदा चाहमचिन्तयम् ॥
 क्षणान्तरे च मदिरावतीसख्योऽब्रुवन्श्च ताम् । किमेवमार्यदुहितरुन्मना इव लक्ष्यसे ॥
 एतच्छ्रुत्वाब्रवीत्कन्या सा निगूह्याशयं तदा । जानीथ किं न मदिरावती मे यादृशी सखी ॥
 एषा कृतविवाहा च यास्यति श्वाशुरं गृह्यम् । एतद्वियुक्ता न स्यातुं शक्यामीत्यस्मि दुःखिता ॥
 तन्निर्यात बहिः क्षिप्रं यावद्विस्मभसंकथाः । कुर्वती मदिरावत्या सह तिष्ठाम्यहं सुखम् ॥
 इति निष्काल्य ताः सर्वा द्वारे दत्तवार्गलं स्वयम् । उपविश्य सखीबुद्ध्या सा मामेवमभाषत ॥
 मदिरावति नास्त्यस्माहुःखं लहुःखतोऽधिकम् । प्राणप्रिये यदन्यस्मिन्पन्नान्यस्मै प्रदीयसे ॥

तथापि ते भवेज्जातु दर्शनं संगमोऽपि वा । संस्तवाञ्ज्ञायमानेन तेन स्वप्रेयसा सह ॥	१७६
मम त्वनास्थमुत्पन्नं यद्दुःखं तद्वदामि ते । यथाहं ते तथा त्वं हि विस्त्रम्भैकास्पदं मम ॥	१७७
गतवत्यस्मि यात्रायां क्त्वातुं शङ्खहृदं सरः । विनोदयितुमात्मानं भावित्वद्विरहातुरम् ॥	१७८
तत्रोद्याने दिवा मुक्त्वा नभश्चन्द्र इवागतः । आलानकाञ्चनस्तम्भ इव सौन्दर्यदन्तिनः ॥	१७९
नवीनश्मश्रुमधुपश्रेणीश्रितमुखाम्बुजः । कोऽपि कान्तो द्विजयुवा दृष्टो नववया मया ॥	१८०
वनेषु केवलं क्लिष्टास्तपोभिर्मुनिकन्यकाः । न दृष्टोऽयं युवा याभिः किं तासां तपसः फलम् ॥	१८१
इति संचिन्तयन्त्या मे कामेन हृदयं शरैः । तथा विद्धं यथा लज्जा भयं च गलितं ततः ॥	१८२
ततः पश्यामि पश्यन्तं यावत्तं तिर्यगीक्षणा । आलानमुक्तो मत्तेभस्तावदागादशङ्कितम् ॥	१८३
तेन नश्यत्परिजनां भीतां दृष्ट्वा स मां युवा । धावित्वाङ्के कृतां दूरे मध्ये लोकस्य नीतवान् ॥	१८४
तत्संस्पर्शासृतानन्दमीलिताहं तदा सखि । को हस्ती किं भयं काहं क स्थितास्मीति नाविदम् ॥	१८५
ततः परिजनो यावत्प्राप्तो मे तावदागतः । मत्तहस्ती स तत्रैव विरहो मूर्तिमानिव ॥	१८६
उत्क्षिप्याहमथानीता तद्भयादनुगैर्गृहम् । स च मे जनसंक्षोभे न जाने क गतः प्रियः ॥	१८७
तदाप्रभृत्यविज्ञातनामादिकमसुप्रदम् । स्मरन्ती तं करप्राप्तं केनापीह हृतं निधिम् ॥	१८८
सर्वदुःखहरां निद्रां स्वप्ने तद्दर्शनेच्छया । वाञ्छन्ती चक्रवाकीभिः समं क्रन्दामि रात्रिषु ॥	१८९
तदेवं निरुपायेऽस्मिन्दुःखे मम विनोदनम् । त्वदर्शनं यत्सखि तद्दूरीभवति चाधुना ॥	१९०
उपस्थितं तदित्थं मे मरणं मदिरावति । त्वन्मुखालोकनसुखं संप्रत्यनुभवामि तत् ॥	१९१
इत्युक्त्वा श्रोत्रपीयूषवर्षाभं वचनं मम । कलङ्कयन्ती वक्त्रेन्दुं साञ्जनैरश्रुविन्दुभिः ॥	१९२
अवगुण्ठनमुत्क्षिप्य मुखान्मम निरीक्ष्य माम् । परिज्ञाय तदा साभूत्सहर्षाश्चर्यसाध्वसा ॥	१९३
ततो मयोक्तं मुग्धे किं संभ्रमः सोऽहमेव ते । विधिर्हि घटयत्यर्थानचिन्त्यानपि संमुखः ॥	१९४
मयापि त्वत्कृते दुःखमनुभूतं सुदुःसहम् । यादृशं यादृशी चैषा प्रपञ्चरचना विधेः ॥	१९५
वक्ष्यामि विस्तरात्तत्ते नायं कालः कथाक्रमे । निर्गमोपाय एवैकश्चिन्त्यतां संप्रति प्रिये ॥	१९६
इत्युक्त्वा सा मया बाला प्राप्तकालमभाषत । अनेन पश्चाद्द्वारेण निर्गच्छावः शनैरितः ॥	१९७
बहिश्चात्र गृहोद्यानं पितुः सुक्षत्रियस्य मे । तन्मार्गेणैव निर्गत्य ब्रजावो यत्रकुत्रचित् ॥	१९८
इत्युक्तवत्यैव तया गुप्ताभरणया सह । तदुक्तेनैव मार्गेण निरगच्छमहं ततः ॥	१९९
रात्र्या च दूरमध्वानं तथा गत्वा द्रुतं भयात् । प्रभाते प्राप्तवानस्मि प्रियायुक्तो महादवीम् ॥	२००
गच्छतोश्चावयोस्तस्यां स्वकथैकविनोदयोः । निर्मानुषायां शनकैर्मध्याह्नः समवर्तत ॥	२०१
नेराश्रयाध्वगजनां निराक्रन्दामतापयत् । भूमिं तां दुष्टभूपाल इव तीक्ष्णकरः करैः ॥	२०२
तस्मिन्काले परिश्रान्तां प्रेयसीं तां तृषार्दिताम् । कृच्छ्रप्राप्तां तरुच्छायां शनैः प्रापितवानहम् ॥	२०३
आश्वासयामि यावच्च तत्र तां पटमारुतैः । अकस्मान्महिषस्तावदागाद्गणितविद्रुतः ॥	२०४
तस्य पश्चात्प्रधावंश्र ह्यारूढो धनुर्धरः । आगात्कोऽपि महासत्त्व इत्याकृत्यैव सूचितः ॥	२०५
उ महामहिषं भङ्गीप्रहारेणापरेण तम् । वज्रघातेन वञ्जीव गिरिं वीरो न्यपातयत् ॥	२०६
दृष्ट्वा चास्मानुपागत्य स मां प्रीत्यैव पृष्ठवान् । कस्त्वं कैषा च ते साधो केहायातौ युवामिति ॥	२०७
प्रथोपवीतमुद्गाद्य प्रोक्तं सत्यानृतं मया । विप्रोऽहमेषा भार्या मे कार्याद्देशान्तरागतौ ॥	२०८
शावां चौरहतात्सार्थाद्विभ्रष्टौ मार्गनाशतः । इह प्रविष्टौ दृष्टश्च भवान्नष्टाश्च भीतयः ॥	२०९
इवं मयोक्ते ब्राह्मण्यात्सानुकम्पश्च सोऽभ्यधात् । अहं वनचराधीशो मृगयार्थमिहागतः ॥	२१०
युवां चाध्वपरिश्रान्तौ संप्राप्तावतिथी मम । तदेतं विश्रमायैतन्नातिदूरं मदास्पदम् ॥	२११
इत्युक्त्वा मत्प्रियां श्रान्तामारोप्य स्वतुरंगमे । पादचारीभवन्नावां स्वनिवासं स नीतवान् ॥	२१२
तत्र बान्धववत्सोऽस्मान्भोजनाद्यैरुपाचरत् । कुदेशेष्वपि जायन्ते कचित्केचिन्महाशयाः ॥	२१३
ततोऽटवीं तामुत्क्रम्य तद्वितीर्णानुयात्रिकाम् । प्राप्याप्रहारमेकं सा परिणीता मया बधूः ॥	२१४

ततः परिभ्रमन्देशान्दृष्ट्वा सार्थं समं तथा । अद्य भागीरथीस्नानमहं कर्तुमिहागतः ॥
इहैव चैष संप्राप्तः स्वयंवरसुहृन्मया । देवश्च दृष्ट इत्येष वृत्तान्तो मामकः प्रभो ॥

इत्युक्त्वा विरतं स यावदथ तं निर्व्याजसन्बोचित-

प्राप्ताभीष्टफलं प्रशंसतितरां वत्सेशपुत्रो द्विजम् ।

तावत्तं युवराजमात्मसचिवा बम्भ्रम्यमाणाश्चिरं

चिन्वन्तः किल गोमुखप्रभृतयस्तत्रागता लेभिरे ॥

स च नरवाहनदत्तश्चरणतान्हर्षबाष्पधौतमुखान् ।

तानभिननन्द सर्वान्संमान्य यथोचितं सचिवान् ॥

अथ तौ विप्रयुवानौ सदर्थनीतिप्रियौ सहादाय ।

स ययौ सह तैर्मन्त्रिभिरन्वागतललितलोचनः स्वपुरीम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे मदिरावतीलम्बके प्रथमस्तरः ।

समाप्तश्चायं मदिरावतीलम्बकस्त्रयोदशः ।

॥ श्रीः ॥
महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

पञ्चलम्बकश्चतुर्दशः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

नेन देहार्धमप्युमायै समर्पितम् । स वो ददात्वभिमतं वरदः पार्वतीपतिः ॥	१
वेन्नजितो वोऽन्यात्ताण्डवोद्वण्डितः करः । शोणश्चन्द्रातपत्रस्य तन्वन्विद्रुमदण्डताम् ॥	२
सेश्वरसुतस्तास्तास्त्रैलोक्यसुन्दरीः । भार्या दधानस्तां चाद्यां देवीं मदनमञ्चुकाम् ॥	३
नदत्तोऽत्र कौशाम्ब्यां गोमुखादिभिः । उवास सह संपूर्णकामः पितृविभूतिभिः ॥	४
ष्टवधूसङ्गसुखामृतमनोरमाः । नृत्तगीतकथालापरम्यास्ते दिवसा ययुः ॥	५
। स तामश्र्यां कान्तां मदनमञ्चुकाम् । न ददर्शावरोधान्तर्न वा परिजनं क्वचित् ॥	६
शोकयन्कान्तां स जगाम विवर्णताम् । रजनीविरहध्वस्तकान्तिरिन्दुरिवोषसि ॥	७
जज्ञासितुं किं नु च्छन्ना स्यात्कापि मे प्रिया । किं वापराधलेशात्सा कुतोऽपि कुपितैव मे ॥	८
च्छादिता केनाप्यथवापहृता नु किम् । इत्यनेकविकल्पौघविह्वलोऽथ बभूव सः ॥	९
। न्यदा नैव लभते स्म कुतोऽपि ताम् । संतेपे स तदोद्दामतद्वियोगदवाग्निना ॥	१०
ज्ञातवृत्तान्तस्तस्य वत्सेश्वरः पिता । मातरः सचिवा भृत्याः सर्वे विह्वलतां ययुः ॥	११
। नचन्द्रांशुमृणालनलिनीदलैः । ववृधे तस्य संतापो न जगाम शमं पुनः ॥	१२
नेना सद्यश्च विहीना सुतया तथा । विद्याधरीव विभ्रष्टविद्या संमूढतां ययौ ॥	१३
। न्रवाहिका वृद्धान्तःपुररक्षिका । नरवाहनदत्ताप्रे सर्वेष्वार्कण्ययत्स्विदम् ॥	१४
तां तदा कन्यां सतीं मदनमञ्चुकाम् । दृष्ट्वावतीर्थं नभसः सद्यो विद्याधरो युवा ॥	१५
मानसवेगाख्यो नामोक्त्वा समयाचत । कलिङ्गसेनामभ्येत्य देह्येतां मे सुतामिति ॥	१६
। निषिद्धेन सता गत्वा यथागतम् । इदानीं गुप्तमागत्य हृता सा किं न मायया ॥	१७
। हं नैव दिव्या यद्यपि कुर्वते । तथाप्यमार्गं मार्गं वा रागान्धः को हि पश्यति ॥	१८
। वत्तमाकोपविमर्शविरहोत्सुतम् । नरवाहनदत्तस्य जज्ञे व्रीचिष्विवाम्बुजम् ॥	१९
। नथ वक्ति स्म पुरीयं रक्षयतेऽभितः । प्रवेशनिर्गमौ नेह विद्येते गगनं विना ॥	२०
। दाञ्चास्त्यस्या नानिष्टं तदिह स्थिता । कचित्प्रणयकोपात्सा तथा च श्रूयतां कथा ॥	२१
। राङ्गिरा नाम विवाहार्थमयाचत । अष्टावक्रस्य तनयां सावित्रीं नाम कन्यकाम् ॥	२२
। ने न तां तस्मै ददावङ्गिरसे सुताम् । सगुणायपि सावित्रीमन्यस्मै पूर्वकल्पिताम् ॥	२३
। नृत्तनयामश्रुतां नाम सोऽङ्गिराः । उपयेमे तथा साकं स तस्थौ भार्यया सुखम् ॥	२४
। भार्यास्य वेत्ति स्म सावित्रीं पूर्ववाञ्छिताम् । एकदा सोऽङ्गिरा मौनी जपन्नासीच्चिरं मुनिः ॥	२५

भार्याथ सा तं पप्रच्छ मुहुः सप्रणयाश्रुता । चिरं किमार्यपुत्रैवं चिन्तयस्युच्यतामिति ॥
 प्रिये ध्यायामि सावित्रीमित्युक्ते तेन साश्रुता । सावित्रीं तां मुनिसुतां मत्वात्मनि चुक्रोप ह ॥
 दुर्भगोऽयमिति त्यक्तुं देहं गत्वा वनं च सा । शुभं भर्तुरनुध्याय कण्ठे पाशं समर्पयत् ॥
 मा पुत्रि साहसं कार्षीः पत्या ध्याता न तेऽङ्गना । ध्याताहं तेन सावित्रीत्युक्त्वा पाशाद्ररक्ष ता
 प्रकटीभूय गायत्री साक्षसूत्रकमण्डलुः । भक्तानुकम्पिनी चैतां समाश्रास्य तिरोदधे ॥
 अथैवाङ्गिरसा भर्त्रा संप्राप्तान्विष्यता वनात् । तदेवं दुःसहं स्त्रीणामिह प्रणयखण्डनम् ॥
 तत्स्वल्पेनापराधेन कुपितेह क्वचित्स्थिता । अन्वेष्या शंभुरक्ष्या सा राजपुत्रवधूः पुनः ॥
 एवं रुमण्वता प्रोक्ते राजा वत्सेश्वरोऽब्रवीत् । एवमेतन्न दुरितं तस्याः संभाव्यते यतः ॥
 नरवाहनदत्तस्य भार्या देवविनिर्मिता । कामांशस्यावतीर्णेषा रतिर्मदनमञ्चुका ॥
 असौ विद्याधरैश्वर्यं दिव्यं कल्पं सहानया । करिष्यतीति दिव्या वागब्रवीन्न च तन्मृषा ॥
 तदेषान्विष्यतां सम्यगिति राज्ञोदिते स्वयम् । नरवाहनदत्तः स तदवस्थोऽपि निर्ययौ ॥
 यथायथा हि चिन्वानो न तां प्राप तथातथा । तेषुतेषु प्रदेशेषु सोन्माद इव सोऽभ्रमत् ॥
 अपेते तत्पुरात्स्मिन्निषिद्धद्वारका गृहाः । तद्दुःखदर्शनोद्वेगादिव संमीलितेक्षणाः ॥
 वनेषु तं च पृच्छन्तं चलत्पल्लवपाणयः । न सा दृष्ट्वा तवास्माभिरित्युचुरिव पादपाः ॥
 उद्यानेषूपतन्तश्च खगास्तस्यै विचिन्वते । इतः सा न गतेत्येवं शशंसुरिव सारसाः ॥
 मरुभूतिर्हरिशिखो गोमुखः सवसन्तकः । ते ते च सचिवा भ्रेमुस्तामन्वेष्टुं समन्ततः ॥
 अत्रान्तरे वेगवती नाम विद्याधरी किल । कन्या दृष्टचरोदारवपुर्मदनमञ्चुका ॥
 तदीयं रूपमास्थाय तस्थानुपवनान्तरे । आगत्यैकाकिनी स्वैरमत्राशोकतरोरधः ॥
 तां ददर्श विचिन्वानो मरुभूतिः परिभ्रमन् । सद्यो विशल्यकरणीं सशल्यस्येव चेतसः ॥
 नरवाहनदत्तं तं गत्वा हृष्टो जगाद सः । समाश्रसिहि दृष्ट्वा ते मयोद्याने स्थिता प्रिया ॥
 इत्येवोक्तवता तेन साकं तत्क्षणमेव सः । नरवाहनदत्तस्तदुद्यानं मुदितो ययौ ॥
 तत्रातिविरहङ्कान्तो भार्या मदनमञ्चुकाम् । तामपश्यत्स तृषितो वारिधाराभिवाध्वगः ॥
 दृष्ट्वालिङ्गितुं तां च भृशार्तो यावदिच्छति । तावत्सा तं जगादैवं धूर्ता परिणयैषिणी ॥
 मां त्वं संप्रति मा स्थाक्षीः शृणु तावद्वचो मम । मयोपयाचिता यक्षास्त्वत्प्राप्त्यै प्राग्विवाहतः ॥
 विवाहे वः प्रदास्यामि स्वहस्तेन बलीनिति । विवाहकाले ते तस्मिन्मम प्राणेश विस्मृताः ॥
 तत्कोपात्तैरहमितो यक्षैरपहृताभवम् । गच्छ भूयो विवाहं तं कृत्वा दत्त्वा बलिं च नः ॥
 निजं पतिमुपेयास्त्वं नान्यथा ते शिवं भवेत् । इत्युक्त्वा तैरिहानीय यक्षैर्मुक्तास्मि सांप्रतम् ॥
 तन्मां परिणयस्वाशु पुनर्यावद्दाम्यहम् । यक्षेभ्योऽभिमतां पूजां ततः पूरय वाञ्छितम् ॥
 तच्छ्रुत्वैव समाहूय शान्तिसोमं पुरोहितम् । क्षणात्संभृत्य संभारान्मायामदनमञ्चुकाम् ॥
 विद्याधरीं वेगवतीमुपयेमे स तत्क्षणम् । नरवाहनदत्तस्तां वियोगक्षणकातरः ॥
 प्रहृष्टवत्सराजोऽथ देव्यानन्दी महोत्सवः । नन्दत्कलिङ्गसेनोऽभूत्तत्रातोद्यरवाकुलः ॥
 ददौ बलिं च यक्षेभ्यो मायामदनमञ्चुका । विद्याधरी स्वहस्तेन सा मद्यपिशितादिभिः ॥
 नरवाहनदत्तोऽथ वासकस्थस्तया सह । पपौ स सोत्सवः पानं पानशौण्डोऽपि तद्विरा ॥
 सिषेवे च तया साकं जीवलोकसुखं ततः । छायथेव दिनाधीशः परिवर्तितरूपया ॥
 रहःस्था चाब्रवीत्सा तं सुप्ता नाहं प्रिय त्वया । सहसा मुखमुद्गात्र्य वीक्षणीयेह संप्रति ॥
 तच्छ्रुत्वा स किमेतत्स्यादिति यावत्सकौतुकः । सुप्ताया राजपुत्रोऽस्या मुखमन्येद्युरीक्षते ॥
 तावदन्यैव सा कापि न सा मदनमञ्चुका । स्वापवेलावशध्वस्तमायारूपविवर्तना ॥
 ततः स जाग्रदेवासीद्यावत्प्रबुधेऽत्र सा । का त्वं सत्यं वदेत्येवमथ तां पृच्छति स्म सः ॥
 साप्यनिद्रोपविष्टं तं दृष्ट्वा रूपे निजे स्थिता । वक्तुं प्रचक्रमे जातप्रतिभेदा मनस्विनी ॥

दानीं ब्रवीम्येतद्यथावस्तु तव प्रिय । अस्त्याषाढपुरं नाम विद्याधरपुरं गिरिः ॥	६५
। गवतो राज्ञः पुत्रो विद्याधराधिपः । अस्ति मानसवेगाख्यो राजा भुजबलोद्धतः ॥	६६
वेगवती नाम भगिन्यस्मि कनीयसी । स च भ्राता न मे विद्यां दातुमैच्छदतिद्विषन् ॥	६७
। यथा ताः क्लेशेन तपोवनगतात्पितुः । प्राप्तास्तद्वरतश्चैताः सर्वाधिकबला मम ॥	६८
। इष्टवती दीनामुद्याने रक्षिभिर्वृताम् । आषाढाद्रिपुरे तस्मिन्स्थितां मदनमञ्चुकाम् ॥	६९
। पृहता तेन भ्रात्रा मे दयिता तव । रावणेनेव दुःखार्ता रामभद्रस्य जानकी ॥	७०
। छन्ती च सा साध्वी तेनाक्रान्तुं न शक्यते । स्त्रीणां हठोपभोगे हि शापस्तस्यास्ति मृत्युजः ॥	७१
। न प्रयुक्ताहं कुभ्रात्रा तत्प्रबोधने । तस्याः समीपमगमं त्वत्प्रलापमयात्मनः ॥	७२
। ज्ञाञ्च कामाज्ञातुल्ये त्वन्नाम्न्युदीरिते । तथा साध्व्या त्वदेकाग्रमिदं जातं मनो मम ॥	७३
। पतिः स्याद्यन्नाग्निं श्रुते स्मरवशा भवेः । इत्याद्यश्च तदा देवीस्वप्रादेशो मया स्मृतः ॥	७४
। यथाहयित्वा तां धृतिं मदनमञ्चुकाम् । तद्रूपणे मयागत्य युक्त्यात्मेह विवाहितः ॥	७५
। यत्र त्वद्भार्या स्थिता मदनमञ्चुका । तत्रैव तत्कृपाविष्टा प्राणेश त्वां नयाम्यहम् ॥	७६
। पतिं तवेवाहं सपत्न्या अपि किकरी । ममात्मनिरपेक्षा हि कापि त्वत्प्रेमवश्यता ॥	७७
। वा सा स्वविद्यानां बलाद्वेगवती निशि । नरवाहनदत्तं तं गृहीत्वोदपतन्नमः ॥	७८
। याति सा व्योम्ना यावत्तावददर्शनात् । जायापत्योस्तयोः प्रातः परिवारोऽत्र चुक्षुभे ॥	७९
। ऐश्वर्यो लुङ्का सह वासवदत्तया । पद्मावत्यादिभिश्चाशु वज्राहत इवाभवत् ॥	८०
। रायणाद्याश्च सपौरास्तस्य मन्त्रिणः । मरुभूतिमुखैः पुत्रैः सहाभूवन्सुविह्वलाः ॥	८१
। तरिक्षतस्तत्र द्वितीय इव भास्करः । अवातरत्प्रभावद्वमण्डलो नारदो मुनिः ॥	८२
। र्यां निजभुवं नीतः शीघ्रमिहैष्यति । पुत्रस्ते तव धृत्यर्थं प्रेषितश्चास्मि शूलिना ॥	८३
। वा वत्सराजाय कृतार्थाय ततो मुनिः । स वेगवत्याश्चरितं यथावृत्तं शशंस तत् ॥	८४
। स्मन्समाश्रयस्ते मुनिः सोऽत्र तिरोदधे । अत्रान्तरे वेगवती व्योम्ना प्रापयति स्म सा ॥	८५
। नदत्तं तं तमाषाढपुरं गिरिम् । लुङ्का मानसवेगस्तत्स हन्तुं तावधावत् ॥	८६
। समं भ्रात्रा युद्धं विद्याबलोद्धतम् । वेगवत्या अभूत्स्त्रीणां पतिः प्राणा न बान्धवाः ॥	८७
। अथ निजविद्याबलतो भैरवरूपं विधाय विकटं सा ।	
। मानसवेगं सहसा संमोह्य तमग्निपर्वते निदधे ॥	८८
। तमपि च विद्याहस्ते नरवाहनदत्तमादितो न्यस्तम् ।	
। नीत्वा गन्धर्वपुरे कूपे चिक्षेप रक्षितुं विजले ॥	८९
। तत्र स्थितं च तमुवाच मनागिह त्वं तिष्ठार्यपुत्र भविता च शिवं तवात्र ।	
। मा चाधृतिं हृदि कृथाः शुभपात्र सर्वविद्याधराधिपतिता तव भाविनीह ॥	९०
। यामि प्रसाधयितुमद्य पुनर्यतोऽहं ज्येष्ठव्यतिक्रमणदुर्बलिताः स्वविद्याः ।	
। त्वामभ्युपैमि न चिरादिति सा तमुक्त्वा विद्याधरी क्वचन वेगवती जगाम ॥	९१
। इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पञ्चलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।	

द्वितीयस्तरङ्गः ।

। पस्थितं तत्र गन्धर्वः कोऽप्यवैक्षत । नरवाहनदत्तं तं वीणादत्त इति श्रुतः ॥	१
। लज्जमानो न स्युर्मार्गदुमा इव । तापच्छिदो महान्तश्चेज्जीर्णारण्यं जगद्भवेत् ॥	२
। तं स सुजनः पृष्ट्वा चान्वयनामनी । हस्तेऽवलम्ब्योदहरत्कृपात्तस्मादुवाच च ॥	३
। ऽसिं न देवश्चेद्गन्धर्वनगरं कथम् । मानुषागम्यमेतत्त्वमागतः कथ्यतामिति ॥	४
। गीहमानीय क्षिप्तोऽत्रात्मबलादिति । नरवाहनदत्तोऽपि स तं प्रत्यब्रवीत्तदा ॥	५

ततस्तं वीक्ष्य सञ्चक्रवर्तिचिह्नं गुणी गृहम् । नीत्वा स वीणादत्तः स्वैरुपचारैरुपाचरत् ॥
 अन्येद्युस्तपुरं दृष्ट्वा वीणाहस्ताखिलप्रजम् । नरवाहनदत्तस्तं वीणादत्तं स पृष्टवान् ॥
 सर्वेऽप्याबालमेते किं वीणाहस्ता जना इति । वीणादत्तोऽपि स ततस्तमेवं प्रत्यभाषत ॥
 राजा सागरदत्ताख्यो गन्धर्वाणामिहास्ति यः । तस्य गन्धर्वदत्ताख्या सुतास्ति न्यकृताप्सराः ॥
 धात्रा कृतं सुधाचन्द्रचन्दनाद्यैरिवोचितैः । सर्वसुन्दरनिर्माणवर्णकायेव यद्वपुः ॥
 सततं सा च गायन्ती वीणायां शौरिणा स्वयम् । दत्तं स्वगीतकं काष्ठां गान्धर्वे परमां गता ॥
 यो वादयति वीणायां त्रिभिर्भ्रामैश्च गायति । गान्धर्वे कोविदः सम्यग्वैष्णवं स्तुतिगीतकम् ॥
 स मे पतिः स्यादित्यस्या राजपुत्र्याश्च निश्चयः । तेन सर्वेऽत्र वीणासु शिक्षन्ते न च तद्विदुः ॥
 एतच्छ्रुत्वैव सानन्दो वीणादत्तमुखाद्वचः । नरवाहनदत्तोऽसौ राजपुत्रो जगाद तम् ॥
 अहं कलानां सर्वासां स्वयंवरवृत्तः पतिः । जानामि सर्वं गान्धर्वं त्रैलोक्योदरवर्ति यत् ॥
 इत्युक्तवन्तं स सुहृद्वीणादत्तो निनाय तम् । राज्ञः सागरदत्तस्य पार्श्वे तत्र जगाद च ॥
 नरवाहनदत्तोऽयं वत्सराजसुतः किल । इह विद्याधरीहस्ताद्विभ्रष्टो नगरे तव ॥
 गान्धर्वाचार्य एवायं केशवस्तुतिगीतकम् । वेत्ति गन्धर्वदत्ताया यत्रोपरि महानरसः ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्राजा सत्यमेतन्मया श्रुतम् । गन्धर्वाणां मुखात्पूर्वं तन्मान्योऽयमिहाद्य नः ॥
 देवाशश्चैष न भ्रान्तिर्देवभूमौ किमन्यथा । इह विद्याधरीसङ्गादागच्छेन्मानुषो भवन् ॥
 आनीयतां तद्गन्धर्वदत्ता वीक्षामहेऽद्भुतम् । इति राज्ञोदिते जग्मुरानेतुं तां महत्तराः ॥
 आगाच्च सा ततः क्रान्ता कुसुमाभरणोज्ज्वला । यौवनेन विधूर्णन्ती वातेनेवार्तवी लता ॥
 उपविश्य पितुः पार्श्वे तद्वाक्याच्च क्षणान्तरे । भृत्यैः कथितवृत्तान्ता वीणायां गीतकं जगौ ॥
 स्वरञ्श्रुतिषु युञ्जन्त्यास्तस्या ब्राह्म्या इव श्रियः । नरवाहनदत्तोऽभूद्गीते रूपे च विस्मितः ॥
 राजपुत्रि न ते वीणा सुस्वरा प्रतिभाति मे । जाने बालः स्थितस्तब्ध्यामिति सोऽत्र जगाद च ॥
 ततोऽत्र वीक्ष्यते यावद्बालस्तावद्वापि सः । तेन सर्वेऽपि ते जग्मुरगन्धर्वा अपि विस्मयम् ॥
 राजपुत्र गृहाणेमां कर्णौ सिञ्चाभृतेन नः । इति राजा सुताहस्ताद्वीणां तस्मै ददौ वदन् ॥
 सोऽपि तां वादयन्विष्णोरगायत्रीतकं तथा । यथा ते तत्र गन्धर्वाश्चित्रन्यस्ता इवाभवन् ॥
 ततो गन्धर्वदत्ता सा दृष्ट्यैव प्रणयार्द्रया । तं वब्रे फुलनीलाब्जमालयेवास्तया स्वयम् ॥
 तदालोक्य तथारूपां तत्प्रतिज्ञां स्मरंश्च सः । राजा गन्धर्वदत्तां तां सद्यस्तस्मै सुतां ददौ ॥
 दिव्यातोद्यादिकश्चात्र विवाहो यस्तयोरभूत् । कोपमा कथ्यते तस्य येनान्यदुपमीयते ॥
 ततस्तया समं तत्र तस्यौ गन्धर्वदत्तया । नरवाहनदत्तोऽसौ दिव्यैर्भोगैर्नवोढया ॥
 एकस्मिंश्च दिने द्रष्टुं निर्गतो नगरश्रियम् । तांस्तान्प्रदेशानालोक्य पुरोद्यानं विवेश सः ॥
 तत्र व्योम्नोऽवरोहन्तीं सोऽपश्यद्विव्ययोषितम् । समं दुहितानभ्रेऽपि सवृष्टिमिव विद्युतम् ॥
 वत्सराजसुतः सोऽयं पुत्रि भावी पतिस्तव । इति तां वीक्ष्य जरुपन्तीं ज्ञानतस्तां निजां सुताम् ॥
 का त्वं किमागतासीति सोऽपृच्छत्तामुपागताम् । सापीप्सितोपक्रमिणी दिव्ययोषित्तमब्रवीत् ॥
 देवसिंहाभिधानस्य विद्याधरपतेरहम् । भार्या धनवती नाम कन्यैषा च सुता मम ॥
 चण्डसिंहस्य भगिनी नाम्नेयमजिनावती । अस्या भर्ता त्वमादिष्टो गगनोद्गतया गिरा ॥
 वेगवत्यात्र निक्षिप्तं भाविविद्याधरेश्वरम् । बुद्ध्वाहं निजविद्यातस्त्वां प्राप्ता वक्तुमीप्सितम् ॥
 न विद्याधरगम्येऽत्र स्थाने युक्तं तवासितुम् । ते हि द्वेषेण हन्युस्त्वामप्राप्तपदमेककम् ॥
 तदेहि तदगम्यां त्वां नयावः सांप्रतं भुवम् । नेन्दुः क्षिपति किं कालं परिक्षीणोऽर्कमण्डले ॥
 संप्राप्तेऽवसरे चैतां सुतां मे परिणेष्यसि । इत्युक्तवैव तमादाय ससुता सा खमुद्ययौ ॥
 श्रावस्त्यां पुरि नीत्वैव निक्षिप्योपवने च तम् । समं तयाजिनावत्या सुतया सा तिरोदधे ॥
 तत्र प्रसेनजिद्राजा दूरादाखेटकागतः । ददर्श राजपुत्रं तमुदाराकारलक्षणम् ॥

कौतुकमभ्येत्य पृष्ठा नाम कुलं तथा । प्रीतः सप्रश्रयं राजा निनायैतं स्वमन्दिरम् ॥	४५
द्वारणघटं वाजिराजीविराजितम् । भ्रमणश्रान्तराजश्रीविश्रान्तिभवनोपमम् ॥	४६
तत्र स्थितं सोत्का नरं कल्याणभाजनम् । संपदोऽभिसरन्त्येव प्रियं जनमिवाङ्गनाः ॥	४७
तस्मै ददौ राजा गुणलुब्धो निजां सुताम् । नरवाहनदत्ताय भगीरथयशोभिधाम् ॥	४८
समं च तत्रासीन्महार्हविभवः सुखम् । लक्ष्म्येव मूर्त्या धात्रा तद्विनोदाय सृष्टया ॥	४९
।भ्युदिते लोकलोचनानन्दवर्षिणि । रजनीरमणे प्राचीदिग्बधूसुखमण्डने ॥	५०
रनिर्मलव्योमदर्पणप्रतिबिम्बिते । भगीरथयशोवक्त्र इवामृतमनोरमे ॥	५१
शीसुधया धौते हर्म्यांसे स तथा सह । प्रदोषे प्रियया पानमसेवत तदिच्छया ॥	५२
प्रियतमावक्त्रप्रतिमालंकृतं मधु । रसनाया इवानन्ददायि लोचनयोरपि ॥	५३
सुखसमं कान्तमिन्दुं मेने तदा न सः । तस्य ते समदाताम्रनेत्रभ्रूविभ्रमाः कुतः ॥	५४
।पानलीलश्च प्रविश्याभ्यन्तरं ततः । भगीरथयशोयुक्तः स भेजे शयनीयकम् ॥	५५
प्रेयायां सुप्तायां तस्यां सुप्रविनिद्रकः । नरवाहनदत्तोऽसौ स्मृत्वाकस्मात्किलाब्रवीत् ॥	५६
थयशःप्रीतिविस्मृता एव ता मम । अन्यभार्याः कथं तस्यादिति चात्र विधिः प्रभुः ॥	५७
।। ये च मे दूरे तेभ्योऽपि मरुभूतिकः । विक्रमैकरसो नीतिमात्रे हरिशिखः स्थितः ॥	५८
। न सांप्रतं कृत्यं गोसुखश्चतुरः पुनः । सर्वावस्थासु मे मित्रं विदूरस्थो दुनोति माम् ॥	५९
पन्स तत्राशु निद्राघ्नं मधुरं मृदु । हा दुःखमिति शुश्राव नार्येवोदीरितं वचः ॥	६०
च दीप्रदीपेऽत्र सर्वतो यावदीक्षते । तावन्नार्यां मुखं दिव्यं गवाक्षान्तर्ददर्श सः ॥	६१
। व्योम्नि दृष्टोऽद्य चन्द्रोऽनेनेति कौतुकात् । अव्योम्नि दर्शितं धात्रा चन्द्रमन्यमिवामलम् ॥	६२
।षमपश्यंश्च तस्यास्तदर्शनोत्सुकः । तद्रूपाकृष्टनयनो ज्ञगित्येवमचिन्तयत् ॥	६३
पदैत्यो युक्त्या प्राग्ब्रह्मणा सर्गविघ्नकृत् । आश्चर्यं पश्य गत्वात्रेत्युक्त्वा प्रैष्यत नन्दनम् ॥	६४
नान्द्रुताकारो दृष्टोऽङ्घ्रिः केवलं स्त्रियः । विपन्नश्च तदन्याङ्गदिदृक्षाव्यसनेन सः ॥	६५
मापि धात्रेदं सुखमात्रं विपत्तये । सृष्टं स्यादिति यावच्च सोऽत्राकलयति क्षणम् ॥	६६
शक्षादिव्या स्त्री प्रदर्श्य करपल्लवम् । इत एहीति साङ्गुल्या संज्ञां तस्याकरोत्तदा ॥	६७
।सुप्रदयितात्स्वैरं निर्गत्य वासकात् । तस्याः समीपं संप्राप स सोत्को दिव्ययोषितः ॥	६८
। प्रक्तं प्रशंसन्ती पतिं मदनमञ्चुके । हा हतासीति सा चास्मिन्निकटोपगतेऽब्रवीत् ॥	६९
।। तां प्रियां स्मृत्वा प्रञ्जलद्विरहानलः । नरवाहनदत्तस्तां पृच्छति स्म स भाभिनीम् ॥	७०
कुत्र त्वया दृष्टा प्रिया मदनसञ्चका । मामुपेता किमर्थं च भवती कथ्यतामिति ॥	७१
।दूरं नीत्वा तं प्रौढा राजसुतं निशि । शृणु सर्वं त्वमित्युक्त्वा साथ वक्तुं प्रचक्रमे ॥	७२
पुष्करावत्यामश्रयाराधनपिङ्गलः । अस्ति पिङ्गलगान्धारो नाम विद्याधरेश्वरः ॥	७३
भावती नाम सुतां मां विद्धि कन्यकाम् । आराधितप्रसन्नाद्धि वरात्प्राप्तां विभावसोः ॥	७४
।दाषाढपुरं द्रष्टुं वेगवतीं सखीम् । अगच्छं न च तां तत्र प्रापं कापि तपःस्थिताम् ॥	७५
। पृथिवीदेव्या सुखान्मदनमञ्चुकाम् । बुद्ध्वा तां त्वत्प्रियां चात्र स्थितां द्रष्टुमगामहम् ॥	७६
। तामनाहारकृशां पाण्डुरधूसराम् । बद्धैकवेणीं रुदतीं त्वद्गुणैकप्रलापिनीम् ॥	७७
।द्याधराधीशकन्यावृन्दैरुदश्रुभिः । तद्दर्शनत्वच्छ्रवणप्रोद्यद्दुःखसुखाकुलैः ॥	७८
।त्वस्वरूपा च भवदानयनेन ताम् । आश्रास्य तत्कृपाक्रान्ता त्वद्गुणाकृष्टमानसा ॥	७९
।भावाद्बुद्ध्वा च संप्रति त्वामिह स्थितम् । आगतास्मि तवाभ्याशं तदर्थस्वार्थसिद्धये ॥	८०
।द्य प्रियं दृष्ट्वा त्वामिहान्यप्रलापिनम् । मया हा दुःखमित्युक्त्वा सा ते भार्यानुशोचिता ॥	८१
। स तथा सोत्को राजपुत्रो जगाद ताम् । नय मां तत्र सा यत्र नियुङ्क्ष्व च यथेच्छसि ॥	८२
। सा तमादाय खमुत्पत्य प्रभावती । विद्याधरी चन्द्रवत्यां गन्तुं प्रववृते निशि ॥	८३

यान्ती काप्यग्निमालोक्य ज्वलन्तं सा प्रदक्षिणम् । नरवाहनदत्तस्य तस्यादाय करं व्यधात् ॥
 तेनोद्गाहविधिं युक्त्या प्रौढा सा निरवर्तयत् । संकल्पैकप्रधाना हि दिव्यानामखिलाः क्रियाः ॥
 ततो नभस्तलात्तस्य पृथिवीं वेदिकामिव । नदीर्भुजंगीसदृशीर्वल्मीकानिव पर्वतान् ॥
 तानि तानि तथाभ्यानि कौतुकानि पदे पदे । दर्शयन्ती प्रियस्यात्र ययौ दूरं क्रमेण सा ॥
 आकाशगमनश्रान्ते तृषार्तेऽस्मिञ्जलार्थिनि । नरवाहनदत्ते सा व्योममार्गाद्वातरत् ॥
 निनाय च वनान्तं तं चन्द्रांशुधवलाम्भसः । राजतेन द्रवेणेव भृतस्य सरसोऽन्तिकम् ॥
 तत्र शान्तं जलतृषा तस्य पीताम्भसो वने । उत्पन्नं रमणीये तु कान्तासंभोगतृष्णया ॥
 ततो हठार्थिता कृच्छ्रात्संभोगे सा प्रभावती । सानुक्रोशा कृताश्वासां ध्यात्वा मदनमञ्चुकाम् ॥
 नरवाहनदत्तस्य तस्य प्रववृते तदा । परार्थप्रतिपन्ना हि नेक्षन्ते स्वार्थमुत्तमाः ॥
 जगाद तं च मा मंथा आर्यपुत्र त्वमन्यथा । अभिप्रायो ममास्तीह तथा चात्र कथां शृणु ॥
 पुरा पाटलिपुत्रेऽभूत्कापि स्त्री मृतभर्तृका । बालैकपुत्रा तरुणी निर्धना रूपशालिनी ॥
 सा चात्मपरितोषाय परपूरुषसंगमम् । विदधाना ययौ गेहाद्रात्रौ रात्रौ यतस्ततः ॥
 मोदकं पुत्र ते प्रातरानेष्यामीति तं सुतम् । बालं चाश्वास्य सायासीत्तं च सान्वहमानयत् ॥
 स च बालो गृहे तूष्णीं तयासीन्मोदकाशया । एकदा न तयानीतो विस्मृत्यास्य स मोदकः ॥
 याचमानं च तं बालं मोदकं सा किलाब्रवीत् । अहं स्वकामुकं वेद्मि मोदकं नापरं सुत ॥
 तच्छ्रुत्वा नानयानीतो मोदको मेऽन्यसक्तया । इति तस्य निराशस्य शिशोर्हृदयमस्फुटत् ॥
 तदहं प्रिय पूर्वं त्वां सुतरां स्वीकरोमि चेत् । तन्मयैव कृताश्वासा त्वत्संगममहोत्सवे ॥
 मत्त एव निराशा चेद्बुद्ध्वा मदनमञ्चुका । भवेत्तद्दृढदयं तस्याः स्फुटेत्कुसुमपेशलम् ॥
 तदेतेनानृशंसेन तामनाश्वास्य संप्रति । न तथाभिलषामि त्वामपि प्राणाधिकं प्रियम् ॥
 इत्युक्तः स प्रभावत्या तया सानन्दविस्मयः । नरवाहनदत्तोऽत्र तत्कालं समचिन्तयत् ॥
 अहो नवनवाश्चर्यनिर्माणे रसिको विधिः । अचिन्त्योदारचरिता येन सृष्टा प्रभावती ॥
 इति ध्यायन्स तां प्रेम्णा स्तुत्वा राजसुतोऽब्रवीत् । तर्हि मां नय सा यत्र स्थिता मदनमञ्चुका ॥
 तच्छ्रुत्वा च गृहीत्वा तं नभसा सा प्रभावती । क्षणेन प्रापयामास तमाषाढपुरं गिरिम् ॥
 तत्र संगमयामास तेन शुष्यत्तनुं चिरात् । पूरेणैव नदीं वृष्टिः सा तां मदनमञ्चुकाम् ॥
 सोऽप्यपश्यद्वियोगार्ता कान्तां तां कृशपाण्डुराम् । नरवाहनदत्तोऽत्र पर्वणीन्दुकलामिव ॥
 स तदा प्राणलाभाय तयोरन्योन्यसंगमः । बभूव जगदानन्दी शर्वरीशशिनोरिव ॥
 विरहानलसंतप्तावाभिरुष्टौ दंपती च तौ । खेदच्छलाद्ब्रवीभूतावेकतामिव जग्मतुः ॥
 ततः प्रभावतीविद्याबलेन निशि कल्पितान् । बुभुजातेऽत्र तौ सद्यः स्वैरं भोगानुभावपि ॥
 न ददर्श च तद्विद्याबलेनैवात्र कश्चन । नरवाहनदत्तं तं विना मदनमञ्चुकाम् ॥
 प्रातस्तं चात्र मुञ्चन्तमेकवेणीं निजं प्रियम् । सा जगादाहितामर्षवशान्मदनमञ्चुका ॥
 हते मानसवेगेऽसौ मोक्तव्यार्यसुतेन मे । मृतायाः पक्षिभिर्वापि वेणी दाह्याथवाग्निना ॥
 इति प्रतिज्ञातमभून्मया साद्य मम त्वया । जीवत्यस्मिन्नूपे मुक्ता तेन मे दूयते मनः ॥
 क्षिप्तोऽपि न मृतो ह्येष वेगवत्याग्निपर्वते । त्वं चादृश्यः प्रभावत्या विहितोऽत्र स्वमायया ॥
 अन्यथा त्वत्समीपे हि शत्रोरस्यानुशायिनः । इहैते संचरन्तोऽद्य त्वां सहेरन्विलोक्य किम् ॥
 एवमुक्तस्तया पत्न्या साध्व्या कालानुरोधवान् । नरवाहनदत्तोऽथ सान्त्वयन्स जगाद् ताम् ॥
 संपत्स्यतेऽयं कामस्ते हनिष्याम्यचिरादमुम् । शत्रुं विद्याः समासाद्य प्रतीक्षस्व मनाक्प्रिये ॥
 इत्याद्युक्त्वा समाश्वास्य स तां मदनमञ्चुकाम् । नरवाहनदत्तोऽत्र तस्थौ वैद्याधरे पुरे ॥
 अथ प्रभावती तस्य चक्रे विद्याप्रभावतः । अतर्क्य रूपमात्मीयं स्वयमन्तर्हिता सती ॥
 स तद्रूपेण तत्रासीद्राजपुत्रो यथासुखम् । अशङ्कितः प्रकाशोऽपि तद्विद्यासिद्धभोगमुक्त् ॥

। वयस्येयमेतां मदनमञ्चुकाम् । उपाचरति तत्प्रीत्या निजसख्यवशेन च ॥	१२३
। रावतीत्येनं तद्रूपच्छन्नविग्रहम् । मन्वानाः सर्व एवोचुस्तत्र मानसवेगतः ॥	१२४
। प्रसङ्गेन तस्मै मदनमञ्चुका । नरवाहनदत्ताय स्ववृत्तान्तं शशंस सा ॥	१२५
। नसवेगो मामिहानीय स्वमायया । प्रवर्तयितुमभ्यैच्छद्वाययन्कूरकर्मभिः ॥	१२६
। एकटीभूय भगवान्भैरवाकृतिः । उद्धृतासिर्ललजिह्वः कृत्वा हुंकारमभ्यधात् ॥	१२७
। अधरेन्द्राणां भाविनश्चक्रवर्तिनः । भार्या कथं त्वयास्मासु स्थितेषु परिभूयते ॥	१२८
। भगवता पपात धरणीतले । पापो मानसवेगोऽसौ मुखेन रुधिरं वमन् ॥	१२९
। हिते देवे समाश्रयस्तः क्षणादसौ । गतः स्वमन्दिरं भूयो मयि क्रौर्याभ्यवर्तत ॥	१३०
। तां वियोगार्तां प्राणत्यागोन्मुखीमिह । एत्यान्तःपुरचेष्ट्यो मां सान्त्वयन्त्योऽब्रुवन्निदम् ॥	१३१
। मां पुरा काञ्चिद्दृष्ट्वा रूपवतीं हठात् । हरन्मानसवेगोऽयं तद्गन्धुभिरशप्यत ॥	१३२
। अनिच्छन्तीं यदा पाप गमिष्यसि । तदा ते शतधा मूर्धा विदलिष्यत्यसाविति ॥	१३३
। बलाद्गच्छेत्परस्त्रीं मा भयं कृथाः । देवादेशाच्च भर्त्रां ते भूयो भाव्येव संगमः ॥	१३४
। क्ते चेटीभिः क्षणाद्वेगवती स्वसा । सास्य मानसवेगस्य संबोधयितुमागमत् ॥	१३५
। उपाविष्टा सा त्वदानयनेन माम् । आश्रास्य त्वां यथा प्राप्ता तथैव विदितं तव ॥	१३६
। तस्त्रासितैर्वैश्वान्द्री तनुरिवामला । दर्शनेनैव सौम्येन सिञ्चन्ती सुधयेव माम् ॥	१३७
। थिवीदेवी माता साध्वी दुरात्मनः । अस्य मानसवेगस्य सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥	१३८
। तं शुभोदकं किमात्मानमुपेक्षसे । शत्रोरन्नं कथं भोक्ष्य इति मा च कृथा हृदि ॥	१३९
। वत्या मे राज्येऽस्मिन्पितृकल्पितः । भागोऽस्ति सा च भर्त्रां ते परिणीता सखी तव ॥	१४०
। तृसंबन्धि तव चात्मीयमेव च । तदेतद्गुड्ग्व विद्यातो ज्ञात्वा सत्यं वदामि ते ॥	१४१
। सशपथं भोजितास्मि तथा तदा । अवस्थोचितमाहारं सुतासंबन्धबद्धया ॥	१४२
। सहागत्य वेगवत्यैष निर्जितः । भ्रातेह रक्षितस्त्वं च शेषमत्र न वेद्यहम् ॥	१४३
। वतीसिद्धिं तद्देवतवचोऽप्यहम् । स्मरन्ती नामुचं प्राणांस्त्वत्प्राप्त्याशावलम्बितान् ॥	१४४
। नुभावायाः प्रभावत्याः प्रभावतः । त्वं शत्रुसंकटेऽप्यस्मिन्प्राप्तस्तावन्मयाधुना ॥	१४५
। मे विलुप्ता चेद्भवेदत्र प्रभावती । नश्येच्च तव तद्रूपं ततोऽस्माकं नु किं भवेत् ॥	१४६
। वृवतीं धीरीकुर्वन्मदनमञ्चुकाम् । नरवाहनदत्तोऽसौ वीरोऽत्रास्त तथा सह ॥	१४७
। प्रभावत्यां यातायां भवनं पितुः । प्रभातसमये नष्टतद्रूपं तदसंनिधेः ॥	१४८
। इत्तं तं दृष्ट्वा पुरुषरूपिणम् । पारदारिक एषोऽत्र प्रविष्ट इति साकुलः ॥	१४९
। कुले गत्वा सर्वः परिजनोऽभ्यधात् । वारयन्तीमपास्यैव भीतां मदनमञ्चुकाम् ॥	१५०
। सवेगोऽत्र स राजा स्वबलान्वितः । नरवाहनदत्तं तं धावित्वा पर्यवेष्टयत् ॥	१५१
। थिवीदेवी माता सत्वरमेत्य सा । राजानमब्रवीत्पुत्र हन्तव्योऽयं न ते न मे ॥	१५२
। रिको ह्येष वत्सराजात्मजो ह्ययम् । नरवाहनदत्तोऽत्र निजां भार्यामुपागतः ॥	१५३
। जानेऽहं कोपान्धः किं न वीक्षसे । जामाता चायमस्माकं पूज्यः शशिकुलोद्भवः ॥	१५४
। या मात्रा तर्हि शत्रुरयं मम । इति मानसवेगोऽसौ जातामर्षो जगाद् ताम् ॥	१५५
। तं पुनर्माता जामातृस्नेहतोऽभ्यधात् । नाधर्मो लभ्यते कर्तुं लोके वैद्याधरे सुत ॥	१५६
। वराणां हि धर्मार्था विद्यते सभा । तत्रास्य तत्प्रधानाग्रे दोषं शिरसि पातय ॥	१५७
। न्यतेऽमुष्य शोभते तदतोऽन्यथा । विद्याधरा विकुर्वीरन्न सहेरंश्च देवताः ॥	१५८
। वचो मातुर्गौरवात्प्रतिपद्य सः । सभां मानसवेगस्तं नेष्यन्बन्धुं प्रचक्रमे ॥	१५९
। यासहिष्णुः सन्स्तम्भमुत्पाद्य तोरणात् । नरवाहनदत्तोऽत्र तद्गत्यानवधीद्बहून् ॥	१६०
। ब्रह्ममेकस्य हतस्यासाद्य तत्क्षणात् । जघान सोऽन्यानपि तान्वीरो दिव्यपराक्रमः ॥	१६१

ततो मानसवेगस्तं दिव्यया निजविद्यया । बबन्ध भार्यानुगतं नयति स्म च तां सभाम् ॥
 तत्र भेरीमहाशब्दसमाहूता इतस्ततः । विद्याधरा मिलन्ति स्म सुधर्मायां यथा सुराः ॥
 आगत्योपाविशञ्चात्र रत्नसिंहासनोपरि । राजा वायुपथो नाम सभ्यो विद्याधरैर्द्वृतः ॥
 व्याधुन्वद्भिरिवाधर्मं वीज्यमानस्य चामरैः । तस्य मानसवेगोऽग्रे स्थित्वा पापोऽब्रवीदिदम् ॥
 मर्त्योऽप्यन्तःपुरध्वंसकारी विध्वंसकः स्वसुः । शत्रुर्ममायं वध्योऽद्य स्वाम्यकामः किलैष नः ॥
 तच्छ्रुत्वा तेन सभ्येन पृष्टः प्रत्युत्तरं प्रति । नरवाहनदत्तोऽत्र बीरो विस्रब्धमब्रवीत् ॥
 सा सभा यत्र सभ्योऽस्ति स सभ्यो धर्ममाह यः । स धर्मो यत्र सत्यं स्यात्तत्सत्यं यत्र न च्छलम्
 बद्धोऽहं माययात्रैव स्थितो भूमावयं पुनः । आसनस्थश्च मुक्तश्च को विवादः समोऽत्र नौ ॥
 एतद्वायुपथः श्रुत्वा तमुपावेशयत्क्षितौ । न्यायान्मानसवेगं स तं मुक्तं चाप्यकारयत् ॥
 ततः सर्वेषु शृण्वत्सु तत्र वायुपथाग्रतः । नरवाहनदत्तोऽसावेवं प्रतिवचोऽभ्यधात् ॥
 हतानीतामनेनैतां भार्या मदनमञ्चुकाम् । निजां प्राप्तोऽस्मि चेत्कस्य शुद्धान्तो ध्वंसितो मया ॥
 अस्या रूपेण चाभ्येत्य विप्रलभ्य कृतो यदि । अहं भर्ता भगिन्यास्य तत्र का मेऽपराधिता ॥
 स्वाम्यकामोऽस्मि चेत्कामः कस्य कुत्र न जायते । एतच्छ्रुत्वा विमृश्याथ राजा वायुपथोऽब्रवीत्
 धर्म्यमाह महात्मायं भविष्यत्सुमहोदयः । अस्मिन्मानसवेग त्वमधर्मं भद्र मा कृथाः ॥
 इत्युक्ते तेन नाधर्मान्मोहान्धो यत्रयवर्तत । सोऽत्र मानसवेगस्तत्क्रोधं वायुपथो ययौ ॥
 ततो मानसवेगेन सह संनद्धसैनिकः । बभूव तस्य संक्षोभस्तत्र धर्मानुरोधिनः ॥
 धर्मासनोपविष्टा हि दुर्बलं बलिनं परम् । आत्मीयं बत जानन्ति धीरा न्यायैकदर्शिनः ॥
 विहाय मायां युध्यस्व स्पष्टमेव मया सह । यावदेकप्रहारेण हन्मि त्वां पश्य पौरुषम् ॥
 इति मानसवेगं च तदावोचद्विलोकयन् । नरवाहनदत्तोऽत्र दिव्यकन्याः सकौतुकाः ॥

अन्योन्यजातकलहेषु च तत्र तेषु विद्याधरेषु सहसैव सभान्तरस्थात् ।
 स्तम्भोत्तमाट्टसदिति प्रविभिन्नमध्याद्देवोऽथ भैरववपुः किल निर्जगाम ॥
 व्याप्ताम्बरोऽञ्जननिभश्च विनिह्रुताको विगुह्यतातरलदीप्रविलोचनाचिः ।
 दन्तप्रभाविततपङ्क्तिपतद्दलाको गर्जन्महाप्रलयमेघ इव प्रचण्डः ॥

न भाविविद्याधरचक्रवर्तिनः पराभवोऽस्यास्ति शठेति स ब्रुवन् ।

अधोमुखं मानसवेगमीश्वरो निराकरोद्वायुपथं प्रहर्षयन् ॥

आदाय तं च भुजयोर्भगवान्भुजाभ्यां संरक्षणाय नरवाहनदत्तमाशु ।

प्रापय्य पर्वतवरं शुभमृष्यमूकमास्थापयत्स किल तत्र ततस्तिरोऽभूत् ॥

प्रशशाम परस्परं सभायामथ विद्याधरसंभ्रमः स तस्याम् ।

स च वायुपथो यथागतं तैः सहितः स्वैरपरैस्ततो जगाम ॥

सोऽपि च मानसवेगः कृत्वा तां मदनमञ्चुकां पुरतः ।

हर्षविषादाकुलितामाषाढपुरं निजं ययौ विभ्रः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पञ्चलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

मन्ये कल्याणमेव स्यात्पुरुषस्यासमं विधिः । सुदुः परीक्षते गाढं धीरत्वं सुखदुःखयोः (?) ॥

यदेककं विदेशेषु तैस्तैर्दारैः पदे पदे । नरवाहनदत्तं स योजयित्वा व्ययोजयत् ॥

अथैतमृष्यमूकाद्रौ स्थितं तस्मिन्प्रभावती । नरवाहनदत्तं तं समागत्याब्रवीत्प्रिया ॥

मदसंनिधिदोषेण लब्ध्वा नीतो भवांस्तदा । तां हि मानसवेगेन सभां पापं चिकीर्षुणा ॥

गत्य तत्कालं देवाविर्भावडम्बरम् । कृत्वा विद्याप्रभावेण मयेह प्रापितो भवान् ॥	५
निवद्याधराणां हि गिरौ बलवतामपि । विद्याप्रपञ्चः क्रमते सिद्धक्षेत्रमिदं यतः ॥	६
। विद्याविभवो नात एवेह सिध्यति । तन्मे दुःखं कथं त्वं हि वन्याहारेण वर्त्यसि ॥	७
वत्या तत्रासीत्कालाकाङ्क्षी तथा सह । नरवाहनदत्तोऽसौ ध्यायन्मदनमञ्चुकाम् ॥	८
तत्पर्वतासत्रे पम्पासरसि पावने । दिव्यास्वादानि बुभुजे मूलानि च फलानि च ॥	९
सोपदंशं च पुण्यं वापीपयः पपौ । फलैस्तीरतरुभ्रष्टैः सरसं च सुगन्धि च ॥	१०
वृक्षमूलेषु गुहागर्भगृहेषु च । रामस्यानुययौ वृत्तं तद्देशवनवासिनः ॥	११
रमांश्च दृष्ट्वात्र तस्मै तांस्तान्प्रभावती । सा रामायणवृत्तान्तं विनोदार्थमवर्णयत् ॥	१२
मः ससौमित्रिः सीतयानुगतो वने । उवास तापसैः सार्धं तरुमूले कृतोदजः ॥	१३
प्राङ्गरागेण सीतामोदितकानना । इहास्त मुनिपत्नीनां मध्ये बल्कलधारिणी ॥	१४
न्दुभिदैत्यश्च गुहायां वालिना हतः । वालिसुग्रीवयोर्वैरं यद्भूत्कारणं पुरा ॥	१५
हि भ्रमान्मत्वा हतं दैत्येन वालिनम् । गुहायाः पर्वतैर्द्वारं पिधाय सभयो ययौ ॥	१६
च भित्त्वा तद्द्वारं निर्गत्य निरवासयत् । सुग्रीवं राज्यकामोऽत्र मामवभ्रादसाविति ॥	१७
वेवः पलाय्यास्मिन्नृष्यमूके कपीश्वरः । हनुमत्प्रमुखैः सार्धमत्र सानौ पदं व्यधात् ॥	१८
हेमहरिणव्याजवञ्चितचेतसः । जहार रामदेवस्य रावणो जनकात्मजाम् ॥	१९
सीताप्रवृत्त्यर्थं स वालिनिधनार्थिना । सुग्रीवेण समं सख्यमत्र चक्रे रघूद्वहः ॥	२०
च बलङ्गस्थै तालान्सप्तात्र पत्त्रिणा । एकं येष्वभिनत्कृच्छ्रात्सोऽपि वाली महाबलः ॥	२१
त्वा च किष्किन्धां हेलामुक्तैकसायकः । हत्वा तं वालिनं वीरः सुग्रीवे तच्छिष्यं न्यधात् ॥	२२
सीताप्रवृत्त्यर्थं हनुमत्प्रभृतिष्वितः । चतुर्दिक् प्रयातेषु सुग्रीवस्यानुयायिषु ॥	२३
मेण वर्षासु सह मेघैर्विराविभिः । पतद्द्वाराश्रुतोयैश्च समदुःखैरिवासितम् ॥	२४
वचनोत्तीर्णवारिधेश्च हनूमतः । यत्नात्प्रवृत्तौ ज्ञातायां गत्वा कपिवलैः सह ॥	२५
ध सेतुना तेन हत्वा लङ्केश्वरं रिपुम् । आनिन्ये जानकी देवी विमानेनामुना पथा ॥	२६
प्यति कल्याणमार्थपुत्र भवानपि । आपत्सु धीरान्पुरुषान्स्वयमायान्ति संपदः ॥	२७
कथयन्त्या स प्रभावत्या तथा सह । नरवाहनदत्तोऽत्र क्रीडन्नासीदितस्ततः ॥	२८
तं च पम्पायां विद्याधर्यावुभे दिवः । धनवत्यजिनावत्यावतीर्योपजग्मतुः ॥	२९
स गन्धर्वपुराच्छ्रावस्तीं प्रापितोऽभवत् । भगीरथयशा यस्यां तेन सा पर्यणीयत् ॥	३०
राजिनावत्यां मिलितायां स्वसख्यतः । नरवाहनदत्तं सा धनवत्येवमब्रवीत् ॥	३१
तावती प्राक्ते वाचा दत्ता सुता मया । तस्मात्परिणयस्यैनामासन्नोऽभ्युदयो हि ते ॥	३२
वतीवाक्यं सखीस्त्रेहात्प्रभावती । नरवाहनदत्तश्च तथेत्यभिननन्दतुः ॥	३३
नवती तस्मै वदौ तामजिनावतीम् । सा वत्सेश्वरपुत्राय यथार्हविधिना सुताम् ॥	३४
कल्पितोदारदिव्यसंभारसुन्दरम् । निर्वर्तयामास च तत्सा सुतोद्वाहमङ्गलम् ॥	३५
नदत्तं सा तमन्येद्युरथाब्रवीत् । न पुत्र यत्र तत्रेह स्थातुं युक्तं चिरं तव ॥	३६
विद्याधरजनो न च कार्यमिहास्ति ते । तद्गच्छ भार्यायुक्तस्त्वं कौशाम्बीमधुना निजाम् ॥	३७
तत्रैवैष्यामि चण्डसिंहेन सूनुना । सह विद्याधरेन्द्रैश्च स्वकैरभ्युदयाय ते ॥	३८
वा धनवती सज्योत्स्नामिव साह्वयपि । सितात्मवस्त्रप्रभया कुर्वाणा दिवमुद्ययौ ॥	३९
जिनावत्यौ प्रापयामासतुश्च तम् । नरवाहनदत्तं ते कौशाम्बीं नभसा पुरीम् ॥	४०
गत्तस्तदुद्यानं तस्यां व्योम्नोऽवतारितः । नरवाहनदत्तोऽभूद्दृष्टः परिजनैर्निजैः ॥	४१
राजपुत्रोऽग्रं दिष्ट्या वर्धामहे वयम् । इति तत्रोद्भूत्वादो जनस्याथ समन्ततः ॥	४२
ण्डसुधासारसंसिक्त इव सोत्सवः । वत्सराजोऽथ तद्दुःखा युक्तो वासवदत्तया ॥	४३

पद्मावत्या वधूभिश्च द्रुतं रत्नप्रभादिभिः । यौगन्धरायणाद्याश्च ये वत्सेश्वरमन्त्रिणः ॥
 कलिङ्गसेना स्वे चैव सचिवा गोमुखादयः । यथार्हं तमुपाजग्मुर्ग्रीष्मे हृदमिवाध्वगाः ॥
 ददृशुस्ते च मध्ये तं सुदशार्हकुलं द्वयोः । पत्न्योः कृष्णमिवासीनं रुक्मिणीसत्यभामयोः ॥
 अङ्गेष्वेव न वर्तेरन्कुटस्त्विति भयादिव । तेषां तद्दर्शने हर्षबाष्पैः पिदधिरे दृशः ॥
 वत्सराजश्च देव्यौ च चिरादालिङ्ग्य तं सुतम् । न शेकुर्मोक्तुमङ्गेषु प्रोतं कण्टकितोषिवं ॥
 ततः प्रहततूर्येऽत्र वर्तमाने महोत्सवे । नरवाहनदत्तस्य भार्या वेगवतः सुता ॥
 स्वसा मानसवेगस्य द्युमार्गेणावतीर्य सा । आगाद्देगवती बुद्ध्वा सिद्धविद्याप्रभावतः ॥
 पतित्वा पादयोः श्वश्रूश्चशुराणां निजं पतिम् । नरवाहनदत्तं सा जगाद चरणानता ॥
 त्वत्कृते दुर्बलीभूताः साधयित्वा तपोवने । विद्याः पुनरहं प्राप्ता तव कल्याणिनोऽन्तिकम् ॥
 एवमुक्तवती पत्या तैश्चान्यैरभिनन्दिता । प्रभावत्यजिनावत्यौ सख्यावुपजगाम सा ॥
 ताभ्यामाश्लिष्य सा मध्ये यावदत्रोपवेश्यते । तावन्माताजिनावत्या आययौ धनवत्यपि ॥
 आजग्मुश्च तया साकं ते ते विद्याधराधिपाः । आच्छादिताम्बरतलैर्मैवैरिव बलैर्धृताः ॥
 तस्या एव सुतो वीरश्चण्डसिंहो महाभुजः । तथामितगतिर्नाम तद्वन्धुः सुमहाबलः ॥
 स च पिङ्गलगान्धारः प्रभावत्याः पिता बली । सोऽपि वायुपथः पूर्वप्रतिपन्नः सभापतिः ॥
 स च हेमप्रभः शूरो राजा रत्नप्रभापिता । वज्रप्रभेण पुत्रेण साकं वलसमन्वितः ॥
 गन्धर्वराजो गन्धर्वदत्तया सुतया युतः । आगात्सागरदत्तोऽपि सह चित्राङ्गदेन सः ॥
 उपागताश्च ते सम्यग्वत्सराजेन पूजिताः । सपुत्रेणासनेष्वत्र यथोचितमुपाविशन् ॥
 अथ पिङ्गलगान्धारो राजा जामातरं क्षणात् । नरवाहनदत्तं तं जगाद सदसि स्थितम् ॥
 त्वं चक्रवर्ती सर्वेषामस्माकं देवनिर्मितः । अतिस्नेहवशात्त्वां च वयं सर्वेऽभ्युपागताः ॥
 इयं धनवती देवी श्वश्रूस्ते नियतव्रता । दिव्यज्ञानवती साक्षसूत्रा कृष्णाजिनाम्बरा ॥
 रक्षितुं त्वां कृतोद्योगा साक्षाद्गवती यथा । सावित्री सिद्धविद्या वा वन्द्या विद्याधरोत्तमैः ॥
 तदस्ति कार्यसिद्धिस्ते किं तु यद्वच्चिम तच्छृणु । इह विद्याधराणां द्वौ वेद्यर्धौ स्तो हिमाचले ॥
 उत्तरो दक्षिणश्चैव नानातच्छृङ्गभूमिगौ । परतः किल कैलासादुत्तरोऽर्वाक्तु दक्षिणः ॥
 तत्रोत्तराधिपत्यार्थमिदानीं दुश्चरं तपः । एषोऽमितगतिः कृत्वा शंकरं पर्यतोषयत् ॥
 नरवाहनदत्तस्ते चक्रवर्ती समीहितम् । करिष्यतीति तेनायमादिष्टत्वामुपागतः ॥
 तत्र मन्दरदेवाख्यो मुख्यो राजास्ति दुर्मतिः । बलवानपि नासाध्यः प्राप्तविद्यस्य सोऽत्र ते ॥
 यस्तु दक्षिणमध्येऽस्ति गौरिमुण्ड इति श्रुतः । राजा विद्याप्रभावेण स दुष्टात्मातिदुर्जयः ॥
 स च मानसवेगस्य शत्रोस्ते परमः सुहृत् । यावन्न साधितः सोऽत्र तावत्कार्यं न सिध्यति ॥
 तत्त्वं साधय सोत्कर्षं शीघ्रं विद्याबलं महन् । इति पिङ्गलगान्धारेणोक्ते धनवती जगौ ॥
 एवं पुत्र यथायं ते राजा वदति तत्तथा । सिद्धक्षेत्रमतो गत्वा विद्यासिद्ध्यर्थमीश्वरम् ॥
 आराधय प्रकर्षो हि तत्प्रसादं विना कुतः । मिलिताश्चात्र रक्षन्ति राजानस्त्वाममी इति ॥
 तत्तश्चित्राङ्गदोऽवादीदेवमेतदहं पुनः । सर्वेषामग्रयाग्येष विजयः क्रियतामिति ॥
 अथैतदेव निश्चित्य कृत्वा प्रस्थानमङ्गलम् । पित्रोरुद्गाष्योः पादौ गुरूणां च प्रणम्य सः ॥
 दत्ताशीसैः समारूढ्य भार्याभिः सचिवैस्तथा । सहामितगतिप्रज्ञाकल्पितां शिबिकोत्तमाम् ॥
 नरवाहनदत्तोऽतः प्रतस्थे स्वगयन्नभः । कल्पान्तपवनोद्भूतसागराम्भोनिभैर्बलैः ॥
 सेनानादप्रतिशुद्धिर्दिगन्तेषु द्युचारिणाम् । आगतश्चक्रवर्तीव इति संवादयन्निव ॥
 क्षणात्तैश्च स गन्धर्वपतिविद्याधरेश्वरैः । धनवत्या च नीतोऽभूत्तं सिद्धक्षेत्रपर्वतम् ॥
 तत्रादिष्टव्रतः सिद्धैः प्रातःस्नायी फलाशनः । भूमिशायी तपश्चक्रे शंकराराधनाय सः ॥
 परिवार्य च तं तस्थू राजानस्ते द्युचारिणाम् । सर्वतः कृतसंरक्षा दिवानिशमतन्द्रिताः ॥

विद्याधरकुमार्योऽत्र तपस्यन्तं तमुत्सुकाः । नेत्रप्रभाभिः संवीतकृष्णाजिनमिव व्यधुः ॥	८३
तच्चिन्तान्तर्मुखैर्नेत्रैः करैश्चोरःस्थलार्पितैः । अदर्शयन्निवान्यास्तं प्रविष्टं हृदि तत्क्षणम् ॥	८४
पञ्चापराश्र चङ्घा तं सद्दिवाधरकन्यकाः । मदनानलसंतप्ताश्चक्रिरे समयं मिथः ॥	८५
अयं पञ्चभिरस्माभिः सखीभिर्गुगपत्पतिः । वरणीयो विवाहश्च तद्वत्कार्यो न भेदतः ॥	८६
एका यदि पृथक्कुर्याद्विवाहममुना ततः । प्रवेष्टव्योऽभिरन्याभिस्तामुद्दिश्य सखीद्वहम् ॥	८७
इति दिव्यासु कन्यासु क्षुभ्यतीषु विभाव्य तम् । तत्राकस्मान्महोत्पाताः प्रादुरासंस्तपोवने ॥	८८
ववौ वायुर्महारौद्रो भद्रानुन्मूलयन्दुमान् । एवं शूराः पतिष्यन्ति रणेऽत्रेति वदन्निव ॥	८९
किमत्र स्यादिति भयादिव भूमिरकम्पत । भीतावकाशदानार्थमिवादीर्यन्त सानवः ॥	९०
विद्याधराः प्रभुं यत्नादमुं रक्षत रक्षत । इत्यब्रवीद्विवानभ्रं घोरशब्दं नभस्तलम् ॥	९१
नरवाहनदत्तश्च सोऽस्मिन्नुत्पातसंभ्रमे । ध्यायन्निष्कम्प एवासीद्भगवन्तं त्रिलोचनम् ॥	९२
संनद्धास्ते च गन्धर्वराजविद्याधरेश्वराः । अनिष्टाशङ्किनो वीरास्तं रक्षन्तोऽवतस्थिरे ॥	९३
मुमुक्षुः सिंहनादांश्च व्याधूतासिलतावनाः । भर्त्सयन्त इवोत्पातानहितागमशंसिनः ॥	९४
ततोऽन्येद्युरकस्माच्च कल्पान्ताम्बुदमेदुरम् । विद्याधरबलं व्योम्नि घोरनादमदृश्यत ॥	९५
सोऽयं मानसवेगेन गौरिमुण्डः सहागतः । इत्युवाच स्मरन्ती स्वां विद्यां धनवती तदा ॥	९६
ततो विद्याधरेन्द्रांस्तान्सगन्धर्वानुदायुधान् । समं मानसवेगेन गौरिमुण्डोऽभ्यधावत ॥	९७
क मानुषोऽयं क वयं तदेतत्पक्षपातिनाम् । दर्प वः शमयाम्यद्य शुचरा इति वादिनम् ॥	९८
चित्राङ्गदोऽथ तं क्रोधाद्वावन्प्रत्यभियुक्तवान् । राजा सागरदत्तश्च गन्धर्वाणामधीश्वरः ॥	९९
चण्डसिंहामितगती राजा वायुपथस्तथा । किं च पिङ्गलगन्धारः सर्वे विद्याधरेश्वराः ॥	१००
पापं मानसवेगं तमभ्यधावन्महारथाः । सिंहा इवाभिगर्जन्तः सेनासमुदयान्विताः ॥	१०१
सैन्यरेणुघनाकीर्णं शस्त्रज्वालातडिल्लतम् । पतद्रक्ताम्बु तदभूद्गोरं समरदुर्दिनम् ॥	१०२
शोणितासवसंपूर्णं कीर्णशत्रुशिरोबलिम् । चक्रुर्भूतमहायागमिव चित्राङ्गदादयः ॥	१०३
कबन्धप्राहसंकीर्णां वहदायुधपन्नगाः । प्रावर्तन्त मिलन्मेदोडिण्डीरा रुधिरापगाः ॥	१०४
हतसैन्यो वधप्राप्तो गौरिमुण्डस्ततश्च सः । पूर्वारहितसुप्रीतां गौरीविद्यां समस्मरत् ॥	१०५
आविर्भूय च सा साक्षान्निनेत्रा त्रिशिखायुधा । नरवाहनदत्तीयान्प्रवीरांस्तानमोहयत् ॥	१०६
ततो लब्धबलो बाहुयुद्धायाभ्यपतन्नदन् । नरवाहनदत्तं तं गौरिमुण्डः प्रधाव्य सः ॥	१०७
तद्बाहुयुद्धविद्धश्च मायी सस्मार तां पुनः । सद्दिद्यां तद्वलात्तं च बाह्वोरादाय खं ययौ ॥	१०८
हन्तुं धनवतीविद्याबलात्तं तु स नाशकत् । गौरिमुण्डो नृपसुतं चिक्षेप त्वन्निपर्वते ॥	१०९
सोऽपि मानसवेगस्तांस्तत्सखीन्गोमुखादिकान् । गृहीत्वोत्पत्य गगनं दिक्षु प्रास्थदनास्थया ॥	११०
उत्क्षिप्तास्ते च रक्षित्वा धनवत्या प्रयुक्तया । रूपिण्या विद्यया भिन्नाः स्थाप्यन्ते स्म महीतले ॥	१११
सिद्धकार्यं कुशालिनं शीघ्रं प्राप्स्यथ तं प्रभुम् । इत्याश्वास्यैकशस्तान्सा विद्या तेषां तिरोदधे ॥	११२
ततो विजितमस्माभिरिति मत्वा यथागतम् । सह मानसवेगेन गौरिमुण्डो ययौ गृहान् ॥	११३
नरवाहनदत्तो चः सिद्धकार्यः समेष्यति । न तस्यानिष्टमस्तीति धनवत्याभ्युदीरिते ॥	११४
तेऽप्यस्तमोहा गन्धर्वनाथविद्याधरेश्वराः । चित्राङ्गदादयः स्वानि जग्मुः स्थानानि संप्रति ॥	११५
सापि तत्र सपत्नीभिः सहितामजिनावतीम् । स्वसुतां तां गृहीत्वा स्वं ययौ धनवती गृहम् ॥	११६
सोऽपि मानसवेगस्तां गत्वा मदनमञ्चुकाम् । उवाच स हतो भर्ता तव तद्भज मामिति ॥	११७
स वो हन्ता न तं हन्यात्कश्चिद्देवविनिर्मितम् । इति सा तत्पुरस्थापि हसन्ती प्रत्युवाच तम् ॥	११८
नरवाहनदत्तं च तद्विषा बह्निपर्वते । क्षिप्यमाणं तदागत्य दिव्यः कोऽप्यग्रहीत्पुमान् ॥	११९
निनाय चाशु रक्षित्वा शीतं मन्दाकिनीतटम् । को भवानिति पृष्टश्च तेनाश्वास्य जगाद तम् ॥	१२०
अमृतप्रभनामार्हं देव विद्याधराधिपः । प्रेषितश्च हरेणाहं रक्षार्थं भवतोऽधुना ॥	१२१

अयं च तन्निवासोऽद्रिः कैलासस्ते स्थितोऽप्रतः । अत्राराध्य शिवं श्रेयो निर्विघ्नं त्वमवाप्स्यसि ॥
 तदेह्यत्र नयामि त्वामित्युक्त्वा तत्र तत्क्षणात् । प्रापय्यामन्न्य च ययौ सोऽथ विद्याधरोत्तमः ॥
 नरवाहनदत्तोऽपि कैलासं समवाप्य सः । तपसा तोषयामास तत्राग्रस्थं विनायकम् ॥
 तेन दत्ताभ्यनुज्ञश्च प्रविश्य गिरिजापतेः । आश्रमं नियमक्षामो ददर्श द्वारि नन्दिनम् ॥
 कृतप्रदक्षिणं चैतं स नन्दी सदयोऽब्रवीत् । प्रायः सिद्धोऽसि विन्ना हि प्रशान्तास्ते तवाधुना ॥
 तदिहस्थस्तपस्य त्वं भगवत्तोषणावधि । दुरितघ्नतपःशुद्धिसव्यपेक्षा हि सिद्धयः ॥
 इत्युक्ते नन्दिना ध्यायन्देवं देवीं च पार्वतीम् । नरवाहनदत्तोऽत्र तपस्तेपेऽनिलाशनः ॥
 तपस्तुष्टश्च भगवान्स दत्त्वा दर्शनं शिवः । देव्या गिरिजया सार्धमेवं प्रह्वं तमादिशत् ॥
 विद्याधराणां सर्वेषां चक्रवर्ती भवाधुना । सर्वाः सर्वातिशायिन्यो विद्याः प्रादुर्भवन्तुते ॥
 अस्मत्प्रभावाच्छत्रूणामविजयो भविष्यति । अच्छेद्यश्चाप्यभेद्यश्च हनिष्यस्यखिलान्निरपून् ॥
 दृष्टे त्वयि न विद्याश्च प्रभविष्यन्ति ते द्विषाम् । तद्गच्छ गौरीविद्यापि त्वदायत्ता भविष्यति ॥
 इति गौर्या समं दत्त्वा वरं तस्मै ददौ हरः । चक्रवर्तिमहापद्मविमानं ब्रह्मनिर्मितम् ॥
 ततस्तस्याविरासंस्ता विद्याः सर्वाः सविग्रहाः । किमादिशसि यत्कुर्म इत्याज्ञासाधनोत्सुकाः ॥

इति नरवाहनदत्तः सिद्धवरौघः प्रणम्य परमेशौ ।
 अधिरुह्य तच्च दिव्यं पद्मविमानं तदभ्यनुज्ञातः ॥
 प्रथमं तावदयासीदमितगतस्तस्य वक्रपुरसंज्ञम् ।
 पुरमावेदितमार्गो विद्याभिः सिद्धचारणोद्गीतः ॥
 सोऽप्यारूढविमानं व्योम्ना प्राप्तं विलोक्य तं दूरात् ।
 अमितगतिः समुपेत्य स्वगृहं प्रावेशयत्कृतप्रणतिः ॥
 प्रददौ च तत्र वर्णितनिजसिद्धिप्राप्तये मुदा तस्मै ।
 नरवाहनदत्ताय स सुलोचनाख्यामुपायनं स्वसुताम् ॥
 सोऽत्र तथा सह विद्याधरलक्ष्म्येवाप्तया तदापरया ।
 नयति स्म चक्रवर्ती ततोत्सवं प्रीतिमांस्तदहः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पञ्चलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः ।

ततो वक्रपुरे तत्र स्थितमास्थानवर्तिनम् । नरवाहनदत्तं तं नूतनं चक्रवर्तिनम् ॥
 अन्येद्युरवतीर्थैव वेत्रहस्तो नभस्तलात् । उपगम्य पुमानेकः प्रणम्यैवं व्यजिज्ञपत् ॥
 चक्रवर्तिप्रतीहारं विद्धि देव क्रमागतम् । मां पौरुचिदेवाख्यं स्वसेवार्थमुपागतम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽमितगतेर्मुखमैक्षत तेन च । सत्यं देवेति विज्ञप्तः क्षत्तृत्वेऽभिननन्द तम् ॥
 अथ प्रभावतो बुद्ध्वा वेगवत्यादिभिः सह । तत्पत्नीभिर्धनवती चण्डासिंहश्च तत्सुतः ॥
 तथा पिङ्गलगान्धारो राजा वायुपथान्वितः । समं सागरदत्तेन तत्र चित्राङ्गदश्च सः ॥
 आययुः सैन्यरुद्धार्काः सह हेमप्रभादिभिः । परतेजोसहिष्णुत्वं सूचयन्त इवाप्रतः ॥
 उपेत्य पादयोस्तस्य निपेतुश्चक्रवर्तिनः । सोऽपि संमानयामास यथार्हं स्वागतेन तान् ॥
 धनवत्यास्तु चरणौ गौरवात्प्रणनाम सः । सापि जामातरं प्रीता तमाशीर्भिरवर्धयत् ॥
 उक्तात्मसिद्धिवृत्तान्तास्तेन ते प्रमुणा ततः । चण्डासिंहादयः सर्वे प्रमोदं सुतरां दधुः ॥
 पार्श्वोपयाताः पत्नीश्च दृष्ट्वा धनवती तदा । चक्रवर्ती स पप्रच्छ क ते मे सचिवा इति ॥
 क्षिप्ता मानसवेगेन रक्षित्वा स्थापिता मया । विद्यामुखेन ते भिन्ना इति सा प्रत्युवाच तम् ॥

वानाययत्तान्स विद्यामादिश्य रूपिणीम् । आगतान्पृष्टकुशलान्पादलगाञ्जगाद् च ॥	१३
तो दिवसाः केन कथं कुत्रातिवाहिताः । इत्येककेन युष्माभिश्चित्रं मे कथ्यतामिति ॥	१४
ऽवादीत्स्ववृत्तान्तमादावेवं स गोमुखः । द्विषा क्षिप्रं तदा कापि देवी मां हस्तयोरधात् ॥	१५
मास्य दूरेऽरण्ये च स्थापयित्वा तिरोदधे । ततोऽहं दुःखितो देहं त्यक्तुमैच्छं प्रपाततः ॥	१६
गोमुख सिद्धार्थं पुनर्द्रक्ष्यसि तं प्रभुम् । इति मां तापसस्तावत्कोऽप्युपेत्य न्यवारयत् ॥	१७
वं कथं च वेत्येतदित्युक्तश्च मया ततः । एह्याश्रमं मे वक्ष्यामि तत्रैतदिति सोऽब्रवीत् ॥	१८
मन्नामविज्ञानसूचितज्ञानसंपदा । अहं तेन सहागच्छं शिवक्षेत्रं तदाश्रमम् ॥	१९
मे स कृतातिथ्यः कथां स्वामेवमभ्यधात् । नागस्वामीति नामाहं कुण्डिनाख्यात्पुराद्विजः ॥	२०
रे स्वर्गते सोऽहं गत्वा पाटलिपुत्रकम् । जयदत्तमुपाध्यायं विद्याहेतोरुपासदम् ॥	२१
यमाणोऽपि जाड्येन न यदाक्षरमप्यहम् । अविदं तेन मां तत्र च्छात्राः सर्वेऽप्युपाहसन् ॥	२२
ऽवमानप्रस्तोऽहं प्रस्थितो विन्ध्यवासिनीम् । द्रष्टुमर्धपथे प्रापं पुरं क्कौलकाभिधम् ॥	२३
मह्यं प्रविष्टाय भिक्षार्थं गृहिणी गृहात् । एकस्माद्रक्तकमलं प्रददौ भिक्षया सह ॥	२४
ोत्वापरं गेहं प्राप्तं मां वीक्ष्य चाब्रवीत् । तत्रत्या गेहिनी हा धिग्योगिन्या स्वीकृतो भवान् ॥	२५
दत्तो नृहस्तस्ते रक्ताब्जव्याजतोऽनया । तच्छ्रुत्वा यावदीक्षेऽहं तावत्पाणिः स नाम्बुजम् ॥	२६
क्त्वाथ पतित्वास्याः पादयोरहमब्रवम् । मातः कुरुष्वोपायं मे तथा जीवाम्यहं यथा ॥	२७
त्वा मामवादीत्सा गच्छेतो योजनत्रये । देवरक्षित इत्यस्ति ग्रामे करभके द्विजः ॥	२८
स्ति कपिला गेहे साक्षात्सुरभिरुत्तमा । साद्य त्वां शरणं प्राप्तं रक्षिष्यति निशामिमाम् ॥	२९
तयोक्तः सभयो धावन्नस्मि दिनक्षये । प्राप्तवान्करभग्रामे गृहं तस्य द्विजन्मनः ॥	३०
श्य तत्र दृष्ट्वाहं कपिलां तां प्रणम्य च । भीतस्त्वां शरणं देवि प्राप्तोऽस्मीति व्यजिज्ञपम् ॥	३१
सा तर्जयन्ती मामन्याभिः सह योगिनी । तत्रागान्नभसा नक्तं मन्मांसरुधिरार्थिनी ॥	३२
प कपिला साथ खुरमध्ये निवेश्य माम् । अरक्षद्योधयन्ती ता योगिनीरखिलां निशाम् ॥	३३
तासु गतास्वेषा कपिला व्यक्तया गिरा । मामवोचन्न पुत्राहं त्वां शक्ष्याम्यद्य रक्षितुम् ॥	३४
छ पञ्चयोजन्यामितोऽरण्ये शिवालये । अस्ति भूतिशिवो नाम ज्ञानी पाशुपतोत्तमः ॥	३५
क्षिष्यति रात्रिं त्वामद्यैकां शरणागतम् । तच्छ्रुत्वा तां प्रणम्यैव ततोऽहं प्रस्थितोऽभवम् ॥	३६
भूतिशिवं तं च प्राप्याहं शरणं श्रितः । नक्तं च तत्र योगिन्यस्तास्तथैवागमन्पुनः ॥	३७
प्रवेश्य मामन्तर्गृहं भूतिशिवः स ताः । त्रिशूलहस्तो द्वारस्थो योगिनीर्निरभर्त्सयत् ॥	३८
ता भोजयित्वा मां प्रातर्भूतिशिवोऽभ्यधात् । ब्रह्मन्न शक्ष्याम्यधुना रक्षितुं त्वामहं पुनः ॥	३९
त संध्यावासाख्ये योजनेषु दशस्वितः । ग्रामे वसुमतिर्नाम विप्रस्तस्यान्तिकं ब्रज ॥	४०
तृतीयामद्य त्वं रात्रिमुत्तीर्य मोक्षयसे । इत्युक्तस्तेन नत्वा तं ततः प्रस्थितवानहम् ॥	४१
तश्चाध्वनो दैर्घ्याद्गतोऽस्तं मेऽन्तरा रविः । योगिन्यस्ताश्च मां नक्तमगृह्णेत्य पृष्ठतः ॥	४२
ह्रीत्वा च यावत्ता हृष्टा यान्ति विहायसा । तावत्तासां पुरोऽपूर्वा योगिन्योऽन्याः परापतन् ॥	४३
ः सहोद्भूदासामकस्माद्युद्धमुद्धतम् । तेन तासामहं हस्ताञ्जष्टो देशेऽतिनिर्जने ॥	४४
त्वाथ तत्राहमपश्यं मन्दिरं महत् । प्रविशेति ब्रुवदिव द्वारेणापावृतेन माम् ॥	४५
प्याभ्यन्तरे तत्र प्रविश्याहं भयाकुलः । अद्राक्षमद्भुताकारां नारीं नारीशतान्विताम् ॥	४६
शमानां प्रभया प्रदोषज्वलितामिव । रक्षामहौषधिं सृष्टां धात्रा मदनुकम्पया ॥	४७
न्मया समाश्रय्य पृष्टा सा मामभाषत । यक्षिष्यहं सुमित्राख्या शापादेवमिह स्थिता ॥	४८
त्रेण च मे सङ्गः प्रदिष्टः शापशान्तये । तन्मामशङ्कितप्राप्तो भजस्व भव निर्भयः ॥	४९
त्वा क्षिप्रमाविश्य दासीः स्नानविलेपनैः । वस्त्रैराहारपानैश्च हृष्टं सा मामुपाचरत् ॥	५०
किनीभिर्भीतिः सा क सुखं तच्च तत्क्षणम् । अचिन्त्यो बत दैवेनाप्यापातः सुखदुःखयोः ॥	५१

ततस्तया समं तत्र यक्षिण्या तान्यहान्यहम् । सुखमासमथ स्वैरमेकदा साब्रवीच्च माम् ॥	५२
क्षीणः शापः स मे ब्रह्मंस्तदितोऽद्य ब्रजाम्यहम् । मत्प्रसादाच्च दिव्यं ते विज्ञानं संभविष्यति ॥	५३
तपस्वी सिद्धभोगश्च निर्भयश्च भविष्यसि । इहस्थो मद्गृहस्यास्य सा द्राक्षीर्मध्यमं पुरम् ॥	५४
एवमुक्त्वा तिरोऽभूत्सा ततोऽहं कौतुकेन तत् । मध्यमं पुरमारूढस्तत्रापश्यं तुरंगमम् ॥	५५
तेनाहं निकटप्राप्तः क्षिप्तोऽश्वेन खुराहतः । क्षणाद्द्राक्षमात्मानं स्थितमस्मिञ्छिवालये ॥	५६
ततः प्रभृति चात्राहं स्थितः सिद्धोऽस्मि च क्रमात् । तदित्थं मानुषस्यापि त्रिकालज्ञानमस्ति मे ॥	५७
एवं च क्लेशबहुलाः सर्वस्यापीह सिद्धयः । तदिहास्व तवाभीष्टसिद्धिं शंभुर्विधास्यति ॥	५८
इत्युक्तो ज्ञानिना तेन तत्रेयन्ति दिनान्यहम् । त्वत्पादप्राप्तिजातास्थः स्थितोऽभूवं तदाश्रमे ॥	५९
स्वप्रादिष्टभवत्सिद्धिः शर्वेणाद्य किल प्रभो । कयाप्यहमिहानीतो गृहीत्वा दिव्यया स्त्रिया ॥	६०
इत्येष मम वृत्तान्त इत्युक्त्वा गोमुखे स्थिते । नरवाहनदत्ताग्रे मरुभूतिरथाब्रवीत् ॥	६१
क्षिप्तं मानसवेगेन मां तदा कापि देवता । पाण्योर्विधाय विन्यस्य दूरेऽटव्यां तिरोऽभवत् ॥	६२
ततोऽहं तत्र दुःखार्तो मरणोपायचिन्तया । भ्राम्यन्नदीपरिक्षिप्तं दृष्टवानेकमाश्रमम् ॥	६३
तत्र प्रविश्य चापश्यमुपविष्टं शिलातले । जटाभिस्तापसं तं च प्रणम्याहमुपागमम् ॥	६४
कस्त्वं कथमनुप्राप्तोऽस्येतां भूमिममानुषीम् । इति पृष्टश्च तेनाहं तस्मै सर्वमवर्णयम् ॥	६५
ततः स बुद्ध्वावोचन्मां मात्मानं सांप्रतं वधीः । ज्ञास्यसीह प्रभोर्वार्तां ततः कर्तासि यत्क्षमम् ॥	६६
इति तद्वचनाद्युष्मद्द्वार्ताजिज्ञासया स्थिते । मयि तत्र स्त्रियो दिव्या नदीं तां स्नातुमागमन् ॥	६७
सोऽथ मां तापसोऽवादीदृच्छास्या वस्त्रमानय । आसु स्नान्यास्त्वमेकस्या वार्तां ज्ञास्यस्यतः प्रभोः ॥	६८
तच्छ्रुत्वाहं तथाकार्षं मामन्वागाच्च सा वधूः । हृतवस्त्रार्द्रवसना सहस्तस्वस्तिकस्तनी ॥	६९
नरवाहनदत्तस्य वार्तामाख्याय वाससी । गृहाणेत्युदिता तेन तापसेनाथ साब्रवीत् ॥	७०
नरवाहनदत्तोऽद्य हरमाराधयन्स्थितः । कैलासे दिवसैर्विद्याधरसम्राट् भविष्यति ॥	७१
एवमुक्तवती तस्य संपदे तापसस्य सा । भार्या शापवशाद्दिव्या तत्कथासंस्तवाद्बधूः ॥	७२
ततस्तया समं तस्थौ विद्याधर्या स तापसः । तद्विरा चाहमत्रासं जातास्थस्त्वत्समागमे ॥	७३
दिनैः सगर्भा च सती गर्भं शुद्धीं प्रसूय तम् । सावोचत्तापसं शान्तः शापस्त्वत्सङ्गतो मम ॥	७४
भूयो मत्सङ्गवाञ्छा ते यदि तत्तण्डुलैः सह । पक्त्वा मद्गर्भमेतं त्वं भुङ्क्ष्व प्राप्स्यसि मां ततः ॥	७५
इत्युक्त्वास्यां प्रयातायामेतद्गर्भं सतण्डुलम् । पक्त्वा भुक्त्वान्वगादेतां खमुत्पत्य स तापसः ॥	७६
अहं तदुक्तोऽप्यादौ तन्नाभ्रां सिद्धिमवेक्ष्य तु । भक्तसिक्थद्वयं प्राप्य पाकभाण्डाद्भक्षयम् ॥	७७
तेन यत्राहमष्टीवमभूत्तत्र काञ्चनम् । अथादन्यः परिभ्राम्यन्प्रापमेकमहं पुरम् ॥	७८
तत्र वेश्यागृहे हेन्ना तेनोदारव्ययस्य मे । वसतो वमनं प्रादाज्जिज्ञासुः कुट्टनी छलात् ॥	७९
तेन मे वमतो भास्वत्पद्मरागनिभे उभे । प्राग्भुक्तभक्तसिक्थे ते मुखेन निरगच्छताम् ॥	८०
निर्गते एव कुट्टन्या गृहीते भक्षिते च ते । नष्टाथ हेमसिद्धिः सा कुट्टन्यापहृता तया ॥	८१
सचन्द्रार्धः शिवोऽद्यापि हरिर्यच्च सकौस्तुभः । तत्तयोर्वेद्भि कुट्टन्या गोचरापतने फलम् ॥	८२
किं चेद्गोष संसारो बह्वाश्रयो बहुच्छलः । परिच्छेत्तुं कदा केन समुद्र इव पार्यते ॥	८३
इत्थं विमृशन्खिन्नस्त्वत्प्राप्त्यै चण्डिकागृहम् । अगच्छं तपसा देवी तामाराधयितुं ततः ॥	८४
त्रिरात्रोपोषितं सा मां देवी स्वप्ने समादिशत् । सिद्धकामः स ते स्वामीसंपन्नो गच्छ पश्य तम् ॥	८५
एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धोऽस्मि प्रातर्देव्या कयाप्यहम् । त्वत्पादमूलमानीत इत्येषा देव मे कथा ॥	८६
इत्युक्तवन्तं कुट्टन्या मरुभूतिं विडम्बितम् । नरवाहनदत्तोऽसौ जहास सह प्रार्थ्वगैः ॥	८७
ततो हरिशिखोऽवादीत्प्राप्तं मां रिपुणा तदा । उज्जयिन्यां न्यधात्कापि रक्षित्वा देव देवता ॥	८८
तत्राहं दुःखितो देहं त्यक्तुमिच्छन्निशागमे । गत्वा इमशानं तत्रत्यैः काष्ठैररचयं चिताम् ॥	८९
तां प्रज्वाल्य च तत्राग्निं पूजयन्तमुपेत्य माम् । तालजङ्ग इति ख्यातो भूताधिपतिरभ्यधात् ॥	९०

प्रविशस्यमि स्थितो जीवन्स ते प्रभुः । पूर्णस्वसिद्धिकामेन तेन त्वं संगमिष्यसि ॥	९१
। मरणात्प्रीत्या स क्रूरोऽपि न्यवारयत् । प्रावाणोऽप्यार्द्रतां सम्यग्भजन्यभिमुखे विधौ ॥	९२
ततोऽहं देवाग्रे तपस्यंश्च ततः स्थितः । तवानीतः कयाप्यद्य पार्श्वं देवतया प्रभो ॥	९३
रेशिखेनोक्ते तथैवान्यैरपि क्रमात् । नरवाहनदत्तोऽसौ राजामितगतेर्गिरा ॥	९४
तीं धनवतीं प्रेथं विद्याधरार्चिताम् । तेभ्यः स्वसचिवेभ्योऽपि विद्याः सर्वा अदापयत् ॥	९५
। द्याधरीभूतेष्वेषु तत्सचिवेष्वपि । शत्रूञ्जयाधुनेत्युक्तो धनवत्या शुभेऽहनि ॥	९६
। वर्ती सैन्यानां प्रयाणारम्भमादिशत् । वीरो गोविन्दकूटाख्यं गौरिमुण्डपुरं प्रति ॥	९७
वाल च्छन्नार्कं विद्याधरबलं दिवि । वैरिशीतकराकालराहूदयकृतभ्रमम् ॥	९८
नदत्तोऽपि स्वयमारूढ कर्णिकाम् । तस्य पद्मविमानस्य भार्याः स्वाः केसरेषु च ॥	९९
। पत्रेषु सखींश्चण्डसिंहादिकेषु च । पुरःसरेषु नभसा प्रतस्थे विजयाय सः ॥	१००
। र्धपथप्राप्ते तस्यौ धनवतीगृहे । तदर्चितः संस्तदहर्मातङ्गपुरसंज्ञके ॥	१०१
। गृहवाहाने दूतमेकं व्यसर्जयत् । विद्याधरेशयोर्गौरिमुण्डमानसवेगयोः ॥	१०२
। तत्र मातङ्गपुरे पत्नीर्निधाय सः । गोविन्दकूटं तं प्रायाद्राजभिद्युचरैः सह ॥	१०३
। द्राय तौ गौरिमुण्डमानसवेगकौ । निर्गतौ प्रत्यगृहंस्ते चण्डसिंहादयोऽग्रतः ॥	१०४
। मरादिष्टपतत्सुभटपादपः । सोऽभूद्गोविन्दकूटाद्रिः स्रवद्गुधिरनिर्झरः ॥	१०५
। लसत्खड्गलताजिह्वो व्यजृम्भत । सङ्ग्रामकालः शूराणां जिघत्सुर्जीवितानि सः ॥	१०६
। ङ्मत्तवेतालतालवाद्यविशङ्कटः । अभून्नृत्यत्कबन्धोऽसौ भूतप्रीत्यै रणोत्सवः ॥	१०७
। नसवेगं तं रणेऽस्मिन्संमुखागतम् । नरवाहनदत्तः स स्वयमभ्यपतत्क्रुधा ॥	१०८
। य च केशेषु गृहीत्वा तस्य तत्क्षणम् । चक्रवर्ती स चिच्छेद् शिरः खड्गेन पाप्मनः ॥	१०९
। कुपितं तत्र गौरिमुण्डं प्रधावितम् । केशेष्वक्रुद्य तद्दृष्टिनष्टविद्याबलं भुवि ॥	११०
। गृहीत्वाङ्घ्रियुगे भ्रामयित्वा नभस्तले । नरवाहनदत्तोऽसौ तं शिलायामचूर्णयत् ॥	१११
। तयोर्गौरिमुण्डमानसवेगयोः । हतयोस्तद्वलं शेषमगाद्गीतं पलाय्य तत् ॥	११२
। षपवृष्टिश्च तस्याङ्गे चक्रवर्तिनः । गगनस्थाः सुराः सर्वे साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥	११३
। गौरिमुण्डस्य राजधानीं विवेश सः । नरवाहनदत्तस्तैः स्वैः सर्वै राजभिः सह ॥	११४
। रिमुण्डादिसंबद्भास्तस्य शासनम् । एय विद्याधराधीशाः प्रणताः प्रतिपेदिरे ॥	११५
। निहतारातिराज्यप्राप्त्युत्सवान्तरे । उपेत्य तं धनवती सा सम्राजं व्यजिज्ञपत् ॥	११६
। गौरिमुण्डस्य सुता त्रैलोक्यसुन्दरी । तामिहात्मनिकानाम्नीमुपयच्छस्व कन्यकाम् ॥	११७
। स तथा राजा तामानाय्यैव तत्क्षणम् । उपयेमे तथा साकमासीच्च तदहः सुखम् ॥	११८
। सवेगस्य पुरान्मदनमञ्चुकाम् । आनाययद्वेगवतीप्रभावत्यौ विसृज्य सः ॥	११९
। हर्षबाष्पार्द्रविकस्वरमुखी पतिम् । उदयस्थं हतारातितमसं प्रविलोक्य तम् ॥	१२०
। हृदोषान्ते भेजे कमपि संमदम् । सावश्यायजलोत्फुल्लकमला नलिनीव सा ॥	१२१
। तस्यै मुदा दत्त्वा सर्वविद्याश्चिरोत्सुकः । रेमे तथा समं सद्यः प्राप्तविद्याधरत्नया ॥	१२२
। तानि चाहानि भार्याभिः सह तत्र सः । गौरिमुण्डपुरोद्यानवर्ती पानादिलीलया ॥	१२३
। विसृज्याथ भगीरथयशा अपि । आनायिताभूत्तेनाथ विद्याश्चास्यै स दत्तवान् ॥	१२४
। य तमास्थानवर्तिनं चक्रवर्तिनम् । यथावदेत्य विज्ञप्तवन्तौ विद्याधरावुभौ ॥	१२५
। रवेद्यर्धं देवाभूव गतावितः । ज्ञातुं मन्दरदेवस्य चेष्टां धनवतीगिरा ॥	१२६
। स चास्थानगतो विद्याधरेश्वरः । आवाभ्यां छन्नदेहाभ्यामेवं युष्मान्प्रति ब्रुवन् ॥	१२७
। यन्निहता गौरिमुण्डादयोऽखिलाः । नरवाहनदत्तेन प्राप्य विद्याधरेशताम् ॥	१२८
। न सोऽस्माभिर्हेन्तव्यस्तूङ्गवन्निरपुः । एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्मादावां वक्तुमिहागतौ ॥	१२९

इति चारमुखाच्छ्रुत्वा बभौ कोपाकुला सभा । नरवाहनदत्तस्य पद्मिनीवानिलाहता ॥
 चित्राङ्गदस्य बाहू स्वौ विधूतप्रसृतौ पुनः । अमार्गतामिवादेशं योद्धुं बलयनिःस्वनैः ॥
 हारोऽमितगतेर्वक्षस्युत्फलञ्चसतः क्रुधा । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वीर त्वमितीव मुहुरब्रवीत् ॥
 भूमिं पिङ्गलगान्धारः करेण घ्नन्सशब्दकम् । चूर्णनोपक्रमोकारमिव व्यधित वैरिणाम् ॥
 मुखे वायुपथस्यापि भ्रूकुटिः पदमादधे । कोपेनारोपिता चापलतेवान्ताय विद्विषाम् ॥
 संक्रुद्धः पाणिना पाणिं चण्डसिंहः प्रमर्दयन् । एवं विनिर्मथाम्यस्मिञ्शत्रून्तिलभ्यधादिव ॥
 बाहुः सागरदत्तस्य करास्फालनजन्मना । शब्देन मूर्च्छता व्योम्नि रिपुमाह्वयतेव तम् ॥
 नरवाहनदत्तस्तु कोपेऽप्यासीदनाकुलः । अक्षोभ्यतैव महतां महत्त्वस्य हि लक्षणम् ॥
 युचारिचक्रवर्त्यङ्गरत्नसाधनपूर्वकम् । शत्रुं स जेतुं चक्रेऽत्र यात्रायै निश्चयं तदा ॥
 अथारुह्य विमानं तत्सभार्यैः सच्चिवान्वितः । चक्रवर्ती प्रतस्थे स ततो गोविन्दकूटतः ॥
 ते च सर्वेऽपि गन्धर्वराजविद्याधराधिपाः । सबलाः परिवृत्त्यैतं चेलुश्चन्द्रमिव प्रहाः ॥
 धनवत्यां पुरोगायामथासाद्य हिमाचलम् । नरवाहनदत्तः स प्रापदेकं महत्सरः ॥
 सितपद्मोच्छ्रितच्छत्रमुल्लसद्दंसचामरम् । उपस्थितमिवादाय सम्राड्योग्यमुपायनम् ॥
 उच्चैरभिमुखोदस्तैर्वीचिहस्तैरदूरतः । कुर्वत्साम्राज्यसंसिद्धिस्नानाह्वानमिवासकृत् ॥
 चक्रवर्तिन्सरस्यस्मिन्स्नातव्यं भवतेति सः । सम्राड् वायुपथेनोक्तस्तत्र स्नातुमवातरत् ॥
 नाचक्रवर्तिनः स्नानं सिद्धयत्यत्र तदद्य ते । सिद्धं तच्चक्रवर्तित्वमिति दिव्याब्रवीच्च वाक् ॥
 तच्छ्रुत्वा चक्रवर्ती स प्रविष्टस्तज्जलान्तरे । चिक्रीडान्तःपुरैः साकं पाथस्पतिरिवाम्बुधौ ॥
 धौताञ्जनारुणदृशः श्लथधम्मिल्लबन्धनाः । रेमे सोऽत्र प्रियाः पश्यन्नङ्गलमार्द्रवाससः ॥
 सशब्दमुत्पतन्त्योऽस्मात्सरसः पद्मिपङ्कजयः । प्रत्युद्गतानां रक्षनास्तच्छ्रियाभिव रेजिरे ॥
 तद्वधूवदनाम्भोजलावण्यविजितानि च । ममञ्जुर्लज्जयेवात्र पङ्कजानि जलोर्मिषु ॥
 कृतस्नानश्च तदहस्तस्यैव सरसस्तटे । नरवाहनदत्तोऽसानुवास सपरिच्छदः ॥
 तत्र नर्मकथालापैः सभार्यासचिवः कृती । स्थित्वा प्रातर्विमानस्थः प्रतस्थे सबलस्ततः ॥
 गच्छन्वायुपथस्याथ प्राप्य मार्गवशात्पुरम् । तस्थौ तदनुरोधेन तं तत्रैव स वासरम् ॥
 अत्र दृष्टचरी तेन कन्या वायुपथस्वसा । वायुवेगयशा नाम ह्युद्यानस्थाभ्यवाञ्छयत् ॥
 सा हेमवालुकनदीतीरोद्यानविहारिणी । संपूर्णचन्द्रवदना सौम्यालापमनोरमा ॥
 सितहासा गुरुश्रोणिभारा सद्गहशालिनी । वीक्ष्यागतं तं तद्रक्तचित्ताप्यन्तर्दधे ततः ॥
 विलक्षोऽथ स तां मत्वा हेत्वन्तरपराङ्मुखीम् । नरवाहनदत्तोऽत्र निजमावासमाययौ ॥
 तत्र गोमुखवैदग्ध्यवशेन मरुभूतिना । वृत्तं राज्ञः सहस्येन वृत्तान्तमुपलभ्य तम् ॥
 देव्यश्चित्रान्परीहासान्सम्राजस्तस्य चक्रिरे । मरुभूतेरवैदग्ध्यात्सत्रपे गोमुखे स्थिते ॥
 सलज्जमथ राजानं वीक्ष्याश्चास्य च गोमुखः । वायुवेगयशाश्चित्तं जिज्ञासुस्तत्पुरं ययौ ॥
 ततो वायुपथोऽकस्मात्पुरं द्रष्टुमिवागतम् । दृष्ट्वा प्रीतिकृतातिथ्यो नीत्वैकान्ते जगाद् तम् ॥
 वायुवेगयशा नाम कन्यास्ति भगिनी मम । सिद्धैः सा भाविनी चक्रवर्तिभार्या किलोदिता ॥
 अतस्तामिह दित्सामि प्राभृतं चक्रवर्तिने । नरवाहनदत्ताय तन्मे त्वं साधयेप्सितम् ॥
 आगन्तुं प्रस्तुतश्चाहमेतदर्थं तवान्तिकम् । इति वायुपथेनोक्ते मन्त्री तं गोमुखोऽब्रवीत् ॥
 यद्यप्यरिजिगीषार्थं प्रस्थितः प्रभुरेष नः । विज्ञापय तथापि त्वमहं ते साधयाम्यदः ॥
 इत्युक्त्वामन्त्र्य तं गत्वा सिद्धं कार्यं न्यवेदयत् । नरवाहनदत्ताय गोमुखोऽभ्यर्थनां विना ॥
 अन्येद्युश्च तमत्रार्थमेत्य वायुपथे स्वयम् । विज्ञापयति राजानं तं धीमान्गोमुखोऽब्रवीत् ॥
 न कार्योऽभ्यर्थनाभङ्गो देव वायुपथस्य ते । भक्तोऽयं यद्ब्रवीत्येष कर्तव्यं तत्प्रभोरिति ॥

। प्रतिपेदे तद्राजा वायुपथोऽपि ताम् । तस्मै प्रादादनिच्छन्तीमप्यानीय निजानुजाम् ॥	१६८
माना सावोचदनिच्छन्ती बलाद्दहम् । भ्रात्रा दत्तेति नाधर्मो लोकपाला ममास्त्यतः ॥	१६९
त्यां तस्यां च सर्वा वायुपथाङ्गनाः । चक्रुः कोलाहलं येन नान्ये तच्छुश्रुवुर्वचः ॥	१७०
। ज्ञस्त्रपादायितद्वाक्याशयलब्धये । गोमुखो युक्तिमन्वेष्टुं तत्राभ्रमदितस्ततः ॥	१७१
। ददर्श चैकान्ते विद्याधरकुमारिकाः । अभिप्रवेशं युगपच्चतस्रः कर्तुमुद्यताः ॥	१७२
तेन पृष्ठाश्च जगदुस्ताः सुमध्यमाः । समयोलङ्घनं तस्मै वायुवेगयशःकृतम् ॥	१७३
। गोमुखो गत्वा राज्ञस्तत्सर्वसंनिधौ । नरवाहनदत्ताय यथावस्तु न्यवेदयत् ॥	१७४
विस्मिते राज्ञि वायुवेगयशास्तदा । जगादोत्तिष्ठ गच्छामस्त्वरितं रक्षितुं वयम् ॥	१७५
। कुमारीस्तास्ततो वक्ष्यामि कारणम् । इत्युक्तः स तथा राजा तत्र सर्वैः समं ययौ ॥	१७६
व कुमारीस्ताः पुरःप्रबलितानलाः । विधायैताश्च राजानं वायुवेगयशा जगौ ॥	१७७
कालिका नाम कालकूटपतेः सुता । विद्युत्पुञ्जा द्वितीयेयं विद्युत्पुञ्जात्मसंभवा ॥	१७८
य सुता राजंस्तृतीयैषा मतङ्गिनी । चतुर्थीयं महादंष्ट्रसुता पद्मप्रभा प्रभो ॥	१७९
। हं चेति वयं दृष्ट्वा त्यां मारमोहिताः । सिद्धक्षेत्रे तपस्यन्तं व्यदध्म समयं मिथः ॥	१८०
। चभिरस्माभिराहार्योऽयं प्रियः पतिः । नात्मार्षणीयस्त्वेतस्मै कयाचिदपि भिन्नया ॥	१८१
। तपृथगेतेन विवाहं विदधीत तत् । प्रवेश्यो वह्निरन्याभिरुद्दिश्यैतां सखीद्रुहम् ॥	१८२
। यभीताहं नैच्छं परिणयं पृथक् । न चात्मा तुभ्यमधुनाप्यार्यपुत्र समर्प्यते ॥	१८३
। त्र एवात्र लोकपालाश्च साक्षिणः । यद्येष समयोऽद्यापि स्वेच्छमुलङ्घितो मया ॥	१८४
। त्र ता एता उपयच्छस्व मे सखीः । युष्माभिरेतद्भोः सख्यो भावनीयं च नान्यथा ॥	१८५
। गेक्ते तुतुषुः समाश्लिष्यंश्च ता मिथः । कुमार्यो मरणोत्तीर्णा राजाप्यन्तर्जहर्ष सः ॥	१८६
। त्पितरस्ते च तत्र तत्क्षणमाययुः । नरवाहनदत्ताय तस्मै प्रादुश्च ताः सुताः ॥	१८७
। तेऽपि तत्कालं जामातुः प्रतिपेदिरे । कालकूटपतिप्रपञ्चास्तस्य विद्याधरेश्वराः ॥	१८८
। च समं प्राप्य महाविद्याधरात्मजाः । नरवाहनदत्तोऽत्र माहात्म्यं स परं ययौ ॥	१८९
। तत्र कतिचित्ताभिः सह दिनानि सः । ततश्चैवं हरिशिखः सेनापतिरुवाच तम् ॥	१९०
। ऽपि कथं देव नीतिमुल्लङ्घय वर्तसे । विप्रहावसरे कोऽयं कामभोगरसस्तव ॥	१९१
। न्दरदेवं तं जेतुं यात्रासमुद्यमः । क्व चेयन्ति दिनानीह विहारोऽन्तःपुरैः सह ॥	१९२
। रेशिखेनोक्ते महाराजो जगाद् सः । युक्तमुक्तं प्रयत्नस्तु न भोगायात्र कोऽपि मे ॥	१९३
। त्प्रदो ह्येष भार्याव्यतिकरो मया । अरिमर्देऽधुना मुख्यमङ्गमित्यभिनन्दितः ॥	१९४
। चलन्त्वद्य सैन्यान्यरिजयाय मे । इत्युक्तवन्तं राजानं श्वशुरो मन्दरोऽब्रवीत् ॥	१९५
। चक्रवर्त्यङ्गसर्वरत्नस्य दुर्जयः । देव मन्दरदेवोऽसौ दूरदुर्गमभूमिगः ॥	१९६
। महावीररक्षितद्वारदेशया । अग्रस्थया त्रिशीर्षाख्यगुहया ह्येष रक्ष्यते ॥	१९७
। तेन चाक्रम्य सा गुहा चक्रवर्तिना । तच्चक्रवर्तिरत्नं यो देव चन्दनपादपः ॥	१९८
। नुव्यस्ति तं तावत्साधयाभीष्टसिद्धये । नाचक्रवर्ती निकटं तरोः प्राप्नोति तस्य च ॥	१९९
। मन्दराद्रात्रौ निराहारो यतन्नतः । नरवाहनदत्तोऽगात्तं चन्दनतरुं प्रति ॥	२००
। त्रत्नास्यमानोऽपि वीरो विप्रैः सुदारुणैः । न स तत्रास मूलं च प्राप तस्य महातरोः ॥	२०१
। तं महारत्नं निबद्धोत्तुङ्गवेदिकम् । एयाध्यारुह्य सोपानैर्वचन्दे चन्दनद्रुमम् ॥	२०२
। त्रयमहं सिद्धस्ते चन्दनद्रुमः । स्मृतस्य संनिधास्ये ते तदितो ब्रज सांप्रतम् ॥	२०३
। कूटं सेत्स्यन्ति रत्नान्यन्यानि ते ततः । ततो मन्दरदेवं त्वं हेल्लयैव विजेष्यसे ॥	२०४
। त्र गिरा तत्र स रात्रावशरीरया । तथेत्युक्त्वा प्रणम्यैतं सिद्धिमान्दिव्यपादपम् ॥	२०५
। योममार्गेण महाविद्याधरेश्वरः । नरवाहनदत्तोऽथ निजं कटकमाययौ ॥	२०६

अथ नीत्वा स निशां तामास्थाने सर्वसंनिधौ प्रातः ।

नैशं साधितचन्दनपादपवृत्तान्तमखिलमाचख्यौ ॥

तद्गुह्या दयिताश्च बालसचिवाश्चाप्ताश्च विद्याधरा-

स्ते ते वायुपथादयः सकटकाश्चित्राङ्गदाद्याश्च ते ।

गन्धर्वाः प्रसभप्रसाधितमहासिद्धेः प्रहर्षाकुलाः

सत्त्वोत्साहधृतिप्रभावमहतीं तस्यास्तुवन्धीरताम् ॥

संमन्त्र्य तैः सह स मन्दरदेवदर्पे राजा विजेतुमथ दिव्यविमानगामी ।

शेषान्यचन्दनतरुदितरत्नसिद्ध्यै गोविन्दकूटगिरिमेव जगाम तावत् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पञ्चलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चार्यं पञ्चलम्बकश्चतुर्दशः ।

॥ श्रीः ॥
महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

—❦—
महाभिषेको नाम पञ्चदशो लम्बकः ।

—❦—
इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

—❦—
प्रथमस्तरङ्गः ।

॥सु ताण्डवोद्दण्डशुण्डाशीत्कारशीकरैः । ज्योतीषि पुष्पान्निव वस्तमो मुष्णानु विघ्नजित् ॥	१
। गोविन्दकूटेऽत्र स्थितमास्थानवर्तिनम् । नरवाहनदत्तं तं चक्रवर्तिनमाययौ ॥	२
॥धरो द्युमार्गेण सोऽमृतप्रभसंज्ञकः । येनैष रक्षितः पूर्वं शत्रुक्षिप्तोऽभिपर्वते ॥	३
। त्यावेदितात्मा च प्रणतश्चक्रवर्तिना । तेन प्रीतिकृतातिथ्यः स तं विद्याधरोऽब्रवीत् ॥	४
त दक्षिणदिग्वर्ती मलयाख्यो महागिरिः । तत्राश्रमपदे चास्ते वामदेवो महानृषिः ॥	५
। वां कस्यापि कार्यस्य हेतोरेकाकिनं प्रभो । आह्वयत्येतदर्थं च तेनाहं प्रेषितोऽद्य ते ॥	६
जितः प्रभुस्त्वं च मम तेनास्मि चागतः । तदेहि सिद्धयै गच्छावः शीघ्रं तस्यान्तिकं मुनेः ॥	७
मुक्तवता तेन सह विद्याधरेण सः । तत्रैव भार्याः सेनाश्च स्थापयित्वा तथेति ताः ॥	८
। त्य नभसा क्षिप्रं प्राप्यैव मलयाचलम् । नरवाहनदत्तस्तं वामदेवर्षिमभ्यगात् ॥	९
श्रीं तं च जरसा पाण्डुरं प्रांशुविग्रहम् । निर्मासनेत्रकुहरस्फुरत्तारकसन्मणिम् ॥	१०
॥धरेन्द्ररत्नानां स्थानं वेहज्जटालतम् । हिमाद्रिं सिद्धिसाहाय्यहेतोरिव सहागतम् ॥	११
। ववन्दे चरणौ मुनेस्तस्य स सोऽपि तम् । राजानं रचितातिथ्यो मुनिरेवमभाषत् ॥	१२
। दग्धोऽपि कामस्त्वं रत्यास्तुष्टेन शंभुना । सर्वविद्याधरेन्द्राणां चक्रवर्ती विनिर्मितः ॥	१३
। श्रमे ममैतस्मिन्गम्भीरान्तर्गुहान्तरे । सन्ति रत्नानि तानि त्वं मदादिष्टानि साधय ॥	१४
। मन्दरदेवो हि सिद्धरत्नस्य ते भवेत् । एतदर्थं त्वमाहूतो मयेह गिरिशज्ञया ॥	१५
। क्त्वा तेन मुनिनैवोपदिष्टविधिश्च सः । नरवाहनदत्तस्तां प्रहृष्टः प्राविशद्गुहाम् ॥	१६
। विजित्य विघ्नौघांस्तांस्तान्वीरो ददर्श सः । गजेन्द्रमभिधावन्तं मत्तं सगलगर्जितम् ॥	१७
। सुष्टिप्रहारं च दत्त्वा पादौ च दन्तयोः । आरुरोह च तं मत्तगजं राजा स लाघवात् ॥	१८
। यु सिद्धं महाहस्तिरत्नं ते चक्रवर्तिनः । इति वाणी गुहामध्यादशरीरोद्भूतदा ॥	१९
। खङ्गमहीन्द्राभं स ददर्श निपत्य च । चक्रवर्तिस्त्वलक्ष्म्यास्तं केशपाशमिवाग्रहीत् ॥	२०
। यु भोः खङ्गरत्नं ते सिद्धं जैत्रमरिंदम । इति वागुद्भूद्भूयोऽप्यशरीरा गुहान्तरे ॥	२१
। स चन्द्रिकारत्नं कामिनीरत्नमत्र च । विध्वंसिनीति नाम्ना च विद्यारत्नमसाधयत् ॥	२२
। द्वाभ्यां सहाद्याभ्यां सरसा चन्दनेन च । कार्यकालोपयुक्तानि सप्त माहात्म्यदानि च ॥	२३
। यित्वा स रत्नानि गुहाया निर्गतस्ततः । वामदेवर्षये तस्मै सिद्धं सर्वं शशंस तत् ॥	२४

ततः स मुनिराह स्म तं ग्रीत्या चक्रवर्तिनम् । पुत्र सिद्धमहाचक्रवर्तिरत्नो ब्रजाधुना ॥
 जय मन्दरदेवं तं कैलासोत्तरपार्श्वगम् । भुङ्क्व चोभयतत्पार्श्वसाम्राज्यश्रियमूर्जिताम् ॥
 इत्युक्तस्तेन मुनिना सिद्धकार्यः प्रणम्य तम् । चक्रवर्ती ततो व्योम्ना स ययौ सामृतप्रभः ॥
 प्राप गोविन्दकूटस्थं तच्च स्वशिविरं क्षणात् । महाप्रभावया श्वश्रवा धनवत्याभिरक्षितम् ॥
 तत्र मार्गोन्मुखैर्दृष्ट्वा निजैर्विद्याधराधिपैः । भार्याभिः सचिवैश्चैव प्रहृष्टैः सोऽभ्यनन्द्यत ॥
 अथोपविष्टः पृच्छद्भयो वामदेवर्षिदर्शनम् । गुहाप्रवेशं रत्नानां सिद्धिं चैभ्यः शशंस सः ॥
 ततस्तत्र हतानन्ददिव्यतूर्यो महोत्सवः । नृत्यद्विद्याधरीकोऽभूत्पानमत्तजनस्तथा ॥
 अन्येद्युश्च रिपुस्थानस्थितासौम्यग्रहेण सः । आक्रान्तकण्टकस्थानसौम्येनात्मसमर्द्धिना ॥
 सर्वान्यसंपद्युक्तेन लभेन कृतमङ्गलः । आरुह्य शर्वदत्तं तद्विमानं ब्रह्मनिर्मितम् ॥
 जेतुं मन्दरदेवं तं ससैन्योऽन्तःपुरान्वितः । नरवाहनदत्तोऽत्र प्रतस्थे नभसा ततः ॥
 चेलुश्चानुचरास्ते ते प्रवीराः परिवार्यं तम् । भक्ता भीताश्च गन्धर्वराजविद्याधराधिपाः ॥
 सेनापतेर्हरिशिखस्यादेशानुविधायिनः । चण्डसिंहः समं मात्रा धनवत्या सुमेधसा ॥
 वीरः पिङ्गलगान्धारस्तथा वायुपथो बली । विशुत्पुञ्जोऽमितगतिः कालकूटपतिश्च सः ॥
 मन्दरः समहादंष्ट्रः स्वसखा चामृतप्रभः । समं सागरदत्तेन वीरश्चित्राङ्गदोऽपि सः ॥
 एते चान्ये च येऽत्रासन्गौरिमुण्डव्यपाश्रिताः । समप्रास्तेऽन्वधावंस्तं विजिगीषुं बलान्विताः ॥
 तदा तत्सेनया छत्रे गगने कापि भास्करः । ममज्ज लज्जयेवात्र तत्तेजोनिहुतप्रभः ॥
 अथ मानसमुल्लङ्घ्य देवर्षिब्रातसेवितम् । अतीत्य गण्डशैलं च लीलोद्यानं द्युयोषिताम् ॥
 स चक्रवर्ती संप्राप स्फटिकापाण्डुरत्विषः । मूलं निजयशोराशेरिव कैलासभूभृतः ॥
 तत्र मन्दाकिनीतीरे निषण्णं निजगाद तम् । विद्याधराधिपो धीमान्मन्दरो बन्धुरं वचः ॥
 इहैव तावद्देवाद्य स्थीयतां द्युनदीतटे । न युक्तमिममुल्लङ्घ्य कैलासं गन्तुमग्रतः ॥
 ह्रास्पदस्य ह्येतस्य विद्या नश्यन्ति लङ्घनात् । त्रिशिर्षगुह्या तस्य गन्तव्यं पार्श्वमुत्तरम् ॥
 देवमायाभिधानेन सा च राज्ञाभिरक्ष्यते । स चातिदृप्तस्तस्मात्तमजित्वा गम्यते कथम् ॥
 मन्दरेणैवमुदिते धनवत्यानुमोदिते । नरवाहनदत्तस्तं तत्रैवासीत्स वासरम् ॥
 तत्रस्थो देवमायाय दूतं साम्ना व्यसर्जयत् । स च सान्त्वेन नैवास्य शासनं प्रत्यपद्यत ॥
 ततोऽपरेद्युः संनद्धैस्तैस्तैः स्वै राजभिः सह । स चक्रवर्ती तं प्रायाद्देवमायं प्रति प्रभुः ॥
 देवमायोऽपि तद्बुद्ध्वा ससैन्यो योद्धुमाययौ । वराहवज्रमुष्ट्यादिभूरिराजान्वितोऽग्रतः ॥
 ततः प्रववृते तत्र सङ्ग्रामः सेनयोस्तयोः । कैलासे सुरसंघातविमानाच्छादिताम्बरः ॥
 छिन्नभूरिशिरःश्रेणिकरकावर्षभीषणः । सवीरगर्जितः सोऽभूद्गोरो रणघनागमः ॥
 देवमायस्य सेनान्यमग्रयोधं जघान यत् । वराहं चण्डसिंहोऽत्र न नामाभूत्तदाद्भुतम् ॥
 चित्रं तु यत्स्वयं बद्धो देवमायोऽप्यमायिना । नरवाहनदत्तेन प्रहारैर्मूर्च्छितो रणे ॥
 बद्धे च तस्मिन्तस्तेन्यमभज्यत महारथैः । वज्रमुष्टिमहाबाहुतीक्ष्णदंष्ट्रादिभिः सह ॥
 ततः सुरैर्विमानस्थैः साधु साध्वित्युदीरिते । सर्वेऽप्यभिननन्दुस्तं जयिनं चक्रवर्तिनम् ॥
 अथ तं संयतानीतं समाश्रास्य महाप्रभुः । प्रसादेनानुजग्राह देवमायं मुमोच च ॥
 सोऽपि बाहुजितस्तस्य शासनं चक्रवर्तिनः । वज्रमुष्ट्यादिभिः सार्धं प्रणतः प्रत्यपद्यत ॥
 ततो निवृत्ते सङ्ग्रामे तस्मिन्व्यपगतेऽहनि । प्रातरास्थानमायातः पार्श्वस्थश्चक्रवर्तिनः ॥
 तं त्रिशिर्षगुह्यान्नायं तेन पृष्टो विविक्षुणा । देवमायो यथातत्त्वमेवं कथयति स्म सः ॥
 कैलासस्य पुरा देव विद्याधरवराश्रिते । अभूतां भिन्नसाम्राज्ये द्वे पार्श्वे दक्षिणोत्तरे ॥
 ऋषभाख्योऽथ देवेन तपस्तुष्टेन शंभुना । चक्रवर्ती प्रदिष्टोऽभूदेक एव तयोर्द्वयोः ॥
 स गन्तुमुत्तरं पार्श्वं कैलासं जातु लङ्घयन् । अधःस्थितहरक्रोधाङ्गष्टविद्योऽपतदिवः ॥

ततः क्रूरेण तपसा पुनराराधितं हरम् । प्राग्वदादिष्टसाम्राज्यमृषभोऽसौ व्यजिज्ञपत् ॥
 कैलासोलङ्घनं तावन्नास्ति नः केन तत्पथा । उभयोः पार्श्वयोर्देव चक्रवर्ती भवाम्यहम् ॥
 तच्छ्रुत्वोत्तरपार्श्वेऽस्य गमनाय पिनाकभृत् । चकार भित्त्वा कैलासं तद्गुहाविवरं महत् ॥
 अथ विद्धः स कैलासो विप्रो व्यज्ञापयच्छिवम् । मानुषागम्यमेतन्मे भगवन्पार्श्वमुत्तरम् ॥
 गम्यं तेषामपीदानीमनया गुह्या कृतम् । तत्तथा कुरु येनैषा मर्यादा मे न भङ्यते ॥
 कैलासेनेति विज्ञप्तो गुहायां रक्षकान्हरः । स्थापयामास दिग्दन्तिदृग्विषाहीन्द्रगुह्यकान् ॥
 दक्षिणेऽस्य महामायं द्वारि विद्याधरेश्वरम् । उत्तरे कालरात्रिं च चण्डिकामपराजिताम् ॥
 एवं कृतगुहारक्षो महारत्नानि शंकरः । उत्पाद्य भगवांस्तत्र व्यवस्थामादिदेश सः ॥
 सिद्धरत्नस्य गम्येयं द्विपार्श्वी चक्रवर्तिनः । द्युचराणां सदाराणां सदूतानां भविष्यति ॥
 अनुज्ञाताश्च ये तेन राजानः स्युरिहोत्तरे । तेषां चैषा गुहा गम्या न त्वन्यस्यात्र कस्यचित् ॥
 इत्यादिष्टवति त्र्यक्षे कुर्वन्नृषभकस्ततः । साम्राज्यं युयुधे दर्पादेवैर्जन्ने च वञ्चिणा ॥
 इत्येषोऽस्यास्त्रिशीर्षाख्यगुहाया आगमः प्रभो । अगम्या चैव सैषान्यैर्विना युष्मादृशैर्गुहा ॥
 तस्य चैतद्गुहाद्वाररक्षणः कालतः कुले । महामायस्य जातोऽयं देवमायोऽहमीश्वर ॥
 विद्याधरेषु जातोऽयं दुर्जयो रिपुभिर्मृधे । यश्च जेष्यत्यमुं सोऽत्र चक्रवर्ती भविष्यति ॥
 तेनास्य स्वामिना भाव्यं सोऽनुवत्योऽमुना प्रभुः । इति जन्मनि मे दिव्या व्याजहार सरस्वती ॥
 सोऽहं जितस्त्वया त्वं च सिद्धरत्नः प्रभाववान् । कैलासोभयपार्श्वैकचक्रवर्तीह नः प्रभुः ॥
 तन्निशीर्षगुहामेतां तीर्त्वा शेषान्निपूञ्जय । इत्युक्ते देवमायेन चक्रवर्ती जगाद सः ॥
 गच्छामोऽद्य गुहाद्वारे वसामस्तत्र सांप्रतम् । कृतसंविधयः प्रातः प्रवेक्ष्यामश्च तां गुहाम् ॥
 इत्युक्तवान्स गत्वाथ सर्वैस्तै राजभिः सह । नरवाहनदत्तोऽत्र गुहाद्वारे समावसत् ॥
 ददर्श तां च गम्भीरनिरालोकोदरां गुहाम् । जन्मभूमिमनकैन्दुं कल्पान्ततमसामिव ॥
 द्वितीयेऽह्नि च संपूज्य विवेशैतां विमानगः । ध्यातोपनतसद्रत्नसहायः सपरिच्छदः ॥
 तमांसि चन्द्रिकारत्नैश्चन्दनेनाहिदृग्विषान् । दिग्गजान्दस्तिरत्नेन खङ्गरत्नेन गुह्यकान् ॥
 विघ्नानन्यांश्चान्यरत्नैर्निवार्य सह सेनया । उत्तीर्य तां गुहां चोदग्द्वारेण स विनिर्ययौ ॥
 ददर्श च गुहागर्भनिर्गतः पार्श्वमुत्तरम् । कैलासस्यापुनर्जन्मजीवलोकांतरोपमम् ॥
 साधु रत्नप्रभावाप्तमाहात्म्येन गुहा त्वया । चक्रवर्तिन्नियं तीर्णेत्युदभूद्वाक्तदा दिवः ॥
 अथोचतुर्धनवती देवमायश्च तं प्रभुम् । देव संनिहिता द्वारे कालरात्रीह सर्वदा ॥
 एषा चोत्पादिता पूर्वं विष्णुनामृतमन्थने । दारणी दानवेन्द्राणाममृतं हर्तुमिच्छताम् ॥
 सैषादिष्टा गुहामेतामिह शर्वेण रक्षितुम् । यथा नान्यस्तरेदेनां यथोक्तैस्त्वद्विधैर्विना ॥
 त्वं चक्रवर्ती तीर्णश्च सिद्धरत्नो गुहामिमाम् । तदेषा पूजनीया ते पूज्या विजयसिद्धये ॥
 एवं धनवतीदेवमायोक्तस्यैव तस्य सः । नरवाहनदत्तस्य तत्राक्षीयत वासरः ॥
 संध्यारुणा बभूवुश्च कैलासोत्तरसानवः । सूचयन्त इवासन्नसङ्ग्रामरुधिरोक्षणम् ॥
 आवृणोत्कटकं तस्य राज्ञो लब्धबलं तमः । गुहागृहपराभूतिवैरमार्द्रमिव स्मरत् ॥
 अनर्चादुर्भनःकालरात्रिक्रोधाङ्कुरा इव । बभ्रमुर्भूतवेतालडाकिनीगणफेरवः ॥
 क्षणाच्च जज्ञे निःसंज्ञं सैन्यं सुप्रमिवाखिलम् । नरवाहनदत्तस्य स एकोऽभून्न मोहितः ॥
 ततोऽनर्चनसंक्रुद्धकालरात्रिविजृम्भितम् । मन्वानश्चक्रवर्ती स वाक्पुष्पैस्तामथार्चयत् ॥
 आशिरश्चक्रसंचारचतुरा प्रणवाकृतिः । त्वं प्राणशक्तिर्जन्तूनां जीवनी त्वां नमाम्यहम् ॥
 स्रवन्महिषकण्ठास्रधाराभिस्त्रिशिखाश्रिभिः । आश्रासितत्रिभुवने दुर्गारूपे नमोऽस्तु ते ॥
 हरुरक्तभृतभ्रान्तकरस्थितकपालया । नृत्यन्त्या त्रिजगद्रक्षापात्रयेव जितं त्वया ॥
 ऊर्ध्वाक्षिदीप्तिदीपीय्यकपाला कालरात्र्यपि । कपालहस्ता सार्केन्दुरिव भासि भवप्रिये ॥

इति स्तुता तुतोषात्र कालरात्रिर्न तस्य यत् । तत्स्वमूर्धोपहारेण तामर्चितुमियेष सः ॥	१०
मा पुत्र साहसं कार्षीरेषा सिद्धास्मि वीर ते । प्रकृतिस्यं तवास्त्वेतत्कटकं जयमाप्नुहि ॥	१०
इत्युवाचात्तखड्गं तं सा देवी तत्र तत्क्षणम् । सुप्रप्रबुद्धमिव तत्कटकं तस्य चाभवत् ॥	१०
ततो भार्या वयस्याश्च सर्वे विद्याधराश्च ते । प्रशशंसुस्तमेतस्य प्रभावं चक्रवर्तिनः ॥	१०
अथैष विहिताहारपानाद्यावश्यकक्रियः । वीरोऽनैषीन्नियामां तां शतयामाभिवायताम् ॥	१०
प्रातश्च पूजयित्वा तां कालरात्रिं ततो ययौ । विद्याधरनिरुद्धाग्रमार्गं धूमशिखं प्रति ॥	१०
अभूत्तेन समं तस्य सङ्ग्रामश्चक्रवर्तिनः । राज्ञा मन्दरदेवीयप्रधानेन स तादृशः ॥	१०
यत्र खड्गमयं व्योम शूरमूर्धमयी मही । आसीजहि जहीत्युग्रवीरवाक्यमयं वचः ॥	१०
तत्र धूमशिखं युद्धे बद्धानीतं प्रसह्य तम् । चक्रवर्ती स संमान्य ग्राह्यामास शासनम् ॥	१०
न्यवेशयञ्च तदहः सैन्यमत्रैव तत्पुरे । शान्तधूमशिखोद्रेकमग्निदग्धेनधनं यथा ॥	१०
द्वितीयेऽह्नि स चारेभ्यो योदुमायान्तमप्रतः । बुद्ध्वा मन्दरदेवं तं ज्ञातवृत्तान्तमप्रतः ॥	१०
नरवाहनदत्तसैः सह विद्याधरेश्वरैः । प्रययौ तं प्रति ततस्तज्जये बद्धनिश्चयः ॥	१०
किंचिद्गत्वा ददर्शाग्ने बहुराजगणान्वितम् । सैन्यं मन्दरदेवस्य रचितव्यूहभागतम् ॥	१०
ततः कृतप्रतिव्यूहरचनो राजभिर्द्वृतः । नरवाहनदत्तस्तदभ्यधावदरेर्वलम् ॥	१०
अथाहवः प्रववृते तयोरुभयसैन्ययोः । प्रलयोद्वेलजलधिभूतौघानुकारिणोः ॥	१०
ततस्ते चण्डसिहाद्या युध्यन्ते स्म महारथाः । शूराः काञ्चनहंष्ट्राख्यराजप्रभृतयोऽन्यतः ॥	१०
प्रकम्पितत्रिभुवनो विशोभितकुलाचलः । विजजृम्भे स सङ्ग्रामः कल्पान्तपवनागमः ॥	१०
शोणैकपार्श्वः कैलासः शूरशोणितकुङ्कुमैः । भूतिश्चेतान्यपार्श्वश्च तदा गौरीशमन्वगात् ॥	१०
खड्गपट्टोदितानेकसूर्यबिम्बोग्रभास्वरः । सत्यं प्रलयकालोऽभूद्धीराणां स महाहवः ॥	१०
इयत्तद्युद्धमासीद्यद्विस्यमं प्रेक्षणागताः । नारदाद्या अपि ययुर्दृष्टदेवासुराहवाः ॥	१०
इत्थं घोरे रणे तस्मिन्चण्डसिंहोऽभिधावितः । जग्ने काञ्चनहंष्ट्रेण गदया मूर्ध्नि भीमया ॥	१०
तं गदाघातपतितं दृष्ट्वा धनवती सुतम् । शत्वा विद्याबलेनोभे सैन्ये निश्चेतने व्यधात् ॥	१०
नरवाहनदत्तश्च चक्रवर्ती बलादितः । ततो मन्दरदेवश्च द्वावेवास्तां सचेतनौ ॥	१०
तदा धनवतीं क्रुद्धां जगत्संहरणक्षमाम् । वीक्ष्याम्बरगता देवा अपि दिक्षु प्रदुदुवुः ॥	१०
दृष्ट्वा मन्दरदेवोऽथ चक्रवर्तिनमेककम् । नरवाहनदत्तं तमभ्यधावदुदायुधः ॥	१०
नरवाहनदत्तोऽपि विमानादवतीर्य सः । उत्खातखड्गरत्नः सन्प्रतिजग्राह तं जवात् ॥	१०
ततो मन्दरदेवेन मायया जयमिच्छता । समदोहाममातङ्गरूपं चक्रे स्वविद्यया ॥	१०
तद्दृष्ट्वाकारि सुमहत्सिंहरूपं स्वमायया । नरवाहनदत्तेन विद्यातिशयशालिना ॥	१०
ततो भग्नेभवपुषा मुक्तसिंहाकृतिः स्फुटम् । युद्धं मन्दरदेवेन चक्रवर्ती ततान सः ॥	१०
नानाविचित्रकरणावङ्गहारक्रियासु तौ । मण्डलाग्रधरौ नाट्यप्रवृत्ताविव रेजतुः ॥	१०
नरवाहनदत्तोऽथ साक्षाज्जयनिवाहरत् । खड्गं मन्दरदेवस्य करात्करणयुक्तितः ॥	१०
हतखड्गस्य चाकृष्टश्रिकस्यात्र तामपि । तथैव तस्य सहसा चक्रवर्ती जहार सः ॥	१०
ततोऽपशस्त्रं बाहुभ्यां युध्यमानं स गुल्फयोः । प्राप्य मन्दरदेवं तं राजा भूमावपातयत् ॥	१०
प्रारेभे च शिरश्छेतुं केशेष्वक्वाकृष्य तस्य सः । वक्षसि न्यस्तचरणः सन्नाद खड्गेन विद्विषः ॥	१०
तावन्मन्दरदेवीति नाम्ना कन्याभ्युपेत्य तम् । स्वसा मन्दरदेवस्य वारयन्त्येवमब्रवीत् ॥	१०
तपोवनस्थो दृष्ट्वा त्वं भर्ता प्राक्कल्पितो मया । तच्छूर्युर्मिमं राजन्मा वधीर्भ्रातरं मम ॥	१०
एवं तयोक्तः सुदृशा विमुच्य जितलज्जितम् । धीरो मन्दरदेवं तं महाराजो जगाद सः ॥	१०
मुक्तो मया त्वं मा भूत्तलज्जा विद्याधरेश ते । चपलौ किल शूराणां रणे जयपराजयौ ॥	१०
इति मन्दरदेवोऽसावुक्तो राज्ञा जगाद तम् । किं जीवितमिदानीं मे रक्षितस्याहवे स्त्रिया ॥	१०

इं यामि तपसे वनस्थस्यान्तिकं पितुः । त्वमेवोभयवेद्यर्धचक्रवर्तीह निर्मितः ॥	१४२
मर्थश्च मे भावी पित्रा पूर्वमसूचयत । इत्युक्त्वा स ययौ मानी पितुः पार्श्वं तपोवनम् ॥	१४३
॥ सम्यङ्गाहाचक्रवर्तिञ्जित्वा रिपूस्त्वया । प्राप्तं साम्राज्यमित्यूचुर्गगनस्थाः सुरास्तदा ॥	१४४
मन्दरदेवेऽथ निर्जं धनवती सुतम् । उभे च सेने विदधे स्वशक्त्या लब्धचेतने ॥	१४५
इति सुप्रप्रतिबुद्धा इव सर्वे वैरिणं जितं बुद्ध्वा ।	
सचिवाद्यो विजयिनं नरवाहनदत्तमभिननन्दुस्तम् ॥	१४६
येऽपि च काञ्चनदंष्ट्राशोककरक्ताक्षकालजिह्वाद्याः ।	
मन्दरदेवीयास्ते राजानस्तस्य शासनं जगृहुः ॥	१४७
काञ्चनदंष्ट्रालोकनसंस्मृतसमराप्ततद्गदाघातः ।	
प्रचुकोप चण्डसिंहः प्रविधुतदृढमुष्टिपीडितासिवरः ॥	१४८
कृतमिह समरेण वस्स कस्त्वां समरमुखे विजयेत किं तु युक्त्या ।	
क्षणमिव विहिता मयैव साभूदुभयबलक्षयरक्षणाय माया ॥	१४९
इति च धनवती तदा ब्रुवाणा निजतनयं प्रशमय्य तं प्रकोपात् ।	
बलमखिलमनन्दयत्स्वसिद्ध्या सहनरवाहनदत्तचक्रवर्ति ॥	१५०
प्राप्ते जितप्रणतविद्रुतवैरिवीरवीताहव्यतिकरोत्तरपार्श्वराज्ये ।	
शर्वाचलस्य नरवाहनदत्तदेवः प्रीतिं परामभजताक्षतमिन्नवर्गः ॥	१५१
ततोऽरिविजयोत्सवप्रहृततारतूर्यं कृती	
स तद्भ्युचरसुन्दरीरुचिरनृत्तगीताञ्चितम् ।	
प्रियासचिवसंगतः प्रवरराजवृन्दान्वितः	
प्रतापमिव वैरिणां मधु पिबन्ननैषीद्दिनम् ॥	१५२

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे महाभिषेकलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

परेद्युरुत्थाय ततः कैलाससानुतः । नरवाहनदत्तोऽसौ चक्रवर्ती बलान्वितः ॥	१
काञ्चनदंष्ट्रस्य वचनादग्रगामिनः । प्रायान्मन्दरदेवीयं पुरं विमलसंज्ञकम् ॥	२
प तच्च सौवर्णप्रांशुप्राकारसुन्दरम् । सुमेरुमिव कैलासं सभाजयितुमागतम् ॥	३
ए चातिगम्भीरमच्युतश्रीविराजितम् । अनन्तरत्ननिलयं निस्तोयमिव सागरम् ॥	४
स्थानोपविष्टं तं राजभिर्द्युचरैर्वृतम् । सम्राजमेत्य राजान्तःपुरवृद्धा व्यजिज्ञपन् ॥	५
मन्दरदेवेऽत्र वनं युष्मत्पराजिते । तद्देव्योऽग्निं विविक्षन्ति श्रुत्वा वेत्स्यधुना प्रभुः ॥	६
कस्तैः स मरणाञ्चक्रवर्ती निवार्य ताः । संविभेजे निवासादिदानेन भगिनीरिव ॥	७
विद्याधराधीशवर्गं निखिलमेव तम् । दत्तानुरागनिगडं स सम्राट् समपादयत् ॥	८
तन्नामितगतिं राजानं पूर्वकल्पितम् । राज्ये मन्दरदेवस्य कृतज्ञः सोऽभिषिक्तवान् ॥	९
प्रासास तस्मै च तदीयांस्तान्महीक्षितः । राज्ञे काञ्चनदंष्ट्रादीन्भक्तायाव्यभिचारिणे ॥	१०
व तत्र सप्ताहमुद्यानेषु महर्दिषु । कैलासोत्तरदिक्पार्श्वलक्ष्म्याश्लिष्टो नवोढया ॥	११
ोभयवेद्यर्धविद्याधरमहीक्षिताम् । चक्रवर्तिस्त्वमासाद्याप्यधिकेच्छुर्बभूव सः ॥	१२
प्रववृते जेतुं वारितोऽपि स मन्त्रिभिः । तद्दिग्गव्यवस्थितालङ्घयमेरुभूमीः सुराश्रयाः ॥	१३
गौपचिताः कामं विशेषासादनं विना । तेजस्विनो न तिष्ठन्ति दीप्रा दावानला इव ॥	१४
ं नारदोऽभ्येत्य मुनिरेवमभाषत । नीतिज्ञस्यापि ते कोऽयं राजन्नविषयोद्यमः ॥	१५

प्रवर्तमानो ह्युत्सेकादसाध्ये परिभूयते । दशास्य इव दर्पेण कैलासोन्मूलनोद्यतः ॥
 दुर्लङ्घ्यो ह्यर्कचन्द्राभ्यामपि मेरुस्तवेह च । विद्याधरेन्द्रतादिष्टा शर्वेण न सुरेन्द्रता ॥
 विद्याधराणां भूमिर्हि हिमवान्विजितस्त्वया । तन्मेरौ देवभूमौ ते किं कार्यं मुञ्च दुर्ग्रहम् ॥
 पिता मन्दरदेवस्य यस्त्वकम्पनसंज्ञकः । स द्रष्टव्यस्त्वया गत्वा वनस्थः शिवमिच्छता ॥
 इत्युक्त्वा नारदमुनिः प्रतिपन्नं तथेति तम् । चक्रवर्तिनमामन्त्रय जगाम स यथागतम् ॥
 चक्रवर्त्यपि कार्यज्ञो नारदेन च वारितः । ऋषभस्य तथा नाशं देवमायाच्छ्रुतं स्मरन् ॥
 स विमृश्य स्वयं बुद्ध्या निविवृत्स्य ततो ययौ । तपोवनस्थितं द्रष्टुं राजर्षिं तमकम्पनम् ॥
 प्रापत्तपोवनं चास्य योगनिष्ठैर्महर्षिभिः । पद्मासनोपविष्टैश्च ब्रह्मलोकमिवावृतम् ॥
 तत्र बृद्धं ददर्शैतं जटावल्कलधारिणम् । अकम्पनं मुनिजनैर्महाद्रुममिवाश्रितम् ॥
 ववन्दे चोपसृत्यात्र पादावस्य तपस्विनः । असावपि कृतातिथ्यो राजर्षिर्निजगाद तम् ॥
 युक्तं कृतं त्वया राजन्निममागच्छताश्रमम् । उलङ्घय गच्छतस्ते हि द्युः शापं महर्षयः ॥
 इति ब्रुवति राजर्षीं तस्मिंस्तं चक्रवर्तिनम् । तिष्ठंस्तपोवने तत्र स गृहीतमुनिव्रतः ॥
 आगान्मन्दरदेवोऽपि पितुस्तस्य तदान्तिकम् । स्वप्ता मन्दरदेव्यात्र कुमार्या सहितस्तया ॥
 नरवाहनदत्तश्च दृष्ट्वा कण्ठे तमग्रहीत् । जितशान्तेषु धीराणां स्नेह एवोचितोऽरिषु ॥
 अथ मन्दरदेवीं तां भ्रात्रा सममुपागताम् । दृष्ट्वाकम्पनराजर्षिः स सम्राजमुवाच तम् ॥
 इयं मन्दरदेवीति नाम्ना राजन्सुता मम । उक्ता च दिव्यवाचैषा महिषी चक्रवर्तिनः ॥
 तदेतामुपयच्छस्व चक्रवर्तिन्मयार्पिताम् । इत्युक्तवति राजर्षीं सा जगाद तदात्मजा ॥
 इह सन्ति चतस्रो मे वयस्या वरकन्यकाः । एका कनकवत्याख्या कन्या काञ्चनदंष्ट्रजा ॥
 द्वितीया कालजिह्वस्य नाम्ना कालवती सुता । तृतीया दीर्घदंष्ट्रस्य श्रुता नाम तनूद्भवा ॥
 चतुर्थी पोत्रराजस्य पुत्री नाम्नाम्बरप्रभा । विद्याधरेन्द्रकन्यानामहं तासां च पञ्चमी ॥
 अमन्यस्ता वयं पञ्च दृष्ट्वा पूर्वं तपोवने । आर्यपुत्रमिमं सोत्का व्यदध्म समयं मिथः ॥
 सममस्माभिराहार्यो भर्तायं या पृथक्त्वमुम् । भजेदुद्दिश्य तामात्मा हन्तव्योऽन्याभिराश्रिति ॥
 तत्सखीभिर्विना ताभिर्युक्तः परिणयो न मे । मादृश्यो हि कथं कुर्युः सत्वोल्ङ्घनसाहसम् ॥
 एवं तथा प्रौढयोक्ते तपिताकम्पनः स तान् । विद्याधरेन्द्रांश्चतुरोऽप्याह्वयत्कन्यकापितृन् ॥
 शशंस च यथातत्त्वं स तेभ्यस्तेऽपि तत्क्षणम् । कृतार्थमानिनः कन्यास्तनयास्ता समानयन् ॥
 ततो मन्दरदेवीतः प्रभृत्येताः क्रमेण सः । नरवाहनदत्तोऽन्याः पञ्चात्र परिणीतवान् ॥
 ताभिः सह च तत्रासीद्वासराणि बहूनि सः । ऋषीस्त्रिसंध्यं प्रणमन्कृतोत्सवपरिच्छदः ॥
 राजन्महाभिषेकार्थमृषभार्द्रिं ब्रजाधुना । इत्युक्तेऽकम्पनेनाथ देवमायोऽप्युवाच तम् ॥
 देवैवमेव कार्यं ते यस्मादृषभकादयः । अभ्यषिच्यन्त तत्राद्रौ प्राक्तनाश्चक्रवर्तिनः ॥
 तच्छ्रुत्वा निकटे श्लाघ्ये मन्दराद्रौ प्रशंसति । अभिषेकं हरिशिखे वागेवमुद्भूदिवः ॥
 महाभिषेकं सर्वे हि राजन्नृषभपर्वते । पूर्वं प्राप्तास्त्वमप्यद्य गच्छ सिद्धपदं ह्यदः ॥
 इत्युक्तो दिव्यया वाचा नत्वा साकम्पनानृषीन् । नरवाहनदत्तोऽतः स प्रतस्थे शुभेऽहनि ॥
 प्राप तच्च त्रिशीर्षाख्यगुहाया द्वारमुत्तरम् । सहामितगतिप्रष्टैः सर्वविद्याधरेश्वरैः ॥
 तत्र संपूजितां कालरात्रिं द्वारेण तेन सः । प्रविश्य तां गुहां सम्राड् दक्षिणेन विनिर्ययौ ॥
 निर्यातश्च समं सैन्यैर्देवमायस्य मन्दिरे । तदर्थितो विशाश्राम दिनेऽस्मिन्सपरिग्रहः ॥
 तत्रस्थश्च स कैलासे तस्मिन्संनिहितं हरम् । विचिन्त्य गोमुखसखः स्वैरं द्रष्टुं जगाम तम् ॥
 आसाद्य चाश्रमं तस्य सुरभिं वृषभं तथा । दृष्ट्वा प्रणम्य च द्वाःस्यं स नन्दिनमुपेयिवान् ॥
 प्रदक्षिणप्रतीतेन मुक्तद्वारश्च तेन सः । प्रविश्य देवीसहितं ददर्श वृषभध्वजम् ॥
 दूरादेव कृताह्लादं चूडाचन्द्रकरोत्करैः । इतस्ततो गतैर्गौर्या मुखद्युतिजितैरिव ॥

न्तं प्रियया साकमक्षैरक्षैरिवेच्छया । स्वकार्यदत्तस्वातन्त्र्यैर्लोलैर्विशगतैरपि ॥	५५
च पादयोस्तस्य पपात वरदस्य सः । देव्याः शैलमुतायाश्च चक्रे च त्रिःप्रदक्षिणम् ॥	५६
यदागतोऽसीह दोषः स्याद्धि तवान्यथा । भविष्यन्त्यधुन ते तु विद्याः शश्वदभङ्गुराः ॥	५७
त सिद्धक्षेत्रं तद्गच्छ त्वमृषभाचलम् । महाभिषेकं तत्राशु प्राप्तकालमवाप्नुहि ॥	५८
दिष्टश्च देवेन चक्रवर्ती तथेति तम् । नत्वा सभार्यमागात्तद्देवमायस्य मन्दिरम् ॥	५९
पुत्र गतोऽभूस्त्वं प्रहृष्टः किल दृश्यसे । इहापि किंस्विन्मलितास्तवान्याः पञ्च कन्यकाः ॥	६०
देनर्मणा तत्र देवीं मदनमञ्चुकाम् । श्रुवतीमुक्ततत्त्वार्थो नन्दयन्सुखमास्त सः ॥	६१
द्युः सर्वगन्धर्वविद्याधरबलान्वितः । द्विभास्करमिव व्योम कुर्वस्तेजस्विनात्मना ॥	६२
नवरमारूढः सावरोधः समञ्जिकः । नरवाहनदत्तोऽतः प्रययावृषभाचलम् ॥	६३
। तं गिरिं दिव्यं वातधूतजटालतैः । विकीर्णपुष्पैर्दत्तार्घस्तापसैरिव पादपैः ॥	६४
तस्य समाजहुस्ते ते विद्याधराधिपाः । महाभिषेकसंभारान्प्रभावसदृशान्प्रभोः ॥	६५
युश्चाभिषेकेऽत्र तस्य प्राभृतपाणयः । दिग्भ्यो विद्याधराः सर्वे भक्तभीतजिताहताः ॥	६६
सनेऽभिषेक्तव्या महादेवीपदेऽत्र का । देव देवीति प्रपच्छुस्तं च विद्याधरास्ततः ॥	६७
मयाभिषेक्तव्या देवी मदनमञ्चुका । इति राज्ञोदिते क्षिप्रं ध्यानं ते द्युचरा ययुः ॥	६८
ञ्चचार गगनादशरीरा सरस्वती । हंहो विद्याधरा नेयं मर्या मदनमञ्चुका ॥	६९
षावतीर्णा हि कामस्यास्य भवत्प्रभोः । नासौ कलिङ्गसेनायां जाता मदनवेगतः ॥	७०
निजेयं देवैर्हि मायया परिवर्त्य तम् । गर्भं तस्याः प्रसूताया निक्षिप्त्वा तत्र तत्क्षणम् ॥	७१
। गर्भस्तु यस्तस्याः सोऽयमित्यकसंज्ञकः । स्थितो मदनवेगस्य पार्श्वे धात्रा समर्पितः ॥	७२
। धार्थासनार्हास्य पत्युर्मदनमञ्चुका । अस्या ह्येतद्वरं प्रादात्तपस्तुष्टो हरः पुरा ॥	७३
क्त्वा व्यरमत्सा च वाणी विद्याधराश्च ते । तुल्युः प्रशशंसुश्च देवीं मदनमञ्चुकाम् ॥	७४
शुभेऽहनि व्यग्रे शान्तिसोमे पुरोहिते । मङ्गल्यतूर्यनादेषु सुगीतेषु द्युयोपिताम् ॥	७५
। णब्रह्मघोषेषु व्याप्तवत्सु दिशो दश । सिंहासनस्थं वामार्धतिष्ठन्मदनमञ्चुकम् ॥	७६
। आहनदत्तं तं नानातीर्थसमुद्भवैः । हेमकुम्भाहृतैस्तोयैरभ्यषिञ्चन्महर्षयः ॥	७७
। तस्य जलैर्मूर्ध्नि पतितैर्मन्त्रपावनैः । निरगान्मनसो धौतं गूढं वैरमलं द्विषाम् ॥	७८
गीस्तदभिषेकाम्बु सामुद्रं बन्धुबुद्धितः । अन्वागतैव तस्याङ्गं साक्षात्तेन सहावृणोत् ॥	७९
मालाततिस्तस्य नाकनारीकरोज्जिता । स्वयं पतन्ती गङ्गेव बहुस्रोता वपुष्यभात् ॥	८०
रुणेनाङ्गरागेण प्रतापेनेव भूषितः । उदयस्थोऽम्बुधिजलस्नातो भास्वान्बभौ ततः ॥	८१
मन्दारमाल्यश्च सदृस्त्राभरणोज्ज्वलः । आमुक्तदिव्यमुकुटः श्रियं शाक्रीमुवाह सः ॥	८२
। अभिषेका देवी च पार्श्वे मदनमञ्चुका । तस्य दिव्यैरलंकारैः शचीवेन्द्रस्य निर्वभौ ॥	८३
हुन्दुभिमेघं द्युपतत्कुसुमवृष्टि च । स्वःस्त्रीविद्युद्भूतं चित्रं दुर्दिनं तदभूदिनम् ॥	८४
। नगेन्द्रनगरे विद्याधरवराङ्गनाः । नानृत्यन्केवलं यावद्वातोद्भूता लता अपि ॥	८५
। पौरत्र मुरजेष्वाहतेषु महोत्सवे । नगोऽप्यवाद्यदिव प्रतिशब्दवतीर्गुहाः ॥	८६
यासवरसक्षीबवल्गद्विद्याधरावृतः । स पर्वतोऽपि पानेन घूर्णमान इवावभौ ॥	८७
। तास्याभिषेकस्य शोभानेनैव वीक्ष्य यत् । इन्द्रोऽपि स्वाभिषेकेऽभूद्भ्रममानो विमानगः ॥	८८
। प्राप्तयथाभीष्टचक्रवर्त्यभिषेचनः । नरवाहनदत्तोऽथ स सस्मारोत्सुकः पितुः ॥	८९
। ऋय च समं सद्यः सचिवैर्गोमुखादिभिः । सम्राड्ज्ञानमाहूय स वायुपथमादिशत् ॥	९०
। राहनदत्तस्त्वां स्मरत्युत्कण्ठितो भृशम् । इत्युक्त्वाख्यातवृत्तान्तो गच्छ तातमिहानय ॥	९१
। अत्र मन्त्रिणश्चास्य तथैवोक्त्वा त्वमानयेः । तच्छ्रुत्वैव तथेत्युक्त्वा व्योम्ना वायुपथो ययौ ॥	९२
। अत्र प्राप कौशाम्बीं दृष्टः समयविस्मयैः । पौरैर्विद्याधराणां स सप्तभिः कोटिभिर्वृतः ॥	९३

ददर्शोदयनं तं च वत्सराजं समन्निकम् । देवीभिश्चात्र सहितं यथार्हविहितादरम् ॥
 उपविश्याथ पृष्ठा च कुशलं तं जगाद सः । नृपं विद्याधरपतिर्दृष्टः सर्वैः सकौतुकम् ॥
 नरवाहनदत्तस्ते सूनुवाराध्य शंकरम् । साक्षात्कृत्य च तं विद्याः सर्वाः प्राप्यारिदुर्जयाः ॥
 हत्वा मानसवेगं च गौरिमुण्डं च दक्षिणे । जित्वा मन्दरदेवं च वेद्यधरपतिमुत्तरे ॥
 आसाद्योभयवेद्यधरविद्याधरमहीभुजाम् । सर्वेषां शासनभृतां चक्रवर्तिपदं महत् ॥
 महाभिषेकमृषभे संप्राप्तः पर्वतेऽधुना । राजन्सरति सोत्कस्त्वां सदेवीसचिवादिकम् ॥
 अहं च तेन प्रहितो द्रुतमागम्यतामिति । पुण्यवन्तो हि संतानं पश्यन्त्युच्चैः कृतान्वयम् ॥
 इति वायुपथाच्छ्रुत्वा भृशोत्कण्ठो बभार सः । वत्सराजोऽम्बुदारावहृष्यद्गर्हिणविभ्रमम् ॥
 प्रतिपद्य च तद्वाक्यं समं तेनैव तत्क्षणम् । आरुह्य शिबिकां व्योम्ना तद्विद्यानां प्रभावतः ॥
 कलिङ्गसेनानुगतः स भार्यासचिवान्वितः । गत्वा संप्राप तं दिव्यमृषभार्यं महागिरिम् ॥
 तत्रापश्यच्च तं पुत्रं दिव्यसिंहासनस्थितम् । विद्याधरेन्द्रमध्यस्थं बहुभार्यासमन्वितम् ॥
 पूर्वोद्दिमस्तकासीनं ग्रहग्रामपरिष्कृतम् । शशाङ्कमनुकुर्वन्तं भूरितारावलीवृतम् ॥
 तद्दर्शनसुधासारसिक्तः प्रोलासिताशयः । काञ्चिच्चन्द्रोदयाम्भोधिभङ्गी भेजे स भूपतिः ॥
 नरवाहनदत्तोऽपि दृष्ट्वा तं जनकं चिरात् । उत्थाय संभ्रमात्सोत्कः सोऽभ्यगात्सपरिच्छदः ॥
 आलिङ्गितश्च तेनाथ पित्राङ्गमधिरोष्य सः । भूयोऽप्यानन्दबाष्पाम्बुपूरेणैवाभ्यषिच्यत ॥
 देवी वासवदत्ता च चिरमाश्लिष्य तं सुतम् । तदालोकस्तुतस्तन्यैरसिचत्सृतशैशवम् ॥
 पद्मावती च यौगन्धरायणाद्याश्च मन्त्रिणः । पैतृका मातुलश्चैव दृष्ट्वा गोपालकश्चिरात् ॥
 षष्ठुः संतृष्ण्या दृष्ट्वा तस्यामृतमयं वपुः । चकौरा इव सम्राजो यथार्हकृतसत्कृतेः ॥
 कलिङ्गसेना तं दृष्ट्वा जामातरमथात्मजाम् । त्रैलोक्येऽपि न माति स्म स्वेष्वङ्गेषु तु का कथा ॥
 यौगन्धरायणाद्याश्च मरुभूतिमुखान्सुतान् । दृष्ट्वा प्रभुप्रसादात्तदिव्यत्वानभ्यनन्दिषुः ॥
 आमुक्तदिव्याभरणा देवी मदनमञ्जुका । रत्नप्रभाप्यलंकारवती ललितलोचना ॥
 कर्पूरिका शक्तियशा भगीरथयशा अपि । तथा रुचिरदेवस्य भगिनी दिव्यरूपधृत् ॥
 वेगवत्यजिनावत्यौ तथा गन्धर्वदत्तया । प्रभावती चात्मनिका वायुवेगयशास्तथा ॥
 तत्सख्यः कालिकाद्याश्च चतस्रोऽथ सुलोचना । किं च मन्दरदेव्याद्याः पञ्चान्याश्च वराङ्गनाः ॥
 नरवाहनदत्तस्य महिष्यश्चक्रवर्तिनः । प्रणेमुः श्वशुरस्यात्र पादौ वत्सेश्वरस्य ताः ॥
 तद्वद्व्रासवदत्तायाः पद्मावत्यास्तथैव च । ते च हर्षाद्यथौचित्यमाशीर्भिस्ता अवर्धयन् ॥
 षथोचितासनासीने वत्सेशेऽन्तःपुरान्विते । नरवाहनदत्तः स्वमारुरोह महासनम् ॥
 देवी वासवदत्ता च नवास्तास्तास्तदा स्तुषाः । पश्यन्ती मुमुदे तासां पृच्छन्ती कुलनामनी ॥
 नरवाहनदत्तस्य तां ते वत्सेश्वरादयः । दिव्यां विभूतिं पश्यन्तः कृतार्थं जन्म मेनिरे ॥
 अथ प्रवृत्ते तत्रैव बन्धुसङ्गमहोत्सवे । प्रतीहारोऽब्रवीद्भीरो रुचिदेवः प्रविश्य सः ॥
 आपानभूमिः सज्जैर्यं तदत्रागम्यतामिति । तच्छ्रुत्वा ते ययुः सर्वे तामापानभुवं शुभाम् ॥
 विचित्ररत्नचषकप्रफुल्लविविधाम्बुजाम् । विकीर्णानेककुसुमामुद्याननलिनीमिव ॥
 व्याप्तां मत्तासवापूर्णकलशीभिः पुरंधिभिः । तन्वतीभिः सुधाहर्तृबाहूत्पन्नामृतभ्रमम् ॥ (?)
 पपुस्तत्रावरोधस्त्रीलज्जानिगडभेदि ते । स्परजीवितसर्वस्वं विलाससचिवं मधु ॥
 मुखानि मधुना तेषामुत्फुल्लान्यरुणानि च । बालातपेन सरसां सरोजानीव रेजिरे ॥
 देवीवृन्दाधरजितैर्भीतैस्तत्संगमादिव । चक्रेऽञ्जरागचषकैः स्वरुचा शीधुनिहवः ॥
 आसन्नकोपकालेऽपि सभ्रूभङ्गारुणेक्षणाः । नरवाहनदत्तस्य तदा देव्यो मदस्पृशः ॥
 ततो भोजनभूमिं ते क्रमेणात्र समासदन् । विद्याविभवसंभूतविविधाहारहारिणीम् ॥

१ 'आसन्-अकोपकाले' इति च्छेदः, पुस्तकान्तरे त्वस्माच्छ्लोकादग्रे एकश्लोकस्य त्रुटिचिह्नमस्ति.

आस्तीर्णवस्त्रां पात्राख्यां सतिरस्करिणीपटाम् । नानाविधाखाद्यरसां नाट्यवेदीमिव श्रियाम् ॥	१३२
तत्र ते विहिताहारा भास्करे सह संध्यया । विश्रान्तेऽस्तगिरौ शय्यागृहेष्वथ विश्रमुः ॥	१३३
नरवाहनदत्तश्च विद्यया बहुधा वपुः । विभज्य सर्वदेवीनां संनिधत्ते स्म वेश्मसु ॥	१३४
सत्यतस्त्विन्दुवदनां समदां लोलतारकाम् । रेमे निशामिवादाय कान्तां मदनमञ्चुकाम् ॥	१३५
वत्सेश्वरोऽपि तां रात्रिं सानुगो दिव्यभोगवान् । तथैव तन्वा संप्राप्तजन्मान्तर इवानयत् ॥	१३६
प्रातः प्रबुध्य सर्वे च तैस्तैर्भोगैस्तथैव ते । विद्यासिद्धवरोद्यानमन्दिरादिषु रेमिरे ॥	१३७
इति विविधविहारैरत्र तेषां प्रयातेष्वथ बहुदिवसेषु प्रीतिमान्वत्सराजः ।	
निजसुतमुपगम्य स्त्रां पुरीं गन्तुकामो निखिलखचरराजं प्रहमेवं जगाद ॥	१३८
पुत्रैतेषु सचेतनो न रमते दिव्येषु भोगेषु कः	
किं त्वाकर्षति जन्मभूमिवसतिस्नेहः स्वको मानुषान् ।	
तद्यामः स्वपुरीं वयं श्रियमिमां वैद्याधरीं त्वं पुन-	
र्भुङ्क्ष्वैतास्तव दिव्यमानुषतया योग्या यतो भूमयः ॥	१३९
आह्वातव्याः पुनरवसरे पुत्र भूयो वयं ते	
जन्मन्येतत्फलमिह हि नस्त्वन्मुखेन्दुं यदेतम् ।	
चक्षुःपेयामृतरसमयं कान्तमालोकयामो	
दिव्यां लक्ष्मीं यदपि भवतो वीक्ष्य मोदामहे च ॥	१४०
एतद्वचोऽकृतकमेव पितुर्निशम्य वत्सेश्वरस्य नरवाहनदत्तदेवः ।	
विद्याधराधिपतिमाशु स देवमायमाहूय बाष्पभरगद्गदमादिदेश ॥	१४१
त्नातः प्रयाति खलु तां निजराजधानीमम्बान्वितः स्वसचिवादिद्युतस्तदस्य ।	
संपूर्णहेममणिभारसहस्रमग्रे प्रस्थापय शुचरविष्टिसहस्रहार्यम् ॥	१४२
इत्यादिष्टः स्वामिना प्रीतिपूर्वं तेन प्रहो देवमायो जगाद ।	
आकौशाम्बि स्वात्मनैव प्रयास्याम्येतत्सिद्ध्यै सानुगो मानदेति ॥	१४३
अथ तस्य चक्रवर्ती बह्वालंकारपूजितस्य पितुः ।	
वायुपथदेवमायौ सानुचरस्यानुयात्रिकौ स द्वौ ॥	१४४
सोऽप्यारूढो दिव्यं वहनं वत्सेश्वरः सपरिवारः ।	
दूरानुगतं पुत्रं निवर्त्य तं निजपुरीं प्रययौ ॥	१४५
देवी वासवदत्ता तत्कालोद्भूतशतगुणोत्कण्ठा ।	
प्रणतं निवर्त्य रुदती पश्यन्ती तं सुतं कथंचिदगात् ॥	१४६
स च नरवाहनदत्तः सचिवानुगतो गुरुननुब्रज्य ।	
बाष्पान्धकारितमुखः प्रत्यागादृषभकं तमेव गिरिम् ॥	१४७
तत्रास्त बालसचिवैः सह गोमुखाद्यैर्विद्याधरेन्द्रनिवहैश्च स चक्रवर्ती ॥	
स्तान्तःपुरो मदनमञ्चुकया समेतो दिव्येषु शश्वदुपभोगसुखेष्वतृप्तः ॥	१४८

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे महाभिषेकलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायं महाभिषेको नाम पञ्चदशो लम्बकः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः कथासरित्सागरः ।

सुरतमञ्जरी नाम षोडशो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्रतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविग्रलब्धर्दयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

पातु वस्ताण्डवोड्डीनगण्डसिन्दूरमण्डनः । वान्ताभिपीतप्रत्यूहप्रताप इव विम्वजित् ॥
एवं तस्मिन्नृषभके पर्वते तस्य तिष्ठतः । नरवाहनदत्तस्य सभार्यस्य समन्त्रिणः ॥
प्राप्य विद्यधराधीशचक्रवर्तिश्रियं पराम् । भुञ्जानस्याययौ पुष्पन्मुखानि मधुरेकदा ॥
प्रससाद् चिराच्चारु चन्द्रिका मृगलक्ष्मणः । नवीनशाद्वलाश्लिष्टा सस्वेदाभूद्वसुंधरा ॥
आसन्नालिङ्ग्यमानाश्च मुहुर्मलयमारुतैः । कम्पाकुलाः कण्टकिताः सरसा वनराजयः ॥
पुष्पचापप्रतीहारश्चूतयष्टिं विलोकयन् । कण्ठमानवतीमानं निषिषेधेव कोकिलः ॥
निष्पेतुः पुष्पवल्लीभयः सशब्दा भृङ्गराजयः । मारवीरधनुर्मुक्ता इव नाराचपङ्कयः ॥
एवं मधुप्रवृत्तिं तां तदा वीक्ष्य व्यजिज्ञपन् । नरवाहनदत्तं तं सचिवा गोमुखादयः ॥
देव पश्यान्व्य एवायं जातः पुष्पमयोऽधुना । ऋषभाद्रिर्मधूत्फुल्लकाननालीनिरन्तरः ॥
अन्योन्यघट्टितैः पुष्पैः कांस्यतालवतीरिव । संगीता इव भृङ्गीनां विरुतैर्वात्तवेपिताः ॥
वसन्तसज्जितोद्यानमन्मथास्थानगामिनीः । विलोकय लता राजनपरागपटमालिनीः ॥
अलिमालाश्लथज्येयं दृश्यतां चूतमञ्जरी । विश्रान्तस्य जगज्जित्वा कामस्येव धनुर्लता ॥
तदत्र रुचिरोद्याने देव मन्दाकिनीतटे । मधूत्सवमिमं तावदेहि गत्वोपभुञ्जमहे ॥
इत्युक्तः सचिवैः सोऽथ सावरोधवधूजनः । नरवाहनदत्तस्तद्ययौ मन्दाकिनीतटम् ॥
तत्र चिक्रीड चोद्याने नानाविहगनादिते । एलालवङ्गवकुलाशोकमन्दारमण्डिते ॥
उपविष्टश्च विपुले चन्द्रकान्तशिलातले । पार्श्वे कृत्वा महादेवीं वामे मदनमञ्चुकाम् ॥
अन्यावरोधसहितस्तैस्तैर्विद्याधरेश्वरैः । चण्डसिंहामितगतिप्रमुखैः परिवारितः ॥
आपानं सेवमानोऽत्र तास्ताः कुर्वन्कथास्तथा । विचार्य तमृतुं सम्राट् सचिवान्स्वानुवाच सः ॥
सुखस्पर्शो मृदुर्वातो दक्षिणो विमला दिशः । पुष्पितानि सुगन्धीनि काननानि पदे पदे ॥
मधुराः कोकिलालापाः पानलीलासुखानि च । सुखं किं न मधौ प्रेयोवियोगस्त्वत्र दुःसहः ॥
अन्यस्यास्तां तिरश्चामप्यत्र कष्टा वियोगिता । तथा च विरहह्वान्तामेतां पश्यत कोकिलाम् ॥
एषा हि नष्टमन्विष्य कूजन्ती सुचिरं प्रियम् । अप्राप्य तं स्थिता चूते मृतेवालीय निःस्वना ॥
इत्युक्तवन्तं सम्राजं मञ्जी तं गोमुखोऽब्रवीत् । सत्यं कालेऽत्र विरहो दुःसहः सर्वदेहिनाम् ॥
तथाहि देव श्रावस्त्यां यद्वृत्तं वच्मि तच्छृणु । तत्रैको राजपुत्रोऽभूद्भामभुगराजसेवकः ॥
शूरसेनाभिधानस्य तस्य मालवदेशजा । अनुरूपा सुषेणेति भार्याभूज्जीविताधिका ॥

तु भूपेनाहूतः कटकं गन्तुमुद्यतः । शूरसेनोऽनुरागिण्या जगदे भार्यया तथा ॥	२६
मुत्र न मुक्त्वा मामेककां गन्तुमर्हसि । नहि शक्ष्याम्यहं स्थातुं क्षणमत्र त्वया विना ॥	२७
योक्तः प्रियया शूरसेनो जगाद् ताम् । राजाहूतो न गच्छामि कथं तन्वि न वेत्सि किम् ॥	२८
मुत्रः परायत्तवृत्तिरस्मि हि सेवकः । तच्छ्रुत्वा साश्रुनयना सा भार्या तमभाषत ॥	२९
यं यद्यवश्यं ते तत्सहिष्ये कथंचन । दिनमप्यनतिक्रामन्नूपैष्यसि मधौ यदि ॥	३०
तसोऽप्यवादीत्तामन्ततो निश्चितं प्रिये । त्यक्त्वापि कार्यमेष्यामि चैत्रस्य प्रथमेऽहनि ॥	३१
तवान्कथमपि प्रिययानुमतस्तया । राज्ञः समीपं कटकं शूरसेनो जगाम सः ॥	३२
प्राप्याशया तस्थौ गणयन्ती दिनानि सा । तदागभावधिमधुप्रारम्भदिवसेक्षिणी ॥	३३
अथ दिनेष्वागात्स मधूत्सववासरः । मन्मथाह्वानमन्नाभिविलसत्कोकिलध्वनिः ॥	३४
कुसुमामोदमाद्यन्मधुकरारवः । कामेनारोप्यमाणस्य कार्मुकस्येव निःस्वनः ॥	३५
मधूत्सवः प्राप्नो ध्रुवमद्यैष्यति प्रियः । इति तस्मिन्दिने तस्य शूरसेनस्य सा वधूः ॥	३६
न्त्य विहितस्नाना सुषेणाभ्यर्चितस्मरा । उद्वीक्षमाणा तन्मार्गं तस्थौ रचितमण्डना ॥	३७
त्ययेऽपि न यदा स तस्याः पतिराययौ । तदा सा निशि नैराश्रयविधुरा समचिन्तयत् ॥	३८
कालोऽयमायातो न त्वायातः पतिः स मे । परसेवैकसक्तानां को हि स्नेहो निजे जने ॥	३९
चिन्तयन्त्याश्च तस्यास्तद्रतचेतसः । निर्ययुः स्मरदावाग्निदह्यमाना इवासवः ॥	४०
भूपात्कथमप्यात्मानं प्रतिमोच्य सः । शूरसेनोऽनतिक्रामन्दिनं तद्वयितोत्सुकः ॥	४१
ह्य करभश्रेष्ठमुल्लङ्घ्याध्वानमायतम् । आगतः पश्चिमे यामे रात्रेः प्राप निजं गृहम् ॥	४२
अश्रुद्रतप्राणां प्रियां तां कृतमण्डनाम् । लतामुत्फुल्लकुसुमां वातेनोन्मूलितामिव ॥	४३
विह्वलस्यैतां कुर्वतोऽङ्गे विनिर्ययुः । प्रलापैः सह तस्यापि प्राणा विरहिणः क्षणात् ॥	४४
विपन्नौ दृष्ट्वा तौ दंपती कुलदेवता । कृपया जीवयामास देवी चण्डी वरप्रदा ॥	४५
प्रत्यागतप्राणौ ततः प्रभृति तावुभौ । दृष्टानुरागावन्योन्यमवियुक्तौ बभूवतुः ॥	४६
वसन्तसमये मलयानिलवीजितः । केषां न देहिनां देव दुःसहो विरहानलः ॥	४७
गोमुखेनोक्ते तदेव किल भावयन् । नरवाहनदत्तोऽभूत्सोऽकस्माद्विमना इव ॥	४८
भनां विना हेतोर्दुःस्थितः सुस्थितोऽपि वा । सूचयत्यन्तरात्मा हि पुरो भावि शुभाशुभम् ॥	४९
दिने ह्यवसिते सम्राट् संध्यामुपास्य सः । वासवेशमनि विश्रान्तः प्रविश्य शयनीयके ॥	५०
निशावसाने स्वं पितरं कृष्णया स्त्रिया । आकृष्य दक्षिणामाशां नीयमानमवैक्षत ॥	५१
व प्रबुद्धः संस्तातस्यानिष्टशङ्कया । ध्यातामुपस्थितां विद्यां प्रज्ञप्तिं नाम पृष्ठवान् ॥	५२
तातस्य वृत्तान्तो वत्सराजस्य को मम । तन्निमित्तं हि दुःस्वप्नदर्शनादस्मि शङ्कितः ॥	५३
क्ता तेन विद्या सा रूपिणी तमभाषत । शृणु यद्वत्सराजस्य वृत्तं देव पितुस्तव ॥	५४
गैशाम्बीस्थितोऽकस्मादुज्जयिन्याः समागतात् । दूताच्चण्डमहासेनं विपन्नमश्रुणोन्नपम् ॥	५५
अङ्गारवतीं देवीं कृतानुगमनां तथा । तस्मादेव स शुश्राव मोहाद्भूमौ पपात च ॥	५६
संज्ञश्चिरं चैतौ समं वासवदत्तया । देव्या शुशोच श्वशुरौ स्वर्गतौ सपरिच्छदः ॥	५७
रेऽस्मिन्भवे कस्य स्थिरता स च भूपतिः । अशोच्यो यस्य जामाता भवान्गोपालकः सुतः ॥	५८
आहनदत्तश्च दौहित्र इति मन्त्रिभिः । प्रबोधोत्थापितः सोऽथ ददौ श्वशुरयोर्जलम् ॥	५९
श्वशुर्यं शोकार्तिं स्नेहात्पार्श्वस्थितं तदा । गोपालकं स वत्सेशो बाष्पकण्ठोऽभ्यभाषत ॥	६०
अष्टोजयिनीं गच्छ राज्यं पालय पैतृकम् । प्रतीक्षन्ते प्रजा हि त्वामिति दूतमुखाच्छ्रुतम् ॥	६१
त्वा स रुदन्वत्सराजं गोपालकोऽब्रवीत् । न देव गन्तुं शक्नोमि त्यक्त्वा त्वां भगिनीं तथा ॥	६२
वोत्सहे तातशून्यां स्वपुरीं द्रष्टुमप्यहम् । तत्पालकोऽनुजो मेऽत्र राजास्तु मदनुज्ञया ॥	६३
वदन्त्यदा नैच्छद्राज्यं गोपालकस्तदा । सेनापतिं रुमण्वन्तं विसृज्योजयिनीं पुरीम् ॥	६४

वत्सेश्वरः कनिष्ठं तं श्वशुर्यं पालकाभिधम् । दत्ताभ्यनुज्ञं ज्येष्ठेन तस्यां राज्येऽभ्यषेचयत् ॥
 आलोक्य चास्थिरं सर्वं विरक्तो विषयेषु सः । यौगन्धरायणादिभ्यः सचिवेभ्योऽब्रवीदिदम् ॥
 असारोऽस्मिन्भवे तावद्भावाः पर्यन्तनीरसाः । कृतं च राज्यमस्माभिर्मुक्ता भोगा जिता द्विषः ॥
 विद्याधराधिराजत्वं प्राप्तो दृष्टः सुतस्तथा । इदानीं च वयोऽतीतमस्माकं बान्धवैः सह ॥
 मृत्यवे दातुमात्ताश्च केशेषु जरसा वयम् । क्लीबराज्यमिवाक्रान्तं शरीरं बलिभिश्च नः ॥
 तस्मात्कालंजरगिरौ गत्वा देहमशाश्वतम् । त्यक्त्वेमं साधयाम्यत्र यथोक्तं शाश्वतं पदम् ॥
 इत्युक्तास्तेन सचिवा राज्ञा सर्वे विचार्य तत् । देवी वासवदत्ता च समचित्तास्तमब्रुवन् ॥
 यथाभिरुचितं देव भवतस्त्वत्प्रसादतः । वयमप्युपयास्यामः परत्राप्युत्तमां गतिम् ॥
 इत्यात्मतुल्यैरुक्तसैः स राजा कृतनिश्चयः । गोपालकं तं तत्रस्थं श्वशुर्यं धुर्यमभ्यधात् ॥
 नरवाहनदत्तश्च त्वं च तुल्यौ सुतौ मम । तदेतां रक्ष कौशाम्बीं राज्यं तुभ्यं मयार्पितम् ॥
 एवं वत्सेश्वरेणोक्तस्तं स गोपालकोऽब्रवीत् । युष्माकं या गतिः सा मे नाहं वस्त्यक्तुमुत्सहे ॥
 एतदेवानुबन्धेन स जल्पन्स्वसृवत्सलः । वत्सराजेन जगदे कोपं कृत्वैव कृत्रिमम् ॥
 अद्यैव त्वमनायत्तो जातो मिथ्यानुवृत्त मे । स्वपदाध्यवमानस्य कस्याज्ञां को हि मन्यते ॥
 इत्युक्तोऽवाङ्मुखो राज्ञा रूक्षं गोपालको रुदन् । वनाय कृतबुद्धिः सन्संप्रत्यत्र न्यवर्तत ॥
 ततो राजा गजारूढो देव्या वासवदत्तया । पद्मावत्या च सहितः स प्रतस्थे समञ्चिकः ॥
 कौशाम्ब्या निर्गतं तस्याः साक्रन्दाः साशुदुर्दिनाः । सयोषिद्बालवृद्धाश्च पौरास्तमनु निर्ययुः ॥
 गोपालको वः पातेति तानाश्रास्य कथंचन । निवर्त्य च स वत्सेशः प्रायात्कालंजरं गिरिम् ॥
 प्राप्य तं च समारूढ्य प्रणम्य च वृषध्वजम् । सर्वकालप्रियां वीणां कृत्वा घोषवतीं करे ॥
 पार्श्वगाभ्यां स देवीभ्यामन्वितो मन्त्रिभिः सह । यौगन्धरायणाद्यैस्तैः पतितोऽभूत्प्रपाततः ॥
 पतन्नेव विमानेन भास्वरेण स भूपतिः । आगतेनानुगैः सार्धं द्योतमानो दिवं गतः ॥
 एतद्विद्यामुखाच्छ्रुत्वा हा तातेत्यभिधाय सः । नरवाहनदत्तोऽत्र पपात भुवि मूर्च्छितः ॥
 लब्धसंज्ञश्च पितरं मातरं पितृमन्त्रिणः । अन्वशोचन्निजामातैः प्रमीतपितृकैः सह ॥
 स्वरूपज्ञोऽपि संसारस्यैतस्य क्षणभङ्गिनः । इन्द्रजालोपमानस्य कथं देव विमुह्यसि ॥
 अनुशोचसि चाशोच्यान्कृतकृत्यान्पितृन्कथम् । येषां विद्याधरेन्द्रैकचक्रवर्ती भवान्सुतः ॥
 इति विद्याधराधीशैर्धनवत्या च बोधितः । स पितृभ्यो जलं दत्त्वा विद्यां पप्रच्छ तां पुनः ॥
 मातुलो मे स गोपालः कास्ते किमकरोदिति । ततो विद्यापि सा भूयः सम्राजं तमभाषत ॥
 गते महापथगिरिं वत्सराजेऽनुशोच्य तम् । भगिनीं चाध्रुवं मत्वा सर्वं स्थित्वा बहिः पुरः ॥
 उज्जयिन्यास्तमानाय्य भ्रातरं पालकं च सः । प्रादाद्गोपालकस्तस्यै कौशाम्बीराज्यमप्यदः ॥
 राज्यद्वयस्थे तस्मिंश्च सोऽनुजेऽथ तपोवनम् । वैराग्येणासितगिरिं प्रयातः कश्यपाश्रमम् ॥
 तत्र वल्कलमादाय तपस्यन्मुनिमध्यगः । मातुलस्तिष्ठति स ते देव गोपालकोऽधुना ॥
 श्रुत्वैतद्ब्रष्टुमुत्कस्तं मातुलं सपरिच्छदः । नरवाहनदत्तोऽगाद्विमानेनासिताचलम् ॥
 तत्रावतीर्य गगनाद्गतो विद्याधरेश्वरैः । अपश्यदाश्रमपदं स मुनेः कश्यपस्य तत् ॥
 सप्रेक्षितमिवानेककृष्णसारमृगभ्रमैः । सस्वागताचारमिव कणितेन पतत्रिणाम् ॥
 जुह्वतामग्निहोत्राणि धूमराजिसमुद्गमैः । प्रदर्शयदिवारोहमार्गं दिवि तपस्विनाम् ॥
 बहुभूधरनागेन्द्रमाश्रितं कपिलोत्करैः । अपूर्वमिव पातालमूर्ध्ववर्तिं वितामसम् ॥
 तत्र मध्ये जटालं तं तरुवल्कलवाससम् । मूर्ते शममिवाद्राक्षीन्मातुलं मुनिभिवृतम् ॥ १
 सोऽपि गोपालको दृष्ट्वा भागिनेयमुपागतम् । उत्थायाश्लिष्य चाङ्गे तं चकारोदश्रुलोचनः ॥ १
 अथोभौ तौ नवीभूतशोकौ बन्धूनशोचताम् । स्वजनालोकवातेद्धो दुःखाग्निः कं न तापयेत् ॥ १
 तद्दुःखदर्शनार्तेषु तिर्यक्ष्वप्यत्र तौ ततः । उपेत्याश्रासयामासुर्मुनयः कश्यपादयः ॥ १

अथ तस्मिन्नहनि गते प्रातर्गोपालकं स तं सम्राट् ।	
एहि मदैश्वर्ये त्वं निवसेत्यभ्यर्थयामास ॥	१०४
गोपालकोऽपि तमुवाच स किं न वत्स पर्याप्तमेवममुना तव दर्शनेन ।	
स्नेहस्तवास्ति मयि चेत्तदिहैव वर्षाकालं समागतमिमं निवसाश्रमे त्वम् ॥	१०५
इति नरवाहनदत्तस्तेनोक्तो मातुलेन तत्कालम् ।	
सपरिच्छदः स तस्मिन्नसितगिरौ कश्यपाश्रमे तस्थौ ॥	१०६
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे सुरतमञ्जरीलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।	

द्वितीयस्तरङ्गः ।

अथासितगिरौ तस्मिन्नास्थानस्थं व्यजिज्ञपत् । नरवाहनदत्तं तं स्वसेनापतिरेकदा ॥	१
अद्याहं देव हर्म्यस्थो रक्षन्सैन्यानि दृष्टवान् । दिव्येन पुंसा नभसि ह्रियमाणां निशि स्त्रियम् ॥	२
क्रन्दन्तीं ह्यार्यपुत्रेति कान्तिसर्वस्वहारिणीम् । लब्धवैवानाथितां बुद्ध्वा तत्कालबलिनेन्दुना ॥	३
आः पाप परदारंस्त्वमपहृत्य क यास्यसि । नरवाहनदत्तस्य राज्ये देवस्य रक्षितुः ॥	४
योजनानां सहस्रेषु षष्टौ वैद्याधरे पदे । तिर्यञ्चोऽपि हि नाधर्मं कुर्वन्त्यन्येषु का कथा ॥	५
इत्युक्त्वैव प्रधाव्याशु सानुगेन मया स्वयम् । संयम्य स पुमान्वयोन्नः सनारीकोऽवतारितः ॥	६
अवतार्य च पश्यामो यावत्स्यालः स ते प्रभो । भ्राता युष्मन्महादेव्या इत्यकाख्यो नभश्चरः ॥	७
देव्यां कलिङ्गसेनायां जातो मदनवेगतः । केयं किमेतां हरसीत्युक्तोऽस्माभिश्च सोऽभ्यधात् ॥	८
इयं मतङ्गदेवस्य विद्याधरपतेः सुता । उत्पन्नाशोकमञ्जर्या नाम्ना सुरतमञ्जरी ॥	९
सैषा प्रागेव वाचा मे मात्रा दत्ता सती किल । अन्यस्मै मानुषायात्र स्वपित्रा प्रतिपादिता ॥	१०
अतोऽद्यासौ निजा भार्या यदि प्राप्य हता मया । तन्मे को दोष इत्युक्त्वा सोऽत्र व्यरमदित्यकः ॥	११
केनार्ये परिणीता त्वं कथं प्राप्तासि चामुना । इति साथ मया पृष्टावोचत्सुरतमञ्जरी ॥	१२
अस्त्युज्जयिन्यां नृपतिः श्रीमान्पालकसंज्ञकः । कुमारस्तस्य पुत्रोऽस्ति सुनामावन्तिवर्धनः ॥	१३
तेनेह परिणीताहं सुप्ता हर्म्यतलेऽद्य च । आर्यपुत्रस्य सुप्तस्य हृतास्म्येतेन पाप्मना ॥	१४
एवमुक्तवती सा च संयतस्थः स चेत्यकः । मयेह स्थापितौ तौ द्वौ प्रमाणमधुना प्रभुः ॥	१५
एवं हरिशिखात्सेनापतेः श्रुत्वा ससंशयम् । गत्वा गोपालकायैतच्चक्रवर्ती शशंस सः ॥	१६
गोपालकोऽपि सोऽवादीद्वत्सैतद्विदितं न मे । सांप्रतं परिणीतैषा जाने पालकसूनुना ॥	१७
आनीयतां कुमारस्तदुज्जयिन्याः स मन्त्रिणा । समं भरतरोहेण ज्ञास्यामो निश्चयं ततः ॥	१८
तच्छ्रुत्वा मातुलवचश्चक्रवर्ती विसृज्य सः । विद्याधरं धूमशिखं मातुलस्य कनीयसः ॥	१९
पालकस्यान्तिकं राज्ञस्तावानाथितवानुभौ । उज्जयिन्याः कुमारं तं तत्सुतं तं च मन्त्रिणम् ॥	२०
प्राप्तौ कृतप्रणामौ च स तौ गोपालकान्वितः । स्नेहादराभ्यां संमान्य प्रकृतं पृच्छति स्म तम् ॥	२१
तत्र स्थिते निशाहीनचन्द्राभेऽवन्तिवर्धने । तथा सुरतमञ्जर्या पितर्यस्याश्च सेत्यके ॥	२२
सत्सु वायुपथाद्येषु मुनौ तिष्ठति कश्यपे । सोऽन्येषु च जगादैवं मन्त्री भरतरोहकः ॥	२३
आ मूलाच्छृणु देवैतदुज्जयिन्याः किलैकदा । एवं समेत्य विज्ञप्तः सर्वैः पालकभूपतिः ॥	२४
अस्यामुदकदानाख्यो भवत्यद्योत्सवः पुरि । हेतुश्चात्र न चेत्सम्यक्छ्रुतस्तच्छ्रूयतां प्रभो ॥	२५
पूर्वं चण्डमहासेनः पिता ते खड्गमुत्तमम् । प्राप्तुं च भार्या तपसा देवीं चण्डीमतोषयत् ॥	२६
सा स्वं खड्गं ददौ तस्मै भार्यार्थे चैवमभ्यधात् । अङ्गारकाख्यमसुरं हत्वा तस्याचिरात्सुताम् ॥	२७
पुत्राङ्गारवतीं नाम भव्यां भार्यामवाप्स्यसि । इत्यादिष्टस्ताया देव्या तस्थौ राजा स तन्मनाः ॥	२८
अत्रान्तरे चोज्जयिन्यां यो योऽभून्नगराधिपः । स स केनापि सत्त्वेन रात्रौ रात्रावभक्ष्यत ॥	२९
ततश्चण्डमहासेनस्तदन्वेष्टुं स्वयं निशि । स्वैरं भ्रमन्पुरि प्राप पुरुषं पारदारिकम् ॥	३०

तस्याच्छिनत्स खड्गेन शिरो रक्षितमण्डनम् । छिन्नकण्ठं च तं सद्यः कोऽप्येत्यादत्त राक्षसः ॥
 सोऽयं पुराधिपानन्ति नूनमत्रेत्युदीर्य सः । आदाय केशेष्वारेभे हन्तुं तं राक्षसं नृपः ॥
 तावत्स राक्षसोऽवादीन्मा राजन्मां वधीर्मृषा । अन्य एव स कोऽपीह यः खादति पुराधिपान् ।
 कोऽसौ ब्रूहीति राज्ञा तत्पृष्टं रक्षोऽब्रवीत्पुनः । अस्तीहाङ्गारको नाम पातालनिलयोऽसुरः ॥
 स ते पुराधिपानन्ति निशीथेषु परंतप । सर्वतो राजकन्याश्च हठेन हरति प्रभो ॥
 करोत्यङ्गारवत्याश्च ताः सुतायाः परिच्छदम् । तमटव्यां भ्रमन्तं त्वं दृष्ट्वा हत्वा कृती भव ॥
 इत्युक्तवन्तं मुक्त्वा तं राक्षसं स स्वमन्दिरम् । राजा यथावेकदा च जगामाखेटकं ततः ॥
 तत्रापश्यन्महाकायं कोपञ्जलितलोचनम् । सूकरं सदरीखण्डमञ्जनाद्रिमिवोद्यतम् ॥
 न वराहो भवेदीदृच्छायी सोऽङ्गारको नु किम् । इति ध्यायन्स राजा तं क्रोडं बाणैरताडयत् ॥
 स तानगणयन्नेव बाणान्व्याधूय तद्रथम् । गत्वा वराहः सुमहद्विवेश विवरं भुवः ॥
 राजापि वीरस्तत्रैव तस्य पश्चात्प्रविश्य सः । दिव्यं पुरं ददर्शात्र न ददर्श च सूकरम् ॥
 वापीतटोपविष्टश्च तत्रापश्यत्स कन्यकाम् । कन्याशतपरीवारां रतिं रूपवतीमिव ॥
 सा कन्याभ्येत्य पृष्ट्वा च तत्रागमनकारणम् । पश्यन्ती साश्रुनयना जातप्रेमा जगाद् तम् ॥
 कष्टं कुत्र प्रविष्टोऽसि वराहो यस्त्वयेक्षितः । स दैत्योऽङ्गारको नाम वज्रकायो महाबलः ॥
 संप्रति त्यक्तवाराहरूपश्चान्तः स्वपितृसौ । प्रबुध्याहारकाले तु कुर्यादत्यहितं तव ॥
 अहं च सुभगैतस्य नाम्नाङ्गारवती सुता । तव चानिष्टमाशङ्क्य प्राणाः कण्ठागता मम ॥
 इत्युक्तः स तथा राजा देव्या दत्तं वरं स्मरन् । कार्यसिद्धिर्ममास्तीति जातास्थः प्रत्युवाच ताम् ॥
 यदि मय्यस्ति ते स्नेहस्तदिदं कुरु मद्रथः । गत्वा रुदिहि पार्श्वेऽस्य प्रबुद्धस्य सतः पितुः ॥
 प्रमत्तं यदि कश्चित्त्वां हन्यात्तन्मम का गतिः । इति वाच्यश्च मुग्धाक्षि स पृच्छन्कारणं त्वया ॥
 एवं कृते ममाप्यस्ति ध्रुवं श्रेयस्तवापि च । इत्युक्त्वा तेन राज्ञा सा गत्वा मदनमोहिता ॥
 उपविश्य प्रबुद्धस्य पार्श्वे तस्यारुदत्पितुः । पृष्ट्वा शशंस तस्मै च हेतुं तद्वधजं भयम् ॥
 ततः स दैत्योऽवादीत्तां वज्राङ्गं को हि हन्ति माम् । यद्वि वामकरे मेऽस्ति मर्म रक्षति तद्धनुः ॥
 इत्येतत्तद्वचो राजा प्रच्छन्नः स तदाश्रुणोत् । सोऽथ दैत्यः प्रववृते स्नात्वा पूजयितुं हरम् ॥
 तत्कालं प्रकटीभूय युद्धायाह्वयते स्म सः । दैत्यं गृहीतमौनं तं राजा रोपितकार्मुकः ॥
 सोऽपि दैत्यः करं वाममुत्क्षिप्य व्यापृतेतरः । संज्ञां तस्याकरोद्राज्ञः प्रतीक्षस्व मनागिति ॥
 तत्क्षणं तेन राज्ञा च करे तत्र स मर्मणि । सिद्धलक्ष्येण बाणेन हतो दैत्योऽपतद्भुवि ॥
 तृषार्तोऽहं हतो येन सोऽब्देऽब्दे चेन्न मां जलैः । तर्पयिष्यति तत्तस्य पञ्च नङ्कथन्ति मन्त्रिणः ॥
 इत्युक्त्वैव विपन्नेऽस्मिन्दैत्ये तां तत्सुतां नृपः । आदाय सोऽङ्गारवतीमागादुज्जयिनीमिमाम् ॥
 परिणीय च तां देवीं स देवो देव वः पिता । अङ्गारकस्याम्बुदानं प्रतिवर्षमकारयत् ॥
 सर्वे चोदकदानालयं कुर्वन्तीह महोत्सवम् । प्राप्तः स चाद्य तत्पित्रा यत्कृतं ते कुरुष्व तत् ॥
 एतत्प्रजावचः श्रुत्वा स तं पालकभूपतिः । पुरि प्रावर्तयत्तत्र जलदानोत्सवं तदा ॥
 तस्मिन्प्रवृत्ते तद्वधे जने कोलाहलाकुले । अकस्मात्त्रोटितालानो गजोऽत्राधावदुन्मदः ॥
 स वारणोऽङ्कुशं जित्वा व्याधूताधोरणो भ्रमन् । अन्तर्नगर्यां सुबहून्क्षणाद्भ्यापादयज्जनान् ॥
 प्रधावितेषु मेण्डेषु महामात्रान्वितेष्वपि । पौरेषु च न तं कश्चिन्नियन्तुमशकद्गजम् ॥
 क्रमान्क्रमति तस्मिन् गजे चण्डालवाटकम् । संप्राप्ते निरगात्तस्मादेका चण्डालकन्यका ॥
 जितोऽनया मुखेनेन्दुर्मद्वैरीतीव तुष्टया । भासयन्ती भुवं पादलग्नया कमलश्रिया ॥
 व्यावृत्तचेतसोऽन्येभ्यो भावेभ्यस्तिमितस्थितेः । निद्रेव सर्वलोकस्य दृशोर्विश्रान्तिदायिनी ॥
 सा कन्या वारणेन्द्रं तं संमुखोपागतं करे । करेणाहल्य कुटिलैस्तैः कटाक्षैरताडयत् ॥
 स हस्ती तत्करस्पर्शमोहितो विनताननः । तदृष्टिविद्वस्तां पश्यन्पदमप्यत्र नाचलत् ॥

सा स्वोत्तरीयेण कृतायां तस्य दन्तयोः । उत्पत्यारुह्य दोलायां प्राक्कीडद्वरकन्यका ॥	७०
तां च स धर्मातीं तरुच्छायाभगाद्विपः । एतदृष्ट्वा महच्चित्रं पौरास्तत्रैवमब्रुवन् ॥	७१
दिव्येव काप्येषा कन्या सर्वातिशाधिना । रूपेणैव प्रभावेण तिर्यञ्चोऽप्याहृता यया ॥	७२
न्तरे च तद्बुद्ध्वा कुमारोऽवन्तिवर्धनः । निर्गतः कौतुकं द्रष्टुमपश्यत्तां स कन्यकाम् ॥	७३
तस्तस्य मदनव्याधवागुरया तथा । धावितश्चित्तहरिणो राजसूनोरबध्यत ॥	७४
तं वीक्ष्य तद्रूपहृतचित्ता तदप्रहीत् । गजेन्द्रदन्तदोलाया अवरुह्योत्तरीयकम् ॥	७५
मेण्ठाधिरूढेऽस्मिन्गजे साथ नृपात्मजम् । सलज्जं सानुरागं च पश्यन्ती स्वगृहानगात् ॥	७६
वर्धनः सोऽपि प्रशान्ते गजसंभ्रमे । तथा हृतेन चित्तेन शून्योऽयासीत्स्वमन्दिरम् ॥	७७
संतप्यमानश्च तां विना वरकन्यकाम् । अपृच्छद्विस्मृतारब्धजलदानोत्सवः सखीन् ॥	७८
थ कस्य तनया किंनामा सा च कन्यका । तच्छ्रुत्वा ते वयस्यास्तं राजपुत्रं बभाषिरे ॥	७९
होत्पलहस्ताख्यः कोऽपि चण्डालवाटके । मातङ्गस्तत्तनूजा सा नाम्ना सुरतमञ्जरी ॥	८०
दर्शनमात्रैकफलं तस्या मनोरमम् । चित्रस्थिताया इव तन्नोपभोगक्षमं वपुः ॥	८१
त्वा स वयस्येभ्यः कुमारस्तानभाषत । मन्ये न मातङ्गसुता सा दिव्या कापि निश्चितम् ॥	८२
चण्डालकन्यायाः सा तादृश्याकृतिर्भवेत् । तद्रूपा सा च भार्या मे न चेत्स्याज्जीवितेन किम् ॥	८३
ब्रुवन्स सचिवैरशक्यविनिवारणः । अत्यर्थं तद्वियोगाभिसंतप्तोऽभून्नृपात्मजः ॥	८४
वन्तिवती देवी नृपतिः पालकस्तथा । पितरौ तस्य बुद्ध्वा तदभूतां चिरमाकुलौ ॥	८५
वाञ्छति पुत्रो नावन्यजां राजवंशजः । इति चोक्ते तथा देव्या स राजा पालकोऽब्रवीत् ॥	८६
गावति यच्चैतस्तस्यामस्मत्सुतस्य तत् । ध्रुवं कारणमातङ्गी कापि सान्यैव कन्यका ॥	८७
रज्यदरज्यद्वा कार्याकार्ये सतां मनः । अत्र चैषा कथा देवि न श्रुता चेन्निश्चयताम् ॥	८८
।सेनजितो राज्ञः सुप्रतिष्ठितसंज्ञके । पुरे कुरङ्गी नाम्नाभूदतिरूपवती सुता ॥	८९
नातूद्याननिर्याता बन्धभ्रष्टेन हस्तिना । उच्चिक्षिपे सवहना धावित्वोपरि दन्तयोः ॥	९०
। परिवारेऽस्याः साक्रन्दे तं गजं प्रति । तत्रात्तखड्गश्चण्डालकुमारः कोऽप्यधावत् ॥	९१
। लूनकरं खड्गप्रहारेण महागजम् । हत्वा तां मोचयामास प्रवीरो राजकन्यकाम् ॥	९२
। मिलत्परिजना सा जगाम स्वमन्दिरम् । आकृष्टहृदया तस्य वीर्यसौन्दर्यसंपदा ॥	९३
। वारणतन्नाता भर्ता वा मृत्युरेव वा । इति संचिन्तयन्ती च तस्यौ तद्विरहातुरा ॥	९४
। ण्डालकुमारोऽपि शनैर्गत्वा निजं गृहम् । तद्रूपहृतचित्तः सन्ध्यायंस्तां पर्यतप्यत ॥	९५
। हमन्यजन्मायं कुत्र सा राजकन्यका । काकस्य राजहंस्याश्च कीदृशः क समागमः ॥	९६
। मेतच्च शक्नोमि न वक्तुं नाप्युपेक्षितुम् । तस्मान्मरणमेवात्र संकटे शरणं मम ॥	९७
। लोच्य स गत्वा च निशायां पितृकाननम् । स्नात्वा कृत्वा चितामग्निं प्रज्वाल्यैव व्यजिज्ञपत् ॥	९८
। पावक विश्वात्मस्त्वथ्यात्माहुतिदानतः । जन्मान्तरेऽपि सा भूयाद्भार्या राजसुता मम ॥	९९
। क्वन्तं हुतभुज्यात्मानं क्षेममुद्यतम् । प्रकटीभूय साक्षात्तं प्रसन्नोऽग्निरभाषत ॥	१००
। कृथाः साहसं भार्या भविष्यति तवैव सा । नहि त्वं पूर्वचण्डालो यश्च त्वं वच्मि तच्छृणु ॥	१०१
। कपिलशर्माख्यो नगरेऽस्मिन्द्विजोत्तमः । तस्याभ्यगारे प्रत्यक्षः साकारः सन्वसाम्यहम् ॥	१०२
। जात्वन्तिकप्राप्तां तत्सुतां रूपलोभतः । कन्यामकरवं भार्या वरोत्सारितदूषणाम् ॥	१०३
। तदैव जातस्त्वं मम वीर्येण पुत्रक । तथा च लज्जया रथ्यामुखे क्षिप्तोऽसि तत्क्षणम् ॥	१०४
। त्वं प्राप्य चण्डालैरजाक्षीरेण वर्धितः । तदेवं ब्राह्मणीगर्भसंभूतस्त्वं ममात्मजः ॥	१०५
। नास्त्यपवित्रत्वं मत्तेजःसंभवस्य ते । प्राप्स्यस्येव च भार्या तां कुरङ्गीं राजकन्यकाम् ॥	१०६
। क्वान्तर्दधे वह्निः सोऽपि संप्राप्तसंभदः । मातङ्गकृत्रिमसुतो जातास्थः स्वगृहं ययौ ॥	१०७
। प्रसेनजिद्राजा स्वप्नेऽग्निप्रेरितो ददौ । अन्विष्टतत्त्वस्तस्मै तां सुतां पावकसूनवे ॥	१०८

एवं भवन्ति प्रच्छन्ना दिव्या देवि सदा भुवि । तदेषा कापि दिव्यैव नान्त्या सुरतमञ्जरी ॥
 अन्यदेव हि तद्रत्नं मत्सूनोः सा च निश्चितम् । जन्मान्तरप्रियतमा चक्षुरागोपवर्णिता ॥
 एवमस्मात्सु तिष्ठत्सु राज्ञि ब्रुवति पालके । अवर्णयमहं तत्र कैवर्तीयामिमां कथाम् ॥
 अभून्मलयसिंहाख्यो राजा राजगृहे पुरा । तस्य मायावतीत्यासीद्रूपेणाप्रतिमा सुता ॥
 सा क्रीडन्ती मधूधाने रूपयौवनशालिना । कैवर्तककुमारेण दृष्टा केनापि जातुचित् ॥
 स च तां सुप्रहाराख्यो दृष्ट्वा स्मरवशोऽभवत् । साध्यासाध्यविचारं हि नेक्षते भवितव्यता ॥
 गत्वा च स्वगृहं त्यक्त्वा पाठीनाहरणादि सः । तस्थौ तदेकचित्तः सञ्शय्यायामुज्जिताशनः ॥
 अनुबन्धेन पृष्ठश्च स्वाभिप्रायं शशंस सः । मात्रे रक्षितिकानाम्रथै सापि पुत्रं तमभ्यधात् ॥
 विषादं मुञ्च पुत्र त्वमाहारं भज निश्चितम् । एतत्ते साधयाम्येव स्वयुक्त्याहमभीप्सितम् ॥
 इत्युक्त्वाश्वासिते तस्मिञ्जातास्ये मुक्तभोजने । मत्स्यानादाय हृद्यान्सा ययौ राजसुतागृहम् ॥
 तत्र चेटीभिराख्याता सेवोद्देशात्प्रविश्य सा । दाशी रक्षितिका तस्यै तन्मत्स्यप्राभृतं ददौ ॥
 तेनैव च क्रमेणैतद्दती सा दिने दिने । वचनाकाङ्क्षिणीं चक्रे तामाराध्य नृपात्मजाम् ॥
 ब्रूहि वाञ्छसि यन्मत्तस्तत्कुर्यामपि दुष्करम् । इति प्रीताथ सावोचत्तां दाशीं राजकन्यका ॥
 ततः सा धीवरी प्राह रहस्तां याचिताभया । उद्यानदृष्टां त्वां देवि विना क्लाम्यति मे सुतः ॥
 आशां प्रदर्श्य च मया प्राणत्यागात्स रक्षयते । तत्कृपा मयि चेत्तन्मे सुतं स्पर्शेन जीवय ॥
 एवं तयोक्ता कैवर्तयोषिता सा नृपात्मजा । सलज्जा सानुरोधा च विमृश्यैवमुवाच ताम् ॥
 गुप्तमानय तं तावन्नक्तं मन्मन्दिरं सुतम् । तच्छ्रुत्वैव प्रहृष्टा सा ययौ दाशी सुतान्तिकम् ॥
 नक्तं च सा यथाशक्ति स्वैरं रचितमण्डनम् । तमानिनाथ तद्राजकन्यान्तःपुरमात्मजम् ॥
 तत्र तं राजपुत्री सा सुप्रहारं चिरोत्सुकम् । हस्ते गृहीत्वा शयने कृतप्रीतिर्न्यवेशयत् ॥
 आश्वासयामास च तं क्लान्ताङ्गं विरहाग्निना । श्रीखण्डशिशिरस्पर्शकरसंवाहनेन सा ॥
 सोऽपि तेन सुधासिक्त इव दाशीसुतश्चिरम् । कृतार्थमानी विश्रान्तो जह्वे सपदि निद्रया ॥
 सुप्ते चास्मिन्नृपसुता गत्वा सुष्वाप सान्यतः । युक्तिरञ्जितकैवर्तसुता रक्षितविप्लवा ॥
 ततोऽस्य तत्करस्पर्शविगमप्रतिबोधिनः । हस्तोपनतविभ्रष्टां वल्लभां तामपश्यतः ॥
 निधिकुम्भीमिवातीव दरिद्रस्य विषादिनः । दाशसूनोर्निराशस्य सद्यः प्राणा विनिर्ययुः ॥
 तदुद्ध्वागत्य निन्दन्ती सात्मानं राजकन्यका । प्रातस्तेन सहारोढुं चितां व्यवसिताभवत् ॥
 ततो मलयसिंहोऽस्याः पिता बुद्ध्वा नृपोऽत्र तत् । एत्यानिवार्या दृष्ट्वैतामाचम्यैवं वचोऽब्रवीत् ॥
 यदि सत्यमहं भक्तो देवदेवे त्रिलोचने । तन्मे वदत कर्तव्यं लोकपाला यथोचितम् ॥
 इत्युक्तवन्तं राजानं दिव्या वागेवमब्रवीत् । पूर्वभार्येयमेतस्य दाशयूनो भवत्सुता ॥
 ग्रामे नागस्थलाख्ये हि महीधरसुतः पुरा । अभूद्रुलधरो नाम ब्राह्मणो गुणवत्तरः ॥
 स गते पितरि स्वर्गं हृतवित्तः स्वगोत्रजैः । विरक्तो भार्यया साकं जगाम द्युनदीतटम् ॥
 देहं त्यक्ष्यन्निराहारः स्थितस्तत्र विलोक्य सः । दाशान्भक्षयतो मत्स्यान्मनसा अहधे क्षुधा ॥
 ततोऽत्र पञ्चतां यातं तत्संकल्पकलङ्कितम् । स्वभार्या शुद्धसंकल्पा तपःस्यैव तमन्वगात् ॥
 स एष जातः संकल्पदोषाद्दाशकुले द्विजः । भार्यास्य सा च सुतपा जातैषा ते सुता नृप ॥
 तदेतं पूर्वभर्तारं राजन्नेषा त्वदात्मजा । जीवयत्वायुषोऽर्धेन गतायुषमनिन्दिता ॥
 एतत्तपःप्रभावाद्धि तत्तीर्थप्रमयात्तथा । पूतोऽयं तव जामाता भूत्वा राजा भविष्यति ॥
 इत्युक्तो दिव्यया वाचा सुप्रहाराय तां सुताम् । दत्तायुरर्धी च ददौ तस्मै लब्धासवे नृपः ॥
 तद्दत्तैर्भूमिहस्त्यश्वरत्नैर्भूत्वा स भूपतिः । सुप्रहारः कृती तस्थौ प्राप्य भार्यां तदात्मजाम् ॥
 एवं प्राग्जन्मसंबन्धः प्रायः प्रीत्यै शरीरिणाम् । किं चैवं चौरसंबद्धाप्यत्रेयं श्रूयतां कथा ॥
 अयोध्यायामभूद्राजा वीरबाहुरिति श्रुतः । यो ररक्ष स्वसंताननिर्विशेषं सदा प्रजाः ॥

।त्तं च राजानमेत्य पौरा व्यजिज्ञपन् । चौरा मुष्णन्ति नगरीमिमां प्रतिनिशं प्रभो ॥	१४८
।रपि चास्माभिः शक्या लक्षयितुं न ते । तच्छ्रुत्वा स्थापयामास सोऽत्र चारानृपो निशि ॥	१४९
।प्रापुर्न यच्चौरात्र चाशाम्यदुपद्रवः । तेन राजा स्वयं रात्रौ तदन्वेष्टुं विनिर्ययौ ॥	१५०
। खड्गहस्तश्च परिभ्राम्यन्स सर्वतः । संचरन्तं ददर्शैकं प्राकारोपरि पूरुषम् ॥	१५१
। युपदन्यासं काकचञ्चललोचनम् । मृगारिमिव पश्यन्तं मुहुर्वलितकंधरम् ॥	१५२
। सिविनिर्यातैर्लक्षितं खड्गरश्मिभिः । तारारत्नापहारार्थमिव सेरण(?)रञ्जुभिः ॥	१५३
। अचिन्तयद्राजा चौरोऽयं वेद्मि निश्चितम् । ध्रुवमेकचरेणेयं मुष्यतेऽनेन मे पुरी ॥	१५४
। च्य नृपश्चौरं चतुरस्तमुपागमत् । चौरोऽपि स तमप्राक्षीत्सशङ्कं को भवानिति ॥	१५५
। जाब्रवीदेतं बहुव्यसनदुर्भरः । अहं साहसिकश्चौरस्त्वं च मे ब्रूहि को भवान् ॥	१५६
। प्युवाचैकचरस्तस्कोऽहं महाधनः । तदेहि मद्गृहं यावद्धनेच्छां पूरयामि ते ॥	१५७
। दस्युना तेन समं राजा तथेति सः । ययौ वनान्तस्तद्वेश्म क्षमातले खातनिर्मितम् ॥	१५८
। तं वरस्त्रीभिर्भूरिरत्नप्रकाशितम् । सदानवोपभोगं च भुजंगनगरोपमम् ॥	१५९
। भृगुहं तस्मिन्प्रविष्टे तस्करे नृपम् । बाह्यस्थानस्थितं दासी तमेका सकृपाभ्यधात् ॥	१६०
। प्रविष्टो निर्याहि शीघ्रं विश्वस्तघातकः । हन्यादेकचरो हि त्वां प्रतिभेदभयादयम् ॥	१६१
। निर्गतो राजा द्रुतं गत्वा स्वमन्दिरम् । सेनापतिं समाहूय ससैन्यः पुनराययौ ॥	१६२
। रुद्धा तद्वेश्म शूरानन्तः प्रवेश्य च । हृतार्थसंचयं चौरमवष्टभ्यानिनाय तम् ॥	१६३
। निशि तेनाथ स राज्ञादिष्टनिग्रहः । चौरा विपणिमध्येन वध्यभूमिमनीयत ॥	१६४
। नं च तं तत्र दृष्ट्वा दृष्ट्यनुरागिणी । वणिक्सुतैका पितरं तत्क्षणं स्वमभाषत ॥	१६५
। वध्यभुवं तात नीयते दत्तडिण्डिमः । असौ चेत्स्यान्न मे भर्ता तन्मृतां विद्धि मामिति ॥	१६६
। थ दुर्निवारां तां गत्वा भूपं स तत्पिता । द्रव्यकोट्यापि चौरस्य तस्य मुक्तिमयाचत ॥	१६७
। पे तस्मै वणिजे चुक्रोध न तु तस्करम् । तं मुमोचाविलम्ब्यैव शूलायां तं न्यवेशयत् ॥	१६८
। वामदत्ताख्या वणिक्कन्या कलेवरम् । चौरस्यादाय तस्याग्निं प्रविवेशानुरागतः ॥	१६९
। गजन्मसंबन्धपरायत्तेषु जन्तुषु । भावि को वस्त्वतिक्रामेत्को वा किं कस्य वारयेत् ॥	१७०
। मुत्रस्य ते कापि पूर्वसंबन्धनिर्मिता । अवन्तिवर्धनस्यैषा राजन्सुरतमञ्जरी ॥	१७१
। कथमेतस्य राजसूनोः सुजन्मनः । मातङ्ग्यामिह तस्यां स्यादभिष्वङ्गोऽयमीदृशः ॥	१७२
। त्पलहस्तः स मातङ्गस्तत्पिता प्रभो । तां सुतां याच्यतां तावत्पश्यामः किं ब्रवीत्यसौ ॥	१७३
। तो मया राजा पालकः प्राहिणोत्तदा । दूतानुत्पलहस्ताय तां कन्यां तत्र याचितुम् ॥	१७४
। तैर्याचितो दूतैर्मातङ्गो निजगाद तान् । एतन्मेऽभिमतं किं तु यो भोजयति मद्गृहे ॥	१७५
। शसहस्राणि विप्राणां पुरवासिनाम् । तस्मै मयासौ दातव्या सुता सुरतमञ्जरी ॥	१७६
। त्वा वचस्तस्य सप्रतिज्ञं तथैव ते । आगत्य दूता राज्ञे तत्पालकाय न्यवेदयन् ॥	१७७
। कारणं मत्वा संघाट्य ब्राह्मणान्पुरि । उज्जयिन्यां समाख्यातवृत्तान्तः क्षितिपोऽब्रवीत् ॥	१७८
। त्रमुत्पलहस्तस्य मातङ्गस्येह वेश्मनि । अष्टादशसहस्राणि यूयं नेच्छेयमन्यथा ॥	१७९
। भूभृता भीताश्चण्डालान्नाच ते द्विजाः । कर्तव्यमूढाः संश्रित्य महाकालं व्यधुस्तपः ॥	१८०
। पलहस्तस्य गृहे भुङ्ग्ध्वमशङ्किताः । विद्याधरो ह्ययं नायं चण्डालः सकुटुम्बकः ॥	१८१
। यत्रे समादिष्टा विप्रास्ते तेन शंभुना । उत्थाय गत्वा राज्ञे तदाख्याय पुनरब्रुवन् ॥	१८२
। उवाटान्यत्र शुद्धमन्नं पचत्वसौ । राजन्नुत्पलहस्तोऽत्र ततस्तद्भुङ्ग्महे वयम् ॥	१८३
। तोत्पलहस्तस्य राजा सोऽन्यं गृहं व्यधात् । प्रीतश्च कारुभिः शुद्धैस्तत्रास्यान्नमपाचयत् ॥	१८४
। चोत्पलहस्तोऽस्मिन्शुद्धवस्त्रे पुरः स्थिते । तत्राष्टादशभिर्भुक्तं सहस्रैरग्रजन्मनाम् ॥	१८५
। तेषु चोपेत्य राजानं राष्ट्रसन्धिषौ । प्रणम्योत्पलहस्तोऽसौ पालकं तमभाषत ॥	१८६

अभवद्गौरिमुण्डाख्यो धुर्या विद्याधरेश्वरः । मतङ्गदेवनामाहं तस्याभूवं समाश्रितः ॥
 अस्यां सुरतमञ्जरीं सुतायां मम भूपते । उत्पन्नायां स मां गुप्तं गौरिमुण्डोऽब्रवीदिदम् ॥
 नरवाहनदत्ताख्यो योऽयं वत्सेश्वरात्मजः । भविष्यच्चक्रवर्तीह सोऽस्माकं कथ्यते सुरैः ॥
 तद्यावच्चक्रवर्तित्वं न प्राप्तः कण्टकः स नः । तावत्स्वभायया गत्वा तं निपातय मा चिरम् ॥
 इत्यहं गौरिमुण्डेन पापेन प्रेरितस्तदा । तदर्थं नभसा गच्छन्पुरोऽपश्यं महेश्वरम् ॥
 स मां सद्योऽशपत्क्रुद्धः कृत्वा हुंकारमीश्वरः । महात्मनि जने पापं कथं पापं चिकीर्षसि ॥
 तदनेनैवं देहेन भार्यादुहितृसंयुतः । गच्छोज्जयिन्यां चण्डालमध्ये निपत दुर्मते ॥
 अष्टादशसहस्राणि विप्राणां पुरवाक्षिनाम् । तनयादानशुल्केन यदा ते भोजयिष्यति ॥
 गृहेषु कश्चिच्छापस्य तदान्तस्ते भविष्यति । दातव्या च त्वया तस्मै सुता तच्छुल्कदायिने ॥
 इत्युक्त्वान्तर्हिते शंभावेषोऽस्मि पतितस्तदा । अन्येषूपलहस्ताख्यो न च तैः संकरो मम ॥
 अद्य शान्तः स शापो मे त्वत्पुत्रस्य प्रसादतः । तन्मयेयं सुता दत्ता तस्मै सुरतमञ्जरी ॥
 इदानीं चैष गच्छामि निजं वैद्याधरं पदम् । नरवाहनदत्तस्य सेवार्थं चक्रवर्तिनः ॥
 इत्युक्त्वैवार्पितसुतः खमुत्पत्याङ्गनायुतः । आगान्मतङ्गदेवोऽसौ देव त्वच्चरणान्तिकम् ॥
 राजापि पालको ज्ञाततत्त्वो हृष्टस्ततो व्यधात् । तस्याः सुरतमञ्जरीं विवाहं स्वसुतस्य च ॥
 तत्पुत्रोऽपि च तां भार्यां प्राप्य विद्याधरीमभूत् । मनोरथाधिकावाप्तिकृतार्थोऽवन्तिवर्धनः ॥
 एकदा च कुमारोऽसौ सुप्तो हर्म्ये समं तया । निशाक्षये प्रबुद्धस्तामकस्मान्नैक्षत प्रियाम् ॥
 विचिन्त्य चैतामप्राप्य तथा क्रन्दन्नतप्यत । यथोपेत्य पिताप्यस्य राजाभूद्भूशविह्वलः ॥
 रक्षितेयं पुरी नास्यां निशायां प्रविशेत्परः । ध्रुवं हता सा केनापि पापेनाकाशचारिणा ॥
 इत्याद्यस्मासु जल्पत्सु मिलितेष्वत्र तत्क्षणम् । विद्याधरो धूमशिखो यौष्माकोऽवातरदिवः ॥
 तेनेह सोऽयमानीतः कुमारोऽवन्तिवर्धनः । अहं चाख्याय वृत्तान्तं मार्गितः पालकानृपात् ॥
 सैषा चात्र स्थिता पित्रा समं सुरतमञ्जरी । वृत्तान्त ईदृशश्चास्या देवो जानात्यतः परम् ॥

इत्थं पालकमन्त्रिणि कथयित्वा भरतरोहके विरते ।

नरवाहनदत्ताग्रे मतङ्गदेवं सभासदोऽपृच्छन् ॥

कस्मै भवता दत्ता ब्रूहि त्वं सुरतमञ्जरीयमिति ।

सोऽप्याह स्म मयैषा दत्तैवावन्तिवर्धनायेति ॥

त्वं ब्रूहि हरसि कस्मादेतामिति चेत्यकोऽथ तैः पृष्टः ।

आदौ मह्यं मात्रा वाचा दत्तेयमित्यवादीत्सः ॥

सति जनके का माता तद्दानेऽप्यस्ति कोऽत्र तव साक्षी ।

तदियं परदारस्ते पापेति तमूचुरित्यकं सभ्याः ॥

इति तैश्च निरुत्तरीकृतस्य प्रसभं निग्रहमित्यकस्य तस्य ।

नरवाहनदत्तचक्रवर्ती कुपितो दुर्विनयात्समादिदेश ॥

अस्यैकमेतमपराधमिह क्षमस्व स्यालो हि ते मदनवेगसुतः किलासौ ।

इत्यर्थितो मुनिवरैरथ कश्यपाद्यै राजा कथंचिदपभर्त्ये स तं मुमोच ॥

तमपि च मातुलपुत्रं निजपत्न्यावन्तिवर्धनं युक्तम् ।

वायुपथहस्तनिहितं सचिवयुतं प्राहिणोत्स्वपुरीम् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे सुरतमञ्जरीलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

त्रासितगिरौ साध्वी सुरतमञ्जरीम् । इत्यकापहृतां तस्मात्स्यालादप्यपभर्त्सितात् ॥	१
ऋमर्ष्ये भर्त्रे च मुनिमध्ये व्यवस्थितम् । नरवाहनदत्तं तं कश्यपर्षिरभाषत ॥	२
भविता राजञ्चक्रवर्ती समस्तव । यस्य धर्मासनस्थस्य न रागादिवशा मतिः ॥	३
तेऽपि च पश्यन्ति ये त्वां सुकृतिनं सदा । ईदृशेऽपि हि साम्राज्ये नावद्यं किञ्चिदस्ति ते ॥	४
षभकाद्या हि पुरान्ये चक्रवर्तिनः । नानाविधैश्च दोषैस्ते प्रस्ता नष्टाः श्रियश्च्युताः ॥	५
सर्वदमनस्तृतीयो बन्धुजीवकः । अतिदपेण ते सर्वे शक्रान्निग्रहमागताः ॥	६
गहनोऽप्येत्य पृष्टो विद्याधरेश्वरः । चक्रवर्तिपदप्राप्तिकारणं नारदर्षिणा ॥	७
यौ कल्पवृक्षस्य दानं निजतनोस्तथा । तेनाभ्रश्यत्पदात्स्वस्मात्सुकृतोदीरणेन सः ॥	८
तराख्यो यश्चासीच्चक्रवर्तीह सोऽपि च । इन्दीवराक्षे तनये हते चेदिमहीभृता ॥	९
तेलकाख्येन तदारध्वंसकारिणि । कुपुत्रशोकमोहेन धैर्यहीनो व्यपद्यत ॥	१०
रावलोकस्तु भूत्वा राजेन्द्र मानुषः । विद्याधराणां संप्राप्य सुकृतैश्चक्रवर्तिताम् ॥	११
दितदोषः संश्रिरं साम्राज्यसंपदम् । भुक्त्वावसाने वैराग्यात्स्वयं त्यक्त्वा वनं गतः ॥	१२
द्याधराः प्रायः स्वपदप्राप्तिमोहिताः । नोचिते पथि तिष्ठन्ति रागाद्यन्धाः पतन्ति च ॥	१३
याय्यात्पथः शश्वद्रक्षेः स्वलितमात्मनः । विद्याधरप्रजा चेयं रक्षया धर्मव्यतिक्रमात् ॥	१४
नैवमुक्तस्तु सम्राट् अद्विततद्वचः । नरवाहनदत्तस्तमिदं पप्रच्छ सादरम् ॥	१५
रावलोकैः न मानुषेण सता पुरा । प्राप्तं विद्याधरैश्चर्य भगवन्वर्णयस्व नः ॥	१६
। कश्यपोऽवादीच्छूयतां कथयामि वः । चन्द्रावलोक इत्यासीन्नान्ना शिविषु भूपतिः ॥	१७
स्य मूर्धन्या चन्द्रलेखेभ्यभूत्प्रिया । दुग्धाब्धिनिर्मलकुला शुद्धा गङ्गासमस्थितिः ॥	१८
वारणस्तस्य परसेनाविमर्दनः । महान्कुवलयपीड इति ख्यातो महीतले ॥	१९
वेण भूपालो बलिनापि न शत्रुणा । स पौरस्वामिके राज्ये पर्यभूयत केनचित् ॥	२०
गमे चास्य पुत्र एको महीपतेः । उत्पेदे चन्द्रलेखायां देव्यां कल्याणलक्षणः ॥	२१
श्लोकनामा च क्रमाद्बुद्धिं जगाम सः । दानधर्मविवेकाद्यैः सहजातैर्गुणैः सह ॥	२२
त च निःशेषं वाङ्मयार्थं महामतिः । नाशिक्षत न शब्दार्थमेकं कामप्रदोऽर्थेषु ॥	२३
शापि वयसा स्थविरः स विचेष्टितैः । तेजसा सूर्यसंकाशोऽप्यत्यर्थं सौम्यदर्शनः ॥	२४
न्द्र इवाशेषकलासंदोहसुन्दरः । कंदर्प इव विश्वस्य लोकस्यौत्सुक्यदायकः ॥	२५
पितृशुश्रूषाजितजीमूतवाहनः । अभिव्यक्तमहाचक्रवर्तिलक्षणलाञ्छितः ॥	२६
य कृते सूनोः कन्या मद्रेश्वरात्मजा । चन्द्रावलोकैनाजहे माद्रीनाम महीभृता ॥	२७
इं पिता तं च तद्गुणोत्कर्षतोषितः । यौवराज्ये महाराजस्तदैवाभिषिषेच सः ॥	२८
क्तश्च पित्रात्र युवराजस्तदाज्ञया । तारावलोकः सोऽन्नादिदानसन्नाप्यकारयत् ॥	२९
थायं च पात्राणि तानि स्वयमवेक्षितुम् । सदा कुवल्यापीडमारुह्य गजमभ्रमीत् ॥	३०
र्थितवांस्तस्मै तद्दावपि जीवितम् । तेन तस्य यशो दिक्षु युवराजस्य पप्रथे ॥	३१
स्य सुतौ माद्यां जायेते स्म यमावुभौ । तौ च नाम्ना करोति स्म स पिता रामलक्ष्मणौ ॥	३२
। च तौ पित्रोः स्नेहानन्दाविवाभर्त्सकौ । स्वपितामहयोश्चैव प्राणेभ्योऽप्यधिकप्रियौ ॥	३३
तगुणावेतौ तत्कोदण्डाविवानतौ । तारावलोको माद्री च न पश्यन्तावतृप्यताम् ॥	३४
वलयापीडं गजं दानृयशः सुतौ । दृष्ट्वा तारावलोकस्य विप्रान्स्वान्निर्पवोऽब्रुवन् ॥	३५
वलयापीडं गजं तारावलोकतः । याचध्वं यदि तावत्तं युष्मभ्यं स प्रदास्यति ॥	३६
मस्ततो राज्यं तद्विहीनस्य तस्य तत् । न दास्यत्यथ दानृत्वयशस्तस्य विनङ्क्ष्यति ॥	३७
सौस्तथेत्युक्त्वा गत्वा ते ब्राह्मणास्ततः । राज्ञस्तारावलोकान्तं दानवीराद्ययाचिरे ॥	३८

को नामार्थो गजेन्द्रेण याचितेन द्विजन्मनाम् । तज्जाने निश्चितमिमे प्रयुक्ता मम केनचित् ॥
 तद्यदस्तु मया तावद्वातव्योऽयं गजोत्तमः । अप्राप्तकामो ह्यर्थी मे कथं यास्यति जीवतः ॥
 इति संचिन्त्य तेभ्यस्तं द्विजेभ्यो वारणोत्तमम् । तारावलोकः स ददौ निष्कम्पेनैव चेतसा ॥
 ततस्तैर्नायमानं तं दृष्ट्वा करिवरं द्विजैः । पौराश्चन्द्रावलोकस्य क्रुद्धा राज्ञोऽन्तिकं ययुः ॥
 ऊचुश्च ते सुतेनेदं राज्यं त्यक्तं तवाधुना । मुनिधर्मो गृहीतश्च सर्वसंन्यासकारिणा ॥
 यदेतेन श्रियो मूलं गन्धमग्नान्यवारणः । दत्तः कुबलयापीडः पशुार्थिभ्यो महागजः ॥
 तदेतं तपसे पुत्रं वनं प्रस्थापयाथवा । गजं प्रत्याहरान्यं वा राजानं कुर्महे वयम् ॥
 इति चन्द्रावलोकस्तैः पौरैरुक्तस्तथैव तत् । स पुत्रं श्रावयामास प्रतीहारमुखेन तम् ॥
 सोऽपि तारावलोकस्तच्छ्रुत्वा तत्तनयोऽब्रवीत् । हस्ती तावन्मया दत्तो नास्त्यदेयं च मेऽर्थिषु ॥
 ईदृशेन तु राज्येन पौरायत्तेन किं मम । किं चान्यानुपयोगिन्या लक्ष्म्या विद्युद्विलोलया ॥
 तन्मे श्रेयो वने वासः सर्वभोज्यफलश्रियाम् । मध्ये तरुणां न पुनर्नृपशूनामिहेदृशाम् ॥
 इत्युक्त्वा तुल्यसंकल्पधीरया भार्ययान्वितः । पित्रोः पादावनुध्याय दत्त्वार्थिभ्योऽर्थसंचयम् ॥
 गृहीतवल्कलः साकं स पुत्राभ्यां निजात्पुरात् । तारावलोको निरगाद्बुद्धतः सान्त्वयन्निद्विजान् ॥
 तं तथाप्रस्थितं दृष्ट्वा पशूनां पक्षिणामपि । करुणं क्रन्दतामश्रुधाराभिर्भूरसिचयत् ॥
 सून्वोर्वाहनमात्रैकरथशेषः पथि व्रजन् । सोऽथ तारावलोकोऽन्यै रथाश्चान्याचितो द्विजैः ॥
 स तानथ ददौ तेभ्यश्चकर्ष च रथं स्वयम् । सभार्यः सुकुमारौ तौ नेतुं बालौ तपोवनम् ॥
 ततोऽटवीमध्यगतं परिश्रान्तमुपेत्य तम् । निरश्वं रथमप्यत्र ययाचे ब्राह्मणोऽपरः ॥
 तस्मै तमपि निःशङ्को दत्त्वा पद्भ्यां सपुत्रकः । सभार्यश्च कथंचित्स धीरः प्राप तपोवनम् ॥
 तत्र माद्या कृतोदारपरिचर्यः स्वभार्यया । तरुमूले कृतावासस्तस्थौ मृगपरिच्छदः ॥
 वाताहतचलत्पुष्पमञ्जरीचारुचामरैः । पृथुच्छायातरुच्छत्रैः पत्रशय्याशिलासनैः ॥
 गीतैर्भृङ्गाङ्गनानां च नानाफलरसासवैः । वीरं वैराग्यराज्यस्थं वनान्तास्तं सिषेविरे ॥
 एकदा चात्र तत्पत्न्यां माद्यां तस्य कृते स्वयम् । आहर्तुं फलपुष्पादि गतायामाश्रमाद्बहिः ॥
 उपेत्य ब्राह्मणो वृद्धः कश्चित्तमुटजस्थितम् । तारावलोकं तनयौ ययाचे रामलक्ष्मणौ ॥
 वरं पुत्राविमौ नीतौ पारयिष्ये शिशू अपि । न पुनर्भग्नकामोऽयं प्रेषितोऽर्थी कथंचन ॥
 विधिर्वीक्षितुकामो हि धैर्यध्वंसं शठो मम । इति संचिन्त्य स ददौ तस्मै विप्राय तौ सुतौ ॥
 नीयमानौ च तौ तेन विप्रेण ययतुर्न यत् । तत्स विप्रो लताभिस्तौ बद्धहस्तावताडयत् ॥
 निनाय चैतौ क्रन्दतौ नृशंसो जननीं मुहुः । निवृत्त्य पितरं तं च पश्यन्तौ साश्रुलोचनौ ॥
 वत्स तारावलोकोऽत्र पश्यन्नपि न चुक्षुभे । चुक्षुभे त्वस्य धैर्येण भूतग्रामश्चराचरः ॥
 अथाहृत्य शनैः पुष्पफलमूलादि सा सती । वनान्तादाययौ माद्री श्रान्ता तं पत्युराश्रमम् ॥
 ददृशीधोमुखं तं च भर्तारं न तु तौ सुतौ । विप्रकीर्णस्थितक्रीडामृगमयाश्चरथद्विपौ ॥
 अनिष्टाशङ्किहृदया हा हतास्मि क तौ मम । पुत्रकाविति पप्रच्छ संभ्रान्ता तं पतिं च सा ॥
 सोऽप्यवादीच्छन्नैरेतामनघे तनयौ मया । याचमानाय तौ दत्तौ दरिद्राय द्विजन्मने ॥
 तच्छ्रुत्वा त्यक्तमोहा सा साध्वी तमवदत्पतिम् । तर्हि युक्तं कृतं यातु कथमर्थी पराङ्मुखः ॥
 एवं तयोक्ते दंपत्योस्तुल्यसत्त्वतया तथा । तयोश्चकम्पे भुवनं चचालेन्द्रस्य चासनम् ॥
 अथेन्द्रः प्रणिधानेन माद्रीतारावलोकयोः । दानसत्त्वप्रभावेण कम्पितं जगदैक्षत् ॥
 ततः स ब्राह्मणो भूत्वा गत्वा जिज्ञासुराश्रमम् । तारावलोकं माद्रीं तामेकपत्नीमयाचत ॥
 तारावलोकोऽप्येतस्मै दातुं हस्तोदकेन ताम् । निर्विकल्पः प्रवृत्ते वनान्तसहचारिणीम् ॥
 किं साधयसि राजर्षे दत्त्वा दारानपीदृशान् । इत्युक्तो द्विजरूपेण तेन शक्रेण सोऽब्रवीत् ॥
 न मे साध्यं किमप्यस्ति वाञ्छा त्वेतावती मम । प्राणानपि सदा दद्यां ब्राह्मणेभ्य इति द्विज ॥

तच्छ्रुत्वा निजरूपस्थो भूत्वा शक्रो जगाद तम् । तुष्टोऽस्मि कृतजिज्ञासस्तव तेन वदामि ते ॥	७८
न ते देया पुनः पत्नी चक्रवर्ती च भाव्यसि । विद्याधराणामचिरादित्युक्तवान्तर्दधे च सः ॥	७९
अत्रान्तरे स वृद्धोऽपि ब्राह्मणो दक्षिणार्जितौ । तारावलोकतनयौ गृहीत्वा मार्गमोहतः ॥	८०
भ्रमंश्चन्द्रावलोकस्य दैवात्तस्य पुरं प्रभोः । प्राप्यापणे तौ विक्रेतुं राजपुत्रौ प्रचक्रमे ॥	८१
तत्र तौ प्रत्यभिज्ञाय गत्वैवावेद्य भूपतेः । पौराश्चन्द्रावलोकस्य सद्विजौ निन्युरन्तिकम् ॥	८२
स तौ दृष्ट्वा निजौ पौत्रौ साश्रुः पृष्ठा च तं द्विजम् । अभूत्तदुक्तवृत्तान्तः सुखदुःखमयश्चिरम् ॥	८३
ततः स निजपुत्रस्य सन्वोत्कर्षे विभाव्य तम् । त्यक्तराज्यस्पृहः पौरैरर्थ्यमानोऽपि तौ द्विजात् ॥	८४
क्रीत्वा तस्माद्धनैः पौत्रौ गृहीत्वा सपरिग्रहः । सूनोस्तारावलोकस्य तस्याश्रमपदं ययौ ॥	८५
तत्रापश्यच्च तं बद्धजटं वल्कलधारिणम् । आशागतैर्महावृक्षमिव मुक्तश्रियं द्विजैः ॥	८६
दूरादाधाव्य पतितं पुत्रं तं पादयोश्च सः । यदारोपयदुत्सङ्गमभिषिच्यश्रुवारिणा ॥	८७
वेद्याधराधिराज्यार्थमभिषेकपुरःसरे । तस्य सिंहासनारोहे तदेवारम्भतां ययौ ॥	८८
तथैतत्तनयौ राजा तौ ददौ रामलक्ष्मणौ । सोऽस्मै तारावलोकाय क्रीतावेताविति ब्रुवन् ॥	८९
पूर्वन्यन्योन्यवृत्तान्तकथा यावच्च तत्र ते । तावद्भ्रजश्चतुर्दन्तो लक्ष्मीश्चावातरदिवः ॥	९०
शिवतीर्णेषु चान्येषु विद्याधरपतिष्वपि । लक्ष्मीस्तारावलोकं सा पद्महस्ता जगाद तम् ॥	९१
गारुह्य वारणेऽमुष्मिन्नेहि विद्याधरास्पदम् । तत्साम्राज्यश्रियं मुङ्क्ष्व जितां दानप्रभावतः ॥	९२
त्युक्तवत्या लक्ष्म्या स साकं भार्यासुतान्वितः । पितुः प्रणम्य चरणौ पश्यत्स्वाश्रमवासिषु ॥	९३
गारुह्य तं गजं दिव्यं वृतो विद्याधरेश्वरैः । तारावलोको नभसा ययौ वैद्याधरं पदम् ॥	९४
त्रोपभुक्तसाम्राज्यश्चिरं विद्याभिराश्रितः । कालेनोत्पन्नवैराग्यस्तपोवनमशिश्रियत् ॥	९५
त्वं तारावलोकैः सानुषेण सता पुरा । निर्मलैः सुकृतैः प्रापि सर्वविद्याधरेन्द्रता ॥	९६
न्ये तु तामवाप्यापि विभ्रष्टाः स्वलितैस्ततः । तद्रक्षेरपचारं त्वं स्वतो वा परतोऽपि वा ॥	९७
इति नरवाहनदत्तः कश्यपमुनिना कथां समाख्याय ।	
अनुशिष्टः स तथेति प्रतिपेदे चक्रवर्ती तत् ॥	९८
विद्याधराः शृणुत यः कुरुते ममात्र धर्मव्यतिक्रममितः प्रभृति प्रजासु ।	
वध्यः स मे नियतमित्यभितो हराद्रिसुद्धोषणां च स ततो भ्रमयांचकार ॥	९९
अथावनतमस्तकैर्विधृतशासनः खेचरै-	
रुवास विलसद्यशाः सुरतमञ्जरीभोचनात् ।	
स्वमातुलसमीपगोऽसितगिरौ नयन्प्रावृषं	
स तत्र सपरिच्छदो मुनिवरस्य तस्याश्रमे ॥	१००

इति महाकविश्रीसोमदेवमद्विरचिते कथासरित्सागरे सुरतमञ्जरीलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

समाप्तश्चायं सुरतमञ्जरीलम्बकः षोडशः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः कथासरित्सागरः ।

पद्मावती नाम सप्तदशो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्धतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

देहार्धधृतकान्तोऽपि तपस्वी निर्गुणोऽपि यः । जगत्स्तुत्यो नमस्तस्मै चित्ररूपाय शंभवे ॥
चलत्कर्णाग्रविक्षिप्तगण्डोड्डीनालिमण्डलम् । धुन्वानं विघ्नसंघातमिव विघ्नान्तकं नुमः ॥
एवं तत्रासितगिरौ कश्यपस्याश्रमे मुनेः । गोपालकस्य निकटे मातुलस्य तपस्यतः ॥
वर्षाकालातिवाहाय निवसन्सचिवैर्युतः । सर्वविद्याधरेन्द्रैकचक्रवर्तिपदे स्थितः ॥
नरवाहनदत्तोऽसौ तैस्तैर्विद्याधराधिपैः । अन्वासितः स्वभार्याभिः पञ्चविंशतिभिर्वृतः ॥
ब्रुवन्कथाः स मुनिभिः सपत्नीकैरपृच्छयत् । यदा मानसवेगेन देवी मदनमञ्चुका ॥
माययापहृतैषाभूत्तदा विरहनिःसहम् । व्यनोदयत्कथं कस्त्वामिति नः कथ्यतां त्वया ॥
इति तैर्मुनिभिः पृष्टस्तद्भार्याभिश्च तत्र सः । नरवाहनदत्तोऽथ वक्तुमेवं प्रचक्रमे ॥
तदा हृतायां मे तस्यां देव्यां पापेन वैरिणा । मयानुभूतं दुःखं यत्तत्कियत्कथ्यतेऽधुना ॥
न तत्पुरं न चोद्यानं गृहं वा यत्र नाश्रमम् । चिन्वन्नहमिमामार्तः सर्वे च सचिवा मम ॥
उपविष्टं च सोन्मादमिवोद्याने तरोस्तले । आह स्म लब्धावसरः सान्त्वयन्गोमुखोऽथ माम् ॥
मा गा विह्वतां देवीमचिरात्प्राप्स्यसि प्रभो । देवा हि सुचरैश्चर्यमादिशंस्तेऽनया सह ॥
तदवश्यं तथा भावि नहि तद्वचनं मृषा । धीराश्च सोढविरहाः प्राप्नुवन्तीष्टसंगमम् ॥
रामभद्रो नलो राजा तवैव च पितामहाः । विषह्य विरहं किं न प्रेयसीभिः समागताः ॥
स मुक्ताफलकेतुश्च चक्रवर्ती सुचारिणाम् । पद्मावत्या न किं प्राप वियुक्तः संगमं पुनः ॥
तथा च शृणु देवाहं तत्कथां कथयामि ते । इत्युक्त्वा गोमुखो मह्यमिमामकथयत्कथाम् ॥
अस्तीह प्रथिता पृथ्व्यां नाम्ना वाराणसी पुरी । सुसरिद्धूषिता मूर्तिः शांभवीवापवर्गदा ॥
सुरसद्मध्वजपटैर्मरुता नमितोद्धतैः । इहैत मोक्षं यातेति ब्रुवाणेषानिशं जनान् ॥
सितप्रासादशिखरा चन्द्रचूडनिवासभूः । भाति शैवगणाकीर्णा कैलासाद्रिस्थलीव या ॥
तस्यामभूद्ब्रह्मदत्तो नाम राजा पुरा पुरि । शिवैकभक्तो ब्रह्मण्यः शूरो दाता क्षमापरः ॥
न दुर्गेष्वपि चस्खाल न ममज्जाम्बुधिष्वपि । भुवि भ्रमन्ती यस्याज्ञा न द्वीपान्यपि नातरत् ॥
आह्लाददायिनी तस्य चकोरस्येव वल्लभा । आसीत्सोमप्रभा देवी नेत्रपेयास्य साप्यभूत् ॥
शिवभूत्यभिधानश्च मन्त्री तस्याभवद्विजः । बृहस्पतिसमो बुद्ध्या सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥
स कदाचिन्नृपश्चन्द्रप्रासादे शयने स्थितः । ददर्श हंसयुगलं गगनेनागतं निशि ॥

दीप्तजाम्बूनदमयं राजहंसावलीवृतम् । अभ्रगङ्गाजलोत्क्षिप्तमिव हेमाम्बुजद्वयम् ॥	२५
गते दृष्टिपथात्तस्मिन्नत्याश्रये स भूपतिः । पर्यतप्यत सोत्कण्ठः पुनस्तद्दर्शनं विना ॥	२६
अनिद्र एव नीत्वा तां निशां प्रातः स मन्त्रिणम् । यथा दृष्टं तथाख्याय शिवभूतिमुवाच तम् ॥	२७
तद्यथेष्टं न तौ हेमहंसौ पश्याम्यहं यदि । तत्किमेतेन राज्येन जीवितेनापि वा मम ॥	२८
इति राज्ञोदिते मन्त्री शिवभूतिर्जगाद् तम् । अस्त्युपायोऽत्र कश्चित्तं शृणु देव वदामि ते ॥	२९
विचित्रकर्मयोगेन संसारेऽस्मिन्प्रजापतेः । विचित्रो भूतसर्गोऽयमपरिच्छेद्य एव यः ॥	३०
तत्र दुःखमये मोहांदुःखवत्सुखबुद्धयः । निवासाहारपानादिरसाद्रज्यन्ति जन्तवः ॥	३१
तेषां चाहारपानादि निवासं च पृथग्विधम् । स्वस्वजात्यनुरूपेण प्रीतिदं विदधे विधिः ॥	३२
तदेव कारय महद्दंसानामाश्रयं सरः । कमलोत्पलसंलभं निर्बाधं रक्षिरक्षितम् ॥	३३
पक्षिप्रियं च तत्रान्नं प्रक्षेपय सदा तटे । यावदायान्ति तत्राशु नानादिग्भ्योऽम्बुपक्षिणः ॥	३४
तन्मध्ये न चिराद्त्र तौ हंसावप्युपैष्यतः । ततो द्रक्ष्यस्यजस्रं तौ मा कृथा दुर्मनस्कृताम् ॥	३५
इत्युक्ते मन्त्रिणा तेन स राजा तदकारयत् । यथोक्तं क्षणसंपन्नं ब्रह्मदत्तो महासरः ॥	३६
हंससारसचक्राह्वसंश्रिते तत्र कालतः । आगत्य पद्मखण्डे तद्धंसयुग्ममुपाविशत् ॥	३७
तदुपेत्य स विज्ञप्तस्तत्सरोरक्षिभिर्नृपः । आगादेतत्सरो दृष्टः सिद्धं मत्वा मनोरमम् ॥	३८
ददर्श हेमहंसौ च तत्र तौ दूरतोऽर्चयन् । आश्रासयच्च निक्षिप्य सक्षीराञ्छालितण्डुलान् ॥	३९
विशुद्धकलधौताङ्गौ मुक्तामणिमयेक्षणौ । प्रवालचञ्चुचरणौ ताक्षर्यरत्नाग्रपक्षती ॥	४०
विस्त्रम्भोपगतौ तौ स हंसौ राजा विभावयन् । मुदा सदावसत्प्रीत्या तत्रैव सरसस्तटे ॥	४१
एकदा चैकदेशेऽत्र सरोरोधसि पर्यटन् । अम्लायिपुष्परचितां पूजां राजा ददर्श सः ॥	४२
केन पूजा कृतैषेति पप्रच्छात्र स रक्षिणः । ततस्ते तं सरःपाला नृपमेवं व्यजिज्ञपन् ॥	४३
त्रिसंध्यं सरसि स्नात्वा हंसावेतौ हिरण्मयौ । इह नित्यमिमां पूजां कृत्वा ध्यानेन तिष्ठतः ॥	४४
तत्र विद्मो महाराज किमेतन्महदद्भुतम् । एतच्छ्रुत्वा स रक्षिभ्यश्चिन्तयामास भूपतिः ॥	४५
क हंसौ केदृशी चर्या ध्रुवमस्त्यत्र कारणम् । तत्करिष्ये तपस्तावद्यावद्वेत्स्यामि काविसौ ॥	४६
इति संचिन्त्य नृपतिस्त्यक्ताहारः स भार्यया । मन्त्रिणा च समं चक्रे हरध्यानपरस्तपः ॥	४७
अथ तौ दिव्यहंसौ तं द्वादशाहमुपोषितम् । उपेत्य व्यक्तया वाचा स्वप्ने राजानमूचतुः ॥	४८
राजन्नुत्तिष्ठ वक्ष्यावः सभार्यासचिवस्य ते । प्रातः सर्वं यथातत्त्वं विजने पारणे कृते ॥	४९
इत्युक्त्वा तौ तिरोभूतौ हंसौ राजा प्रबुद्ध्य च । भार्यामन्त्रियुतः प्रातश्चकारोत्थाय पारणम् ॥	५०
भुक्तोत्तरं च तत्राम्बुलीलागेहान्तरे स्थितम् । नृपं सभार्यामात्यं तं हंसौ तावभ्युपेतुः ॥	५१
कौ युवां ब्रूतमित्युक्तौ तेनाभ्यर्चयैव भूभुजा । क्रमात्तस्मै स्ववृत्तान्तमेवमाचख्यतुश्च तौ ॥	५२
अस्ति मन्दर इत्यद्रिराजो जगति विश्रुतः । विहरत्सुरसंघातविराजद्रत्नकाननः ॥	५३
यस्यामृतेन सिक्तेषु मथितक्षीरवारिधेः । जरामृत्युहरं पुष्पफलमूलाम्बु सानुषु ॥	५४
कैलासाधिककान्तस्य यस्य शृङ्गाग्रभूमयः । नानासद्रत्नरचिता लीलोद्यानानि धूर्जटेः ॥	५५
तत्र जातु कृतक्रीडो देवोऽवस्थाप्य पार्वतीम् । देवकार्यानुरोधेन केनाप्यन्तर्दधे हरः ॥	५६
ततस्तद्विरहाक्रान्ता तत्क्रीडाकेतनेषु सा । बभ्रामाश्रास्यमानात्र पार्वती देवतान्तरैः ॥	५७
एकदा च मधुप्राप्तिसोद्वेगा सा गणैर्वृता । देवी तरुतले यावत्प्रियचिन्ताकुला स्थिता ॥	५८
तावज्जयासुतां तत्र देव्याश्चामरधारिणीम् । कुमारीं चन्द्रलेखाख्यां साभिलाषावलोकिनीम् ॥	५९
समानरूपतारुण्यो निकटस्थो गुणोत्तमः । मणिपुष्पेश्वरो नाम साभिलाषो व्यलोकयत् ॥	६०
तद्दृष्ट्वान्यौ गणौ नाम्ना पिङ्गेश्वरगुहेश्वरौ । बभूवतुः स्मितमुखावन्योन्याननदर्शिनौ ॥	६१
तौ चालोक्य तश्चाभूतौ कस्येतौ हसतोऽपदे । इत्यन्तः कुपिता देवी ददौ दृष्टिमितस्ततः ॥	६२
तावत्तावत्र चान्योन्यमुखे स्मेरार्पितेक्षणौ । ददर्श चन्द्रलेखां तां मणिपुष्पेश्वरं च तम् ॥	६३

ततो विरहसोद्वेगा क्रुद्धा देवी जगाद सा । देवस्यासंनिधौ सुष्ठु स्मरप्रेक्षणकं कृतम् ॥
 एताभ्यां हासशीलाभ्यां हसितं प्रेक्ष्य सुष्ठु च । तन्मर्त्ययोनौ कामान्धौ स्त्रीपुंसौ पततामिमौ ॥
 तत्रैव दंपती चैतावविनीतौ भविष्यतः । हासशीलाविमौ क्लेशान्प्राप्स्यतस्तु बहून्भुवि ॥
 ब्राह्मणौ दुःखिनौ पूर्वं तदनु ब्रह्मराक्षसौ । ततः पिशाचकौ पश्चाच्चण्डालौ तस्करौ ततः ॥
 छिन्नपुच्छौ ततः श्वानौ विविधौ च ततः खगौ । भविष्यतो गणावतो परिहासापराधिनौ ॥
 आभ्यां हि स्वस्थचित्ताभ्यामेष दुर्विनयः कृतः । इत्यादिष्टवतीं देवीं धूर्जटाख्योऽवदद्रुणः ॥
 अत्ययुक्तमिदं देवि न खल्वेते गुणोत्तमाः । इयन्तं शापमर्हन्ति स्वल्पादेवापराधतः ॥
 तच्छ्रुत्वैवाब्रवीत्कोपाद्देवी तमपि धूर्जटम् । मर्त्ययोनावनात्मज्ञ भवानपि पतत्विति ॥
 दत्ताशपप्रतापां तां प्रतीहारी जयाम्बिकाम् । जननी चन्द्रलेखायाः पादलग्ना व्यजिज्ञपत् ॥
 प्रसीद देवि शापान्तं कुर्वस्या दुहितुर्मम । एतेषां च स्वभृत्यानामज्ञानविहितागसाम् ॥
 विज्ञप्तेति प्रतीहार्या जयया गिरिजाब्रवीत् । यदा सर्वे मिलिष्यन्ति ज्ञानप्राप्तिवशात्क्रमात् ॥
 ब्रह्मादीनां तपःक्षेत्रे दृष्ट्वा सिद्धीश्वरं तदा । एष्यन्ति पदमस्माकं मुक्तशापा इमे पुनः ॥
 मानुष्ये चन्द्रलेखेयमेतत्कान्तः स धूर्जटः । सुखिनोऽमी भविष्यन्ति त्रयो द्वौ दुःखिनाविमौ ॥
 इत्युक्त्वा विरता यावत्सा देवी तावदाययौ । तत्रासुरः किल ज्ञातहरासंनिधिरन्धकः ॥
 स देवीं प्रेप्सुरुत्सिक्तस्तात्परिच्छदभर्त्सितः । गतो विज्ञाय देवेन ज्ञात्वा तत्कारणं हतः ॥
 कृतकार्योऽन्तिकयातस्तुष्टामुक्तान्धकागमाम् । सोऽथ देवो जगादैवं गिरिजां गिरिजापतिः ॥
 मानसः पूर्वपुत्रस्ते सोऽन्धकोऽद्य हतो मया । त्वगस्थिशेषो भृङ्गी च भविष्यत्यधुनेह सः ॥
 इत्युक्त्वा स समं देव्या तत्रासीद्विहरन्हरः । मणिपुष्पेश्वराद्याश्च पञ्च तेऽवातरन्भुवि ॥
 तत्र तावद्द्वयो राजंस्तस्य पिङ्गेश्वरस्य च । गुह्येश्वरस्य चोदन्तं चित्रायतमिमं शृणु ॥
 अस्ति यज्ञस्थलाख्योऽस्मिन्नग्रहारो महीतले । तत्राभूद्यज्ञसोमाख्यो ब्राह्मणो धनवान्गुणी ॥
 तस्य द्वावुदपद्येतां पुत्रौ वयसि मध्यमे । हरिसोमस्तयोर्ज्येष्ठः कनिष्ठो देवसोमकः ॥
 तयोस्तस्य समुत्तीर्णबाल्ययोरुपनीतयोः । विप्रस्यादौ धनं क्षीणं सभार्यस्यायुषा ततः ॥
 ततस्तौ तत्सुतौ दीनौ पितृहीनाववृत्तिकौ । हताग्रहारौ दायार्दैर्मन्त्रयामासतुर्मिथः ॥
 भिक्षैकवृत्ती जातौ स्त्रो न च भिक्षामवामुवः । तद्दूरमपि गच्छावो वरं मातामहं गृहम् ॥
 अष्टौ यद्यपि नौ कोऽत्र अद्ध्यत्स्वयमागतौ । तथापि यावः किं कुर्वो न ह्यन्यास्त्यावयोर्गतिः ॥
 इति संमन्त्रय ययतुर्भिक्षमाणौ क्रमेण तौ । तमग्रहारं तद्यत्र मातामहगृहं तयोः ॥
 तत्र तं सोमदेवाख्यं मृतं मातामहं जनात् । पृच्छन्तौ तावदुध्येतां मन्दभाग्यौ सभार्यकम् ॥
 ततश्च तौ यज्ञदेवक्रतुदेवाभिधानयोः । रजोरुक्षौ विविशतुर्विप्रौ मातुलयोर्गृहम् ॥
 तत्रादृत्य समाश्रास्य ताभ्यां कृपाशानाम्बरौ । सद्विप्राभ्यामधीयानौ यावत्तौ तत्र तिष्ठतः ॥
 तावत्तावप्युपक्षीणधनीभूतावभृत्यकौ । मातुलौ भागिनेयौ तौ प्रीतिपूर्वमवोचताम् ॥
 पुत्रौ दरिद्रीभूतानामस्माकं पशुपालकम् । कर्तुं नास्त्यद्य सामर्थ्यं तद्युवां रक्षतं पशून् ॥
 इत्युक्तौ मातुलाभ्यां तौ बाष्पकण्ठौ तथेति तत् । हरिसोमदेवसोमौ तद्वचोऽभ्युपजग्मतुः ॥
 ततोऽटव्यां पशुनीत्वा सततं तौ ररक्षतुः । परिश्रान्तौ च सायं तावादायाजग्मतुर्गृहम् ॥
 तथा तयोः पशुपाल्यं कुर्वतोर्देवशप्तयोः । अहार्यत पशुः कश्चित्कश्चिद्द्व्यात्रैरभक्ष्यत ॥
 ततस्तौ मातुलौ यावदुद्विप्रौ तावदेकदा । धेनुश्छागश्च यज्ञार्थौ द्वौ तयोः कापि नेशतुः ॥
 तद्भ्यात्तान्गृहं नीत्वैवान्यानसमये पशून् । पलायितौ तौ चिन्वन्तौ दूरं विविशतुर्वनम् ॥
 तत्र व्याघ्राधजग्धं तं छागं दृष्टशतुर्निजम् । शोचित्वोपहतात्मानावेवं जगदतुश्च तौ ॥
 छागोऽयं मातुलाभ्यां नौ यज्ञार्थं पर्यकल्प्यत । तस्मिन्नष्टे च दुर्वारस्तयोः कोपो भविष्यति ॥
 तदस्य मांसं संस्कृत्य वह्नौ भुक्त्वा हतक्षुधौ । शेषमादाय गच्छावः काप्यावां भैक्ष्यजीविनौ ॥

इति संचिन्त्य यावत्तं छागं संस्क्रुतोऽनले । तावदाजग्मतुः पश्चाद्भावन्तौ मातुलौ तयोः ॥	१०३
ताभ्यां छागं पचन्तौ तौ दृष्टानुत्थाय संभ्रमात् । दूरात्तद्दर्शनत्रस्तौ पलाय्य ययुस्ततः ॥	१०४
युवाभ्यां मांसगृध्रुभ्यां राक्षसं कर्म यत्कृतम् । भविष्यथस्ततो ब्रह्मराक्षसौ पिशिताशनौ ॥	१०५
इति तौ मातुलौ क्रुद्धौ तयोः शापं वितेरतुः । अभूतां द्विजपुत्रौ च सद्यस्तौ ब्रह्मराक्षसौ ॥	१०६
दंष्ट्राविशङ्कटमुखौ दीप्तकेशौ बुभुक्षितौ । प्राणिनः प्राप्य खादन्तावटव्यां भ्रेमतुश्च तौ ॥	१०७
एकदा तापसं हन्तुं योगिनं तावधावताम् । तत्प्रापतुः पिशाचत्वं शत्रौ तेन प्रतिव्रता ॥	१०८
पिशाचत्वेऽपि तौ हन्तुं हरन्तौ ब्राह्मणस्य गाम् । तन्मन्त्रभग्नौ तच्छापाच्चण्डालत्वमवापतुः ॥	१०९
चण्डालत्वे धनुष्पाणी भ्रमन्तौ क्षुन्निपीडितौ । कदाचिच्चौरपत्नीं तां प्रापतुर्भोजनार्थिनौ ॥	११०
तत्र दृष्ट्वैव तद्धाररक्षकाश्चौरशङ्कया । चौरा वष्टभ्य तौ चक्रुश्छिन्नश्रवणनासिकौ ॥	१११
तथाविधौ च तौ बद्धौ निन्युस्ते तस्करास्ततः । पार्श्वे प्रधानचौराणां लगुडाहतिताडितौ ॥	११२
तत्र पृष्टौ प्रधानैस्तौ चौरैस्तैर्भयविह्वलौ । क्षुद्दुःखावाप्तसंक्षेपं स्ववृत्तान्तमशंसताम् ॥	११३
ततस्ते कृपया मुख्यचौरा बन्धाद्विमुच्य तौ । ऊचुस्तिष्ठतमश्रीतमिह मा भूद्रयं च वाम् ॥	११४
अष्टम्यामद्य सेनानीपूजनावसरे युवाम् । अस्माकमतिथी प्राप्तौ संविभागमिहार्हथः ॥	११५
इत्युक्त्वार्चितदेवीकाश्चौरास्ते स्वाग्रभोजितौ । तत्यजुर्नैव तौ दैवादुत्पन्नप्रीतयोऽन्तिकान् ॥	११६
ततः क्रमेण कुर्वाणौ चौर्यं तैर्दस्युभिः सह । महासेनापती तेषां संवृत्तौ तौ स्वशौर्यतः ॥	११७
एकदा चौरचारोक्तं शैवक्षेत्रं महत्पुरम् । सेनापती तौ मुषितुं ससैन्यौ जग्मतुर्निशि ॥	११८
अनिमित्तेऽपि दृष्टे तावनिवृत्ताववाप्य तत् । लुण्ठयामासतुः कृत्स्नं सदेवभुवनं पुरम् ॥	११९
ततस्तद्दासिभिर्देवः क्रन्दितः शरणार्थिभिः । चौरांस्तान्विकलानन्धांश्चकार कुपितो हरः ॥	१२०
तदकस्माद्विलोक्यैव भत्वा शर्वमनुग्रहम् । पौराः संभूय दस्युस्तान्निजमृर्लुगुडाश्रमभिः ॥	१२१
अदृश्यमानाश्च गणाश्चौराश्च भ्रेष्ववाक्षिपन् । कांश्चित्कांश्चिदमृद्मंश्च निहत्य भुवि तस्करान् ॥	१२२
तौ च सेनापती यावज्जनो दृष्ट्वा जिघांसति । तावत्तौ समपद्येतां श्वानौ पुच्छविनाकृतौ ॥	१२३
तथाभूतौ च तौ स्मृत्वा पूर्वजातिमशङ्कितम् । नृत्यन्तौ शंकरस्याग्रे तमेव शरणं श्रितौ ॥	१२४
तदृष्ट्वा विस्मिताः सर्वे सविप्रवणिजो जनाः । गतचौरभया दृष्ट्वा हसन्तः स्वगृहान्ययुः ॥	१२५
शान्तमोहौ प्रबुद्धौ च श्वानौ तौ शापशान्तये । त्यक्त्वाहारावथोद्दिश्य शिवं शिश्रियतुस्तपः ॥	१२६
प्रातः कृतोत्सवास्तत्र पौरास्ते पूजितेश्वराः । ध्यानस्यौ ददृशुः श्वानौ दन्तेऽप्यग्ने पराङ्मुखौ ॥	१२७
तथैव दृश्यमानौ तैर्यावत्तौ दिवसान्बहून् । श्वानौ स्थितौ गणास्तावदेवं शंभुं व्यजिज्ञपन् ॥	१२८
देव शप्ताविमौ देव्या पिङ्गेश्वरगुहेश्वरौ । बहुकालं गणौ क्लिष्टौ तत्कृपाभेतयोः कुरु ॥	१२९
तच्छ्रुत्वोवाच भगवानिदानीं सारमेयताम् । परित्यज्य गणावेतौ वायसौ भवतामिति ॥	१३०
ततस्तौ वायसीभूतौ बल्यन्नकृतपारणौ । गणौ जातिस्मरौ सुष्ठु शिवैकाग्रौ बभूवतुः ॥	१३१
कालेन भक्तितुष्टस्य निदेशाच्छंकरस्य तौ । भासावभूतां प्रथमं ततोऽपि च शिखण्डिनौ ॥	१३२
ततोऽपि हंसतां प्राप्तौ तौ कालेन गणेश्वरौ । तत्रापि परया भक्त्या तावाराधयतां हरम् ॥	१३३
तीर्थस्नानैर्भ्रतैर्ध्यानैः पूजनैस्तोषितेश्वरौ । हेमरत्नमयौ तौ च संजातौ ज्ञानिनौ तथा ॥	१३४
तावावां पार्वतीशापप्राप्तकेशपरम्परौ । विद्धेतौ हंसतां प्राप्तौ पिङ्गेश्वरगुहेश्वरौ ॥	१३५
जयात्मजाभिलाषी यो मणिपुष्पेश्वरो गणः । देव्या शप्तः स जातस्त्वं ब्रह्मदत्तो नृपो भुवि ॥	१३६
जयासुता सा जातेयं भार्या सोमप्रभा तव । धूर्जटः स च जातोऽयं मन्त्री ते शिवभूतिकः ॥	१३७
अत एव च संप्राप्तज्ञानाभ्यामम्बिकाकृतम् । स्मृत्वा शापान्तमावाभ्यां दत्तं ते निशि दर्शनम् ॥	१३८
तदुपायक्रमात्सर्वे मिलिताः स्म इमेऽधुना । आवां चैव प्रदास्यावो युष्मभ्यं ज्ञानमुत्तमम् ॥	१३९
आयात तन्निदशशैलगतं ब्रजामः क्षेत्रं यथार्थमचलेन्द्रसुतापतेस्तत् ।	
सिद्धीश्वरं विदधिरे किल यत्र देवा विद्युद्भ्रजासुरविनाशकृते तपांसि ॥	१४०

जङ्गुस्ते च तमसुरं समरे शर्वप्रसादलब्धेन ।
 विद्याधरेन्द्रपतिना मुक्ताफलकेतुना सहायेन ॥
 स च मुक्ताफलकेतुः शापकृतं मर्त्यभावमुत्तीर्य ।
 तदनुग्रहादवापत्पद्मावत्या समागमं भूयः ॥
 तादृशि तत्र क्षेत्रे गत्वा नत्वा हरं प्रयास्यामः ।
 स्वां गतिमीदृग्विहितो देव्यास्माकं समो हि शापान्तः ॥
 इत्युक्तो दिव्याभ्यां हंसाभ्यां ब्रह्मदत्तभूमिपतिः ।
 सद्योऽभून्मुक्ताफलकेतुकथाश्रवणकौतुकाक्षिप्तः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः ।

ततः स ब्रह्मदत्तस्तौ दिव्यहंसौ नृपोऽब्रवीत् । कथं विद्युद्भुजं मुक्ताफलकेतुर्जघान तम् ॥
 शापमर्त्यत्वमुत्तीर्य प्राप पद्मावतीं कथम् । एतत्कथयतां तावत्कर्तास्मि प्रकृतं ततः ॥
 तच्छ्रुत्वा तत्कथामेवं ताववर्णयतां खगौ । आसीद्विद्युत्प्रभो नाम दैत्येन्द्रो देवदुर्जयः ॥
 स गत्वा जाह्नवीतीरे सभार्यः पुत्रकाम्यया । ब्रह्माणमारोधयितुं चक्रे वर्षशतं तपः ॥
 तपस्तुष्टस्य स ततः सुरारिर्ब्रह्मणो वरान् । प्राप विद्युद्भुजं नाम त्रिदशवध्यमात्मजम् ॥
 स बालोऽपि महावीर्यो दैत्यराजसुतो बलैः । रक्ष्यमाणं चतुर्दिक् दृष्ट्वा स्वपुरमेकदा ॥
 वयस्यमेकमप्राक्षीद्भयमत्र कुतः सखे । येनेदं रक्षयते नित्यं नगरं सैनिकैरिति ॥
 ततो वयस्यः सोऽवादीदस्ति नखिदशेश्वरः । प्रतिपक्षस्तदर्थोऽयं पुररक्षणसंविधिः ॥
 दन्तिनां दशलक्षणि रथानां च चतुर्दश । त्रिंशल्लक्षणि चाश्वानां पत्नीनां दशकोटयः ॥
 यामे यामेऽभिरक्षन्ति पुरं वारक्रमादिदम् । स च प्रहरवारोऽब्दैस्तेषामायाति सप्तभिः ॥
 तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्विद्युद्भुजो धिगराज्यमीदृशम् । रक्षयते यत्किलान्येषां बाहुभिर्न स्वाहुना ॥
 तत्कृत्वाहं तपस्तीव्रं करिष्यामि तथा यथा । भुजनिर्जितशत्रोर्मे न स्यादेषा विडम्बना ॥
 इत्युक्तवैव वयस्यं तं वारयन्तं निषिध्य सः । विद्युद्भुजो ययौ पित्रोरनुक्त्वा तपसे वनम् ॥
 बुद्ध्वाथ पितरौ स्नेहादन्वागत्य तमूचतुः । क बालस्त्वं क्व च तपः कष्टं मा पुत्र साहसम् ॥
 जितशत्रु च राज्यं नखैलोक्ये नु ततोऽधिकम् । किं वाञ्छसि वृथात्मानं शोषयन्किं दुनोषि नौ ॥
 एवं वदन्तौ पितरौ विद्युद्भुज उवाच सः । बाल्य एवार्जयिष्यामि दिव्यास्त्राणि तपोबलान् ॥
 तिःशत्रु च जगद्राज्यमेतेनैव न वेद्मि किम् । रक्षयते नित्यसंनद्धैः सैन्यैः स्वपुरमेव यत् ॥
 इत्यादि निश्चयेनोक्त्वा पितरौ च विसृज्य सः । विद्युद्भुजोऽसुरश्चक्रे विरिञ्चाराधनं तपः ॥
 फलाहारोऽम्बुभक्षश्च वायुभुग्वर्जिताशनः । त्रीणि त्रीणि क्रमात्तस्यौ दैत्यो वर्षशतानि सः ॥
 ततो ब्रह्मा जगत्क्षोभक्षममालोक्य तत्तपः । एत्यास्त्राणि ददौ तस्मै ब्राह्मादीनि तदर्थिने ॥
 ब्रह्मास्त्रमेतदन्वेन नास्त्रेण प्रतिहन्यते । विना पाशुपतं रौद्रमस्त्रमस्मदगोचरम् ॥
 तदकाले त्वया नैतत्प्रयोक्तव्यं जयैषिणा । इत्युक्त्वा प्रययौ ब्रह्मा स दैत्यश्चागमद्रुहम् ॥
 ततस्तदुत्सवाघातैः सर्वैः स स्वबलैः सह । विद्युद्भुजः समं पित्रा प्रायाच्छक्रजिगीषया ॥
 शक्रस्तदागमं बुद्ध्वा कृतरक्षस्त्रिविष्टपे । सख्या विद्याधरेन्द्रेण सहितश्चन्द्रकेतुना ॥
 पद्मशेखरसंज्ञेन गन्धर्वाधीश्वरेण च । सदेवलोकपालोऽग्रे युयुत्सुस्तस्य निर्ययौ ॥
 प्राप विद्युद्भुजश्चात्र बलैराच्छादिताम्बरः । ब्रह्मरुद्रादयश्चैतमाहवं द्रष्टुमाययुः ॥
 ततः प्रववृते युद्धं तयोरुभयसैन्ययोः । परस्परान्त्रसंपातनिरुद्धार्कान्धकारितम् ॥
 अमर्षवातक्षुभितो बाहिनीशतनिर्भरः । लुठद्वाजिगजग्राहो ववृधे समरार्णवः ॥

इन्द्रपुत्रेयु देवानां संप्रवृत्तेष्वथासुरैः । शक्रं विद्युत्प्रभोऽप्यागाद्विद्युद्भ्रजपिता क्रुधा ॥	२९
रत्नप्रत्यङ्गयुद्धेन शनैस्तेनामरद्विषा । शक्रोऽभिभूयमानोऽथ तस्मै वज्रमवाक्षिपत् ॥	३०
आहतः स दैत्योऽत्र पपात गतजीवितः । विद्युद्भ्रजोऽथ तत्क्रोधाद्भयधावच्छतक्रतुम् ॥	३१
प्राणसंशये चादौ तस्मै ब्रह्मास्त्रमक्षिपत् । अन्ये च प्राहरन्नन्यैस्तस्मिन्नस्त्रैर्महासुराः ॥	३२
तोऽथ ध्यात्वेश्वरादिष्टमखं पाशुपतं क्षणात् । अत्रोपस्थितमभ्यर्च्य शक्रश्चिक्षेप शत्रुषु ॥	३३
न कालाग्निनास्त्रेण दग्धं तत्सैन्यमासुरम् । विद्युद्भ्रजस्तु बालत्वादहतो मूर्छितोऽपतत् ॥	३४
र हिनस्ति तदखं हि बालं वृद्धं पराङ्मुखम् । ततो लब्धजया देवाः स्वस्थानान्यखिला ययुः ॥	३५
तोऽपि विद्युद्भ्रजो ध्वस्तः सुचिरालम्बचेतनः । शोचन्पलाय्य मिलितानवोचच्छेषसैनिकान् ॥	३६
तयिनोऽपि जिताः स्तोऽद्य ब्रह्मास्त्रे प्रत्युतार्जिते । तत्त्यक्ष्याम्याहवे गत्वा शक्रमासाद्य जीवितम् ॥	३७
इते पितरि शक्ष्यामि न गन्तुं स्वपुरं पुनः । इत्युक्तवन्तं तं मन्त्री वृद्धो वक्ति स्म पैतृकः ॥	३८
मकालमुक्तं ब्रह्मास्त्रमन्यमुक्तास्त्रमन्थरम् । अन्यास्त्रासह नैशानमहास्त्रव्याहतं हि तत् ॥	३९
लब्धजयमाक्षेप्तुं नाकाले शत्रुमर्हसि । एवं हि तस्योपचयः स्वनाशश्च कृतो भवेत् ॥	४०
शीरो हि रक्षन्नात्मानं काले प्राप्य बलं रिपोः । मन्युप्रतिक्रियां कृत्वा विश्वश्लाघ्यं यशोऽश्रुते ॥	४१
इति वृद्धेन तेनोक्तो विद्युद्भ्रज उवाच सः । तर्ह्यस्मद्राज्यरक्षार्थं यात यूयमहं पुनः ॥	४२
तमेवाराधयिष्यामि गत्वा सर्वेश्वरं शिवम् । इत्युक्त्वानिच्छतोऽप्येतान्विससजैव सोऽनुगान् ॥	४३
गत्वा च पञ्चभिः सार्धं वयस्यैर्देवपुत्रकैः । कैलासमूले गङ्गायास्तीरे सोऽशिश्रियत्तपः ॥	४४
त्रये पञ्चाग्निमध्ये च शीते तस्थौ स वारिणि । एकं सहस्रं वर्षाणां शिवध्यायी फलाशनः ॥	४५
मूलाशनो द्वितीयं च तृतीयं वारिभोजनः । वायुभक्षश्चतुर्थं च निराहारश्च पञ्चमम् ॥	४६
वरदानागतं भूयो बहु मेने न पद्मजम् । दृष्टो वरप्रभावस्ते गम्यतामित्युवाच च ॥	४७
कालं तावन्तमेवान्यन्निराहारस्थितं च तम् । मूर्धोद्गतमहाधूमं साक्षाच्छंभुरुपाययौ ॥	४८
वृणीष्व वरमित्युक्तस्तेन दैत्यो जगाद सः । वध्यामहं रणे शक्रं त्वत्प्रसादाद्विभो इति ॥	४९
उत्तिष्ठ न विशोषोऽस्ति जितस्य निहतस्य वा । तदिन्द्रं जेष्यसि रणे तत्पदे च निवत्स्यसि ॥	५०
इत्युक्त्वान्तर्दधे देवः सोऽपि सिद्धं मनोरथम् । मत्वा विद्युद्भ्रजः कृत्वा पारणं स्वपुरं ययौ ॥	५१
तत्राभिनन्दितः पौरैस्तेन पित्र्येण मन्त्रिणा । मिलित्वा तत्कृते तप्ततपसा व्यधितोत्सवम् ॥	५२
आहूयासुरसैन्यानि विहिताहवसंविधिः । इन्द्राय प्राहिणोदूतं युधि सज्जो भवेति सः ॥	५३
चचाल च नभः सेनानादनिर्घातदारितम् । केतुभिश्छादयंस्तन्वन्निष्टं स्वर्वासिनामिव ॥	५४
इन्द्रोऽपि तं लब्धवरं विज्ञायागतमाकुलः । संमन्त्र्य देवगुरुणा सुरसैन्यानुपाह्वयत् ॥	५५
ततो विद्युद्भ्रजे प्राप्ते तयोरुभयसैन्ययोः । स्वेषां परेषां चाज्ञातविभागोऽभून्महाहवः ॥	५६
सुबाहुप्रमुखा दैत्याः सहायुध्यन्त वायुभिः । पिङ्गाक्षाद्याः कुबेरैश्च महामायादयोऽग्निभिः ॥	५७
अयःकायादयः सूर्यैः सिद्धैराकम्पनादयः । अन्ये विद्याधरैर्दैत्या गन्धर्वाद्यैस्ततोऽपरे ॥	५८
एवमासीन्महायुद्धं तेषां वासरविंशतिम् । एकविंशे दिने दैत्यैरभ्यन्त रणे सुराः ॥	५९
ते च भग्नाः प्रविविशुः पलाय्यान्तस्त्रिविष्टपम् । ततश्चैरावणारूढो निरगाद्वासवः स्वयम् ॥	६०
परिवार्य च तं देवसैन्यानि निरगुः पुनः । चन्द्रकेतुप्रभृतिभिः सहैव लुचरेश्वरैः ॥	६१
ततः प्रवृत्ते सङ्ग्रामे हन्यमानासुरामरे । इन्द्रमभ्यद्रवद्विद्युद्भ्रजः पितृवधक्रुधा ॥	६२
सोऽस्त्राणि तस्य प्रत्यक्षैर्दैत्येन्द्रस्य प्रतिघ्नतः । चिच्छेद् बाणैः कोदण्डं देवराजो मुहुर्मुहुः ॥	६३
ततो मुद्गरमादाय महेश्वरवरोदुरः । विद्युद्भ्रजस्तं स जवाद्भावद्वासवं प्रति ॥	६४
उत्सुस्य दन्तयोर्दत्त्वा पादमैरावणस्य च । आरुरोहास्य कुम्भाप्रं यन्तारं विममाथ च ॥	६५
ददौ च देवराजाय प्रहारं मुद्गरेण सः । देवराजश्च मुशलेनाशु प्रतिजघान तम् ॥	६६
विद्युद्भ्रजोऽपि भूयस्तं मुद्गरेण जघान यत् । तदिन्द्रः सोऽपतद्वायुरथस्योपरि मूर्च्छितः ॥	६७

वायुर्मनोजवेनेन्द्रं तं रथेनान्यतोऽहरत् । विद्युद्भ्रजोऽस्य पश्चाच्च दत्तज्ञम्पोऽपतद्भुवि ॥
अकालोऽयं रणादिन्द्रमपसारयत द्रुतम् । इति तत्क्षणमाकाशादुच्चचार सरस्वती ॥
ततोऽपसारिते शक्रे वायुना रथवेगतः । विद्युद्भ्रजो रथारूढो यावत्तमनुधावति ॥
तावदैरावणः क्रुद्धो धावित्वैव निरङ्कुशः । मध्निवद्राव्य सैन्यानि यतः शक्रस्ततो ययौ ॥
ततो मुक्त्वा रणं देवसैन्येऽपीन्द्रमनुद्रुते । निनाय ब्रह्मभवनं भीतां सुरगुरुः शचीम् ॥
अथ विद्युद्भ्रजः प्राप्य जयं शून्यामवाप्य च । नदद्भिः सहितः सैन्यैः प्रविवेशामरावतीम् ॥
इन्द्रोऽपि लब्धसंज्ञः सन्नकालं वीक्ष्य संप्रति । तदेव ब्रह्मभवनं सह सर्वामरैरगात् ॥
संप्रत्यसौ हरवरप्रभावो मा शुचं कृथाः । प्राप्तासि स्वपदं भूय इत्याश्वास्य पितामहः ॥
स्वं समाधिस्थलं नाम तस्य सर्वसुखावहम् । ब्रह्मलोकैकदेशस्थं स्थानं वसतये ददौ ॥
तत्रोवास स देवेन्द्रः शच्यैरावणसंगतः । तद्वाक्याद्वायुलोकं च जग्मुर्विद्याधरेश्वराः ॥
अधृष्यं सोमलोकं च गन्धर्वपतयो ययुः । अन्यलोकान्ययुश्चान्ये त्यक्तस्वस्वनिकेतनाः ॥
विद्युद्भ्रजश्च देवानां भूमिं भ्रमितडिण्डिमः । आक्रम्य बुभुजे राज्यं निर्मर्यादस्त्रिविष्टपे ॥
अत्रान्तरे कथासंधौ वायुलोके चिरस्थितः । विद्याधरेश्वरश्चन्द्रकेतुरेवं व्यचिन्तयत् ॥
स्वपदप्रच्युतेनेह मया स्थेयं कियच्चिरम् । नास्ति विद्युद्भ्रजस्याद्याप्यस्मच्छत्रोस्तपःक्षयः ॥
श्रुतं मया यत्स गतः सुहृन्मे पद्मशेखरः । गन्धर्वेन्द्रः शिवपुरं तपसे सोमलोकतः ॥
तस्य प्रसादो देवेन कृतः किमु न वेत्यहम् । नाद्यापि जाने तद्दुष्कृता ज्ञास्ये कर्तव्यमात्मनः ॥
इति ध्यायति यावच्च तावदभ्याययौ स तम् । विद्याधरेन्द्रं गन्धर्वराजः प्राप्तवरः सखा ॥
स तेनाश्लिष्य विहितस्वागतश्चन्द्रकेतुना । पृष्टश्च निजवृत्तान्तं गन्धर्वपतिरभ्यधात् ॥
गत्वा शिवपुरे शंभुं तपसाहमतोषयम् । स च मामादिशद्गच्छ पुत्रस्ते भवितोत्तमः ॥
पुनः प्राप्स्यसि राज्यं च कन्यां सर्वोत्तमामपि । विद्युद्भ्रजान्तको यस्या वीरो भर्ता भविष्यति ॥
इत्यादिष्टो हरेणाहं तवैतद्वक्तुमागतः । गन्धर्वेन्द्रादिति श्रुत्वा चन्द्रकेतुरुवाच सः ॥
मयाप्येतस्य दुःखस्य शान्त्यै गत्वा महेश्वरः । आराध्यस्तमनाराध्यं न सन्तीप्सितसिद्धयः ॥
इति निश्चित्य तपसे दिव्यं क्षेत्रं त्रिशूलिनः । मुक्त्वावल्या समं पत्न्या चन्द्रकेतुर्जगाम सः ॥
सोऽपि स्ववरवृत्तान्तमिन्द्रायोक्त्वा रिपुक्षये । उत्पन्नास्यो ययौ सोमभुवनं पद्मशेखरः ॥
ततः सुरपतिस्तत्र स समाधिस्थले स्थितः । जातास्यः संक्षये शत्रोरमर्त्यगुरुमस्मरत् ॥
संस्मृतोपस्थितं तत्र प्रह्वः सत्कृत्य सोऽब्रवीत् । तपस्तुष्टः शिवः पद्मशेखरस्य समादिशत् ॥
विद्युद्भ्रजस्य हन्तारं भाविजामातरं किल । तदस्य दुष्कृतस्यान्तस्तावन्नः किं त्वहं चिरम् ॥
निवसन्निह निर्विण्णः स्वपदभ्रंशदुःस्थितः । तच्चिन्तयान्न भगवन्नृपायं शीघ्रकारिणम् ॥
इति देवगुरुः शक्राद्वचः श्रुत्वा जगाद् तम् । कामं तस्य रिपोः प्राप्तो दुष्कृतैस्तपसः क्षयः ॥
तस्मादवसरोऽस्माकं स्वप्रयत्नविधेरयम् । तदेहि ब्रह्मणे ब्रूमः स उपायं वदिष्यति ॥
इत्युक्तो गुरुणा शक्रस्तद्युक्तो ब्रह्मणोऽन्तिकम् । ययौ प्रणम्य तस्मै च शशंस स्वमनोगतम् ॥
ततः स्वयंभूरवदच्चिन्तैषा न ममापि किम् । किं तु शर्वकृतं शर्वेणैव शक्यं व्यपोहितुम् ॥
स च देवश्चिरं प्राप्यस्तदेत निकटं हरेः । तद्भिन्नात्मनो यामः सोऽभ्युपायं वदिष्यति ॥
इति संमन्त्र्य स ब्रह्मा शक्रः सुरगुरुश्च सः । हंसयानमुपारुह्य श्वेतद्वीपमुपागमन् ॥
यत्र सर्वो जनः शङ्खचक्रपद्मगदाधरः । चतुर्भुजश्च मूर्तौ च चित्ते च भगवन्मयः ॥
तत्र ते दृष्टशुद्धं महारत्नगृहान्तरे । सेविताङ्घ्रिं कमलया शेषशय्यागतं हरिम् ॥
कृतप्रणामास्तस्मै ते यथार्हं तेन सत्कृताः । देवर्षिवन्दिताश्चात्र यथोचितमुपाविशन् ॥
भगवत्पृष्टकुशला देवास्ते तं व्यजिज्ञपन् । कुशलं किमिवास्माकं देव विद्युद्भ्रजे सति ॥
जानात्येव हि तत्सर्वं देवो यत्तेन नः कृतम् । तदर्थश्चागमोऽयं नस्तद्देवो वेत्त्यतः परम् ॥

मुक्तवतो देवांस्तानुवाच जनार्दनः । किं न जानामि यद्भ्रमा स्थितिस्तेनासुरेण मे ॥	१०७
तु स्वयं यदीशेन कृतं त्रिपुरघातिना । तत्तेनैवान्यथा कर्तुं शक्यते न पुनर्मया ॥	१०८
एव च तस्य स्यात्क्षयो दैत्यस्य पाप्मनः । त्वरध्वं यदि तावद्वो वच्म्युपायं निश्च्यताम् ॥	१०९
त माहेश्वरं क्षेत्रं दिव्यं सिद्धीश्वराभिधम् । तत्र संग्राह्यते देवो नित्यसंनिहितो हरः ॥	११०
व दार्शितञ्जालालिङ्गरूपः स एव मे । पूर्वं प्रजापतेश्च प्राग्रहस्यमवदद्विभुः ॥	१११
त तत्र गत्वा तं तपसा प्रार्थयामहे । स एवोपद्रवमिमं जगतां शमयिष्यति ॥	११२
दिष्टवता तेन देवेन सह विष्णुना । ते तार्क्ष्यहंसयानाभ्यां सर्वे सिद्धीश्वरं ययुः ॥	११३
स्पृष्टे जरामृत्युरोगैः सौख्यैकधामनि । हेमरत्नमया यत्र मृगपक्षिद्रुमा अपि ॥	११४
ान्तर्दार्शितान्योन्यमूर्तिभेदं क्षणे क्षणे । अन्यान्यरत्नरूपं च लिङ्गमभ्यर्च्य शूलिनः ॥	११५
रास्ते हरिर्ब्रह्मा देवेन्द्रो दिविषदुरुः । तेपिरे हरमुद्दिश्य चत्वारो दुश्चरं तपः ॥	११६
ान्तरे च तीव्रेण तपसा तोषितः शिवः । चन्द्रकेतोर्वरं तस्य विद्याधरपतेरदात् ॥	११७
तष्टोत्पत्स्यते राजन्महावीरः स ते सुतः । विद्युद्भ्रजं यः समरे युष्मच्छत्रुं हनिष्यति ॥	११८
पावतीर्णो मानुष्ये कृतामरहितश्च यः । गन्धर्वराजदुहितुः पद्मावत्यास्तपोबलात् ॥	११९
ः स्वपदमासाद्य तयैव सह भार्यया । सर्वं विद्याधरैश्वर्यं दश कल्पान्करिष्यति ॥	१२०
दत्तवरे देवे तिरोभूते सभार्यकः । चन्द्रकेतुस्तदैवागात्स वायुभुवनं पुनः ॥	१२१
वत्तीव्रतपस्तुष्टस्तत्र सिद्धीश्वरेऽपि तान् । नारायणादींलिङ्गान्तर्दृष्टो हृष्टान्हरोऽब्रवीत् ॥	१२२
तेष्टतालं क्लेशेन युष्मत्पक्ष्येण तोषितः । विद्याधरेश्वरेणाहं तपसा चन्द्रकेतुना ॥	१२३
शसंभवस्तस्य वीरः पुत्रो जनिष्यते । यस्तं विद्युद्भ्रजं दैत्यं हनिष्यत्यचिराद्रेण ॥	१२४
ोऽन्यदेवकार्यार्थं मानुष्ये शापतश्च्युतम् । पद्मशेखरगन्धर्वसुता तं प्रोद्धरिष्यति ॥	१२५
पावत्याख्यया सार्धं तया गौर्याशजातया । पत्न्या द्युचरसाम्राज्यं कृत्वा मामेव चैष्यति ॥	१२६
सहध्वं मनागेष कामः संपन्न एव वः । इत्यच्युतादीनुक्त्वा ताञ्जगामादर्शनं शिवः ॥	१२७
तो हृष्टो हरिर्ब्रह्मा शक्रामरगुरु च तौ । जग्मुः स्थानानि तान्येव ते भूयो येभ्य आगताः ॥	१२८
थ विद्याधरेन्द्रस्य तस्य मुक्तावली प्रिया । चन्द्रकेतोः सगर्भाभूत्काले च सुषुप्ते सुतम् ॥	१२९
काशयन्तं ककुभो दुराधर्षेण तेजसा । तामसोपद्रवं हर्तुं बालमर्कमिवोदितम् ॥	१३०
ते च तस्मिन्नित्यत्र भारती शुश्रुवे दिवः । चन्द्रकेतो सुतोऽयं ते हन्ता विद्युद्भ्रजासुरम् ॥	१३१
ाम्ना च विद्ध्यमुं मुक्ताफलकेतुं द्विषन्तपम् । इत्युक्त्वा चन्द्रकेतुं सा सोत्सवं विरराम वाक् ॥	१३२
गत पुष्पवृष्टिश्च ज्ञातार्थः पद्मशेखरः । शक्रश्चाययतुस्तत्र ये च च्छन्नाः स्थिताः सुराः ॥	१३३
रप्रसादवृत्तान्तमाचक्षाणाः परस्परम् । अनुभूय प्रमोदं ते स्वस्थानान्येव शिश्रियुः ॥	१३४
मुक्ताफलकेतुश्च सर्वसंस्कारसंस्कृतः । सहानन्देन देवानां क्रमाद्बुद्धिसुपागमत् ॥	१३५
थ तस्य दिनैः कन्या पुत्रोत्पत्तेरनन्तरम् । गन्धर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्याप्यजायत ॥	१३६
न्धर्वेन्द्र सुतेयं ते भार्या विद्युद्भ्रजद्विषः । विद्याधरपतेः पद्मावती नाम भविष्यति ॥	१३७
ति तस्यां च जातायां गगनादुदगाद्वचः । ततः पद्मावती सात्र क्रमात्कन्या व्यवर्धत ॥	१३८
धांशुलोकसंभूतिसंक्रान्तेन तरङ्गिणा । अमृतेनेव लावण्यविसरेण विराजिता ॥	१३९
ोऽपि बालोऽभवन्मुक्ताफलकेतुर्महामतिः । व्रतोपवासादि तपश्चक्रे शिवमयः सदा ॥	१४०
कदा ध्याननिष्ठं तं द्वादशाहमुपोषितम् । प्रत्यक्षीभूय भगवाञ्जगाद् गिरिजापतिः ॥	१४१
ष्टोऽस्मि तेऽनया भक्त्या मत्प्रसादेन तत्तव । आविर्भविष्यन्त्यस्त्राणि विद्याः सर्वकलास्तथा ॥	१४२
पराजितसंज्ञं च खड्गमेतं गृहाण मे । कर्तासि येन साम्राज्यं विपक्षैरपराजितः ॥	१४३
त्युक्त्वा स विभुस्तस्मै खड्गं दत्त्वा तिरोदधे । स चाशु राजपुत्रोऽभून्महास्त्रबलविक्रमः ॥	१४४
व्रान्तरे कदाचित्स विद्युद्भ्रजमहासुरः । त्रिदिवस्थो जलक्रीडां चक्रे द्युसरिदम्भसि ॥	१४५

ददर्श स जलं तस्याः कपिशं पष्परेणुभिः । मद्गन्धानुविद्धं च वीचिविक्षोभितं महत् ॥
 ततो भुजमदाध्मातः स जगाद् निजानुगान् । ममाप्युपरि कः क्रीडत्यम्भोभिर्यात पश्यत ॥
 तच्छ्रुत्वोपरि यातास्ते पश्यन्ति स्मासुरा जले । क्रीडन्तं वृषभं शर्वं सह शाक्रेण दन्तिना ॥
 आगत्य च तमूचुस्ते दैत्येन्द्रं देव शांभवः । उपर्येत्य वृषः क्रीडत्यैरावणयुतोऽम्भसि ॥
 तन्माल्यैरावणमद्व्यामिश्रितमिदं पयः । श्रुत्वेत्यगणयञ्शर्वं मदानुक्रोध सोऽसुरः ॥
 स्वदुष्कृतपरीपाकमूढो भृत्यानुवाच च । यातानयत तौ बद्ध्वा वृषभैरावणाविति ॥
 ततो गत्वा जिघृक्षन्ति यावत्तौ ते किलासुराः । तावत्ताञ्जन्नतुः क्रुद्धौ तौ प्रधाव्य वृषद्विपौ ॥
 हतशेषाश्च जगदुर्गत्वा विद्युद्भुजाय तत् । स क्रुद्धः प्राहिणोत्तौ प्रत्यासुरं सुमहद्वलम् ॥
 मथित्वा तच्च तत्सैन्यं पापपाकागतक्षयम् । वृषो हरान्तिकं प्रायादिन्द्रमैरावणोऽभ्यगात् ॥
 इन्द्रोऽथ तस्य दितिजस्य विचेष्टितं तदैरावणानुचररक्षिगणान्निशम्य ।
 संप्राप्तनाशसमयं तममन्यतारिं गौरीपतेर्भगवतोऽपि कृतावमानम् ॥
 आवेद्य तत्कमलजाय ततः समेत्य विद्याधरादिसहितः सह देवसैन्यैः ।
 हन्तुं रिपुं तमधिरूढसुरेभमुख्यः शक्रः शचीरचितमाङ्गलिकः प्रतस्थे ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभद्रविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

ततस्त्रिविष्टपं प्राप्य स शक्रः पर्यवेष्टयत् । हरानुग्रहसोत्साहैर्लम्बकालबलैर्वलैः ॥
 तद्दृष्ट्वा निर्ययौ विद्युद्भुजः संनद्धसैनिकः । प्रावर्तन्तानिमित्तानि तस्य निर्गच्छतस्तदा ॥
 ध्वजेषु विद्युतः पेतुर्भ्रेमुर्गुध्रास्तथोपरि । अभज्यन्त महाछन्नाप्यशिवं चारुवञ्शिवाः ॥
 तान्यरिष्टान्यगणयन्निरगादेव सोऽसुरः । देवासुराणां च ततः प्रावर्तत महाहवः ॥
 स मुक्ताफलकेतुः किं नाद्याप्येतीति वञ्जिणा । पृष्टोऽथ चन्द्रकेतुस्तं खेचरेन्द्रो व्यजिज्ञपत् ॥
 विस्मृत्य त्वरया तस्य नोक्तमागच्छता मया । स तु बुद्ध्वा ध्रुवं पश्चादागच्छत्येव सत्वरम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा स देवेन्द्रश्चतुरं वायुसारथिम् । श्रीमुक्ताफलकेतुं तमानेतुं प्राहिणोद्रथम् ॥
 पिता च तत्समं तस्य चन्द्रकेतुः ससैनिकम् । आह्वानाय प्रतीहारं विससर्ज रथानुगम् ॥
 स मुक्ताफलकेतुश्च बुद्ध्वा दैत्याहवे गतम् । पितरं सानुगो गन्तुं तत्रैवाभ्युद्यतोऽभवत् ॥
 ततो जयगजारूढो जननीकृतमङ्गलः । वायुलोकादुदचलत्स विभ्रतखङ्गमैश्वरम् ॥
 प्रस्थितस्यापतत्तस्य पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् । देवाश्च दुन्दुभीञ्जघ्नुर्वायवश्च ववुः शिवाः ॥
 मिलित्वा परिवन्नुश्च ते तं देवगणास्ततः । आसन्पलाय्य प्रच्छन्ना ये विद्युद्भुजभीतितः ॥
 तेन सैन्येन महता सह गच्छन्ददर्श सः । मार्गे मेघवनं नाम पार्वत्यायतनं महत् ॥
 तदनुलङ्घयन्भक्त्या गजादत्रावतीर्य सः । आहत्य दिव्यपुष्पाणि देवीं प्रावर्ततार्चितुम् ॥
 अत्रान्तरे च गन्धर्वपतेः सा प्राप्तयौवना । पद्मावती सुता पद्मशेखरस्य सखीवृता ॥
 भर्तुः सङ्ग्रामयातस्य श्रेयोर्थं तपसि स्थिताम् । मातरं स्वामनुज्ञाप्य विमानेनेन्दुलोकतः ॥
 शिवार्थिनी पितुः संख्ये वरस्याभीप्सितस्य च । तदेव तपसे दिव्यं गौर्यायतनमाययौ ॥
 वरो नाद्यापि ते कश्चिन्निश्चितो यो युधि स्थितः । पितुः श्रेयोनिमित्तं च माता ते संश्रिता तपः ।
 त्वं तु कन्या तपः कस्य कृते सखि चिकीर्षसि । इत्युक्त्वा पथि सख्या सा पद्मावत्यब्रवीदिदम् ॥
 पितैव सखि कन्यानां दैवतं सर्वसिद्धिदम् । वरोऽप्यनन्यसामान्यगुणो निश्चित एव मे ॥
 विद्युद्भुजं निहन्तुं यो जातो विद्याधरेन्द्रतः । स मुक्ताफलकेतुर्मे व्यादिष्टः शंभुना पतिः ॥
 एतन्मयाम्बापृष्टस्य तातस्यैव सुखाच्छ्रुतम् । स च यास्यति यातो वा सङ्ग्रामे मे वरो ध्रुवम् ॥
 अतो भगवतीं गौरीं तपसाराधयाम्यहम् । विजयाकाङ्क्षिणी तस्य पत्युस्तातस्य चोभयोः ॥

वदन्तीं तां राजपुत्रीमाह स्म सा सखी । भाविन्यर्थेऽपि तर्ह्येष व्यवसायस्तवोचितः ॥	२४
ऽभिलषितं सिध्यतिवति सख्या तयोदिता । सा गौर्यायतनाभ्यर्णं भव्यं प्राप महत्सरः ॥	२५
ह्यैः स्वर्णकमलैः प्रतिच्छन्नं प्रभास्वरैः । तन्मुखाभ्योरुहोत्सर्पत्कान्तिविच्छुरितैरिव ॥	२६
वतीर्य कमलान्यम्बिकाभ्यर्चनाय सा । उच्चित्य गन्धर्वसुता स्नानं यावद्विधित्सति ॥	२७
देवासुररणं रक्षःस्वामिषगर्धिषु । अभिधावत्सु तेन द्वे राक्षस्यावागते पथा ॥	२८
वोरमुखोद्गान्तज्वालापिङ्गोर्ध्वमूर्धजे । धूमश्याममहाकाये लम्बोदरपयोधरे ॥	२९
यां दृष्ट्वैव गन्धर्वराजपुत्री निपत्य सा । नक्तंचरीभ्यां जगृहे निन्ये च गगनोन्मुखम् ॥	३०
मानाधिदेवश्च राक्षस्यौ यावदेव ते । रुणद्धि यावदार्तश्च क्रन्दत्यस्याः परिच्छदः ॥	३१
देवीगृहान्मुक्ताफलकेतुः कृताचनः । स निर्गतः श्रुताक्रन्दस्त्वमेवोद्देशमागमत् ॥	३२
ष्ट्वा राक्षसीयुगमगृहीतां तां लसद्दयुतिम् । कालभेधावलीमध्यगतां सौदामनीमिव ॥	३३
वतीं प्रधाव्यैव महावीरो व्यमोचयत् । क्षिप्त्वा विचेतने भूमौ राक्षस्यौ ते तलाहते ॥	३४
तां च लावण्यरसनिर्झरवाहिनीम् । त्रिवलीलहरीहारि मध्यभागोपशोभिनीम् ॥	३५
भूसर्गसंप्राप्तकौशलोत्कर्षशालिना । धात्रा समग्रसौन्दर्यसारसंपादितामिव ॥	३६
च तां स कंदर्पमोहमन्थरितेन्द्रियः । धीरोऽप्यत्र क्षणं तस्थौ चित्रस्थ इव निश्चलः ॥	३७
सीसंभ्रमे शान्ते समाश्रय्य क्षणादिव । पद्मावत्यपि तं मुक्ताफलकेतुं ददर्श सा ॥	३८
त्रेत्रोत्सवाकारं स्त्रीजनोन्माददायिनम् । एकीकृत्येन्दुकंदर्पौ विधिनेव विनिर्मितम् ॥	३९
लज्जानतमुखी सखीं स्वैरमभाषत । भद्रमस्यास्तु यामीतः परपूरुषपार्श्वतः ॥	४०
वदन्त्यां तस्यां च सा मुक्ताफलकेतुना । बाला किमियमाहेति तेनापृच्छयत तत्सखी ॥	४१
पुवाच सुकन्येयं दत्ताशीः प्राणदस्य ते । एहन्यपुरुषोपान्ताद्द्रजाव इति वक्ति माम् ॥	४२
त्वा संभ्रमान्मुक्ताफलकेतुरुवाच ताम् । केयं कस्य सुता दत्ता कस्मै वा शुभकर्मणे ॥	४३
पृष्ट्वा च सा तेन तद्वयस्या तमब्रवीत् । इयं पद्मावती नाम कन्या सुभग नः सखी ॥	४४
र्वाधिपतेः पद्मशेखरस्यात्मसंभवा । आदिष्टोऽस्याः पतिर्मुक्ताफलकेतुश्च शंभुना ॥	४५
विद्याधरेन्द्रस्य चन्द्रकेतोर्जगत्प्रियः । सहायो देवराजस्य विद्युद्भुजविनाशकृत् ॥	४६
गङ्गन्ती जयं तस्य भर्तुः संख्ये पितुस्तथा । गौर्यायतनमचैतत्तपोर्थमियमागता ॥	४७
तद्राजपुत्रीं तां चन्द्रकेतुसुतानुगाः । दिष्ट्या देवि स एवायं तव भर्तेत्यनन्दयन् ॥	४८
ऽन्योन्यपरिज्ञानहर्षपूर्णे निजात्मनि । युक्तं तद्यत्र मातः स्म तौ कुमारीवरादुभौ ॥	४९
ज्ञान्योन्यसप्रेमतिर्यगर्थावलोकितैः । तिष्ठतस्तत्र तौ तावच्छुश्रुवे तूर्यनिःस्वनः ॥	५०
ध ददशे सैन्यं वायुयुक्तो रथस्ततः । चन्द्रकेतुप्रतीहारस्तथा च त्वरितागतौ ॥	५१
च वायुप्रतीहारौ विनयोञ्जितवाहनौ । उपगम्यैव तं मुक्ताफलकेतुमवोचताम् ॥	५२
गह्वयति देवेन्द्रः पिता चाहवभूमितः । तदिमं रथमारुह्य शीघ्रमागम्यतामिति ॥	५३
पद्मावतीप्रेमबद्धोऽपि गुरुकार्यतः । स तं ताभ्यां सहाध्यास्त खेचरेन्द्रसुतो रथम् ॥	५४
च शक्रप्रहितं दिव्यं कवचमाशु सः । प्रतस्थे वलितप्रीवं पश्यन्पद्मावतीं सुहुः ॥	५५
वती च निर्वर्ण्य सा तमादृष्टिगोचरम् । एकपाणितलाघातहतनक्तंचरीद्वयम् ॥	५६
च चिन्तयन्ती च स्नात्वाभ्यर्च्याम्बिकाहरौ । तदाप्रभृति तत्रैव तेपे तच्छ्रेयसे तपः ॥	५७
पि तद्दर्शनं मुक्ताफलकेतुर्विचिन्तयन् । मङ्गल्यं विजयाशंसि प्रापदेवासुराहवम् ॥	५८
च तं सुसंनद्धं ससैन्यं वीरमागतम् । तमेव प्रति सर्वेऽपि तेऽभ्यधावन्महासुराः ॥	५९
स शरवर्षेण शिरोभिः शकलीकृतैः । शूरो रणोत्सवारम्भे चक्रे दिग्देवताबलिम् ॥	६०
मानं बलं तेन तन्मुक्ताफलकेतुना । दृष्ट्वा विद्युद्भुजः क्रोधादधावत्तं प्रति स्वयम् ॥	६१
चापतन्नेव शरैर्दैत्यो यत्तेन ताडितः । तत्तमेवाभ्यधावत्तत्सर्वतः सैन्यमासुरम् ॥	६२

वदर्श स जलं तस्याः कपिशं पष्परेणुभिः । मदगन्धानुविद्धं च वीचिविक्षोभितं महत् ॥
 ततो भुजमदाध्मातः स जगाद् निजानुगान् । ममाप्युपरि कः क्रीडत्यम्भोभिर्यात पश्यत ॥
 तच्छ्रुत्वोपरि यातास्ते पश्यन्ति स्मासुरा जले । क्रीडन्तं वृषभं शर्वं सह शक्रेण दन्तिना ॥
 आगत्य च तमूचुस्ते दैत्येन्द्रं देव शांभवः । उपर्येत्य वृषः क्रीडत्यैरावणयुतोऽम्भसि ॥
 तन्माल्यैरावणमदव्यामिश्रितमिदं पयः । श्रुत्वेत्यगणयञ्शर्वं मदाञ्चुक्रोध सोऽसुरः ॥
 स्वदुष्कृतपरीपाकमूढो भृत्यानुवाच च । यातानयत तौ बद्ध्वा वृषभैरावणाविति ॥
 ततो गत्वा जिघृक्षन्ति यावत्तौ ते किलासुराः । तावत्ताञ्जघ्नतुः क्रुद्धौ तौ प्रधाव्य वृषद्विपौ ॥
 हतशेषाश्च जगदुर्गत्वा विद्युद्भुजाय तत् । स क्रुद्धः प्राहिणोत्तौ प्रत्यासुरं सुमहद्वलम् ॥
 मथित्वा तच्च तत्सैन्यं पापपाकागतक्षयम् । वृषो हरान्तिकं प्रायादिन्द्रमैरावणोऽभ्यगात् ॥
 इन्द्रोऽथ तस्य दितिजस्य विचेष्टितं तदैरावणानुचररक्षिगणान्निशम्य ।
 संप्राप्तनाशसमयं तममन्यतारिं गौरीपतेर्भगवतोऽपि कृतावमानम् ॥
 आवेद्य तत्कमलजाय ततः समेत्य विद्याधरादिसहितः सह देवसैन्यैः ।
 हन्तुं रिपुं तमधिरूढसुरेभमुख्यः शक्रः शचीरचितमाङ्गलिकः प्रतस्थे ॥
 इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः ।

ततस्त्रिविष्टपं प्राप्य स शक्रः पर्यवेष्टयत् । हरानुग्रहसोत्साहैर्लम्बकालबलैर्बलैः ॥
 तद्दृष्ट्वा निर्ययौ विद्युद्भुजः संनद्धसैनिकः । प्रावर्तन्तानिमित्तानि तस्य निर्गच्छतस्तदा ॥
 ध्वजेषु विद्युतः पेतुर्भ्रमुर्गृध्रास्तथोपरि । अभज्यन्त महाछत्राण्यशिवं चारुवञ्शिवाः ॥
 तान्यरिष्टान्यगणयन्निर्गादेव सोऽसुरः । देवासुराणां च ततः प्रावर्तत महाहवः ॥
 स मुक्ताफलकेतुः किं नाद्याप्येतीति वज्रिणा । पृष्टोऽथ चन्द्रकेतुस्तं खेचरेन्द्रो व्यजिज्ञपत् ॥
 विस्मृत्य त्वरया तस्य नोक्तमागच्छता मया । स तु बुद्ध्वा ध्रुवं पञ्चादागच्छत्येव सत्वरम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा स देवेन्द्रश्चतुरं वायुसारथिम् । श्रीमुक्ताफलकेतुं तमानेतुं प्राहिणोद्रथम् ॥
 पिता च तत्समं तस्य चन्द्रकेतुः ससैनिकम् । आह्वानाय प्रतीहारं विससर्ज रथानुगम् ॥
 स मुक्ताफलकेतुश्च बुद्ध्वा दैत्याहवे गतम् । पितरं सानुगो गन्तुं तत्रैवाभ्युद्यतोऽभवत् ॥
 ततो जयगजारूढो जननीकृतमङ्गलः । वायुलोकादुदचलत्स विभ्रत्खङ्गमैश्वरम् ॥
 प्रस्थितस्यापतत्तस्य पुष्पवृष्टिर्नभस्तलात् । देवाश्च दुन्दुभीञ्जन्नुर्वायवश्च ववुः शिवाः ॥
 मिलित्वा परिव्रुञ्च ते तं देवगणास्ततः । आसन्पलाय्य प्रच्छन्ना ये विद्युद्भुजभीतितः ॥
 तेन सैन्येन महता सह गच्छन्ददर्श सः । मार्गे भेषवनं नाम पार्वत्यायतनं महत् ॥
 तदनुलङ्घयन्भक्त्या गजादत्रावतीर्य सः । आहत्य दिव्यपुष्पाणि देवीं प्रावर्ततार्चितुम् ॥
 अत्रान्तरे च गन्धर्वपतेः सा प्राप्तयौवना । पद्मावती सुता पद्मशेखरस्य सखीवृता ॥
 भर्तुः सङ्ग्रामयातस्य श्रेयोर्थे तपसि स्थिताम् । मातरं स्वामनुज्ञाप्य विमानेनेन्दुलोकतः ॥
 शिवार्थिनी पितुः संख्ये वरस्याभीप्सितस्य च । तदेव तपसे दिव्यं गौर्यायतनमाययौ ॥
 वरो नाद्यापि ते कश्चिन्निश्चितो यो युधि स्थितः । पितुः श्रेयोनिमित्तं च माता ते संश्रिता तपः ॥
 त्वं तु कन्या तपः कस्य कृते सखि चिकीर्षसि । इत्युक्त्वा पथि सख्या सा पद्मावत्यब्रवीदिदम् ॥
 पितैव सखि कन्यानां दैवतं सर्वसिद्धिकृत् । वरोऽप्यनन्यसामान्यगुणो निश्चित एव मे ॥
 विद्युद्भुजं निहन्तुं यो जातो विद्याधरेन्द्रतः । स मुक्ताफलकेतुर्मे व्यादिष्टः शंभुना पतिः ॥
 एतन्मयाम्बापृष्टस्य तातस्यैव मुखाच्छ्रुतम् । स च यास्यति यातो वा सङ्ग्रामे मे वरो ध्रुवम् ॥
 अतो भगवतीं गौरीं तपसाराधयाम्यहम् । विजयाकाङ्क्षिणी तस्य पत्युस्तातस्य चोभयोः ॥

एवं वदन्तीं तां राजपुत्रीमाह स्म सा सखी । भाविन्यर्थेऽपि तर्होष व्यवसायस्तवोचितः ॥	२४
तत्तेऽभिलषितं सिध्यतिवति सख्या तयोदिता । सा गौर्यायतनाभ्यर्णं भव्यं प्राप महत्सरः ॥	२५
उत्फुल्लैः स्वर्णकमलैः प्रतिच्छन्नं प्रभास्वरैः । तन्मुखाम्भोरुहोत्सर्पत्कान्तिविच्छुरितैरिव ॥	२६
तत्रावतीर्य कमलान्यम्बिकाभ्यर्चनाय सा । उच्चित्य गन्धर्वसुता स्नानं यावद्विधित्सति ॥	२७
तावद्देवासुररणं रक्षःस्वामिषगर्धिषु । अभिधावत्सु तेन द्वे राक्षस्यावागते पथा ॥	२८
दंष्ट्राघोरमुखोद्धान्तज्वालापिङ्गोर्ध्वमूर्धजे । धूमश्याममहाकाये लम्बोदरपयोधरे ॥	२९
ताभ्यां दृष्ट्वैव गन्धर्वराजपुत्री निपत्य सा । नक्तंचरीभ्यां जगृहे निन्ये च गगनोन्मुखम् ॥	३०
तद्विमानाधिदेवश्च राक्षस्यौ यावदेव ते । रुणद्धि यावदार्तश्च क्रन्दत्यस्याः परिच्छदः ॥	३१
तावद्देवीगृहान्मुक्ताफलकेतुः कृतार्चनः । स निर्गतः श्रुताक्रन्दस्तमेवोद्देशमागमत् ॥	३२
स दृष्ट्वा राक्षसीयुग्मगृहीतां तां लसद्द्युतिम् । कालमेघावलीमध्यगतां सौदामनीमिव ॥	३३
पद्मावतीं प्रधाव्यैव महावीरो व्यमोचयत् । क्षिप्वा विचेतने भूमौ राक्षस्यौ ते तलाहते ॥	३४
ददर्श तां च लावण्यरसनिर्झरवाहिनीम् । त्रिवलीलहरीहारि मध्यभागोपशोभिनीम् ॥	३५
स्वर्धूसर्गसंप्राप्तकौशलोत्कर्षशालिना । धात्रा समग्रसौन्दर्यसारसंपादितामिव ॥	३६
दृष्ट्वा च तां स कंदर्पमोहमन्थरितेन्द्रियः । धीरोऽप्यत्र क्षणं तस्यौ चित्रस्थ इव निश्चलः ॥	३७
राक्षसीसंभ्रमे शान्ते समाश्रय्य क्षणादिव । पद्मावत्यपि तं मुक्ताफलकेतुं ददर्श सा ॥	३८
जगन्नेत्रोत्सवाकारं स्त्रीजनोन्माददायिनम् । एकीकृत्येन्दुकंदर्पौ विधिनेव विनिर्मितम् ॥	३९
ततो लज्जानतमुखी सखीं स्वैरमभाषत । भद्रमस्यास्तु यामीतः परपूरुषपार्श्वतः ॥	४०
एवं वदन्त्यां तस्यां च सा मुक्ताफलकेतुना । बाला किमियमाहेति तेनापृच्छयत तत्सखी ॥	४१
साप्युवाच सुकन्येयं दत्ताशीः प्राणदस्य ते । एहन्यपुरुषोपान्ताद्भजाव इति वक्ति माम् ॥	४२
तच्छ्रुत्वा संभ्रमान्मुक्ताफलकेतुरुवाच ताम् । केयं कस्य सुता दत्ता कस्मै वा शुभकर्मणे ॥	४३
इति पृष्ट्वा च सा तेन तद्वयस्या तमब्रवीत् । इयं पद्मावती नाम कन्या सुभग नः सखी ॥	४४
गन्धर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्यात्मसंभवा । आदिष्टोऽस्याः पतिर्मुक्ताफलकेतुश्च शंभुना ॥	४५
पुत्रो विद्याधरेन्द्रस्य चन्द्रकेतोर्जगत्प्रियः । सहायो देवराजस्य विद्युद्भुजविनाशकृत् ॥	४६
आकाङ्क्षन्ती जयं तस्य भर्तुः संख्ये पितुस्तथा । गौर्यायतनमद्यैतत्तपोर्यभियमागता ॥	४७
श्रुत्वैतद्राजपुत्रीं तां चन्द्रकेतुसुतानुगाः । दिष्ट्या देवि स एवायं तव भर्तेत्यनन्दयन् ॥	४८
ततोऽन्योन्यपरिज्ञानहर्षपूर्णे निजात्मनि । युक्तं तद्यन्न मातः स्म तौ कुमारीवराद्युभौ ॥	४९
यावच्चान्योन्यसप्रेमतिर्यगर्धावलोकितैः । तिष्ठतस्तत्र तौ तावच्छुश्रुवे तूर्यनिःस्वनः ॥	५०
ततश्च दृष्टो सैन्यं वायुयुक्तो रथस्ततः । चन्द्रकेतुप्रतीहारस्तथा च त्वरितागतौ ॥	५१
तौ च वायुप्रतीहारौ विनयोञ्जितवाहनौ । उपगम्यैव तं मुक्ताफलकेतुमवोचताम् ॥	५२
त्वामाह्वयति देवेन्द्रः पिता चाहवभूमितः । तदिमं रथमारुह्य शीघ्रमागम्यतामिति ॥	५३
ततः पद्मावतीप्रेमबद्धोऽपि गुरुकार्यतः । स तं ताभ्यां सहाध्यास्त खेचरेन्द्रसुतो रथम् ॥	५४
बद्धा च शक्रप्रहितं दिव्यं कवचमाशु सः । प्रतस्थे वलितग्रीवं पश्यन्पद्मावतीं मुहुः ॥	५५
पद्मावती च निर्वर्ण्य सा तमादृष्टिगोचरम् । एकपाणितलाघातहतनक्तंचरीद्वयम् ॥	५६
तमेव चिन्तयन्ती च स्नात्वाभ्यर्च्याम्बिकाहरौ । तदाप्रभृति तत्रैव तेपे तच्छ्रेयसे तपः ॥	५७
सोऽपि तदर्शनं मुक्ताफलकेतुर्विचिन्तयन् । मङ्गल्यं विजयाशंसि प्रापदेवासुराहवम् ॥	५८
दृष्ट्वा च तं सुसंनद्धं ससैन्यं वीरमागतम् । तमेव प्रति सर्वेऽपि तेऽभ्यधावन्महासुराः ॥	५९
तेषां स शरवर्षेण शिरोभिः शकलीकृतैः । शूरो रणोत्सवारम्भे चक्रे दिग्देवताबलिम् ॥	६०
हन्यमानं बलं तेन तन्मुक्ताफलकेतुना । दृष्ट्वा विद्युद्भुजः क्रोधादधावत्तं प्रति स्वयम् ॥	६१
स चापतन्नेव शरैर्दैत्यो यत्तेन ताडितः । तत्तमेवाभ्यधावत्तत्सर्वतः सैन्यमासुरम् ॥	६२

तद्दृष्ट्वा सिद्धगन्धर्वविद्याधरसुरान्वितः । अभिदुद्राव तदैत्यसैन्यं सपदि वासवः ॥
 ततः पतदिषुप्रासशक्तितोमरपट्टिशम् । उदभूत्तुमुलं युद्धं निहतासंख्यसैनिकम् ॥
 गजाश्वकायमकरा दन्तिमौक्तिकवालुकाः । प्रवीरमुण्डपाषाणाः प्रावहन्रुधिरापगाः ॥
 शोणितासवमत्तानां भूतानामामिषार्थिनाम् । सोऽभूद्रणोत्सवः प्रीत्यै कवन्धैः सह नृत्यताम् ॥
 तस्मिञ्जयश्रीदैत्यानां देवानां चाहवार्णवे । महोर्भिचपला प्रायादितः क्षणमितः क्षणम् ॥
 चतुर्विंशतिमेवं तु युद्धमासीद्दिनानि तत् । प्रेक्ष्यमाणं विमानस्थैः शर्वशौरिपितामहैः ॥
 पञ्चविंशे दिने क्षीणप्राययोः सैन्ययोर्द्वयोः । प्रधानद्वन्द्वयुद्धेषु प्रवृत्तेष्वत्र संगरे ॥
 श्रीमुक्ताफलकेतोश्च तस्य विद्युद्भुजस्य च । द्वन्द्वयुद्धं प्रवृत्ते रथस्थद्विरदस्थयोः ॥
 तमोखं भास्करास्त्रेण प्रैष्मास्त्रेण ज शैशिरम् । कुलिशास्त्रेण शैलास्त्रं नागास्त्रं गारुडेन च ॥
 निवार्य तस्य यन्तारं वारणं चासुरस्य सः । एकैकेनेषुणा मुक्ताफलकेतुरपातयत् ॥
 आरूढस्य रथं तस्य सारथिं तुरगांश्च यत् । सोऽवधीत्तदसौ विद्युद्भुजो मायामशिश्रियत् ॥
 अहश्यः सर्वसैन्येन द्यामारुह्य वर्षे सः । शिलाश्चास्त्राणि विविधान्यभितः सुरवाहिनीम् ॥
 अभेद्यं शरजालं च यन्मुक्ताफलकेतुना । अरुध्यत स तदैत्यो ददाहानलवृष्टिभिः ॥
 अथाभिमन्त्र्य ब्रह्मास्त्रं सानुगं तमारिं प्रति । विश्वक्षयक्षमं मुक्ताफलकेतुर्मुमोच सः ॥
 तेनास्त्रेण ससैन्योऽपि निहतो गतजीवितः । निपपात नभोमध्याद्विद्युद्भुजमहासुरः ॥
 शेषाः पलाय्य जगमुश्च विद्युद्भुजसुतादयः । वज्रदंष्ट्रादिसहिता रसातलतलं भयात् ॥
 देवाश्च नादानुपदं जगदुः साधु साध्विति । श्रीमुक्ताफलकेतुं च पुष्पवर्षैरपूजयन् ॥
 ततः शत्रौ हते शक्रः प्राप्तराज्यस्त्रिविष्टपम् । प्राविशत्रिषु लोकेषु वभूव च महोत्सवः ॥
 आगाच्छचीं पुरस्कृत्य स्वयं चात्र प्रजापतिः । चूडारत्नोत्तमं मुक्ताफलकेतोर्बन्ध च ॥
 इन्द्रोऽपि राजपुत्रस्य तस्य राज्यप्रदायिनः । हारं स्वकण्ठतः कण्ठे न्यधाद्विजयशोभिनः ॥
 समुपावेशयत्तं च निजासनसमासने । आनन्दपूर्णगीर्वाणवितीर्णविविधाशिषम् ॥
 विद्युद्भुजासुरपुरं प्रतीहारं विस्मृज्य च । तस्मै दास्यन्नवसरे स्वीचक्रे स्वपुराधिकम् ॥
 ततोऽस्मै राजपुत्राय गन्धर्वः पद्मशेखरः । दित्सुः पद्मावतीं धातुः साकृतं मुखमैक्षत ॥
 स च ज्ञाताशयो धाता गन्धर्वेन्द्रमुवाच तम् । कार्यशेषोऽस्ति कश्चित्तद्विषहृस्व मनागिति ॥
 ततो हाहाहुहुगीतैः स्वनिनादानुनादितैः । रम्भादिनृत्यैस्तत्राभूदिन्द्रस्य विजयोत्सवः ॥
 दृष्टोत्सवप्रमोदे च याते धातरि वृत्रहा । संमान्य लोकपालादीन्स्वं स्वं स्थानं विस्मृष्टवान् ॥
 विससर्ज च गन्धर्वराजं तं पद्मशेखरम् । निजं गन्धर्वनगरं संमान्य सपरिच्छदम् ॥
 श्रीमुक्ताफलकेतुं च चन्द्रकेतुं च सत्कृतौ । प्राहिणोदुत्सवाय स्वं विद्याधरपुरं हरिः ॥

स च संहतविश्वकण्ठकस्तां बहुविद्याधरराजकानुयातः ।

जनकानुगतः स राजधानीमथ मुक्ताफलकेतुराजगाम ॥

वररत्नचिता च सा तदानीं ध्वजपट्टांशुकमालिनी प्रविष्टे ।

विवभौ नगरी चिरागतेऽस्मिन्पितृयुक्ते जयभाजि राजपुत्रे ॥

स च सपदि पितास्य चन्द्रकेतुः पुरि परितोषितबन्धुभृत्यवर्गः ।

जलमिव जलदो वसु प्रवर्षन्सुतविजयोत्सवमूर्जितं ततान ॥

स च मुक्ताफलकेतुर्विद्युद्भुजदमनकीर्तिमपि लब्ध्वा ।

पद्मावतीं विना तां न रातिं लेभे निजेषु भोगेषु ॥

संयतकाख्येन पुनः शर्वादेशादि शंसिना सख्या ।

आश्वास्यमानचित्तः कृच्छ्रेण स तान्यहान्यनयत् ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः

रे स गन्धर्वराजः स्वनगरं पुनः । प्रविष्टो विततस्फूर्जदुत्सवः पद्मशेखरः ॥	१
अंसया तप्ततपसं गिरिजाश्रमे । बुद्ध्वा भार्यामुखात्पद्मावतीमानाययत्सुताम् ॥	२
अं च तपसा विरहेण च तां कृशाम् । तनयां पादपतितां स जगादाशिषं ददत् ॥	३
दर्थं विहितस्तपःकेशो महास्त्वया । तद्विद्याधरराजेन्द्रसुतं विद्युद्भ्रजान्तकम् ॥	४
रण्यं जयिनं व्यादिष्टं शंभुना स्वयम् । श्रीमुक्ताफलकेतुं तं शीघ्रं पतिमवाप्नुहि ॥	५
त्रोदिते यावदास्ते सा विनतानना । राजानमाह तन्माता तावत्कुवलयवली ॥	६
तादृगसुरस्त्रिलोकाभयदायिना । तेनार्यपुत्र निहतो राजपुत्रेण संयुगे ॥	७
वर्णयामास स राजा तस्य विक्रमम् । राजपुत्रस्य तं तस्यै सदेवासुरसंगरम् ॥	८
द्मावतीसख्या सा मनोहारिकाख्यया । तदीया राक्षसीयुग्मवधलीलाप्यकथयत् ॥	९
य सुतायाश्च वृत्तमन्योन्यदर्शनम् । प्रीतिं च बुद्ध्वा तौ तोषं राजा राज्ञी च जग्मतुः ॥	१०
त्र निर्गिर्णश्च येनासुरचमूचयः । अगस्त्येनेव जलधी राक्षस्यौ तस्य के इति ॥	११
त्पौरुषोत्कर्षवर्णनावालया च सः । पद्मावत्याः प्रज्वाल सुतरां मदनानलः ॥	१२
त्रोः सकाशात्सा निर्गता राजकन्यका । शुद्धान्तरत्नप्रासादमारोहत्सोत्सुका क्षणात् ॥	१३
शोभिभतस्तम्भवद्भूमौक्तिकजालके । मणिकुट्टिमविन्यस्तमुखशय्यावरासने ॥	१४
तोपनमद्विव्यनानाभोगमनोरमे । स्थिता साभ्यधिकं तेपे प्रेयोविरहवह्निना ॥	१५
च ततः पृष्ठाद्धेमद्रुमलताचिंतम् । रत्नवापीशताकीर्णं दिव्यमुद्यानमृद्धिमत् ॥	१६
ाचिन्तयच्चित्रमिदंस्मत्पुरोत्तमम् । मज्जन्मभूमेर्भुवनदैन्दवादिपि सुन्दरम् ॥	१७
मौलिमाणिक्यं न च दृष्टमिदं मया । नन्दनाभ्यधिकं यत्र पुरोपवनमीदृशम् ॥	१८
गत्वा सच्छायशीतले विजने वरम् । विरहानलसंतापं शमयामि मनागिमम् ॥	१९
चिन्त्य सा बाला शनैरेकाकिनी ततः । युक्त्यावरुह्य गन्तुं तत्पुरोद्यानं प्रचक्रमे ॥	२०
गन्तुमशक्ता सा स्वविभूतेरुपस्थितैः । पक्षिभिर्वाहनीभूय तदुद्यानमनीयत ॥	२१
ः कदलीखण्डगृहे पुष्पास्तरोपरि । उपाविशच्छ्रूयमाणे दिव्यगेयादिनिःस्वने ॥	२२
सात्र रतिं लेभे न तस्याः शाम्यति स्मरः । विना प्रियेण कामाग्निः प्रत्युतावर्धताधिकम् ॥	२३
देदृक्षुश्चित्रस्थमपि तं प्रियमुत्सुका । सामहीच्चित्रफलकं वर्णवर्तीश्च सिद्धितः ॥	२४
द्वैतीयं धातापि नेष्टे यत्सदृशं पुनः । तमालिखेयं स्रोत्कण्ठा सन्नपाणिरहं कथम् ॥	२५
ात्मविनोदार्थमालिखामि यथा तथा । इति संचिन्त्य फलके सा तु यावत्तमालिखत् ॥	२६
स्यास्तमुद्देशमाययौ चिन्वती सखी । सा मनोहारिका नाम तद्दर्शनविह्वला ॥	२७
मेकाकिनीं तत्र राजपुत्रीं लतागृहे । सचित्रफलकामुत्कामपश्यत्पृष्ठतः स्थिता ॥	२८
मे तावत्किमियं करोत्येवमिहैकिका । इति संचिन्त्य तस्यौ च छन्ना सा तत्र तत्सखी ॥	२९
ापि तमुद्दिश्य चित्राभिलिखितं प्रियम् । पद्मावती जगादैवमुदश्रुनयनोत्पला ॥	३०
ानसुरान्हत्वा येनेन्द्रो रक्षितस्त्वया । आलापमात्रेण स मां कथं मारान्न रक्षसि ॥	३१
मोऽप्यदातृत्वं सुगतोऽप्यदयालुताम् । आयाति मन्दपुण्यस्य सुवर्णमपि चाश्मताम् ॥	३२
वरानभिन्नश्च नूनं वेत्सि न मद्ब्रथाम् । दैत्याजितस्य पुष्पेषुः किं तपस्वी करोति ते ॥	३३
वच्चिं विधिर्वामो मम येनाश्रुणा दृशौ । पिदधन्नेच्छति प्रायश्चित्त्रेऽपि तव दर्शनम् ॥	३४
त्वा राजतनया सा प्रावर्तत रोदितुम् । छिन्नहारगलत्स्थूलमुक्ताभैरश्रुबिन्दुभिः ॥	३५
ं तामुपासर्पस्ता मनोहारिका सखी । साप्याच्छाद्यैव तच्चित्रं राजपुत्री जगाद् ताम् ॥	३६
रं न दृष्टा त्वं सखि कुत्र स्थितास्यहो । तच्छ्रुत्वा विहसन्ती तां सा मनोहारिकाब्रवीत् ॥	३७
व सखि चिन्वाना चिरं भ्रान्तासि तत्त्वया । चित्रं किं छाद्यते दृष्टं मया चित्रमथ श्रुतम् ॥	३८

एवं तयोक्ता सख्या सा पद्मावत्यश्रुगद्गदम् । लज्जानतमुखी हस्ते गृहीत्वा तामभाषत ॥
 सखि प्रागेव विदितं सर्वं ते किं निगूह्यते । राजपुत्रेण तेनाहं तस्मिन्गौर्याश्रमे तदा ॥
 उद्धृतापि महाघोरराक्षसीवह्निमध्यतः । दुर्वारविरहज्वाले निक्षिप्ता मदनानले ॥
 तन्न जाने क्व गच्छामि कस्मै वच्मि करोमि किम् । आश्रये कमुपायं वा दुर्लभासक्तमानसा ।
 इति ब्रुवाणां तां राजपुत्रीमाह स्म सा सखी । अभिष्वङ्गोऽनुरूपोऽयं स्थाने ते मनसः सखि ॥
 इतरेतरशोभायै संयोगो युवयोः किल । नवचन्द्रकलाशार्वजटामुकुटयोरिव ॥
 अधृतिश्चात्र मा भूत्ते ध्रुवं स भवतीं विना । न स्थास्यति त्वया किं स तथाभूतो न लक्षितः ॥
 स्त्रियोऽपीच्छन्ति पुंभावं यां दृष्ट्वा रूपलोलुभाः । तस्यास्ते को भवेन्नार्थी तुल्यरूपः स किं पुन
 शर्वोऽप्यलीकवादी किं येनोक्तौ दंपती युवाम् । अदूरगोऽप्यभीष्टेऽर्थे को वार्तो भजते धृतिम् ॥
 तदाश्वसिहि भावी ते स एव न चिरात्पतिः । न त्वया दुर्लभः कश्चित्त्वं तु सर्वेण दुर्लभा ॥
 इत्युक्ता सा तया सख्या राजपुत्री जगाद् ताम् । सखि यद्यपि जानामि तथापि करवाणि किम्
 इदं तु मे तदासक्तं चेतो नोत्सहते क्षणम् । स्थातुं विना तं प्राणेशं क्षमते न च मन्मथः ॥
 तमेव हि स्मरन्त्या मे मनो निर्वाति न क्षणम् । दहन्तेऽङ्गानि संतापेनोत्क्रामन्तीव चासवः ॥
 एवं वदन्ती मोहेन मोहिता पुष्पपेलवा । अङ्गे तस्या वयस्याया राजपुत्री पपात सा ॥
 अथाम्बुसेककदलीपल्लवानिलवीजनैः । साश्रुराश्रासयामास सा वयस्या क्रमेण ताम् ॥
 मृणालहारबलयं श्रीखण्डार्द्रविलेपनम् । नलिनीदलशय्यां च यानि सा विदधे सखी ॥
 तस्यास्तान्यपि संतापसमासक्तानि संगतः । संतप्य समदुःखत्वमिव शुष्यन्ति भेजिरे ॥
 ततः सा विह्वला पद्मावती तामवदत्सखीम् । क्लिश्नासि किं वृथात्मानं नैवं शाम्यति मे व्यथा
 येन शाम्यति तच्चेत्त्वं कुरुषे तच्छिवं भवेत् । एवमुक्तवतीमार्ता वयस्या तामभाषत ॥
 कुर्या किं यन्न नामाहं तवार्थं ब्रूहि तत्सखि । तच्छ्रुत्वा सा ह्रिया किञ्चिदिव राजसुताब्रवीत् ॥
 तमिहानय मे कान्तं गत्वा प्रियसखि द्रुतम् । नान्यथोपशमो मे स्यात्तातश्चैव न कुप्यति ॥
 प्रत्युतेहागतायैव मामेषोऽस्मै प्रदास्यति । एवं तयोक्ता सोत्साहं वयस्या साप्युवाच ताम् ॥
 यद्येवं तद्गृहाण त्वं धैर्यं कार्यमिदं कियत् । एषाहं सखि याम्येव त्वत्प्रियानयनाय यत् ॥
 तत्पितुः खेचरेन्द्रस्य चन्द्रकेतोः पुरोत्तमम् । ख्यातं चन्द्रपुरं नाम निर्वृता भव किं शुचा ॥
 इति साश्रासिता सख्या तया राजसुताभ्यधात् । तदुत्तिष्ठ शिवः पन्था अस्तु ते ब्रज सत्वरम्
 त्राता त्रयाणां लोकानां स च सप्रणयं त्वया । मद्गिरा सखि वक्तव्यो वीरः प्राणेश्वरो मम ॥

तस्मिन्गौर्यायतने तथा परित्राय राक्षसीभयतः ।

स्त्रीन्नेन हन्यमानां रक्षसि मां मकरकेतुना न कथम् ॥

भुवनोद्धरणसहानां भवाद्दृशामेष नाथ को धर्मः ।

आपद्युपेक्ष्यते यत्पूर्वत्रातो जनोऽनुवृत्तोऽपि ॥

एवं वदेस्तं कस्याणि यथा जानासि वा स्वयम् । इति व्याहृत्य सा पद्मावती तां व्यसृजत्सखं
 सा च स्वसिद्धशुपनतं पक्षिवाहनमास्थिता । तन्मनोहारिका प्रायाद्विद्याधरपुरं प्रति ॥
 सा च पद्मावती किञ्चिदाशालब्धधृतिस्ततः । गृहीतचित्रफलका मन्दिरं प्राविशत्पितुः ॥
 तत्र दासीपरिवृता प्रविश्य निजवासकम् । स्नात्वा गौरीपतिं भक्त्या पूजयित्वा व्यजिज्ञपत् ॥
 भगवंस्त्रिषु लोकेषु त्वदिच्छानुग्रहं विना । न सिद्ध्यतीह कस्यापि बह्वर्षं वापि वाञ्छितम् ॥
 तद्विद्याधरसञ्चक्रवर्तिपुरं तमीप्सितम् । न दास्यसि पतिं चेन्मे देहं त्यक्ष्यमि तेऽग्रतः ॥
 एवं विहितविज्ञप्तिं शशाङ्कमुकुटस्य ताम् । श्रुत्वा सखेदः साश्चर्यः परिवारजनोऽवदत् ॥
 स्वदेहनिरपेक्षैव किमेवं देवि भाषसे । तवापि किमसुप्राप्यं नामास्त्यत्र जगत्रये ॥
 त्वदर्थ्यमानो मुञ्चेद्दि सुगतोऽपि स संयमम् । तदेकः सोऽत्र सुकृती यस्त्वयाप्येवमर्थ्यते ॥

इतच्छ्रुत्वा गुणाकृष्टा राजपुत्री जगाद् सा । समाश्रयः सशक्राणां देवानामेक एव यः ॥	७६
प्रकेणैव तमो ध्वस्तं येनैकेनासुरं बलम् । प्राणदाता च योऽस्माकं प्रार्थनीयः कथं न सः ॥	७७
इत्यादि ब्रुवती सोत्का तथैव कथया ततः । अतिष्ठत्सममाप्तेन तत्र दासीजनेन सा ॥	७८
मन्त्रान्तरे चन्द्रपुरं सा मनोहारिकापि तत् । विद्याधरेन्द्रनगरं सत्वरं प्राप तत्सखी ॥	७९
पीर्वाणनगरं कृत्वाप्यसंतोषादिवाद्भुतम् । निर्भमे विश्वकर्मा यदसामान्यविभूतिकम् ॥	८०
त्रासंप्राप्य तं मुक्ताफलकेतुं विचिन्वती । खगस्था तत्पुरोद्यानं सा मनोहारिकागमत् ॥	८१
प्रतर्क्यसिद्धिविभवं भास्वन्मणिमयद्रुमम् । एकवृक्षोद्गतानेकजातीयकुसुमोत्करम् ॥	८२
देव्यगीतरवोन्मिश्रशकुन्तरुतसुन्दरम् । पश्यन्ती तच्च सा रेमे नानारत्नशिलातलम् ॥	८३
इद्यानपालैर्दृष्ट्वा च विचित्रैः पक्षिरूपिभिः । उपेत्याभ्यर्च्य सुव्यक्तवचनैः प्रियवादिभिः ॥	८४
पारिजाततरोर्मूले ताक्षर्यरत्नशिलासने । उपवेश्योचितैर्भोगैस्तस्याः पूजा व्यधीयत ॥	८५
अभिनन्द्य च तां पूजां चिन्तयामास तत्र सा । अहो विद्याधरेन्द्राणां चित्राः सिद्धिविभूतयः ॥	८६
विचिन्त्योपनमद्भोगं येषामुद्यानमीदृशम् । सुरस्त्रीबद्धसंगीतं पतत्रिपरिचारकम् ॥	८७
इति संचिन्त्य पृष्ट्वा च तानेवोद्यानपालकान् । चिन्वती पारिजातादितरुखण्डमवाप सा ॥	८८
त्रान्तश्चन्दनासिक्तकुसुमास्तरशायिनम् । सा मुक्ताफलकेतुं तं साकल्पकमिवैक्षत ॥	८९
गौर्याश्रमे दृष्ट्वा च प्रत्यभिज्ञाय सा च तम् । पश्याम्यस्य किमस्वास्थ्यं छन्नस्यैवेत्यचिन्तयत् ॥	९०
प्रावदाश्रासयन्तं तं हिमचन्दनमारुतैः । मित्रं संयतकं मुक्ताफलकेतुरुवाच सः ॥	९१
मङ्गारास्तुहिने न्यस्ताः कुकूलाभिश्च चन्दने । मारुते दाववह्निश्च स्मरेण मम निश्चितम् ॥	९२
वेरहार्तस्य संतापं समन्तात्सृजतामुना । तत्किमायासयस्येवमात्मानं निष्फलं सखे ॥	९३
पुरस्त्रीनृत्तगीतादिविनोदैरपि दूयते । नन्दनाभ्यधिकेऽसुष्मिन्नुद्याने हि मनो मम ॥	९४
वेना पद्मावतीं तां तु पद्मशेखरसंभवाम् । पद्माननां न मे शाम्यत्ययं स्मरशरज्वरः ॥	९५
चैतदुत्सहे वक्तुं कस्य चिन्न लभे धृतिम् । एक एव तु तत्प्राप्ताद्युपायो विद्यते मम ॥	९६
अच्छामि गौर्यायतनं दृष्ट्या यत्र मे तथा । कटाक्षेषुभिरुत्खाय हृदयं प्रियया हृतम् ॥	९७
त्राद्रिराजतनयासंगतस्तत्समागमे । तपसाराधितः शंभुरुपायं मे विधास्यति ॥	९८
इत्युक्त्वा यावदुत्थातुं राजपुत्रः स इच्छति । सा मनोहारिका तावत्तुष्टात्मानमदर्शयत् ॥	९९
इयस्य वर्धसे दिष्ट्या सिद्धं तव समीहितम् । पश्येयमागता तस्याः प्रियायास्तेऽन्तिकं सखी ॥	१००
वत्पार्श्वस्थेन दृष्ट्वा हि मयासावम्बिकाश्रमे । इति हर्षाच्च तं राजपुत्रं संयतकोऽब्रवीत् ॥	१०१
ततः स स्फूर्जदानन्दविस्मयौत्सुक्यसंकुलाम् । कांचिद्राजसुतोऽवस्थां दधे दृष्ट्वा प्रियासखीम् ॥	१०२
त्रैत्रपीयूषवृष्टिं तां पप्रच्छोपागतां च सः । उपवेशयान्तिके कान्ताशरीरकुशलं तदा ॥	१०३
अथ सा निजगादैवं मत्सख्याः कुशलं प्रभो । त्वयि नाथे ध्रुवं भावि सांप्रतं दुःखिता तु सा ॥	१०४
यदा प्रभृति दृष्टेन हृतं तस्यास्त्वया मनः । तत आरभ्य विमना न शृणोति न पश्यति ॥	१०५
वृणालहारं दधती बालाहारं विमुच्य सा । लुठत्यम्बुजिनीपत्रशयने शयनोज्झिता ॥	१०६
असहिष्ट न या पूर्वं हिया वरकथामपि । इमामवस्थां सैषाद्य प्राप्ता प्रियतमं विना ॥	१०७
इति तस्या हसन्तीव स्वान्येवाङ्गानि संप्रति । संतापशुष्यच्छ्रीखण्डसितानि कृतिनां वर ॥	१०८
इवं च सा ब्रवीति त्वामित्युदीर्य पपाठ ते । सा मनोहारिका पद्मावतीसंदेशगीतिके ॥	१०९
त तच्छ्रुत्वाखिलं मुक्ताफलकेतुर्गतव्यथः । तां मनोहारिकां हर्षाद्भिनन्द्याभ्यभाषत ॥	११०
अमृतेनेव वचसा तव सिक्तमिदं मम । चैतन्यमासीच्छ्रुसितं धृतिर्जाता गतः क्लमः ॥	१११
मलितं चाद्य मे पूर्वसुकृतैर्यदहो मयि । गन्धर्वराजतनया साप्येवं पक्षपातिनी ॥	११२
कैत्वहं शक्रुयां सोढुं कथंचिद्विरहव्यथाम् । शिरीषसुकुमाराङ्गी विषहेत कथं तु सा ॥	११३
तस्माद्दहमुपैन्मेष तमेव गिरिजाश्रमम् । तत्र त्वमानय सखी येन स्यात्संगमोऽद्य नौ ॥	११४

आश्वासय च तां गत्वा कल्याणि त्वरितं सखीम् । इमं च परितुष्टेन वितीर्णं मे स्वयंभुवा ॥
 देहि चूडामणिं तस्यै सर्वदुःखनिवर्हणम् । शक्रात्प्राप्तो मया चायं हारस्ते पारितोषिकः ॥
 इत्युक्त्वा शिरसश्चूडामणिं तस्यै समर्पयत् । हारं च कण्ठात्तत्कण्ठे तं स राजसुतो व्यधात् ॥
 अथ प्रणम्य तं प्रीता सा मनोहारिका ततः । प्रतस्थे विहगारूढा सखीं पद्मावतीं प्रति ॥
 स मुक्ताफलकेतुश्च प्रहर्षापहृतक्लमः । सह संयतकेन स्वं त्वरितं प्राविशत्पुरम् ॥
 सापि पद्मावतीपार्श्वे प्राप्य तस्यै यथेप्सितम् । तं मनोहारिकाचख्यौ तत्प्रियस्मरसंज्वरम् ॥
 प्रणयस्निग्धमधुरं तद्वचश्च यथाश्रुतम् । तं च संगमसंकेतं तदुक्तं गिरिजाश्रमे ॥
 ददौ तत्प्रहितं तं च तस्यै चूडामणिं ततः । पारितोषिकहारं च तद्वत्तं तमदर्शयत् ॥
 ततः पद्मावती सा तामाश्लिष्य कृतिनीं सखीम् । अपूजयद्विसस्मार स्मरानलरुजं च ताम् ॥
 बद्ध्वा शिखायामानन्दमिव चूडामणिं च तम् । चक्रे परिकरं गौरीकाननागमनायं सा ॥
 अत्रान्तरे मुनिर्देवात्तद्गौरीवनमागमत् । दृढव्रतेन शिष्येण सह नाम्ना तपोधनः ॥
 स चात्र तमुवाचैवं मुनिः शिष्यं दृढव्रतम् । दिव्योद्यानेऽहमेतस्मिन्समाधिं विदधे क्षणम् ॥
 द्वारि स्थित्वा प्रवेशोऽत्र न देयः कस्यचित्त्वया । समापितसमाधिश्च पूजयिष्यामि पार्वतीम् ॥
 इत्युक्त्वा मुनिरुद्यानद्वारे शिष्यं निवेश्य तम् । अधस्तात्पारिजातस्य स समाधिमसेवत ॥
 समाधेरुत्थितश्चान्तर्विवेशार्चितुमम्बिकाम् । न च तत्तस्य शिष्यस्य जगाद् द्वारवर्तिनः ॥
 तावच्चात्राययौ मुक्ताफलकेतुः प्रसाधितः । आरूढ्य दिव्यकरभं सह संयतकेन सः ॥
 प्रविशंश्च तदुद्यानं मुनिशिष्येण तेन सः । मा मा गुरुः समाधौ मे स्थितोऽत्रेति न्यषिध्यत ॥
 विस्तीर्णाभ्यन्तरे जातु प्रिया सा स्यादिहागता । मुनिश्चात्रैकदेशस्य इत्यालोच्य स सोत्सुकः ॥
 राजपुत्रो व्यतीत्यास्य मुनिपुत्रस्य दृक्पथम् । विवेश व्योममार्गेण तदुद्यानं सुहृद्युतः ॥
 यावच्च वीक्षते तत्स तावत्तत्र विवेश सः । गुरोः समाधिनिष्पत्तिं मुनिशिष्यो निरीक्षितुम् ॥
 स ददर्श गुरुं नात्र ददर्श सवयस्यकम् । श्रीमुक्ताफलकेतुं तु प्रविष्टमपथेन तम् ॥
 ततः स राजपुत्रं तं मुनिशिष्योऽशपत्कुधा । सवयस्योऽपि मानुष्यमस्माद्विनयाद्ब्रज ॥
 इतः समाधिं भङ्क्त्वा यद्गुरुर्मेऽपासितस्त्वया । एवं स दत्तशापस्तं स्वमेवान्वसरद्गुरुम् ॥
 स मुक्ताफलकेतुश्च सिद्धप्राये मनोरथे । शापाशनिनिपातेन विषादमगमत्परम् ॥
 तावत्पद्मावती सात्र प्रियसंगमसोत्सुका । आगाद्विहंगमारूढा समनोहारिकादिका ॥
 स्वयंवरागतां दृष्ट्वा तां शापान्तरितां च सः । सुखदुःखमयीं कष्टां दशां राजसुतो दधौ ॥
 पद्मावत्याश्च तत्कालमदाक्षिप्यं प्रदर्शयत् । पस्पन्दे दक्षिणं चक्षुरकम्पत च मानसम् ॥
 ततोऽत्र सा राजसुता कान्तं विभ्रं विलोक्य तम् । किं पूर्वानागतत्वान्मे खिन्नः स्यादित्यचिन्तः ॥
 प्रश्नयोपागतां तां च राजपुत्रो जगाद् सः । प्रिये मनोरथो भग्नः सिद्धोऽपि विधिनावयोः ॥
 तच्छ्रुत्वा हा कथं भग्न इति तस्यै ससंभ्रमम् । पृच्छन्त्यै स स्वशापं तं राजसूनुरवर्णयत् ॥
 ततो विविग्ना जग्मुस्ते शापदातुर्गुरुं मुनिम् । देवीगृहस्थितं सर्वे शापान्तायानुनाथितुम् ॥
 उपागतांस्तान्प्रणतान्दृष्ट्वा ज्ञानी महामुनिः । स मुक्ताफलकेतुं तं प्रीतिपूर्वमभाषत ॥
 मूर्खेणानेन शप्तस्त्वमप्रेक्षापूर्वकारिणा । न त्वया मे कृतं किञ्चिदुत्थितोऽहं स्वतस्ततः ॥
 हेतुमात्रमयं चात्र भवितव्यमिदं तव । मानुष्येऽवश्यकार्यं ते देवकार्यं हि विद्यते ॥
 एतां पद्मावतीमेव देवाद्दृष्ट्वा स्मरातुरः । त्यक्त्वा मर्त्यशरीरं त्वं शीघ्रं शापाद्विमोक्ष्यसे ॥
 अनेनैव च देहेन पुनः प्राणेश्वरीमिमाम् । ज्ञातासि विश्वत्राता त्वं चिरं शापं हि नार्हसि ॥
 ब्रह्मास्त्रेण हता दैत्या बालवृद्धादयोऽपि यत् । त्वत्प्रयुक्तेन सोऽधर्मलेशो हेतुस्तवात्र च ॥
 तच्छ्रुत्वा तमृषिं पद्मावती सास्त्रा व्यजिज्ञपत् । भगवन्न्यार्यपुत्रस्य गतिः सैवास्तु मेऽधुना ॥
 नैतद्विरहिता स्यातुमपि शक्ष्याम्यहं क्षणम् । इत्यर्थितवतीं पद्मावतीं स मुनिरभ्यधात् ॥

तदस्ति तपस्यन्ती त्वं तिष्ठेहैव संप्रति । येनाचिरान्मुक्तशापस्त्वामयं परिणेष्यति ॥	१५४
तश्चानेन सहिता त्वं मुक्ताफलकेतुना । खेचरःसुरसाम्राज्यं दशकल्पान्करिष्यसि ॥	१५५
तदत्तं शिखारत्नं तपःस्थां त्वां च पास्यति । महाप्रभावमुत्पन्नं धातुरेतत्कमण्डलोः ॥	१५६
ते पद्मावतीमुक्तवन्तं दिव्यदृशं मुनिम् । स मुक्ताफलकेतुस्तमेवं प्रार्थयतानतः ॥	१५७
ानुष्ये भगवन्मेऽस्तु भवे भक्तिरभङ्गुरा । पद्मावतीं विनान्यस्यां स्त्रियां मा गात्र मे मनः ॥	१५८
वमस्त्विति तेनोक्ते मुनिना सातिदुःखिता । पद्मावती तं तच्छिष्यं शपति स्मापराधिनम् ॥	१५९
ार्यपुत्रस्त्वया मौख्याच्छिष्यो यत्तद्भविष्यति । कामरूपं कामचरं मानुष्येऽस्यैव वाहनम् ॥	१६०
वं तथाभिज्ञेन विषण्णेनाथ तेन सः । तपोधनः स्वशिष्येण साकमन्तर्दधे मुनिः ॥	१६१
तः पद्मावतीं मुक्ताफलकेतुरभाषत । स्वपुरं यामि पश्यामि तावत्किं तत्र मे भवेत् ॥	१६२
च्छ्रुत्वा विरहत्रस्ता वातरुग्णा लतेव सा । पद्मावती पपाताशु सपुष्पाभरणा भुवि ॥	१६३
ाश्वस्य च कथंचित्तां क्रन्दन्तीं स मुह्युतः । मुहुर्वलितदृङ्मुक्ताफलकेतुरगात्ततः ॥	१६४
द्मावती च यातेऽस्मिन्विलपन्ती सुदुःखिता । आश्वासयन्तीमवदत्तां मनोहारिकां सखीम् ॥	१६५
खि जाने मया स्वप्ने देवी दृष्टाद्य पार्वती । सा चोद्यतापि मे कण्ठे क्षेपुमुत्पलदामकम् ॥	१६६
ास्तां दास्यामि ते भूय इत्युक्त्वा विरताभवत् । तदयं स प्रियावाप्तिविघ्नो मे सूचितस्तया ॥	१६७
ति तामनुशोचन्तीं सखी वक्ति स्म सा तदा । आश्वासनाय देव्या ते स्वप्नस्तर्ह्येष दर्शितः ॥	१६८
निना च तथैवोक्तं देवादेशस्तथैव च । तदाश्वसिहि भावी ते न चिरात्प्रियसंगमः ॥	१६९
यादिभिः सखीवाक्यैश्चूडामणिवशेन च । पद्मावती धृतिं बद्ध्वा तस्थौ गौर्याश्रमे तदा ॥	१७०
विदधे च तपस्त्रिसंध्यमीशं गिरिजासंगतमत्र पूजयन्ती ।	
प्रियचित्रपटं च सा तथैव स्वपुरानायितमात्तदेवबुद्धिः ॥	१७१
अयि निश्चितभाविनीपिसतेऽर्थे वितथं मा स्म कथास्तपःश्रमं त्वम् ।	
इति सास्त्रमुपेत्य वारयन्तौ विदितार्थौ पितरौ च सैवमाह ॥	१७२
नवभर्तारि देवनिर्मिते मे सहसा संप्रति शापदुःखमाप्ते ।	
अहमत्र सुखं कथं वसेयं परमात्मा हि पतिः कुलाङ्गनानाम् ॥	१७३
तपसा च परिक्षयं गतेऽस्मिन्बृजिने तोषमुपागते च शंभौ ।	
अचिरात्प्रियसंगमो भवेन्मे न हि किंचित्तपसामसाध्यमस्ति ॥	१७४
इत्थं दृढनिश्चयया पद्मावत्या तथा तदा गदिते ।	
तन्माता तत्पितरं राजानं कुवल्यावली स्माह ॥	१७५
देव तपः कष्टमिदं कुरुतां किं खेद्यतेऽधिकं मिथ्या ।	
भवितव्यमेतदस्याः कारणसत्रास्ति वच्मि तच्च शृणु ॥	१७६
देवप्रभाभिधाना सिद्धाधिपकन्यका तपोऽतिमहत् ।	
अभिमतभर्तृप्राप्त्यै कुर्वाणा शिवपुरे पुरातिष्ठत् ॥	१७७
तत्र मया सहितैषा द्रष्टुं पद्मावती गता देवम् ।	
न त्रपसे पतिहेतोस्तपसा कथमित्युपेत्य तामहसत् ॥	१७८
मूढे हससि शिशुत्वात्त्वमपि तपः क्लेशदायि पतिहेतोः ।	
कर्तास्यलमित्येतां साथ रुषा सिद्धकन्यकाभ्यशपत् ॥	१७९
तद्वदयं भोक्तव्यं सिद्धसुतांशापकृच्छ्रमनया यत् ।	
तत्कोऽन्यथा विधातुं क्षमते तदियं करोतु यत्कुरुते ॥	१८०
इति राज्ञ्या स तयोक्तस्तद्युक्तस्तां कथंचिदामञ्जय ।	
तन्नयां चरणावनतां गन्धर्वपतिर्ययौ निजां नगरीम् ॥	१८१

साप्यर्चयन्त्यनुदिनं गगनेन गत्वा सिद्धीश्वरं कमलजादिनिषेवितं तम् ।
स्वप्ने हरेण गदितं गिरिजाश्रमेऽत्र पद्मावती नियमजप्यपरावतस्थे ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः ।

एवं पद्मावती यावत्तत्प्राप्त्यै संश्रिता तपः । तावत्स्वनगरं मुक्ताफलकेतुरवाप्य सः ॥
ब्रह्मशापवशासन्नमानुष्यावतरो भयात् । विद्याधरेन्द्रतनयः शरणं शिथ्रिये शिवम् ॥
तमर्चयंश्च तद्गर्भगृहाच्छ्राव भारतीम् । मा भैषीर्न हि ते गर्भवासकेशो भविष्यति ॥
मानुष्ये नापि ते दुःखं भावि नापि चिरं स्थितिः । जनिष्यसे राजसुतो महाबलपराक्रमः ॥
तपोधनान्मुनेः कृत्स्नमखग्राममवाप्स्यसि । मदीयः किंकराख्यश्च गणस्ते भवितानुजः ॥
तत्सहायो रिपूञ्जित्वा कृत्वा कार्यं दिवोकसाम् । कर्तासि खेचरैश्वर्यं पद्मावत्या युतः पुनः ॥
एवं श्रुत्वा गिरं बद्धधृतिः शापफलागमम् । प्रतीक्षमाण इव तं तस्यै राजसुतोऽथ सः ॥
अत्रान्तरे कथासंधौ पूर्वस्यां नगरं दिशि । आसीद्देवसभं नाम जितदेवसभं श्रिया ॥
तत्र मेरुध्वजो नाम सार्वभौमोऽभवन्नृपः । सहायो देवराजस्य देवासुररणागमे ॥
यस्य लोभो यशसासीन्न परस्वे महात्मनः । तैक्ष्ण्यं खड्गे न दण्डे तु भयं पापान्न शत्रुतः ॥
कुटिलत्वं भ्रुवोः कोपे नाशये यस्य चाभवत् । मौर्वीकिणाङ्के पारुष्यं भुजे न वचने पुनः ॥
व्यधाद्युधि न कोपे तु यो दीनारातिरक्षणम् । रतिं च धर्मचर्यासु श्रद्धे नाङ्गनासु यः ॥
तस्याभूतामुभे चिन्ते भूपतेः सततं हृदि । एका पुत्रो न यत्तस्य तावदेकोऽप्यजायत ॥
द्वितीया चापि यत्पूर्वं देवासुरमहाहवात् । जग्मुः पातालमसुरा हतशेषाः पलाय्य ये ॥
ते निर्गत्य ततो दूरात्सतीर्थायतनाश्रमात् । विनाशयैवच्छलात्तस्य पातालमसकृद्युः ॥
न च तान्प्राप स नृपः पातालव्योमचारिणः । तेजस्वी तेन संतेपे निःसपत्नेऽपि भूतले ॥
एतच्चिन्ताकुलो जातु शक्रप्रहितसद्रथः । देवास्थानं ययौ सोऽत्र चैत्रशुक्लदिनागमे ॥
शक्रस्य वत्सरारम्भे सर्वास्थानं तथाहि तत् । तद्रथेन स याति स्म राजा मेरुध्वजः सदा ॥
तदा तु तत्र दिव्यस्त्रीनृत्तगीताकुलेऽपि सः । संमानितोऽपि शक्रेण निःश्वसन्नास्त भूपतिः ॥
तद्दृष्ट्वा ज्ञातहृदयो देवराजो जगाद् तम् । राजञ्जानाम्यहं यत्ते दुःखं तन्मा च भूत्तव ॥
मुक्ताफलध्वजाख्यस्ते शिवांशो जनिता सुतः । एको गणावतारश्च द्वितीयो मलयध्वजः ॥
तपोधनान्मुनेर्विद्याः कामरूपं च वाहनम् । मुक्ताफलध्वजः प्राप्स्यत्यस्त्राणि च सहानुजः ॥
महापाशुपतास्त्रं च पुनः प्राप्य स दुर्जयः । करिष्यति वशे पृथ्वीं पातालं च हतासुरः ॥
त्वं च व्योमचरावेतौ समहास्त्रौ गृहाण मे । वारणं काञ्चनगिरिं तथा काञ्चनशेखरम् ॥
इत्युक्त्वास्त्रगजान्दत्त्वा प्रेषितः सोऽथ वज्रिणा । आगान्मेरुध्वजो हृष्टो भूतले नगरं निजम् ॥
ते तु च्छलकृतावद्यास्तस्य पातालसंश्रयात् । खेचरत्वं गतस्यापि प्राप्या नासन्किलासुराः ॥
ततः शक्राच्छ्रुतस्यासौ राजा पुत्रेच्छुराश्रमम् । तपोधनस्य तस्यर्षेर्ययौ दिव्येभवाहनः ॥
तन्नाभिगम्य तमृषिं शक्रादेशं निवेद्य तम् । भगवन्नादिशोपायं शीघ्रं मेऽत्रेति सोऽब्रवीत् ॥
स च तस्याचिरेणेषसिद्धये मुनिरादिशत् । व्रतमाराधनं शंभोः सभार्यस्य महीभुजः ॥
स तेनाराधयामास व्रतेनोर्वीपतिः शिवम् । तुष्टः स च विभुः स्वप्ने तमेवमवदन्नृपम् ॥
उत्तिष्ठ राजन्प्राप्तासि क्रमेणैवाविलम्बितम् । शेषासुरविनाशाय द्वौ पुत्रावपराजितौ ॥
एतच्छ्रुत्वा प्रबुध्यैव प्रातरुक्त्वा मुनेश्च सः । सभार्यः पारणं कृत्वा राजा स्वपुरमाययौ ॥
तत्र तस्य महादेवी राज्ञी मेरुध्वजस्य सा । ऋतुं दिनैः कतिपयैः प्रतिपदे सुलक्षणा ॥
तस्याः स गर्भे समभून्मुक्त्वा शापवशेन ताम् । वैद्याधरीं तनुं मुक्ताफलकेतुरतर्कितम् ॥

च तस्य तनुस्तत्र निजे चन्द्रपुरे पुरे । विद्याप्रभावाद्म्लाना तस्यौ बान्धवरक्षिता ॥	३५
पि मेरुध्वजस्यात्र राज्ञो देवसभे पुरे । राज्ञी सगर्भा संपद्य नन्दयामास तं पतिम् ॥	३६
॥ यथा च सा राज्ञी जज्ञे गर्भभरालसा । तथा तथा स सोत्साहस्तस्याः पतिरभून्नृपः ॥	३७
ये च समये पुत्रं सा सूते स्मार्कसनिभम् । बालमेवोप्रमहसं कुमारमिव पार्वती ॥	३८
एव चोत्सवः कृत्स्ने न परं वसुधातले । यावन्नभस्तलेऽप्यासीद्देवप्रहतदुन्दुभौ ॥	३९
प्रमाणान्मुनिश्चात्र दिव्यदृक्स तपोधनः । दिष्टया वर्धयितुं मेरुध्वजं तं पृथिवीपतिम् ॥	४०
साकं स मुनिना नाम्ना शक्रोदितेन तम् । मुक्ताफलध्वजं चक्रे पुत्रं राजा कृतोत्सवः ॥	४१
गते मुनौ तस्मिंस्तस्य संवत्सरान्तरे । राज्ञो द्वितीयस्तनयो राज्ञ्यां तस्यामजायत ॥	४२
व नाम्ना स नृपतिश्चकार मलयध्वजम् । तथैव हर्षायातेन तेनैव मुनिना सह ॥	४३
संयतकः सोऽपि शापात्तन्मन्त्रिणः सुतः । जज्ञे नाम पिता चास्य महाबुद्धिरिति व्यधात् ॥	४४
स्तौ सिंहशावाभाववर्धेतां नृपात्मजौ । क्रमेण तेजसा सार्धं मन्त्रिपुत्रेण तेन च ॥	४५
एवथाष्टमात्रेषु वर्षेषु स तपोधनः । एत्योपनयनं चक्रे राजसून्वोस्तयोर्मुनिः ॥	४६
तौ चान्यानि वर्षाणि विद्यासु च कलासु च । महास्त्रेषु च सर्वेषु विनीयेते स्म तेन तौ ॥	४७
युवानौ दृष्ट्वा तौ सर्वशस्त्रास्त्रयोधिनौ । पुत्रौ कृतिनमात्मानं मेने मेरुध्वजो नृपः ॥	४८
तं स्वाश्रमं गन्तुमिच्छन्तं सोऽब्रवीन्मुनिम् । अभीष्टा दक्षिणेदानीं भगवन्गृह्यतामिति ॥	४९
व दक्षिणाभीष्टा मम त्वत्तो महीपते । असुरान्यज्ञहन्तृन्त्यत्सपुत्रो मे हनिष्यसि ॥	५०
चिवांसमवदत्तं महर्षिं स भूपतिः । अत एवाधुना ग्राह्या भगवन्दक्षिणा त्वया ॥	५१
रभस्व यज्ञं त्वं तद्विज्ञायासुराश्च ते । एष्यन्त्यहं च तत्कालं तत्रैष्यामि सपुत्रकः ॥	५२
हालं हि दैत्यास्ते कृत्वा दोषं छलेन वः । खमुत्पत्य निपत्याब्धौ पातालमगमन्मुने ॥	५३
नीं त्विन्द्रदत्तौ मे विद्येते खचरौ गजौ । ताभ्यां सह सपुत्रस्तान्प्राप्स्यामि व्योमगानपि ॥	५४
इत्वा स मुनिस्तुष्टस्तमुवाच नराधिपम् । तर्हि त्वं यज्ञसंभारं यथायोग्यं कुरुष्व मे ॥	५५
हिग्विश्रुतं गत्वा तत्र यागं समारभे । प्रेषयामि च वो दूतं शिष्यमेतं दृढव्रतम् ॥	५६
तकामगोदाममहाबलखगाकृतिम् । मुक्ताफलध्वजस्यास्य भविता सैष वाहनम् ॥	५७
क्त्वा स मुनिः प्रायात्स्वाश्रमं स च भूपतिः । प्राहिणोत्सर्वसंभारांस्तस्यानुपदमेव तान् ॥	५८
ध्ये तेन यज्ञे च मिलद्देवर्षिसंसदि । बुद्ध्वा पातालनिलया दानवाः क्षोभमाययुः ॥	५९
त्वा स मुनिः शिष्यं प्राहिणोत्तं दृढव्रतम् । शापकल्पितपक्षीन्द्ररूपं देवसभं पुरम् ॥	६०
प्राप्तं च तं दृष्ट्वा स्मृत्वा मुनिवचश्च सः । सज्जीचकार तौ दिव्यौ राजा मेरुध्वजो गजौ ॥	६१
रोह तयोर्मुख्यं स काञ्चनगिरिं स्वयम् । कनीयसे च पुत्राय ददौ काञ्चनशेखरम् ॥	६२
व्रतखगेन्द्रं च तं स मुक्ताफलध्वजः । आरूरोहात्तदिव्यास्त्रो बन्दिद्वन्दाभिवन्दितः ॥	६३
ते प्रययुर्वीरास्त्रयः खेचरवाहनाः । दत्ताशिषो द्विजवरैः पुरः प्रहितसैनिकाः ॥	६४
ानां चाश्रमं तेषां स मुनिः प्रीतमानसः । अभेद्याः सर्वशस्त्राणां भूयास्तेति वरं ददौ ॥	६५
ञ्च दानवबलं निहन्तुं यज्ञमाययौ । अभ्यधावञ्च तदृष्ट्वा मेरुध्वजबलं नदत् ॥	६६
तैत ततो युद्धं दैत्यानां मानुषैः सह । दैत्यास्तु मानुषान्खस्था भूतलस्थान्वाधिरे ॥	६७
स पक्षिवहनो दैत्यान्मुक्ताफलध्वजः । प्रधाव्य शरवर्षेण चकर्त च ममाथ च ॥	६८
दृष्ट्वा विहंगस्थं ज्वलन्तमिव तेजसा । तच्छेषाः प्राद्रवन्दैत्यास्ते नारायणशङ्किताः ॥	६९
भयाच्च पातालं सर्वं त्रैलोक्यमालिने । तत्कालं दैत्यराजाय शशंसुस्ते तथैव तत् ॥	७०
द्बुद्ध्वा हुतं चारैरन्विष्य तमवेत्य च । मुक्ताफलध्वजं मर्त्ये मानुषाभिभवाक्षमी ॥	७१
श्य सर्वपातालदानवानसुरेश्वरः । वार्यमाणोऽपि शकुनैर्योद्भुमागात्तमाश्रमम् ॥	७२
फलध्वजाद्याश्च तत्रैवावहिताः स्थिताः । तमभ्यधावन्दृष्ट्वैव सबलं दानवाधिपम् ॥	७३

ततः प्रवृत्ते भूयोऽत्र मर्त्यासुरमहाहवे । विमानैराययुर्द्रष्टुं रुद्रेन्द्रप्रमुखाः सुराः ॥
 मुक्ताफलध्वजश्चात्र तत्क्षणोपस्थितं पुरः । ददर्शलङ्घ्यतेजस्कमलं पाशुपतं महत् ॥
 अतिप्रमाणमुद्बुद्धिज्वालं त्र्यक्षं चतुर्मुखम् । एकाङ्घ्रिमष्टबाहुं च कल्पान्तानलसंनिभम् ॥
 विद्धि मां शंकरादेशादायातं विजयाय ते । इति ब्रुवाणं सोऽभ्यर्च्य राजपुत्रस्तदग्रहीत् ॥
 तावच्च गगने तैस्तैरसुरैरख्यवृष्टिभिः । मेरुध्वजबलं ताम्यदधःस्थितमबाध्यत ॥
 ततस्तद्रक्षितुं चित्रयोधी मुक्ताफलज्वजः । शरजालं ददौ मध्ये युयुधे चासुरैः सह ॥
 पितृभ्रातृयुतं दृष्ट्वा तं नभश्चरवाहनम् । त्रैलोक्यमाली दैत्येन्द्रः पन्नगास्त्रं मुमोच सः ॥
 तस्मान्निर्गच्छतोऽसंख्यानो रानाशीविषानहीन् । गरुडैर्गारुडास्त्रोत्थरैर्दयन्मलयध्वजः ॥
 ततो यद्यत्स दैत्येन्द्रः सपुत्रोऽस्त्रमवाप्तुजन् । मुक्ताफलध्वजस्तत्त्रिरास्यत्तस्य हेलया ॥
 अथ क्रुद्धः स देवारिस्तपुत्रोऽन्ये च दानवाः । आग्नेयादीनि युगपत्स्मिन्नस्त्राणि चिक्षिपुः ॥
 तानि तस्याप्रतो दृष्ट्वा स्थितं पाशुपतं ज्वलत् । भीतान्यस्त्राणि सर्वाणि विमुखानि क्षणाद्ययुः ॥
 ततस्ते यावदिच्छन्ति भीता दैत्याः पलायितुम् । तावत्तदाशयं बुद्ध्वा वीरो मुक्ताफलध्वजः ॥
 बबन्ध तेषामूर्ध्वं च चतुर्दिक् च तत्क्षणम् । शरजालं स दुर्भेदं वज्रपञ्जरसंनिभम् ॥
 तत्रान्तर्भ्रमतस्तांश्च शकुन्तानि च दानवान् । पित्रा भ्रात्रा च सहितः स जवान शितैः शरैः ॥
 निपेतुश्च कराः पादाः शरीराणि शिरांसि च । छिन्नानि तेषां दैत्यानामवहंश्चास्त्रनिम्नगाः ॥
 साधुवादे ततो दत्ते पुष्पवर्षानुगे सुरैः । मोहनास्त्रं ददौ तेषां द्विषां मुक्ताफलध्वजः ॥
 तेन संमोहितान्भूमौ पतितांस्तान्सराजकान् । असुरान्वारुणास्त्रेण पाशवद्वांश्चकार सः ॥
 तपोधनोऽथ सोऽवादीन्मेरुध्वजनृपं मुनिः । न बध्यमासुरं सैन्यं हतशेषमिदं खलु ॥
 स्वीकृतेन ह्यनेनैव प्रवेक्ष्यध्वं रसातलम् । दैत्येन्द्रस्तु सपुत्रोऽयं बद्ध्वा नीत्वा समन्त्रिकः ॥
 महासुरैर्दुष्टनागैर्युक्तो मुख्यैश्च राक्षसैः । स्थाप्यो देवसभासन्ने श्वेतशैलगुहान्तरे ॥
 इत्युक्तो मुनिना दैत्ययोधान्मेरुध्वजोऽब्रवीत् । मा भैष्ट यूयं नास्माभिर्वध्या सभ्रातृकस्य तु ॥
 मुक्ताफलध्वजस्यास्य वर्तध्वं शासनेऽधुना । इत्युक्त्वा दानवा राज्ञा दृष्टास्तत्प्रतिपेदिरे ॥
 ततः स राजा तं दैत्यराजं त्रैलोक्यमालिनम् । पुत्रादिभिस्तैः सहितं श्वेतशैलमनाययत् ॥
 तद्गुहाभ्यन्तरे तं च स्थापयामास संयतम् । भूरिशूरबलोपेतप्रधानामात्यरक्षितम् ॥
 ततो निवृत्ते सद्गमे मुक्तमन्दारवृष्टिषु । वैमानिकेषु यातेषु प्रवृत्ते जगदुत्सवे ॥
 स तत्र पुत्रौ वक्ति स्म राजा मेरुध्वजो जयी । इहैव यज्ञरक्षार्थमहं तिष्ठामि संप्रति ॥
 युवां प्रयातं पातालमेतैः स्वैः सैनिकैः सह । प्राप्तदैत्यविमानौघैः शेषासुरबलेन च ॥
 आश्वास्य स्थापयित्वा च वशे पातालवासिनः । प्रधानाधिष्ठितान्कृत्वा स्वीकृत्येहागमिष्यथः ॥
 एतच्छ्रुत्वा तथेत्याशु दिव्यकामगवाहनः । मुक्ताफलध्वजो वीरः स चापि मलयध्वजः ॥
 रसातलं विविशतुः ससैन्यौ भ्रातराबुभौ । सह दानवसैन्येन प्रणतेनाग्रयायिना ॥
 हत्वा च रक्षिणः स्थानस्थानेषु परिपन्थिनः । अदातामत्र तौ शेषजनस्याभयडिण्डिमम् ॥
 विश्वस्तप्रणते चैतौ जने सप्त रसातलान् । स्वीचक्रतुः पुरशतैर्नानारत्नमयैर्युतान् ॥
 बुभुजाते च तान्म्यानुद्यानैः सर्वकामदैः । दिव्यासवभृतानेकरत्नसोपानवापिकैः ॥
 तत्रान्हुताकृती तौ च ददृशुर्दानवाङ्गनाः । तत्कन्याश्च तरुध्वन्तर्मायाच्छादितविग्रहाः ॥
 आरेभे च तदा तत्र भर्तुर्बद्धस्य शर्मणे । तपः स्वयंप्रभा नाम भार्या त्रैलोक्यमालिनः ॥
 तस्याः सुते च त्रैलोक्यप्रभात्रिभुवनप्रभे । आरेभाते तपस्तद्वत्कुमार्यौ श्रेयसे पितुः ॥
 तौ च राजसुतौ तत्र पाताले सकलं जनम् । लब्धप्रशमनस्वस्थं संमान्य विविधैः प्रियैः ॥
 स्थापयित्वा च सद्गामसिहादीनधिकारिणः । तपोवनाभ्रमपदं पितुः पार्श्वमुपेयतुः ॥
 तावत्तत्र मुनेर्यज्ञः स समाप्तिमुपाययौ । गन्तुं प्रारेभिरे देवाः स्वधिष्ण्यान्युषयस्तथा ॥

मेरुध्वजः शक्रं परितुष्टं व्यजिज्ञपत् । आगम्यतां मन्त्रगरं देव तुष्टोऽसि चेन्मयि ॥	११३
त्वा तत्प्रियायागान्मुनिमामञ्च वासवः । राज्ञा तेन सपुत्रेण सह देवसभं पुरम् ॥	११४
चोपाचरत्तं स राजा लोकद्वयेश्वरः । तथा शक्रं यथा दिव्यं सुखं विस्मरति स्म सः ॥	११५
प्रीतः स शक्रोऽपि तं सपुत्रं महीपतिम् । दिव्यात्मवाहनारूढं निनाय स्वं त्रिविष्टपम् ॥	११६
नारदरम्भादिसंगीतसुखसुन्दरे । स विश्रमय्य तं मेरुध्वजं मलयध्वजम् ॥	११७
फलध्वजं चेन्द्रः पारिजातमयीः स्रजः । दत्त्वा सदिव्यमुकुटाः संमान्य प्राहिणोद्गृहम् ॥	११८
गत्यात्र भूलोके पाताले च गतागतम् । कुर्वाणाञ्चक्रिरे राज्यं नृदेवा लोकयोर्द्वयोः ॥	११९
मेरुध्वजो मुक्ताफलध्वजमुवाच सः । विजिताः शत्रवः पुत्र युवानौ भ्रातरौ युवाम् ॥	१२०
ना राजकन्याश्च मया ताश्च गवेषिताः । वर्तन्ते प्राप्तकालस्तत्क्रियतां दारसंग्रहः ॥	१२१
पित्रोदितेऽवादीत्सोऽथ मुक्ताफलध्वजः । न मे परिणये तात मनस्तावत्प्रवर्तते ॥	१२२
नपञ्चरिष्यामि संप्रत्याराधितुं हरम् । एष वत्सस्तु कुरुतां विवाहं मलयध्वजः ॥	१२३
इत्थैव मलयध्वजस्तं सोऽनुजोऽब्रवीत् । विवाहो मम युक्तः किमर्थं त्वय्यपरिग्रहे ॥	१२४
वा त्वय्यराज्यस्थे तव मार्गानुगो ह्यहम् । इत्युक्ते तेन मलयध्वजेनोवाच भूपतिः ॥	१२५
जस्तं तनयं ज्येष्ठं मुक्ताफलध्वजम् । युक्तमेवामुना तावदनुजेन तवोदितम् ॥	१२६
युक्तं वदस्येतन्नव एवात्र यौवने । को नाम कालस्तपसो भोगकालो ह्ययं तव ॥	१२७
लोचितः पुत्र मुच्यतामेष दुर्ग्रहः । इति तेनोच्यमानोऽपि राज्ञा ज्येष्ठः सुतोऽत्र च ॥	१२८
चक्रे यदा संप्रत्युद्वाहं निश्चयेन सः । तदा स नृपतिस्तूष्णीं तस्थौ कालं प्रतीक्षितुम् ॥	१२९
तरे च पाताले भार्या त्रैलोक्यमालिनः । स्वयंप्रभामूचतुस्तां तपःस्थे ते स्वकन्यके ॥	१३०
रेम्ब सप्तषष्ठवर्षयोः संयतः पिता । राज्यभ्रंशश्च संवृत्तः कस्मादकृतपुण्ययोः ॥	१३१
वर्षमेतच्च तपस्यन्त्योर्न नौ हरः । प्रसीदति न तातोऽयं मुच्यतेऽद्यापि बन्धनात् ॥	१३२
शवयोर्न स्याद्विपोः परिभवोऽथवा । निर्लक्षणाभिमां तावदनले जुहुवस्तनुम् ॥	१३३
दुहितृभ्यां सा जगादैवं स्वयंप्रभा । पुत्र्यौ प्रतीक्ष्यतां तावदुदयो ह्यस्ति नः पुनः ॥	१३४
तां हि मां स्वप्ने जाने देवोऽब्रवीच्छिवः । वत्से कुर्यां धृतिं राज्यं पुनः प्राप्स्यति ते पतिः ॥	१३५
मलयध्वजश्चैष तथैव मलयध्वजः । दुहित्रोस्तव भर्तारौ राजपुत्रौ भविष्यतः ॥	१३६
विति मा चैतौ विज्ञासीरतेयोर्यतः । एको विद्याधरवरो द्वितीयो मामको गणः ॥	१३७
ष्टेश्वरेणाहं प्रबुद्धा रजनीक्षये । इत्याशयैतया चैष सोढः क्लेशो महान्मया ॥	१३८
वेद्याम्येतदर्थं युष्मत्पितुः प्रभोः । तदिच्छया यतिष्ये च युष्मद्गुहाहसिद्धये ॥	१३९
वास्य सा राज्ञी कन्यके स्वे स्वयंप्रभा । उवाचेन्दुमतीं नाम वृद्धामन्तःपुरस्त्रियम् ॥	१४०
त्रस्य निकटं श्वेतशैलगुहां ब्रज । निपत्य पादयोस्तं च विज्ञापय गिरा मम ॥	१४१
स्मि महाराज धात्रान्येनैव दारुणा । त्वद्वियोगाग्निनाद्यापि न दह्ये ज्वलतापि या ॥	१४२
तु न मया त्यक्तः पुनस्त्वदर्शनाशया । इत्युक्त्वा मामकं शार्वं स्वप्रादेशं निवेदये ॥	१४३
न्याविवाहार्थं पृच्छेस्तं यच्च वक्ष्यति । तत्त्वयागत्य मे वाच्यं विधास्येऽहं तथाविधम् ॥	१४४
रेन्दुमतीं तां सा प्रैषयत्सापि निर्गता । पातालात्प्राप तच्छैलगुहाद्वारं सुरक्षितम् ॥	१४५
ऽभ्यर्थ्य तन्नान्तः प्रविश्यांलोक्य संयतम् । त्रैलोक्यमालिनं तं सा साशुर्जग्राह पादयोः ॥	१४६
शला तच्च शनैस्तस्मै शशंस सा । कृत्स्नं स्वभार्यासंदेशं ततो राजा जगाद् सः ॥	१४७
हो राज्यलाभो नः शर्वेणास्तु तथैव सः । मेरुध्वजस्यात्मजयोः कन्यादाने तु का कथा ॥	१४८
विपद्येय न तु दद्यां निजात्मजे । शत्रुभ्यां मानुषाभ्यां च संयतः सन्नृपायनम् ॥	१४९
न्दुमती राज्ञा प्रेषिता तेन सा ततः । एष स्वयंप्रभायै तत्तत्पत्न्यै तद्वचोऽभ्यधात् ॥	१५०
तस्ते त्रैलोक्यप्रभात्रिभुवनप्रभे । दैत्येन्द्रकन्ये जननीमूचतुस्तां स्वयंप्रभाम् ॥	१५१

आवयोर्द्यौवनभयाद्गिरेवाधुना गतिः । तदम्बास्यां चतुर्दश्यां तत्प्रवेशं विदध्वहे ॥
 कृतनिश्चययोरेवं तयोः साप्यकरोत्तदा । निश्चयं मरणायैव तन्माता सपरिच्छदा ॥
 प्राप्तायां च चतुर्दश्यां ताः पापरिपुनामनि । तीर्थे सर्वाश्चिताश्चक्रुर्चित्वा हाटकेश्वरम् ॥
 तावन्मेरुध्वजो राजा तिथौ तस्यां सपुत्रकः । सभार्यश्चाययौ तावद्घाटकेश्वरमर्चितुम् ॥
 स पापरिपुतीर्थे तत्त्वानार्थं सानुगो व्रजन् । दूराद्दर्शं तत्तीरे वनान्तर्धूमसुद्रतम् ॥
 धूमोद्गमः कुतोऽत्रेति पृच्छन्तं तं च भूपतिम् । ऊचुः सङ्ग्रामसिंहाद्याः पातालाधिकृता निजाः ॥
 त्रैलोक्यमालिनो भार्या महाराज स्वयंप्रभा । दुहितृभ्यां कुमारीभ्यां सहात्र तपसि स्थिता ॥
 नूनं ता अभिकार्यादि किंचिदत्राय कुर्वते । यदि वातितपःखिन्नाः कुर्वन्त्यग्निप्रवेशनम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सह पुत्राभ्यां पत्न्या तैश्चाधिकारिभिः । द्रष्टुं स राजा तत्रागान्निधिद्वान्यपरिच्छदः ॥
 ददर्श चात्र प्रच्छन्नस्थितस्ते दैत्यकन्यके । समातृके पूजयन्त्यौ सुसमिद्धं चितानलम् ॥
 मुखलावण्यसंदोहनिःस्यन्दैर्दिक्षु सर्वतः । चन्द्रबिम्बशतानीव रचयन्त्यौ रसातले ॥
 लोलहाराम्बुपूराभ्यां कामस्येवाभिषेचनम् । कुचकाञ्चनकुम्भाभ्यां कुर्वत्यौ त्रिजगज्जये ॥
 बिभ्राणे जघनाभोगं विपुलं बद्धमेखलम् । नक्षत्रमालाङ्कमिव स्मरद्विपशिरःस्थलम् ॥
 बहन्त्यौ केशपाशौ च पन्नगाविव निर्मितौ । धात्रा लावण्यसर्वस्वनिधानं रक्षितुं तयोः ॥
 दृष्ट्वा ते चिन्तयामास स राजा जातविस्मयः । अहो विश्वसृजः सृष्टिर्लसन्नवनवाद्भुता ॥
 यदेतयोर्न रम्भापि नोर्वशी न तिलोत्तमा । रूपे भजति तुल्यत्वमसुराधिपकन्ययोः ॥
 इति चिन्तयतस्तस्य राज्ञः सा दैत्यकन्यका । ज्येष्ठार्चयित्वा त्रैलोक्यप्रभा वह्निं व्यजिज्ञपत् ॥
 उक्तः स्वप्रहरादेशो यतः प्रभृति मेऽम्बया । ततः प्रभृति बद्धैव भर्तृबुद्धिर्यतो मया ॥
 तस्मिन्गुणनिधौ राजपुत्रे मुक्ताफलध्वजे । तत्स एव पतिर्भूयाद्भगवन्मेऽन्यजन्मनि ॥
 इह जन्मनि तातेन संयतस्थेन मानिना । दित्सिताप्यम्बया तस्मै दातुं नाङ्गीकृतास्मि यत् ॥
 तच्छ्रुत्वा तद्देवात्र सापि त्रिभुवनप्रभा । वत्रे हुताशान्मलयध्वजं जन्मान्तरे पतिम् ॥
 ततो मेरुध्वजो राजा स तच्छ्रवणहर्षुलः । तद्भार्या च महादेवी परस्परमवोचताम् ॥
 प्राप्नुयातामिमे भार्ये यद्यस्मत्तनयाविमौ । तदेताभ्यामवाप्तं स्याल्लोकद्वयजयात्फलम् ॥
 तद्यावदस्मिन्ननले नात्मानं क्षिपतः क्षणम् । तावत्किं नोपसृत्यैते वारयामः समातृके ॥
 एवं देव्या सहालोच्य राजावोचदुपेत्य ताः । मा कार्ष्ण साहसं दुःखं शमयिष्याम्यहं हि वः ॥
 श्रुत्वैतच्छ्रोत्रपीयूषवर्षाभं भूपतेर्वचः । दृष्ट्वा च तं ताः सकलाः प्रणेमुरसुराङ्गनाः ॥
 पश्यन्त्योऽपि वयं पूर्वं मायाछन्ना न लक्षिताः । लोकद्वयेश्वरेणेह दृष्टाः सोऽद्य पुनस्त्वया ॥
 लघुदृष्टानां च दुःखान्तो भवत्येवाचिरेण नः । किं पुनः स्वगिरा दत्ते देवेनाभ्यर्थिते वरे ॥
 तद्गृहीतार्घ्यपाद्यादि कृतासनपरिग्रहाः । भवन्तो हि जगत्पूज्या अयं चास्माकमाश्रमः ॥
 इति स्वयंप्रभामुक्तवतीमाह हसन्नृपः । जामातृभ्यां लयैताभ्यां पाद्यार्घ्यं दीयतामिति ॥
 ततः स्वयंप्रभावादीत्तदेताभ्यां वृषध्वजः । देवो दापयितार्घादि युष्माभिस्त्वद्य गृह्यताम् ॥
 मेरुध्वजो जगादाथ सर्वमात्तमिदं मया । यूयं च मरणोद्योगान्निवर्तध्वमितोऽधुना ॥
 प्रविश्य तिष्ठतैकस्मिन्स्वपुरे सर्वकामदे । ततोऽहमेव ज्ञास्यामि यथा वः कुशलं भवेत् ॥
 इत्युक्तवन्तं राजानं सा जगाद् स्वयंप्रभा । देवादेशान्निवृत्ताः स्मः शरीरत्यागनिश्चयान् ॥
 कारास्थे तु प्रभौ युक्ता कथं नः स्वगृहस्थितिः । तदिहैव वयं तावत्तिष्ठामो देव संप्रति ॥
 यावद्देवः स्वयं दत्तं वरं नः पालयिष्यति । ससुतामात्यमस्माकं मोचयिष्यति च प्रभुम् ॥
 मुक्तस्त्वदधिकारी सन्स च राज्यं करिष्यति । अर्पयिष्यति राज्यं च तुभ्यमेव त्वदिच्छया ॥
 समयप्रतिबन्धं च स करिष्यति तादृशम् । अन्तरस्था वयं चात्र सह पातालवासिभिः ॥
 पातालेभ्योऽस्मदीयानि रत्नानि स्वीकुरुष्व च । एवमुक्तवतीं तां स राजा मेरुध्वजोऽब्रवीत् ॥

स्याम्यहमेवैतस्मर्तव्यं स्ववचस्तु वः । इत्युक्त्वा स नृपः स्नात्वा हाटकेशमपूजयत् ॥	१९१
जसुते ते च तयोरेवं स्वदृष्टयोः । तत्पुत्रयोस्तदेकाग्रतचित्ते बभूवतुः ॥	१९२
अथ स रसातलनिलयैर्निखिलैस्त्रैलोक्यमालिनो मुक्तिम् ।	
प्रणिपत्य याच्यमानो राजा मेरुध्वजः सुकृती ॥	१९३
छत्रैः स्वयशःशुभ्रैः स्थगयन्नाशाः सदारसुतभृत्यः ।	
निर्गत्यासुरलोकात्तस्मादागाञ्जिं नगरम् ॥	१९४
तत्रास्य पुत्रो मलयध्वजस्तां कनीयसीं दानवराजपुत्रीम् ।	
ध्यायन्ननिद्रोऽपि निमीलिताक्षः स्मरञ्चरातौ रजनीं निनाय ॥	१९५
स धैर्यजलधिस्तु तामपि विचिन्त्य मुक्ताफल-	
ध्वजोऽसुरपतेः सुतां दृढनिबद्धभावां युवा ।	
मुनीन्द्रमनसामपि स्मरविकारदां ज्यायसीं	
पुरार्थितवरो मुनेर्न खलु चुक्षुभे चेतसा ॥	१९६
मेरुध्वजस्तु तमवेत्य सुतं निषिद्धदारक्रियं स्मरवशं मलयध्वजं च ।	
कन्याप्रदानविमुखं च महासुरं तमासीदुपायघटनाकुलचित्तवृत्तिः ॥	१९७
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके पञ्चमस्तरङ्गः ।	

षष्ठस्तरङ्गः ।

रुध्वजो राजा तं तथा मलयध्वजम् । पश्यन्स्मरञ्चराक्रान्तं देवीं स्वामेवमब्रवीत् ॥	१
दृष्टे त्रैलोक्यमालिनस्ते सुते न चेत् । भार्ये मत्पुत्रयोः स्यातां तन्मया किं कृतं भवेत् ॥	२
कनिष्ठां च विना पुत्रो मे मलयध्वजः । लज्जानिगूढकामाग्निः पुटपाकेन पच्यते ॥	३
व मयाद्यापि मोक्षस्त्रैलोक्यमालिनः । प्रतिश्रुतोऽपि तत्पद्मै सत्वरं न विधीयते ॥	४
को दुहितरावसुरत्वाभिमानतः । पुत्राभ्यां मानुषाभ्यां मे स दद्यान्नहि जातुचित् ॥	५
र्थे सान्त्वेन ब्रूमस्तस्याधुना वरम् । इत्यालोच्य समं देव्या स प्रतीहारमादिशत् ॥	६
ऋगुहां गत्वा प्रीत्या मद्बचनेन तम् । त्रैलोक्यमालिनं ब्रूहि दैत्येन्द्रं संयतस्थितम् ॥	७
॥दिह क्लिष्टा यूयं दैत्यपते चिरम् । तदिदानीं मम वचः कृत्वा क्लेशं शमं नय ॥	८
ष्यानुरागिण्यौ मत्सुताभ्यां स्वकन्यके । इतो मुक्तः स्वराज्यं च विहितप्रत्ययः कुरु ॥	९
वा प्रेषितो राज्ञा गत्वा तत्र गुहान्तरे । दैत्येन्द्रायाब्रवीत्तस्मै क्षत्ता राजवचः स तत् ॥	१०
भ्यामहं कन्ये न दास्यामीति तेन च । प्रत्युक्तः स तथैवेत्य क्षत्ता राजानमभ्यधात् ॥	११
यं विचिन्वाने तस्मिन्मेरुध्वजे नृपे । दिवसेषु च यातेषु विज्ञाततदुदन्तया ॥	१२
त्प्रेषिता भूयः सा स्वयंप्रभया तथा । आगादिन्दुमती तत्र दूती संदेशहारिणी ॥	१३
गत्य प्रतीहार्या मुखेनावेदितात्मका । प्रविवेश महादेव्या निकटं तत्कृतादरा ॥	१४
प्राब्रवीत्तां च देवि देवी स्वयंप्रभा । विज्ञापयति किं वस्तद्विस्मृतं वचनं निजम् ॥	१५
ः कुलशैलाश्च भवन्ति प्रलयेऽन्यथा । भवाद्दृशां तु वचनं न तदाप्यन्यथा भवेत् ॥	१६
गतं नास्मत्स्वामिना कन्यकार्पणम् । तत्स बद्धो दुहितरौ कथं दद्यादुपायनम् ॥	१७
यनोपकाराय युष्माभिश्चेत्स मुच्यते । तन्निश्चितं सुतादानात्कुर्याद्वः प्रत्युपक्रियाम् ॥	१८
पि त्यजेत्प्राणानन्यथा सा स्वयंप्रभा । तेन न स्यात्सुताप्राप्तिर्न च वः सत्यपालनम् ॥	१९
व तथा देवि समयप्रत्ययादिना । यथा राजा विमुञ्चेत्तं प्रभुं नः सर्वसिद्धये ॥	२०
॥विसृष्टं च गृहाणेदं विभूषणम् । दिव्यैस्तैस्तैश्चितं रत्नैः खेचरत्वादिदायिभिः ॥	२१
वतीमिन्दुमतीं राज्ञी जगाद् सा । दुःखितायाः कथं तस्या मयैतद्दृष्टतामिति ॥	२२

अगृहीते त्वयैतस्मिन्नस्माकमधृतिर्भवेत् । गृहीते तु निजं दुःखं शान्तं मन्यामहे वय
इतीन्दुमत्या राज्ञी सा तथा यत्नेन बोधिता । आश्वासहेतोस्तस्यास्तद्रत्नाभरणमग्रहीत्
इहैव तावत्तिष्ठार्ये राजा यावदुपैष्यति । इत्युक्त्वा तां च तत्रैव राज्ञी स्थापयति स्म
तावत्स राजा तत्रागादुत्थायेन्दुमती च सा । राज्ञीनिवेदिता भूपं प्रणनाम तदाहता
स्वयंप्रभावितीर्णं च चूडारत्नं समर्पयत् । विषरक्षोजरारोगहरं तस्मै नृपाय सा ॥
स्वसत्यमनुपाल्यैतद्गृहीष्यामीति वादिनम् । नृपमिन्दुमती सा तमेवं प्रौढा व्यजिज्ञा
देवेन प्रतिपन्नं चेत्सत्यं पालितमेव तत् । अस्मिन्गृहीते त्वस्माकमाश्वासः सुतरां भवे
एवं तयोक्ते साधूक्तमित्युक्त्वैवास्य भूपतेः । चूडारत्नं तदादाय राज्ञी मूर्ध्नि बबन्ध
ततः स्वयंप्रभावाक्यं यथा राज्ञ्यै निवेदितम् । तथा शशंस सा राज्ञे तस्मायिन्दुमर्त
ततो राज्ञ्या तथैवोक्तोऽवादीदिन्दुमतीं नृपः । इहैवाद्य प्रतीक्षस्व प्रातर्वक्ष्याम्यहं त
इत्युक्त्वा तां निशां नीत्वा प्रातराहूय मन्त्रिणः । स तामिन्दुमतीमेवं राजा मेरुध्वज
एभिर्मन्मन्त्रिभिः साकं राज्ञे त्रैलोक्यमालिने । आवेद्य गत्वा पातालादानयासुरयोषि
स्वयंप्रभाद्याः सर्वाश्च मुख्यान्पातालवासिनः । हाटकेश्वरसंबन्धि मुद्रितं कोषवारि
अस्मद्वशे वर्तितव्यं नित्यं त्रैलोक्यमालिना । सभृत्यबन्धुना भाव्यं नागैश्चासस्यधां
अत्रार्थे भर्तृचरणान्स्पृष्ट्वा मन्मन्त्रिसंनिधौ । स्वयंप्रभाद्याः शपथैरन्तरस्था भवन्तु न
पातालवासिनः सन्तु तद्वत्प्रतिभुवोऽखिलाः । अपत्यानि च सर्वेऽपि स्थापयन्तु सर
सराजकाश्च लिखितं कुर्वन्तु निखिला अपि । टाहकेश्वरसर्वाङ्गवारिकोषं पिबन्तु च
ततो मोक्ष्याम्यहं कारागृहात्रैलोक्यमालिनम् । इत्युक्त्वेन्दुमतीं राजा सामात्यां वि
सा गत्वा मन्त्रिसहिता प्रोच्य त्रैलोक्यमालिने । तच्छ्रद्धिता तथैवेन्दुमती पाताल
स्वयंप्रभादीनानीय कोषवारि च सा ततः । राजोक्तं तदमात्याग्रे सर्वान्सर्वमकारय
विहितप्रत्ययं तं च मुमोच सपरिच्छदम् । त्रैलोक्यमालिनं मेरुध्वजः कारागृहानृप
आनीय च गृहं सम्यक्समान्य सपरिग्रहम् । स्वीकृतासुररत्नौघः स्वराज्ये विससर्ज
सोऽपि त्रैलोक्यमाली स्वं पुनरेत्य रसातलम् । प्राप्तराज्यो ननन्द स्वैः सहितो भृत
मेरुध्वजश्च पातालप्रभवैरर्थसंचयैः । पृथिवीं पूरयामास प्रावृद्धघन इवाम्बुभिः ॥
अथ त्रैलोक्यमाली स संमन्त्र्य निजभार्यया । कन्यारत्नद्वयं दित्सुस्तसुताभ्यां स्व
नृपं मेरुध्वजं नेतुं तं निमन्त्र्य सबान्धवम् । स्मृतोपकारो दैत्येन्द्रः पातालास्त्वयसा
आगत्य तं च राजानं कृतातिथ्यमुवाच सः । युष्माभिर्नातिनिर्वृत्या तदा दृष्टं रस
परिचर्यापरेष्वस्मास्विदानीमेत्य दृश्यताम् । कन्यारत्ने मदीये च गृह्येतां सुतयोः ॥
इत्युक्तेऽसुरराजेन तेन मेरुध्वजोऽथ सः । तत्रैवानाययामास भार्यां पुत्रौ च तावु
तेभ्योऽसुरेन्द्रवाक्यं तत्कन्यादानान्तमब्रवीत् । ततो जगाद तं ज्येष्ठः पुत्रो मुक्ता
विवाहं न करिष्येऽहमनाराधितशंकरः । उक्तं मया प्राक्क्षन्तव्यमेतस्मान्मेऽपराध
मयि प्रयाते भवनं करोतु मलयध्वजः । विना पातालकन्यां तां नास्तेवास्य हि
तच्छ्रुत्वा स कनीयांस्तमवादीन्न त्वयि स्थिते । अयशस्यमधर्म्यं च करोम्यार्याहमी
ततो मेरुध्वजे राक्षि प्रयत्नाद्बोधयत्यपि । मुक्ताफलध्वजो नैच्छत्स्वविवाहक्रियां यद
तदा त्रैलोक्यमाली तं खिन्नमामन्त्र्य भूपतिम् । ययौ स्वमेव पातालं सानुगः स
तत्र वृत्तान्तमावेद्य भार्यां पुत्रं च सोऽभ्यधात् । न्यङ्कारैकपरोऽस्माकं कीदृशः
मानुषौ नाद्य गृहीतः कन्ये मे प्रार्थितावपि । पूर्व ये प्रार्थिते ताभ्यां दातुं नाङ्गी
तच्छ्रुत्वा तौ जगदतुः को जानाति कथं विधेः । चेतस्येतत्स्थितं किं हि शांभवं स
इत्यादि तेषां वदतां बुद्ध्वा ते तत्र चक्रतुः । कन्ये प्रतिज्ञां त्रैलोक्यप्रभात्रिभुवनप्र

।।हं निराहारस्थितयोरानवयोर्यदि । देवो विवाहसंपत्तिप्रसादं न करिष्यति ॥	६२
कार्यमावाभ्यां सहैवाग्निप्रवेशनम् । न तु धार्यं निकारार्थं वृत्त्यर्थं वा शरीरकम् ॥	६३
नेयम्य देवस्य पुरतस्तस्थुतश्च ते । निराहारे जपध्यानपरे दैत्येन्द्रकन्यके ॥	६४
। च तयोर्माता पिता च दितिजेश्वरः । तथैवात्र निराहारावास्तां दुहितृवत्सलौ ॥	६५
त्वयंप्रभा सा तां तन्मातेन्दुमतीं पुनः । मेरुध्वजमहादेव्यै वक्तुं तत्प्राहिणोद्भुतम् ॥	६६
गत्वा तदाख्यातं स्वस्वामिगृहसंकटम् । राज्यै तस्यै विवेदाथ राजा मेरुध्वजोऽपि तत् ॥	६७
दनुरोधात्तौ जहतुस्तत्र दंपती । आहारं तौ च तत्पुत्रौ पितृभक्त्यनुरोधिनौ ॥	६८
शोकद्वये राजगृहयोः संकटस्थयोः । मुक्ताफलध्वजोऽनश्नन्ध्यातवाञ्छरणं शिवम् ॥	६९
च गते राजपुत्रः प्रातः प्रबुध्य सः । पूर्वं संयतकं मित्रं महाबुद्धिमभाषत ॥	७०
स्वप्नेऽद्य जानेऽहमारूढो वाहने निजे । तपोधनमुनिप्रत्ते कामरूपे मनोगतौ ॥	७१
।तामुपगते निर्वेदान्मेरुपार्श्वगम् । गौरीशायतनं दिव्यमतिदूरमितो गतः ॥	७२
श्यमहं कांचिद्विव्यकन्यां तपःकृशाम् । तामुद्दिश्यान्नवीन्मां च जटाभृतपुरुषो हसन् ॥	७३
।।ः कन्यकायास्त्वं पलाय्यैवमिहागतः । इहैषा च द्वितीया ते संप्राप्ता पश्य तिष्ठति ॥	७४
र्ष्यं वचस्तस्य तत्कन्यारूपदर्शने । अतृप्ते एव सहसा प्रबुद्धोऽस्मि निशाक्षये ॥	७५
तत्रैव गच्छामि प्राप्तुं तां दिव्यकन्यकाम् । प्राप्स्यामि चेन्न तां तत्र प्रवेक्ष्यामि हुताशनम् ॥	७६
रोपनतां हित्वा दैत्यकन्यां मनो मम । रज्यते स्वप्नदृष्टायामस्यां किं क्रियते विधेः ॥	७७
च तत्र यातस्य निश्चितं शुभमस्ति मे । इत्युक्त्वा तत्स सस्मार मुनिदत्तं स्ववाहनम् ॥	७८
इय विमानत्वं प्राप्तं सख्या समं च सः । मनःसंकल्पितस्थानप्रापकं कामरूपकृत् ॥	७९
मलध्वजः प्रायाद्विव्यं गौरीशयाम तत् । प्राप्य तच्च यथा स्वप्ने दृष्टं पश्यञ्जहर्ष सः ॥	८०
।ववृते तत्र स सिद्धोदकनामनि । तीर्थे स्नानादिकं कर्तुं सख्येकपरिचारकः ॥	८१
काप्यविज्ञातगतं बुद्ध्वा स तत्पिता । राजा मेरुध्वजो भार्यासुतादिसहितस्तदा ॥	८२
सकृशो दुःखक्षोभं स्वपुरगो दधौ । तथा तदैव पातालेऽप्येतत्सर्वमबुध्यत ॥	८३
शोक्यमाली स गृहीत्वा ते स्वकन्यके । सोपवासः सभार्यादिस्तत्रैवागान्नापान्तिकम् ॥	८४
स्यां गतः सोऽद्य नूनं काप्यर्चितुं हरम् । तत्प्रतीक्षामहे तावदिहैवैतद्दिनं वयम् ॥	८५
त्र स तत्रैव यास्यामो नागतो यदि । ततो यद्भवतीत्येव सर्वे ते निश्चयं व्यधुः ॥	८६
तरे मेघवने तस्मिन्नौर्याश्रमे स्थिता । सापि पद्मावती तस्मिन्दिनेऽवादीन्निजाः सखीः ॥	८७
स्वप्नेऽद्य जाने मां सिद्धीश्वरगतां पुमान् । जटाधरोऽब्रवीत्कोऽपि देवागाराद्विनिर्गतः ॥	८८
समाप्तमासन्नो भर्त्रा ते पुत्रि संगमः । इत्येवोक्त्वा गतेऽस्मिन्मे गते निद्रानिशे अपि ॥	८९
तत्र गच्छाम इत्युक्त्वा सा जगाम तत् । मेरुपार्श्वस्थितं पद्मावती गौरीशकेतनम् ॥	९०
मद्भोदके स्नान्तं दूरान्मुक्ताफलध्वजम् । दृष्ट्वा सविस्मया सा तं स्वसखीरेवमब्रवीत् ॥	९१
मे प्रियस्यायं पुमान्पश्यत कीदृशः । आश्चर्यं किं स एव स्यान्नास्त्येतन्मानुषो ह्ययम् ॥	९२
।। तं च दृष्ट्वा ताः सख्यस्तामेवमब्रुवन् । न केवलं सुसदृशो देव्ययं प्रेयसस्तव ॥	९३
तद्वयस्योऽयं त्वत्कान्तसुहृद्भ्रः किल । तस्य संयतकस्यापि पश्य सादृश्यमश्नुते ॥	९४
।। वर्णितं देवि यथाद्य स्वप्नदर्शनम् । तथा जानीमहे व्यक्तं शापान्मानुषतां गतौ ॥	९५
।। विहानीतावीश्वरेण स्वयुक्तितः । मानुषागमनं देवभूभावस्यां कुतोऽन्यथा ॥	९६
सखीभिरुक्ता सा पद्मावत्यर्चितेश्वरा । तस्यौ देवान्तिके छान्ना तं जिज्ञासितुमुत्सुका ॥	९७
।। त्वार्चितुं देवं तत्र मुक्ताफलध्वजः । आगतः सर्वतो वीक्ष्य महाबुद्धिमुक्त्वा च तम् ॥	९८
पतनं चित्रमिदं स्वप्ने यदीक्षितम् । लिङ्गान्तर्दृश्यगौरीशमूर्ति रत्नमयं मया ॥	९९
चैतान्पश्यामि स्वप्नदृष्टानिहाधुना । प्रदेशान्दिव्यविहगस्फुरद्भद्रप्रभुमान् ॥	१००

तत्कालदृष्ट्यां दिव्यां तु कन्यां पश्यामि नेह ताम् । अप्राप्तया तया चेह देहं त्यक्ष्यामि निश्चितम् ॥
 इत्युक्ते तेन सख्यस्तामूचुः पद्मावतीं रहः । शृणु नूनमिह स्वप्ने दृष्ट्वा त्वामयमागतः ॥
 त्वदर्शनेनैव विना त्यक्तुं प्राणान्समीहते । तन्निगूढस्थिता एव पश्यामो देवि निश्चयम् ॥
 इति च्छन्नासु तास्वत्र स्थितास्वन्तः प्रविश्य सः । मुक्ताफलध्वजो देवमर्चयित्वा विनिर्ययौ ॥
 निर्गम्य यावत्कुरुते भक्तितन्त्रिः प्रदक्षिणम् । तावत्स च सखा चास्य जातिं सस्मरतुर्निजाम् ॥
 हर्षाच्च पूर्ववृत्तान्तं यावदन्योन्यमाहतुः । तावत्पद्मावती दृष्टिगोचरं सा ययौ तयोः ॥
 मुक्ताफलध्वजः पूर्वजन्मवृत्तं स्मरंश्च सः । तां दृष्ट्वैव तमाह स वयस्यं हर्षनिर्भरः ॥
 दृष्ट्वा सेयमिह स्वप्ने देवी पद्मावती मया । दिष्ट्या प्राप्ता च तदिमामाशु संभावयाम्यहम् ॥
 इत्युक्त्वोपेत्य साश्रुस्तामवोचद्देवि माधुना । कापि यासीरहं मुक्ताफलकेतुः स ते प्रियः ॥
 दृढव्रतस्य शापेन मानुषीभूय संस्मृता । जातिर्मयाद्येत्युक्त्वा तामैच्छदाश्लेषुमुत्सुकः ॥
 सा तूद्धान्ता तिरोभूय तत्रासीत्साश्रुलोचना । सोऽपि राजसुतोऽपश्यंस्तं भोहादपतद्भुवि ॥
 ततः सदुःखमाकाशे तद्वयस्यो जगाद् सः । यदर्थं स तपःकेशो देवि पद्मावति त्वया ॥
 अनुभूतः कथं प्राप्तं तमेतं नाभिभाषसे । अहं संयतकः सोऽपि वयस्यो दयितस्य ते ॥
 तद्युष्मदर्थं शप्तस्य किं मे नालपसि प्रियम् । इत्युक्त्वा स समाश्रास्य तमुवाच नृपात्मजम् ॥
 तथानुरागोपगता दैत्यराजसुता त्वया । यत्तयक्ता तस्य पापस्य तवागतमिदं फलम् ॥
 तच्छ्रुत्वा सा सखीराह च्छन्ना पद्मावती तदा । शृणुतासुरकन्यासु न किलायं प्रवर्तते ॥
 ततः सख्योऽपि तामूचुः सर्वं संवादि दृश्यते । किं न स्मरसि यत्तेन शापकाले प्रियेण ते ॥
 मानुष्ये मे मनोऽन्यत्र मा गात्पद्मावतीं विना । इत्यर्थितो वरस्तस्मान्मुनेः पूर्वं तपोधनात् ॥
 तत्प्रभावादयं नूनमन्यस्त्रीषु न रज्यते । श्रुत्वैतद्राजपुत्री सा संजज्ञे संशयाकुला ॥
 मुक्ताफलध्वजः सोऽपि दृष्टनष्टप्रियस्ततः । चक्रन्द हा प्रिये पद्मावति किं नैतदीक्षसे ॥
 विद्याधरत्वे यत्प्राप्तः शापो मेघवने मया । त्वदर्थमिह चाद्याहं मृत्युं प्राप्स्याम्यसंशयम् ॥
 इत्यादि क्रन्दितं तस्य श्रुत्वा पद्मावती सखीः । प्राह सर्वाणि संवादीन्यभिज्ञानानि यद्यपि ॥
 तथापि पारम्पर्येण श्रुतान्येतानि जातुचित् । आभ्यां भवेयुरिति मे न चेतोऽभ्येति निश्चयम् ॥
 तन्नार्तमस्य शक्नोमि वचः श्रोतुं ब्रजाम्यहम् । तद्गौर्यायतनं तावत्पूजाकालञ्च तत्र मे ॥
 इत्युक्त्वा ससखीका सा पद्मावत्यम्बिकाश्रमम् । तज्जगामार्चयित्वा च देवीमेवं व्यजिज्ञपत् ॥
 स सिद्धीश्वरदृष्टश्चेत्सत्यं पूर्वप्रियो मम । तत्तथा कुरु येन स्याच्छीघ्रमेतेन संगमः ॥
 इति पद्मावती यावत्साकाङ्क्षा तत्र तिष्ठति । मुक्ताफलध्वजस्तावत्सोऽपि सिद्धीश्वरे स्थितः ॥
 पूर्वं संयतकं मित्रं महाबुद्धिसुवाच तम् । जानि सा स्वास्पदं याता तद्गौर्यायतनं सखे ॥
 तदेहि यावत्तत्रैवेत्युक्त्वारुह्य मनोगतौ । तस्मिन्विमाने सोऽप्यागादम्बिकाश्रममेव तत् ॥
 दूराद्दृष्ट्वावतीर्णं तं विमानेन नभस्तलात् । सख्यः पद्मावतीमूचुर्देवि पश्येदमद्भुतम् ॥
 स इहाप्येष दिव्येन विमानेनागतः किल । मानुषस्यापि दिव्योऽस्य प्रभावः कथमीदृशः ॥
 ततः पद्मावती स्माह सख्यः स्मरथ किं न तत् । यत्स शापप्रदातास्य मया शप्तो दृढव्रतः ॥
 मानुषत्वेऽवतीर्णस्य वाहनं कामरूपभृत् । इच्छानुगतमस्यैव भविष्यति भवानिति ॥
 तत्तेन मुनिशिष्येण वाहनेनैष निश्चितम् । विमानरूपं दधता स्वेच्छं भ्रमति सर्वतः ॥
 एवं तयोक्ते सख्यस्तामूचुरेवमवैषि चेत् । तन्न संभावयस्येतं कस्माद्देवि किमीक्षसे ॥
 एतत्सखीवचः श्रुत्वा पद्मावत्यवदत्पुनः । एवं संभावयते सख्यो निश्चयोऽद्यापि नास्ति मे ॥
 सत्यं स एव यदि वा भवत्येष तथापि मे । अभिगम्योऽन्यदेहस्यः स्वदेहानाश्रितः कथम् ॥
 तच्छन्ना एव पश्यामस्तावदस्येह चेष्टितम् । इत्युक्त्वा राजपुत्री सा छन्नैवासीत्सखीवृता ॥
 तावत्तत्रावतीर्यैव विमानादम्बिकाश्रमे । मुक्ताफलध्वजः सोऽको वयस्यं तमुवाच सः ॥

अमुत्र राक्षसीत्रस्ता पूर्वं संभाविता मया । स्वयं वरागता चेह दृष्टोद्यानान्तरे पुनः ॥	१४०
इह चावाप्रशपं मामनुसर्तुमनास्तदा । प्रिया पद्मावती कृच्छ्रान्मुनीन्द्रेण निवर्तिता ॥	१४१
सैवाद्य पश्य मे मित्र दृष्टिमागतापलायते । एतत्तस्य वचः श्रुत्वा पद्मावत्यब्रवीत्सखीः ॥	१४२
सत्यं सख्यः स एवायं पूर्वदेहमनाश्रितम् । कथं तूपैम्यमुं तन्मे सोऽत्र सिद्धीश्वरो गतिः ॥	१४३
तेनैव दत्तः स्वप्नो मे स एव च करिष्यति । उपायमिति निश्चित्य सागात्सिद्धीश्वरं पुनः ॥	१४४
पूर्वदेहस्थितेनैव प्रियेण मम संगमम् । कुरु वा देहि वा मृत्युं तृतीया न गतिर्मम ॥	१४५
इति विज्ञापयामास सा तमभ्यर्च्य धूर्जटिम् । ससखीका च तत्रैव तस्थौ देवकुलाङ्गने ॥	१४६
तावद्वैर्याश्रमे तत्र तां स मुक्ताफलध्वजः । अन्विष्याप्राप्य चोद्विग्नस्तमवादीद्वयस्यकम् ॥	१४७
इतः प्राप्ता न सा यावो धाम तच्छांभवं पुनः । ततोऽपि चेन्न लप्स्ये तां प्रवेक्ष्याम्यग्निमेव तत् ॥	१४८
उच्छ्रुत्वा स सखावोचद्वावि कल्याणमेव ते । न मृषा स्यान्मुनिवचः स्वप्रादेशश्च शांभवः ॥	१४९
इत्याश्वासयता तेन सख्या मुक्ताफलध्वजः । सह सिद्धीश्वरं प्रायाद्विमानमधिरुह्य सः ॥	१५०
शपं दृष्ट्वा तं पद्मावती तस्थावलक्षिता । पश्यतेहैव संप्राप्त इति चोवाच सा सखीः ॥	१५१
सोऽपि प्रविश्य देवायं दृष्ट्वा प्रत्यग्रपूजितम् । मुक्ताफलध्वजो देवं वयस्यं तमभाषत ॥	१५२
सखे केनापि पश्यायमधुनैवाचितो विभुः । नूनं सैव प्रिया मेऽत्र स्थिता काप्यर्चितस्तया ॥	१५३
इत्युक्त्वा सोऽत्र चिन्वानो यदा न प्राप तां तदा । चक्रन्द हा प्रिये पद्मावतीति विरही मुहुः ॥	१५४
पेकीरुते तदालापबुद्ध्या तत्कवरीधिया । बर्हिबर्हे सरसिजे तन्मुखभ्रान्तितस्तथा ॥	१५५
शवन्स्मरञ्चरावेशिविशस्तेन कृच्छ्रतः । आश्वास्य जगदे सख्या राजपुत्रोऽनुनीय सः ॥	१५६
बहूपवासञ्छान्तेन किमारब्धमिदं त्वया । जितभूलोकपातालं किमात्मानमुपेक्षसे ॥	१५७
ज्वयन्तिकमनायाते पिता मेरुध्वजस्तव । राजा त्रैलोक्यमाली च श्वशुरो दानवेश्वरः ॥	१५८
ज्वर्धिनी च त्रैलोक्यप्रभा सापि तदात्मजा । माता च ते विनयवत्यनुजो मलयध्वजः ॥	१५९
भनिष्ठाशङ्किनः सर्वे सोपवासा जहत्यसून् । तदेहि तावद्गत्वा तान् रक्षावोऽवसितं ह्यहः ॥	१६०
इति तं वादिनं प्राह मित्रं मुक्ताफलध्वजः । त्वमेव मद्रिमानेन गत्वाश्वासय तानिति ॥	१६१
ततस्तं स सखावोचत्स ममोपनमेत्कथम् । शापेन मुनिशिष्यो यस्तव वाहनतां गतः ॥	१६२
इत्युक्तवन्तं सुहृदं राजपुत्रोऽब्रवीत्स तम् । तर्हि तिष्ठ सखे तावत्पश्यावः किं भवेदिह ॥	१६३
इवं श्रुत्वा तदालापं पद्मावत्यवदत्सखीः । जानेऽभिज्ञानसंवादैः स पूर्वप्रिय एष मे ॥	१६४
हामं मानुषदेहस्थः शापेनैवं कदर्थ्यते । सिद्धक्रन्धोपहासाच्च शापदोषो ममाप्ययम् ॥	१६५
इति यावच्च सा वक्ति तावदालोहितच्छविः । वियोगिवनदावाग्निरुदगान्मृगलाञ्छनः ॥	१६६
भूरयामास च शनैर्जगज्ज्योत्स्ना समन्ततः । कंदर्पदहनञ्जाला तं च मुक्ताफलध्वजम् ॥	१६७
ततस्तत्कालचक्राह इव क्रन्दन्नृपात्मजः । छन्नस्थयैव जगदे पद्मावत्या स विप्रया ॥	१६८
राजपुत्र स एव त्वं यदि मे पूर्ववल्लभः । तथाप्यन्यशरीरस्थो ममासि परपूरुषः ॥	१६९
अहं ते परदाराश्च तदाक्रन्दसि किं मुहुः । उपायो भवितावश्यं सत्यं चेत्तन्मुनेर्वचः ॥	१७०
इतच्छ्रुत्वा वचस्तस्यास्तामपश्यंश्च सोऽभ्यगात् । मुक्ताफलध्वजो हर्षत्रिषादविषमां दशाम् ॥	१७१
नगाद् च मया देवि स्मृतप्राक्तनजन्मना । दृष्ट्वा त्वं प्रत्यभिज्ञाता स्वामेव दधती तनुम् ॥	१७२
वं तु वैद्याधरे देहे वर्तमानं विलोक्य माम् । अधुना परिजानीषे मर्यदेहगतं कथम् ॥	१७३
तदवश्यं मया त्याज्यमिदं हतशरीरकम् । इत्युक्त्वा सोऽभवत्तूष्णीं छन्नासीत्सापि तत्प्रिया ॥	१७४
ततो भूयिष्ठयातायां रात्रौ निद्रागते श्रमात् । पूर्वसंयतके तस्मिन्महाबुद्धौ वयस्यके ॥	१७५
अप्राप्यां तेन देहेन जानन्पद्मावतीं स ताम् । मुक्ताफलध्वजो दारुण्याहृत्याग्निमदीपयत् ॥	१७६
नगवंस्त्वत्प्रसादेन प्राक्तनीं तां तनुं श्रितः । प्राप्यासमचिरेणैव प्रियां पद्मावतीमहम् ॥	१७७
इति ब्रुवन्प्रणम्यैव लिङ्गमूर्तिं स शंकरम् । जुहाव ज्वलिते तस्मिन्नग्नौ राजसुतस्तनुम् ॥	१७८

तावत्प्रबुद्धः स महाबुद्धिर्मुक्ताफलध्वजम् । तमपश्यन्विचित्र्यापि पश्यन्नग्निमुर्द्विषम् ॥
 विचिन्त्य तं हुतात्मानं वयस्यं विरहाकुलम् । अग्नौ तत्रैव तच्छोकात्सोऽप्यात्मानमपातयत् ॥
 तदृष्ट्वा सापि दुःखार्ता पद्मावत्यब्रवीत्सखीः । धिगहो हृदयं स्त्रीणां कठिनं कुलिशादपि ॥
 पश्यन्त्या वैशसमिदं नोत्क्रान्तं यन्ममासुभिः । तत्कियच्चिरमात्मायमधन्यो धार्यते मया ॥
 नास्ति मेऽद्यापि दुःखान्तो मदपुण्यैर्मुनेरपि । वचस्तस्यान्यथा जातं तच्छ्रेयो मरणं मम ॥
 परंपूरुषमध्ये तु प्रवेष्टुमनलेऽत्र मे । न युक्तं तदनायासः पाश एव हि मे गतिः ॥
 इत्युक्त्वा साग्रतः शंभोरुपेत्याशोकपादपे । पाशं विधातुं लतया राजपुत्री प्रचक्रमे ॥
 आशाप्रदर्शिभिर्वाक्यैर्यावत्तां स सखीजनः । वारयत्याययौ तावन्मुनिः सोऽत्र तपोधनः ॥
 मा पुत्रि साहसं न स्यादसत्यं तद्वचो मम । धीरा भवाधुनैवेह प्राप्तं पश्यसि तं प्रियम् ॥
 त्वदीयेनैव तपसा तस्य शापक्षयोऽचिरान् । संवृत्तस्तदनाख्यं स्वतपस्येव ते कथम् ॥
 प्रत्यासन्ने विवाहे च का तवेयं विषादिता । प्रणिधानादवेत्याहमिदं सर्वमिहागतः ॥
 इति तं व्याहरन्तं च दृष्ट्वा मुनिमुपागतम् । प्रणम्य दोलारूढेव साभूत्पद्मावती क्षणम् ॥

अथ मर्त्यदेहदाहाद्वैद्याधरमात्मदेहमाश्रित्य ।

सवयस्यो मुक्ताफलकेतुः सोऽत्राययौ प्रियस्तस्याः ॥

तं वीक्ष्य चातकवधूरिव नूतनाभ्रं राकाशशाङ्कमुदितं च कुमुद्वतीव ।
 विद्याधरेन्द्रतनयं गगनागतं सा पद्मावती हृदि दधौ कमपि प्रमोदम् ॥

स च मुक्ताफलकेतुर्मुमुदे दृष्ट्यैव तामवेक्ष्य पिबन् ।

चिरमरुभूमिभ्रमणश्रान्तः पान्थो यथा सरितम् ॥

तौ च शापरजनीक्षयादुभौ चक्रवाकवदवाप्तसंगमौ ।

जग्मतुस्तपनतेजसो मुनेस्तस्य पादपतनेन तृप्तताम् ॥

यद्युवाग्निह पुनः समागतौ तीर्णशापमुदितौ स एव मे ।

चेतसोऽद्य परितोष इत्यसावभ्यनन्ददथ तौ महामुनिः ॥

यातायां निशि चेन्द्रवारणगतस्तत्रैव सोऽप्याययौ

चिन्वन्दारकनिष्ठपुत्रसहितो मेरुध्वजो भूपतिः ।

त्रैलोक्यप्रभया समं तनयया त्रैलोक्यमाली तथा

दैत्यानामधिपो विमानवहनः सान्तःपुरः सानुगः ॥

ततः स मुक्ताफलकेतुमेतयोः प्रदर्श्य वृत्तान्तमवर्णयन्मुनिः ।

यथा स कार्यार्थमवाप शापतो मनुष्यतां मुक्तिमुपागतस्ततः ॥

बुद्ध्वा तदग्नौ पतनोन्मुखास्ते मेरुध्वजाद्या मुनिनोपदिष्टम् ।

सिद्धोदकस्नानहरार्चनादि कृत्वा विशोकाः सहसा बभूवुः ॥

त्रैलोक्यप्रभया पुनरत्र तथा जातिमाशु संस्मृत्य ।

समचिन्त्यत सिद्धाधिपकन्या देवप्रभास्मि सा हन्त ॥

विद्याधराधिनाथः पतिरस्तु ममेति या तपस्यन्ती ।

पद्मावत्युपहसिता प्राविशमनलं स्वकामनासिद्ध्यै ॥

जातास्म्यस्मिंश्च ततो दितिजकुले यत्र चानुरक्तास्मि ।

सोऽप्येष राजपुत्रः प्राप्तो वैद्याधरीं पुनः स्वतनुम् ॥

न च युज्यतेऽन्यरूपो देहेनानेन समभिगन्तुमयम् ।

तदिमाभेतत्प्राप्त्यै तनुं जुहोम्यासुरीं पुनर्ज्वलने ॥

एवं विमृश्य हृदि तच्च निवेद्य पित्रोर्मुक्ताफलध्वजहुताशमनुप्रविष्टाम् ।

आदाय तां करुणयार्पितपूर्वदेहामाविर्बभूव हुतभुक्स्वयमब्रवीच्च ॥

भो मुक्ताफलकेतो त्वामियमुद्दिश्य मयि विमुक्ततनुः । तदिमां सिद्धेशसुतां गृहाण देवप्रभां भार्याम् ॥	२०४
इयेतदुक्त्वैव तिरोहितेऽनले ब्रह्मात्र सेन्द्रैरमरैः सहाययौ । गन्धर्वराजः सह चन्द्रकेतुना विद्याधरेन्द्रेण च पद्मशेखरः ॥	२०५
प्रहाय सर्वैरभिनन्दिताय तैर्गन्धर्वराड्व्यग्रपरिग्रहस्ततः । प्रादात्स मुक्ताफलकेतवे सुतां पद्मावतीं तां विधिवद्विभूतिमान् ॥	२०६
स चात्र विद्याधरराजपुत्रश्चिरोत्सुकस्तां दयितामवाप्य । मेने फलं जन्मतरोरवाप्तमुवाह तामप्यथ सिद्धकन्याम् ॥	२०७
स च तथा दितिजेश्वरकन्यया विधिवदत्र पितृप्रवितीर्णया । नृपसुतः समयुज्यत कान्तया त्रिभुवनप्रभया मलयध्वजः ॥	२०८
ततः कृतित्वाद्भिषिच्य पुत्रं सद्दीपपृथ्वीवलथैकराज्ये । मेरुध्वजः स्वे मलयध्वजं तं वनं सदारस्तपसे जगाम ॥	२०९
त्रैलोक्यमाली सपरिग्रहश्च प्रायात्पदं स्वं दितिजाधिराजः । शक्रोऽथ मुक्ताफलकेतवे तां ददौ स विद्युद्भ्रजराज्यलक्ष्मीम् ॥	२१०
मुक्ताफलकेतुरयं भुङ्क्तां विद्याधरासुरैश्चर्यम् । स्वपदानि यान्तु च सुरा इत्थं वागुच्चचार दिवः ॥	२११
तामाकर्ण्य ययुस्ततः प्रमुदितास्ते ब्रह्मशक्रादयः शापान्मुक्तवता तपोधनमुनिः शिष्येण साकं ययौ । श्रीमुक्ताफलकेतुना च सहितो भार्याद्वयभ्राजिना पुत्रेणाथ स चन्द्रकेतुरगमद्वैद्याधरं स्वं पदम् ॥	२१२
भुक्त्वा च तत्र गगनेचरचक्रवर्तिलक्ष्मीं सुतेन सह तेन चिरं स राजा । तस्मिन्निवेश्य निजराज्यधुरं विरक्तो देव्या समं मुनितपोवनमाश्रितोऽभूत् ॥	२१३
स च मुक्ताफलकेतुः प्रागिन्द्रादसुरराज्यमासाद्य । प्राप्य पुनश्च पितुस्तद्विद्याधरचक्रवर्तित्वम् ॥	२१४
पद्मावत्या सहितो दशकरूपान्मूर्तयेव निर्वृत्त्या । भेजे सुसमृद्धोभयसाम्राज्यसुखश्रियं सुकृती ॥	२१५
आलोच्य भावानवसाननीरसान्संश्रित्य चान्ते स मुनीन्द्रकाननम् । ज्योतिः परं प्राप्य तपःप्रकर्षतः सायुज्यमीशस्य जगाम धूर्जटेः ॥	२१६
एवं हंसयुगान्निशम्य सरसाभेतां कथां तन्मुखा- ज्ज्ञानं प्राप्य च लब्धदिव्यगतिकः स ब्रह्मदत्तो नृपः । तद्भार्यासचिवौ च तौ च विहगौ गत्वैव सिद्धीश्वरं त्यक्त्वा शापतनूः शिवानुचरतां प्रापुर्निजां तेऽखिलाः ॥	२१७
इत्यहमाकर्ण्य कथां गोमुखतो मदनमञ्चुकाविरहे । हे मुनयः क्षणमात्रं धृत्या चेतो विनोदितवान् ॥	२१८
एवं कथितकथे किल नरवाहनदत्तचक्रवर्तिनि ते । गोपालकेन सहिताः परितुष्टुः कश्यपाश्रमे मुनयः ॥	२१९

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके षष्ठस्तरङ्गः ।

समाप्तोऽयं पद्मावतीलम्बकः सप्तदशः ।

॥ श्रीः ॥

महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचितः
कथासरित्सागरः ।

विषमशीलो नामाष्टादशो लम्बकः ।

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलना-
त्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् ।
प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ॥

प्रथमस्तरङ्गः ।

चन्द्राननार्धदेहाय चन्द्रांशुसितभूतये । चन्द्रार्कानलनेत्राय चन्द्रार्धशिरसे नमः ॥
करेण कुञ्चिताग्नेण लीलयोन्नमितेन यः । भाति सिद्धीरिव ददत्स पायाद्भो गजाननः ॥
ततोऽसितगिरौ तत्र कश्यपस्याश्रमे मुनेः । नरवाहनदत्तस्तान्मुनीनेवमभाषत ॥
अन्यच्च देवीविरहे नीत्वाहं सानुरागया । वेगवत्या यदा न्यस्तो विद्याहस्तेऽभिरक्षितुम् ॥
तदा शरीरत्यागैषी विरही परदेशगः । वनान्ते दृष्टवानस्मि भ्रमन्कण्वं महामुनिम् ॥
स मां पादानतं दृष्ट्वा प्रणिधानादवेत्य च । दुःखितं स्वाश्रमं नीत्वा सद्यो मुनिरभ्यधात् ॥
सोमवंशोद्भवो वीरो भूत्वा किं नाम मुह्यसि । देवादेशे ध्रुवेऽनास्था का भार्यासंगमे तव ॥
असंभाव्या अपि नृणां भवन्तीह समागमाः । तथा हि विक्रमादित्यकथामाख्यामि ते शृणु ॥
अस्त्यवन्तिषु विख्याता युगादौ विश्वकर्मणा । निर्भितोज्जयिनी नाम पुरारिवसतिः पुरी ॥
सतीव या पराधृष्या पद्मिनीवाश्रिता श्रिया । सतां धीरिव धर्माढ्या पृथ्वीव बहुकौतुका ॥
महेन्द्रादित्य इत्यासीद्राजा तस्यां जगज्जयी । मघवेवामरावत्यां विपक्षबलसूदनः ॥
नानाशस्त्रायुधः शौर्ये रूपे तु कुसुमायुधः । योऽभून्मुक्तकरस्त्यागे बद्धमुष्टिकरस्त्वसौ ॥
तस्य पृथ्वीपतेर्भार्या नाम्नाभूत्सौम्यदर्शना । शचीवेन्द्रस्य गौरीव शंभोः श्रीरिव शाङ्गिणः ॥
महामन्त्री च सुमतिर्नाम तस्याभवत्प्रभोः । वज्रायुधाभिधानश्च प्रतीहारः क्रमागतः ॥
तैः समं स नृपः शासद्राज्यमाराधयन्हरम् । नानाव्रतधरः शश्वदभवत्पुत्रकाम्यया ॥
अत्रान्तरे च गीर्वाणगणसंश्रितकन्दरे । अन्यदिग्जयसानन्दकौबेरीहाससुन्दरे ॥
स्थितं कैलासशैलेन्द्रे पुरारिं पार्वतीयुतम् । उपाजग्मुः सुराः सेन्द्रा म्लेच्छोपद्रवदुःस्थिताः ॥
प्रणामानन्तरासीनास्ते कृतस्तुतयोऽमराः । पृष्ठागमनकार्यास्ते देवमेवं व्यजिज्ञपन् ॥
ये त्वया देव निहता असुरा ये च विष्णुना । ते जाता म्लेच्छरूपेण पुनरद्य महीतले ॥
व्यापादयन्ति ते विप्रान्प्रन्ति यज्ञादिकाः क्रियाः । हरन्ति मुनिकन्याश्च पापाः किं किं न कुर्वते ॥
भूलोकाद्देवलोकश्च शश्वदाप्यायते प्रभो । ब्राह्मणैर्हुतमभौ हि हविस्तृप्त्यै दिवौकसाम् ॥
म्लेच्छाक्रान्ते च भूलोके निर्वषट्कारमङ्गले । यज्ञभागादिविच्छेदाद्देवलोकोऽवसीदति ॥
तदुपायं कुरुष्वान्न तं कंचिद्वतारय । प्रवीरं भूतले यस्तान्म्लेच्छानुत्सादयिष्यति ॥
इति देवैः स विज्ञप्तः पुरारातिरुवाच तान् । यात यूयं न चिन्तात्र कार्या भवत निर्वृताः ॥
अचिरेण करिष्येऽहमन्नोपायमसंशयम् । इत्युक्त्वा व्यसृजद्देवान्स्वधिष्ण्यान्यम्बिकापतिः ॥

तेषु चाह्वय माल्यवत्संज्ञकं गणम् । सपार्वतीको भगवानेवमादिशति स्म सः ॥	२६
तर मानुष्ये जायस्व च महापुरि । उज्जयिन्यां सुतः शूरो महेन्द्रादित्यभूपतेः ॥	२७
राजा ममैवांशस्तद्गार्या चाम्बिकांशजा । तयोर्गृहे समुत्पद्य कुह कार्यं दिवौकसाम् ॥	२८
गन्ध्यापादयाशेषांस्त्रयीधर्मविधातिनः । सप्तद्वीपेश्वरो राजा मत्प्रसादाच्च भाव्यसि ॥	२९
क्षसवेताला अपि स्थास्यन्ति ते वशे । भुक्त्वा मानुषभोगांश्च पुनरस्मानुपैष्यसि ॥	३०
ह्यः पुरजिता माल्यवान्सोऽबवीद्रणः । अलङ्घ्या युष्मदाज्ञा मे भोगा मानुष्यके तु के ॥	३१
न्धुसुहृद्भ्यविप्रयोगाः सुदुःसहाः । धननाशजरारोगान्मुद्गवा यत्र च व्यथा ॥	३२
न गणेनोक्तो धूर्जटिः प्रत्युवाच तम् । गच्छ नैतानि दुःखानि भविष्यन्ति तवानघ ॥	३३
दिन सुखितः सर्वकालं भविष्यसि । इत्युक्तः शंभुना सोऽभूददृश्यो माल्यवांस्ततः ॥	३४
चोज्जयिनीं तस्य महेन्द्रादित्यभूजः । देव्या ऋतुजुषो गर्भे समभूत्स गणोत्तमः ॥	३५
च निशाकान्तकलाकलितशेखरः । देवो महेन्द्रादित्यं तं नृपं स्वप्ने सभादिशत् ॥	३६
स्व तव तद्राजन्स ते पुत्रो भविष्यति । आक्रमिष्यति सद्वीपां पृथिवीं विक्रमेण यः ॥	३७
ः पिशाचादीन्पातालाकाशगानपि । वीरः करिष्यति वशे स्लेच्छसंघान्हनिष्यति ॥	३८
त्यत एवैष विक्रमादित्यसंज्ञकः । तथा विषमशीलश्च नाम्ना वैषम्यतोऽरिषु ॥	३९
वान्तर्हिते देवे प्रबुध्य स महीपतिः । प्रातः स्वसचिवेभ्यस्तं हृष्टः स्वप्नं न्यवेदयत् ॥	४०
स्वप्ने हरादेशं पुत्रप्राप्तिकलं क्रमात् । तस्मै शशंसुः सचिवा राज्ञे प्रमुदितास्तदा ॥	४१
प्र फलं साक्षाद्वाङ्मेऽन्तःपुरचेटिका । अदर्शयद्विदं देव्यै स्वप्ने शंभुरदादिति ॥	४२
राजा मुमुदे सचिवैरभिनन्दितः । सत्यं मम सुतो दत्तः शर्वेणेति मुहुर्वदन् ॥	४३
ज्ञी सगर्भा सा जज्ञे तस्योर्जितद्युतिः । प्राची प्रातरिवोदेष्यत्सहस्रकरमण्डला ॥	४४
सा च कुचयोः श्यामया चूचुकत्विषा । गर्भस्थस्येव सम्राजः स्तन्यरक्षणमुद्रया ॥	४५
सापि जलधीनुत्तार च सा तदा । प्रणम्यमाना निखिलैर्यक्षवेतालराक्षसैः ॥	४६
समये पुत्रं सा सूते स्म महस्विनम् । नभोऽर्केणैव बालेन येनाभास्यत वासकम् ॥	४७
तस्मिन्निपतत्पुष्पवृष्टिप्रहासिनी । द्यौरराजत गीर्वाणदुन्दुभिध्वनिनादिनी ॥	४८
भूताविष्टेव वातक्षोभावृतेव च । तत्कालमुत्सवानन्दव्याकुला सा भवत्पुरी ॥	४९
तत्राविरतं वसु राजनि वर्षति । सौगतव्यतिरेकेण नासीत्कश्चिदनीश्वरः ॥	५०
विक्रमादित्यं हरोक्तेनाकरोत्पिता । तथा विषमशीलं च महेन्द्रादित्यभूपतिः ॥	५१
येषु दिवसेष्वत्र तस्य महीभुजः । सुमतेर्मन्त्रिणः पुत्रो जज्ञे नाम्ना महामतिः ॥	५२
त्रायुधस्यापि पुत्रोभद्रायुधोऽजनि । श्रीधरोऽजायत सुतो महीधरपुरोधसः ॥	५३
र्मन्त्रितनयैः सह राजसुतोऽत्र सः । वृधे विक्रमादित्यस्तेजोवीर्यबलैरिव ॥	५४
स्य विद्यासु गुरवो हेतुमात्रताम् । ययुस्तस्याप्रयासेन प्रादुरासन्स्वयं तु ताः ॥	५५
स प्रयुञ्जानो यां यां विद्यां कलां तथा । सैव सैवासमोत्कर्षां तस्य तज्ज्ञैरबुध्यत ॥	५६
त्रयोधिनं तं च पश्यन्राजसुतं जनः । मन्दादरोऽभूद्रामादिधनुर्धरकथास्वपि ॥	५७
तोपनतैर्दत्ताः कन्या रूपवतीर्नृपैः । आजहार पिता तस्य तास्ताः श्रिय इवापराः ॥	५८
यौवनस्थं तं विलोक्य प्राज्यविक्रमम् । अभिषिक्त्य सुतं राज्ये यथाविधि जनप्रियम् ॥	५९
दित्यनृपतिः सभार्यासचिवोऽपि सः । वृद्धो वाराणसीं गत्वा शरणं शिश्रिये शिवम् ॥	६०
त्तद्विक्रमादित्यो राज्यमासाद्य पैतृकम् । नभो भाखानिवारेभे राजा प्रतपितुं क्रमात् ॥	६१
न कोदण्डे नमत्यारोपितं गुणम् । तच्छिष्येवोच्छिरसोऽप्यानमन्सर्वतो नृपाः ॥	६२
भ्रभावो वेतालराक्षसप्रभृतीनपि । साधयित्वानुशास्ति स्म सम्यगुन्मार्गवर्तिनः ॥	६३
न्त्यः ककुभः सेनास्तस्य महीतले । निश्चेरुर्विक्रमादित्यस्यादित्यस्यैव रश्मयः ॥	६४

महावीरोऽप्यभूद्राजा स भीरुः परलोकतः । शूरोऽपि चाचण्डकरः कुभर्ताप्यङ्गनाप्रियः ॥
 स पिता पितृहीनानामबन्धूनां स बान्धवः । अनाथानां च नाथः स प्रजानां कः स नाभवत्
 श्वेतद्वीपस्य दुग्धाब्धेः कैलासहिमशैलयोः । निर्माणे तद्यशो नूनमुपमानमभूद्विधेः ॥
 एकदा च तमास्थानगतं भद्रायुधो नृपम् । प्रविश्य विक्रमादित्यं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् ॥
 प्रेषितस्य ससैन्यस्य दक्षिणाशाविनिर्जये । पार्श्वे विक्रमशक्त्यो देवेन प्रेषितोऽभवत् ॥
 स दूतोऽनङ्गदेवोऽयमागतो द्वारि तिष्ठति । सद्वितीयो मुखं चास्य हृष्टं वक्ति शुभं प्रभो ॥
 प्रविशत्विति राज्ञोक्ते सद्वितीयं स तत्र तम् । प्रावेश्यप्रतीहारोऽनङ्गदेवं सगौरवम् ॥
 प्रविष्टः सप्रणामं च जयशब्दमुदीर्य सः । उपविष्टोऽप्रतो दूतस्तेनापृच्छयत् भूभुजा ॥
 कच्चिद्विक्रमशक्तिः स सेनानी कुशली नृपः । कच्चिद्याघ्रबलाद्याश्च नृपाः कुशलिनोऽपरे ॥
 अन्येषां राजपुत्राणां प्रधानानां च तद्वले । कच्चिच्छिवं गजाश्वस्य रथपादातकस्य च ॥
 इति भूमिभृता पृष्ठोऽनङ्गदेवो जगाद् सः । शिवं विक्रमशक्तेश्च सैन्यस्य सकलस्य च ॥
 सापरान्तश्च देवेन निर्जितो दक्षिणापथः । मध्यदेशः ससौराष्ट्रः सवङ्गाङ्गा च पूर्वदिक् ॥
 सकश्मीरा च कौबेरी काष्ठा च करदीकृता । तानि तान्यपि दुर्गाणि द्वीपानि विजितानि च ॥
 म्लेच्छसंघाश्च निहताः शेषाश्च स्थापिता वशे । ते ते विक्रमशक्तेश्च प्रविष्टाः कटके नृपाः ॥
 स च विक्रमशक्तिसौ राजभिः सममागतः । इतः प्रयाणकेष्वस्ते द्वित्रेष्वेव खलु प्रभो ॥
 एवमाख्यातवन्तं तं तुष्टो वस्त्रैर्विभूषणैः । प्रामैश्च विक्रमादित्यो दूतं राजाभ्यपूरयत् ॥
 अथ पप्रच्छ नृपतिः स तं दूतवरं पुनः । अनङ्गदेव के देशा गतेनात्र विलोकिताः ॥
 त्वया कुत्र च किं दृष्टं कौतुकं भद्र कथ्यताम् । इत्युक्तो भूभृतानङ्गदेवो वक्तुं प्रचक्रमे ॥
 इतो देवाङ्गाय देव गत्वाहं प्राप्तवान्क्रमात् । पार्श्वे विक्रमशक्त्यस्तं सेनासमुदयं तव ॥
 मिलितानन्तनागेन्द्रसश्रीकहरिशोभितम् । समुद्रमिव विस्तीर्णं सपक्षक्षमाश्रुदाश्रितम् ॥
 उपागतश्च तत्राहं तेन विक्रमशक्तिना । प्रभुणा प्रेषित इति प्रणतेनातिसत्कृतः ॥
 यावत्तिष्ठामि विजयस्वरूपं प्रविलोकयन् । सिंहलेश्वरसंबन्धी दूतस्तावदुपागमत् ॥
 राज्ञो हृदयभूतस्तेऽनङ्गदेवः स्थितोऽन्तिके । इति मे कथितं दूतैस्त्वत्पार्श्वप्रहितागतैः ॥
 तदेतं त्वरयानङ्गदेवं प्रहिणु मेऽन्तिकम् । कल्याणमस्य वक्ष्यामि राजकार्यं हि किंचन ॥
 इति स्वप्रभुवाक्यं च स दूतः सिंहलागतः । मत्संनिधाने वक्ति स्म तस्मै विक्रमशक्तये ॥
 ततो विक्रमशक्तिर्माभवद्द्रच्छ सत्वरम् । सिंहलेशान्तिकं पश्य त्वन्मुखे किं ब्रवीति सः ॥
 अथाहं सिंहलाधीशदूतेन सह तेन तत् । अगच्छं सिंहलद्वीपं वहनेनाब्धिवर्त्मना ॥
 राजधानीं च तत्राहमपश्यं हेमनिर्मिताम् । विचित्ररत्नप्रासादां गीर्वाणनगरीमिव ॥
 तस्यां च वीरसेनं तमद्राक्षं सिंहलेश्वरम् । वृतं विनीतैः सचिवैः सुरैरिव शतक्रतुम् ॥
 स मामुपेतमादृत्य पृष्ठा च कुशलं प्रभोः । राजा विश्रमयामास सत्कारेणात्र भूयसा ॥
 अन्येद्युरास्थानगतो मामाहूय स भूपतिः । युष्मासु दर्शयन्भक्तिमवोचन्मन्त्रिसंनिधौ ॥
 अस्ति मे दुहिता कन्या मर्त्यलोकैकमुन्दरी । नाम्ना मदनलेखेति तां च राज्ञे ददामि वः ॥
 तस्यानुरूपा भार्या सा स तस्याश्चोचितः पतिः । एतदर्थं त्वमाहूतस्त्वत्स्वाम्यर्थं प्रतीप्सता ॥
 गच्छ च स्वामिने वक्तुं महूतेन सहाप्रतः । अहं तवैवानुपदं प्रहेष्याम्यत्र चात्मजाम् ॥
 उक्त्वेत्यानाययामास स राजा तत्र तां सुताम् । भूषिताभरणाभोगां रूपलावण्ययौवनैः ॥
 उपवेश्य च तामङ्गे दर्शयित्वा जगाद् माम् । त्वत्स्वामिने मया दत्ता कन्येयं गृह्यतामिति ॥
 अहं च राजपुत्रीं तां दृष्ट्वा तद्रूपविस्मितः । प्रतीप्सितैषा राजार्थं मयेति मुदितोऽब्रवम् ॥
 अचिन्तयं च नाश्रयविधौ नृप्यत्यहो विधिः । तदुत्तमामिमां चक्रे यत्कृत्वापि तिलोत्तमाम् ॥
 ततोऽहं सत्कृतस्तेन राज्ञा प्रस्थितवांस्ततः । द्वीपाद्बलसेनेन तदूतेन सहामुना ॥

सारुह्य वहनं चावां ब्रजावो यावदम्बुधौ । तावद्वाग्दृष्टवन्तौ स्वस्तन्मध्ये पुलिनं महत् ॥	१०४
न्मध्येऽद्भुतरूपे द्वे अपश्याव च कन्यके । एकां प्रियं गुश्यामाङ्गीमन्यां चन्द्रामलद्युतिम् ॥	१०५
स्ववर्णोच्चितोपात्तवस्त्राभरणशोभिते । सरत्नकंकणकाणवितीर्णकरतालिके ॥	१०६
नर्तयन्त्यौ पुरतः क्रीडाहरिणपोतकम् । अपि जाम्बूनदमयं सजीवं रत्नचित्रितम् ॥	१०७
हृष्टान्योन्यभावाभ्यां विस्मिताभ्यामभण्यत । अहो किमिदमाश्चर्यं स्वप्नो माया भ्रमो नु किम् ॥	१०८
अवधावकाण्डे पुलिनं केदृश्यौ तत्र कन्यके । कचेदप्रत्नचित्राङ्गो जीवन्हेममृगोऽनयोः ॥	१०९
यादि वदतोरेव देव साश्चर्यमावयोः । वायुः प्रावर्तताकस्माद्वातुमुद्वेहिताम्बुधिः ॥	११०
नास्मद्बहून् वेदद्वीचिन्यस्तमभज्यत । मकरैर्भक्ष्यमाणान्श्च ममञ्जुस्तद्गता जनाः ॥	१११
त्वां च ताभ्यां कन्याभ्यामेत्यैवालम्ब्य बाहुषु । उत्क्षिप्य पुलिनं नीतावप्राप्तमकराननौ ॥	११२
र्भिभिः पूर्यमाणे च तस्मिन्रोधसि विह्वलौ । आश्वास्यावां गुहागर्भमिव ताभ्यां प्रवेशितौ ॥	११३
तो वीक्षावहे तावद्विव्यं नानाद्रुमं वनम् । नाम्भोधिर्न तटं नापि मृगशावो न कन्यके ॥	११४
त्रं किमेतन्मायेयं नूनं कापीति वादिनौ । क्षणं भ्रमन्तौ तत्रावामपश्याव महत्सरः ॥	११५
च्छगम्भीरविस्तीर्णमाशयं महतामिव । तृष्णासंतापशमनं निर्वाणमिव मुर्तिमत् ॥	११६
त्र च स्नानुमायातां साक्षादिव वनश्रियम् । परिवारावृतां कांचिदपश्याव वराङ्गनाम् ॥	११७
र्णारथावतीर्णां च तत्रोच्चितसरोरुहा । स्नात्वा सरस्यनुध्यानमकरोत्सा पुरद्विषः ॥	११८
वदुद्रम्य सरसो विस्मयेन सहावयोः । साक्षादुपागात्रिकटं तस्या लिङ्गाकृतिः शिवः ॥	११९
व्यरत्नमयं तं सा तैस्तैः स्वविभवोचितैः । अभ्यर्च्य विविधैर्भोगैर्वीणासादत्त सुन्दरी ॥	१२०
लम्ब्य दक्षिणं मार्गं स्वरतालपदैस्तथा । अवधानेन सा सम्यग्गायन्ती तामवादयत् ॥	१२१
था तच्छ्रवणाकृष्टहृदया गगनागताः । तत्र सिद्धादयोऽप्यासन्निःस्पन्दा लिखिता इव ॥	१२२
संहृतगान्धर्वा ततः शंभोर्विसर्जनम् । साकरोत्स च तत्रैव देवः सरसि मग्नवान् ॥	१२३
थोत्थाय समारुह्य वहनं सपरिच्छदा । शनैर्गन्तुं प्रवृत्ताभूत्सा ततो हरिणेक्षणा ॥	१२४
यमित्यसकृद्यत्नादावयोः पृच्छतोऽपि । नोत्तरं तत्परिजनः कोऽप्यदादनुगच्छतोः ॥	१२५
तोऽस्य सिंहलद्वीपपतिदूतस्य तावकम् । प्रभावं दर्शयिष्यंस्तमित्युच्चैरहमब्रवम् ॥	१२६
ः शुभे विक्रमादित्यदेवाङ्घ्रिस्पर्शशपिता । त्वं मया यद्यनाख्याय ममात्मानं गमिष्यसि ॥	१२७
ञ्जुत्वा परिवारं सा निवार्यैवावरुह्य च । वहनान्मासुपागम्य गिरा मधुरयाभ्यधात् ॥	१२८
च्चिच्छ्रीविक्रमादित्यदेवः कुशलवान्प्रभुः । किं वा पृच्छामि विदितं सर्वं मेऽनङ्गदेव यत् ॥	१२९
र्श्य मायामानीतो मयैव हि भवानिह । राज्ञोऽर्थे तस्य स हि मे मान्यस्नाता महाभयात् ॥	१३०
र्हि मद्बृहं तत्र सर्वं वक्ष्याम्यहं तव । याहं यथा च राजा मे मान्यः कार्यं च तस्य यत् ॥	१३१

इत्युक्त्वा विनयेन मुक्तवहना पद्भ्यां ब्रजन्ती पथि

प्रह्ला सा नयति स्म तौ सुवदना स्वर्गोपमं स्वं पुरम् ।

नानारत्नविचित्रहेमरचितं द्वारेषु नानायुधै-

र्नानारूपधरैश्च वीरपुरुषैरध्यासितं सर्वतः ॥

तत्रावृते वरवधूभिरशेषदिव्यभोगौघसिद्धिभिरिवाकृतिशालिनीभिः ।

स्नानानुलेपनसदम्बरभूषणैर्नै संमान्य विश्रमयति स्म च सांप्रतं सा ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललम्बके प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः

युक्त्वा विक्रमादित्यदेवायास्थानवर्तिने । अनङ्गदेवः पुनरप्येवं कथयति स्म सः ॥

ो भुक्तोत्तरं सा मां सखीमध्यस्थिताब्रवीत् । अनङ्गदेव सर्वं ते कथयाम्यधुना शृणु ॥

एषाहं धनदभ्रातुर्मणिभद्रस्य गेहिनी । दुन्दुभेर्यक्षराजस्य सुता मदनमञ्जरी ॥
 साहं तीरेषु सरितां शैलेषूपवनेषु च । मनोहरेषु व्यहरं भर्त्रा सह सुखं सदा ॥
 एकदा च गताभूवमुज्जयिन्यामहं किल । उद्यानं मकरन्दाख्यं विहर्तुं वल्लभान्विता ॥
 तत्र दैवादुषसेकः खण्डकापालिकाधमः । विहारभ्रमसंसुप्तप्रबुद्धां पश्यति स्म माम् ॥
 स कामवशगः पापो भार्यात्वे होमकर्मणा । मन्त्रेण मां साधयितुं प्रावर्तिष्ट श्मशानगः ॥
 तदहं स्वप्रभावेण बुद्ध्वा भर्त्रे न्यवेदयम् । तेनाप्यावेदितं भ्रातुर्ज्यायसो धनदस्य तत् ॥
 धनाध्यक्षेण गत्वा च विज्ञप्तः कमलोद्भवः । स चापि भगवानेवं ब्रह्मा ध्यात्वा तमभ्यधात् ॥
 सत्यं स भ्रातृजायां ते कपाली हर्तुमुद्यतः । यक्षसाधनमन्त्राणां शक्तिस्तेषां हि तादृशी ॥
 तथा तु विक्रमादित्यो मन्त्रेणाकृष्यमाणया । आक्रन्दनीयो नृपतिः स रक्षिष्यति तां ततः ॥
 एतद्ब्रह्मवचोऽभ्येत्य मद्भर्त्रे धनदोऽब्रवीत् । मद्भर्ता मह्यमाह स्म कुमन्त्रचकितात्मने ॥
 तावन्न क्रमसिद्धेन मन्त्रेणाकृष्टवान्स माम् । होमं कुर्वन्ऽश्मशानस्थः खण्डकापालिकः स्वतः ॥
 अहं च मन्त्राकृष्टा तद्वित्रस्ता पितृकाननम् । प्रापमस्थिकपालाढ्यं भैरवं भूतसेवितम् ॥
 तत्रापश्यं च तं दुष्टकापालिकमहं तदा । हुताग्निमर्चितोत्तानशवाधिष्ठितमण्डलम् ॥
 स च कापालिकः प्राप्तो दृष्ट्वा मां दर्पमोहितः । अगात्कथंचिदाचान्तुं नदीं दैवाददूरगाम् ॥
 तत्क्षणं संस्मृतब्रह्मवचनाहमचिन्तयम् । किं नाक्रन्दामि राजानं स रात्रौ जात्विह भ्रमेत् ॥
 इत्येतच्चिन्तयित्वास्त्रैस्तत्राक्रन्दितवत्यहम् । परित्रायस्व मां देव विक्रमादित्य भूपते ॥
 जगद्रक्षामणे पश्य बलात्कुलवधूं सतीम् । गृहिणीं मणिभद्रस्य धनाध्यक्षानुजन्मनः ॥
 दुन्दुभेस्तनयां यक्षीं नाम्ना मदनमञ्जरीम् । कापालिकोऽयं त्वद्राज्ये मां ध्वंसयितुमुद्यतः ॥
 इत्याक्रन्दितवत्येव ज्वलन्तमिव तेजसा । कृपाणपाणिमायान्तं तमद्राक्षमहं नृपम् ॥
 स च मामवदद्भद्रे मा भैषीर्निर्वृता भव । अहं कापालिकादस्माद्रक्षामि भवतीं शुभे ॥
 को हि राज्ये ममाधर्ममीदृशं कर्तुमीश्वरः । इत्युक्त्वाग्निशिखं नाम वेतालं स समाह्वयत् ॥
 स चाहूतो ज्वलन्नेत्रः प्रांशुरुर्ध्वशिरोरुहः । उपेत्यैवाब्रवीद्भ्रूपं किं करोम्यादिशेति तम् ॥
 अथ राजाब्रवीदेष परदारापहारकृत् । पापः कापालिको हत्वा भवता भक्ष्यतामिति ॥
 ततः सोऽग्निशिखस्तस्मिन्ऽश्वेऽर्चामण्डलस्थिते । प्रविश्याधावदुत्थाय प्रसारितभुजाननः ॥
 अग्रहीज्जङ्घयोः पश्चात्तं चाचान्तपरागतम् । कापालिकं स वेतालः पलायनपरायणम् ॥
 नभसि भ्रामयित्वा च क्षिप्रमारकोट्य च क्षितौ । देहं मनोरथं चैव समस्य व्यचूर्णयत् ॥
 हतं कापालिकं दृष्ट्वा भूतेष्वामिषगर्धिषु । आगाद्यमशिखो नाम वेतालस्तत्र दुर्मदः ॥
 एतैव तद्गृह्णात्स कापालिककलेवरम् । ततः सोऽग्निशिखः पूर्वो वेतालस्तमभाषत ॥
 अरे श्रीविक्रमादित्यदेवस्यादेशतो मया । कापालिकोऽयं निहतो दुराचार त्वमस्य कः ॥
 एतच्छ्रुत्वा यमशिखः प्राह त्वं ब्रूहि तर्हि मे । किंप्रभावः स राजेति ततः सोऽग्निशिखोऽब्रवीत् ॥
 तत्प्रभावं न चेद्वेत्सि तदहं शृणु वचिमि ते । इहाभूडुकिनेयाख्यः सुधीरः कितवः पुरि ॥
 स जातु हृतसर्वस्वः कितवैर्घूर्तमायया । अधिकावजितान्यार्थनिमित्तं तैरवध्यत ॥
 अस्वत्वादददन्तं च तैरेव लगुडादिभिः । ताड्यमानोऽवतस्थे च प्रावभूतो मृतो यथा ॥
 ततः स सभ्यैः सर्वैस्तेर्नीत्वा पापैः स चिक्षिपे । महान्धकूपे संभाव्य जीधितोऽस्मात्प्रतिक्रियाम् ॥
 स च तत्रातिगम्भीरे कितवो डाकिनेयकः । कूपे भ्रष्टो ददशौंश्रौ महान्तौ पुरुषावुभौ ॥
 तौ च तं पतितं साम्ना दृष्ट्वा भीतमपृच्छताम् । कस्त्वं कुतश्च कूपेऽस्मिन्पतितोऽस्युच्यतामिति ॥
 अथाश्वस्य स्ववृत्तान्तं वृत्तकारो निवेद्य सः । तावप्यपृच्छद्भूतं मे कौ कुतश्च युवामिह ॥
 तच्छ्रुत्वा तौ जगदतुः पुरुषाववटस्थितौ । आवामस्याः पुरो भद्र श्मशाने ब्रह्मराक्षसौ ॥
 अगृह्णीव च तावावामिहैव पुरि कन्यके । मुख्यमन्त्रिसुतामेकामन्यां मुख्यवणिक्सुताम् ॥

च भोचयितुं कश्चित्ते शक्नोति स्म कन्यके । मान्त्रिको दीपमन्त्रोऽपि पृथ्व्यामस्वत्सकाशतः ॥	४२
द्वाथ विक्रमादित्यदेवस्तपितृवत्सलः । तत्रागाद्यत्र कन्ये ते पित्रोः सख्यात्सह स्थिते ॥	४३
दृष्ट्वैव नृपं मुक्त्वा कन्यके ते पलायितुम् । इच्छन्तावपि नैवावां ततो गन्तुमशक्नुवः ॥	४४
पश्याव दिशः सर्वा ज्वलन्तीस्तस्य तेजसा । ततोऽवघ्रात्स नृपतिर्दृष्ट्वा नौ स्वप्रभावतः ॥	४५
। तमृत्युभयौ दीनौ वीक्ष्य चैवं समादिशत् । भोः पापावन्धकूपान्तर्वसतं वत्सरावधि ॥	४६
ताभ्यां च ततः कार्यं भवद्भ्यां नेदृशं पुनः । करिष्यतश्चेत्तदहं निग्रहीष्यामि वां ततः ॥	४७
यादिश्यान्धकूपेऽत्र तेनावां क्षपिताविमौ । राज्ञा विषमशीलेन कृपया न विपादितौ ॥	४८
ष्टभिर्दिवसैः कूपनिवासस्यास्य चावयोः । अवधिः पूर्यते वर्षादितो मुच्यावहे ततः ॥	४९
रक्ष्यं किञ्चिदेतानि यद्यहानि ददामि नौ । तदुद्धृत्यामुतः कृपात्वां क्षिपावो बहिः सखे ॥	५०
ङ्गीकृत्य न चेदास्यस्यावाभ्यां भक्ष्यमुद्धृतः । ततस्त्वां भक्षयिष्यावो निश्चितं निर्गतावितः ॥	५१
युक्त्वा ब्रह्मरक्षोभ्यां ताभ्यां स कितवस्ततः । तथेति प्रतिपन्नार्थः कृपाद्बहिरुदस्यत ॥	५२
कृपादुद्धृतोऽपश्यंस्तदर्थंप्राप्तिमन्यथा । पणायितुं महामांसं श्मशानं प्राविशन्निशि ॥	५३
कालं तिष्ठता तत्र स दृष्टः कितवो मया । गृह्णातु कश्चिद्विक्रीणे महामांसमिति ब्रुवन् ॥	५४
इं गृह्णामि किं मूल्यं मार्गसीत्युदिते मया । रूपप्रभावौ स्वौ देहि मह्यमित्यब्रवीच्च सः ॥	५५
ए किं कुरुषे ताभ्यामित्युक्तश्च मया पुनः । उक्त्वा कृत्स्नं स्ववृत्तान्तमेवं स कितवोऽभ्यधात् ॥	५६
वद्रूपप्रभावाभ्यां तानाकृष्य ददाम्यहम् । कितवान्ब्रह्मरक्षोभ्यां भक्ष्यं सभ्ययुतानरीन् ॥	५७
ह्रुत्वा धैर्यतुष्टेन तस्मै द्यूतकृते मया । दत्तौ रूपप्रभावौ स्वावाभाष्य दिनसप्तकम् ॥	५८
भ्यामाकृष्य कूपे तान्क्रमात्क्षिप्त्वापकारिणः । नयति स्म स सप्ताहाद्ब्रह्मराक्षसभक्ष्यताम् ॥	५९
। मया स्वीकृतयोः स्वयो रूपप्रभावयोः । सोऽब्रवीद्भाकिनेयो मां द्यूतकारो भयाकुलः ॥	६०
द्य दत्तं मया भक्ष्यमष्टमं तदहस्तयोः । तन्मां निर्गत्य तौ ब्रह्मराक्षसौ भक्षयिष्यतः ॥	६१
त्र किं मया कार्यं ब्रूहि मित्रं हि मे भवान् । इत्युक्तवन्तं तमहं संस्तवप्रीतितोऽब्रवम् ॥	६२
। वं तत्त्वया ताभ्यां राक्षसाभ्यां हि खादिताः । कितवास्ते तवार्थं तौ राक्षसावद्वयहं पुनः ॥	६३
। दर्शय मे मित्रेत्युक्तवांस्तेन तत्क्षणम् । नीतस्तत्कूपनिकटं कितवेन तथेत्यहम् ॥	६४
। ङ्खुखश्च यावत्तं कूपं पश्याम्यशङ्कितः । तावत्तेनास्मि दत्वार्थंचन्द्रं क्षिप्रस्तदन्तरे ॥	६५
। न्तः पतितस्याथ रक्षोभ्यां भक्ष्यबुद्धितः । गृहीतस्य समं ताभ्यां बाहुयुद्धमभून्मम ॥	६६
। तिवर्तितुं बाहुबलं नाशक्नुतां मम । युद्धं त्यक्त्वा तदा कस्त्वमिति तौ मामपृच्छताम् ॥	६७
। मया ङाकिनेयवृत्तान्तात्प्रभृति स्वके । वृत्तान्ते कथिते मैत्रीं कृत्वा मां वदतः स्म तौ ॥	६८
। तवावयोस्तेषां कितवानां च कीदृशी । अवस्था विहिता तेन कितवेन दुरात्मना ॥	६९
। न मैत्री न घृणा नोपकारः स्पृशोन्मनः । तेषु च्छलैकविद्येषु विश्वासः कितवेषु कः ॥	७०
हसं नैरपेक्ष्यं च कितवानां निसर्गजम् । ठिण्ठाकरालस्य कथा तथा च श्रूयतां त्वया ॥	७१
यामेवोज्जयिन्यां स द्यूतकारोऽभवत्पुरि । पूर्वं ठिण्ठाकरालाख्यो विषमोऽन्वर्थनामकः ॥	७२
य हारयतो नित्यं द्यूते ये जयिनोऽपरे । ते प्रत्यहं द्यूतकाराः कपर्दकशतं ददुः ॥	७३
। पणात्स गोधूमचूर्णं क्रीत्वा दिनात्यये । चकारापूपिकाः कापि सृदित्वा कर्परेऽम्भसा ॥	७४
या श्मशाने पक्त्वा ताश्चिताग्नावेत्स चाग्रतः । महाकालस्य तद्दीपघृताभ्यक्ता अभक्षयत् ॥	७५
व च महाकालदेवागाराङ्गणे सदा । उपधानीकृतभुजः स सुष्वाप क्षितौ निशि ॥	७६
। दा रजनौ तत्र महाकालनिकेतने । मातृमण्डलयक्षादिप्रतिमास्तस्य पश्यतः ॥	७७
रन्तीर्मन्त्रसांनिध्यान्मतिरेवमजायत । न करोमि किमर्थार्थमुपायमिह युक्तितः ॥	७८
द्वश्रेद्ब्रह्मथवा न सिद्धः का क्षतिर्मम । इत्यालोच्याब्रवीद्द्यूतायाक्षिपन्देवताः स ताः ॥	७९
भोः सह युष्माभिर्दीन्यामीहाहमेव च । सभ्यस्तथा पातयिता जितं सद्यश्च दीयते ॥	८०

इत्युक्त्वास्तेन तास्तूष्णीं यत्स्थुस्तदपातयत् । ठिण्ठाकरालः स पणं कृत्वा चित्रा वराटिकाः ॥
अङ्गीकृतं पातनं स्यात्कितवेनानिषेधता । इति द्यूते हि सर्वत्र स्थितिद्यूतकृतां सदा ॥
ततो जित्वा बहु स्वर्णं देवतास्ता जगाद् सः । जितं प्रयच्छत धनं मह्यमाभाषितं यथा ॥
इत्युच्यमानाः कितवेनासकृत्तेन ता यदा । देवता नालपन्किचित्तदा वक्ति स्म स क्रुधा ॥
यदि स्थिताः स्थ तूष्णीं तत्क्रियते कितवस्य यत् । अदत्तहारितार्थस्य शिलाभूतस्य तिष्ठतः ॥
यमदंष्ट्रप्रतीक्षणेन क्रकचेनाङ्गपाटनम् । तदहं वः करिष्यामि नह्यपेक्षास्ति कापि मे ॥
इत्युक्त्वा यावदादाय क्रकचं सोऽभिधावति । तावत्तस्मै ददुः स्वर्णं देवतास्ता यथाजितम् ॥
हारयित्वा च तत्प्रातर्नक्तमेत्य तथैव सः । आचर्ष हठद्यूतेनार्थं मातृगणात्पुनः ॥
एवं स कुरुते यावत्प्रत्यहं तावदेकदा । जगाद् देवी चामुण्डा मातृस्ताः खिन्नमानसाः ॥
इतोऽहं निर्गतो द्यूतादित्याहूतो ब्रवीति यः । स नाक्षेप्य इति द्यूते शैलीयं मातृदेवताः ॥
तस्मादाह्वयमानं तं तदेवोक्त्वा निरस्यत । इति चामुण्डयोक्त्वास्ता देव्यश्चेतसि तद्व्यधुः ॥
निशि प्राप्तं कृताह्वानं कितवं तं च देवने । निर्गताः स्म इतो द्यूतादित्युचुः सर्वदेवताः ॥
एवं निराकृतपिण्ठाकरालस्ताभिरेव सः । तत्प्रभुं तं महाकालमेवाह्वयत देवितुम् ॥
सोऽपि लब्धावकाशं तं मत्वा हठदुरोदरे । निर्गतोऽहमितो द्यूतादिति देवः किलाब्रवीत् ॥
अक्षीणदोषाद्विषमादिष्टानिष्टभयोञ्जितात् । दुर्जनाहूत देवा अप्यशक्ता इव विभ्यति ॥
तथा दुरोदराचारभङ्गकैतवयुक्तिना । तेन ठिण्ठाकरालेन खिन्नेनैवमचिन्त्यत ॥
अहो द्यूतस्थितिं देवैः शिक्षित्वास्मि निराकृतः । तदेतमेव देवेशमिदानीं शरणं श्रये ॥
इत्याकलय्य हृदये परिगृह्यैव पादयोः । स्तुवंष्टिण्ठाकरालस्तं महाकालं व्यजिज्ञपत् ॥
देव्या द्यूतजितेष्विन्दुवृषकुञ्जरचर्मसु । जानुन्यस्तकपोलं ते नौमि नग्राङ्गमासितम् ॥
यदिच्छामात्रतस्तास्ता विभूतीर्ददते सुराः । यो निरीहो जटाभस्मकपालैकपरिग्रहः
स सलोभोऽद्य जातस्त्वं मन्दपुण्ये कथं मयि । यदल्पहेतोर्मामेवं हा वञ्चयितुमीहसे ॥
कल्पवृक्षोऽप्यधन्यानां नाशां पूरयति ध्रुवम् । यद्विभर्षि न मां नाथ भृतविश्वोऽपि भैरव ॥
तत्प्रपन्नस्य मे कष्टव्यसनाविष्टचेतसः । व्यतिक्रममपि स्थाणो भगवन्क्षन्तुमर्हसि ॥
त्र्यक्षस्त्वं तादृगोवाहं भस्माङ्गे ते ममापि तत् । त्वं कपाले यथा भुङ्क्षे तथैवाहं दयस्व मे ॥
युष्माभिः सममालप्य कथं नु कितवैरहम् । सहालपिष्यामि पुनस्तन्मामापन्नमुद्धर ॥
इत्यादि तावदस्तौषीत्कितवस्तं स भैरवम् । यावत्स परितुष्यैवं देवः साक्षादुवाच तम् ॥
ठिण्ठाकराल तुष्टोऽस्मि तव मा स्माधृतिं कृथाः । अहं दास्यामि ते भोगानिहैवास्व ममान्तिके ॥
इति देवाज्ञया तत्र तस्यौ स कितवस्तदा । तत्प्रसादादुपनतां भुञ्जानो भोगसंपदम् ॥
एकदा च महाकालतीर्थेऽत्र स्नातुमागताः । रात्रावप्सरसो दृष्ट्वा स देवो व्यादिदेश तम् ॥
आसां स्नातुं प्रवृत्तानां सर्वासां सुरयोषिताम् । तदन्यस्तानि वासांसि लघु हृत्वा त्वमानय ॥
यावदेता न दास्यन्ति तुभ्यमेतां कलावतीम् । अप्सरःकन्यकां तावदासां वस्त्राणि मा मुचः ॥
एवं स भैरवेणोक्तो गत्वाभरमृगीदृशाम् । ठिण्ठाकरालः स्नान्तीनां तासां वस्त्राण्यपाहरत् ॥
मुञ्च मुञ्चाम्बराण्यस्मान्मा स्म कार्षीर्दिगम्बराः । इति ब्रुवाणाश्च स ता व्याजहार हरौजसा ॥
कन्यां कलावतीमेतां यदि मह्यं प्रयच्छथ । तदहं वो विमोक्ष्यामि वासांस्तेतानि नान्यथा ॥
तच्छ्रुत्वा तं दुराधर्षं दृष्ट्वा स्मृत्वा च तादृशम् । शक्रशापं कलावत्यास्ताश्चैतत्प्रतिपेदिरे ॥
ददुः कलावतीं तां च तस्मायुञ्जितवाससे । ठिण्ठाकरालाय ततो विधिनालम्बुषासुताम् ॥
अथाप्सरःसु यातासु कलावत्या तथा सह । तस्यौ ठिण्ठाकरालोऽसौ देवेच्छानिर्मितारपदः ॥
कलावती च देवेन्द्रमुपस्थातुमगाद्दिवा । त्रिदिवं रजनौ तं च सदा पतिभुपाययौ ॥
त्वत्प्राप्तिहेतुना शक्रशापेन मम वल्लभ । वरायितमिति प्रीत्या कदाचिद्भुवती च सा ॥

ठिण्ठाकरालेन पत्या तच्छापकारणम् । पृष्ठा सती सुरवधूः कलावत्यब्रवीदिदम् ॥	१२०
पद्याने सुराञ्जातु मर्त्यभोगास्तुता मया । निन्दन्त्या दिविषद्भोगान्दृष्टिमात्रोपभोगदान् ॥	१२१
द्व्वा देवराजो मामशपद्गच्छ भोक्ष्यसे । मर्येण परिणीता त्वं भोगांस्तान्मानुषानिति ॥	१२२
यमावजोर्जातः संयोगोऽन्योन्यसंमतः । श्वश्च नाकाच्चिरेणैष्याम्यहं मा भूच्च तेऽधृतिः ॥	१२३
मा नवप्रयोगं हि नर्तिष्यति हरेः पुरः । आ तत्समाप्तेरस्माभिः स्थातव्यं तत्र च प्रिय ॥	१२४
छेण्ठाकरालस्तां प्रेमदुर्ललितोऽभ्यधात् । अहं द्रक्ष्यामि तं नृत्यं गुप्तं तत्रैव मां नय ॥	१२५
कृत्वा कलावत्या तया स जगदे पतिः । युज्यते कथमेतन्मे कुप्येदुक्त्वा हि देवराट् ॥	१२६
मुक्तोऽपि निर्बन्धं यदा तस्याश्चकार सः । तदा कलावती स्नेहात्रेतुं तं प्रत्यपद्यत् ॥	१२७
प्रभावगूढं तं कृत्वा कर्णोत्पलान्तरे । ठिण्ठाकरालमनयत्सा महेन्द्रस्य मन्दिरम् ॥	१२८
शोभितद्वारं नन्दनोद्यानसुन्दरम् । दृष्ट्वा ठिण्ठाकरालस्तदेवमानी तुतोष सः ॥	१२९
चात्र वृत्रारेरास्थाने त्रिदशाश्रिते । प्रगीतस्वर्वधूसार्थं रम्भानृतोत्सवाद्भुतम् ॥	१३०
शदिप्रणीतानि सर्वातोद्यानि चाशृणोत् । प्रसन्ने हि किमप्राप्यमस्तीह परमेश्वरे ॥	१३१
प्रेक्षणकस्यान्ते तत्रोत्थाय प्रवृत्तवान् । दिव्यशृङ्गागाकृतिर्भण्डो नर्तितुं दिव्यभङ्गिभिः ॥	१३२
गकरालो दृष्ट्वा तं परिज्ञाय व्यचिन्तयत् । अहो एतमहं पश्याम्युज्जयिन्यामजं पशुम् ।	१३३
इस्य पुरश्चायमीदृशो भण्डनर्तकः । अतर्क्या दिव्यमायेयं विचित्रा वत काचन ॥	१३४
ठिण्ठाकरालस्य तस्य चिन्तयतो हृदि । नृत्तान्ते छागभण्डस्य शक्रास्थानं न्यवर्तत ॥	१३५
कलावती हृष्टा सा कर्णोत्पलसंश्रितम् । ठिण्ठाकरालं स्वस्थानमानिनाय तथैव तम् ॥	१३६
गकरालश्चान्येद्युरुज्जयिन्यां तमागतम् । दृष्ट्वा छागाकृतिं दर्पादेवभण्डमभाषत ॥	१३७
ममाग्रतो नृत्य नृत्यसीन्द्राग्रतो यथा । अन्यथा न क्षमिष्ये ते तन्नृत्तं भण्ड दर्शय ॥	१३८
त्वा विस्मितशृङ्गागस्तूष्णीमेव बभूव सः । कुतोऽयं मानुषोऽप्येवं मां जानातीति चिन्तयन् ॥	१३९
धेनोच्यमानो यन्नैव च्छागो ननर्त सः । तत्स ठिण्ठाकरालस्तं लगुडैर्मूर्ध्न्यताडयत् ॥	१४०
स गत्वा शक्राय तथैव च्छागलोऽखिलम् । सवद्रक्तेन शिरसा यथावृत्तं न्यवेदयत् ॥	१४१
ऽपि प्रणिधानेन बुबुधे तद्यथा दिवम् । ठिण्ठाकरालमानैषीद्रम्भानृत्ते कलावती ॥	१४२
च च्छागनृत्तं तद्वृष्टं तेनापराधिना । ततः कलावतीभेवमाहूयेन्द्रः शशाप सः ॥	१४३
र्थमस्य च्छागस्य येनावस्था कृतेदृशी । रागात्तं मानुषं गुप्तं यदिहानीतवत्यसि ॥	१४४
ञ्ज नरसिंहेन राज्ञा नागपुरे पुरे । देवागारे कृते स्तम्भे भव त्वं सालभञ्जिका ॥	१४५
हवान्कलावत्या मात्रालम्बुषया तया । शक्रोऽनुनाथितः कृच्छ्रादेवं शापान्तमादिशत् ॥	१४६
बह्वब्दनिष्पन्नं देवैश्च विनश्य तत् । भविष्यति समं भूमेरस्याः शापक्षयस्तदा ॥	१४७
द्रशापशापान्तावेवं साश्रुः शशंस सा । तस्मै कलावती ठिण्ठाकरालाय सवाच्यतम् ॥	१४८
स्वाभरणं तस्मै तिरोभूय विवेश च । गत्वा नागपुरे देवगृहस्तम्भाग्रपुत्रिकाम् ॥	१४९
करालोऽपि ततस्तद्वियोगविषाहतः । न ददर्श न शुश्राव लुलोठ भुवि मूर्च्छितः ॥	१५०
रहस्यं मत्वापि मूढेनाविष्कृतं मया । निसर्गचपलानां हि मादृशां संयमः कुतः ॥	१५१
ानीमयं प्राप्तो वियोगो विषमो मया । इत्यादिलब्धसंज्ञश्च कितवो विललाप सः ॥	१५२
वाचिन्तयत्कालो वैकुण्ठस्यैष नैव मे । गृहीतधैर्यः शापान्तहेतोस्तस्या न किं यते ॥	१५३
प्रेच्य विचार्याथ प्रव्राट्पेषं विधाय सः । साक्षसूत्राजिनजटं धूर्तो नागपुरं ययौ ॥	१५४
व्यां चतसृषु न्यधादिक्षु पुराद्वहिः । कान्तालंकारकलशान्निखाय चतुरो भुवि ॥	१५५
च महारत्नसंपूर्णं निचखान सः । नगरान्तर्निशि स्वैरं देवाप्रापणभूतले ॥	१५६
त्वा स तत्रासीन्नद्यास्तीरे कृतोदजः । आश्रित्य कैतवतपः कृतकध्यानजप्यवान् ॥	१५७
इनस्य त्रिः स्नानं मुञ्जानो भैक्ष्यमम्बुभिः । प्रक्षाल्य दृषदि प्राप स महातापसप्रथाम् ॥	१५८

क्रमाच्छ्रुतिपथायातो राज्ञा सोभ्यर्थितोऽपि यत् । नागात्तदन्तिकं तत्स राजा तत्पार्श्वमाययौ ॥
 स्थित्वा कथाभिश्च चिरं सायं तस्मिन्निययासति । राज्यकस्माच्छिवा चक्रे शब्दं तत्र विदूरतः ॥
 तच्छ्रुत्वा तापसच्छद्मा कितवो हसति स्म सः । किमेतदिति पृष्टश्च किमनेनेत्यभाषत ॥
 निर्बन्धाच्च नृपे पृच्छत्युवाचैवं स मायिकः । अटव्यां नगरस्यास्य पूर्वतो वेतसीतले ॥
 रत्नाभरणपूर्णाऽस्ति कलशस्तद्गृहाण तम् । इत्युक्तं मे रुतज्ञस्य नृपते शिवयैतया ॥
 उक्तवैवं कौतुकाविष्टं नीत्वा तं तत्र भूपतिम् । खात्वा स भूमिमुद्धृत्य तस्मै तं कलशं ददौ ॥
 ततः स लब्धाभरणः संजातप्रत्ययो नृपः । ज्ञानिनं सत्यवाचं तं मैने निःस्पृहतापसम् ॥
 आनीय स्वाश्रमं तं च मुहुर्नत्वा च पादयोः । स ययौ मन्दिरं नक्तं सामात्यस्तद्गुणान्स्तुवन् ॥
 एवं क्रमात्तमायान्तं धूर्तो रुतमिषाभृपम् । सोऽन्यांस्त्रीनरत्नकलशान्दिग्भ्योऽन्याभ्यो व्यलम्भयत् ॥
 ततः स राजा पौराश्च मन्त्रिणोऽन्तःपुराणि च । तत्तापसैकभक्तानि तन्मयान्येव जज्ञिरे ॥
 एकदा नीयमानश्च देवागारेक्षणाय सः । राज्ञा कुतापसोऽश्रौषीदापणे काकवाशितम् ॥
 ततोऽब्रवीतं राजानं श्रुता काकस्य वाक्त्वया । आपणेऽत्रैव देवाग्रे निखातो भुवि तिष्ठति ॥
 सद्रत्नपूर्णः कलशः कस्मात्सोऽपि न गृह्यते । इत्येतदुक्तं काकेन तदेहि स्वीकुरुष्व तत् ॥
 इत्युक्त्वा तत्र नीत्वा तं भूमेरुद्धृत्य भृशते । सद्रत्नकलशं प्रादात्स तस्मै कूटतापसः ॥
 ततोऽतिपरितोषात्स स्वयं हस्तेऽवलम्ब्य तम् । कपटज्ञानिनं राजा देवागारं प्रविष्टवान् ॥
 तत्र स्तम्भे समाधूय परित्राट् सालभञ्जिकाम् । अनुप्रविष्टां प्रियया कलावत्या ददर्श ताम् ॥
 कलावती च तत्सालभञ्जिकारूपधारिणी । दुःखिता तं पतिं दृष्ट्वा प्रारभे तत्र रोदितुम् ॥
 तद्दृष्ट्वा सानुगो राजा सविस्मयविषादवान् । ज्ञान्याभासमपृच्छत्तं किमिदं भगवन्निति ॥
 ततो विषण्णविभ्रान्त इव धूर्तो जगाद सः । एहि स्वभवनं तत्र वचम्यवक्तव्यमप्यदः ॥
 इत्युक्त्वा स नृपं नीत्वा राजधानीमुवाच तम् । अस्थाने कुमुदूर्ते च देवागारमिदं त्वया ॥
 यत्कृतं तत्तृतीयेऽह्नि भविष्यत्यहितं तव । अतस्त्वदर्शनात्सैषा प्रारोदीत्स्तम्भपुत्रिका ॥
 तच्छरीरेण चेत्कृत्यं तव निर्लोठ्य तन्नृप । अद्यैवैतद्गुहं देवकुलं भूमिसमं कुरु ॥
 सुस्थाने सुमुहूर्ते च कुर्वन्त्यत्र सुरालयम् । अनिमित्तं शमं यातु सराष्ट्रस्यास्तु ते शिवम् ॥
 इत्युक्तस्तेन स नृपः समाज्ञाप्य भयात्प्रजाः । एकाहेनैव तदेवगृहं भूमिसमं व्यधात् ॥
 स्थानान्तरे च प्रारभे कर्तुं देवकुलं पुनः । अहो विश्वास्य वञ्चयन्ते धूर्तैश्छद्मभिरीश्वराः ॥
 सिद्धकार्यस्ततस्त्यक्त्वा प्रब्राह्मणं पलाय्य सः । ठिण्ठाकरालः कितवः प्रायादुज्जयिनीं ततः ॥
 कलावती च तद्गुह्यं शापमुक्ताभ्युपेत्य तम् । मार्गे हृष्टा समाश्रास्य द्रष्टुमिन्द्रमगादिवम् ॥
 इन्द्रोऽपि विस्मितो बुद्ध्वा तन्मुखात्तस्य तत्पतेः । मायां तां चूतकारस्य जहास च तुतोष च ॥
 ततः पार्श्वस्थितः शक्रं तमुवाच बृहस्पतिः । विचित्रमायाः कितवा ईदृशा एव सर्वदा ॥
 पुराकल्पे तथा चाभून्नगरे कितवः क्वचित् । कुट्टिनीकपटो नाम कपटचूतकोविदः ॥
 परलोकगतं तं च धर्मराजः किलाब्रवीत् । कल्पं नरकवासस्तौ कितवास्ति स्वपातकैः ॥
 एकं तु दिनमिन्द्रत्वमस्ति दानवशान्तव । दत्तं ब्रह्मविदे ह्येकं सुवर्णं जातुचित्त्वया ॥
 तद्गृहि पूर्व किं मुह्ये नरकं किमुतेन्द्रताम् । तच्छ्रुत्वा कितवोऽवोचद्भुञ्जे प्रागिन्द्रतामिति ॥
 ततः स धर्मराजेन प्रेषितः कितवो दिवि । एकाहमिन्द्रमुत्थाप्य देवै राज्येऽभ्यषिच्यत ॥
 संप्राप्तदेवराज्यः सन्नानाप्य कितवान्सखीन् । स्ववेश्याश्च दिवं देवानादिदेशाधिपत्यतः ॥
 नीत्वास्मान्सर्वतीर्थेषु सर्वान्स्नपयत क्षणात् । दिव्येष्वपि च भौमेषु सप्तद्वीपगतेष्वपि ॥
 अनुप्रविश्य चाद्यैव भूपतीन्निखिलान्भुवि । प्रयच्छत महादानान्यस्मदर्थमनारतम् ॥
 इत्यादिष्टाः सुरास्तेन सर्वं चक्रुस्तदैव तत् । धूतपापः स तैः पुण्यैर्धूर्तः प्रापेन्द्रतां स्थिराद् ॥
 तद्वयस्याश्च वेश्याश्च ये तेनानायिता दिवम् । अमरत्वं ययुस्तेऽपि तत्प्रसादाद्गतांहसः ॥

इतीयेऽह्नि स्थिरप्राप्तदेवराज्यं स्वबुद्धितः । कितवं धर्मराजाय चित्रगुप्तः शशंस तम् ॥	१९८
तः सुचरितं बुद्ध्या धर्मराजो विसिस्मिये । अहो बत द्यूतकृता वञ्चिताः स्म इति ब्रुवन् ॥	१९९
दृशाः कितवा वञ्चिन्नित्युक्त्वा विरते गुरौ । ठिण्ठाकरालं घामिन्द्रोऽनैषीत्प्रेष्य कलावतीम् ॥	२००
त्र तदुद्धिधैर्याभ्यां तुष्टः संमान्य देवराट् । दत्त्वा कलावतीं चके तं स पार्श्वस्थमात्मनः ॥	२०१
तः स देववद्धीरः कलावत्या समं सुखी । ठिण्ठाकरालो न्यवसच्छंकरानुग्रहादिवि ॥	२०२
दीदृग्द्यूतकाराणां मायासाहसयोगतिः । तदग्निशिख वेताल किञ्चित्रं कितवेन यत् ॥	२०३
किनेयेन निक्षिप्तः कूपेऽस्मिन्मायया भवान् । तत्त्वं निर्याहि मित्रावां निरेष्यावोऽवटादितः ॥	२०४
युक्तो ब्रह्मरक्षोभ्यां निर्गत्याहं ततोऽवटात् । रात्रावस्यां पुरि प्रापं क्षुधार्तः पथिकं द्विजम्	२०५
च गृह्णामि धावित्वा विप्रं यावज्जिघृत्सया । तावच्छ्रीविक्रमादित्यदेवमाक्रन्दति स्म सः ॥	२०६
त्वैव च स निर्गत्य राजा ज्वलनसंनिभः । आः पाप मा वधीर्विप्रमित्यारात्प्रतिहत्य माम् ॥	२०७
वर्तत शिरश्छेत्तुमालेख्यपुरुषस्य यत् । तेन मे छेदमागच्छन्कण्ठोऽभूत्सुतशोणितः ॥	२०८
तोऽङ्किलग्रस्तनैव रक्षितोऽस्म्युज्झितद्विजः । एवंप्रभावो देवोऽसौ विक्रमादित्यभूपतिः ॥	२०९
राज्ञया हतश्रायं खण्डकापालिको मया । तदेतं मम वेताल भक्ष्यं यमशिख त्यज ॥	२१०
मग्निशिखेनोक्तोऽप्याक्षिपत्तस्य पाणिना । दर्पाद्यमशिखः खण्डकापालिककलेवरम् ॥	२११
ः श्रीविक्रमादित्यः प्रकाश्यात्मानमत्र सः । आलिख्य पुरुषं भूमौ पाणिं तस्यासिनाच्छिनत् ॥	२१२
ः च्छिन्नौ यमशिखस्यापतत्तस्य यत्करः । तत्स तं कुणपं त्यक्त्वा पलाय्यैवागमद्भयात् ॥	२१३
मक्षयञ्चाग्निशिखः कुणपं तं कपालिनः । अहं च निर्भयोऽद्राक्षं सर्वं राजौजसा तु तत् । ॥	२१४
माख्याय सा यक्षवधूर्मदनमञ्जरी । त्वत्प्रभावं महाराज तत्र मामवदत्पुनः ॥	२१५
तो वक्ति स्म मधुरं स राजानङ्गदेव माम् । यक्षि कापालिकान्मुक्त्वा गच्छ भर्तृगृहानिति ॥	२१६
ः प्रणम्य तमहं गृहं स्वभिदमागता । चिन्तयन्त्युपकारस्य निष्कृतिं तस्य भूपतेः ॥	२१७
ः प्राणाः कुलं भर्ता दत्ता मे प्रभुणा तव । त्वदाख्याता च तस्यैषा संवदिष्यति मत्कथा ॥	२१८
ः ज्ञातं च यत्तस्य राज्ञस्त्रैलोक्यसुन्दरी । प्रेषिता सिंहलेन्द्रेण तनया सा स्वयंवरा ॥	२१९
च हर्तुं कृता बुद्धिः सर्वैः संभूय राजभिः । हत्वा विक्रमशक्तिं तं तत्सामन्तं समत्सरैः ॥	२२०
माद्विक्रमशक्तेस्त्वं गत्वा तद्विदितं कुरु । येन तेषामवहितः प्रतीकारे स तिष्ठति ॥	२२१
ः च तत्करिष्यामि प्रयत्नं येन तानरीन् । हत्वा स विक्रमादित्यदेवो विजयमाप्स्यति ॥	२२२
दर्थमिहानीतो मया त्वं निजमायया । येन राज्ञः ससामन्तस्यैतत्सर्वं वदिष्यसि ॥	२२३
दृतं च प्रहेष्यामि त्वत्प्रभोस्तस्य तादृशम् । दद्यां तदुपकारस्य लेशतो येन निष्कृतिम् ॥	२२४
वदति यावत्सा तावत्ते तत्र कन्यके । आगते समृगे ये द्वे दृष्टे अस्माभिरम्बुधौ ॥	२२५
ग चन्द्रावदाताङ्गी प्रियंगुश्यामलापरा । सरित्पतेः कृतोपासे जाह्नवीयमुने इव ॥	२२६
रणयोस्तयोस्तां च यक्षीं देवास्मि पृष्ठवान् । देवि के कन्यके एते सौवर्णोऽयं मृगश्च कः ॥	२२७
डुत्वा सा महाराज यक्षिणी मासभाषत । अनङ्गदेव यदि ते कौतुकं वक्षि तच्छृणु ॥	२२८
गायाजग्मतुः पूर्वं प्रजासर्गे प्रजापतेः । घोरौ घण्टनिघण्टाख्यौ दानवौ देवदुर्जयौ ॥	२२९
र्विनाशकामश्च विधाता कन्यके इमे । जगदुन्मादनोद्दामरूपशोभे विनिर्ममे ॥	२३०
वात्यद्भुते चैते हरन्तौ तौ महामुरौ । परस्परं युध्यमानौ जग्मतुर्द्वावपि क्षयम् ॥	२३१
ः ब्रह्मा धनाध्यक्षायैते कन्ये समर्पयत् । त्वया योग्याय कस्मैचिद्भर्त्रे देये इमे इति ॥	२३२
दोऽप्यर्पयदिमे मद्भर्त्रे स्वानुजन्मने । मद्भर्ता चार्पयन्महं तथैव वरकारणम् ॥	२३३
ः श्रीविक्रमादित्यश्चानयोश्चिन्तितो वरः । देवावतारो ह्युचितः स एव पतिरेतयोः ॥	२३४
रूपे इमे कन्ये मृगस्याख्यायिकां शृणु । जयन्तो नाम तनयो दयितोऽस्ति शचीपतेः ॥	२३५
भ्राम्यमाणः स्वःस्त्रीभिर्व्योम्ना जातु शिशुर्भुवि । राजपुत्रानधोऽद्राक्षीत्कीडतो मृगपोतकैः ॥	२३६

ततः स बालभावेन क्रीडामृगशिशुं विना । हेवाकी त्रिदिवं गत्वा प्रारोदीत्पितुरग्रतः ॥ २
 तेन तस्य कृते शक्रोऽकारयद्विश्वकर्मणा । सुधासेकार्पितप्राणं हेमरत्नमयं मृगम् ॥ २
 अथ तेन स चिक्रीड जयन्तः संतुतोष च । सोऽप्यत्र तस्यौ विहरन्नाके हरिणपोतकः ॥ २
 कालेनेन्द्रजितान्वर्थनाम्ना रावणसूनुना । सोऽपहृत्य मृगो निन्ये लङ्कां स्वनगरीं दिवः ॥ २
 गते च काले हतयोः स्नीताहरणमन्युना । रामलक्ष्मणवीराभ्यां रावणेन्द्रजितोस्तयोः ॥ २
 लङ्काराज्येऽभिषिक्तस्य राक्षसेन्द्रस्य मन्दिरे । विभीषणस्य सोऽतिष्ठद्रत्नहेममृगोऽद्भुतः ॥ २
 विभीषणश्च तं मह्यमुत्सवे जातुचिदृहान् । नीतायै भर्तृबान्धव्यान्मृगं संमानयन्नदात् ॥ २
 सोऽयं मृगशिशुर्दिव्यो वर्ततेऽद्य गृहे मम । मया च त्वत्प्रभोरेव कर्तव्योऽयमुपायनम् ॥ २
 इति सा यावदाख्याति यक्षिणी मे कथाक्रमम् । तावत्कमलिनीकान्तो रविरस्तमुपाययौ ॥ २
 ततस्तया समादिष्टे धाम्नि संध्याविधेः परम् । सिंहलेश्वरदूतोऽयमहं च शयिताबुभौ ॥ २
 प्रातः प्रबुद्धौ पश्यावो यावदावामनीकिनीम् । प्राप्नौ विक्रमशक्तेस्तां सामन्तस्य तव प्रभो ॥ २
 ततो विचिन्त्य यक्षिण्यास्तत्प्रभावविजृम्भितम् । पार्थ्य विक्रमशक्तेर्द्राग्गतावावां सविस्मयौ ॥ २
 स च दृष्ट्वैव संमान्य कुशलं परिपृच्छथ च । सिंहलेश्वरसंदेशं यावन्नौ प्रष्टुमिच्छति ॥ २
 तावत्ते यक्षिणीप्रोक्तस्वरूपे दिव्यकन्यके । मृगपोतश्च संप्राप्तास्तत्र यक्षचमूवृताः ॥ २
 तान्दृष्ट्वा दुष्टभूतादिमायाशङ्की स संशयात् । देव विक्रमशक्तिर्मी किमेतदिति पृष्टवान् ॥ २
 ततः ससिंहलाधीशकार्यं तस्मायहं क्रमात् । यक्षिणीकन्यकायुग्ममृगोदन्तमवर्णयम् ॥ २
 यक्षीमुखाच्छ्रुतं तं च सर्वेषामैकमत्यतः । राजद्विष्टोद्यमं राज्ञां तस्यावोचमहं ततः ॥ २
 ततः स संमान्यावां च दिव्यकन्ये च ते उभे । प्रहृष्टः सैन्यमकरोत्सामन्तः सज्जमाह्वे ॥ २
 क्षणाच्चाश्रावि देवात्र सैन्यतूर्यमहारवः । क्षणाच्चादर्शि सम्लेच्छं प्रतिराजबलं महत् ॥ २
 अन्योन्यदर्शनक्रोधादभिधावितयोस्तयोः । प्रावर्तत द्वयोर्युद्धमस्मत्सैन्यारिसैन्ययोः ॥ २
 ततो यक्षीविसृष्टैर्यक्षैरस्मद्विषद्वलम् । अन्यैरस्मद्भटाविष्टैरन्यैः सख्यादहन्यत ॥ २
 सैन्यरेणुगणाकीर्णं खङ्गधारानिरन्तरम् । सशूरगर्जितं घोरमुदभूद्रणदुर्दिनम् ॥ २
 छेदोच्छलद्भिर्द्विषतां निपतद्भिश्च मूर्धभिः । अशोभत जयश्रीर्नः क्रीडन्ती कन्दुकैरिव ॥ २
 क्षणाच्च हतशेषास्ते राजानो भग्नसैनिकाः । त्वत्सामन्तस्य कटकं प्रणताः शरणं श्रिताः ॥ २
 ततो जितासु सद्दीपास्वाशासु चतसृष्वपि । उत्सादितेषु म्लेच्छेषु सर्वभूमीश्वर त्वया ॥ २
 निजेन भर्त्रा सहिता प्रकटीभूय यक्षिणी । देव विक्रमशक्तिं तं मां चैवं वदति स्म सा ॥ २
 मया यदेतद्विहितं सेवामात्रं भवत्प्रभोः । तद्देव्यं पुनश्चैवं स विज्ञाप्यो गिरा मम ॥ २
 त्वथैते परिणेतव्ये कन्यके देवनिर्भिते । द्रष्टव्ये च प्रसादेन लालनीयोऽप्ययं मृगः ॥ २
 मदीयं प्राभृतं ह्येतदित्युक्त्वा रत्नसंचयम् । दत्त्वा यक्षीं तिरोऽभूत्सा भर्त्रा सह सहानुगा ॥ २
 अन्येद्युः परिवारेण विभवेन च भूयसा । आगान्मदनलेखा सा सिंहलेश्वरकन्यका ॥ २
 कृत्वा प्रत्युद्गमं साथ तेन विक्रमशक्तिना । प्रावेशयत स्वकटकं प्रणतेन प्रहर्षतः ॥ २
 द्वितीयेऽहि गृहीत्वा तां ते चोभे दिव्यकन्यके । हेमरत्नमृगं तं च त्रिजगन्नेत्रकौतुकम् ॥ २
 सिद्धकार्यं इहागन्तुं देवपाददिदृक्षया । ततो विक्रमशक्तिः स चलितो राज्ञभिः सह ॥ २
 स चेह निकटप्राप्तः सामन्तो देव वर्तते । आवेदनाय देवस्य तेनावां प्रेषितौ पुरः ॥ २
 तदेव सिंहलेन्द्रस्य यक्षिण्याश्चानुरोधतः । तत्कन्याहरिणान्देवः प्रत्युद्यातु नृपानपि ॥ २
 इत्युक्तोऽनङ्गदेवेन विक्रमादित्यभूपतिः । कृतं दुःसाध्यमपि तद्यक्षिणीरक्षणं स्मरन् ॥ २
 नामन्यत नृणायापि श्रुत्वा तत्प्रत्युपक्रियाम् । बहु कृत्वापि मन्यन्ते स्वल्पमेव महाशयाः ॥ २
 हृष्टश्च सिंहलाधीशदूतयुक्तं पुनः स तम् । अनङ्गदेवं हस्त्यश्वग्रामरत्नैरपूरयत् ॥ २
 नीत्वा दिनं तदथ सिंहलराजपुत्र्यास्तस्यास्तयोः कमलजोद्भवकन्ययोश्च ।

प्रत्युद्रमाय स महीपतिरुज्जयिन्याः सैन्यैर्गजाश्ववहनैः सममुच्चवाल ॥	२७५
सत्कुञ्जरोऽञ्जनगिरिर्जयवर्धनस्य मत्तद्विपो रणभटस्य च कालमेघः ।	
सङ्ग्रामसिद्धिरपि सिंहपराक्रमस्य वीरस्य विक्रमनिधे रिपुराक्षसश्च ॥	२७६
पवनजवो जयकेतोर्वल्लभशक्तेः समुद्रकलोलः ।	
अश्वौ बाहुसुबाहोः शरवेगो गरुडवेगश्च ॥	२७७
श्यामा कुवलयमाला कोक्काणी कीर्तिवर्मणस्तुरगी ।	
कर्का गङ्गालहरी सुसैन्धवी समरसिंहस्य ॥	२७८
इति हस्त्यश्च राजसु तेष्वपि चलितेषु विभजतामभितः ।	
शुश्रुविरेऽत्र च राजनि चलिते दण्डाधिकारिणां वाचः ॥	२७९
भूमिः सैन्यमयी तदुत्थितमहाशब्दैकमथ्यो दिशः	
संसर्पद्भुजिनीविमर्दविलसद्गुलीमयी द्यौरपि ।	
सर्वस्याद्भुततत्प्रभावमहिमव्याहारमथ्यो गिर-	
स्तस्मिन्राज्ञि पथि प्रयाति सकलद्वीपाधिनाथेऽभवन् ॥	२८०
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललम्बके द्वितीयस्तरङ्गः ।	

तृतीयस्तरङ्गः ।

३ विक्रमादित्यो जयसैन्यमवाप तत् । अधिष्ठितं स्वसेनान्या तेन विक्रमशक्तिना ॥	१
तेन तेनैव सोत्केन प्रणतात्मना । सराजकेन सहितः स्वबलं स विवेश च ॥	२
शक्तिकुमारोऽयं कर्णाटोऽयं जयध्वजः । लाटो विजयवर्मायं काश्मीरोऽयं सुनन्दनः ॥	३
४: सिन्धुराजोऽयं भिल्लो विन्ध्यबलोऽप्ययम् । निर्मूकः पारसीकोऽयं नृपः प्रणमति प्रभो ॥	४
॥ने नृपान्सोऽत्र प्रतीहारनिवेदितान् । सम्राट् संमानयामास सामन्तान्सैनिकानपि ॥	५
न्द्रसुतादिव्यकन्याहेममृगांश्च तान् । यथार्हं सत्करोति स्म स सविक्रमशक्तिकान् ॥	६
नं सबलोऽन्येषुः प्रतस्थे च ततः कृती । स राजा विक्रमादित्यः प्राप चोज्जयिनीं पुरीम् ॥	७
।तविसृष्टेषु स्वदेशानथ राजसु । जगदानन्दिनि प्राप्ते वसन्तसमयोत्सवे ॥	८
पुष्पाभरणैर्मण्डनं कुर्वतीष्विव । तन्वतीष्विव संगीतं भृङ्गयोषित्सु गुञ्जितैः	९
ीष्विव चाश्लिष्टमस्तु वनराजिषु । पिकेषु कलशब्देषु मङ्गलानि पठत्स्विव ॥	१०
ता विक्रमादित्यः परिणिये शुभेऽहनि । सिंहलेश्वरकन्यां तां ते च द्वे दिव्यकन्यके ॥	११
धरकन्याया ज्येष्ठो भ्राता सहागतः । सिंहवर्मा ददौ वेद्यां महान्तं रत्नसंचयम् ॥	१२
।मेत्य च तयोर्दक्षिणी दिव्यकन्ययोः । असंख्यान्रत्नराशीन्सा ददौ मदनमञ्जरी ॥	१३
गन्तुमानृण्यं देव त्वत्सुकृतस्य किम् । किं तु दर्शयितुं भक्तिं नैतत्किञ्चित्कृतं मया ॥	१४
दोऽनयोः कार्यः कन्ययोर्हरिणस्य च । इत्युक्त्वा च तिरोऽभूत्सा यक्षी राज्ञाभिपूजिता ॥	१५
।प्राप्य भार्यास्ताः सद्दीपां च महीं कृती । शशास विक्रमादित्यो राजा राज्यमकण्टकम् ॥	१६
श्चास्त विहरंस्तदा चोद्यानभूमिषु । श्रीष्मे जलेषु सरसां धारायन्नगृहेषु च ॥	१७
न्तःपुरेषूद्यन्मृदङ्गरवहारिषु । शरदीन्दूदयापानहृद्यहर्म्यतलेष्वपि ॥	१८
।सुखशय्येषु कालागुरुसुगन्धिषु । वासवेश्मसु हेमन्ते स नृपोऽन्तः पुरैर्वृतः ॥	१९
।स्य राज्ञश्च नगरस्वामिसंज्ञकः । बभूव ग्रामशतभुक्तिचक्रजितविश्वकृत् ॥	२०
न द्व्यहेनारुमै राज्ञे प्राभूतपुत्रिकाम् । लिखित्वान्यान्यया रूपभङ्गया चित्रकरो ददौ ॥	२१
चोत्सववशाद्विस्मृत्य लिखिता न सा । तेन चित्रकृता देवात्पुत्रिका नृपतेः कृते ॥	२२
।प्राभूतदिनेऽस्मृत्वा यावत्समाकुलः । आस्ते चित्रकरो हा किं ढौकयेयं प्रभोरिति ॥	२३
।गतः कोऽपि पान्योऽकस्मात्तमभ्यगात् । स चान्त पुस्तिकां हस्ते न्यस्यैव काप्यगाल्लघु ॥	२४

कौतुकाच्च स यावत्तामुद्गाटयति चित्रकृत् । तावद्दर्शं तत्रान्तश्चित्रस्थां पुत्रिकां पटे ॥
 दृष्ट्वाद्भूतरूपां तां नीत्वा नृपतये ददौ । प्राभृतं प्रत्युतेदृष्ट्वा सिद्धमद्येति हर्षुलः ॥
 नृपतिस्तां तु दृष्ट्वा साश्चर्यः स जगाद् तम् । न भद्रं तव रेखेयं रेखेयं विश्वकर्मणः ॥
 मानुषो हि कुतो वेत्ति लिखितुं रूपमीदृशम् । तच्छ्रुत्वा चित्रकृद्राज्ञे यथावृत्तं शशंस सः ॥
 ततः सोऽनन्यदृष्ट्वा तां पश्यन्पुत्रिकां सदा । स्वप्ने द्वीपान्तरेऽद्राक्षीत्तद्रूपामेव कन्यकाम् ॥
 संगमं भजते यावत्सोत्कः सोत्सुकया तथा । तावत्प्रबोधितः सोऽभूद्यामिकेन निशाक्षये ॥
 प्रबुद्धो भग्नतत्स्वप्नसमागमसुखश्च सः । यामिकं तं क्रुधा राजा नगर्यां निरकालयत् ॥
 क्व पान्थः पुस्तिका क्वास्य क्व तस्यां चित्रपुत्रिका । तस्या एव सजीवायाः स्वप्ने संदर्शनं क्व च ॥
 तदेषा दैवघटना कन्या सास्तीति वक्ति मे । न च जानामि तद्दीपं प्राप्नुयां तत्कथं नु ताम् ॥
 इत्यादि चिन्तयन्सोऽथ सर्वत्रारतिमाभृपः । स्मरज्वरेण जज्वाल पर्याकुलपरिच्छदः ॥
 ससंतापश्च विजये क्षत्रा भद्रायुधेन सः । शनैस्तत्कारणं पृष्टो जगादैवं महीपतिः ॥
 शृणु तद्वचिंस्ते मित्र ज्ञातं तावददस्त्वया । यच्चित्रपुत्रिका तेन दत्ता चित्रकरणे मे ॥
 तां चिन्तयंश्च सुप्तोऽहं स्वप्ने जानामि वारिधिम् । उत्तीर्य प्राप्य नगरं प्रविष्टोऽस्म्यतिसुन्दरम् ॥
 तत्रापश्यमहं बह्वीः सायुधाः कन्यकाः पुरः । ता मां दृष्ट्वा जहि जहीत्युच्चैः कलकलं व्यधुः ॥
 ततः ससंभ्रमा कापि जाने मामेत्य तापसी । प्रवेश्यैव निजं गेहं संक्षेपादिदमब्रवीत् ॥
 पुरुषद्वेषिणी पुत्र राजपुत्रीयमागता । इतो मलयवत्याख्या विहरन्ती यदृच्छया ॥
 दृष्टमात्रं च पुरुषं कन्याभिर्घातयत्यसौ । एताभिस्तेन रक्षार्थं मयेह त्वं प्रवेशितः ॥
 इत्युक्त्वा तापसी सद्यः स्त्रीवेषं सा व्यधानमम । अवध्याः कन्यकास्तास्तु मत्वा सोढं मयापि ।
 यावत्प्रविष्टामत्रैव सकन्यां तां नृपात्मजाम् । पश्यामि तावच्चित्रस्था या मयादर्शि सैव सा ॥
 अचिन्तयं च धन्योऽहं यच्चित्रलिखितामिमाम् । दृष्ट्वा पुनश्च पश्यामि साक्षात्प्राणसमामिति ॥
 राजपुत्री च सा तावत्तापसीं तां सकन्यका । दृष्टोऽस्माभिः प्रविष्टोऽत्र पुमान्कोऽपीत्यभाषत ॥
 पुमान्कुतः प्रायुषिका स्थितैषा मे स्वसुःसुता । इति तां तापसी सापि प्रत्यवोचत्प्रदर्श्य माम् ॥
 ततः सा राजतनया स्त्रीरूपमपि वीक्ष्य माम् । विस्मृत्य पुरुषद्वेषं सद्यः स्मरवशाभवत् ॥
 आसीत्कण्टकिता किञ्चिच्चिन्तयन्तीव निश्चला । लब्धच्छिद्रेण कामेन कीलितेव समं शरैः ॥
 क्षणाच्च तापसीं तां सा व्याहरद्राजकन्यका । तर्ह्यार्ये त्वत्स्वसृसुता ममापि प्रायुषी न किम् ॥
 आयातु मद्रूहमियं प्रहेष्याम्यर्चितामिमाम् । इत्युक्त्वादाय पाणौ मामनैषीत्सा स्वमन्दिरम् ॥
 अहं च लब्धचित्तोऽस्या जाने तत्र तथेत्यगाम् । अन्वमन्यत मां सापि विदग्धा वृद्धतापसी ॥
 ततोऽहं स्थितवांस्तत्र राजपुत्र्या तथा सह । क्रीडन्त्या कन्यकान्योन्यविवाहादिविनोदनैः ॥
 न च माममुचत्पार्श्वार्त्क्ष्णं सा मद्रूतेक्षणा । यत्र नाहं न सा तस्यै काचनारोचत क्रिया ॥
 अथ ताः कन्यकाः कृत्वा वधूं तां राजकन्यकाम् । मां वरं चावयोर्जाने विवाहं क्रीडया व्यधुः
 कृतोद्गाहौ ततश्चावां प्रविष्टौ वासकं निशि । निःशङ्का तत्र मां सा च कण्ठे राजसुताप्रहीत् ॥
 तत्कालं च मयात्मानं प्रकाश्यालिङ्गितैव सा । सिद्धेष्टदृष्ट्वा दृष्ट्वा मामासीलज्जानता क्षणम् ॥
 प्रवर्तयामि सुरते यावच्चैतां हृतत्रपाम् । तावत्प्रबोधितोऽस्मीह यामिकेन दुरात्मना ॥
 तद्भद्रायुध नेदानीं चित्रे स्वप्ने च दृष्टया । तथा मलयवत्याहं विना जीविदुमुत्सहे ॥
 इत्युक्तवन्तं राजानं सत्यस्वप्नमेव सः । भद्रायुधः प्रतीहारस्तमाश्वास्यैवमुक्तवान् ॥
 कृत्स्नं चेत्स्मर्यते सम्यक्तत्तदालिख्यतां पटे । देवेन नगरं यावदुपायोऽत्र निरूप्यते ॥
 इति भद्रायुधेनोक्तः स राजा लिखति स्म तत् । पटे पुरवरं सर्वं तद्भूतान्तं च तदक्षणम् ॥
 तं चित्रपटमादाय प्रतीहारस्तदैव सः । मठं नवं कारयित्वा तत्र भित्तावलम्बयत् ॥
 मठे चात्राकरोद्भूरदेशादागतवन्दिनाम् । सत्रे षड्समाहारं सवस्त्रयुगकाञ्चनम् ॥

स्थमिदं वेत्ति पुरं कोऽपि स एति चेत् । ममावेद्य इति प्रादादाज्ञां च मठवर्तिनाम् ॥	६४
तरे श्रीष्मवन्नं मलिकामोदिमारुतम् । छायानिषण्णपथिकं दृष्ट्वा पुष्पितपाटलम् ॥	६५
गामाम्बुदश्यामो गुरुगम्भीरगार्जितः । केतकोद्दामदशनः प्रावृट्कालमदद्विपः ॥	६६
उं तस्य पौरस्यपवनेद्द इवाययौ । वृद्धिं विरहदावाग्निर्विक्रमादित्यभूपतेः ॥	६७
हारलते देहि सिञ्च चित्राङ्गि चन्दनैः । पत्रलेखेऽब्जिनीपत्रशयनं शिशिरं कुरु ॥	६८
नेने कदलीदलैर्वितर मारुतम् । इति तद्धारनारीणां तदा शुश्रुविरे गिरः ॥	६९
विद्युद्विषमः शशामास्य घनागमः । राज्ञः सविरहज्वालो न पुनर्मदनञ्जरः ॥	७०
पथि प्रवर्तन्तां दूरस्थानां प्रवृत्तयः । प्रियाः प्रियाणां प्रथ्यन्तां जायन्तां तत्समागमाः ॥	७१
शन्तीव ततः कलहंस्रवैः शरत् । आगात्फुल्लाम्बुजमुखी सकाशकुसुमस्मिता ॥	७२
दूरागतो बन्दी तत्र क्षुत्कृते मठे । भोजनार्थी विवेशैको निशम्य ख्यातिमेकदा ॥	७३
शम्बरसिद्धिः स मठेऽत्र कृतभोजनः । आत्तवस्त्रयुगश्चित्रपटं भित्तौ ददर्श तम् ॥	७४
य तत्र चित्रस्थं नगरं तत्स विस्मितः । जगाद् बन्दी केनेदमहो आलिखितं पुरम् ॥	७५
मया दृष्टं लिखितं येन तेन च । द्वितीयेनेति जानेऽहं नापरेणेति केनचित् ॥	७६
त्वा मठजनेनोक्तं भद्रायुधस्य तत् । तत्तेन स्वयमेत्यासौ बन्दी निन्ये नृपान्तिकम् ॥	७७
या नगरं सत्यं तद्दृष्टमिति भूभृता । तत्र शम्बरसिद्धिः स परिपृष्टोऽब्रवीदिदम् ॥	७८
या तन्मलयपुरं नाम महापुरम् । भ्रमता भुवमुत्तीर्य वारिधिं द्वीपमध्यगम् ॥	७९
मलयसिंहाख्यो नगरेऽस्ति महीपतिः । तस्यास्ति नाम्ना मलयवतीत्यनुपमा सुता	८०
षिणी सा च स्वप्ने जातु कथंचन । विहारनिर्गता कंचिन्महापुरुषमैक्षत ॥	८१
कितमात्रेण स भीत इव तत्क्षणम् । निर्ययौ मनसस्तस्याः पुरुषद्वेषदुर्ग्रहः ॥	८२
तं स्वभवनं स्वप्न एव विधाय च । विवाहं तेन सहिता वासवेशम विवेश सा ॥	८३
समं यावत्सेवते सुरतोत्सवम् । तावद्वासस्थया दास्या सा निशान्ते प्रबोधिता ॥	८४
र्वास्य कोपात्तां दासीं स्वप्नावलोकितम् । तं स्मरन्ती प्रियतमं प्राञ्जलद्विरहाग्निना ॥	८५
स्ती गतिं कांचित्स्मरेण विवशीकृता । उत्थायोत्थाय शयने सस्ताङ्गी न्यपतत्परम् ॥	८६
मूताक्रान्तेव तमःसंमोहितेव च । नोत्तरं पृच्छतः किंचिद्ददौ परिजनस्य सा ॥	८७
पित्रा मात्रा च ततः पृष्टातिकृच्छ्रतः । शशंस स्वप्रवृत्तान्तं सा तमाप्तसखीमुखे ॥	८८
त्रा कृताश्वासा प्रतिज्ञामकरोच्च सा । विशाम्यग्निं तमाप्नोमि षड्भिर्मासैर्न चेदिति ॥	८९
सा गताश्चाद्य तस्याः को वेत्ति भावि किम् । इतीदृक्तत्र वृत्तान्तः पुरे परिगतो मया ॥	९०
ससंवाद्मुक्ते शम्बरसिद्धिना । जातार्थनिश्चये हृष्टे राज्ञि भद्रायुधोऽभ्यधात् ॥	९१
गर्थ्य स देशो हि त्वद्वशः सनृपः प्रभो । तत्तत्र गम्यतां यावन्मासः षष्ठो न यात्यतः ॥	९२
ोदिते क्षत्रा तदाख्यातार्थविस्तरम् । कृत्वा शम्बरसिद्धिं तमग्रे भूरिधनार्चितम् ॥	९३
मषु संपातं पाण्डमानं धनेषु च । सरित्तोयेषु कार्श्यं च निरस्येव निजं नृपः ॥	९४
स संपद्य तदैव दयितां प्रति । प्रतस्थे विक्रमादित्यः सैन्येन लघुना वृतः ॥	९५
मेण तीर्णाब्धिर्यावत्प्राप्तः पुरं स तत् । तावद्दर्शं तत्राग्रे जनं कोलाहलाकुलम् ॥	९६
ठयवत्यद्य पूर्णे षाण्मासिकेऽवधौ । अप्राप्तदयिता वह्निं राजपुत्री विविक्षति ॥	९७
भ्राव जनात्पृष्टाद्य स भूपतिः । उपागाच्च स तं देशं रचिता यत्र तच्चिता ॥	९८
दपसृते जने तत्र ददर्श तम् । दृशोरकाण्डपीयूषवर्षे सा राजकन्यका ॥	९९
गणेश्वरः स्वप्नपरिणेता ममागतः । तत्तातस्योच्यतां शीघ्रमिति स्माह च सा सखीः ॥	१००
या तथैवोक्तस्तत्पिता सोऽथ भूपतिः । निर्दुःखो जातहर्षस्तं प्रह्वो राजानमभ्यगात् ॥	१०१
मुत्क्षिप्य भुजं तेन शम्बरसिद्धिना । उच्चैरवसरज्ञेन बन्दिनेदमपठ्यत ॥	१०२

जय निजतेजःसाधितभूतगण स्लेच्छविपिनदावाग्ने ।
जय देव सप्तसागरसीममहीमानिनीनाथ ॥
जय विजितसकलपार्थिवविनतशिरोधारितातिगुर्वाङ्ग ।
जय विषमशील विक्रमवारिनिधे विक्रमादित्य ॥

इत्युक्ते बन्दिना तं स विक्रमादित्यमागतम् । बुद्ध्वा मलयसिंहोऽत्र राजा जग्राह पादयोः ॥
विवेश च कृतातिथ्यस्तेन साकं स्वमन्दिरम् । तथा मलयवत्या च दुहित्रा मृत्युमुक्तया ॥
ददौ च तां सुतां तस्मै विक्रमादित्यभूभृते । स राजा तेन जामात्रा मन्वानः कृतकृत्यताम् ॥
यथा चित्रे तथा स्वप्ने यथा स्वप्ने तथैव ताम् । विलोक्य साक्षान्मलयवतीमङ्गतां प्रियाम् ॥
स चापि विक्रमादित्यस्तदद्भुतममन्यत । फलं शैलसुताकान्तप्रसादसुरशाखिनः ॥

अथ तामादाय बधूं निर्वृतिमिव रूपिणीं स मलयवतीम् ।
उत्तीर्य वारिराशिं सोत्कलिकं सुचिरविरहमिव ॥
तत्तत्प्राभृतहस्तैः प्रणम्यमानः पदे पदे भूपैः ।
निजनगरीमुज्जयिनीं प्रत्यागाद्विक्रमादित्यः ॥

प्रभावमालोक्य च तत्र तस्य तं यथेच्छसतीकृतचित्रकौतुकम् ।
विसिस्मिये को न जहर्ष को न वा चकार को वा न महोत्सवं जनः ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललम्बके तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः ।

ततोऽस्य विक्रमादित्यस्यैकदात्र कथान्तरे । राज्ञी कलिङ्गसेनाख्या सपत्नीरेवमब्रवीत् ॥
राज्ञा मलयवत्यर्थे यत्कृतं न तदद्भुतम् । सदा विषमशीलो हि देवोऽयं प्रथितो भुवि ॥
अहं न परिणीता किमवस्कन्धामुना बलात् । मद्रूपां पुत्रिकां दृष्ट्वा गतेनानङ्गनिघ्नताम् ॥
एतन्निमित्तमाख्याता कथा कार्पटिकेन या । देवसेनेन मे तां वः कथयामि निशम्यताम् ॥
परिणीतास्म्यविधिना कथं राज्ञेतिदुःखिताम् । मामेत्याश्वासयन्नेवं स हि कार्पटिकोऽब्रवीत् ॥
मा स्म मन्युं कृथा देवि श्रद्धया परया ह्यसि । परिणीतातिसंरम्भादत्रामूलात्कथां शृणु ॥
अहं कार्पटिको भूत्वा सेवां कुर्वन्भवत्प्रभोः । अटव्यां दूरतोऽद्राक्षं महान्तं क्रोडमेकदा ॥
दंष्ट्राविशङ्कटमुखं तमालश्यामलच्छविम् । कृष्णपक्षं शशिकलाः खादन्तमिव रूपिणम् ॥
एत्य चावेदितो देवि मया राज्ञे तथैव सः । राजापि तद्रसाकृष्टो निरगान्मृगयाकृते ॥
मृगाटवीं च संप्राप्य कुर्वन्व्याघ्रमृगक्षयम् । आवेदितं मया दूराद्वराहं पश्यति स्म तम् ॥
दृष्ट्वाद्भुतं च तं मत्वा कंचित्कारणसूकरम् । रत्नाकराख्यमारोहदश्वमुच्चैःश्रवःसुतम् ॥
मध्याह्ने हि सदा भानुर्मुहूर्तं व्योम्नि तिष्ठति । तत्कालं चारुणेनाश्वा मुच्यन्ते स्नानपानयोः ॥
एकदोच्चैःश्रवा मुक्तस्तदा रविरथाद्वने । दृष्ट्वामुपेत्य राज्ञोऽश्वं तं तुरंगमजीजनत् ॥
तस्मिन्नारुह्य वाताश्वे जवादन्वपतश्च तम् । वराहं विद्रुतं राजा भूमिं दूराद्वीयसीम् ॥
तत्र दृष्टिपथात्सोऽस्य नष्टोऽभूत्कापि सूकरः । उच्चैःश्रवःसुतादश्वात्तस्मादपि जवाधिकः ॥
ततो राजा तमप्राप्य दूरोऽङ्घ्रितपरिच्छदः । एकमन्वागतं दृष्ट्वा मामेवं परिमृष्टवान् ॥
अपि जानासि कियतीं वर्यं भूमिमुपागताः । तच्छ्रुत्वा देवि राजानं प्रत्यवोचमहं तदा ॥
योजनानां शतानि त्रीण्यागताः स्मः प्रभो इति । ततो राजाब्रवीत्तर्हि त्वं पद्भ्यां कथमागतः ॥
एवं सविस्मयेनाहं राज्ञा पृष्टस्तमब्रवम् । देवास्ति पादलेपो मे वृत्तान्तं चात्र तं शृणु ॥
पूर्वं भार्यावियोगेन तीर्थयात्राविनिर्गतः । पथि देवकुलं सार्थं सोद्यानं प्राप्तवानहम् ॥
तत्र चाहं निशां नेतुं प्रविष्टोऽपश्यमन्तरे । स्त्रियमेकामतिष्ठं च तत्रातिध्यादृतस्तया ॥

। त्रौ च सा नभस्येकमोष्ठं कृत्वापरं भुवि । व्यात्तास्या प्राह मामीदृग्दृष्टं कापि मुखं त्वया ॥	२२
तोऽसिधेनुमाकृष्य सभ्रूमङ्गमविभ्यता । त्वया चेदृक्पुमान्दृष्टः कापीत्युक्ता मयापि सा ॥	२३
। थ सौम्यवपुर्भूत्वा साब्रवीन्मामवैकृता । यक्षी चण्ड्यभिधानाहं तुष्टा धैर्येण चास्मि ते ॥	२४
दिदानीं मम ब्रूहि किं प्रियं करवाणि ते । एवमुक्तवतीं तां च यक्षिणीमहमभ्यधाम् ॥	२५
रितुष्टासि चेत्सख्यं तत्कुरुष्व तथा मम । अह्नेनेन यथा तीर्थान्यटेयं निखिलान्यपि ॥	२६
वं मयोक्ता यक्षी सा पादलेपमदानमम । तेन तीर्थान्यहं भ्रान्तस्त्वं चेहाद्यानुधावितः ॥	२७
वैव प्रत्यहं चाहमिहागत्याटवीभुवि । मुक्त्वा फलान्युज्जयिनीमेत्य सेवां करोमि ते ॥	२८
ते देवि मया राजा विज्ञप्तोऽन्तरमन्यत । प्रसन्नदृष्टिकथितं योग्यं मामनुयायिनम् ॥	२९
यो मयैवं विज्ञप्तो राजा देवानयाम्यहम् । सुखादूनि फलानीह भुज्यन्ते प्रभुणा यदि ॥	३०
हं भोक्ष्ये न मे किंचितुपयुक्तं भवान्पुनः । भुङ्क्षां किंचित्परिश्रान्त इति राजादिशच्च माम् ॥	३१
। कर्कटिकां तत्र संप्राप्याहमभक्षयम् । तथा चाजगरोऽभूवमहं भक्षितमात्रया ॥	३२
। चाजगरीभूतमकस्माद्देवि मां तदा । देवो विषमशीलोऽभूत्सविषादः सविस्मयः ॥	३३
। गकी चात्र वेतालं भूतकेतुं समस्मरत् । प्राङ्नेत्ररोगाद्दृष्टयैव मोचयित्वा वशीकृतम् ॥	३४
वेतालः स्मृतायातः प्रह्वो राजानमब्रवीत् । किं स्मृतोऽस्मि महाराज निदेशो दीयतामिति ॥	३५
। राजाब्रवीदेतं भद्रं कर्पटिकं मम । सहसाजगरीभूतं प्रापय प्रकृतिं निजाम् ॥	३६
। लोऽप्यवहेव नास्ति शक्तिर्ममेदृशी । शक्तयो नियता वारि वैद्युताग्निं नु हन्ति किम् ॥	३७
। राजाब्रवीत्तर्हि यामः पत्नीमिमां सखे । अतो बुध्येत भिक्षेभ्यः कोऽप्युपायः कदाचन ॥	३८
। लोच्य सवेतालो राजा पत्नीं जगाम ताम् । तत्र साभरणं दृष्ट्वा तं चौराः पर्यवारयन् ॥	३९
तां शरवर्षाणि तेषां पञ्चशतानि च । भूतकेतुः स वेतालो राजादेशादभक्षयत् ॥	४०
। पल्लव्य गत्वा तत्स्वसेनापतयेऽब्रुवन् । एकाकिकेसरी नाम स चागात्सबलः क्रुधा ॥	४१
स्यैकस्य च मुखाद्बुद्ध्वा प्रत्यभिजानतः । सेनापतिः स राजानमेत्य जग्राह पादयोः ॥	४२
निवेदितात्मानं प्रह्वं प्रत्यभिनन्द्य तम् । पृष्ट्वा च कुशलं राजा सेनापतिमभाषत ॥	४३
कर्पटिको मुक्त्वा फलं कर्कटिकां बने । गतोऽजगरतां तस्य युक्तिं तन्मुक्तये कुरु ॥	४४
। जवच्चः श्रुत्वा सेनापतिरुवाच सः । देवानुगोऽयं मत्पुत्रायास्मै तं दर्शयत्विति ॥	४५
स तेन तत्पुत्रो वेतालेन सहैत्य माम् । ओषधीरसनस्येन पूर्ववन्मानुषं व्यधात् ॥	४६
। च्छाम च ततो हृष्टा राजान्तिकं वयम् । राजा च तमुदन्तं मां पादानतमबोधयत् ॥	४७
किकेसरी सोऽथ भिक्षसेनापतिर्निजम् । गृहमभ्यर्ष्य राजानमनैषीदस्मदन्वितम् ॥	४८
। याम च तत्सत्य सदनं शबरीवृतम् । दन्तिदन्तचित्तोत्तुङ्गभित्तिं व्याघ्रच्छदच्छवि ॥	४९
। सि बर्हिपिच्छानि हारा गुञ्जाफलस्रजः । मातङ्गमदनिःष्यन्दो यत्र स्त्रीणां च मण्डनम् ॥	५०
सेनापतेर्भार्या परिचर्या व्यधात्स्वयम् । राज्ञो मृगमदामोदिवासा मुक्ताद्यलंकृता ॥	५१
मुक्तस्ततो राजा तत्र वृद्धांस्तदात्मजान् । सेनापतिं च तरुणं दृष्ट्वा तं परिपृष्टवान् ॥	५२
। ते ममाश्रयमिदं तावत्त्वयोच्यताम् । तरुणस्त्वं त्वदीयास्तु पुत्रा वृद्धा अमी कथम् ॥	५३
। त राज्ञा गदितः शबरेन्द्रोऽब्रवीदिदम् । महत्येषा कथा देव श्रूयतां यदि कौतुकम् ॥	५४
। जामीति विप्रोऽहं मायापुर्यां पुरावसम् । सोऽहं वनमगां जातु दार्वर्थं पितुराज्ञया ॥	५५
। मर्कटो मार्गं रुद्ध्वातिष्ठदबाधकृत् । आर्तेन चक्षुषा पश्यन्मार्गमन्यं प्रदर्शयन् ॥	५६
दत्येष मां तावत्तद्दृच्छामि वरं पथा । एतत्प्रदर्शमानेन पश्याम्यस्याशयं कपेः ॥	५७
। प्रेक्ष्याथ तेनाहं मार्गेण प्रस्थितोऽभवम् । स च मे मर्कटोऽग्रेऽग्रे प्रायात्पश्यन्बिबृत्य माम् ॥	५८
च दूरमारोहजम्बूवृक्षं स मर्कटः । तत्पृष्ठे च लताजालघने दृष्टिमदामहम् ॥	५९
। लयवद्धाङ्गीमपश्यं चात्र वानरीम् । एतदर्थमनेनाहमानीत इति चाविदम् ॥	६०

ततोऽहं वृक्षमारुह्य बलीवलयपाशकम् । छित्त्वा परशुना तं च वानरीं ताममोचय
अथावतीर्य वृक्षात्तौ वानरो वानरी च सा । अवतीर्णस्य मे पादावगृहीतामुभावपि
स्थापयित्वा च मे पादलग्नां तां वानरीं क्षणम् । गत्वा स कपिरानीय मह्यं दिव्यम
तदादाय गृहीत्वाहमिन्धनान्यागमं गृहम् । तत्र चाभक्ष्यं भार्यासहितस्तत्फलोत्तम
तस्मिन्भुक्ते जरारोगौ सभार्यस्य गतौ मम । ततस्तत्रोद्भूदस्मद्देशे दुर्भिक्षविप्लवः ।
तदाक्रान्तश्च तत्रत्यो जनो यातो यतस्ततः । अहं दैवादिमं देशं सभार्यः प्राप्तवान्
इह काञ्चनदंष्ट्राख्यस्तदाभूच्छवराधिपः । तस्य शस्त्रमुपादाय श्रुत्यतामहमाश्रयम्
आयोधनेषु दृष्ट्वा च तेषु तेष्वभयायिनम् । सोऽथ काञ्चनदंष्ट्रो मां सेनापत्येऽभि
एकभक्त्या च स मया ततोऽप्याराधितः प्रभुः । मह्यमेवान्तकालेऽत्र राज्यं प्रादा
इहस्थस्य च मे यातान्यद्दानां सप्तविंशतिः । शतानि न जरा चास्ति मम तत्फलः
एवं स्वोदन्तमाख्याय स राजानं सविस्मयम् । एकाकिकेसरी भूयो भिल्लराजो व्य
तन्मया वानरफलाद्यत्कृतं चिरजीवितम् । पूर्णं ततोऽद्य संप्राप्तं फलं त्वत्पाददर्शन
अतोऽहमर्थये देव यो गृहागमनान्मयि । दर्शितोऽनुग्रहोऽद्यायं परितोषं स नीयत
भार्यायां क्षत्रियायां मे देवोत्पन्नास्ति कन्यका । अनन्यतुल्या रूपेण नाम्ना मदन
कन्यारत्नं च तद्देवाहते नान्यत्र शोभते । तत्प्रयच्छामि तां तुभ्यमुद्बहस्य यथावि
दासोऽहं च धनुर्लक्षद्वयेनानुगतः प्रभो । इति तेनार्थितो राजा स तथेत्यन्वमन्यत
शुभे लग्ने च तां तस्य तनयां परिणीतवान् । मुक्ताकस्तूरिकाभारभृतोष्ट्रशतदायिन
सप्तरात्रमुषित्वा च राजा प्रस्थितवांस्ततः । तथा मदनसुन्दर्या सभिल्लानीकया सह
अत्रान्तरेऽश्वापहृते राज्ञि तन्मृगयावने । स्थितमस्मद्बलं विभ्रं क्षत्ता भद्रायुधोऽभ्य
अलं विषादेनायाति न चिरादेव वः प्रभुः । नास्य दिव्यप्रभावस्य किञ्चिदत्यहितं
किं न स्मरथ यद्गत्वा पातालात्परिणीय च । नागकन्यां सुररूपाख्यामेककः स इ
गन्धर्वलोकं गत्वा च वीरः प्रत्यागतस्ततः । तारावलीमुपादाय गन्धर्वाधिपकन्यक
इत्युक्त्वाश्वासिताः सर्वे तेन भद्रायुधेन ते । अतिष्ठन्नटवीद्वारे राज्ञो मार्गावलोकि
राजापि स्पष्टभागेण समं शबरसैनिकैः । तस्यां मदनसुन्दर्या प्रक्रामन्त्यां यथेच्छ
प्राविशत्तुरगारूढः सवेतालो मया सह । वनं तत्पूर्वदृष्टस्य वराहस्य दिदृक्षया ॥
प्रविष्टस्य च तत्रागाद्वराहस्तस्य सोऽप्रतः । दृष्ट्वैव च स राजा तमवधीत्पञ्चभिः ।
हतस्य तस्य धावित्वा वेतालेन विदारितात् । उदराद्देवि निरगादकस्मात्सुभगः पु
को भवानिति यावत्तं राजा पृच्छति विस्मयात् । जङ्गमाद्रिनिभस्तावदागात्तत्र व
आपतन्तं तमारण्यं राजा दृष्ट्वैव कुञ्जरम् । एकेनैव पृषत्केन मर्माहतमपातयत्
तस्यापि पाटितात्तेन वेतालेनोदरान्तरात् । पुरुषो निरगादिव्यः स्त्री च सर्वाङ्गसु
प्रष्टुकामं च राजानं वराहोदरनिर्गतः । स पुमानवद्राजन्स्वोदन्तं शृणु वच्मि ते
आवां देवकुमारौ द्वौ भद्राख्योऽयमहं शुभः । तौ भ्रमन्तावपश्याव कण्वं ध्यानार्
गजसूकरयो रूपमावाभ्यां क्रीडया कृतम् । कृत्वा च त्रासितो मोहान्महर्षिः शप
अटव्यामीदृशावेव भवतं गजसूकरौ । विक्रमादित्यभूपेन हतौ मुक्तिमवाप्स्यथः
इत्यावां मुनिशापेन गजसूकरतां गतौ । त्वयाद्य मोचितौ स्त्री तु स्वोदन्तं वक्त्व
एतं च सूकरं कण्ठे पृष्टे च स्पृश वारणम् । कृपाणचर्मणी दिव्ये तवैतौ हि भदि
इत्युक्त्वा सद्वितीयः स तिरोऽभूत्तौ च भूपतेः । क्रोडद्विपौ करस्पृष्टौ संपन्नौ ख
ततः सा स्त्री स्ववृत्तान्तं पृष्ट्वा सत्येवमब्रवीत् । भार्याहं धनदत्ताख्यस्योज्जयिन्यां
सा हर्म्यतलसुप्ताहमागत्यानेन दन्तिना । निगीर्यैवमिहानीता न चास्यान्तः पुसा

श्रोदरात्तु निर्यातः पुमानस्मान्मया सह । एवमुक्तवतीं राजा दीनां तामवदत्स्त्रियम् ॥	१००
रा भव गृहान्भर्तुर्भवतीं प्रापयाम्यहम् । समं मदवरोधेन गच्छ प्रकमनिर्भया ॥	१०१
पुक्त्वानाययित्वा तां वेतालेन समर्पयत् । राश्यै मदनसुन्दर्यै प्रकामन्त्यै पृथक्पथा ॥	१०२
प्रागतेऽथ वेताले तत्रापश्याव कानने । अकस्माद्राजकन्ये द्वे भूरिभव्यपरिच्छदे ॥	१०३
नाययच्च मां प्रेष्य तयो राजा महत्तरान् । कुतः के कन्यके चैते इति पृष्ठाश्च तेऽब्रुवन् ॥	१०४
स्त द्वीपं कटाहाख्यं केतनं सर्वसंपदाम् । अन्वर्थनामा तत्रास्ति नृपतिर्गुणसागरः ॥	१०५
प्राजनि महादेव्यां नाझा गुणवती सुता । निर्मातुरेव धातुर्या रूपेणाश्चर्यदायिनी ॥	१०६
प्राश्च सिद्धैरादिष्टः सप्तद्वीपेश्वरः पतिः । ततश्च तत्पिता राजा सोऽमन्नयत मन्त्रिभिः ॥	१०७
रुमादित्यदेवोऽस्या योग्यो मे दुहितुर्वरः । तत्पाणिप्रहणायैतां तस्यैव प्रेषयाम्यहम् ॥	१०८
। संमन्त्र्य वहने जलधौ सपरिच्छदाम् । आरोप्य सधनां तां च स राजा व्यसृजत्सुताम् ॥	१०९
र्णद्वीपनिकटं प्राप्तं दैवाद्यगीर्यत । सराजकन्यं सजनं वहनं शफरेण तत् ॥	११०
चाब्धिनेलया नीत्वा विधिगत्येव रोधसि । क्षिप्रस्तद्वीपसंलग्नो महामत्स्योऽवसन्नवान् ॥	१११
व तत्र धावित्वा नानाप्रहरणो जनः । व्यापाद्याश्चर्यमत्स्यस्य तस्योदरमपाटयत् ॥	११२
एषाच्च ततः पूर्णं जनैस्तद्वहनं महत् । बुद्धैतद्विस्मयादागात्तत्र तद्वीपभूपतिः ॥	११३
चन्द्रशेखरो राजा गुणसागरभूभृतः । स्यालो जनाद्वहनगाद्यथातत्त्वमबुध्यत ॥	११४
। बुद्ध्या गुणवतीं भागिनेयीं स तां नृपः । प्रवेश्य राजधानीं स्वामानन्दादुत्सवं व्यधात् ॥	११५
येद्युश्च सुतां चन्द्रवतीं नाम स भूपतिः । विक्रमादित्यदेवाय दातुं प्राक्परिकल्पिताम् ॥	११६
। वत्या तथा साकं तत्कृते विभवोत्तराम् । प्रास्थापयत्प्रवहणे सुमुहूर्तेऽधिरोपिताम् ॥	११७
इमे तीर्णजलधी प्रकामन्त्यौ क्रमादिह । राजकन्ये उभे प्राप्ते वयं परिकरोऽनयोः ॥	११८
प्राप्तांश्च नः क्रोडवारणावभ्यधावताम् । सुमहान्तौ ततोऽस्माभिरिवमाक्रन्दितं प्रभो ॥	११९
गते विक्रमादित्यदेवस्यैते स्वयंवरे । कन्यके लोकपालास्तत्तस्य धर्मेण रक्षत ॥	१२०
ह्रुत्वावोचतां तौ नः क्रोडेभौ व्यक्तया गिरा । धीरा भवत भीर्नास्ति राजनामग्रहेण वः ॥	१२१
व तं च राजानमागतं द्रक्ष्यथाद्युना । इत्युक्त्वा तौ गजक्रोडौ दिव्यौ कौचिदितो गतौ ॥	१२२
।ऽस्मदीयवृत्तान्त इत्युक्ते तैर्महत्तरैः । अयं स एव राजेति देवि तानहमब्रुवम् ॥	१२३
स्ते पादपतिता हृष्टास्ते राजकन्यके । तस्मै गुणवतीचन्द्रवत्यौ राज्ञे समर्पयन् ॥	१२४
नाप्यादिश्य वेतालं सुन्दर्यौ ते अनाययत् । सार्धं मदनसुन्दर्यां समं तिस्रोऽपि यान्त्विति ॥	१२५
प्रं च तेन वेतालेनागतेन ततः क्षणात् । मया च सहितः प्रायादुत्पथेनैव देवि सः ॥	१२६
छतां च वनेऽस्माकं रविरस्तमुपागमत् । तत्कालं तत्र चास्माभिरश्रावि मुरजध्वनिः ॥	१२७
। मुरजशब्दोऽयमिति राजनि पृच्छति । वेतालः सोऽब्रवीद्देवकुलं देवात्र विद्यते ॥	१२८
न्यकौतूहलं तच्च निर्मितं विश्वकर्मणा । तत्रैष मुरजध्वानः संध्याप्रेक्षणके प्रभो ॥	१२९
पुक्तवान्स वेतालो राजा चाहं च कौतुकात् । तत्रागच्छाम संयम्य तुरगं प्रविशाम च ॥	१३०
। श्यामाचितं चात्र तार्क्ष्यरत्नमयं महत् । लिङ्गं तदग्रे चोदग्रदीपकं प्रेक्षणीयकम् ॥	१३१
। त्यन्मुचिरं तत्र दिव्यरूपा वरस्त्रियः । चतुर्विधेन वाद्येन गानगान्धर्वयोगिना ॥	१३२
यान्ते दृष्टमस्माभिस्तत्राश्चर्यं प्रविश्य यत् । स्तम्भस्थपुत्रिकास्वन्तर्नर्तक्यो लयमागताः ॥	१३३
पना वादकाद्याश्च चित्रस्थपुरुषेष्वपि । तद्दृष्ट्वा विस्मिते राज्ञि स वेतालोऽब्रवीदिदम् ॥	१३४
प्रेयमीदृशी दिव्या विश्वकर्मकृताक्षया । सततं हि भवत्येतत्संध्ययोरुभयोरपि ॥	१३५
पुक्ते तेन तत्रान्तर्भ्रमन्तौ वयमेकतः । सविशेषामपश्याम रूपेण स्तम्भपुत्रिकाम् ॥	१३६
ता तु तां विलोक्यैव तल्लावण्यविमोहितः । शून्यः स्तब्धः क्षणं सोऽपि स्तम्भोत्कीर्ण इवाभवत् ॥	१३७
। वीच्च न पश्यामि रूपेणानेन चेदहम् । सजीवामङ्गनां तन्मे किं राज्यं किं च जीवितम् ॥	१३८

एतच्छ्रुत्वा स वेतालोऽवादीत्रैतदुरासदम् । कलिङ्गसेना नामास्ति कलिङ्गाधिपतेः सुता ॥	१३९
तां दृष्ट्वा रूपकारेण तद्रूपवटनेऽपुना । वर्धमानपुरीयेण कृतेयं सालभञ्जिका ॥	१४०
तद्रत्वोज्जयिनीं तस्मात्कालिङ्गाभृपतेः प्रभो । तामर्थयस्व तत्कन्यां विक्रमेण हराथवा ॥	१४१
इति वेतालवचनं न्यधाद्राजा तथा हृदि । ततो नीत्वात्र तां रात्रिं प्रातः संप्रस्थिता वयम् ॥	१४२
यान्तश्चाशोकवृक्षस्य तलेऽपश्याम पूरुषौ । भव्यौ द्वौ तौ च राजानमुत्थायानमतां ततः ॥	१४३
कौ युवां किमरण्यस्थाविति राज्ञोक्तयोस्तयोः । एको वक्ति स्म देवैतच्छ्रूयतां कथयाम्यहम् ॥	१४४
धनदत्ताभिधानोऽहमुज्जयिन्यां वणिक्सुतः । सोऽहं हर्म्यतले जातु संसुप्तो भार्यया सह ॥	१४५
प्रातः प्रबुध्य पश्यामि यावत्सा तत्र नास्ति मे । भार्या हर्म्ये न चान्येषु प्रासादोपवनादिषु ॥	१४६
न तस्याश्चित्तमन्यादृक्कृप्तोऽत्र प्रत्ययस्तथा । यदि साध्यस्मि तदियं न म्हायेकुवमित्यसौ ॥	१४७
माला मह्यं तथा दत्ता सा चाम्लानैव वर्तते । तन्न जाने क याता सा नीता भूतादिना नु किम् ॥	१४८
इति संचिन्तयंश्चिन्वन्नाक्रन्दन्विलपन्रुदन् । अतिष्ठं तद्वियोगाग्निज्वलितोऽहमभोजनः ॥	१४९
बान्धवाश्चासितः किञ्चित्कृताहारोऽथ दुःखितः । ब्राह्मणानभोजयन्नासं देवागारे कृतस्थितिः ॥	१५०
तत्र जातु परिश्रान्तो विप्रो मामभयमभ्यगात् । मया विश्रमितश्चायं स्नानाहारादिना तदा ॥	१५१
कुतस्त्वमिति पृष्ठश्च भुक्तोत्तरमसौ मया । वाराणसीसमीपस्थाङ्गामादसीत्यभाषत ॥	१५२
मद्भृत्याख्यातमहुःस्वस्त एषोऽब्रवीत्पुनः । आत्मावसादितो भिन्न किमनुद्योगिना त्वया ॥	१५३
व्यवसायी हि दुष्प्रापमपि प्राप्नोति तत्सखे । उत्तिष्ठ तव भार्या तामन्विष्यावः सखास्मि ते ॥	१५४
कथं सान्विष्यते यस्या दिङ्मन्त्रं नैव बुध्यते । इत्युक्तवन्तमथ मां प्रीत्या भूयोऽब्रवीद्ययम् ॥	१५५
मैवं किं केसटो न प्रागसंभाव्यसमागमाम् । प्राप रूपवतीं भार्यां तथा चैतत्कथां शृणु ॥	१५६
पुरे पाटलिपुत्रेऽभूद्भनाढ्यब्राह्मणात्मजः । केसटाख्यो द्विजयुवा रूपे काम इवापरः ॥	१५७
स भार्या सदृशीं प्रेषुः पित्रोरविदितो गृहात् । निर्गत्य देशान्बभ्राम तांस्तांस्तीर्थापदेशतः ॥	१५८
क्रमाच्च नर्मदातीरं प्राप्नो जातु ददर्श सः । महान्तमागतं तेन जन्ययात्राजनं पथा ॥	१५९
दृष्ट्वा च दूरात्तन्मध्यादेत्यैकस्तं द्विजाग्रणीः । संभाष्य केसटं वृद्धः प्राह सप्रणयं रहः ॥	१६०
त्वत्तोऽहमर्थये किञ्चिद्दालासाध्यं च तत्तव । मम तूपकृतिः पूर्णा करोषि यदि वच्मि तत् ॥	१६१
तच्छ्रुत्वा केसटोऽवादीदार्यं शक्यं ब्रवीषि चेत् । तन्निश्चितं मया कार्यं भवतूपकृतिस्तव ॥	१६२
ततो वृद्धद्विजोऽवादीच्छृणु पुत्रास्ति मे सुतः । स चाग्रणीर्विरूपाणां सुरूपाणां भवानिव ॥	१६३
दन्तुरश्चिपिटघ्राणः कृष्णः काचरलोचनः । पृथूदरो वक्रपादः शूर्पकर्णपुटश्च सः ॥	१६४
तादृशस्य कृते स्नेहात्कृत्वा रूपाभिवर्णनम् । ब्राह्मणाद्रत्नदत्ताख्यात्कन्यका याचिता मया ॥	१६५
सा च रूपवती नाम पित्रा दातुं प्रतिश्रुता । तेनान्वर्थाभिधा तस्मै सोऽद्य पाणिग्रहस्तयोः ॥	१६६
तदर्थमागता एते वयं दृष्टे च मत्सुते । न संबन्धी सुतां दद्यादारम्भोऽयं वृथा भवेत् ॥	१६७
उपायं ध्यायता चात्र मया लब्धो भवानिह । तद्वाचा प्रतिपन्नं द्रागिदं मे वाञ्छितं कुरु ॥	१६८
अस्माभिः सममागत्य कन्यां तां परिणीय च । मत्पुत्राय प्रयच्छाद्य वध्वास्त्वं ह्यनुरूपकः ॥	१६९
तच्छ्रुत्वा तं तथेत्युक्तवन्तमादाय केसटम् । नौभिः स नर्मदां तीर्त्वा पारं वृद्धद्विजो ययौ ॥	१७०
प्राप्य चैकं पुरं सोऽथ व्यश्रमत्सानुगो बहिः । आकाशपथिकोऽस्ताद्रौ तावदूर्कोऽप्युपाविशत् ॥	१७१
प्रसर्पति ततो ध्वान्ते जलोपान्ते स केसटः । उपस्पृष्टं गतोऽद्राक्षीद्राक्षसं घोरमुत्थितम् ॥	१७२
भक्षयाम्यहमेष त्वां क मे केसट यास्यसि । इत्युक्तवन्तं च स तं राक्षसं केसटोऽभ्यधात् ॥	१७३
मा स्म मां भक्षयेस्तावत्त्वामुपैष्याम्यहं पुनः । ब्राह्मणस्य प्रतिज्ञातं कार्यं निर्वाह्य निश्चितम् ॥	१७४
तच्छ्रुत्वा कारयित्वा च शपथं सोऽथ राक्षसः । मुमोच केसटं सोऽपि तज्जन्यबलकं ययौ ॥	१७५
ततः स वृद्धविप्रस्तं धरमण्डनमण्डितम् । आदाय केसटं जन्यैः समं तत्प्राविशत्पुरम् ॥	१७६
तत्र सज्जितवेदीकं रत्नदत्तगृहं च सः । प्रावेशयत्केसटं तं विविधातोद्यनादितम् ॥	१७७

सटश्च स तां सम्यगुपयेमे वराननाम् । कन्यां रूपवतीं तत्र पित्रा प्रत्तमहाधनाम् ॥	१७८
नन्द स्त्रीजनश्चात्र तुल्यौ वीक्ष्य वधूवरौ । सा च रूपवती प्राप्तं दृष्ट्वा तं तादृशं वरम् ॥	१७९
स्याः सख्योऽपि तं दृष्ट्वा जज्ञिरे जातमन्मथाः । विषादविस्मयाक्रान्तः स त्वासीत्केसटस्तदा ॥	१८०
तत्रौ च शयनीये तं चिन्तासक्तं पराञ्छुखम् । प्रियं रूपवती दृष्ट्वा व्याजसुप्तं चकार सा ॥	१८१
श्रीथे सोऽथ सुप्तां तां मत्वा निर्गत्य केसटः । राक्षसस्यान्तिकं तस्य सत्यं पालयितुं ययौ ॥	१८२
पि रूपवती स्वैरमुत्थायानुपलक्षिता । सकौतुका तं भर्तारमन्विष्याय पतिव्रता ॥	१८३
प्राप्तं च केसटं तत्र राक्षसः स जगाद तम् । साधु भोः पालितं सत्यं महासत्त्वोऽसि केसट ॥	१८४
रं पाटलिपुत्रं तद्देसटश्च पिता त्वया । पवित्रितस्तदायाहि यावत्त्वां भक्षयाम्यहम् ॥	१८५
च्छ्रुत्वा सहसोपेत्य रूपवत्यभ्यधादिदम् । मां खाद भक्षिते ह्यस्मिन्पत्यौ का मे गतिर्भवेत् ॥	१८६
मक्षा ते गतिरित्युक्ते रक्षसा साप्युवाच तम् । को मे भिक्षां महासत्त्व दास्यतीह स्त्रिया इति ॥	१८७
ते न दास्यति भिक्षां ते याचितस्तस्य यास्यति । शतधा शिर इत्युक्ते राक्षसेन च साब्रवीत् ॥	१८८
हिं त्वमेव मे देहि भर्तृभिक्षामिमामिति । अददच्च ममाराशु शीर्णमूर्धा स राक्षसः ॥	१८९
प्राथ केसटमादाय तच्चारित्रातिविस्मितम् । आगाद्रूपवती वेश्म तावच्चाक्षीयत क्षपा ॥	१९०
तोभूते च कृताहारं तज्जन्यबलकं ततः । प्रस्थाय नर्मदातीरं संप्राप सवधूवरम् ॥	१९१
तो वधूं रूपवतीं नावमारोप्य सानुगाम् । स मुख्यवृद्धविप्रोऽन्यां नावमारोहदात्मना ॥	१९२
सटं तु पृथङ्नावि स्वीकृत्याभरणादि सः । आरोपयच्छठः कृत्वा नाविकैः सह संविदम् ॥	१९३
तः स सवधूजन्यः पारं तीर्त्वा ययौ द्विजः । नदीमध्येन दूरं तु दाशैर्निन्ये स केसटः ॥	१९४
त्र क्षिप्त्वा महस्योषे नावं तां केसटं च ते । वृद्धद्विजादात्तधना बाहुतीर्णापगा ययुः ॥	१९५
सटस्तु सनौकोऽपि नद्या हृत्वोत्तरङ्गया । क्षिप्तोऽम्बुधौ वातवशाद्यस्तोऽभूद्रमिणा तटे ॥	१९६
त्रायुषः सशेषत्वात्समाश्वस्य व्यचिन्तयत् । अहो प्रत्युपकारोऽयं कृतस्तेन द्विजेन मे ॥	१९७
नं वां तेनैव नाख्याता तस्य निर्धर्ममूर्खता । युनक्ति भार्यया पुत्रं परेण परिणाय्य यत् ॥	१९८
ति संचिन्तयन्त्यावदास्ते तत्र स विह्वलः । विचरत्खेचरीचक्रा तावत्तस्याययौ क्षपा ॥	१९९
स्यां विनिद्रस्तुर्ये स यामे कलकलं दिवि । श्रुत्वा ददर्श सुभगं खान्द्रष्टं पुरुषं पुरः ॥	२००
स्तश्चिरादविकृतं तं विभाव्य स केसटः । को भवानिति प्रपच्छ ततस्तं सोऽब्रवीत्पुमान् ॥	२०१
ं मे ब्रूहि भवान्कोऽत्र ततो वक्ष्याम्यहं तव । तच्छ्रुत्वा केसटस्तस्मै स्ववृत्तान्तमवर्णयत् ॥	२०२
तः स पुरुषोऽवादीत्तुल्यावस्योऽसि तर्हि मे । तदिदानीं स्ववृत्तान्तं तव वचिम सखे शृणु ॥	२०३
स्ति वेणानदीतीरे पुरं रत्नपुराख्यया । तत्र कंदर्पनामाहमाह्यपुत्रो गृही द्विजः ॥	२०४
तोऽहं प्रदोषे तोयार्थं वेणामवतरन्नदीम् । तस्यां स्खलित्वा पतितो वार्योऽधेन हृतोऽभवम् ॥	२०५
रं नीत्वा तथा रात्र्या तेनाहं च दिनागमे । आयुर्बलात्कच्छगते तरुखण्डे निवेशितः ॥	२०६
प्राखाबलम्बेनारुह्य रोधस्याश्वस्य चान्तिके । मातृदेवगृहं शून्यं तत्रापश्यमहं सहत् ॥	२०७
स्मिन्प्रविश्य दृष्ट्वान्तः स्फुरन्तीरिव तेजसा । मातृरहं शान्तभयो नत्वा स्तुत्वा व्यजिज्ञपम् ॥	२०८
गवत्यः परित्राणं कुरुध्वं कृपणस्य मे । अहमेष हि युष्माकं प्राप्नोऽद्य शरणागतः ॥	२०९
ति विज्ञप्य नद्योषपरिक्लिष्टस्य तत्र मे । विश्राम्यतः शनैर्मित्र विश्रान्ति वासरोऽप्यगात् ॥	२१०
गात्तारास्थिमालाह्या ज्योत्स्नाभूतिसिता ततः । शशिशुभ्रकपाला च रौद्री रजनितापसी ॥	२११
त्कालं चात्र जानामि ततो मातृगणान्तरात् । निर्गत्य योगिनीप्राप्तः परस्परमभाषत ॥	२१२
पद्य चक्रपुरेऽस्माभिर्गन्तव्यं चक्रमेलके । इह च श्वापदाकीर्णे रक्षास्य ब्राह्मणस्य का ॥	२१३
देष स्याप्यर्ता नीत्वा यत्रैतस्य शुभं भवेत् । आनेष्यामः पुनश्चैनमेषोऽस्मान्शरणं श्रितः ॥	२१४
त्युक्त्वा खेन नीत्वा मामलंकृत्य निधाय च । पुरे कापि गृहे कस्याप्याह्यविप्रस्य ता गताः ॥	२१५
त्र पश्यामि यावच्च कन्योद्वाहाय सज्जिता । वेदी लग्नश्च संप्राप्तो न जन्यबलकं पुनः ॥	२१६

ततस्तत्र स्थितं दिव्यवरवेपं विलोक्य माम् । अयं तावद्वरः प्राप्त इति सर्वोऽब्रवीज्जनः ॥	२१७
ततो नीत्वैव मां वेदीमानीयालंकृतां सुताम् । गृहस्थोऽत्र स विप्रस्तां मह्यं प्रादाद्यथाविधि ॥	२१८
दिष्ट्या तुल्यवरप्राप्तेरस्याः सुमनसोऽधुना । सौन्दर्यं सफलीभूतमित्यन्योन्यं स्त्रियोऽभ्यधुः ॥	२१९
ततः कृतविवाहोऽत्र तथा सुमनसा सह । महोपचारसुखितः प्रासादे सुप्तवानहम् ॥	२२०
अथास्मिन्पश्चिमे यामे योगिन्यश्चक्रमेलकात् । आगत्य ताः स्वयुकत्या मां हृत्वैवोदपतन्नभः ॥	२२१
यान्तीनां नभसा तासामन्याभिर्मज्जिहीर्षुभिः । साकं प्रवृत्तयुद्धानामहं हस्तादिह च्युतः ॥	२२२
न च तद्वेदि नगरं यत्र सा सुमना मया । परिणीता न जाने च किमिदानीं भविष्यति ॥	२२३
इत्येष विधिना दत्ता या मे दुःखपरम्परा । सा सुखान्तैव संपन्ना ममाद्य त्वत्समागमात् ॥	२२४
इत्युक्तवन्तं कंदर्पं केसटस्तमुवाच सः । सा भैषीभिन्न नेदानीं योगिन्यः प्रभवन्ति ते ॥	२२५
अस्ति मे तादृशी शक्तिः काप्यप्रतिहता यतः । सहैव च भ्रमिष्यावो विधिः श्रेयो विधास्यति ॥	२२६
अन्योन्यं वदतोरैवं व्यतीयाय तयोर्निशा । प्रातस्ततः प्रयातः स्म तौ च तीर्णाम्बुधी उभौ ॥	२२७
क्रमाद्गीमपुरं नाम नगरं प्रापतुश्च तौ । सह केसटकंदर्पो रत्ननद्याः समीपगम् ॥	२२८
तत्र तौ तन्नदीतीरे श्रुत्वा कलकलं तदा । गत्वा ददृशतुर्मत्स्यमापूरिततटद्वयम् ॥	२२९
समुद्रवेलया क्षिप्तं बद्धं कायमहत्तया । मांसार्थिभिः पात्र्यमानं नानाशस्त्रकरैर्जनैः ॥	२३०
पात्र्यमानस्य निरगादुदरात्तस्य चाङ्गना । साश्चर्यजनदृष्टा च सा भीताशिश्रियत्तटम् ॥	२३१
ततस्तां वीक्ष्य कंदर्पो हृष्टोऽभाषत केसटम् । वयस्य सेयं सुमना यामहं परिणीतवान् ॥	२३२
न जाने पुनरेतस्या वासो मत्स्योदरे कथम् । तत्तूष्णीभिह तिष्ठवो यावद्भक्तिर्भविष्यति ॥	२३३
तथेति केसटेनोक्ते तत्रावस्थितयोस्तयोः । का त्वं किमेतदिति सा पृष्टाभूत्सुमना जनैः ॥	२३४
ततः कृच्छ्रेण सावादीदहं रत्नाकरे पुरे । जयदत्ताभिधानस्य विप्रचूडामणेः सुता ॥	२३५
सुमना इति नास्त्रास्मि साहं भव्येन केनचित् । परिणीतानुरूपेण निशि ब्राह्मणसूनुना ॥	२३६
तद्वात्रावेव सुप्ताया गतः कापि स मे पतिः । यत्नान्विष्टोऽपि मत्पित्रा न च प्राप्तः कुतोऽपि सः ॥	२३७
ततोऽस्मि पतिता नद्यां तद्वियोगाग्निशान्तये । निगीर्णानेन मत्स्येन संप्राप्तेह विधेर्वशात् ॥	२३८
इति तां वादिनीमेव निर्गत्य जनमध्यतः । आश्लिष्य यज्ञस्वामीति विप्र एकोऽब्रवीदिदम् ॥	२३९
एह्येहि पुत्रि भवती भगिनीदुहिता मम । यज्ञस्वामीति हि भ्राता सोदर्यो मातुरस्मि ते ॥	२४०
तच्छ्रुत्वा सुखमुद्गाद्य सुमनास्तमवेक्ष्य सा । मातुलं प्रत्यभिज्ञाय सास्त्रा जग्राह पादयोः ॥	२४१
क्षणं त्यक्त्वाशु चावादीत्तं तु काष्ठानि देहि मे । आर्यपुत्रवियुक्ताया अग्नेरन्या न मे गतिः ॥	२४२
बोध्यमानापि सा तस्मान्निश्चयात्त चचाल यत् । तत्परीक्षिततच्चित्तः कंदर्पस्तामुपाययौ ॥	२४३
तमुपागतमालोक्य प्रत्यभिज्ञाय धीमती । सुमनाः पादयोस्तस्य पतित्वा प्ररुरोद सा ॥	२४४
जनेन पृच्छयमाना च तेन सा मातुलेन च । अयं स मम भर्तेति निजगाद् मनस्विनी ॥	२४५
ततः सर्वेषु हृष्टेषु यज्ञस्वामी निनाय ताम् । स्वगृहं तत्पतिं तं च कंदर्पं केसटान्वितम् ॥	२४६
तत्र तान्वर्णितस्वस्ववृत्तान्तान्सकुटुम्बकः । उपचारेण महता प्रीत्या परिचचार सः ॥	२४७
गतेष्वहःसु कंदर्पं केसटोऽत्र जगाद् तम् । अभीष्टभार्योप्राप्त्या त्वं प्राप्तस्तावत्कृतार्थताम् ॥	२४८
तत्सभार्योऽधुना गच्छ निजं रत्नपुरं पुरम् । अकृतार्थो गमिष्यामि न स्वदेशमहं पुनः ॥	२४९
तीर्थान्येव भ्रमन्देहं क्षपयिष्याम्यसुं सखे । तच्छ्रुत्वा केसटं यज्ञस्वामी तत्र स्थितोऽवदत् ॥	२५०
किमुद्वेगाद्ददस्येवं सर्वं जीवद्भिराप्यते । कुसुमायुधवृत्तान्तं तथा च शृणु वच्मि ते ॥	२५१
देवस्वामीत्यभूच्चण्डपुराख्ये नगरे द्विजः । तस्यातिरूपा कन्याभून्नाम्ना कमललोचना ॥	२५२
शिष्यश्च विप्रपुत्रोऽभून्नाम्नास्य कुसुमायुधः । स शिष्यः सा च तत्कन्या प्रीतावास्तां परस्परम् ॥	२५३
एकदा निश्चिता दातुं पित्रान्यस्यै वराय सा । कन्या सखीमुखेनाशु तं स्माह कुसुमायुधम् ॥	२५४
तातो मां दातुमन्यस्यै प्रतिपन्नो भवांश्च मे । पूर्वसंकल्पितो भर्ता तद्युक्त्या हर मामितः ॥	२५५

स्याः सोऽपहाराय कृतसंविद्धिर्निशि । आस्थापयद्वेगसरीं भृत्यं च कुसुमायुधः ॥	२५६
नेर्गत्य चारूढा तस्यां भृत्येन तेन सा । न तस्य निकटं निन्धे निन्धे स्त्रीकर्तुमन्यतः ॥	२५७
ता च सा तेन रात्रौ कमललोचना । प्राप्यैकं नगरं प्रातस्तमाह स च सा सती ॥	२५८
मी क स मद्भर्ता तं प्रापयसि किं न माम् । तच्छ्रुत्वा स शठोऽवादीदेकिकां तां विदेशगाम् ॥	२५९
त्रां परिणेष्यामि किं तेन स वृत्तोऽधुना । श्रुत्वैतत्स्वान्नवीत्प्राज्ञा त्वं हि मे सुतरां प्रियः ॥	२६०
त्र न किं सद्यः परिणयोऽस्यहो मम ।	२६१
नगरोद्याने स्थापयित्वैव दुर्भतिः । स विवाहोपकरणं जगामानेतुमापणम् ॥	२६२
लाय्य गत्वा सा कन्या वेगसरीयुता । मालाकारस्य कस्यापि वृद्धस्य प्राविशद्गृहम् ॥	२६३
निजवृत्तान्ता तस्यौ सा तेन सत्कृता । सोऽप्यप्राप्य कुभृत्यस्तामुद्यानाद्विमुखो ययौ ॥	२६४
चोवाच पृच्छन्तं प्रभुं तं कुसुमायुधम् । ऋजुस्त्वं वेत्सि न स्त्रीणां कुटिलानां हि चेष्टितम् ॥	२६५
निरगात्तावद्बुधो यावद्दहं जनैः । तत्रान्यैस्तैरवष्टब्धो हृता वेगसरी च सा ॥	२६६
चिदधुना पलाय्याहमिहागतः । तच्छ्रुत्वा विमृशंस्तूष्णीमासीत्स कुसुमायुधः ॥	२६७
प्रेरितः पित्रा विवाहाय ब्रजंश्च सः । तत्प्राप नगरं यत्र स्थिता कमललोचना ॥	२६८
सितजन्यौघमुद्याने निकटस्थिते । एकं भ्रमन्तं कमललोचना सा ददर्श तम् ॥	२६९
मालाकाराय तस्मै सा यद्गृहे स्थिता । सोऽपि गत्वोक्तवृत्तान्तस्तं तस्याः पतिमानयत् ॥	२७०
तोपकरणस्ततः सुचिरकाङ्क्षितः । वरवध्वोस्तयोः सद्यो विवाहो निरवर्तत ॥	२७१
पापभृत्यं स निगृह्य कुसुमायुधः । परिणीयापि कमललोचनाप्राप्तिकारणम् ॥	२७२
मपि कन्यां तां यद्विवाहार्थमागमत् । ताभ्यां वधूभ्यां सहितो हृष्टः स्वं देशमाययौ ॥	२७३
वति भव्यानामचिन्त्योऽपि समागमः । तत्केसद त्वसप्येवमचिरात्प्राप्यसि प्रियाम् ॥	२७४
नोदिते यज्ञस्वामिना तस्थुरस्य ते । कान्धप्यहानि कंदर्पसुमनःकेसदा गृहे ॥	२७५
अथ स्वदेशं ते ततः प्राप्य महादवीम् । जङ्घिरेऽन्योन्यविभ्रष्टा वन्येभापातसंभ्रमात् ॥	२७६
केसदो गच्छन्नेकाकी दुःखितः क्रमात् । प्राप्य काशिपुरीं मित्रं कंदर्पं प्राप्तवांस्ततः ॥	२७७
कं ययौ तच्च निजं पाटलिपुत्रकम् । पित्राभिनन्दितस्तत्र कंचित्कालमुवास सः ॥	२७८
द्रूपवतीविवाहप्रभृति स्वकम् । कंदर्पोदन्तपर्यन्तं पित्रोर्वृत्तान्तमत्र सः ॥	२७९
रे सा सुमना हस्तिभीतिपलायिता । वनं विवेश तत्रास्या ययौ चास्तं दिवाकरः ॥	२८०
र्षपुत्र हा तात हाम्बेत्यत्र निशागमे । शोचन्ती दावदहने क्षेपुं तनुमियेष सा ॥	२८१
योगिनीचक्रं कंदर्पस्य कृपापरम् । योगिनीस्ता विजित्यान्यास्तप्रापायतनं निजम् ॥	२८२
स्मृत्य कंदर्पं स्वविज्ञानादवेत्य च । भार्या तस्य वने भ्रष्टां मञ्जयांचक्रिरे च ताः ॥	२८३
पुरुषो धीरो वाञ्छितं प्राप्नुयात्स्वयम् । तद्भार्या तु वने भ्रष्टा ध्रुवं बाला त्यजेदसून् ॥	२८४
ल्लपुरं नीत्वा क्षिपामो येन तत्र सा । कंदर्पस्य पितुर्गेहे सपत्न्या सह तिष्ठति ॥	२८५
मन्त्रय गत्वा तद्वनमाश्रास्य चात्र ताम् । योगिन्यस्ताः सुमनसं नीत्वा रत्नपुरे जहुः ॥	२८६
निशि सा तत्र भ्रमन्ती सुमनाः पुरे । उच्यमानं जनेनेदं शुश्राव परिधावता ॥	२८७
ङ्गवती भार्या कंदर्पस्य द्विजन्मनः । पत्यौ कापि गते कालं कंचित्तप्राप्तिवाञ्छया ॥	२८८
साध्वी तमप्राप्य निराशा निर्गताधुना । अग्निं प्रवेष्टुं दुःखिभ्यां श्वशुराभ्यामनुद्रुता ॥	२८९
त्वैव सुमना तच्चितास्थानमाशु सा । गत्वानङ्गवतीमेवं तामुपेत्य न्यवारयत् ॥	२९०
मा साहसं कार्षीः स हि जीवति ते पतिः । इत्युक्त्वा मूलतः कृत्स्नं तद्वृत्तान्तं शशंस सा ॥	२९१
यच्च कंदर्पदत्तं रत्नाङ्गुलीयकम् । ततः सर्वेऽभ्यनन्दंस्तां सत्यं विज्ञाय तद्वचः ॥	२९२
ङ्गवतीं तुष्टां वधूं सुमनसं च ताम् । संपूज्य कंदर्पपिता गृहे तुष्टो न्यवेशयत् ॥	२९३
सुमनःप्राप्त्यै भ्रान्तुं पाटलिपुत्रकात् । कंदर्पोऽनिच्छतोऽनुक्त्वा केसदस्य ययौ ततः ॥	२९४

केसटोऽपि गते तस्मिन्दुःखी रूपवतीं विना । गृहादविदितः पित्रोः प्राथान्जान्तुमितस्ततः ॥
 कंदर्पोऽपि भ्रमन्दैवात्तत्प्राप नगरं किल । यत्र रूपवतीं तां स केसटः परिणीतवान् ॥
 जनकोलाहलं श्रुत्वा किमेतदिति तत्र तम् । कंदर्पं परिपृच्छन्तं पुमानेकोऽब्रवीदिदम् ॥
 एषा रूपवती भर्ता केसटेन विनोद्यता । मर्तुं कलकलस्तेन शृणु वृत्तान्तमत्र च ॥
 इत्युक्त्या केसटोद्वाहराक्षसोदन्तकौतुकम् । रूपवत्याश्रितं प्रोच्य स पुमानब्रवीत्पुनः ॥
 ततस्तं वञ्चयित्वैव वृद्धविप्रः स केसटम् । आदाय तां रूपवतीं पुत्रार्थं प्रययौ ततः ॥
 केसटस्तु न विज्ञातः क्व यातः परिणीय ताम् । रूपवत्यप्यपश्यन्ती केसटं साब्रवीत्पथि ॥
 आर्यपुत्रं न पश्यामि किं सर्वेषु ब्रजत्सिंह । तच्छ्रुत्वा दर्शयन्पुत्रं तं स वृद्धद्विजोऽभ्यधात् ॥
 सोऽयं मत्तनयः पुत्रि भर्ता ते दृश्यतामिति । ततो रूपवती वृद्धांस्तत्रस्थानब्रवीत्कुधा ॥
 कोऽयं कुरूपो भर्ता मे मरिष्याम्येव निश्चितम् । येन ह्यः परिणीतास्मि तं प्राप्स्यामि न चेत्पति ॥
 एवं वदन्ती त्यक्त्वापाना राजभयेन सा । पितुरेव गृहं तेन वृद्धविप्रेण नायिता ॥
 तत्रोक्ततद्विजव्याजां शोचंस्तामवदत्पिता । कोऽसाविति कथं ज्ञेयः परिणेतो स पुत्रि ते ॥
 ततो रूपवती स्माह तात पाटलिपुत्रकात् । देसटाख्यद्विजसुतः केसटाख्यः स मत्पतिः ॥
 रक्षोमुखान्मया ह्येतच्छ्रुतमित्यभिधाय सा । कृत्स्नं तस्मै समाचख्यौ वृत्तान्तं पतिरक्षसोः ॥
 ततः स तत्पिता गत्वा दृष्ट्वा रक्षो मृतस्थितम् । संजातप्रत्ययोऽतुष्यदंपत्योः सत्त्वतस्तयोः ॥
 पतिप्राप्त्याशयाश्चास्य सुतां तां प्राहिणोच्च सः । अन्वेषान्केसटपितुः पार्श्वं पाटलिपुत्रकम् ॥
 ते तत्र गत्वा न चिरादागत्यैवमिहाब्रुवन् । दृष्टः पाटलिपुत्रस्थः सोऽस्माभिर्मर्तुदेसटः ॥
 केसटः क्व स ते पुत्र इति पृष्टश्च तत्र सः । सवाष्पमब्रवीदस्मान्केसटोऽत्र कुतः सुतः ॥
 स ह्यागतोऽपि कंदर्पनाम्नि मित्रे सहागते । इतो रूपवतीदुःखात्काप्यनुक्त्वैव मे गतः ॥
 एतत्तस्य वचः श्रुत्वा क्रमाद्वयमिहागताः । इत्युक्तेऽन्वेषकै रूपवती पितरमभ्यधात् ॥
 नास्त्वार्यपुत्रप्राप्तिसं तदग्निं प्रविशाम्यहम् । भर्ता विनाकृता तात तिष्ठेयं हि कियच्चिरम् ॥
 एवं ब्रुवाणा न यदा निषेद्धं तेन पारिता । तदा रूपवती साद्य निर्गता मर्तुमग्निना ॥
 तस्याः सख्यावुभे कन्ये तद्वन्मर्तुं विनिर्गते । एका शृङ्गारवत्याख्या ह्यनुरागवती परा ॥
 तद्विवाहे स ताभ्यां हि दृष्टः प्राक्केसटो युवा । तद्रूपहृतचित्ताभ्यां भर्तृत्वे पर्यकरण्यत ॥
 इत्थं कोलाहलमिदं जनस्यात्रेति तेन सः । कंदर्पः पुरुषेणोक्तो ययौ तासां चितान्तिकम् ॥
 ततो दूरात्कलकलं निवार्योपेत्य च द्रुतम् । अवोचदग्निमर्चन्तीमेवं रूपवतीं स ताम् ॥
 अलं ते साहसेनार्ये जीवत्येव स केसटः । स भर्ता तव मित्रं मे कंदर्पं मासवेहि च ॥
 इत्युच्चिवान्वृद्धविप्रच्छन्नौकाधिरोहणात् । आरभ्य केसटोदन्तं कथयामास सोऽखिलम् ॥
 ततः संवादसंजातप्रत्यया सा पितुर्गृहम् । दृष्ट्वा रूपवती ताभ्यां सखीभ्यां प्राविशत्सह ॥
 कंदर्पोऽपि च तत्पित्रा प्रीत्योपचरितस्तदा । सुरक्षितश्च तत्रैव तस्यौ तदनुरोधतः ॥
 तावत्स केसटो दैवात्प्राप रत्नपुरं भ्रमन् । कंदर्पस्य गृहं तत्र तद्गार्थे यत्र ते स्थिते ॥
 परिभ्रमन्तं तं तत्र हर्म्यात्कंदर्पभार्यया । दृष्ट्वा सुमनसा हर्षादूचिरे श्वशुरादयः ॥
 आर्यपुत्रसुहृत्सोऽयं संग्राप्तः केसटोऽधुना । अस्मात्प्रवृत्तिर्बुद्ध्येत शीघ्रं संभाव्यतामिति ॥
 ततो गत्वैव तैरुक्त्वा यथावस्तु स केसटः । आनीतस्तां सुमनसं दृष्ट्वाहृष्यदुपागताम् ॥
 विश्रान्तश्च क्षणात्पृष्टस्तस्यै वन्येभसंभ्रमात् । आरभ्य कंदर्पगतं स्वं च वृत्तान्तमब्रवीत् ॥
 सत्कृतो दिवसान्कांश्चिदास्ते यावच्च तत्र सः । लेखहस्तः पुमांस्तावदागात्कंदर्पपार्श्वतः ॥
 यत्र रूपवतीं नाम तस्सुहृत्परिणीतवान् । केसटस्तत्र कंदर्पः स्थितो रूपवती च सा ॥
 इति चोवाच स पुमांल्लेखार्थोऽभूत्तथैव च । कंदर्पपित्रे स्वोद्वाहं केसटोऽवर्णयच्च सः ॥
 ततः कृतोत्सवोऽन्येषुः कंदर्पानयनाय सः । तत्पिता प्राहिणोद्धूतं प्रियाप्राप्त्यै च केसटम् ॥

ऽपि ययौ साकं लेखहारेण तेन सः । तं देशं यत्र सा रूपवती पितृगृहे स्थिता ॥	३३४
भावयामास स तां रूपवतीं चिरात् । सोत्सवां हृतसतापस्तोयदश्चातकीमिव ॥	३३५
। समागम्य परिगिन्ये च ते अपि । रूपवत्या वयस्ये द्वे पूर्वोक्ते प्रेरितस्तया ॥	३३६
। रागशृङ्गारवत्यौ रूपवतीं च ताम् । आदायापृष्टकंदर्पः स्वदेशं केसटो ययौ ॥	३३७
। पि सदूतस्तद्रत्वा रत्नपुरं ततः । संजग्मे सुमनोनङ्गवतीभ्यां बन्धुभिस्तदा ॥	३३८
निजनिजदेशगतौ तौ रूपवतीसुमनसौ प्रिये प्राप्य ।	
केसटकंदर्पावथ भुञ्जानौ तस्थुर्भोगान् ॥	३३९
इति विधुरविधातृविप्रयुक्ताः पुनरपि यान्ति समागमं प्रियाभिः ।	
अकलितगहनावधीनि दुःखान्यपि विषमाण्यवतीर्य धीरसत्त्वाः ॥	३४०
तच्छीघ्रमुत्तिष्ठ सखे ब्रजावश्रिन्वन्स्त्वमध्याप्यसि जातु भार्याम् ।	
को वेद दैवस्य गतिं मयैव मृतापि भार्याधिगता सजीवा ॥	३४१
इत्येवमाख्याय कथामनेन प्रोत्साहितश्चानुगतश्च सख्या ।	
ध्रमन्भुवं प्रापभिमामथात्र सक्रोडमद्राक्षमहं गजेन्द्रम् ॥	३४२
उद्गीर्य तेन च गजेन पुनर्निगीर्णा तामेव चित्रमवशां स्वधूमपश्यम् ।	
तं चिन्वतापि करिणं चिरदृष्टनष्टं दृष्ट्वा मयाद्य सुकृतैरिह देवपादाः ॥	३४३
एवं तस्योक्तवतो वणिकमुतस्याथ विक्रमादित्यः ।	
आनाय्य तां स राजा गजवधलब्धां समर्पयद्भार्याम् ॥	३४४
तौ च विचित्रसमागममुदितावन्योन्यकथितवृत्तान्तौ ।	
श्रीविषमशीलसंस्तुतिमुखरमुखौ दंपती तदाभूताम् ॥	३४५
इति महाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललम्बके चतुर्थस्तरङ्गः ।	

पञ्चमस्तरङ्गः ।

विक्रमादित्यो राजा तस्य सहागतम् । वणिकपुत्रस्य सुहृदं तमेवं परिपृष्टवान् ॥	१
मृतापि जीवन्ती मया भार्येति यत्त्वया । उक्तं कथं तदिति नः कथ्यतां भद्रं विस्तरात् ॥	२
त्तेन राज्ञा स वणिकसूनोः सखाब्रवीत् । कौतुकं यदि तद्देव श्रूयतां कथयाम्यदः ॥	३
श्राग्रहाराश्रयनिवासी द्विजपुत्रकः । चन्द्रस्वामीत्यहं भार्या सुरूपा चास्ति मे गृहे ॥	४
मयि कार्यार्थं ग्रामं पित्राज्ञया गते । तां मे कापालिकोऽद्राक्षीद्भार्या भिक्षार्थमागतः ॥	५
त्रैव सा जातञ्जरा सायं व्यपद्यत । ततो मद्बन्धुभिर्नीत्वा नक्तमारोपिता चिताम् ॥	६
ःत्यां चितायां च ग्रामात्त्राहमागमम् । अश्रौषं च यथावृत्तं स्वजनात्क्रन्दतः पुरः ॥	७
ये चितोपान्तमागात्कापालिकश्च सः । अंसस्थनृत्यत्खट्वाङ्गः स्फूर्जद्भुमरुकारवः ॥	८
पेण शमिते चिताम्रौ देव तेन सा । उदतिष्ठच्चितामध्यादक्षताङ्गी मदङ्गना ॥	९
शय कपाली तां सिद्ध्याकृष्टानुधाविताम् । प्राद्रवल्लुपु तां चाहमन्वगां सधनुःशरः ॥	१०
गङ्गातटे प्राप्य गुहां भूमौ निधाय तत् । खट्वाङ्गमब्रवीद्वर्षादन्तःस्थे कन्यके उभे ॥	११
मि अपि मया नोपभुक्ते यया विना । सैषाद्य हस्ते प्राप्ता मे प्रतिज्ञा सिद्धिमागता ॥	१२
भ्यां स मद्भार्या यावद्दर्शयति श्रुवन् । तावत्तत्तस्य खट्वाङ्गं गङ्गायामहमक्षिपम् ॥	१३
ालिक भार्या मे जिहीर्षुर्न भवस्ययम् । इत्याक्षिपं च तमहं भ्रष्टखट्वाङ्गसिद्धिकम् ॥	१४
न्सोऽर्थं खट्वाङ्गं पलायनपरः शठः । धनुराकृष्य काण्डेन दिग्धेन निहतो मया ॥	१५
द्व्यैकसंतोषविडम्बितशिवागमाः । पाखण्डिनः पतन्त्येवं प्रागेव पतिता अपि ॥	१६
य स्वभार्यां तामन्ये द्वे ते च कन्यके । गृहमागतवानस्मि दत्ताश्रयः स्वबन्धुषु ॥	१७

तत्र पृष्टे स्ववृत्तान्ते कन्ये ते वदतः स्म मे । वाराणस्यां सुते आवां क्षितिभृत्सार्थवाहयोः ॥
 सिद्धियुक्त्या हृते चावामेतथैव कपालिना । त्वत्प्रसादाच्च मुक्ते स्वः पापादस्माद्दूषिते ॥
 इत्युक्तवस्यौ चान्येद्युर्नात्वा वाराणसीं मया । अर्पिते ते स्वबन्धूनां तद्वृत्तान्तमुदीये तम् ॥
 आगच्छश्च ततोऽपश्यमिमं भार्यावियोगिनम् । वणिकपुत्रं ततोऽनेन मिलित्वाहमिहागतः ॥
 कापालिकगुहालब्धेनाङ्गरागेण रञ्जितात् । क्षालितादपि देहान्मे दृश्यतां वाति सौरभम् ॥
 इत्थं मृतोत्थिता प्राप्ता मया भार्येतिवादिनम् । विप्रं तं सवणिकपुत्रं सत्कृत्य प्राहिणोभृपः ॥
 ततो गुणवतीचन्द्रवतीमदनसुन्दरीः । आनीयादाय च समं मिलित्वा च स्वसैनिकैः ॥
 आगात्स विक्रमादित्यभूभृदुज्जयिनीं पुरीम् । तस्यां गुणवतीचन्द्रवत्यौ च परिणीतवान् ॥
 संस्मरन्नथ तां विश्वकर्मेदेवगृहेक्षिताम् । स्तम्भस्थपुत्रिकां राजा स प्रतीहारमादिशत् ॥
 कलिङ्गसेनात्कन्यां तां प्राप्तुं दूतो विसृज्यताम् । यस्याः प्रतिकृतिर्दृष्टा सा मया स्तम्भपुत्रिका ।
 इति राज्ञा समादिष्टः क्षत्तानीय तदग्रतः । प्राहिणोदत्तसंदेशं दूतं नाम्ना सुविग्रहम् ॥
 गत्वा कलिङ्गविषयं दृष्ट्वा तं च यथोचितम् । कलिङ्गसेनं राजानमेवं दूतो जगाद सः ॥
 देवः श्रीविक्रमादित्यस्त्वामादिशति भूपते । वेत्थ त्वं भुवि यद्रत्नं तदस्मानुपगच्छति ॥
 तवास्ति कन्यारत्नं च तदस्मभ्यं समर्पय । अस्मत्प्रसादाच्च निजं भुङ्क्ष्व राज्यमकण्टकम् ॥
 एतच्छ्रुत्वा स कालिङ्गः क्रुद्धो राजाभ्यभाषत । को नाम विक्रमादित्यः स एवाज्ञां ददाति नः ।
 मार्गत्पुपायनं कन्यां दर्पान्धोऽथः पतिष्यति । एतत्कलिङ्गसेनात्स श्रुत्वा दूतः समभ्यधात् ॥
 भृत्योऽप्येवमनात्मज्ञः कथमोजायसे प्रभोः । किं मूढ तत्प्रतापाम्नौ शलभायितुमिच्छसि ॥
 इत्युक्त्वा तत आगत्य स दूतस्तत्र्यवेदयत् । वचः कलिङ्गसेनोक्तं विक्रमादित्यभूभृते ॥
 ततो विषमशीलोऽसौ क्रुद्धः प्रायाद्वलैः सह । समूतकेतुवेतालः कालिङ्गं प्रति तं प्रभुः ॥
 देह्याशु कन्यामिति तं कालिङ्गं ब्रुवतीष्विव । सेनारवप्रतिरवैर्दिक्षु तद्देशमाप च ॥
 दृष्ट्वाथ युद्धसंनद्धं रुद्धा तं च नृपं बलैः । राजा स विक्रमादित्यो मनस्येवमचिन्तयत् ॥
 एतत्सुतां विना तावन्मम नास्येव निर्वृतिः । तत्कथं श्वशुरं हन्मि युक्तिमत्र करोमि किम् ॥
 इत्यालोच्य सवेतालो राजा तत्सिद्धयलक्षितः । सुप्तस्य प्राविशद्रात्रौ कलिङ्गेशस्य वासकम् ॥
 अरे विषमशीलेन विगृह्य स्वपिपीति तम् । प्रबोध्य तत्र वित्रस्तं वेतालः सोऽब्रवीद्धसन् ॥
 स चोत्थाय कलिङ्गेन्द्रो दृष्ट्वा दर्शितसाहसम् । परिज्ञाय च राजानं रौद्रवेतालसंगतम् ॥
 इदानीं वशगोऽहं ते देवादिश करोमि किम् । इति विज्ञापयामास भीतस्तच्चरणान्तः ॥
 मया चेत्प्रभुणा कार्यं तव तद्देहि मे सुताम् । कलिङ्गसेनामिति तं राजापि प्रत्यभाषत ॥
 तथेति प्रतिपदे च कलिङ्गाधिपतिः स तत् । राजापि वेतालयुतः स्वमागाच्छिबिरं कृती ॥
 अन्येद्युश्च कलिङ्गेन्द्रः स देवि त्वामदात्पिता । राज्ञे विषमशीलाय विधिवद्विभवोत्तरम् ॥
 एवं गाढानुरागेण राज्ञा देहपणेन च । परिणीतासि विधिवद्देवि नारिजिगीषया ॥
 इति कार्पटिकस्याहं देवसेनस्य वक्तव्यः । श्रुत्वावमानप्रभवं हे सख्यो मन्युमत्यजम् ॥
 इत्थं विवाहिता स्तम्भपुत्रिकादर्शनादहम् । चित्रावलोकनाच्चैषा राज्ञा मलयवत्यपि ॥
 एवं कलिङ्गसेना सा विक्रमादित्यवल्लभा । भर्तृप्रभावमाख्याय स्वसपत्नीरनन्दयत् ॥
 स चैवं विक्रमादित्यः सर्वाभिस्ताभिरन्वितः । तथा मलयवत्या च तस्यौ सभ्राज्यसुस्थितः ॥
 अथैकदा राजपुत्रः कोऽप्यागाद्दक्षिणापथात् । कृष्णशक्यभियानोऽत्र परिभूतः स्वगोत्रजैः ॥
 स सिंहद्वारमागत्य राज्ञः कार्पटिकव्रतम् । शिश्रिये राजपुत्राणामन्वितः पञ्चभिः शतैः ॥
 द्वादशब्दान्मया सेवा विक्रमादित्यभूपतेः । कार्येति प्रतिजज्ञे च वार्यमाणोऽपि भूसुजा ॥
 निश्चयेन च तस्यात्र तिष्ठतः सानुयायिनः । सिंहद्वारे नृपसुतस्यैकादश समा ययुः ॥
 प्राप्ते च द्वादशे वर्षे तस्य देशान्तरस्थिता । भार्या चिरवियोगार्ता प्राहिणोलेखपत्रिकाम् ॥

पेरचर्यागते रात्रौ प्रच्छन्ने राज्ञि शृण्वति । दीपेनावाचयत्तस्यामार्या स लिखितामिमाम् ॥	५७
संतप्तायततरलास्तव विरहे नाथ कठिनहृदयायाः ।	
निर्यान्त्यविरतमेते निःश्वासा मे न तु प्राणाः ॥	५८
ति वाचयतस्तस्मात्सन्नाद् कार्पटिकान्मुहुः । श्रुत्वा स राजधानीं स्वां गत्वा राजा व्यचिन्तयत् ॥	५९
रीदत्कलत्रः क्लिष्टोऽयं बत कार्पटिकश्चिरम् । असिद्धकार्यः पूर्णेऽस्मिन्द्वादशेऽव्दे त्यजेदसून् ॥	६०
द्विलम्बो न कार्योऽस्य मयेत्यालोच्य भूपतिः । आनाययत्कार्पटिकं दासीं प्रेष्य तदैव सः ॥	६१
शासनं लेखयित्वा च तमेवं स समादिशत् । ओंकारपीठमार्गेण भद्र गच्छोत्तरां दिशम् ॥	६२
त्रामुना शासनेन ग्रामं भुङ्क्व भदर्पितम् । नाम्ना तं खण्डवटकं पृच्छन्गच्छन्नवाप्यसि ॥	६३
इत्युक्त्वा शासनं तस्मै प्रददौ तत्स भूपतिः । सोऽप्यनावेद्य भृत्येभ्यो ययौ कार्पटिको निशि ॥	६४
हा जिगीषा भर्मेकैः श्रामेण व्रीडदायिना । तथाप्याज्ञा प्रभोः कार्येत्यसंतुष्टः क्रमाद्रजन् ॥	६५
ओंकारपीठतो गत्वा दूरेऽरण्ये ददर्श सः । क्रीडन्तीः कन्यका बह्वीः पृच्छति स्म ततश्च ताः ॥	६६
प्रपि जानीथ भोः खण्डवटकं क भवेदिह । एतच्छ्रुत्वा तमूचुस्तास्तत्र जानीमहे वयम् ॥	६७
तच्छ्रापे योजनेष्वत्र दशमात्रेण नः पिता । सौम्य तिष्ठति तं पृच्छ विद्याङ्गामं स जातु तम् ॥	६८
एवमुक्तः स कन्याभिस्ताभिर्गत्वा ददर्श तम् । कार्पटी पितरं तासां राक्षसं भीषणाकृतिम् ॥	६९
इह क खण्डवटकं ब्रूहि भद्रेति तं च सः । पप्रच्छ सोऽपि तं धैर्यमोहितो राक्षसोऽब्रवीत् ॥	७०
कं तत्र ते तद्धि पुरं चिरशून्यं तथापि चेत् । यासि तच्छृणु मांगोऽयं पुरतस्ते द्विधा गतः ॥	७१
तत्र वामेन गच्छेस्त्वं पथा यावद्वाप्यसि । प्रतोलीं खण्डवटकस्योच्चप्राकारहारिणीम् ॥	७२
इत्युक्तो रक्षसा गत्वा प्रतोलीं तामवाप्य सः । विवेश शून्यं भयदं दिव्यं हृद्यं च तत्पुरम् ॥	७३
सप्तकक्षावृत्तं तत्र राजवेश्म प्रविश्य च । आरुरोह स हर्म्याग्रं मणिकाञ्चननिर्मितम् ॥	७४
तत्र रत्नासनं दृष्ट्वा तस्मिन्नुपविवेश च । तावच्च राक्षसोऽभ्येत्य वेत्रहस्तस्तभ्यधात् ॥	७५
भो मानुष किमत्र त्वमुपविष्टो नृपासने । तच्छ्रुत्वा कृष्णशक्तिः स धीरः कार्पटिकोऽब्रवीत् ॥	७६
अहमत्र प्रभुर्ययं करदाश्च कुटुम्बिनः । विक्रमादित्यदेवेन विलब्धाः शासनेन मे ॥	७७
तच्छ्रुत्वा शासनं दृष्ट्वा राक्षसस्तं प्रणम्य सः । उवाच राजा त्वमिह प्रतीहारस्तवास्मि च ॥	७८
सर्वत्र विक्रमादित्यदेवस्याज्ञा ह्यखण्डिता । इत्युक्त्वा प्रकृतीः सर्वा आजुहाव स राक्षसः ॥	७९
आययुर्मन्त्रिणश्चात्र तथा राजपरिच्छदः । अपूरि चतुरङ्गेण बलेन नगरं च तत् ॥	८०
सर्वैः प्रणम्यमानोऽथ हृष्टः कार्पटिकोऽत्र सः । चक्रे राजोपचारेण कृत्स्नाः स्नानादिकाः क्रियाः ॥	८१
ततः स राजा भूत्वात्र सविस्मयमचिन्तयत् । अहो प्रभावः कोऽप्येष विक्रमादित्यभूपतेः ॥	८२
गाम्भीर्यगरिमा चित्रमपूर्वस्तस्य च प्रभोः । ददाति यद्भाममिति ब्रुवन्राज्यमपीदृशम् ॥	८३
इति चित्रीयमाणोऽत्र राज्यं कुर्वन्नुवास सः । तत्सखीन्विक्रमादित्योऽप्युज्जयिन्यां पुषोष तान् ॥	८४
दिव्यैश्च विक्रमादित्यं प्रणन्तुं स उपाययौ । सोत्कः कार्पटिको राजा सैन्यकम्पितभूतलः ॥	८५
आगतं विक्रमादित्यः पादानतमुवाच तम् । पत्न्याः प्रहितलेखाया निःश्वासान्गच्छ वारय ॥	८६
इत्युक्त्वा भूमिपतिना प्रेषितस्तेन साद्भुतः । स कृष्णशक्तिः सखिभिः साकं देशमगान्निजम् ॥	८७
उत्सार्थं गोत्रजान्भार्या नन्दयित्वा चिरोत्सुकाम् । सिद्धेऽपिसताधिकः सोऽथ भजे राज्यश्रियं पराम् ॥	८८
एवं सोऽद्भुतचारित्रो विक्रमादित्यभूमिपः । एकदात्र ददर्शैकमूर्ध्वरोमकचं द्विजम् ॥	८९
प्रपच्छ तं च हे ब्रह्मन्नीदृक्स्माद्भवानिति । ततः सोऽस्मै स्ववृत्तान्तमेवं राज्ञे द्विजोऽब्रवीत् ॥	९०
अग्निस्वामीति विप्रोऽभूदेव पाटलिपुत्रके । महान्निहोत्रिणस्तस्य देवस्वामीत्यहं सुतः ॥	९१
मया च दूरतो देशाद्विप्रकन्या विवाहिता । बालत्वात्सा च तत्रैव स्थापिताभूत्पितुर्गृहे ॥	९२
कालेन यौवनस्थां तामानेतुं श्वाशुरं गृहम् । आरुह्याश्रं सहैकेन भृत्येन गतवानहम् ॥	९३
सत्कृतः श्वाशुरेणाहं सहायातैकचेटिकाम् । आदायाश्चाधिरूढां तां भार्यां प्रायामहं ततः ॥	९४

अर्धमार्गे च साश्रया अवरुह्यैव मे वधूः । अम्बुपानापदेशेन नदीकच्छमगात्किल ॥
 चिरं नायाति यावत्सा तावच्च तद्वेक्षणे । सह स्थितं तं तत्रैव भृत्यमस्मि विसृष्टवान् ॥
 सोऽपि नायाति यावच्च तावदस्मि गतः स्वयम् । तच्चेटिकां स्थापयित्वा तुरगीरक्षणाय ताम् ॥
 गत्वा पश्यामि यावत्स भृत्यो मद्भार्यया तथा । भक्षयित्वास्थिशेषो मे कृतो रक्ताक्तवक्रया ॥
 वित्रस्तश्च ततो यावद्गच्छामि तुरगीं प्रति । तावत्सापि तथा तद्वत्तच्चेट्या भक्षिता मम ॥
 ततः पलाय्य यातोऽहं तन्नासेनाधुनापि मे । नैवोर्ध्वरोमकेशत्वमन्तःस्थेन निवर्तते ॥
 तदत्र मे गतिर्देव इति तं वादिनं द्विजम् । आज्ञया विक्रमादित्यो गतत्रासं व्यधत्त सः ॥
 अहो धिङ्नास्ति विश्वासः स्त्रीषु साहसभूमिषु । इति राज्ञि वदत्यस्मिन्नेकोऽस्मात्योऽब्रवीदिदम् ॥
 तादृश्य एव दुर्जाताः स्त्रियो देव तथा च किम् । न श्रुतं वृत्तमिह यद्वाह्मणस्याग्निशर्मणः ॥
 इहैवास्त्यग्निशर्मण्यः सोमशर्मसुतो द्विजः । पित्रोः प्राणसमो मूर्खः सर्वविद्यास्वशिक्षितः ॥
 वर्धमानपुरात्तेन परिणीता द्विजात्मजा । बालेति सा च न त्यक्त्वा पित्रा धनवता गृहात् ॥
 तस्यां च यौवनस्थायामग्निशर्माणमूचतुः । पितरौ पुत्र भार्या तां नानयस्यधुनापि किम् ॥
 श्रुत्वैवैतदनापृच्छय पितरौ स जडाशयः । अग्निशर्मा ततः प्रायादेकाकी गृहिणीं प्रति ॥
 निर्गतस्य गृहात्तस्य दक्षिणोऽभूत्कपिञ्जलः । दक्षिणा च विरोति स्म शिवा वामैकशंसिनी ॥
 सोऽपि मूर्खोऽभ्यनन्दत्तज्जीव जीवेत्युदीरयन् । अदृश्या च जहासास्य श्रुत्वा शकुनदेवता ॥
 संप्राप्य श्वाशुरं स्थानं तस्य च प्रविविक्षतः । वामः कपिञ्जलो वामा शिवाभूत्कथिताशिवा ॥
 भूयोऽपि चाभ्यनन्दत्स जीवजीवेत्युदीर्य तं । अचिन्तयच्च शकुनाधिष्ठात्री देवतापि सा ॥
 अहो मूर्खोऽयमशुभं शुभमित्यभिनन्दति । तत्कार्यं जीवयति यद्रक्ष्यो जीवोऽस्य तन्मया ॥
 इत्यस्यां चिन्तयन्त्यां च देवतायां विवेश सः । दत्तप्रहर्षः श्वशुरस्याग्निशर्मा निवेशनम् ॥
 आगतोऽसि किमेकाकीत्युक्तोऽत्र श्वशुरादिभिः । आयातोऽस्मि गृहेऽनुक्त्वा सर्वेषामिति सोऽब्रवी ॥
 ततः कृतोचितस्नानभोजनस्य निशागमे । शय्यागृहेऽन्तिकं भार्या तस्योपागात्प्रसाधिता ॥
 पथिश्रमाच्च सुप्तस्य तस्य निर्गत्य सा बहिः । चौरस्योपपतेः शूलविद्धस्याप्यन्तिकं ययौ ॥
 आलिङ्गन्ती च तद्देहं दशनैरिच्छन्ननासिका । भूतेन तत्प्रविष्टेन पलायत ततो भयात् ॥
 गत्वा च पत्युः सुप्तस्य तस्य न्यस्यासिधेनुकाम् । पार्श्वे विकोषामाक्रन्ददेवं आवितबान्धवा ॥
 हा हा मृता मृतास्म्येषा निष्कारणमनेन मे । किमप्युत्थाय यद्गर्त्रा कृतं नासानिकर्तनम् ॥
 तच्छ्रुत्वा स्वजनस्तस्या एव तां छिन्ननासिकाम् । दृष्ट्वा तमग्निशर्माणं लगुडाद्यैरेताडयत् ॥
 प्रातश्च विह्वल्य नृपं तदादेशाद्बधाय तम् । निर्दोषभार्याद्रोहीति वधकेभ्यः समर्पयत् ॥
 नीते वध्यभुवं तस्मिन्सा तच्छकुनदेवता । तद्भार्यानैश्वृत्तान्तदर्शिनी समचिन्तयत् ॥
 अनिमित्तफलं तावत्प्राप्तमेतेन यस्वयम् । उक्तवाञ्जीव जीवेति तेन रक्ष्याम्यमुं वधात् ॥
 इत्यालोच्यान्तरिक्षात्सा निगूढा देवताभ्यधात् । निर्दोष एष वधका न वध्यो विप्रपुत्रकः ॥
 शूलस्थचौरदन्तान्तर्गत्वा पश्यत नासिकाम् । इत्युक्त्वा तद्दधूरान्निवृत्तान्तं तं जगाद् सा ॥
 ततस्तत्प्रत्ययात्क्षत्तृमुखेन वधकैर्नृपः । विह्वलो वीक्ष्य नासां तां चौरदन्तान्तरस्थिताम् ॥
 वधात्तमग्निशर्माणं निर्मोच्य व्यसृजद्गृहम् । कुर्वी तां च निजग्राह तद्दन्धुंश्चाप्यदण्डयत् ॥
 एवंविधाः स्त्रियो राजन्नित्युक्ते तेन मन्त्रिणा । स राजा विक्रमादित्यस्तत्तथेत्यन्वमोदत् ॥
 ततोऽब्रवीन्मूलदेवो धूर्तो राजान्तिकस्थितः । देव साध्यो न सन्त्येव किमसाध्वीषु कासुचित् ॥
 किं न चूतलताः सन्ति सतीषु विषवह्निषु । तथा च श्रूयतामेतदनुभूतं भयैव यत् ॥

१ ब्रह्मसुद्रितपुस्तकेऽस्मादनन्तरम् 'अदृश्या च जहासास्य श्रुत्वा शकुनदेवता ।
 ॥' इति श्रुतितोत्तरार्धः श्लोकोऽधिकोऽस्ति.

लिपुत्रं प्रागगच्छं शशिना सह । मत्वा नागरिकक्षेत्रं तद्वैदग्ध्यद्विदक्षया ॥	१३१
सरस्येकां दृष्ट्वा स्त्रीं वल्लभाविनीम् । इह कावास्यते पान्थैरित्यहं परिपृष्टवान् ॥	१३२
पु चक्राहैर्मस्त्यैर्वारिणि पटपदैः । अवजेष्वावास्यते नात्र पान्थावासो मयेक्षितः ॥	१३३
इं वक्रोकत्या प्रत्युक्तो वृद्धयोषिता । विलक्षः शशिना साकं प्राविशं नगरान्तरम् ॥	१३४
णे पात्रस्थे परमात्रे पुरः स्थिते । बालं दृष्ट्वा गृहद्वारि रुदन्तमवदच्छशी ॥	१३५
गुद्धिर्बालोऽयं योऽप्रदत्तं न खादति । परमात्रं वृथात्मानं ह्विभ्राति रुदितैः पुनः ॥	१३६
सोऽब्रवीद्बालः प्रमृज्य नयने हसन् । मूर्खा यूयं न जानीथ रोदने ये गुणा मम ॥	१३७
शनैरेति स्वादुतां शीतलीभवत् । घटतेऽभ्यधिकं चान्यच्छ्लेषमा गच्छति च क्षयम् ॥	१३८
मे रुदतो नाहं मौख्येण रोदिमि । यूयं ग्राम्याः पुनर्मूर्खा नाभिप्रायं विदन्ति ये ॥	१३९
न बालेन स्वावैदग्ध्यविलज्जितौ । शशी चाहं च साश्चर्यावपसृत्यान्यतो गतौ ॥	१४०
वत्कुरुकन्धगतामाम्रावचायिनीम् । वरकन्यामपश्याव मूलस्थितपरिच्छदाम् ॥	१४१
मभ्यमप्याम्रफलानि कतिचिच्छुभे । इति चास्माभिरुक्ता सा कन्यकैवमभाषत ॥	१४२
वफलान्युष्णान्युत किं शिशिराणि वा । तच्छ्रुत्वाश्चर्यजिज्ञासुस्तां कन्यामहमब्रवम् ॥	१४३
श्रावदुष्णानि ततोऽन्यान्यपि सुन्दरि । श्रुत्वैतदक्षिपद्भूमौ पांसुष्वाम्रफलानि सा ॥	१४४
नीरजीकृत्य तान्यस्माभिर्मुखानिलैः । ततः सपरिवारा सा कन्या प्रहसिताब्रवीत् ॥	१४५
र्विमुष्णानि दत्तान्याम्रफलानि वः । तथा च दत्त्वा फूत्कारान्भवन्तो यान्यभक्षयन् ॥	१४६
ेतलान्येतान्यफूत्काराणि वाससि । एवमुक्त्वाश्चलेष्वन्यान्यक्षिपत्सा फलानि नः ॥	१४७
य ततः स्थानाद्वयं याता विलक्षिताः । ततः सहचरानन्याञ्जशिनं चाहमब्रवम् ॥	१४८
रिण्यैषा विदग्धा कन्यका मया । अवहासप्रतीकारः कार्यः का धूर्ततान्यथा ॥	१४९
कैरन्विष्टं तेसास्याः सदनं पितुः । वयं वेषान्तरालक्ष्या अगच्छामापरेऽहनि ॥	१५०
पठतो वेदं यज्ञस्वामीत्युपेत्य सः । तत्कन्याजनकोऽपृच्छत्कुतो यूयमिति द्विजः ॥	१५१
।पुत्रीभ्यानाद्विद्याहेतोरिहागताः । इत्युक्तः स ततोऽस्माभिराढ्योऽवोचद्विजोत्तमः ॥	१५२
वतुर्मासीमेतां वसत मद्गृहे । कुरुतानुग्रहं यूयं दूरदेशागता यतः ॥	१५३
चाम वयं ब्रह्मन्कुर्मो भवद्वचः । चतुर्मासावसाने चेदर्थितं नः प्रदास्यसि ॥	१५४
भिरुक्तः स यज्ञस्वामी द्विजोऽभ्यधात् । शक्यं यदर्थं मृगयध्वे तद्वास्याम्येव निश्चितम् ॥	१५५
श्रुते तेन तद्गृहे वयमास्महि । अथोक्तः स द्विजोऽस्माभिः पूर्णे मासचतुष्टये ॥	१५६
। तत्पूर्वोक्तं देहि यत्प्रार्थयामहे । किं तदित्युक्तवन्तं तं मां प्रदर्शयाम्रवीच्छशी ॥	१५७
व्याय कन्यासौ भवता दीयतामिति । ततः स विप्रो वाग्बद्धो यज्ञस्वामी व्यचिन्तयत् ॥	१५८
म्येभिरस्त्वेतत्को दोषो गुणवानयम् । इत्यालोच्य स मे विप्रो यथावत्तामदात्सुताम् ॥	१५९
। हसन्वासगृहे तामवदं वधूम् । कश्चित्स्मरसि तान्याम्राण्युष्णानि शिशिराणि च ॥	१६०
प्रत्यभिज्ञाय सा मां सस्मितमभ्यधात् । एवमेव विडम्ब्यन्ते ग्राम्या नागरिकैरिति ॥	१६१
यवोचं तामास्व नागरिके सुखम् । ग्राम्यो यास्याम्यहं दूरं त्वां विहाय प्रतिज्ञया ॥	१६२
करोत्सापि प्रतिज्ञां निश्चितं मया । वष्टभ्यानायितव्यस्त्वं त्वत्तो जातेन सूनुना ॥	१६३
। प्रतिज्ञाते सा शेते स्म पराङ्मुखी । स्वाङ्गुलीयमहं चास्याः सुप्राया अङ्गुलौ न्यधाम् ॥	१६४
मिलित्वा तैर्ह सहचरैस्ततः । तस्या दिदृक्षुर्वैदग्ध्यमागामुज्जयिनीं निजाम् ॥	१६५
।मुता प्रातरपश्यन्ती प्रवृष्य माम् । अङ्गुलीयं च पश्यन्ती मन्नामाङ्गमचिन्तयत् ॥	१६६
। मां त्यक्त्वा प्रतिज्ञा तेन पालिता । मयापि स्वप्रतिज्ञातं पाल्यं त्यक्तानुतापया ॥	१६७
नासास्मिन्दृश्यते चाङ्गुलीयकं । तद्भुवं मूलदेवो यः ख्यातो धूर्तः स एव सः ॥	१६८
।पन्यां वसतीत्युच्यते सततं जनैः । तत्तत्र युक्तितो गत्वा मया साध्यं समीहितम् ॥	१६९

इति संकल्प्य पितरं सैवं कृतमृषाब्रवीत् । गतस्तात परित्यज्य भर्ता मां सहसैव सः ॥
तद्वियुक्ता कथं चाहं तिष्ठामीह यथासुखम् । तद्यामि तीर्थयात्रायै ह्यिभ्राम्येतां हतां तनुम् ॥
इत्युक्त्वा तमनिच्छन्तमप्यनुज्ञाप्य यत्नतः । पितरं सा ततः प्रायात्सधना सपरिच्छदा ॥
क्रमेण गत्वा कृत्वा सा महार्धं गणिकोचितम् । वर्षं विवेशोज्जयिनीं पुरीं लोकैकसुन्दरी ॥
कृत्वा च परिवारेण सह कर्तव्यसंविदम् । सुमङ्गलेति साकार्षीन्नाम विप्रसुतात्मनः ॥
कामरूपान्महात्यागभोग्या नाम्ना सुमङ्गला । आगता गणिकैषेति भृत्यैराख्याप्यतात्र सा ॥
देवदत्ताभिधानाथ तत्रत्या गणिकोत्तमा । ददावभ्येत्य तस्यै स्वं राजर्हि मन्दिरं पृथक् ॥
तत्र स्थितां भृत्यमुखेनादौ मित्रं स मे शशी । तामब्रवीत्ख्यातिहृतौ भाटिर्मे गृह्यतामिति ॥
अस्मद्वचोऽनुतिष्ठेद्यः प्रविशेत्सोऽत्र कामुकः । न भाट्या कार्यमस्माकं नान्यैः पशुनिभैर्नृभिः ।
इत्युक्तस्तन्मुखेनैव स सुमङ्गलया तथा । तथेत्युक्त्वा शशी रात्रिमुखे तन्मन्दिरं ययौ ॥
तत्र स प्रथमं द्वारं संप्राप्यावेदितात्मकः । द्वारपालेन जगदे कुर्वस्वस्वामिनीवचः ॥
स्नातोऽपीह पुनः स्नाहि प्रवेशो नास्ति तेऽन्यथा । तच्छ्रुत्वा स शशी स्नानं तथेत्यङ्गीचकार त
ततः स यावदासीभिरभ्यङ्गोद्वर्तनोत्तरम् । विस्त्रब्धं स्नपितस्तावत्प्रथमः प्रहरो गतः ॥
स्नात्वा प्राप्तोऽथ स द्वारं द्वितीयं द्वाररक्षिणा । ऊचे स्नातोऽसि तत्तावत्प्रसाधनविधिं कुरु ॥
तथेत्युक्तवतस्तस्य दास्यस्तावत्प्रसाधनम् । चक्रुर्यावद्वितीयोऽपि प्रहरः पर्यहीयत ॥
तृतीयमथ संप्राप्तः कक्ष्याद्वारं स रक्षिभिः । जगदे भुङ्क्त्व तावत्त्वं प्रविशाभ्यन्तरं ततः ॥
बाढमित्युक्तवन्तं तं दास्यस्तावच्चालम्बयन् । आहारैर्विविधैर्यावत्तृतीयः प्रहरो गतः ॥
अथ वासगृहद्वारं चतुर्थं स कथंचन । संप्राप्तो द्वारपालेन तत्रैवं निरभर्त्यत ॥
प्राग्यकामुक निर्याहि मा खलीकारमाप्स्यसि । कालः किं पश्चिमे यामे गणिकानवसंगमे ॥
एवं तिरस्कृतस्तेन स कालेनैव रूपिणा । शशी विगलितच्छायो यथागतमगात्ततः ॥
इत्थं सुमङ्गलेत्याख्यां दधत्या वञ्चितास्तया । गणिकारूपया विप्रसुतयान्येऽपि कामुकाः ॥
तच्छ्रुत्वा कौतुकादेव कृत्वा दूतगतागतम् । अहं नक्तं गृहं तस्या अगच्छं सुप्रसाधितः ॥
तत्र द्वाःस्थानप्रतिद्वारमनुरञ्जयार्थदानतः । तस्या वासगृहद्वारं प्राप्तोऽहमविलम्बितः ॥
कालप्राप्तो विमुक्तश्च द्वाराद्वाःस्थैः प्रविश्य ताम् । वेद्यावेशापरिज्ञातामपश्यं स्वप्रियामहम् ॥
सा पुनः प्रत्यभिज्ञाय कृतप्रत्युद्गमादिका । वेद्येव धूर्ता पर्यङ्कनिषण्णं मामुपाचरन्त ॥
ततो लोकैकसुन्दर्या साकं नीतनिशस्तया । बद्धानुरागो निर्गन्तुं नाशकं तद्गृहावहम् ॥
सापि बद्धरतिः पार्श्वान्नापयाति स्म मे तदा । यावद्दिनैः सगर्भाभून्मेचकाप्रपयौधरा ॥
कृत्वाथ कूटलेखं सा निदग्धा मह्यमर्पयत् । राज्ञा मे प्रभुणा लेखः प्रहितो वाच्यतामिति ॥
ततश्चाहं तमुन्मुच्य लेखमेवमवाचयम् । श्रीकामरूपतः श्रीमान्मानसिंहो महीपतिः ॥
सुमङ्गलामादिशति स्थितास्यत्र चिरं कथम् । शीघ्रमागम्यतां हित्वा देशान्तरकुतूहलम् ॥
मयैवं वाचिते लेखे साब्रवीदुःखितेव माम् । याम्यहं मयि सा मन्युं कृथाः परवती ह्यहम् ॥
एवं कृत्वा मिषं प्रायात्स्वं सा पाटलिपुत्रकम् । अहं तु तां परायत्तेत्यनुरक्तोऽपि नान्वगाम् ॥
सा च पाटलिपुत्रस्था कालेन सुषुप्ते सुतम् । स वर्धमानश्च कलाः सर्वाः शिशुरशिक्षत ॥
द्वादशान्दश्च वयसा स बालो बालचापलान् । दासेरकं सवयसं लत्तया जात्वताडयत् ॥
ताडितस्तं च सोऽवादीद्वृन्ददासेरको रुषा । त्वं ताडयसि मां यस्य तव न ज्ञायते पिता ॥
मातुर्विदेशान्प्रान्ताया जातस्त्वं हि यतस्ततः । इत्युक्तस्तेन वैलक्ष्याद्गत्वाप्राक्षीत्स मातरम् ॥
अम्ब को मे पिता कुत्र स चास्ते कथ्यतामिति । साथ माता द्विजसुता वीक्ष्य क्षणमुवाच तम्
पिता ते मूलदेवाख्यो मां लोकत्वोज्जयिनी गतः । इत्युक्त्वा मूलतस्तस्मै स्ववृत्तान्तं शशंस सा
ततः स बालोऽवादीत्तामम्ब तर्ह्यनियाम्यहम् । गत्वा तं पितरं बद्धा प्रतिज्ञां पूरयामि ते ॥

इत्युक्त्वा जननीमेव स बालः प्रस्थितस्ततः । तयोक्तमदभिज्ञानः प्रापदुज्जयिनीमिमाम् ॥	२०९
दीव्यन्तमक्षैर्मा तत्र दृष्ट्वाभिज्ञाननिश्चितम् । ठिण्ठास्थानेत्य सर्वाश्च कृतेन जयति स्म सः ॥	२१०
बालत्वेऽपि महाधूर्तः सर्वस्य कृतविस्मयः । अर्थिभ्यः स ददाति स्म तद्द्यूतावजितं धनम् ॥	२११
रात्रौ स्वयुक्त्या चागत्य कार्पासनिचयोपरि । लघु विन्यस्य सुप्तं मां शय्याखट्वामपाहरत् ॥	२१२
ततः प्रबुद्धो दृष्ट्वाहमात्मानं तूलपृष्ठगण । अखट्टं सहसाभूवं सलज्जाहासविस्मयः ॥	२१३
अथाहमापणं देव शनैर्गत्वा परिभ्रमन् । तमेव बालं तां खटां विक्रीणानं व्यलोकयम् ॥	२१४
उपगम्याब्रवं तं च क्रियता दीयते त्वया । एषा मूल्यान खट्वेति ततो बालोऽब्रवीत्स माम् ॥	२१५
न लभ्यतेऽसौ मूल्यान खट्वा धूर्तशिरोमणे । अपूर्वाद्भुतवृत्तान्तवर्णनेन तु लभ्यते ॥	२१६
तच्छ्रुत्वाहमवोचं तं तर्हि वक्ष्यद्भुतं तव । तत्त्वतः सत्यमिति तद्बुद्ध्वा चेदनुमन्यसे ॥	२१७
यदि त्वसत्यमिति तद्वक्ष्यस्यप्रत्ययेन मे । ततस्त्वं जारजातः स्याः खटां च प्राप्नुयामहम् ॥	२१८
अनेन समयेनाङ्ग विचित्रं शृणु वच्मि ते । पूर्वं दुर्भिक्षदोषोऽभूद्राष्ट्रे कस्यापि भूपतेः ॥	२१९
स बाहनानां नागानां शीकराम्बुमहाभरैः । सूकरप्रेयसीपृष्ठे स्वयं चक्रे कृपि नृपः ॥	२२०
ततो धान्यैः समुत्पन्नैः समृद्धः स महीपतिः । दुर्भिक्षं शमयामास प्रजानां जनपूजितः ॥	२२१
एवं मयोक्ते विहसन्सोऽवादीद्बालकस्तदा । नागानां बाहना मेवाः सूकरप्रेयसी क्षितिः ॥	२२२
विष्णोः सूकररूपस्य सा हि प्रियतमोच्यते । तस्यां मेधांम्बुभिर्धान्यमुत्पन्नं चेतिकमद्भुतम् ॥	२२३
इत्युक्त्वा बालधूर्तो मां विस्मितं सोऽब्रवीत्पुनः । इदानीमहमाख्यामि तवापूर्वं किमप्यदः ॥	२२४
प्रत्येषि यदि विज्ञाय तत्सत्यमिति तत्त्वतः । तत्ते खटां वदाम्येतां स्यास्त्वं दासो ममान्यथा ॥	२२५
तथेत्युक्ते मया सोऽथ बालधूर्तोऽब्रवीद्विदम् । उदपादि पुरा धूर्तपते कोऽपीह बालकः ॥	२२६
अकम्पयत्पदभरणोर्वीमुत्पन्न एव यः । तदैव वृद्धो भूत्वा च चक्रे लोकान्तरे पदम् ॥	२२७
इत्युक्तवन्तं बालं तं तद्बुद्ध्वाहमब्रवम् । अलीकमेतन्नास्त्यत्र सत्यता काप्यहो इति ॥	२२८
ततः स बालोऽवादीन्मां जातस्यैव न किं हरेः । चकम्पे चरणाक्रान्ता वमुधा वामनाकृतेः ॥	२२९
तदैव वृद्धिं गत्वा च चक्रे तेन न किं पदम् । सुलोके तज्जितोऽस्यैव मया दासीकृतोऽसि च ॥	२३०
अत्रापणगताश्चैते सर्वे नौ साक्षिणः पणैः । तदहं यत्र गच्छामि तत्रागच्छ ससं मया ॥	२३१
इत्युक्त्वा सोऽब्रवीद्बालो धीरो मां पाणिना भुजे । तत्रस्थाश्च तथैवास्य साक्ष्यं सर्वं व्यधुर्जनाः ॥	२३२
ततश्च मामवष्टभ्य पणवद्धं स सानुगः । नयति स्मान्तिकं मातुः पुरं पाटलिपुत्रकम् ॥	२३३
तन्माता च तदानीं तं दृष्ट्वा सा मामभाषत । आर्यपुत्र मयाप्येषा स्वप्रतिज्ञाय पूरिता ॥	२३४
आनायितोऽस्यवष्टभ्य त्वज्जातेनैव सूनुना । इत्युक्त्वावर्णयत्साध्वी वृत्तान्तं सर्वसनिधौ ॥	२३५
ततस्तां बान्धवाः सर्वे स्वप्रज्ञासाधितेप्सिताम् । पुत्रापमृष्टकौलीनामभ्यनन्दन्कृतोत्सवाः ॥	२३६
कृतार्थश्च तथा पत्न्या साकं तेन सुतेन च । उपित्वा चिरमत्राहभागामुज्जयिनीमिमाम् ॥	२३७
एवं सन्त्येव देवेह भर्तृभक्ताः कुलाङ्गनाः । न पुनः सर्वथा सर्वा दुर्वृत्ता एव योषितः ॥	२३८
इत्येतां मूलदेवस्य निशान्य वदनात्कथाम् । विक्रमादित्यनृपतिस्तुतोष सह मन्त्रिभिः ॥	२३९
इत्याश्चर्याणि शृण्वन्स पश्यन्कुर्वन् भूपतिः । विजित्य विक्रमादित्यः सद्दीपां बुभुजे महीम् ॥	२४०
• इति संयोगवियोगैर्निचितामाख्याय विषमशीलकथाम् ।	
• कण्वमुनिः पुनरवदत्तस्मिन्मां मदन्तमंशुकाविरहे ॥	२४१
• एवं भवन्त्यचिन्त्या विरहाश्च समागमाश्च जन्तूनाम् ।	
• तत्स्यात्तवापि न चिरान्नरबाहनदत्त संगमः प्रियया ॥	२४२
• अवलम्बस्व धृतिं तत्सुचिरं भोक्तासि वत्सराजसुत ।	
• भार्यासचिनसमेतो विद्याधरचारुचक्रवर्तिपदम् ॥	२४३